תורת

חובת הלבבות

מהרב הגדול החסיד

רבינו בחיי הדיין הספרדי בר"י זצ"ל

חברו בלשון ערבי. והעתיקו ללשון הקודש החכם הכולל

רבי יהודה ן' תבון זצ"ל

עם שלשה באורים, בפי כל מפוארים, מפי כהן, לוי, וישראל אמורים, שמם ינון לדור דורים.

הבאור האחד **פת לחם** לסעד הלבבות, מהרה"ג המפורסם מוהר"ר **חיים אברהם הכהן** ז"ל מ"מ בק"ק **מאהליב**.

הבאור השני **טוב הלבנון** נתן לו, מהרה"ג המפורסם מוהר"ר **ישראל הלוי** ז"ל בעל אוצר נחמד פי' על הכוזרי ובעל ס' נצח ישראל על מסכתות הש"ס.

והבאור השלישי **מרפא לנפש** לשון חכם, מהרה"ג המפורסם מוהר"ר **רפאל** ז"ל בהרה"ח מו"ה **זכרי** ז"ל מק"ק יאמפלא, דיין בק"ק **פפד"א**.

הוגה בעיון רב ובהוספות דברים יקרים להבנת דברי הספר הקדוש, אשרי כל הוגי בו ודרכיו ינצורה.

חלק ראשון

בהוצאות בית מסחר הספרים של ר' יצחק פונק בווילנא.

ווילנא

ХОВОТЪ ГАЛЕВАВОТЪ, т. е. Обязанности сердецъ. Часть II.

ВИЛЬНА.

Тип. Ціонсона, Вильна Портовая 7.

הקדמת המפרש

ישמחו הנפשות ויגילו הלבבות. בס' הקדוש הזה חובת הלבבות. יקרה היא מפנינים בה והון נחלת אבות. חכמה צפונה ויראת ה' נחצבת. אשר אזן וחקר חד מדרי קדמאי מייסדי הלבבות ה"ה החסיד מורנו ורבינו בחיי הדיין הספרדי מנוחתו כבוד בגנזי ערבות. אמרותיו טהורות עינים מאירות ולבבות ערבות. כאשר הפליגו הקדמונים מחיבור הקדוש והנורא הזה שכל ההוגה בו מחזה שדי יחזה ויאמר הנה אלהינו זה. ומבואר בספר מ"מ בפרשת בהר ובמקומות זולתם שאמר המגיד להרב ב"י שילמוד בכל יום קריאה אחת מספר חובת הלבבות להכניע היצה"ר ולהשפילו מתוקפו כי היצר מכניס מחשבות והרהורים בלבך לאבדך להוממך להשמידך ואתה עמוד כנגדו ובטל אותם מלבך כו' ע"ש באורך. והחסיד בעל ר"ח לא זזה ידו ממנו בכל הספר וכן בספר היכל לר"ת ובשל"ה וזולתם זכרונם לחיי העוה"ב. וז"ל צוואת הרב ר' יונה סימן ל"ג וצריך שאדם להתדבק מאד בספר חובת הלבבות אשר משם יקח פנימיות המדות המובחרים לעבודת השם ב"ה וב"ש וצריך להעמיק בו יותר ממה שיעמיק האדם בלימוד נגעים ואהלות וסוגיות העמוקות לגודל פנימיותם ודקותם ודי בדברים האלה בענין זה, עכ"ל:

האמנם בדור יתום הזה בעו"ה כל ספרי המוסר בקרן מונחות. ובפרט מספר הקדוש הזה ידיהן משוכות. כי יהיה להם כדברי הספר החתום. והוא מסיבת קושי העתקה שנתחבר בלשון ערבי כדי שתהיה יד הכל ממששין בו והועתק אל לשון הקודש בל' נאה וקצרה. וכמעט דלת הבנתו סגורה. ורבים וכן שלמים החרדים לדבר ה' נכספה וגם כלתה נפשם. ליהנות מזיו אורו הבהירה באספקלריא המאירה. ואם אמנם נמצא עליו פירושים שונים. כבר נודע בשערים שאינם יוצאים ידי חובת ביאור מכמה פנים. ואף גם קצרו במקום שאמרו להאריך. וכתב בס"ח סי' תתקפ"ד וז"ל שבזמן הזה שאין חכמה יתירה צריך לרב לפרש הכל וגם אם יכתוב פירוש יפרש הכל שלא יהיה יגע לחשוב ויבטל מאמר ד"ת ע"ש. ואני בעניי הכינותי את לבבי משודי על דברי הספר הקדוש הזה בדבקים ובפסוקים ותפלה יתירה. כי הבינותי כי לו משפט הבכורה. מכל ספרי מוסר ויראה. אי בעית אימא קרא. ואבע"א סברא. ואתנה את לבי אל דברי הספר הזה וארא כי יש בו כמה דברים סתומים באין פירוש ויגעתי ביגיעה רבה ומצאתי כמה פירושים נכונים והגהות צודקות. כיד ה' הטובה עלי מפי סופרים וספרים. ושבעתים מבוררים. ורבים וכן שלמים אנשי השם מביני מדע כאשר ראו דבריהם כי נעמו העירוני והרהיבוני וזרזוני לאמר כלה מעשיך ומלאכת שמים ומצוה שאין לה דורשין יקרה היא וחביבה בעיני אלהים ואדם לאור באור החיים. ואם אמנם ידעתי קוצר כחי וידיעתי ומיעוט השגתי. אך תמכתי יתדותי מה שמצאתי ראיתי בס"ח סימן תק"ל וז"ל כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם וגו' כל מי שגלה לו הקב"ה דבר ואינו כותבה ויכול לכתוב הרי גוזל מי שגילה לו כי לא גילה לו אלא לכתוב דכתיב סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם וכתיב יפוצו מעינותיך חוצה וזהו שכתוב יביא במשפט על כל נעלם שגורם שנעלם אם טוב שגלה לו ואם רע שאינה כותבה עכ"ל וכ"כ החסיד המחבר בסוף פ"ט משער התשובה ע"ש. מצורף לזה מעלת המזכה את הרבים שהפליגו בו חז"ל במשנה ובגמרא. והמחבר בפ"ו משער האהבה האריך מאד במעלתו ושם העתקתי ג"כ דברי הזוהר מפרשת תרומה ע"ש. על כל הדברים והאמת האלו אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי ולעשות רצונך אלהי חפצתי ואליו בטחתי. ובזכות החסיד בעהמ"ח נשענתי. והאני נערתי. ומתני שנסתי. ושניים ושלישים במועצות ודעת כתבתי. ואלה הדברים שעשיתים ולא עזבתים. ואלו התועליות הנמשכים מיגיעתי וממלאכתי. **בפירושי** זה אשר עשיתי ורביתי: ראשונה ראיתי כי טוב להרחיב קצת הפי' והביאור למען ירוץ כל קורא בו יבין וישכיל באר היטב דברי המחבר את כל ונוכחת בשובה ונחת. כמ"ש בס"ח כמ"ל למען ידעו ויבינו גדולים וקטנים להבין ולהשכיל בדברי המחבר. ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות בפירושו ובביאורו רק בדרך פשוט וישר ובל' נאה וברורה ולשנא קלילא כאשר עיני כל יראה הטוב והישר: והשנית אמרתי אלקטה נא גם בין האמירים הקרי לב מספרים קדמונים שאין יד הכל ממששין בהם כמעט שנשתכחו והבאתי דבריהם דברי אלהים חיים כל אחד על דגלו ומקומו דבר דבור על אפניו והם כ' האמונות לרבינו סעדיה גאון ז"ל. ומספר הכוזרי העתקתי ממש רוב דבריו הנחמדים, ומספר מורה הנבוכים ומר"ה ושעה"ק ושל"ה וא"ל וי"כ וקל"ח. וזולתם הרבה תראנו ביטע אלהים אים על מקומו ויחדו יהיו תמים על שפתיך כדבש לפיך. וכענקים לגרגרותיך: והשלישית גם לזאת פקחתי עיני שרוב הפסוקים שהביא המחבר בספר הזה אינם מושלמים וקצר הנים מגודל בקיאותו וסמך על המעיין לגומרם וידוע שבעל הרוב עיקר דבריו נלקחים מסוף המקרא ולפעמים מכל הענין לכך ראיתי כי טוב להעתיק כל הפסוקים בשלימות עד גמירא. וירוץ בו כל קורא. ואף גם פירשתי כל הפסוקים הקשים ע"פ גדולי המפרשים רש"י ורד"ק לידע ולהודיע כוונת המחבר על נכון. לשום שכל במקרא: והרביעית יגאתי להשכיל בינה להבין ולהורות. כל המלות הזרות. שהביא המחבר מספר ההגיון כמו העברה סוגים והומר וצורה וזולתם. דרשתי וחקרתי אותם היטב במקומות מושבותיהם ופרשתי אותם בדרך קצרה. בשפה ברורה. אחת מהנה לא נעדרה. שלא תהיה דרכם נסתרה. וגם סקלתי כל השבשונים והטעיות שנפלו בראשונים מפי סופרים וספרים. ומפירושים הנדפסים העתקתי דבריהם היפים. וגם העתקתי כל ההגהות ופירושים שמצאתי ביד המופלג המפורסם מו"ה נפתלי בהרב מו"ה לוי זלה"ה מברלאד מה שכתב בגליון ספר ח"ה והבאתים כל אחד על מקומו משמו וקראתי לפירושי זה **מרפא לנפש** כי ממנו נקח מרפא לנפשנו. וארוכה לנשמתנו. מי האיש החפץ חיים לנצח. יקח מפריו ויהיה לו למשיב נפש וסם חיים. ולכל

בבהו

בשרו מרפא לשון עץ חיים. ולאור באור החיים. ואף גם שמי בקרבו. אולי אבנה גם אנכי ממנו ואזכה להיות ממצדיקי רבים לעולם ועד. והנני מפיל תחנתי לפני כל גמיר וסביר לבל יעל על לבם הטהור לחשוב ולדבר שיצאתי להשכיל בינה לאנשים חכמים ונבונים המלאים בכל חכמה ומדע כבלכל ודרדע. רק לאנשים כערכי וכגילי. ולפתאים ממני יאמרו לי לי. ומי מעכב ביד הרוצה לפרש פירוש זולת פירושנו כפי יד שכלו מגעת. הרי הספר עצמו לפניו בלי תוספת ומגרעת. וישוטטו רבים ותרבה הדעת. ואפשר שיהיו דברינו נכוחים למבינים וישרים למוצאי דעת. וה' ינחני במעגלי צדק למען שמו שלא יהיה בדברי טעות ומגרעת. ועוד אני מודה ומתנצל על כל שגיאות מי יבין ומנסתרות נקני. ולכף זכות ידינני. וכבר התנצל החסיד המחבר בהקדמתו ואמר כי כח הבשרי קצר מהשיג וטבע האנושי חסר מהשלים ע"ש באורך. וא"כ אנן מה נענה בתריה. ובכן אשא עיני אל ה' ואליו אקרא להוציא הספר הקדוש הזה לאורה. להגדיל תורה ולהאדירה. ויזכו לראות בביאת הגואל במהרה. ובבנין בית הבחירה. במהרה בימינו אמן:

כ"ד המפרש מתאבק ומתדבק בעפר רגלי שלמים יראי ה' וחושבי שמו. הק' רפאל בהרב המנוח החסיד מו"ה זכריה מענדיל ז"ל. שהיה דיין בק"ק ספד"ה. מק"ק יאמפלא ולע"ע מתגורר בק"ק שדה לבן יע"א:

שיר להמפרש בעל פת לחם

השיר הזה בא במש' תנועות ולא נשא לשו"א נפשו אם ינוח או ינוע.

אם על פת לחם יפשע גבר כי רוח קנאה עליו עבר
פן יאמר מה לך חובר חבר באורך לא לזרות לא להבר
בין דבר, בלעדיך לי לב בר אומר: רעי מה לך התעבר
טרם שים עין, אחר דבר סעד לבך פת לחם, סבר
תמצא בין הידות גם נשוק בר חכם יודע פשר דבר
אך אם רק רגל ארשי, מעבר לך תתן, ללחום תשים אבר
ממלחמתך לבי לא נשבר אבטח חסד אל עלי גבר
חמר ברע ברשע לך חבר או תנום נום שנאב שמאבר
תשים לבך מקום שם קבר מדברך יהי כמוץ עובר
או אז רוח קנאתך עבר תודה פשעך שינ שיח דבר
פיך. יענה בך מלב נבר אם אל פת לחם יפשע גבר

ועוד אני מדבר נגד מי שיתחכם וידבר תועה על הבאור

ביתד וב' תנועות

קורא בבאורי ואין לו לב, דומה לאיש המון תופש לולב
יחוג וינוע באין מבין, כן בא חקור דעת ודל מבין

פתיחה להמתרגם

אמר המתרגם יהי שם אלהינו מבורך מעתה ועד עולם אשר המציא יש מאין בחכמתו.
ויצר הכל **בגבורתו**. ובחר באדם להיות תרומת נבראיו. וסגולת נמצאיו.
ויאצל עליו מרוח תבונתו. והאיר עיניו בנר נשמתו· כדכתיב אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם. וכתיב נר אלהים נשמת אדם. והבדילו בחכמה ובדעת מכל יצירותיו. והמשילו בכל בריאותיו כדכתיב מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים תחכמנו. וכתיב תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו. וכל חכם לב יודע כי האדם מתחלת יצירתו וראשית יסודתו נוצר על החכמה והוטבע עליה כדכתיב וייצר י"י אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה. אך מפני שיסודות תולדתו שונים זה מזה וגוברים זע"ז. הם מתגרים בו תמיד להטות אותו מדרך החכמה והאמת על דרך התאוה והשקר וכפי גבורתם על שכלו הקצר ידו להחזיק בחכמה והיה כאשר ירים השכל ידו וגברה החכמה וכאשר יניח ידו וגברה התאוה. ובענין הזה נבדלים בני אדם איש מרעהו בהכמה ובסכלות ובכל דור ודור אנחנו רואים סגולת בני האדם אשר הלכו לאור החכמה וסרו ממחשבי התאוה המה היו הקרובים הקרבים אל יוצרם והנקראים אנשי אלהים ואוהביו. כדכתיב ויתהלך חנוך את האלהים. וכתיב את האלהים התהלך נח. ובמעלות החכמה נבדל אברהם אבינו מאנשי דורו ונקרא אוהבו של בוראו כדכתיב זרע אברהם אוהבי. ובה הגיע אל המעלה הגדולה אשר היא הכרת הבורא ויחודו ועבודתו אשר בעבורה נברא האדם כדכתיב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו ובה נבדל יצחק בנו משאר בניו ויעקב אבינו מאחיו ותהי מורשה לזרעו אחריו כדכתיב תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. ובעבורה נקראו עם ה' ובחיריו ובניו ובכוריו וחשוקיו ואוהביו וידועיו ומקוראיו וסגולתו וחלקו וחבל נחלתו כדכתיב באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו. וכתיב זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו וכתיב בנים אתם לה' אלהיכם וכתיב בני בכורי ישראל וכתיב לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם. וכתיב אהבתי אתכם אמר ה' וכתיב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וכתיב שמע אלי יעקב וישראל מקוראי וכתיב כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו וכתיב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו ובעבורה נקבעה השכינה בתוכנו. והיתה הנבואה בקרבנו. ורוח הקודש שורה עלינו. ואחר שגרמו עונותינו בנטותנו מדרך התורה והחכמה ונסתלקה השכינה ונפסקה הנבואה ורוח הקודש מבינינו לא כלו רחמי אלהינו והותיר לנו שריד והשאיר בכרמו עוללות ב' ג' גרגרים בכל דור ודור להאיר עיני הנשארים הנמצאים באור החכמה לתת ליעף כח ולאין אונים עצמה. וחקרו על צפוני החכמות. והוציאו לאור תעלומות. ובארו טעמי התורה במשנה ובתלמוד ויסדו יסודות והעמידו עמודים לחזק בדק תורת אלהינו אשר בית ישראל נכון עליהם. וגם בדרך ארץ ובשערי המוסר ובתקון המדות חברו אמרים אשר לא יערכם זהב וזכוכית מהם מחוברים במסכת מיוחדת להם במסכת אבות והלכות דרך ארץ ומהם מפוזרים בסדרי המשנה והתלמוד בכמה מקומות ואחריהם היו רוב הגאונים בגלות מלכות ישמעאל ובבבל ובארץ ישראל ובפרס ומדברים בל' ערבית וכל קהלות ישראל אשר היו במקומות ההם מדברים בל' ההיא פירשו רוב מה שפירשו מספרי המקרא וסדרי המשנה והתלמוד בל' ערבית וגם ברוב חבוריהם אשר חברו ותשובת השאלות הנשאלות מהם עשו כן מפני שכל העם היו מבינים בל' ההיא ועוד כי היא ל' רחבה וממולאה בכל ענין וכפי כל הצורך לכל מדבר ומחבר והמליצה בה מיושרת ומבוארת ומגעת לתכלית כל ענין יותר ממה שיתכן בל' העברית מפני של' העברית אין ממנו נמצא בידנו כ"א מה שמצאנו בספרי המקרא ואינו מספיק לכל צורך המדבר וגם כונתם היתה להועיל בחבוריהם לעמי הארץ שאינם בקיאים בלה"ק ע"כ היו רוב חבוריהם בל' ערב בכל הענינים אשר חברו בין בחכמת התורה בין בחכמות אחרות. וגם בארצות אדום היתה פלטה לשאר עמנו היו בהם חכמים גדולים בחכמת התורה והתלמוד מימים קדמונים אך לא היו מתעסקים בחכמות אחרות מפני שהיתה תורתם אומנותם ומפני שלא היו ספרי חכמות אחרות נמצאים אצלם עד שנקבעה בתוכם המנורה הטהורה. נר מצוה ותורה. הרב הגדול החסיד הקדוש רבנא משולם נר"ו בן החכם הישיש רבי יעקב ז"ל אשר שמן תבונתו זך כתית להעלות נר החכמה תמיד ותדבק נפשו בתורת אלהיו וביראתו ושם החכמה כוסו ומנתו ויכסוף לספרי החכמות אשר חברו הגאונים וכפי יכלתו קבץ ורבץ והעתיק בין מחכמת התורה וחכמת הל' וחכמת האמונה וספרי המליצות וחבורי המוסר ומשלי החכמים ותמצא כקן ידו לכל חמודותיהם ובגבורת שכלו ועוצם כחו הביא דבר מתוך דבר והוציא ענין מענין והוא גם הוא הוליד ילדים במשלי החכמות ועניני המחות ופתח שערים בדרכי היראה והמוסר הגיה בהם חשכנו ויישר מעקשות דרכנו ועוד יד גבורתו נטויה לקבץ ולרבץ. וכשמעו עתה כי לא' מחכמי ספרד הוא רבינו בחיי הדיין בר' יוסף ז"ל חבור בתורת הנ"ה יסודהו על ענין היחוד כלתה נפשו לראותו. ובהגיע לידו צווני לתרגם לו עניניו

בל' עברית וכאשר שמע את דבריו ואת שיחו לא רפתה רוחו עד אשר צוה להעתיקו ואותי צוה לתרגם לו ממנו השער הראשון שהוא שער היחוד . ואע"פ שיקרה בעיני מצותו ראיתי שהכניסני בענין שלא היה רצוני להכנס בו ובכל עת הייתי נשמר ממנו . וכמה פעמים פייסו אותי קצת הנדיבים אוהבינו מחכמי המקומות האלה להעתיק להם קצת מחבורי הגאונים אשר בל' ערב אל לשון הקודש ולא נתפייסתי להם מפני כמה פנים שצריך האדם להזהר בהם בענין הזה . ואני מספר מקצתם ואומר כי כל אשר ראיתי מן הספרים אשר העתיקו מן ל' הערב אל לשון העברית לא נמלט מהם אחד שלא השחיתו הודו המעתיקים ושנו את עניניו והפסידו את טעמיו . וההפסד הזה הוא מג' פנים . הא' מפני שיש מהם שאינם בקיאים וצחים בלשון ערבית אשר יעתיקו ממנו . והב' שאם היו בקיאים וצחים בל' ערבית שמא לא היו בקיאים בל' העברית אשר הם מעתיקים אליה . והג' שאם היו בקיאים בשתי הלשונות שמא לא יבינו דברי המחבר כאשר היה עם לבבו והם מעתיקים כפי הבנתם ודעתם על דרך אחרת שלא כדעת המחבר . ואפשר שיעתיק מי שנתקבצו כל המדות האלה בו . וידוע לכל מבין כי כל א' מאלה הפנים משנה הענינים והופך אותו לענינים אחרים . אך הכת השלישית מתחלקת לשני חלקים החלק הא' מי שאינו מאנשי החכמה ההיא ואינו מבין עניניה ודרכיה רק משים מגמתו להעתיק הל' כפי הבנתו והנראה אליו . והחלק השני מי שהוא מאנשי החכמה ההיא ומבין עניניה ודרכיה . ומפני שהספר ההוא לא קבל אותו ממחברו ולא ממי שקבלו ממנו אפשר שיבין ענינים רבים מדבריו על דרך אחרת וכאשר דעתו נוטה ויעתיק דברי המחבר על הדרך ההוא ושמא בעבור זה יבא להקשות מדבריו על דבריו וימצא מקצתם סותרים את מקצתם וזה יקרה מפני הסדרת הקריאה שלא כסדרה והוא מענין הסמוך והנפרד הקרוב והרחוק והפרט שבא עם הכלל למנותו או למנות עם הכלל והדומה לזה. וכבר ראיתי קצת גדולי החכמים נכשלו בדבר הזה ועוד כי לא נוכל להוציא כל מחשבות לבנו במליצה שמגעת לתכלית הענין על דרך קצרה ובל' נאה בל' העברית כאשר נוכל בל' ערבית כי ל' הערבית רחבה וצחה מאד ומזומנת ליודעיה בכל ענין כחפצם וכלבבם ול' העברית כאשר אמרנו אין בידנו ממנה כדי הצורך לכל דברינו . ע"כ צריך שיהיה כל מעתיק מלשון אל ל' אחרת בקי ומלומד בשתי הלשונות בכל עניני דקדוקיהם . ועניני מיני שרשיהם והשתנות עניניהם לפי מקומותיה . ותוכן שמוש תיבות טעמיהם ורגיל לדבר בהם על אופניהם . ולהניחם בכל מקום על מכוניהם . איש למשפחותיו לבית אבותיו. כי כמה מלות יש בל' הערב שכל אחת מהן מתחלקת לכמה ענינים יורה עליהם מקומם או חלוף תיבות שמושם או השתנות בנינם כמו מלת פקד אצלנו שמתחלקת לענינים רבים והרבה נמצא כמוה במקרא איני צריך בזכרם . ועם כל זה צריך לדעת ולהבין ענין הספר אשר יעתיק דעת ברורה והבנה נכונה כדי שלא ישנה מדעת בעליו ויפסיד חכמת הספר ההוא ונמצא אשם את בעליו ואת כל המעיינים בו מפני שהוא מכשיל אותם בדברי טעות . כי זה המעתיק נעשה עתה בספר הזה כאב וכרב ואם היה יכול המעתיק שתמצא ידו להעתיק מלה במלה מבלי תוספת ומגרעת היה ניצול מהמכשול הזה והאשמה הזאת. אע"פ שההעתקה על הדרך הזה תהיה קשה להבין אלא לחכמים הגדולים המבינים דרכי לה"ק והלשון לא ערב ומקובל כל כך ושמא עם קושי הלשון יקשה הענין להבין . ומכל אלה הפנים אנחנו רואים כי המעתיק צריך שיזהר בכל הדברים האלה. ואם ידע בעצמו כי הוא ממולא מכל הענינים אשר במלאתם יהיה ראוי להעתיק יעתיק . ואם לא יחדל. כי לא יוכל המעתיק לתקן את לשון העתקתו עד שיקדים ויאחר ויוסיף ויגרע ופעמים שהוא צריך לתרגם ענין המלה בענין שהוא דומה לו וקרוב אליו בלשון שהוא מעתיק אליה או להחליף והמשל והמליצה אשר אינם נוהגים בלשון ההיא במשל ומליצה שדומים להם ונוהגים בה. וכללו של דבר שיהיה מבין דרכי הלשון אשר יעתיק ממנה ואשר יעתיק אליה ועניני החבור אשר יעתיק על אופניהם כדי שיהיו מיושבים בלבו ונכונים בדעתו ואח"כ יש לו להעתיק אותם על איזה דרך שירצה ובמלות אשר יבחר ובלבד שיהיו דבריו קרובים להבין ולא ישנה מדעת הבעלים. וכן מצאנו המעתיקים הקדמונים אשר העתיקו ספר התורה והמקרא ר"ל בעלי התרגום אשר נהגו להחליף המשל והמליצה כמו שת"א יוצאים ביד רמה בריש גלי כי כן היה מנהג הל' להביא על מי שאינו בורח. והנה אנחנו רואים כי כמה מפרשים ומעתיקים פרשו והעתיקו ספרי המקרא וסדרי המשנה והתלמוד בלשונות אחרות וכמה דעות נשתנו בהם אחת מחברתה זה אומר ככה וזה אומר ככה . ומפני שהספרים ההם על מתכונתם בידינו ובפני עצמם מבלי תוספת ומגרעת והפרושים וההעתקות גם כן בפני עצמן הועיל הענין ולא היזיק כלום וישוטטו רבים ותרבה הדעת וכן מי שיחבר חבור מעצמו אם יטעה בענין או יכשל בדבר או קצר בו נאמר כי הוא אשר השיגה ידו ודעתו ועד פה הגיעה חכמתו . אך האשם הגדול מי שמעתיק ספר או חבור שיגע בו מחברו ונשמר ונזהר בעניניו ותקן שפתיו ותקן

מהלקותיו

מחלקותיו ואזן ותקר דבריו ויבא הוא להבל ולשנות ויאמר כי זה הוא ומעיינים בו יתלו כל הטעות במחבר. ויש לנו ללמוד מבעל החבור הזה הרב רבינו בחיי ב"ר יוסף ז"ל כי אף על פי שחבר מעצמו בענין שתלה בדעתו ולא היה מעתיק חבור אחרים רצה לחזור ולהמנע מחבר מפני שהיה בעיניו כמקצר בהבנת צחות ל' הערבי אף על פי שנראה מחבורו כי חכם היה בלשון וכל שכן שהיה לאיש כמוני להזהר מן ההעתקה מכל אלה הענינים אשר זכרתי ועוד כי מנהג רוב בני אדם בזמן הזה להתעולל ולהתגולל על מי שמחדש דבר מבני דורם בין בהעתקה בין בחבור בין בפיוט בין בשאר הענינים הדומים לאלה והמשכיל יזהר מהכנס במשעול הזה ויותר בזולתו וימלט נפשו מלשונות בני אדם ומעלילותם. והגדתי כל זה להודיע לכל בני העולם בהערת השער הזה כי לא מלבי ולא ברצוני נכנסתי בענין זה וכי לא נסתר מנגד עיני כל אשר זכרתי אבל מפני שאני חייב לבטל רצוני מפני רצון המצוה אותי ולמחול כבודי מפני כבודו שמעתי למצותו ואצתי לעשות כחפצו ותאותו ואשים נפשי בכפי ולא שמתי יד לפי והצבתי עצמי כמטרה לחצי המורים וגוי נתתי למכים ונזהרתי כפי יכלתי מהטות דברי המחבר מדרכיהם וכל אשר מצאה ידי להעתיק מלה במלה אף על פי שלא היה הלשון נאה כחפצי עשיתי כן ואשר לא יכולתי להעתיק על הדרך הזה הייתי משתכל ומתבונן עד שאבינהו ואח"כ העתקתי כפי יכלתי ומה שהיה מסתפק לי הייתי מעיין עליו בספרי החכמה ההיא אשר הביא הענין ההוא ממנה ולאחר שהייתי מבין אותו הבנה ברורה הייתי מעתיק. וראיתי כי המחבר הזה ז"ל הניח דבר א' שהיה צריך להקדימו בתחלת ספרו או לבאר אותו במקומו והוא שיפרש ענין המלות והשמות אשר הביא מספרי החכמות החיצונות לצורך דבריו ועל מה הם אמורים בחכמות ההן כי כן מנהגי החכמים בכל חבורי החכמות מפני שהם שמות ומלות שאין המון בני אדם רגילים ואינם מבינים בהם ומשתמשים במקצתם בדרך אחרת ומפילים ומפרשים אותם על ענינים אחרים. ושמא עשה זה מפני שאמר כי חברו לזכרון לעצמו ולחבריו אבל מפני שאמר אחר כן כי גם רצונו היה להועיל בו לשאר בני אדם היה לו להרגיש למה שאמרתי ועל כן מי שאינו בקי במלות ובשמות ההם ואינו רגיל בחכמות ההן צריך לשאול עליהם. ואל יאשימני המעיין בהעתקה הזאת מפני שבניתי במקצת המקומות בקצת הפעלים והשמות בנינים שאינם נמצאים בלשון העברית כי דוחק הענין עם קוצר הלשון כאשר אמרתי הביאוני לידי כך. וגם כן נהגו חכמי ההעתקה אשר היו לפנינו כי נהגו בבנינים ההם מנהג מבני לשון הערבי שהיא קרובה ללשוננו ברוב עניניה ואל יחטיאני מפני שערבתי לשון המקרא ולשון רבותינו במקומות ושהבאתי לשון רבותינו במקום שהייתי מוצא לשון המקרא כי אחזתי בלשון הקרוב וכפי שנזדמן לי בשעת ההעתקה והמתקן אח"כ במקום שצריך משובח כי המעיין יכול להשתכל יותר מן המעתיק והשומע יותר מן המדבר והחכמים המעיינים בו בכל עת יתחזקו לברר מלותיו ולתקן שגיותיו כיד חסדם הטובה וחכמתם הרחבה. וכאשר נשאל מאלהינו להצילנו מכל מכשול ואשמה בבל מעשינו כן נשאל ממנו להצילנו ממכשול דברינו והטאת פינו וכמו ששאל ממנו משיחו שיתה ה' שמרה לפי נצרה על דל שפתי. וזה החלי לתרגם דברי המחבר ובאלהים ה' אעזר אמן:

הקדמת המבאר

הראשונה קראתיה לחם שמים בה יבואר מעלת נפש יהודה ואפרים, ושפלותה וירידתה בסורה ושובה אחורים:

צאינה וראינה בני ציון היקרים המיהלים בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטר לנפש האיש הישראלי במלילה יקרה בסוף ספר משליו אשר לגודל יוקרה נבנית בבנין אב שם הפליא עלה הגדיל תושיה. בהראותו את אושר כבוד מלאכתה בימי חלדה. ואת יקר תפארת גדולתה אחרי צאתה ממסגר פגרה. כי אז מבית הסורים יצאה למלוך. אם הפך בה המלך ונקראה בשם אשת חיל. אשר בטוב סחרה לא שקטה יום וליל. השה לרצון קונה כלבי וכאיל. והנה המלך החכם לא לבד בנפשו דבר את הדבר הזה. כי הנהו ככל המון ישראל אשר הם לבבם עם ה' אלהיהם. כי כל הנפשות לו הנה כמלך כעם כולם נכונים לאמרי נועם וטוב טעם או לקול רעם ביום זעם לכלם נתנה הנפש המשכלת אשר אין בחוקה מות ומשכלת. אם אמנם אבני נגף מכרמה תהי משכלת ובין התוחים תפרח כחבצלת. כי אין בנות ציון כבנות נועץ ולא כנפשות המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבוא אליהן המילדת המכונה בפי החכם לאשה זרה והיתה להן לזרא. למסוך בקרבנה רוח עועים אולת קשורה להדיחן מיוצרן להיות כפרה סוררה. לכן אחי אל תקראנה לה נעמה קראן לה מרה. בקהלכם אל יחד כבודה הסר המגפת והרם העטרה. כי דברה סרה להדיחכם מאל רם אשר ברוחו שמים שפרה. ומהסתפח בנחלת ה' אשר הנחילכם המנוה ושמרה.

ולעומת

ולעומת זה אמר בסוף ספר החכמה וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו שנים וכו'. הזהיר החכם לשים נפשו בכפו עד נשמת רוח חיים באפו. יזכור את הברית ואת השבועה אשר קבלה נפשו קודם בואה טרם אשר יצא דבר המלך הקדוש קראו לי לבת שבע. טרם בא אשר לו המשפט לאמר שובי למנוחיכי. רק אם כגמול הטיבות לו אשר גמל עליכי. היום ההוא לא יום בשורה. והיה רק זועה צרה כמבכירה. לא עת אכול ושתה. כי לא יערכנה הגשם עוד במשענו כי נהפך לאבל כנורו וליגון ששונו. כי אזלת ידו ולעפר שכן כבודו ונהפך למשחית הודו. אז תפקחי עין תראי בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. בין ידיו אמונה לאשר במשאת שוא ומדוחים שלח ידו. כי הנפשות היקרות אשר באו בנקיון כפים ולבות ברות. חוק ומשפט בתוכן ערוכות ושמורות. לרקמות תובלנה בשמחות וגיל בנזר תפארה מעוטרות. לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. אין מכלים דבר רק כבוד אומר כולו. שם תלאנה השדה אשר ברכו ה' ללקט אורות. תבואינה בהיכל מלך מור ולבונה מקוטרות. כי פועל צדקתן על לוח לבן חרות. שם תמצאנה גילה ומנוחה ונס יגון ואנחה. כי איתן מושבן ממעל לכוכבי אל בגובה שמי שמים. חדות ה' היא מעוזן באור פני מלך חיים. ישחקו ליום אחרון על כבודן אשר כעוף התעופף. כי כבוד ה' עליהם כל היום חופף. אמנם לא כן הנפשות תנודדנה ברשת יצר סוכן. אשר נמשכו ברסן המלך הזקן ולא זכרו את האיש המסכן. לא תראינה אור בהיר בשחקים יען עברו תורות חלפו דת וחוקים. סורו טמא קראו למו ארור אשר לא הקים. ברית מלך עולם אלהי ארץ ושמים. וילך שובב בדרך אשר לקח לו מבני חת למה לו חיים. פרעוה קדשה ויאמר שמטוה וישמטוה ולבאר שחת יתלטוה. מקום צלמות לא סדרים שם כלו בעשן כלו אויבי ה' כיקר כרים. במר תיילל הה ונהי נהיה אללי ואויה. זכור תזכור זאת העדינה. בית תענוגים וימי עידונה. ועתה אש וגפרית ורוח זלעפות לה למנה. עוד תשוב תראה רעותה במרום חביון בצל שדי צפונה. והיא שדודה נדודה כצפור נודדת מקנה. קנאה היא ותהי לקינה. דברים אלה וכאלה מלאתי במליצות החכם קול קורא בחיל. נעויתי משמוע ואהי כגבר אין איל. א"כ איפוא אחי על מה אנחנו יושבים. וקול ענות כאלה באזנינו קשובים. ומה אחינו היהודים האומללים חושבים. הלא נחפשה דרכינו ונחקורה. חזקו ונתחזקה לעמוד על נפשנו העלובה בעודנה בקרבנו עלוזה. טרם בא יום תאבד תקוה. יום ימשו אסוריה ונפרדה המרכבה. בלא חמדה תלך ולא תראה בטובה. וכי תאמרו עוד למועד שמור לנו מדרכנו לשובה. ועתה אל ארץ נביט לאכול מפריה ולשבוע מטובה. כי שמתם מבטחכם בגוף הזה אשר בחזקו לקח לו קרנים. ובגובה רוחו העלה שיאו לשמים. כטיטוס בעת הוליכו שבי ירושלים. לא כן אחי אם יש את לבבכם ישר תנו יד ונעלה למרכבה מרכבת הנפש בגויה. אשר כינה אותו החכם בעיר קטנה ובעיניכם קריה אשר שגבה. נבחינה נא מאשר המרכבה הזאת החזק הוא או הרפה. תראו בעליל כי נכון הוא למועדי רגל כמוץ גנבתו סופה וכישבי אשר בילידי הרפה. הנפש הדברית הזאת משכנה ברוח החיה והיא מתהלכת בחיות האדם באופנים ידועים מעשה האופנים כאשר יהיה האופן בתוך האופן כי בחום הטבעי היא שוכנת והוא שוכן בלחות השרשי המהוה בדם האדם וכאשר יקרב חום זר בקרב איש ולב עמוק אז יחם לבב החום הטבעי בסביבו צר מעון ויתמרמר אליו להדיחו מעל פניו בחזקת היד. והחום הזר יגבר ויתקשר עליו ועצם בכחו אז אם ע"פ אבשלום היתה שומה לעת מצוא זה המות יהיה הקשר אמיץ. הולך ורב עד כלה נחרצה. תחת על החום הטבעי. כי באיבה הדפו החום הזר עד בלי השאיר לו שם ושארית או אם רוח קדים חרישית תך על הליחות השרשי הלא ייבש מקורו ויחרב מעינו. ואחר כי רוח החיה באופנים האלה א"כ בהנשא האופנים מעל הארץ תנשא גם היא לעומתם. ואיך נבטח בחיים ועלינו מגור מסביב. כי מי משלנו אל מלך ישראל לדעת דבר בעתו פקודת כל האדם מי עת לטעת ומי עת לעקור מתי רגע באפו ומתי חיים ברצונו. לכן צדק החכם בהזהירו אותנו לעשות כונים למלכות שמים בכל עידן ועידנים. באמרו בכל
עת יהיו בגדיך לבנים ולא יסור ראשך מראשי שמנים:

אחר הדברים והאמת האלה הנה נפשנו עומדת בתוך בשמאלה המהומה והמגערת ובימינה גולת הכותרת. והזרה ההומיה וסוררת אמונה בחיקה יום ולילה פיה פוערת להורידה ליקוד תבערת. מאין הרגלים להמלט מהמונה ושאונה וממי תהי נעזרת. אם לא תחיש מפלט לה מרוח סועה מסער בעשותה לעצמה מזכרת. באוזן שומעת תוכחת חיים מפי קדושי עליון ובחיקם תהי אמונה ונמסרת. ובבית ועדם תהי נעצרת. ודברי פיהם לאבני יקר תחשוב דר וסוחרת. לכן כאב רחמן על בניו היקרים לבל ידח מהם נדח כן ממעון קדשו השקיף בוראנו לבלתי תהיה נפש האיש הישראלי נשפה בלא משפט כבה ונדעך. מקור חיים הכין לנו גולת עליות. ממכון שבתו הזיל מים מדליות. לכבות את השרפה ולהבעיר את הבערה. אשר הצית יצר סמוך בנפש מרה. הם מי עצה ותושיה. אשר ליעקב בחר יה ע"י בחיריו סגולת עם סגולה. הפליא עצה הגדיל תושיה נורא עלילה. אם בזמן הנבואה ע"י נביאי אמת וצדק וגם אחרי כן ע"י גבורי אנשי שם אשר שם בלבם לחזק את בדק. הם השרידים אשר נגע אלהים בלבם. לחבר ספרים ולהודיע את לפוני עמוני הוכם. בדברי תוכחת ומוסרים. להוציא ממסגר אסורים. ולהקיצם משנת אולתם. להזכיר מה
אחרית האדם. ואל מה ישימו מבטם. ומה אחרית סברם ותוחלתם:

והנה הגם שנמלאו ספרי מוסר מאנשי שם בדורות האחרונים. בדברים טובים הגונים ונכונים. להעיר לב עוברי בעומק הבכא. ולעורר נפש אשר לעפר נוח שחה. אמנם מכל המדות שמנו בחכמים זכיתי לאחת מהנה כי אומר אני על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. ואם אמנם יש גם לאחרונים יד ושם. אולם בודאי לראשונים עליהם יתרון. כיתרון האור מן האור. וכמ"ש ז"ל פני משה כו' ופני יהושע כו'. לכן זה ימים כבירים נתעשתי ואשלח חלוצי זממי לתור ממדברי קדמות. אל מי מקדושיהם אפנה. לעשות ממנו יתד ממנו פנה. וכבר נראה בעליל יקר תפארת הספר הלז כי הוא מלא ברכת ה'. נתן בשורות חכמה ונותן לשכוי בינה. להתגלל בתחבולות מלחמה נגד המלך הזקן שלא ישעבנו גוי חוטא ושלא ישעבנו עבד להבלי הזמן שלא ישעבנו עשה בלוסה בזוהמת שאוליו. פוקח עורי לבב. ומלביש
ערומים

ערומים בדעת. ומתיר האסורים בכבלי היצר. וזוקף כפופים לתגבורת התאוה. ובכל אלה הוא רוקע הארץ על מי התושיה. ועושה חיל בכל דרכי עבודת הבורא. ומכין מצעדי גבר לשלימות נפשו. ואוזר ישראל בגבורת הדעות האמיתיות. ועוטר ישראל בתפארת המדות המעולות. ולאשר נפשו עיפה בכובד העצלה הוא נותן ליעף כח עוז ותעצומות לרצון קונו בגופו והונו. סוף דבר הוא מעביר שינת הפתיות מעיני בני עמנו. ומי כמוהו גומל חסדים טובים לעם ישראל. לרפאות מחלת נפש. ופתח דבריו יאיר לבב אנוש ממחשך הסכלות. להורות לפניו רוממות תהלת עילת כל העילות ומקדש שמו יתברך ברבים. והנה מאז ומקדם זרחה שמש צדקתו בגבול ישראל אמנם עבים סתר לו כי עב שכלנו בדורות האלו לדלות מעמקי מזימות לבבו וכהו עיני דעתנו מהביט זיו כלילת יפיו אשר כלל בקוצר אמריו מעמקי החכמות ודרכי האמונות. והנה אף שכבר קמו אנשים מחכמי דור ודור וביארו דבריו אמנם רוח היא באנוש כמוני אשר העיר ה' לבבי לעבור בין בתריו ומצאתי שנלאו במי אדיריו ועוד לא השיגו תכלית תחתיתו כי עמקו דבריו מאוד ועוד כפלים לתושיה אשר נשאר לבאר והשיור יותר מן הביאור וגם ממה שביארו נראה מדבריהם שעברו על דבריו בהעברה קלה כמות שהיא כי בטחו על רוחב דעתם ואני בעניי הכינותי לבבי אליו ביתר שאת ויתר עז ובתחלת ה' על עניי ועמלי פתח לפני סגור דברי חכמתו בהרבה דברים אשר נעלמו מהם. לכן אמרתי אני בלבי במקום שאין אנשים השמים לב לפקוח עין על גנזי חמודותיו ולפתח ולשדד עמקיו אשתדל להיות איש וכל התנצלות המחבר בהקדמתו יספיקו להתנצלותי גם אני כי כן גם רעיוני לבבי רגשו בהלוך ושוב עד שגברה החכמה הפעולה על ההנחה :

הקדמה שנית קראתיה **לחם פנים** בה יבואר משפט הביאור ומעשהו ולאיזה תכלית שמתי בו מגמת פני :

אמנם הסבה אשר עוררה לבבי לחבר זה הביאור אחר ביאורי המפרשים שקדמוני (זולת מה שלא יבינו דבריהם בעיני במקומות אין מספר) הוא כי אחר אשר התבוננתי בספר הזה אמרתי כן האדם הלז היה מיחודי סגולת הסגולה בדורות הראשונים בהוד שכלו ונאות רוח בינתו עד היותו כאלהים לדעת טוב ורע. אשר יפול בקרב איש ולב עמוק והכרת פני מליצתו ענתה בו על היותו מחזיק במעוז יראת יוצרו בכל תוקף עוז ותעצומות עד מקום שיד יכולת האנושית מגעת. ומסגולת אנשים יקרי רוח כאלה לחוס על יתרונם הוא הכח הדברי לבלתי לבזבז אותו ללא צורך והכרח וכאשר תעבורנה האזן ע"י מונה כן בבינת לבבם שוכבת חיקם ישמרו פתחי פיהם ויצרו דל שפתם לבלתי צאת מקיר העיר לבבם וחושה רק המלות המוכרחות להמליץ מגמת כונתם לזולתם ובמועטם ישימו מתג ורסן עדיו לבלום ואין הפרש בין ישפירו בשפה או ירימו עט סופר במגילה עפה את הכל יניפו בי"ג נפה ועד בנקיי הדעת לעד. ועוד אעידה על זה שני עדים נאמנים חכמים ונבונים. אשר שמו לב לבאר דברי הראשונים לגלות טמונות ולפענח מצפונים. הלוא אחרי רואנו. פליאה דעת ממנו. איך שקלו דבריהם במשקל זהב ומרגליות. ביתור וחסרון אותיות ומלות. והם הרב הגאון הגדול מוהר"א מזרחי ז"ל אשר העיר ממזרח שמש צדקה בהבנת דברי רש"י על התורה ממש אין לך מלה אחת בדברי רש"י ז"ל מבראשית עד לע"י אשר לא שם לבו עליה בעיון הדק היטב בצרכה ומקומה ומשקלה ובדרך זה בעצמו דרך הגאון החכם מכל האדם בדורותיו מהר"י מוסקאטו ז"ל בביאורו לדברי הספר המוחכם הכוזרי ועוד זכרון שמו כפי אודיעך מה שקרה לי עם החכם הזה איך בהתהלכו לתומו היה לי לעזר וסעד ואומן לב בזה הביאור כי הלום אחרי התבונני בדברי החסיד המחבר לבי ראה שבלתי אפשרי הוא לפרש מלותיו בדרך אחד בכל מקומות מושבותיהם בזה הספר רק הדבר מובן מענינו מה מגמת כונת המלה הזאת במקום הזה שא"כ הבנת המכוון בה במקום אחר ושמתי לי למעוז דברי רש"י ז"ל במלת וגרב הנאמר בתורה והוא לקוח מדברי חז"ל וז"ל כשהוא אומר גרב אל הרס כו' וכשהוא אומר אל ילפת וכו'. אמנם היה עדיין הדבר רופף בידי עד שמצאתי הדברים האלו בעצמן עם הראיה הזו בעצמה בהקדמת החכם הזה לביאור הספר הכוזרי וא"כ איך יאומן על המחבר הלז שיעתיק מלין מפיו ללא צורך כמו שנראה לעין מכפילת מליצותו ממש בכל מצעדי דבריו אין דבר שלא יוכפל וישולש ולפעמים בא גם במרובע ובמחומש כמי שח"ו בלא דעת מלין יכביר אין זאת כי אני וכל האומר שלא בא הדבר רק ליפות המליצות ולהרחבת לשון אינו אלא טועה ומטעה את הגאונים הנ"ל ליחס להם טעות או יורצא בחבוריהם יבטל האומר כן ואלף טועים כיוצא בו ודבר מדבריהם לא יבטל והכל שריר וקים. ולכן שמתי מגמת פני לבאר ולברר כל מלה ומלה בכונת הנחתה לפי מקומה ולפי משקלה וצרכה במקום ההוא. גם שמתי לב לתשלומי כפל ולרבעה והמשה את הכל עשיתי יפה בעטי ת"ל גומר עלי. והנה מתחלה הוחלט בדעתי להניח שער היחוד בלא ביאור. וזה לכמה סבות אם מפני שצריך האדם להכין לבו במחקר אלהות בדעה צלולה ויראה נכונה בציור רוממות הבורא יתברך בכדי שלא תסתכל דעתו בזכרון אלהים בלב גס ח"ו כמ"ש רש"י ז"ל בפסוק ויחזו את האלהים וכו' וכמה כרובים כרכרו רשב"י ז"ל והביאו בהשיאם נפשם לדבר במחקרי אלהות וטרם פתחו פה בדרושים כאלה השמיכו עליהם בתחלה ציור יראה ואימה גדולה בדברי רוממותו ית' בכדי שיביאו דבריהם אח"כ ממקור לב יראוי ומאויים. ועלינו להודות האמת שבעו"ה בדורנו זה אין אתנו יודע עד מה בציור יראת רוממותו ית' דבר של ממש שיהיה בו די מסת לשבר רהב לבנו ועזות רוחנו מכל וכל והלואי ימצא זה אצלנו בשלימות יכלתנו ביום הצום הגדול בוידוים ובתפלת נעילה ולכן טוב טוב למעט במחקר דברים כאלה וכבר ידעת ממגפה הגדולה ר"ל באנשי בית שמש על הסתכלם בארון בלב גס כמ"ש כי ראו בארון ה' ואמרו חז"ל שהסתכלו בו בלב גס אמנם מי שיהרוס לראות דוקא בשער ההוא בודאי טוב הוא ללמוד עם ביאור מללמוד משולל ביאור ולזה יספיק ביאור בעל מנוח הלבבות שהאריך קצת בשער ההוא כן דמיתי בלבי בתחלה להשוך ידי משער ההוא ועוד מכמה טעמים שאחד מהם הוא שמעט מן המעט הם במדינתנו המתבוננים במחקר ומבינים מה שמאמרים להם בדברים אלה שהם באמת מושכלות דקות אמנם רוב ההמון נמשכים אחר הדמיון והמורגשות ומכנים ציורי

הדמיון

הדמיון בשם מושכלות עד שמכחישים ומלעיגים בשמעם מושכלות המנגדים לדמיון כמ"ש הרמב"ם במש' גודל כמות השמש המובא בהקדמתו לפירוש המשניות והראה בנחמה אם לא ראיתי אנשים חכמים יראים ושלמים במדינתנו שותים לעג כמים בשמעם ממציאת ארץ אמעריק"א ומקום הישוב נוכח כפות רגלינו ואומרים שאיך יתכן להאמין דבר שהוא נגד המושכל הראשון והפכו ובכל תוקף עוז ותעצומות לא נוכל לקרוע סגור לבבם להוציא ממנו שם מושכל בדבר זה ולהסביר להם שאיננו רק דמיון כוזב כמו שהוא האמת וכאלה רבות עמנו ואינני מיחס להם לגנות שהם משוללי ידיעה בדברים כאלה כמו שאין ליחס גנות לדורות שקדמו ובמה שלא ידעו משתית הקאפע ומהטעאבאק וש"ד כהמה ואף אולי שיש בהם קצת תועלת אמנם מה שאין בו חיי נפש בשם מותר יקרא. כן באמת הידיעות כאלה אינם מגורת האומה הישראלית ואינם מחיי הנפש ולא על החכמות האלו נאמר כי היא חייך כו' והלואי שהידיעות האלה לא יזיקו ברבוים אמנם התלונה הוא על הלועג ומכחיש אותם ועליו לומר אין אני יודע עד מה בדברים אלה ואיני מוכרח להאמינם ואם לא יאמין גם לא ילעיג. אולם שמעתי דבת רבים וכן שלמים מאוהבי אומרים אמור למה יגרע כח חיבת הספר ע"כ אם מצד הראותו כגוף בלא ראש ואם מצד שיאמרו חסרה לגבלא כו' לכן ראיתי עצמי כמוכרח לבאר גם אותו אמנם קצרתי בו בערך צורכו להמון בני עמנו שהיה צריך ממש להקדים לכל מלה ממליצותיו הצעה שלמה וגם באמת אריכות הדברים בענינים כאלה או בלתי נצרכים או אינם מועילים וכבר אמרו לעולם ישנה אדם וכו' אשר מטעם זה העמדתי כל הביאור בלשון קצר. ובזה אקן קנאי למלין אף שהיה אתי עוד דברים ממשפט הביאור לא ראיתי להטריח על הקורא והמבין יבינם מעצמו:

הקדמה ג' קראתיה ערך לחם בה יבוארו כל המלות הזרות הבאות בדברי המחבר ובביאורי:

חומר וצורה דע שכל החוקרים הן מבני עמנו הן מאה"ע מסכימים לדעה אחת דהיינו שכל נמצא גשמי הוא מורכב מחומר וצורה ויסוד מוסד אצלם שהחומר הוא אחד משותף לכל הנמצאים עד שגם השמים והארץ הם לדעתם חומר אחד נקרא בלשון יון היול"י והוא לדעתם ראשון למעשה בראשית ואח"כ נתן הבורא ית' בחומר ההוא צורה דהיינו כח דק בלתי מושג אלינו וסבת הזה היה אותו באיכות מציאותו שהוא נמצא כעת נמצא לפי זה שהצורה היא עיקר הוית הדבר והבדלו מן מהות זולתו כי הצורה הזאת איננה אחת משותפת לכולם כמו החומר הנ"ל רק שהוא ית' הלביש לכל חלק מן החומר צורה אחרת נמצא שצורותיהם הם שונים ומשונים בין דבר לדבר זולתו לכן הם חלוקים בהווייתן ודע שהצורה שבכל חלק מן החומר איננה בשוה הקיום והנצחיות בחלק ההוא כי במשך זמן החומר פושט צורה ולובש צורה אחרת וחוזר במשך קצת זמן וממיר גם צורה זו בצורה אחרת והולך כן בשינוים ותמורות אין מספר עד הגיעו לצורת העפר כמאמר הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר. והנה נמצאים דעות בני אדם חולקים על עיקר הרכבת חומר וצורה אמנם בטלה דעתם במיעוטם ומה גם שנמצא בדברי קדמונינו כמו הרמב"ן ז"ל שהיה שלם במחקר ובמקובל והאריך בזה במלת בראשית:

הצורה שדברנו בה עד הנה היא הצורה הראשונה החלה בד' יסודות הפשוטים ובכללה גם הצורה שבמורכביהם אמנם עוד יש צורה מעולה מזה והיא הנפש אשר בבעלי נפש ובשם נפש חלוקות הרבה גבוה מעל גבוה נפש הצומחת לאפיהם ונפש המדבר אחריהם ותכליתם והנפש היא עיקר מהות עצמיות בעלי הנפש לכן תכונה בשם צורה ויש עוד מין צורה שלישית מקרית והוא התואר של כל נמצא גשמי שהוא בעל תואר אם שהתואר הוא בתולדתו כמו תואר גוף האדם או תואר שאר הבע"ח שלהיות התואר נמשך אחר הצורה שהרי לא יולד אדם בתואר החמור או סוס ואם לפעמים יקרה זה באמת אין במולד צורת האדם ומזגו והאות שלא יחיה ויתקיים בתכונת אדם וכן בשאר בע"ח ולכן יכונה התואר בשם צורה. או שיהיה תואר מלאכותי כמו תואר החרב הזה או הכסא הזה שקנה התואר הזה ע"י מלאכת אדם והתואר הזה נקרא צורה לפי שהוא עצמיות ומהות החרב במה שהוא חרב ועצמיות הכסא במה שהוא כסא ולולא התואר הזה איננו חרב ולא כסא וזכור זה ודעהו: **חומר צורה פועל תכלית** החוקרים שמו סיבות כל דבר ארבעה כלומר סבות הוית כל דבר שבמציאות הם ארבעה דהיינו החומר והצורה והפועל שפעל אותו והתכלית שכוון הפועל אליו בפעולת זה הדבר: **טוב ערב מועיל** החוקרים חלקו שם אהבה לג' חלוקות. החלוקה הראשונה היא אהבת הערב דהיינו שהאדם אוהב הדבר הערב לו ומהנה אותו לנפשו כמו אכילה ושתיה ומשגל וראיית הדברים היפים ושמע הקולות הערבים והשיר והשלוה המתוקה ודומיהן והאהבה הזאת היא אהבה פחותה ומשותפת עם הבע"ח בלתי מדברים ואין לקודש בה רק אכילת בשר הקרבנות בזמן הבית ועונג שבתות ויו"ט גם בזה"ז. החלוקה השנית אהבת המועיל והיא מרובה במינה מאד והם הדברים הבלתי מהנים וערבים מצד עצמיותן רק שהם מועילים לאדם להשיג על ידן תשוקתם ובני אדם מבלים רוב זמנם במין האהבה הזאת והכולל בה הוא הכסף כי הוא יענה את הכל והאהבה הזאת היא ממוצעת בין האהבה הפחותה הנ"ל ובין אהבת הטוב המעולה ולא תמצא זולת במין המדבר לבדו. והחלוקה השלישית היא המעולה שבכולם והיא אהבת הטוב במה שהוא טוב אף שאיננו ערב לנפשו גם אינו מועיל לו כלום רק שהוא טבע מוטבע באדם לאהוב את הטוב בלי שום כונה לתועלת עצמו רק בשביל שהוא טוב. והנה לפעמים בהפלגת הטוב ההוא בטוביות שבו תתגבר כ"כ אהבת האוהב אותו עד שישיג ויגיע מין ערבות בהרגשת ציורו באהבתו. לכן בהיותו עם זה גם מועיל לו ימצאו אז שלשה חלוקות האהבה גם יחד כחוט המשולש אשר במהרה לא ינתק ודבר זה נמצא בתכלית ההפלגה בו ית' ואמרו דורשי רשומות בזה כונת הכתוב טעמו וראו כי טוב ה' שמלת טע"ם הוא ר"ת טו"ב ער"ב מועי"ל:

דברי דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרע ישורון חיים אברהם
לא"א מוהר"ר אריה ליב הכהן מ"מ דק"ק מאהליב רוסיא יצ"ו:

הקדמה

אמר המחבר ברוך ה' אלהי ישראל אשר לו יאות ענין האחד האמתי. הקדמון במציאותו המתמיד טובתו. אשר ברא כל הנמצאות לאות על אחדותו. ויצר יצירות לעד על גבורתו. והחל הדשות להעיד על חכמתו. וגודל טובו. כדכתיב (תהלים קמה) דור לדור ישבח מעשיך וגבורותיך יגידו. וכתיב (שם) יודוך ה' כל מעשיך וחסידיך יברכוכה. כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו. להודיע לבני האדם גבורותיו כו'. והגדולה שבטובות אשר היטיב בהם הבורא לעבדיו המדברים אחרי המציאו אותם על תכונת הכרתם בהן גמורה והבנתם שלמה. היא החכמה אשר היא חיי רוחם ונר

מרפא לנפש

אמר המחבר ברוך ה' אלהי ישראל אשר לו יאות ענין האחד האמתי. יאות לשון ראוי ונכון כמו כי לך יאתה כן בני יוסף דוברים מתרגמינן יאות. ור"ל על ה' אלהינו לבדו נכון לומר שהוא אחד מפני שהוא לבדו אחד אמתי ואין עוד אחדות כאחדותו כי כל הנבראים מאתו ית' הנקראים ג"כ אחד הוא רק בדרך שאלה והעברה כי הם יותר מא' כמו שמבואר בשער היחוד בטוב טעם: הקדמון במציאותו ר"ל במציאותו ית' הוא מעולם ועד עולם א"כ הוא קדמון לכל דבר וע"כ הוא ג"כ אחד אמת כי כל אחד מהמדות האלו מחייב את שלפניו כמו שיתבאר שם בפרק י' ע"ש ותבין: אשר ברא כו' שכל הנבראים הם עדות וראיה שהבורא אותם הוא אחד אמתי שהרי כולם בכלל הם כאיש אחד וכבית אחד שכל חלק ממנו צריך זה לזה ואם היה יותר מבורא אחד היה ראוי שיהיה בהם שינוי ופירוד בברואים ולא היה זה צריך לזה כמו שיתבאר שם פ"ז: והחל והתחיל: וגודל טובו. שהטיב לברואיו כמ"ש זכר רב טובך יביעו וגו'. והגדולה שבטובות כו' לעבדיו המדברים שעיקר הטובות הם לבני אדם מפני שהם עיקר היצורים והגדולה מכל הטובות והחשובה שבכולם הוא זה: אחרי המציאו אותם כו' על אשר המציא הש"י את האדם על תכונה וצורה כזאת שהכרתן שבהן גמורה והבנתם שלמה. ואחרי הוא מלשון אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת: היא החכמה בתתן הש"י באדם חכמה ותבונה: אשר היא חיי רוחם שע"י החכמה תחיה רוחו של אדם ובאור

פת לחם

ברוך כו' אשר לו יאות ענין האחד האמתי. לו ראוי כמו (ירמיה י) כי לך יאתה, כלומר רק הוא ית' ראוי לתאר אותו בתואר אחד אמתי ואין זולתו אחד אמתי ודבר זה יתבאר בארוך לקמן בשער היחוד אי"ה. והנה פתח דבריו האיל בשבח כולל שהאחדות האמתי הוא כולל הקדמות ושלילות הגשמות וחידוש הבריאה וה"ד כמו שיבואר: הקדמון במציאותו המתמיד טובתו. דייק באמרו במציאותו לומר במציאות עצמו הוא ית' קדמון ולא בתאריו כמו בורא קונה רחום וחנון ודומיהן שהם נאמרים כולם ביחוס אל מציאות ברואים ומציאות הברואים הוא מחודש א"כ גם התארים הם מחודשים שזהו היסוד מעיקרי אמונתנו שקניניו הם מחודשים לשלול דעת מאמיני הקדמות ימ"ש כי כבר הוסכם בחידוש העולם הוא אבן פנה ויסוד מוסד בתורתנו ופרט שני דברים אלו קדמותו וטובתו לפי שאחר שפיו פתח בברכה כראוי לכל מתחיל לדבר ולחבר מיד יש לו להזכיר טובתו ית' כידוע ליודעים שהברכה הונחה עליו ית' על השפעת טובותיו רק הקדים תואר הקדמות להורות עילוי טובותיו כלומר באף שהוא ית"ב קדמון במציאותו וא"כ הדעת נותנת כמושכל ראשון שכמו שהיה מסתפק במציאותו מעולם ולא היה חסר כלום כן גם מעתה ועד עולם אין לו צורך בהם כלל ואעפ"כ הוא מטיב להם בכל טובותיו רק בנדבה וחסד ממנו ית' ומוטל עליהם לברכו ולהודות שמו כי טוב. גם דייק בהזכירו לשון התמדה באמרו המתמיד טובתו להורות שהטובות באות ממנו ית' בכונה מכוונת ולא במקרה כי כבר הוסכם שהמקרה לא יתמיד: אשר ברא כל כו' ויצר יצירות כו' והחל הדשות כו'. להבין דברי המחבר ולהתבונן בכפילת מליצתו זאת הוכרחתי להציע קצת מיסודי הפילוסופיא. ואתה הקורא שים לבך לדברי הנה הנביא בדברו מענין הבריאה אמר בשמו ית' כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ופירשוהו חוקרי בני עמנו הראשונים שהכונה על החומר הראשון וצורת היסודות והמרכבה מהם שעל החומר הראשון הנקרא הגלם היולי אמר בראתיו שהוא הראשון שיצא מאין ליש שזה מכונה בשם בריאה כמו שפי' הראב"ע ז"ל ועל הצורות שחלו בחומר ההוא ונתהוו ממנו הארבעה יסודות אמר יצרתיו לשון צורה ועל תיקון המורכבים מהם אמר אף עשיתיו והנה החומר הראשון הוא אחד משותף לכל הנמצאים והוא הראשון בבריאה ועליו אמר שהוא לאות על אחדותו כמאמר החוקרים שמאחדות הפשוט יתהוה ג"כ אחדות פשוט ואף שהניח אותו בלשון רבים באמרו כל הנבראים זה אמר בבחינת חלוקתו הנמצאת כעת ועל חול הצורות בהם אמר ויצר יצירות ואמר בהם לעד על גבורתו שהוא ית' קשר הצורות בחומר ומחזיקים בכחו לבלתי יפרדו איש מאחיו ועל הרכבתם ותיקון עשיית המזון

הברואים מהם אמר והחל הדשות שאחר שהוכנו **ארבעה יסודות** עם צורותיהן הרכיב ומזג מהם המון ברואים שונים ומשונים וע"י ההרכבה נתחדש מהותם בשינוי ממה שהיו בתחלה יסודות פשוטים ולזה אמר בהם לשון חידוש לפי שאין צודק בזה לשון בריאה לפי שהוא יש מיש. אמנם יתכן לומר בהם לשון חידוש כמו בתיקון איזה דבר שיתחנה לעילוי אומרים פנים חדשות באו לכאן ואמר בהם לשון התחלה לפי שהמזג ההוא נשאר קיים כמין ואמר בזה להעיד על חכמתו שהרי חכמה נפלאה נראית בהמון רבוי שינוי המזגים וערך הרכבתם וכל זה כפי הצורך לקיום כלל המציאות שתכליתם הוא האדם וזה שמסיים וגודל טובו והנה להמקובלים דרך אחרת בביאור פסוק הנ"ל בנידון הארבעה העולמות השגורות בפיהם ונקובות בשם אבי"ע. אמנם ידוע שהמחבר היה מכת החוקרים כמו הראב"ע והרמב"ם ז"ל אשר דבר אין להם עם חכמת הקבלה ולא עמדו בסודה: דור לדור כו'. ולפי שמהפסוק הזה לא נשמע רק שהיודע צריך להודיע להבלתי יודע ומנין שאפילו כלנו חכמים אנו צריכין להודות לו ית' לזה הביא פסוק יודוך ה' וגו' שמלת יודוך היא מורכבת משתי מלות יודו לך שענין ההודאה היא הגדת מקבל הטוב למטיב שהוא מכיר בטובתו כמ"ש הודו לה' כי טוב ואח"ז מפרש ענין ההודאה באמרו כבוד מלכותך יאמרו שפירשו בו הקדמונים שמלת יאמרו הוא לשון הפלגה כמו כעת במרום תמריא (איוב לט) וכן פירשו לשון הפייטן אמרו לאלהים והכונה שהם מפליגים שכבוד מלכותך היא מופלגת ממלכות ב"ו שמלך ב"ו יש לו הנאה ותועלת וצורך בעם משא"כ הוא יתברך שהוא מסתפק במציאותו כנ"ל ועדיין אין אנו יודעים אם הוא ית' חפץ בזה שנבחין טובותיו ונודה עליהם. לזה אמר להודיע לבני האדם שלשון לבני האדם מורה על כונתו ית"ב כלומר שכונתו יתברך בבריאה היה להודיע לבני האדם וכו' וכמ"ש כל פעל ה' למענהו: אחרי המציאו אותם על תכונת הכרתם כו'. המציאו הה"א בפת"ח והא' בחול"ם אחרי שהמציא אותם והעמידם על תכונה זו שיגמר כח ההכרה שבהם ושלמה הבנתם והקדים ההכרה שהוא כח משותף לכל בע"ח ואח"כ ההבנה שהוא מיוחד למדבר לבדו שהוא מפעולת השכל. ודע שמלת תכונה שזכר הונחה בלשון עברי על דבר שיש בו חלקים ידועים במספר המוגבל לחוק קצוב לפי ענין הדבר ההוא אם בההנחות שהונחו ממנו ית' כמו שהם חלקי הרכבת כל נמצא במספר הצריך לקיומו לפי מהותו או בדברים המונחים במספר מבני אדם כמו ותוכן לבנים תתנו גם חלקי הרכבת הנמצא מועט בכמות בלתי שוה ונערכים זה לזה בערך ידוע אזי גם הערך נכלל במלת תכונה והבן זה וזכרהו כי המחבר משתמש הרבה במלה זו בס' זה: חיי רוחם.

פי

שכלם . והמביאה אותם אל רצון האלהים והמצלת אותם מקצפו בעוה"ז ובעוה"ב . כאשר אמר הכתוב (משלי ב) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה . ואמר אליהוא (איוב לב) אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם . ודניאל אמר (דניאל ב) יהב חכמתא להכימין וגו' . ואמר הכתוב (ישעיה מח) אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך : והחכמה מתחלקת לשלשה חלקים. החלק הראשון חכמת היצירות שקורין לה בלשון ערב אלע"לם אלט"בעי והיא חכמת טבעי הגופות ומקריהן. והחלק השני היא חכמת השמוש שקורין לה בלשון ערבי אלע"לם רי"צי . ויש מי שקראה חכמת המוסר . והיא חכמת המנין והשעורים וחכמת הכוכבים וחכמת הנגון הנקראת מוזיקא . והחלק השלישי קורין לה בלשון ערבי אלע"לם אל"די . והיא חכמת האלהות והוא דעת האל יתברך ודעת תורתו ושאר המושכלות . כנפש וכשכל וכאישים הרוחניים . וכל חלקי החכמה לפי מחלוקת ענינה המה שערים פתחם הבורא ית' למדברים להשיג בהם התורה

מרפא לנפש

השכל יאיר לו והכסיל בחשך הולך ובמנות הלבבות שירש בענין אחר ע"ש והבוחר יבחר : והמביאה אותם אל רצון כו' כי זה כל האדם בכל עבודת הש"י שיעשה רק לרצונו של מקום ית' ובאשר עושה נגד רצונו יהיה עליו קצף מאתו וזאת היא תכלית הטובה והרעה בין בעוה"ז ובעוה"ב כמו שנתבאר בסוף הקדמה זו ע"ש ובכמה מקומות . וכל זה הוא ע"י השכל והסברה שנתן הש"י באדם דאל"כ יהיה כבוש כבהמה אין הבין : אכן רוח היא באנוש וגו' ורישא דקרא אמרתי ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה אכן וגו' וזה הכל ראיה כי ממנו יתברך החכמה והתבונה :

והחכמה מתחלקת לשלשה חלקים ר"ל החכמה הנזכרת שהטיב הש"י לאדם בדרך כלל . ובפרטן מתחלקת לשלשה חלקים . והאחרונים חלקום לשבע חכמות שהם שבע השכל המחבר . והשביעית היא חכמת ההגיון והלשון אשר שהוא כלל באמנות כי אין מקום להגיע אל חכמת התורה על בוריה בלי ידיעת רוב חכמת הדקדוק כמו שידוע למביני מדע : היצירות והיא חכמת הטבע לידע טבע כל דבר שנתן הש"י בכל דבר מתחלת יצירתו כהו וטבעו המיוחד לו זה טבעו קר וזה טבעו חם וכדומה כמו שצריכו הטבעיים בזה הרבה : ומקריהן לידע באיזה מקרה שיקרה לו שיוכל להשתנות מטבעו ובאיזה דבר שיוכל להשיבו אל כחו וטבעו כידוע בחכמת הרפואות : חכמת השמוש או חכמת המוסר לפי שבני אדם משתמשין בחכמות ההם למלאכתן ולכל צרכיהם כמו שהולכי ימים צריכים לחכמת המנין וההשבורת ולתכונה כידוע ונקראת חכמת המוסר שצריך האדם לייסר עצמו בהרגל כמה זמנים במהלך ההרגל וההשקידה בהם וההקירות נפתחו בכל דור התבולות חדשות בחכמות ההם אשר לא שערום הראשונים וכס' הכוזרי קורא אותה חכמת ההרגליות . וחכמת הניגון יש בו צורך לבי"א להרחיב לב האדם מעצבונו כמ"ש ועתה קחו לי מנגן וגו' : חכמת האלהות והיא דעת כו' תורתו כו' ולידע מה היא הנפש והשכל והאישים הרוחנים הם מלאכי עליון וזה הכל נדרש בשכל האדם : וכל חלקי החכמה כו' להשיג בהם התורה והעולם כי זה כל האדם ולא נברא האדם אלא או שיעמול להשיג ידיעת התורה ועבודת הש"י על נכון או שיעמוג ליסובו בל עולם וגם זה הוא שיהיה הכל מוכן ומזומן לעבודת ה' כי מתי יעשה האדם עבודת ה' אם יהיה מוכרח לעשות בעצמו כל מלאכות הצריכים לו והרמב"ם האריך בזה בהקדמתו לסדר זרעים ע"ש כמ"ש הז"ל לא נברא העולם

פת לחם

חיי הרוח ההיוני שבהם באם לא החכמה הקיים שלהם למה ומה בכך ומשותפת עם שאר הבעלי חיים כמ"ש אדם ביקר וכו' וכמ"ש כי הוא חייך וכו' : ונר שכלם . השכל הוא הכח ההיולי באדם המקבל כל הידיעות הפרטיות והידיעות בפועל נקראת חכמה והשכל בזולת החכמה הוא כעומד במקום אפל שיש בכח חוש ראותו להשיג מה שנמצא שם . אמנם בפועל אינו משיג כלום עד שיובא נר לכן קרא החכמה נר השכל : כי ה' יתן חכמה כו' . שקרא את החכמה בשם מתנה וזה מורה שהיא הגדולה שבטובות : אכן רוח כו' ונשמת שדי תבינם . כלומר הרוח חיים שבאדם איננה רק רוח לבד כלומר דבר של מה בכך וזה לשון אכן רק נשמת שדי תבינם נותנת להם בינה ומשלמת רוחם הרי מה שאמר שהיא חיי רוחם ועל מה שאמר שהוא נר שכלם הביא פסוק יהב חכמתא להכימין שהכונה שהוא נותן חכמה בפועל לאותן שהם חכמים בכח שהוא נקרא שכל היולי כנ"ל : אני ה' אלהיך מלמדך להועיל הרי מה שאמר המביאה אל רצון האלהים שזהו תכלית התועליות . ועל הצילם מקצפו אמר מדריכך בדרך תלך כלומר מדריכו שלא יתעה מן הדרך ויאבד כמ"ש תעיתי כשה אובד וכו' והכונה באמרו המביאה אל רצון האלהים בעשה טוב והמצלת מקצפו בסור מרע : טבעי הגופות ומקריהן המקרים הם הדברים שהם בלתי עצמיות להם כמו התארים עגול מבולע ומרובע והגוונים שזה לבן וזה ירוק : חכמות השמש וכו' והיא חכמה המנין והשעורים כו' חכמה זו נקראת חכמת השמוש שבני אדם משתמשים בהם לצרכיהם כמו התבונות למו"מ והשעורים הכונה לכל מיני מדות לח ויבש ואמות למדידת הבנין והכלים ומיני בגדים ולמדידת קרקעות ע"פ חכמת ההנדסה וחכמת הכוכבים משמשת ליורדי הים גם לפי שידיעת חכמת הכוכבים תלויה בחכמת השיעור והמדידה דהיינו ידיעת שיעור כמות גודל ושיעור מרחקם מכדור הארץ ושיעור סבוב כ"א מהם בזמן לכן כללום גם כן בשם חכמת השמוש . והמוזיקא משתמשים בה ג"כ לשמח לב בני אדם משא"כ חכמת הטבע הנ"ל והחכמות האלהית שאין בהם שום שמוש לצורכי בני אדם הגשמים וכל תכליתן הוא רק הידיעה בהם ואף שחכמת הטבע היא נצרכת לרפואה אמנם אין הצורך לזה רק לקצת ממנה . גם נקראת בשם שמוש להיות שבחלקי חכמה זו צריך האדם להשתמש בכלים מיוחדים לכך כמו בהחשבון צריך לחרים עט סופר ולוח וכן בהנדסה ולכל מיני מדידות משתמשים בכלים כמו אמת הבנין והבגדים ואיגה לתבואת הארץ והבל למדידת קרקע והאצטרולוב להבטת הכוכבים ועוד יש כלים הצריכים להם כמו למדידת גבהם ולמרחקיהם ולמוזיקא יש גם כן הרבה מיני כלים משא"כ לידיעת הטבע והאלהות שאין לידיעתם צורך לשום כלי ושני הטעמים הנ"ל שניהם אמתים בכונת הנחת שם שמוש והפירושים המובאים במפרשים בזה הם הבל . ויש מי שקראה בשם חכמת המוסר דע שכל דבר המושג בשיעור ומדה ידוע נקרא מוסר לפי שהוא מוגבל ואסור בתוך גבול הכמות ההוא המשוער לכן נקרא מוסר מלשון איסור כי לזה הוגהה מלת מוסר לכן קוראים תוכחת דברים דברי מוסר לפי שהכונה בהם למנוע המיוסר מן שלוח המעשים ושיתנהג במעשים מוגבלים וכן נקראים מלאכי הגוף יסורים לפי שהמיוסר הוא מוגבל תחת שבט יסוריו מבלי יכולת לנטות הנה והנה להמלט מהם . והנה כל חלקי החכמה הנ"ל הם ענינים מוגבלים שהחשבון והשיעור זה כל מגמת ידיעתם ומהות ענינם וחכמת הכוכבים גם כן מגמתם לידע קוי מהלכן וגבול זמן סיבוב כ"א מהם וגבול כמות גודלן והמוזיקא ידיעת גבולי באון קולותיהם שזה כל ענינה . והכל הביאו גם בזה המפרשים : פתחם הבורא ית' אמר נכון פתיחה

לבי

והעולם . אלא שמקצת החכמות הצורך אליהם יותר לענין התורה ומקצתם הצורך אליהם יותר לתועלת העולם . ואשר הצורך אליהם יותר לענין העולם היא החכמה התחתונה אשר היא חכמת טבעי הגופות ומקריהן . והחכמה התיכונה שהיא חכמת השמוש ושתי החכמות האלה מורות על כל סודות העולם הזה ותועלותיו והנאותיו ממנו . ומורות על כל עניני המלאכות ומיני התחבולות הצריכות לגופות ולעניני קניני העולם . אך החכמה שהצורך אליה יותר אל התורה היא החכמה העליונה והיא החכמה האלהית ואנחנו חייבין ללמוד אותה כדי להבין ולהגיע אל תורתנו . אך ללמוד אותה כדי להגיע אל הנאות העולם אסור לנו . ואמרו רבותינו תניא (דברים ל) לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו שלא יאמר אדם אקרא כדי שיקראוני חכם אשנה כדי שיקראוני רבי אשנה כדי שאהיה זקן ואשב בישיבה אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא . ואמרו עשה דברים לפעלם ודבר בהן לשמן . ואל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחתוך בהם . ואמרו (תהלים קיב) אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד אמר רבי אלעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו . כדתנן אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם : והשערים שפתחם הבורא לדעת תורתו ודתו הם שלשה . האחד מהם השכל הניצל מכל פגע . והב' ספר תורתו הנתונה למשה נביאו (ס"א והב' מה שהוא מוחש) .

מרפא לנפש

אלא בשביל זה או לצוות לזה ואמרו במשנה כל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב : ואמרו חז"ל תניא כו' נדרים פ"ה דף ס"ב : אלא למוד מאהבה לאהבת ה' לבדו אבל שאר הכוונות שיכוון האדם בעבודתו הן לשם עושיו או אפילו לעוה"ב לא לרצון יהיה לו כי הוא עובד להנאת עצמו ולא את השי"ת ויתעלה כמו שיתבאר בספר הזה : וסוף הכבוד לבא : כי השי"ת טוב ומטיב לכל ואיך יקפח שכר שום בריה וכמו שראינו באבות העולם על כל הטובות שהטיב עמהם ולבניהם אחריהם כי מצא את לבבם נאמן לפניו וכמו שמצינו שלא קפח אפי' שכר שיחה נאה ושכר איזה פסיעות ובלבד שתהיה לשם ה' לבדו כמו שיתבאר : עשה דברים לפעלם פירש הר"ן לפעלם לשם ה' שפעלם וצוה עליהם : ויהי מורא שמים עליכם ויהיה עליכם אותו מורא כמו נגד השמים שאין כוונתם לשכר :

והשערים כו' האחד מהם השכל הניצול מכל פגע שחנן ה' יתברך לאדם דעה ובינה לדעת ולהבין תורתו ולעשות רצונו ובתנאי אם השכל ניצל מכל פגע רע שלא נשתבש או נטרף דעתו ר"ל מחמת פגע שאירע במוחו שאז הוא גרוע מבהמה וכן כתב בשער הבחינה במעלות השכל ובפתיחה בשער ע"ה ע"ש בלשון הזה : והב' ספר תורתו הנתונה למשה נביאו הדבר הזה ביארו המחבר ספר הכוזרי ברוב הספר הנחמד בדברים ישרים ונכוחים ותוכן דבריו הוא שאין האדם מגיע אל רצון אלהים ולהתקרב אליו רק במצות ה' עצמם (הם המצות שצונו הוא ית' ע"י משה נביאו במעמד ס' רבוא גברים לבד מטף ויתר העם) בעבור שהוא ית' יודע שיעורם ומשקלם וזמנם ומקומותם של כל מצוה ולכך אם אנחנו עושים אותם כאשר צוה ה' את משה תשרה השכינה במעשה ידינו כמו שהיה במעשה משכן והקרבנות אף שאין דעתנו משגת טעמם וסיבתם ואף אם הם רחוקים מסברתנו . והוא כי כמו שאין אנו יודעים מאיזה כח יהיה זה צומח וזה חי וזה מדבר רק ה' הוא יודע כן הדבר בעצמו בתורתו הקדושה שצריכים לשמוע ממנו יתברך אותו הערך והשיעור איך ובמה עושין רצונו ית' והוא תורתו והא דאל"כ כל העובדי גלולים שבעולם משתדלים איש כפי עבודתו להתקרב אל האלהים ולא הגיעו כי מעולם לא נראה בהם לא נביא ולא חוזה ולא רוח הקודש כאשר הוא בבני ישראל כשהם הולכים בדרך התורה והמצות כידוע ואל יתחכם האדם נגד דבר

פת לחם

לפי שהחכמה לרוב יוקרה היא רובה סגורה וצפונה מן האדם רק שהבורא יתברך פתחה לפני האדם שיהיה לו קצת כניסה בה : והחכמה התיכונה האמצעית בין הטבע והאלהות כנ"ל : מורות לאדם לבון הודעה שמודיעות אותו : סודות העולם הזה הגנוזים הדברים שבו לפי שטחיות הכרת האדם קודם ההתבוננות : ותועלותיו בהשגת המועיל : והנאותיו בהשגת הערב כמו המוזיק"א : ומיני התחבולות הענינים שהמציאו ב"א להשיג על ידם דבר הנצרך או להשלים החפץ ד"מ אופני העגלה עם כל מעשי מרכבה הוא תחבולה למהר ע"י הגעה למחוז החפץ וכן מעשי אופני הרחים של מים שהוא תחבולה להניע אבן הטוחנת והסולם הוא תחבולה להגיע על ידו ממטה למעלה ודומיהן תחבולות הרבה מאוד וכן מיני הרשתות והמכמורות לצידת חיה ועופות ודגים : ולעניני קניני העולם הם הדברים העשוים לשמירת הקנינים : אקרא כדי שיקראוני כו' אשנה כדי כו' ופרט כאן שלש חלוקות הידועות שהם מקרא משנה גמרא ונגד זה ג' חלוקות במקרא זה נגד מה שאמר אקרא כדי שיקראוני חכם אמר לאהבה את ה' כלומר שלא תהיה כוונתך שתהיה נאהב להם ואהוב לבני אדם על ידי המתק כי החכם הוא אהוב לכל רק בעבור אהבתו יתברך תקרא תורתו שהוא ית' משתעשע בה ונגד מ"ש אשנה כדי שיקראוני רבי שבעל המשנה תוקע עצמו להוראת דבר הלכה והשמון שומעים בקולו ועושים ע"פ הוראתו והוא מתגאה לכל לראש בזה אמר לשמוע בקולו כלומר שתהיה כוונתך בלמוד המשנה לדעת קיום המצות ואזהרתו ית' ולא שישמעו בקולך ונגד מה שאמר שאהיה זקן ואשב בישיבה שהוא ישיבת תלמידים בפלפול הגמרא אמר ולדבקה בו כלומר שלא תהיה כוונתך שידבקו בך תלמידים הרבה רק שאתה תדבק ע"י בבורא יתברך לפי שאין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה והו"ק : עשה דברים לפעלם בשביל פעולתן כלומר בשביל תכליתן והכונה שהפעולה עצמה תהיה נאהבת אצלו לתכלית שזכה לעשות מצות קונו ולא על מנת לקבל פרס וז"א לפעלן והבן והרא"ש והר"ן ז"ל פירשו לפעלן לשם פועלן הוא הקב"ה שצוה עליהם ולפירושם צריך להיות לפועלן בוי"ו : ודבר בהן לשמן היינו התלמוד שיהיה לשם ועל המעשה אמר ואל תעשם עטרה להתגדל להיות גדול ונחשב בעיני בני אדם על ידם ועל התלמוד אמר ולא קרדום כו' כלומר לעשות ממנה פרנסה דהיינו לקבל שכר לימוד או לקבל כבוד : אשרי איש ירא את ה' על סור מרע ועל עשה טוב אמר במצותיו חפץ מאוד : ואמרו רז"ל במצותיו כו' דאל"כ היה לו לומר אשרי איש ירא את ה' וחפץ במצותיו שכמו שהקדים היראה להיראוי כך היה לו להקדים החפץ להנחפץ גם למה הזכיר החפץ והיה לו לומר עושה מצותיו אלא ודאי מפני שכונתו להורות שבל הפלא

והג' הקבלות שקבלנו מקדמונינו שקבלו מן הנביאים עליהם השלום. וכבר הקדים לבארם הרב הגדול רבינו סעדיה ז"ל במה שיש בו די. אך חכמת התורה מתחלקת לב' חלקים. האחד מהם לדעת חובות האברים והיא החכמה הנראית. והשני לדעת חובות הלבבות והם המצפונים והיא החכמה הצפונה. חובות האברים יחלקו לב' חלקים. האחד מהם מצות שמחייב בהם השכל אפילו אם לא חייבה בהן התורה. והחלק השני מצות השמע שאין השכל מחייב בהם ולא דוחה אותם כאיסור בשר בחלב ושעטנז וכלאים והדומה להם ממה שנעלמה ממנו עילת איסורם ועילת היוב ממה שנתהייבנו מהן. אך חובות הלבבות כל שרשיהן הן מן השכל כאשר אבאר בעזרת השם. וכל המצות הם נחלקות למ"ע ולמצות לא תעשה. ואין אנו צריכין לבאר את זה במצות האברים מפני שהם ידועות לכל. אבל אני זוכר ממצות עשה ומצות לא תעשה שבחובות הלבבות מה שיזדמן לי כדי שיהיה דמיון למה שלא אזכור מהם בעזה"י. וממצות עשה שבחובות הלבבות. שנאמין כי יש לעולם בורא ובראו מאין. ושאין כמוהו. ושנקבל עלינו יחודו ושנעבדהו בלבנו ושנתבונן בפלאי יצירותיו כדי שיהיה לנו לאות עליו. ושנבטח בו ושנכנע מפניו

מרפא לנפש

פי' כמ"ש אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' עכ"ל. זה תוכן דבריו וע"ש באורך ועיין בחשבון הרב"שי שכי המחבר כעין דברים אלה ג"כ: והשלישי הקבלות שקבלנו כו' עד משה רבינו ע"ה כמו שארז"ל משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו' כל מצוה ומצוה שנתן הש"י למשה בפירושה וביאורה נאמרה לו בעל פה והו תורה שבעל פה וכך מסר משה ליהושע ויהושע וכו' פירוש כל מצוה כי בלא פירוש לא היינו יודעים אפילו מצוה אחת בפרטות לעשותה בשלימות כמו ציצית ותפילין וכן כולם אם כל אחד יפרש המצות שבתורה לפי דעתו ושכלו והיה לכל אחד תורה אחרת ודתים שונים ולכן הורתנו קשורה בפירוש ההלכה למשה מסיני עד המקום אשר יבחר ה' כי שם נמצאו המקובלים המאמתיים הם סנהדרי גדולה והכהנים ולכך כתיב ועשית על פי התורה אשר יורוך וגו' והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע וגו' ומת האיש ההוא. כי איך יעלה על הדעת שדור דעה כדור המדבר לא ישאל את פי משה רבינו לפרש להם כל פרטי המצות שלמד עמהם והוא עמם והשכינה לא זזה מהם כל הארבעים שנה אלא בודאי שאמר להם כל מה ששמע מפי הגבורה כל הפרושים וכל החכמות שנכללו בתורה שהרי אמר להם מזה כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ומה חכמה ובינה בפשט התורה לעיני העמים ואין זה אלא בפירושי התורה שהרי נכללו במשנה ובגמ' חכמות כידוע והחכמה שבחכמות המשנה והתלמוד ראוי להם להתפאר (וגם קבלו מפי משה רבינו ע"ה כל הסודות הגדולות הידועים למקובלים האמתיים והרמזים הנפלאים שהכל נרמז בתורה שהתורה נדרשת בפרד"ס כמו שמבואר בזוהר וברמב"ן והאלשיך) כל הנ"ל הבנתיו ג"כ בספר הכוזרי והוא יסוד ספרו הנחמד. והמחבר קיצר בזה שסמך על ספרי רבינו סעדיה גאון ז"ל ואינם בידנו והדברים האלה דברי טעם הם וראוי להאריך בהם קצת ועיין לקמן בשער יחוד המעשה בטענות נגד היצר קצת דברים כאלו ע"ש: מצות השמע המצות האלו אם לא שמענו לא היו ידועים מפני שאין השכל מחייב אותם לעשותם וכן אין השכל דוחה אותם שלא נוכל לקיימם כמ"ש דרכיה דרכי נועם וגו': עילת סיבת וטעם לא נודע הטעם למה אלו אסורים

טוב הלבנון

לדעת חובת האברים הוא ידיעת דיני התורה והלכותיה בכלל ובפרט וללמוד האסור והמותר והמחוייב לעשות: והם המצפונים שלא נודע בקיומם או בעבירתם מאחר שהם מסורים ללב לא ישקיף בהם בלתי האל יתב' לבדו: שמחייב בהם השכל שם שכל שזכר כאן הוא דרך העברה שאף השכל האנושי מאמת אותם: מצות השמע שנתחייב לקיימם מצד השמועה מפי הגבורה אף שאין השכל נוטה לאמתתם: שאין השכל מחייב בהם ולא דוחה אותם כלומר שאע"פ שאין השכל מחייב אותם שהם למעלה מהשכל עכ"ז דרכיהם דרכי נועם ואין השכל דוחה אותם כאשר יעבדו העכו"ם את אלהיהם אשר יעשו כל תועבת ה' שגם את בניהם ישרפו לאלהיהם וכמ"ש הכתוב (דברים יב): עילת טעם האיסור וטעם המותר: כל שרשיהן הנה האמונה היא שורש לכל המין מן המצות האלו ואין אמונה רק בלב ובשכל: בראו מאין (לאפוקי מדעת אפלטון והנמשכים אחריו ש"ז בכזביו שהיה חומר קדמון נמצא שממנו ברא האל כל הנמצאים והושיע לו שטותו לחשוב שלולא חומר קדמון הידוע העולם הוא נמנע ויאמר נא הפתי הזה שאם נעזוב לו שטות הזה היוכלו כל חכמי לב וכל יושבי תבל להבין איך יתהוו מן חומר עכור בלי צורה כלל כל המציאות הנכבד הגדול והנורא הזה ומאחר שע"כ יודה שלא יכלכל לב אנושי להבין נפלאותיו במציאות העולם למה הלך לבקש לו פשרה כוזבה לשום תהלה בכח האל ולאת מגרעת יכלתו): ושאין כמוהו נמצא. שימצא בורא יותר מאחד: ושנקבל עלינו להאמין שעיקר האמונה היא אחדותו יתב'. ושנעבדהו בלבנו. לתקוע בלבנו אהבתו למען תהיה ירלתו על פנינו תמיד: ושנתבונן כו' לאות עלינו זה

פת לחם

ומגמת כונתו היא המצוה בעצמה ולא השכר ולפי שהדיוק במלת במצותיו לכן הקדימו: הניצל מכל פגע שהשכל הוא דבר שאינו נפסד כענינים הגשמים שהם הוים ונפסדים הניצל המופרש ומובדל כמו שפירש"י בפסוק ויצל אלהים את מקנה אביכם כו': אפילו אם לא חייבה כו' כמו הסור מרע הרציחה והגזילה והגניבה ובעשה טוב כמו כבוד אב ואם ותכות אומללים: מצות השמע שאין האדם מתעורר לעשותם רק מחמת ששמע באזנו צווים: מכלאים הם כלאי זרעים וכלאי בהמה: ממה שנעלמה ממנו מן הדברים ההם שנתעלמה ממנו כו': עילת איסורם בסור מרע: ועילת חיוב כו' בעשה טוב הנ"ל עילת סיבת כלומר טעמם וסבתם: ושאין כמוהו שאין במציאות דומה לו: ושנקבל עלינו יחודו לפי שכבר אפשר להעלות ברעיון ח"ו ליהם אלהות גם לזולתו אף אחר האמונה שאין דומה לו ולומר שאותו אלוה הוא פחות המעלה ממנו שכבר היו בזה הטעות רבים מעובדי עכו"ם כמו שנאמר בכותים את ה' היו יראים ואת אלהיהם כו' ואמרו הז"ל דקרו ליה יתברך אלהא דאלהיא לכן אמר שנקבל עלינו יחודו כלומר להאמין שאין שום אלהות בזולתו כלל ועיקר:

יתבונן

ושנירא אותו ונפחד ונבוש מהשקיפו על נגלותינו ונסתרותינו ושנכסוף לרצונו וניחד מעשינו לשמו ושנאהב אותו ואת אוהביו כדי להתקרב אליו ונשנא את שונאיו והדומה לזה ממה שאינו נראה מן האברים:

אך הלאוין שבחובות הלבבות הפך כל אלו. וגם מהם שלא נחמוד ולא נקום ולא נטור כדכתיב (ויקרא יט) לא תקום ולא תטור. ומהם שלא נהרהר בעבירות ולא נתאוום ולא נסכים לעשותם ומה שדומה לזה במה שהוא במצפון האדם ולא ישקיף עליו זולתי הבורא כדכתיב (ירמיה יז) אני ה' חוקר לב בוחן כליות וכתיב (משלי כ) נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן:

ומפני שחכמת המצות שבתורה על שני ענינים הא' מהם גלוי והשני נסתר עיינתי בספרי הקדמונים שהיו אחרי אנשי התלמוד אשר חברו בעניני המצות חבורים

מרפא לנפש

ואלו אנחנו חייבים: בעוה"ז קאי על מה שיזדמן לו: מהשקיפו מאחר שהוא משקיף עלינו תמיד: ושנכסוף לרצונו שנתאוה תמיד לעשות רצונו יתברך ועיין בשער הבטחון בפי' חלק הד' ותבין ג"כ הכפל לשון שלפנינו לא נתאוה ולא נסכים לעשותם: נר אלהים נשמת אדם וגו' הנשמה שבאדם הוא נרו של הקב"ה שנפח באפיו נשמת רוח חיים ובו הוא חופש כל חדרי מצפונינו וז"ל המורה בפ' נ"ב ח"ג וכלא באתרי לך שזה השכל אשר שפע עלינו מהשי"ת הוא הדבוק אשר בינינו ובינו והרשות נתונה לך אם תרצה לחזק זה הדבוק תעשה ואם תרצה להחלישו מעט מעט עד שתפסיקהו תעשה ולא יתחזק זה הדבוק רק כשתשתמש בו באהבת השי"ת ושתהיה כוונתך אליו כמ"ש והחלשתו תהיה בשומך מחשבתך בדבר זולתו. עוד שם וכמו שאמרנו שהגיעו באור ההוא (בשכל) אשר השפיע עלינו באמרו באורך נראה אור כן באור ההוא בעצמו הוא משקיף עלינו ובעבורו הוא תמיד עמנו משקיף ורואה אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' והבן זה מאוד עכ"ל המ"נ:

ומפני שחכמת המצות כו' גלוי ונסתר הוא ענין בפני עצמו ור"ל והדבר זה ידוע הוא שלא נכתב הכל בתורה מפורש רק יש בה דברים גלוים ונסתרים מה שצריך פירוש וביאור. וערכו הקדמונים לפרש ולבאר הענין הנסתר שבתורה כו' אבל לא ביארן

פת לחם

ושנירא אותו יראת הרוממות: ונפחד ונבוש מהשקיפו כו' נפחד קודם המעשה ונבוש אחרי כן דהיינו שבשעת אותו היצר לאיזה פעולה רעה אם ישלוט נזכור אותו ית' שהוא משקיף עי"ז ונבוש וננית מלעשותה. וגם אנו מחוייבים להיות תמיד בושים ונכלמים ממנו ית' על העונות שעברו כמ"ש אלהי בשתי ונכלמתי כו' כי עונותינו כו' ועל זה אמר ונבוש גם יתכן לפרש שנפחד מפעולות הרעות כנ"ל ונבוש ממדות מגונות שבנו כמו גאה וגאון וזדון וכילות וקנאה ותאוה ודומיהן ושני הפירושים אמתים מצד עצמן: ושנכסוף לרצונו לעשות רצונו או להיות לרצון לפניו. וניחד מעשינו לשמו שתהיה כונתנו במעשינו מיוחדת רק לשמו יתברך ולא יערב עמו איזה פניה כמו להתגדל בזה כנ"ל או שארי פניות: כדי להתקרב אליו כלומר ולא לכונת קבלת טובה ממנו עבור זה: ממה שאינו נראה מן הדברים שאינם נראים כו': הפך כל אלו דהיינו שלא נעלם במחשבתנו שיש אלוה זולתו ח"ו שע"ז באה אזהרת לא יהיה לך כו' כמ"ש הרמב"ם ז"ל במנין המצות שלו וכן שלא נחשוב ח"ו שאין ראוי ומועיל לעבדו כמ"ש דור המבול מה שדי כי נעבדנו וכן בהכנעה לו וליראה ממנו בכל זה ויחוד המעשים מאהבה הוזהרנו שלא נחשוב ח"ו שהספק הוא האמת או הראוי והמועיל לנו ר"ל מאתי דעתא כמו שעוד ידובר בדברים אלו בכמה מקומות מזה הספר: לא תקום ולא תטור כו' ועל החמדה לא הביא פסוק לפי שהוא מן המושכלות ואינה צריכה לראיה מאח"כ נקימה ונטירה שהם אינם מן המושכלות ואדרבא השכל כמנגד להם באמור שראוי להתעקש עם העוקש דרכים ולהשיב גמולו בראשו לכן הביא הפסוקים לומר שגזירת מלך הם: שלא להרהר בעבירות ולא נתאוום ולא נסכים כו' פרט הדרגת ההכנה המביאה לידי מעשה דהיינו בתחלה ההרהור בדבר ואעפ"י שמנו חז"ל שמחשבה מן הדברים שאינם בידו של אדם שמעצמה היא עולה על רוח האדם אמנם שתי תשובות בדבר הא' שזה נאמר על תחלת כניסת המחשבה ברגע ראשון אמנם אז היא רק כחוט דק שבקל יכול האדם לכבותו כן מיד בהרגיש בה האדם אז יהגה ויסיחנה מלבו ויתן דעתו בדברים אחרים אמנם אם לא ידחנה תכף ומיד אז יתלבש הנלוז ברוח האדם ויתפשט מאז זמן מה והתפשטותו נקרא הרהור בלשון חכמים. תשובה ב' שיש ביד האדם שלא ליתן מקום לכניסת המחשבה כלל דהיינו על ידי שלא יפנה מחשבתו בתחלה רק יעסוק בתורה ובמלאכה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל שאין מחשבת התאוה מתגברת אלא בלב פנוי מהחכמה והנה אחר ההרהור והתפשטות ציור הדבר ברוחו יתעורר לעומתו כח התאוה ואחר אשר התאוה תאוה ויתנקש בדעתו קלות אם לעשות או לחדול ואח"כ יסכים לעשותו ואזי יונח הדבר עצור ושגור בדעתו עד זמן המעשה בפועל והמלילה מבוארת ושמעתי פירוש נכון על מה שאמר שלא נתאוום ולא נסכים ע"פ דברי הרמב"ם שבמצות המושכלות אסור לנו גם התאוה בהם כמו לרציחה ולגניבה ודומיהם ובשמעיות כמו אכילת איסור אמרו ז"ל אל יאמר אדם א"א לאכול בשר חזיר וכו' והמלילה מבוארת: במצפון האדם במחשבה הצפונה: אני ה' חוקר לב על ההרהור: בוחן כליות על התאוה שהתעוררותה נובע מהם שלכן נקראו כליות מלשון כלתה נפשי ועל ההסכמה הביא פסוק נר אלהים וכו' חופש כל חדרי בטן לראות ההסכמה על מעשה הטוב והרע ולכן נאמר חדרי בטן לפי שמלת ההסכמה הוא מלשון הסגר כידוע למבינים ואגב הסגר דוקא להזכיר חדרים כלומר שהוא ית' חופש מה שהוסגר בחדרי בטנו והוכן עד זמן המעשה: הא' מהם גלוי והב' נסתר מאמר המצוה בשעהיותה הוא הגלוי והפירוש

טוב הלבנון

יתבאר בשער היחוד: ושנכסוף לרצונו שנתאוה תמיד להשלים רצונו: וניחד מעשינו שיהיו מעשינו ועניינו לא לקבל הנאות הגוף אך רק לבקש אומן וקיום לגויתנו בכדי שנוכל לעבדו באמת: שלא נהרהר בעבירות. הגם שאך רק בע"ז נענשין על ההרהור עכ"ז אף בשאר עבירות הוא קשה מאד לשכל ולנשמה כמאמר חכמינו ז"ל הרהורי עבירה קשין מעבירה: אני ה' חוקר לב (ירמיה יז) נר אלהים (משלי כ) והכונה לומר שנשמת האדם שהיא חלק אלוה היא נרו של אלהים לחפש ולבדוק בה כל חדרי בטן ועד"מ האל יתב' משקיף ע"י אורה מחשבות האדם ותחבולותיו לאפוקי דעת הפוקרים שאומרים שעזב ה' את הארץ והשגחתו וידיעתו נפסקת אצל מין האדם לרוממותו יתעלה ולשפלות החומר האנושי ונגד זה אמר הכתוב הלא מאחר שנשמתו חלק אלוה ודאי שהאלהים יחקור זאת ויבין תעלומות לב וכ"פ מהר"מ אלשיך בפי' משלי: האחד מהם גלוי ר"ל מפורש בכתוב: והשני נסתר

ר"ל

רבים לעמוד מהם על חכמת הענין הנסתר וראיתי כי כל מה שבהנו לפרש ולבאר איננו יוצא מא' משלשה ענינים. הא' מהם לפרש ספר התורה והנביאים וזה על שני דרכים. או לבאר פירוש המלות והענינים כמו שעשה רבינו סעדיה ז"ל ברוב ספרי המקרא. או לבאר עניני הלשון והדקדוק והשמוש לכל עבריו וצדדיו ולתקן מלותיו כספרי בן גאנח ובעלי המסורת ומי שנהג מנהגם. והענין השני לחבר עניני המצות על דרך קצרה כספר רב חפץ בן יצליח ז"ל או מה שאנו חייבים בהן בזמן הזה כהלכות פסוקות וגדולות והדומה להם או חלק מהלקיהן כספרי קצת הגאונים בתשובת שאלות במצות הגוף ופסקי דינין. והענין הג' לישב עניני התורה בלבבנו בדרכי הראיות ותשובת האפיקורסים כספר האמונות ספר שרשי הדת וספר המקמץ והדומה להם וחקרתי עליהם ולא מצאתי בהם ספר מיוחד בחכמת המצפון. וראיתי החכמה הזאת שהיא חכמת חובות הלבבות שהניחוה ולא חברוה בספר שיהיה כולל שרשיה ופרקיה ותמהתי על זה תימה גדולה עד שאמרתי בלבי שמא המין הזה מן המצות אין אנחנו חייבין בו מן התורה אלא שחיובו מדרך המוסר להורות הדרך הנכונה והישרה וכמוהו כמו התוספות שהם רשות שאין אנחנו נתבעין בהם ולא נענשים אם נתעלם מהם ועל כן הניחו הקדמונים לחברו הספר עד שחפשתי על חובות הלבבות מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה אם אנחנו חייבים

מרפא לנפש

חובות הלבבות שהוא נ"ב קצת נסתר כמו שמסיים בסוף הענין: הלכות גדולות ספר הלכות גדולות הידוע: ולא חברוה בספר ר"ל בפני עצמו אלא בכללה קצת הענין זה מפוזרים בדברים אבל אינו ס' מיוחד שיהיה כולל כו' כדי שיהיה לכל אדם ספר זכרון לפניו להוכיח ולייסר עצמו ממנו תמיד כי כן ראוי ונכון לכל יורא את דבר ה' וכמו שמסיים המחבר בהקדמה הזאת וכ"כ כל המחברים הראשונים והאחרונים והבאתי קצתם בס"ז בלי ע"ש: וכמוהו כמו התוספות ר"ל והם דומים לתוספות שהם רשות בלשון כמוני כמוך כלומר מי שרוצה להחמיר יחמיר אבל לא נענש עליהם אם נתעלם מהם מאחר שאין אנו נתבעים לעשותם בחיוב:

טוב הלבנון

ר"ל אינו מפורש בכתובים ואלא לנו מצד הדרש והקבלה: פי' המלות לקבץ מלות הכתובים ולפרש אותם על ענייהם: הלשון והדקדוק והשמוש היינו שורש כל ניבותיו והאותיות המשמשות לעבר ולעתיד ליחיד ורבים זכר ונקבה: לישב עניני התורה וכו' לקצץ רגלי המעפילים להרוס יסודי התורה בטענות הקדמות וסילוק ההשגחה מפרטי בני אדם והמנע שינוי הטבע בדרכי נס כמו שטען אריסטו והדומה לו מן הכופרים בטענות מזוייפות ועליהם אמרו חז"ל ודע מה שתשיב לאפיקורוס: מדרך המוסר מצד החסידות בעלמא: וכמוהו כמו התוספות כלומר נ"ב והתוספות הוין והכ"ף הוא כ"ף הדמיון כמו כעם ככ"י בלשון הכתוב. התוספת הוא מעת שמפסיק החמה בעי"ש עד כדי הילוך ג' מילין ורביע רצה עושה אותו קודם רצה עושה אותו אבל רק שיוסיף כל שהוא מחול על הקודש לדעת האומרים כן כנזכר בש"ע אורח חיים סימן רס"א: שאין אנחנו נתבעים ר"ל שאין

כת לחם

והפירוש המכוון בו הוא הנסתר: לפרש ולבאר פי' נקרא בבחינת גילוי הכונה במאמר ההוא וביאור נקרא בבחינת הרחבת הקיצור במליצה אמנם הרגל במחברות יחליפם לפרקים וימיר אותם בהשאלה זה תחת זה: לבאר פי' המלות והענינים לפרש בפרטות כל מלה מן המלות שאינן רגילות ומצויות וגם לפרש קשר הענין בכונתו: או לבאר עניני הלשון והדקדוק והשמוש בעניני הלשון הכונה על הנחת המלות על איזה כונה הונחה כל מלה ומלה בהנחתה הראשונה וכ"ש בשמות נרדפים כמו אמר ודבר והגיד נגד ומלה ודומיהם רבים ועל דקדוק הלשון כמו נוכח ונסתר ויחיד ורבים ושאר פרטים שבחכמה זו בשמות ופעלים אמר והדקדוק ועל אותות השמוש כלומר לדעת מלה מי מהאותיות הם שרשיות ומי הם המשמשות וגם בשמות המושאלים הם בכלל זה עליהם אמר והשמוש: ולתקן מלותיו כתיקוניה הם מה שנמצא לפעמים בתנ"ך מלה מבונה לפי כונת הענין וצריכין לתקן אותה ולומר שהוא עבר במקום עתיד או להיפך והדומה לזה הרבה: כהלכות פסוקות וגדולות הם שני ספרים ספר הלכות פסוקות וספר הלכות גדולות: או חלק מהלקיהן חלק מן הדברים שחייבים בזמן הזה ולא כלם כמו ספרי קצת הגאונים בתשובות וכו': ופסקי דיני, בדיני ממונות: לישב עניני התורה שיהיו עניני התורה מיושבים בלב בסמון באמונה ברורה ע"פ הראיות שהם מביאות עליה ולהשיב המינים המכחישים עניניה ימ"ש: כספר

שאין

האמונות הוא המלוי בידינו המיוחס לרבינו סעדיה גאון ז"ל: וספר המקמץ נקרא אותו הספר בשם זה לפי שמחברו קבץ בו כל דעות המינים שמלא בפטפוטי דבריהם המשוקצים והמטונפים והשיב עליהם והראה סכלותם והעלה בתם ואמונתם בעליל עד שנודע לכל שהם הבלים הוזים ולדבריהם יקרא נובח בשמם וכבר אמרו איזהו מקמץ זה המקבץ צואת כלבים: שיהיה כולל שרשיה כו' כמו הרשים וענפים ותמר ולא חברוה בספר כו' כלו' שלא חברו ספר מיוחד עבורה שיהיה כולל שרשים כו' רק שנמצא בספריהם קצת מעניניה מובאים ע"פ גלגולי דברים: שחיובו מדרך המוסר שהמדקדקים בעניניהם שיהיו מוגבלים בהגבלה מגומלמת בדקדוק רב נקראים בעלי מוסר כלומר בעלי הגבלה הנ"ל וז"א מדרך המוסר כלומר מדרך הדקדוק היתר על המחוייב: ולהורות הדרך הנכונה והישרה וכבר אמרו שהיתר הוא לפנים משורת הדין שמחוייב ובאמרו הנכונה כוון שעל ידי הוה"ל יתקיימו המעשים שבפועל במצב קיים כי מלת נכון הונחה על מצב הדבר לקיום כמו והנה אמת נכון הדבר ובלשון אשכנז (עם ווהר שטענדיג) והוא מלשון את הכיור ואת כנו פירוש בסיסו ומכנו גם כל מלת כן מורה ע"ז כמו כן בנות צלפחד דוברות וכן נאמר ועל השלבים רז ממעל (מ"א ז') ונמצא שהן העלויות למעשים מהוה"ל כאחד שהם גורמים הקיום למעשים והבנית שמביאים אותם לדקדוק והתוספת על החיוב וז"א נכונה יושרה. (וכמוהו כמו התוספת) הוא כמו תוספת על החיוב והשני כפי"ן מורים על הפלגת הדמיון בדברים וכמו זה נאמר כמוהו כאין בעיניהם (חגי ב'): שאין אנחנו נתבעים ולא נענשים כו' אין נתבעים בעולם הזה שלא יתכן שיתבע איש את רעהו ויוליכהו על התוספת ועל הגמול בעוה"ב אמר ולא נענשים או כונתו שלא נתבעים על ל"ת בהם ועל העשה בהם אמר ולא נענשים אם נתעלם מהם:

לחברו

בהם אם לאו ומצאתים שהם יסודי כל המצות ואם יארע בהם שום הפסד לא תתכן לנו מצוה ממצות האברים:

מן השכל שאמרתי כי כבר נתברר לנו כי האדם מחובר מנפש וגוף ושניהם מטובות הבורא עלינו. האחד נראה. והשני אינו נראה. ואנחנו חייבים לעבוד אותו בעבור זה עבודה גלויה ועבודה צפונה. הגלויה חובות האברים כמו התפלה והצום והצדקה ולמוד תורה ולמדה ועשות סוכה ולולב וציצית ומזוזה ומעקה והדומה להם ממה שיגמר מעשהו על ידי חושי האדם הנראים. אך העבודה הצפונה היא חובת הלבבות והוא שנייחד האל בלבותינו ושנאמין בו ובתורתו. ושנקבל עבודתו ונירא אותו ונכנע מפניו ונבוש ממנו. ונאהב אותו ונבטח בו ונמסור נפשותינו אליו. ושנפרוש מאשר ישנא ושנייחד מעשינו לשמו ושנתבונן בטובותיו והדומה לזה ממה שיוגמר במחשבת הלב ומצפונו מבלי אברי הגוף הנראים ממנו:

מרפא לנפש

מן השכל שאמרתי כו' ושניהם מטובות הבורא עלינו כי מלבד מה שגם הש"י רב טוב הצפון לצדיקים לעוה"ב א"כ בעה"ז ישרתו לעוה"ז הוא לטוב לנו אלא הפי' בעוה"ז נראה גדולות האדם שמושל על הכל וכולם נבראו לשמשו כמו שנראה בפרטות בגלגל אלהים עשה את האדם ובחכמה נפלאה וכן אחר כל הטובות למקום עלינו וכמו שיתבאר בשער הבחינה באורך ומצאתי ששאלו לרבינו סעדיה גאון ז"ל למה ניתן הנפש הנכבד בגוף העכור הזה לרעה לה. והשיב הגאון כל מי שעושה עול הוא מחמת שלשה טענות או שיירא מזה. או שיחמוד איזה דבר ממנו. או שהוא סכל ואינו יודע לעשות הטוב ולכך עושה רע. והאלקים מרוחקים מן הבורא יתברך בלי ספק ואיך יעלה בדעת שעושה הוא יתברך ח"ו עול וע"כ ברא את האדם לטוב לו בעוה"ז ובעוה"ב וכן נמצא במורה ג"כ תשובה להאפיקורוס על זאת הקושיא עיין לקמן: **ולמוד תורה ולמדה** ולמוד תורה בעצמו וללמדה לאחרים: **ונמסור נפשותינו אליו** שנפקיד נפשנו וכל אשר לנו אליו ונאמין כי הוא ית' יעשה הטוב לנו בעוה"ז ובעוה"ב ע"ד השלך על ה' יהבך וגו': **ושנייחד מעשינו לשמו** שכל מעשינו יהיו לש"ש לבד ולא לכוונה אחרת כמו שיתב' בשער ט"ו בעזה"י:

פת לחם

לחברו בספר מלהבנו: **לא תתכן לנו** לא תהיה נכונה אצלנו: **ושניהם מטובות הבורא עלינו** שתחלת בריאת שניהם היתה לכונת שטובה כלומר רק להיטיב להם ולא לקבל תועלת מהם כנ"ל: **האחד נראה והשני כו'** בהקדמה הקדים הנפש לגוף לחשיבותה עליו ואח"כ הקדים הגוף הנראה להנפש שאינה נראית לפי קדימת השגתנו שעל ידי שאנו רואים גוף מתנועע ומדבר אנו מבינים שיש בו נפש שעל ידה הוא מתנועע ומדבר שהרי מיד כשנסתלקה ממנו הוא מוטל כאבן דומם: **התפלה והצום והצדקה** הקדים אלו השלשה לפי שהם קודמים בזמן שלהיותם מצות מושכלות היו נוהגים גם קודם מתן תורה והקדים תפלה לצום להיותה יותר תמידית ושניהם לצדקה שהם בגוף וזו בממון: **ולמוד תורה ולמדה** ולמוד התלמיד בשו"א ולמדה הלמ"ד בפתח כמו וללמדה והקדים התלמוד למעשה שהתלמוד מביא לידי מעשה: **ועשות סוכה ולולב** הקדים סוכה ללולב אע"פ שבכתוב הלולב קודם סידר אותם ע"פ סדר חז"ל במסכת סוכה וטעמם לפי שסוכה קודמת בזמן שמיד בכניסת ליל החג חייב בסוכה והלולב אין חיובו עד עלות היום והקדים שניהם לציצית ומזוזה ומעקה להיותם קודמים בתורה וגם אלו השלשה נזכרו כסדרן בתורה ויש להפלא על שלא הזכיר מצות תפילין שהוא מן התמידיות כתפלה וכציצית ואין ספק שאלו שנשמטה בשגיאות המעתיקים: **ע"י חושי האדם הנראים** שגם הלום ענינו שלולת האכילה הנראית: **ושנאמין בו** שהוא אלהינו ובתורתו שהיא נתונה מידו יתברך: **ושנקבל עבודתו** בעשה טוב ויראה אותו בסור מרע ואף שבכתוב סור מרע קודם לעשה טוב אעפ"כ הקדים שמחבר בהרבה מקומות העשה טוב לפי הוראת האדנות ביותר נראית במעשים שבפועל משלילת הרע שאיננה נראית כ"כ להיותה בלב ולא העשה כמאמרם ז"ל פוק חזי כמה בזלני כו' גם יש פנים לכאן ולכאן שלפי חשך זמן העולם הסור מרע קודם שהרי שבע מצות בני נח שנצטוו אדם הראשון הם כולם בסור מרע ולפי בחירת האומה הישראלית העשה טוב קודם שהחודש הזה כו' שהוא לקיחת קרבן פסח היא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל והיא בעשה טוב: **ונכנע מפניו** להראות בנו אותות הכניעה בתמידות כמבואר בשער הכניעה: **ונבוש ממנו** כמו שאמרו חז"ל ובעבור תהיה יראתו כו' זו הבושה: **ושנבטח** בו בפרנסתנו וצרכנו: **ונמסור נפשותינו אליו** שיהיו אם בעת מן העתים קרה לאדם ר"ל אימת מות לאיזה גלגולי סבות הזמן לא יתפעל מזה התפעלות רב וממילא יתרפה ע"י כ מעבודתו ית' רק יחזיק במעוז עבודתו ויסיר מלבו אימתה ופחד וזה ע"י שימסור נפשו אליו ית' ויאמר ה' הוא הטוב בעיניו יעשה: **ושנפרוש מאשר ישנא** כונתו לא על דברים שהם גופי עבירות ואנו מצווים עליהם בפרט ממנו ית' רק דברים שידוע לנו שהם שנואים ממנו ית' כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בחלקי הדבור שיש חלק הנקרא שנאוי ובדברי החכם שש הנה שנא ה' כו': **ושנייחד מעשינו כו'** שיהיו מעשינו מיוחדים רק לשמו ית' ולא יתערב עמה איזה פנים: **ושנתבונן בטובותיו** להכיר בהם ובגודל מעלתם ולא נסיח מהם הטורים אשר פועל ה' לא יביטו ואין בהם תבונה בדבר זה כאשר יבואר בה בתחלת שער הבחינה: **ממה שיגמר כו'** דייק באמרו שיגמר לפי שהמעשים הנראים ג"כ התחלתם מחשבת הלב רק אלו נגמר הם כולם מתחלתם עד גמרם תלוים רק בלב: **במחשבת הלב ומצפונו** פרט ב' לשונות מחשבה ומצפון לפי שיש בדברים הנזכרים

טוב הלבנון

שאין אנחנו נענשין עליו בדיני שמים: **ואם יארע בהם שום הפסד לא תתכן וכו'** כמו שבהפסד כחות הלב יתבטלו כחות כל האברים יען שהלב שורש וכח כל הגוף וממנו תוצאות חיים לכל הכחות. כמו כן אם יתבטלו מצות הלבבות יתבטלו כל מצות האברים: **ושניהם מטובות הבורא עלינו** למען נוכל להשיג ע"י עבודת ה' שכר נצחי לשניהם: **ואנחנו חייבין וכו'** כלומר הגוף והנפש גם שניהם חייבין לעמוד על עבודתם להניח להם ברכת ה' על כל אחד. והם מחבר בכחו: **ולמוד התורה ולמדה** ללמוד וללמד לאחרים: **חושי האדם** הם חמשה ההרגשות שבאדם שהם הראות והשמע והריח והטעם והמשוש ונקראו חושים בעבור שפועלים הרגשתם בשתיקה מלשון למען ציון לא אחשה: **ונמסור את נפשותינו** על קדושת שמו כמו שנאמר בכל לבבך ובכל נפשך ודרשו חז"ל אפילו נוטל את נפשך: **מאשר ישנא** מה שאסרה התורה עליו. או בני אדם העוברים והבוגדים בתורתו יהיו בלבו שנואים ונמאסים כמש"ה משנאיך ד' אשנא והואמר נבזה בעיניו נמאס: **ושנתבונן בטובותיו**

וידעתי דעת ברורה כי חובות האברים לא תשלמנה כי אם ברצון הלב וחפץ הנפש לעשותם ותאות לבנו לפעול אותם. ואם יעלה במחשבותינו שאין לבותינו חייבין לבחור בעבודת השם ולחפוץ בה יסתלק מעל אברינו חיוב המצות שאנו חייבין בהם מפני שאין מעשה נשלם מבלי חפץ הנפש בו. וכיון שנתברר כי הבורא חייב את אברינו במצותיו. לא היה נכון להניח נפשנו ולבנו שהם מבחר חלקי עצמנו שלא יחייבם בעבודתו כפי יכלתם מפני שבהם גמר העבודה ועל כן נתחייבנו בחובות גלויינו ומצפונינו. כדי שתהיה עבודתנו שלמה וגמורה וכוללת מצפונינו וגלויינו לבורא יתברך:
וכאשר התברר לי חיובם מדרך השכל אמרתי בלבי שמא הענין הזה איננו כתוב בספר תורתנו וע"כ הניחו לחברו בספר שיורנו אותו ויראנו עניניו עד אשר בקשתיו בספר התורה ומצאתיו שנזכר בו פעמים רבות כמו שאמר (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ואמר (שם ל) לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו ואמר (שם יא) לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ואמר (שם יג) אחרי ה' אלהיכם תלכו ואתו תיראו ואמר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך ואמר (דברים י) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ואמר (שם) ואהבתם את הגר וגו' והיראה והאהבה מחובות הלבבות ואמר בלאוין שבהן (שם ה) לא תחמד אשת רעך ולא תתאוה וגו' (ויקרא יט) לא

מרפא לנפש

לא תשלמנה אינם יכולים להשלים ולגמור עד שתחלה יצייר האדם בדעתו ויחשב בלבו שראוי לעשות אותה המצוה ואיך יעשנה ואח"כ יגמור אותה באבריו כי סוף המעשה במחשבה תחלה אבל אם עלה בדעת שאין האדם מצווה לבחור ולהסכים בדעתו לעבודת ה' יתב' לא ישלימו המצות לעולם : **לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה** מה שהביא לא תחמוד מדברות שניות ולא מראשונות אפשר שכוונתו למ"ש הרא"ה אבן עזרא בזה וז"ל בעבור שיש ב' פירושים על מלת חמוד האחד גזל ועושק וקחת של אחרים בחזקה ובאונס כמו לא יחמוד איש את ארצך שפירושו שלא יקחנו איש דאל"כ הנה היא רעה והש' לא תתאוה בלב וזה הבא לפועל וזה החמוד שנאמר כאן פי' תאוה והעד שאמר משה במשנה תורה אחת לא תחמוד אמר לא תתאוה ורבים אמרו כי אין עון במחשבה

טוב הלבנון

שיחשוב תמיד טובת האל הגומל עליו וגומל אותו מכל הטוב למען יכנס בלבו אהבתו ויראתו : **וידעתי דעת ברורה** הוסיף לבאר שלא בלבד עבודת המצפון תלוי בלב אלא שאף כל מצות האברים התלויים ועיקר עשייתם מן הלב : **שאין מעשה נשלם וכו'** הנה לא יצויר שום עשייה לאברים מבלי שיסכים עליו תחלה בלבו : **וכיון שנתברר וכו'** מאחר שאנו רואין שעיקר מצות האברים תלוי בלב והוא שרש לתורה ולעבודה פשיטא שהלב חייב בעבודתו כפי כחו ויכלתו אף בזולת האברים : **בכל לבבך וגו'** הנה תלה עיקר האמונה והתורה בלב ובנפש וכאשר ישלים זה יתכן לעבדו בכל מאודו כי לולא אהבתו יתברך תקוע בלב ונפש לא יצויר עוד שום עבודה לאדם : **ואמר לאהבה וגו' ולדבקה בו**. הנה לא יצויר דביקות בו יתברך בדרך הפשוט אם לא בקשור הלב באהבתו : **ואמר ואהבת לרעך כמוך** והוא כולל כל התורה כולה

כמאמר

פת לחם

הנזכרים דברים שצריך האדם להשיכם במחשבתו בשיעור גדול ולהתבונן בפרטיהם כפי יכלתו ולחשוב בהם בתמידות כמו האהבה והיראה וההכנעה והבטחון ועליהם הניח לשון מחשבה ויש דברים שאינם צריכים המשך המחשבה בהם כמו האמונה כו' וכתורת בזכר שאחר שדעתו עומדת באמונה זו דיו שיהיו צפונים בלבו וכן בפרישות מאשר ישגא שרק בהזדמן דברים כאלה לאדם יחשוב לפרוש מהם אמנם אחר פרישות אין לו לחשוב בהם ואדרבה טוב להסיר דעתו מהם ועליהם אמר לשון מצפון שיהיו צפונים בלבו בכח והכן : **כי חובות האברים לא תשלמנה כו'** לא יעשו בשלמות : **כי אם ברצון הלב וחפץ הנפש לעשותם ותאות לבנו כו'** בתחלה הזכיר רצון הלב בשתם שיסכים ברצונו לעשותם ואח"ז פרט שתי חלוקות שעל הענינים שבאים למעשה כמו עשית סוכה וציצית ומעקה אמר וחפץ הנפש לעשותם ועל הדברים שאינם בגדר המעשה כמו התפלה ותלמוד תורה רק צודק לקרותם בשם פעולה עליהם אמר ותאות לבנו לפעול אותם והכונה בשניהם שאחר הסכמת רצונו לעשותם יעורר בעצמו תשוקה חזקה ותאוה גדולה להשיגם ולקיים אותם כמאמר ר"ע מתי תבא לידי ואקיימנה : **לבחור בעבודת השם ולחפוץ בה** לבחור בהסכמת הרצון בתחלה ואח"כ לחפוץ בה כלומר להשתוקק אליה כנ"ל : **יסתלק מעל אברינו כו'** כלומר אם יעלה בלבנו כך על כרחנו נהיה צריכין לומר שגם אברינו אינם מחוייבים בעשית המצות כמו שמפרש והולך : **מפני שאין מעשה נשלם כו'** לא יתכן שיעשה האדם שום מעשה בשלמות אם לא אחר שתתפוץ נפשו ותשתוקק לעשותו : **לא יהיה נכון כו'** כלומר לא היה נכון אלא ודאי לא כן : **להניח נפשנו ולבנו כו'** להניחם בטל שלא להשתמש בהם : **שבהם גמר העבודה** שלמות העבודה : **ועל כן נתחייבנו כלו'** על כן בודאי השכל מחייב שאנו חייבים בשניהם ויותר נראה לי שהוא טעות המעתיק שבמקום על כרחנו כתב ועל כן מפני שהיה כתוב וע"כ בראשי תיבות : **שלמה וגמורה** שלמה לפי שהוא במחשבה ובמעשה יחד וגמורה שעל ידי המחשבה גם המעשה יבא לתכלית שלימותו וגמרו : **וכוללת גלויינו ומצפונינו כו'** דע שמלת כלל בכל מקום היא לשון הכנסה כמו אהבת כלולותיך שהכנסת עצמך תחת ממשלתו והנהגתו וכן הנחת שם כלה על שמכניסין אותה לבית מרגועה ומאויה להיות מתיחדת עם בעלה והיו לאחדים כמ"ש זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם לכן כל הנכנס בסוג אחד נקרא כלל וכן כליל דעולה שנכנסת כולה בסוג אחד שהיא הקטרה והכונה כאן שעבודתנו תהיה מכנסת גלויינו ומצפונינו בסוג אחד דהיינו שיהיו שניהם לבוראנו ית' : **איננו כתוב כו' ועל כן הניחו לחברו** פירוש מאחרו והכונה שמפני שלא מצאוהו כתוב בתורה הוכיחו מזה שאיננו דבר מחוייב אם מפני שירדה תורה לסוף דעת האדם שהוא נמנע בחוקו מפני כבדותו או לאיזה טעם אחר ואע"פ שהשכל מחייבו מה לנו ולשכל כיון שלא נתנה לנו התורה אין לנו רק תורה זוה לנו מזה : **שיורנו אותו ויראנו עניניו** שיורנו הספר את ענין

המצפון

תקום ולא תטור (שם) **לא** תשנא את אחיך בלבבך ונומר (במדבר טו) ולא תתורו **אחרי** לבבכם ואחרי עיניכם (דברים טו) לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך ורבים כאלה **ואח"כ** השיב את כל העבודה אל הלב ואל הלשון כמו שנאמר (שם ל) כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום וגו' לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים היא וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו ובשאר ספרי הנביאים האריכו בענין והשיבו **אותו** בכמה מקומות ואינני צריך להביאם מפני שהם רבים וידועים:

וכאשר התברר לי חיוב מצות הלבבות מן התורה כאשר התברר מן השכל חפשתי **עליו** בדברי רז"ל ומצאתיו יותר מפורש בדבריהם ממה שהוא מפורש בספרים ומן השכל קצתו בכלל כמו שאמרו רחמנא לבא בעי ואמרו לבא ועינא תרי סרסורי דחטאה נינהו. וקצתו בפרט במסכת אבות שאין צריך להאריך בזכרו. ומצאתי הרבה מבט במדותיהם ובמנהגיהם המקובלים מהם כשהיו נשאלים על עניניהם כמו שאמרו רז"ל במה הארכת ימים וראיתי מצד הכתוב עוד במכה נפש בשגגה שאינו חייב מיתה ומי שהוא שוגג במצות אשר לא תעשינה שהיו חייבים עליהם במזיד אחת מד' מיתות ב"ד או כרת שאינו חייב עליהם אלא חטאת או אשם. וכל זה ראיה כי העיקר בחיוב העונש אינו אלא עד שיהיו הלב והגוף משתתפין במעשה. הלב בכונתו והגוף בתנועתו. וכן אמרו במי שעשה מצוה ולא נתכוין לעשותה לשם שמים שאינו מקבל עליה שכר וביון שקוטב המעשה

מרפא לנפש

הלב ואין עליהם שכר ועונש ויש ראיות רבות להשיב עליהם ולא האריך רק הראה להם לב חורש מחשבות און הטיבות כי היה עם לבבך ולאיברים בלבותם ומשה אמר בסוף בפיך ובלבבך לעשותו ועיקר כל המצות לישר הלב ורובם זכר (ר"ל רוב המצות הם זכר ליציאת מצרים וזכר למעשה בראשית) וכמזיד והשוגג יוכיחו עכ"ל וכמו שמסיים המחבר: ואח"כ השיב כו' ואחר שאמר מה שהנה כל התורה והמצות במשנה תורה השיב לי' חזרה אחר ואמר שכל התורה אינה רחוקה מאתנו רק בפיך שתלמד לשמה ובלבבך לעשותו ר"ל שיהיה בלבך ההסכמה לעשות ומה שיבוא לידי גמר ע"י סיוע הש"י והפלא הרי טוב ואם לאו לא קיפח שכר בחירתו הטובה ויתבאר זה היטב בס' הזה בכמה מקומות וכן דרשו חז"ל על לעשות הרע בשלמה שבקש לעשות ולא עשה: כשהיו נשאלין כו' והיתה תשובתם על הרוב שקיימו מצות הלבבות ומדות הנפשות לא נתכבדתי בקלון חבירי ולא עמדתי על מדותי ולא הקפדתי בתוך ביתי והרבה כיוצא מדות ישרות כמו שנזכר במס' מגילה פ"ד וסוטה פ"ד ע"ש: שאינו חייב עליהן אם עשאן בשוגג אינו חייב רק חטאת או אשם: וכיון שקוטב המעשה כו' קוטב שם מושאל מחכמי תכונה שקורין שתי נקודות שהגלגל סובב עליהם ונעץ עליהם כבתי קנופיו והם [illegible]

פת לחם

שלמון בכלל ואח"כ יצאו חלוקות עניניו דרך פרט: ואח"כ השיב את כל כו' הכנים ומסר כל העבודה לשני אלה הלב והלשון נתונה ומבוררה כמו השיב למלך ישראל מאה אלף כרים דמישע מלך מואב: והשיבו אותו לשון הזרה חזרו וזכרו אותו והוא מלשון ושב הכהן מפורש בספרים בספרי תנ"ך: רחמנא לבא בעי בנפש טוב ואמרו לבא ועינא גו' הרי כסור פרט: במסכת אבות כו' כמו אל תהיו כעבדים וכו' אלא הוו כו' בזה נאמר על כונת הלב וכן וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כו' וכן עשה רצונך כרצונו ועוד הרבה ולא הבאתי רק לדוגמא: במה הארכת וכגלגול דברי תשובתם נמצאו דברים התלויים במחשבת הלב כמו ולא הרהרתי דברי תורה במבואות המטונפות: וראיתי מצד הכתוב עוד בעד הנה תמו ראיות מן המקובל ואחזור לי' שמצא עוד ראיות מצד הכתוב שלא זכר למעלה דהיינו במכה נפש כו' ולפי שאולי יש לומר שענין הגלות למכה נפש בשגגה הוא קשה כמות שהוא מתגרש מביתו ומנחלתו וכלוא מבלי צאת מקיר העיר והולה ממגור חרב גואל הדם לכן הביא משאר שוגגים שפוטרים עצמם בקרבן הקל ומה שהביא פסוק ראשון לפי שענינו מפורש בכתוב מה"כ בחטאת ואשם שאיננו מפורש בתורה שבא על שגגת מיתה וכרת רק חז"ל למדוה במדות שהתורה נדרשת בהם ודרך המחברים להביא ראיה מיד מדבר המפורש: קוטב המעשה ועמודיו בנוים כו' קוטבים נקראות הנקודות שבצדי הגלגל שהגלגל סובב ונתלה עליהם וכל חלקי הגלגל

טוב הלבנון

כמאמר חז"ל פ"ק דשבת: **ואח"כ השיב את כל העבודה אל הלב והלשון** אחר שהכל שנה ושילש והרבה על פקודת הלב שהוא פינת התורה הוסיף לו פקודה על הלשון שהוא שני לו והוא תלוי בפעולת הלב והנפש כמאמר חז"ל לב מבין לשון מהתך פה גומר ושלמות הלב והנפש תלוים בלשון כי בהעדר שלמותם תעדר שלמות הנפש כמאמר הכתוב אל תתן את פיך להחטיא את בשרך ונודע הרבה בחכמת האמת איך הפה והלשון פוגם הנפש: **יותר מפורש בספרי הקדמונים.** שאע"פ שלא חברו בזה ספר מיוחד עכ"ז הוא נזכר קצת בחבוריהם במקומות מפוזרים: **רחמנא לבא בעי** פי' התורה חפצה שלימות הלב וזה בתנאי שלימות מצות עשה: **ואמרו לבא ועינא** וכו' הוא בתנאי מצות ל"ת: **במה הארכת ימים** ובאה התשובה בשלימות מדותיהם לדרכי החסידות אשר הגיע לו כל אחד בכדי להתקרב אל השם מצד אהבתו התקועה בלבבו: **במכה נפש** וכו' שאע"פ שהוא גולה הנה הוא עונש קל מאד בערך חיוב מיתה: **חטאת או אשם** החטאת על הודאי והאשם תלוי על הספק: **במי שעשה מצוה ולא נתכוין לעשותה לש"ש אינו מקבל עליה שכר** אע"פ שאמרו בברכות לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה אפשר שאעפ"כ אינו מקבל שכר על אותן המצות שעשה שלא לשמה. או אולי שהשכר פחות מאד בערך שכר עשיית מצוה לשמה וכמו שאמרו (בנזיר דף כ"ג) גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה משמע שיש איזה שכר במצוה שלא לשמה וכוון המחבר הוא שלא בדקדוק: **וכיון שקוטב המעשה** קוטב הוא מלה ערבית והוא שם לכל אחד מנקודת הגלגלים אחד בדרום ואחד בצפון

ועמודיו בנוים על כוונת הלב ומצפונו ראויה שתהא חכמת מצות הלב קודמת בטבע להכמת מצות האברים :

וכאשר נתברר לי חיוב החכמה הצפונה מן השכל והכתוב והקבלה אמרתי שמא המין הזה מן המצות שאין אנו חייבין בו בכל עת ובכל מקום כשמטה וכיובל וכקרבנות. וכאשר עיינתי מצאתי שאנו חייבין בו תמיד כל ימינו בלי הפסק ושאין לנו שום טענה בהנחתו כמו יחוד אלהינו בלבבנו ועבדו במצפונינו וליראה ולאהבה אותו ושנכסוף לעשות המצות שאנחנו חייבין בהן כמו שאמר הכתוב (תהלים קיט) אחלי יכונו דרכי לשמור חקיך. ושנבטח בו ושנמסור נפשותינו אליו כמו שנא' (שם סב) בטחו בו בכל עת עם שפכו לפניו לבבכם וגו'. ולהסיר השנאה והקנאה מלבבנו ושנפרוש ממותרי עניני העולם שטורדין אותנו מעבודת השם כי כל זה אנו חייבין בו תמיד בכל עת ובכל מקום ובכל שעה ובכל רגע ועל כל ענין בעוד שכלנו ונשמתנו בנו והדומה לזה עבד שצוהו רבו לעשות שתי מלאכות האחת בביתו והשנית בשדה כמו עבודת האדמה ולעיין בה בעתים ידועות ובשעות ידועות אם יעברו העתים ההם או אם לא ימצא לעשות מפני דבר שימנענו יסתלק מעליו חיוב המעשה חוץ לביתו אבל המעשה שצוהו לעשות בביתו אינו

מרפא לנפש

לעולם קוטב צפוני וקוטב דרומי : מצות הלב קודמת בטבע מבואר בספר רוח חן פ"ח וז"ל קודם בטבע הוא הדבר שחבירו צריך לטבעו ואין הוא צריך לטבע חבירו ואע"פ שלא יקדים לו בזמן נקרא קודם לו בטבע כאשר תאמר שהאילן קודם בטבע לבעלי חיים מפני שבע"ח צריך לטבע האילן לשיש לו כח צומח ג"כ אבל האילן אין צריך לטבע הבע"ח וכן הבע"ח קודם בטבע לאדם והחומר קודם לצורה בטבע וכן האחד קודם לשנים בטבע שלא יתכן מציאות השנים אם לא ימצא האחד והאחד יוכל להיות זולת השנים עכ"ל בקיצור ודעתו כן הדבר במצות הלבבות שהם קודמין בטבע למצות האברים בעבור שמצות האיברים צריכין על כל פנים למחשבת הלב בתחלת המעשה אבל מצות הלבבות אינן צריכין למעשה מן האברים : ושאין לנו שום טענה בהנחתו כלומר שאין לנו שום תירוץ ואמתלא אם לא נקיים המצות שבלבבות תמיד כמו שיש טענה על מצות האברים שאינן מצויים לנו ובפרט שאינם נוהגין תמיד : ושנכסוף לעשות המצות כמ"ש לעיל וכתב בשער חשבון הנפש פ"ב ועל שהאמין לחשוב כו' ומה שיגיע אליו במעשה ישתדל בו ויטרח ומה שלא יוכל לעשותו במעשה ישיגהו בידיעה ויתאוה לו כמ"ש דוד : אחלי מלשון תוחלת שיכונו דרכי לשמור חקיך ועיין מ"ש : ושנמסור נפשותינו אליו ר"ל להיות בטחוננו בו בכל ענינינו :

טוב הלבנון

והגלגל בכלל סובב והולך על ידם תמיד ואותם הנקודות שוקטים וקבועים אינם זזים ממקומם וכאלו הגלגל כולו תלוי על אותם הנקודות ולפיכך הושאל שם זה ליסוד כל ענין וקביעותו : קודמת בטבע אחד מה' קדימות המודעות לבעלי הגיון וקודם בטבע הוא הדבר שטבעו לא צריך טבע חברו ואין טבע חבירו צריך אליו ואע"פ שלא יקדם אליו בזמן . כמו שתאמר שהאילן קודם לבעלי חיים בטבע מפני שהאילן והוא כח הצומח שבו יצטרך לבע"ח שאף בו כח הצומח ואין כח החיוני שהוא טבע בע"ח צריך לטבע האילן וכמו כן המעשה צריך בהכרח אל מצות הלב ואין מצות הלב צריכין אל מצות המעשה : אמרתי שמא המין הזה וכו' אומר כן להרחבת המליצה בכדי לכפול היוצא במאמרים שונים : שאין לנו שום טענה בהנחתו כלומר מצות האיברים כבר ימצא להם טענה בעשיתם מצד הסרון ענין הנעשה כמו שתאמר שלא תמצא תפילין או לולב ועצים לסוכה וכדומה לזה ושביעה שאין דומה לדברים התלוים בזמן ובמקום : אחלי יכונו דרכי וגו' דוד ע"ה ביקש שיכינו דרכיו לשמור חוקיו בכל עת והיינו ע"כ על חובות הלבבות שיהיה בלבו עבודתו תמיד והרי כאלו קיים כמאמר חז"ל חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה כאלו עשאה: ממותרי עניני העולם הם הקנינים והתענוגים הגופניים הבלתי צריכים לבריאת גופו לעבודת ה' ולפרנסתו ההכרחי : שטורדים אותנו וכו' וכמאמר הכתוב וישמן ישורון

פת לחם

כוכבים סביב הנקודות ההם ועמוד נקרא מה שהדבר עומד עליו ושמו מוכיח עליו שנקרא עמוד על שם שהוא מעמיד הדבר ואמר שהקוטב והעמוד שניהם בנוים על כונת הלב ומצפונו שכונה נקרא מה שהאדם מכוין בתחלת עשית המצוה שהוא עושה לשם ליחוד המצוה ומה שהוא מחשב בשעת עשיתם בענין המצוה ופרטיה ושמת זה קרא בכאן מצפון לכן אמר בכאן ב' נגד ב' שהכונה הוא הקוטב שעליו סובב כל המעשה בכללה ובפרטה שכל ענין המעשה הוא רק הכונה לתכלית הכוונה שמכוון בו והמחשבה שמחשבה בשעת המעשה שקרא מצפון הוא העמוד שעליו תבנה המעשה ותכונן בשלימותה והבן : קודמת בטבע יש חמשה מיני קדימות ואחת מהן קדימה טבעית דהיינו העילה לעלול כמו עמוד לגלגל אע"פ שאינה קודמת בזמן וגם בכאן שהמחשבה שהיא פונה אל התכלית היא העילה למעשה והבן : בכל עת רק בזמן הבית וגם אז לא היה נוהגים רק בא"י כמו שמיטין ויובלות וקרבנות ולכן לא חברו בזה ספר כמו שלא חברו בשאר מצות שאינן נוהגים בזמן הזה : ושאין לנו שום טענה בהנחתו אין לנו שום תירוץ והמתלה אם נתרפה ממנו ונניח ונעזוב אותו : ועבדו במצפונינו ועבדו הטי"ן בקמ"ץ וכונתו בעבודה בכאן על הכנעה והבושה שזכר למעלה שגם הם נקראים עבודה כמ"ש חז"ל גדולה ענוה מכל הקרבנות כו' שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה : אחלי יכונו כו' פירוש בקשתי הם שיכונו דרכי לשמור חוקיך : בטחו בו הרי בטחון שפכו לפניו לבבכם הוא מסירת הנפש ואמרו בכל עת הכונה על השתנות העתים על האדם כמו מבריאות לחולי ודומיהן : ולעיין בה לעיין מה שהיא צריכה מן התיקונים והשמירות ובדברי חז"ל שאי מאן דשייר נכסיה פירוש פוקד עליהם ומבקר אותם : בעתים ידועות ובשעות ידועות הכונה בעתים ידועות מעתי השנה ובשעות ידועות משעות היום : אם לא ימצא לעשות שלא תמצא ידו כלומר שלא יהיה ביכולתו לעשות מה שנצרך מחמת אונס מניעה ומלת תמצא לשון השגה ויכולת כמו כל אשר תמצא

ססתלק מעליו כל ימי עמדו בו ועבדו את אדוניו כשלא ימנענו מונע ולא יטרדהו טורד וחיוב המעשה תמיד עליו כשיפנה וכן מצות הלב שאנו חייבין בהן אין לנו טענה בהן ולא טורד מהן אלא אהבת העולם ושאין אנחנו מבינים ענין בוראנו כמו שנאמר (ישעיה ה) והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו:
ואמרתי שמא המין הזה מן המצות אינו מתילד למצות רבות ועל כן הניחו אותם ולא חברו בהם ספר מיוחד וכאשר חקרתי על מספרם ופרקיהם מצאתים לרוב מאד בהתילדם עד שחשבתי כי מה שאמר דוד ע"ה (תהלים קיט) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד אמרו על מצות הלבבות כי מצות האברים יש להם מספר ידוע כמו תרי"ג מצות אך מצות הלבבות רבות מאד עד כי אין לתולדותיהן מספר ואמרתי עוד שמא הם כל כך מבוארות וידועות לכל וכל בני אדם דבקים בהם עד שלא נצטרכו לחבר בספר ועיינתי מנהגי בני אדם ברוב הדורות הנזכרים בספרים ומצאתים רחוקים מן המין הזה מן המצות אלא הזריזים הפרושים בהם כפי הנזכר עליהם אך השאר כמה היו צריכין להעיר ולהורות אותם וכ"ש רוב אנשי זמננו זה אשר זלזלו בחכמת מצות

מרפא לנפש

[הג"ה ועבדו את אדוניו מוסב על כל ימי. פירוש כל זמן שהוא חייב בעבודתו, כשלא ימנענו מונע פירוש מצד אדם כשהוא אף שהוא פנוי או מצד שהוא טרוד בעסקים אחרים ואיננו פנוי לעבודת מלכו והבן] (פת לחם): אלא אהבת העולם וכו' שהני דברים אלו הם גרם בתקון שתמיד מהרהר האדם איך יגיע לתאות העוה"ז ואילו היינו יודעים ענין בוראנו שמשגיח עלינו ויודע מה שטוב לנו ומטיב תמיד עמנו היינו מתאוים תמיד באהבת בוראנו במקום התאוות אלו: ומעשה ידיו לא ראו לא רצו לראות:
ואמרתי אינו מתילד כו' בהתילדם לשון תולדות כלומר שמאיש א' יוצאים תולדות הרבה כמו כן במצות הלבבות יוצאין מאחת כמה תולדות וענפים לרב מאד למי שמדקדק בהן: לכל תכלה ראיתי קץ כל מה שברא הקב"ה בעולמו בודאי יש להם קץ ותכלה כיון שיש להם תחלה. אבל רחבה מצותך מאד הטעם כתב בס"ג מספר ע"ה על פסוק זה וז"ל ר"ל כי כל מה שאנו חייבים

פת לחם

ידך לעשות כו': כל ימי עמדו בו בבית הזה: ועבדו את אדוניו מוסב על כל ימי כלומר כל הימים שהוא חייב בעבודתו: כשלא ימנענו מונע ולא יטרידנו טורד אף ע"פ שבעבודת השדה אלה גם כן במניעה אמנם שם דיבר בבחינת מניעה מצד חסרון בהשגת העבודה כמו שטף מים כמו שנמצא בדברי חז"ל דשכיח בידקא בארעא או ביום שצריך או לזרוע בזמן שעת הרוח וכדומה לזה אמנם בעבודה בבית המלך בודאי כל האמצעים הנצרכים לעבודתו מוכנים לפניו כי כלום חסר מבית המלך והמונע שנזכר בכאן הכוונה על איזה אדם שמונעו מזה לכן אמר שם מפני דבר שימנענו ובכאן אמר אם לא ימנענו מונע שהוא שם תואר לאדם שמונעו ואינו מניחו לעשות ולעסוק בעבודת מלכו ופרט בזה גופא ב' חלוקות אם מצד אדם המונעו אף שהוא פנוי או מצד שהוא טרוד בעסקים אחרים ואיננו פנוי לעבודת מלכו: כשיפנה כשיהיה פנוי: אין לנו טענה בהם כו' אלא אהבת העולם אין לנו לטעון שום סירון ולהתלות על רפיוננו בהם רק שעל כרחנו נודה שאהבת עוה"ז היא שעומדה לנו להרפות אותנו ויותר נראה לי שהוא שבוש המעתיקים וצ"ל אין לנו מונע מהם ולא טורד כו': ושאין אנחנו מבינים ענין בוראנו איננו מבינים רוממותו יתברך ואדנותו עלינו וטובותיו ית' לברואיו: והיה כנור ונבל כו' הרי שאהבת עוה"ז טרדה אותם מפועל ה' ומעשי ידיו: אינו מתילד למצות רבות אין בענין הזה תולדות רבות על כן כו': לא חברו בהם כו' שאין בהם די מהם ספר מיוחד והיה די להם במה שהוכחו בגלגול דבריהם אחת הנה ואחת הנה ובדרך קצרה: על מספרם ופרקיהם מספרם השמות לפרטיהם כמו שנזכר למעלה אהבה ויראה ובטחון וכו' ופרקיהם הם סעיפיהן שהם מסתעפים ומתפרקים כל אחד לכמה פרקים ואיברים והרי היא כמנורה ושאר כלים של חוליות ופרקים: רחבה מצותך מאד לפי כוונתו קרא הכתוב לחובות הלבבות מצותך כי ידוע שמצוה הוא מלשון צוותא לגו ועיקר דביקות האדם בו ית' הוא מצד כוונת הלב כמ"ש רחמנא לבא בעי לכן קראם מצותך בשם ואמר שהיא רחבה מאוד כלומר מתפשטת והולכת למאוד בענפים הרבה: מבוארים וידועים וכל בני כו' שלימותם מבוארים וידועים לכן כל בני אדם דבקים בהם ואין מן הצורך לחבר מהם ספר ואמר ב' מלות מבוארים וידועים נגד סור מרע ועשה טוב שבהם: אלא הזריזים הפרושים בהם רק הזריזים והפרושים שבהם כלומר שבדורות ההם הם היו דבקים בזה: כפי הנזכר עליהם כפי שנזכר בספרים ההם עליהם מעניניהם ומנהגיהם ולא ההמון כולו: להעיר ולהורות אותם להעיר לבבם בכלל שהם חסרים דבר גדול בזה שהלך כ"כ לשלימותם ואח"כ להורותם ויקבלו עליהם להטות אוזן לדבר אשר יהיה נצרך להורותם הענין הזה עם פרטיו: בחכמת מצות האיברים שהוונה גלוי ומפורסם כ"ש מצות הלבבות שהוונה בלבי

טוב הלבנון

ויבשם ואומר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל: אהבת העולם דבר ידוע בחקירה שאהבת עוה"ז ואהבת האל ועוה"ב הם שני הפכים ולא יתקיימו כאחד בנושא אחד: ושאין אנחנו מבינים ענין בוראנו מחמת ששבי חומר גופו כסו אור שכלו המתגולל מגשמתו: אינו מתילד ר"ל לא יצאו ממנו תולדות מצות אחרות: בהתילדם בהתחלקם לפרטים רבים וענפים מסתעפים: לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד כל דבר גשמי יש לו תכלית כמו שהוא מתנאי גשמית שהוא מוגבל באורך ורוחב וגובה ועומק הנה בהכרח יש לו קץ כי לא ימצא בפועל גשמיים רבים בלתי תכלית למספרם כמו שנתבאר במופת בטבעיות אבל רחבה מצותך מאד ולשון רחבה מורה על בלתי תכלית כי מצות הלבבות לא יקיף אותו גבול או גדר אך יכולים הם להתילד ולהתרחב ולהתחלק בלתי תכלית שאע"פ שלא ימצא גשמיים בלתי תכלית בפועל אבל יכול הוא להתחלק בכח בבלתי תכלית כמו שבארו הטבעיים וכמו כן מצות הלבבות אף שגם הם תלוים בכח גשמי עכ"ז בכח יוכלו להתחלק בלתי תכלית מאחר שאין מספר מוגבל להם והבן זה: אשר זלזלו בחכמת מצות האברים וכ"ש כו' הנה ודאי מטבע האדם לפקוד יותר על מצות האברים מה שהוא

מאה

בלבי

האברים כ"ש במצות הלבבות ואשר ידבנו לבו מהם לעיין בחכמת התורה הוא מתכוין לדבר שיקרא בו חכם אצל עמי הארץ ושיעשה לו שם אצל הגדולים ויט מדרך התורה אל מה שלא יקנהו מעלה יתירה ולא ינקהו ממכשול בנפשו ושאם לא היה יודעו לא היה נענש עליו והניח לעיין בשרשי דתו ויסודי תורתו אשר לא היה לו להתעלם מהם ולהניחם ושלא יוכל לקיים מצות אם לא ידעם ויעשם כמו אמונת היחוד אם אנחנו חייבים לעיין בו מצד שכלנו או אם יספיק לנו אם נדעהו מצד הקבלה שנאמר שאלהינו אחד כאשר יאמרו הפתאים מבלי אות ומופת או אם אנחנו חייבים לחקור על ענין האחד האמת והאחד העובר להבדיל הענין אצלנו משאר עניני האחדים הנמצאים אם לא. והענין הזה אין המאמין רשאי שלא ידענו שהתורה הזהירה עליו דכתיב (דברים ד)

מרפא לנפש

מעבודתך על התמדת טובותיך אין קץ לו מפני שאין קץ לאופני טובותיך עלי ע"ה כל הסימן: **ואשר ידבנו לבו כו' הוא במתכוין כו'** וכבר טעו חסידי קדמאי ובתראי ג"כ על העדר לימוד ס' מוסר ויראה וביותר לומדי תורה שעל ידי זה אינם לומדים לשמה וכן שאר מדות רעות הכל באים מזה כי כל הגדול מחבירו כו' והבאתי דברי קצתם בספר זכירות ע"ש ואמרו בגמרא דיומא ד' ע"ב מאי דכתיב למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא (חצר) ותרעא לדרתיה עביד (פי' רש"י שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדם לו יראת שמים) אמר להו רבא לרבנן במטותא מנייכו לא תירתו תרתי גיהנם להיות יגעים ועמלים בתורה בעוה"ז ולא תקיימוהו ותרשו גיהנם במותכם ובחייכם לא נהניתם בעולמכם וע"ש עוד מזה וכהנה מקומות בגמרא ובזוהר ועיין בשער ע"ה פ"ד במעלת הממונים של לומדי תורה כדברים הללו: **כמו אמונת היחוד אם אנחנו כו' או אם יספיקנו אם נדעהו מצד הקבלה** נראה שדעת המחבר כדעת רבינו סעדיה גאון ז"ל שהקבלה תהיה עיקר ואם בעל נפש הוא שיוכל לחקור בשכלו ג"כ כדי שתהיה האמונה תקועה בלבו מהקבלה ומראיות השכל ג"כ ויתחדו יהיו תמים בלבו ובמצפונו אזי ילך לבטח כמו שיתבאר בשער היחוד ובשער הבחינה בעזה"ת והם מושכלים לכל מביני מדע וז"ל רס"ג ז"ל בהקדמת ספר האמונות אף שמנעו אותנו חז"ל מהעיון הזה ואמרו כל המסתכל בד' דברים וכו' כוונתם אם נעזוב ספרי הנביאים לצד ונסמוך על מה שיעלה לכל אחד ואחד בדעת עצמו בהעלותו על דעתו התחלת הזמן והמקום כי כל המעיין מן הצד הזה אפשר שימצא ואפשר שיטעה ועד שימצא יהיה בלא דת ואם ימצא הדת ויחזיק בה לא יבטח בהעתקתו ממנה בספק שיעמוד לפניו ויפסיד עליו אמונתו והנה כלנו מסכימים שהעושה זה חוטא אם הוא בעל עיון אבל אנחנו קהל בני ישראל חוקרים ומעיינים מה שקבלנו מן הנביאים שנתאמתה נבואתם באותות ובמופתים כדי שיתברר לנו בפועל (ר"ל מאותות פעולותיו) מה שקבלנו מהם במדע: והשני להשיב על כל מי שטוען עלינו בדבר מדברי תורתנו ע"ד ודע מה שתשיב לאפיקורוס כו' עכ"ל ע"ש באורך. וע' מה שאכתוב עוד מזה לפנינו אי"ה: **האחד האמת והא' העובר** מבואר במה ב"א ידעים במופת שהשי"ת מחויב המציאות והוא יחיד אבל אין יודעים האיכות הענין אחדותו יתברך לכל שאר האחדים שבעולם שהם נקראים אחד על דרך העברה והאלה לא ע"ד האמת כמו שיתבאר: **אין המאמין רשאי שלא ידענו** ר"ל אין רשאי לפטור מזה שלא ידע אותו שהרי התורה הזהירה עליו דכתיב **וידעת** היום והשבות אל לבבך כי ה'

טוב הלבנון

שראה לבני אדם יותר מן המסורים ללב וכמאמר ריב"ז הלואי תהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם: **לדבר שיקרא בו חכם** כמו המבלים ימיהם בדרושים ופלפולים מבלי שיהושו על האמת מצד התורה או אם הם מזוייפים או אם הם נצרכים לתקון עבודת השם אך כל מגמתם להראות בהם עריבות ושכל טוב לכל שומעם: **אל מה שלא יקנהו מעלה יתירה** משתדל בעניני לימוד מה שעל ידם אינו קונה שום יתרון ומעלה בעבודת ה': **ולא ינקהו ממכשול בנפשו** ולא זו בלבד שאין קונה בה מעלה יתירה. אף גם אינו שומר אותו שלא יפול ממדרגתו אל ענין יותר פחות ויטה אל החטא דומה למה שאמרו במס' סוטה מצוה בעידנא דעסיק בה מגנא מן החטא ומגינה עליו. תורה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק מגינה ומצלה: **והניח** ועזב: **כמו אמונת היחוד אם אנחנו חייבין וכו'** ר"ל בתחלה צריך לחקור אם חוב מוטל הוא על האדם להבין ענין היחוד בשכלו. או שמספיק לו הקבלה לבד שאין כאן ח"ו ב' רשויות רק ה' אחד מבלי שידע בשכלו כי סבת כל סבות א"א שיהיה יותר מאחד כמו שיזכר עוד בשער היחוד: **או אם אנחנו חייבין לחקור על אחד האמת** ואע"פ שנתבאר שאין כאן רק ה' אחד. עדיין צריך להבדיל האחדות הזה האמתי מכל זולתו מהאחדות המדוברים בלשון בני אדם שאינו באמת רק בהעברה בלי
דקדוק

פת לחם

בלתי גלוי לכל: ואשר ידבנו לבו מהם מי מהם אשר ידבנו לבו לעיין וכו': **הוא מתכוין לדבר כו'** הוא מכוון לידע ולהודיע ולהתבונן בדברים אשר על ידם יקרא חכם ויעשה לו שם כמו השאלות הזרות המפולפלות כמו שיזכיר לקמן ופרש הדבר בהדרגה שמתחלה הוא משתדל להיות עכ"פ נקרא חכם בפי ההמון עם הארץ וכאשר הגיע לזה הוא משתוקק עוד להכנס בגדולות ובנפלאות לעשות לו שם גם בין הגדולים: **אל מה שלא יקנהו מעלה יתירה** שלא ישיג רק הכבוד המדומה שאינה קנין דבק בעצמה ואינה מעלה אמיתית. יקנהו הו"ד בפת"ח: **ולא ינקהו ממכשול בנפשו** שאם נדבק ונשרש בנפשו איזה מכשול המכשילו ומונעו משלימותו כמו איזה מדה רעה גאה וגאון ופי תהפוכות כעס וזדון ודומיהם לא ינוקה ממנו ע"י חריפותו ורוב פלפולו בשאלות הזרות ההם: **והניח לעיין** עזב מלעיין בשרשי הדת ויסודי תורתו ולפי שיש בחכמת המלפון הנ"ל דברים שהם דוגמת שורש לדת בגזע הדת וענפיו נמשכים מהם כמו אמונת היחוד וחידוש העולם והדעתו יתב' והאמנת הנבואה שבזולת אמונה באחד מהם אין מקום והתחלה לאמונת דתנו ח"ו ואלו מתוארים בתואר שורש שהגזע עם ענפיו נמשכים ונולדים ממנו ויש בהם דברים אשר אין תולדת הדת מהם אמנם הם מעמידי הדת ומחזיקים אותם בקיומם כמו הבטחון והפרישות ויחוד המעשים לשמו והם כמו יסוד לבנין שאין הבנין תולדת היסוד אמנם היסוד הוא המעמידו ומחזיקו בקיומו: **להתעלם מהם ולהניחם** העלמה הוא בהעלם והנחה היא הסתלקות מדבר והנחתו עד זמן אחר או לכשיפנה: **אות ומופת** יתבאר ענינם לקמן בשער היחוד: **האחד האמת והעובר** יתבארו ג"כ לקמן: **אם לא** מוסב על מלת אנחנו חייבים כלומר אם אנחנו חייבים אם לא: **להבדיל הענין** ענין האחד האמתי מאשר האחדים שהם כולם בגדר האחד העובר כמו שיתבאר בשער היחוד: **אם לא עיין**
קודם

וידעת היום והשבות אל לבבך וגו׳ וכן שאר מצות הלבבות שזכרנו ושאנו עתידים לזכור אשר לא תגמר אמונת המאמין אם לא ידעם ויעשם והיא החכמה הצפונה אשר היא אור הלבבות ונוגה הנפשות ועליה אמר הכתוב (תהלים נא) הן אמת חפצת בטוחות ובסתום חכמה תודיעני ואמרו על א׳ מהחכמים כי היה יושב עם בני אדם עד חצי היום וכשהיה מתיחד עם איבריו היה אומר הבו האור הצפון והיה אומר על מצות הלבבות. ונשאל אחד מן החכמים על שאלה נכרית מענין דין הגרושין והשיב את שואלו אתה האיש השואל על מה שלא יזיקנו אם לא ידענו הידעת כל מה שאתה חייב לדעתו מן המצות אשר אינך רשאי להתעלם מהם ואין ראוי לך לפשוע בהם עד שנפנית להשוב בשאלות נכריות אשר לא תקנה בהם מעלה יתירה בתורתך ואמונתך ולא תתקן בהם מעוות במדות נפשך. והנה אני נשבע כי מחמש ושלשים שנה אני מתעסק במה שצריך לי ממצות תורתי ואתה יודע רוב טרחי בעיון ורב הספרים אצלי ולא פניתי לבי למה שפנית לבך לשאול עליו והאריך להוכיחו ולביישו על זה. וחכם אחר אמר למדתי לברר מעשי חמש ועשרים שנה. ואמר חכם אחר יש מן החכמה מה שהוא צפון בלבות החכמים כמטמון הנסתר אשר אם יסתירוהו לא ישיגנו אדם וכאשר יגלוהו לא יעלם מאדם יושר

מרפא לנפש

הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, וז״ל האבן עזרא (שם) והנה בעבור האותות שעשה השם במצרים אמר משה אתה הראת לדעת שהכל ראו זה החכמים ושאינם חכמים גדולים וקטנים גם הוסיף עוד בדבר מעמד הר סיני ששמעו קול השם ע״כ אמר אחריו מן השמים השמיעך וגו׳ ואמר באחרונה כי הדעת הגמורה שישיב האדם אל לבו עד שיתברר לו בראיות כי השם הוא לבדו ע״כ אמר וידעת היום והשבות אל לבבך ואמר דוד ואתה שלמה בני דע וגו׳ והדעת הוא בלב לא בהודעת הפה עכ״ל: הבו האור הצפון אלי הבו לה׳ או שהוא ל׳ הזמנה כמו הבו דלא לוסיף עליה הש״ס: ונשאל כו׳. שאלה נכרית מענין דין הגירושין מראה חלישותו השיב שם שני דברים שהיתה השאלה בעצמה נכרית שאינו מצוי שיארע כדבר הזה ולא שאל זה השואל אלא כדי להראות חכמתו ופלפולו ועוד שהשואל לאו בר הכי הוה לעסוק בהל׳ גיטין וקדושין ע״כ השיב אבל דבר בו שצריך לקשט עצמו תחלה במדות ישרות ובתורתו ובאמונתו מה שצריך לו ואח״כ ילמד לקשט אחרים ג״כ אבל האדם המהפך הקערה כמו הלומדים חושן משפט ויו״ד ובמצות הנוהגים בגופו בכל יום אינו יודע בין ימינו לשמאלו ואורח חיים פן תפלס וכן בלמוד הנערים שלומדים גמרא קודם החומש וסוף נשאר קרח מכאן ומכאן כמו שהאריך בזה בס׳ קנ״ה בשם מהרש״ל מפראג ז״ל אשר שהראשונים היו לומדים בסדר נכון לפי הזמן ולפי טבע הנער כמ״ש במשנה בן חמש למקרא כו׳ ולמדו לשמה ולכך תורתם נתקיימה בידם ועתה בעו״ה דור התהפוכות שמה בכל סדר הלימודים כו׳ ע״ש באריכות גדול מזה: למדתי כו׳ כ״ה שנה ר״ל כ״ה שנה למדתי להגיע למדה זו לברר מעשי לשם לבדו בלא שום פניות וזה הוא עיקר למודי ושכרי: ואמר חכם אחר יש מן החכמה כו׳ כלומר לא רחוקה היא אלא היא בתולדות האדם ובכח רק שיתאמץ

פת לחם

קדש: וידעת היום והשבות כו׳ ומסיים אין עוד הרי שצונו לדעת היחוד ולהשיבו אל לבבנו כלומר להתבונן בו שעל ההתבוננות הונחה מלילת השבת הלב: אם לא ידעם ויעשם הדיוק במלת ידעם כלומר אם לא תקדם ידיעה לעשיתם כמו ביחוד שמצות עשיתו היא ההזכרה בפה בקבלת עול מלכות שמים בכל יום אמנם צריך להקדים הידיעה בלב: אור הלבבות ונגה הנפשות אור הוא המאיר בעצמו מאורו ונוגה הוא המאיר מאור שקבל הוא ג״כ מאחר כמו הירח שמאיר לנו באור שקבל הוא מן השמש לכן נאמר ביום ההוא לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך ומלילת הכתוב הזה מדוייקת מאוד שלא אמר ונוגה הירח לא יאיר לך אלא ולנוגה בלמ״ד גם לא היה לא יגיה לך אלא לא יאיר לך לפי שהוא מוסב על השמש כלומר שאז יבטלו שתי התועליות שאנחנו מקבלים עתה מן השמש דהיינו האחד שהוא מאיר לנו בעצם אורו ביום וע״ז אמר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם והתועלת השני שהוא מאיר על הירח בלילה בכדי שהירח יגיה אורו עלינו שזה נקרא אצלנו נוגה גם לזה התועלת לא יאיר לך השמש כך פירשו הרב הגדול מוהרא״ח והיא אמתי ונכון ודברי פי חכם חן ובפסוק ישק וגם בכאן כוונת המחבר שהחכמה מאירה ללב ומן הלב תפול ההארה לנפש וא״כ בבחינת הנפש תקרא נוגה לכן אמר ונוגה הנפשות והבן: על שאלה נכרית פירש שאלתו היתה בענין זר בטבע העולם להקרות כך ולא יקרה רק לעתים רחוקים ואולי לא לעולם דוגמת שאלת רבי ירמיה רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום בבא בתרא דף כ״ג ע״ב או תקרא שאלה נכרית שהוא דבר שבלתי צריך לו כעת רק אם יקרה כך: אשר אינך רשאי להתעלם במצות עשה שבהם ואינך רשאי לפשוע בלא תעשה שבהם · עד שנפנית שהפנית לבך: כמטמון הנסתר הקבור במעמקי הארץ: אשר אם יסתירוהו אם ימחוהו כך נסתר בכחם לא ישיגוהו אדם הכונה על האדם הוא בעצמו כלומר שאין דברי החכמה גלויים בלב האדם שיבינם מאליו בגודל ההתבוננות כמו [illegible] כמוסים

טוב הלבנון

דקדוק ויצא לשון העובר. והוא הדבר שכתב המחבר בשער היחוד פ״א ז״ל ומהם מי שמיחדהו אחר שיבין מדרך הראיות אמיתת הענין אך יחשבנו במחשבתו כשאר האחדים: וכשהיה מתיחד וכו׳ כשהיה נפרד יחידי מבני אדם ולא היה אצלו רק אבריו: אור הצפון הנסתר: על שאלה נכרית מענין דין גירושין ר״ל שהיתה השאלה היא בציור רחוק ובענין שאינו מצוי. אף שבדברי חז״ל מצאנו איבעיא עשה בהמה גולל לקבר לפירוש התוס׳. היינו מפני שחז״ל כבר עמדו על השלימות במצות הלבבות גם היה להם מקום להוליד מן התשובות אלו השאלות שאר דינים הרגילים ומצויים משא״כ התלמיד הזה שנער בו החכם לא הגיע עדיין לכל זה: מן החכמה מה שהוא צפון בלב האדם וכו׳ ר״ל כי ימצא בלב אדם עניני אמת וברור החכמה הדומה למטמון הנסתר שאין מי שמכירים בחשיבותו ואין מונע אותו רק העפר שעליו מכסה אותו עד שבני אדם אינם יודעים ממנו מאומה כך נמצא עניני אמתות בלבות בני אדם שם שבעליו אינם יודעים מה שממון בכח חכמתם בשביל העצלות מהלמוד אשר בהם וכדומה להם שאין בכחם לידע

אמריהם בו וזה כמו שאמר הכתוב (משלי כ) מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה רצה לומר כי החכמה תקועה בתולדות האדם וטבעו ובכח הכרתו כמים הטמונים בלב הארץ . והנבון המשכיל ישתדל לחקור על מה שיש בכחו ובמצפוניו מן החכמה לגלותו ולהראותו ויישאבנה מלבו כאשר יחקר על המים אשר במעמקי הארץ ואני שאלתי אחד מהנחשבים מחכמי התורה במקצת מה שזכרתי לך בחכמות המצפון והשיב אותי כי הקבלה תעמוד במקום העיון בזה ובמה שדומה לו. אמרתי לו אין זה ראוי אלא למי שאין בו יכולת לעיין מפני מעוט הכרתו ורוחק הבנתו כנשים וכקטנים וחסרי הדעת מן האנשים אך מי שבכח שכלו והכרתו לעמוד על ברור מה שקבל ועכבוהו מלעיין בו בשכלו העצלות והקלות במצות האל ובתורתו הוא נענש על זה ואשם על אשר התעלם ממנו. וזה הדבר דומה לעבד שצוהו המלך לקבל ממון מעבדי מלכותו ושימנה המעות וישקלם ויריצם והיה העבד פקח בכל אשר צוהו המלך ויתחכמו לו עבדי המלכות לפייסו בדברים עד אשר האמין בהם והביאו הממון אליו ואמרו לו כי הוא שלם במנינו ובמשקלו ובמרצה והאמין להם והתעצל לעמוד על ברור דבריהם והקל במצות המלך וכאשר הגיע הדבר אל המלך צוה להביא הממון לפניו וכאשר שאל אותו על משקלו ומנינו לא יכול להשיב על הדבר והייבו המלך על אשר הקל במצותו וסמך על דברי עבדיו בדבר שהיה יכול לעמוד עליו אפילו אם ימצא הממון כדבריהם ואלו לא היה בקי בענין לא

מרפא לנפש

עליו להוציאם אל הפועל כמו שצריכים לחקור אחר המים שבארץ ואף שישנו שם בודאי ובלא חפירה לא יזלו המים מעצמם: ורוחק הבנתו פ"א ודוחק הבנתו: וזה הדבר דומה כו' ויריצם. מלשון אסור להרצות מעות כנגד נ"ח לראות אם אין המטבע מזויף והכסף

טוב הלבנון

לידע שום דבר ואלו היו מבקשים היו מוצאים בלבם מטמון מהחכמה. ואמר זה כלפי בני אדם שבלתי מבקשים לחתור אחר האמת והולכים נתיבות עקלקלות שאינם שמות החכמה: ורוחק הבנתו כנ"ל ור"ל שא"א שיכנס דבר בשכל מחמת שבילי הבנתו ודרכי שכלו קצרים וצרים וכמה שאמרו בעירובין (דף פ"ה) לבן של האחרונים כמלא נקב מחט סדקית. ואמרו עוד ואנן כאצבע בקירא לסברא: ויריצם לשון הסתכלות והבטה בהם הטובים הם או רעים והוא מלשון חז"ל בפ"ב דשבת אסור להרצות מעות נגד נר חנוכה: העבד פקח וכו' בקי ויכול לעמוד ע"ז אבל צוהו המלך: כי הוא שלם במנינו ובמשקלו הנה המלך צוה לחשוב סך הממון שחיוב העבדים להביאם אל גנזי המלך ולקבל אותם מהם במנין ובמשקל והוא לא שת לבו לכל זאת אך האמין להם באמרם שכל מנת המלך והמגיע אליו הוא שלם במנינו ובמשקלו. וכאשר שאל אותו המלך על מנינו וכו'. לא ידע כלל כי לא פירשו לו כלום בסמכו על אמונתם: בדבר שהיה יכול לעמוד עליו כנ"ל ורצה לומר שהקל במצות

פת לחם

מוחשים שישיגם האדם ממילא ד"מ דבר העומד נוכח עיניו יושג מיד לאור ראותו מעצמו וכן קול המגיע לאזניו יושג ממילא לאור השמע אמנם החכמה היא נסתרת בכח ולא תושג לו אם לא ישתדל לדלותה בכח התבוננותו וזה אמרו וכאשר יגלוהו כלומר יחפרוהו ממטמוניו בכח בינתם עד שיציף למעלה ויבא לגלוי לא יהיה נעלם מהאדם ההוא שהם אמרים יקרים ונכוחים ומוצלחים לאדם לשלימותו ואמר זה כנגד העצלים שאף אם הם חכמים בכח הם מתבררים בלבבם לאמר שמה שאינו מונח בגלוי בלבם אינם דברים נצרכים ומוצלחים לשלימותם לזה אמר שאחר שיגלו בעצמם יוציאו מלין מרוח מבינתם וימצאו יותר אמריהם כנ"ל: תקועה בתולדת האדם וטבעו כו' בתולדת האדם הכונה על הטבע הראשון שהוטבע בתולדת במין האדם והוא הטבע המשותף לכולם ובמלת וטבעו הכונה על השינוי ביחוד לכל אדם מזולתו שהרי טבע כל אדם משונה קצת מזולתו ולכן זה נוטה בטבעו לתאוה זו יותר וזה לתאוה אחרת וזה בא משינוי מזגם בקצת וזולת זה יש עוד שינוי ביניהם מצד כח הכרתם שהוא הכח המתלוה אל השגת החושים ובלשוננו נקרא (גינעטקיי"ט) וזה משתנה ביניהם לפי השתנות הזדמנות עניני העולם שבאו ונזדמנו להם בימי חלדם ועל זה אמר ובכח הכרתו והכן והביא לדוגמא מים העמוקים בלב הארץ שיש בהם ג"כ ג' בחינות הנ"ל דהיינו טבע מים הכולל המשותף וגם יש קצת שינוי בכל חלק לפי מקומו דהיינו כאותה מדינה שהוא שוכן כמאמרם ז"ל בפסוק ולמקוה המים כו' שאמרו שם אינו דומה טעם דג העולה בעכו כו' שזה מופת שכל חלק מן הים משונה בטבעו מזולתו ומזה בא השינוי בטעם הדג המתהוה בו ושינוי השלישי בא מצד הערובות שנופלות במים ההם לפי המזדמן: בכחו ובמצפוניו על הדברים שעודם נעלמים ממנו בהעלם ולא היה לו עדיין בהם שום התחלה אמר בכחו אמנם יש דברים שהיה לו בהם קצת ידיעה וכעת הם בהיסח מדעתו עד שיזכרם וירחיבם ויקיש הקישים להוציא מהם דבר חכמה בינה ועל זה אמר ובמצפוניו: לגלותו ולהראותו הכונה להיות נגלה ונראה לעצמו כנ"ל ואמר לגלותו ולהראותו נגד שני חלוקות שעל מה שנעלם בכחו ואינו גלוי כלל אמר לגלותו ועל הגלוי קצת רק שהוא צפון עדיין ואינו נראה בענין גלוי אמר ולהראותו: במקצת מה שזכרתי לך שאלתי אותו על קצת דברים מחכמת המצפון אם עיין והתבונן בהם לדעת מופתיהם ומקור היותם: ורוחק הבנתו שהבנתו רחוקה מערך התבוננותם וכמ"א ודוחק בדל"ת רצה לומר שהבנתו צרה ודחוקה ואינה כוללת דברים כאלו: לברר מה שקבל לברר במופת מה שבא לו בקבלה: ועכבוהו מלעיין העצלות והקלות במצות האל שמצותיו ית' ותורתו קלים ופחותים בעיניו: הוא נענש על זה פי' על עצלותו וקלותו נענש בפני עצמו ונוסף ע"ז הוא אשם על התעלמותו מחקירות דברים אלו: שימנה המעות כו' ויריצם הרצוי הוא חריפות מן המטבע לפי צורתו שטבועה עליו והוא מלשון הכתוב מתרפס ברצי כסף (תהלים) ובדברי חז"ל המרצה מעות מידו ליד אחר. ופי' שלא היה בודאי מין המטבע המרוצה לעם ותריפה לסוחרים: והאמין להם והתעצל שהאמונה שהאמין להם באמרם לו מחמת עצלות ומחמת

היה מתחייב על אשר סמך עליהם וכן אתה אם לא היית יכול להגיע אל ענין זה מדרך שכלך כמו עילות מצות השמע היתה נראית טענתך טענה בעמדך מחקור עליו. וכן אם היתה דעתך קצרה והכרתך חלושה מהשיג אליו לא היית נענש על פשיעתך ותהיה כנשים וכקטנים אשר הוא בידיהם דרך קבלה. אבל אם אתה איש דעת ותבונה שתוכל לעמוד בהם על ברור מה שקבלת מהחכמים בשם הנביאים משרשי הדת וקוטבי המעשים אתה מצווה להשתמש בהם עד שתעמוד על הענין ויתברר לך מדרך הקבלה והשכל יחד ואם תתעלם ותפשע בדבר תהיה כמקצר במה שאתה חייב לבוראך יתברך וזה יתבאר משני פנים:

האחד מהם ממה שאמר הכתוב (דברים יז) כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ונומר ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך ונומר וכשאתה משתכל במה שכולל הפסוק הראשון מעניני הדינין תמצאם דברים שצריכים לפרוט אותם ולחלקם ולדקדק בהם בדרך הקבלה לא בדרך אותות השכל. הלא תראה שלא הזכיר בכללם ענין מן הענינים אשר יושגו מצד השכל כי לא אמר כשתסתפק בענין היחוד איך הוא או בשמות הבורא ובמדותיו ובשרש משרשי הדת בעבודת המקום ובטוח עליו

מרפא לנפש

פנים: כמו עילות מצות השמע סיבת וטעם כל החקים שאין טעמם ידוע לנו: וכשאתה משתכל במה שכולל הפסוק הראשון כו' ר"ל בפסוק זה מזכיר ג' דברים בין דם לדם בין דין לדין בין נגע לנגע שהם דברים שלא נודע פירושם רק ע"י חכמי התורה שקבלו פירושם מסיני כנ"ל לכך פרט את אלו אבל אם היה כל התורה בכלל זה למה פרט אלו לכתוב סתם או יפרוט מצות השכליות גם כן

פת לחם

ומאימת קלונו במצות המלך כנ"ל בנמשל: שאל אותו על משקלו ומנינו בכאן לא הזכיר הריבוי באחר שהממון הונח לפניו מיד הוא רואה צורתו ואינו צריך לשאול עליו: כמו עילת מצות השמע כמו שבאמת אין ביכלתך לדעת סבת מצות השמעיות שהם החוקים שאין סבתם וטעמם ידוע ומניעה זו היא נקראת בפי החוקרים עומק המושג ואח"ז אמר וכן אם היה דעתך קצרה כו' כלומר קצרה משאר בני אדם וזולתך וזה נקרא אצלם קוצר המשיג ואמר דעתך קצרה והכרתך חלושה בכל עניני האמונה שבהם כמו היחוד והקדמות ודומיהם אמר דעתך קצרה להשיג מופתיהם ועל שאר דברים שבחובות הלבבות כמו הבטחון ומסירת הנפש ויחוד המעשים ודומיהם שהכל באים לאדם מחמת הכרת רוממותו ית' והכרת טובותיו ע"ז אמר והכרתך חלושה: משרשי הדת וקוטבי המעשים כבר פרשתי למעלה שיחודו ית' וקדמותו ואמונת הנבואה ודומיהן הם השרשים לדעת שמהם היא נומחת ושאר דברים שבחכמת הלבבות כמו האהבה והיראה והבטחון ומסירת הנפש יצדק לקרותם בשם קוטבי המעשים שעליהם יסובו כל המעשים שזה תכלית כל המעשים לאהבה אותו ית' ולירא ממנו ולמסור נפשו עליו: להשתמש בהם בדעת ותבונה שזכר. ואם תתעלם ותפשע בדבר תתעלם מלעורר להשיג מה שבכך ועל מה שהאדם מסיח דעתו גם ממה שידע כבר ויכול להרחיבו ולהוסיף בו בינה והרי היא כמאבדו בידים אמר ותפשע: לפרוט אותם ולחלקם ולדקדק בהם זכר אותם בג' לשונות נגד שלשה דברים הנזכרים בפסוק שעל מה שנאמר בין דם לדם אמר לפרוט אותם כלומר לדעת פרטיהם ועל הדינים אמר ולחלקם לפי שהדינים הם מקצוע שבתורה ומתחלקים לחלוקים הרבה מאד כמאמרם ז"ל שהם כמעין הנובע ועל הנגעים שענינם מדוקדק בדקדוק גדול מראיהן ושיעורי אבעותיהם ותולדותיהם אמר לדקדק בהם: בשמות הבורא כא"ה שמות שאר אותן שהם ג"כ מושכלים כמאמרם ז"ל באדם הראשון שאמר לו הקב"ה ואני מה שמי כו' ואמר אתה אדון לכל כו' וכן ראוי לקרוא אותו אלהים על היותו שופט כל הארץ וכן בשאר הכינויים אע"פ שיש לכולם סודות כמוסים וידועים לחכמי אמת אמנם הוראות פשוטם הוא מן המושכלות: ובמדותיו כמו רחום וחנון ורב חסד ודומיהם: משרשי הדת כאן קצר וקרא הכל בשם שורש: בעבודת המקום הכונה על העבודה שהוא על העבודה בכללה שיסתפק אם אנו צריכין נעבדו אם

טוב הלבנון

במצות המלך במה שהיה יכולת בידו לעמוד על הבירור ועזבו מחמת עצלותו: עילות מצות השמע טעמי המצות שאין השכל מורה עליהם כמו שעטנז ובשר בחלב כי א"א לעמוד על סודם מצד השכל זולת חכמת הקבלה: בעמדך מחקור ר"ל בעזוב המחקר מלשון גמרא ברכות פ' תפלת השחר במעשה דר"ג ור' יהושע עד שרננו כל העם ואמרו להוצפית המתורגמן עמוד עמד ר"ל שתוק: על בירור מה שקבלת מן החכמים והנביאים היינו יחוד הא-ל באמת הרחקת הגשמות ושאר עיקר התורה: וזה יתבאר משני פנים הואיל המחבר בא מן התורה ומן הנביאים שהנמצא מעין השכל על יסודי התורה וסומך עצמו על הקבלה לבדה הוא כפושע וכמקצר להשלים חיוב הבורא: מעניני הדינים ר"ל עניני ההוראות והם דין כולל לכל ההלכות השייכים במצות האיברים בלשון הפוסקים. לא כמה שפי' במנוח הלבבות שהתורה לא דברה רק במצות השמע שאין השכל מקיים אותם ואינו כן שהרי גזל וכל דיני ממונות הוא בכלל מה שעליהם אמרו חז"ל שאף אלו לא נתנה התורה למדנו גזל מנמלה והכתוב הזכיר בין דין לדין והיינו דיני ממונות כמה שאמרו בס"פ המחנק: לפרוט אותם כגון ד' פרשיות תפילין ומראות דם טהור ונגע טמא או טהור: ולחלקם ד"מ בין דם לדם בין דם נדה לדם טוהר. ובאיזה ענין יהיה מצורע מוחלט או מוסגר וכיוצא מדברים שאינם מפורשים בתורה ונודעים ע"פ הלכה למשה מסיני או ע"פ י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם: בדרך הקבלה אף שגם במצות האיברים יש מהן מצות שהשכל מסכים עליהם ושעליהם אמרו חז"ל שאף אלמלא לא נתנה התורה למדנו גזל מנמלה ועריות מיונה. אין זה מצד המופת רק מצד המושכל גם פרטי דיניהם ודקדוקיהם אין מקום לשם לדעת

שהכנע לפניו ויחד המעשה לשמו ולברר המעשים הטובים מפגעי ההפסד ועניני התשובה מן העבירות ולירא ממנו ולאהבה אותו ולהתבושש מפניו ולחשוב עם הנפש בעבור שמו והדומה לזה ממה שיגיע אליו האדם בדרך השכל וההכרה שתאמין בהם על ידי חכמי התורה והסמך ותסמוך על דברי קבלתם בלבד אבל אמר שתשוב אל דעתך ותשמש בשכלך במה שדומה לזה אחר שתעמוד עליו מצד הקבלה שהיא כוללת כל מצות התורה ושרשיהן ופרקיהם ותחקור עליו בשכלך ותבונתך ושקול דעתך עד שיתברר לך האמת וידחה השקר כדכתיב (דברים ד) וידעת היום והשבות אל לבבך וגו' וכן אומר במה שנוכל לעמוד על ברורו מדרך השכל כמו שארז"ל כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מפני שדעת ענין היחוד כענף מן הדברים שיובנו בדרך השכל וכיון שיתחייב בו יתחייב בכלם:

והשני ממה שאמר הכתוב (ישעיה מ) הלוא ידעת אם לא שמעת וגו'. אמר הלוא ידעת על הידיעה שהיא מצד הראיה ואמר הלא שמעת על דרך הקבלה והסמך וכן אמר (שם) הלוא תדעו הלוא תשמעו הלוא הוגד מראש לכם הקדים הידיעה מצד הראיה על הידיעה מצד הקבלה וההגדה וכן אמר משה רבינו (דברים לב) הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם וגו' זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך וגו'. וזה ראיה על מה שזכרנו כי הקבלה ואם היא קודמת בטבע מפני צורך הלומדים אליה תחלה אין

מרפא לנפש

שתאמין בהם ע"י אנשי הקבלה שהם החכמים שקבלו תורה שבע"פ איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה: וכן אמר במה שנוכל וכן אני אומר על כל מה שנוכל לחקור בשכלנו שחייבים אנחנו לחקור עליו כמו שגזר הש"י בזה לחקור על ענין היחוד אף שהוא מקובל בידינו ומפורש בתורה:

הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו וסוף הענין שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא מרוב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר וגו': הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם ואמר אח"כ הלוא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך מזה ראיה שיש להתבונן מיצירת הבורא ובפרט מיצירת האדם עצמו כמ"ש חז"ל ויכוננך מלמד שברא הקב"ה כוננות באדם וכמו שהאריך המחבר בשער הבחינה ואח"כ אומר זכור ימות עולם וכל הענין שזכר הטובות שעשה הקב"ה עם ישראל מתחלה ועד סוף כמו שפירש רש"י וזכר את זה אחר פסוק הוא עשך ויכוננך וזה ראיה כו': כי הקבלה ואם היא קודמת בטבע עיין לעיל מ"ש הי' קודם בטבע וכיוצא בבחינת הלימוד שטבע וסדר הלימוד הוא כן ללמוד ולקבל

טוב הלבנון

לדעת אותם מצד השכל בלבד. משא"כ מצות הלבבות כולם יתבארו במופתים חותכים ואין בהם פרטים שלא יתבארו במופת וגם נתחייבו לעיין עליהם דוקא לא שנסמוך ע"פ הדבר אשר יגידו לנו מצד הקבלה: חכמי התורה והסמך היינו הדיינים שקבלו החכמים הלכה למשה מסיני. או למדום בי"ג מדות המקובלות שאין בהלכות קבלה רק הם יוציאום בשכלם בדרך הנבחר להם אע"פ שיש מקום לדורש' בענין אחר כמו שמצאנו מחלוקת בין החכמים בדינים היוצאים בי"ג מדות. אך שאנו סומכים על הרוב ועל ב"ד הגדול: הקדים הידיעה מצד הראיה קדימה זו הוא מפני שהידיעה מצד הראיה היא קודמת במעלה קודם מהידיעה שהיא מצד הקבלה. וגם הוא אחד מה' קדימות שזכרו בעלי הגיון שאמר ד"מ יוסף קודם לראובן לפי שמעלתו נכבדת ממנו. אע"פ שראובן קודם לו בזמן או בטבע: ואם היא קודמת בטבע כל זה הנזכר בלשון הקדמונים הוא לשון אע"פ ר"ל אע"פ שהקבלה קודמת בטבע ר"ל שעיון מצד השכל א"א שימצא מבלי הקבלה שמאחר שאין כאן

פת לחם

אם לא: ולברר המעשים הטובים מפגעי ההפסד למנוע מהם הפסולת שהם הפגעים המפסידים אותם כמו ד"מ נותן צדקה לעני בפרהסיא וזהו מתבייש ממנו או הלומד תורה בשביל לקנתר ודומיהם: ולירא ממנו וליראה הלמ"ד בזיר"ו והרי"ש בחול"ם: בעבור שמו כלומר שיהיה התכוונו עם נפשו ולתקן מעוותיו לא בעבור יראת העונש רק למען שמו יתב' שהוא יראת הרוממות: חכמי התורה והסמך והסמך הסמ"ך בסגו"ל על מה שהם מוציאים מן התורה בשיקול דעתם קרא אותם חכמי התורה ועל מה שקבלו מרבותם קרא אותם חכמי הסמך שהם סומכים בזה על דברי רבותיהם גם נקראו כן על שהיו הם חכמים סמוכים מרבותיהם כידוע מענין הסמיכה שהיתה נוהגת בחכמים בימים הקדמונים: שתשוב אל דעתך זהו תחלת הכנסת הדבר ללב ואח"כ על ההתבוננות בו אמר ותשמש בשכלך: במה שדומה לזה כלומר הדומה לזה כאלו הפרטים מחכמת המצפון שזכר שהם היחוד והעבודה כנ"ל בסמוך: ושרשיהם ופרקיהם אבותיהם ותולדותיהם שהם הענפים שגם למעלה כינה הענפים בשם פרקים והנה זכר תחלת מצות המעשים בכללם ואח"ז הזכיר חלוקתם לשרשים וענפים ונגד ג' חלוקות אלו אמר ותחקור עליו בשכלך על סתם ענינם בכלל ועל החלוקה לשרשים וענפים ונגד ג' חלוקות אלו אמר ותחקור עליו בשכלך על סתם ענינם בכלל ועל החלוקה לשרשים וענפים אמר ותבונתך ושקול דעתך להתבונן בשרשים ולשקול במשקל הדעת איזו ענפים מסתעפים מהם: וכן אמר כו' אמר כאל"ף בחול"ם והמ"ם בפת"ח כלומר כמו כן אני אומר בכל מה שנוכל לעמוד על בירורו מפני שבודאי מצות התורה לא על היחוד לבדו שהרי כל דבר שהיה בכלל כו': שהיא מצד הראיה שהשכל מביא ראיה ומופת עליהם: על דרך הקבלה והסמך שאמר שקבל מרבו הוא סומך עליו: הקבלה וההגדה בדבר שקבל מרבו שייך לשון קבלה ובדבר שנמשך בין השמוע בשמעו אזנו שייך ההגדה: עם נבל ולא חכם הרי שהקדים חוב ההתחכמות ואמר עוד זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור הרי שהזכיר כח הזכרון וההתבוננות ואח"כ אמר שאל אביך כו' שהיא הקבלה: מפני צורך הלומדים אליה תחלה כלומר בימי נעוריהם קודם שתתחזק רוח בינתם ותגלה להם לעמוד בימים ההם בלא אמונה וע"כ צריכים הם לסמוך על הקבלה

מן הזריזות שיסמוך עליה לבדה מי שיוכל לדעת ברורה בדרך הראיות ומן הדין לעיין במה שיושג מדרך השכל ולהביא עליו ראיות במופת ששקול הדעת עוזרו למי שיש לו יכולת לעשות כן:

אמר המחבר וכיון שעמדתי על חיוב מצות הלבבות ושאנחנו חייבים בהם ממה שזכרנו. וראיתי שהונחו ולא חובר בהם ספר מיוחד והתבוננתי מה שהם בו אנשי דורנו מקצר דעתם להבינם כל שכן לעשותם ולהתעסק בהם והיה מחסד האלהים עלי שהעירני לחקור על חכמת המצפון וראיתי במעשי קדמונינו ז"ל ובמה שקבלנו מדבריהם כי יותר היו זריזים ומשתדלים בחובת עצמם ממה שהיו משתדלים בתולדות הדינים והשאלות הנכריות המסופקות ושהשתדלותם היתה בכללי הדינים ולברר ענין איסור והיתר ואחר כך היו מתעסקים ומשתדלים לברר מעשיהם וחובות לבותם וכשהיתה באה לידם שאלה נכרית מתולדות הדינים היו מעיינים בה בעת ההיא בדרך הסברא ומוציאים את דינה מן העיקר שהיה בידם ולא היו מטרידים דעתם עליה קודם לכן מפני שהיו עניני העולם נקלים בעיניהם וכשהיו צריכין לפסוק את הדין בענין ההוא אם היה הדין ברור להם מן היסודות שקבלו משם הנביאים ע"ה היו פוסקים אותו על הדרך ההוא. ואם תהיה השאלה מן התולדות שמוציאים דינם מן היסודות ההם היו

מרפא לנפש

כל היסודות והעיקרים מרבו תחלה כדי שלא ישאר האדם עד שישכיל בלא דת כנ"ל אבל אחר שישכיל ראוי לו לעיין ולהבין היטב על כל דבר שלמד בילדותו ואז טוב לו כמו שיתבאר בתבבון כ"ד ע"ש: מי שיוכל לדעת ברורה ר"ל בירור של הקבלה מדרך הראיות: בחובת עצמם מה שהם הייבין לעלמם לעבוה ולקיים בעבודת הש"י אבל לא השתדלו לקבץ דינים חדשים שמא ישאלום איזו דין חדש וכיוצא בו דבר זה אין לו קץ ואיבוד זמן ועוד שמא יש בזה שמן מן הגאוה והתפארות רק קבוע עלמך תחלה ואח"כ תוכל לקשט גם את אחרים אם בעל נפש אתה: מפני שהיו עניני העולם נקלים בעיניהם לעשות להם שם כשם הגדולים אשר בארץ כמ"ש לעיל ואשר

פת לחם

הקבלה גם מטעם אחר צריך האדם להקדים הקבלה להראיות שהיא יסוד אמונתו בין תסכים דעתו ויפיגה ברוח בינתו או לא ואם יתחיל תחלה בידיעת שכלו נראה כאלו הוא עושה ממנו יסוד מוסד שמה שהסכים בדעתו הוא מקרב ואשר שמאן ותקלר בהשגתו ירחיק וחלילה לנו מזה כי בזה הדרך דרכו הפלוסופים אנשי השם שטעו את העולם ופקרו ואבדו מן העולם ומ"ש למעלה שחכמת המצפון קודם בטבע שם דבר לענין המעשה וכאן אמר לענין האמונה: מדרך השכל ולהביא עליו כו' ששקול הדעת עוזרו כו' פי' יש ראיות מוכרחות ע"פ השכל ויש ראיות שאינם מוכרחות כ"כ אמנם הם כמו מוכרחות ע"פ שקול הדעת כמו משל הכתב שזכר המחבר לקמן שאינגו מופת חותך רק שקול הדעת אמנם הוא מכריח כמו מופת חותך: מקוצר דעתם להבינם בדעתם קצרה להבין ענינם מעלמם כ"ש לעשותם לעשות מהם חיבור ללמד לאחרים שהרי הרבה דברים יש שהאדם יודע ומבין אותם לעלמו ואעפ"כ אין ביכולתו לחבר בהם ספר לפי שאינו יכול להוציא דעתו ולהסבירה במלומות ללמד לזולתו: ולהתעסק בהם לעשות מהם עסק כלומר להרחיב ענינם ולדבר בכל חלוקות סעיפיהם: בתולדות הדינים הם הדינים המתילדים ומסתעפים מהראשיים כמו זאת אומרת המורגל בלשון האמוראים שמדין זה נשמע דין אחר: והשאלות הנכריות פירשתי למעלה וקרא אותם מסופקות בלפי שהם ענינים זרים ולא נמלאו בדברי הקדמונים וצריכין להרבה הלעות והקדמות ולדמות מילתא למילתא לכן אין ביד האדם להחליטם ולומר קבלו דעתי כמו שבאמת דרך השלמים לסיים תשובתם בלשון מסופק וכותבים כן נראה לפי עניות דעתי: בכללי הדינים בדיני ממונות והקדימם לאיסור והיתר להיות רוב השאלות נמלאות בהם לפי שהם מקלוע שבתורה והיתר סכיר בהם לשון כללים לפי שעניניהם בנוים על כללים הרבה כמו שמולאה מהבירו ע"ה וכללי מגו ודומיהן הרבה: לברר מעשיהם מתערובת פניות: שהיו עניני העולם כו' כלומר הקנה והכבוד המדומה שמשיגים בעלי החכמה ע"י חכמתם שהם מראים בתשובות שאלות זרות כאלה הם נקלים כלומר נבזים בעיניהם: וכשהיו צריכים כו' כלומר שהיה מזדמן להם

טוב הלבנן

קבלה רחוק מאוד שיעמוד האדם על עיקרי הדת מלד השכל לבד בלא הקבלה המורה דרך לשכלו ואנה יפנה בעיונו. אבל הקבלה בלבד אפשר שתהיה מבלי הסיוע לחלופי הדעת והפים. והנה הקבלה במליאות האל ויחודו ושאר עקרים שהדת קודמות בטבע למלות הלבבות. והוא הבאת המופת על אמתתם ומלות הלבבות שהוא כוונת עליה להם שהיא קודמת בטבע למעשה כמו שזכר המחבר למעלה. ובחנם נסתבך בזה בעל מנ"ה לומר שהם דברים סותרים מ"ש כאן עם מ"ש למעלה. ומ"ש הוא אינו כלום שהרי המחבר כתב כאן קדימה טבעית לא קדימה זמנית: שהונחו שנעזבו: מה שהם בו וכו' מקולר דעתם וכו'. דומה למאמר חז"ל במקום שאין אנשים השתדל להיות איש: שהעירני לחקור מלשון מעורר ישנים: חכמת המצפון הכמה הטמונה מלשון ותלפנהו שלשה ירחים: בחובת עצמם בענין השייך לתועלת נפשם בעה"ב יותר מה שהיו משתדלים להורות אחרים בדיני ההוראה והמשפטים אשר אפשר שיזדמן שאחד מבני אדם יצטרך אליהם ואפשר שיהיה ג"כ בכדי לקנות להם שם אל ההמון: והשאלות הנכריות שאלות אחרים: המסופקות שלא נתפרש דינם בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ: ושהשתדלותם היתה בכללי הדינים ר"ל לא בלו זמנם בתולדות הדינים הרחוקים מלבד בעיקר הדינים והפרטים מה שהחיוב לדעת אותם וה"א לעזבם בשום פנים: ענין איסור והיתר הלכות פסוקות וברורות: ולא היו מטרידים דעתם עליה קודם שלא היו מעיינים בשאלה קודם שהיו צריכים לעשות מעשה איך לפסוק באם יזדמן כמו זאת השאלה: ענית עה"ז

מעיינים בה דרך סברתם ואם יסכימו כלם לדעת אחת היו פוסקים ואם היו חולקים בדין היו פוסקים כדעת הרוב כמו שאמרו על הסנהדרין נשאלה שאלה לפניהם אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדים למנין רבו המטהרין טהרו רבו המטמאים טמאו מעיקר שבידם יחיד ורבים הלכה כרבים וחברו במסכת אבות מוסרם ויושר מדותם המקובלות מהם כל איש בזמנו ובמקומו. ואנשי התלמוד אמרו על רבותיהם מה שיורה על עוסק חכמתם ורוב השתדלם לברר את מעשיהם והוא מה שאמרו בשני דרב יהודה כוליה תנויי בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן טובא ואילו רב יהודא כד הוה שליף מסאניה הוה אתי מטרא ואנן אילו מענינן ואזלינן ומענינן ליכא מאן דמשגח בן אמרי ליה קמאי הוו מסרי נפשייהו על קדושת השם אנן לא מסרינן נפשין על קדושת השם ואמרו אמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר (ד"ה ב טו) וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת. אלא בתורה וגמילות חסדים. והתברר לי כי כל שרשי המעשים שמתכוונים בהם לשמו יתברך הם מיוסדים על בר הלב וזך המצפון ואם יארע על הכוונה הפסד לא יהיו המעשים מקובלים ואם ירבו ויתמידו כמו שאמר הכתוב (ישעיה א) גם כי תרבו תפלה וגו' רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם וגו' ואומר (דברים ל) כי

מרפא לנפש

ידכנו לבו לעיין בחכמת התורה הוא מתכוון לדבר שיקרא בו חכם אלא עמי הארץ והיעשה לו שם כו' והחכמים הראשונים היו משתדלים תחלה לתוכחת עצמם ואח"כ היו משתדלים ג"כ בכללי הדינים העיקרים וזה וזה נתקיימו בידם וסוף הכבוד לבא ועיין בשער הג' פ"ד במדרגת לומדי תורה ותבין סדר התלמוד היטב: כמו שאמרו על הסנהדרין סנהדרין פ"ו: בשני דרב יהודה כו' ברכות פ"ג תענית פ"ג: מה שיורה על עוסק חכמתם שכל עיקר חכמתם והשתדלותם היה רק להעמיק לברר מעשיהם שיהיו כל מעשיהם לש"ש: קמאי הוו מסרי נפשייהו כו' ר"ל שהיו מוסרים גופם ונפשם כדי לאבד ולקיים מצות הש"י ולמחות בעוברי עבירה אפילו במקום סכנה כמו שסיימו שם בברכות דף כ' כי הא דרב אדא בר אהבה חזיה לההיא אתתא דהות לבישת כרבלתא בשוקא (פירש רש"י לבוש חשוב משעטנז) סבר דבת ישראל היא קם קרעיה מינה איגלאי מלתא דאינה יהודית היא שיימוה (לקנסו) ד' מאה זוזי ע"כ הרי ששבחו רבותינו בזה ולא שבחוה בתלמודם אלא במעשיהם הטובים לכך עשה ה' להם נסים ונפלאות ולתת מטר על פני הארץ בזכותם אף שהאחרונים למדו יותר לא נענו: ואמרו במסכת ע"א (דף יז) אמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה (פירש רש"י להגין עליו) כמו שאמרו שם כשנתפסו ר"א בן פרטא ורבי חנינא בן תרדיון אמר ר"א לר"ח אשריך שנתפסת ואתה ניצול שעסקת בתורה ובג"ח ואוי אני ניצול שלא עסקתי אלא בתורה בלבד כו'. שנאמר וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה כו'. וכתבו התוספות מוכיח מדכתיב ללא אלהי אמת והדר כתיב ללא תורה משמע דבדידה קאמר אע"פ שיש בו תורה הוא כמי שאין לו אלוה עכ"ל תוס': ואם ירבו ויתמידו אע"פ שלומד ועושה הרבה ומתמיד בהם אינו מקובל לפניו ית' כיון שאינו

טוב הלבנון

עה"ז נקלים בעיניהם ר"ל קנית השם וקנה כבוד מבני אדם: אם שמעו ר"ל אם הבינו וידעו להשיב: וחברו במסכת אבות מוסרם ויושר מדתם ר"ל בזכרם שלשלת קבלת התורה בפ"א דאבות הזכיר אצל כל אחד מן המקבלים מה שחידש בדברי מוסר. אבל לא זכרו כלל חידושיהם בשאלות הדינים שחדשו בעיונם: כל איש בזמנו ובמקומו הדבר ידוע שהמוסר ישתנה לפי צורך הדור והמקום לפי השתנות מעשיהם מצד טבע הדור והמקום: בשני דרב יהודה כוליה תנויי בנזיקין הוי לא נתנו לבם לעיין בשאלות הדינים קודם שיצטרכו אליהם למעשה רק בנזיקין באשר שהוא דבר רגיל והוה מאוד וצריך הרבה לקיום העולם וכמו שאמרו על ג' דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום אבל שאר הסדרים לא היו מעיינים בם בשכלם על תולדות דינים מחודשים רק הספיק להם משניות הסדורה מקדם: קמאי הוו מסרי נפשייהו וכו' שהיו דבקים מאוד באהבת הא-ל עד שלא היו חוששים להפסד ממונם וכבודם בדבר הנוגע לכבוד השם וכמעשה דההיא גויה דהות לבישת כרבלתא סבר דבת ישראל היא קם רב אדא בר אהבה וקרעה זה מורה על חום לבבו באהבת ד' בעברתו שלא יכול להתאפק עליה עד חקור הדבר ודרוש אותו: בתורה בלבד לעיין על דינים מסופקים. ואינו מבקש מדות טובות הצומחים משלמות לבו: בר לב וזך המצפון שלבו ברור בקרבו ואיש חלק בדעות מתהפכות בקרבו. והמצפון שהוא תוכו זך מבלי מהפכות זרות: ואם ירבו ויתמידו אע"פ שמרבה במעשיו הטובים מצד חק העשיות וגם מתמיד בהם תמיד: רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם וענין הרחיצה והזכות קאי על נקיון לבו ומצפונו. שיסיר מלבו תאות העבירות ומחשבתו מלהרהר בהם עד שיסכים בלבו שלא לעשותם עוד וכמאמר הכתוב קרעו לבבכם ואל בגדיכם וגו' והוא עזיבת החטא ויסיר אותו מלבו והוא עיקר התשובה

פת לחם

לפם הדין: מוסרם ויושר מדותם מוסרם היינו בפרישות מתאות עוה"ז כמו שכתבתי למעלה שמלת מוסר סובבת על הנהגה: כל איש בזמנו ובמקומו כל דבר כפי זמנו ומקומו שבוודאי לא לחנם דברו כ"א מן התנאים בדברים פרטיים זה דבר בענין זה וזה בזה רק שכל אחד דבר לפי מקומו ושעתו מה שראה שהזמן היה פרוץ בזמנו במקום שהוא שם דבר באותו ענין לגדור הפרצה: מענינן ואזלינן ומענינן נועקים והולכים ונועקים והוא מלשון קול ענות ובש"ס שלנו אין הגירסא כן: כל העוסק בתורה כו' אלא בתורה וגמילות חסדים הרי שגם בתורה הנוגע למעשה אין לבלות כל זמנו לפי שצריך לפנות זמן גם למעשה בפועל כ"ש שאין לבלות הזמן בשאלות זרות שאינם נוגעים כלל למעשה כזמן הזה: על בר הלב וזך המצפון בר הלב ברור מרע שבהם וזך המצפון בעשה טוב שבהם: ואם ירבו ויתמידו אע"פ שיהיו המעשים רבים במספר ומתמידים בזמן: כי תרבו תפלה הרי שאין הרבוי מועיל:

אי

קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו ואומר (משלי כג) תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה ואמרו קדמונינו ז"ל בזה אי יהבת לי לבך ועיניך אנא ידע דאת דילי ואמר הכתוב (במדבר טו) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו', ואומר (מיכה ו) במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום האקדמנו בעולות וגו' והיתה התשובה הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך וגו' ואומר (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' וגו'. ופירוש ענין התשובה הזאת שצריך המתהלל להתהלל בהבנת דרכי והכרת חסדי להתבונן בבריאתי ולהכיר גבורתי וחכמתי מתוך מעשי וכל מה שהבאתי מן הפסוקים הם ראיות על חיוב מצות הלבבות ומוסר הנפשות וצריך שתדע כי הכונה והתועלת במצות הלבבות הם שיהיו גלוייתו וצפונינו שוים ושקולים בעבודת השם עד שתהיה עדות הלב והלשון והאברים שוה ויצדיק כל אחד מהם את חבירו ויעיד לו ולא יחלוק עליו ולא יסתור דבריו והוא אשר יקראהו הכתוב תמים באמרו (דברים יח) תמים תהיה עם ה' אלהיך ואמר (בראשית ו) תמים היה בדורותיו ואמר (תהלים טו) הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו ואמר (שם קא) אשכילה בדרך תמים מתי תבא אלי אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי ואמר במי שאין תוכו כברו (מלכים א יא) ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו ואמר (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו

מרפא לנפש

נס"ם. כמ"ש גם כי תרבו תפלה אינני שומע וגו' רחצו הזכו וגו': ואמרו קדמונינו ז"ל ירושלמי דברכות פ"ק: אכף וכמה אהיה כפוף: ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך: השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה': להתבונן בבריותי כו' דהאל"כ אין שכל לידע אותו רק בהבנת דרכיו ומדותיו

פת לחם

אי יהבת לי לבך ועיניך כו' נראה מדכתיב שמלת ועיניך שייכה למעלה והכונה במלות דרכי תצורנה שדרכי יהיו נצורים ממילא ע"כ ומלת תצורנה יהיו נצורים על משקל אבני אלגביש שפולנה יהיו נופלים (יחזקאל י"ג) ומה ה' דורש ממך כו' וסיפיה והצנע לכת שהכונה בזה על נר הלב: השכל וידוע אותי וסיפיה כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה וכו' הרי שהקדים השכל וידוע להעשיה להורות שהעשיה תלוים בהם: בהבנת דרכי והכרת חסדי השכל בהבנת דרכי כלומר דרך שהנהגתי בעולם וידוע בהכרת חסדי ומסיים בג' חלוקות להתבונן בבריאתי ולהכיר גבורתי וחכמתי נגד ג' החלוקות שהתחיל בהם הנביא דהיינו אל יתהלל החכם בחכמתו אל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל העשיר בעשרו בנגד העושר אמר להתבונן בבריאתי שהוא עשרו יתברך כמד"א קונה שמים וארץ שהם נקראים אצלו יתברך קנין כמשז"ל שמים וארץ קנין אחד ונגד הגבורה אמר ולהכיר גבורתי ונגד החכמה אמר וחכמתי ומה שהפך הסדר כאן שבאמת הוא פורט לפי קדימתם המעלה שהחכמה הוא קנין עצמי בנפש והגבורה קודמת לעושר שהוא קנין דבק לגוף משא"כ העושר הוא קנין חיצוני ואח"ז בדבריו בערכו יתב' הוא שהפך הסדר לפי התבוננות האדם בו יתב' שהוא ממטה למעלה שע"י בריאתו אנו משיגים גבורתו ואח"כ אנו משיגים חכמתו וזה שאמר להתבונן בבריאתי ואח"כ יכיר גבורתי וחכמתי מתוך מעשי בבריאתי: חיוב מצות הלבבות בקום ועשה שהן ועל סור מרע שהם אמר מוסר הנפשות: שוים ושקולים ג"כ בד סור מרע ועשה טוב: עדות הלב והלשון כו' כינה העבודה בשם עדות כי העבודה המשעבד לאדונו הוא עדות על אדנותו וממשלתו עליו: יצדיק כל אחד מהם כו' בסור מרע ויעיד עליו בעשה טוב ולא יחלוק עליו בסור מרע ולא יסתור

טוב הלבנון

התשובה כנודע: ואומר כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו מבואר שכל העשיה תלויה בכוונת הלב: דרכי תצורנה ישמרו דרכי: במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום לשון הכנעת דעתו כפיפות לבו: האקדמנו בעולות הנה ודאי התשובה הראוי לעבירות מצות האברים הוא ידוע וכמו שאמרו חז"ל שלשה חלקי כפרה הן והתשובה עם כל אחת בפ' יוה"כ. וגם עולה עיקרה מכפרת על הרהור הלב כמאמר חז"ל והיתה השאלה במה יוכל לכוף לבו ולפשט עקמימותו האקדמנו בעולות היוכלו העולות ליסר לבו לעבודת ה' להבא כמו שהם מכפרים על ההרהור שעבר. והיתה התשובה הגיד לך אדם וגו' אהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך. שאין השם חפץ רק שלימות לבו ותמימות תוכו ומצפונו לעבודתו: בהבנת דרכי והכרת חסדי להתבונן וכו' הנה ודאי להכיר חסדו ולהתבונן בבריאותיו בשלימות הוא נמנע שיגיע לזה אלא רק שיבין דרכי הכרת חסדו ר"ל איזה דרך שיבור לו לעיין בהכרת חסדו ובבריאותיו כפי כחו: גלוייתו ומצפוניו שוים שיהא תוכו כברו: ויצדיק כל אחד מהם וכו' כל מה שיסכים לבו לעבודת ה' לא יתעצל מן המעשה הצריך אליו: תמים תהיה עם ה' אלהיך הנה הוא יתברך חוקר לב ובוחן כליות. צריך שתהיה התמימות בלב כמו שהוא מראה עצמו בגלוי. לא שיהיה תמים לעיני בני האדם כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב: תמים היה בדורותיו הנה נשתבח נח על תמימותו בדורו יען שהדור כולו היו סרים מאחרי ה' הנה ודאי הצדק שהיה מראה בעצמו לפני בני האדם לא היה בכדי לרמות האנשים אדרבה היה לחרפה ולקלון בעיני כל שורריו ואך רק בתום לבו ושלימות נפשו. גם לא היה מסתיר מעשיו הטובים מיראת בני דורו כדי שיהיה מצפונו וגלויו שוין: אשכילה בדרך תמים מתי תבא אלי היה צופה ומשכיל דרך התמימות בנשמתו לטהר אותה מכל מום בכדי שידבק בו רוח אלקי: אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי אפילו בתוך ביתי שאינו נזקק לבני אדם לעשות מעשיו בתום לבבו לשם שולחיו

לו ולכם לא נכון עמו וגו׳ . ומן הידוע שכל מי שחולק קצתו על קצתו ומכזיב קצתו את קצתו בדבור או במעשה אין מאמינים בצדקו ואין הנפשות מתישבות על אמיתו וכן אם יחלוק גלויינו על נסתרינו וכוונת לבבנו על דבורנו ותנועת אברינו על מצפונינו לא תהיה עבודתנו לאלהינו שלמה מפני שאינו מקבל עבודה מזוייפת כמו שנאמר (ישעיה א) לא אוכל און ועצרה ואמר (שם סא) כי אני ה׳ אוהב משפט שונא גזל בעולה ואמר (מלאכי א) וכי תגישון עור לזבוח אין רע וגו׳ ואמר (שמואל א טו) הנה שמוע מזבח טוב וגו׳ ומפני זה תהיה מצוה אחת שקולה כמצות רבות כפי הלב והכוונה ועבירה אחת שקולה כעבירות רבות ואפשר שתהיה המחשבה במצוה והכוסף לעשותה מיראת אלהים שוקלת מצות רבות מזולתה כאשר אמר ה׳ לדוד (ד״ה ב ו) יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי וגו׳ ואמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו ויקשב ה׳ וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה׳ ולחושבי שמו ואמרו ז״ל בפירוש מאי ולחושבי שמו אפי׳ חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה :

וכאשר עמדתי על מה שהזהיר עליו השכל והכתוב והקבלה ממצות הלבבות החלותי להרגיל את נפשי בהם ועמסתי עליה משא ידיעתם ועשייתם וכל אשר נגלה אלי מהם ענין גלה לי את הסמוך לו והסמוך לו את הסמוך לו עד אשר רחב הענין והיה לי קשה לזכור אותו תמיד מלבי ויראתי השכחה על מה שעלה במחשבתי מהם והתכת מה שקפא ברעיוני מעניניהם עם מעוט העוזרים מאנשי דורנו עליהם והסכמתי

מרפא לנפש

שעושה עם בריותיו שכל להשכיל אותו יתברך : ומן הידוע שכל כו׳ דבר זה נוהג ג״כ בבני אדם שאם אומר כך לחבירו ועושה להיפך או פעם כך ופעם עושה כך אין מאמינים בצדקו ובדבורו כיון שהוא סותר א״ע וכ״ש שאין הקב״ה מקבל עבודה מזוייפת דהיינו אם עושה מצות וכוונתו להנאת עצמו או לשום דבר אחר כיון שהכל גלוי לפניו : לא אוכל און ועצרה לא אוכל לראות שאון ועמל בלבבכם ואתם מתאספים ונעצרים בבית מקדשי : שונא גזל בעולה אפי׳ לאחר יאוש (ר״נ) : וכי תגישון עור וכו׳ ר״ל עור היינו בדוקין שבעין שאינו ניכר לכל והוא עורת שבתורה שנקרא (שטאר בלינד) שהוא פסול לגבי מזבח וכן אמרו במסכת ב״ק פ״ט דב״ק כמי שפוסל בהמת חבירו מע״ג מזבח דפטור היינו בדוקין שבעין דהוה היזק שאינו ניכר ע״ש (ור״נ כתב שמצא בזוהר פ׳ אמור שהכהן שהוא עור) : ואמר הנה שמוע מזבח טוב לשמוע למצות ה׳ מלהקריב זבחים ולמרות פי ה׳ כמ״ש שם : שוקלת מצות רבות מזולתה ר״ל בזולת יראת ה׳ : כמ״ש ה׳ לדוד יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי הטיבות כי היה עם לבבך (ואמרו חז״ל גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה) :
עמסתי עליה על נפשי מלבי ומעצמי בלא ספר זכרון לפני מלשון כואת סדעון כי לא מלבי : **והתכת מה שקפא ברעיוני** פי׳

טוב הלבנון

פועליו . אך רק בשלימותו בעבודת ה׳ : **אין מאמינים בצדקו** ומאחר שאין כוח הבריות עמה הימנו שפיטה שאין המקום נוחה הימנו : **און ועצרה** בקרבו און ועוצר עצמו בגלוי : **שונא גזל בעולה** הביא ראיה שהקב״ה אינו מבקש עבודה מזוייפת שיחלקו מעשיו קצתן על קצתן והוא שונא עולה בגזל : **וכי תגישון עור לזבוח אין רע** ר״ל שכמו שרע בעיני ה׳ מום בקרבן מצד שאינו שלם שישנה שאין הקב״ה מקבל עבודה שיש מום וחסרון ואם לבו חסר אין לך מום גדול מזה : **והכוסף** לשון השק ותשוקה מלשון ועתה כי נכסף נכספתה : **שוקלת מצות רבות מזולתה** ר״ל אם היא בכף מאזנים אחת ושאר מצות רבות בזולת המחשבה בכף ב׳ היא מכרעת את כולם : **מזולתה** פי׳ מזולת מצוה שהיא במחשבת הלב ותשוקתה או אפשר שהכינוי מזולתה שב אל המחשבה והכל אחד : **ועמסתי** מל׳ ויעמוס איש על חמורו (בראשית מד) : **גלה לי את הסמוך לו** וגו׳ שהיה כל אחד כמו הקדמה לחבירו : **והתכת מה**
שקפא

לשונה בזולת מעשה נתקבלה לרצונו ית׳ : **מאי ולחושבי שמו אפי׳ חשב** כו׳ ולפי דבריהם ז״ל הכונה במצות ולחושבי שמו כלומר שחשב לעשות מצוה לשמו ית׳ שאז אפי׳ נאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה לפי שהמחשבה הזכה לשמו עושה ג״כ רושם בנפשו של אדם : **ויראתי השכחה על מה שעלה** כו׳ יראתי שלא תשלוט השכחה על מה שעלה כו׳ : **והתכת מה**
שקפא

פת לחם

דבריו במעשה טוב : **שחולק קצתו על קצתו** כלומר קצת דבריו שאנו שומעים ממנו בעת מן העתים חולק על קצת דבריו ששמענו ממנו בעת אחרת ואמר חולק קצתו וכו׳ ומכזיב קצתו וכו׳ חולק שייך בדעות ומכזיב שייך בסיפור מעשה: **אין מאמינים** בצדקו במעשים ואין הנפשות מתיישבות על אמתו בדעותיו שאין יכולין להחליט בבירור שכך היא דעתו באמת כי אולי הוא מכזיב לנו : **גלויינו על נסתרינו** במעשים וכיוצא שפרט בכאן מעשה ודבור ומחשבה כי במצפון כוון על המחשבה : **לא אוכל און ועצרה** כמו שפי׳ שם רש״י ז״ל לא אוכל לסבול און שבלבכם ואסיפה שהם נאספים לשמי בבית הזה : **שונא גזל** בעולה זה שמביא עולה מן הגזל הוא בכוי אלוי שהוא ג״כ און ועצרה : **וכי תגישון עור לזבוח** וקרבן בעל מום הוא דוגמת גזל בעולה : **שמוע מזבח טוב** לשמוע דבר ה׳ הוא טוב מלהביא זבח בבלתי שמוע והוא ג״כ כמו גזל בעולה : **כפי הלב והכונה** כפי שמחת הלב לעשותה והכונה לשמו ית׳ : **כעבירות רבות** היינו ג״כ כפי שמחתו בה כמ״ש השמחים לעשות רע יגילו כו׳ וכפי הכונה אם להתכון או להכעיס ר״ל : **המחשבה במצוה** היא הכונה שמכין עצמו לעשותה כמ״ש חושב אדם לעשות מצוה כו׳ והכוסף לעשותה הוא התשוקה שהצדיק משתוקק לעשותה כשהגיע עתה : **מצות רבות** היא שוקלת נגד הרבה מצות שנעשו בזולת מחשבה נכונה : **יען אשר היה** כו׳ וכיפיס הטיבות כי היה עם לבבך הרי שהמחשבה

לכתבם על ספר ושאחברם בחבור שיהיה כולל שרשיהם וסובב פרקיהם והרבה מתולדותיהם כדי שאבקש את נפשי תמיד לדעתם ואחייבנה לעשותם ובמה שיהיה מהם פעלי שוה עם דבורי אודה לאל העוזר אותי עליו והמורה לי את שביליו ובמה שיהיה מהם חולק עליו ומקצר מהגיע אליו אאשים את נפשי ואוכיחנה ואטעון עליה ממנו עד שיתבאר לה עולה מצדקו ונטותה מיושרו ועותה מתקונו וקוצר מעשיה מתמותו וראיתי לשומו דבר קיים ומטמון צפון ונר שיאיר לבני אדם ויורה להם הדרך אשר ילכו בה וקויתי שתהיה תועלת זולתי בו מתועלתי והוראת בלעדי מהשלמת חפצי. ואמרתי בלבי שאחבר בענין הזה ספר שיהיה מתחלק על שרשי חובות הלבבות ומצות המצפונים ולשומו מאסף לכל ושיהיה מספיק בענין ומורה הדרך הטובה והישרה ומנהיג במנהגי

מרפא לנפש

שנקפא ונקרש ברעיוני שלא יותך וילך לאיבוד ע"ד שכתוב מל' קפאו תהומות: ואטעון עליה ממנו ואהיה טוען ומתרעם על נפשי מתוך הספר והחיבור שאחבר: עד שיתבאר לה לנפש: עולה שהאדם עושה עול והש"י עושה עמו צדקה: ונטותה זהוא נוטה ממנו והוא עושה עמו טוב ויושר והוא מעוות דרכו והוא מתקן לאדם. והאדם מקצר במעשיו והש"י תמים במעשיו וכאשר שמי יתן אל לבו כל זה תמיד לא יכרת ממנו ויתברך: וקויתי שתהיה תועלת זולתי אם יהיה ג"כ תועלת לב"א בחבור זה יהיה זה גם לי תועלת שמגלגלין זכות ע"י זכאי וכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד: והוראת בלעדי ואם יורו ממני ב"א יהיה זה

פת לחם

שקפא כו' מוסב ג"כ על מלת יראתי שלא יותך ויתם ויגר ויאבד מלבי מה שקלט לבי ונקפא ברעיוני והוא לשון שלג שכן דרך דבר הקפוי כמו שהוא כשהוא נתך הוא נוזל ונגר הנה והנה ומתבטל בקלות זמן וכוון במלת השלג על השכחה הקשורה: עם מיעוט העוזרים כו' כמו שאמר למעלה שאין בני דורנו מתעסקים בזה ובוודאי היו טובים השנים מן האחד שהאחד יזכיר לחבירו שכחתו ואילו האחד שיפול בשכחה ואין שני להזכירו: לכתבם על ספר ושאחברם כו' לכתוב בתחלה פסקי פסקי מה שעלה ברעיוני דבר בעתו ולסדרם אח"כ ע"פ סדר וחבור: כולל שרשיהם וסובב כו' לסיום החבור חלוק לשרשים הם השערים שכל שער הוא כמו סוג הכולל כל הפרקים וכמו שורש המסתעף לענפים רבים וכל החבור הוא כמו סוג הסוגים ואח"כ אמר וסובב פרקיהם שכל שער יהיה חלוק לפרקים ואמר לשון סובב שהפרקים הם רבים וענין האדם סובב סובב הולך מפרק לפרק כמסבב על הבתים: שאבקש את נפשי כו' אדרוש ואבקש מנפשי שתדע אותם ואחר שתדעם תבין מעצמך שהיא מחוייבת ע"פ שורת הדין לעשותם: ובמה שיהיה מהם כאותם דברים מהם שאמצא בעצמי שפעלי שוה נכון עם דבורי אודה כו': העוזר אותי והמורה כו' עוזר אותי נותן לי אומץ ומצילני מהתרשלות ובמה שאני שכל הוא מורה לי כאותם שביל אתהלך להשיג ידיעתו: ומה שיהיה מהם כו' כאותם דברים מהם שאמצא בעצמי שפעלי חולק על דבורי כלומר שנראה מפעלי סתירה על דבורי או שפעלי מקצר כלומר מתרשל ומתעצל מהגיע לאותה מעלה שהדבור מחייבו: אאשים את נפשי אתלה בה האשם כמ"ש ואשמה הנפש ההיא: ואוכיחנה ואטעון עליה ממנו פי' מן הדבר ההוא ופרט ב' לשונות נגד ב' חלוקות הנ"ל דהיינו במה שהוא חולק עליו ובמה שמקצר חולק שכנגד החולק אמר ואוכיחנה שכל תוכחה הוא בירור דבר יברר לה איך הנראה מפעלה סותר דבריו ועל הקיצור שהוא העצלות בדבר לפי שהוא עליה למשא אמר ואטעון עליה כלומר בע"כ אטענו על שכמה המשא ההוא: עולה מצדקו עולה העי"ן בחולם והה"א מפיק בכולה העול שלה שעשתה עול נגד צדקו של המקום ומ"ש מצדקו כמ"ש נטתה מפני ונטותה שנטתה מיושרו ועוותה שנתעוותה מתיקונו ואיך קצרה מעשיה מתמותו כלומר משלימותו ופרט ארבעה חלוקות נגד ארבעה חלוקות שבשלימות האדם דהיינו בסור מרע ועשה טוב כל אחד מהם חלוק לשנים במה שבין אדם למקום ובמה שבינו לבריות לכן פרט אח"ז ד' חלוקות דבר קיים ומטמון צפון ונר שיאיר ויורה להם: דבר קיים ומטמון צפון לעצמו פרט ב' חלוקות נגד הב' חלוקות שבשכחה שהוא ירא מהם דהיינו השכחה שבמלת השלג כיון על השכחה קשורה כנ"ל ואמר בכאן שע"י עשות החבור יהיה חכמת המצפון אצלו דבר קיים נגד השכחה ומטמון צפון לתשמרת נגד יראתו השכחה ואח"ז פרט ב' חלוקות מתועלת זולתו דהיינו שיאיר להם ממתחן שבלב בעניני האמונה ועל הנוגע למעשה כנ"ל אמר ויורה להם הדרך: שתהיה תועלת זולתי בו מתועלתי כלומר יותר מתועלתי וכן הוראת בלעדי יותר מהשלמת חפצי כלומר שתועלת עצמי בעשית החבור אינה כ"כ גדולה לפי שגם בזולת החבור היה הדבר ככר ידוע ברעיוני ואף אם היה קצת נשכח היה קצתו נשאר לזכרון אמנם לבבות אחרים זולתי לא היה להם ידיעה בתחלה מכל הענין הזה בכללו ופרטיו בלתי חיבורי זה ופרט ב' חלוקות באמרו תועלת זולתי והוראת בלעדי שנגד דברים שבחכמת המצפון שהם תועלת בפני עצמם כמו עניני האמונות ביחוד וקדמות ודומיהם אמר בהם לשון תועלת ונגד הדברים שהם מורים לאדם מה שנוגע לענין מעשה כמו בפרישות ויחוד המעשים אמר לשון הוראה וזה אומרו והוראת בלעדי אבל היה מהשלמת חפצי או שבני המין הם ממין הסיבה כלומר שמתועלתי ימשך תועלת גם לזולתי וכן בהוראת בלעדי מהשלמת חפצי: שרשי חובות הלבבות בעניני האמונות ומצות המצפונים במה שנוגע למעשה בסור מרע ועשה טוב: מאסף לכל בכללו ושיהיה מספיק בענין פרטיו ודקיו שכל פרט יהיה מספיק בענין שמדובר בו: ומורה כו' כלומר ושבילנו לביאת הרס טו' ומפרש אותו הוא

הדרך

טוב הלבנון

שקפא ברעיוני השקה היא לשון המסה. כמו התיכו עבדיך את הכסף (מלכים ב' כ"ב) וקפא הוא לשון הקרשה כמו קפאו תהומות בלב ים. וכגבינה תקפיאני (איוב י'). וכוונתו לומר שמה שהיה בכחו היה דומה למים נקרשים הגבורים יחד וירא שמא מחמת השכחה ימסו ויתפרדו ולא ישאר מהם ברעיונו: כדי שאבקש את נפשי לדעתם שיעורר נפש החיונית והמתאוה: והמורה לי את שביליו שביל הוא דרך קצר לעולה ברגלים בלשון הגמרא. ובלשון קודש נקרא מסלה: חולק עליו על מה שהשכים לו העיון: ומקצר מתעצל: אאשים את נפשי אחייב: ואטעון עליה טענה היא כמו לשון קושיא בדברי חז"ל: עולה מצדקו עולת הנפש מצדקות החבור ותקונו. והיינו שב אל האל ומ"ש במצות הלבבות אינו כלום: וראיתי לשומו וכו' כאלו להשים ספרו דבר קיים וכו': תועלת זולתי וכו' שיועיל לאחרים יותר ממה שיועיל לעצמו: והוראת בלעדי שיורה דרך לאחרים יותר ממה שישלים הוא עצמו הפלו בו. ואמר זה על צד הענוה שאחרים ישלימו בו יותר ממנו: ולשומו מאסף לכל לשום החבור כולל ואוסף כל חלקי מצות הלבבות: ושיהיה מספיק בענין

ושיוס

הקדמונים ומוסר החסידים ומעיר משינת הפתיות ומעמיק בדקדוקי החכמה הזאת ומזכיר דעת האלהים ותורותיו וגורם להצלת הנפש ומזרז העושה ומעורר המתעלם ומישר המקדים ומרגיל המתאחר ומאשר המתחילים ומראה הדרך לנבוכים :

וכאשר זממתי לעשות מה שהסכמתי עליו מחבור הספר הזה ראיתי כי אין איש כמוני ראוי לחבר חבור כמוהו ושערתי בנפשי כי כחי קצר מחלק מחלקותיו כפי הצריך לו מפני כובד הדבר בעיני וקוצר דעתי וחלישות שכלי מהשיג הענינים ושאינני בקי בצחות ל׳ הערבי אשר בה חברתי אותו מפני שהיא קרובה להבין לרוב אנשי דורנו ויראתי שאטרח בדבר שיראה בו קוצר כחי ושאעבור בו את המדה הנכונה עד שאמרתי בנפשי לשוב ממחשבתי ולהשיבה ממה שהסכימה עליו :

וכאשר זמותי להסיר משא הטורח הזה מעלי ולהניח לי מחברו שבתי וחשדתי את נפשי על בחרה במנוחה ולשכון במעון העצלה בהשקט ובבטחה ויראתי שיהיה רצון התאוה להניח המחשבה הזאת ושהוא הטני אל דרך המנוחה והשלוה ולהסכים על ההנחה ולשבת במושב העצלות וידעתי כי כמה שכלים (ס״א סכלים) אבדו

מרפא לנפש

השלמת הפלא כי זה מגמתי ורצוני : ומזרז העושה בשעת עשיה צריך זרוז שלא ירפנו היצר :, ומיישר המקדים כמ״ש בסוף הספר והשכל לאט ובמתון בקנות המדות הטובות ר״ל להישיר מי שמקדים לדבר שעדיין אין הזמן גורם לעשותו שיעשנה בזמנו ובמקומו כפי המדרגה : ומרגיל המתאחר וכן להספק שלא לאחר דבר מצוה הראוי לעשות תיכף : ומאשר המתחילים לחזק ולאשר ידי המתחילים במצות שיגמרנו בכי טוב: מחלק מחלקותיו אפי׳ חלק א׳ מחלקי זה הספר לא אוכל לדבר בו כל צרכי כי כחי קצר וכו׳ (וי״מ כמו מחלק מחלקותיו) : ויראתי שיהיה רצון התאוה הוא היצה״ר שבאדם : שהוא הטני הוא הטה אותי : כמה שכלים אפילו חכמים

טוב הלבנון

היינו שהחבור הזה די בענין הזה : ומיישר המקדים מעכב האדם הנמהר והפוחז : ומרגיל המתאחר המתעצל : ומאשר מלשון באשרי כי אשרוני בנות (בראשית ל׳) : וכאשר זממתי חשבתי מלשון ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו : מחלק מחלקותיו מלחלק על כל החלקים הראוי לספר כזה : מפני שהיא קרובה להבין וכו׳ נתן טעם למה חבר אותו בלשון ערבי : ויראתי שיהא רצון התאוה מעשה יצר הרע : ושהוא הטני הטה אותי : על ההנחה להניח ולעזוב הענין : כמה שכלים עניי השכל וס״א סכלים . והיינו

פת לחם

הדרך הטובה שיהיה מנהיג את האדם במנהגי הקדמונים כי אין אתנו בדורותינו יודע עד מה וכמו שאמר הכתוב שאל אביך ויגדך כו׳ ואמר ומנהיג כו׳ בעשה טוב שבהם ועל הסור מרע אמר ומוסר החסידים : ומעיר משינת הפתיות השתרשלות והעצלה בעבודת ה׳ כינה המחבר בזה החבור בשם שינה וקרא שינת הפתיות מחמת שנפתו ליצרם ונשתקעו בתאוות העוה״ז כי כן נמצא בדברי חז״ל שפתי הוא המתפתה ליצרו : החכמה הזאת חכמת המצפון : ומזרז העושה שאף מי שהוא עד הנה ג״כ עושה ואיננו פועל בטל אעפ״כ יקבל ממנו תועלת במה שיזדרז עוד יותר וכבר אמרו אין מזרזין אלא למזורז : ומעורר המתעלם הוא העצל בהחלט ולא מחמת תאות עוה״ז : ומישר המקדים מי שהתעוררותו חזקה ותשוקתו שלמה לעבודה ועי״כ הוא מבלבל הסדר ומקדים מה שצריך להיות מאוחר ובאמת זה אחד מן המפסידים בעבודה יהיה החבור הזה מישר אותו כלומר יוליכנו בדרך ישרה ומסודרת ויותר נראה בעיני שהוא שיבוש וטעות כמעתיקים וצ״ל ומיסר המעקש : ומרגיל המתאחר מתאחר נקרא מי שאיננו כ״כ עצל שיהיה מתעלם מעבודה בהחלט רק שהוא עוסק בעבודה ברפיון והולך לאט לאט ירגילנו מהחבור הזה להזדרז ולשון מרגיל שיאמן רגליו וידריכם בזרוז: ומאשר המתחילים יש בני אדם שעוררו לבם והכינו עצמם לעבדו ובבואם להתחיל נופלים ברפיון לפי שכל התחלות קשות החבור הזה יאשר אותו והוא ג״כ לשון אומן והדרכה כמד״א ואשר בדרך לבך : ומראה הדרך לנבוכים׳ שהמון בני אדם הם נבוכים בהרבה מעניני העבודה ואינם יכולים לברר בשקול דעתם אנה יפנו ובאיזה דרך ילכו והחבור הזה יראה להם איזה דרך ישרה יבורו להם : וכאשר זממתי כו׳ כאשר [illegible] כמו כאשר זמם : מחבור הספר הזה מענין חבור הספר: כחי קצר מחלק מחלקותיו כו׳ שאין בכחי לחלוק עניני חכמת המצפון שיהיה דבר דבור על אפניו שזה כל מגמת חקור דבר לברר מהות ענינו ועל מה אדניו הטבעו ומה הם ברכיו ומה ענפיו ותולדותיו כמו שזכר למעלה : מפני כובד הדבר בעיני כלומר שאני בוש כשאר כל אדם שעניני השלימות כבדים בעיניהם וע״י שאורו כבד בעיניו הוא ירא לגשת להתעסק בו מפני שהוא בעיניו לשגב הרבה ויגיעת בשר : וקוצר דעתי וחלישות שכלי קוצר דעתי בדיעות האמוניות וחלישת שכלי בשאר דיעות הנוהגות לשלימותו כמו הבטחון והכניעה והשבה ויראה ודומיהן : מפני שהיא קרובה כו׳ מוסב על אמרו אשר בה חברתי כלומר שלכן חיבר בזו הלשון מפני שהיא קרובה וכו׳ : שיראה בו כו׳ הוי״ו בגיר״י כמו ולא יראה לך חמץ כלומר שאולי זה יהיה כל פרי טרחי בחיבור זה שיראו וימצאו בו המבינים שכחי קצר כנ״ל : ושאעבור בו כו׳ שהמדה נכונה היא לאדם להכיר את מקומו ולעצור תשוקתו מפעולת דבר שאינו בכחו שהוא כמו יוהרא : לשוב ממחשבתי ולהשיבה כו׳ כפל הלשון נאמר עפ״י טבע בני אדם שבדבר השקוע מזמן רב במחשבת האדם ואחר כך הוא מהרהר ורוצה לחדול מזה הדבר מיד שנגמר בדעתו לחדול נקרא חוזר ממחשבתו אמנם להיות הדבר שקוע כ״כ בכח הדמיוני שהמחשבה מתגברת עליו ותוקפת אותו בכל פעם שנכנסת בלבו להסיח בדבר ההוא וצריך האדם להשיבה ולהסיחה אותה מלבו ולהסיח דעתו ממנה בחזקת היד והם אמר לשוב בתחלה ואח״כ להשיב והבן : ולהניח לי מחברו לקחת לי המנוחה כמו והיה בהניח ה׳ אלהיך לך ולעזוב מלאכתו : על בחרה במנוחה חשדתי אותה שהאמתלא שהיא אומרת מקוצר דעתה וחלישות שכלה אינה אמיתית רק שהיא רוצה לחדול מזה להיותה בוחרת במנוחה ומואסת בטורח : ולשכון במעון העצלה פרט ב׳ תשובות בחרה במנוחה ולשכון וכו׳ נגד ב׳ המניעות שזכר באמתלאותו דהיינו קוצר דעתו ומיעוט ידיעתו בלשון הערבי ואמר בהשקט ובטח שוקט מן הטורח ובטוח מן הלעז ע״י שיראו בו קוצר דעתו כנ״ל : שיהיה רצון התאוה אשר ירא שאולי רצון התאוה דהיינו תאות המנוחה השיאתני לזה לעזוב המחשבה הזאת : ושהוא הטני כו׳ רצון התאוה הטה לבבי וכו׳ ואמר המנוחה והשלוה המנוחה מן העסק והשלות לבי מן לעז קוצר דעתי : ולהסכים על ההנחה להניח המחשבה הזאת : ולשבת במושב העצלות בדברים אחרים מן העבודה שע״י שיפול ברפיון בדבר זה ממילא יבואו אל כלל העצלות בענין עבודה גוררת עבירה וכמ״ש במאמר יסוד המעשה ואל תדלק אחר העולם בעולם וכו׳ : כי כמה שכלים אבדו כמה מיני סכלים היו כבר האדם

בעבור המורא וכמה חסרונים גרם אותם הפחד וזכרתי דברי האומר מן הזהירות שלא תרבה להזהר ואמרתי שאם היה כל מתעסק בענין מעניני הטובה או להורות הדרך הישרה הנכונה שותק ועומד עד אשר יגמר לו כל רצונו לא היה אדם מדבר דבר אחרי הנביאים ע"ה אשר בחרם השם לשליחותו ואמצם בעזרתו. ואלו היה כל מי שרוצה למלאות לו כל מדות הטוב ולא יכול להשיגם מניח מה שיזדמן לו מהן היו כל ב"א ריקים מן הטובות וחסרים מן ההמודות ושבים במרוצת תוחלת נכזבה והיו שבילי הטוב שוממים ומעונות החסד נעזבים והבינותי כי הנפשות תאותם רבה להשיג תכלית הרע ומתרשלות לעסוק בדרכי החסד ומתעצלות להקדים אל הטובות והולכות תמיד בדרכי השחוק והשמחה ואם נראה אליהן מראה תאוה שיקרא אתהן בודות דברי שקר לנטות אליו וסומכות את טענותיו להעמיד נטייתו ולחזק אודותיו ולהבר פרידותיו ואם יאור

מרפא לנפש

ומשכילים את מורא יעלם על דעתם שלא יוכלו לגמור כל חפציהם ועי"ז לא התחילו את שבידם לעשות ונאבדו הם והכמתם וי"ג שכורים (והם שכורים ביין הבלי עוה"ז). ושבים במרוצת תוחלת נכזבה וישוב תמיד במחשבה זו לרוץ להשיג תוחלתו ותקותו אבל באמת נכזבה תוחלתו כי לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה כו' [הג"ה ומעונות החסד נעזבים פירוש שעל פי סברא זו יעזבו ב"א גם כן עשות חסד עם רעהו ולהטיב להם כפי יכולתם כי יאמרו בלבם אחר שאין לאל ידי כעת לעשות לו חסד רחב כפי תשוקתו א"צ לעשות עמו חסד מעט]: בודות לשון בדאי ר"ל בודים דברי שקר שבראו לנטות לדרך הרע: ולהחזק אודותיו לתקן ולחזק כל

פת לחם

האדם להשכילם ולהתבונן בהם ולא אבדו ממנו רק בעבור המורא שירא לגשת אליהם שלא יהיה יגיעו לריק או כונתו שאבדו מן המון העולם ע"י מורא בעליהן שירא לשלוח יד ולמשוך בקסת הסופר לחברם בספר כמו שיראתי אני: וכמה חסרונים ירעתי שגרם אותם הפחד ואמר כמה שלמים אבדו וכו' בעניני הדיעות והאמונות וכמה חסרונות גרם הכונה בדברים הנוגעים למעשה שע"י העדר הידיעה בהם האדם חסר משלימותו ומדותיו פגומים וחסרים כמו העדר הבטחון והכניעה ויחוד המעשה ודומיהם: מן הזהירות שלא תרבה להזהר כלומר זה חלק אחד מחלקי הזהירות ותנאי אחד מתנאיו שלא תרבה להזהר כלומר שלא תפליג בו כ"כ עד שתחמיץ בו גם בדברים שהוא מזיק בהם: כל מתעסק בענין מעניני הטובה כל מי שנדבו לבו לחבר איזה חיבור בהבנת דברי תורתנו או באיזה חכמה אחרת המשמשת לה ועל עסק החיבורים במוסרים ומדות אמר או להורות הדרך הישרה והנכונה ואמר הישרה לשלול הדרך העקומה כלומר להסירם מן העקום והמעוות ואמר הנכונה כלומר הקיימת שיש דברים בהנהגות האדם שאינם עקומים לפי שטחיותם אמנם אחר רדת לסוף ענינם ימצאו בלתי מתקיימים כדרך שאמר כל תורה שאין עמה מלאכה כו' וכל מגמת הנהגה אינה נכון הוא על הוראות הקיום שהוא מלשון בסיס וכן: שותק ועומד שותק ומתבטל מן העסק ועומד על עמדו ומצפה עד אשר יגמר לו כל רצונו כלומר שיצפה עד אשר ירגיש בעצמו רוחב לב בינה יתירה ביותר שאת והפלגה ממה שהוא עתה וכן בצחות הלשון יתעין עד שיבין ויתבונן בו ביותר ולשונו תמהר לדבר צחות: ולא היה אדם כו' אחר הנביאים כלומר בדורות שעמדו

טוב הלבנן

שכלי האמות: ושבים במרוצת תוחלת נכזבה אותן בני אדם היו תמיד רצים ושבים ולא משיגים שלימות כאיש אשר ירוץ. אחר תוחלת דהיינו מקוה אשר תכזב במוסה ולא תגיע לו המבוקש אשר היה מצפה אליו וע"ד שאמר הכתוב תוחלתו נכזבה (איוב מ"א): והיו שבילי הטוב וכו' כי אין שום אדם זולת הנביאים יכול לקבץ אליו תכלית השלימות: תכלית הרע שעניני העולם והנאותיו: להקדים על הטובות לפקוד על המצות: בדרכי השחוק והשמחה כי לזה נוטה נפשו מתולדתו ותאות חומרו. וכמו שאמר הכתוב ועיר פרא אדם יולד (איוב י"א): מראה תאוה שיקרא אתהן תענוגי העולם שספק בידן לעשותן: בודות דברי שקר אף על פי שהם מאמינים בגמול ועונש עושה רעה. עכ"ז התאוה וגסות חומרם מטה שכלם לבקש לו היתרים על הדבר: וסומכות את טענותיו ראיותיו להחיל לו הדבר: להעמיד נטייתו מבלתי שמוע ליצר הטוב שבקרבו המעכבו מלנטות מאחרי ה' ומלפרד מן המקום אבל נראה לפי שכלו המזוהם שאדרבה בזה יתקרב אל ה': ולהחזק אודותיו ענין הסקר. מלשון אודות האשה הכושית

אחר הנביאים וזהו כענין שאמר החכם שומר רוח לא יזרע: אשר בחרם ה' כו' ואמצם בעזרתו ולכן היו בטוחים מבלי שמטעה דהיינו קוצר הדעת הצריך לענין וכובד הדבר שאמר שבחרם ה' בודאי היתה דעתם רחבה וממולאת מכח די הצורך לענין שליחותם ועל כובד הדבר אמר ואמצם באל"ף בחירק: מניח כו' מלת מניח מוסבת על ואלו היה כלומר אלו היה מניח מה שנזדמן לו עתה ומה שיש בעת ביכלתו מחמת שאינו יכול להגיע בשלימות כפי תשוקתו היו כל בני אדם כו': רקים מן הטובות בדעות וחסרים מן ההמדות המדות הנערכות למעשה כנ"ל: ושבים במרוצת תוחלת נכזבה כלומר אם היו משתוקקים ומיחלים ומצפים תמיד על מילוי דעתם היתה תוחלתם נכזבת שבודאי לא ימצאו לעולם דעתם רחבה וממולאת כפי רצונם ומלת ושבים הכא כלומר רצים ושבים בדבר שנמשך אמן לב דעת האדם מתהפכת בו ברצוא ושוב פעם מקיצה מתוחלתו וכאלו רוצה להניח הדבר ואח"כ חוזר ומיחל ונמצא מחשבתו ביחול ברצוא ושוב: והיו שבילי הטוב שוממים השבילים הדורכים בהם להשיג על ידם הטוב היו אז שוממים מבלי דרך בהם מיראתם שלא ישיגו הטוב בשלימותו: ומעונות החסד נעזבים שע"פ סברא זו יעזבו ב"א ג"כ עשות חסד איש עם רעהו ולהטיב להם כפי יכלתם שיאמרו בלבם מה יסכון לי עשות חסד ולהטיב לרעי אחר שאין לאל ידי כעת לעשות חסד ממולא רחב כפי תשוקתו לכן על מתמרשי אעמוד ואצפה עד אשר כביר תמצא ידי בעושר ונכסים ואז אתן את דודי לרעי בחסד רחב וממולא והטעם שלמה כפי חפצי ותאותי ותשוקתם: כי הנפשות תאותן כו' הכונה על הנפש שהתאוה הנכמית שהיא מרכבת היצר: ומתרשלות לעסוק כו' ומתעצלות כו' שהי הלשונות נגד הטוב והחסד הנזכר: מראה תאוה שיקרא אתהן שהתאוה שעומדת נוכח האדם ומעוררת בו כח התאוה הוא כאלו התאוה קוראה אותו שילך אליה להתעלס עמה באהבים וכמו שאמר החכם והנה אשה לקראתו כו' ותאמר לו כו': בודות דברי שקר כלומר אע"פ שבהשקפה ראשונה נראה רעתם ומרירותם אמנם הם בודים לעצמם דברי שקר ליפות דבר התאוה בעיניה ולהעלים רעתם כמו האכילה מן העץ הדעת שרעתו היתה גלויה להם שהרי היו מוזהרים מפי יתב' במות תמות אמנם הנחש אחר שהראה להם יופיו וחמדתו והרחיב אמתלאתו בהעלמת רעתו כמ"ש לא מות תמותון כי יודע אלהים כו' היא להם כבר ונתאוו ואמר

להם נר האמת לקרוא אותן בודות דברים בטלים להמנע מנטות אליו וטוענות עליו ומחטיאות את שביליו וסותרות את עניניו להפריד מבורו ולהפרד ממנו וכל אדם אויבו בין צלעיו אלא אם יהיה לו עזר מאלהיו ומוכיח מזומן לנפשו ושלטון גובר אשר יקשור אותה בחבק העבודה ויבלמנה ברסן הצדק ויכנה בשוט המוסר וכאשר יחשוב לעשות טובה אל יאחר ואם ישיאהו לבו לדרך אחרת ינער בו ויתגבר עליו על כן ראיתי להכריח את נפשי לסבול טורח חבור הספר הזה ולבאר ענינו בכל לשון שאוכל ובכל מליצה שתזדמן לי שיובן הענין מהם ואזכור מתולדות חובות הלבבות מה שיבא לידי ולא אטרח להביאם כלם כדי שלא יארך הספר אך אזכיר מן הדברים הצריכים לכל שרש משרשיו בשער שלו מה שראוי לו ובאלהים האחד האמת אעזר ועליו אבטח וממנו

מרפא לנפש

פרחי: וכל אדם אויבו בין צלעיו הוא היצה"ר שבקרב האדם שהוא אויב ושונא הגדול לאדם יותר מכל שונאיו כמו שהאריך בזה בשער יחוד המעשה פ"ה וז"ל בן אדם ראוי לך לדעת כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך הנמסך בכחות נפשך כו' ע"ש דברים נמלצים: **אלא אם יהיה לו עזר מאלהיו** ר"ל רק אם יהיה כו' כמ"ש חז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו היה נופל בידו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו וגו': **ומוכיח מזומן לנפשו** מוכיח שיוכיח אותו תמיד: **ושלטון** גובר שישלוט על יצרו ויתגבר עליו כמחז"ל איזהו גבור הכובש את יצרו **וכו': אשר יקשור אותה** את הנפש: **בחבק העבודה** נקשר העבודה חבק הוא החגור שחוגרין בו הסוס או החמור וקושרין בו האוכף או המשא והוא ע"ד שאחז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבה"מ **וכו': ויבלמנה** ענין הגורס מלי' במתג ורסן עדיו לבלום (רסן בל"א צוים): **ויכנה** אותה: **וכאשר יחשוב לעשות טובה אל יאחר** לומר כשאפנה אשנה שמא לא תפנה ודאי לא תפנה. והר"מ אלשיך האריך בזה במשלי ו' על פסוק עד מתי עצל תשכב וגו' ולא אמר עד מתי תישן והאריך שם בדברים נמלצים ותוכן דבריו הוא כי אין לך אדם מהמאמינים בה' שלא יעלה על לבו בימי הבלו אחת או שתים לקום משינת פחיתותו ויקבל על עצמו לפרוש מיום ההוא ומעלה מהבלי עולם ותאוותיו ויעמוס עליו עול תורה ותאות לילה ויום והנה עודנו בתמימות לבו לעשות כמעט רגע והנה לקראתו יצר סמוך באמור אליו טוב הדבר היטבת לראות אך מה זה מהרת בני פן נבול תבול כי מתי תעשה לביתך ועסקיך והמה מרובים כה יעצתי אני כי תעשה כפלים ימים או עשור בעסקיך לחזור מכל מוצא שפתיך לנדריך ואז כשתפנה מעסקיך תשמור כל מוצא שפתיך לנדריך והן זאת עצת זקן וכסיל הוא שמן הוא יצה"ר כי ימודנו למדהפים לבל יאחז לדיק דרכו עד עבור שעת הימים ותתקרר דעתו לבלתי עשות מה שנדר לה' עד יסירם מלבבו והיו כלא היו וכה משפטו כל הימים כאשר יתעורר לשוב יאחר הדבר מיום ליום ולכך אמר עד מתי תשכב כי כבר נתעורר משינתו כו' אך הנה לדבר ה' לא ישמע לקול

טוב הלבנון

ההוספה: ואם יאור להם נר האמת איזה חבור או מוכיח נאמן: **בודות** ר"ל התאוות שבו בודות דברים בטלים: **ומחטיאות את שביליו** מסירים את שביליו מלשון קולע אל השערה ולא יחטא (שופטים כ'): **אויבו בין צלעיו** יצר המחשבות לבו הרע מנעוריו: **אלא אם יהיה** אם לא פייס: **בחבק העבודה** חבק הוא אוכף שקושרין על הסוס בלשון גמ' ונגזר מלשון ויחבק וינשק לו: **ויבלמנה ברסן הצדק** ויסגירנה ברסן הנקרא פרומביא בלשון הגמרא שסוגרין בו פי הסוס. מלשון במתג ורסן עדיו לבלום: **בשוט המוסר** בשבט המוסר. **ישיאהו** יפתהו מלשון הנחש השיאני:

פת לחם

ואמר בודות לשון נקבה לפי שהוא מוסב על הנפשות שזכר: **וסומכות את טענותיו** הנפשות סומכות טענות דבר שקר שהוא לעשות לו סמוכות בטענות וראיות כדי להעמיד נטיתו שהוא בא להטות לב האדם אל התאוה: **ולהזק אודותיו** מלת אודות הונחה על מהות הענין כמ"ש על אודות האשה הכושית כו' אמר שהנפשות באות לחזק מהות הדבר שהשקר רוצה להטות אליו כלומר שאם דבר התאוה ההוא חלוש בענינו ולב האדם רפה בתשוקתו הנה מחזקות אותו כלומר מרחיבים ומגדילים מהותו ד"מ שאם נזדמן לאדם להשיג ממון זולתו בגניבה או בשקר ותרמית אמנם האדם היה חדל ממנו להיותו מעט הכמות ולכן היתה תשוקתו חלושה באה יצר לב האדם ומגדיל התשוקה בהראות לו איזה תחבולה או מו"מ שמזדמן לפניו שע"י המעט ירויח הרבה והסך הקטן לאלף יהיה והדומה לזה בשאר ענינים: **ולחבר** פרידותיו שהשקר דרכו לחבר דברים נפרדים שאין להם קשר **וחיבור** ע"פ השכל האמיתי והוא מטעה בדמיונותיו ומקשר אותם בשקר ומוציא מהם תולדה מזויפת כמו שמביא הרמב"ם ז"ל ונקראת חכמת ההטעאה ובלשון יון סופיסטיקא: **בודות דברים** בטלים הנפשות הנ"ל **בודות דברי** אמתלאות של שקר להראות איזו מניעות לדבר: **וטוענות עליו** טוענות עליו קושיות וראיות שאיננו נכון ואמת: **ומחטיאות את שביליו** הם מראות פנים שהשבילים שדורכין בהם להשיג האמת ההוא הם חסרים ותלושים מבלתי יכולת להשיגו על ידם ולשון מחטיאות מחסרות כמו **וחטאתי כו': וסותרין את עניניו כו'** שאם הוא מורכב מענינים פרטים הרבה הם סותרות ענינו ומפרידים חבורו: **אויבו בין צלעיו** הוא הנפש המתאוה שמקורה בכבד שהוא מונח בחלל בטנו בין צלעותיו: **אלא אם יהיה לו כו'** כלומר שבלתי אפשר לו להנצל ממנו אלא אם כן שיהיה **לו עזר כו': ומוכיח מזומן לנפשו** הוא השכל שיהיה עומד מזומן תמיד **להוכיח** את הנפש והנה נגד אמתלאות וטענות הנפשות אמר שיהיה מזומן בשכלו להוכיח ולברר האמת שכל הוכחה הוא לשון בירור דברים ונגד תגבורת הנפש בתאותיה אמר שיהיה שלטון עליה ומתגבר לנגדה: **אשר יקשור אותה בחבק העבודה** חבק הוא החגור שקושרין בו המשא על החמור והוא מלשון חז"ל לא יעשנו חבק לחמורו ונקרא כן על שהוא חובק את החמור וסובב גופו והנה על בריחת הנפש מן העבודה בעצם טוב אמר שיקשרנה כו' ופרט בו ב' חלוקות שעל מה שבין אדם למקום אמר שיקשרנה בחבק העבודה ועל מה שבין אדם לחבירו אמר שיבלמנה ברסן הצדק כלומר יבלום פיה ברסן הצדק להטותה אל הטוב ועל נהונות סור מרע דהיינו על נטית הנפש אל הרע אמר שיכה אותה בשוט המוסר שוט הוא שבט כמ"ש שוט לסוס מתג לחמור (משלי כו): **אל יאחר** כלומר לא ידמה הדבר לזמן אחר שמא תתגבר עליו והפילה בעצלה וכמ"ש חשתי ולא התמהמהתי כו': **ואם ישיאהו לבו לדבר אחר** כלומר אם בשעה שהזדמן לפניו פעולת הטוב ישיאהו לבו לפנות לאיזה ענין אחר בכדי להטריד דעתו ולהסיעו מפעולת הטוב ההוא אזי יגעור בו ואם יתגבר עליו יתגבר הוא כנגדו: **על כן ראיתי כו'** מוסב למעלה כלומר לפי שמדובר למעלה שטבע הנפשות להפיל את האדם בעצלה ולמנעו מן פעולת הטוב על כן ראיתי את עצמי מוכרח לתקוף על הנפש ולהכריחה בע"כ **לסבול כו': ולבאר** ענינו לכתוב כל ענינו בהרחבה באר היטב: **בכל לשון** שאוכל לפי שלפעמים הזדמן מלה שאיננה נמצאה לו בערבי יתפוס במקומה מלה מלשון העברי כדרך מחברי ספרים בלעז שמוסיפין לפעמים מלה עברית להבלים תכרון הלע"ז כמלה ההוא: **ומכל מליצה שתזדמן לי** שתזדמנו כפי בעת ההיא: **ובאלהים כו' אעזר** אקבל ממנו

עזר

אשאל להורות אותי בו את הדרך הישרה אשר הוא רוצה בה ושהיא מקובלת בעיניו בדבור ובמעשה בסתר ובגלוי:

ובאשר נגמרה עצתי והסכמתי לחברו תקנתי אשיותיו והצעתי מכונותיו ובניתי אותו על עשרה שרשים מקבצים כל חובות הלבבות וחלקתי אותו לעשרה שערים כל שער מהם מיוחד לשרש א' משרשיו כולל את גבוליו ומחלקותיו הענינים התלוים בו והפנים המפסידים אותו ואני אוחז בו הדרך הקרובה להעיר להורות ולהשכיל בלשון המבואר הקרוב והנוהג כדי שיהיה מה שאני רוצה לבארו קרוב להבין ואניח הלשון העמוק והמלות הנכריות והמופתים ההולכים על דרך מלאכת הנצוח שקורין אותה אנשי חכמת הדבור בלשון ערבי אלגדא"ל והמחקרים הרחוקים אשר לא יתכן להתישב עליהם בספר הזה מפני שלא הבאתי בו אלא הראיות המספיקות אשר תתיישב הדעת עליהן על משפטי החכמה האלהית וכמו שאמר הפילוסוף אין ראוי שנבקש בהשגת כל מחקר

מרפא לנפש

מלהשיב ויחזיק בעבודת ה' הוכח לא ירפה ויהיה גבור כארי לעשות רצון אביו שבשמים ועשה ויצלח בעסקיו ג"כ כי שניהם כאחד טובים וע"ז היה שם הכתוב טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך דהיינו מעט שנות וגו' וע"ש באורך ומעתה תבין דברי המחבר: אשיותיו יסודותיו כמו ואשיא יחיטו: מכונותיו מל' כיור וכנו: חכמת הדבור חכמת ההגיון כי הגיון והדבור ענין אחד הוא. לשון חובות הלבבות וע"ש באורך: אין ראוי כו' ר"ל אין ראוי שנבקש מופת חותך שאין עליו סותר על דברים שעיקר הקורסה הוא בדרך

פת לחם

עזר בכחי ועליו אבטח להרחיב דעתי שהם השתי תנועות שיהם לעצמו למעלה: אשר הוא רוצה בה ושהיא מקובלת בעיניו על הדברים הנוגעים ליראה אמר אשר הוא רוצה בה שרצונו ית' תלוי ביראה כמ"ש מה ה' אלהיך שואל מעמך כו' וביהוד נאמר רוצה ה' את יראיו וכן על הבטחון מסיים את המיחלים לחסדו ועל עבודת האלהים בפועל ושאר דברים כמו פרישות שייך לומר מקובלת בעיניו וכן הנה שתי בחינות סור מרע ועשה טוב שהיראה עיקרה בסור מרע והעבודה עיקרה בעשה טוב: תקנתי אשיותיו כתליו כמו ואשיא יחיטו (עזרא ד') ובדברי רבותינו ז"ל נמצא בכמה מקומות: והצעתי מכונותיו הם היסודות ואף שהקדים הכתלים ליסודות שאין הכונה על בנין הכתלים רק על הכנת החומר עבורם: כולל את גבוליו הם הגדרים שלכל ענין יש גדר המבדילו מזולתו ומקיף ענינו כמו שחקר המחבר בתחלת שער הפרישות מה הוא גדר הפרישות: ומחלקותיו לכמה חלקים הוא נחלק: והענינים התלוים בו כמו ד"מ העבודה תלויה בבטחון שאם אין בטחון אין פנאי ושלוה ללב האדם לעבוד עבודתו ית' בשמחה ובטוב לבב גם היא תלוי' ביחוד המעשה וכן התשובה תלויה בכניעה ובחשבון הנפש שאם אין כניעה וחשבון הנפש אי אפשר לתשובה בשלימות וכדומה לזה בשאר דברים: והפנים המפסידים באיזה אופנים יכול להיות נפסד וצריך האדם להזהר מהם: להעיר ולהורות ולהשכיל שבתחלה צריך להעיר לבבם שיפנו לזה ואח"כ להורותם באיזה דרך ילכו בם ואח"כ להשכילם בינה בהראות פנים וטוב טעם לכל דבר: בלשון המבואר הקרוב והנוהג הכונה בלשון המבואר המדובר בהרחבה ובמילוי ואמרו הקרוב הכונה הקרוב לדעת האדם להבינו ובא לשלול הלשונות שבאים בדרך נחות והם כמו חידות רחוקות מן הדעת שיתבונן האדם בהם ויחפשם כמטמונים וכדולה מים מבארות עמוקים כמו חידות שמשון ואח"כ אמר שחברו בלשון הנוהג בין ההמון והכונה על סדר המליצה שאע"פ שיש לדבר ההוראה ההיא במליצה אחרת

טוב הלבנון

תקנתי אשיותיו חזקו ועוזו. מלשון לאשישי קיר חרשת (ישעיה ט"ז): והפנים המפסידים אותו אופנים המקלקלים אותו: מלאכת הנצוח הוא חלק א' מד' חלקי חכמת הגיון הנקרא חכמת הדבור. והוא מלמד דרך הנצוח בחוזק סברא וסתירה שכנגדה. איך לסדר ההקדמות. ואיך יצאו התולדות בלי טעות: **אשר לא יתכן להתישב עליהם בספר הזה** מפני צורך הרבה הקדמות ולמוד חכמת פלוסופיות: **אין ראוי שנבקש בהשג' כל מחקר המציאה שהיא על דרך המופת** הנה ידוע שחכמת ההגיון נחלקת לנצוח ולראיה ולמופת. והנה הנצוח הוא בשאין להכריע שני דעות רק מצד מה שהטענות והקושיות הנופלות על אחת מהדעות יותר רבות ויותר חזקות מהקושיות הנופלות על דעה שכנגדה. הנה הדעה שעליה קושיות מועטים וקלים נאחז לדעה שכנגדה וראוי לנטות אחריה אף שגם עליה איזה טענות. והנה הראיה היא הדעה אשר יש לסותרה ולדעת שכנגדה טענות וקושיות ועליה אין שום טענה ודאי ראוי לקיים אותה וזה יותר מעולה מן הנצוח. אלא שעדיין אין כאן רק ראיות וקושיות מצד העיון ואולי משגה הוא וטעה בעיונו. והנה המופת הוא דבר שא"א לסתור אותו בשום אופן ושום פנים כמעט דומה למופתי הנביאים ע"ה שהיה נראה בחוש. והנה כלל החכמה נחלקת לשלשה והם אלהית. טבעית. למודיות

יותר נאותה להורות הענין הוא וההמון הם שנשתבשו ותפסו מליצה פחותה ממנו מ"מ תפסתי המליצה הנהוגה בהמון ד"מ אזן שומעת איש מספר לרעהו שנכשל בבגדו של פלוני השומע הוא נבוך בהוראתו אם כונתו שנכשל בבגדו בו אחר בטחונו עליו באיזה ענין ונפל ע"י ממושבו או כונתו שטליתו של פלוני היתה מונחת ונסתבכו בה רגליו ונכשל ונפל כמו שנזכר במס' בבא קמא גם אמר לשון המבואר לשלול המלות המסופקות שיש מלות שכונתו להוראת ב' או ג' דברים כמו מלת כבש שהונחה לשה כשבים ולגשר קטן או מדריגה קטנה שדורכין עליה וכמו מלת בגד שהונחה לבגד בגדים וללבוש ודומיהם ואף שעל הרוב אין לספק בהם והוראתם למוד מענינו אמנם לפעמים יבאו במקום שיש לפרש בב' ההוראות: הלשון העמוק הוא הנדבר בנחות ודרך חידה כנזכר: והמלות הנכריות שיש מלות זרות שאינן מצויות בלשון המדברים כמו מלת אל בפת"ח שנאמרה במקום אחר בתנ"ך אל באלה המקום כמו איש והוא אל פשטם היום ודומיהם: אנשי חכמת הדבור הוא חכמת ההגיון: אשר לא יתכן להתישב כו' לא יתכן שתתיישב דעת האדם בהם כ"כ שיספיק להם לקבל ע"י דברי הספר הזה שהוא נאמר בקוצר ובגלגול דברים בעלמא יבואו בו וממילא לא יובנו מפני זרותן וריחוקן מן הדעת הפשוטה: מפני שלא הבאתי בו כו' מוסב על תחלת דבריו באמר ואני אוחז בו הדרך הקרובה ומפרש בעלמא באמרי כך מפני שלא הבאתי בו כו': על משפטי החכמה האלהית כלומר שהאלהות הם דורכים בדרך הידוע

המתמיה

המצאה שהיא על דרך המופת כי אין כל מחקר שכלי נמצא במופת ולא שנבקש בחכמת השמוש הדבר המספיק ולא בחכמת האלהיות להרגיש ולהמשיל ולא בתחלת ההכמה היצורית (ס"א הטבעיית) מופת ולא בראשית המופת מופת. כי כאשר נשמר מן הדברים האלה יקל עלינו להגיע אל בקשתנו ואם לא נעשה כן נטעה מדרך ענינגו ויקשה עלינו למצוא מה שהיתה כונתנו אליו ור.. שהיה ספרי זה מן החכמה האלהית נשמרתי בו מן הראיות שהן הולכות על דרך חכמת הדבר וחכמת השמוש אלא בשער הראשון ממנו כי אפשר שידחקנו הצורך אליהן מפני דקות מחקרנו בו. ושמתי רוב

מרפא לנפש

שהשכל: כי אין כו' כי דבר הנחקר רק בשכל לא נוכל למצוא עליו מופת הותך שאין בו סתירה שהוא כמו עדות החושים וכמו מופתי החשבון והתשבורת ודי לנו שנביא ראיה עליו מצד השכל מאחר שאין על הראיה סתירה. וזהו שספרם שבין מופת לראיה כי המופת אין בו סתירה לעולם כנ"ל והראיה היא בדרך אומדנא לפעמים נמצא עליו סתירה אבל כל זמן שאין בה סתירה היא בחזקתה כך נלאה"ד: בחכמת השמוש כבר נתבאר לעיל מה היא חכמת השמוש שנכלל בזה כל החכמות שמשתמשין בו ב"א לצרכיהן ומבואר הוא שבכל דור נשתנו החכמות ההם ע"י התבונות החדשים לא מערום הראשונים ולכך אין לה תכלית עד שיספיק לומר עליה די ועד פה תבא כמו שתראה בע"ש התוי"ט בענין עמוד השחר דעת הרמב"ם כמה הוא ובעל ס' האלוים עשה מופת שלא כדברי הרמב"ם והראב"ע כתב שלא כדברי שניהם וכיוצא בזה תמצא בכל החכמות החיצוניות למי שמעמיק בהן: ולא בחכמת האלהית להרגיש ולהמשיל ר"ל שאין להעלות על לב שיש באלהות דבר מורגש בחושים הגשמיים ח"ו ולכך אין להמשיל ולדמות שום דבר אליו יתברך ויתעלה כי אל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו כמש"ל: ולא בתחלה החכמה היצורית מופת דאין לשאול מפני מה טבע של דבר זה כך וזה כך כי כך עלה ברצונו יתברך ומי יבא אחר המלך את אשר כבר עשהו: ולא בראשית המופת מופת כלל יבקש על מופת זה מופת אחר אם המופת

טוב הלבנון

למודיית. ומן הטבע שברוב חכמת אלהית א"א שיבא עליהם ראיה וכ"ש מופת. כי מחמת עומק הגדול והנורא של הכמה וקוצר שכל האדם כמעט נמנע שיקיים לו המעיין דעה ברורה בלי ספיקות. אך יתבארו דרך למוד הגלוה. ומכ"ש ממנו בדרך ראיות הקרובים למופת. ואמנם הטבעית שאין להם עומק כ"כ יתבאר הרבה ממנו בדרך ראיות ויש מהם בדרך מופת. מלבד הלמודיים שהוא הכמת השיעור והמדות והגיאומטרי' כל עניניה מתבארות בדרך מופת חותך. וזה שאמר המחבר שאין כל מחקר שכלי נמצא במופת רק בדרך גלוה או ראיה: שנבקש בחכמת השמוש דבר המספיק ר"ל שחכמת התכונה שכל עיקרה אינה רק לבקש ענין שמתיישב מהלך הכוכבים לפי הנראה משמוי תנועתם וגבייתם ורחוקם מן הארץ וקירובם אליו. אמנם להסכים הנראה גזרו על סך גלגלים מה שא"א שיהיה פחות מהם אבל אפשר שיהיו יותר גם אפשר שיש כאן תכונה אחרת בלעדיה מה שנעלם ממנו והסכים ג"כ לקיים המהלך הנראה. גם התכונה שהגיה בטלמיום וכל הבאים אחריו יש בה קושי גדול בציורה כמו הכנסת גלגל בגלגל כמו דרך משל כאשר יזדמן שיהיה גלגל נוגה קרוב לארץ וגלגל כוכב שהוא תחתיו רחוק מן הארץ יהיה גלגל כוכב יותר רחוק מן הארץ מגלגל נוגה כאלו הוא בוקע הגלגל שעליו. ובטלמיום עצמו הרגיש זה הדוחק. עד שהשיב שאין להשיב על מלאכת אלהית מן המדומה במלאכה אנושית וזאת כוונת המחבר לומר שאין לבקש בחכמת התכונה דבר המספיק לא בלבד שאין לבארה בהיקשי' מופתים אלא אפי' בהיקשים מספיקים א"א לבארה: להרגיש ולהמשיל כמו שעושין בחכמת הטבע ב. וקחין משל מגשמיות אחד כפי המורגש שבו על חבירו לדון על איכותו וטבעו וזה ודאי לא יועיל באלהות: ולא בתחלת חכמת הטבעית מופת לפי שהתחלות איך נבנות רק מצד שאנו רואים מטבעי היסודות ואנו דורשים שגיעהם למיניהם. אע"פ שאין אנו יודעים מהו הטבע: ולא בראשית המופת ר"ל המושכלות הראשונות שאין צריך מופת עליהם ורק בונים על ידם מופתים הכמת הדיבור בהיקשים הגיונים לסדר הקדמות ולהוציא תולדות: וחכמת השימוש כגון דרכי מופתים שעושים חכמי התכונה ועל ראיותיהם בנוים על מופת הלמודיות בידיעת שיעור רחקם וקרובם מארץ וכמות גדלם שידעו הפולך

פת לחם

שהחכמה אלהית דורכת ובסגנון שהוא בכל מחקרים: כי אין כל מחקר כו' ר"ל שרבים מן המחקרים השכלים אין נמצא עליהם מופת חותך רק סברה מאומדן הדעת ע"פ השערה שסברה התקועה בטבע השכל כפשוט כמו ד"מ באמונות הכתב שנכתב בלבון נה ועינן נאה מקובל או איזה ציור נאה מאוד מכמה מיני גוונים שנאמין בוודאי שנעשה מפועל בבחירה ורצון ולא שנשפך דיו על הגליון או שמי צבעים על הלוח ונהפוך במקרה הכתב הזה או הציור ההוא והנה באמת אין בזה שום מופת חותך לגמרי בו ולהכזיב את מי שיתעקש ויאמר ככה ואעפ"כ נאמר שהשכל מחויב כן ולא יאמן לקבלו רק מתעקש והשכל הדבר הזה נמצא בדברי המחבר לקמן בשער היחוד: הדבר המספיק כלומר וכן לסיפק בחכמת השמוש אין לדרוך רק במופתים חותכים ואין לבקש בהם הדבר שמספיק דהיינו סברה מאומדן הדעת וסברא פשוטה כנ"ל ד"מ שאיזה אומדן וסברא פשוטה מספיק לתקוע בנו אמונה שהריבוע הנעשה ממדת הקו האלכסוני כמותו שוה לכמות שנת שני הרבועים הנעשים מקוי שני הצלעות דהיינו האורך והרוחב או שהמשולש זוויות כ"ל כל משולש מחזיקים שתי זווית נצבות ולא יאומנו רק ע"פ מופתים חותכים וכן כל פרטי עניני הכמת השימוש וכבר מבואר למעלה מה הם עניני חכמת השימוש ולמה נקראת בשם זה ומה שקרא לראיות שאומדן דבר המספיק לפי שהוא מספיק בעצמו ואיננו נצרך להקדמות והצעות כמו המופתים שהם מיוסדים מהצעות הרבה והכן: להרגיש ולהמשיל כ"ן שנמנע הוא להכביר בעניני מחקרי החכמה האלהות ע"פ הרגשת החושים או להסביר במשל מן המורגש לנו לפי שהוא נעלם ונשגב ומשולל מכל חוש ודמיון ודבר אין לו עמהם: ולא בתחלת החכמה כו' שאין לבקש מופת בהתחלת הטבעיות כמו בשאלות היולי שהוא החומר המשותף והרכבת הצורות בו וכדומה לזה שהם התחלת חכמת הטבעות ואין לנו בהם רק הקבלה: ולא בראשית המופת כו' הם ההתחלות הראשונות שהמופתים בנוים על יסודם ד"מ שהכל גדול מהחלק והאלכסון גדול מן הצלע ושני מרובעים או משולש או בעלי תמונות אחרות השוים בצלעותיהם שוים בשטחיהם בכל אלו הם מושכלות ראשונות וכל המופתים בנוים עליהם ואנה עליהם בעצמם אין לבקש מופת:

ראיתי מן הדברים המושכלים וקרבתים בדמיונים הקרובים אשר אין בהם ספק וסמכתי להם מה שמצאתי כתוב בספרי הנביאים ואחר כך סמכתי להם דברי הקבלות שקבלנו מרבותינו ז"ל ומן החסידים והחכמים שבכל אומה שהגיעו דבריהם אלינו מפני שקויתי שיהיו הלבבות נוטים אליהם ומקשיבים אל חכמתם כמו דברי הפילוסופים ומוסרי הפרושים ומנהגיהם המשובחים וכבר אמרו רבותינו ז"ל כתוב אחד אומר (יחזקאל יא) וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם וכתוב אחד אומר (שם ה) לא עשיתם הא כיצד כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם ואמרו כל האומר דבר חכמה אפילו באומות העולם נקרא חכם ואמרו בהבאת המשלים לקרב הענינים הקשים בהם אגמרה בסימנין ואסברה בדדמי לה והחכם אמר (משלי א) להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם:

אמר המחבר כאשר הסכמתי לחבר בספר הזה חלקי חובות הלבבות כוונתי את מחשבתי לבחור אותן שתהיינה כוללות את זולתן וסובבות את שאריתן ושמתי שרשן העליון ויסודן הגדול יחוד האל בלב שלם ואח"כ עיינתי במה שאנו חייבין לחבר אל יחודו מהחובות הנזכרות הראויות לו ממנו וידעתי דעת ברורה כי הבורא יתברך מפני שהוא אחד אמת ולא ישיגהו שום עצם ולא מקרה ואין מחשבתנו משגת דבר שאינו עצם ולא מקרה נמנעה ממנו השגתו מצד עצם כבודו יתברך והוצרכנו לדעתו ולהשיג מציאותו מצד בריותיו וזה הוא שער הבחינה בברואים שמתי הבחינה שרש שני לכלל מחובות הלבבות. והתבוננתי במה שראוי לאחד האמת מן האדנות ומה שחייבים בריותיו בו מעבודתו שמתי קבלת עבודת האלהים שרש שלישי לכלל מחובות הלבבות ואח"כ נתבאר לי מה שראוי לאחד האמת מהתיחדו בהנהגת הכל ושהתועלת והנזק אינם כי אם ממנו וברשותו לבדו התחייבנו לבטוח עליו ולהמסר אליו. שמתי

מרפא לנפש

כהלבון מושכל ונתקבל בדעת אל יתעקש לומר שמא אינו כן שהוא דבר עקש ופתלתל: וכבר אחז"ל כתוב כו' סנהדרין פ"ד: כל האומר דבר חכמה מגלה פ"ק: אגמרה בסימנין עירובין פ"ס. גמור את התורה בסימנים. הלכה זו מתחלת כך וזו כך שלא תשכחם כמ"ש מסורת סייג לתורה: ואסברה בדדמי לה ותסבור לך כל דבר הקשה במשל הדומה לזה הענין וא"כ לא יהיו דברי הפילוסופים אלא כמשל בעלמא: להבין משל ומליצה שאיהם צריכים לימוד המשל והנמשל:

שתהיינה כוללות את זולתן כו' שהכתוב רק הכללים והשרשים שנכללו בתוכם כמה פרטים שלא הוזכרו וכן סובבות את שאריתן שכפל דבריו במלות שונות לחזק הענין: מהחובות הנזכרות ר"ל חובות הלבבות ומוסר הנפשות שנזכר לעיל: הראויות לו ממנו מאתנו: עצם ומקרה יתבאר בשער היחוד באר היטב בע"ה: מהתיחדו בהנהגת הכל שהוא לבדו יתברך מנהיג את כל העולמות ואין שני עמו: [הג"ה ממנו וכו' על התועלת אמר ממנו שהטובה באה ממנו יתברך ומידו ועל הנזק אמר וברשותו לפי שאין

פת לחם

בדמיונים הקרובים הקרובים לדעת האדם: וכבר אמרו רבותינו כו' בא להתנצל על שהביא בספרו מדברי פילוסופי האומות: ואמרו בהבאת המשלים כו' הוא התנצלות על שהביא לפעמים משלים ודוגמאות שלא יקוץ בם הקורא ויאמר שהם אך למותר: לבחור אותן שתהיינה כו' לבחור מחלקים אותן החלקים שהם כוללות כו': כוללות את זולתן וסובבות את שאריתן שכל חלק יהיה כולל כמה דברים זולתו שהם יהיו ממילא כלולים בו ויש דברים שאינם כלולים בו אמנם הם מסובבים ממנו וז"א וסובב את שאריתן שהוא סיבה למציאותן: שרשן העליון ויסודן הגדול שרשן בבחינה שכולם הם ענפים וצומחים ממנו ויסודן בבחינה שהם מתקיימים עליו וכבר הארכתי למעלה בביאור אלו השתי מלות: לא ישיגהו שום עצם ולא מקרה אין בהשגתנו להשיג בו ית' שום עצם מדוגמת העצמים המושגים לנו מכ"ש בחינת מקרה והוא הנטפל לעצם כמו המראה או התנועה אל הגשם או הזמן שהוא מקרה דבוק אל התנועה: מן האדנות לראות אדנותו עלינו ולכן אנו חייבים בעבודתו: מהתיחדו כו' שראוי להכיר טובתו ית' שהוא יחיד בהנהגת כל הברואים שהוא לבדו ית' מנהיג כולם: ושהתועלת והנזק כו' כ"א ממנו וברשותו על התועלת אמר ממנו שהטובה באה ממנו ית' ומידו ועל הנזק אמר ברשותו לפי שאין פעולת הרע מיוחסת אל"ז אליו ואין צודק לומר רק שהיא באה ברשותו שלא כיכב ע"י: לבטוח עליו בתועלתנו והיפוק צרכנו ולהמסר

אליו

טוב הלבנון

מחמת דוחק הלשון: ממנו מאתנו: שום עצם ולא מקרה עצם הוא דבר שמעמיד ומקיים אמתת אותו הענין. ובהסרתו יעדר הדבר ההוא לגמרי ויהיה גוף אחר. ד"מ האילן אם יעדר הכח הצומח שלו שהוא ענין או הצורה שהוא כח הצומח לא יהיה אילן. והמקרה הוא בהיפך שאף אם יעדר מן הגשם עדיין הוא נשאר בעניינו ובאמתתו כמו השחרות והלובן ושאר המקריים ומ"ש שהאל יתברך לא ישיגהו לא עצם ולא מקרה יתבאר ענינו בשער היחוד: עצם כבודו להתבונן במהותו: שמתי הבחינה לשון בחינה הוא הבנה בשכל והשתכלות בדבר מל' ה' צדיק יבחן: מן האדנות ממה שהוא מלכנו הוא אדונינו והוא עשנו. ואיך נקדם פניו ובמה נכף לעבודתו: מהתיחדו בהנהגת הכל שאין עוד מלבדו שופט ומנהיג כלל המציאות: ושהתועלת והנזק אינם כי אם ממנו וברשותו לבדו הנה הטובות יוצאים ממנו. והרעות הם באים לאדם ממעשיו מאליהם שאין הקב"ה עוזרו לסלק ממנו הרעות וכתב

זה

הבטחון שרש רביעי לכלל מחובות הלבבות. ואח"כ חשבתי בענין האחד האמת מהתיחדו בכבודו ושאיננו משתתף עם דבר ואינו דומה לדבר הוצרכנו לחבר אל זה שנעבדהו לבדו ונייחד כל המעשים לשמו כי איננו מקבל המעשה המשתתף בו זולתו עמו. שמתי המעשה המיוחד לשם האל שרש חמישי לכלל מחובות הלבבות. וכאשר שוטטו רעיוני להשוב במה שאנו חייבים לאחד האמת מספר רוממותו וגדלו מפני שאין כמוהו הוצרכנו לחבר אל זה שנכנע לו כפי יכלתנו. שמתי את הכניעה שרש ששי לכלל מחובות הלבבות. וכאשר הבינותי מה שהוא עובר על בני אדם שהם מתעלמים ומקצרים במה שהם חייבים בו מעבודת האל יתברך והדרך שיכולין לתקן בה מעוותם וקיצורם היא התשובה ובקשת הכפרה. שמתי התשובה שרש שביעי לכלל מחובות הלבבות. וכאשר חפשתי להשיג אמתת מה שאנו חייבים לה' יתברך מן החובות הנגלות והנסתרות וידעתי כי לא יתכן לקיים אותן עד שנחשוב עם נפשותינו בעבורן לאל יתברך ושנדקדק עליהם. שמתי החשבון עם הנפש שרש שמיני לכלל מחובות הלבבות. וכאשר השיבותי אל מחשבתי בענין האחד האמת ראיתי כי יחודו בלב שלם לא יתקיים בנפש המאמין כשלבו שכור ביין אהבת עולם ונוטה אל תאותיו הבהמיות. ואם ישתדל לפנות את לבבו ולסלק את מצפונו ממותרי העולם ולפרוש ממעדניו יתקיים היחוד השלם בלבו ויעל אל מעלתו. שמתי הפרישות שרש תשיעי לכלל מחובות הלבבות. ואח"כ חקרתי על מה שאנו חייבים לבורא יתברך אשר הוא תכלית כל תאוה וקץ כל תקוה כי ממנו התחלה ואליו

מרפא לנפש

הטולת הרע מתייחסת הוי אליו ואין צודק לומר רק שהיא באה ברשותו שלא עיקב ע"י פ"ג]: מהתיחדו בכבודו שהוא יחיד בכבודו: כי איננו מקבל כו' כי אין הקב"ה מקבל עבודה אם כוונתו לדבר אחר ג"כ בשיתוף עמו: מספר רוממותו שאנו חייבים לספר רוממותו ית' וגדולתו ואין זה כ"א כשנכנע לפניו: מה שהוא עובר כו' ר"ל שכן דרך ב"א שהם מתעלמים כו': שנחשוב עם נפשותינו עם עצמנו: ואח"כ חקרתי על מה שאנו חייבין מה הוא עיקר החיוב מכל עבודת הבורא יתברך: אשר היא תכלית כל תאוה שתואב האדם השלם להגיע אליה: וקץ כל תקוה והוא סוף כל דבר מה שיקוה האדם מתי יגיע למדרגה הרמה הסיה שאין למעלה ממנו: כי ממנו התחלה בזאת הכוונה יתחיל כל עבודת הבורא: ואליו התכלה והכונה זו היא תכלית ועיקר וסוף כל הכוונות כי סוף המעשה הוא במחשבה תחלה: ומה שראוי לו ממנו מאתנו: מאהבת רצונו ומה הוא הדבר שראוי לו ית' מאתנו הוא לאהוב לעשות רצון בוראנו שאמר ואנהגו נעשה רצונו זה הכוונה הנכונה והעיקר בכלל עבודת הבורא ולא לשום קיבול שכר בין בעוה"ז

טוב הלבנון

זה כדי לגרש דעת האיש שהיה שמו מאני שהביא בני אדם להאמין שיש בנמצא פועל רע ופועל טוב ותלהו אחד ממלכי פרס על עץ: ולהמסר אליו נפשו ומאודו. שאם חפץ ה' בנו יוכל להצילנו וכמש"ה לא תאונה אליך רעה ואומר בשש יצילך ובשבע לא יגע בך: המשתתף בו זולתו עמו ר"ל אם בעבודת ה' יש לאדם איזה פניה אחרת בצירוף עבודתו לה' אין הקב"ה מקבל אותו: וכאשר שוטטו רעיוני מל' משוט בארץ ומהתהלך בה (איוב א): שנכנע לו ונבין שפלות ערכנו נגדו יתעלה: מה שהוא עובר על בני אדם וכו' התלאות אשר בכח בני האדם וקוצר השתדלותם בעבודת ה': מעוותם מעונם: כשלבו שכור ביין אהבת העולם לבו מבולבל בתענוגות בני אדם: תכלית כל תאוה וקץ כל תקוה תכלית התאוות וסוף כל התקות באדם אינם רק כדי להתקרב אליו ית': כי ממנו התחלה

פת לחם

אליו לקבל ולסבול הנזק המגיע לנו ברשותו ית': מהתיחדו בכבודו שאיננו משתתף עם דבר ואינו דומה לדבר על יחודו קודם הבריאה שאז היה יחיד ומיוחד בכבודו ית' ומספיק במציאותו אמר מהתיחדו בכבודו ואח"כ אמר שגם אחר מציאות הבריאה איננו משתתף עם דבר כלומר איננו מתחבר לשום דבר מהנמצאים ולא דומה לדבר מהם: שנעבדהו לבדו לשלול שום עבודה לזולתו ולשלול הפניה במעשה העבודה לפועלתנו אמר שניחד כל המעשים רק לשמו ולא לערב כונה אחרת כלל: מספר רוממותו וגדלו המ"ם בחיר"ק והסמ"ך בפת"ח כלומר מענין סיפור רוממותו וכו': שהם מתעלמים ומקצרים כו' על סור מרע אמר שהם מתעלמים הולכים בהעלמה והיסח הדעת ואינם נזהרים ונופלים ברע ועל העצלות בעשה טוב אמר ומקצרים במה וכו': מעוותם ברע וקצורם בעשה טוב: התשובה ובקשת הכפרה התשובה בחרטה בלב והסכמתו בעזיבת החטא ובקשת הכפרה בודוי דברים: והוא ע"ד שאמר הנביא שובה ישראל עד וכו' ואח"כ אמר קחו עמכם דברים כו': שנחשוב עם נפשותינו כו' בכדי להתבונן אם לא חסרנו דבר מעניני העבודה שלא עשינו אותו וגם במה שעשינו אנו צריכין לדקדק בהם אם עשינו אותם בשלימות בלי תערובות וז"א ושנדקדק עליהם:

ביין אהבת העולם באהבת המועיל ונוטה אל תאותיו באהבת הערב והקדים אהבת המועיל לפי שהאדם מגלה בו רוב זמנו: לפנות את לבבו ולסלק מצפונו ג"כ הני האהבות הנ"ל ולפרוש אח"כ ממעדניו בהזדמנם לפניו: תכלית כל תאוה וקץ כל תקוה שהרי כל מין תאוה שבעולם האדם השלם מתאוה להם כדי למלאות צרכיו ולהשלים חסרונו בכדי די מסת קיומו בעולם וכל מגמת כונתו להתקיים בעולם הוא רק לעבוד את יוצרו א"כ הוא יתברך התכלית מכל התאות כולן וכמו שכל הנחלים הולכים אל הים כן כל התאות הולכות ונמשכות לתוך תאות עבודתו ית' וז"א תכלית כל תאוה ועל ענין הגמול אמר שהוא ית' הקץ מכל תקוה שהרי יש כמה מיני גמול ונקראים בשם כפי חכמינו ז"ל גן עדן התחתון וג"ע עליון ונהרי אפרסמון אמנם תכלית כל התקוה הוא לחזות בנועם ה' כמ"ש צדיקים יושבין כו' ונהנים מזיו השכינה: ממנו התחלה שהוא ית' שורש הכל יש מאין ואליו התכלה כמו שאנו אומרים אדון עולם אשר מלך כו' ואחרי ככלות הכל לבדו ימלוך נורא וכמ"ש הפייטן

ולפני

התכלה. ומה שראוי לו ממנו מאהבת רצונו ויראת חרונו אשר המה תכלית הטובה והרעה כמו שאמר הכתוב (תהלים ל) כי רגע באפו חיים ברצונו וגו'. שמתי אהבת האל יתברך שרש עשירי לכלל חובות הלבבות:

ובאשר עלו בידי מדרך הסברא חקרתי עליהם מן הכתוב אצלנו והמקובל בידנו ומצאתי בהם במקומות רבים ואני עתיד לבאר כל דבר מהם בשער המיוחד לו בעזרו יתברך וקראתי לספרי זה שם מענין כוונתי בו והוא

ספר תורת חובות הלבבות:

וכוונתי בו להתחכם ולהעיר הפתאים והמקצרים מאנשי תורתנו ונוחלי חוקי דתנו במה שיספיק להם מן הראיות אשר יעיד השכל בברורן ואמתתן ולא יכחש בהן כי אם אנשי החונף והשקר מפני שהאמת כבד עליהם ושהם מבקשים להקל על עצמם ולא אטרח להשיב עליהם מפני שלא היתה כוונתי בזה הספר להשיב על החולקים על עיקר תורתנו אך כוונתי לגלות מה שהוא תקוע בשכל הצלול משרשי דתנו וטמון בנפשותינו מקטבי תורתנו. וכאשר נעורר מחשבותינו להשוב בהם תתברר

מרפא לנפש

ועיין בעוה"ב וכן שלא לסמרותו יהיה רק מחמת יראת חרונו שלא יחרה אפו ח"ו עלינו: אשר המה תכלית הטובה והרעה רצונו ואהבתו לאדם אין לך טובה ממנו וכן אפו וחרונו היא רעה גדולה מזו והמה בעולם הזה ובעולם הבא וז"ל אורחות צדיקים בשער הרצון ראה מה הגיע למרדכי כשרצה בו אחשורוש מה הגיע ליוסף כשרצה בו פרעה ואם כך הגיע למי שרוצין בו בני אדם כל שכן מי שרוצה בו הקב"ה שיגיעהו לכמה מעלות טובות לכן יטריח אדם עצמו לעשות המצות ואז ירצה בו הקב"ה עכ"ל ועיין עוד מ"ש מזה בשער ע"כפ י"ג מספר שיבר לר"ת וכפי פירוש זה כתב המחבר בפתיחת שער האהבה ע"ש ובשאר מקומות ובמ"ש כ' בע"ה ע"ש ולא ידעתי לכוון פירושו: [הג"ה. ועיין כל זה בפ"ל ושם תמצא מרגוע לנפשך]: אנשי החונף הם הלבועים והרמאים המראים

פת לחם

ולפני מלך מלך כו': ומה שראוי לו ממנו ומה שראוי לו יתי' שיראה ממנו היינו שנאהב רצונו ונירא מפני חרונו ושתי הלוקות אלו נגד ב' הלוקות שזכר שנגד מה שהוא יתי' הוא מקור המציאות והוא בראם א"כ הדעת נותנת לאהוב רצונו יתי' אחר שכל סבת מציאתנו הוא רצונו יתברך ולרצונו יתברך וכמ"ש כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי כו' ועל זה אמר מתחלה שהוא יתי' תכלית כל תאוה דהיינו תאות עבודתו ומילוי רצונו ונגד מה שזיו כבודו יתי' הוא קץ כל התקות כמו שזכרנו א"כ ידיעת השכלים אחד שיש ליראה מחרונו שלא יחרה אפו ח"ו בו להרחיקו מכבודו שהרי המורא והתקוה הם שני הפכים. ובפרט לדקו דבריו מאד ע"פ דברי הרמב"ם ז"ל במדע באמרו שתכלית כל העונשים הוא שלא יזכה הרשע לטובה הצפונה לצדיקים זה תמצית דבריו שם בקיצור והטובה הצפונה תכליתה העליון הוא הדבקות לזיו כבודו יתברך וע"ז אמר שאליו התכלה ובאמת הבנת דבר זה בשלימות אינגו רק לנביאים בסוד ה' אשר עלתה רחוקה מן ההמון לפי קוצר דעתם: כי רגע באפו חיים ברצונו כלומר כל חיי האדם תקועים ברצונו יתברך שאין חיים השובים לאדם השלם לעשות רצונו יתי' וממילא ידיעת ההפכים אחד שאפו וחרונו ר"ל הוא המות האמיתי ובאמת כונת המחבר לא על הפסוק הזה לבדו כי גם על הפסוקים הנמשכים והבאים אחריו כי כן דרכו בהרבה מקומות שסומך על מלת וגו' וכן הדרך ג"כ בלשוני הש"ס דהיינו שכונתו על פסוק ה' ברצונך העמדתה כו' כלומר שכל חוזק ותוקף לבי הוא כשהוא תקוע ברצונך וכן להיפך אם הסתרת פניך הייתי נבהל ומשתומם בזה תכלית כל הרעה הסתר פנים והריחוק ממך ח"ו: תורת חובות הלבבות שהוא מורה להמון מה הם חובות הלבבות: ולהעיר הפתאים והמקצרים כבר ביארתי למעלה שפתאים הם הנפתים לפעולת הרע והוא כנגד סור מרע והמקצרים הם העצלים בעשה טוב ועל שתי הבחינות אמר מאנשי תורתנו על סור מרע ונוחלי חוקי דתנו על עשה טוב שהחוקים רובם בעשה טוב: בבירורן ואמתתן על הראיות המופתיות אמר בבירורן שמבררים הדבר ומחוורין אותו כשמלה ע"פ מופת חותך ועל הראיות ההומדניות שבארנו למעלה שהם מאומתות ע"פ השכל אמר ואמתתן: אנשי החונף והשקר אנשי החונף הם הגנובים במעשיהם ואנשי השקר בדעותיהם ועל ב' החלוקות אמר מפני שהאמת כבד עליהם להתנהג על פי מעשיהם ולכן מתנהגים בחונף. ועל הדעות השקריות אמר ומבקשים להקל על עצמם במקור האפיקורסות הוא הבילוה וקלות כידוע ומבואר אצלנו בכמה מקומות שזדון הלב הנוטה להפטר ושלוה מטה דעתם לדעות שקריות: שהיא תקוע בו' משרשי דתנו וטמון בו' מקטבי כבר ביארתי איזה דברים הם דוגמת שורש ויסוד אבגין הדת ואיזה הם כמו קוטב שהדת סובבת עליהם: התברר אמתתם בו' ויראו בו' באהר בירומתו בבירור בדעתנו יגלו

טוב הלבנון

ואליו התכלה הוא עשה לנו את הנפש הזאת ובעת שתפרד מגופנו אליו ית' תשוב. וכמש"ה והרוח תשוב אל האלהים (קהלת יב). וממנו נוכל לקבל תכלית הטובה לטובים ותכלית הרעה להמפים עקלקלותם: כי רגע באפו חיים ברצונו המחבר מפרש לשון רגע שבזה הכתוב מענין מחץ ומכה כמו רגע בשרי וימאס (איוב ז) רוגע הים ויהמו גליו (ישעיה נא) שמאחר שכתב כי חרונו תכלית הרעה לא יתכן שיביא ראיה מפסוק שמשמעותו שאפו אינו כמו מעט זמן הנקרא רגע: להתחכם להעיר את עצמו גם להיטיב לזולתו: החונף והשקר אשר ידבר שלום את רעהו ובקרבו ישים ארבו. כמו כן האנשים אשר בפיהם יכבדו את הא' הכבוד ועזוז נוראותיו יספרו ויצר מחשבות לבם ומחשבתם רק רע כל היום ובעניניהם ומעשיהם המה עובדים את תאותם והמרם ובכל אשר ישאלו עיניהם לא ימנעו את עצמם לעבור מהם על מצות ה' ולמרות עיני כבודו והשבורים שהתשבחות והספורים בכבוד האל גם כי ירבו תפלה ירצה להם ה' מעשיהם ובזאת יכופר עון: ושהאמת כבד עליהם כי יכבו נר שכלם בימי תאותם ותענוגיהם: תקוע בשכל לאדם ישר ואיש נבוב: הצלול הנפקע בשכל מלשון צלול כעופרת: מקטבי

מלת

ויהא

אמתתם כמצפונינו ויראו מאוריהם על אברינו. וזה דומה לאחד מחכמי החוזים שנכנס בחצר אחד מאוהביו והרגיש שיש בה מטמון חקר עליו וימצאהו כסף שחור נשתנית צורתו מן החלודה שעלתה עליו לקח ממנו מעט ומרקו במלח ובחומץ וישטפהו וייפהו עד ששב הכסף אל צורתו הנאה ואל הדרו וזיוו ואחר כך צוה בעל הבית לעשות בשאר המטמון כן. ואני כוונתי לעשות כן במטמוני הלבבות לגלות אותם ולהראות פני זוהר מעלותם כדי שיעשה כן מי שרוצה להתקרב אל האלהים ולהדבק בו. וכאשר תקרא אחי את ספרי זה ותעמוד על ענינו קחהו אליך לזכרון ודון על נפשך דין אמת והפך בו וילדהו והדבק אותו אל לבך ומצפונך. ואם תראה בו שום טעות תקנהו או חסרון השלימהו וכוון בו כוונת המעשה במה שיורה עליו וינהיג אליו ואל תכוין לקנות השם ולהתפאר בחכמתו ודונני לזכות במה שתשקיף עליו מטעות או משגיאה ובמה שיראה מקוצר ידי בעניניו ובמליו מפני שמהרתי לחברו ולא התמהמהתי כי יראתי שימהרני המות וימנעני ממה שקויתי בו ותדע כי הכח הבשריי קצר מהשיג והטבע האנושי חסר מהשלים כמו שאמר הכתוב (תהלים סב) אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד וכבר הקדמתי להתודות על קוצר כחי במה שיש בו כופר לטעות ולשגיאה שתהיינה בו. וראוי שתדע כי כל חובות הלבבות ומוסרי הנפשות נכנסים תחת אלה העשרה שרשים אשר חברתי בספר הזה צווייהם ולאויהם כהכנסת הרבה מן המצות תחת (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך ותחת דברי הכתוב (תהלים טו) לא עשה לרעהו רעה ותחת מה שנאמר (שם לד) סור מרע ועשה טוב הדבק אותם אל מחשבתך והשיבם אל רעיונך תמיד ויראו לך תולדותיהם

מרפא לנפש

עליהם הצדיקים והדיקים בנגלה ורעה בלבבם ומרמים בני אדם: דין אמת שלא תונה אותך באמתלאות שקרים: והפך בו ר"ל כמו שאמרו רז"ל הפך בה והפך בה כי באמת כולא בה ומנה לא תזוע כל ימי חייך: וילדהו שוליד ממנו תולדות ושבין דבר מתוך דבר מה שכתבתי לך: וכוון בו כוונת המעשה שתהא נאה דורש ונאה מקיים: כמש"ה אך הבל בני אדם וגו' פירש רש"י אם באו לעלות

טוב הלבנון

מלת קוטב כבר פרשתי: חכמי החוזים בעלי אילצגנינות: החלודה בל"א ראסט: ודון על נפשך דין אמת והנה בעבור שאדם קרוב אצל עצמו רחוק שיודה על מומו וחסרונו ויוציא לצדק משפטו וכמאמר הז"ל אין אדם רואה חובה לעצמו אם לא אחר רוב רגילות בעיון ופרישות מעניני עוה"ז: והפך מלשון הז"ל הפך בה והפך בה כי כל אחד ישלים את חבירו וכמו שאמרו ז"ל תורה עניה במקום זו ועשירה במקום אחר: וילדהו גדלהו ורוממהו מל' אני היום ילדתיך (תהלים ב'): וכוון בו כונת המעשה ללמוד ולעשות לא שיהיה נאה דורש ואין נאה מקיים: ואל תכוין לקנות השם וכו' ואע"פ שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך וכו' אין הדברים אמורים רק בלמוד הנגלה. אבל בלמוד הנסתר אם יגיע לו מחשבת פגול יפה הרבה מן האמת: כח הבשריי כח הקשור בבשר: והטבע האנושי טבע החומר: צווייהם ולאוידם עשה ול"ת:

כשיראה

פת לחם

ויראו מאוריהם בפועל באברינו: לאחד מחכמי החוזים נ"ב מבלו כאלו חכמי החוזים הם המכירים מקומות המטמונות: אל צורתו שהיה לורת הכלים: ואל הדרו הם הפתוחים והציורים וזיוו הוא הלסע מבריק שאנו קורין „דעם גלאנץ": צוה בעה"ב כו' שאחר שראה בעס"ב זה למד מן החוזה לעשות כן בשאר המטמון: ודון על נפשך כו' שלא תתפתה ליצר הרוצה לעכבך שתתנהג במנהג שנהגת עד הנה ומראה לך פנים באמתלאותיו השקריות רק תדין דין אמת על נפשך ותודה על טעותיה ומעוותיה: והפך בו כלומר השיבהו תמיד אל לבך וחקור בו כמו שאמרו הפך בה והפך בה: וילדהו היו"ד בפתח תוציא ממנו תולדות ברוח בינתך: וכוון בו כוונת המעשה שתכוין שעי"ז תבא לידי מעשה טוב בפועל כמבואר למעלה בדברי המחבר וכמו שאמרו חז"ל תלמוד גדול שמביא לידי מעשה: במה שיורה עליו וינהיג אליו שיש בהם דברים שהם מורים על המעשה כלומר שעי"ז מתברר שהאדם מחוייב לעבדו ית' כמו היחוד והבחינה ועבודת אלהים ויש דברים שהם מנהיגים האדם וממשיכים אותו למעשים טובים כמו הבטחון והכניעה והחשבון הנפש והפרישות ויחוד המעשים והאהבה: לקנות השם בדעות ולהתפאר במה שנוגע למעשה שלשון תפארת שייך במעשה כמו מעשה ידי להתפאר: מטעות או משגיאה על ב' מיני סכלות המגורות בפי החוקרים שהם סכלות העדרי וסכלות קניי: הכח הבשרי יקצר כו' והטבע האנושי כו' פרט ב' מיני סבות הקצור שמנו ג"כ החוקרי' שהם קוצר המשיג ועומק המושג ועל קוצר המשיג אלה המניעה בבשר שהחומר הוא המסך המבדיל ומחשיך בעד אור הנפש המשכלת ועל עומק המושג שהוא נמנע מצד עמקו מטבע הנפש האנושיית מצד עצמה אמר והטבע האנושית חסר מהשלים כלומר מהשיגו בשלימותו: אך הבל בני אדם כזב בני איש כו' ג"כ עד ב' הלוקות הנ"ל שעל קוצר המשיג אמר אך הבל בני אדם כלומר שלהיותם בני אדם הנקרא ע"ש האדמה להיותו קרוץ מחומר לכן השגתו הבל ועל עומק המושג אמר כזב בני איש וידוע שמלת כזב הוא לשון הפסק שלעומק המושג ילאה כח נפשם לעלות עד התלום מרום הפסגה ונכזבה תוחלתם ותקותם נפסקת והסרם מהשלי'. והנה לפי דברי המחבר הפסוק זה נאמר על קיצור השגת בני אדם ראיתי לסיים כונת סוף הפסוק במאזנים לעלות וכו' כלומר אם יעלו במאזנים וישקלו השגות בני אדם מי מהם המשיג יותר ימצא שכולם יחד מהבל ואפס נחשבו אבל לבני אדם שהשגתו בעצמם לדלות מי הים ולפום ים להרבה זה דלה כוס וזה כד וזה חבית גדולה ביתכן לעבות התבון מי מהם דלה יותר והוצר מ... הים יותר מחבירו. אלא כולם מאפס מעשיהם: צוויהם ולאויהם מ"ע ומצות ל"ת שבהם: והשיבם אל רעיונך לפי

בהם

בע"ה כשיראה מלבך שאתה חפץ בהם ונוטה אליהם כמו שכתוב (תה' כה) מי זה האיש ירא ה' יורנו בדרך יבחר נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. וראיתי לחתום פתיחת הספר הזה במשל נאה יזרז אותך לעמוד על עניניו ויעירך לדעת מעלת המין הזה מן המצות משאריתן ומעלת שאר החכמות הטבעיות והמוסריות והדבריות *מחכמת התורה והבינהו בקראך אותו והשיבהו ברעיוניך תמצא מה שאתה חפץ בעזרת השם. והוא שאחד מן המלכים חלק אל עבדיו לוזי המשי לבחון בהם את דעתם. הזריז מהם והנלבב שבהם בחר מחלקו הטוב שהיה בו ומן השאר גם כן בחר הטוב שבו ועשה מחלקו שלשה מינים טוב ובינוני ופחות ועשה מכל מין לבדו הטוב במה שראוי לעשות ממנו ועשה ממנו אצל האומנים הבקיאים בגדי *חופש מענינים שונים זה מזה וצבעונים שאינם דומים זה לזה וילבשם לפני המלך בכל זמן ובכל מקום כראוי לו מהם. והכסיל מעבדי המלך עשה מכל חלקו מן המשי מה שעשה הזריז מהמין הפחות שבו ומכרו במה שנזדמן לו מן הדמים וימהר ליהנות בו במאכל טוב

*פי' בגדים הראויין לבני חורין כמ"ש בגדי חופש לרכבה (יחזקאל כז):

מרפא לנפש

בשמים הם והבליהם שוים: לעמוד על עניניו על ענייני הספר: ויעירך לדעת מעלת המין הזה כו' רלה לומר לדעת שיש יתרון ומעלה למין הזה מן המצות דהיינו החובות שבלבבות. ומוסרי הנפשות שהם העיקר בהי' שואל מאתנו והוא מפני שהם נוהגים תמיד ושאר המצות אינם נוהגים רק כל אחד בזמנו כמו שמסיים בנמשל וכ"כ החכבון ג"א וז"ל וראוי לך אחי שתבין כי רוב המנין המכוון במצות שהם בגופים והאברים הוא להעיד על המצות אשר תהיינה בלבבות ובמצפוני' מפני שעליהם משען העבודה והם שורש התורה כמ"ש מה ה' וגו' ע"ש וכ"כ בס"ס המורה כמ"ש ע"ש: ומעלת שאר החכמות כו' מחכמת התורה תדע ותשכיל איך כל החכמות יוצאין מחכמת התורה כי כל החכמות נכללים בתורתנו ואפשר שט"ס הוא וצ"ל לחכמת התורה ור"ל שיש מעלה ג"כ לשאר החכמות שע"י נוכל להבין חכמת התורה בכמה מקומות כמו שמבואר במשנה ובגמרא. ובתוספות י"ט העיר עליהם כידוע וכן מיים בסוף הענין שמהם תהיינה הקדמה לחכמת האלהית וקמ"ל שראוי ללמוד אותם ג"כ מאחר שצריכין להתנו וכלי' הזה כתב בספר הכוזרי סוף מאמר הרביעי ע"ש: [*הג"ה ופ"ל פי' שתראה איך שהם גרועים מהכמת התורה ונכון הוא]: לוזי המשי הם כדורים עגולים שעושין מן המשי כאלך ישמעאל כ"כ במ"ה ור"ל שמעורב בו הכל ועדיין הוא מוכן לעשות ממנו מה שירצה וצריך אומן ותכם לברר הטוב מן הפחות ולעשות מכל חלק מה שראוי לעשות ממנו וכן הוא במעלות תורתנו הקדושה שלא כל אדם מבין הרמזים והסודות שבתורה שהתורה נדרשת בפרד"ס כידוע ולכך כל האותיות והתיבות שבתורה שוים ותמנע היתה פלגש וגו' כמו שמע ישראל והחכם המשכיל בורר לו מן התורה הפשט והרמז והסוד לכל אחד זמנו ומקומו והעיקר הכל ליראה ולאהבה את השם יתברך והם חכמת המצפון וה"ס ומוסרי הנפשות שיתבאר בספר הזה ומהם שעל ידם עושה האדם בגדי חופש ולבושין קר שמלבישים בהם את הנשמה בג"ע כמו שהאריך בזה בזוהר פרשת ויחי דף רכ"ד וראוי להעתיקו וז"ל בקיוטר תאנא זכאין אינון צדיקיא דיומיהון זכאין אשתארו לעלמא דאתי וזכאין כד נפקין מהתברין כלהו ואתעבידו לבושי יקר לאתלבשא ביה ובהאי לבושא זכאין לאתענגא מענוגא דעלמא דאתי ובהאי לבושא זמינין לאחייא ולמיקם הס"ד ויתילבו כמו לבוש ווי לאינון חייבי עלמא דיומיהון חסרין בחובוי ולא אשתאר מינייהו במה דאתכסיין וכד יפקון מעלמא ווי להאי דגרע יומא לעילא דכד בעי לאתלבשא בהו אינון יומין דפגם הוא בחובוי חסרין מההוא לבושא כדין ווי ליה לנפשיה דדייכין ליה בגיהנם על אינון יומין על חד תרין כו' ותלתא אינון לבושא חד דמתלבשא ביה נפשא ואזלת ושאטת בעלמא כו' וחד דמתלבשא ביה רוחא בג"ע התתון וחד דמתלבשא ביה נשמתא בגו צרורא דחיי כולא ופירשו המפרשים

פת לחם

שהוא מן הנמנע לטבע האנושית שיהיו דבוקות בו תמיד בלי שום היסח הדעת מהם כלל רק לשעה קלה לכן סיים ואמר שעכ"פ יחזור ויפיכם אל רעיוניו תמיד: שאתה חפץ בהם בדעות האמיתיות ונוטה אליהם במה שנוגע למעשה: מי זה האיש כו' יורנו בדרך יבחר זה אמר על קוצר השגה ומבוכתו שהוא יתברך יורנו בדרך ויצילנו משגיאה ומבוכה שמלך קילורו ואמר בדרך יבחר כלומר שאחר שיראה הוא ית' שיבחר לו האדם דרך השגות אמתיות ותשוקתו אליהם יורנו וידריכנו בהם ועל עומק המושג אמר אח"כ סוד ה' ליראיו שלעמקם מטבע הנפש האנושית כינה אותם בשם סוד וממילא מובן מה שאמר אח"כ עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי כלומר עיני מיחלות אליו שיציל רגלי שלא מנפול ברשת השגיאה: ומעלת שאר כו' מחכמת התורה כלומר כמה הם פחותות מחכמת התורה: והשיבהו ברעיונך אם יצא מלבך תפקוד אותו ותשיבהו: לוזי המשי הם הכדורים העגולים ובלשון משנה פקעיות וע"ש שהם קטנים ועגולים כמו לוזים שהם האגוזים הקטנים קראם כך: והנלבב בעל לב כמו ואיש נבוב ילבב (איוב יא): בחר מחלקו בחר הטוב שבחלקו: טוב ובינוני ופחות כמו שעושין מהטין סולת וקמח וסובין: בגדי חופש בגדים הראויים לבני חורין כמ"ש בגדי חופש לרכבה (יחזקאל כז): במה שראוי לעשות ממנו בין כמה דברים שראוי ויכול לעשות ממנו בחר לעשות הטוב שבהם: כראוי לו מהם בחר מן הבגדים בכל זמן ובכל מקום מה שראוי ללבוש לפי הזמן ההוא ולפי המקום ההוא שיש בגדים לבנים ולבושים הראויים לשרת בהם בזמן שמחת לב המלך ובגדים שחורים בימי אבלו וכן חילוק במקום כמ"ש בגדים שבבל בהם קודש לרבו כו': במה שנזדמן לו במקח שנזדמן לו

כהון

טוב הלבנון

כשיראה מלבך וכו' וכמו שאמרו הז"ל הבא לטהר מסייעין אותו: מעלת המין הזה מן המצות הם חובות הלבבות: ומעלות שאר החכמות הטבעיות והמוסריות והדבריות כלומר המעלה שיש להכמות הטבעיות והמוסריות והגיונות הנקרא חכמת הדבור כשנשתמש בכל אלו אל התורה ומעשים טובים: מחכמת התורה התורה לבדה מבלי צירוף חכמה ומוסר וכענין שזכר למעלה מדברי חז"ל כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה: בגדי חופש הם בגדים יקרים הראוים לבן חורין מל' בגדי חופש לרכבה (יחזקאל כז): וצבעונים שאינם דומים הנה כל מין מן המשי אשר הוא יותר הטוב יקבל צבע יותר מעולה ונכבדת ומה שהוא פחות ממנו יצטרך לצבע שפל ממנו ובגוון אחר כנודע לבעלי מלאכה זו: שעשה הזריז מן המין הפחות שבו אך נתן עליו הצבע הנכבדת כסבור שלא

ירגיש

ובמשתה טוב וכדומה לו וכשהגיע הדבר אל המלך רצה את מעשה הזריז הנלבב והקריבו אליו והעלהו אל מעלת אנשי סגולתו וירע בעיניו מעשה הכסיל ויגרשהו והרחיקו אל שוממות ארצותיו והשכינו עם אנשי קצפו. וכן האלהים ית' נתן ספר תורתו האמת לעבדיו לבחון אותם והמשכיל הפקח כשהוא קורא אותו ויבינהו הבנה ברורה יחלקהו לשלשה חלקים האחד מהם לדעת הענינים הדקים הרוחניים אשר הם מחכמת המצפון כחובות הלבבות ומוסרי הנפשות ויחייב את נפשו לעשותם תדיר ואחרי כן יברור ממנו חלק שני והיא חכמת חובות האברים בזמנם ובמקומם ואח"כ ישמש בחלק הג' בעניני דברי הימים לדעת כתות ב"א ותולדותם על סדר הדורות שעברו ומה שאירע מן הדברים והחידות בימים קדמונים וישמש בכל ענין ממנו בזמנו ובמקומו וכראוי לו כפי הצורך אליו ויעזר על השתמשו בכל א' מהם בחכמת השמוש ובחכמת המופת אשר בחכמת הדבר שמהם תהיינה ההקדמות לחכמת האלהית כי מי שאינו בקי בהם אינו מכיר סימני חכמת הבורא בבריאותיו ולא ידע עניני גופו כל שכן זולתו כאשר זימן העבד הזריז כלי בעלי המלאכות להשלים מה שכוון לעשותו מן המשי של המלך. והפתי הנמהר בעמדו על ספר האלהים הוא משמש בו לדעת חידות הראשונים ודברי הקדמונים וימהר ליהנות בו בעניני העולם ויביא ראיה ממנו לרדוף אחרי התאוה ולהניח דרך הפרישות ולעשות כרצון איש ואיש וללכת אחרי רצון כל מין ומין מבני האדם כדעתם וכחפצם והוא כמו שאמר הכתוב (משלי ה) הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה. בחון אחי המשל הזה והשיבהו אל מחשבתך והתבונן מספר תורת אלהיך מה שהעירותיך עליו והעזר להשיג אותו בקריאת ספרי

מרפא לנפש

שהמלבושים האלה הם מתרי"ג מצות שהם כנגד כל תרי"ג אברינו וכו' והם ג' כנגד מעשה ודבור ומחשבה שהם הכוונות למצות לעשותם לשמה כל איש כפי ידיעתו מגעת ע"ש. אתה הראית לדעת מזה המשל הנמרץ בדברי הזוהר כי מי שעושה כל שלשה מיני בגדים מהתורה שנתן הש"י לנו במעשה ודבור ובמחשבה הכל כמו יתברך זה יוכל ליכנס גם לחצר הפנימית וילבשם לפני המלך בכל זמן ובכל מקום הראוי לו מהם והכסיל עושה להפך שלוקח התורה רק לצרכי גופו ועושה הכל להנאותיו א"כ אינו יכול ליכנס אפילו לג"ע התחתון שהוא כמו חצר המלך ונענש ג"כ כמ"ש וירע בעיניו מעשה הכסיל כו' ועליו אמר הכתוב צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם והורה לנו במשל הזה שהספר הקדוש הזה נתחבר שיהיה לנו לעינים בדרכי הברור כיצד נברר דברים הדקים מן התורה ולא לסור ימין ושמאל מספרי הוראה ומוסר וע"י נעשה הבגדי קודש הנ"ל כמו ספרי רס"ג ז"ל וכיוצא בהם ספרים יקרים מהקדמונים כי הם מאירים

טוב הלבנון

יכניס המלך בשפלות גוף המשי אשר לבש לפניו ויאמר שהלבים מן המין הראוי לעמוד בו בהיכל המלך: לרדוף אחר התאוה כמעשה המקולקלים שבדורות הקדמונים: ולעשות כרצון איש להחניף את הבריות ולעשות עצמו ישר בעיני האנשים: הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה כלומר שיוציא כל זמנו עד צאת נשמתו מבלי למוד מוסר אך רק ברוב אולתו. האולת שקבל מספורי הקדמונים הוא שוגה בהם ואוהב אותם תמיד

פת לחם

לאבון כדרך הזוללים שאין מעצור לרוחם: אל שוממות ארצותיו אל המקומות השוממות הנמצאות בארצותיו: והשכינו עם אנשי קצפו נתן לו משכן בין האנשים שקצף עליהם מכבר: כחובות הלבבות בעשה טוב ומוסרי הנפשות בסור מרע: חובות האברים מה שהאדם מחוייב לעשות בפועל: בזמנם ובמקומם שהרבה מצות תלויות בזמן כמו שבתות ומועדים ודומיהן ויש תלויות במקום כמו מצות התלויות בארץ: לדעת כתות בני אדם הכונס במלת כתות על קיבוץ הרבה מבני אדם על הסכמת דבר אחד והתועלת בזה לראות עד היכן כח היצר להסית מבני אדם כמו הסכמת קבוץ בני אדם על הזנות ועל החמס כדור המבול והסכמת דור הפלגה על בנין העיר והמגדל ומאלה הספורים אנו מקבלים תועלת כמו שהאריך הרלב"ג בתועליותיו: מן הדברים והחידות דברים הגלוים ודברים הסתומים הנמצאים בהם: בזמנו ובמקומו ישתמש בהם לקחת דוגמא מהם בזמן שיזדמן לפניו ענין הדומה לו ד"מ מי שיזדמן לו פיתוי מאשה זה כמו שנמצא בכמה מחכמי התלמוד שפתום בנות גדולי האומות כמ"ש ר' צדוק תבעתי' ההיא מטרוניתא ועוד כמה מהם כמוהו או יזכור סיפור יוסף עם אשת אדוניו איך הסיב לה ואיך כל דברי פיתויה לא הועילו לה ואיך זכה עי"כ לכל הכבוד הגדול בזה ובבא ומענין דהמע"ה בנפלו ביד מלך גת שהשתולל ושינה טעמו וכדומה לזה בשאר סיפורים ויש דברים התלוים במקום כמו סיפור אברהם בזכירתו מלקיחת אשתו בהגיעו למקום שאין יראת אלהים ותפשתי בענינים רק דבר אחד לדוגמא: ויעזר על השתמשו כו' שהיה נעזר בעת שהשתמשו בהם במיני החכמות שהוא פורט: סימני חכמת כו' מלת סימן הונח על הוראת דבר ובאמרו סימני החכמה פירושו גלוי החכמה והוראתה לעיני השכל האנושי: כאשר זמן כו' כלומר שהחכמות הנזכר הם יהיו לו לתועלת השגת התורה כמו כלים שמשתמשים בהם בעלי המלאכות להוציא ע"י מלאכתן בשלימות וכלבון מדינתנו גלוי"ג: הנמהר נקרא בשם זה מי שאינו מיושב בדעתו וכל מעשיו במהירות בלי ישוב הדעת: חידות הראשונים סיפורי מעשים סתומים שקרו בדורות הראשונים גם סיפורי דברים שנדברו בין הקדמונים: ויביא ראיה ממנו כמו שהכסילים מביאים ראיה שיש לרדוף אחר העושר מאבותינו הקדושים שהיו כולם עשירי עם ומביאים ראיה שיקירי הראשונים היו להוטים אחר רבוי המשגל כמו שנמצא בדוד שהיו לו י"ח נשים ולשלמה אלף נשים והסכלים האלה אינם יודעים שאנחנו עורים ואין לנו שום ציור בעניני הראשונים כלל ושיקר וכוונתם היתה לשם שמים בעניניהם ומעשיהם הגלוים לנו לגנאי ואין לנו להביא ראיה מהם לשום דבר רק להבטיח: הוא ימות באין

מוסר

הגאון רבינו סעדיה ז"ל שהמה מאירים השכל ומחדדים הבינה ומורים הפתי ומזרזים העצל והאלהים יורנו דרך עבודתו כאשר שאל ממנו משיחו (תהלים טז) תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח:

מרפא לנפש

כלל ה': והאלהים יורנו דרך עבודתו כאשר שאל ממנו משיחו דוד עבדו תודיעני אורח חיים וזכה לשובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח אמן ואמן סלה:

פת לחם

מוסר בפועל רע ובהרוב אולתו יכנס בעשה טוב: ומורים הפתי בסור מרע ומזרזים העצל בעשה טוב: תודיעני אורח חיים השלול דרך המות ע"י פועל רע ח"ו ועל עשה טוב אמר שובע שמחות את פניך ביזכה לכבוד עבודת יוצרו בשלמות ולא כמקצר דהיינו שנעבדהו בשמחה ובטוב לבב וע"י זכה לנעימות נצח. אכי"ר:

טוב הלבנון

המיד: ספרי הגאון רבינו סעדיה ז"ל בכבר הלבנת והדפוס להגאון הנ"ל:

וזאת הסדרת שערי הספר הזה על סדריהם

השער הראשון	בבאור אופני חיוב יחוד האל בלב שלם:	השער הששי	בבאור אופני חיוב הכניעה והשפלות מפניו:
השער השני	בבאור אופני הבחינה בברואים ורב טוב האלהים עליהם:	השער השביעי	בבאור אופני חיוב התשובה וגבולותיה והדברים התלוים בה:
השער השלישי	בבאור אופני חיוב קבלת עבודת האלהים עלינו:	השער השמיני	בבאור אופני חיוב חשבון האדם עם נפשו לאל יתברך:
השער הרביעי	בבאור אופני חיוב הבטחון באלהים יתברך לבדו:	השער התשיעי	בבאור אופני חיוב הפרישות ומה שראוי לנו ממנה:
השער החמישי	בבאור אופני חיוב היות כל מעשינו מיוחדים לשמו ולהזהר מן החנף:	השער העשירי	בבאור אופני חיוב אהבת האלהים ומעלותיה:

השער הראשון שער היחוד

בבאור אופני חיוב יחוד האל יתברך בלב שלם. וזה פתח השער:

אמר המחבר כאשר חקרנו על מה שהצורך אליו יותר מפנות דתנו ושרשיה מצאנו יחוד האלהים בלב שלם שרשה ויסודה שהוא השער הראשון משערי התורה וביחוד יפרד המאמין מן הכופר והוא ראש אמתת הדת. ומי שנטה ממנו לא יתכן לא מעשה ולא תתקיים לו אמונה. ומפני זה היה תחלת דברי האלהים אלינו על הר סיני (שמות כ) אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' והזהירנו אחר כן על יד נביאו באמרו (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. וצריך שתבין הפרק הזה

מרפא לנפש

אמר המחבר כאשר חקרנו כו' ר"ל חקרנו מה הוא הדבר שהוא יסוד ועיקר ושורש של התורה והדת: פנה הוא כמו יסוד כמו היתה לראש פנה: מצאנו יחוד כו' מי שמאמין ביחודו של עולם בלב שלם זהו שורש ויסוד האמונה והתורה: ומי שנטה מהאמונה הזאת: לא יתכן לו עבודת ה' מאחר שאינו מאמין כי יתברך שהוא ברא את העולם והוא יחיד בעולמו וראוי לעבדו א"כ אין לו אדון שיעבוד אותו ואין לך כופר יותר מזה: ומפני זה היה תחלת כו' אנכי כו' לא יהיה לך ואמרו במכילתא משל למלך שנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזור עלינו גזירות אמר להם לאו כשתקבלו מלכותי אגזור עליכם גזירות שאם מלכותי אינכם מקבלים גזירותי היאך אתם מקיימים כך אמר המקום לישראל אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו' לא יהיה לך אני הוא שקבלתם מלכותי עליכם במצרים כי הם ראו בעיניהם יכולת הבורא יתברך כי לו לבדו הכח כו' אמרו לו

פת לחם

שער הראשון מפנות דתנו ושרשיה מפנות הפ"א בחיר"ק והוא מלשון אבן פנה שהיא האבן החזקה שבתוכה הבית להחזיק שני הכתלים והוא קיום הבנין דוגמת היסוד וכבר בארנו בהקדמה ענין שורש ויסוד ועל מה הונחו בטעם בענין הדת: **לא יתכן לו מעשה** אף שיעשה מעשים טובים אין מעשיו נכונים ומכוונים על בסיס וכן שיהיו נאמנים ומתקיימים: **ולא תתקיים לו אמונה** הוא אמונה מבלתי אמונת הדת לא תתקיים אצלו באשר אין יסוד כל הבנין נהרס

טוב הלבנון

מפנות דתנו הנה נאמר לפעמים על שם זוית וקרן כמו היתה לראש פנה (תהלים קי"ח). ארבע פנות העזרה (יחזקאל מ"ג): **ולא יתכן לו מעשה** אינו מקבל שכר על שום מעשה מצוה: **הפרק הזה** ר"ל

של שמע ישראל עד סופו ותראה היאך נעתקו בו דבריו מענין לענין וכלל עשרה ענינים כנגד עשרת הדברות והוא שצונו להאמין בבורא יתברך באמרו שמע ישראל ה'. ולא התכוון בכאן באמרו שמע לשמע האזן אך התכוון לאמונת הלב כמו שאמר הכתוב (שמות כד) נעשה ונשמע (דברים ו) ושמעת ישראל ושמרת לעשות וגו' וכל מה שבא על הדרך הזה בלשון שמיעה לא התכוון בו כי אם להאמין ולקבל. ואחרי אשר חייבנו להאמין באמתת מציאותו חייבנו להאמין שהוא אלהינו כמו שאמר אלהינו ואחר כן חייבנו להאמין כי הוא אחד אמת כמו שאמר ה' אחד. ואחר שחייבנו להאמין ולקבל שלשה הענינים האלה אשר זכרנו נעתק מהם אל מה שאנו חייבין לחבר אליהם והוא אהבת האל בלב שלם בסתר ובגלוי בנפשנו ובמאודנו כמו שאמר (שם) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך ואני עתיד לבאר הענין הזה בשער אהבת האל בעזר הצור. ואחר כן נעתק מהם להזהיר על חובות הלבבות באמרו והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך ר"ל שתדביקם אל לבך ותאמין בם במצפונך. ואחר כן נעתק מהם אל מצות האברים שהם כוללים הידיעה והעשיה כמו שנאמר ושננתם לבניך ודברת בם שאם לא יהיה לך בן אל תשים הבן עילת קריאתך אותם. ואחר כן אמר בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך שאין נמנע מן הלב ומן הלשון מה שהם חייבין בו כמו שאפשר לנמנע משאר האברים כאשר הקדמנו מחויב מצות הלבבות תדיר בפתיחת הספר הזה. וכל זה להזהיר על מה שהקדים במאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שתהיה רגילות לשונו בהם תמיד מביאה לידי

מרפא לנפש

כן אמר להם כשקבלתם מלכותי מעתה קבלו גזירותי וכו' עיין ברמב"ן בלבך נקרא מצוה זו קבלת עול מלכות שמים ע"ש : והוא שצונו להאמין כו' באמרו שמע שהוא לשון הבנה וקבלת דברים בלב כאילו אמר קבל והאמן בלבבך שיש אלוה מצוי ושמו ה' כי זה שמו לעולם וגו' (והוא גם השם שבו נתגלה לנביאים שמורה עליו יתי' שהיה והוה ויהיה ומהוה כל ההויות ומחויב המציאות) : נעשה ונשמע ר"ל נקבל להבין לכן אמרוהו אחר נעשה וכן ת"א : שהוא אלהינו ר"ל כי זה המצוי שהוא אלקי כל העולמות כמו שיורה השם הויה יתברך עם כל זה הוא אלהינו בפרט שבחר בנו בשעת מתן תורה לעם סגולה מכל העמים וקרבנו לעבודתו והנהגו קבלנו מלכותו עלינו : ואח"כ חייבנו להאמין כי הוא אחד אמת כמ"ש ה' אחד מדכפל השם ולא אמר ה' אלהינו אחד רצה להורות ולדייק ה' הוא אחד אמת אבל זולתו אינו אחד אמת בשום פנים אפילו אם נאמר על שום דבר אחד אינו אחד באמת רק דרך העברה כי הוא יותר מאחד כמו שיתבאר : אהבת האל בלב שלם כו' היא המדרגה העליונה ליחוד האל יתי' כמ"ש לעיל בסוף ההקדמה ומבואר בפירוש בפתיחת שער אהבת ה' ע"ש : שהם כוללים הידיעה והעשיה ר"ל בלמוד התורה הרמוז בושננתם ודברת בם יש בו ידיעה לידע מדע החכמה שבתורה והמצות ויש בו ג"כ מעשה שעקימת שפתיו בלמוד לשמה הוי מעשה ומצוה בפני עצמה לאפוקי שאר מצות האברים שאין בהם אלא מעשה בלבד כמ"ש בסמוך : שאם לא יהיה לך בן כו' ר"ל לכך מחלקם לשתי מצות. כלומר אם יהיה לך בן תלמדהו לבנך ואם לאו ודברת אתה בם שלא יהיה הבן סבה ועילה לקריאתך התורה אלא אתה חייב לדבר בם אפילו שלא יהיה לך בן : שאין נמנע מן הלב ומן הלשון מה שהם כו'

טוב הלבנון

ר"ל הפרשה : נעשה ונשמע וכן הוא בלשון הגמרא לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי : שהוא אלהינו עשנו ויוצרנו. ולקח אותנו להיות לו לעם : כמו שאמר ה' אחד ואלו היה כונת הכתוב למעט השניות בלבד היה לו לומר ה' אלהינו הוא יחיד. אבל לשון ה' אחד מורה שהוא לבדו אחד האמת ולא זולתו שום נולד ונברא יוכל שיאמר עליו שם אחד וכמ"ש בתחלת הקדמתו ולו יאתה שם האחדות האמתי. והוא יחיד ומיוחד. ר"ל יחיד שאין זולתו אלהים ומיוחד באחד האמת : ושננתם לבניך ודברת בם והתחיל במצות האברים היותר נכבדים והעקריים שהם הפה והלשון בצירוף הכונה בלב ללמוד וללמד ולקרות שמע : שאם לא יהיה לך בן אל תשים הבן עילת קריאתך אותם ר"ל שמה שחזר הכתוב לומר ודברת בם לא בא לבטל הידיעה ורק הדבור בלבד מספיק. רק כדי שלא נטעה לומר שהחיוב תלוי בשינונו לבן דוקא. לפיכך חזר ואמר ודברת בם לומר שעליו עיקר החיוב. ועילת לשון סבה : שאין נמנע מן הלב ומן הלשון ר"ל שמצוה זו התלוי' בלב

פת לחם

נ"ל : נעשה ונשמע ושמעת ישראל בתחלה הביא לראיה מפסוק נעשה ונשמע לפי שהוא פתח דברי אבותינו בקבלת התורה אך לפי שיש פתחון פה לבעלי דינים לפרשו על שמיעת האוזן כלו' נעשה מה שכבר שמענו ונשמע עוד ממנו יתי' מצות אחרות וכן פשט המשמעות בלשון חז"ל מסיפור דברי המין דקדמיתו פומייכו לאודנייכו לכן הביאו פסוק ושמעת ישראל שהם נאמר על המצות ששמעו כבר שקודם זה נאמר כמה פעמים אשר צוה ה' אלהיכם וע"כ צריך לפרשו לשון אמונה וקבלת הדבר : בלב שלם בסתר ובגלוי בא לפרש מה שאמר בכל לבבך שמלת כל מורה על השלמות וז"א בלב שלם וענין השלמות בזה שיהיו סתרו וגלויו שוין : ותאמין בם כו' היינו האמונה בכלל המצות שהם נתונים מאת ה' מן השמים : הידיעה והעשיה כלומר שבתלמוד וגרסא יש בו ידיעה בלב ומעשה בפועל שעקימת שפתיו ומבטא לשונו הם המעשה : שאם לא יהיה לך בן כו' בא לפרש מלות ודברת בם שהם לכאורה אך למותר שאחר שאמר ושננתם לבניך בודאי אי אפשר לשינון בזולת דבור לכן מפרש דלצדדין קתני שאם יהיו לך בנים תשננם לבניך ואם אין לך בנים אזי ודברת בם בעצמך שלא תדמה שהבן הוא עילת קריאתך פי' סבת קריאתך בפה כלומר שאחר שהעיקר הוא הידיעה בלב א"כ צורך הקריאה בפה איננה נצרכת רק בהודעתו לבנים לז"א שגם בפני עצמו צריך להגות בפה ולשון : שאין נמנע מן הלב כו' אין בהם מניעה בשום זמן ובשום מקום : מחוייב מצות הלבבות תדיר שם בהקדמה דבר מענין חיוב מצות הלבבות וביאר שם שחיובם תדיר :

ולא

בלב

זכרון הלב ולא יפנה לבבו מכבוד האלהים תמיד. וזה דומה למה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים טז) שויתי ה' לנגדי תמיד ואמר הכתוב (דברים ל) כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. ואחר כן נעתק מחובות האברים אל מה שיש בו מעשה בלבד ושמהו ג' חלקים באמרו וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך והם תפלה של יד ותפלה של ראש והמזוזה וכלם גורמים לזכור את הבורא ולאהבו בלב שלם ולכסוף לו וכמו שאמר הכתוב בחקי זכרון אהבת האוהבים (שיר השירים ח) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך וגומר ואמר (שם א) צרור המור דודי לי בין שדי ילין. ושם אותם שלשה כדי שיהיו חזקים וקיימים יותר כאשר אמר החכם (קהלת ו) והחוט המשלש לא במהרה ינתק. והפרק הזה כולל עשרה ענינים חמשה מהם רוחניים וחמשה מהם גשמיים. והרוחניים תחלתם שהבורא נמצא והב' שהוא אלהינו והג' שהוא אחד והד' שנאהבהו והחמישי שנאהב אותו בלב שלם. והחמשה הגשמיים תחלתם ושננתם והשני ודברת בם והשלישי וקשרתם לאות וגו' והרביעי והיו לטוטפות וגו' והחמישי וכתבתם על מזוזות וגו'. וארז"ל למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות. ועל כן ראיתי להקדים שער היחוד על שאר שערי הספר הזה. וצריך שאבאר עתה מענין היחוד בלב שלם עשרה ענינים. הראשון מה גדר היחוד בלב שלם והשני על כמה חלקים מתחלק ענין היחוד והשלישי אם נתחייב לחקור עליו בדרך העיון אם לא והרביעי איך דרך מחקרו ומה אנו צריכין לדעת תחלה קודם שנחקור על היחוד והחמישי לברר ההקדמות אשר יתברר מהן כי יש לעולם בורא בראו מאין והששי היאך

מרפא לנפש

ולכך אמר מצוה זו בל' ודברת בם בשבתך וגו' כאן אמר מצות הלבבות והלימוד כי בהם אין שום מונע מלדבר בם ולזכור אותם תמיד בשבתך בביתך וגו' אבל בשאר מצות האברים אינו יכול לקיים אותם תמיד ועיקר הלימוד יהיה בשביל שתהיה רגילות לשונו בהם תמיד ומביאה לידי זכרון הלב ולא יפנה וכו': שויתי ה' לנגדי תמיד כי זאת היא תכלית כל המדרגות במעלות הצדיקים והחסידים שלא יפנה לבבו מזכור האלהים תמיד כי אין ישיבת האדם ותנועותיו כו' כמו שהביא הרמ"א בש"ע א"ח והם דברי המורה ועי"ש שהאריך וע"ע לקמן וכ"כ בספר חרדים סי' ל"ה: ואח"כ נעתק כו' וכמש"ה בחקי זכרון אהבת האוהבים ר"ל במנהגי אהבת האוהבים והדודים נותנים זה לזה צרור עם בשמים טובים או חותם על זרועו שיראהו תמיד ולא תשתכח האהבה שביניהם כמו שאמרה כנסת ישראל להקב"ה שימני כחותם על לבך הדביקני על לבך וזכרני כאילו הייתי חותם על האצבע ועל הזרוע שלא תשכח האהבה שבינינו: ואמר צרור המור וגו' כלומר אהבת דודי לי תמיד כצרור המור הלן תמיד בין שדי שלא אשכח אהבתו לעולם כן ה' אלהינו נתן לנו מצות תפילין על הזרוע ועל המוח ומזוזה על הפתח שלא נשכח אותו בשום זמן ולזכור אותו ולאהבו בלב שלם בכל עת ובכל שעה: והחמישי שנאהב אותו כו' ר"ל שנעבדהו בלב שלם: עשרה ענינים והם העשרה פרקים בשער הזה:

פת לחם

ולא יפנה לבבו לא יהיה לבבו פנוי מזכרון אלהים: שויתי ה' לנגדי תמיד ואמר כי קרוב כו' בתחלה הביא ראיה שהזכירה בלב צריכה להיות תדיר ואח"כ הביא ראיה שהניגון הפה גורם לזכירה בלב ממש שנא' בפיך ובלבבך ולכן הקדים הפסוק מתהלים על הפסוק שבתורה: שיש בו מעשה בלבד ואע"פ שאמרנו מצות צריכות כונה זה אינו רק בתחלת עשייתן צריך לכוין שהוא מתחיל לעשות מצוה לשם ציווי הבורא ית' ולצאת בה ידי חובת המצוה אמנם כל משך זמן קיומה אינו צריך שום כונה והגע עצמך וכי האדם היושב בסוכה ולבוש ציצית יחשוב כל היום בכונת הציצית והסוכה ואע"פ שנדון דידן הוא בתפילין וכבר אמרו אסור להסיח דעת מתפילין כבר פי' רבי' אשר ז"ל שהמכוון בזה שיזהר משחוק וקלות ראש משא"כ בת"ת שהלמוד זולת הבנת הלב אינו ענין כלל ואעפ"י שאמרו ליגמר איניש והדר ליסבר הכונה שילמד בתחלה בהבנה שטחיית ואח"כ יעמיק אמנם בלתי הבנה כלל כבר אמרו המשלים שהוא כגוף בלא נשמה: בחקי זכרון כו' החוק והנימוס הראוי להיות בין אוהבים נאמנים דהיינו שיזכרו תמיד איש את רעהו והכונה שם באהבת ה' את ישראל עמו והשוקתם אליו: כחותם על לבך כחותם על זרועך הזכיר בו לב וזרוע שתהיה אהבתם תקוע בלב ונראית בפועל המעשה שהמעשה מיוחס לזרוע כמ"ש חשף ה' את זרוע קדשו: ואמר צרור המור הפסוק הראשון נאמר על אהבת ה' את ישראל בלב ובפועל כביכול ופסוק זה נאמר על אהבת ישראל את יוצרם יתברך ופרט בזה ג"כ ב' החלוקות כי צרור המור הוא דבר הנראה לעינים ועל האהבה בלב אמר בין שדי ילין שהלב הוא בין השדים וכן פירשו המפרשים ואמר באהבת ה' את עמו הלב ואח"כ המעשה ובאהבת ישראל אותו ית' הפך הסדר לפי שבטבע האנושים התנועות החיצוניות מעוררות האהבה הפנימית כידוע: ושם אותם שלשה מה שהם שלשה זכרונות דהיינו תפלה של יד ושל ראש ומזוזה: והרביעי שנאהבהו והחמישי שנאהב אותו בלב שלם אע"פ שהאהבה האמתית היא בכלל האהבה בלב שלם אעפ"כ פרט אותם לב' חלוקות כמו שנמנו

טוב הלבנון

בלב ולמען אין מניעה לקיים אותה בכל זמן ובכל מקום וכל זה להזהיר וכו' הטעם שצותה התורה על תמידות הענין אע"פ שאין החיוב לעשות כן תמיד ולזה אמר שכונת הכתוב הוא על רגילות הלשון בהם תמיד: ולכסוף לו לחשוק אליו: בחקי זכרון אהבת האוהבים בחוק הראוי שיהיה בין שני האוהבים: שימני כחותם על לבך וגו' ר"ל שבקשה מן דודה שיהיה זכרונה חקוק על לוח לבו וחתום על זרועו. ונגד זה הוא תפלה של יד קשור על הזרוע נגד הלב להיות לנו לזכרון אהבת האל: צרור המור דודי לי בין שדי ילין כמו כן זכרה היא אהבת דודה שאינו זז ממנה כמו צרור המור שמונח בין שדים: ושם אותם שלשה ר"ל שלש

המצות

נביאם לקיים מציאות הבורא והשביעי להביא הראיות שהוא אחד והשמיני לבאר עניני האחד העובר והאחד האמת והתשיעי שהאל יתברך אחד אמת ואין אחד אמת זולתו והעשירי במדות האלהיות המושכלות והכתובות והפנים אשר יתבאר מהם לקיימם לו ולהרחיקם ממנו :

פרק א אמר המחבר בגדר יחוד האלהים בלב שלם הוא שיהיו הלב והלשון שוים ביחוד הבורא ית' אחר אשר יבין בדרכי הראיות בירור מציאותו ואמתת אחדותו מדרך העיון מפני שיחוד האלהים מתחלק במדברים כפי התחלקות הכרתם והבנתם. מהם מי שמיחד אותו בלשונו בלבד והוא שישמע ב"א אומרים דבר והוא נמשך אחריהם מבלי דעת ענין מה שהוא אומר. ומהם מי שמיחדהו בלבו ולשונו ויבין ענין מה שהוא אומר מדרך הקבלה שקבל מאבותיו ואיננו יודע בירור מה שקבל מהענין ההוא. ומהם מי שמיחדהו אחר שיבין מדרך הראיות אמתת הענין אך יחשבנו במחשבתו כשאר האחדים הנמצאים ויבא להגשים הבורא ולהמשילהו בצורה ובדמות מפני שאיננו יודע אמתת יחודו וענין מציאותו. ומהם מי שמיחדהו בלבו ולשונו אחר שיבין ענין האחד האמת והאחד העובר ויביא ראיות על ברור מציאותו ואמתת יחודו וזהו החלק השלם בענין היחוד. על כן אמרתי בגדר היחוד השלם שהוא השוואת הלב והלשון ביחוד הבורא אחר שידע להביא ראיה עליו ולדעת אופני אמתת אחדותו מדרך העיון :

פרק ב אמר המחבר אך על כמה פנים מתחלק יחוד הבורא. אומר. מפני שפשטה מלת יחוד בדברי אנשי היחוד הרגילו בה הרבה בלשונם ובמלותם תמיד עד אשר שבה

מרפא לנפש

פרק א אמר המחבר בגדר יחוד כו' פירוש מלת גדר הוא הוראה גמורה על הדבר שרוצים לידע מהותו על נכון צריך לקרותו בשם המיוחד לו לעצמו שלא נטעה שכוונתך היה לדבר אחר כמו שעושין גדר סביב שלא יתערב ויבואו לדברים שחוץ לגדר למשל אם נאמר על האדם שגדרו הוא שהוא מדבר הוא הוראה גמורה על האדם שאין פרק אבל אם תאמר עליו שהוא חי אין זה גדרו השלם ויש פרק בדבריך שהבעלי חיים גם כן נקראים חי וכן כל כיוצא בזה ודעהו. כן הדבר ביחוד הבורא ית' כשיהיה הלב והלשון שוין ויודע דרכי הראיות מה שאומר על ה' שהוא אחד כיצד הוא אחד אזי אחדותו בלבו הוראה גמורה עליו ית' אבל אם אינו יודע להביא ראיות מדרך העיון ואומר על ה' שהוא אחד אין זה הוראה גמורה על ה' יתברך ויש פרק בדבריו כי כמה דברים יש בעולם שנקראים ג"כ אחד אע"פ שאינם אחד אמת שהרי הם יותר מאחד כמו שיתבאר לפנינו ובזה תבין כל הפרק הזה ואחריו : ומהם מי שמיחדהו אחר שיבין כו' ר"ל שידע להביא ראיות שהבורא ית' נמצא ומחוייב המציאות ואין אלהים זולתו אבל לא חקר מה בין האחד האמת שהוא הש"י ושאר האחדים שהם אחד עובר וע"י זה יבא להגשים הבורא כו' :

פרק ב אמר המחבר אך על כמה פנים מתחלק יחוד הבורא ועתה הוא מפרש מאין יצאו חילוקי דעות ביחוד הבורא כמ"ש בפרק א' ואמר בעבור שנתפשטה מלה זאת של יחוד שמשתמשים במלה זו תמיד והורגלו בה הרבה באחר דבריהם ולשונם : אנשי היחוד המאמינים ביחודו של עולם : עד אשר שבה אצלם כו' הרגל נעשה טבע אצלם עד אשר שבה

טוב הלבנון

המלות האלו עשה אותם הכתוב ליסוד הדת : **האחד העובר** שאינו נקרא אחד רק על דרך העברה : **ואחד האמת** והחילוק יתבאר בסמוך :

פרק א במדברים בין בני האדם : **שיבין ענין האחד** שאין עוד אל מלבדו בראיות שכליות. ומהם יוסיף לקח להבין אחד האמת :

פרק ב אשר שבה אצלם הזכרת המלה הזאת לשמש אצלם

פת לחם

מציאות השם ואחדותו לב' עיקרים אע"פ שבכלל אחדותו מציאותו לפי בדרך בני אדם לילך בהדרגה ממעלה הפחותה אל היתרה לכן נמנו לשתים :

פרק א מתחלק במדברים בבני אדם שנקראו חי מדבר : מדרך הראיות אמתות הענין שהוא מבין ע"פ ראיות שהוא האמת שהבורא ית' הוא אחד אך יחשבנו וכו' : **ויבא** להגשים הבורא ויציירנו במחשבתו כאחד הגשמים : **בצורה** ובדמות הוא ע"פ לשון הכתוב בצלמנו כדמותנו שצלם הוא צורת הדבר דהיינו פנימיות הדבר ועיקר מהותו כמ"ש במורה בארוך ודמות הוא התואר החיצוני :

פרק ב בדברי אנשי היחוד האנשים השייכים לאמונת היחוד הם עם בני ישראל המיחדים שמו ית' : **הרגילו בה הרבה בלשונם ובמלותם** שהם מורגלים בו בשני מיני הרגל הא' מצד אבר הלשון בעצמו שהורגל להזכירו והרגל נעשה טבע עד שמתנועע מעצמו לכך אף בלי שום לב לדבר וזה מאמר חז"ל למד לשונך לומר איני יודע כלומר הרגל לשונך במלות אלו עד שתהיה בטוח שמעצמו ישיב כן לכל שואל וכאלו הוא נעשה בטבע ולא בבחירתך ותרויח בזה שלא ייוחס לך בזה שם שקרן אע"פ שבאמת הוא דבר שקר לומר על הידוע לו איני יודע אמנם אתה תהיה נקי כי לא לך תיוחס הפעולה אחר שהיא נעשית בטבע ולא בבחירתך ויש הרגל בדבור שהוא מיוחס אל מלות איזה נוסח שבכל פעם שבא הנוסח ההוא בפיו שמה הנוסח ובלוהו גורר המלות ההם אחריו כמו שאמרו חז"ל (ברכות) אבל אמר למען ירבו ימיכם בשפא דלישנא נקטיה : **עד ששבה אצלם ממלות התימה כו'** כ"כ הורגלה אצלם ההשתמשות במלת היחוד עד שנהייתה אצלם תמיה לענין התמיה אם בהפלגת טוב או בהפלגת רע ח"ו שכן דרך בני האדם שכשרואין או שומעין דבר טוב שהוא בהפלגה גדולה כמו איזו חכמה מופלגת אצל איש אחד או גבורה מופלגת או עושר מופלג ואמרו זה לזה בסיפורי דבריהם ביחותם בורא יחיד כמה חכם הוא פלוני או כמה גבור או עשיר הוא שכן טבע בני אדם ליחס דבר היוצא מן הטבע לפי דעתם אל הבורא ית' אף ע"פ שגם בטבע הוא מעשי ידיו ית' וגם בדברי הנביאים נמצא סגנון זה כמו הררי אל וכן עיר גדולה לאלהים ובמליצה זו עצמה משתמשים גם בהפלגת איזה רעה ח"ו כמו מגפה גדולה מהקב"ה מלאכים ר"ל או הפסד גדול בקניני האדם כמו שריפה גדולה ח"ו :

בהרדתם

אצלם במלות התימה על הטוב ועל הרע והם משתמשים בה בחרדתם לצרה גדולה להגדילה ולהפליא ענינה ואינם מעלים על מחשבתם להבין אמתת ענין מה שיעבירו על לשונם מן הסכלות והעצלות והם חושבים כי ענין היחוד נגמר להם כאשר נגמרה מלתו ולא ירגישו כי לבותם ריקים מאמתתו ומצפוניהם נעורים מענינו מפני שמיחדים אותו בלשונם ובמליהם ויחשבוהו בלבבם יותר מהאחד וידמוהו במצפונם בדמות שאר האחדים הנמצאים ויספרו אותו במדות לא תאותנה לאחד האמת בעבור שאינם יודעים ענין האחד האמת וענין האחד העובר אלא הסגולה מאנשי היחוד שהעמיקו בחכמה והבינו ענין הבורא והנברא וחוקי האחד האמת ומה שהוא מתבודד בו. ואמת אמר הפילוסוף באמרו לא יוכל לעבוד עילת העילות ותחלת ההתחלות אלא נביא הדור בטבעו או הפילוסוף המובהק במה

מרפא לנפש

ונהיה שמלה הוא בשמש: במלות התימה כשהם תמהים על שום דבר כן דבר טוב מאד או רע מאד אומרים עליו שזה הדבר יחיד בטובו שאין כמוהו בעולם וכן בצרה גדולה צועקים שאין כמוהו ואין אחדות כמוהו וא"כ קוראין אותו בשם אחדות גמורה אשר לא כדת שהרי אין אחדות אמתי בעולם בלתי הבורא יתברך לבדו וגרם להם זה סכלותם בלא הבינו האמת מן השכל כנ"ל לפרש והר"ן מפרש שכוונת המחבר כאן כמ"ש בשער אהבת ה' פ"ו שכתב על אותן שמזכירין שם שמים לבטלה בגדופיהם והם מכוונים בזה להפליא ולהפליג בגדופיהם כו' ע"ש וכן אמר כאן שבכל דבר הן טוב או רע מזכירין יחוד הא-ל ושמו יתברך לבטלה ואינם יודעים מה הם אומרים מפני הסכלות והעצלות כו' ע"ש והבוחר יבחר: ויספרו אותו במדות אשר לא תאותנה אשר לא יאותו לספר ולתאר את הבורא באותן מדות שהם מספרים אותו בהן. והוא לשון ראוי ונכון כמו בזאת נאות לכם: והבינו ענין הבורא והנברא שהבינו שע"כ יש הפרש והבדל בין הבורא ובין הנברא שאם הבורא יסופר באחדות האמתי נמנע הוא שהנברא ממנו יהיה ג"כ אחד כמותו וכן להיפך שהנבראים מהם רב בעצמם כמו שנראה שהם מחוברים מבני דברים ע"כ הבורא אינו רב כמותן כמו שיתבאר לפנינו: ומה שהוא מתבודד בו ומה שראוי להיות בו לבדו שאין לשום ד"א מדה זו מה שיש בו יתברך: נביא הדור בטבעו דבר מבואר הוא שהנביאים רואים ושומעים ומשיגים דברים נפלאים בעיניהם הרוחניים כאילו ראו ושמעו אותן בחושיהם הגשמיים מה שהפילוסופים והחכמים מבלים רוב ימיהם לבא עד תכונתם ואפשר שלא ישיגוהו לעולם כמו שהאריך בזה בעל ספר הכוזרי ע"ש וראוי שתדע שאנחנו המאמינים באלהי אברהם יצחק ויעקב ומשה דור אחר דור שהם ראו הכל ושמעו דבריו בסיני הוא כאילו אנחנו ראינו ג"כ בעינינו כי בודאי לא נחלו לנו אבותינו דבר שקר ואין בו מועיל כמ"ש וכ"כ הכוזרי מ"א סי' כ"ד שהקבלה הנמשכת היא כראות העין ע"ש: או הפילוסוף המובהק ר"ל הגם מובהק אף

פת לחם

בחרדתם לצרה גדולה כאשר נס חרד נפחד פתאום בנא ח"ו עליהם איזה צרה גדולה אומרים בורא יחיד מה זה היה לנו ובזה מראים שהיא גדולה ושעניה מופלג מן הטבע בעיניהם ובתחלה זכר שהם משתמשים בה להזכירה על התימה על הפלגת בטוב או רע של זולתו שאינו נוגע להם ואין שייך בזה חרדה רק תימא בדרך שיח ובכאן דבר בחרדת לבם על ענין עצמן ולכן לא הזכיר בכאן גם הטוב שאין דרך בי"א להפליג טובת עצמן: מפני הסכלות והעצלות שמי שאינו נותן לב להתבונן ולהשיג דבר שנצרך ומועיל הוא אם מפני סכלותו במעלות השגת הדבר ההוא וצרכו ותועלתו וזו היא הסבה לביטול תלמוד תורה בעוה"ז לפי שאין בני אדם מכירים מעלת השגתה וכמה נרכים ותועלתה גדולות או מפני עצלותו שאינו רוצה ליגע עצמו ולהטריד לבו ורעיונו: כי לבותם ריקים מאמתתו שאינם מחשבים אז בלבבם שיחודו חלוק משאר כל האחדים שרק יחודו הוא אמתי ולא זו אף זו שמצפוניהם נעורים אז בכלל מציור ענין האחדות ורק מנהג בלשונם בלי ציור כלל ועיקר ואמר בהבנת אמיתתו לשון ריק שצודק לומר גם על דבר שהוא ריק מעיקרו ולא נתמלא מעולם שהבנת האמתות לא היתה בם עדיין כלל ועיקר אמנם ציור האחדות במחשבתם אי אפשר שלא היתה איזו פעמים במחשבתם עד הנה רק שהוכה מדעתם אמר לשון ניעור כדבר שהיה נתון בכלי ונגער ממנו: בלשונם ובמליהם כבר פירשתי: ויחשבוהו בלבבם כו' שאחר שהם חושבים בלבם שהוא ית' חי וחכם וגבור

טוב הלבנון

אצלם: במלות התימה כאשר יקרה להם דבר זר נפלא לטוב או לרע יאמרו שהוא ענין יחיד ומיוחד אין כמוהו בדרך גוזמא והפלגה: ואינם מעלים על מחשבתם לחלק בין האחדות המדובר בדרך העברה ובין האחדות האמתית: כי ענין היחוד ר"ל יחוד הא-ל נגמר להם כאשר נגמרה מלתו. כלומר כמו שקל להוציא בפיהם מלת אחד כך נקל הבנת מה הוא היחוד והאחד: ריקים מאמתתו שאינם מיחדים אותו באמת: ומצפוניהם נעורים מענינו ריקים מהבנת מלת האחד. ונעורים הוא ג"כ מלשון רקות כמו וככה יהיה נעור ורק (נחמיה ה'): ויספרו אותו במדות ר"ל בתארים גשמיים: לא תאותנה לא תרצנה מלשון אך בזאת נאות לכם כלומר נרצה לכם: הסגולה מאנשי היחוד בחירי האנשים מכל זולתם מלשון והייתם לי סגלה מכל העמים: ענין הבורא והנברא ההבדל שבין הבורא לברואיו: ומה שהוא מתבודד בו מתייחד בו: או הפילוסוף המובהק שלם בחקירתו ותורתו:

שאינם

וכדומה לזה בשאר תארים שאנו מתארים אותו ית' ומדמה בלבו ענין אלו התארים כמו באדם שהוא חי בחיים שבו וחכם בקנין החכמה שבו וגבור בכח אשר בו א"כ לפי דמיונם הוא ח"ו יותר מאחד שהרי לפנינו הוא וחכמתו וכחו וחייו כמו שיתבאר עוד לקמן: וידמוהו במצפונם כו' זה נאמר לענין הדמות והתואר שמציירין אותו כביכול בדמות ותואר כשאר האחדים שהם בעלי דמות ותואר וע"ז אמר וידמוהו לשון דמות: ויספרו אותו כו' בסיפורם ושיחותם זה לזה מספרים אותו במדות שאינם נאותים והגונים לפי אמתות אחדותו כמו הכעס והמון עם הארץ שמזכירים בו אהבה ושנאה וכעס בדמיון גם כפי הנמצא בבני אדם: בעבור שאינם מבינים כו' אלא הסגולה רק האנשי' יחידי סגולה שבאנשי היחוד כלומר מבעלי אמונת היחוד הם יודעים מהו אחד אמת ואחד עובר וכל זולתם אין להם ידיעה בזה: ענין הבורא והנברא החלוק שבין הבורא ית' לנבראיו מצד שהוא הבורא והם נבראים ומחודשים: וחוקי האחד האמת התנאים והאופנים הנתונים לחוק שעליהם יאמר על האחד שהוא אמת ובלתם לא יאמר עליו שהוא אמת: ומה שהוא מתבודד בו באיזה ענינים האחד האמת מתבודד כלומר גדול ומובדל משאר האחדים: עילת העילות ותחלת ההתחלות נכבדות דבר בו ית' בב' בחינות אם מצד היותו סבה לכל הסבות ואם מצד היותו תחלה בזמן לכל הנמצאים: נביא הדור בטבעו שהנביא מרגיש בעצמו ידיעת הבורא ית' בהשגת הנבואה בלי שום מופת ומחקר רק כהרגשותינו המוחשים שהיא טבעית אצלנו

השג

שקנהו מן החכמה אבל זולתם, עובדים זולתו, מפני שאינם מבינים נמצא אלא מורכב. ובעבור זה מתחלק היחוד כפי התחלקות דעות בני אדם ויתרון הכרתם על ארבעה חלקים. תחלתם יחוד האל בלשון בלבד והמעלה הזאת היא המעלה אשר יגיע אליה הקטן והפתי אשר איננו יודע ענין האמונה ואין אמתתה קבוע בלבו. והחלק השני הוא יחוד האל בלב ובלשון ע"י הקבלה מפני שהוא מאמין במי שקבל מהם ואיננו יודע אמתת הענין מצד שכלו ותבונתו והוא כעור הנמשך אחרי פקח ואפשר שיקבל ממקבל כמותו והוא כחברת עורים שם כל אחד מהם ידו על שכם חבירו עד שהגיעו אל הפקח אשר בראש החבורה שמנהיגם שאם יפשע הפקח הזה בהם ויתעלם מהם ולא יזהר בשמירתם או אם יכשל אחד מהם או יקרהו מקרה, יקרה לכל המקרה ההוא ויתעו מני דרך ואפשר שיפלו בבור או בגומץ או שיכשלו בדבר שימנעם מלכת. וכן המיחד מצד הקבלה אין בוטחין בו שלא יבא לידי שיתוף שאם ישמע דברי המשנים וטענותם אפשר שתשתנה דעתו ויטעה ולא יכיר ומפני זה אמרו רז"ל הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס. והחלק הג' מחלקי היחוד הוא יחוד הבורא בלב ובלשון

מרפא לנפש

בלא נחל הטורח מאבותיו שבלשון יון ולשון ערבי קוראים לחכמים פילוסופים כך מצאתי : ובעבור זה מתחלק היחוד כו' ר"ל מפני שהרגילו האנשים השכלים לזכור בכל ענייניהם מלת יחוד והאחדות לכך יוצאים מזה כמה חילוקי דעות כמו שמפרש וכמ"ש בפ"א בקיצור : והחלק השני כו' על ידי הקבלה מפני שהוא מאמין כו' כי יודע כל אדם שלא נחלו לו אבותיו ורבותיו דבר שקר שאין בו מועיל ובודאי שגמור למדוהו ומסרו לו מבחר הדברים שאמתיים אך לפעמים שלא פירשו לו רבותיו כל שצריך גו לאמונתו אפשר שיטעה ולא יכיר. ואפשר שרבו גם כן לא ידע דרכי הראיות וטעה ג"כ בקצת דברים וזה נמשך אחריו כעור אחר עור כמ"ש הראב"ד בהשגותיו שהיו כמה גדולים מאנשי אמונתנו שהאמינו שיש ח"ו באלהות דברים גשמיים שפשט הכתובים הטעה אותם ואף שהוא עון פלילי והרמב"ם בכלל אפיקורוס יחשב : בגומץ פירש הרד"ק פחת גדול לשון גומא : דברי המשנים פירוש שמשנים דברי אלהים חיים וכה"א דברי האפיקורסים וטענותם. (לשון מנות הלבבות) : והחלק השלישי כו' עיין בפ"א :

טוב הלבנון

שאינם מבינים נמצא מה שהוא קדמון : אלא מורכב דברים נבראים : שהוא מאמין במי שקבל מהם שאלוה אחד ואין שני. ומשים דבר זה להאמין בלבו : ואיננו יודע להבין אמתת הענין ע"י ראיות ומופתים : אשר בראש החבורה שמנהיגם הגם ודאי הסומא הנשען על הפקח א"א שיוכל לכוין הילוכו ביושר גדול כמו הפקח עצמו מבלי שיטה מעט מעקבותיו. ואעפ"י שאין זה נרגש בהסומא הראשון שסמוך לפקח אך אם ירבו הסומים הנמשכים אחר הפקח אם יטה כל אחד מעט יצטרפו הנטיות עד שאפשר שיכשל אחד מהם. גם יקרה לכולם המכשול ההוא לתשות מן הדרך הישר : ואפשר שיפלו בבור או גומץ ר"ל לא בלבד שלא יוכלו להגיע בהילוכם אל מקום חפצם. אלא שאולי יפלו בבור או בגומץ והוא חפירה בקרקע מלשון חופר גומץ בו יפול (קהלת י') מה שלא יוכלו לצאת עד אשר ימותו תחתם. עד שמה שהשתדלו ללכת הרע להם יותר ממה שהיו נמנעים מהלוך זה. והנמשל מבואר שמי שאינו יודע אמתת האמונה על צד העיון בעצמו רק הוא נשען על הקבלה איש מפי איש בדורות הרבה עד המקבל המבין משכלו. הנה ברוב הזמנים אפשר שנטה כל אחד מעט מן האמת עד שהיה לנטיה גדולה. ומה שזה מתעסק להבין ולעיין בדבר המקובל לו בפירוש כונתו והסבור שילך בעקבותיו אדרבא אפשר שיפול בטעות גדול מה שימית נפשו בלי ספק ולא יוכל לצאת מטעותו לעולם. עד שאלו היה עוזב העיון בדבר המקובל ורק מקבלו על פשוטו כמה וכמה היה נוח לו ממה שגורם להשמיד עצמו ואת הנמשכים אחריו והסומכים על קבלתו : דברי המשנים שני אלהות ולשון הזה כתב המורה פרק ע"ה מחלק א'. וכה"א כתוב דברי המינים ומשנים והכל אחד. כי האיש שהיה שמו מאני ימ"ש היה טוען שיש ב' אלהות א' פועל רע ואחד פועל טוב ועל שמו נקראו הנמשכים אחר דעתו בשם מינים : ודע מה שתשיב לאפיקורוס ומלת אפיקורוס הוא שם

פת לחם

כעין מרגיש בעצמו הראות והאוזן השמע : במה שקנהו מן החכמה על ידי חכמתו הוא משיג אמתת יחודו ע"פ ראיות ומופתים : שאינם מבינים נמצא כו' ה"ל שהם מעלים בלבם איזה דבר שיהיה נבדל המציאות לא יצוייר אצלם רק במהות מורכב ולא ביחוד פשוט : ויתרון הכרתם מוסב על מלת כפי כלומר וכפי יתרון הכרתם : אשר איננו יודע כו' ואין אמתתה כו' איננו יודע ענינה בשלימות וגם הקצת שהוא מבין איננה קבועה בלבו לזכור אותה תמיד : מצד שכלו ותבונתו במלת שכלו כוון על המושכלות הקרובות לדעת האדם ועל הרחוקות שצריך להתבונן ולהעמיק בהם אמר ותבונתו : שם כל אחד שהם כל אחד וכו' : עד שהגיעו כלומר ענין המשכם זה אחר זה ושימת ידם הולך מן המאוחר אל קודמו בכולם עד שמגיע אל הפקח אשר בראש וכו' : שאם יפשע כו' ויתעלם מהם אם יפשע בזדון להרע או יתעלם מצד עצלותו : או אם יכשל כו' אם יכשל עוד אחד האחוז מן כל האחוזים : או יקרהו מקרה על המכשולות המוטמנות ומונחות בדרך מקודם כמו אבנים או קוצים וברקנים אמר אם יכשל ועל איזה מקרה שמתחדש עליו כמו שישיגהו חץ מרובה קשת או שיפול באפס אונים מן הרעב או הצמא או מקור והוא אמר או יקרהו מקרה : בגומץ הוא ג"כ מין בור כמו חופר גומץ בו יפול (קהלת י) : או שיכשלו כו' כלומר או שלא יהיה גדול כ"כ שיספיק להפילם עכ"פ יספיק למנוע הליכתם : שלא יבא לידי שיתוף הוא היפך היחוד : דברי המשנים מאמיני השניות כלומר השתוף ואמר דברי המשנים וטענתם דברי ראיותיהם על אמונת השתוף וטענותיהם כלומר מה שהם טוענים ומשיבים קושיות על אמונת היחוד כמו הפותר שהיה בימי דוד מלכא [illegible] נקרא [illegible] וע"ש נקראו אחריו

מזיק

זהר שיוכל להביא עליו ראיות על אמתת מציאותו בדרך העיון מבלי דעת ענין האחד האמת והאחד העובר. וזה דומה לפקח שהוא הולך בדרך והוא רוצה ללכת אל ארץ רחוקה והדרך מתחלקת לדרכים רבים מסופקים ואיננו יודע ומכיר הדרך הנכונה אל העיר אשר שם מגמתו אליה אע"פ שהוא יודע אותו הצד ואותה הפאה והוא יגע למאד ואיננו מגיע אל חפצו מפני שאינו יודע הדרך כמו שאמר הכתוב (קהלת י) עמל הכסילים תיגענו אשר לא ידע ללכת אל עיר. והחלק הרביעי הוא יחוד האלהים בלב ובלשון אחר אשר ידע להביא הראיות עליו ולעמוד על אמתת אחדותו מדרך העיון והסברות הנכונות השכליות וזהו החלק השלם והחשוב שבהם והמעלה הזאת היא אשר הזהיר עליה הנביא באמרו (דברים ד) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגומר:

פרק ג אך לדעת אם אנו חייבין לחקור על היחוד בדרך העיון אם לא, אומר, כי כל מי שיוכל לחקור על הענין הזה והדומה לו מן הענינים המושכלים בדרך הסברא השכלית חייב לחקור עליו כפי השגתו וכח הכרתו. וכבר הקדמתי בתחלת הספר הזה מן הדברים המראים חיוב הענין מה שיש בו די והמתעלם מחקור הרי זה מגונה ונחשב מן המקצרים בחכמה ובמעשה והוא דומה לחולה שהוא בקי בחליו ובדרך רפואתו סמך על רופא שמרפא אותו בכמה מיני רפואות והוא מתעצל לעיין בחכמתו וסברתו ברפואות הרופא לדעת אם הוא מתעסק בעניניו על דרך נכונה אם לא והיה יכול לעמוד על זה מבלי דבר שימנעהו. וכבר חייבתנו התורה בזה כמו שכתוב (שם) וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'. והראיה שהמחשבה אל הלב הוא עיון השכל הוא מה שאמר הכתוב (ישעיה מד) ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה וגו' ואמר דוד המלך ע"ה (דה"א כח) ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות דורש ה' וגו' ואמר (תהלים ק) דעו כי ה' הוא האלהים וגו' ואמר (שם

מרפא לנפש

וידעת היום והשבות וגו' פירשתי לעיל ע"ש:
פרק ג והוא דומה לחולה כו' לדעת אם הוא מתעסק כו' ר"ל שיעיין בשכלו ג"כ אם ירש לו רבו כל הצריך לאמונתו בלא

פת לחם

כל הפוקרים באלהות מינים המובא בעקידה ובשאר ספרים במפעולות הטובות ופעולות הרעות הנמצאות בעולם הביא ראיה שיש שני בוראים פועל טוב ופועל רע הפכים עצמותיו: מבלי דעת ענין כו' שהוא מחשב בלבו היחוד אבל אינו יודע ההפרש שבין אחד האמת לאחד העובר ואחר שאיננו מתכונן בהפרש זה נמצא שאיננו יודע אמתות ענין היחוד: אותו הצד ואותו הפאה ר"ל שהוא יודע שהעיר הוא נגד מזרחו של עולם וז"א אותו הצד ובאמרו אותה הפאה כוון שלכל צד יש שתי פאות כמו למזרח יש מזרחית דרומית ומזרחית צפונית וזה יודע גם הפאה ואעפ"כ וכו': עמל הכסילים כו' קרא אותו כסיל על שלא דרש וחקר קודם לכתו באיזה דרך ילך והוא היפך החכם שהוא הרואה את הנולד ושיעיו בראשו של דבר להתבונן מקודם בכל דבר:

פרק ג בחכמה ובמעשה מפני שיש בהם דברים נוגעים למעשה כמבואר בהקדמה: בקי בחליו שהוא יודע מהות החולי וסיבותיו בהם ידיעות מוכרחות לרופא: לעמוד על זה להשיג ידיעה זו: דע את אלהי אביך כו' ע"י שתדענו בשכלך יהיה לבך שלם ונפשך חפצה בעבודתו וז"א ועבדהו בלב שלם ונפש חפצה: כי ה' הוא אלהים וזה עיקר היחוד לדעת שאע"פ שנראים ממנו פעולות שונות כמו רחמים ודין אעפ"כ

טוב הלבנון

שהיה שמו אפיקורוס ימ"ש והיה מכחיש במציאות הש"י לגמרי וזכרו התורה בסוף חלק ראשון והנמשכים אחר דעתו נקראים אפיקורסים והושאל שם זה ג"כ למבזה ת"ח ולמגלה פנים בתורה שלא כהלכה וכיוצא בזה ממה שזכרו בהגדת חלק: מבלי דעת ענין האחד האמת וכו' ר"ל אע"פ שיודע מצד הקבלה שאחדותו נבדלת מכל האחדות שיצוייר. עכ"ז אם אינו מבין זה היטב בשכלו ולומד הענין מצד החכמה אין אמונתו שלמה. אע"פ שנותן דעתו ולבו להבנת הדבר הגם מאחר שלא למד ההקדמות הצריכים לזה הוא דומה לפקח שהולך בדרך שזכר למעלה: אשר שם מגמתו מגמתו פירשו גמה והוא שם נוכח ועומת כמו מגמת פניהם קדימה (חבקוק א') וכמו הולך נכחו (ישעיה נז): עמל הכסילים שם כסיל יונח על אדם שאפשר שישכיל בכחו אך שאינו רוצה ביגיעה ומבקש המנוחה. כמו לא יחפוץ כסיל בתבונה (משלי יח) וזה שאמר הכתוב עמל הכסילים. ר"ל העמל שהכסיל ירא ממנו ובוחר מנוחה לנפשו: תיגענו אדרבא מיגע אותו יותר: אשר לא ידע ללכת אל עיר וכמו שהמתעצל לידע הדרך על נכון בחשבו כי יכון אליו בלתי שידע היטב. הוא מתיגע יותר. שיביא את עצמו להיות תועה בדרך שלא יגיע לשום עיר:

פרק ג אך לדעת וכו' הוסיף המחבר שאלת משלו ללמוד על חיוב החקירה על מי שיכול להתעסק בה. אע"פ שהוא עצמו יכול לקבל ממי שהוא יודע האמת מצד העיון ואינו ירא ממקרה כת המאמין שזכר למעלה: סמך על רופא שמרפא אותו. ומפקיד נפשו הנ"ל

אחר

נא) אשנבהו כי ידע שמי ואמר (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי ואמרו רבותינו ז"ל הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ואמרה תורה (דברים ד) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו' וא"א שיודו לנו האומות במעלות החכמה והבינה עד שיעידו לנו הראיות והמופתים ועדי השכל על אמתת תורתנו ואומן אמונתנו. וכבר הבטיחנו יוצרנו לגלות מסך הסכלות מעל שכלם ושיראה כבודו הבהיר לאות לנו על אמתת תורתנו כאשר אמר (ישעיה ס) והלכו גוים לאורך וגו' ואומר (שם ב) והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' וגו'. וכבר התבאר מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה שאנו חייבין לעיין במה שנוכל להשיג בירורו בדעתנו:

פרק ד אך איך דרך המחקר על אמתת היחוד ומה שאנו צריכין לדעתו קודם שנחקור על היחוד אומר, כי כל דבר שמבקשים לדעת אותו כשמסתפקים במציאותו צריך לשאול עליו תחלה אם הוא נמצא אם לא וכשתתברר אמתת מציאותו צריך לחקור עליו מהו ואיך הוא ולמה הוא. אך הבורא יתעלה אין אדם רשאי לשאול עליו אלא באם הוא בלבד. וכשתתברר מציאותו בדרך העיון נחקור עליו אם הוא אחד או יותר מאחד. וכאשר יתברר לנו שהוא אחד נחקור על ענין האחד ועל כמה פנים יאמר אחד ובזה יתקיים לנו היחוד השלם כמו שאמר הכתוב (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. על כן אנחנו חייבים לחקור תחלה היש לעוה"ז בורא אם לא. וכאשר יתברר לנו שיש לעולם בורא בראו וחדשו נחקור עליו אם הוא אחד או יותר מאחד וכשיתברר כי

מרפא לנפש

יעשה מ"ו כמ"ש לעיל בכח השוריה ע"ש: ואומן אמונתנו לשון אמן כלומר ואמתת אמונתנו:

פרק ד אך איך דרך המחקר כו' רצה לחקור כיצד יחקור על אמתת יחודו כו': כשמסתפקים במציאותו אם הוא מסופק אם דבר זה נמצא או לא צריך לשאול כו': צריך לחקור עליו מהו ואיך הוא כו' כן הוא מנהג החוקרים בכל החקירות שחקרו על כל דבר בשלימות בדי חקירות האלה: מהו מה חומרו וממה מאיזה דבר בא ומי פעלו: ואיך הוא מה צורתו: ולמה הוא מה תכליתו והם החומר והצורה והפועל והתכלית הנזכר בתורה כמה פעמים ובשאר ספרים. ואמר שאף שכן מנהג החוקרים לחקור ד' סבות האלה ובכל שאר החקירות אבל על הבורא יתברך אין אדם רשאי לשאול עליו אלא כו':

טוב הלבנון

אחר ומוסרה לזולתו מי שאינו צריך לו: ועדי השכל העדות שמצד השכל: ואומן אמונתנו חיזוק וקיום אמונתנו מל' יתד במקום נאמן ור"ל מצד קיום הראיות והמופתים שילמדו האומות ממנו בעיקרי הדת. ותשובת טענותיהם נגד נבואה ותורה מן השמים הנה יודו לנו ג"כ על כלל התורה בראותם כי קצר כח שכלם לעמוד נגדנו: וכבר הבטיחנו יוצרנו וכו' אמר זה שאולי נאמר מי בקש זאת מיד האומות שיודו לנו על מעלות התורה ואיזה שלימות יגיע לנו מזה. לזה השיב שודאי שבח ושלימות גדול לנו ולהתורה מאחר שהאל יתברך הבטיח לנו שבאחרית הימים יראו כל בשר כבודו והלכו גוים רבים לאור תורתנו: מסך הסכלות מסך לשון וילון וכסוי כמו ותפרש עליו המסך (ש"ב י"ז): ומן הכתוב התורה: ומן הקבלה דברי הנביאים נקרא בל' חז"ל דברי קבלה:

פת לחם

אעפ"כ אין בו בעצמו ח"ו שום הרכבה רק ה' הוא האלהים וכמו שבא כמבוך בדברי המקובלים ובדברי החוקרים יתפרש שאף הוא ית' זה שמו ה' הוא שם העצם מורה על רוממותו אמנם אעפ"כ הוא בעצמו הוא האלהים כלומר המנהיג והשופע שע"ז מורה תואר אלהים כידוע וזה ג"כ סעיף מן היחוד: כי ידע שמי הכונה על שם העצם המורה על יחודו ית': השכל וידוע אותי וסיפיה כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה אני ה' דווקא כלומר אני אני הוא אף על פי שנראים ממנו פעולות שונות שהם חסד משפט וצדקה שהם שתי קצות וממוצע בחסד ומשפט הם שני קצות וצדקה הוא הממוצע: הראיות בדרך הסברא היפרה והמופתים הם החותכים:

פרק ד מהו ואיך הוא ולמה הוא הם ג' סיבות מן הארבעה של כל נמצא שהם החומר והצורה והפועל והתכלית. והנה ידיעת הפועל אינה נצרכת לידיעת מהות הדבר כי יהיה פועלו מי שהוא מאי דהוה הוה ונשארו רק הג' דהיינו החומר שעליו אמר מהו כלומר איזו חומר הוא ועל הצורה תפול שאלת איך כלומר איזו צורה היא איכותו ועל התכלית תפול שאלה למה כלומר לאיזה תכלית הוא פונה: אלא באם הוא שאין

פרק ד כשמסתפקים במציאותו מסופקים אם יש הדבר הזה בעולם או לא: צריך לחקור עליו מהו ר"ל מהו עצם הדבר הזה: ואיך הוא מה המקרה שנוכל לתאר אותו הדבר כי כל נמצא שבעולם זולת הבורא יתעלה יפלו תחת עשרה מאמרים. אחד העצם וכבר פרשתי ענינו למעלה והתשעה מקריים וכמבואר צרוך חן פ"ע ובפירושנו שם: באם הוא לבד כי לא יאמר עליו לא עצם ולא מקרה וכ"ש שא"א לשום נוצר לידע מהותו: ענין האחד האמתי ואחד העובר: ועל כמה פנים וכו' כדי שנדע ההבדל בין יחודו יתעלה לשאר שמות יחוד: היחוד השלם שא"צ עוד יותר לדעת: כמו שאמר הכתוב שמע ישראל וגו' וכודאי כונתו על היחוד השלם. מאחר שכלל בזה כל עיקר האמונה: ע"כ אנחנו חייבין לחקור תחלה וכו' כדרך הרוצה לפרש אמתת הדבר הוא ממתיק הלשון לבארו בדרך שאלה ותשובה. וכמו שאנו עושין בהגדת יציאת מצרים שאעפ"י שכלנו יודעים את התורה מצוה לשאול מה נשתנה וכו' ולהשיב אמתת הדבר:

הוא אחד נחקור על ענין האחד העובר והאחד האמת. ומה שצריך לספר בו על הבורא מענינו ובו ישלם ענין היחוד בלבנו ויגמר במחשבתנו בעז"ה:

פרק ה אך ההקדמות אשר יתברר מהן כי יש לעולם הזה בורא בראו מאין הן שלש הקדמות. אחת מהנה כי הדבר אינו עושה את עצמו. והשנית כי ההתחלות יש תכלית למספרן וכיון שיש תכלית למספרן יש להן ראשון שאין ראשון לפניו. והשלישי כי כל מחובר מחודש. וכאשר תתקיימנה אלה השלש הקדמות תהיה התולדה מהן למי שידע להשתמש בהן ולהחברן כי יש לעולם בורא בראו מאין כמו שיתבאר ממה שאנו עתידין לבארו בע"ה והראיה על בירור אלו הג' הקדמות הוא מה שאספר. והוא שנאמר כי כל נמצא אחר שלא היה איננו נמלט מאחד משני דברים אם שהמציא הוא את עצמו או שהמציא אותו זולתו. וכל מה שנחשוב עליו שהוא עשה א"ע לא ימלט ג"כ מא' משני דברים אם שעשה א"ע קודם הויתו או אחר הויתו ושניהם אי אפשר כי אם נאמר שעשה א"ע אחר הויתו לא עשה כלום שלא היה צריך לעשות עצמו מפני הקדמת הויתו למעשהו א"כ לא עשה כלום. ואם נאמר שעשה את עצמו קודם הויתו בעת ההיא היה אפס ואופס והאפס לא יהיה ממנו מעשה

מרפא לנפש

פרק ה אך מה הן ההקדמות שצריך לידע תחלה: אשר מהן יתברר כי יש לעולם כו' הן שלש הקדמות אחת מהנה שהדבר שנמצא כל מה שראינו ושהגנו בחושינו לא עשה את עצמו: והשנית כי ההתחלות יש תכלית. סוף וקץ: למספרן ר"ל שאינן הולכין עד אין תכלית ומזה מוכח שע"כ יש להן ראשון שאין ראשון לפניו כמו שיתבאר: והשלישי כו' וכאשר תתקיימנה בראיות ברורות: הג' הקדמות האלה תהיה ההולדה מהם כו' וכל שלש הקדמות האלה צריכות לברר מהן מציאות הבורא ית' כמו שתראה בפרק השני והשביעי ע"ש מה שפירשתי שם בעזה"י: והוא שנאמר כי כל נמצא כו' מצאתי בספר האמונות לרבינו סעדיה גאון ז"ל ברור הקדמה הזו בביאור יותר ע"כ ראוי להעתיקו פה וז"ל במ"א וכאשר התברר לי ברור גמור כי הדברים כולם מחודשים עיינתי אחר כך שיתכן שיעשו את עצמם או לא יתכן שיעשה אותם כי אם זולתם ובטל אצלי שיהיו הם עושים את עצמם מפנים ואני זוכר מהם שלשה. הפנים הראשונים הם שכל גשם שנכון אליו מן הנמצאות והשבנו שהוא יעשה את עצמו אנחנו יודעים באמת הויתו יהיה יותר חזק והאמיץ על עשות כמוהו ואם עשה את עצמו והוא חלש (ר"ל ומה אם עשה א"ע קודם הויתו שהיה אז חלש ק"ו שיעשה כמוהו לאחר הויתו כשהוא חזק) יעשה כמוהו והוא חזק וכאשר נלאה לעשות כמוהו והוא חזק כבר נלאה (ר"ל פשיטא שנלאה) לעשות כמוהו והוא חלש. והפנים השניים כי כאשר נעלה במחשבתנו שיעשה הדבר א"ע זה שקר משני חלקי הזמן. כי אם נשתדל להודות בעשותו עצמו קודם שהיה יודעים אנחנו כי אז היה נעדר והנעדר לא יעשה דבר. ואם נאמר כי אחר שהיה עשה א"ע כיון שקדמה הויתו איננו צריך לעשות א"ע ואין כאן חלק שלישי כי אם עתה אשר איננה סובלת מעשה כו' עד כאן לשונו וע"ש עוד באורך ומדבריו תבין דברי המחבר: אפס ואופס ר"ל נעדר ואין:

פת לחם

שאין בו ח"ו חומר וצורה: מעינינו מענין הא' כאמת:

פרק ה בורא בראו שבראו והשי"ן מובלעת וכן דרכו תמיד ואמר בוראו והדבו להוציא מדעת המאמינים בחומר קדום שלדעתם צודק לקרותו בורא להיותו הסבה לכל המציאות כעמוד שהוא סבה לצלו אבל לא מחדש שלדעתם המציאות מחוייב מן הבורא וקדמון כקדמותו: בעת ההיא כו' כלומר הרי בעת ההיא היה אפס כו' פירש נעדר והנעדר לא יעשה כו' ואמר לא יהיה ממנו מעשה ולא הנהם כלו' לא יתכן עליו לומר בעשה דבר או שהניח מעשותו שידיעת ההפכים אחד:

ובירור

טוב הלבנון

פרק ה אמר המפרש דע שלבאר שרשי הדת יש דרכים שונים. והעיקר הגדול שכל משפט הדת תלוי עליו הוא ביאור חידוש העולם בדרך מופת. וכאשר יתבאר זה ממילא נתבאר מציאות השם אשר חידשו ובראו. וכבר השתדלו בזאת הפנה הרבה מן החוקרים בעלי דתנו כמו רבינו סעדיה גאון והרמב"ם ז"ל וזולתם. והנה הרמב"ם בפ' ע"ג מספר המורה התחיל להזכיר דרך המבארים חידוש העולם במופת. ומשם ביארו מציאות השם ושהוא יחיד אמיתי ושאינו גשם אך אלה הביאורים ההם בכת המדברים. כלומר שאין אתם רק הדבור לבד ולא בהשכל ידברו. והאריך הרבה לגנות דעתם וכל ראיותיהם ושוב חזר בראש חלק שני בזכרון דברי אריסט"ו אשר האמין במציאות השם. וגם בקדמות העולם לדרכי המופתים אשר הביא אריסט"ו על מציאות השם ואחדותו ושאינו גשם. ונתעורר להתווכח עמו בסתור ראיותיו על קדמות העולם ולהראות שאין לאריסט"ו מופת ע"ז. עד שאדרבה יש להכריע החדוש. ואולם המחבר ז"ל נכה ה' דרכו ובירר האוכל מן דברי המדברים והוסיף אומץ וטהור ידים להראות ראיות החידוש ולגדור פרצותיהם. וממילא יתבאר מציאות האל. ומשם רועה אבן ישראל וכמו שנפרש לפנינו: הן שלש הקדמות וכו' מפני שעקר המחקר נשען על שהעולם מחודש וממנו אנו מתחילין לחקור על בירור מציאות האל דהיינו מן הנראה אל הנעלם הוצרך לאלו השלשה הקדמות שעל הקדמה האחת אפשר למין לטעון שזה שברא העה"ז הוא נברא מסיבה אחרת ולאותה סיבה סיבה עד בלי תכלית לכך הוסיף הקדמה שנית. ופן ישיב המין שזה העולם הוא הקדמון הוסיף הקדמה ג' וזה מבואר בדבריו בפ' שאח"ז באמרו וכאשר נתברר לנו כי כל מחובר מחודש וכו' ובהנם נתבלבל בזה בעל מנוח הלבבות וכתב מה שכתב: **נמצא אחר שלא היה** ר"ל שנתחדש ונברא: זולתו אחר חוץ ממנו: אפס ואופס כלומר דבר שאינו כלום לגמרי לא שום הכנה ושום ענין שיהיה אפשריות מציאות בו. וכפל הלשון לחזק הדבר. וי"מ שכונתו בכפל הלשון

לפני

ולא הנחה כי האפס לא יעשה דבר ונמנע שיהיה הדבר עושה את עצמו בשום פנים והתבררה ההקדמה הראשונה אשר הקדמנו:

ובירור ההקדמה השנית הוא על הדרך הזה שכל מה שיש לו תכלה יש לו תחלה כי כבר נתברר שכל מה שאין לו תחלה אין לו תכלה מפני שא"א להגיע בדבר שאין לו תחלה אל גבול שיעמוד האדם אצלו ומה שנמצא לו אחרית נדע כי היה לו ראשון אין ראשון לפניו ותחלה שאין לו תחלה וכל אשר נעמוד על תכלית מההתחלות

מרפא לנפש

ובירור ההקדמה השנית הוא על כו' שכל מה שיש לו תכלה ר"ל סוף וקץ: יש לו תחלה ע"כ יש לו ג"כ תחלה ר"ל התחלה: כי כבר נתברר דבר זה שהוא ברור ומושכל: שכל מה שאין לו תחלה שאם יש דבר שאין לו תחלה והתחלה רק היה קדמון מעולם בלי התחלה אין לו תכלה בודאי אין לו ג"כ תכלית וקץ וסוף כי כמו שאין לצייר בו התחלה כך אין לצייר בו תכלה וסוף: מפני שאי אפשר להגיע בדבר שאין לו תחלה אם יש דבר שאין לו תחלה לא נוכל ג"כ להגיע לקצו וסופו: אל גבול שיעמוד האדם אצלו שיגיע האדם אל גבולו וסופו של דבר שלא היה לו תחלה זה אי אפשר כי כאשר היה לו הכח והממשלה שהיה מעולם בלי התחלה מי יוכל להכריח אותו להפסיקו ולכלותו בשום זמן שיהיה לו אחרית וסוף ותכלה כי כחו אז מעולם כן כחו עד עולם ועד: ומה שנמצא לו אחרית והדבר שנמצא לו אחרית וסוף מזה נדע כי היה לו ראשון אין ראשון לפניו ותחלה שאין לה תחלה אע"פ שלא ראינו התחלתו אך מסופו ותכליתו נוכל לצייר שע"כ היה לו ג"כ התחלה בשום

טוב הלבנון

לשני חלקי ההעדר. הא' מה שאינו כלום בפועל אבל יש בו כח הדבר כמשל גרעין אחד מפרי האילן שהוא נעדר מן הוית האילן בפועל אבל אינו נעדר בכח שיש בו כח בשומו בתוך הארץ להוציא אילן. והב' מה שהוא נעדר מן הכח ומן הפועל כמו לצור אבן שלעולם לא יצא ממנו אילן וע"ז הוסיף מלת ואפס. אלא שא"כ הדבר צריכין אנחנו להשלים מופת המחבר. כי מה שכתב כי האפס לא יעשה דבר אף שהוא ביאור חלק א' שהדבר הנעדר לגמרי לא יעשה דבר. אבל עדיין לא שמענו שהאופס והוא דבר שאינו נעדר רק מן הפועל שאף הוא לא יעשה דבר: ולביאור זה צריכין אנחנו להעתיק הקדמה י"ח מרמב"ם ח"ב מספר המורה וז"ל כל מה שיצא מכח אל הפועל מוציאו זולתו והוא חוץ ממנו בהכרח שאלו היה המוציא בו ולא יהיה שם מונע לא יהיה נמצא בכח בעת מן העתים. [כלומר א"כ היה תמיד בפועל שמי מנע אותו להוציא עצמו אל הפועל] ואם יהיה מוציאו בו ויהיה לו מונע והוסר. אין ספק שהמסיר המונע הוא אשר יוציא הכח ההוא אל הפועל והבן זה עכ"ל. והקדמה זו מבוארת בכח אשר במתפעל ר"ל דבר המקבל הפעולה אבל הכח אשר בפועל לא נקרא כח רק דרך העברה וכמו שאנחנו עתידין לבאר עוד. ומעתה קם מופת המחבר שאין דבר עושה עצמו שאפילו דבר הנמצא בכח צריך שיוציאנו זולתו: ולא הנחה ענין וקיום: שכל מה שיש לו תכלה יש לו תחלה ר"ל כל דבר שיש לו קץ וסוף יש לו ג"כ תחלה ר"ל התחלה. כי דבר שאין לו סוף הוא מה שאין לו תכלית מכל הצדדים, וענין זה יאמר אף על דברים הבלתי נמצאים יחד בפועל רק שיבוא אחד אחר חבירו כשיבא זה יסור זה. שא"א שיהיו אלו הדברים בלי מספר ובלתי תכלית. עד שנאמר שאין להם התחלה שא"כ גם הדבר שהוא עכשיו לא היה נמצא וכמאמר המורגל אצל הפלוסופים שאם לא ימצא הראשון לא ימצא האחרון ר"ל שאלו לא היה התחלה לדברים א"א שימצא הדבר הזה עכשיו ג"כ. והנה בדבר הנמצא יחד בפועל כמו שנאמר שיש כאן גופים בעלי שיעור מה שאין תכלית למספרם כבר עמדו בו הפילוסופים המופת כמו שזכר המחבר. ועוד מן הידוע שכל מה שיש לו חלק יש לו כל וכו'. אך בדברים שאינם נמצאים יחד רק שאחד מסתלק כשיבוא חבירו אין מזה שום מופת שאלו היה מצד זה מופת כבר היה יכול לבאר חידוש עולם בקל יותר מצד הזמן העובר מתנועת הגלגלים. ולא עוד שאלו העולם קדמון הנה תנועת גלגל שבתי שהוא לשלשים שנה ר"ל מסבב הארץ פעם אחד לשלשים שנה. וגלגל היומי מקיף סביב הארץ בכ"ד שעות. ואם העולם קדמון צריך שתאמר שמספר הקפות שעשה שבתי הם בלתי תכלית. כמו כן מספר הקפות שעשה גלגל היומי אע"פ שגלגל היומי ודאי עשה יותר הקפות הרבה והרבה מגלגל שבתי ויהיה בלתי בעל תכלית גדול מבלתי בעל תכלית זולתו וזה שקר מוחלט. כי בזמן וכיוצא בזה שבוא זה אחר סור זה אין מקום למופת זה מאחר שלא יצויר בהם מספר כלל. ואולם בדבר שאחד סבה לחבירו או עילה אליו כמו שתאמר שסבת זה השכל השני. וסבת השני השלישי וסבת הג' רביעי. וכן בלתי תכלית בזה המופת ברור וזכרו הרמב"ם שם בהקדמה ג'. והנה נראה שלזה כוון אף המחבר ורצה לבאר מן בריאת האנשים שאחד הוליד חבירו שא"א שדבר זה ילך בלתי תכלית והוא מ"ש שכל מה שיש לו תכלה יש לו תחלה והוא מאמר הפילוסופים שאמרו שכל שיש לו ראשון יש לו אחרון והוא אצלם מושכל ראשון: אל גבול שיעמוד האדם אצלו ר"ל שיהא לו איזה קץ שיאמר עליו אדם בזה נקרא אחרון בערך הדברים

שעוברים

פת לחם

ובירור ההקדמה השנית שהתחלות הם התחלת הארבע יסודות וכל אשר יצוייר שהיה עוד איזה דברים התחלה להם והם היו להם עוד התחלות וכן למעלה עד בלי תכלית זה אי אפשר להיות שעכ"פ צריך להיות תכלית למספרם: כי כבר נתברר במושכל ראשון כמו שמבאר: מפני שאי אפשר להגיע כו' כלומר אחר שהוא קדמון בלי התחלה א"כ אין כחו כח מוגבל שכל מוגבל פוסק בכלות גבול כחו וא"כ כבר היה פוסק אם היה מוגבל וא"כ מוכרח שאיננו מוגבל ואחר שאיננו מוגבל א"כ לא יפסוק לעולם כאשר לא פסק מעולם וז"א מפני שאי אפשר להגיע כו' כלומר אי אפשר לדעת האדם ורוח בינתו להגיע אל גבול כחו ולעמוד בגבול ההוא ולחקור ולהתבונן כמה יארך זמן קיומו ומתי יפסוק לפי כמות גבול כחו לפי שע"כ אין כחו מוגבל כלל ועיקר: ראשון אין ראשון לפניו ותחלה פרש

שתי

הנמצאות בעולם נדע כי היה להם ראשון אין ראשון לפניו ותחלה שאין לה תחלה. כי אין התחלות מבלי תכלית לתחלתם. ועוד מן הידוע כי כל מה שיש לו חלק יש לו כל כי אין הכל כי אם כלל הלקיו ולא יתכן להיות חלק למה שאין לו תכלית כי גדר ההלק אינו כי אם שיעור נפרד משיעור כי שיעור הקטן סופר את הגדול כאשר זכר אקליד"ס בתחלת המאמר החמישי מספר השיעור. ואם נעלה במחשבתנו דבר שאין לו תכלית בפועל ונפריש ממנו קצתו יהיה הנשאר פחות ממה שהיה קודם מבלי ספק ואם יהיה השאר מאין תכלית יהיה דבר שאין לו תכלית גדול מדבר שאין לו תכלית והוא מה שא"א. ואם יהיה לשאר תכלית אם נוסיף עליו החלק המופרש ממנו והוא יש לו תכלית יהיה הכל דבר שיש לו תכלית. וכבר היה בתחלת דברינו מאין תכלית. וא"כ יהיה

מרפא לנפש

זמן וגם שהיה לו מתחיל ולאשון שהוא התחיל הכל וכו ישפיקו כל התחלות אותן שיש להם הפסק והכלה: כי אין התחלות מבלי תכלית להתחלתם כי בודאי יש שם הפסק וסוף בתחלתם ומגיעים עד תכלית בהתחלתם והינם הולכים כן בלא הפסק בהתחלתם רק שהיה הוא התחיל אותם וממנו התחלתם כמו שמביים בסוף הקדמה זו. וכיון שכל העולם כזה מגיע עד תכלית כו' ומוכח לכאן ג"כ כי בכל דור ודור נוכל לצייר שכן יש הפסק ותכלית מכל מה שהיה לפנינו שהרי אין איש מכל אישי העולם דבק בחבירו לא לפניו ולא לאחריו כמו שמבואר וכראה ויתבאר לפנינו: ועוד מן הידוע כו' הוא דרך שני ורלויה אהרת לברר מזה שכל העוה"ז מגיע עד תכלית וא"כ ע"כ יש להם ראשית וכ"כ בסוף ספר הכוזרי שהוא דרך שני ע"ש: כי כל מה שיש לו חלק אם נוכל להפריש חלק מדבר על כרחך: יש לו כל יש בו הגדר של כל ר"ל דבר שלם ויש לו גבול סביב: כי אין הכל כי אם כלל הלקיו כי לא נמצא דבר שלם רק אם יצטרפו ויתדבקו כמה חלקים זה לזה עד שנשלם ונתחבר מהם דבר אחד גדול ושלם: ולא יתכן להיות חלק למה שאין לו תכלית ר"ל לא נוכל להפריש ולהבדיל קצת וחלק מן דבר שאין לצייר בו תכלית וסוף: כי גדר החלק שפירושו של לשון חלק אינו כי אם שיעור נפרד משיעור שנפרד ונחלק חלק וקצת מן הדבר השלם כי השיעור הקטן סופר את הגדול כי ע"י שיעורים קטנים המתחברים יחד נוכל לידע ולספר כמה חלקים יש בדבר הגדול אף שעתה המה יחדו בדבר הגדול השלם: ואם נעלה במחשבתנו דבר שאין לו תכלית בפועל ר"ל שיהיה בדבר שאין לו תכלית ילא אל הפועל כמו שמקיים והשנתלק ממש שילא אל גדר ההויה בעולם כו' אבל מדבר שלא יצא אל הפועל רק לצייר במחשבה דבר שאין לו תכלית מזה אין ראיה כי כח המדמה כוזב ויוכל לדמות ולחשוב בדמיונו דברים נמנעים ג"כ וז"ל הכוזרי כי בכח השכל למנות אלפים ואלפי אלפים כפולים עד אין תכלית וזה בכח אבל שיוציאהו אל גבול הפועל לא ע"ש: ונפריש ממנו קצתו מן דבר שאין לו תכלית: יהיה הנשאר פחות ממה שהיה קודם מבלי ספק שהרי הפרשנו וחסרנו ממנו קצת והלק: ואם יהיה הנשאר מאין תכלית וא"ת שהנשאר אחר שהפרשה החלק ממנו עדיין הוא הנשאר מאין תכלית נמצא שיש דבר שאין לו תכלית קטן מעט מדבר אחר שהוא ג"כ מאין תכלית שהוא גדול מזה שהפרשנו ממנו החלק שהוא בלי ספק קטן ממנו מאחר שהפרשנו ממנו החלק: והוא מה שאי אפשר לצייר בשכל האנושי: ואם יהיה לישאר תכלית וא"ת שהנשאר יש לו תכלית מאחר שהפרשת ממנו חלק וקצת: אם נוסיף עליו החלק המופרש ממנו ואף אם נוסף עליו כו': והוא יש לו תכלית כי הנשאר יש לו תכלית כמו שאמרנו וגם החלק המופרש ממנו פשיטא שיש לו תכלית: יהיה הכל דבר שיש לו תכלית אם תחברם זה לזה יהיה ג"כ דבר שיש לו תכלית כיון שמניחם הם דבר שיש להם תכלית: וכבר היה בתחלת דברינו מאין תכלית כי כן העלינו על מחשבתנו דבר שאין לו תכלית בפועל כנ"ל: וא"כ יהיה מתכלית ומאין תכלית אם היינו יכולין להפריש חלק מדבר שאין

פת לחם

בתי בחינות אם מצד זמן ראשית הוויתו מוכרח להיות לה זמן ראשון בהחלט שאין ראשון לפניו כלומר שלא היה עוד לפניו זמן הוויתה כלומר שאף אפשר שיצויר שיהיה להווית דבר שני זמני ראשית אחד קודם לשני דהיינו שבראשון הראשון היה בתכונה ידועה ואח"כ נשתנה לתכונה אחרת ונמצא שבראשון השני הוא ראשית בבחינת הוויתו השניה לז"א שגם אם יצוייר כן לא ילך הדבר לבלי תכלית ועכ"פ היה זמן ראשון להוויתו לפניו כלל ע"כ בחינה לראשונה ובחינה שניה מצד ההתחלות כמו היסודות וכנ"ל אמר שעכ"פ מוכרח להיות בסופה איזה התחלה ראשונה בהחלט שלא היה שום התחלה לפניה כלל וז"א ותחלה שאין לפניה תחלה: כי אין הכל כי אם כלל חלקיו שהרי אין מהות הכל דבר זולת החלקים רק קיבוץ כל החלקים הוא הכל: ולא יתכן כו' כלומר א"כ לא יתכן להיות חלק כו': כי גדר החלק מהות החלק ועניינו: שיעור נפרד משיעור שיעור קטן הנפרד משיעור גדול: כי שיעור הקטן כו' שע"י השיעור הקטן יודע מספר השיעור הגדול ד"מ אם ידוע לנו מדת שלש איזה דבר שהוא ארבע אמות או טפחים מזה ידוע לנו שכולו היה שנים עשר: ואם נעלה במחשבתנו דבר כו' אם נצייר שיש במציאות בפועל דבר שאין לו גבול ותכלית ונפריש ממנו איזה חלק א"כ יהיה הנשאר פחות ממה שהיה בתחלה קודם שהופרש ממנו החלק ההוא וא"כ אם נצייר שהנשאר הוא בלי תכלית א"כ מוכרח לומר שיתכן להיות שום בעלי בלי תכליות האחד גדול מהשני שהרי הבלי תכלית הזה היה בתחלה גדול ממה שהוא עכשיו אע"פ ששני הזמנים הוא בלי בעל תכלית וזה אי אפשר להיות בשבעלי בלתי תכלית לא יפול שם גדול וקטן: ואם יהיה לישאר תכלית כו' כלומר אם נאמר דאין הכי נמי שאחר שמופרש ממנו החלק ההוא יש להנשאר תכלית א"כ תגע עצמך איך נוכל לומר שהיה קודם שהופרש בלי תכלית שהרי גם עתה כשנוסיף עליו החלק ההוא יהיה להכל תכלית וכבר הנחנו שהוא היה בלי תכלית הה שמקיים וא"כ יהיה בתכלית ומאין תכלית כלומר במוכרח לומר עליו שני ההפכים יחד וזה אי אפשר שהרי

טוב הלבנון

העוברים: כל מה שיש לו חלק יש לו כל ר"ל אם יש לפנינו דברים רבים מקובצים הטבע שיש לכל אחד מחלקיו בפני עצמו. ישנו גם כן לכולם יחד מאחר שהכלל הוא קיבוץ כל החלקים. וע"י החלק אנו סופרים כולו כלומר כמה חלקים יש בכולו. ומאחר שלחלק אחד תכלית ע"כ להכל יחד יש תכלית וזה מופת ברור שא"א שיהיו הרבה שעורים יחד בלתי תכלית: ונפריש ממנו קצתו ר"ל שנפריש איזה סך מספר במחשבתנו מן הנשאר. ע"כ יהיה הנשאר פחות ממה שהיה קודם: ואם יהיה שאר מאין תכלית וכו' ר"ל שנאמר שעדיין הנשאר הוא בב"ת: יהיה דבר שאין לו תכלית גדול מדבר שאין לו תכלית ר"ל קודם שהפרשנו אותו הסך בהכרח היה גדול ממה שהוא עכשיו. ומאחר שהוא עכשיו ג"כ בב"ת ע"כ הוא דומה למה שהיה קודם הפרשה שמאחר שאין לו תכלית לא יקבל

הם

בתכלית ומאין תכלית וזה הפך שא"א להיות ולא יתכן להפריש ממה שאין לו תכלית חלק כי כל מה שיש לו חלק יש לו תכלית מבלי ספק וכשנחלק ממה שיצא אל גדר ההויה בעולם מן האישים מימי נח עד ימי משה ע"ה במחשבתנו יהיה חלק מכל אישי העולם והוא מגיע עד תכלית א"כ הכל הוא מגיע אל תכלית מספר. וכיון שכל העה"ז מגיע עד תכלית צריך שיהיו תחלותיו מגיעות עד תכלית מספר והדין נותן שיהיה לעולם הזה ראשון אין ראשון לפניו וצריך בעבור זה להגיע התחלות בראשיתם כאשר הקדמנו:

ובירור ההקדמה השלישית שנאמר כי כל מחובר מורכב מבלי ספק מדברים יותר מאחד והדברים ההם אשר חובר מהם הם קודמים לו הקדמה טבעית וכן צריך שיהיה

מרפא לנפש

לו תכלית. ע"כ היה צריך להיות משני הספקים מתכלית ומאין תכלית וזהו דבר שאי אפשר להיות ואם כן ע"כ לא יתכן להפריש חלק מדבר שאין לו תכלית כי כל מה שיש לו חלק בלי ספק שיש לו תכלית כנ"ל: וכשנחלק ממה שיצא אל גדר ההויה בעולם מן האישים כל פרט ופרט מן הנבראים כל אחד לבדו נקרא איש כמו ראובן ושמעון וכן סוס וגמל ופרד ודג וכו' וכשנפריש חלק וקצת מן האישים מה שנבראו מעולם ועד עולם קצת חלק מהם. למשל מימי נח עד ימי משה ע"ה במחשבותינו. כי הם יצאו אל גדר ההויה והיו נמצאים בעולם זה אחר זה ובודאי נוכל להפריש אותן הדורות מכל שאר הדורות שהיו לפניהם ולאחריהם כי אין איש דבק באיש רק כל איש נמצא לבדו בפני עצמו וכמו שנוכל להפריש מגל אגוזים חלק א' מכלל מאה או עשרה כן נוכל להפריש מכל האישים שבעולם חלק וקצת ואם כן כיון שהחלק מגיע עד תכלית ע"כ כולם בכלל מגיעים עד תכלית וסוף כמו שנתבאר לעיל: והדין נותן ומוכרח שיהיה לעולם הזה ראשון אין ראשון לפניו וצריך בעבור זה משני ההוכחות אלו מוכרח ומבואר שיגיעו ההתחלות למקור שהתחלתם הוא הבורא יתברך כמו שמבאר ומפרש לפנינו בפ"ו בטוב טעם וכבר העתקתי בקונטרס דברי רס"ג ומספר הכוזרי בהקדמות אלו ונמנעתי מלהביאם כי כולם לדבר אחד נתכוונו ואין להאריך בענינים אלו ביותר כמ"ש הסמ"ג והביאו השל"ה דף מ' וז"ל ורב סעדיה כתב כו' שהבאתיו לקמן סוף פ"ז והיה ועוד האריך מאד בענין היחוד וא"צ כל כך להאריך כי כל ישראל תקועים באמונה חזקה כי יוצר הכל הוא אחד יחיד ומיוחד כמ"ש ה' אחד ונאמר אתה הראת לדעת וגו' ונאמר וידעת היום והשבות ונאמר אני אני הוא ואין אלהים עמדי עכ"ל הסמ"ג.

והרמב"ם בעצמו כתב כן במ"נ פט"ז מח"א ובס"פ ע"ב ע"ש והעתיקנה לפנינו אי"ה ומה שכתבתי בזה די למביני מדע:

ובירור ההקדמה הג' שנאמר כי כל מחובר כו' והדברים ההם אשר חובר מהם הם קודמים לו הקדמה טבעית כי הנה כחומר ביד היוצר ברצותו לעשות כלי יצטרך לחמר ולמים והנה ע"כ החמר והמים קודמים לטבע להכלי הנעשית מהם כי הכלי צריך לחמר ולמים אבל הם אינם צריכין להכלי כמו שבארתי לעיל ענין קודם בטבע עי"ש: וכן צריך שיהיה מחברו

טוב הלבנון

הפחות: וזה הפך שא"א דבר סותר את עצמו: גדר ההויה בעולם מן האישים וכו' כבר כתבתי שהמופת הזה לא יצדק רק בדברים הנמצאים בפועל. לא בדברים הבאים זה אחר זה. ובאמת שהמדברים שהביא הרמב"ם ס"פ ע"ד מח"א הניחו מופת זה לבטל קדמות העולם מצד תנועת הגלגלים שזכרתי למעלה. יראה דחה מופת זה בטענה זו. וע"כ שהמחבר מודה מאחר שלא הביא ראיתו מתנועת הכוכבים והגלגלים גם התחיל בלשונו לומר דבר שאין לו תכלית בפועל. אלא שבדבר שא' סבה לחבירו כולם מודים שא"א שילכו לב"ת וכמ"ש הרמב"ם בהקדמה ג' מחלק ב'. והר"י שם טוב הביא לבאר זה משני פנים א' מצד מה שיש לו חלק יש לו כל וכדרך שזכר המחבר או מצד שאם לא ימצא הראשון לא ימצא אחרון. אלא שמאמיני הקדמות בהבליהם יצאו לחלק בין שהא' סבה לחבירו בעצם. כמו עילת השכלים הנבדלים שא' היה סבה לחבירו בעצם משא"כ בסבה שהוא בהולדת איש מאיש שהאב אינו סבה לבנו בעצם כי עצם האדם הוא נשמתו ולך הוא סבה במקרה ואפשר הוא סבה במקרה אפשר שילכו לבלתי תכלית והוא דומה לתנועת הזמן. אך הדמיון הוא כוזב שהזמן אין חלק המוקדם סבה לחלק המאוחר והוא יכול שיהיה בלא אותו שלפניו משא"כ הולדת איש מאיש שזה לכל בעל עיון ישר נמנע במושכל ראשון והחילוק שבדאו אין ממש בו. שמאחר שעכ"פ מציאות גוף האדם א"א רק בהולדו מאיש נמצא זה קשור בזה וכל איש תלוי במולידו וכמשל דברים רבים שא' תלוי בחבירו צריך עכ"פ שהראשון שהכל תלוים בו יהיה קבוע במקום נאמן. ובחנם דחה הרמב"ם והנמשכים אחריו זה המופת. אלא שמה שהמחבר בנה המופת מצד המספר הוא שלא בדקדוק: ובירור ההקדמה השלישית שנאמר כי כל מחובר וכו' מאחר שהביא מופת מצד החושים שבהכרח היה איש אחד ראשון שלא נולד מאיש. פנה לבאר שגם היסודות שממנו הורכב האדם והגלגלים וכל צבא שמים הם מחודשים וגם היסודות לא הורכבו מאליהם: מדברים יותר מאחד ר"ל לכל הפחות משני דברים: והדברים ההם אשר חובר מהם הם קודמים לו הקדמה טבעית המורכב יהיה על שני דרכים או שחלקיו הם קודמים ג"כ להמורכב בזמן כמו המים והקמח שהמים קודמים להעיסה בזמן. וגם הם קודמים אליו בטבע. והוא שמציאות המים והקמח אפשר שיהיה מבלי מציאות העיסה. ואולם מציאות העיסה א"א שיהיה מלבעדי מציאות המים והקמח. או שאין להחלקים

פת לחם

הם שני הספקים: וזה הפך שאי אפשר להיות אי אפשר להיות שני הספקים אלו קיימים שניהם דהיינו בתכלית ובלי תכלית: ולא יתכן להפריש כו' כלומר והרי מוכרח שאי אפשר להיות חלק מדבר שאין לו תכלית ואם כן איך נוכל להניח שם קדמות על משך זמן ימות עולם שהרי אם נפריש ממה שיצא כו' וא"כ צריך שיהיו תחלותיו כו': אל תכלית מספר שיהיה בוודאי תכלית למספרם: הם קודמים לו מהות עצמן כל אחד לבדו קודמים למהות עצם המורכב מהם: הקדמה טבעית כלומר אף שנאמר שיכול להיות שלא היה להם קדימה זמנית שאפשר שמתחלה נהיו ונבראו בהרכבה זאת ולא היה בשום זמן כל אחד מחלקי הרכבתו נמצא לבדו אעפ"כ נאמר על חלקיו שיש להם קדימת טבעית שהרי עכ"פ ציור הנפרדות קודם

מחברו קודם לו הקדמה זמנית וטבעית והקדמון הוא שאין לו עילה ומה שאין לו עילה אין לו תחלה ומה שאין לו תחלה אין לו תכלה ומה שיש לו תחלה איננו קדמון וכל מה שאינו קדמון הוא מחודש מפני שאין בין הקדמון והמחודש אמצעי שיהיה לא קדמון ולא מחודש א״כ כל מחובר איננו קדמון ועל כל פנים הוא מחודש וכיון שנתבררה ההקדמה השלישית אשר זכרנו נתקיימו השלש הקדמות:

פרק ו אך על איזה פנים נשתמש בההקדמות אשר זכרנו בברור מציאות הבורא יתעלה הוא. כאשר נשתכל בעולם הזה נמצאהו מחובר ומורכב אין חלק מחלקיו מבלי חבור וסדור כי אנחנו רואים אותו בהרגשותינו ושכלנו כבית הבנוי אשר זומן בו

מרפא לנפש

כו׳ כי בודאי היוצר קודם בזמן ובטבע לכלי שהוא עושה והוא מבואר כו׳: והקדמון הוא שאין לו עילה זהו ההיפוך שכל מחובר מחודש ע״כ היה לו מחבר והוא עילתו וסבתו אבל הקדמון הוא שאיננו מחובר א״כ אין לו עילה וסבה כיון שהוא כן מעולם עד אין תחלה וסוף: ומה שאין לו תחלה אין לו תכלה לא יכלה ג״כ לעולם ולא יהיה לו שום סוף ותכלה לא בתחלתו ולא בסופו כמו שנתבאר: ומה שיש לו תחלה איננו קדמון כיון שיש לו התחלה ע״כ היה לו עילה אשר התחיל א״כ איננו קדמון: וכל מה שאיננו קדמון הוא מחודש ע״י אחר שהיה קודם לו והוא היה עילתו וסבתו: מפני שאין בין הקדמון והמחודש אמצעי כו׳ שלא נוכל לצייר דבר ממוצע בין שתי אלו שיהיה דבר שלא יהיה קדמון ולא מחודש רק לא ימלט מאחת משתי אלה או קדמון או מחודש. ומעתה נתבררו ונתבארו כל השלש הקדמות ונעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדו על שפתיך להודיעך קשט אמרי אמת וגו׳ כפרק פא״ז:

פרק ו אך על איזה פנים כו׳ כי הקדמנו וידענו בעל ידי הג׳ הקדמות יתברר מציאות הבורא יתעלה: הוא על דרך זה: כי כאשר נשתכל כו׳ נמצאהו מחובר ומורכב החילוק שבין מחובר ומורכב נראה שמחובר הוא דבר שנתחבר מב׳ דברים שונים ונראה החבורים כמו העצמות באברי גוף שצריכים זה לזה א״כ האבר מחובר מעצם ובשר ומורכב הוא דבר שמעורב משני דברים שאינן נכרים כמו המים בתוך העיסה או התיכה אחת שיש בה כמה חלקים. ואפשר לפרש איפכא ועיין ברו״ח פיט והיא היא: מבלי חבור וסדור בשכל מחובר משני דברים וסדור ומסודר זה אצל זה כל דבר אל מה שצריך אליו

פת לחם

לציור ההרכבה והבן: והקדמון הוא שאין לו עילה שם קדמון הונח על דבר שאין לו עילה זולתו שהסבה מהותו: ומה שאין לו עילה כו׳ שאחר שהונח שאין לו עילה א״כ בהכרח שאין לו תחלה שאין יתחדש ויברא כי אין הדבר עושה את עצמו: אין לו תכלה ואהרי שאנו רואים שעוה״ז יש לו תכלה א״כ יש לו תחלה:

פרק ו מחובר ומורכב על החלקים הבלתי מנגדים זה לזה צודק לומר לשון חבור ועל המנגדים זה לזה כמו אש ומים צודק לומר מורכב כאלו האחד רוכב על חבירו ותקפו בע״כ להתחבר עמו: בהרגשותינו ושכלנו שמשגגת החושים

טוב הלבנון

קדימה כמו חלקי בעל חי כגון הגוף והרוח החיוני שבו ליצירת האדם אע״פ ששניהם נבראים כאחד עכ״ז הם קודמים בטבע ליצירת האדם. מאחר שאין יצירת החלקים צריכים להוית האדם והוית האדם צריך אליהם. ולפיכך כתב שהחלקים קודמים למורכב קדימה טבעית בלבד ולמחברו קודם בזמן ובטבע: והקדמון הוא כו׳ ר״ל דבר שהוא קדמון אין לו עילה ר״ל דבר שהמציאו ובראו. שאם היה לו עילה היה אפשר המציאות מצד עצמו. ואו״ה הקדמון הוא מחוייב המציאות מצד עצמו מאחר שלא כר מציאותו מעולם (ועיין במורה ח״ב הקדמה כ׳): ומה שאין לו עילה כו׳ ר״ל מאחר שאין לו עילה ואין דבר עושה את עצמו א״כ אין לו תחלה. וכתב זה להשלים מה שכתב שהקדמון הוא מה שאין לו עילה לפי שמה שאין לו עילה אין לו התחלה ר״ל בזמן שיהיה עת שלא היה: ומה שאין לו תחלה אין לו תכלה גם זה למלאות דבריו ולומר שאין שום מורכב קדמון. מאחר שהמרכיבו הוא חוץ ממנו והוא קודם לו בזמן. ותנאי קדמון הוא שאין לו תחלה ומה שאין לו תחלה אין לו תכלה ר״ל שיהיה נפסק וכלה בשום עת וכיון שהמחברו היה בהכרח קודם לו נמצא שהיה נפסק כל עוד שלא חברו זולתו וא״כ אינו קדמון. וזה שסיים ומה שיש לו תחלה איננו קדמון. ויצא לו למופת שמאחר שהמחובר יש לו עילה והוא המחברו. והקדמון מאחר שאין לו תחלה וגם אין לו עילה. וע״כ מה שיש לו עילה יש לו תחלה ואינו קדמון: מפני שאין בין הקדמון והמחודש אמצעי וכו׳ זה ידוע בהגיון שאפשר שההפוך ברור לוקחים מופת מן האחד על ההפוך. וההפוך ברור הוא שאין אמצעי בין שני הדברים. שאתה אם תאמר ד״מ ראובן אינו מת יתחייב ההפוך שהוא חי בהכרח לפי שאין כאן דבר ממוצע בין המיתה והחיות שנאמר שאפשר שאינו לא מת ולא חי. אבל אם תאמר ראובן אינו לבן. לא יתחייב מזה שהוא שחור. מאחר שיש צבע ממוצע בין השחור והלבן:

פרק ו כאשר נשתכל בעולם הזה כשנתבונן בכל הדברים המושגים לנו בעולם: נמצאהו מחובר ומורכב מחובר הוא דבר שהוא מחובר מחומר וצורה. כמו הגלגלים והכוכבים וכ״ש מד׳ היסודות שהם מחוברים מגוף והוא גשם הגלגל והכוכב או ההיולי בכל אחד מד׳ יסודות. והצורה הוא נפש הגלגלים והכוכבים. ודבר המבדיל והמתקן להיות על אותו ענין שהוא בכל א׳ מד׳ יסודות ומורכב הוא דבר ממוזג מד׳ יסודות כמו הצמחים והאילנות וכל הנגשמים: אין חלק מחלקיו מבלי חבור וסדור ר״ל כי כל הגלגלים והכוכבים והיסודות וכל נברא מהם הם צריכים מחוברים זה בזה ומסודרים זה עם זה עד שכולם כמו איש אחד ותכלית אחד לכל המציאות יחדו דומה למה שאמר המורה בפע״ב מח״א שגלגל העליון וכל אשר בו הוא איש אחד בלא ספק וכתב זה לחזק כמופת בחדוש העולם כולו אחר שנתבאר שהאדם מחודש. וכמו כן היסודות והגלגלים והכוכבים מאחר שבכל

כל הצריך לו. השמים ממעל כתקרה והארץ מתחת (ס"א מתוחה) כמצע והכוכבים מסודרים כנרות וכל הגופות צבורות בו כמכמנים כל דבר למה שצריך לו והאדם כבעל הבית המשתמש בכל אשר בו. ומיני הצמחים מזומנים לתועלתו ומיני החיות משתמשים להנאתו כמו שאמר דוד עליו השלום (תהלים ח) תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי צפור שמים ודגי הים עובר ארחות ימים. וסדר זריחת השמש ובואה להעמיד עתי היום והלילה ועליתה וירידתה להמציא הקור והחום והקיץ והחורף מעניני הזמנים ותועלותיהם ושנותם תמיד על סדור א' מבלי הפסק כדכתיב (איוב ט) האומר לחרס ולא יזרח ובעד כוכבים יחתום וכתיב (תהלים קד) תשת חשך ויהי לילה וגו'. וסבוב הגלגלים אשר תנועותם מתחלפות והכוכבים והמזלות על

מרפא לנפש

במקומו הראוי לו: השמים כתקרה והארץ כמצע כמטה מוצעת להילוך ולהשתמש האדם עליו: וכל הגופות צבורות בו כמכמנים כמו שאוצר דברים הרבה באוצר שלו שיהיו מוכנים לו כל א' במקומו ובזמנו כל דבר למה שצריך כי אין שום דבר א' בעולם שלא יהיה צורך לעולם בו וכולם צורך לאדם כמ"ש לקמן וכ"כ הרמב"ם בהקדמת סדר זרעים וכתב הכוזרי וז"ל אע"פ שאין אנו יודעים מהו התועלת ברוב הברואים כאשר לא נדע כלי הספינה והחבשה ללא צורך ויודעת בעל הספינה ועושיה וכאשר לא נדע תועלת הרבה מאברינו ועצמינו אלו היו מפורדים לפנינו לא היינו יודעים תועלת כל עצם ועצם וכל אבר ואבר אע"פ שאנחנו משתמשין בהם וברור לנו כי אם היינו חסרים אחד מהן יהיו מעשינו חסרים ונצטרך אליו וכן כל חלקי העולם ידועים וספורים אצל בוראם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע עכ"ל ע"ש: ועליתה וירידתה בקין. היא הולכת ברום הגלגל נוכח ראשנו ומזה נתהוה החום בקיץ. וירידתה בחורף היא הולכת בשפל הרקיע ולכך הקור שולט בעולם והכל הוא לתועלת גדול לבני אדם כמו שיתבאר בצורך בשער הבחינה וכאן הזכירם בדרך כלל: ושנותם תמיד כו' לבון חוזרת פעם אחר פעם כמו ועל השנות החלום פעמים: על סדור אחד מבלי הפסק זה יורה שיש להם מכריח ואין להם יכולת לשנות תפקידם כמ"ש בשער הבחינה פ"א וז"ל והעולם בזה שסדר שהוא עושה מעשה אחד תדיר מורה שמעשהו אינו כרצונו כו' ויש לו מכריח כו' ע"ש כל לשונו: כדכתיב האומר לחרס לשמש: ולא יזרח בלילה: ובעד כוכבים יחתום חותם וסותם בעדם שלא יאירו ביום וזה ראיה שהכל מאתו יתברך כן מה שיאירו וכן מה שלא יאירו. ומצאתי בסי' הכוזרי שכתב על פסוק זה תשת חשך ויהי לילה וז"ל וזכר תועלת הלילה ושהוא בכוונה מאללו לא במקרה וכו' תכי במעשהו ולא במקרים התלויים במעשהו כי הלילה הוא זמן הסדר השמש אבל עם זה מכוון לתועלת כמ"ש תשת חשך ויהי לילה ופירש המפרש שם אף שנראה שהחשך הוא העדר ואינו נברא בכוונה מפני שאין בו תפיסת יד הפועל לכך אמר תשת חשך לומר שהוא בכוונה מאתו יתברך והחשך הוא בריאה כאשר כל הברואים ולהוציא אותנו מידי אמונה כוזבת שהביא המורה בשלישי פרק י' ע"ש עכ"ל. ובזה נתבאר כוונת המחבר שהביא פסוקים אלו הנה ולא הביא מפסוקי התורה במעשה בראשית והיא בחכמה נפלאה ולכך תקנו לומר בכל יום יוצר אור ובורא חשך שניהם מאתו יתברך: וסבוב הגלגלים אשר תנועותם מתחלפות שכל הגלגלים השמש והירח והמזלות הולכים בגלגליהם ממערב למזרח. יש מהם שסובבים בחודש א' ויש בתקופה אחת ויש מהם בשנה אחת או בכמה שנים

טוב הלבנון

שכל אחד תלוי בחבירו ואע"פ שהוא מבואר ג"כ מגלד שהוא מחובר מחומר וצורה: והארץ מתחת כמצע כדבר המתחת והנפרש שיהיה נוח להלוך מל' שק ואפר יוצע לרבים: וכל הגופות צבורות בו כמכמנים כל הנבראים צבורים בו כאוצרות ומטמונים. מכמונים הוא מטמונים ואוצרות מל' ומשל במכמני הזהב (דניאל י"א): כל דבר למה שצריך לו ר"ל בכל אחד מחלקי היסוד נמצאים הדברים הצריכים לקיום טבע אנשי אותו החלק כמבואר אצל חכמי הטבע: ומיני הצמחים מזומנים לתועלתו שאין שום צמח נברא לבטלה רק לצורך האדם ממאכלו ומאכל בהמתו לרפאות בהם: ומיני החיות וכו' או להנאת עורם או למיני רפואות כנודע: להעמיד עתי היום והלילה כאשר אמרו הטבעיים שאלולי הלילה לא היה האדם והב"ח והצמחים יכולים להתקיים מרוב החום ולכן אנו מברכין ובורא חשך: ועליתה וירידתה כשהיא מתקרבת אל היסוד כמו אצלנו שוכני פאת צפון נראית לפי מצבנו בזמן שהשמש במזלות הצפונים כאלו היא גבוה מעל הארץ יותר ממה שהיא בזמן שהוא במזלות הדרומיי שנראה יותר קרובה אל הארץ ולהדרים מדרום המשוה הוא בהיפך: להמציא הקור והחום וכו' וגם הו לתועלת האדם והב"ח והצמחים: ושנותם תמיד ר"ל שבכל שנה יחזרו על סבובם ותנועתם וזה מרא שאין השנוי בתנועתם מצד עצמם רק מצד צורך האדם: האומר לחרס ולא יזרח שגזר על השמש מדת הליל שלא יזרח תמיד רק לשקוע בעתות הלילה: ובעד כוכבים יחתום וגם לשאר כוכבים כח השפעה בגבור מעה ואף הם עולים ושוקעים כפי צורך הב"ח והצמחים: אשר תנועותם מתחלפות ד"מ גלגל שבתי סובב ב שנים

פת לחם

כחושים נגיע אל הבנת הכלל: במכמנים כלומר דברים האצורים וטמונים באוצר: ועליתה וירידתה שעד תקופת תמוז היא עולה יום ביום ואח"ז מתחלת לירד יום ביום עד תקופת טבת ואז חוזרת לעלות וכל זה הוא בערכנו שוכני פאת צפון לקו השוה ולהדרומית הוא הפך זה: ושנותם תמיד כו' שאחר גמור סבוב אחד חוזר ושונה בסבוב שני על אותו סדר בעצמו: האומר לחרס ולא יזרח כו' כונתו לבלבל דעת מי שיסבור שהיום הוא דבר מכוון בבריאה ולא הלילה רק במן הקף השמש ע"כ נהיה לילה בבא השמש תחת האופן לזה מביא ראיה מפסוק שאומר לחרס ולא יזרח הרי שהיתה גם העדר כזריחה למאמרו וצווי ית' שהרי הוא דבר מכוון ממנו ית' ואפשר שכוונתו באמרו ושנותם תמיד וכו' מלשון שינוי והכוונ על שינוי אורה בזמני הליקיות שלקותם הוא מכוון לעולם כפ החשבון וידוע לתוכנים קודם בואו ולא יקשה לך באמרו מלת תמיד שכן צודק לומר על דבר המיועד לבא בעתו והיינו פוס שום עת מן העתים המיועדים לו והראיה מעולת הבוק והערב שנקראים תמידים ולזה מביא ראיה מן הכתוב שאומ לחרס כו' לומר שגם שינוי אורה בזמני הלקות הוא דבר מכוו ממנו ית' אך ממה שמביא בפסוק תשת חשך וכו' הוא ראי לפירוש הראשון: אשר תנועותם מתחלפות שזה מתנוע תמזרח

הנהגה משוערת ומשקל מכוון לא יזח ולא ישתנה והכוונה בכל דבר ממנו כוונת תועלת ותקנה למדברים כמו שאמר שלמה ע"ה (קהלת ג) את הכל עשה יפה בעתו גם את העולם נתן בלבם וגו' ואמר לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים. וכל זה חבורו והרכבתו נראים בכלו ובמקצתו וכשנעיין בצמחים ובבעלי חיים נמצאם מחוברים מהיסודות הארבעה והם האש והרוח והמים והעפר והמה נחלקים ונפרדים ואין בנו יכולת לחברם החבור הטבעי מפני שמקצתם משתנה אל קצתם וקצתם כנגד קצתם ואם נחבר דבר מהם הם ממהרים להשתנות ולהתחלף. אך החבור שחברה אותו התולדה הוא חבור מתוקן וקיים עד עת קץ. וכבר חשבו קצת הפילוסופים כי הגלגלים והכוכבים והאישים העליונים הם מתולדת האש. ודומה לזה מ"ש דוד ע"ה (תהלים קד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט ובזה ראיה על המחשבה הזאת ואיננה תולדה חמישית כאשר חשב אריסט"ו. וכיון שהנמצאות הוות מן היסודות ומחוברות מהם וידענו כי לא נמזגו מאליהן ולא נתחברו בטבען מפני המחלוקת שביניהם עלו בדעתנו ונתברר בנפשותינו

מרפא לנפש

רק הגלגל העליון הנקרא גלגל היומי בתוכו כלול שאר הגלגלים כמו גלדי הבצלים שמהלכו הוא ממזרח למערב והוא מכריח ומגלגל עמו כל הגלגלים שבתוכם ממזרח למערב בכ"ד שעות שבכל יום כידוע לחכמי התכונה: לא יזח ולא ישתנה מטעם הנ"ל לצורת שהם מוכרחים: וכל זה חבורו ר"ל וכל מה שנראה בעולם אין לך דבר שלא יהיה מחובר ומורכב משני דברים: והמה נחלקים ונפרדים זה מזה. ר"ל הד' יסודות הם חלוקים ונפרדים זה מזה מפני שמקצתם משתנה אל קצתם העפר הקרוב למים משתנה העפר למים או המים לעפר. וכן אש עם אויר. או אויר הקרוב למים משתנה ומתלבש צורת השני לגמרי כמו שזכר הרמב"ם בהלכות יסודי התורה ע"ש אבל שיהיה לנו יכולת לקרב ולחבר שני יסודות לאחד לעשות מהם דבר שלישי לא. שהרי הם זה כנגד זה כו': וכבר חשבו כו' הם מתולדת האש כלומר שאפילו הנבראים העליונים והמלאכים שנקראים אישים העליונים הם ג"כ מחוברים משני דברים שהרי האש מחובר מחומר וצורה נמי שמיים: כי לא נמזגו לא נתערבו: ולא נתחברו בטבען לחשוב ולומר כמו שטבע האש לשרוף כן טבעם להתחבר יחד שהרי נראה שהטבע הוא להיפך: מפני המחלוקת שביניהם וכיון שהוא כן: עלה בדעתנו כו' שע"כ יש יוצר אחר זולתם שהוא מחברם וקושר אותם ומרכיבם אף שהוא כנגד

פת לחם

ממזרח למערב וזה הפכו וזה באלכסון: על הנהגה משוערת ומשקל מכוון על שיעור זמן מנהגם בתנועותיהם אמר הנהגה משוערת ועל תכלית היוצא מזה שהוא התועלת הבא מהשפעת כחותיהם למין האדם ושאר הבע"ח לפי משקל מזגי הבע"ח וכחותיהם אמר ומשקל מכוון: לא יזח ולא ישתנה על קו מדת תנועותיהם אמר לא יזח שהוא מלשון העתקה ממקומם כמו ולא יזח החשן לומר שאינם נעתקים לעולם מקו שנוכה אשר שם להם ועל המשקל הנ"ל אמר ולא ישתנה: כוונת תועלת להצילם מנזקם ותקנם על מה שהוא על צד היותר טוב: את הכל עשה יפה בעתו שעשה לכל א' עת וזמן ידוע לסבובו: לכל זמן ועת לכל חפץ כו' כלומר שעשה תנועותיה' וזמני סבובם לפי חפצו שתהיה ענין הנבראים אשר תחת השמי' וכפי תועלתם ותקנתם עשה זמן סבוב הגלגלים והכוכבים ועניני תהלוכתם ויהיה למ"ד לכל חפץ מלשון בעבור שהוא אחד משמושי הלמ"ד כידוע למדקדקים: בכולו ובמקצתו שהרכבת הכלל מפרטי מינים שונים היא בחינה בפני עצמה והרכבת כל איש מאישי המין היא בחינה פרטית בפני עצמה: נחלקים ונפרדים על הבלתי מנגדים כמו העפר והרוח אמר נחלקים כלומר חלוקים במהותם ועל המנגדים כמו האש והמים אמר נפרדים כלומר שאף אם נרצה לחברם אינם מקבלים החבור ונפרדים זה מזה והם השתי חלוקות שמנה שמקצתם משונים זה מזה ומקצתם זה כנגד זה כנ"ל: להשתנות ולהתחלף ג"כ ב' בחינות הנ"ל שעל המשונים אמר משתנים כלומר נפרדים בשינוי כראשון ועל המנגדים שהם זה חלוף זה אמר ולהתחלף כלומר חוזרים להיות נחלפים זה מזה: שחברה אותה התולדה כינה הטבע בשם תולדה וכן בהרבה מקומות מזה הספר: מתוקן וקיים מתוקן בתחלתו ונשאר לקיום: והאישים העליונים הם המלאכים: הוות מן היסודות נהוו מן היסודות: וידענו כי לא נמזגו מאליהן על הבלתי מנגדים שאין התחברותן נפלאה שהרי יכולין לדור יחד רק הפליאה הוא העירוב וההתמזגות עד שהיו לענין אחד אמר לא נמזגו מאליהן ועל המנגדים שהם האש והמים שאף חבורם יחד בלי התמזגות הוא פלאי כמו גרות זאב עם כבש אמר ולא נתחברו מטבען שהרי ההבדל בטבע נבדלות זו מזו כמו בבירה

טוב הלבנון

שנים ולדק בי"ב שנים וכן לכל א' מז' כוכבי לכת תנועה אחרת בזמן ובנטיה. ואפשר שגם בזה רמז ראיה לחידוש העולם. שא"א מבלי מיחד שיחד לכל אחד תנועתו. וכמ"ש המורה בסוף פי"ט מח"ב. לא יזח מל' לא יזח החשן (שמות כח): ותקנה למדברים כבר נודע שאף הב"ח הארציים הם תקנה למדברים רצוני בני האדם שהם שואפים כל מיני הארס אשר באויר כמבואר בטבעית. גם בשרם יצלח למלאכת הרופאים כנודע להם: נראים בכולו ובמקצתו ר"ל שכך נראה בכלל הנבראים שהם צריכים זה"ז כמו שנראה ההרכבה בכל אחד מהם כפי הצורך: נמצאים מחוברים מד' יסודות זה נודע ממה שאנו רואין אחר שישרף איזה דבר נראה בו האש והאויר שהוא העשן העולה והלחות אשר בעשן הוא יסוד מים והאפר הוא יסוד עפר: מפני שקצתם משתנה אל קצתם כמו שהם העפר והמים שהעפר קר ויבש והמים קר ולח ואע"פ שהם שוים בקרירות יש בהם שנוי מצד הלחות: וקצתם נגד קצתם כמו העפר והאויר שהעפר קר ויבש והאויר חם ולח או המים והאש. שהמים קרים ולחים והאש חם ויבש. ואחד מתנגד לחבירו לגמרי. ורצה לבאר שאע"פ שיש שמשתנה מחבירו ויש שאף מתנגד לחבירו עכ"ז חברם התולדה ומה שפירש בעל מנ"ח שקצתם משתנה וכו' היינו שמעפר נעשה מים לא כהוגן פירש שמה ענין השנוי הזה לכאן: הם מתולדת אש כך עלה במוסכם אצל רוב הפילוסופים שמקרוב למאה שנה עד היום: ואיננה תולדה חמישית ר"ל גשם החמישי רצוני שהם גשמיים אבל אינם מד' היסודות. ומאחר שראיה

מן

כי מחברם זולתם וקושרם בלעדיהם ומרכיבם כנגד טבעם על כרחם. הוא בורא ית' אשר תקן קשורם ותכן חבורם. וכאשר נחקור על היסודות הארבעה נמצאם מחוברים מחומר וצורה והמה העצם והמקרה והחומר שלהם הוא החומר הראשון אשר הוא שרש היסודות הארבעה והחומר וההיולי שלהם. והצורה היא הצורה הראשונה הכללית אשר היא שורש כל צורה עצמית וכל צורה מקרית כחום וכקור ובלחות וכיובש והכובד והקלות והתנועה והמנוחה והדומה להם וההרכבה והחבור נראים בכל העולם ובכל חלקיו בשרשיו ובענפיו בפשוטו ובמורכבו בעליונו ובתחתונו וצריך ממה שהקדמנו שיהיה כולו מחודש כאשר התברר לנו כי כל מחובר מחודש והדין חייב שנאמין כי העולם מחודש. וכיון שכן הוא ונמנע שיהיה הדבר עושה את עצמו. צריך שיהיה לעולם עושה שהתחילו והדשו. ומפני שהתברר כי ההתחלות א"א שיהיו מאין תכלית

מרפא לנפש

טבעם והוא הבורא אותם: והוא אשר תקן כו' חבורם הכל על מזג טוב כפי מה שראוי לכל אחד מהם לא פחות ולא יותר שתתבטל ממנו יתברך לעד: וכאשר נחקור על היסודות ארבעה ממה הם מחוברים: נמצאם מחוברים מחו"ר וצור' כבר האריכו החכמים הקדמונים הפילוסופים ובעלי הקבלה האמתים בענין חומר וצורה כמו שתראה בספר המורה ובס' הכוזרי ובהקדמת הראב"ד לס' יצירה והרמב"ן על פסוק והארץ היתה תהו ובהו עיין בהם וקוצר הדברים מדברי כלם הוא זה שכשעלה ברצונו הפשוט יתברך לברוא את העולם ברא תחלה חומר אחד שלא היה לו שום צורה כמשל החומר שביד היוצר וכברזל שעושה ממנו הנפח כמה מיני כלים שונים שצורת זה אינו כצורת זה וחומר שלהם שוה בכלם כן הדבר בד' יסודות שקודם שקבלו כל אחד צורתו הנראה לנו היה בתחלה חומר ראשון ונקרא אצל היוונים היולי ובספרי המקובלים נקרא נפש היסודות כי הצורה צריך לחומר הנושא דאל"כ אין לצורה תפיסה בלא דבר הנושא והחומר הוא עצם הדבר והצורה הוא מקרה כי לפעמים לובש צורה זו ופעמים לובש צורה אחרת והחומר והצורה של הד' יסודות לא היו מעולם זה בלא זה כי הם ראשונים מכל הבריאות ומהם נתמזגו כל הנבראים. והרמב"ם בריש הלכות יסודי התורה קורא אותם גולם וצורה והיינו שם לעולם אין אתה רואה גולם בלא צורה או צורה בלא גולם אלא לב האדם הוא שמחלק גוף הנמצא בדעתו ויודע שהוא מחובר מגולם וצורה כו' עכ"ל ומעתה בין תבין את אשר לפניך דברי המחבר: והחומר שלהם ר"ל החומר של הד' יסודות: הוא החומר הראשון שאין חומר לפניו כי שאר הנבראים החומר שלהם כבר הוא מורכב מכל הד' יסודות אבל החומר של ד' יסודות הוא חומר ראשון אשר הוא שורש היסודות הארבעה והוא פשוט בלא הרכבה: והחומר וההיולי שלהם ר"ל שהוא שורש היסודות שהוא החומר שלהם או ההיולי קרא אותו כמה שתראה והכל א' כנ"ל: והצורה ר"ל וכן הצורה של הד' יסודות: היא הצורה הראשונה הכללית שאין לפניה צורה ובצורה זו נכללות כל הצורות שבעולם הן צורה עצמית הן צורה מקרית למשל השחור באש הוא עצמי ובשאר דברים הוא מקרי וכן הקור והלחות והיובש יש בהן שצורה שבהן עצמי ויש שהם בו מקרי אבל כל הצורות שבעולם מקוקן ושרשן מצורות הד' יסודות שצורתן היא הצורה הראשונה כמו שהחומר הראשון הנ"ל: וההרכבה והחבור נראים בכל העולם ר"ל ובעבור שנראה בכל תולדות העולם שהם מורכבים ומחוברים ע"כ מוכח שיהיה כלו מחודש כי כבר התברר כי כל מחובר מחודש כמו שמבאר: בפשוטו ובמורכבו ר"ל אפילו הפשוטים שבהם והם הד' יסודות שהם פשוטים בערך שאר הנמצאים שהם אינם מחוברים רק משני דברים היינו מחומר וצורה ועוד שהחומר שלהם אינו מורגש רק מושכל כנ"ל וכ"כ הכוזרי. והמתכת הוא מורכב יותר מהיסודות והוא פשוט לערך הצומח שהוא מורכב יותר. והצומח פשוט יותר מן החי. והחי מן המדבר כי יש במדבר כל בחינותיהם כמו שהאריך הרמב"ם שם ודעהו: בעליונו ובתחתונו אפילו העליונים גם הם מחוברים מד' יסודות רוחניים והם מד' אותיות השם יתברך שמהם נתהוו הד' יסודות רוחניים וגשמיים ואין לך שום דבר בעולמות העליונים והתחתונים שאין בו מד' אותיות השם ואין סוף מתלבש בהם כמ"ש בס' שערי קדושה ובאלשיך פ' בראשית ע"ש: וכיון שכן הוא שהעולם כלו מחובר ומחודש וזה ג"כ נמנע שהדברים עשו את עצמם כמו שהתבאר בהקדמה הראשונה וא"כ ע"כ צריך שיהיה לעולם עושה שהתחילו וחדשו רק שעדיין יש לבעל דין לומר שמא העולם אין לו תכלית והתחלה רק מחובר ממחובר והולך כן עד לאין סוף ולזה אמר שכבר נתברר בהקדמה שניה כי

טוב הלבנון

מן השכל והכתוב שהם תולדות אש שוב א"צ להביא ראיה שאינם קדמונים: ותכן חבורם מדד ושיער חבור כל אחד מהם מל' תוכן ה' יהיה לכם (יחזקאל מה): והחומר וההיולי שלהם ר"ל שהחומר שלהם הוא הנקרא היולי בל' יון וכל הד' יסודות חומר אחד להם רק שחלק כל אחד מהיסודות קבל צורה מיוחדת זה צורת העפר וזה צורת האש. רצוני ענין שהוא בו אש וענין שהוא בו עפר וכן כולם: כחום וכקור וגו' אינם רק מקריים הנמשכים מצורתם ואף ע"פ שהוא קיים בו תמיד ועמ"ש ברוה הן פ"ז: בפשוטו כמו כל א' מהיסודות: בעליונו יסודות העליונים שהם האויר והאש:

ובתחתונו

פת לחם

שבורה מן המזיק שבשום קס זה נופל: כי מחברם זולתם וקושרם בלעדיהם בשניהם חסר מלת הוא כלומר אנו יודעים שמי שחברם הוא אחר זולתם ולא הם עצמם כנ"ל וכן מי שקשרם הוא אחר בלעדיהם ועד הנה דבר בבלתי מנגדים ועל תחלת חבורם אמר לשון חבור ועל החזקת בקיומם אמר לשון קשירה ועל המנגדים אמר ומרכיבם כנגד טבען הוא בורא ית' והספר הכוון ופרט ג' לשונות של חבור מחברם וקושרם ומרכיבם לפי שבין חבור ארבעה דברים יש שלשה גבולים אמנם הראשון עיקר: אשר תקן קשורם ותכן חבורם אמר תקן קשורם על המנגדים שהם צריכים קשירה כנ"ל ולכן פרט אותם התלה שלפי סדר הבריאה נאמר בראשית ברא אלהים את השמים וכבר אמרו שהשמים אש ומים נבראו שהם המנגדים ועל שבלתי מנגדים אמר ותכן חבורם ומלת תכן לשון מתכונת שהוא לשון ערך כמו שנא' ובמתכנתו לא תעשו כמוהו והאמת הברם בערך ידוע נכ"א מהילוכים ומה שנאמר בארץ אנכי תכנתי עמודיה סלה אפשר לפרשו ג"כ לשון ערך כלומר שלפי ערך כובד הארץ שמה תיזוק עמודיה: וכאשר נחקור על היסודות הארבעה כלומר על כל אחד בפני עצמו: כחום וכקור כו' כל אלו קרא אותם צורות מקריות והרוצה לעמוד על בירור דברים אלו יעיין בספר צורת היסודות להחכם האברבנאל: בשרשיו ובענפיו שרשיו הם החומר והצורה וכל המורכב מהם הם הענפים: בפשוטו ובמורכבו פשוטו הם הד' יסודות כל אחד בפני עצמו הוא יסוד פשוט וכל הברואים הם מורכבים מהם: בעליונו ובתחתונו העליונים בגלגל מעלה והתחתונים למטה: וצריך ממה שהקדמנו צריך להיות שע"פ ההנחה שהקדמנו שכל מחובר הוא מחודש יצא מזה שהעולם כולו מחודש בהיות אנו רואים שכולו מחובר: א"א אפשר כו'

יושר

לתחלתם. מן הדין שיהיה לעולם תחלה אין תחלה לפניו וראשון שאין לו ראשון. והוא אשר יצרו וחדשו מאין דבר לא בדבר ולא על דבר וכמ"ש הכתוב בענין הזה (ישעיה מד) אנכי ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מיאתי ואמר (איוב כו) נוטה צפון על תהו תולה ארץ על בלימה והוא הבורא יתעלה אשר אותו דרשנו ולמצאו כוננו במחשבותינו ושכלנו. הוא הקדמון הראשון אשר אין ראשית לראשיתו ואין תכלית לקדמותו כמו שאמר הכתוב (ישעיה מד) אני ראשון ואני אחרון ואמר (שם מא) אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא. ויש בני אדם שאמרו שהעולם נהיה במקרה מבלי בורא שהתחילו ויוצר שיצרו ומן התימה בעיני איך תעלה בדעת מדבר בעודנו בבריאותו כמחשבה הזאת ואלו היה בעל המאמר הזה שומע אדם שיאמר במאמרו בגלגל אחד של מים שהוא מתגלגל להשקות חלקה אחת של שדה או גנה והושב כי זה נתקן מבלי כוונת אומן שטרח בחבורו והרכבתו ושם כל כלי מכליו לעומת התועלת היה לו להפליא ולהגדיל הרבה עליו ולהשוב אותו בתכלית הסכלות וימהר להכזיבו ולדחות מאמרו וכיון שידחה המאמר הזה בגלגל קטן ופחות ונבזה שנעשה בתחבולה קטנה לתקנת חלקה קטנה מהארץ איך יתיר לעצמו להשוב כמחשבה הזאת בגלגל הגדול הסובב את כל הארץ וכל אשר עליה מן הברואים. והוא בחכמה. תקצרנה דעות כל בשר

מרפא לנפש

בהבהלות לו אפכו שיהיו מאין הכלית לתחלתם כמו שמבואר שם באר היטב. ועתה בין תבין את אשר לפניך. שכל הני הסקדמות שבפים כלם נריכים לדרוש את ה' לידע ולהודיע שהוא אל והוא היולר והבורא יתברך והוא הראשון של הכל ואין ראשון לפניו כמו שנתבאר: מאין דבר מאין ומאפס המוחלט ברא יש: לא בדבר לא בעזר שום דבר אחר כי האומן לא יוכל לעשות מלאכתו מבלי כלים לסייעו אבל הוא ית' אינו כן: ולא על דבר לא בשביל דבר שלא היה לו שום מכרית שיהיה הי"ו מוכרח לברוא את העולם או להנאתו מי"ו אלא ברא את הכל להיטיב לזולתו כטבע הטוב להיטיב בשרי ראינו שכל מה שברא לא ברא אלא מה שנלרך אל האדם ולא יותר ולפי יכלתו וגבורתו שאין לו קץ ותכלית לא נתגב זה העולם למאומה רק שהוא מיטיב לכל דבר כפי מה שיוכל לקבל כמו שהביא במשל המלך בבסוף שער הבחינה בילד היולד בבור מאסר המלך עי"ש והדברים ברורים: ויש בני אדם שאמרו שהעולם נהיה במקרה שאומרים שהעולם קדמון ואין לו עילה וסיבה ויולר שילרו ח"ו: בדעת מדבר בעודנו בבריאותו כו' היך יאמר כזאת אדם שהוא בריא בעוד שאיננו חולה או מבוגע ממרהם עינו או חסר דעת שיחשוב כזאת: ושם כל כלי מכליו לעומת התועלת אפילו הכלים שעשה לזה בודאי היה מאייר בדעתו התלם שהוא לריך אליהם לבנין הגלגל והגלגל לריך להשקות השדה שילמית לנורך האדם: להפליא ולהגדיל ר"ל להגדיל התימה עליו: שידחה המאמר הזה כו' איך יתיר לעצמו לחשוב כו' והוא מוכן כו' ובמורה חלק שלישי פרק י"ג כתב גם כן כדברים האלה וז"ל ותומר כל פועל

פת לחם

אשר יצרו וחדשו על הלורה אמר יצרו ועל החומר אמר וחדשו והקדים הלורה לפי קרבתה אליו ית' והיא התחלה בהשתלשלות ממנו יתברך כידוע שהשכל השוב קודם בהשתלשלות והכן: מאין דבר לא בדבר ולא על דבר ידוע בדברי החוקרים שסבות כל דבר ארבעה והם החומר והלורה והפועל והתכלית והנה בכאן אנו עסוקים בפועל ית' ואמר שהוא ית' פעל כולם, מאין דבר' על הלורה ועל החומר אמר, לא בדבר' כלומר שלא הלה הלורה בחומר מוכן מקודם כדעת קלת מהפילוסופים המאמינים בחומר קדום אלא בגם החומר מחודש ממנו אחר חידוש הלורה כנ"ל ועל התכלית אמר, ולא על דבר' שלא כוון בו שום תכלית ותועלת לעולמו כביכול רק נדבה וחסד לברואים: עושה כל נוטה שמים לבדו כו' ולפי שלפעמים יאמר עשי' על תיקון הדבר כיון שפירש רש"י ז"ל בכמה מקומות ויכול להתפרש על תיקון הלורים ען החומר לפי דעת מאמיני הקדמות בחומר לכן הביא פסוק שני שנאמר בו בפירוש שברא מתהו ובלימה ופסוק הראשון הביא לפי שנזכרו בו גם השמים ובא זה ולמד על זה: אשר אותו דרשנו ולמצאו כוננו כו' הזכיר דרישה ומליאה כלשון הכתוב ודרשו ה' במצאו: אין ראשית לראשיתו כלומר אין היבה לפניו ית' שהסבה אותו ולא"ז אמר אין תכלית לזמן קדמותו: בורא שהתחילו ויוצר שיצרו בכאן אמר בורא על החומר ויולר על הלורה והקדים בריאת החומר שבדרך ההרכבה לריך להקדים החומר שהרי הלורה הלה על החומר: בעודנו בבריאותו כלומר אלא א"כ נטרפה דעתו: שטרח בחבורו והרכבתו כו' על חבור החלקים אמר בחבורו ועל בומו על פי הבאר אמר והרכבתו שהרכיבו ע"פ הבאר: היה לו להפליא ולהגדיל הרבה גרסינן בדל"ת מלבון ויבא יוסף את דבתם כו': וימהר להכזיבו בדברים ולדחות מאמרו להסית דעתו מדבריו: קטן ופחות ונבזה קטן כמותו ופחות במסותו ונבזה בענין תכליתו: והוא בחכמה תקצרנה כו' חסר מלת אשר שנעשה בחכמה רבה כ"כ אשר תקצרנה

טוב הלבנון

ובתחתונו הם עפר ומים: תחלה שאין תחלה לפניו וראשון שאין ראשון לפניו ההבדל שבין תחלה לראשון כמו שזכר המורה פ' ל' מח"ב שהתחלה היא נמלאת במה שהיא התחלה לו או עמו אע"פ שלא תקדם לו בזמן כמו שתאמר שהלב הוא התחלת בעלי חי וכבר אפשר ג"כ לומר עליו שם ראשון. אבל שם ראשון לא יאמר רק על הקודם בזמן. ולזה אמר שע"כ יש לעולם התחלה ר"ל דבר שהוא מחייה את הכל כמו הלב בב"ח ואינו עמו בזמן אחד כמו שחשב אריסט"ו. רק ראשון לו בזמן: ולא על דבר להשלים עלמותו יתברך אבל רק להיטיב לברואיו: נוטה שמים לבדי והיינו ראשון בזמן: רוקע הארץ מאתי ר"ל שממנו תולאות היים תמיד לכל העולם דהיינו התחלת כל דבר: נוטה צפון על תהו וגו' ר"ל שלא היה אתו שום חומר קדום כמו שאמר אפלטון: בעודנו בבריאותו כלומר בריא בשכלו ואינו מבוגע: הלקה אחת חלק שדה אחת מלשון בחלקת השדה אשר קנה יעקב (יהושע כ"ד): לעומת התועלת ר"ל שיחד כל כלי וכלי במקום הלריך לו לפי התועלת המכוון במחשבתו: יתיר לעצמו יפקיר עלמו מלשון התיר עלמו למיתה בדברי חז"ל: בגלגל הגדול

ושכלי המדברים להשיג הויתה והוא מוכן לתועלת כל הארץ וכל אשר עליה ואיך יוכל לומר שיהיה מבלי כונת מכוין ומחשבת חכם בעל יכולת. ומן הידוע אצלנו כי הדברים אשר הם מבלי כונת מכוין לא ימצא במאומה מהם סימן לחכמה וליכולת. והלא תראה אם ישפך לאדם דיו פתאום על נייר חלק שא"א שיצטייר ממנו עליו כתב מסודר ושיטות נקראות כמו שיהיה בקולמוס. ואלו הביא אדם לפנינו כתב מסודר ממה שא אפשר להיות מבלי מצוע קולמוס ואומר כי נשפך הדיו על הנייר ונעשתה צורת הכתב עליו מעצמה היינו ממהרים להכזיבו על פניו שאיננו נמלט מכוונת מכוין וכיון שזה בעינינו דבר שא"א להיות בצורות רשומות בהסכמת דעתנו איך יוכל לומר בדבר שמלאכתו יותר דקה ותקונו יותר רחוק ועמוק בענינו עד אין תכלית שיהיה מבלי כוונת מכוין וחכמת חכם ויכולת יכול וכל מה שהביאונו להעמיד מציאות הבורא יתעלה מצד מעשיו די למי שיבין ויודה על האמת ומספיק בתשובת אנשי הקדמות שאומרים כי העולם קדמון ודחיית דבריהם ואתה דע לך:

פרק ז אך הראיה שהבורא יתברך הוא אחד. הוא מפני שנתברר לנו בדרך הראיות כי יש לעולם בורא. התחייבנו לחקור עליו אם הוא אחד או יותר מאחד. וצריך שנבאר אמתת אחדותו משבעה פנים:

מרפא לנפש

שיעשה בכוונה אי אפשר לדבר ההוא אשר עשה מבלתי תכלית אחת אשר בגללו עשה אותו כו' וכן ר"א מבואר ג"כ שהדבר אשר נעשה בכוונה הוא מחודש אחר שלא היה כו' וכבר ביאר אריסט"ו שהלמודים נבראו בעבור הבע"ח וכן שאר הנמצאים זה מפני זה וכ"ש באברי בע"ח. ודע שמציאות זאת התכלית בענינים הטבעיים הביא הפילוסופים בהכרח להאמין התחלה אחת זולת הטבע כו'. ודע כי מן הגדולה שבראיות על חידוש העולם למי שמודה על האמת הוא מה שיעמוד עליו המופת בנמצאות הטבעיות כי לכל דבר מהם תכלית אחר ושזה מפני זה והיא ראיה על כוונת מכוין ולא יצויר כוונה רק עם התחדשות מחדש עכ"ל וכתבתי זאת באף שהרמב"ם הרבה לפלפל ולהשיב על כל המופתים הן על הקדמות הן על החידוש כמו שתראה בכל הס' ההוא וזאת אשר ישר בעיניו מכל המופתים והניחו בסוף כל דבריו והוא באמת יסוד ושורש ולכך בנה המחבר הזה גם כן כל בנינו עליו כי הם דברים מושכלים אבל להעמיק יותר בענינים כאלו הוא מסוכן ביותר כמ"ש הרמב"ם במורה חלק א' פרק ט"ז וז"ל וכאשר התבאר לי זה (ר"ל היה להשיב על כל המופתים) והיתה זאת השאלה ר"ל קדמות העולם או חדושו אפשריות היתה אלא מקובלת מצד הנבואה אשר תבאר ענינים אין בכח העיון להגיע אליהם כו' ע"ש. ובס"פ ע"ב כתב וכבר הלאו התהבולות קודם עד שאמרו שהיסוד מקובל מן הדת וגנו המדברים זה ר"ל החוקרים וכתבו כאומר זה. אמנם אני רואה שאמר זה מהם איש חזק הדעת מאד רחוק לקבל הטעאה שהוא כאשר לא ישמע מדבריהם דבר הוא מופת באמת ומלא נפשו בלא הנות למה שחשב שהוא מופת אמר שזה לקח בקבלה מן הדת כו' ע"ש ובפרק י"ז מח"ב המשיל משל נמרץ מאד נגד האפיקורסים מאמיני הקדמות ואמר שכל ראיותיהם ומופתיהם הם רק מטבע הנמצאים בעולם לאחר שהידבה הבורא יתי' בכל אופן השלם כאשר המה עתה ואיך נוכל ליקח ראיה ומופת מזה איך היה קודם שנברא ונתהוה מאין ומהעדר מה היה או והמשל בזה נולד הנולד באיי הים ומתה אמו והיתום הזה לא ראה מעולם שום נקבה וכאשר נתגדל מאביו עד שהגיע לשכלו השלם שאל לאביו איך נהיה יצירת האדם והשיב אביו שכל איש מאתנו נתהוה ונוצר בבטן נקבה ממינגו כמותנו בצורה כך וכך והאדם שם בבטנה קטן והגוף סגור ויתגדל שם מעט מעט בחדשים הידועים עד העת המוכרח לצאת מבטנה בפתח הנפתח בגללו ואח"כ יתגדל עד שיהיה גדול באבריו ובחושיו ובשכלו כמו שתראנו עתה והיתום ההוא יתחיל להכחיש כל זה ויעמיד המופת על כל הענינים האמתיים האלו לאמר שהם נמנעים ושקר כי איך יצוייר שהאדם שהיה יוכל לנשום באפיו בתוך כיס סתום בכל צד ונראה שזה נמנע שיחיה אפילו שעה א' בלי נשימה או אם אינו מוציא מה שאוכל ימות בצער גדול ואיך יהיה פיו סתום וטבורו פתוח ועיניו סתומים ואבריו כפופים יחדו זה זמן ארוך וכאשר יצא משם יהיו כל אבריו ועיניו ופיו הכל בשלימות וזה הכל מבואר לו במופת שלא יוכל להיות יצירת האדם כך ואף שכן הוא באמת כו' ומסיים והתבונן זה המשל ובחנהו אתה שמעיין תמצא זה ענינו עם הפוקר שוה בשוה שאנחנו עדת הרודפים אחר משרע"ה ואברהם אבינו ע"ה נאמין שהעולם נתהוה על צורה כך וכך והיה כך וכך ונברא כך וכך ואח"כ יבוא אריסט"ו לסתור דברינו ויביא עלינו ראיות מטבע המציאות הזה השלם ההוה בפועל אשר לא ידמה ממה שהיה עליו בעת ההויה שהוא נמצא אחר ההעדר הגמור כו' וסיים וצריך שתזהר בזה הענין שהוא חומה גדולה בניתיה סביב התורה מקפת בה מונעת אבן כל משליך אליה עכ"ל דפה"ח ושפתים ישק ועיין מה שכתוב בהקדמה מספר האמונות ואתה דע לך: בצורות רשומות בהסכמת דעתנו הם צורת הכתב והמכתב כפי הנראה כל הכתבים מהלשונות הם בהסכמה שיכתבו כך או כך ואיננו דבר אלהי אעפ"כ אנו גוזרים ואומרים שלא נהיה במקרה רק בכוונה ומכ"ש איך יוכל כו':

פרק ז אך הראיה שהבורא יתברך אחד הוא כו' כלומר הוא מה שנבאר אח"כ משבעה פנים אלא שמקדים לומר מפני שיתברר בו' לפלעה והתחלת דבר כמ"ש לעיל בפ"ד שכן ראוי לחקור על הבורא יתברך:

טוב הלבנון

הגדול גלגל העליון הנקרא גלגל היומי: להשיג הויתה מהותו ועוצם גדלו אשר בגלגל הזה אין מקום לתוכניים להשיג עוצם עביו העצום אשר לו כנודע בתכונה: מצוע הקולמוס באמצעת הקולמוס: בצורות רשומות בהסכמת דעתנו כמו הכתב הרגיל לכתיבה שאינו רק מצד שהסכימו בני אדם לצייר בהם:

פרק

פת לחם

התקרנה כו': כונת מכוין ומחשבת חכם על התכלית אמר כונת מכוין שכוון לתכלית ההוא ועל פעולת העשיה אמר ומחשבת חכם שחשב באיזה תכונה לעשותו והקדים התכלית כי סוף מעשה במחשבה כו': מבלי מצוע קולמוס שהקולמוס הוא הממוצע בין הפועל שהוא האדם הכותב ובין פעולת הכתיבה: שאיננו נמלט ולומר שאיננו נמלט: יותר רחוק ועמוק רחוק לפי קוצר המשיג ועמוק לפי עומק המושג: בתשובת אנשי הקדמות להשיב ולהקשו' על מאמיני הקדמות:

פרק

האחד מהם מצד בהינתנו לעילות הנמצאות כי כאשר נתבונן בהן נמצא מספרן פחות מעלוליהן וכל אשר נחקור על עילות העילות ההן למעלה נמצא מספרן פחות מהן וכל אשר תעלינה יתמעט מספרן עד שיגיע אל עילה אחת והיא עילת העילות. וביאור זה כי אישי הנמצאים אין תכלית למספרם. וכאשר נתבונן במיניהם הכוללים אותם יהי' מספרם פחות מן האישים אשר תחתיהם. כי כל מין מן המינים כולל אישים רבים והמינים יש תכלית למספרם. וכאשר נערוך המינים אל סוגיהם הכוללים אותם יהיה מספר הסוגים פחות ממספרם כי תחת כל סוג מהסוגים מינים רבים וכל אשר יעלו יהיה מספר הסוגים פחות עד אשר יגיעו אל סוגי הסוגים. וכבר אמר הפילוסוף כי סוגי הסוגים הם עשרה והם עצם וכמה ואיך ומצטרף ואנה ומתי ומצב וקנין ופועל

מרפא לנפש

האחד מצד בהינתנו לעילות הנמצאות כמנהין ונתבונן לעילות ר"ל לסבות של כל דבר נמצא כי לכל הנמצאות יש סבה ועילה ולסבה הסיא סבה עד שמגיע לעילת כל העילות וסבת כל הסבות הוא הבורא יתברך ומזה נדע כי הבורא יתברך אחד: כי כאשר נתבונן ונסתכל בהן ר"ל בעילות: נמצא מספרן של העילות והסבות של כל דבר: פחות מעלוליהן ר"ל מהדברים היוצאין מהן כמשל האב שהוא סבה ועילה לבניו ותמצא שהאבות לעולם פחותים מהבנים וכן הוא בכל הדברים שהעילה פחותה מעלולים: וביאור זה כי אישי הנמצאים כו' אישים כל פרט ופרט וכל בריה בפני עצמה נקרא איש ומי יוכל לספור ולמנות כל הבריאות שבעולם כל אחד לבדו: וכאשר נתבונן במיניהם הכוללים כו' כי תחת כל מין יש כמה אישים פרטיים למשל שתאמר מין אילן יש בכללו תמר ותאנה וגפן ורמון. ועשב הארץ יש במינו כמה מיני עשבים. ומין האדם יש בכללו ההונן והמעון כו' וכן כל המינים: והמינים יש תכלית למספרם שתוכל לספור מין האדם מין בהמה ומין דגים וכו': וכאשר נערוך המינים אל סוגיהם כו' כי הסוג כולל מינים רבים כי הוא כלל גבוה יותר למשל שתאמר סוג בעלי חיים יש בכללו מין האדם ומין בהמה ודגים ועופות וכן הצומח הוא סוג לכמה מיני צמחים לאילנות ולעשבים וכו' ואם כן יהיה מספר הסוגים פחות ממספר המינים: עד אשר יגיעו אל סוגי הסוגים ר"ל הכולל של כל הכללים וכל הפרטים הם תחת סוגי הסוגים כמו שמבאר: כי סוגי הסוגים הם עשרה כו' כדי להבין הדברים האלה צריך שתדע שכל הפילוסופים הסכימו שכל הנמצאים שבעולם יש בהן עצם ומקרה העצם הוא עצמות הדבר שלא ישתנה לעולם כל זמן שהדבר קיים ובו נדע מהות הדבר ועצמותו והמקרה הוא מה שיוכל לקרות ולהתהוות על העצם פעם כך ופעם כך והעצם הוא לעולם דבר אחד והמקרה תלקוהו לתשעה חלקים לא פחות ובהם נכללו כל המקרים והם סוגים עליונים יקראו אותם בשם עשרה מאמרות והעצם מאמר אחד והתשעה אחרים מקרים והם כמה כו' וכתב הגאון ר' יעקב בן הגאון ח"ל ז"ל שהם כנגד עשרה מאמרות וכנגד עשר ספירות ופי' אותם אחת לאחת ע"ש ואולי שמצאו כן בספרים מחכמים מקדמונינו וגנבו וגם כתבו ושמו בכליהם כמו שעשו בשאר החכמות שגלטו בהן וקראו בשמותם עלי הדמות כמ"ש בס' הכוזרי ע"ש: כמה הוא כשתשאל הדבר בשיעורו ר"ל כשתרצה לתת סימן בדבר ע"י שיעורו ותקרא אותו הארוך או הקצר הגבוה או הנמוך וזה כמות המתדבק. וכמות המתפרד. הוא שתאמר האחד או השנים או השלשה: ואיך הוא כשתשאל ותסמן הדבר בא' מתכונותיו הגופניים או הנפשיים שתאמר עליו הלבן או השחור הקיפא או הנגר: ומצטרף הוא בתארך ותסמן הגוף הזה לגוף אחר ובתואר הזה נשמע שניהם כמו שתאמר זהו אב או אדון נדע מהואר זה שיש לו בודאי בן או עבד שאין אב בלא בן ולא אדון בלא עבד וכן להיפך כשתאמר זה עבד יש לו אדון אע"פ שלא זכרת אלא אחד מהן: ואנה הוא בתארך ותתן סימן לדבר במקומו שתאמר פלוני השוכן בבית פלוני או בעיר פלוני: מתי הוא כשתשאל ותסמן הגוף בזמן הידוע כאמרך פלוני הנולד בזמן פלוני בשנה פלונית: ומצב הוא כשתתאר הגוף על ידי מצבו ותאמר

פת לחם

פרק ז אין תכלית למספרן אמר זה בלשון הבאי על עולם רבוים שהרי אמר למעלה שכל ענין גשמי אי אפשר שיהיה בלתי תכלית רק דבר לפי השגת האדם וכבר אמרו חז"ל שדברה תורה לשון הבאי וכן נמצא בכיוצא בזה בכתוב ויצבור יוסף בר וכו' עד כי חדל לספור כי אין מספר שהכונה שלא היה ביכולת האדם לספור מרוב רבויו. עוד אפשר לומר שכונתו באמרו אין תכלית למספרם לומר שאין למספרם גבול ידוע ואין מספרם עומד במצב אחד בכל זמן משא"כ המינים שהם להם הוא ית' חוק וגבול במעשה בראשית ולא יתרבו לעולם במספרם וזה שמסיים שהמינים יש להם תכלית למספרם ופירוש זה עיקר: וכאשר נערוך המינים אל סוגיהם כו' הנה החוקרים נשתמשו בג' מדות אלו איש ומין וסוג והכונה שבכל מין יש פרטים רבים ד"מ במין הכשב יש כשבים רבים והם נקראים אישי המין והוא שם מושאל מן הפרט שבמין האדם שנקראים אישים וקבוץ הכלל נקרא מין הכשב וכן מין הבקר ומין העז ושאר מיני בע"ח והנה האישים הם רבים מאד ומספר המינים הוא מעט מהם ולמעלה מן המינים יש שם סוגים שכל סוג כולל כמה מינים ד"מ שם בהמה הוא כולל מין בקר ומין כשבים ומין עזים ומין חמורים ומין גמלים לכן נקרא שם בהמה בכינוי סוג וכן שם חיה ושם עוף נקראים סוגים והנה עד כה מצאו החוקרים כינוים שונים ולמעלה מזה לא מצאו עוד מלות לכנות אותם והוכרחו לכפול שם הסוג ד"מ שלמעלה מסוג הבהמה וסוג החיה יש דבר כולל דהיינו כל מהלכי ארבע ונקרא סוג הסוגים לפי שהוא כולל שני סוגים הנ"ל דהיינו סוג בהמה וסוג חיה ולמעלה ממנו כינוי בע"ח
שהוא

טוב הלבנון

פרק ז מצד בהינתנו לעילות הנמצאות מצד העיון לכל הסבות הנמצאות: **כאשר נתבונן** בהם כאשר נסתכל על ענינם: **נמצא מספרן פחות מעלוליהן** ר"ל הסיבות המסבבים הענינים פחותים מהמסבות וכמו שמבאר בסמוך: **אישי הנמצאים וכו'** שם איש יאמר על כל דבר פרטי. כמו אדם א'. או ב"ח א' כסוס ופרד וצמח או אילן אחד. ושם מין נאמר על הקבוץ מן האישים כמו מין האדם מין הסוס. ושם גדר נאמר על דבר שכולל מינים הרבה כמו שם ב"ח שכולל מין האדם וכל ב"ח למיניהם. ושם סוג מל' סוגה בשושנים והוא יותר כולל כמו שתאמר שם צומח כולל כל האילנות והצמחים והב"ח כולם. ויש עוד סוג יותר גבוה כמו שם מורכב שכולל הדומם כמו האבנים ומתכות וצומח וכל אשר תחתיהם. ויש עוד סוג גבוה ממנו כמו שם גשם שכולל גם הארבע יסודות ועדיין אינו כולל רק דברים גשמים. עד שם העצם שהוא כולל כל הנמצאים בין גשמי בין רוחני והוא סוג גבוה מעל גבוה ונקרא סוג העליון: **עצם** הוא אמתת הדבר ועצם הוא מל' חוזק ותוקף כמו בעצם היום הזה (שמות יב). זה ימות בעצם תומו (איוב כא): **וכמה וכו'** כמו ששם העצם
כוג

ונפעל וכאשר נחקור על עילות אישי מיני עשרת הסוגים האלה נמצאם חמש. התנועה והיסודות הארבעה שהם האש והרוח והמים והעפר. וכאשר נחקור על עילות היסודות הארבעה נמצאם החומר והצורה והם שנים. וכאשר נחקור על עילתם יהיה מספרם פחות מהם והוא רצון הבורא יתברך ואין מספר פחות משנים אלא אחד א"כ הבורא יתברך אחד על כל פנים וכן אמר דוד עליו השלום (ד"ה א כט) לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש וגו' ר"ל כי הוא רם על כל רמים ועליון על כל העליונים וראש כל תחלה ועילת כל עילה ועלול:

והשני מצד סימני החכמה הנראים בכל העולם הזה עליונו ותחתונו קפאיו וצמחיו ובעלי חיים אשר בו וכאשר נשתכל בו יורנו כי כלו מחשבת חושב אחד ומלאכת בורא אחד והוא שאנו מוצאים אותו על מחלקותיו בשרשיו ויסודותיו מתדמה בתולדותיו ושוה בחלקיו ואותות חכמת הבורא יתעלה נראות בקטני היצירות וגדוליהן מעידות

מרפא לנפש

עליו היושב או שוכב או נופל על פניו: וקנין כשתאר הגוף בקנינו שקנה לגופו שתאמר עליו זהו שהוא מלובש במלבוש פלוני או בעל שער פלוני כל זמן שאינו נפרד ממנו מתארים אותו בו: ופועל ונפעל ובכל ספרי הגיון נמצא לסיפך וקורין אותם מאמר שיתפעל ומאמר שיפעל מאמר שיתפעל או נפעל הוא כתאר הפעלה באי' משנוייו אשר בו או שיפשוט צורה וילבש צורה אחרת כמו השפר בנשתנה לעכבר או ע"י מקרי בנשתנה שיעורו שהיה קטן והגדיל או גדול והקטין או שהיה לבן והשחיר. ופועל והוא מאמר שיפעל כתאר עצם הפיעל ע"י השנויים הבאים על הדבר המתפעל כי כל מתפעל יש לו פועל זולתו הגורם לו אותו השינוי למשל שתאמר מהעץ שנפעל כשה אחד ממילא הגיע השינוי והתפעלות לעצם העץ והאומן הגורם השתפעלות ההוא הוא הפועל אותו וכן דבר שהיה בו בכח ויצא אל הפועל ע"כ היה לו פועל מבחוץ מי שהוציא הכח הזה אל הפועל ע"כ. ויתר פרטיהם וחילוקיהם ופירושיהם עיין בספרי הגיון שהרבו לדבר בזה ומהשילים השומע בנאות לשונם במליצות הקודמים כמו שתראה במורה ובכוזרי מן פ"י ובשאר ספריהם והעולה מכל דבריהם הוא זה כמו שכתבתי ודי בזה להבין דברי המחבר ודבריהם: וכאשר נחקור כו' ר"ל מה הוא הבורא והסבה של עשרה סוגים האלה שהם כמו אבות ופרטים לנגד הסבה והעילה שלהם: נמצאם חמש שהם התנועה וד' יסודות. שבלא התנועה לא יוכל שום דבר להתהוות ולהשתנות כי כל דבר שבעולם נתמזג מד' יסודות ומחמת תנועות הגלגלים מתקרבים זה אל זה ונתהוו מהם כל הבריאות שבעולם בכח האין סוף ית' כמו שכתבו כל המחקרים וכמ"ש הרמב"ם בריש הל' יסודי התורה: החומר והצורה כבר בארתים לעיל ע"ש:

והשני מצד סימני החכמה הנראים כו' כי נראה לעין ש"ש בכל דבר שבעולם מקטן ועד גדול חכמה נפלאה: וזהו יורנו יורה לנו שהעולם בכלל מחשבת חושב אחד וכו': קפאיו ר' קפאו הדוממות שהוא הארץ והדומם והמתכת והדומה לזה: והוא שאנו מוצאים אותו כו' ר"ל שאנו רואים שהשרשים והם היסודות הד' הם מחולקים ונפרדים זה מזה וזה כנגד זה כנ"ל וכידוע: מתדמה בתולדותיו ועם כל זה תולדותיהם היוצאים מהם דומים ושוים כמעט זה לזה ברוב טבעיהם ומדותיהם כמו

טוב הלבנון

סוג הסוגים לכל ההויות כן יש עוד תשעה מקרים שהמה סוגי הסוגים לכל גשמיות ועיין ברוח חן פ"י ובפירושנו שם. ולפי שלדבר רוחני אין שום מקרה וכונת המחבר לעלות עד הסבה הראשונה לפיכך לא הוצרכתי לפרש כאן אלו עניני המקרה: התנועה שם תנועה כולל לכל דבר שמשתנה ויוצא מן הכח אל הפועל ואותו קראו הקדמונים תנועה וכמ"ש המורה בראש ח"ב הקדמה ה' (עיין ברוח חן פ' י"א): קפאיו הם הדוממים כמו האבנים והמתכות המורכבים ג"כ מד' יסודות שנתעבו יחד מלבון והגבינה תקפיאני (איוב י) אלא שכל אחד מחלקיו שוים ואין באחד מהם שום כח חוזר יותר על הרכבתם: וצמחיו הוא שיש בהם חלקים נבחרים יותר כמו הפרח והענף שבהם ויש בהם כח הצומח: מתדמה בתולדותיו כמו הצומח והחי שלפניהם כח הצומח: ושוה בחלקיו החי והאדם שוים בלב וריאה וידים ורגלים וכיוצא בזה: בקטני היצירות ובגדוליהן

פת לחם

שהוא כולל כל הסוגים גם העוף למינהו וכל השרץ השורץ כל אשר נשמת רוח חיים באפו ונקרא אצלם סוג סוגי הסוגים והלוקה זו תמצא גם במיני הצמחים: עצם ובמה כו' אם באתי לבאר הענין הזה בשלימותו יארך הענין מאד והחפץ ימלא ידו בספר רוח חן ובספר מלות הגיון שם ירוה צמאו: רם על כל רמים בכתי' גד מעלה המיוחד אליו ית' כמד"א רם על גוים ה' על השמים כבודו ואמר עליון על כל עליונים בבחינת ממשלתו עליהם כמד"א כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ ואח"ז פרט ב' בחינות הקדימה דהיינו קדימת זמן שעליה אמר ראש כל תחלה וקדימת הכבוד שעליה אמר ועילת כל עילה ואמר כל עילה ועלול כלומר שכל הנמצאים עד לו ית' נופל על כל אחד שם עילה ושם עלול שכל אחד עילה למה שלמטה ממנו ועלול ממה שלמעלה ממנו רק הוא ית' עילה בלי עלול: סימני החכמה פי' אותות החכמה והוראותיה: עליונו ותחתונו מה שהוא בצד המעלה ומה שהוא בצד מטה ובדרך כלל השמים וצבאם צד מעלה והארץ וכל אשר עליה הם צד מטה: קפאיו הוא הנקרא אצלנו בשם דומם: מחשבת חושב אחד ומלאכת כו' אמר מחשבת חושב בבחינת התכונה היוצא מהם שהוא קדם במחשבתו ית' כאמור למעלה ועל פעולת הויתם אמר ומלאכת בורא אחד: על מחלקותיו בשרשיו ויסודותיו כו' כלו' שאע"פ שבשרשיו ויסודותיו חלוקים זה מזה אמנם בהתכות התולדות היוצאים מהם הם דומים זה לזה (ועמ"ש בביאור הקדמת הספר) ד"מ סוג החי וסוג הצומח אע"פ שחלוקים בשרשיהם הם דומים בתולדותיהם שביניהם תחלת הויתם מהתמזגות היסודות ובניהם קטנים בכמותם בראשיתם וכמותם נוסף והולך וגדל במשך זמן ובניהם כמוסים באיכותם משך זמן עד הגיע תור גלוים והוראותם בעליל. והנה לדוגמא נמצא בדחז"ל התיחסות ודמיון מה למיני החיים עם מיני הצמחים בתולדותיהם והוא מה שמנו זמן עיבור כמה מינים מן הבע"ח ולכל אחד מנו דוגמא במין מן הצמחים ואמרו עיבור בע"ח פלוני לכו"כ זמן וכנגדו באילן פלוני ופלוני לכו"כ זמן וכנגדו וכו' ואמר ושוה בחלקיו הכונה על שיווי חלקי הרכבתו כמו בסוג החי וסוג הצומח שכמו ברוב הצמחים נמצא גזע והתעפות ענפיו ממנו כן בבע"ח יש דוגמתו שהאברים החיצונים כמו אזנים וידים ורגלים הם כמו ענפים מתפשטים מן הגזע וכמו בבע"ח נמצא בפנימיותם גידים שהם מעבר לדם ואברי לחות כן גם בצמחים יש גידים מוליכים הלחות כידוע לחוקרים והנכבדות מדובר בהם בספריהם: בקטני היצירות וגדוליהם שאע"פ שהם רחוקים

כי הם לבורא א' חכם ואלו היה לעולם יותר מבורא אחד היתה צורת החכמה מתחלפת בחלקי העולם ומשתנית בכלליו ובחלקיו. ועוד כי אנחנו מוצאים אותו כי הוא צריך בקיומו ותקונו קצתו אל קצתו ואין חלק ממנו נגמר אלא בחלק אחר כצורך קשקשי השריון וחלקי המטה ואברי גוף האדם ושאר המחוברים קצתם אל קצתם בתקונם והשלמתם. הלא תראה צורך הירח והכוכבים אל אור השמש וצורך הארץ אל השמים ואל המים וצורך בעלי חיים קצתם אל קצתם כי מקצת מיניהם אוכל מקצתם כדורס מן העופות והדגים וחיות השדה וצורך האדם אל הכל ותקנת הכל באדם וצורך הארצות והפלכים והחכמות והמלאכות קצתם אל קצתם והחכמה נראית בקטני היצירות וגדוליהם. כי כח החכמה הנראית ביצירת הפיל לפי גודל גופו איננו יותר נפלא מכח החכמה הנראית ביצירת הנמלה לפי קטנותה. אך כל אשר תקטן היצירה יהיה כח

מרפא לנפש

שנראה האדם והבהמה שבשניהם נפש החיונית והאברים כפי צרכיהם ושאר מדות שהם כמעט שוים וכן הצומח ובעלי חיים שבשניהם כח הצמיחה וכן כולם וכ"כ במ"ה ע"ש ואפשר לפרש מתדמה בתולדותיו ר"ל אע"פ שהשרשים שהם היסודות אינם נוטים זה לזה ומחולקים זה כנגד זה כנ"ל אעפ"כ כשחברם הבורא זה לזה ועשה מהם תולדות העולם הם נוטים זה לזה ונתחברו הדק היטב בגוף אחד שצריך זה לזה ומזה נראה שלב אחד לכלם ואל אחד בראם וכ"כ בסוף הענין ומפני כו' שוה בתולדותיו ומחברותיו כו': ואילו היה לעולם יותר מבורא אחד היה חילוק ושנוי בחלקי העולם בתולדותיו כמו שיש חילוק בבריותיו למשל אילו היה מיסוד האש לבד נבראים ומיסוד המים לבד ברואים אחרים וכן כולם והיה חילוק מבואר בין בכלל ובין בפרט אפשר לומר שכל בורא אינו צריך ליסוד האחר ועשה את ברואיו מיסוד שלו: היתה צורת החכמה מתחלפת כו' ר"ל שכל בורא היה לו לבראות בריות אחרות שאינם דומים כלל לברואי האחד וכל אחד היה לו להראות חכמתו בפני עצמו כדי שהכל יכירו וידעו שהוא מבורא אחר אבל עתה ראינו שכולם דומים זה לזה ע"כ חכם אחד עשה את כולם כמו שמסיים: ועוד כי אנחנו מוצאים אותו כו' שכל נברא שבעולם צריך לדבר אחר להשלמתו ולתקנתו הצומח וכל היוצא מן האדמה צריך למים ובעל חיים צריך לצומח והאדם צריך לכולם וגו נמצא הכל וכמו שהתבאר: כצורך קשקשי השריון כו' ואילו חסר משריון חוליא אחת יוכל החץ ליכנס דרך שם כן לא יוכל העולם להתקיים אם יחסר אחד מהברואים כמו שנראה באברי האדם כמו שכתבתי דברי הכוזרי במשל כלי הספינה לעיל ע"ש: וצורך הארצות והפלכים כו' פירוש מחוזות כי כל מדינה יש בו חכמות וסגולות אחרות מה שאין באחרת וצריכות זו לזו להביא מזו לזו: והחכמה נראית בקטני היצירות וגדוליהן כו' ומזה נדע שכולם צריכין לתקנת העולם אפילו

פת לחם

הרחוקים זה מזה בכמותם אעפ"כ הם קרובים מאד בשווי חכמת הבורא ית' שנראה בהם שכמו שנמצא לפיל וגמל פה ורגלים וחלל הבטן המקבל המזון כן נמצא גם ליתוש ועש: מתחלפת בחלקי העולם ומשתנית כו' אמר שלא ימלט שלרבוי החלקים היה נופל בקצת מהם החילוף פירוש התנגדות והיפוך זה מזה אעפ"כ בכללים שאינם רבים כ"כ אף שלא היה נופל בהם החילוף שהוא היפוך והתנגדות במיניהם ודרכם אבל עכ"פ היה נופל בהם השינוי ולא היו שוים והולכים בדרך אחד וכן בשאר המון החלקים היה השינוי נמצא והענין מבואר למבין: בקיומו ותקונו אם שיהיה קיים ולא יהיה נפסק ונעדר ואם שיהא מתוקן על צד היותר טוב: ואין חלק ממנו לא היה נגמר מלואו וטובו זולת החלק האחר: כצורך קשקשי השריון כמו שקשקשי השריון צריכים זה לזה בקיומם לפי שהם אחוזים זה בזה: וחלקי המטה כמ"ש בהר"ק שהם אחוזים זה בזה והנה תפס לדוגמא שני דברים נגד ב' בחינות הנ"ל בשריון הוא להציל האדם מן המות ולהחזיק בקיומו והמטה הוא רק לתיקון האדם שיהיה ענינו על צד היותר טוב שלא יהיה מוכרח לישב או לישן ע"ג קרקע ואח"כ זכר אברי גוף האדם שנמצאים בהם שתי הבחינות גם יחד שרובם הם מוכרחים לקיומו ויש בהם שבראו על צד היותר טוב כמו כפילת אברי החושים ורבוי האצבעות: קצתם אל קצתם מוסב על מלת הצורך: בתקנתם והשלמתם נראה כוון במלת תקנתם על הקיום והשלמתם על שלימות היותר טוב: הירח והכוכבים כו' שהם מקבלים האור מן השמש בגם הכוכבים מקבלים ממנו לפי כמה דעות מהחוקרים: וצורך אל השמים להמטיר עליה גם לפי כמה דעות קיומה באמצע הוא ע"י תנועת השמים: וצרכה אל המים לפי שזולתם היתה נשרפת מחום השמש המכה עליה כ"ש שלא היתה מצמחת דבר: כדורס מן העופות כו' כמו שנמצאים בעופות ובדגים ובחיות מינים הדורסים וטורפים את זולתם למאכלם והקדים העופות והדגים לחיות לרבוים עליהם כידוע והקדים עופות לדגים לפי שהם גלוים לעין האדם או שסידר אותם כפי סדר בריאתם במ"ב: וצורך האדם אל הכל מהם למאכלו ומהם להשמישו ומהם לשאר תועלותיו: ותקנת הכל באדם שהוא המקיימם שומרם ומפרנסם ובודאי מלת הכל בכאן לאו דוקא שהרי הרבה מהם אינם צריכים לאדם שמתפרנסים מעצמם ומה גם בריות שבים כולם: הארצות והפלכים לפי שנמצא בארץ אחת מן הסחורות והצמחים ומיני החיים מה שלא נמצא בזולתה ויושבי ארץ זולתה צריכים להוביל משם לארצם: פלך הוא לשון מחוז ונמצא בכתובים בכמה מקומות: והחכמות והמלאכות בחכמות כמו חכמת התכונה שהיא צריכה לחכמות התשבורת וההנדסה וצורך חכמת הרפואה לטבעית ובמלאכות כמה צורך מלאכת החייטות אל מלאכת האריגה שאם אין אריגה אין חייטות וכן

צורך

טוב הלבנון

ובגדוליהן ר"ל כי קטני היצירה יש להם לב וכבד ובני מעים אף הקטן שבכולם כמו הגדול שבכולם: כי הם לבורא אחד חכם כבר ביארו הטבעיים מנפלאות תועלת אברי כל מין ומין לפי טבעו וכמעט רוב חכמת הלמודיות ממשקולות וראיות וזולתן קבועים בגופות הבעלי חיים: כי הוא צריך בקיומו ותקונו קצתו אל קצתו כל הנבראים צריכין זה אל זה: צורך הירח והכוכבים לדעת הקדמונים גם הכוכבים הקיימים אין להם אור מעצמם רק מן השמש והאחרונים יאמרו שרק כוכבי לכת צריכים לאור השמש: וצורך הארץ אל השמים שהגלגל בתנועתו ממזג הד' יסודות והוא סבת כל צומח כמו שדמו הקדמונים: ותקנת הכל באדם כלומר שהאדם מתקן הכל לתועלת ידוע לו ואין דבר לבטלה: והפלכים לשון מחוז כמו שר חצי פלך ירושלים (נחמיה ג) ורצונו לומר שבכל אחד מהמדינות יש תועלת מיוחד מה שאין בזולתה:

נראה

החכמה והיכולת נראה בה יותר ותקון הבורא יותר נפלא ונראה ממנה וזה יורה כי כולם מחשבות חושב אחד ובורא אחד מפני שהם מתדמים ושוים ונכונים להשלמת סדר העולם והעמדתו כלו בכל חלקיו ואלו היה לו יותר מבורא אחד היתה צורת החכמה מתחלפת בקצת חלקיו ולא היה צריך קצתו אל קצתו ומפני שהוא חלוק בשרשיו ויסודותיו שוה בתולדותיו ומחברותיו תראה כי מחדשו ומחברו ומנהיגו וחושבו אחד. ואמר הפילוסוף אין במה שברא האלהים יותר נפלא ממה שברא ורצה לומר כי החכמה בקטן ובגדול מחלקי העולם מתדמה ושוה כמו שאמר דוד עליו השלום בספרו מיני עניני העולם ותכונת ישובו (תהלים קד) מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך ואמר (שם צב) מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך:

והשלישי מפני החדוש הכולל את כל העולם כי הראיות למדו על חדושו. והוצרך בעבור זה שהיה לו מחדש מפני המנע הוית הדבר מאליו וכשאנו מוצאים הויה ויתברר לנו כי היה אחר שלא היה. נדע בעדות השכל שזולתו

מרפא לנפש

הנמלה הקטנה דאל"כ איך יעשה הכל כמוהו דבר נפלא כזה לבטלה וללא צורך: וזה יורה כי כולם כו' מפני שהם מתדמים וצריכים כולם בכלל ובפרט לסדר העולם והעמדתו כו' כנ"ל:

והשלישי מפני החדוש הכולל את כל העולם ר"ל ממה שנתבאר שכלל העולם מחודש וע"כ יש לו מחדש מזה נדע שהמחדשו הוא ע"כ אחד שאם היה יותר מאחד היה צריך להביא ראיה על כל אחד מהם ואין לנו ראיה רק על אחד ומי שיאמר שיש יותר מאחד עליו להביא ראיה ולא ימצא שום ראיה כי כל הראיות שהם ע"ד השכל מעידים שהוא רק אחד:

טוב הלבנון

נראה בה יותר כי אבריה וגידיה הדקים הם יותר נפלאים מצד קטנותם ממה שהם בגדולי הבריות: החדוש הכולל ר"ל כל הנמצא הכל נברא ונתחדש אחר שלא היה: כי הראיות למדו על חדושו ר"ל הנה החוקר מצד שהוא חוקר דרכו שלא יאמין רק מה שנתבאר לו במופת והמאמין זולת המבואר לו במופת כבר יצא מכלל מעיין וחוקר ואין לו עסק עמהם ואחר שאנחנו פה היום הכרנו עצמנו לגלול במסלות החקירות בכדי שנבאר במופת מציאות השם כדי שתקבע אמונתו בלבנו נוסף על הקבלה הנאמנה מצד תורתנו וכבר עלתה בידינו להבין מופת על זה אשר מצדו נקבע באהבתו בלבנו: מפני המנע הוית הדבר מאליו ר"ל המופת לקוח אצלנו מצד המוחש שאנו רואים העולם ומלואו וא"א שיהיה שום דבר מעצמו כמבואר לפני זה הרי אנו שואלים מי ברא אלה וכענין שנאמר שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה (ישעי' מ): נדע בעדות השכל

השכל

פת לחם

צורך כרצועות לגורסקית והדומים הרבה: החכמה והיכולת נראה בה יותר כו' הוא בערך השגתנו ופליאות דעתנו שכשהאדם רואה דבר מורכב מחלקים רבים מאד שונים ומשונים והוא עם זה בכללו קטן הכמות ודק מאד הוא מתפלא הפלא ופלא על פעולת פועלו כמו אם נראה כלי מורה שקורין אוה"ר שהוא מורה שעות ודקין גם לחדשים יבקר והוא יפה תואר ומטיב נגן בכל שעה ועם זה עונה לחש שקורין רעפעטיר בכלל דברים אלו הם נקבלו באו בהרכבתם המון גלגלים שונים ומשונים בכמותם ותארם ירקועי פחים הרבה מברזל טסות גלילים ובתי אברים פרטיים ויתדות הרבה ועם כל זה אינו גדול רק בכמות עדשה אחת שלא למבחש אזנים עיני כל אליו ישברון לראותו ושם יקראו המון רואים המה, כאו כן תמהו והמשכילים שבהם יברכו לאשר שת בטוחות חכמה להמציא דבר מפליא כזה ואשר כונן אצבעות אדם למלאכה דקה מן הדקה כזאת ואיך לא נתפלא יותר ויותר מזה בראותנו בבלי הבהמה ברואים בהם חלק אלפים אלף אלפים בכמות שעורה ולהם רגלים הרבה ופה והגל כאשר באמת נראה כזה במציאות ועוד אברים פרטים שלא בציור כח הדמיון קוטן כמות דברים כאלה יחרד ויתבהל על עצמו בהכרת נמוכו והתקרבו להעדר וביטול במציאות והמבין יבין: החכמה והיכולת מובן ע"פ הדוגמא שהבאתי: חושב אחד ובורא אחד כבר פירשתי שהוא על התכלית והפעולה: מתדמים ושוים כמ"ש למעלה מתדמה בתולדותיו ושוה בחלקיו ושם פירשתי: ונכונים כולם כלו' והגד שהוא שבהם שהם נכונים פירוש מכוונים ומיועדים כולם לתכלית אחד דהיינו להשלמת סדר העולם והעמדתו וכו' ואמר להשלמת וכו' והעמדתו לפי שיש דברים שנבראו בעולם שיהיה סדר העולם בשלימות על ידם כמו כסף וזהב לכבוד ולתפארת ונחושת לכלי הבית וכל מיני בשמים לרקיחה ולמטעם ויש דברים שנבראו לצורך קיומו שבלעדם היו איזה דברים מהעולם נפסדים מהר ובלתי מתקיימים הרבה זמן כמו בריאת המלח לצורך קיום הגופים המתים כמ"ש ברית מלח עולם גם הדבש והשמן אמרו החוקרים שהם המקיימים כל המושם בהם וכן בריאת הברזל ונחושת לעשות מהם מנעולים ובריחים לשמירה וקיום הקנין וכלי זיין לשמירת וקיום בני אדם מן הפוחזים: ומחברו מחבר הרכבתו ומנהיגו עתה וחושבו חושב מחשבת תכליתו נמצא שכלל במליצה זו הד' סבות שמנו החוקרים דהיינו החומר והצורה והפועל והתכלית שעל חומרו אמר מחדשו ועל הרכבת צורתו כו אמר ומחברו שחבר הרכבתו ועל פעולת הפועלים שהיא ההנהגה בהשתלשלות עילה ועלול שכל עילה היא הפועלת לעלולה אמר ומנהיגו ועל מחשבת התכלית היוצא מכל זה אמר וחושבו כנ"ל: אין בקצת מה שברא כו' ורצה לומר כו' והכונה המליצה שאין בקצת דברים הנמצאים במציאות הבריאה יותר נפלא מקצת דברים אחרים הנמצאים גם: מתדמה ושוה מתדמה בתולדתו ושוה בחלקיו כנ"ל: בספרו הסמוך בפתח: מיני עניני העולם כמ"ש באותו מזמור מעניני העולם כלו' כמנהג הטבעי הנוהג בעולם כמו המשלח מעינים בנחלים וכו' ישקו כל חיתו שדי וכו' משקה הרים וכו' מצמיח חציר וכו' וכל המזמור שם וככל העניינים האלה נכרת חכמתו ית' איך הוא בכללו ובפרטיו במנהג טבעי כפי הנאות ישוב בני אדם וז"א עניני העולם ותכונת ישובו: כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך כלו' כולם נעשו בדרך חכמה אמת ומזה נראה שכל הארץ מלאה קניניך ואין בורא זולתך: מה גדלו מעשיך ה' בבחינת המעשים ועל בחינת התכלית המכוון מהם אמר מאד עמקו מחשבותיך: הכולל את כל העולם שכל הנמצא בעולם הוא מחודש: כי הראיות למדו על חידושו הראיות האמורות למעלה למדו אותנו על חידושו: והוצרך בעבור זה כו' וצריך להאמין עי"ז שהיה לו מחדש: מפני המנע כו' מפני שהוא נמנע להאמין שיתהוה הדבר מעצמו כנזכר למעלה: כי היה אחר שלא היה כלו' שהויתו נתחדשה אחר ההעדר: בעדות השכל השלם

בראו והמציא הויתו ויצר אותו וכיון שהתקיים כי לעולם בורא שבראו וחדשו אין ראוי להעלות על דעתנו שהוא יותר או פחות מאחד שאי אפשר למציאות העולם מבלי בורא אחד ואלו היה אפשר שיעלה בדעתנו שיתקיים העולם בפחות מבורא אחד היינו מעלים על דעתנו כן אך מפני שלא יכולנו להשכיל דבר שיוכל לעשות את זולתו פחות מאחד ידענו ידיעה שאי אפשר לדחותה כי הוא אחד כי הדברים אשר יתבררו מצד הבאת הראיה עליהם ותהיה מציאתם מציאה שא"א לדחותה אין אנו צריכין להעלות על דעתנו שהם יותר ממה שהצורך מביא אליו בהשלמת הדבר שהוא לראיה עליהם. והדמיון כי בעת שנראה כתב שוה בחבורו וצורות המכתב אשר נכתב בו צורה אחת יעלה בדעתנו מיד כי כותב אחד כתבו וחברו כי הכתב לא יתכן בפחות מכותב אחד ואלו היה יכול להכתב בפחות מכותב אחד היינו חושבים כן ואע"פ שאפשר שיכתבנו יותר מאחד אין ראוי להעלות על דעתנו כן אלא בראיה שתעיד על ברור הדבר מהתחלף צורת המכתב במקצתו והדומה לזה ואם היה הדבר כן אין אנו צריכין לדעתו פנים בפנים אם אי אפשר לעמוד עליו מן הצד הזה ועמדו לנו הראיות עליו ממעשהו בסדור כתיבתו במקום ראותנו אותו. וידענו ידיעה ברורה כי כותב אחד

מרפא לנפש

מהתחלף צורת המכתב במקצתו ר"ל אם תראה שהתחלף צורת הכתב כאילו שנים כתבוהו אזי תוכל לומר שאפשר ששנים כתבוהו מפני השנוי והחלוף בהכתב אבל כל זמן שלא תראה שום שינוי וחילוף מי מכריחך לומר ששנים כתבוהו אלא אדרבה תוכיח

פת לחם

השלם השכל שהוא בשלימותו ואיתנו בודאי יעיד ע"ז: שזולתו בראו והמציא הויתו ויצר אותו התחיל במלת בראו נגד דעת מאמיני הקדמות שגם לפי דעתם יצדק בו ית' לשון בריאה לפי שהחיוב מציאותו מתחייב מציאות העולם לז"א והמציא הויתו שהמציאו מאין ואפס למציאות ואמר המציא הויתו על החומר ועל הצורה אמר ויצר אותו: שאי אפשר למציאות העולם כו' כלו' אי אפשר להאמין שתהיה מציאת העולם מבלי בורא אחד עכ"פ כמו שמבאר והולך ואלו היה אפשר כו': אין אנו צריכים להעלות ע"ד כו' כלו' וכיון שהשכל מספיק לנו ע"פ הבאת ראיותיו על מציאות בורא אחד למה ומאין לנו להעלות על דעתנו יותר מאחד אחר שהדבר שהוא נראה ע"ז כלו' המופת השכלי הוא שהוא נראה על מציאות בורא הוא בשלמותו גם בלא יותר מאחד ומסתפק בזה וז"א אין אנו צריכין כו' יותר ממה שהצורך כו' בהשלמת הדבר הוא כלו' בהשלמת המופת הוא כנ"ל: כתב שוה בחבורו כונתו על חבור האותיות והמלות שנעשו במכתב שוה מתחלה ועד סוף ועל תמונת האותיות אמר וצורת המכתב: ואם היה הדבר כן כלו' ואחר שהדבר הוא כן שאין אנו צריכין לחשוב על יותר מאחד א"כ אין אנו צריכין לדעתו כלו' לדעת ולהכיר את הכותב פנים בפנים בכדי שנדע שהוא לבדו ולא אחר עמו כתבו ואמר אם אי אפשר כו' כלומר שבוודאי אם הוא באפשרי מה טוב שבוודאי בזה תוסיף הידיעה אומן כמו ד"מ החשבון המספרי שאע"פ שהדעת נותנת שי"ב פעמים י"ב הם קמ"ד אעפ"כ אם יקח אגוזים או ביצים במנין שתים עשרה שנים עשר פעמים והיו לנו לעינים ונספרם אחת אחת עד קמ"ד תרגיש הנפש כמו תוספת הידיעה ואומן בנפשה אע"פ שאינה צריכה לכך אמנם אם בלתי אפשרי לעמוד על בירורו מן הצד הזה פירוש מצד הכרת פניו יספיק לנו על ידיעתו הראיה ממעשהו דהיינו ממכתבו כנ"ל והוא יעמוד לנו במקום ראותנו פניו: כי כותב אחד נמצא כו' כלו' שיש כותב אחד במציאות יודע מכתב ויכול לכתוב שאין לו מניעה שתמנענו מלכתוב

טוב הלבנון

השכל מיישב דעתנו ומעיד לנו שע"כ אי אפשר בשום פנים שלא יהיה בורא שברא כל הנמצאות: אין ראוי להעלות על דעתנו שהוא יותר כו' מאחד כי הנה הבורא ע"כ שהוא קדמון והוא א"כ מחוייב המציאות בהכרח כלומר שבכבודו יתברך היה מחוייב שיהיה לא אפשר שהאפשר לא יתכן שיעבור עליו זמן בלתי תכלית ולא יצא האפשרות לפועל וכנזכר במורה ברמב"ם ח"ב הקדמה כ"ג וא"כ אחר שיש אפשרות שיהיה אחד קדמון מחוייב המציאות א"כ ע"כ אין שני לו שאיך יהיה גם הוא מחוייב המציאות מאחר שאין כאן חיוב שימצא כיון שהמופת לא הראה לנו רק על מחוייב המציאות אחד והשני יהיה אפשר ויהיה אפשר ומחוייב בנושא אחד והוא נמנע: בפחות מאחד אמר זה על צד המליצה והרחבת הדברים: ותהיה מציאתם מציאה וכו' שנתברר לנו שהוא נמצא מה שבלא ראית השכל אינו רוצה להאמינו כי זה ההבדל הוא עצמי בין המשכיל והפתי המאמין לכל דבר: אין אנו צריכין להעלות על דעתנו כלומר אין זה מדרך החוקר שישים עיניו בקצה הארץ ויעלה על דעתו יותר מן מה שהראיה דוחקתו להאמין בכדי ליישב הקושיות שעשה בבנין ראיה שלו: שוה בחבורו כלומר שהאותיות המסודרים בכל אחת מהתיבות שייכות זאת לזאת ומשלימות תיבה אחת. וכן כל התיבות שייכות אחת אל אחת ומשלימות מאמר אחד כענין שזכר בדרך הב' בציור העולם שנגמר קצתו בקצתו וכל חלק מתוקן בחלק אחר: צורה אחת תמונת האותיות שוים בכל הכתב: וחבורו ענין המאמר שבתוכו: בפחות מכותב אחד ונאמר שהוא כדין מאחר שכתב הזה לא נעשה מעצמו ודאי שאדם כתבו ועכ"פ יש כאן כותב אחד בעולם שידע לכתוב כזה: שיכתבנו יותר מאחד שנכתב על יד כתוב אחד שאולי נזדמנו שני אנשים או יותר שמכתבם דומה זה לזה ממש: אין ראוי להעלות על דעתנו כן מאחר שאין לנו לבדות דברים יותר ממה שהראיה מחייבת: מהתחלף צורת המכתב שיש איזה שורות אשר אין תמונת האותיות דומות זו לזו או שהמאמר סותר את עצמו עד שנאמר הכרח מי שאמר זה לא אמר זה: לדעתו להכיר אותו: אם אפשר כנ"ל: מן הצד הזה ממעשה כתיבתו:

שפני

נמצא יודע מכתב ויכול לכתוב כתבו ולא השתתף בו עמו זולתו מפני סדר חבורו והשואתו מפני שמעשה שני עושים מתחלף ואיננו שוה ומסודר על ערך אחד ומשתנה בתקונו ותכונתו וכן נאמר בבורא יתעלה כי מפני שהיו אותות החכמה בבריאותיו מתדמות ושוות הוצרכנו להאמין כי בורא אחד בראם שאי אפשר למציאות המחודשים מבלעדיו ושאיננו דבר נראה בעצם ובמקרה ומפני שאיננו נראה אי אפשר למצאו ולדעתו אלא בדרכי הראיות והבחינות המורות עליו מצד בריאותיו אז תעמוד לנו אמונתנו שהוא נמצא ושהוא אחד קדמון היה ויהיה ראשון ואחרון גבור חכם חי ועמדו לנו הראיות עליו במקום עמדנו עליו וראותנו אותו יתעלה מפני שאיננו מענינים הנראים על כן הוצרכנו להעלות על דעתנו שבורא אחד בראם כי אי אפשר בלעדיו במציאות המחודשים אך יותר מאחד אפשר בלעדיו ואין צורך אליו על כן מי שיטעון שהוא יותר מאחד לא יתקיימו דבריו אלא בראיה זולת הראיה שהבאנו ואי אפשר להעמידה מפני שהראיות שהן מדרך השכל אינן מכחישות זו את זו אך כל הראיות

מרפא לנפש

שבודאי סופר אחד כתב את הכל: ומפני שאיננו כו' ר"ל אם היה הבורא דבר שנוכל לראות ולהשיגו בחושינו ממילא לא היינו צריכין אל ראיות השכל אך מאחר שאין הבורא ית' דבר נראה בעצם ובמקרה כמו שיתבאר לקמן בפרק י"ד במופת וא"כ אין להשיגו רק בדרך ראיות השכל וכל הראיות מעידות רק על בורא אחד א"כ ע"כ הבורא ית' אחד יחיד ומיוחד כמ"ש הוא אלוה מבלעדי וגו':

טוב הלבנון

מפני סדר חבורו והשואתו אע"פ שאמר למעל' שאפשר שיכתבנו יותר מא'. זה על צד רחוק וזר ועם היות שזה דחיה שלא יהיה מופת גמור עכ"ז יש בו ראיה מספקת להאמין כי לא תנוח דעת האדם לקבוע לו ידיעה ואמת מענין זר ורחוק אך מענין קרוב ופשוט. ועוד יזכור בסמוך מופתים ברורים והביא גם ראיה זו לחזק הדבר ביותר כדרך החוקרים: אי אפשר למצאו ולדעתו אלא בדרכי הראיות ר"ל שמאחר שהוא אינו נראה ורק אנו מאמינים מה שהביאה אותנו הראיה שיש כאן מציאות השם ודרכי הראיה הם המופתים אמונתנו בלבנו א"כ אין לנו שום אמונה יותר על אחד מה שבאה עליו הראיות: אלא בראיה זולת הראיה שהבאנו ר"ל שיביא ראיה אחרת על מציאות השם על צורך שני אלהות: הראיות שהם מדרך השכל וכו' מכחישות זו את זו מאחר שכבר עמדה ראיה מצד השכל שאינו צריך יותר מאחד איך אפשר שתהיה ראיה מתנגדת

וסותר

פת לחם

ואות שכתב המכתב הזה: מפני סדר חבורו מפני שאנו רואים חבורו מסודר בסדר אחד מתחלה ועד סוף כנ"ל ועל שווי צורת האותיות כנ"ל אמר והשואתו: ואיננו שוה ומסודר כו' בכאן הקדים השווי להסדר לפי ששינויו ניכר קודם שמיד בראותנו ב' או ג' אותיות הראשונות משני מכתבים אנו מבחינים שנוי תמונתם משא"כ שינוי הסדר לפי שלפעמים יפול שינוי גם בכותב אחד מצד שינוי שני קולמוסים שכתב חצי המכתב בקולמוס אחד וחצי השני בזולתו לכן היה על ערך אחד לומר שאף שיפול השינוי בכמות האותיות והעבור לפי גסות הקולמוס ודקותו אמנם לעולם יהיה ערכם נשמר וקיים ד"מ אם אות הנו"ן פשוטה בתמונת אותיותיו גדולה בכמותה ג' פעמים על אות וי"ו יהיה כן גם במכתב הקולמוס העב או הדק ממנו וכן מרחק שריטה שקראו בלשון הבור ישתנה ג"כ כפי הקולמוס אמנם יהיה ערכו נשמר והבן: ומשתנה בתקונו ותכונתו תקון האותיות וערכם זה לזה כנ"ל. תכונה הוא לשון ערך כמו ובמתכונתו לא תעשו כמוהו שהכוונה על ערך משקל הסמים זה לזה: מתדמות ושוות מבואר למעלה: שאי אפשר למציאות כו' כמ"ש למעלה שאין הדבר עושה את עצמו: ושאיננו דבר נראה בעצם ובמקרה במהותו ית' איננו מושג אצלנו לא בעצם ולא במקרה כלו' לא כמו הדברים הגשמיים המושגים אצלנו מהם בעצמיותם כמו הבע"ח שאנו משיגים במהות עצמם הוא בשר ודם ודומה לזה בשאר גשמים ומהם שאין עצמיותם מושג אצלנו אמנם הם מושגים אלינו במקריהם כמו גבה השמים וכסיליהם שאין עצמיותם מושג אלינו והרבה דעות יש בהם מהם אומרים שהם גשם חמישי זולת הד' יסודות וזה דעת אריסטו ויש עוד דעות אחרות אמנם הם מושגים אלינו במראיהן שאנו רואים אותם והמראה הוא רק מקרה הדבק בעצם כידוע אמנם הבורא ית' איננו מושג לנו לא בעצם ולא במקרה: למצאו ולדעתו להשיג מציאותו כלומר להשיג שיש בורא במציאות ואח"ז אנו צריכין להשיג איזה ידיעות מעניניו דהיינו קדמותו ויחודו כנ"ל: בדרכי הראיות והבחינות על הראיות השכליות שאינם צריכות לשום בחינה בברואים כמו הראיה שהביא למעלה מצד שאין הדבר עושה את עצמו והכל מה שיש לו תחלה יש לו תכלה שמושכלות אלו אינם צריכים לבחינה בברואים שבשכל הפשוט הוא מחייבם עליהם אמר בדרכי הראיות ועל הראיות הבאות מצד הבחינה בברואים כמו בכאן שהוא עוסק בבחינה שאנו מבחינים ע"פ התבוננות בברואים שהם הולכים כולם ע"ד אחד עליהם אמר והבחינות ועל שניהם אמר המורות לנו מצד בריאותיו שהרי גם דרך הראיות לוקח מצד הבריות שמצד מציאות הברואים יוקח מופת על מציאות בורא לפי שאין הדבר עושה את עצמו אמנם אין ראיה זו צריכה להתבוננות והסתכלות בברואים ובהלוכות דרכם אם הולכים על דרך אחד או לא: אז תעמוד לנו אמונתנו כו' על ידי הבאת הראיות והבחינות תגיע דעתנו לאמונה ותעמוד באמונה זו דהיינו שהוא נמצא אחד קדמון ושהוא היה ויהיה כמו שהיה כן יהיה בלי שינוי והנה היה ויהיה נאמר בבחינת הזמן אף בלי מציאת ברואים אמנם ראשון ואחרון נאמר בבחינת מציאת הברואים שהוא ראשון וקודם לכל הנמצאים ואחרון אחר כלות כולם שמלת ראשון ואחרון הם מן השמות המצטרפים והבן: גבור חכם חי הקדים תואר גבור שלפי השגתנו הוא הקודם שמיד בהשגתנו ידיעה זו שיש בורא בחדש המציאות מאין מיד אנו מכירים גבורתו דהיינו פעולת יש מאין שהרי כל פעולה שינוי בנושא וק"ו הדבר ומה אם פעולת שינוי מה באיזה נושא יקרא גבורה כ"ש שינוי כלול כזה מאפס למציאות כ"ש שיוחס לו שם גבורה ואח"ז כאשר נתבונן בפרטות הנמצאים ונבחין בהם ובתקוניהם נראה סימני החכמה ממנו ית' ונדע שהוא חכם ואח"ז נתבונן השגחתו בהנהגת העולם נדע שהוא חי וקים תמיד והבן וכל אלה התארים הם מחוייבים ומשתלשלים זה מזה וממקור התחום בבריאה הם נובעים: ועמדו לנו כו' שהראיות השכליות עמדו לנו להגיענו לאמונת מציאותו במקום עמדנו עליו כלו' שאלו עמדה השגתנו על מהותו ית' ויתי' ושאלו ראינו אותו: מפני שאיננו כו' כלומר שע"כ אמונתנו מוכרחים לספקה בהשגתנו ע"י הבאת הראיות במקום ראותנו לפי שאיננו מן הענינים הנגלים: ואי אפשר להעמידה

כלומר

מעידות על אחדותו ומרחיקות ממנו ענין הרבוי והשתוף והדמיון כאשר אמר ה' ית' (ישעיה מד) היש אלוה מבלעדי ואין צור בל ידעתי ואמר (שם) אני ראשון ואני אחרון ואמר (שם מח) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו ואמר (שם מה) צדיק ומושיע אין זולתי:

והרביעי שנאמר למי שהוא חושב כי הבורא יותר מאחד לא ימלט שיהיה עצם הכל עצם אחד או שלא יהיה אחד. ואם יאמר כי העצם אחד אם כן הענין אחד והבורא איננו יותר מאחד. ואם יאמר כי לכל אחד מהם עצם איננו מעצם אחד נצטרך עכ"פ שיהיה ביניהם הפרש מפני מחלקותם והשתנותם וכל נפרש מוגבל וכל מוגבל יש לו תכלית וכל אשר יש לו תכלית מחובר וכל מחובר מחודש וכל מחודש יש לו מחדש. ומי שחושב כי הבורא יתר מאחד מצריך שיהיה מחודש וכבר הקדמנו כי

מרפא לנפש

והרביעי שנאמר למי כו' ור"ל שמוכל לומר למי שחושב שהבורא יותר מאחד: לא ימלט ע"כ לא ימלט שלא יהיה אחד משתי אלו או שהם עצם אחד כלומר דבר אחד שאינו מפורד כאלו תאמר תיבה אחת וענין אחד נצטרך עכ"פ שיהיה ביניהם הפרש ע"כ יש ביניהם הפרש והבדל שמבדיל ביניהם: מפני מחלקותם והשתנותם כיון שהם חלוקים ומשונים זה מזה שהרי תאמר שהם שנים או יותר וכמה יודע אפוא שהם הרבה ולא אחד אם לא שהם חלוקים ונפרדים זה מזה ולא קרב זה אל זה וע"כ יש הפרש ביניהם: וכל נפרש מוגבל כי דבר שיש לו הפרש והבדל מחבירו ע"כ יש לו גבול שהוא לאמר עד פה תבא ולא תוסיף וזהו גבול: וכל גבול יש לו תכלית וסוף ככלות הדבר ותוכל לסגילו כגדר שהוא כי הדבר שהוא מאין תכלית אין ספק שלא נוכל לצייר לו גבול וקצה שהרי אין לו סוף וגבול וקצה: וכל אשר יש לו תכלית מחובר משני דברים האחד הוא עצמותו והשנית הכח השוה שיש בו מה שאין בגבולו שהרי ע"כ יש בו דבר מה שאין בגבולו לידע בזה שיש הפרש בינו לבין גבולו ותכליתו כמ"ש המורה בפ"א ח"ב עיין במ"ה לשונו. וז"ל הרמב"ם בריש הלכות יסודי התורה אלוה זה אחד הוא ואינו שנים ולא יותר על שנים אלא אחד כו' אלו היו אלהות הרבה היו גופין וגויות מפני שאין הנמנים השוין במציאותן נפרדין זה מזה אלא במאורעין שיארעו בגופות ובגויות ואלו היה היוצר גוף וגויה היה לו קץ ותכלית שאי אפשר להיות גוף שאין לו קץ וכל שיש לגופו קץ ותכלית יש לכחו קץ וסוף ואלהינו ברוך שמו הואיל וכחו אין לו קץ ואינו פוסק שהרי הגלגל סובב תמיד אין כחו כח גוף

פת לחם

כלומר אחר שמי שחושב שהוא יותר וכו' אם כן אנו בטוחים באמונת האחדות שהרי בודאי מי שיביא ראיה על השניות לא תתקיים ראיתו לפי שכבר הבאנו ראיה על אחדותו והראיות השכליות אינן מכחישות זו את זו: מעידים על אחדותו ומרחיקים ממנו כו' שיש מליצות בפסוקים שבאים בדרך חיוב לחייב לו ית' באחדות כמו פסוק שמע ישראל ודומיו ועליהם אמר מעידים על אחדותו ומהם שמליצתן באה בדרך שלילה לשלול ממנו הריבוי כמו הפסוק שאמר היש אלוה וכו': הריבוי והשתוף והדמיון הריבוי במספר שהוא אין ושיתוף שישתתף עמו בפעולותיו והדמיון בפעולות שיעשה פעולות אחרות שידמו לפעולותיו ית': היש אלוה מבלעדי ואין צור כו' על שלילת השיווי בעצם האלהות אמר היש אלוה מבלעדי ועל שלילת השיתוף והדמיון בפעולות אמר ואין צור וכו' שידוע שמלת צור הונחה עליו ית' על פעולת הבריאה והיותו ית' עילת כל העילות וצור אשר ממנו חוצב כל המציאות. והנה הביא בכאן ד' פסוקים אלה נגד התוארים שתאר אותו יתברך למעלה דהיינו אחד קדמון ראשון ואחרון גבור חכם חי והנה על אחדותו אמר היש אלוה מבלעדי ועל קדמותו אמר ואין צור כו' שמלת צור מורה על הקדמות שהוא עילת כל העילות כנ"ל ועל היותו ראשון ואחרון הביא הפסוק אני ראשון כו' ועל היותו גבור שהונח על פעולת הבריאה יש מאין כמבואר למעלה הביא הפסוק אף ידי יסדה ארץ וימיני כו' ועל חכם חי שהונח על ההשגחה וההנהגה בתמידות כנ"ל הביא פסוק צדיק ומושיע אין זולתי שהוא ית' מנהיג עולמו במדת צדקו וישועתו שמלת צדיק נאמרה בו ית' על היותו מתנהג בצדקה תמיד ומשפיע ומשביע לכל חי שפע שבע רצון ומלת ישועה נאמרה על ההשגחה בברואי' בהצלתם מהנזקים המתרגשים בטבע העולם ומי שהריחו מעט בריח חכמת האמת יוכל לכוין תואר חכם להשפעה סימן לדבר כי ה' יתן חכמה וכן יסדו אתה חונן לאדם דעת ותואר חי לסגלה שלהיותו ית' מקור החיים חיים ברצונו ומחיה הדבקים אליו כמד"א ואתם הדבקים וכו': והרביעי שנאמר הנוין בחולים: לא ימלט שיהיה עצם הכל כו' לא ימלט מאחד משתי החלוקות אלו אם שיהיה עצם הכל עצם אחד שעל עצם מהות אחד יונח שם ריבוי וזה לא יתכן בודאי וע"כ צריכין אנו לומר שלכל אחד עצם בפני עצמו א"כ נצטרך לומר שיש הפרש ביניהם כלומר גבול מפריש בין עצמיהם אחר שהם חלוקים וז"א מפני מחלקותם והשתנותם כלומר שכ"א נחשב שני לחבירו וא"כ אחר שיש ביניהם גבול המפריש הרי כל אחד מהם מוגבל שהרי איננו מתפשט לבלי גבול שא"כ לא היה מציאות לשני וכל מוגבל הוא בעל תכלית פירוש בעל סוף שהרי הגבול הוא סופו וכל אשר יש לו תכלית הוא מחובר שאחר שיש לו סוף ותכלית א"כ הוא בעל

טוב הלבנון

וסותר ענינה: א"כ הענין אחד כבר הוא מוסכם אצל החוקרים שלענין רוחני לא ישיג שום מקרה שהם האיך והכמה וכו'. כי לא יאמר בו לא תנועה ולא מקום ולא מצב. ולא ימצא הבדל בין עניני רוחני רק מצד עצמותם: וכל נפרש מוגבל ר"ל כל הפרש הוא גבול שמאחר שנמצא הפרש בין שני דברים. שיש באחד מה שאין בחבירו. זה ההפרש מגבילו מה שאינו מגיע אל הענין שיש בחבירו: וכל מגבל יש לו תכלית שמאחר שהוא מוגבל א"א שיהיה בכל עניני עצמותו בלתי תכלית שהרי הוא בענין הזה בעל תכלית: וכל אשר יש לו תכלית מחובר [ר"ל בענין היכולת והתכלית וכפל דבריו להמתיק הענין. שלא יצויר תכלית באיזה ענין כלומר שענינו אינו דומה לזולתו. אם לא בעלול ועילה שהעלול מחובר מב' ענינים אחד מהוית עצמו והב' מצד עילתו וא"כ הוא מחודש בהכרח וזה נ"ל בכונת הרב] ובאמת שהמורה ביאר זה בדרך יותר מובחר. וזה שהקדים בהקדמה כ"א מה"ב שכל שהוא מורכב משני ענינים ההרכבה הוא סבת מציאותו עוד הקדים שכל מה שיש למציאותו סבה הוא אפשר המציאות שאם לא ימצאו סבותיו לא יהיה נמצא. וכל שהוא קדמון הוא מחוייב המציאות שכל שהוא אפשר המציאות לא מוכרח לא יתכן שיעבור עליו זמן בלתי תכלית ולא יצא ההתפשרות לפועל ועפ"ז אמר שם שאלו

בורא העולם קדמון והוא עלת העלות ותחלת התחלות והוא על כל פנים אחד והוא כמ"ש הכתוב (נחמיה ט) אתה הוא ה' לבדך:

והחמישי מצד ענין הרבוי והאחדות והוא שאקלידס גדר האחדות בספרו ואמר כי האחדות היא אשר בה יאמר לכל דבר אחד ר"ל כי האחדות קודמת לאחד בטבעה כאשר נאמר כי החום קודם לכל דבר חם ולולא האחדות לא היה נאמר על דבר מן הדברים אחד והענין אשר אנחנו צריכין להעלות על דעתנו מן האחדות הוא יהידות גמורה ובדידות שאין עמה חבור ולא דמיון בשום ענין ולא רבוי ולא מספר בשום פנים ולא התחבר אל דבר ולא התפרד מדבר וענין הרבוי הוא כלל אחדים ולא יתכן שיקדים הרבוי לאחדות אשר ממנה נתרבה. ואם נמצא בשכלנו או בהרגשותינו שום רבוי נדע ידיעה ברורה כי האחדות קדמתו כקדימת האחד המניני לשאר המנין. ומי שיחשוב כי הבורא יותר מאחד יש לו לומר על כל פנים כי האחד קודם לכלם מפני הקדמת האחד למנין ואחדות לרב אם כן הבורא אחד על כל פנים קדמון אין קדמון זולתו כמו שנאמר (ישעיה מג) לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה:

מרפא לנפש

והשכל ואינו גוף לא יקרנו לו מאורעות הגופות כדי שיהא נחלק ונפרד מאחר לפיכך אי אפשר שיהיו אלא אחד וידיעת דבר זה מצות עשה שנא' ה' אלהינו ה' אחד עד כאן לשונו:

והחמישי והראיה החמישית שהבורא יתברך אחד אמת הוא: מצד ענין הרבוי והאחדות כשנתבונן מאיזה טבע הריבוי ומה הוא ענין האחדות: גדר עיין לעיל בריש השער הזה פירושו וענין קודם בטבע פירשתי לעיל בהקדמה ע"ש ור"ל אם נראה דבר מתאחד ואנו קורין אותו אחד ע"כ יש דבר בעולם שהאחדות בו אמתי וממנו נאצל השם הזה לדבר הזה ג"כ לקרותו בשם אחד כמו שנאמר על דבר שהוא חם עתה ע"כ שיש דבר חם בעצמו שממנו קבל החמימות וקורין אותו ג"כ חם כמו שביאר כל זה לקמן בפ"ט ע"ש: ובדידות שאין עמו חבור שלא נוכל לחבר שום דבר אל זה האחדות: ולא דמיון שאין שום דבר דומה לו: ולא מספר ולא נכנס תחת סוג המספר שהרי היא יחידית גמורה שאין אחריה כלום ואם נאמר עליו אחד נעמוד אצלו כי אין עוד מלבדו כי אם יש דברים רבים כאלה נוכל לספור אותם אבל האחד שאמת אין לו מספר. וענין הרבוי הוא להיפך כל זה א"כ ע"כ יש אחדות אמתי שהוא קודם הרב כמו שהאחד קודם לשנים במנין והוא הבורא יתברך כמו שנתבאר: לפני לא.

טוב הלבנון

היה מורכב מפני ענינים היתה ההרכבה סבה למציאותו ומאחר שיש לו סבה אינו מחוייב המציאות: כי האחדות ר"ל שם האחד: אשר בה יאמר לכל דבר אחד פירוש קורין כן לכל דבר שנתכוון בו שהוא אחד כמו איש אחד סוס אחד: כי האחדות קודמת לאחד בטבעה מפני שזה שהוא אחד צריך לשם של אחד אבל אין השם צריך אל הדבר שנאמר בו שהוא אחד: כי החום שם החום: ולולא האחדות וכו' ביאר למה שם האחד קודם לדבר אחד בטבע: ובדידות ולשון בדד: שאין עמה חבור כמו יסוד אחר שהוא מחובר מחומר וצורה וכ"ש שאר האחדים שהם מהרכבות רבות: ולא דמיון שיהיה עוד דבר אחד הדומה אליו: ולא התחבר אל דבר שיתחבר אל דבר כמותו ויהיה שנים: ולא התפרד מדבר שיפרד משנים ויהיה הוא אחד: כי האחדות קדמתו ר"ל בקדימה טבעית: כקדימת האחד המניני לשאר המנין אמרו הקדמונים שהאחד אינו מספר רק שורש ויסוד כל המספרים: כי האחד קודם לכלם לפי שאנים

פת לחם

חתך והתפשטות שהרי הסוף הוא סוף התפשטותו וכל בעל חתך והתפשטות מקבל החלוקה וכל המקבל חלוקה הוא מחובר מחלקים וכל מחובר הוא מחודש כמו שמבואר למעלה בהחלקים מחובר מהם קודמים לו קדימה טבעית עיין שם וכל מחודש יש לו מחדש שאין הדבר עושה את עצמו כמבואר למעלה א"כ מי שחושב שהבורא הוא יותר מאחד מצריך וכו': אתה הוא ה' לבדך שלשון אתה הוא הנוגע במלת הוא על העצם וז"א אתה מצד עצמך מורה שאתה לבדך כלומר יחיד ומיוחד והוא המופת הזה שמצד הבחינה בעצם והלשון מבואר: והוא שאקלידס גדר כו' אקלידס היה אחד מחכמי יון שחבר ספר בחכמת המספר וההנדסה והספר נקרא על שמו ספר אקלידס ואמר שהוא גדר ענין האחדות כלומר ביאר מהות האחדות ועניניו: ואמר כי האחדות כו' כלומר מהות האחדות הוא אשר בה יאמר וכו' כלומר שכל דבר שנקרא אצלנו בשם אחד שהוא שם התואר קנה השם הזה משם האחדות שהוא שם מהות האחדות כמו כל דבר אשר יקרא חם שהוא שם התואר קנה שם זה משם החום שהוא שם מהות החום: לא היה נאמר כו' שלולא מהות האחדות לא היה נמצא דבר בעולם נקרא בשם אחד: יהידות גמורה ובדידות כו' כפל המליצה מורה על שתי השלילות המבואר והולך שאין עמה חבור ולא דמיון והכונה בזה יתבאר לקמן שכל שאנו מציירים בדעתנו מן הדברים הנקראים אצלנו בשם אחד האחדות שבהם מחוברת אל הנושא בהוא העצם ההוא שאנו מניחים עליו שם אחד והאחדות הוא ענין בפני עצמו

אלא שענם והעצם הוא דבר מחובר מחלקים ואם יש לו חבור ואמר ודמיון שיתכן להיות עוד מציאות כמוהו שיצדק ג"כ לאקרא בשם אחד כמוהו והנה אמר שאין לו חבור ודמיון בשום ענין מעניני חבור ומעניני דמיון לפי שיש חבור שבני חבור המזגי וכדמיון ויש דמיון שווי ודמיון ערכיי וכן אמר שלא יפול עליו שם רבוי ושם מספר בשום פנים שיש רבוי בכמות ורבוי באיכות ובמספר ויש מספר הפרדי כמו שיאמר עליו שהוא תשיעי או עשירי למספר ויש מספר זמני כמו שיאמר על אחד שעבר עליו כ"כ זמן וגם זה אין צודק בו ית' שהוא אינו תחת הזמן והמשכיל יבין כל זה: ולא התחבר אל דבר ולא התפרד מדבר שאין התחברות או פירוד אלא לזולתו הדומה לו באיזה דמיון וא"כ אינו מהות האחדות שאין זולתו במציאות כלל בשום דמיון כנ"ל וכמו שאין צודק החבור אין צודק בו הפירוד כי הפירוד הוא שלילת החבור והבן: הוא כלל אחדים כדל"ת: אשר ממנה נתרבה מקיבוץ אחדים רבים: כקדימת האחד המניני כו' כמו שבמנין איזה מספר לא תוכל לספור שום מנין אם לא תתחיל באחד כן אם לא תקדם מהות האחדות לא יצדק במציאות הרבוי הבא ממנו: יש לו לומר כו' כי האחד כו' כלומר ע"כ צריך להאמין במציאות האחדות קודם לשנים א"כ אין בשניהם אלהות אחר שאינם קדמונים בהיות שהאחדות קודם להם ומציאות האחדות הוא האלהות והוא אחד באחדותו: לפני לא נוצר כו' אחרי שאני הוא הקדמון בהחלט שאין

שום

והששי מצד המקרים הדבקים אל כל מתרבה והוא שהרבוי והכלל מקרה נכנס על העצם והוא הכמות והוא יתברך הבורא העצם והמקרה לא תשיגנו מדה ממדותם בעצם כבודו וכאשר התברר כי הבורא התעלה מכל דמיון וערך אל דבר מבריאותיו מן השכל ומן הכתוב והיה הרבוי הנכנס על עצם המתרבה מקרה לא יאות שתשיג עצם כבוד הבורא מדה ממדות הרבוי ואם לא יסופר ברוב הוא אחד על כל פנים מפני שאין בין הרב והאחדות אמצעי א"כ אין הבורא יותר מאחד והוא אחד עכ"פ כמו שאמרה חנה (שמואל א׳ ב) אין קדוש כה׳ כי אין בלתך וגו׳ :

והשביעי כי הבורא אם הוא יותר מאחד יהיה כל אחד מהם יכול לברוא העולם או לא יכול אלא בעזר חברו. ואם כל אחד מהם יכול הבורא הא׳ נוסף מפני שהאחד יכול ואיננו צריך לזולתו ואם לא ישלם הדבר כי אם בהתחברם אין לאחד מהם יכולת שלמה ולא כח גמור מפני שכל א׳ מהם נלאה ומקצר וכ"א מהם חלש וכל חלש יש

מרפא לנפש

נוצר אל וגר׳ פירש רד"ק ז"ל ר"ל לפני שיצרתי היצורות לא יצר אל זולתי שום יצירה ואמר זה על האלילים ואחרי שיצרתי ג"כ לא יצר אל זולתי שום יצירה :

והששי מצד המקרים כו׳ נוכל ג"כ להביא ראיה על היחוד שהרי דבר שמתרבה הוא מקרי ואיננו בעצם רב כי לפעמים הוא רב ולפעמים איננו רב או עוד הרבה יותר א"כ הרב הוא מקרה נכנס ושורה על העצם כי העצם יש לו קיום ועמידה בלא המקרה אבל המקרה צריך להיות על דבר עצמי : והוא הכמות ר"ל והמתרבה הוא ממאמר הכמות מהתשעה מאמרים והם כלם מקרים כמ"ש לעיל ע"ש : והוא ית׳ הבורא העצם והמקרה וע"כ לא תשיגנו שום מדה ממדות נבראיו שיהיה הוא ח"ו ג"כ רב וא"כ הוא מעצם ומקרה וזה איננו שהרי נתברר כי הבורא התעלה מכל דמיון כו׳ : מן השכל כי איך יעלה על דעת שיהיה הבורא שוה לנבראיו שיהיה לו מדה ממדותם כמו שיבאר לקמן באורך בפ׳ ח׳ ט׳ ע"ש : ומן הכתוב ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו וכתיב אין כמוך באלהים ה׳ ואין כמעשיך . וכן כמה פסוקים כדלקמן :

והשביעי כי הבורא אם הוא יותר מאחד אם נוכל לומר שהבורא יותר מאחד יש לשאול . האם יוכל כל אחד לבדו לברוא העולם או אם צריך כל א׳ לעזר של חבירו אם כל אחד מהם יכול לברוא את העולם א"כ לא היה צריך לעזר חבירו

פת לחם

בזה מציאות לפני וא"כ מוכרח שאני הוא האחדות המוחלט א"כ מוכח שזולתו לא היה ולא יהיה באלהות כיון בהאלהות הוא אחדות מוחלט כנ"ל ופירוש לא נוצר כלומר אין לצייר שיש לפני אל : שהרבוי והכלל מלת כלל הונח על הכנסת קיבוץ האחדים בשם אחדות והוא הסוג : והוא הכמות מוסב על הרבוי והכלל שכל בעל הכמות נאמר מרובה בכמותו שגם הרבוי הנאמר באיכות הוא בזה ממאמר הכמות שיאמר עליו מרובה בכמות איכותו או איכויותיו והבן : והוא ית׳ הבורא כו׳ כלו׳ ואחר שהוא ית׳ הוא הבורא העצם והמקרה לא תשיגנו כו׳ וא"ת א"כ איך נאמר בו ית׳ עצם כמ"ש בעצם כבודו תשובה לדבר שכן זוא באמת שמלת עצם שאנו אומרים בו ית׳ אינו רק בהשאלה לא בשום ציור ח"ו שיש דעות שממאנים לומר גם מלת נמצא בו ית׳ כמ"ש במורה אולם אין לומר כזה במקרה הרבוי שאין צודק בו שום השאלה שאם הוא רבוי באיזה צד שיהיה איננו אחדות מוחלטת עכ"פ ואם הוא אחדות מוחלטת אין בו שום צד רבוי כלל והבן : מן השכל ומן הכתוב מוסב על מלת נתברר : הרבוי הנכנס כו׳ אחר שאחר הרבוי שנכנס ברעיוננו על עצם הדבר הוא המתרבה הוא מקרה כו׳ : ואם לא יסופר כו׳ כלומר מאחר שלא יסופר במלת רבוי א"כ ממילא הוא אחד שהרי אין בין האחדות ובין הרבוי שום ממוצע : אין קדוש בה׳ כו׳ שמלת קדוש הונחה בו ית׳ על העילוי והרוממות והפלגה מכל ציור ומביים כי אין בלתך כלומר שהרי אין במציאות שום דבר שנאמר עליו שהוא בלתך כלומר שאינו ממך ואחר שהכל ממך ואתה בראתם א"כ לא ישיגך שום דבר מהם בעצם כבודך שהרי הם ברואיך ועצם כבודך קדמם : יהיה כל אחד יכול כו׳ כלומר לא ימלט מאחד משתי חלוקות אם שהיה אחד מהם יכול וכו׳ או שאינו יכול וכו׳ וממה נפשך אם כל אחד מהם יכול וכו׳ ומה שכתוב יהיה בלשון עתיד הוינו על הסכמת הדעת כלומר איך יפול הדבר בדעתנו : הבורא האחד נוסף שאין צורך בו ואחר שאינו מן הצורך מאין הרגלים לספק ולחוש על מציאותו : ואם לא ישלם הדבר דבר המציאות בבריאה לא היה יכול להיות בשלימות כ"א דוקא בחבור שניהם : יכולת

טוב הלבנון

יש להם מה שהוא קודם להם בטבע דהיינו האחדות. וזה שהוא קדמון צריך שלא יוקדם לו שום ענין קדימה : והוא שהרבוי והכלל ענין שם הרבה וכלל : מקרה הנכנס על העצם והוא הכמות שעצם הדברים הרבים מתקיימים בלא המקרה הזה שהוא הכמות כלומר כמה הוא : מדה ממדותם שכל המדות והמקריים הם נבראים : מכל דמיון וערך ומאחר שהמקרה הוא דבר נמצא בנבראים. לא יתכן שימצא בעצם כבודו ונמצא הוא נערך אל בריותיו בענין המקרה. והשכל מורה שאין לבורא ערך עם ברואיו : ומן הכתוב שנאמר אין ערוך אליו (תהלים מ) ואומר ומה דמות תערכו לו (ישעיה מ) : אין קדוש כה׳ כי אין בלתך ר"ל מאחר שאין דבר שיהיה בערך קדושתו. וא"כ אין בלתי לבדו : נלאה עיף : וכל אחד מהם חלש הדרך הזה עיקרו לקוח מדברי המדברים שזכר המורה בס"פ ע"ה מח"א אלא שהספיק להם המופת מצד מה שהוא עיף וחלש וזה דבר נמנע בחקו יתעלה. והמורה השיב עליהם שאולי לא ניחם לא מצד זה הליאות ולאות כמו שלא נאמר שאדם חלוש מפני שאינו יכול להגביה משא אלף ככרים ואולי חיוב מציאתם הוא שיהיה שנים וההפך נמנע. ועכ"ז לא ניחם לו לאות כמו שאנחנו לא ניחם לו לאות מה שאינו יכול לברוא אחר כמוהו. או לברוא מרובע שצלעו שוה לאלכסונו אך המחבר נשמר מזה וסיים המופת בענין אחר והוא דומה לראיה הרביעית. אלא ששם עשה המופת מצד איזה

שנוי

שלמה ולא כח גבור כפל המליצה לפי שהפעולות מעידות על הכחות שהעושה דבר מה הוא מוציא מה שיש בכחו לפועל ולהיפך כשאנו רואים מי שאין ביכלתו לעשות דבר מה בפועל אנו יודעים שאין הדבר נמצא בכחו : נלאה ומקצר כחו הם נלאה לכן הוא מקצר במעשהו בפועל : וכל אחד מהם חלש כלומר והרי יפול על כל אחד מהם תואר חלש : יש תכלית קצה

וסוף

תכלית לכחו ולעצמו. וכל אשר יש לו תכלית יש לו גבול וכל אשר יש לו גבול מחובר וכל מחובר מחודש וכל מחודש יש לו מחדש. אם כן החלש אי אפשר שיהיה קדמון מפני שהקדמון לא תקצר ידו מדבר ולא יצטרך לעזר זולתו. א"כ אין הבורא יותר מאחד ואלו היה אפשר להיות יותר מאחד היה אפשר שתהיה ביניהם מחלוקת בבריאת הברואים ולא היתה נגמרת מהם יצירת הברואים. ובמצאנו כל העולם הזה על סדר אחד ותנועה אחת נמצאת בכל חלק מחלקיו לא נשתנה ועם הדורות נדע שיוצרו ומנהיגו אחד לא ישנה מעשהו ולא יחליף הנהגתו זולתו כמו שאמר (ישעיה מד) ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי וגו'. ואמר דוד (תהלים קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד. ומה שאנו רואים הנהגת הבורא השלמה בברואים כי ההנהגה לא תהיה שלמה מתמדת על ענין אחד אלא בהתיחד אחד בעצה ובהנהגה כמלך במדינה והנפש בגוף. ואמר אריסט"ו בספרו בענין היחוד אין טוב ברבות הראשים אך הראש האחד ואמר שלמה (משלי כח) בפשע ארץ רבים שריה וגו' ובמה

מרפא לנפש

והבורא השני נוסף שלא ברא כלום וישב בטל וא"כ אין צריכין לעבדו כי אם את זה שברא אותנו ואת כל העולם לכבודו: וכל אשר יש לו גבול מחובר כמו שנתבאר לעיל בראיה רביעית ע"ש ובפ"ח: ואילו היה אפשר להיות כו' היה כו' מחלוקת בבריאת הברואים רצה לומר שהיה ביניהם מחלוקת שזה יאמר בכה וזה בכה ולא היתה נגמרת מהן יצירת הברואים כו' וז"ל הפל"ה ד"מ שהעתיק לשון הסמ"ג ז"ל ורב סעדיה כ' להשיב לפילוסופים שאומרים שהם שנים אם לא יוכל האחד לעשות מעשה אלא בעזר חבירו הרי שניהם חלשים ואם הא' מהם יכול להכריח את חבירו הרי שניהם מוכרחים ואם שניהם רשאים לעשות כל א' מה שירצה ובקש א' להחיות האדם והא' בקש להמיתו ראוי שיהיה האיש ההוא מת חי חי מת לאלתר כהרף עין ואם יוכל א' להסתיר דבר מחבירו הרי שניהם אינם חכמים ואם לא יוכל להסתיר הרי שניהם נלאים כו' עכ"ל ועוד האריך מאד בענין היחוד וא"צ כ"כ להאריך כי כל ישראל תקועים באמונה חזקה כי יוצר הכל הוא אחד מיוחד כמ"ש ה' אחד כו' וכמ"ש לעיל דף כ"ז ע"ב עכ"ל הסמ"ג: ולא יחליף הנהגתו שלתו זולתו לא יוכל להחליף ולשנות הנהגתו ומעשיו:

טוב הלבנון

שנוי וגבול שיהיה ביניהם ולא ירד לסברת התכלית רק מצד השנוי והגבול וכאן התחיל בסברת התכלית שמוכח שע"כ יש לכחו תכלית וסיים מצד הגבול והכל הולך לענין אחד אך כפל הענינים כדי לחזקם ולהכניסם בלב המעיין: ואילו היה אפשר להיות יותר מאחד זה דרך אחר והוא הדרך הראשון שזכר המורה בפ' ע"ה מח"א בשם המדברים: ולא היתה נגמרת יצירת הברואים ד"מ כשירצה האחד שיולד זה הגשם או שינוע ירצה האחר בהפך. וכשירצה זה שזה יהיה חם ירצה האחר בהיפך. וא"כ יתכן לפעמים שנראה שנוי במנהג הטבע: ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי ר"ל מי דומה לי שיקרא כל הברואים ויפקוד ענינם ויערוך חלקי הבורא זה אל זה מבלי שנוי וחלוף בלתי ה' לבדו: לעולם ה' דברך נצב בשמים ר"ל התנועה וההנהגה שבגלגלים נצבים לעולם על ענין אחד המעיד על מנהיג אחד: לדור ודור אמונתך גם בחומר התחתון לא ימצא שנוי המנהג והטבע לדור ודור: כוננת ארץ ותעמוד שמא תאמר שחומר התחתון מנהיג אחר לו אמר שזה לא יתכן שהרי הארץ תלוי במרכז באויר וקיומה ע"י סבוב הגלגלים במרוצה גדולה מצד סביבה וכמו שאמרו הקדמונים. א"כ ודאי שיוצר אחד ומנהיג אחד לכולם: ומה שאנו רואים וכו'

פת לחם

וכוף לכחו ולעצמו שאם עצמו בלתי תכלית היה גם כחו בלתי תכלית: יש לו גבול שגבול ותכלית הם אחים לא יתפרדו שמי שיש לו גבול יש לו תכלית ומי שיש לו תכלית יש לו גבול לכן אמר למעלה בהיפך: לא תקצר ידו מדבר ולכן לא יצטרך כו' וא"כ מזה הדין מנין לנו לחוש לשני: ואלו היה אפשר כו' היה אפשר שתהיה ביניהם כו' כלומר ואם באולי היה באפשרות הדעת לחוש על שני אם היינו רואים מחלוק' בבריאה כלומר שהמון הברואים שבמציאות היו חלוקים זה מזה והיו הולכים על דרך אחד אז היה אפשר לספק אולי יש שני בבריאת המציאות ולא מקוצר יד האחד לברוא גם חלק השני רק שלא חפץ בדרך זה אמנם אחר שאנו רואים שהם הולכים על דרך אחד א"כ הדרא הטענה הנ"ל שע"כ נצרך לומר שהאחד חלש והדברים האלו נאמרים רק על דרך בחינה זו אמנם כבר הוכחנו למעלה מופתים שאין לחוש לזה בשום פנים רק הכונה שאלו היה כן היתה הבחינה הזאת נסתרת והבן: ולא היתה נגמרת מהם כו' כדרך שני שותפים שאינם מסכימים לדעת אחת שאין פועלים שום דבר: על סדר אחד ותנועה אחת כלומר כן כאשר בעמדם יעמודו הם מסודרים על סדר בקשר אחד וכן כאשר יתפעלו וישתנו תנועת השנוי בכולם ג"כ על דרך אחד בכונתו במלת תנועה על השינוי שנקרא בין החוקרים תנועה: לא נשתנה עם הדורות כונתו שאף שיודו שאחדות בבריאה אולי יספקו בשניות בהנהגה לז"א שגם בהנהגה אין לספק שהרי אנו רואים שההנהגה לא נשתנית בהמשך הדורות א"כ כמו שנראה האחדות בבריאה כן נראה בהנהגה וז"א שיוצרו ומנהיגו אחד: לכן לא ישנה מעשהו ולא יחליף כו' נמצא שמעשיו כולם הולכים על דרך אחד וגם לא יחליף זולתו הנהגתו לפי שאין זולתו גם בהנהגה: ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי מי כמוני יקרא הדורות מראש ויגיד הקורות אותם בזמניהם ויערוך השתלשלותם זה מזה ומ"ש ויגידה ויערכה בלשון יחיד מוסב על כלל המשך ימות עולם והכונה במליצת הכתוב הזה שע"י שהוא יתי' קורא הדורות מראש ומגיד עתידותיהם זה מורה שאין כמוהו והוא באחד ומי ישיבנו בהנהגתו שאם יש שני בהנהגה אין ידע מה יפול דבר בהסכמת השני והנהגתו: דברך נצב בשמים דברך הוא מזל ומנהיג בלשון השמים כמו נגב מלך (מלכים) וכן על הנהגת לבא הארץ הביא פסוק לדור ודור אמונתך כו' כלו' שאמונתך זאת היא קיימת לדורי דורות שאתה כוננת הארץ ותעמוד אתה כוננתה אותה בבריאה ואתה מעמידה על קיומה בהנהגתך: ומה שאנו רואים כו' עתה בא לבאר בהרחבת דברים מופת ההנהגה והם הם הדברים עצמם שאמר למעלה בקצרה באמרו לא נשתנה עם הדורות: שלמה מתמדת אלא כו' שלמה בזמן א' ומתמדת בהמשך הזמן ועל אלו ב' בחינות אמר בעצה והנהגה: בספרו בענין היחוד בספרו הסמ"ך פתוחם: בפשע ארץ כו' שע"י שיושבי הארץ הם פושעים והעלים

לבו'

שהבאנו בענין הזה די למבין ומספיק בתשובה על הנחת הרבוי כי בהעמידנו האחדות לבורא העולם תדחה טענת כל מי שיאמר שהוא יותר מאחד ואתה דע לך:

פרק ח אך באור אופני האחד האמתי והאחד העובר הוא שהאחד שם נגזר מן האחדות והוא נאמר על שני ענינים. האחד מהם מקרי והוא העובר והשני עצמי קיים והוא האמתי והאחד המקרי גם כן הוא על שני ענינים. האחד מהם נראה בו הרבוי והכלל והקבוץ כסוג האחד אשר הוא כולל מינים רבים וכמין האחד הכולל אישים רבים וכאיש הא' המחובר מחלקים רבים וכצבא האחד הכולל אנשים רבים וכאמרנו כור אחד והין א' ורובע א' וליטרא אחת וכל א' מהם כולל דברים רבים יאמר על כ"א מהם א'. וכל א' ממה שהזכרנו נקרא אחד על דרך העברה והוא מפני שהדברים ההם אשר יקבץ אותם השם ההוא שוים בענין א' ונקרא רב מפני שכולל דברים רבים וכאשר יתפרדו הדברים ההם ויתבודדו יאמר על כל אחד מהם אחד והאחד בכמו הענינים האלה אשר זכרנו

מרפא לנפש

פרק ח אך באור אופני כו' מהו החילוק שבין האחד האמתי והאחד העובר. ר"ל שהשם הזה של אחד עובר מעליו כי לא לעולם יקרא בשם הזה שהרי אם יתפרדו חלקיו שמחובר מהם כי כל דבר שהוא מחובר אזי לא נוכל עוד לקרותו בשם אחד כיון שעתה הוא הרבה א"כ מה שהיו קורין אותו אחד איננו אמת אלא בדרך העברה ושם מושאל בעלמא כמו שמבאר והולך: האחד מהם נראה בו הרבוי ר"ל שנראה נמוש שיש בו הרבה חלקים ואעפ"כ אנו קוראין אותו אחד כסוג האחד כו' כמ"ש

פת לחם

לפי הוא מעמיד לכם שרים ומושלים רבים וממילא תתקלקל בקלקול הנהגתם ונפלו ונשברו והוא אשר עמדה לאבותינו בחורבן בית קדשנו הבית השני שנפלה אז הנהגת האומה ביד שלשה מושלים עריצים נקובי ראשית בשם אנשי בליעל ככתוב בספר יוסיפון עד אשר בעונותינו כלה נהרגה על ידם: ומספיק בתשובה כו' יש די בדברים להשיב על מי שמניח הרבוי לאמונה כמו כת המיחלקי"י ודומיהם: כי בהעמידנו האחדות נדחה כו' כלומר בוודאי ידיעת השכלים אחד לכן אין אנו צריכין להרבות דברים ולהראות במה נדחים הטענות והראיות שמביאים המינים על אמונת הרבוי כמו המיחלקי"י ימ"ש שהיתה טענתו ממציאות טוב ורע בהנהגה וטען שמפועל אחד לא יבאו שני הפכים והחליט במוחו המזוהם אמונת השניות אחד פועל טוב ואחד פועל רע וכדומה לזה עוד איזה טענות ופטפוטי דברים הבליים ואמר שאין אנו צריכין לזה אחר שהעמדנו במופתים שכליים אמונת האחדות ליסוד מוסד שאין לנטות ממנו ממילא יובן שטענותיהם על הרבוי הם נובעים ממקור הסכלות ושבוש הדעת כמו שאמר למעלה שהטענות השכליות לא יכחישו זה את זה:

פרק ח שהאחד שם נגזר כו' מלת אחד הוא שם התואר הלקוח משם אחדות כמבואר למעלה: האחד הוא מקרי והוא העובר שתואר אחד איננו אלא בעלם רק במקרה לפי שיתכן להיות חולף ועובר ממנו בהשאר העלם כמו שמבאר לקמן א"כ איננו עלם מעלמו רק כעת במקרה הוא נמלא בו ונטפל אליו: והוא האמיתי הוא שם אמיתי ומוחלט בו כי הוא העלם בעלמו: הרבוי והכלל והקיבוץ פרט ג' לשונות נגד ג' ענינים שמבאר שהם רבוי חלקים באיש ורבוי האישים במין וריבוי המינים בסוג שעל רבוי החלקים באיש אמר השם לשון רבוי שלא יתכן בו לשון כלל לפי שהם נראים לעין לדבר אחד ומחוברים יחד ועל רבוי המינים אמר לשון כלל שחלוק הפרטים נראים בו לעין ועל קבוץ הרבה מינים תחת סוג אחד אמר לשון קבוץ: יאמר על כל כו' יאמר היו"ד בצירי והכר מלת אשר: שוים בענין אחד שהרי אישי המין שוים במזגם ותארם ומיני הסוג ע"כ יש בהם ג"כ דבר שוה ד"מ בסוג בע"ח הם שוים במה שיש בכולם נפש חיה וסוג הצמחים שיש בכולם נפש הנוצחת: וכאשר יתפרדו הדברים ההם ויתבודדו על חלקי איש אחד שהם מחוברים אמר וכאשר יתפרדו שיפרד הגורם ועל אישי מין אחד או מיני סוג אחד שלעולם אינם מחוברים רק במחשבת האדם לחברם ולתפוס ברעיוניו כללותם או לצייר אותם כ"א לעצמו אמר ויתבודדו כלו' יצוירו כבד: והאחד בכמו כו' מקרה אין שם אחד

אמתי

טוב הלבנון

הוסיף ביאור להשלמת דבריו מצד ההשגחה בכלל העולם: די למבין והבלתי מתעקש לאחוז בכנפות העקשות ודהיות דחוקות: כי בהעמדנו האחדות וכו' ר"ל מאחר שבביאור האחדות אין שום קושי ודוחק:

פרק ח שהאחד שם נגזר מהאחדות שם נגזר הוא שהשם השני דומה להשם שהוא נגזר ממנו באותיות השורש. ובקצת ענין כמו צדיק שהשם הראשון הוא צדק והוא נקרא גזירה כלומר הסכמה על שם זה. וצדיק נגזר ממנו מפני שיש בו מן הצדק אע"פ שא"א שיהיה איש שלם במדה זו כי אדם אין צדיק בארץ וגו': מן האחדות ר"ל שאנו אומרים ד"מ אדם אחד שאין בו אחדות לגמרי מחמת הרכבתו ורבוי חלקיו. רק שיש בו קצת אחדות בערך שני אנשים: מקרי והוא העובר כבר בארנו שענין מקרה הוא דבר שאינו צריך לענין ההוא והוא מתקיים בלעדו רק שהוא נדבק בו במקרה ולפעמים יהיה בו ולפעמים לא יהיה בו: והוא העובר שהשם זה נאמר בהעברה בעלמא בלי כוונת דקדוק בו: והשני עצמו קיים שהוא בעצם ונמצא עליו תמיד: האחד מהם נראה ר"ל מובן לכל שאינו אחד באמת: כסוג האחד כמו ד"מ שאנו אומרים ב"ח אחד. שיוכל שיהיה מין האדם או מין ממיני ב"ה או עופות למיניהם ובכל אחד מאלו המינים יש הרבה אישים: וכמין אחד ר"ל מין האדם. מין הסוס: הכולל אישים הרבה כל אחד ואחד מפרטי בע"ח נקרא בשם איש כלומר פרט: וכצבא אחד חיל ומחנה: וכאמרנו כור אחד והין אחד ע"כ המשיל בכמות המתפרד ר"ל בדבר מנין הנפרד. וכאן המשיל בכמות מתדבק כמו כור והין שמן ורבע וליטרא בשר ואף ע"פ שהוא מדובק יחד יכול הוא להתחלק לכמה מדות אחרות: שוים בענין אחד כמו צבא אחד שכולל הרבה אנשים שוים. וכמו איש אחד שכולל הרבה חלקים שבו אשר כולם שוים

בקיום

מקרה והוא אחד מצד ורב מצד. והענין השני מאחד המקרי הוא האחד הנאמר על האיש הא' לא מתרבה ולא כולל דברים רבים כנראה ממנו אך הוא רב בעצמו מצד חבורו מחומר וצורה ועצם ומקרה. והוא מקבל ההויה וההפסד והחלוק והחבור והפרידה והשנוי והחלוף והשתוף. אם כן הרבוי ישיג הדבר הנאמר עליו אחד מכל מה שספרנו מפני שהם כנגד האחדות. כי האחד הנאמר על הדבר אשר ישיגנו בעצמו ענין מעניני הרבוי והשנוי הוא מקרה מבלי ספק והוא אחד על דרך העברה לא ע"ד האמת. שים לבך להבין: אך האחד האמת יאמר גם כן על שני פנים. האחד מהם במחשבה והשני בפעל.

והמחשבה הוא האחד המניני אשר הוא שרש כל מנין ותחלתו וטעם האחד המניני שהוא אות וסימן לתחלה שאין תחלה לפניה כי כל תחלה אמתית תקרא אחד כמו שנאמר (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד במקום יום ראשון הוציאו בלשון

מרפא לנפש

לעיל פירושו: והענין השני כו' הנאמר על האיש האחד לא מתרבה כו' אין זה כאיש אחד שאמור לעיל שנראה בו הריבוי שהוא מחובר מאברים ומעצמות ומגידים וכאן מיירי באיש אחד ר"ל פרט אחד כמו התיבה אחת או אבן אחת שלפי הנראה הוא דבר אחד באמת אבל מ"מ הוא רב בעצמו מפני שהוא מחובר כו': והוא מקבל ההויה וההפסד ע"כ יש בו שני כחות כח ההויה וכח ההפסד: והחילוק והחיבור והפרידה כו' פי' למ"ש מש"כ בזה החילוק שיש בין שמות האלו ואף ע"ר שהם שמות נרדפים כמו משפטי ודיני עיין שם באורך: א"כ הריבוי ישיג כו' מפני כו' נראה שצריך לגרוס כך א"כ הריבוי כו' מכל מה שספרנו. א"כ הוא ג"כ מקרה מפני שהם כנגד האחדות ור"ל אם כ"כ רבוי יוכל להשיג לדבר הזה שקראת בשם א' דהיינו ההויה וההפסד כו' א"כ כ"כ הא' הנאמר עליו הוא ג"כ מקרה כמו הראשון שנזכר מפני שכל ענינים האלה מהריבויים הם כנגד האחדות כי האחד שנאמר כו' דאם לא נגרוס כן עירוב דברים יש כאן אבל עכ"פ כך פירושו:

אך האחד האמת כו' והשני בפועל נמצא במציאות: וטעם האחד המניני ר"ל ופירוש האחד שמגיע כמו עט"ו ולאו וכן עד עשרה ואח"כ ישוב אל האחד ר"ל נעשה מהעשרה אחד כמו עשרים אחד ומאה אחד ואלף א' כי הם תחלת המנין למה

טוב הלבנון

בקיום ענין האדם: והוא אחד מצד מצד שכל החלקים משלימים ענין אחד כמו גבא אחד ואיש אחד: ורב מצד מצד רבוי הפרטים שבו: הנאמר על איש אחד זה האיש אינו שם אדם אחד מב"ח אך שם הפרט וכל דבר פרטי נקרא אצל בעלי הגיון איש וכל אחד מצבא השמים פורטים אותו בשם איש ולפיכך כתוב כאן האיש בה' הידיעה: מחומר וצורה ד"מ האדם גופו הוא החומר ונפשו הוא הצורה: ועצם ומקרה תנועה ומלבו הוא המקרה: ההויה והפסד שהוא נברא ויכול להיות הרב: והחלוק והחבור כל גשם יכול שיחולק או שיחובר אליו עוד: והפרידה לפרוד צורתו ממנו: והשנוי והחלוף הם ענין אחד כענין שמות נרדפים: והשתוף לשתף אליו עוד אחד שעשה פעלתו כמותו ואולם מה שפירש במנוח הלבבות שמדבר בענין הרכבת היסודות ובענין שתוף הגידים והבשר הוא טעות מאחר שכאן אינו מדבר רק בפרט שאין בו שום הרכבה ושתוף רק חומר וצורה בלבד: האחד המניני ר"ל האחד שמונה בו איזה מספר שהוא בעצמו אינו מספר שענין מספר הוא קבוץ ענינים. וגם אינו פועל הרבוי לעולם כמו שתאמר אחד פעם אחד. אחד פעם שתים וכו' והכל נשאר כמו שהיה משא"כ במספר שנים וממנו למעלה שהוא מתרבה תמיד כי שנים פעם שנים הוא ארבעה ושנים פעם שלשה הוא ששה וכן כל המספרים. ולפיכך אמרו שהאחד אינו רק יסוד המספר וסי' התחלה: במקום יום ראשון שהיה ראוי שיאמר ויהי ערב ויהי

פת לחם

אמתי ומוחלט לו לפי שמצד אחד צודק לומר עליו הרבוי וזה שמבאר והוא אחד מצד ורב מצד: ועצם ומקרה כמו שתואר והמראה שהם מקרים בעצם הנושאים: שהוא מקבל ההויה וההפסד א"כ הוא משתנה מתכונה לתכונה שהרי הרבה תכונות חולפות עליו בהויתו והרבה תכונות בהפסדו עד שיעדר לגמרי שאין הויה נשלמת פתאום בעת אחד וכן לא יפול ההעדר פתאום בלא הדרגה ושינוי מתכונה לתכונה א"כ ע"כ צודק בו הרבוי לפי שע"כ יש בכחו בית קבול לכל התכונות המתחלפות בו בכח וכו: והפרידה והשיגוי גרסי' בגימ"ל שהרי הוא למוד מענינו שפרט בכאן ד' דברים דבר והפכו ההויה וההפסד החלוק והחבור הפרידה והשיגוי החלוף והשתוף וכונתו בחלוק וחבור על היות עצם הדבר מקבל החלוקה א"כ נוכל לחלק אותו לחלקים או להשאירו בחבור חלקיו וזה בבחינת עצמו והפרידה והשיגוי הא' בבחינה נגד זולתו שיכול להיות נפרד ממנו בריחוק מקום או שישיגהו זולתו וישכון עמו ביחד והוא נקרא חבור שכני ולדוגמא כמו ביעקב ולבן שנפרד ממנו ואח"ז נא' וישיגהו וכן באחי יוסף נא' וישיגם ודומיהם הרבה ואח"ז הזכיר החילוף והשיתוף שהוא נמצא בחילוף מתכונה מאחד זולתו ונמצא משותף עם זולתו אחר ויאמר זה גם נגד דבר אחד בעצמו שמצד אחד הוא בחילוף ממנו ומצד אחד הוא משותף עמו ולדוגמא בד' יסודות העפר והמים שמצד אחד הם בחילוף זה מזה שהארץ יבשה בטבעה והמים לחים בטבעם ומצד אחד הם משותפים דהיינו באיכות הקר ששניהם קרים והנה כל זה כי מה שדברו בזה שאר המפרשים הוא מגמגם והבל: א"כ הרבוי ישיג כו' היא מלילה מסורסת והכונה שכל הנאמר עליו אחד הרי אנו רואים שהרבוי משיג אותו מכל הדברים שספרנו שהרי כולם מנגדים לאחדות: היא מקרה מבלי ספק שם אחד שנאמר עליו הוא נאמר במקרה ולא בעצם: והוא אחד על דרך כו' שם אחד נאמר בו רק דרך העברה: האחד מהם במחשבה כו' הוא זה האחדות הנתפס בלב בלתי מצוייר בשום נושא והשני שנאמר על דבר שנמצא במציאות ואיננו רק בצורה יש' כאשר יבאר: שרש כל מנין ותחלתו האחד שהוא

שורש כל מנין שהרי תכונת המנין הוא מספר הן האחדים הנמצאים בו והרי האחד היא השורש והיסוד אשר עליו נבנה ענין המנין וגם הוא התחלת המנין שאי אפשר לבוא מנין בלתי אחד בתחלתו: וטעם האחד המניני שהוא אות כו' כלו' עיקר מסופו הוא הוראתו על התחלה שהבחינה השנית שהוא יסוד כלל המנין כנ"ל הוא נעלם בתחלת ההשקפה אמנם הוראתו על התחלה הוא אות גלוי כרעיון: במקום יום ראשון כו' בנעימת דבריו הבליע תירוץ על קושית רש"י ז"ל שהקשה ואם לשונו לפי סדר הפרשה היה לו לומר יום ראשון אמנם לפי דבריו כוון הכתוב ללמדנו גם היסוד המונח ולסורות נתן כלכנו שפיוס

אחד מפני שהאחד שם לתחלה שאין לפניה תחלה וכשהוא שונה יקרא שני וכשהוא משלש יקרא שלישי וכן עד עשרה ואחר כן ישוב אל האחד ואחר כן ישוב אל מאה ואל אלף אין תכלית למנין. וע"כ היה נדר המנין כלל מורכב מן האחדים והטעם שקראתיו מחשבי מפני שהמנין אינו נכנס תחת החושים הגשמיים אבל יושג במחשבה. אך המנוי הוא מורגש בחושים הגשמיים ההמשה או במקצתם. והענין השני אשר הוא אחד אמתי נמצא בפעל. הוא ענין אשר לא יתרבה ולא ישתנה ולא יתחלף ולא יסופר במדה ממדות הגשמיים ולא תשיגהו לא הויה ולא הפסד ולא תכלה. ולא יעתק ולא ינוע ולא ידמה אל דבר ולא ידמה אליו דבר ולא ישתתף עם דבר. כי הוא עכ"פ אחד אמת והוא שרש לכל מתרבה כאשר עבר מדברינו. כי האחדות עילת הרבוי ואין לאחד האמתי תחלה ולא תכלית. כי כל מה שיש לו תחלה ותכלה מן הדין שתכנס ההויה וההפסד עליו וכל מה שתכנס ההויה וההפסד עליו משתנה והשני כנגד האחדות א"כ יהיה יותר מאחד

מרפא לנפש

שלאחריהם מן העשיריות כו': אך המנין הוא מורגש ר"ל הדברים הנמנים הם מורגשים בחושים והאדם המונה אותם יוכל למנותם במחשבתו ואינו מוציא אל הפועל: והענין השני אשר הוא א' אמתי כו' קאי אדלעיל על מה שכתב שהאחד האמת יאמר על שני פנים כו': הוא אחד אמתי נמצא בפועל והוא הבורא יתברך שהוא אחד אמת והוא ית' נמצא בפועל כי הנעדר לא יעשה דבר כמו שיתבאר לפנינו: אשר לא יתרבה כאחד המניני שאעפ"י שהוא במחשבה ג"כ אחד אמת אבל יוכל להתרבות ולהשתנות ולהתחלף אבל הבורא יתברך לא יתרבה כו' כמו שיתבאר בפ' שאחר זה: ואין לאחד האמתי תחלה ולא תכלית.

פת לחם

בהיות הראשון הוא היה התחלה השלשים גם למציאות זמן כמו שמבואר בהרמב"ן ז"ל על דקדוק מלת בראשית ועיין שם: עד עשרה ואח"כ אומרים אחד עד שהוא אחד ועשרה והרי חזר האחד כשהיה: אינו נכנס תחת כו' שהרי הוא דבר מושכל והמושכל אינו מורגש לחושים: אך המנוי הוא כו' כלו' שהדבר המנוי שהוא נושא המנין כמו מעות או בגדים והאגוזים: בחושים החמשה או במקצתם שיש דברים מורגשים בכולם כמו ד"מ הנכנס בזה הוא מורגש במראהו לעינים ובקולו לאזני' ובאכילת בשרו וריחו לטעם וריח בידים למישוש ויש מורגשים רק בקצתם כמו הקשות שאסור בו הרגשת השמיעה והאבן מורגש רק לראות ולמישוש: ולא ישתנה ולא יתחלף לא יצדק בו שינוי ממתכונת למתכונת ולא יצדק בו חילוף לומר עליו שהוא בחילוף מזולתו שאין נופל שם חילוף רק במי שצודק בו שיתוף ד"מ האילן הזה לפי שאין נופל בו שם עושר גם שם אשות שהוא בהם לא יפול בו והאבן הזה שאין בו שם מדבר גם שם אלא אין נופל בו וא"כ האחד האמת שאין צודק בו שיתוף לשום דבר אין נופל בו גם שם חילוף מדבר: ולא יסופר גרסינן בוי"ו והוא כמו ולא ידובר מלשון נכבדות מדובר בך וכבר נאמר ויסבר שר המשקים כמו וידבר: במדה ממדות הגשמיים כמו הכעס והנחת הרחמים והאכזריות כי מה שנא' בו ית' מהם נא' רק בהשאלה כידוע: לא הויה הוא החידוש במציאותו וההיפך הוא ההפסד שהדבר נפסד ונעדר ממציאותו: ולא תכלה פרט גם זה לפי שהדבר יש במציאות דבר שאין נופל בו שם הפסד רק שם תכלה כמו זמן ידוע שאין לומר בדבר שהגיע תור שנפסד הזמן ההוא רק תכלה ונשלם הזמן ההוא: ולא יעתק ולא ינוע מלת העתקה הונחה בעברי בתנועת מקום שתנועתו שנעתק ממקום זה ושכן במקום אחר ומלת התנועה נאמרה בכמות הדבר עצמו והוא גלילת הויות לדבר ההוא לומר שאיננו במנוחה רק בתנועה כמו וירא העם וינועו נוע הנוע א"כ לכן פרט ב' לשונות: ולא ידמה אל דבר לפי שהנדמות דבר אל דבר לעולם ידמה הבלתי ידוע בדבר הדמיון ההוא אל הידוע בו ד"מ אם יאמרו האילן הוא גבוה חיל כמו ארמון הנה גבהם שמעון ידועה לנו ואנו מדמים אליו לגובה שגבה האילן נכר כמוהו והנה אין דבר במציאות שיהיה ידוע לנו בענין מה שנדמה אותו ית' בענין ההוא אליו וכן להיפך אין לנו דבר ידוע בו ית' שנדמה אותו מן המעולים לו ית' כדבר ההוא: ולא ישתתף עם דבר לא יאמר בו שהוא משותף בדבר מה עם זולתו ולפי שהשיתוף יאמר גם בדברים שאין להם כמו השני שותפים באיזה חפץ או באיזה פעולה פרט גם אותו: כי הוא עכ"פ אחד אמת כלו' לכל זה ריבוי שהשגת מחשבותינו נמלאהו ית' מובדל ממנו וזהו לשון על כל פנים: והוא שורש לכל מתרבה כבר מבואר שכל שיש במציאות שלהו ית' אינו אחד האמתי והרי צדק בו רבוי לכן קראם כשם מתרבה ומה שאמר מתרבה לפי שמלת רב לא ריבוי עיקר [illegible] לכן אמר מתרבה [illegible] בריאתו ואמר שהוא ית' [illegible]: מן הדין שתכנס ההויה [illegible]

פלא

טוב הלבנון

ויהי בוקר יום ראשון: מפני שהאחד שם לתחלה וכו' וזה מפני שאין דבר שיהיה אחד באמת רק השי"ת יתעלה. וא"כ אפשר שהושאל שם זה לתחלה שאין לפניה תחלה. וכך אמרו בב"ר שלא אמר יום ראשון רק יום אחד להורות על יחוד האל יתעלה: וכשהוא שונה שיש עוד אחד כמוהו אז נעתק ממנו שם האחד ונקרא שני מלשון שנוי: וכן עד עשרה וכו' ומזה ראיה ג"כ שהאחד הוא יסוד כל המספר: אינו נכנס וכו' שא"א לראות או להרגיש המספר רק אותם הדברים שאנו מונין בו מה שאנו רואין או שומעים: לא הויה בריאה. שנאמ' שנברא רק הוא קדמון: ולא הפסד ולא תכלה הכל ענין אחד רק כפל דבריו לחזק הענין: ולא יעתק הוא ענין התנועה ממקום למקום: ולא ינוע כלל כל שנוי בין בעצם בין במקרה נקרא תנועה. ולא ידמה אל דבר ולא ידמה אליו דבר ר"ל שאין לו שום ערך דמיון אל כל ברואיו. שאתה אם תאמר ד"מ גרגיר חול א' נגד גלגל העליון ומלואו אעפ"י שזה בתכלית הגודל וזה בתכלית הקוטן. עכ"ז יהיה דמיון אחד לשניהם וערך זה אל זה ואפשר להוציא כמה הוא בערכו. ואין הפרש ביניהם רק בגודל וקוטן. אבל עצמו יתעלה לא יעורך שום מדה כמו שלא נוכל לומר שערך קול זה נגד ציור הזה: שרש לכל מתרבה והמציא כל העניינים אשר הם מתרבים: שתכנס ההויה וההפסד עליו ר"ל שיהא בכחו הויה והפסד: וכל מה שתכנס וכו' פי' כל מה שבכחו להיות הוה ונפסד ע"כ הוא משתנה מצד העצם שהפסדי ההוה בעצם הוא ההויה והפסד וכמ"ש המורה בראש ח"ב הקדמה ד':

והשני

כי הוא קודם ההתחלה לזולתו אחריה וזה מחייב לו הרבוי וכן הדמות במתדמה מקרה וכל אשר ישיגנו מקרה מתרבה והאחד האמת לא ישיגהו שום מקרה בעצם כבודו בשום פנים. ואם יאמר אומר שהאחדות באחד האמת מקרה, נאמר כי ענין האחדות באחד האמת הוא הרחקת הרבוי והרב ממנו וכאשר נספר האחד לא נספרהו כי אם בענין אפיסת הרבוי והרב. והאחד האמת לא יסופר במדה שמחייבת לעצם כבודו רבוי ולא שנוי ולא חלוק בשום פנים. ובזה נשלמו כל דברינו באחד העובר והאחד האמת ואתה דע לך:

פרק ט אך הראיה שהבורא יתברך אחד אמת אין אחד אמת זולתו נאמר כי מפני שכל מחובר לא תגמר הויתו אלא בהשתתף חלקיו אשר חובר מהם והוא התאחד קצתם עם קצתם ועיקר השיתוף האחדות. וכן לא יתבן מציאות המחובר אלא בהתחלק חלקיו אשר מהם חובר כי החבור לא יהיה כי אם מדברים שהם יותר מאחד

מרפא לנפש

כי הוא קודם ההתחלה לזולתו אחריה ר״ל שקודם שנשתנה היה כך ואח״כ נשתנה לזולתו אחריה לדבר אחר א״כ על כרחך יש בו שני כחות ויי״מ כי הוא קודם ר״ל השינוי שזכר יש בתוכו הכח הזה של השינוי קודם שיתחיל להשתנות לצורה אחרת שאחריה למה שהוא משתנה אח״כ וא״כ ע״כ יש בו שני הכחות מה שהוא עתה והכח למה שיוכל להשתנות עכ״ל ובמ״ה פירש בענין אחר ע״ש: ואם יאמר אומר שהאחדות בא׳ האמת ג״כ מקרה מאחר שהוא בעל תואר ומדה. נאמר לו כי ענין האחדות הרחקת הרבוי ממנו וכו׳. כמו שיתבאר זה היטב לקמן בפרק עשירי ר״ל שתבין מזה ריחוק שכנגדם ממנו וכל המדות שיתואר בהם הבורא יתברך הוא הכל בדרך שלילה כמו שיתבאר שם:

פרק ט אך הראיה שהבורא יתברך כו׳ אלא בהשתתף חלקיו כאשר ישתתפו ויתחברו כמה חלקים יחדו אזי הוא נגמר: והוא התאחד קצתם עם קצתם שכאשר יתיחדו ויתחברו קצתם זה לזה נעשה אחד: ועיקר השיתוף האחדות לא יצויר

טוב הלבנון

והשנוי כנגד האחדות שדבר שיש לו שנוי ע״כ יש בו שני כחות כח על הדבר שהוא עתה וכח על הדבר שיכול להשתנות אליו וזה סותר האחדות: כי הוא קודם והתחלה לזולתו כנ״ל. ור״ל שמאחר שמתנאי האחד הוא שיהא התחלה לזולתו אחריו: וזה מחייב לו הרבוי פי׳ מה שמקבל שנוי מחוייב לו הרבוי: וכן הדמות במתדמה מקרה ר״ל שאם נאמר ד״מ ראובן דומה לשמעון יהיה זה הדמות שאנו מדמין בו ראובן. מקרה קרה לראובן שהוא דומה בדבר זה: וכל אשר ישיגנו מקרה מתרבה ר״ל כל דבר שיש לו מקרה הוא נקרא רב מאחר שהמקרה הוא דבר נוסף על עצם הענין ההוא: והאחד האמת וכו׳ ר״ל מאחר שכבר הנחנו שהוא אחד האמת ודאי שלא ידמה אליו דבר שא״כ היה בו מקרה הדמות והרי הוא מורכב מעצם ומקרה וא״כ אינו אחד: ואם יאמר אומר שהאחדות באחד האמת מקרה פי׳ שיש להקשות שאיך אנו אומרים עליו שהוא אחד האמת הרי אף זה הוא מקרה והוא ממין המספר המשיג להמנאות הגשמיות והם מקבלים מקרה האחד והשני וכל המספר וא״כ האחד באחד האמת הוא ג״כ מקרה ודבר נוסף על עצמותו והוא רבוי ג״כ: נאמר כי ענין האחדות באחד האמיתי וכו׳ פי׳ שבענין האחד שאנו קורים אותו אין כונתנו להוסיף לו תואר על עצמותו אך כונתנו שאינו שנים ועיין במורה פנ״ז מח״א: אפיסת הרבוי סילוק כמו כי אפס כסף (בראשית מז):

פרק ט אך הראיה הוסיף לבאר הראיות על הבורא יתברך שהוא אחד האמת נוסף על מה שביאר בפ׳ ז׳ שהוא אחד. וכאן הוא לבאר הראיות שהוא אחד האמת: לא תגמר הויתו ענינו: בהשתתף חלקיו קבוץ כל אחד מחלקים: ועיקר השיתוף האחדות יסוד השתוף הוא האחדות שמן שאחדים נתקבץ השתוף: לא יתבן מציאות המחובר פי׳ שלא נקרא דבר מחובר רק מצד שאפשר שיתחלקו חלקיו

פת לחם

עליה תכונת הסוס שתתהוה הויתו בהדרגה ושינוי מתכונה לתכונה וכן יפסד בהדרגה וכן יפסד קצת מהויתו לפעמים: והשינוי כנגד האחדות שהרי אם הוא יכול להשתנות מתכונה לתכונה הרי יש בכחו שתי התכונות: הוא קודם והתחלה לזולתו אחריו והתחלה בוי״ו בראשו גרסינן ולא בהתחלה בשני השי״ן והכונה להוכיח שהשינוי הוא רבוי לפי שהדבר המשתנה כאשר הוא בתכונתו הראשונה היה נמצא אז בו הריבוי שהמהות הזה יש בו שתי בחינות בחינה אחת המהות הזה שהוא קודם מהות זולתו הבא אחריו ובחינה ב׳ שהוא התחלה למהות השני שיבא אחרי שינוי ובכן הסכימו החוקרים בכל דבר המשתנה שינויו נמצא בו בכח מתולדתו הראשונה שאל״כ מאין בא אח״כ בפועל כי מה שאיננו בכח לעולם לא יצא לפועל וכבר המליצו על זה המפרשים פסוק ויום המות מיום הולדו וא״כ הרי יש בו ב׳ בחינות וא״כ יש בו בחינת המהות הקודמת ובחינת התחלה למהות השני ואיננו אחד וזה אומרו כי הוא קודם והתחלה כלו׳ יש בו מהות קודמי ויש בו התחלה למהות זולתו הבא אחריו והבן: וכן הדמות במתדמה כו׳ שם דמות הנאמר באיזה נושא הדמות והוא הנקרא מתדמה הוא מקרה שהרי הוא נטפל לעצם ההוא הנושא: וכל אשר בו מתרבה שהרי יש בו עצם ומקרה: ואם יאמר שהאחדות כו׳ כלו׳ אם יקשה איזה מקשה שא״כ איך נניח עליו ית׳ שם אחדות ונתארהו בתואר אחד שהרי גם האחדות הוא זולת העצם הנושא וא״כ הוא מקרה נטפל לנושא ומחייב הרבוי: נא׳ כי ענין כו׳ כלו׳ נשיב ע״ז כי באמת לא נא׳ עליו שם אחדות בחיוב רק בשלילות הפכו שהוא הרבוי שכן הכונה בכל התארים שאנו מתארים בו ית׳ וכמו חי חכם גבור הוא רק לשלול ההפך: הריבוי והרב מלת רבוי הוא שם ומלת רב הוא תואר לכן פרט שניהם:

פרק ט ועיקר השתוף האחדות עיקר ענין השתוף הוא האחדות ואף על פי שמלת שתוף נאמר גם על שנים המשתתפים באיזה פעולה ועסק או באיזה ענין סוף סוף עיקר הוראתו על אחדות שלהם בעסק או בקנין ההוא: אלא בהתחלק חלקיו אין הכונה על התחלקם בפועל רק על ציור חלוקתם במחשבה וידיעת האדם לדעת שיש בו דברים חלוקים שחובר

ועיקר המחלוקת הרב וכיון שהיה סימן החבור וההרכבה והסדור נמצא בעוה"ז בכלליו בפרטיו וחלקיו ושרשיו וענפיו צריך שימצא בכלם ענין השתוף והמחלוקת ועיקרם האחדות והרב. ומפני שהאחדות קודמת לרב בטבע כקדימת האחד לשאר המנין מן הדין שתהיה עילת כל מתרבה בלתי מתרבה בראש ההתחלות מפני הקדמת ענין האחדות לכל מתרבה וכיון שהיו העילות מגיעות בתחלתן ונמנע שיפעל הפועל בעצמו לא היה אפשר שתהיה עילת האחדות והרב כמותן רב ואחדות וכיון שאין עילת ההויות הרב בלבד ולא רב ואחדות. מן הדין שיהיה עילת ההויה אחד אמת. וכבר הקדמנו בדברינו כי העילות כל אשר תעלינה למעלה תתמעטנה בתחלתן עד אשר תהיינה מגיעות אל שרש המנין והוא אחד האמת והוא הבורא יתברך. ומן הידוע עוד כי כל מה שימצא בשום דבר מקרה אי אפשר שלא ימצא בדבר אחר עצמי אמתי ואין לו העתקה ממנו כי אם בהפסדו כחום במים החמים שהוא מקרה במים והוא באש עצמי קיים ומן הידוע עוד

מרפא לנפש

הוא השיתוף שלא היה קודם לכן כל חלק לבדו בייחודו: וכיון שהיה סימן החבור כו' כמו שנתבאר לעיל בפרק ו' ע"ש בכלליו שכל העולם בכלל הוא כבית אחד שצריך לכל מה שבתוכו וכאיש אחד שצריך לכל אבריו ואם יחסר דבר אחד לא יוגמר מעשיו כמו שיתבאר לעיל גם: מן הדין שתהיה עלת כל מתרבה שתהיה הסיבה והעילה ר"ל מי שעשה וברא כל הברואים שהם מתרבים הוא היה ראש והראשון של כל ההתחלות ע"כ שהעילה ההוא אינו מתרבה כמותם מפני הקדמת ענין האחדות לכל מתרבה: וכיון שהיו העילות מגיעות בתחלתן שלא תאמר שמא העילות אין להם תחלה שזה עילה לזה וזה לזה עד אין סוף לזה אמר שדבר זה כבר מבורר בראיה ברורה פרק ה' בהקדמה השנית שהעילות מגיעות בתחלתן ושם תעמוד והוא ראש לכל העילות והראשון שאין ראשון לפניו ונמנע ג"כ שיפעל הפועל בעצמו שיהיה דבר בעולם שעשה את עצמו כמו שנתבאר ונתברר שם בהקדמה הראשונה א"כ על כרחך היה להם בורא ויוצר והיאך יעלה על הדעת שתהיה עילת ר"ל סיבת של האחדות והרב שהוא הבורא יתברך שהוא עילה וסיבה להנבראים והם כלם אחדות ורב כיון שכולם מחוברים והיאך ג"כ יהיה הבורא כמותן ג"כ רב ואחדות ויהיה הבורא שוה לנבראיו בודאי נמנע במושכל וכיון שאין עילות ההויות רב בלבד שלא יתכן שיהיה שמתחיל רב שהרי האחדות קודם הרב כקדימת האחד לשאר המנין ולא יתכן ג"כ שיהיה מבניהם מרב ואחדות דא"כ הוא מחובר כמו כל מחובר הוא רב ואח"כ נתאחד וכל מחובר מחודש ואין זה הבורא הראשון וא"כ מאחר שלא יתכן להיות אחת משתי אלו ע"כ עילת כל העילות וסיבה של כל הסיבות שהוא הבורא יתברך הוא אחד אמת אשר אין כמותו. וממוצא הדברים האלה תבין והשכיל ג"כ שכל השלש הקדמות שזכר הרב בפ"ה צריכין זה לזה וכבר הקדמנו בפ"ז בראיה הראשונה ע"ש: ומן הידוע עוד הוא דרך שניה וראיה אחרת על שהבורא יתברך אחד אמת כנ"ל: אין לו העתקה ממנו כ"א בהפסדו ר"ל שלא יעתק החום מהאש רק אם יופסד ויתבטל האש לגמרי אזי אין אש ואין חום מפני שהוא בעצם חם אבל המים החמים אף שיעתק החמימות מהם בשביל זאת המים קיימים

פת לחם

מהם: ועיקר המחלוקת הרב עיקר מהות החילוק וענינו הוא הריבוי: סי' החבור כו' המחבר השתמש במלת סי' בחבור שזה על הוראת הדבר וגלויו לדעת האדם וזכור זה והנה על התחברות היסודות במזג כל גשם אמר לשון חבור ובכלל זה לחבור הצורה והחומר ועל הרכבת פרטי איבריו ובכלל זה גם הרכבת כל מיני הנמצאות לשלימות העולם אמר והרכבה ועל סדר הויתם ומציאותם וקיומם לפי הזמן והמקום אמר והסדור: בכלליו ובפרטיו וחלקיו ג' לשונות נגד הסוגים והמינים והאישים: ושרשיו וענפיו שרשים הם היסודות וענפים הם המורכבים מהם: צריך שימצא כו' אמר בנמצא בכולם ענין הדבור שענינו הוא השתוף והחלוקה והם הם האחדות והרבוי כאמור למעלה: מן הדין שתהיה גזרת הדין והשכל מחייב שהעילה של כל בעל ריבוי הוא בלתי בעל ריבוי בראשית התחלתו: מפני הקדמת כו' מפני שענין האחדות הוא קודם בטבע לכל ריבוי: וכיון שהיו העילות מגיעות כו' כלו' שאינן הולכות למעלה לבלי תכלית רק שמגיעות בודאי לתחלה כמבואר כבר ונמנע שיפעל הדבר בעצמו כלו' שהדבר אינו עושה את עצמו: לא היה אפשר כו' א"א לומר בעילת כל המציאות שהוא רב ואחדות בכללו ובחלקיו כאמור שיהיה ג"כ מחובר מרב ואחדות שא"כ צריך להיות לו ג"כ עילה שהיא אחדות כאמור למעלה שהאחדות קודם בטבע לריבוי: כי כל מה שימצא כו' איזה איכות שאנו מוצאים שהוא בנושא זה במקרה כלומר שאיננו איכות עצמי בו רק מקרה נטפל אליו נדע מזה שבוודאי מחוייב להמצא האיכות ההוא באיזה נושא שיהיה שם עצמי ואמתי שלפי שהוא עצמי בו שמו נקרא עליו באמת ולא בהעברה והשאלה ולכן נקרא בו שם אמתי ומביא לדוגמת החום שבמים החמים שאפילו אם לא ראינו אש מעולם רק מצאנו מים חמים והרי אנו יודעים שהחום איננו איכות עצמי למים רק נקנה ונטפל אליו מבחוץ מזה היינו מבינים שמחוייב להמצא דבר שהחום הוא לו איכות עצמי וממנו קנו המים האיכות הזה במקרה והוא האש: אין לו העתקה ממנו כי לפי שהאיכות ההוא הוא עצם מעצמיותו לכן בוודאי לא יעתק ויסור ממנו כי אם בהיות עצם הנושא ההוא נפסד כמו החום באש שלא יסור מן האש אם לא שיכבה האש שאז בהיות נפסד הנושא שהוא עצם האש יעדר אז גם איכותו שהוא החום ויחד יספו: עצמי קיים לפי שהוא עצמי בו הוא קיים בקיומו ואינו סר ממנו כנ"ל: ומן הידוע עוד כו' המלה דבר נמשכת שבה

טוב הלבנון

חלקיו: עילת כל מתרבה בלתי מתרבה בראש ההתחלות ר"ל שראש ההתחלות כולם א"א שיהיה מתרבה שא"כ היה קודם אליו האחדות וכבר אמרנו שהוא ראש התחלות: וכיון שהיו העילות מגיעות בתחלתן ר"ל זה עלה לזה וזה לזה וא"א שילך כן בלתי תכלית. וע"כ יהיה עילה שאין לה עילה: ונמנע שיפעל הפועל בעצמו ר"ל שעילה זו אפשר הוא התחלה ודאי שהיא קדמונית שאין הדבר עושה עצמו: לא היה אפשר שתהא עילת האחדות והרב כמו כן רב ואחדות כמוהו שא"כ כבר היה חייב שיקדים אליו האחדות וכבר הנחנוהו קדמון שאין קדמות לפניו. וע"כ שהוא האחד האמת: וכבר הקדמנו וכו' לחזק הענין ליקף הראיה הנזכרת בראש פ' ז' אלא ששם ביאר מצד הנראה בחוש מעניני הנבראים איך מנהגם בעילותיהן וכאן ביאר מצד קדימת האחד: ומן הידוע עוד זו ראיה בפני עצמו: ואין לו העתקה ממנו כי אם בהפסדו פי' שלא יבוטל ממנו דבר זה אם לא שיתבטל עצם הדבר ההוא: והוא באש עצמי קיים לדעת רוב הקדמונים החום באש אינה צורה העצמי.

פלוג:

74 שער היחוד

כי כל מה שימצא בשום דבר מקרה אין הדבר ההוא אשר יקרה בו המקרה מקבל אותו המקרה אלא מן הדבר אשר הוא בו עצמי כמו שאנחנו רואים בחום המים שהוא מקרה בהם נאצל עליהם מן האש שחומה עצמי בה. וכאשר אנחנו רואים מלחות הדברים הלחים במקרה שנאצל עליהם מן המים שהלחות בהם עצמית וכן שאר כל ההויות כאשר נסתכל בעניניהם. ועל ההקשה הזאת ננהיג דברינו בענין האחדות כי כיון שהיתה בכל אחד מהברואים מקרית כאשר הקדמנו מן הדין הוא שתהיה בעילת הברואים עצמית קיימת אמתית וממנה קבלו כל ההויות ענין האחדות בדרך המקרה כאשר בארנו וכאשר חקרנו על ענין האחדות האמתית בברואים לא מצאנוה לאחד מהם קיימת אמתית ואם יאמר [על כל אחד מן הסוגים והמינים והאישים והעצמים והמקרים והגרמים העליונים והגופים הרוחניים וכל מנין ומנוי וכל אשר לו תכלה וגבול] אחד ומיחסים אליו ענין האחדות לא יאמר לו אחד אלא על דרך העברה מפני שהוא כולל דברים שנקראו אחד מדרך הדמותם והתחברותם בענין אחד והוא רב מעצמו מפני שמקבל הרבוי והשנוי

מרפא לנפש

והוא מפני שהתמימות שבמים הוא בו במקרה: ועל ההקשה זאת כו' ר"ל ועל דרך זה והיקש זה נוכל להטעים ולברר דברינו בענין האחדות: כי כיון שהיתה בכל אחד כו' ר"ל השם הזה של אחדות טיפה בכל אחד מהברואים ואנחנו נדע באמת שהאחדות הנאמר עליהם הוא במקרה שהרי כאשר יתפרדו חלקיו המחובר מהם או לא יקרא עוד בשם הזה של אחדות ומסיבן בא להם שם הזה אם לא שע"כ נמצא האחדות בדבר אחד דהיינו בה' ית' שהוא עילת כל הברואים בעצם קיים אמתי וממנו קבלו כל הברואים שם הזה של אחדות במקרה כמו שהסיים: ואם יאמר אף אם יאמר על סוג או על מין או על אישים כו' והעצמים והמקרים הם העצם והמקרה שהם העשרה סוגים ומאמרות שהזכרתי לעיל: והגרמים העליונים הם הגלגלים וצבא השמים: והגופים הרוחניים הם המלאכים. וכן כל הדברים שהאדם יוכל לצייר שנוכל למנות ולספר: וכל אשר יש לו תכלה וגבול אם יאמר שהומר על אחד מכל אלו שזכר הוא אחד ואף שמיחסים אליו ענין הנ"ל הוא הכל ע"ד העברה בעלמא

טוב הלבנון

רק איכות נמשכת מצורתו. וכן הלחות במים וכן הוא ברוח חן פ"ז. ואולי אע"פ שאינו צורתו עכ"ז נקרא עצמותו מפני שא"א שיתפרד ממנו החום כל עוד שהוא אש: נאצל עליהם וכו' לשון הפרשה ושפע כמו הלא אצלת לי ברכה: וכן שאר כל ההויות כמו ד"מ בגד שחור שהשחרות בו מקרה שנאצל עליו השיחור שהוא שחור בעצם: ועל ההקשה הזאת כלומר ההקש הזה ר"ל הדמיון: ננהיג דברינו נבאר דברינו: והעצמים כמו עצם כ"א מהיסודות הארבעה: והגרמים העליונים עצם צבא השמים. וגרם הוא לשון עצם הדבר. כמו וישימו תחתיו אל גרם המעלות (מלכים ב ט): והגופים הרוחניים הם מלאכי מעלה: מפני שהוא כולל דברים וכו' כמו סוג אחד ד"מ סוג בעלי חיים שנקרא אחד מפני שכולל כל בעלי חיים מחמת שיש לכולם דמיון החיות. וכמו יסוד אחד שכולל חומר וצורה ונקרא אחד מפני שהם מחוברים להשלים אני:

פת לחם

מציאת האיכות שהוא בנושא אחד וכאן מדבר בבחינת קבול האיכות שבוודאי קבל האיכות מן הנושא שהוא שהאיכות שהוא עצמי בו ולולא קבולו ממנו לא היה נמצא בו כלל וז"א אין הדבר ההוא כו' כלומר אין הנושא ההוא אשר נמצא בו המקרה ההוא מקבל אותו המקרה אלא כו': נאצל עליהם מן האש דייקא דלא הוי בלאו הכי ואע"פ שאנו מוצאים מים חמים נובעים מן הארץ כמו חמי טבריא ודומיהם כבר ידוע שגם הם תולדות האש הנמצא בבטן הארץ כמבואר בדברי החוקרים ובדברי חז"ל דחלפי אפתחא דגיהנם וגם אשר חותמו בחום השמש הוא חומר האש הנמצא או באויר העולם הוא הפועל החום בהוא: ועל ההקשה הזאת על הדמיון הזה והוא מלשון חז"ל באמרם הוקשו זה לזה: עצמית קיימת אמתית שלפי שהיא עצמית היא קיימת ואינה עוברת ממנו ית' לעולמי עד ולפי שהיא קיימת היא אמתית שיקרא שמה עליו באמת ולא בהעברה: על כל אחד מן הסוגים והמינים כו' שיאמרו סוג אחד או מין אחד או איש אחד או עצם או מקרה אחד והגרמים העליונים שהם אלה הגלגלים והכוכבים ונקראים בפי הקדמונים גרמי' מלשון אלה השמים שתרגום עצם גרמא ולפי שעצמיהם הוא גדול מכמות מה לכן שנו הלשון בהם ושמו לשון הכתוב כלויתן גרמיו כמטיל ברזל: והגופים הרוחניים הם המלאכים וקראם גופים לפי שגם הם מוגבלים ובעלי תכלית בכחם א"כ מקרה אחד להם עם הגופים: וכל מנין ומנוי שגם המנינים והמנויים שנקראים בשם אחד כמו שאמרו אלף אחת או אלף אחד וכן בשם המספר וכן בדברים המנויים שכוללים אותם לפעמים ומכנים אותם תחת שם אחד כמו העומדים לסחורה שהם נמכרים במספר ששים ומשם במספר שנים עשר ואנו קוראים למספר ששים שא"ק אחד ולמספר שנים עשר דו"ץ אחד: וכל אשר לו תכלה וגבול שום כיוש דברים בכננות באלו אמר סוף דבר שכל אחדות אשר יאמר אנחנו על כל דבר שהוא בעל תכלה וגבול אינו נאמר רק דרך העברה וא"כ ממילא שאין אחדות אמיתית רק בו ית' שכל ואלו יש לו גבול ותכלה שגם המלאכים הם מוגבלים כאמור כ"ש כל שלמטה מהם נמצא אחד שאמר אחר אלה שכלה וגבול היא מוסבה על אלות וכל אשר יאמר שהסתיל: מפני שהוא כו' מדרך הדמותם כמו שיאמר על אדם איש אחד לפי שגופו כולל אברים רבים שהם דומים זה לזה שהם כולם בשר ודם ופונים כולם להשלים אחד שהוא מציאות האדם כפי המכוון בו וכן נאמר מין אחד לפי שהוא כולל אישים דומים וכן נאמר סוג אחד שהוא כולל מינים דומים ד"מ סוג בע"ח שהוא כולל כל מין בהמה וחיה ועוף והם דומים זה לזה מצד שיש בכולם נפש חיה או מצד שהוא בגם בע"א נקרא בשם מין וכולל אישים פרטים וזה בדמותם וכן נאמר בסוג הצמחים ובשאר סוגים: והתחברותם בענין אחד כלומר או שיאמר בשם האחדות מצד הדמותם כפי שביארתי או שאחדותם לא נאמר מצד הדמותם רק מצד התחברותם בענין אחד כמו הרכבם מחומרים מד' יסודות שהאחדות הנאמרת בהרכבתם אינה מצד הדמותם שהרי נאמר לענים דומים זה לזה ומהם שוללים זה מזה הפכים ואינם לפי שהם מתחברים בענין אחד דהיינו במציאות החומר שהוא שהורכב מהם הוא על כללותם שם אחדים ונאמר על החומר שהוא אחד וכן בהרכבת הצורה והחומר שבכל עצם בנאמר בהרכבתם עצם אחד הוא ג"כ מצד התחברות ה"ל. שמקבל הרבוי בשהוא יצרף אליו עוד דברים כמוהו יהיו מרובים וכן הוא מקבל השינוי לבחינות שהכונה בו להבונה אחרת

והחלוק והמחלוקת והחבור והפרידה והתוספת והחסרון והתנועה והמנוחה והדמיון והצורה ושאר המקרים המיוחדים והכוללים לכל אחד מהברואים והאחדות האמתית איננה נמצאת ולא נאמרת באמת על דבר מן היצירות . ומפני שהיה האחד נמצא בברואים בדרך המקרה והורה האות והמופת כי הבורא אחד . ידענו דעת ברורה כי האחדות אשר אמרנו על כל אחד מהברואים על דרך העברה נאצלת מענין האחד האמת והאחדות האמתית היא הנאמרת על בורא הכל יתעלה והוא האחד האמת ואין אחד אמת זולתו כמו שהקדמנו . וכל חקי האחד האמת אשר זכרנו לא יאותו כי אם לו לבדו וכן כל עניני הרבוי והמקרים והשנוים והתנועות והדמיונים וכל מה שלא יאות לאחד האמת רחוקים ממנו יתברך כמ"ש דוד ע"ה (תהלים מ) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך וגו' ואמר הכתוב (ישעיה מ) ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו ונאמר (תהלים פו) אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך ונאמר (ירמיה י) מאין כמוך ה' גדול אתה וגדול שמך בגבורה וגו' . וכבר התבאר והתברר כי

מרפא לנפש

ואינו אמתי בעצם והוא רב בעצמו מפני שמקבל הרבוי והשנוי כו' : ושאר המקרים המיוחדים שיש לכל אחד לבדו מה שאין בחבירו : והכוללים שיש לכלם המקרה הזה והורה האות והמופת כי הבורא אחד כמו שנתבאר מטבעם היותם ברורות אמתיות בפ"ז ע"ש :

פת לחם

אמרם : החלוק והמחלוקת על חלוק הכמות אמר החלוק כאלו שאמר שהדבר הזה יכול להתחלק לחלקים הרבה ועל מחלוקת החבור באיזה הרכבה אמר ומחלוקת כמו דרך כלל כל המורכב מד' יסודות יכולים היסודות ההם חלקי הרכבתו להתחלק זה מזה וכיוצא בהרכבת אברי איש אחד שהיא הרכבה שלמית : והחבור והפרידה להתחבר לדבר זולתו וכן להפרד מזולתו : והתוספת והחסרון, כמו ד"מ בעלי הנפש הצומחת שמעלתם הולך ומוסף וכן להיפך יכמוש ויבול וכן נאמר דרך כלל שכל המוגבל יש בכח כמותו לקבל תוספת או חסרון : והדמיון להיות דומה לדבר זולתו : והצורה כמו ד"מ העץ הזה יש בכחו לקבל צורת הכסא האבן הזאת יש בכחה לקבל צורת קערה או צורת כוס ודומיהם וכן נאמר בשאר חומרים וכן הבילה הזאת יש בכחה לקבל צורת האפרוח : המיוחדים והכוללים ד"מ מקרה המראה והאור והשנוי הם מיוחדים רק לנמצאים השפלים ואין להם מבוא בגבול הרוחנים ומקרה המראה נעדר גם מעצם הגלגלים כמובא במורה ומקרה השנוי נעדר גם מהכוכבים והנה כלם מקרים מיוחדים אמנם מקרה הגבול והרבוי נמצא בכל הנמצאות זולתו ית' והרי הם מקרים כוללים : רבות עשית כו' אין ערוך אליך הנה נזכר בפסוק זה רבוי ושנוי שהרי הנפלאות ענינם שנוי בטבע המציאות והיה אין ערוך אליך כלומר אין הדברים האלה ערוכים אליך ואלולא לנו ליחס אותם אל עצמותך כביכול : ואל מי תדמיון כו' הרי שלל ממנו הדמיון וכפל המלה בפסוק ע"ד המבואר בדבריו למעלה באמרו לא ידמה אל דבר ולא ידמה אליו דבר ועיין מה שכתבתי שם בביאורי . ונוכל עוד לפרש ע"ה ידוע ששני מיני דמיון יש דמיון השוה ודמיון הערכי כאלו תאמר שאם היינו מיחסים איזה גודל ורוממות לאיזה נמצא על כל נברא מטה היינו אומרים שבערך רוממותו ית' על נבראי נבראות של מעלה כן רוממות הדבר ההוא על נברא מטה זה היה נקרא דמיון ערכי וז"א ואל מי תדמיון אל על הדמיון השוה ועל הערכי אמר ומה דמות תערכו לו לפי שרוממותו הוא בלתי תכלית ואיך תהיה נערכת : אין כמוך באלהים כו' לומר שאף במעשים ובפעולות אין דומה לו ית' שבכל הנמצאים הם שנוי ותנועה לפי שפעולתם היא בעצם ובגורם והעצם והפעולה בטבעם הם תנועות זה במחשבה ורעיון וזה באברים משא"כ פעולותיו ית' הם רק ברצון פשוט קדום ואינם מיחסים לו שום פעולה מפני תנועות הנ"ל וכפל המלה בפסוק אין כמוך באלהים על פעולת הדין כידוע מתואר זה בשם ואין כמעשיך בפעולת הרחמים והקדים הדין כמו במעשה בראשית והבן :

טוב הלבנון

ענין אחד דהיינו היסוד ההוא : נאצלת מענין האחד האמת ר"ל נשפעת מאחד האמת ואנו קורין אותו אחד לשבר את האוזן בלבד בדרך העברה והשאלה : והדמיונים הדמיון הוא ערך אחד בין שני דברים כי כל שני דברים אשר לא יצוייר הערך בין שניהם לא יצוייר להם דמיון . וכן אם לא יהיה דמיון ביניהם לא יצוייר להם הערך . ד"מ שאתה לא תאמר זה החום דומה לזה השחרות . כמו כן לא תוכל להעריך ערך זה החום בערך זה השחרות . ולא ערך זה הקול בערך המתיקות . אבל כל דברים שיפול ביניהם הערך כמו שתאמר ערך גודל גרגר חרדל בערך גודל גלגל העליון אע"פ שזה בתכלית הגודל וזה בתכלית הקוטן . עכ"ז שניהם נכללים תחת המדה בכמות הגשמיות יהיו א"כ נקראים דומים זה"ז לפי שאין ביניהם הפרש רק בגודל וקוטן . ולפיכך כל המדות והתארים שאנו מייחסים לאל יתברך כמו חי יכול וחכם . אין ערך ואין דומה להחיות והחכמה שאנו מכנים בהם לברואיו אבל נעלה ונשגב עד שאין בין תאריו ותארי ברואיו שום דמיון כלומר ערך כמו שאין ערך בין מראה הצבע לטעם המתיקות ועוד יותר נעלה והבן זה : רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך ר"ל האל יתברך רבות עשה בנבראיו ויצוריו : נפלאותיך ומחשבותיך ר"ל גבורותיו וחכמותיו ויכלתו כאשר אלינו עד שכל המדות האלו ית' בעצם אין ענין נוסף עליו ורק נאצלו ונשפעו אלינו במקרה ואף זה בלי שום דמיון וערך כלל וכלל כי המדות שאנו קורין לברואים בשם חכמה או גבורה אינו מין הגבורה והחכמה שאלו ית' אבל הוא במין אחר לגמרי וזה אומרו אין ערוך אליך : ואל מי תדמיון אל ונומר אף זה ודאי שאין כונתו שאין דבר דומה לו בדמיון גמור כי פשיטא שאין הצורה דומה ליוצרה . אבל כונתו ג"כ על הדמיון מצד הערך וכמו שמסיים ומה דמות תערכו לו : אין כמוך באלהים וגו' פי' אף שגדודי מעלה והמלאכים אין ערך ואין דומה אליו יתעלה וכל תארי השבחים הם אצלם במקרה : מאין כמוך ה' גדול אתה וגדול שמך בגבורה רצונו לומר שהגדולה

והגבורה

בורא העולם יתברך אחד אמת ושאין אחד אמת זולתו כי כל מה שיפול עליו שם אחד זולת הבורא אם הוא אחד מצד אחד הוא רב מצד אחר כאשר זכרנו אך הבורא אחד מכל פנים כמו שבארנו ובמה שהבאנו בענין הזה די למבין:

פרק י אך באור המדות האלהיות המושכלות והכתובות המסופר בהן הבורא יתברך הכוונות בהם רבות מאד כפי רוב הברואים והטובות הכוללות אותן והן מתחלקות לשני חלקים עצמיות ופעליות. וטעם אמרנו עצמיות שהן מדות קיימות לאל יתעלה קודם הברואים ואחריהם תאותנה לו לעצם כבודו והן שלש מדות והן שהוא נמצא ושהוא אחד ושהוא קדמון אין לו ראשית. והטעם שאנו מספרים אותו באלה המדות להורות על ענינו ואמתת מציאותו ולהעיר על כבודו ולהבין המדברים כי יש להם בורא שחייבין בעבודתו והוצרכנו לספר אותו בנמצא מפני שהראיות הורו על מציאותו בעדות סימני מעשיו בעולם כמו שנאמר (ישעיה מ) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרוב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר ע"כ נתחייבנו לספר אותו בנמצא מפני שהתקיים בשכלנו כי הנעדר לא יהיה ממנו פעל ולא שום מעשה. וכיון שהתבררו מעשיו ובריאותיו התברר בדעתנו מציאותו אך מה שאנו מספרים אותו בו מן הקדמות מפני שהראיות הורו כי לעולם הזה ראשון אין ראשון לפניו ותחלה שאין

מרפא לנפש

פרק י אך ביאור וכו' איך נאמר במדות הנאמרים ומה שמספרים בו להבורא יתברך המושכלות שיש מדות שהשכל מחייב שיהיה בבורא ר"ל שהוא נמצא ושהוא אחד וקדמון וכמו שיתבאר: עצמיות יש בהם בו יתברך בעצם אף אם לא ברא את העולם כמו שיתבאר: והפעליות הם המדות שאנו קורין אותו על שם פעולותיו כמו שיתבאר לקמן: תאותנה שהם נאותים לו.

טוב הלבנון

והגבורה שאנו מכנים לאל יתעלה אינו דבר נגדל ממנו כמו שהוא נגדל בשאר הנבראים ואינו נוסף עליו אבל הוא גבורתו אחד ונאמר בו בעצם ועל כל הנבראים במקרה (ועיין במורה פנ"ז מח"א) וזה אומרו מאין כמוך וגו':

פרק י אך באור המדות וכו' לאחר שהביא הראיות על שהוא אחד האמת. חזר לבאר שאין בו שום רבוי מצד תארי השבחים והמדות שאנו משבחים האל יתברך והנמצאים בכתובים. וכבר נתחבט המורה בפירושם בפ' נ"ו נ"ז נ"ח מח"א והמחבר תפס דרך קצרה: המושכלות שהשכל מחייב לתאר אותו ולשבחו בהם: כפי רוב הברואים והטובות הכוללות אותן פי' השמות והמדות שאנו מכנים לאל הם לפי רבוי הברואים וטובותיו הכוללים כל ברואיו ועפ"ז אנו מתירין עצמנו לקרוא אותו בשם מדה או שם וכמו שיתבאר לפנינו: עצמיות שאנו קורין אותו כן מהמת עצם כבודו: ופעליות שאנו קורין אותו בעבור פעולותיו: וטעם אמרנו עצמיות כלומר ופירוש עצמיות: מדות קיימות אף קודם שברא עולמו היו המדות האלה נאותים לו וכמו כן אחר חורבן העולם המה נאים לו: הטעם שאנו מספרים ר"ל שהמדות האלה לא נאמר שהם ענינים נוספים על עצמותו יתעלה ומחייבין הרבוי באחדותו שאין הדבר כן שאין כונתנו רק להורות על ענינו ואמתתו וכו': מפני שהראיות פי' מצד הראיות

פת לחם

פרק י המושכלות והכתובות יש שמציאום אנשים חכמים מצד שכלם ויש שדברו בהם הנביאים והמה בכתובים: המסופר בהם הבורא ית' שהוא ית' מסופר בהם כלומר מספרים ומתארים אותו בהם: כפי רוב הברואים והטובות הכוללות אתם תחלה אמר כפי רוב הברואים שעם איזה מהברואים מתנהג במדה זו ועם זולתם במדה זולתה ולדוגמא נמצא בבע"ת אמרו רבי יוחנן כי הוה חזי נמלה אמר צדקתך כהררי אל וכו' כי הוה חזי כלך אמר משפטיך תהום רבה הרי שייחסו הנהגת הצדקה לנמלה והנהגת המשפט לכלך וכ"ש במין האדם ואח"כ אמר כפי הטובות הכוללות אותם שיש טובות באות מצד החן והחנינה ויש באות מצד החסד ומהן מצד הרחמים וכדומה: וטעם אמרנו כו' אמרנו אל"ף קמוצה וסרי"ה צרויה: שהם מדות קיימות לו ית' כו' כלומר הם נצחיות אצלו שגם בטרם כל יציר נברא היו קבועות בו ית' משא"כ הפעליות כמו שיבואר לקמן והנה בסוף הפרק קרא המחבר הג' תארים אלה בשם מדות אף שבאמת אין לכנות אותם בשם זה שהכינוי הזה איננו נאות רק להפעליות שכינו אותם בשם זה להיותו ית' מתנהג בהם עם הברואים במדה מעוררת כפי הכנת הנברא ובית קבולו וכפי צורך השעה גם בבחינת מציאותם אצלנו ושמושנו בהם נאות להם שם זה לפי שאנו צריכים להשתמש בהם במדה מעוררת כמו שידוע מדברי הקדמונים ובפרט הרמב"ם ז"ל בפרקיו הרחיב מענהו בזה משא"כ לדברים אלה שאין ענינם רק לעצם כבודו ית' ודבר אין להם עם אדם למה יקראו בשם מדות ואין לתאר אותם רק בשם תארים ולנ"ד שהוא שגיאת המעתיק ואולי השתמש המחבר בערבו במלה השוה ונאותה לשניהם: ואחריהם תאותנה לו כו' אפשר לפרש מלילה זו על זמן אחרון והוא דוגמת מה שיסד הפייטן בשיר אדון עולם אשר מלך וכו' ואחרי ככלות הכל וז"א בכאן שקודם הברואים ואחרי כלותם התארים האלה שוים בו ית' כמו בזמן מציאותם אמנם יותר נראה לי שכונתו באמרו ואחריהם על זמן התמדת מציאות הברואים כאלו אמר אחרי הויתם והבראם והכונה לומר

שגם אחרי מציאת הברואים אין לשום נמצא שתוף עמו ית' בתארים אלה רק כמו קודם מציאותם כן אח"כ אינם מיוחסים רק לעצם כבודו ית' משא"כ להפעליות שנמצא לברואים קצת שתוף עמו ית' כמו שיבואר לקמן וכמ"ש חז"ל הדבק בדרכיו מה הוא רחום וכו' מה הוא חנון כו': להורות על ענינו ואמתת מציאותו ולהעיר על כבודו פרט ג' דברים נגד ג' תארים שעל מציאותו אמר לשון סתם להורות על ענינו ועל אחדותו אמר אמתת מציאותו שבזה הדקדוק במלת אמתות ברק הוא ית' אחד אמתי מחוייב המציאות וכל זולתו הוא אחד עובר ואפשרי המציאות ועל קדמותו ית' אמר ולהעיר על כבודו שזהו כבודו ית' שהוא לבדו ראשון עילת כל העילות: ולהבין המדברים ליתן להם בינה והשכלה שיש להם בורא וכו' ומצא

ולהבין

תחלה לפניה והתברר כי ההתחלות א״א שתהיינה מאין תכלית מנין בתחלתן והדין נותן על כל פנים שהבורא יתעלה ראשון אין ראשון לפניו וזהו ענין הקדמות כמו שאמר (תהלים צ) ומעולם עד עולם אתה אל ונאמר (ישעיה מג) לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. אך מה שנספר עליו שהוא אחד כבר בארנו זה באר היטב בראיות ידועות והתקיים בעדיות ברורות כי הענין האחדות האמתי דבק אל עצם כבודו וענין האחד ריחוק הרבוי מעצם כבודו והמנע השנוי והחלוף והמקרה וההויה וההפסד והחבור והפרידה והדמיון והשתוף מאמתת עצם כבודו ושאר גדרי הרב:

וצריך שתבין מן המדות האלה שהן לא תחייבנה לעצם כבוד הבורא שנוי וחלוף אך ענינם להרחיק זולתם ממנו יתעלה והעולה על דעתנו ושכלנו מענינם כי בורא העולם יתעלה לא מתרבה ולא נעדר ולא מחודש וכן צריך שתדע כי כל אחת מאלה המדות השלש אשר זכרנו מחייבת שאריתם כאשר נתבונן בעניניהם. ובאור זה כי האחד האמת כשהוא דבק וקיים בשום דבר צריך על כל פנים שיהיה נמצא קדמון מפני שהתברר כי הנעדר לא יסופר בא׳ ולא ברוב וכשיאות לשום דבר ענין האחד האמת ויתקיים לו דין הוא שיאות לו שם המציאות וענינה וכן ענין הקדמות דבק לו מפני שאחד האמת לא יהווה ולא יפסד ולא ישתנה ולא יתחלף א״כ הוא קדמון כיון שאין לו תחלה. ומי שהתקיים לו ענין האחדות האמתית כבר התקיים (ס״א התברר) לו ענין המציאות והקדמות. וכן נאמר כי מדת המציאות התמידית כשהיא נאותה לדבר תאות לו עמה מדת הא׳ האמת ומדת הקדמות. אך מה שראוי לו ממדת האחד מפני שהנמצא תדיר לא יתכן שיהיה נמצא אחר אפס ולא ישתנה מענין המציאה אל אפס מציאה ולא מאפס מציאה אל מציאה ומה שהוא במדה הזאת איננו רב מפני שהרב לא ימצא מציאה תדירה מפני הקדמת האחד לו וכל הנמצא תדיר איננו רב א״כ הוא אחד. וכן ראויה לו עוד מדת

מרפא לנפש

וצריך שתבין מן המדות האלה שלא תאמר מאחר שהוא בעל מדות האלה א״כ אפשר שיש ח״ו שינוי בעצם כבודו כמו באדם אם תאמר הוא חכם שהוא נבדל מהסכלות לחכמה וכן שאר מדותיו של אדם יש שינוי בו אבל בבורא יתברך לא יתייחסו המדות האלו שום שינוי בו יתברך וכו׳: אך ענינם להרחיק זולתם ממנו ר״ל להרחיק ההיפוך ממנו ית׳ כמו שמפרש: והעולה על דעתנו כו׳ מעניניהם רצה לומר מהשלש מדות האלה: כי בורא עולם ית׳ לא מתרבה לכך קורין אותו אחד כלומר שאינו מתרבה: ולא נעדר הוא פי׳ של נמצא: ולא מחודש הוא פי׳ של קדמון ולאפוקי לסוברים שהוא ית׳ אינו מחודש כי הקדמון אינו מחודש והמחודש אינו קדמון: וכן צריך שתדע כו׳ מחייבת שאריתם ר״ל אם אנו קורין להבורא ית׳ אחת משלש המדות האלה יש בכלל מדה אחת מהן השתים הנותרים ג״כ אף שלא זכרנו אותם כולם בפירוש כמו שמבאר והולך: וכן נאמר כי מדת המציאות התמידית כשהיא נאותה לדבר אם יש דבר הראוי ונכון לומר עליו שהוא נמצא תמיד על כן הוא ג״כ אחד אמת קדמון וקדמון לכל דבר כיון שלא היה הספק במציאותו מעולם ועד עולם ולא היה שום זמן שלא היה

פת לחם

ולהבין הוא מפעיל ויבינו לרבים (דניאל י״א): ושאר גדרי הרב שכל אלו הם דברים אחוזים בסבך הריבוי ודבר אין להם [ל]האחדות האמיתי כמבואר למעלה לכן קראם גדרי הרב כלומר שהריבוי נגדר בהם והם הם עניניו וסימניו: מן המדות האלה הכונה על המציאות והאחדות והקדמות שהתחיל לדבר בהם: שינוי והילוף כלומר שאם היינו מיחסים לו ית׳ המדות האלה בחיוב היו מקשים עלינו שגם בהם שייך שינוי והילוף שהמציאות היינו אומרים ומיחסים הם ריבוי במציאותו [ו]נבדלה ממציאות זולתו וכאחדותו וקדמותו היינו מייחסים תואר החילוף מזולתו שהאחדות הוא חילוף הרבוי והקדמות הוא חילוף החידוש לז״א שאין הדבר כן לפי שאין יחוס אלו התארים אליו ית׳ רק לשלול ההפכים כמו שמבאר והולך: לא מתרבה ולא נעדר ולא מחודש שהם היפוך האחדות והמציאות והקדמות: מחייבת שאריתם שכאשר נדע אחת מהם נדע ממילא השנים הנשארים: כשהוא דבר וקיים בשום דבר כלומר כאשר התואר אחד אמת הוא נדבק בשום דבר וקיים בו אינו עובר ממנו א״כ יתחייב עכ״פ שהדבר ההוא שהתואר האחדות האמתית דבק בו הוא קדמון: ולא יהווה ולא יפסד יהווה הה״א הראשון בחולם ויו״ד יפסד בחיר״ק והפ״א קמוצה: וא״כ הוא קדמון שאם אינו קדמון הוא מחודש והרי נפלה בו הווה בחידושו: כשהיא נאותה לדבר כאשר היא ראויה לאיזה דבר ולתאר הדבר ההוא בה: מפני שהנמצא תדיר כו׳ כלומר אחר שהנחנו עליו שם מציאות אמיתי א״כ הוא מחויב המציאות שהאפשרי במציאות אין מציאותו אמיתית שהרי אין מציאות בטוחה והרי הוא תלוי בין המציאות וההעדר ואחר שמציאותו מחויבת א״כ היא תדירה מעולם ועד עולם וכן: מפני הקדמת האחדות לריבוי

בעצם

טוב הלבנון

הראיות אנו אומרים שיש שם דבר נמצא היוצר הכל והוא כדי להרחיק ההיפוך ממנו וכמו שאומר בסמוך: לא מתרבה שאינו אחד הבלתי אמתי וזה כונת שם אחד: לא נעדר וזה פירוש שם נמצא: ולא מחודש והוא פירוש שם קדמון: מחייבת שאריתם שתי המדות הנותרות: כי הנעדר כלומר דבר שאינו נמצא: לא יהווה ולא יפסד שכל הוה ונפסד משתנה וכל משתנה אינו אחד האמת וכמו שבארנו בפ׳ ח׳: המציאות התמידית היינו נמצא תמיד: נאותה לדבר מרוצה ונכון: מה שראוי לו כלומר ביאור הדבר שראוי לו מדת האחד מפני וכו׳: אחר האפס אחר שלא היה: מפני הקדמת האחד לו וכמבואר

בפ״ח

הקדמות כי הנמצא תדיר אין לו תחלה ולא תכלה א"כ ענין הקדמות דבק לו עכ"פ. וכן נאמר כי מדת הקדמות מחייבת למי שהיא ראויה לו מדת האחד האמת ומדת המציאות התדירה ומה שראוי לו ממדת האחד האמת מפני שהנמצא תדיר הוא שאין לו תחלה ומה שאין לו תחלה איננו מתרבה שכל מתרבה יש לו תחלה והוא האחד א"כ אין המתרבה קדמון והקדמון לא יתכן שיהיה אלא אחד והתחייבה מדת הא' בחיוב מדת הקדמות וכן צריך שתתחייב מדת המציאות בהתחייב מדת הקדמות כי האפס לא יסופר לא בקדמון ולא בחדש. וכבר התבאר כי המדות האלה השלש ענינם אחד והנראה מהן אחד ושאינן מחייבות שנוי לעצם כבוד הבורא יתעלה ולא הכנסת המקרים עליו ולא הרבוי על ענינו מפני שהענין אשר נבין מהם הוא שהבורא יתעלה איננו נעדר ולא חדש ולא מתרבה ואילו היינו יכולין להליץ על ענינו במלה א' הכוללת אלו המדות בבת אחת. כמו שכולל אותם השכל כדי שיעלו אלו השלשה ענינים בדעתנו בה כאשר הם עולים בשלש אשר זכרנו היינו מליצים בה עליו. וכיון שלא מצאנו במה שאנו מדברים בו מן הלשונות מלה שתורה על אמתת ענין הבורא ית' הוצאנו הענין ביותר ממלה אחת. והרבוי הנמצא במדות הבורא יתעלה איננו מצד עצם כבודו רק מצד קוצר כח מליצת המספר מהשיג ענינו במלה אחת שתורה עליו. וצריך שתבין מענין הבורא שאין כמוהו דבר וכל אשר תספר אותו בו מן המדות צריך שתבין מהם ריחוק שכנגדם ממנו. כאשר אמר אריסט"ו השוללות במדות הבורא ית' אמתיות מן המחייבות. מפני שכל מה שמחייבין לעצם כבודו מן המדות איננו נמלט ממדות העצם או ממדות המקרה ובורא העצם והמקרה לא תשיגהו מדה ממדותם בעצם כבודו וכל המרוחקות ממנו מן המדות הן אמיתות בלי ספק והנה נאותות לו כי הוא נעלה מכל מדה ותאר ומרומם מכל דמות ודמיון וע"כ אתה צריך שתבין מן המדות האלה השלש אשר זכרנו הרחקת שכנגדם מעל הבורא יתברך:

מרפא לנפש

שלא: כאשר אמר אריסטו השוללות כו' הוא לשון שולל שלא שמסיר ומרחיק דבר מבעליו ור"ל שטוב יותר לשלול ולהרחיק מהבורא יתברך המדות שהם חסרון אלא למשל שיותר נכון לומר על הבורא ית' שאינו מתרבה ולא נעדר ולא מחודש שהם הסיפון והשלילה והם אמת יותר משתאמר עליו ותקרא אותו בדרך חיוב שהוא אחד ונמצא וקדמון כי אין אנחנו מבינים אחדות רק כאשר יחובר כמה חלקים יחדו ואיננו נמנע או שיהיה ממדת העצם מקרה שהם שעשרה הסוגים הנ"ל ואין ספק שהבורא העצם והמקרה לא תשיג אותו שום מדה ממדות ברואיו: כי הוא נעלה ענין עליה והשיבות מלהיות בו עניני [illegible] וחסרון: דמות ודמיון דמות הוא לשון צורה ודמיון שיהיה דומה לדבר אחר ומ"כ פי' דמות יאמר על תבנית גשמיים בפועל. ודמיון יאמר על המחשבה אבל המדמה עכ"ל:

טוב הלבנון

בפ"ה: ולא הכנסת המקריים עליו כלומר שמותיו ומדותיו שאנו מספרים אותו בהם אינם מקריים ולא רבויים אלו: מפני שהענין וכו' והכל אחד: להליץ לדבר בעומק שפה ובלשון נקל: במה שאנו מדברים כלומר בכח כל הלשונות לא הונח מלה יחידית שתורה על כל זה ממה שהוא מובן לכל בני אדם: מצד קוצר כח מליצת המספר הנה ודאי שאין בכלי בשר ואברים גשמיים להתוך מלה רוחניית. לפיכך א"א שיבטא אותו הל' כאחת כמו שיבין אותו השכל בסקירה אחת: ריחוק שכנגדם ממנו כלומר להות ההפוך: השוללות במדות הבורא יתברך כלומר מה שאנו מספרים בו יתברך לשלול ממנו מדת הנבראים שאין ערך אליו: אמתיות מן המחייבות כלומר מן המדות שאנו מתארים אותו יש' ד"מ חי חכם יכול. אם תהיה הכוונה לשבח שהוא חי ושהוא חכם ושהוא יכול. נראה כ"ו כאלו לו תואר וערך לברואיו שהם חיים וחכמים ויכולים. ותשיגנו מקרה וכאלו החיות והחכמה והיכולת שבו ית' ממין אחד עם החיות והחכמה והיכולת שבברואיו ואע"פ שהוא יותר חזק ויותר מועט מאד מאד עכ"ז יתלבש הערך ובאמת שאין הדבר כן וכמה שבארנו למעלה. אבל כונת השוללות ודאי שהיא אמתית שאנחנו נספרהו במדות לשלול ההפך: ממדות העצם הם המדות המשיגים לעצם הנבראים. וא"א שיפול עליו יתברך שם העצם שבאמת שיש לו חלילה דמיון וערך אל עצם ברואיו וכ"ש שלא נאמר בו מקרה שהוא שנוי מה שהוא מרומם ונעלה ממנו

פת לחם

בטבע כמבואר למעלה: שכל מתרבה יש לו תחלה והוא הא' מן הדברים בעצמן שדברנו בסמוך מקדימת האחדות בטבע: להליץ על ענינו כלומר לדבר בענינו: כאשר הם עולים בשלש כמו שהם עולים בדעתנו עתה ע"י השלש מלות שאנו מזכירים בפינו: השוללות במדות כו' המליצות הנאמרות בשלילה צודקות יותר להאמר עליו ממליצות הנאמרות בחיוב ד"מ יותר צודק לומר עליו ית' שאיננו מת מלומר שהוא חי וכן שאיננו חלש ונלאה מלומר שהוא גבור וכן בשאר התארים שאנו מתארים אותו אין הכונה רק על שלילת ההיפך כנ"ל: ממדות העצם כו' אינו נמלט מאחת משתים או שיהיה דבר הנתלה בעצם כמו שהזכירנו שם חומר וצורה ושאר היסודות בהורכב מהם או שיהיה מקרה כמו התואר והמראה והמספר והדומיהן: והנה נאותות לו ס"א הראשון בניר"י

כמו

אך המדות האלהיות ההפעליות הם המדות אשר יסופר בהן הבורא יתברך מצד פעולותיו ואפשר שישתתף בספורם עם קצת ברואיו והותרנו לספר אותו בהם מפני הדחק המצריך אותנו להודיענו ולעמוד על מציאותו כדי שנקבל עבודתו וכבר מצאנו שמשתמשין במין הזה ממדות הבורא בספר התורה ובספרי הנביאים הרבה מאד ובתשבחות הנביאים החסידים והם על שני דרכים. הדרך האחד מדות שהן מורות על דמות וצורה גשמית כמו שאמר הכתוב (בראשית א) ויברא אלהים את האדם בצלמו

מרפא לנפש

אך המדות האלהיות ההפעליות שזכר לעיל ועתה מפרש אותם ואמר שהם נאמרים מצד פעולותיו : **והותרנו** לספר אותו כו' והותר לנו לספר אותו במלות הגשמיות אף שלפי האמת הוא ש"א כדת אך ההכרח והדחק מצריך אותנו לזה כדי שנוכל לדבר בו ית' ונדע שיש לנו בורא ושאנו חייבים לעבדו ושיש לקנן ואילו היו מספרים אותו במלות דקות ועמוקות רוחניות לא היינו מבינים לא המלות ולא הענינים ולא היה אפשר שנעבוד דבר שלא נדע כו' ע"ש : והם על שני דרכים כו' וז"ל הכוזרי במאמר שני שהמדות מכונות זולתי השם המפורש יתברך נחלקים לשלשה חלקים מעשיות או יחסיות או שלליות. והמעשיות נלקחים מהמעשים הבאים ממנו באמצעות טבעיים כמו מורים מספיל אף מרומם רחום וחנון קנא ונוקם גבור ... והדומה להם. והיחסיות כמו ברוך ומבורך מהולל קדוש רם ונשא נלקחות מרוממות המדברים לו . ואלה אם הם רבות אינן מחייבות לו רבוי ולא מוציאות אותו מן האחדות . אבל השלליות כמו חי ואחד וראשון ואחרון סופר עליו באלה כדי לשלול ממנו הפכם לא לקיים לו אלה על הדרך שאנחנו מבינים מהם כי אין אנחנו מבינים חיים רק בהרגשה ותנועה וכבר התעלם מהם ... ע"ש באורך ובריש מאמר ד' ועיין במורה שהאריך בזה מאד בכל חלק הראשון על פי פשטן בדברים המתיישבים על הלב בהת... גדול ונפלא ע"ש אמנם עדיין צריכין אנו למודעי ולזכור ולידע שיש פנימית ותוך וסודות גדולות בעניני מדות והתארים הנזכרים ... כידוע לחכמי האמת ולי"ה אשר הזוכה לעמוד בסוד ה' ליראיו ולחזות בנועם ה' וז"ל שערי אורה בהקדמה כלל גדול דע כי אמת עצם הבורא יתברך אינגו מושג לזולתו ואין בכל המוני מעלה יודע מקומו כ"ש עצם אמתתו הלא תראה מלאכי מעלה מה הם אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו כל מקום שהוא ואם עליונים כך התחתונים עאכ"ו ע"כ כל אותן הענינים שאנו קורין בתורה כגון יד ורגל אוזן ועין כו' מה הוא דע והאמן שאין כו' הכל הוא ענינים פנימיים ופנימיים לפנימיות באמיתת מציאותו יתברך אשר מהם המקור והשפע יוצא לכל הנמצאים בגזרת הש"י כו' ע"ש באורך וכתב עוד בשע"א שבכל שם ושם תלויין כמה כנויין ובכל כנוי תלויין כמה כנויין אחרים והם שאר כל מלות התורה עד שנמצא כל התורה כלה נארגת על הכנויין והכנויין על השמות והשמות הקדושים כלם תלויים על שם הוי"ה וכלם מתאחדים בו נמצאת כל התורה כלה נארגת על שם הוי"ה ולפיכך נקראת תורת ה' תמימה עכ"ל וע"ש באורך וזהב ספרו מן הקצה אל הקצה כל מדה ותואר איך ומה הם רומזים . והס' שומר אמונים האריך בזה ג"כ והוא כמעט יסוד הספר ותוכן מדבריו הנחמדים מה שנוכל להבינו הוא שהמדות האלו הם ספירותיו הקדושים והם עילות האמצעיות והשתלשלות מא"ס יתברך והן הן מדותיו והן הן שמותיו הקדושים שהא"ס ית' מתלבש בהן ובהם ועל ידיהם הוא [illegible] שבעולמות כמו שנ"י הפעולות באדם הוא ע"י אבריו והנשמה שבאדם אמת היא כן בשינויים שבספירות הקדושים אינו מצד הנשמה שבהם שהוא הא"ס יתברך אלא מצד הספירות שהם כלים ועדיין השינוי שבהם הוא דק מן הדק עד שיתלבשו בעולם הבריאה והבריאה ביצירה והיצירה בעשיה אז נתגלו השינויים ע"ש באורך . ועיין בשל"ה דף י"ג דברים נחמדים בענין הזה וקוצר דבריו הם בדרך הזה שהמדות והתארים הנאמרים בתורה במלות גשמיות כגון יד ורגל עין וכיוצא שמה שהעולם הוא ובמעלות העליונות ובמדות הרוחניות הם נקראים כך בעצם ואנחנו קוראין אברינו ומדותינו בדרך השאלה מהשמות הנ"ל ולכך נקרא לשוננו לשון הקודש שמקורה ממקור קודש שכל השמות והמלות שבה באו ממקור קדוש וטהור אבל בודאי אין הדמות של יד זה שוה לזה שנקרא שם בשם יד הרחק מאד מה שאין להעלות על דעתנו כי אין בנו יכולת להבין את זה כל עוד שאנחנו מלובשים בחומר הזה ע"ש דברים נחמדים מזהב ומפז ואני לקצר באתי כדי שיהיה רק לזכרון בין עינינו דברים עיקריים בדרך כלל ומה שהבאתי בענינים האלו די למבינים: **הדרך האחד** כו' כמ"ש **ויברא אלהים את האדם בצלמו** כו' עיין במורה פ"א שכתב דברים ישרים על מלת צלם וההפרש שבין צלם ותמונה וז"ל ואומר כי הצורה המפורסמת אצל ההמון אשר הוא תמונת הדבר ותארו שמה שמיוחד לה בלשון עברי תואר אמר יפה תואר ויפה מראה מה תארו כתואר בני המלך ויאמר בצורות המלאכיים (ר"ל העשוי במלאכה) יתארהו בשרד ובמחוגה יתארהו וזהו שם שלא יפול על הש"י כלל חלילה והם אמנם צלם הוא נופל על הצורה הטבעית ר"ל על הענין אשר בו נתעצם הדבר והיה מה שהוא והוא אמתתו מאשר הוא הנמצא ההוא כמו שבארתי במלת גדר לעיל בריש השער הזה אשר הענין ההוא

פת לחם

פנו מאתה מהנה כלומר הן ראויות לו להאמר עליו ית' : **אשר שישתתף** בספורם כו' פיש בהם מדות שמספרים עליו יתברך כלומר מדברים ומיחסים אותם לו וגם מספרים ומיחסים אותם לקצת מן הברואים ונמצא שהוא ית' משותף בהם בדבורנו עם ברואיו : **והותרנו** לספר כו' כלומר מה שהתירו לנו הנביאים והחכמים לספר אותם עליו ית' הוא מפני הדחק וכו' : **להודיענו ולעמוד** על מציאותו הדוחק וההכרח הצריך אותנו לספר אותו יתברך במדות אלה בכדי להודיע אותנו במליצות אלה כי אב לבנים יודיע אמתו ואיש לרעהו יוכל לספר פעולות ה' ומזה נעמוד בדעתנו על מציאותו כי מצד פעולותיו הוא ית' נודע וזולת ספור המדות האלה אין שלהנו לדבר בפעולותיו ולהודיע איש לרעהו ד"מ במלות שבת של ברחנו הוכרחה התורה לספר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת כדי שיתחסה לנו יחוד העשיה והשביתה אף שאין עשיתו כעשיתנו ומנוחה אין שביתתו כשביתתנו כי לא יתכן לספר בזולת זה : **כדי שנקבל עבודתו** שזה כל מגמתו ית' בהודיע אותנו מציאותו בכדי שנקבל עבודתו לטוב לנו : **דמות וצורה** על התואר אמר דמות ועל הכחות אמר צורה כי בפרטיו נמצאו שניהם שהרי ד"מ בצלם אלהים נאמר לפי דעתו על התואר ועל פי ה' נאמר על צורת הפה שהוא הדבור אמנם הוא צורה גשמית באה מתיהוך המבטא במוצאות ותנועות האויר על ידם וכן בשאר מדות שפורש בפסוקים אלו : **ויברא אלהים** כו' בצלמו דעת המחבר במלת צלם על הדמות והתואר וכן פירש רש"י ז"ל אמנם הרמב"ם ז"ל במורה האריך בביאור זו המלה והאמת כונתו במלת צלם הוגהם

טוב הלבנון

ממנו : **הרחקת שבנגדה** כלו' ההפך : **אך המדות האלהיות** עד כאן דבר מן המדות המושכלות שהשכל מחייב לתאר אותו בהם. וכאן חזר לבאר המדות אשר אלמלא מקרא כתוב א"א לאמרם . וכמ"ש בגמרא השתא האל הגדול וכו' אלמלא לא אמרם משה וכו' : **כדי שנקבל עבודתו** בכדי שיבינו הקטנים והנשים ואשר אין יכולת להם לעמוד על אמתות עניני הבורא בשמותיו . יקבלו עבודתו כפי הבנתם אשר אפשר : **דמות** הוא שדמה צלם האדם אליו יתברך : **וצורה נשמית** שיהם אליו יתעלה פה ועינים וידים ושאר

בצלם אלהים ברא אותו (שם ט) כי בצלם אלהים עשה את האדם (במדבר ט) על פי ה' (ישעיה מח) אני ידי נטו שמים (במדבר יא) באזני ה' (שמות כד) ותחת רגליו (ישעיה נא) זרוע ה' (תהלים כד) אשר לא נשא לשוא נפשי (בראשית ו) בעיני ה' (שם ח) ויאמר ה' אל לבו והדומה לזה מן האברים הגופיים . והשני מדות שהן מורות על תנועות ומעשים גשמיים כמו שנאמר (שם) וירח ה' (שם ו) וירא (שם) וינחם (שם) ויתעצב אל לבו (שם יא) וירד ה' (שם ח) ויזכור אלהים (במדבר יא) וישמע ה' (תהלים עח) ויקץ כישן ה' ורבים כאלה ממעשי המדברים . אלא שקדמונינו ז"ל בפרשם כתבי הקדש תרגמו לנו המין הזה מן המדות ודקדקו בו כפי יכלתם להבינם דרך כבוד וייחסו הכל אל כבוד הבורא יתברך כאשר תרגמו (בראשית כח) והנה ה' נצב עליו והא יקרא דה' מעתד עלוהי (שם ו) וירא ה' וגלי קדם ה' (שם יא) וירד ה' ואתגלי יקרא דה' (שם לה) ויעל מעליו אלהים ואסתלק מעלוהי יקרא דה' הוציאו את הכל דרך כבוד והרחיקו אותם מהבורא יתברך כדי שלא ישיגהו שום הגשמה ולא שום מקרה . וכבר האריך בבאור הענין הזה הגאון הגדול רבינו סעדיה ז"ל בספר האמונות ובפירוש סדר בראשית ובפירוש סדר וארא ובספר יצירה מה שיש בו די ושלא נצטרך עמו לפרשם ולבארם בספר הזה . ואשר נסבים עליו כלנו כי הדחק הביאנו להגשים הבורא ית' ולספר אותו במדות הברואים כדי לשער ענין שיקיים מציאות הבורא יתב' בנפשות והוציאו אותו ספרי הנביאים לב"א במלות גשמיות שהם קרובות לשכלם ולהבנתם ואלו היו מספרים אותו בענין שראוי לו מן המלות הרוחניות והענינים הרוחניים לא היינו מבינים לא המלות ולא הענין ולא היה אפשר שנעבוד דבר שלא נדע כי לא יתכן עבודת דבר שאינו נודע ע"כ היה צריך שתהיינה המלות והענינים כפי כח בינת השומע כדי שיפול הענין על לבו ע"ד הגשמות המובן מן המלות הגשמיות בתחלה ואח"כ נתחכם לו ונדקדק להבינו ולהודיעו שכל זה ע"ד הקרבה ומליצת הספר ושהענין האמתי הוא יותר דק ומעולה ומרומם ורחוק מאשר נוכל להבין אותו על תבונת דקות ענינו

מרפא לנפש

האדם הוא אשר בעבורו היה ההשגה האלוקית . ומפני ההשגה הזאת השכלית נאמר בצלם אלהים ברא אותו ולכן נאמר בצלם הנזם כי החזיון דבק בנפש אשר הוא הצורה המיוחדת לא לתכונת האברים והאדם כו' : אלא שקדמונינו ז"ל כו' תרגמו לנו ומצאתי בספר האמונות דברים כאלה והיום וכבעל התרגום ר"ל אונקלוס וחביריו הם היו תלמידי נביאים ויודעים יותר דברי הנביאים ואילו היה אצלם הפירוש שאלה המלות בגשמותם היו מתרגמים אותם לנו כאשר הם כפשוטם אך התברר להם מהנביאים חוץ ממה שיש בשכלם כי אלה המלות במוגשמות רצה בהם ענינים גדולים ויקרים . ולכך תרגמו כאשר התברר להם ולכך תרגמו כו' כנ"ל וכתב עוד על כבוד הבורא יתברך וז"ל ונאמר כי זאת הצורה מה שראו הנביאים מראה כבוד ה' ודמות אדם כראה ר"ל נברא לשעתה וכן הכסא והרקיע ונושאיו כלם מתחדשים חדשה הבורא (מאור) לאמת אצל נביאיו כי הוא שלא דבריו אליו והיא צורה יקרה מן המלאכים עצומה בבריאתה בעלת הוד ואור והיא נקראת כבוד ה' ועליה ספרו קצת הנביאים חזה הוית עד די כרסון רמיו ועליה אמרו חכמים שכינה ויש שתהיה אור בלא צורת איש והבורא הגדיל נביאו בהשמיעו הנבואה מצורה כראה מאור נקרא כבוד ה' כאשר ביארנו וממה שמורה למה שאמרנו וזה שאמר הנביא על זאת הצורה בן אדם עמוד על רגליך ואדבר אותך ולא יתכן שיהיה זה המדבר הוא אדון העולמים כי התורה אמרה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים אבל שאר הנביאים המלאכים דברו עמהם כו' ע"ש באורך : ע"כ היה צריך שתהיינה המלות כו' . ר"ל בשביל זה כדי

טוב הלבנון

אברי הגוף : אשר לא נשא וגו' הכתיב נפשו בוי"ו והקרי הוא אשר לא נשא לשוא נפשי וקאי על הש"י שלא נשבע לשוא בה' יתברך וכפי' רש"י שם . ומלת נפש ודאי שלא יאמר על הש"י רק דרך העברה . ויש עוד מקרא יותר מבואר נשבע ה' צבאות בנפשו (ירמיה נא) . וגם בתורה ולא תגעל נפשי אתכם (ויקרא כו): שיקיים מציאות הבורא היינו בהתחלת הלימוד בטרם שיעמדו על אמיתת ענינו: כפי כח בינת השומע כפי מה שיכול השומע להבין וכמה שאמרו חז"ל דברה תורה כלשון בני אדם : כדי שיפול הענין כדי שיבין עבודת ה' בלבו לכל הפחות ע"ד הגשמי : ע"ד הקרבה לקרב הענין אל השכל : ומליצת הספר שא"א לכתוב ביאור מושכל ורוחני כי אין לנו מלה מורה ע"ז . רק בע"פ אפשר שנוכל להבינו

בריבוי

פת לחם

הונחה בזה המקום על השכל : כדי לשער ענין כו' לשער בדעתנו איזה ענין פירוש איזו מליצה וקיום בדעת האדם ויוקבע בו מציאות הבורא וז"א יקוים בנפשות פירוש בדעת בני אדם : קרובות לשכלם ולהבנתם לשכלם ההיוליאני ולכח התבוננותם : על דברי הגשמות על ציור גשמי הגשמות הסיי"ן קמוצה : נתחכם לו נתחכם אל האדם ההוא כמו הבה נתחכמה לו כלומר נשית עצות בנפשנו באיזו דבורים ומליצות נוכל לתת לו בינה בדבר עד שלבבו יבין שכל זה נדבר רק בדרך השאלה והקרבה לדעת האדם ובאמת איננו כן : יותר דק ומעולה ומרומם ורחוק מאשר נוכל כו' כלומר יותר דק ומעולה ממה שיש ביכלתנו להשיגו בהבנתנו ופרט ארבעה חלוקים נגד ההגשמה במדות האנושיות הנמצאות ע"פ הסבות הארבעה שהם חומר צורה פועל תכלית כי כנה הירידה והעתקה הנאמרת בו ית' היא מיוחסת באדם לחומרו שהוא מהקומם במקום ושייך בו העתקה והושאלה לו ית' ומה שנאמר בלי' ראיה או שמיעה והתיחמות ודומיהם שהם באדם מיוחסים לצורתו והושאלו ג"כ לו ית' ועל שנאמר בלבון עציה שהוא שייך למאמר פועל

ועל

והמשכיל הנלבב ישתדל להפשיט קליפות המלות ותשמותם מעל הענין ויעלהו במחשבתו ממדרגה אל מדרגה עד שיגיע מאמתת הענין הנדרש אל מה שיש בכח יכלתו והשגתו והכסיל הפתי יחשוב הבורא ית' על דרך הנראה ממליצת הספר וכשהוא מקבל על עצמו עבודת אלהיו והוא משתדל לעשות לכבודו יש לו טענה גדולה מצד פתיותו ומעוט הבנתו מפני שאין האדם נתבע אלא כפי יכלתו והשגתו בשכלו והבנתו וכחו וממונו אלא שהכסיל כשאפשר לו ללמוד החכמה ומתעלם ממנה הוא נתבע עליה ונענש על אשר קצר ועמד מללמוד ואלו היה נוהג הספר כשמתרגם הענין הזה המנהג הראוי באמתו אשר לא יוכל להבינו כי אם המשכיל הנלבב לבד היו נשארים רוב המדברים בלי דת ובלי תורה מפני קוצר שכלם וחלישות הכרתם בענינים הרוחניים. כי הדבר שיובן ממנו ענין גשמי לא יזיק המשכיל מפני שהוא מכיר בו ומועיל הכסיל כדי להתישב בלבו ובדעתו כי יש לו בורא שהוא חייב בעבודתו:

מרפא לנפש

בידעו ויבינו סכל עיוני סב"י כל מי שישמע דברי אלהים בין חכם כו'. עפ"ם ואח"כ נתהכם לו ומדקדק לפרש אותם ולסבין לכל אחד ואחד שאין הדברים כפשוטם רק הוא על דרך המליצי והקירוב: והמשכיל הנלבב ר"ל בעל לב נכון ישמע לעלת חכם ישתדל בעלמו להפשיט קליפות המלות ויסיר המלבוש הגשמי בסוף שמלה הגשמית סלובש סענין הרוחני והדק ו דע שיש בתוכו דבר רוחני מאד: והכסיל והפתי כו' אע"פ שלא יבין את זאת מחמת שאין בינתו משיג את זאת ותושב שכל הדברים הם כך כגשמיותם כמו שנכתבו ובשביל זאת לא סר מכל מצות ה' ועובד את ה' בתמימות ובלב שלם לפי תומו לזה יש טענה גדולה ותירוץ למה לא חקר ודרש כל דבר על מכונו מאחר ששכלו אינו מגיע לזה: מפני שאין האדם נתבע לתת דין ותשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה אלא כפי יכלתו והבנתו בשכלו כפי יכלתו להשיג בשכלו והבנתו כי לא כל אדם זוכה ללמוד כל החכמות ולא כל הרוצה ליטול את השם כו' עד שיהיה ראוי לה ג"כ ע"י מעשיו הטובים הטובים בלי סיג וכפי מה שנחלק לו בשינו וכן אמרו בזוהר כמה פעמים לאו כל מוחא סביל דא עיין בספר שומר אמונים בהקדמה שניה: וכחו וממונו כי מי שהוא חולה וחלש לא יוכל לעבוד עבודות ה' הכבדים או להתענות הרבה וכיוצא וכן העני לא יוכל לעשות לדקות וג"ה כמו העשיר ואיש כמתנת ידו שוף דבר אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו: אלא שהכסיל כשאפשר לו ללמוד כו' כי הלמוד הוא יתד שהכל תלוי בו ומבלעדי למד לא עשה וסוף שיולא לתרבות רעה ר"ל כמ"ש רש"י בתוכחה על פסוק והיה אם לא תשמעו לי ולא תעשו וגו' ומונה שבע תועבות הטבעיים מביטול תורה ולסיפך אמרו ות"ת כנגד כלם שהתלמוד מביא לידי מעשה ולא ע"ה חסיד ותחלת דינו של אדם על התורה שלא למד וכו' וכתב בספר קנ"ח שראוי לאדם שישים אל לבו מה שמוליא מפיו בכל יום כמה פעמים בתפלתו שיצילנו מן השמים בלימוד התורה שאומר והערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו וכו' ותן בלבנו להבין ולהשכיל כו'. והאר עינינו בתורתך. השיבנו אבינו לתורתך. ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו וכו' הוא יפתח לבנו בתורתו וכו'. ואם לבו נתק ממנה כל היום הולך תפכים ואין נוגה לו מלהגות בדברי תורה כ"א לפי מדרגתו כנ"ל שלא יכלם ויבוש על תלמודיו ועל דבריו. האל הטוב יכפר בעדם:

פת לחם

ועל שנאמר בלשון תועלת אליו ית' כמו וירח ה' הוא מענין תפלות ועליהם אמר ובלל כל אלה ממנו ית' כד' מלות אלו וכבן שגם ענין פועל ותכלית אינם צודקים להאמר בו ית' והאפשר במלת דק היא כוללת והא"כ פרט ג' לשונות מעולה ומרומם ורחוק על ג' חלוקות המדות בוכר למעלה והם הנעלמיות והדמיונות והמעשיות כנזכר נאורך: הנלבב בעל לבב: קליפות המלות וגשמותם ב' לשונות על הדמיונות והמעשיות: עד שיגיע מאמתת כו' כלומר עד שישיג אמתתו: בכח יכלתו והשגתו על השכל ההיולאני שהוא בכח אמר בכח יכלתו ועל השכל המתבונן ומשיג אמר והשגתו: והכסיל הפתי ג"כ נגד ב' מיני השלות הדמיונות והמעשיות: כפי יכלתו והשגתו כפי יכלתו כפי מה שיש בכחו וכפי שיעור שיוכל להשיג באין מונע חיצוני בשכלו הוא ההיולאני והבנתו בכח התבוננותו ועל כח גופו ואבריו אמר וכחו בלשון התם וכל המלות הנפעלות ע"י ממון כמו נדקה אמר וממונו והאפשר שהם הם הארבעה שלמיות הידועות אצלנו שהם שלימות האמונה ושלימות התלמוד ועליהם אמר ב' מלות בשכלו והבנתו ושניהם כלולים בלשון חז"ל בשם תלמוד ועל המעשה שהיא הגופה ג"כ לבתים שהם מלות שבין אדם למקום ומלות שבין אדם לחבירו אמר וכחו וממונו: אלא שהכסיל כו' הוא נתבע עליה תובעין אותו בזמן החשבון: אשר קצר ועמד מללמוד או קצר ונתעצל מתחלתו או שלמד ופסק: היו נשארים רוב המדברים כו' שהרי רוב העולם בלתי משכילים והמשכילים הם בכל דור במיעוט: בלי דת ובלי תורה כאלו אמר בלי חקים ובלי משפטים שמלת דת הונחה באומה על הטעמים שהונהו בשם ביחוד משא"כ לאומה אחרת כמדיא מימינו אם דת נמו שהם נזכרת בתורת ישראל והתיחדם מבין האומות לגורלו ית' לכן הזכיר בשם דת שהונח על החקים המיוחדים להם מה שלא עשה כן לכל גוי כמו פרה אדומה ולבישת שעטנז ודומיהם ועליהם נאמר אשר ישמעון את החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה וכן נאמר דת למדי ופרס ועל המושכלות או המפורסמות הונח מלת תורה בשהם ואמר בכאן לא זו שהיו נשארים בלי דת אלא שהיו נשארים ג"כ בלי תורה: מפני קוצר שכלם הוא קוצר המשיג והליבות הכרתם לעומק המושג: כי הדבר שיובן ממנו כו' כלומר ואם תאמר מה לאיש להועיל בהמון ולקלקל למשכילים בתקן מכשול לפניהם לזה אמר שאינו מזיק להם בכלל כי המשכילים יבינו זה שלא נאמרו

קן

טוב הלבנון

בריבוי אמרים והסברות: והמשכיל הנלבב כלומר איש חכם אשר לו לב מלשון ואיש נבוב ילבב (איוב יא): קליפות המלות מלבוש הדברים: והכסיל הפתי כלומר בשביל כן דברו הכתובים בלשון גשמי כדי שיועיל גם לכסיל ופתי כדי שאף הוא ישתדל לעבוד את בוראו כפי מה שיכול להבין: שאין האדם נתבע שאין האדם נענש: אלא כפי יכלתו ר"ל כשאין עושה מה שביכלתו וכחו לעשות: וכחו וממונו שאפשר לו ללמוד ע"י פיזור כספו ואינו לומד שאז הוא נענש על זה: ואלו היה נוהג הספר כלו' הנביאים בספריהם: רוב המדברים בני האדם: כי הדבר שיובן ממנו בא ליישב שלא יקשה עלינו וכי מפני השוטים שקלקלו יופלך האמת הרלה. לזה אמר שאינו מזיק כלום

למשכיל

וזה דומה לאדם שבא אל אחד מאוהביו מן העשירים והיה חייב בארוחתו בהמות שחייב לתת להם מספוא ושלח אליו הרבה מן השעורים לבהמותיו ושלח בך המאכל הראוי לו מעט כפי הצורך והמספיק למזונו בלבד וכן הרחיבה לשון הקודש וכל ספרי הנביאים ודברי החסידים במדות הבורא ית' במליצות הגשמיות אשר זכרנו כפי הבנת ההמון ובלשון שמדברים בו בני אדם איש אל רעהו ועל כן אמרו רז"ל בדומה לענין הזה דברה תורה כלשון בני אדם. ורמזו הספרים במעט מן הענינים הרוחניים אשר יבינום אנשי השכל והלבבות להיות הכל שוים בדעת מציאות הבורא יתעלה ואם תתחלק אמתת עצם כבודו בדעתם וכן נאמר בכל ענין דק שיש בספר תורת האלהים כמו גמול העולם הבא וענשו. וכן נאמר בבאור החכמה הצפונה אשר כווננו לבארה בספר הזה כי התורה קצרה בבאור ענינה מפני שסמכה בו על השכל ורמזה ממנה ברמזים להעיר עליהם כבר זכרנום בתחלת הספר הזה להתעורר אליה כל מי שיוכל להקור עליה ולדרוש אותה כדי שיגיע אליה ויבינה כמ"ש (משלי כח) ומבקשי ה' יבינו כל. וכבר הזהירנו הנביא שנשמר מחשוב שיש לה' צורה או דמיון כמ"ש (דברים ד) ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ואמר (שם) ותמונה אינכם רואים זולתי קול ר"ל הזהרו במחשבותיכם ורעיוניכם שלא תמשילו לבורא יתעלה תבנית ולא תדמוהו בדמות ולא דמיון מפני שלא נפלו עיניכם על דמות ולא על צורה בעת שדבר עמכם ואמר (ישעיה מ) ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו ואמר (שם) ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש ונאמר (תהלים

מרפא לנפש

וזה דומה כו' בארוחתו במזונותיו ולכבדו בכל הטוב כמו טוב הריח יין וגו'. וכן, הרחיבה לשון הקודש כו' בדברים רבים במלות גשמיות ו"פי הבנת ההמון הטעם כי לולא שהיו מדברים להם כל הצורך כפי הבנתם לא ידעו ולא יבינו כלום: ודברי הספרים כו' בענינים הדקים והרוחניים לא הוצרכו להאריך כל כך רק ברמז מעט כי הם נאמרו לחכמים ולמשכילים ודי לחכימא ברמיזא: להיות הכל שוים כו' ר"ל כדי שעכ"פ יהיה ידוע לכל בפשיטות הוא מצוי אם כן כשיהיה מצוי ואדון הכל ראוי לעבדו: ואם התחלק כו' ואע"פ שדעותם חלוקות זה יודע מעט וזה יותר אבל עכ"פ הכל שוים בדעה זו בפשיטות שיש הוא אדון הכל: וכן נאמר בכל ענין דק כו' ר"ל וכן נוכל לתרץ על כמה דברים שהם תמוהים בעינינו למה לא הזכירה תורה באר היטב גמול עונש העולם הבא רק ברמז כמ"ש בשער הבטחון בפירוש חלק השני ע"ש באורך: וכן נאמר בביאור החכמה הצפונה ר"ל החובות מה שחייב האדם לה' בלבו ובמצפונו שלא ביארה אותם התורה בדרך ארוכה רק בקיצור וברמז כאשר זכר בתחלת הספר והוא גם כן מפני שסמכה התורה על המשכיל שיבין מתוך הקיצור והרמז ויתעורר אליהם לדרוש ולחקור עליהם כי הם דברים המסורים אל המשכילים והנבונים כמ"ש ומבקשי ה' יבינו כל: וכבר הזהירנו הנביא שנשמר וכו' שלא תאמר פן ואולי כל השמות והתארים הם כפשוטן כי אין המקרא יוצא מידי פשוטו בכ"מ לכך אמר שדבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש

טוב הלבנון

למשכיל: בארוחתו ארוחה הוא שם סעודה הנהוגה דבר יום ביומו כמו וארוחתו ארוחת תמיד (מלכים ב' כה): ואם תתחלק אמתת עצם כבודו כלומר אע"פ שיתחלקו בני אדם בהבנתם שהכסיל יאמין על פשוטו והחכם יבין מן מעט הרמזים שביארו הכתובים למשכיל להפשיט קליפות הדברים. עכ"ז זה אינו מפסיד כלום שעכ"פ כולם את קדוש ישראל יעריצו כל אחד לפי הבנתו: וכן נאמר בכל ענין דק וכו' פי' בלסבה זאת לא נכתב בתורת האלהים גמול ועונש. לפי שהשכר הטוב א"א להבינו לכסיל ופתי והבוערים בעם לא יבינו תענוג רוחני רק גשמי וכמו

פת לחם

כן רק לתועלת ההמון ויכירו שעיקר המכוון בהם: והיה חייב בארוחתו שעירני חייב מלך הגמוס ומנהג העולם לבלה ארוחה לאיש האורח שהוא ממכיריו: הצורך והמספיק במלת הצורך שלא יהא חסרון וכמספיק שלא יהא יתרון: ואם התחלק כו' אף שיתחלק כו': להקור עליה ולדרוש אותה פרט ד' לבוות נגד ד' חלוקי החכמה הצפונה המבוארים בהקדמת הספר עיין שם: צורה או דמיון, בצורה הכוונה בכאן הוא התואר לפי שהתואר נמשך אחר הצורה הפנימית הידוע ובזה תלוי ענין תמונת הפרצוף ודמיון, הוא איזה תכונה שיהיה נמצא בו מן התכונות הנתפסות בכח הדמיון שלנו: כי לא ראיתם כל תמונה ואמר ותמונה אינכם רואים לפי שמהפסוק הראשון אין מבואר כ"כ בלשון לא ראיתם איננו מבואר אם התכונו לראות ואולי אם היו מכוונים והיו נותנים לב להבחין היו רואים איזה תמונה לכנס בא הכתוב השני וביאר כי באמרו אינכם רואים בלשון

הוה מורה שהתבוננו ושמו לב והתבוננו לראות ולא מצאו שום תמונה וזה מבואר למבין דרכי הלשון: שלא תמשילו לבורא יתברך תבנית ולא תדמוהו כו' תבנית הוא התואר ונקרא תבנית מלשון בנין לפי שהתואר הוא כבנין בנוי מהרכבת חלקים מוגבלים נערכים בערך ידוע והוא נזכר בכע"מ כמו תבנית כל דגה לפי שהם בנויים ומורכבים מחוברים שונים והם בעלי תואר וכן נזכר בבנין כמו תבנית היכל משא"כ באש ורוח אין שייך בהם לשון תבנית לפי שאין להם תואר מוגבל רק צורך בהם לשון דמות לפי שהם נתפסים בדמיון ע"י המראה והוא ית' מבודל מכל תואר ומכל דמות שאע"פ שנאמר בו אש אוכלה מכל הוא והפלא בעלמא ועל אחר תכונות שבכחות הגשמיות כמו הבינה והשחוק והשמחה והעצב ודומיהן אמר הדמיון שמדמים אותם בפעולות אלו לבריותיו והכן: ואל מי תדמיון אל ומה דמות כו' כבר ביארנו מליצת הכתוב הזה למעלה לפי שענין המדובר שם לפי שכבר אמרו חז"ל מקרא אחד יוצא לכמה טעמים כפטיש יפוצץ סלע לכן הבאר אותו בכאן לפי הענין המדובר בכאן אמר ואל מי תדמיון אל א"כ ומה דמות וכו' כלומר אחר שאיננו בעל דמות א"כ איזה דמות תעשו שיהיה נערך אליו יתי' שיהיה צודק לחול עליו כדיה האלהי שזה היה טעות של עובדי כוכבים למלאכת שמים שהיו עושים איזה דמות במתכונת ידועה ומכוונים שיהיה נערך אל אותו כוכב ומזל שמכוונים לכבוד זכריה עבודתו וזה בעצמו היה בעוה"ג ג"כ טעות של עושי העגל כמבואר באורך בספר הכוזרי וז"א ומה דמות תערכו לו דיקא וזה שמסיים בפסוק הפסל נסך חרש וכו': ואל מי תדמיוני כו' ר"ל שלא נגד שאין בכח האדם להשיג בו דמות אלא שאף הוא

פט) כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים ואמר (שם פו) אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך והרבה כזה. ומפני שנמנע לדמותו בשכל ולהמשילו ברעיון מצאנו בספר הזה שהוא מיחס רוב שבחיו ותהלותיו אל שם הבורא כמ"ש (נחמיה ט) ויברכו שם כבודך (דברים כח) ליראה את השם הנכבד והנורא (תהלים לט) יודו שמך גדול ונורא ואמר (מלאכי ג) ומפני שמי נחת הוא (שם ג) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו' (תהלים סח) שירו לאלהים זמרו שמו סולו לרוכב בערבות ביה שמו וכל זה לגדל ולרומם עצם כבודו ית' מפני שאין בהבורר במחשבתנו מענינו אחר מציאותו זולתי שמו הגדול בלבד אבל עצם כבודו ו..מתת ענינו ..., לו דמות ותמונה במחשבתנו ועל כן שנה במקומות רבים בספר התורה שמו וכן בספרי הנביאים כי לא נבין ממנו בלתי שמו ומציאותו וכבר צרפו שם כבודו אל השמים ואל הארץ ואל הרוחות כמו שאמר אברהם (בראשית כד) ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ ואמר יונה (בסימן א) את ה' אלהי השמים אני ירא ואמר משה רבינו ע"ה (במדבר כז) יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר ואמר הכתוב (ירמיה לב) אני ה' אלהי כל בשר. והעילה בזה כי הוא נודע אלינו מן הצד אשר ממנו ידענוהו והשכלנו ענינו ומציאותו נ"ע אלינו הרבה מצד אבותינו כמ"ש (שמות ג) ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם. והעילה בזה שנודע אלינו מן הצד שעמדנו עליו והוא קבלת אבותינו אשר ירשנו מהם דרכיו כמ"ש (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה

מרפא לנפש

בכתובים והמשכיל בשכל שהאיסור גמור הוא לחשוב שיש לה' צורה או דמיון כמו שכתוב ונשמרתם מאד וגו' : אחר מציאותו אשר נתברר לנו מציאותו לא ידענו יותר. רק שמו הגדול והוא שם המפורש שמו העצם וזה שמי לעלם כתיב כי שם זה לא נדע אלא שגלה אותו לנביאים וכל שאר השמות הם נלקחים מרוממות המדברים לו ויש לכלם פירוש וביאור כמו אדני כמו אדני יוסף והאלהים נקראים השופטים וכן רחום וחנון משא"כ בשם המפורש כמש שהאריך בזה בעל ספר הכוזרי ז"ל והיה השם הזה מיוחד בנו באין אשר יודע אותו אמתת ידיעה זולתנו והוא גם נודע כמו שאתה אומר פלוני בשם נודע כראובן ושמעון אתי אשר יובן ממנו ראובן ושמעון אמתת עצמותם ולא יסבול זה השם ה"א הידיעה כאשר היא נוספת אל אלהים כמו ויאמר האלהים וגו' ושם הזה מכלל המעלות הטובות אשר יחדנו בשם יסודו בסתר עכ"ל : וע"כ שנה במקומות רבים בסה"ת שמו כפל ושנה כמה פעמים בתורה שמו המיוחד לבד כמו וידבר ה' ויאמר ה' כי לא נבין ממנו בלתי שמו ומציאותו : וכבר צרפו שם כבודו אל השמים וגו' והוא מטעם והעילה כי הוא נודע אלינו מן הצד הזה שממנו ידענוהו כו' ר"ל על ידי השמים והארץ והרוחות ידענוהו והשכלנו ענינו ומציאותו כמ"ש שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה : והעילה בזה כי הוא כו' עד שמי לעולם כל זה אינו בס"א עכ"ל מ"ס : ונודע אלינו הרבה מצד אבותינו כנ"ל לגרוס ונודע בוי"ו וקאי אדלמעלה וי"ג ומציאותו נודע אלינו וקאי ומציאותו אלמעלה והחוק ור"ל שהרבה ענני אלהינו יתברך מה שלא היה נודע בעולם יש לנו קבלה מאבותינו לפי שנגלה להם והודיע להם כל סודו [illegible] מה שלא ידעו זולתנו ולכך אמר לישראל ה' אלהי אבותיכם וגו' אע"פ שעדיין לא ידעו ישראל ממנו דבר והיה ראוי שיאמר להם אלהי השמים והארץ וכדומה כמ"ש שאו מרום עיניכם וגו' : [illegible] העילה בזה והטעם שצירף [illegible] אל האבות שנודע אלינו שאנחנו יודעים אלהותו מאמת אבותינו שלמדנו מהם דרכיו והיו כל בני ישראל יודעים שאלהי אבותם הוא

פת לחם

בזה ית' מעיד בעצמו שאין בו שום שייכות דמות כלל : כי מי בשחק כו' בא להורות בכתוב הזה שגם לצבא השמים אין בה"ה שום ערך ודמיון אליו ית' : אל שם הבורא כלומר מיוחס אל שמו ולא אל עצמותו ית' : זולתי שמו הגדול שהורית לנו התורה שהוא נקרא בשם זה והוא נקרא שם העצם והוא המורה על גילוי כבודו ית' : ועל כן שנה כלומר הזכיר וחזר והזכיר הרבה פעמים : אלהי הרוחות הרי שצירף שמו אל הרוחות : והעילה בזה הסיבה לזה שאנו מצרפים שמו לשמים וארץ ודומיהם : אשר ממנו ידענוהו ולולא בריאת שמים וארץ אין לנו מבוא להכרתו שהרי אין אנו מכירים אותו רק מצד פעולותיו : ומציאותו נודע אלינו הרבה כו' הוא בהיותו בפני עצמו : והעילה בזה הסיבה זה שצירף שמו אל האבות הוא מפני שנודע אלינו וכו' : אשר ירשנו מהם דרכיו הוכרח להגות הדבר בירושת דרכיו ולא בקבלת ידיעת מציאותו מהם שא"כ יקשה היה לנו לצרפו גם בצדיקים הקודמים להם כמו חנוך ומתושלח ונח וגם לזה אמר שירשנו מהם דרכיו וזה הואיל מאברהם כמו שהביא פסוק למען אשר יצוה וכו' ומסתמא בודאי גם יצחק ויעקב נהגו כן לצוות לבניהם אחריהם :

בעבור

טוב ד[illegible]ן

כן העונש הגשמי. לפיכך דברו הרבה כתובים על שכר ועונש גשמי ורמזו במעט ענינים על שכר ועונש רוחני : אל שם הבורא כלומר שמו האמיתי כפי שהוא. מה שאין יכולת בנו לבטא אותו על האמת : זולתי שמו הגדול פי' השם המגיע לנו מצד גדולתו וגבורת כח מעשיו : שנה שמו במקומות רבים כמו שם הוי"ה להורות שהוא היה הוה ויהיה. ושם אדני שהוא אדון הברואים ושם אלהים שהוא תקיף ובעל יכולת. ושם שדי שהוא משדד המערכות וכיוצא בזה מתארי שמותיו בצירוף שמים וארץ. להורות שאין אנו מבינים אמתית שמו לגמרי ורק נראה אותו כפי המובן לנו ממציאותו ומעשיו : בלתי שמו ומציאותו כלומר השם כפי מה שהוא ומציאותו שהוא נמצא והיה והוה ויהיה : כי הוא נודע אלינו מן הצד פי' מצד שאנו רואים השמים והארץ ומלואה אנו יודעים שהוא בורא שמים. וכמאמר הכתוב שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה : ומציאותו נודע אלינו פי'

ומשפט ואשר שנודע אליהם בעבור התיחדם בעבודתו בדורם מפני שהיו אנשי דורם עובדים לאלהים אחרים וכן נאמר בהקראו (שמות ג) אלהי העברים (בראשית לג) אלהי ישראל כמ"ש הכתוב (ירמיה י) לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא ואמר דוד (תהלים טז) ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי ואלו היינו יכולים להשיג אמתת ענינו לא היה נודע אלינו בזולתה וכיון שנמנעה משכלנו השגת אמתת ענינו ספר עצם כבודו שהוא אלהי מבחר יצוריו מדברים ושאינם מדברים. ועל כן אמר למשה רבינו ע"ה בעת ששאלו (שמות ג) ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם וכיון שידע שהשם הזה לא יבין העם ממנו אמתת ענינו הוסיף באור ואמר כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר. והיה רצונו בזה אם לא יבין העם המלות האלו וענינם בדרך שכלם אמור להם שאני הוא הידוע אצלם מצד הקבלה שקבלו מאבותם מפני שלא שם הבורא דרך לדעתו זולתי אלה השני דרכים. האחד מה שהשכל מראה מדרך אותות פעולותיו הנראות בבריאותיו. והשני מצד הקבלה מן האבות כמו שאמר הכתוב (איוב טו) אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם:

ומפני שהיתה השגתנו לכל נמצא על אחד משלשה צדדים. האחד מהם הרגשותינו הגשמיים כראות וכשמע וכטעם וכריח וכמשוש. והשני בדרך שכלנו והוא שער

מרפא לנפש

אלהי אמת מפני שהיה ענינם מפורסם מאד שאלהים היה דבוק בהם כמו שהאריך בספר הכוזרי ע"ש: ואשר שנודע אליהם ר"ל ולכך זכו אבותינו לזה שנגלה עליהם ה' והיו יודעים אלהותו יותר מכל בני אדם מפני שהם קבלו עבודתו ומצותיו ואשר בני אדם עובדי עבודת כוכבים היו כאשר הוא ידוע ומפורסם בתורה: וכן נאמר בהקראו וכן נוכל לומר על מה שיקרא אלהי העברים או אלהי ישראל הוא ג"כ מטעם זה שישראל קבלו עבודתו לכך ראוי לקרותו ישבכך אלהי ישראל וחלק יעקב ר"ל אלהי יעקב כי הוא חלקם שלקחו ישראל ובחרו את ה' לחלק ולנחלה לעבוד אותו וחלק ה' עמו וכן מה שאמר דוד ה' מנת חלקי עד"א ג"כ: וכיון שנמנעה משכלנו כו' ספר עצם כבודו כשבא לספר להודיע אותנו אם עצם כבודו ית' הודיע אותנו שהוא אלהי יצוריו בכל רוחותם יכירו וידעו בין מדברים הם האבות שהכל ידעו שהיו סגולה וטובים מכל בני האדם וכן השמים והארץ והרוחות שהם מבחר יצירות מכל הנבראים שאינם מדברים ולכך צירף שמו אל השמים והארץ ואל האבות שהם מבחר יצירותיו: וע"כ אמר למשה כו' וכיון שידע שהשם הזה לא יבין העם כו' נראה מלשונו שהשם הזה הוא ג"כ שם עצם כמו שם ההויה ית' ואין לו פי' וביאור וכן דעת הרלב"ע בפ' שמות ובס' הכוזרי כתב וז"ל אבל אהיה אשר אהיה מן השם הזה ר"ל כשם הויה שזכר ואשר שהוא נגזר מהיה ורצה בו למנוע החשוב באמתת העלה אשר ידיעתו נמנעת כו' אך אמור להם אהיה ופירושו אשר אהיה והטעם הנמצא אשר אמצא להם בעת שיבקשוני ואל יבקשו ראיה גדולה מהמצאי עמהם כו' וסמוך לו מה שדומה לזה באמרו אלהי אבותיכם שלחני אליכם וגו' המפורסמים בהמצא ענין האלהי עמהם תמיד עכ"ל וכ"כ המורה דהשם הזה נגזר מן הוה ע"ש בפ' ס"ג מח"א: מפני שלא שם הבורא כו' שלא עשה הבורא כו':

ומפני שהיתה השגתנו לכל נמצא ר"ל בשלשה דרכים האחד דרך להשיג כל דבר הנמצא בעולם או בהרגשה דהיינו בחושים בראיה או בשמיעה כו': והשני בדרך שכלנו והוא שער הראיה. כשמביאים ראיה ברורה על הדבר שבודאי [illegible]

טוב הלבנון

וכן צירוף שם כבודו אל אבותינו גם כן מטעם שנודע לנו עפ"י קבלת אבותינו: בעבור התיחדם בעבודתו שהם היו יחידים בעבודתו: לא היה נודע אלינו בזולתה לא היו תולים אלהותו באבותינו ובשמים ובארץ וברוחות כל בשר: מדברים כמו אבותינו: ושאינם מדברים השמים והארץ וכל צבאם: אהיה שלחני אליכם ופירש המורה בפ' ס"ג מח"א כי אהיה שם נגזר מן היה כלומר מחוייב המציאות. וכפל השם באמרו אשר אהיה לומר שאין שום תואר לו עוד הנוסף על מציאותו כאלו אמר הנמצא אשר הוא נמצא דהיינו מחוייב המציאות והודיעו ית' הראיות והמופתים אשר יגיד לזקני ישראל לבאר מציאותו: המלות האלו וענינם איך שיובן אמיתת מחוייב המציאות והמופתים: מדרך אותות פעולותיו מצד הראיות והמופתים: ומפני שהיתה השגתנו לכל נמצא כלומר בירור הדבר על כל נברא שהוא יש ונמצא: הרגשותינו הגשמיים שאנו רואין או שומעין וכיוצא בזה מהחמשה החושים: שער הראיה שאנו מעריכים בראיות

שכליות

פת לחם

בעבור התיחדם בעבודתו שהיו יחידים בעבודתו מפני שהיו אנשי דורם כו': וכן נאמר הענין כמו כן: בהקראו אלהי העברים ג"כ מפני שהם יחידים בעבודתו: לא כאלה חלק יעקב הרי שקראו הכתוב ח"ק יעקב ג"כ לזו הסיבה לפי שיעקב בחר לו יה לחלקו לעבוד עבודתו: ה' מנת חלקי ועל כן סך הכונה על עבודתו ית' שבחר לחלקו: לא היה נודע אלינו בזולתה כלומר היה לו ית' להתודע לנו ע"י השגת אמיתת עצם כבודו ולא כאופן זולת זה דהיינו צירוף שמו אל פעולותיו או אל קבלת האבות כנ"ל: אלהי מבחר יצוריו אלהי האבות שהם מבחר כל היצורים המדברים והבלתי מדברים: אם לא יבין העם המלות האלו הם מלות אהיה אשר אהיה שהוראתם לפי פשוטם על הכרתנו אותו ית' מצד פעולותיו וזהו אהיה אשר אהיה כלומר מהותי ועצם כבודי יודע אצלם ע"י הוית פעולותי שאני מהוה בעולמי רק לא רבים יחכמו להכיר ע"י זה לכן הלא הכרתה בקבלת האבות: מפני שלא שם כו' לא נתן לפנינו דרך לדעת אותו זולת כו': אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם כלומר אשר השיגו בחכמתם הגידו לבניהם ותלמידיהם וע"ז אמר אשר חכמים הגידו כבתם ואמר עוד שגם לא כחדו מהם ממה שהגיעו אליהם בקבלתם מאבותם: והוא שער הראיה השכל הוא השער כלומר המבוא להכנס בו הראיה על מציאות הדבר המסופק מסימניו ומעשיו ואמר סימניו על הבלתי מדברים ומעשיו על המדברים כמו מהות האדם נכר לנו ע"י מעשיו שהוא עושה בבחירה ורצון ומזה נודע לנו

כגמת

הראיה על הדבר הנמצא מסימניו ומעשיו עד שתתקיים לנו אמתת מציאותו ועניננו ממנו בקיום השנתנו בהרגשותינו והוא הנקרא בספר דעת ומוסר השכל. והשלישי ההגדה האמתית והקבלה הנאמנת. ומפני שנמנעת השגת הבורא מצד הרגשותינו לא יכלנו להשינו אלא מצד ההגדה האמתית ומצד הראיה עליו מאותות מעשיו בלבד. וכיון שעמדו לנו הראיות מצד אותות פעולותיו בברואים ורבו מספריהם רבו ספורי מדותיו יתעלה בעבורם וספרוהו הנביאים והחסידים בספורים שאין דומים זה לזה. אמר משה רבינו ע"ה (דברים לב) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט ואמר עוד (שם י) הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא וגו' ואמר (שם) עושה משפט יתום ואלמנה וגו' ואמר הוא יתעלה בספור מדותיו (שמות לד) ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים וגו' וכל אלה המדות הראיה עליהם מסימני מעשיו בבריאותיו והחכמה והיכולת הנראות במעשיו אם נחקור על הענין הזה בשכלנו והכרתנו נלאה מהשיג הקטן שבקטנים מחלקי מדותיו ושבחיו כמו שאמר דהמע"ה (תהלים מ) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וגו'. ואמר (שם קו) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו ואמר (נחמיה ט) ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה וכבר אמרו ז"ל ההוא שלוהא

מרפא לנפש

כמ"ש לעיל ספ"ו בשנמלא כתב מסודר ע"כ יש אדם שיודע לכתוב שכתב כתב הזה אע"פ שלא ראינוהו א"כ שכתב ראיה עליו כאילו ספגנוהו בהרגשתנו וכן כל כיולא בזה: והוא הנקרא בספר הפסר בר"ל בס' משלי: דעת או מוסר או השכל כי מי שאין בו דעת או מוסר והשכל לא ידע להביא הראיות והמופתים השכליים אף שיוכל לידע בחושיו וכן לריך לייסר עלמו עד שירגיל במושכלות וכיולא לכך נקרא מוסר השכל כ"כ במ"ס: והשלישי ההגדה האמתית כו' וז"ל הכוזרי וכל קהל עדת ישראל חייבין להאמין בכל מה שכתוב בתורה אשר שתברר אללם במעמד ההוא בראות עיניהם ואחר כך הקבלה הנמשכת שהיא כמראה העין עכ"ל וכתב הלדיק ויתאמת אללנו מפי הספרים אשר הם ירושה מאבות דור אחר דור לכן היתה הקבלה הזאת נכונה אללנו ונתקעה בלבותינו כאלו ראו עינינו ושמעו אזנינו ויודה עלינו שכלנו. ויותר כתב הרמב"ן בזה כי לא נעיד שקר לבנינו ולא ננחיל אותם דבר הבל ואין בו מועיל ויאמינו בודאי שראינו כולנו בעינינו וכ"מ שספרנו להם אמת כו' עי' לשונו באורך בספר הזכירות שלו בזכירת מ"ת. עוד כתבו הנה יגידו המגידים כי יש עיר ששמה קוסטנטינא בעולם והוא לא הלך שם ולא ראה אותה אבל לפי שכל אשר היו שם מגידים עליה ואין מכחיש ביניהם יתברר אללו שהוא כן וכן הקבלה אשר היא ירושה מאבות דור אחר דור לא נמלא גם מכחיש בכל האבות גם כל הספרים שנכתבו בם ממזרח שמש עד מבואו לא יכחיש אחד את חבירו לפיכך יתברר אללנו שהוא אמת ויציב ונכון כו': וכיון שעמדו כו' ורבו כו' כי מי יוכל לספור כל פעולותיו ותכמתו בברואיו לכך רבו ספורי מדותיו כי כל אחד יוכל לספר גבורות ה' מפעולה ותכמה אחרת מה שלא ספר אחר ולכך אם נחקור על הענין הזה רלה לומר להבין אפי' שבח אחת ממדותיו למשל שאנו מכנין אותו יתברך בשופט לדק רחום וחנון מי יוכל לידע ולהודיע איך הוא שופט לדק כי פעם הוא גוזר על זה האדם ריש ועוני ויסורין ומכאובים והכל במשפט ופעם לא יבלר ממנו כל טוב וכן רחום וחנון וכיולא ולכך כל מה שאנו משבחים אותו עפ"י סימני מעשיו וחכמתו הוא אינו אפילו כערך טפה מן הים כפי מה שראוי לו כמו שאמר דוד רבות עשית וגו' הרבה דברים עשית בעולמך נפלאותיך ומחשבותיך שעשית בעולם הוא אלינו רלה לומר לטוב לנו והכל לצרכנו אבל לא לצרכו

פת לחם

כללות מהותו שהוא בעל בחירה ורלון וגם פרטי כחותיו הנמלאים בו: בקיום השגתנו בהרגשותינו אחר שנתקיים לנו השגת מליאות הדבר ההוא בהרגשתנו אנו מבחינים עוד בו דהיינו מאמיתות עניננו: ההגדה האמיתית והקבלה הנאמנת שלפי שאנו בטוחים בקבלת דורות הראשונים זה מזה שהמגידים היו בודאי מגידי אמת לכן נאמנה אללנו קבלת שמקבלים מהם ואפשר שהם שתי חלוקות הנמלאות בתורה דהיינו חלק הסיפורים וחלק המלות ועל הסיפורים לודק יותר לשון הגדה ועל התורות לודק לשון קבלה לפי שהשומע מקבל על עלמו לשמור ולעשות המלות ההם: וכיון שעמדו לנו כו' כלומר הראיות עמדו לנו להצילנו מסכלותנו ולהורות לנו מליאותו ית' והוא מלשון הגנה כמו שאמר הפייטן והיא שעמדה לאבותינו ולנו: ורבו מספריהם פ"ס הראשונה בחיר"ק והפ"א בקמ"ץ המספר שלהם: מסימני מעשיו והחכמה היכולת הנה כמו שעיקרי האמונה נמנה מליאות השם לעיקר בפני עלמה והוא הראשון במספרם אע"פ שהבאים אחריו כמו קדמותו ואחדותו לא יתכנו בלעדו והרי הוא נשמע מכללה אעפ"כ להיותו הוא לודק בלעדם נמנה ראשון בפני עלמו כן סימני מעשיו נמנים בפני עלמם קודם ההתבוננות בחכמתו ויכלתו הנראית בהם רק בידיעה סתמית שהם מעשיו: ואם נחקור על הענין הזה כו' אם נחקור להשיג מדותיו ושבחיו ית' מלד פעולותיו נהיה נלאים מלהשיג הקטן שבקטנים וכו': רבות עשית כו' נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך כלומר יכלתך ומחשבות חכמתך אשר אתה חושב עלינו להנהיגנו בהם וז"א אלינו אין ערוך אליך כלומר אינם נערכים אליך והכונה שאין ביכלתנו להשיג ע"י ערך חכמתך ויכלתך כמו שמבואר אמרו לשון ערך הכונה שגם אין בידינו להשיג חלק קטן שנדע שזה ערך אלפי אלפים או רבוא מרבבות מחכמתו ויכלתו: מי ימלל גבורות ה' לפי שמהכתוב הראשון אין מבואר כ"כ שאין לספר אפילו חלק קטן לזה הביא זה הפסוק שמליצתו מורה על מאמרם ז"ל בו מי יכול למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו הרי שכמו שאי אפשר להשמיע כל תהלתו כך א"א למלל גם בקלתו: ויברכו שם כבודך כו' לפי שמהפסוקים הקודמים אינו מבואר רק שאין בכח בני אדם שוכני בתי חומר להגיד תהלתו ואולי

נדמה

טוב הלבנון

הכליות: בקיום השגתנו יתקיים ויתברר אללו כאלו ראינו או שמענו: מצד ההגדה האמתית והיא קודמת לפי עניני בני אדם קודם שישלמו במושכלות. וגם לחלושי שכל: הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט כאן כלל מידיעת מליאותו מלד כל פעולותיו ותיקון כל הנבראים והיצורים והתקשרות העולמות כולם בלדק ובמשפט וכענין שזכר המחבר בפ"ו: ואמר עוד כלומר עוד מלאנו שמשה ע"ה עלמו תלה ידיעתו מלד פרטי מעשיו. והוא גבורותיו ונוראותיו. ועושה משפט יתום: ואמר הוא יתעלה שוב מלאנו תארים ומדות אחרות וכל זה מפני שאנחנו לא נוכל להשיג אפילו

החלק

דצבורא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא העזוז החזק והאמיץ אמר ליה סיימתינהו לכלהו שבחי דמרך ומה האל הגדול הגבור והנורא אי לאו דמשה אמרינהו ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה לא הוה אמרינן להו ואת שבחתיה כולי האי משל למלך שהיה לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסים אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו ואמר (תהלים סה) לך דומיה תהלה אלהים בציון ואמרו קדמונינו ז״ל סמא דכולא משתוקא משל למרגניתא דלית בה טימי כל כמה דאת משבח לה את מגנה לה על כן אתה צריך להטריח נפשך עד שתדע את בוראך יתעלה מצד סימני מעשיו ולא מצד עצם כבודו כי הוא קרוב מכל קרוב מצד פעולותיו ורחוק מכל רחוק מצד דמות עצם כבודו והמשלו כי לא נוכל למצאו במחשבתנו מן הצד הזה אשר הקדמנו וכשתגיע להוציאו ממחשבותיך והרגשותיך מפני שאיננו נמצא ומצאת אותו מצד סימני פעולותיו כאילו אינו נפרד ממך זאת היא תכלית ידיעתו אשר הזהיר הנביא עליה באמרו (דברים ד) וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה׳ הוא האלהים וגו׳ ואמר אחד מן החכמים היודע את הבורא דעת יתירה הוא נבהל בענינו יותר ואמר אחד החכם שבבני אדם בדעת הבורא הוא יותר סכל באמתת עצם כבודו ומי שאינו יודע אותו הוא סבור שיודע עצם כבודו:

ונשאל קצת החכמים על הבורא מהו ואמר אלוה אחד א״ל השואל ואיך הוא א״ל מלך

מרפא לנפש

ח״ו או פי׳ אלינו כלומר בעינינו הוא הכל נפלאות גדולות ורבות אבל אין ערוך אליך כי לפי גדלך וערכך אינם כלום כמ״ש בסוף שער הבחינה ע״ש ולכן אם אגידה ואדברה עצמו מספר כי אין מספר לנפלאותיך: משל למלך וכתב במ״כ פי׳ כ״ע מהא״ה ז״ל לא אמר ר״ח משל למלך שהיה לו אלף אלפים דינרין ומקלסין אותו במאה דינרין שהיה מורה זה המשל ששלימותו יתברך יותר שלימות מאלו השלימות אשר יחסו לו רק הם ממינם ואין הענין כן כמו שביארנו אבל חכמת זה המשל הוא אמרו דינרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף להורות שאלו אשר הם אצלנו שלימות אין אלו יתברך ממינם דבר אלא כולם חסרון בחוקו כמו שמבואר ואמר בזה המשל והלא גנאי הוא לו עכ״ל: טימי לשון ערך ודמים כלומר אין לו ערך: כי לא נוכל למצאו במחשבתנו מן הצד הזה כאשר הקדמנו כו׳ ר״ל לגרום כאשר הקדמנו לעיל שאין לבורא יתברך דמות ודמיון או פי׳ כי לא נוכל כו׳ מן הצד הזה אשר הקדמנו לעיל מצד דמות עצם כבודו והוא בהרגשת הגשמי וזה נמנע כמו שמבואר: מפני שאיננו נמצא ר״ל על דרך זה אינו נמצא דהיינו בהרגשה ובחושים כי כל מה שנמצא בהרגשה ובחושים אין זה בורא עולם כי בורא עולם אין ספק שלא יושג בחושים כמו שיתבאר בסמוך ואיננו נמצא רק על ידי סימני פעולותיו ומעשיו וזאת היא תכלית ידיעתו: כמ״ש וידעת היום וגו׳ מצאתי שכתבו וידעת היום ר״ל מגלגל היום תוכל לידע כי ה׳ הוא וגו׳ כמ״ש לעיל בפ׳ ו׳ ע״ש:

ונשאל קצת מהחכמים כו׳ היא שאלה שאינו יודע לשאול על הבורא יתברך כראוי כמ״ש לעיל בפרק ד׳ שעל הבורא יתברך אין אדם ראוי לשאול עליו אלא באם הוא בלבד כו׳ ע״ש וזה השואל שאל שלא כהוגן כמו ששואלין ודורשין בכל

טוב הלבנון

החלק הקטן שבקטנים מחלקי שבחיו: משל למלך וז״ל המורה פ׳ נ״ט מח״א לא אמר משל למלך שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב ומקלסין אותו במאה דינרי זהב שהיה מורה זה המשל על שלמיותיו ית׳ יותר שלימות מאלו השלמות אשר יוחסו לו רק הם ממינם. ואין הענין כן כמו שבארנו במופת. אבל חכמת זה המשל הוא אמרו דינרי זהב ומקלסים אותו בשל כסף להורות שאלו אשר הם אצלנו שלמיות אין אצלו ית׳ ממינם דבר אלא כולם חסרון בחקו כמו שביאר ואמר בזה המשל והלא גנאי הוא לו עכ״ל: מן הצד הזה אשר הקדמנו ר״ל מצד עצם כבודו: כאלו אינו נפרד ממך שהידיעה מצד השכל היא יותר ברורה וקבועה בנפש יותר מן הידיעה אשר מצד ההרגשות. כנודע למחקרים: היודע את הבורא דעת יתירה ר״ל שכל עוד שיודע יותר הוא נבהל על עצמו ויודע מיעוט הבנתו בו בעצם כבודו: החכם שבבני אדם בדעת הבורא ר״ל בשלילת הגשמיות ותארי המדות: ומי שאינו יודע אותו הוא סבור שיודע. שהבנתו

פת לחם

נדמה שגרפי מעלה הם יודעים ומהללים אותו כראוי לו לזה הביא זה הכתוב אומר ומרומם על כל ברכה ותהלה שמלת כל מורה על כל התהלות שיש במציאות בפה כל ברואי מעלה ומטה הוא ית׳ נעלה ומרומם ונשגב עוד ביותר ויותר: ומקלסין אותו בשל כסף הנה התנא האלהי קיצר בדבריו ובא הרמב״ם ז״ל בחכמתו וביאר כונתו במורה ותמצית דבריו הם שלא היתה כונת רבי חנינא במשל זה להורות על שאין ביכלתנו לספר כל שבחיו רק מעט מהרבה שא״כ היה אומר משל למלך שיש לו אלף אלפי אלפים דינרי זהב ומקלסין אותו במאה או בחמשים אמנם בהזכירו כסף הורה שאין מהללנו אותו ממיני המהלל האמיתי אשר לו כלל ועיקר כמו שאין הכסף ממין הזהב כלל ועיקר כונתו על פחיתות מהלליו באיכותם ולא לבד בשיעור כמות רביים: סמא דכולא משתוקא העיקר שבכל רוממות גאותו ית׳ היא השתיקה והמורא מלהלל ובמלת סמא השתמשו חז״ל על לשון עיקר הדבר וכן אמרו ברבי יוחנן בן זכאי שאמר כל סמא דמגלא מפוק מהכא: דלית בה טימי הנה אצלנו הגרסא דלית לה ופירש רש״י ז״ל שאין לה ערך דמים ולפי פירושו טימי הוא השום דמים וכן נראה מכמה מקומות במאמרם ז״ל במדרש רבה אמנם לפי גרסתו דלית בה טימי נראה שמלת טימי הוא ל׳ פגם וחסרון: מצד דמות עצם כבודו והמשלו מלדמות עצם כבודו ומלהמשילו: וכשתגיע להוציאו כו׳ כשתגיע לבינה זו שאתה צריך להוציאו ממחשבותיך ומהרגשותיך מפני שבאמת איננו ית׳ נמצא כלל במחשבה ובהרגשה וזאת מפני שאיננו נמצא: כאלו אינו נפרד ממך שהרי מעשיו ית׳ הם סמוכים אליך ונמצאים גם בך ובקרבך: הוא נבהל בענינו יותר ענין ידיעתו יותר נבוך ומבולבל מפני שאינו יודע כערך תוספת מבוכה סכלות קניני על סכלות העדרי: החכם שבבני אדם כלו׳ מי שהוא חכם באמת זו היא חכמתו שהוא מכיר סכלותו בעצם כבודו אמנם מי שבאמת אינו יודע הוא הסכל וסבור שיודע: ונשאל כו׳

נשלם

גדול א"ל ואנה הוא א"ל בצפיה א"ל השואל לא שאלתיך על זה א"ל שאלתני במלות האלה שמורות על המדות הראויות לנברא ולא על בורא. אך המדות שצריך להבין מבוראנו יתעלה מה שאמרתי לך מפני שא"א לנו זולת זה. ונאמר על קצת מן החכמים שהיה אומר בתפלתו אלהי אנה אמצאך אך אנה לא אמצאך נסתרת ולא תראה והכל ממך מלא. דומה למה שאמר יתברך (ירמיה כג) את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'. ותכלית דעתך אותו שתודה ותאמין שאתה בתכלית הסכלות באמתת עצם כבודו. וכשתדמה לו צורה במחשבתך או המשל ברעיונך השתדל לחקור על ענינו אז תתברר לך מציאותו ותדחה ממחשבתך דמותו עד שלא תמצאהו אלא בדרך הראיות בלבד. והדמיון בזה על דרך הקירוב מצאנו אמתת הנפש מבלי שנשיג ממנה צורה ולא דמות ולא מראה ולא ריח אע"פ שפעולותיה נראות ומעשיה ניכרים בנו. וכן השכל שפעולותיו וסימניו נכרים ונראים לא נשיג ממנו דמות ולא צורה ולא נמשילהו ברעיוננו כל שכן יוצר הכל אשר אין כמוהו ית'. ואמר הפילוסוף אם הדברים יגעים בענין הנפש ק"ו בענין הבורא יתעלה. וכיון שהגענו עד הנה מדברינו אין צורך לבאר הענין הזה יותר

מרפא לנפש

שחקירות מה ואיך הוא ואנה הוא כנ"ל והחכם המשכיל השיב לו כפי שאלתו לפרש לו המלות ולהלול כוונתו : אמר לו בצפית ר"ל בהסתר בהסתר הוא נמצא בהכל אף שאינו נראה כחוש : אמר לו שאלתני במלות כו' לנברא מפני שמהות ואיכות והנה הם מט' מאמרים והם כלם מקרים כמ"ש לעיל בפ"ו והבורא ית' בודאי שלא ישיגוהו מקרים בעצם כבודו כנ"ל : אך המדות כו' הוא כיום תשובת החכם אליו לאמר שאותן מדות שאמר אלוה אחד ומלך גדול והוא שוכן בסתר ובהכל אין ראוי לומר עליו ג"כ בהיות רק שאי אפשר לשכינו זולת שאמרנו אלה הדברים עליו : או המשל ברעיונך או שבא ברעיונך להמשיל לשום דבר : השתדל לחקור על ענינו ר"ל כשיעלה במחשבתך להמשילו כו' הרחק לשוא הדמיונות ממחשבתך ע"י שתשתדל לחקור על ענינו ר"ל ענינו שאי שאין לו שום דמות או צורה עד שיתברר לך שלא נדע ממנו רק מציאותו לא מהותו וכנ"ל : והדמיון בזה כו' מצאנו אמתת הנפש כו' שהרי הדבר ידוע ומבורר שיש בכל אדם נפש המחיה לאכול ולשתות ולכל הנאותיו ולא יכולנו להשיג מה היא : וכן השכל שבו אנו משכילים ומבינים כל דבר ולא נבין מהותו וכתב בכוזרי שהרי אנחנו ג"כ אין משיגין מלכותא דארעא רק דבריו ושמו ופעמים רואין לבושו והיכלו שהם שפלים למלך אבל נפשו והשכל מה שמנהיג בו את המדינה לא ראה אדם ולא השיג מהותו כן כביכול ראו אבותינו והנביאים לבושיו ית' שהם האש והענן כנ"ל עכ"ל וכן עתה עכ"פ אנו רואין שעוצמות וגדולתו בברואים שהם כולם לבושים של הבורא ית' שאין דבר שבעולם שאין בו כח מהא"ס יתברך שבו הוא חי וקיים עד עת קץ כמ"ש ואתה מחיה את כלם והדברים עתיקין כמו שהאריך בזה בספר שערי קדושה ע"ש : וכיון שהגענו עד הנה מדברינו אין צורך לבאר הענין הזה יותר כו' וכ"כ בספר הכוזרי כמה טעמים שהראיות והמופתים הרחוקים מתעים לאדם ומביא לידי האפיקורסות והאריך בזה בכל ספרו סיפר ודעתו הוא בכל הספר שיהיה האדם תמים עם ה' אלהיו בלי חקירות ומופתים ע"ש .

פת לחם

מלילה חסרים כלומר אחד מקצת החכמים : לא שאלתיך על זה שהרי שאלתו היתה על מהות ואיכות ויחוד מקום והוא לא השיב לו בזה כלום : הראויות לנברא כו' שאין בו ית' לא מהות ולא איכות ולא יחוד מקום : אך המדות כו' כלומר מה שנמצא בכתובים כאלו הם מבינים אותנו בענינים אלה הוא מפני שאי אפשר לנו כו' ככל האמור למעלה : שתודה ותאמין שתודה בזה לפניו ית' ותאמין בלבבך שכן הוא באמת ולא כמי שמשבח בשר ודם שהוא מודה לו בשבחיו בפיו ואין לבו מאמין בזה : או המשל כו' הכ"א בפת"ה והבי"ן בצירי : אז תתברר לך מציאותו שתתברר לך שמציאותו היא נעלמת ומסוללת דמיון : אלא בדרך הראיות בלבד הם פעולותיו שהם נראים לנו על מציאותו : על דרך הקירוב כלומר אף על פי שאיננו דמיון שום אעפ"כ יש בו קצת קירוב הדעת דהיינו הנה מצאנו בשכלנו אמתת מציאת הנפש מבלי שנשיג כו' : שפעולותיה נראות ומעשיה כו' על עניני האדם בעצמותו המגיעים לנו ממנה אחר פעולותיה נראות ועל מעשים חיצונים ממנה כמעשים באברי הגוף שהם מבוררים ג"כ אחר ומעשים נכרים בנו : אם הדברים יגעים כלומר כל מה שנחקור ונדבר בה מיגע בריק ולא נגיע לתכלית השגה כמו כל הדברים יגעים קהלת.

טוב הלבנון

הוא ע"ד הגשמה או תבנית ודמות : אמר לו בצפיה הכמה בשכל. מלשון צופיה הליכות ביתה (משלי לא) כלומר שאינו נמצא במקום. ורק מצד השכל אנו יודעים מציאותו שהוא עכ"פ נמצא : לא שאלתיך זה כלומר על המציאות שהוא בשכל. אבל שאלתי אנה הוא תוך השכל ואיה מקום כבודו : שמורות על המדות הראויות לנברא שהוא האיכות והמהות והמקום. ואע"פ שבענין המהות והאיכות התרנו לנו לפרש שהוא אחד ושהוא מלך גדול כפי אשר יביא הצורך להודיע מציאותו בפני הבלתי מבינים, והכסילים עכ"ז על המקום אין לנו בזה ענין שנפרשהו בפני הבלתי מבינים ולכן השבתי שהוא בצפיה שהמשכיל יודע שזה דבר שא"א שיקיף אותו השכל ודי לנו שנשיג שהוא נמצא : אנה אמצאך כלומר שאינך נתפס במקום כלל : אך אנה לא אמצאך שמצד הרוחניות והיות כל היצורים והנבראים נתבאר לנו שאין דבר ריק ממנו : השתדל לחקור על ענינו כלומר הראיות המלמדות שהבורא נעלה מכל תואר ודמיון שאינם רק מקריים לברואיו : על דרך הקירוב שאין ערך ואין דומה אליו וא"א להמשיל אליו שום דבר רק הוא כדי לקרב הדבר מעט אל השכל להבינו דרך הרוחניות: לא מראה ולא ריח וכן לא נשיג ממנה שום תפיסת מקום שאע"פ שהיא מלאה כל הגוף אין לה שום מקום גשמי. ומה שאנו אומרים שמשכן הנפש בלב או במוח אין זה רק על התחלת השפעתה. אבל ודאי שאינה שוכנת שם במקום כי הלב כולו אין מקום ריק בו מבשר ודם ועורקים וכן המוח : אם הדברים יגעים וכו' מלשון יגיעה ויגע כלומר שאין אנו יכולים לעמוד על ענין הנפש :

לרדהות

מפני שאנו חייבין לרהות ולירא ולהזהר ממנו כמו שאמר קצת החכמים במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשת התבונן ואין לך עסק בנסתרות ואמרו רז"ל כל מי שלא חס על כבוד קונו ראוי לו כאלו לא בא לעולם ואמרו בהיסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע (איוב לו) אם בא אדם לספר גבורתו של מקום מתבלע מן העולם ואמר הכתוב (ש"א ו) ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' ואמר (משלי כה) כבוד אלהים הסתר דבר רוצה לומר להסתיר סודו מבני אדם שאינם חכמים ואמר (תהלים כה) סוד ה' ליראיו: וממה שצריך שתדע ויתבאר אצלך מענין החושים הגשמיים אשר זכרנו והחושים הנפשיים אשר הם הזכרון והמחשבה והרעיון והזמם וההכרה שכולם מגיעים עד ענין אחד והוא השכל הנותן להם כח להשגת הענינים ולכל חוש מהם ענין מיוחד להשיג מוחשו לא יושג בזולתו. כמראים והצורות אשר לא נשיגם כי אם בחוש הראות בלבד וכהקולות והנגונים אשר לא נשיגם כי אם בחוש השמע בלבד וכן הריח ומיני המורחים בחוש האף וכן מיני המטעמים בחוש הטעם בלבד והחום והקור והרבה מעניני האיכות בחוש המשוש. ולכל חוש מהם כח להשיג מוהשו עד גבול

מרפא לנפש

וכתב הרמב"ם בהלכות עבודת כוכבים פ"ב וז"ל מצוה שלא לתור אחר הרהורי הלב וז"ל עיקר הלאוו כו' אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרין אנו שלא להעלותם על לבנו ולא נסיח דעתנו לכך ונחשב ונמשך אחר הרהורי הלב מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולים להשיג האמת על בוריו ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו כיצד פעמים יתורו אחר עבודת כוכבים ופעמים יחשבו ביחוד הבורא שמא הוא שמא אינו. מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. ופעמים בנבואה שמא היא אמת שמא היא אינה. ופעמים בתורה שמא היא מן השמים שמא אינה. ופעמים בקבלה שהוא תורה שבעל פה שמא היא אמת שמא אינה ואינו יודע המדות שידון בהן עד שידע האמת על בוריו ונמצא יוצא לידי אפיקורסות. על ענין זה הזהירה תורה ונאמר בה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו משגת האמת כך אמרו חכמים אחרי לבבכם זו אפיקורסות ואחרי עיניכם זו זנות. ולאו זה אע"פ שהוא גורם לאדם לטורדו מן העוה"ב אין בו מלקות מפני שהוא לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו עכ"ל רבינו משה בן מיימון ז"ל: וממה שצריך שתדע כו' אשר זכרנו ר"ל מהחושים הגשמיים והנפשיים שהם הזכרון כו' נתברר אצלך את אשר זכרנו שאין להשיג הש"י אלא עלם דמותו רק אלא סימני מעשיו בברואים כמו שמבאר והולך שכל חוש בין הגשמיי ובין הנפשיי יש לכל אחד כח מיוחד ולא ישנו את תפקידם כי כל אחד משיג מה שניתן לו בטבעו להשיג ומה שאין בטבעו להשיג ע"כ שם יעמוד ולא יוכל לעבור גבולו ותפקידו: והזמם ענין עלה או רצון:

טוב הלבנון

לרהות ולירא לרהות ענין פחד ורעדה כמו אל תפחדו ואל תרהו (ישעיה מד): כמו שאמר קצת החכמים כו"ל. והוא בן סירא: מי שלא חס על כבוד קונו שתוקע עצמו להבין בו יתברך מה שאין ביכלתו להבין: לספר גבורתו להוסיף לו תארים ושבחים לפי שכלו האנושי הפחות והחלוש. או לשלול התארים בפני ההמון: ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' כי הרסו להתקרב אל הארון ובקשו לראות ולדעת ענין קדושתו ומהותו: להסתיר סודו הוא שלילות התארים והמקרים בפני ההמון. כי מפני חליבות שכלם והעדר למודם לא ישאר אצלם שום דבר שיוכלו להאמין בו: והרעיון רעיון הוא גם כן ל' מחשבה כמו רעיון רוח (קהלת א): והזומם הדמיון. והוא כח המצייר בנפש מוחשי הגשמיים אשר השיג אותו האדם בחושיו החמשה. אף אחר שנעלמו ממנו מצייר אותם המדמה על תכונתם וכמותם כפי אשר ראה ושמע אותם או השיג אותם בריח או בטעם או במישוש: עד גבול ידוע כלומר לכל אחד למוחשי הגשמיים יש גבול ידוע עד כמה יהיה עדיין מורגש. והוא לפי ערך גודל וחוזק המוחש ולפי מרחקו מן החוש

חמשה נגד ה' חושים הגשמיים: במראים והצורות כוון בכאן במלת צורה על התואר: וכהקולות והנגונים מלת נגון הונח על הרכבת הקולות השונים וערכם זה לזה וכאלו הקולות והנגונים הם כנגד מחשבה ורעיון: וכן הריח ומיני המורחים בריח הוא הריח הפשוט והרכבת מיני ריחות קרא בשם מיני מורחים והוא מעשה רוקח כנאמר בתורה: והרבה מעניני האיכות

פת לחם

דקהלת: שאנו חייבים לרהות לשון חרדה כמו אל תפחדו ואל תרהו (ישעיה מד) ואמר שלש לשונות לרהות ולירא ולהזהר נגד ג' מליצות שמביא לקמן כאמרו במופלא וכו' ובמכוסה וכו' ואין לך עסק בנסתרות והם נאמרים על שלשה עיקרים שהם מציאותו ית' וקדמותו ויחודו שבכל אלה אין לנו רשות להתבונן וג' לשונות אלו נמצאים בבראשית רבה בפתיחת בראשית וז"ל ואיתא דלא אמון אמון מופלא ד"א אמון מכוסה דבר אחר אמון מוצנע ורבו הדברים בבירור דבריו במפרשים קדמונים ואחרונים: ואמרו בהיסופר לו כי אדבר כו' בפסוק היסופר לו כו' אמרו חכמים בפירוש סוף הפסוק אם אמר איש כי יבולע אם בא אדם לספר כו': כי ראו בארון ה' שנסתכלו בו בלב גם בלי אימה הראויה לו כן פירש רש"י שהראיה בסמיכות ב' הוא מורה על ראיה גסה בהעדר הכבוד כמו המה יביטו יראו בי: הסתר דבר ר"ל להסתיר סודו וכו' שמלת הסתר הוא מקור כמו זכור ושמור: סוד ה' ליראיו לפי שבפסוק הראשון אין מבואר ממי יהיה ההסתר לזה הביא פסוק זה בשהוא מבואר שההסתר הוא מהבלתי יראים ואעפ"כ הקדים פסוק כבוד אלהים אף שהוא במשלי וזה הוא בתהלים לפי שבפסוק זה הכוונה עליו ית' שהוא איננו פונה לגלות סודו כי אם ליראיו כי זולתם לא עמדו בסוד ה' אמנם בזה נוכל לומר שהיראים אחר עמדם בסוד יכולים לגלותו גם לזולתם לכן הקדים פסוק כבוד אלהים הסתר דבר שהוא מורה על הסתר בני אדם זה מזה והנה הבני כהונים מגלים זה על זה ומה שהסר זה גלה זה: והרעיון הרכבת פרטי מחשבות והתחברותם יקרא רעיון מלשון ריע וחבר: והזמם הכונה על הכנת המחשבה לפעול דבר מה כמו כאשר זמם לעשות לאחיו ופרע אותם במספר

ידוע מגיע אצלו ואחר יעמוד בתכלית הגבול ההוא כראות שהוא משיג הדבר הנראה מקרוב וכל אשר ירחק ממנו תחלש השגתו אותו עד שתעמוד ולא ישיגהו וכן חוש השמע וכן שאר החושים ואי אפשר להשיג מוחש מבלעדי חושו המוכן לו. ומי שיטרח להשיגהו בזולתו לא יגיע אל חפצו כמו מי שיטרח להשיג הנגון בחוש ראותו והמראים בחוש שמעו והטעמים בחוש משושו. לא יוכל למצאם ולהשיגם ואם הם נמצאים. מפני שמבקשם בבלעדי האברים אשר בהם יושגו. וכן נאמר בחושים הנפשיים אשר זכרנו שיש לכל חוש מהם כח מיוחד להשיג מוחש מיוחד לא יושג בזולתו והגבול אשר יגיע החוש אליו יעמוד אצלו כמו שזכרנו בחושים הגשמיים. וכן נאמר בשכל שהוא משיג הדברים המושכלים בעצמו ובדרך הראיות מה שהוא קרוב אליו ישיגהו באמתת עצמו ומה שהוא רחוק ונעלם ממנו ישיגהו בדרך הראיות המורות עליו. וכיון שהבורא ית' נעלם מכל נעלם ורחוק מכל רחוק מצד עצם כבודו אצלנו לא תשיג השכל זולתי ענין מציאותו בלבד. ואם ישתדל להשיג אמתת עצם כבודו או לדמותו תהיה מציאותו נעדרת ממנו אחר המצאו מפני שהשתדל בדבר שאיננו ביכלתו. כמו שספרנו מהעדר המוחש הגשמי כשמבקשים אותו בבלתי החוש המוכן לו. ועל כן אנחנו צריכין לבקש מציאות הבורא יתברך מצד סימני מעשיו בברואים ויהיו לנו לראיות עליו. וכשתתקיים לנו מציאותו מן הדרך הזה אנחנו צריכין שנעמוד ולא נבקש במחשבותינו לדמותו ולא ברעיונינו לשום לו תבנית ולהמשילו ולהשיג הוית עצם כבודו. ואם נעשה כן ואנו חושבים להקריבו אל בינתנו אז תעדר ממנו מציאותו. כי כל המתדמה במחשבותינו

מרפא לנפש

ומי שיטריח כו' לא יוכל למצאם ולהשיגם ואם הם נמצאים ר"ל אע"פ שהם נמצאים בודאי וכן נאמר בחושים הנפשיים אשר זכרנו לעיל שהם הזכרון והמחשבה כו' שמדותם גם כן כמו החושים הגשמיים לכל אחד כח מיוחד כאשר זכרנו ההם כן בחושים הנפשיים יש לכל חוש גבול: ואם ישתדל להשיג כו' תהיה מציאותו נעדרת ממנו אחר המצאו אע"פ שהש"י נמצא בודאי אבל כאשר שהוא רוצה לדמותו לשום דבר בעולם ולגזור אומר שיש לו צורה זאת או תמונה זו לא ידע מענין הבורא כלום ועובד למי שאינו בורא עולם והוא אפיקורוס לדברי הרמב"ם כי בודאי אין זה אלהים מה שהוא גזר ואמר עליו. והטעם כתבתי בס' הבירורות שלי כי כל מה שהאדם מעלה על לבו מהדמיונות או תמונות וצורות הם בלי ספק נלקחים ונתפסים בכח דמיונו מדבר הנברא גשמי שראה כדבר הזה והוא הכל גשמיות ואין ספק שהבורא יתברך מרוחק מכל זה מאחר שהוא ברא את הכל ואיך יהיה הבורא שוה לנברא מאתו יתברך שמו לעד:

פת לחם

האיכות כמו לחות ויובש חלק ושעיר: מגיע אצלו ואחר יעמוד בהגיעו אל הגבול ועמוד אחרי כן ולא ישיג יותר: כראות כמו חוש הראות: עד שתעמוד ולא ישיגהו הראות תעמוד ולא תשיגהו עוד: ואם הם נמצאים אף שבאמת ישנם במציאות אעפ"כ יעדרו מהשגתו: מפני שמבקשם גרסינן בלא יו"ד אחר השי"ן: בעצמו ובדרך הראיות ומפרש והולך מה שהוא קרוב אליו וכו': ומה שהוא רחוק ונעלם על הדברים המושגים במהותם אחר החקירה אמר רחוק לפי שצריך להשגות וראיות ועל עלומי המהות כמו האישים הרוחנים ונפש האדם אמר ונעלם: תהיה מציאותו נעדרת ממנו כמו שמבאר לקמן כי כל המתדמה הוא ענין זולתו ית': אחר המצאו אחרי שהיתה כבר מציאותו ית' ידועה לו תעדר ממנו עתה שמתחלה היתה מציאותו ית' בדעתו משוללת מכל דמיון וציור והיא הידיעה האמיתית בחוק האדם והיה אז צודק לומר עליו שהוא יודע מציאותו אמנם עתה אחרי שנתלית מציאותו בדעתו באיזה דמות א"כ הוא ענין זולתו ית' וזה בא לו מפני שהשתדל

טוב הלבנון

החוש: ואם הם נמצאים אע"פ שאפשר להשיגם בענין אחר והיינו בחוש השייך לו: לא יושג בזולתו ד"מ הזכרון לא ישיג כח המחשבה והעיון וכן הדמיון לא ישיג העיון והזכרון: מה שהוא קרוב אליו פי' שהוא אפשר להשיגו באחד מה' החושים הגופניים או מחושים הנפשיים כמו הזכרון והדמיון והמחשבה שהוא מושכל ראשון: בדרך הראיות המורות עליו ר"ל שהשכל יבנה לו ראיה ע"פ חושים הנפשיים וילך ממושכל למושכל עד גבול ידוע שאפשר שיספיקו לו החושים האלו והקדמות הלקוחות מטבע המציאות המושגים לחושים: ורחוק מכל רחוק מצד עצם כבודו לפי שאין לחושים הגשמיים אף הנפשיים שום מבוא ודרך בבנין הראיות עליו: תהיה מציאותו נעדרת ממנו כלומר יחשוב ח"ו שאינו כלום: כמו שספרנו מהעדר המוחש הגשמי וכו' כאן כרך שני הענינים ביחד. והוא שרוצה להשיג המוחש בבלתי החוש המוכן לו. וגם שמבקש להשיג המוחש אחר שכלה גבולו כי בהשגת עצם כבודו שני אלו הדרכים נאמרים בו שרוצה להשיגו אחר כלות גבול ותכלית שכל האדם. וגם שעיון שכל הנברא אינו מענין השגה זו כמו שירצה להשיג השמע בחוש הראות שיש מקום להשיגו בחושו ומכ"ש כאן אין שום דרך להשגה זו ויותר עמוק ויותר רחוק הרבה מהחפץ להשיג השמע בחוש הראות: אנחנו צריכים שנעמוד שנפסוק מחפוש בעצם כבודו: ולא נבקש במחשבותינו לדמותו לערוך לו ערך עם ברואיו: ולא ברעיונינו לשום לו תבנית לשער בו אחד מגבולי הגשמיות כמו אורך ורוחב וגובה ועומק או לתאר אותו כתאר הגשמיות

היא ענין זולתו ואמר הכתוב (משלי כה) דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקאותו: וראיתי לקרב לך הענין הזה בשני דמיונים קרובים האחד מהם יורך כי כל חוש משיג מוחשו ואחר יעמוד ויתחיל חוש אחר סמוך לו ואחר יעמוד גם הוא וכן שאר החושים. וכשיעמדו יתחיל השכל להשיג מה שיש בכחו להשיג. וכל זה בענין אחד בעצמו והוא שתחשוב באבן מושלכת מרחוק עשתה צליל והכתה אדם אחד השיג בחוש ראותו מראה האבן ודמותה והשיג בחוש שמעו צליל אבן והשיג בחוש משושו קרירותה וקשויה ואחר עמדו החושים הגשמיים ולא השיגו מענין האבן יותר מזה ואחר כך השיג השכל כי יש לאבן משליך השליכה מפני שהתברר כי האבן לא נדה ממקומה מאליה. כי מה שדרכו שיושג בחושים הגשמיים ימנע מהשכל להשיגו בבלעדיהם כ"ש שימנע מהחושים הגשמיים מה שדרכו שיושג בשכל בלבד. וכיון שנמנע משכלנו להשיג הוית עצם כבוד הבורא יתברך איך יהיה לנו רשות להמשילו או להגבילו ולדמותו לשום דבר ממושגי חושינו הגשמיים וזה דבר נמנע. והדמיון השני יורך כי הענינים הרוחניים כאשר נעמוד על ברור מציאותם אין מן הזריזות לדקדק בהם ולחקור ע׳ גופם כי זה מפסיד את שכלנו. וזה כמי שטרח להשיג השמש מצד אורה וניצוצה וזריחתה ורוחק האופל ממנה יעמוד על מציאותה ונהנה ממנה ומשתמש לאורה ומגיע אל הענין המבוקש ממנה, ומי שיטרח למצאה מצד עגולה וכוון בעיניו להביט אל עין השמש תכהינה עיניו ויעדר אורם ולא יהנה מהשמש. וכן יקרנו כשנשיג מציאות הבורא יתעלה מצד אותותיו וחכמתו בהם ויכלתו בכל ברואיו נשכיל ונבין ענינו אז יאור שכלנו בידיעתו ונשיג כל מה שיש בכח שכלנו להשיגו כמ"ש (ישעיה מח) אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך. ואם נטריח שכלנו להשיג ענין עצם כבודו ולדמותו

מרפא לנפש

וראיתי לקרב לך הענין כו' עשתה צליל לפי הענין הוא לשון השמעת קול מל' צליל לחם שעורים או כלצלי שמע: השיג בחוש ראותו ר"ל אותו האדם שמוכה מאבן הוא השיג כו': כי לאבן משליך השליכה ר"ל שע"כ האבן הזה שהכה אותו היה ע"י אדם אחד שזרק עליו האבן כי בודאי לא תוכל האבן לזוז ממקומה: כי מה שדרכו שיושג כו' נותן טעם למה לא השיג השכל מתחלה ועד סוף ואמר כי נמנע מהשכל להשיג הדבר שיושג בחושים כמו הצליל והמכה אלו לא ראה את האבן ולא שמע באוזן ואלו לא הרגיש בהכאה לא ידע השכל אם היה שום אבן משמיע קול או הכאה אם לא וכן ביוצא בזה ומעתה נדון ק"ו אם השכל לא יוכל להשיג את שדרכו להשיג בחושים הגשמיים כ"ש שנמנע להשיג בחושים הגשמיים את שדרכו להשיג

טוב הלבנון

הגשמיות והגופים: הוא ענין זולתו דבר אחר לא הוא יתברך. ונמצא משועבד לאל אחר: דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקאותו, והוא כינוי ללמוד הנסתר שלא ילמוד ויעיין רק עד גבול שאפשר לו שאל"כ מקיא אף אשר למד כי לא ישאר שום אמונה אצלו: ואחר יעמוד אחר שהגיע לגבולו יכלה ויפסוק כחו: צליל רעש והשמעת קול באויר ודפיקתו בגוף האדם. מלשון צליל לחם שעורים (שופטים ז): וזה הדבר נמנע שנוכל להשיג זה בשכל. וא"כ מה שאנו מדמים הוא שקר: להשיג השמש מצד אורה לפתיח לו חלונות מאירים בביתו: יעמוד על מציאותה יודע בודאי כי שמש בעולם: מצד עגולה כלומר מצד תואר גופה: ולא יהנה מן השמש אז אפילו מאורה

איט

פת לחם

המשתדל כו': דבש מצאת אכול דיך הרי הנס מה שהוא מתוק וערב יש גבול להסתפקות האדם ממנו ואם יעבור הגבול בהיא יפסיד גם ההסיפוק שהיא מועיל לו: פן תשבענו והקאותו אם תשבע ממנו תקיא הכל: ואחר יעמוד אחרי כן יעמוד ולא ישיג יותר מה שאינו שייך לחושו: שתחשוב באבן כו' התחבר ותצייר בלבך כאלו ראה אדם אבן מושלכת כו': עשתה צליל בפריחתה עשתה קול הברה ע"י רעידת האויר ובלשון אשכנז קלאנג: מראה האבן ודמותה מראיהם והארה: קרירותה וקשויה שהיא קרה וקשה שהאבן היא קרה בטבע כמו כל יסוד העפר: כי לאבן משליך השליכה שיש לאבן משליך שהשליך אותה: כי מה שדרכו שיושג כו' כלומר קל וחומר הדברים ומה השכל שהוא גדול במעלה מהחושים הגשמיים אעפ"כ מה שיושג בחושים הגשמיים א"א להשכל להשיגו כ"ש שמה שיושג בשכל אי אפשר להחושים להשיג מה שמיוחד להשגת השכל: והדמיון השני יורך כו' ההפרש בנין הדמיון הראשון לשני הוא שהראשון הוא הטוען להשתדל בהשגת הבורא מצד שהוא דבר נמנע בחוק שכלנו והב' מונע

אוסו מצד בלבול השכל והפסדו על ידי השתדלות זו וזה יקרא ג"כ בהשתדלות הבנת הרוחניים כמו שאמרו חז"ל על בן זומא שהציץ ונפגע גם אמרו מעשה בתינוק אחד שהיה מבין בחשמל כו': אורה וניצוצה וזריחתה במלת אורה כוון על האור הבוקע ממנה בהתמדות ובמלת ניצוצה כוון על הבלגת ניצוצי חמה ובמלת זריחתה כוון על שעת הזריחה קודם עלות גוף השמש על הארץ וכמ"ש ואל מקומו שואף זורח הוא שם: ורוחק האופל ממנה מיד בבא השמש אופל הלילה סר מרחיק עצמו ממנו: ונהנה ממנה שהאור הוא מענג עין האדם גם בלי צורך ההשתמשות כמ"ש וטוב לעינים לראות את השמש: ומגיע אל הענין המבוקש ממנה דהיינו ההשתמשות לאורה: למצאה מצד עגולה להשיג בחוש ראותו תואר כדוריותה: תכהינה עיניו כו' בתחלה הכהינה ואח"כ יעדר אורם חיו בהעלם בדרך כל מחלה שמתחלתה רכה והולכת קשה כאשר תכבד: וחכמתו בהם חכמתו ית' הנראית באותותיו: כל מה שיש בכח שכלנו כו' דהיינו מחכמתו ומדותיו ופלאיו מכל הנמצאים:

נפקד

ולהמשילו במחשבותינו נפקד שכלנו והכרתנו ולא נשיג בהם שום דבר מן הידוע לנו כמו שיקרה עינינו בהביטנו אל עין השמש. וצריכים אנו להזהר בענין הזה ולזכרו בחקרנו על ענין מציאות הבורא יתברך. וכן אנו צריכים שנזהר במדותיו אשר ספר בהם עצם כבודו ואשר ספרוהו בהם נביאיו שלא לחשוב אותם כנראה מהמלות ומה שיורה עליהם פירושם הגשמי. אך צריך שנדע ידיעה ברורה כי הם על דרך העברות ומליצות כפי כח הכרתנו ויכולת תבונתנו ושכלנו מפני דוחק צרכנו לדעתו ולרוממו. והוא יתברך גדול ומרומם מכל זה עד אין תכלית וכמו שאמר הכתוב (נחמיה ט) ומרומם על כל ברכה ותהלה. ואמר אחד מן הפילוסופים מי שקצר שכלו להבין ענין הפשיטות החזיק בשמות אשר דברו בהם הספרים הנתונים מאת הבורא ולא ידע כי המליצה בספרי התורות לא תהיה אלא כפי בינת מי שניתנו להם לא כפי מה שמליצין בו על המדבר אליהם אך הם כמו השריקה לבהמה בעת שתות המים שמביאתה לשתות יותר ממה שהיה עושה הדבור הצח והנכון. וכאשר תעמוד על המעלה הזאת מן היחוד בשכלך ותבונתך, יחד נפשך לבורא יתעלה והשתדל להשיג מציאותו מצד חכמתו וגבורתו וחנותו ורחמנותו ורוב השגחתו על ברואיו והתרצה אליו בעשות רצונו, אז תהיה ממבקשי ה' ואז תשיג ממנו העזר והאומץ להבינו ולדעת אמתת ענינו כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים כה) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. ואני עתיד לבאר לך דמיונות בשער השני מן הספר הזה כשתתנהג בהם ותלך בנתיביהם יקל עליך הדבר בעזרת האל יתעלה.

מרפא לנפש

בהבל נאבד: כי זה מפסיד את שכלנו כו' **נפקד שכלנו** כמו יפקוד לשון עתיד כלומר יחסר: **ולא נשיג בהם שום דבר מן הידוע לנו** וכו' כמו שנמצא בספרים שהרבה פילוסופים הקדמונים יצאו מדעתם וכן ראינו בדורנו אותן שהיו עוסקים בזה אחר דעתם ותקיותם או שיצאו מדעתם או שיצאו לתרבות רעה ר"ל. והפסד זהו מה שאמרו בן זומא הציץ ונפגע ואחר יצא לתרבות רעה. ועיין מ"ש לעיל דעת בעל ס' הכוזרי: **וצריכים אנו להזהר בענין הזה** ר"ל להזכר ולהשמר שלא נמשיל להש"י שום דמות או צורה ח"ו: **ולזכרו בחקרנו** כו' ר"ל ולהזכירו בתוך מחקרנו שאנו חוקרין בשער הזה על ענין מציאות הבורא ית' מחוייבים אנו ג"כ להזכיר שלא לדמותו ולתת לו צורה גשמית ח"ו וכ"כ המורה פל"ה מח"א וז"ל כמו שצריך שיפורסם בהמון ויחנכו הנערים על שהשם יתעלה אחד ואין צריך שיעבוד זולתו כן צריך שימסר להם על דרך הקבלה שהשם אינו גוף ואין דמיון בינו ובין ברואיו כלל בשום דבר מן הדברים ושיהיה בסוף אע"פ שאינו יודע טעמן של דברים ולידע השופט ע"ז עד שיתיישב דעתו עליו כמו שאין אתה מחוייב להעמיד לו במופת שיש אלוה נמצא רק יקבל הכל בדרך קבלה ואח"כ כשיגדלו יפורש להם הענין והאמון לפי שכלם כו' ע"ש באורך: **ענין הפשיטות** כו' ר"ל שאינו יודע להפשיט המלות הגשמיות מהענין הרוחני והדק מהחומריותם כמ"ש לעיל והמשכיל בלבב יבדיל להפשיט קליפות המלות בגשמותם מעל הענין כו' ע"ש. או פי' שאינו יודע שהש"י פשוט בתכלית הפשיטות בלי שום תאר ומדה כו': **החזיק בשמות** כו' ר"ל הוא מחזיק ואוחז בפשוטן של השמות כפי גשמיות לא כפי מה שמליצים בו על המדבר אליהם ר"ל לא כפי מה שראוי להמליץ על הש"י המדבר אליהם: **אך הם השמות והמלות הגשמיות: כמו השריקה לבהמה** אף שאין זה לשון של בני אדם אך מאחר שהבהמה מבין השריקה ועל ידי השריקה היא שותה יותר מאם דבר אליה בלשון של בני אדם כך דברה תורה כלשון בני אדם ולא כלשון הראוי לדבר ברוחניים ועמש"ל דעת החסיד בשל"ה דף י"ג: **וכאשר תעמוד על המעלה הזאת** וכו' שתאמין באמת שהבורא יתברך רחוק מכל חוק מצד עלם דמות כבודו והוא קרוב מכל קרוב מצד פעולותיו כנ"ל: **יחד נפשך לבורא יתעלה** ר"ל שתהא נפשך בבורא יתברך לבד. ולא תשתתף דבר אחר עמו. ר"ל בלי שום פניה: **והתרצה אליו בעשות רצונו** ותראה שתהיה מרוצה לפניו ית' והוא שתעשה רצונו ולעבדו בלבב שלם בכל מצותיו אשר צונו: **ואז תהיה ממבקשי ה'** וכתיב ומבקשי ה' יבינו כל: **ואני עתיד לבאר** כו' ר"ל כיצד היא ההנהגה בברואים וכשההנהגה היא תמיד לנגד עיני האדם בודאי יוכל

פת לחם

נפקד שכלנו והכרתנו נאבד ונחסר שכלנו כמו ויפקד מקום דוד: **אשר ספר בהם עצם כבודו** ואשר ספרוהו בהם נביאיו שיש בתנ"ך מלות מעלת כבודו שנאמרות בלשון מדבר בעדו כמו ראו עתה כי אני אני הוא וגו' ויש מלות שהנביאים מספרים עליו ית' בלשון נסתר: **בדרך העברות ומליצות** מה שנדבר דבר שאינו עצמו ומתקיים באמיתות באותו דבר נקרא דרך העברה כלומר שאיננו נתפס בדעת האדם רק לפעם קלה קודם ההתבוננות ועובר מיד ויש שלא נאמרו רק בכדי להמליץ לאדם כפי כח ההבנה האנושית ועל צד הקרוב לשבר את האוזן וז"א בדרך העברות ומליצות: **להבין ענין הפשיטות** שהוא ית' מופשט מכל דמיון ורעיון וציור: **כפי בינת מי שניתנו להם** הם המון עם בני ישראל: **כמו השריקה** שאנו קוראין פייפין שהיא מסוגלת לעורר תשוקת הבהמה לשתות יותר ממה שהיה אומר להבהמה אתה בדבור לא כן המליצה בהעברות אלה מביאה ומקרבת דעות המון בני אדם אליו ית' יותר מאלו היה מדבר באמיתות שאז לא היה מקובל בדעתם כלל ועיקר: **וחנותו ורחמנותו** מלשון חנון ורחום: **העזר והאומץ** אינו יכול ליהנות: **נפקד שכלנו** נחסר כמו לא נפקד ממנו איש: **עין השמש** מראה וזהר השמש כמו עין הארץ: **ענין הפשיטות** להפשיט התואר הגשמי מן השמות אשר דברו הנביאים: **אלא כפי בינת מי שנתנו להם** כלומר הלבישו כבודו ית' ושמותיו במאמרי הגשמה מפני קוצר דעת המקבלים התורה כסיל וחכם יחדו: **לא כפי מה שמליצין בו על המדבר אליהם** כלומר לא שנתכוין הכתוב לדבר בערך כבודו יתעלה שהוא נעלה ונשגב עד מאד מאלו התארים אך לא דברה התורה רק כלשון בני אדם בכדי שיוכלו הם להבין: **שמביאתה לשתות יותר** וכו' מחמת נשוה תומרה והעדר הבנת הלשון מבינה השריקה יותר מדבור האדם: **וחנותו** מלשון וחנותי את אשר אחון:

טוב הלבנון

אך

אך מפסידות היחוד בלב שלם הרבה מהם לשתף הבורא והוא על כמה פנים. מהם בהנחת הרבוי ומהם בעבודת הצורות ועבודת השמש והירח והמזלות. ומהם השתוף הנעלם והוא החונף בעניני הדת לבני אדם. והוא על כמה ענינים אני עתיד לבאר אותם בשער החמישי מן הספר הזה בעזרת השם. ומהם הנטיה אל תאות הגופות המגונות כי הוא שתוף נעלם מפני שמשתף האדם עם עבודת אלהיו עבודת תאותו והכתוב אומר (תה' פא) לא יהיה בך אל זר ואמרו רז"ל איזהו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יצה"ר. ושמא הכסיל הפתי כשיקרא הספר הזה ויעמוד על מה שזכרנו בשער הזה יאמר בלבו, היעלם ענין היחוד ממי שלמד דף אחד מן התורה עד שיעיר אותנו המחבר הזה עליו ויורנו אותו. אומר בתשובתו, כמו שצוה החכם (משלי כו) ענה כסיל כאולתו וגו' כי האומר זה הכרתו חלושה להבין כלל הענינים הנאמרים על מינים נחלקים וקבולם מתחלק ברב ובמעט ובחזק ובחלש. והדומה לזה תועלת אור השמש שכוללת כל בני האדם ומצאנו אותה מתחלקת לשלשה חלקים. האחד מהם למי שעיניהם מאירות ונצלות מכל חלי שהם נהנים מן השמש ומשתמשים לאורה ומגיעים לכל הנאתם ממנה. והחלק השני העורים אשר נעדר אור עיניהם לגמרי אין השמש מועילה אותם ולא מזקת אותם אבל תועלתם ממנה תהיה ע"י שליח. והחלק השלישי בני אדם שנחלשו עיניהם מהשתמש בהם כנגד השמש והשמש מזקת אותם אם לא יסתירום מאורה שאם ימהרו לרפא עיניהם בכחלים וברטיות ובתקון מאכלם עם שמירת עיניהם מהשתמש בהם לאור השמש. אפשר שיגיעו אל הבריאות ויהנו בשמש שהיתה מזקת אליהם. ואם יתעכבו לרפא עיניהם יגיעו אל כת העורים במהרה ויעדר מאור עינם לגמרי. ועל הדמיון הזה יתחלק ענין היחוד הנכתב בספר התורה לקהלת המדברים אחר שכלל אותם בכלול

מרפא לנפש

נעלות לכל המדרגות הרמות ולהסכים אותו בכל לבבו ונפשו ומאודו ובזה יוכל לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד כמו שיתבאר בס"ד בזה בעזה"י: אך מפסידות היחוד בלב שלם ר"ל באיזה דברים יוכל האדם לבוא לידי הפסד וקלקול באמונתו שאינו מיחד האלהים בלב שלם הראוי וכתב לקמן בשער יחוד המעשה כי אין ענין מעניני הטובה שלא יהיה לו פגע שיפסיד אותו ומי שעמד על אופני הפגעים המפסידים את המעשים יוכל לדעת להזהר מהם ומי שלא ידע כי אם טוב לבד לא ימלט שלא יבא לידי מכשול לרוב הפגעים המשיגים את המעשים כו' ע"ש. ומזה תבין ותדע שלכך כתב המחבר בסוף כל שער מה הן הדברים המפסידים אותו לידע אותה כדי שלא יתערב שום סיג וזיוף במעשיו אך יהיו כשמן זית כתית למאור וגו': מהם לשתף הבורא שמשתף ד"א אל הבורא: מהם בהנחת הרבוי האומרים שיש שתי אלהים כמו הפרסיים: ומהם ע"א וכו' האומרים אמת שהש"י הוא הסבה הראשונה רק שהשמש או הירח והמזלות הם אמצעים בינה ובין אלוה ועושים צלמים בדמות האמצעי שעובדין כ"כ המורה פנ"ו מח"א: ומהם השיתוף הנעלם ר"ל בנעלם שאין בני אדם יודעים כוונתו הוא משתף עם השי"ת ד"א דהיינו שעובד עבודת ה' עם כוונה מזויפת ובנגלה נראה כאלו עובד את ה' לבדו: והוא על כמה ענינים כי יש שעושין כן להרע לזולתו ולקנטר. וכתב לקמן שהם הכתות הרעות שבכל הכתות והם גרועים יותר מעובדי כוכבים מד' פנים ויש שעושין להנאתן ולטובתן בין בעוה"ז או בעוה"ב ע"ש בשער החמישי: ומהם הנטיה אל תאוות הגופות המגונות כי כשהאדם נוטה אחריהם לא ינוח ולא ישבות יומם ולילה וכל מגמתו למלאות תאותו וכל מעשיו אינם לשם שמים כי יביט תמיד אם יגיע לו הנאה ממנו יעשה ואם לאו יניח הכל כמ"ש שם והרבה מקומות בזה הספר: היעלם כמו נעלם: כי האומר זה הכרתו חלושה כו' ר"ל שהרבה דברים נאמרו בתורה בדרך כלל ובפרטן אתה מוצא כמה מינים מחולקים שצריך לחלקם ולפרטם והתורה לא פרטה אותם שסמכה על המבין ולאו כל אדם מבין מדרך הכלל: וקבולם מתחלק בשינוי והחילוק הוא במקבלים כי יש ב"א שצריך להבינו הרב בהרבה דברים וראיות ומשלים ואינו מבין ברמז מעט ויש שתבין במעט אף בדרך כלל וברמז מעט ויש שהכרתם חזקה ויש שהכרתם חלושה ואינו מבין אפילו בהרבה דברים והאריכות כמו שמבאר במשל השמש: אם לא יסתירום

טוב הלבנון

אך מפסידות היחוד בסוף השער חזר לסיים בענינים המפסידים היחוד אשר צריך שנזהיר מהם: מהם לשתף הבורא שנאמין בו תואר אשר ימצא לברואיו: מהם בהנחת הרבוי בהאמנת אלהות יותר מאחד. או שלא יאמין באחד האמת וכמבואר בפ"ה: בעבודת הצורות שעושין צורות גשמיות. והושבים להוריד עליהם שפע הרוחניות: והוא החונף בעניני הדת לבני אדם שמשתף שם שמים וכבוד בני אדם: וקבולם מתחלק ברב ובמעט בחזק ובחלש המקבלים אותו הענין יש הפרש בין המקבל הרבה ממנו למקבל מעט ממנו. ובין שיש בו כח חזק לקבלו ובין החלש באותו כח. וכמו כן האומר שעמד על היחוד בלמוד דף אחד הוא מפני שהכרתו חלושה ואינו נכנס מן עניני היחוד הרמוזים בתורה רק כמו שיגיה הסומא מאור השמש

פת לחם

והאומץ עזר בדעת ואומן בתבונה: החונף בעניני הדת לבני אדם שהעסק בעניני הדת כונתו להחניף לבני אדם. כלומר להיות נבוע בעיניהם ומוחזק בכשרות אצלם: וקבולם מתחלק כו' בני אדם חלוקים בקבלתו זה מקבל הרבה וזה מעט זה קבולו חזק ומתקיים וזה קבולו חלש ועובר: שהם נהנים כו' ומשתמשים לאורה כבר ביארתי למעלה שאמרו נהנים ממנה כוון על הנאת האדם מעין השמש גם בזולת צורך השתמשות: ומגיעים לכל הנאתם בכל מיני תשמיש: תהיה ע"י שליח שהם שולחים בצרכיהם איזה פקח: בכחלים וברטיות הסם המושם בתוך העין נקרא כחול ומה שמושם על גב העין נקרא רטיה: ובתקון מאכלם כידוע מענין רופאי העינים שמזהירים מהמאכלים המזיקים ומלוחים ומאכלי חלב:

אור השמש לכל בעלי העינים כאשר זכרנו ומתחלקת הבנתם לשלשה חלקים. האחד מהם אנשי השכל הצלול והתבונות הזכות. והחלק השני בני אדם ששכלם חלש מהבין מה שיש בספר התורה לגמרי. והחלק השלישי בני אדם שקצר שכלם מהשיג כמו הכת הראשונה אך יש בהם כח להכיר הענינים הקרובים הקלים. והכת הראשונה שהם אנשי השכל השלם הנמלט מכל פגע כשהם משימים אל לבם להבין מה שהגיע אליהם בספר התורה יבינו אותם ויכנס ענינו בלבם בכח הבנתם וזכות שכלם ואלה הם שאינם צריכים אל הספר הזה אלא להזכירם דבר שהתעלמו ממנו. אך הכת השניה אינה יודעת ספר תורת אלהים כל שכן היחוד אשר בו והם שומעים את שמעו ואינם מבינים ענינו אין להם תועלת בספרי זה כלל. והכת השלישית שמבינים היחוד אשר בספר תורת אלהים קצת הבנה ואין בכח הכרתם להבין ענינו ולעמוד על אמתתו אם יורם אותו מורה ויבינם ענינו על דרך המופתים האמתיים והראיות השכליות יתברר להם ענינו ויגלה להם סודו ויגיעו בכת הראשונה. ואם יתעלמו מחקור ויתרשלו מעיין במה שיחזק הכרתם וילטוש שכלם, ירדו אל מדרגת הפתאים. וספרי זה מועיל לכת הזאת תועלת גדולה וכוללת מפני שיכולים לחקור ויהיה להם הספר הזה ככחל ם המועילים לבעלי העינים החלושות שמקוים הארוכה ברפאם אותם. וכבר המשיל הספר האדם הכסיל בעור והחכמה באור והסכלות בחשך באמרו (קהלת ב) וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך ואמר (שם) החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך ואמר (ישעיה מב) החרשים שמעו והעורים הביטו לראות. והמשיל החכמה והמוסר בעץ החיים ככתוב (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה וגו' ואמר (שם ו) כי חיים הם למוצאיהם. ואלהים יורנו דרך ידיעתו ויישירנו לעבודתו ויפיק לנו רצונו ברחמיו ובחמלתו, אמן:

נשלם שער היחוד בעזרת האל האחד הקדמון:

מרפא לנפש

מאורה ר"ל אם לא יסתירו עיניהם מאור השמש מזיק להם השמש והאור: אלא להזכירם דבר שהתעלמו ממנו ר"ל דודאי הם אינם צריכין להעמיק ולהביא ראיות על יחוד הבורא יתברך כי לא נעלם מהם כל אלה מכח שכלם והבנתם ג"כ רק זאת צריך כל אדם ובפרט לומדי התורה שיהיה לפניהם ספר זכרון מירא"ה ומוסר ובפרט ספר הזה כדי שיוכיח וייסר את נפשו תמיד מתוך הספר פן ואולי יצא מגדר עבודת ה' ולא ידע ולכך צריך לחשוב ולפשפש במעשיו תמיד כי היצר חזק ואינו מניח לאדם לעשות שום דבר טוב עד שלא יסיתנו מעליו כמו שהארכתי המחבר בשער יחוד המעשה ובהקדמתו ע"ש וכן אמר המגיד להרב ב"י כמ"ש בהקדמתי ע"ש ובס' הזכירות שלי הארכתי קצת גם משאר ספרים קדמונים מגודל החיוב על כל אדם מישראל לעסוק תמיד בספרי היראה והמוסר ובפרט לת"ח כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ולזאת הכרתי הספר הקטן הזה להיות לזכרון לבני ישראל דבר יום ביומו: וילטוש לשון חדוד: הארוכה רפואה: ואמר החכם עיניו בראשו כלומר הוא רואה הנולד שאין לו עינים שמדמה הסכל לעור והחכם לפקח: והמשיל החכמה והמוסר בעץ החיים כו' מביא ראיה למה שכתב שבספר הזה מתה שיש בו מן החכמה והמוסר נ"ד מועיל כחולים והסמים המועילים לבעלי העינים החלושות ולזה בטעם המשילה התורה בחכמה והמוסר לעץ החיים כלומר לבם חיים ולעשבים ומיני עלים ומתים המרפאים ומועילים להיי הגוף והנפש. והאלהים יורנו דרך ידיעתו כו' אמן:

פת לחם

וילטוש שכלם יחדד שכלם כמו אבי לוטש כל חורש נחשת וברזל: האדם הכסיל בעור הכסיל הוא הפתי בהחלט ואין בכחו שום התבוננות והוא כמו העור בהחלט שאין הראות בכחו: והסכלות בחשך הסכל הוא מי שהוא מהולל הבנה בפועל אמנם יש בכחו להתבונן כאשר יורוהו והוא כמו האויר החשוך שיש בכחו לקבל אור כאשר יקרב אליו דבר המאיר: החכם עיניו בראשו ופירש"י שם החכם הוא הרואה את הנולד ובשהוא עומד עדיין בראש הדבר הוא מתבונן ומה מה יעלה באחריתו משא"כ הכסיל שהוא כהולך בחושך שאינו רואה מה ברחוק ממנו: והעורים הביטו לראות הביטו והשתדלו לכם איזה רפואה שתוכלו לראות וזהו הביטו לראות: בעץ החיים שיאכל האדם וחי לעולם: עץ חיים היא וזה נאמר על כלל החכמה והכונה על תורתנו הקדושה בכללה על פרטי מצותיה אמר כי חיים הם למוצאיהם: ויפיק לנו רצונו יתן לנו עזר והומן נבואה רצונו לפועל אמן:

טוב הלבנון

וכמו שמפרש ואזיל: והתבונות הזכות הבנה זכה: השכל השלם הנמלט מכל פגע כבר אמרו החוקרים שמי שהשלים שכלו במושכלות כפי הצורך מובטח לו שלא יכשל עוד בשום שגות ונפיה מן האמת: וילטוש שכלו מלשון צרוף והסרת הסיגים כמו לוטש כל חרש נחושת (בראשית ב): תועלת גדולה וכוללת כולל כל עניני התורה והיראה: שמקוים הארוכה הרפואה תתקיים: והמשיל החכמה והמוסר בעץ החיים לתוספת באור כתב שלא בלבד שהחכמה מועלת לרפאות עיני השכל אלא שהוא סם חיים לכלל הגוף והנפש. וה' אלהינו יאיר עינינו במאפוניו יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו:

נשלם השער האחד. בעזרת ה' אחד:

אמר המתרגם, מן הידוע אשר השכל מעיד עליו כי כל מלאכה צריכה ידיעה וכל מעשה צריך למחשבה ואם ישאל שואל מה היא הידיעה נאמר כי הידיעה היא התבארות הדבר והתבוננותו כאשר הוא. ואם נאמר המדה אשר תודענה בה הידיעות יהיה גם כן נכון. וכן אם ישאל מה היא המחשבה נאמר כי המחשבה היא כח שבלי ישוט בדברים והוא כח מכחות הנפש המדברת ועל כן כל מחשב מדבר. וכן מן הידוע שהמחשבה היא קודמת למעשה כאשר אמרו החכמים תחלת המעשה הוא סוף המחשבה. ואע"פ שמה שאמרנו הוא תקוע בשכל ונמצא בדברי החכמים, התורה ג"כ מעידה עליו במה שאמרה במלאכת המשכן מלא אותם חכמת לב לעשות כל מלאכת חרש וחושב. ואמרה ולחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחשת. ואחרי אשר הקדמנו זה המצער נאמר כי כל מעשה שיהיה לצורך בני אדם צריך שיעשהו עושהו באמונה ובזהירות אחר שיחשוב עליו ויתבאר לו כי ידיעתו מגעת לעשותו על אפניו כ"ש מעשה שהוא לצורך תורתם ואמונתם שהוא מלאכת שמים ומלאכת ה'. ובס' מבחר הפנינים כתוב אין דבר שמועיל לאדם כדעתו מעלתו והגעת שכלו וחכמתו וידבר כפיהם. ויש בו כתוב מי שמתחכם מבלי חכמה הוא כחמור הריחים סובב סובב ואינו זז ממקומו. ויש בו כתוב אל תאמר במה שלא תדע אדע פן תחשד במה שתדע. ואמרו החכמים מי שסכל וחשב שידע סכלותו כפולה. והבאתי הדברים האלה בעבור מה שאירע לנו בהעתקת הספר הזה והוא שהרב החכם רבנא משולם בר"י זצ"ל שאל ממני להעתיק לו ממנו השער הראשון שהוא שער היחוד. והעתקתיו לו אע"פ שהיה קשה בעיני שהכניסני בזה מפני הענינים אשר זכרתים בפתיחה אשר כתבתי לו על השער ההוא אך בטלתי רצוני מפני רצונו. ובא אחר כן ר' יוסף קמחי הספרדי להעתיק לו שאר הספר והעתיק מן השער השני והלאה. ועתה שאל ממני החכם הגדול הרב ר' **אברהם** ברבי דוד זכר צדיק לברכה להשלים לו כל הספר מהעתקתי ויהי גם כן קשה בעיני בעבור שקדם זולתי להעתיקו שלא יחשב אותי כמתכבד בקלונו. ופייסתי אותו להניח לי שלא יביאני אל הדבר הזה וגליתי את אזנו שבעבור כבוד ר' יוסף שקדם להעתיקו אני עושה. ולא שוה לי עמו. וכאשר ראיתי הסכמתו התחייבתי לבטל דעתי מפני דעתו כדי להפיק רצונו ותאותו. ונצרכתי לזכור את זה בתחלת הספר הזה שלא יחשוב אדם עלי כי מרצוני באתי בעקבי ההעתקה ההיא. ויודע מחשבות אדם ידע כי לא לאחת מאלה נכנסתי בדבר וכי לא לרצוני החלותי אותו אך הגברתי רצון מי שנתחייבתי לעשות רצונו על רצוני והוא עדי ושהדי על זה ודי בזה לנקות את עצמי. ואחרי אשר החלותי להעתיק לא יכלתי לשקר באמונתי ולנטות מדרך האמת והנכונה ולעשות מלאכת ה' ברמיה. ואחזיק עצמי כפתי וסכל בעבור כבוד אחרים. והעתקתי כאשר נראה לי וכפי הבנתי. ומפני שהספר הזה עתה בשתי העתקות ועל ג' ענינים. אנו מפיים כל מי שיבא לכתוב מאיזו מהם שירצה ומשביעו באלהים שיכתוב שם המתרגם תחלה על הספר כדי שלא תושת עלינו חטאת באשר לא נואלנו ולא חטאנו. ודי לנו בשגיאותינו מעצמנו עלינו משל אחרים ומהוסיף על חטאותינו פשעי זולתנו. ורבותינו ז"ל הזהירו על זה ואמרו כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. ומה שאמרתי כי הספר הזה בשתי העתקות ועל שלשה ענינים. מפני שיש ממנו ביד קצת בני אדם ספרים שהשער הראשון בהם מהעתקתי בלבד ואח"כ העתיק ר' יוסף גם הוא השער הראשון והשלים הספר משלו וישנו ביד אחרים כלו מהעתקתו. וגם אני השלמתיו כלו בהעתקתי כאשר שאל ממני הרב החכם הנזכר נר"ו. ומי שמתקן במלותיו במקום הראוי לתקן וידינני לזכות במה שקצרתי יזכהו יוצרו לראות בטובו. וזה החלי בדברי המחבר

בשם האל האחד

השער השני שער הבחינה

בבאור אופני הבחינה בברואים ורב טוב האלהים עליהם. וזה פתח השער:

אמר המחבר מפני שהקדמנו בשער הראשון אופני יחוד האלהים בלב שלם והיתה הבחינה בחכמה הנראית בבריאת הבורא יתעלה הדרך הקרובה אל בירור מציאותו והנתיב הסלול לדעת אמתתו התחייבנו להדביקו אליו כדי לסמוך כל שער אל מה שהוא דומה לו מן השערים ולהביא אחר כל ענין מה שיאות לו מן הענינים אשר בהם נתחייב בעבודת האל יתעלה אשר בראנו לה כמ"ש החכם (קהלת ג) והאלהים עשה שייראו מלפניו. ונאמר תחלה כי טובות האל יתעלה על ברואיו ואם הן כוללות את כלם כמ"ש הכתוב (תהלים קמה) טוב ה' לכל רובם כעורים מהכירם ומהבין גודל מעלותם ואינם

מרפא לנפש

אמר המחבר והיתה הבחינה כו' ר"ל על ידי שנבחין ונתבונן בחכמת הבורא יתברך בבריותיו נוכל לברר מציאותו יתברך כי זולת זה אין דרך לדעת אותו כמ"ש בשער היחוד: והנתיב הוא דרך הכבושה והסלולה: התחייבנו להדביקו אליו כו' ר"ל לכך ראוי ונכון לחבר שער הבחינה אחר שער היחוד כדי לסמוך כו': אשר בהם נתחייב בעבודת האל יתעלה אחר שנתברר לנו שני השערים הקודמים דהיינו יחוד האל בלב שלם והבחינה בברואיו אזי אנחנו חייבים לעבדו יתברך על כל הטובות שמטיב עמנו כמו שיתבאר בשער השלישי: אשר בראנו לה בשביל זאת ברא את האדם ואת כל העולם לשמשו לשכ ר גדולתו ורוממותו ליראה אותו ולרוץ למצותיו ולעבוד אותו: ונאמר תחלה ונקדים תחלה להבין את זאת מאחר שהש"י טוב ומטיב לכל אחד ואחד מבני אדם וא"כ כולם מחוייבים לעבדו ולרוץ למצותיו ומפני מה רוב העולם כעורים ר"ל כסומים שאינם מכירים

פת לחם

שער השני אופני יחוד האלהים חלקי החקירה ביחוד ההגיסים וקרא לחלקי החקירה אופנים מלשון אופני העגלה שע"י הסוב העגלה ותתגלגל עד הגיעה למחוז החפץ כן ע"י חלקי המחקר תתגלגל דעת האדם ותגיע לידיעת הדבר ששמה אליו מגמת תאותה: והיתה הבחינה בחכמה כו' הבחינה שיבחין האדם חכמת הבורא הנראית בברואיו היא הדרך הקרובה שעל ידה יגיע האדם אל בירור מציאות הבורא והוא הנתיב הסלול שעל ידו יגיע האדם לדעת אמתתו. כלו' לדעת שהוא ית' אחד אמת וכל זולתו אחד עובר כמבואר בשער היחוד ואמר והיתה לשון עבר לפי שכבר בשער היחוד בפרק ז' בא בארוכה בביאור הראיות על היחוד בשבעה פנים והבחינה בברואים היא אחת מהם ואמר בכאן שהיא הטובה שבכולם אם מצד שהיא הדרך הקרובה שבכולם. כלומר שאין בה כ"כ הלאות והקדמות רבים כמו בשאר דרכים זולתה ואם מצד שהיא דרך סלולה. כלומר כבושה לרבים והדרך הכבושה היא בטוחה מן המכשולות והנזקים ומן התעות והנה בשאר דרכי המחקר אינה דם בטוח מן המכשולות והטעות שיקרה להולך בהם כמו שבאמת רבו כמו רבו הגלוי העוברים בדרך המחקר הפילוסופי משא"כ לעוברים בדרך הבחינה שאין עיף ואין כושל בהם: התחייבנו להדביקו אליו כלומר לכן אנו מחוייבים מצד השכל להדביק ולהסמיך שער הבחינה אל שער היחוד: אל מה כו' כלומר שאל זה שמנו מגמת פנינו שאחר גמר כתיבת איזה שער נבחר מבאר השערים שיש עדיין לפנינו איזה שער שהוא דומה לשער ההוא ש תבנו ולהסמיכו אליו וכן בעניני שער אחד בעצמו נראה להביא אחר כל ענין מה שנאות לענין ההוא ואותו נבחר מבאר הענינים ואמר בשערים לשון דמיון לפי שכל אחד ענין שלם בפני עצמו ואין שמיכתם רק מצד דמיונם שהם דומים זה לזה כמו ד"מ היחוד והבחינה האמורים בכאן שהם דומים במה שעניהם הוקרים בעילוי ית' זה בההדותו וזה בחכמתו אמנם עניני שער אחד הם לא נאותים וראויים זה לזה להיותם תלוים ומסובכים זה בזה לזה אמר בהם מה שיאות וכו': אשר בהם נתחייב כו' בחקירת אברים אלו ועל ידם נראה את עצמנו מחוייבים בעבודתו ית' אשר למעלה ובשבילה ברא אותנו: והאלהים עשה כו' כונת הכתוב לפי דעת המחבר על הענין הכוללת דהיינו בריאת המציאות בכללו: ונאמר כנו"ן בחוג"ם כמו ונאמר אמן וה"א כינוי לרבים דברים: עדם והוא מדרך המוסר בדבר אדם דבר חכמה ליחס אותו לרבים אשר אתו השומעים דבריו כאלו הדבור יצא מפי כולם ולא יהא נראה כנוטל עטרה לעצמו ואומר שמעוני ואאלפכם חכמה: כי טובת האלהים על ברואיו הטובות הבאות מאת האלהים והגות על ברואיו: ואם הם כוללות את כלם רובם בעורים כו' כלומר אף שטובותיו ית' כוללות כל הברואים שהרי הויותם וחייהם וקיומם הם בטובותיו והיה ראוי לפי רוב פרסומם שיהיו ידועים ונכרים לכל העפ"כ רובם הם כמו עורים מלהכירם וכו' ופרט ג' לשונות מהכירם ומהבין גודל מעלתם ואינם משכילים ענינם נגד ג' מיני עורון הנופלים בחוק האדם שיש טובות שאין האדם מכיר בהם כל עיקר והטוביות שבהם נעלם ממנו בהחלט וע"ז אמר כעורים מהכירם ויש טובות שיש לו בהם

טוב הלבנון

פרק א והיתה הבחינה בחינה ל' נסיון כמו ה' צדיק יבחן (תהלים יא): הדרך הקרובה והנתיב הסלול. הדרך הוא בשיעור רחב. וכמה שאמרו דרך הרבים ד' אמות והוא כבוש וידוע לרבים. אך יש בו הסרון מחמת רחוקו שא"א לגמרם דרך רחב בקרבות מחמת מכשולי הדרכים ויערות וסלעים. אמנם הנתיב שהוא רק ברוחב מהלך אדם אפשר שיהיה יותר קרוב הרבה כשיהיה רק השיעור הקצר הזה סלול מהתחים וברקנים. אך הוא אינו נודע לכל ואינו סלול כ"כ מחמת שאינו כבוש כדרך הרבים ואפשר שיכשל בהילוכו ויתעה בדרכו שאינו רק למכיר אותו היטב. ובענין הזה נמצא בעבודת השם שני פנים. הא' מהם כבוש לרבים ונודע לכל ולא יפול בו הטעות כמו מצות האברים כולם שהכל בקיאים בעניניהם. אמנם חובות הלבבות הנמשכות אחר ידיעת אמתתו ית' נדמו לנתיב עם שהם קרובים ועליהם נאמר כי קרוב הדבר בפיך ובלבבך לעשותם עם זה אפשר שיתעה בהם ויפול באיזה מכשול על כן הזהיר שיהיה סלול ומנוקה ממכשולים ויהא נזהר להשר אל מעלת הדרך הקרובה ואל מעלת הנתיב הסלול. הסלול. כמו וארח ישרים סלולה (משלי טו): לדעת אמתתו לדעה אותו על האמת: אשר בראנו לה כלומר אשר בחרנו וברלנו לה. כמו וברא לך שם בארץ הפרזי (יהושע יז) בראם דרך עיר ברא (יחזקאל כא) ועיי"ש פירש"י ורד"ק: והאלהים עשה כלומר ממעשה אלהים נלמוד ליראה אותו: ואם הן פי' אע"פ שהטובות מגיעים בדרך כלל אל הנבראים כולם אינה נחסרת משום נברא. עכ"ז רוב בני אדם עורים

ואינם

קלת

משכילים ענינם מפני שלשה דברים. אחד מהם רוב התעסקם בענין העולם ותענוגיו והתאוותם מה שלא יגיעו ממנו והתעלמם מהביט אל טובות הבורא עליהם מפני שלבם תלוי בעוצם מה שהם מקוים ממלאת תאותם והשלמת משאלותם כי כל אשר יגיעו ממנו אל מעלה מבקשים מה שהוא למעלה ממנו ודורשים מה שאחריה ותמעטנה בעיניהם הטובות הרבות ותקטננה אצלם המתנות הגדולות עד שהם חושבים כל טובה שיש לזולתם כאילו נשללה מהם ומה שהגיע אליהם ממנה רעות מוצאות אותם ולא יבינו אל

מרפא לנפש

הטובות הגדולות ואינם מבינים גודל מעלת הטובה ואינם משכילים ענייני עצמם איך הש"י מתנהג עמהם ולתת שבח והודאה להש"י עליהם ואמר שהמניעה היא מפני ג' דברים. א' מהם הוא מפני שרוב עסקיהם ומעשיהם הוא רק בענייני העוה"ז ותענוגיו והתאוו תאוה לדברים שלא יוכלו להגיעה ולהשיגם ולכך התעלמו מלהביט ולתת שבח והודאה על הטובות שיש בידם והשבח עמהם כי כל זה אינו שוה להם ונבזה אצלם מפני שרוצים תמיד יותר ויותר ממה שבידם: עד שהם חושבים שאחרים שיש להם הרבה מהם יותר: נשללה נגזלה מהם כי ראוי להיות להם מה שיש להבירו ומה שיש אצלם היא רעה שמצא אותם כי הכל מעט בעיניהם

טוב הלבנון

ואינם מכירים במה שעליהם מטובות האל: והתאוותם מה שלא יגיעו ממנו תמיד חושקים להשיג יותר מה שא"א שיתמלא תאותם לעולם. וכמאמר חז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו: והתעלמם מהביט שוכחים להודות הבורא על מה שהטיב להם כבר. לפי שהטוב אשר השפיע עליהם הבורא לא נחשב בעיניהם למאומה בערך התאוה אשר הם מבקשים להשיג עוד: עד שהם חושבים מטבע בני אדם להחשוב שכל הטוב אשר הוא רואה ברעהו גזול הוא מאתו ושהכל ברא ה' לכבודו: ומה שהגיע אליהם ממנה ר"ל מה שהגיע לאחרים מן הטובות: רעות מוצאות אותם הוא רעה להם שאחרים יראו בטוב הראוי אליו. או ר"ל ומה שהגיע אליהם מן הטובה אינם מכירים אותם לטובה אדרבה חושבים לרעה מה שאלהים חשבה לטובה. והוא יותר נכון: ולא יבינו אל פעולות

פת לחם

קאי הכרת האמת אינני מתכוון בזה להבין ערך מעלתם בשלימות גדולתם ורובם ועליהם אמר ומהבין גודל מעלתם ויש רעה חולה משניהם דהיינו שיש טובות הנראות לרעות בתחלת ההשקפה וצריך שום שכל ועיון דק להכיר טובם ולהבין הטוב הטמון בקרבם ועל כיוצא בזה נאמר (דניאל יב) ולא יבינו כל רשעים והמשכילים יבינו אמר הכתוב משכיל על דבר ימצא טוב (משלי יז) כלומר מי שאינו מסתפק בדבר במה שנראה לו בבחינתו בהשקפה ראשונה האמת הוא משיג שכלו ועיונו בדבר ימצא טוב כלומר ימצא בדבר אחר עיונו שהוא טוב ולא כמו שנראה לפי שטחיותו שהוא רע ועי"ז אמר ואינם משכילים ענינם ואמר שהעורנות הנ"ל הם בשבת שלשה דברים שהולך ומבאר בכמוך וכוונתי שכל אחד מן הג' דברים הוא סבה לעורון אחד מן שלשה עורונות הנ"ל כמו שאבאר אי"ה לקמן אחד לאחד ככלות דבריו באלו הג' דברים: בענין העולם ותענוגיו הם שני חלוקים נגד אהבת המועיל ואהבת הערב שבאמרו ענין העולם כוונתו על עסקי בני אדם לפי הנהוג בטבעי שבעולם שרוב עסקיהם ובילוי זמנם במילוי תשוקת אהבת המועיל כמו בנות בתים ותקוני מלבושים ואסיפת הקניינים ולזה קרא עמן שענין הוא לשון מנהג והתעסקות כמו שפירש

רש"י ז"ל בפסוק ולחוטא נתן ענין. ובפסוק הוא ענין רע וכו' ובאמרו ותאותיו הכונה על אהבת הערב כמו אכילה ושתיה ותשגל שעיקר לשון תאוה כונה עליהם: והתאוותם מה שלא יגיעו ממנו מלת ממנו מוסבת על העולם שהם מתאוים תמיד להשיג מתאות העולם מה שלא הגיעו עוד. כלומר שלא השיגו עדיין ומלת יגיעו הוא עתיד במקום עבר. ואפשר שבדיוק כתב לשון עתיד לומר שאפילו לדבר שהוא נמנע בהוקש להשיגו ובוודאי לא ישיגו אותו אעפ"כ הם משתדלים בכל עוז להשיגו ונמצא לבם תלוי לעולם בתוחלת ממושכה מאין הפוגות: והתעלמם להביט כו' כלומר ונמצא שמה שהם מתעלמים מלהביט אל טובות הבורא שבאו עליהם הוא מפני שלבם תלוי וכו' ואין לבם פנוי לזה וכוונתו בלשון הבטה על ההסתכלות וההתבוננות כדבר וכן במקומות הרבה מזה הספר: בעוצם מה שהם מקוים כלומר שדבר ההוא בהם מקוים: ממלאת תאותם כו' מ"ש הראשונה בחיר"ק והשניה בשו"א והלמ"ד בחול"ם. כלומר מן מילוי תאותם וגם בכאן כוון לב' חלוקים הנ"ל כי באהבת הערב שטבע האדם שומה בו למלאות תאותו שייך בו לשון מילוי תאוה ובאהבת המועיל שייך לשון השלמת משאל: אשר יגיעו ממנו מן העולם. והכונה שבכל מעלה אשר ישיגו ממעלות עניני העולם לא יסתפקו וישתעשעו בו רק מיד ישמו רעיוני לבם לבקש מדרגה שהוא למעלה ממנה: מבקשים מה שהוא למעלה ממנו ודורשים מה שאחריה ופלט ב' חלוקות כי באמרו ממה שהוא למעלה ממנה כוון על מעלה נוספת בכמות באותו המין עצמו כמו כעושה אמרו חז"ל אדם יש לו מנה מבקש מאתים ובאמרו ודורשים מה שאחריה כוון על מעלה ממין אחר הנמשכת אחר המעלה ההיא בטבע העולם ד"מ הכבוד נמשך אחר העושר בטבע העולם. ומי שהשיג מעלת העושר הוא דורש אחר השגת הכבוד ולכן אמר בזה לשון דרישה שהוא ההשתדלות יתירה לפי שהוא מין אחר בעניין אין לו בו שום התחלה וידוע שכל התחלות קשות: והמעטנה אצלם כו' והקטננה אצלם כו' במלת הטובות הכונה על טובות העוברות לשעתן כמו אכילה ושתיה ולבוש ודומיהן על דברים המתקיימים לזמן ארוך אמר ל' מתנה כמו נחלת בתים שדות וכרמים גם בזיווג האדם אמרו אשה טובה מתנה טובה ואמר שע"י סיבה הנ"ל ימעטו אצלם מספר ריבוי הטובות לפי שרבים מהם יהיו נעלמים מהכרתם כנ"ל וגם המתנות הגדולות יוקטנו בעיניהם עד שלקוטן ערכם לא יורגש טוביותם אצלם: עד שהם חושבים כו' שבי"כ תתגבר בהן בולמוס התאוה עד שיתאוו לגאוף עולם ומלואו וידמו שכל הנמצא ביד זולתם הוא ראוי להם ובאלו שללום זולתם וגזולים מהם: ומה שהגיע אליהם ממנה כו' מלת ממנה מוסבת על הטובה. כלומר שמיד נהגיע איזה חלק מן הטובה לזולתם יחרד לבם ויתמרמרו על זה כאלו היא רעה שמצאה אותם כי טובת זולתם היא רעה להם והם ב' חלוקות שבתחלה דבר בהם על הטובות הנמצאות ומוחזקות כבר ביד זולתם ואמר שהם בואפים ומשתוקקים להם כאדם המשתוקק ומצפה להשיג לידו דבר הנשלל ממנו ובשנית כוון על תחלת זמן הגעת הטובה לזולתם שהם מתפעלים ומרגישים בו בהרגשת הרע והרדתו בתחלת בואו שעיקר ההרגשה ברע הוא בהתחלתו שאח"כ כיון דדש דש ולכן אמר בזה לשון הגעה שהונח על תחלת בא הדבר ולפ"ז מלת אליהם מוסבת על זולתם ואפשר לפרש שמלת אליהם מוסבת לעצמה. כלומר שע"י גודל תשוקתם ודמיונם שהם חסרים הרבה מן הטובה לכן גם אותו חלק מן הטובה שהגיע להם שלפי דמיונם הוא רק קצת מקצת מן הראוי והנערך להם הוא נחשב אצלם לרע שמצא אותם כדרך המון העם המתאוים שבשטוטמין דבר הערב לטעמו ואין בידם למלאות תאותם ממנו ולבו הומה עליו מלהטעים על מה שטעמו ומתלוננים ואומרים הטוב הי' להם אלו לא טעמו ממנו כלל ולא תבער בהם אש תשוקתו ואף בהדבר הוא אמתי בעצמו אמנם הבוקה הראשונה עיקר: ולא יבינו אל פעולת ה' כו' המטיב בהם אליהם מלם

פעולות ה׳ המטיב בהם אליהם כמ"ש הכתוב (תה י) רשע כגבה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו. והשני צאתם אל העוה"ז והם נמשלים כבהמות סכלות וכעיר כמ"ש הכתוב (איוב יא) ועיר פרא אדם יולד והתגדלם בטובות האלהים העודפות והתגלגלם בהם עד ששבו אצלם רגילות וידועות כאילו הם עצמיות להם בלתי סורות מאתם ולא נפרדות מהם כל ימיהם. וכאשר ישכילו ותתחזק הכרתם יסכלו טובות הבורא עליהם ואינם משימים על לבם חיוב ההודאה עליה מפני שאינם יודעים מעלת הטובה והמטיב בה אליהם. ומשלם בזה לתינוק שמצאו איש אחד מאנשי החסד במדבר וחמל עליו ויאספהו אל ביתו ויגדלהו ויאכילהו וילבישהו ויתנדב עליו בכל הטוב לו עד שהשכיל והבין אופני דרכי טובתו ואחר כן שמע האיש ההוא על אסיר שנפל ביד שונאו והגיעהו אל תכלית הצער והרעב והעירום ימים רבים ונכמרו רחמיו על צערו ופייס לשונאו עד שהתירו ומחל לו את דמיו ויאספהו

מרפא לנפש

ולכך לא הכינו אל פעולות ה׳ מה שמטיב עם האדם תמיד אם מעט אם הרבה שכל הוא טובתו ואין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו: **כמו שאמר הכתוב רשע כגובה אפו בל ידרוש** מי נתן לו חילו כמו שזכר הם כי הלל רשע על תאות נפשו ואמר הם יחילו **דרכיו** בכל עת וגו׳ ולכך אין אלהים כל מזמותיו כל מחשבותיו ומזמותיו שאין אלהים נותן לו כח לעשות חיל ולכך אינו מחייב א"ע לעבוד את ה׳ על כל הטובות שקבל מאתו יתברך עד הנה: **והשני צאתם אל העוה"ז** ר"ל שהאדם נולד יוצא לעולם הזה בלי שום שכל והוא נמשל כבהמות וכעיר הוא חמור קטן ואינו מבחין בין טוב לרע: **והתגדלם** כו׳ ונתגדלו מקטנותם והולך בטובות גדולות ומרובות: **עד ששבו אצלם** רגילות ונהיו אצלם מורגלים והרגל נעשה טבע אצלם וסוברים שכך ראוי שיהיה להם לעולם: **וכאשר ישכילו** ואף לאחר שיבינו וישכילו גם אינם משימים על לבם חיוב כו׳: **יסכלו** לשון סכלות ופתיות: (*מושב על העת): **ומשלם בזה** והם נמשלים בזה: **ואח"כ שמע האיש** מאנשי החסד שנזכר על איש אחד שנשבה ונאסר במאסר ביד

פת לחם

ההם מוסבת על הטובות והכונה שאינם מבינים בטובות הם פעולת ה׳ ואחר שהם באים ממנו ית׳ ויהו מלקחם להם אין מקום לקנאה ולא תועלת בהשתדלות יתירה: **רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים** כו׳ שלפני זה אמר כי הלל רשע על תאות נפשו ומסיים דבריו בפסוק זה ואומר שהרשע מחמת גאותו וגאונו אינינו דורש על סבת טובותיו לדעת מקור מוצאם ומאין באו למו כי אין זכרון אלהים בכל מזמותיו ומחשבותיו. ויתכן לפרש כונת המחבר בפי׳ הפסוק בדרך צחות לומר שמפני גובה רוחו גאותו וגאונו הוא מדמה שהכל ראוי וגאות לו ולכן אינינו מסתפק במה שבידו ודורש להשיג מה שלא השיג בדיין כנ"ל לז"א בל ידרוש הכונה במלת בל מה שאין לו עדיין והוא דורש להשיגו: **צאתם אל העולם הזה** הכונה במלת צאתם אל היציאה מן ההעדר או הכונה בכאן על צאתם מבטן אמם: **כבהמות סכלות ובעיר** על סכלות העדרי אמר כבהמות סכלות באין מבין ועל סכלות קניני אמר וכעיר שהוא החמור הבחור שהוא מכיר דרכיו ומבקש אבוסיו: **והתגדלם בטובת אלהים והתגלגלם בהם** על הטובות התמידיות כמו החיים והבריאות אמר והתגדלם בטובת וכו׳ שהם גדלים בהם ועל הטובות הבאות לעתים וחוזרים בגלגול הזמן אמר והתגלגלם בהם: **רגילות וידועות** על התמידיות אמר רגילות ועל הבאות לפרקים אמר ידועות שאף שאינם רגילות אעפ"כ הם ידועות להם ומבוקעות בעיניהם מחמת הזמן שהרבה פעמים: **כאילו הם עצמיות להם** עצם מעצמיהן: **בלתי סרות מאתם ולא נפרדות מהם** כו׳ הנה מלת סר יאמר גם על דבר שנעדר ונתבטל מציאותו לגמרי כמו אם גולחתי וסר כחי (שופטים טז) שכח האדם אין לו מציאות בזולת נושאו שהוא האדם וכן וסרו הצפרדעים (שמות ח) שמתו ונעדרו ונבטלו מהם אולם לשון פירוד לא יצדק זולת על דבר שנפרד ממחברתו והוא קיים במציאות בפ"ע כמו באברהם ולוט נאמר ויפרדו איש מעל אחיו והנה שתים רעות אלה הקרינם לאדם בטובותיו שבידו כי מהם שיסורו ממנו ויעדרו ממציאותם כמיתת בנים ושריפת קנינים ר"ל ומהם שיפרדו ממנו ויגיעו לזולתו כמ"ש יצבור ולא ידע מי אוספם ובאמת לא רעה זו כרעה זו שהראשונה היא רעה קלה להיותם בהם תקוה להשיג עוד אותו דבר שנעדר מעצמו מפאת דבר שעודנו נמצא רק שהוא ביד זולתו עדיין שהאדם יושב ומצפה אולי ישוב עוד לידו אולם מצד אחר יש בשניה מחלת לב יותר כי קשה כשאול קנאה שיראה שהאדם עמלו ביד זולתו כמ"ש אדמתכם לנגדכם זרים אוכלים אותה (ישעיה א): **כאשר יגדלו ותתחזק הכרתם** אע"פ שחזק כח הכרה שלהם אעפ"כ יסכלו טובת הבורא עליהם כלומר יהיו נשארים סכלים בלתי מכירים בטובות הבאים עליהם ואמר יסכלו לשון פועל כמו ידברו יספרו אע"פ שבאמת הם נשארים בסכלותם הקדום ואין דבר שנתחדש אלא רק לפי שהזמן גורם מצד גדולם להכרה שיש בכחם אז לצאת לפועל וכאלו הם דוחים אותה ומעכבים בידים עד שהסוגר מבית מנה: **ומשלם** בזה המשל שלהם בזה הדבר: **שמצאו איש** כו׳ המ"ם בשו"א והצד"י בקמ"ץ כמו ומצאה איש בעיר: **ויתנדב עליו בכל** כו׳ הראה נדיבתו עליו בכל דבר הטוב והצרך לו: **עד שהשכיל והבין אופני** כו׳ שנהג עמו כך כל משך ימי עוללותו עד שגדל והבין וכו׳ ודייק באמרו אופני דרכי טובותיו. כלומר שהנער חסר לב אין מבין באיזה דרך הטובה באה ואיזה אופנים וגלגולי סבות מביאים לו דרך הטובה ואין לו רק הרגשת הטובה וערבותה בשעתה משא"כ אח"כ בבואו לכלל דעת הוא מבין דרך הטובה וגם אופני גלגולי סבותיה וסבן: **על אסיר שנפל ביד שונאו** המלה הניח עליו תואר אסיר ואח"כ ביאר שענין מאסרו בא לו ע"י שנפל ביד שונאו וכו׳: **והגיעהו** שונאו הגיע אותו אל תכלית הצער וכו׳: **הצער והרעב** כו׳ הכונה במלת הצער על יסורים בפועל כמו הכאה בשוטים ועקרבים וכדומה ואח"כ זכר הרעב והעירום שהם הסרון הצורך: **ופייס לשונאו** כו׳ לשון פיוס הוא בדברים

טוב הלבנון

ה׳ המטיב בהם אליהם שעדיין הרבה עליהם מטובה הלא: **רשע כגובה אפו וגו׳** לגודל גאות רשע שחושב שלא לבדו נתנה הארץ וכל פועל ה׳ למענו בל ידרוש להכיר טובות הבורא שעליו כי מצער היא בעיניו. ולכן אין אלהים כל מזמותיו. בכל מחשבותיו אין שום הודאה לאל הגומל אותו טובתו. כי ההכרה קרובה אל בירור מציאותו כאמור לעיל: **ועיר פרא** חמור קטן מדברי: **בטובות האלהים העודפות** הולכים ומוספים הטובות עליהם בתמידות: **עצמיות להם** שהם להם כמו ענין העצם אשר בכל דבר שא"א שיסור ממנו אם לא שיבוטל הדבר ההוא ממה שהוא: **יסכלו טובות הבורא עליהם** כלומר יהיה סכל מטובות הבורא הקשורות עליו מעודו. ולא הכיר מעולם העדרם וברעה אשר תמצא אותו אלולי הם. וכמאמר החכם אלולי ההפך לא היינו יודעים מעלות הפכים: **עד שהשכיל** אחר שנתגדל: **על אסיר** אדם תפוס

ביד

האיש אל ביתו והיטיב לו במקצת הטוב אשר היטיב בו לתינוק והיה האסיר מכיר בטובת האיש עליו ומודה עליה יותר מן התינוק שגדל בה מפני שיצא מענין העוני והצער אל ענין הטובה והשלוה בעת שהכרתו בה גמורה על כן הכיר טובת האיש החסיד וחסדו מאד. והתינוק לא הבין מעלת הטובה עליו אע"פ שהתחזקה הכרתו והתישב בדעתו מפני שהיה רגיל בה מימי נערותו ואין איש מאנשי השכל מסתפק שחסדו וטובו על התינוק כוללים ונראים יותר ושהוא חייב בהתמדת ההודאה והשבח עליהם יותר. וזה דומה למה שאמר הכתוב (הושע יא) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו ולא ידעו כי רפאתים. והשלישי מפני מה שמוצא אותם בעולם ממיני הפגעים ומה שמגיע אליהם מעניני ההפסד בגופם ובממונם ולא הבינו סיבות אופני טובתם בהם ותועלות הנסיון והמוסר להם כדברי הכתוב (תהלים לד) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ושבחו כי הם וכל אשר להם

מרפא לנפש

הוגהו: והגיענו והביאו: ואין איש מאנשי השכל מסתפק אין ספק אצלו שהטובות שעשה את מהן לתינוק כוללים יותר מכל הטובות שעשה לאסיר שהרי אם לא אסף אותו הביתה היה מת שם וכן את"כ מאחר שהאסיר שאפשר שיכול היה לכלכל נפשו מבוראו בתחבולה אחרת ויכולת וא"כ מהראוי היה לתינוק להודות ולשבח שהטובה יותר מהאסיר ואינו עושה כן והוא מפני שהוא רגיל בטובותיו מקטנותו וסובר שכך היא המדה וראוי לו וכן הדבר ברוב ב"א שנוהגין כתינוק הזה: כמ"ש ואנכי תרגלתי הולכתיו ממצרים כאשר ישא האומן את היונק: ולא ידעו ולא רצו לידע כי אני ה' רפאתים: והשלישי כו' ולא הבינו סבות אופני טובתם בהם להטיב תמיד בכל מה דעביד רחמנא לטב עביד וכל הרעות הנה טובה לאדם או שהם לתועלת הנסיון שמנסה הש"י לצדיקים להרבות שכרם והם יסורים של אהבה: והמוסר להם או שהם על דרך העונש וממרקין בו את העונות כמ"ש בהתבונן כ"ז

טוב הלבנון

ביד הונאו: תרגלתי לאפרים וגו' מעודם הנהגתי להם. קחם על זרועותיו. כמגדל התינוק עד שלא הכירו שאני רפאתי הרעות שהגיעו להם: מפני מה שמוצא אותם ר"ל שיש בני אדם אשר באמת רעות ופגעים משיגים אותם יותר על זולתם: הנסיון כמ"ש למען ענותך ולנסותך לדעת את אשר בלבבך (דברים ח): והמוסר להכניע גאותו ורום לבבו: ושבחו כי הם וכל אשר להם כלומר הממון והבריאות שהיה להם

מקודם

פת לחם

כמ"ש (ברכות כח) ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון ודייק בזה לרבותא שאע"פ שלא פדה אותו בממונו ולא הספיק עבורו כלום אעפ"כ היתה הודאתו לו גדולה: מענין העוני והצער כו' העוני בחוסר הצורך כרעב ועירום שוכר כמ"ש ויענך וירעיבך וכן כל פרטי עינוי האמורים שיה"כ כולם הוכר הצורך הם וגם תואר עני הונח ע"ז והצער הם יסורין בפועל כנ"ל ואמר שיצא אל ההפכים והם הטובה והשלוה שהיפך הצער היא הטובה והפך העוני היא שלות הלב ומנוחתו במילוי צרכיו והקדים בכאן העוני לצער להיותו קודם בזמן בטבע המאמר ובתחלה הקדים הצער לעוני להיותו הנה קודמת לעורר רחמי האדם עליו כפי טבע האנושית ביותר יתפעל לב האדם בראותו את רעהו בצער מכאוב בפועל מבראותו אותו חסר המצטרך לו וכן דייק הם באמרו וכמרו רחמיו על צע"ו: בעת שהכרתו בה גמורה מלת בה מוסב על העת. כלומר שכח ההכרה שלו נגמרה בשלימותה בעת ההיא: טובת האיש החסיד וחסדו הם שתי בחינות בחינה מעלת הטובה וערכה ובחינה ב' שעשה לו רק בחסד ולא בגמול מחוייב לו: והתישב בדעתו שנתיישבה דעתו לו והיא מלילה רגילה והכונה שבשמחשבת אדם מסופקת בדבר דעתו פונה לכאן ולכאן ואינה מיושבת במקום אחד והנה הנער חכר לב ומסופק בכל ענין שלו עד שיגדל ויתברר אלו הפיקוחין ואז התיישב דעתו במקום א': כוללים ונראים יותר שאותן הטובות כוללים בטבע העולם כל הברואים שכולם צריכין לגידול בזמן הינקות ונכל הטובות ההוות בזמן ההוא ולכן הם נראים לכל לטובות גדולות להיותם מנוסים בהם מש"כ בטובת הגאלת המאסר שרוב בני אדם אינם מנוסים בה ולפי פי' זה הוא דבר אחד ויש לפרש שני דברים שמלת כוללים כוון שיש בטובות התינוק המה טובות כוללות דהיינו שכ"א כוללת כמה טובות פרטיות דרך משל בניסואי האשה שהיא עזר בעסקי הבית ומגדלת מן החטא ויולדת בנים לקיום המין ומלות נראים יותר כוון לומר שטובת התינוק נראית יותר בבירור שהיו מוכרחות לו משא"כ טובת הגאלת המאסר אינם נראות כ"כ לטובה גדולה שהיה אפשר להבוד שבעוד ימים היה גם אף שהוא ממנו והיה מתפיס מעצמו ומניחו כי כן דרך העת גבר להתקרר בהמשך הזמן כמ"ש עד אשר תשוב חמת אחיך (בראשית כז): בהתמדת ההודאה והשבח ההודאה היא ההגדה שמקבל הטובה מגיד למטיב שהוא מכיר בטובתו והשבח הוא הסילוק במהלל אותו על כך ומפאר אותו במעלת הנדיבות והחסד: ואנכי תרגלתי לאפרים כו' ולא ידעו כו' הרי שהרגילות הנה להעדר ידיעה: ממיני הפגעים ומה שמגיע אליהם הם כ' חלוקות כי פגעים נקראים המקרים המתרגשים בעולם כשריפת אש ושטף מים שלפי הנראה הם דברים המתהלכים לתומם בטבע העולם ומזיקים לפוגע בהם מבלי כונה אליו בפרט (ומ"ש לך פגע בו ויפגע בו גם נאמר בבחינת קרבת המות כאלו המות הולך נכחו ופגעו זב"ז ואין כאן מקומו להאריך) ולזה נקראים פגעים כאדם הפוגע בחבירו בלכתו לתומו ועליהם אמר ממיני הפגעים ועל הדברים הנראים לעין כל שהם שלוחי ההשגחה להגיע היזק במכוון עליהם בפרט אמר ומה שמגיע אליהם כו'. ויותר נראה שמה שהייה בגופם ובממונם הוא המכוון בב' חלוקות הנ"ל שעל מקרי הגוף אמר פגעים ועל הפסד הקנין אמר ומה שמגיע עליהם מעניני ההפסד וביאור הא"כ שזה בגופם וזה בממונם: סבת אופני טובתם ותועלות הנסיון והמוסר להם הם ג' חלוקות שהרעות שהוא ית' מביא על האדם יש ג' בחינות אם שכוונתו ית' שיהיו הרעות ההם סבה לטובתם בעוה"ז כמכירת יוסף ומאסרו שהיו סבה למלכותו ויש מהם שהכונה בהם לתועלת הנסיון שיכיר המנוסה מדרגתו ותועלת גדולה היא להם להוסיף אומץ בהוציאה כחם לפועל כמבואר בדברי החוקרים בנסיונות הצדיקים ובפרט בנסיון עקידת יצחק מה שאין כאן מקומו להאריך ועי"ז אמר לתועלת הנסיון או שהיה הכוונה לתועלת המוסר. כלומר ליסר אותם על עונם בעוה"ז כדי להצילם משטף אף והאכזריות חמה בעולם הגמול וע"ז אמר והתועלת המוסר שמלת ותועלת מוסבת על הנסיון ועל המוסר: אשרי הגבר כו' והנה אם תפקח עין המלה כל הג' חלוקות כלולים בכתוב כי באמרו אשרי הגבר אשר תיסרנו יה הוא מאמר נגזר בפני עצמו וכוון בזה להועלת הנסיון שע"י זה יוסיף אומץ להתגבר לעומת יצרו כנ"ל וכבר ידוע מדברי רז"ל שתואר גבר הונח על התגברות נגד היצר ואמר אח"כ ומתורתך תלמדנו שכוון בזה לבחינת סבת הטובה כידוע מדבריהם שהתורה היא אחת מג' דברים שנקנים ע"י יסורין ולמדו ז"ל ממקרא זה בעצמו וכוו"ן במלת ומתורתך הוא במקום או כמו וי"ו מכה אביו ואמו וכאמרו להשקיט לו מימי רע כוון לבחינת תועלת היסורין שע"י יסורי עוה"ז יבכון נפש בדד עליו ושוקט באחריתו: ושבחו כי הם וכל אשר כו' שמאורעות הללו

טובות שהטיב להם הבורא נדבה וחסד וגזר בהם בצדק כפי מה שחייבה חכמתו וקצו בהראות צדקו בהם ולא שבחוהו בהגלות חסדו עליהם והביאה אותם סכלותם לכפור בטובה ובמטיב בה להם ואפשר שתביא הסכלות רבים מהם להתחכם עליו במעשהו ובמיני הבריאות אשר בראם לתקנתם. ומה נדמו בזה אל אנשים עורים הובאו אל בית מוכן להם בכל תועלותיהם והושם כל דבר בו על מכונתו הטובה והותקן על התקון הנאה והנאות לתועלותם וכונת תקנותם וזומן להם בו עם כל זה כחלים מועילים ורופא חכם לרפאם בהם כדי שייטיב ראותם והם התעלמו מעסוק ברפואת עיניהם ולא שמעו אל הרופא אשר היה מתעסק ברפואתם והיו הולכים בבית בענין רע מעורונם וכל אשר הלכו בבית נכשלו בדברים המוכנים לתועלתם ונפלו על פניהם והיה מהם מי שנפצע ומי שנשבר ורב צערם ונכפלה רעתם והיו מתרעמים על בע"ה והבונה אותו וגנו את מעשהו והיה בעיניהם כמקצר וכמנהיג רע והשבו כי לא כוון בהם כוונת טובה וחסד כ"א כוונת הצער והנזק

מרפא לנפש

ע"ש: וקצו בהראות צדקו בהם לשון קצתי בחיי ר"ל כשבאים עליהם יסורין על עונותם אין מקבלים אותם באהבה לומר שהצדק עשה הקב"ה עמהם: ולא שבחוהו בהגלות חסדו עליהם או שמא הם יסורים של אהבה והם חסד אל כל היום כמ"ש כל ארחות ה' חסד ואמת או חסד או אמת כמ"ש בזה בהשבון פ"ז ע"ש: להתחכם עליו במעשהו למ"ש. כי רבים מן הסכלים יחשבו שהם יותר חכמים מהש"י ובאים לגנות מעשה הש"י ומחרפים ומגדפים בראותם רעתם שמגיע להם ממעשה הש"י ולא יחשבו כי הם עצמם שגרמו להם זה. וזה ע"ד אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו עכ"ל. והוא כמ"ש במו"נ פרק י"ב מח"ג על תלונות פילוסוף א' שהרעות בעולם יותר מן הטובות וכו' והביא הרמב"ם שם באורך וכלל דבריו שנראה שרוב רעות האדם בעבור רוע בחירת האדם עצמו מהם מחמת רוע סדר הנהגת האדם במאכלו ובמשתהו ובמשגל או שהוא רודף אחר דברים שאינם הכרחים לו ועי"ז טפל בצרות ומאורעות ומתרעם על מדותיו יתברך ואילו היה מסתפק בהכרחי לבד לא יבא לכל הצרות כי ההכרחי הוא נמצא בקלות ומוכנת לכל אדם ע"ש באורך. ועיין בהשבון כ"ב גם כן כדברים האלה ויש לפרש עוד להתחכם עליו במעשהו הוא ממרה את האנשים ועושה בהן רע כמו שכתוב בשי"ג פ"ז מהם שלא ישים הטובה שבה לשמירות הבורא וכ"כ בהשבון השני ע"ש: ומה נדמו בזה למה הם דומים בזה: וזומן להם בו ושם בבית ההוא היה ג"כ מוכן ומזומן רופא חכם ורפואות שמועיל לעינים כדי שיתרפאו מעורונם והם לא די שלא שמעו אל הרופא ולא עסקו ברפואות לטוב להם אלא הלכו בבית אנה ואנה שלא לצורך ועי"ז הביאו עליהם

פת לחם

שאלו גם כל אשר להם כל הדברים העוברים עליהם הם כלם טובות שהטיב להם הבורא מגודל טובתו וחסדו: וגזר בהם בצדק גזר בהם כפי דין הצדק ע"פ מה שחייבה חכמתו: וקצו בהראות צדקו בהם שאמת יש לאדם לקבל בלב טוב מה שהוא ית' מראה דינו הצדק בו שזה מורה השגחתו ית' עליו ושהוא מיסר אותו מדה במדה כדי שיבין ויתבונן ויפשפש במעשיו ושב ורפא לו גם למרק עונו לטוב לו להיות שמת ביסורין כמאמרם ז"ל חייב אדם לברך על הרעה כשם כו' והם קצו בזה: ולא שבחוהו בהגלות כו' כלומר על ידי שקצו בדברים שנראים לרעות אף שבאמת נפונה בהם כונתו ית' לתכלית הטוב להם נמשך מזה שגם לא שבחוהו בטובותיו וחסדיו הגלוים והרי הוא אלכם כאומר לא מדובק כו' או הכונה באמרו וקצו בהראות צדקו ולא שבחוהו בהגלות כו' על בהיפך ראשונה שאמר שלפעמים הרעה שבה לטובה הבאה אח"כ כנ"ל והכונה שכמו שלא קבלו מתחלה בספ"י וקצו בצדקו ית' כנ"ל כן גם אח"כ אף שכבר נגלית הטובה שנתגלגלה ממנה לא שבחוהו אז ג"כ כי דיים שהסירו תלונותם אז: להתחכם עליו במעשהו ובמיני הבריאות כו' אמר במעשהו על הדברים הכוללים הנוהגים בטבע העולם כמו החום היתר והקור המופלג שנפש האדם קצה בהם וידמו הסכלים שהעדרם היה טוב ממציאותם ואפשר שכוון באמרו במעשהו על ההנהגה שהוא ית' מנהיג עולמו שההנהגה נקראת מעשה כמ"ש מה יהיה משפט הנער ומעשהו (שופטים יג) שהכונה שם איך להתנהג עמו ובהיות שבאמת דעת האנושית קצרה בהנהגת העולם כראותם צדיק ורע לו והפכו והסכלים האלה מדמים שאילו היתה הנהגת העולם מסורה לידם היתה יותר טובה נאה ומכוונת ממה שהוא עושה ובאמרו ובמיני הבריות וכו' הכונה על הברואים המזיקים וגמחים כהערביות והדומים מה שבאמת הכל עשה יפה לתקנת האדם וז"ש אשר בראם לתקנתם: ומה נדמו בזה מה מאד נדמו בזה הענין אל וגו': על מכונתו הטובה על בסיסו הראוי לו: על התיקון הנאה והנאות כו' הם ב' בחינות שהדברים הצריכים לצורך כל ב"א כמו כראות טובות למושבם ומטות נאות למשכבם אמר שהותקן על התיקון הנאה ועל הדברים הצריכים להם בפרט אמר והנאות לתועלתם כמו כלים המיוחדים לשום בהם הכחלים ושאר דברים הנאותים לחכמים רפואתם: וכונת תקנתם שכל זה נעשה בכונה מכוונת לתקנתם ולא שהיה נמצא כך במקרה מכבר בכל פרטיו כפי הצודק להם אז שבוודאי היה מן הנמנע להמצא כ"כ בשלימות כמי שנעשה בכונה עבורם כי מטבע המקרה להיות חסר או מעט ואם הרבה: כחלים שם כולל הסמים המשמשים לרפואת העין: שייטיב ראותם כלומר שתהיה ראותם טובה ומלת ייטיב שיהיה טוב כמו לא יצר לצעדך (משלי ד) לא יהיה צר: מעורונם מחמת עורונם: מי שנפצע ומי שנשבר פצע הוא ביקוע ורעוע העור והשבר שנתרועע ע"י הכאה והשבר הוא שבר יד או שבר רגל או נגע: ורב צערם הרגשת כאבם וזה על הנפצעים שהוא רק דבר מצער לשעתו ועובר אח"כ: ונכפלה רעתם הוא על הנשברים שנעשה בהם מום קבוע וצודק לקראו בשם רע שנתלט ואמר ונכפלה רעתם שעד הנה היה בהם מום העורון לבד ועתה נתוסף מום השבר ההוא: בעל הבית והבונה אותו, על מי שהבית שלו אמר בעה"ב ועל האומן הבנאי שבנה אותו אמר והבונה אותו שכן דרך המתלונן על איזו נזק שקבל להתלונן גם על כל מי שהיה איזה גרם או חלק בדבר המזיקו אף שלא כוון ולא ידע שיגיע לו נזק והוא כאומר מרשעים יצא רשע: במקצר והוא העושה איזה עסק ברפיון ידים ובלי שום לב שאז אינו עולה בידו בשלימות ולזה נקרא מקצר שמקצר הדבר משלימותו

והדבר

טוב הלבנון

מקודם היה הכל בחינת הבורא וחסדו עליהם ולמה נפלו פניהם בהפסדם. וא"כ ודאי הרעות שהגיעו אליהם הם ג"כ לטובתם לפי שגזרה חכמתו שיולד מזה תועלת אליהם: ולא שבחוהו בהגלות חסדו עליהם מאחר שהם חשבוה לרעה. והאלהים חשבה לטובה להם: להתחכם עליו במעשהו ר"ל מאחר שאינם יודעים שה' דיבר טוב עליהם ולהטיב להם באחריתם הביא עליהם הדבר אשר שיפלו ברעה במה שישתדלו להסיר מהם הדבר עד שיאמרו לפי סכלותם כי הרע הוא יותר במציאות וכאלו כך נבראו לעמל ולצער והרע נמשך במקרה מצד טבע הבריאה ח"ו אשר ברא אלהים לעשות להנאתם ולטובתם: ורב צערם נתרבה צערם:

וגם

ונרם להם זה לכפור בטובת בע"ה וחסדו כמו שאמר החכם (קהלת י) וגם בדרך כשסכל הולך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא וכיון שהוא כן התחייבו אנשי החכמה והמדע להעיר מי שלא הבין טובות הבורא ולהורות בני אדם לדעת יתרונם בדרך שכלם. כי כמה טובות מגע בעליהם ליהנות מהם וערבב שמחתו בהם חסרון הכרתו אותם וידיעתו מעלותם וכשמעירים את בעלי הטובות להכיר אופני יתרונם ומגלים להם מה שנעלם מדעתם מהם יגדל שבחם ותרבה הודאתם למטיב להם וישגו בזה אל התענג וההנאה בהם בעוה"ז ולשכר טוב לעוה"ב. וכבר אמר החכם בענין הזה (שם יב) דברי חכמים כדרבונות וכמשמרות נטועים בעלי אסופות דמה החכם דברי החכמים לדרבונות בענין ההערה ודמה אותם למסמרות

מרפא לנפש

מכות ופצעים ולא עוד אלא אף גם התרעמו על בעל הבית כו': ואמר לכל סכל הוא שסכל מעשה סכלות מאחר שלפי דעתו אינגו כרצונו. (כי מקודם היה להם מום אחד עורון ועכשיו היה להם עוד צער הפצעים וצער השברים): התחייבו אנשי החכמה והמדע כו' ולכך מחוייבים החכמים הנבונים שבכל דור להעיר וללמד את בני האדם ולהורותם שידעו ויכירו את גודל הטובה שטובה הש"י עמהם כאותן הרופאים שנותנין רפואות שייטיב ראותם ולא יהיו סומים לעולם ואז יגדל שבחם ותרבה הודאתם כו' ומי שלא שמע אל הרופא איהו דאפסיד אנפשיה ונופל בגרות ובנזקין כמו אלו העורים וכמו שכתוב בשם המורה כנ"ל: דמה החכם דברי החכמים לדרבונות הוא מקל שמחרישה ונקרא גם כן מלמד הבקר או מרדע. וז"ל הרב מברטנורא במשנה דכלים פ"ט מ"ו על משנה מלמד שבלע את הדרבן. מלמד מקל ארוך וברא[ש]ו כעין מסמר דק מדריכים בו הפרה לתלמים לכך

טוב הלבנון

וגם בדרך כשסכל הולך וגו' ר"ל גם מה שהסכל משתדל להתהכם ולבקש תחבולות להסיר מעליו הנזק. לבו חסר הוא נופל ביותר סכלות עד שנראה שאין לו לב כלל. וכאלו מכריז בפני הכל איך שהוא סכל. וכן פירש"י בקהלת: כי כמה טובות וכו' חסרון הכרתו. מאחר שאינו מכיר בטובתו מבקש תחבולות רבות לדחות אותה עד שמערבב ומבלבל טובתו: בענין ההערה ר"ל בבחינת מה שמעוררים את האדם לעבודת בוראו ומכונים להנהיגו בדרך טובה כמו הדרבן לבקר: ודמה אותם ר"ל שדמה דברי החכם למסמרות

פת לחם

והדבר הזה לא די שאינו מועיל כי לפעמים אף מזיק: וכמנהיג רע הוא איש מבוהל ומשתגע שכל עניניו ברע שמה כי בשגעון ינהג: הצער והנזק נגד הנפלאים והנשברים כנ"ל: וגם בדרך כו' כלומר לא מבעיא בשבתו בביתו שהוא יושב בטח ואינו משים לב לפקח בעניניו כי גם בדרך שידוע לכל שהדרך עלול למכשולות הולך בלי שום לב ונכשל תמיד ולזה הוא מורה לכל שהוא סכל משא"כ בשבתו בביתו שאז אין סכלותו נראה כ"כ ולפ"ז מלת ואמר הוא לשון הוראה שהיא מורה לכל ואפשר לפרש ואמר לכל סכל הוא שאחר שהוא הולך ונכשל בסכלותו ואולתו תסלף דרכו הוא זועף וכועס על כל זולתו שסללו הדרך הזה באמרו שהתקינו מכשולות לרגליו ולפ"ז מלת ואמר הוא כמשמעה ומלת לכל הוא כמו על כל והנה פתרון המשל והכרו מבואר מעצמו שהוא יתברך ברא מין האדם בעולמו ולהיותם עורי לב מחי תפל ממכון שבתו השגיח להראות בעלול נורא עלילותיו על בני אדם אולי פועל ה' יביטו יקנו לב והם בעורונם ילכו ונפלו ונשברו ונוקשו ונלכדו באותן הדברים עצמן שנבראו לטובתן ואחר כך מתלוננים על רוע חלקם ומגנים כלל ענין בריאת האדם בזה העולם וכבר האריך בזה במורה בביאור סכלותם וכתב שם שסכל אחד מפילוסופי האומות הבר הבור שלם להראות רוע חלק האדם בעולמו ובריאתו היא נקמה לו לא כאלה חלק יעקב ומאמרם ז"ל נוח לו לאדם שלא נברא יש לו סוד ולא יכופף בזה שום משכיל על דבר אמת ובכית כלעת אנו בשלשה דברים אתה הקורא משכיל שים לבך למה שידעתי לך לבאר איך הם מכוונים לעומת שלשה מיני העורון הנזכרים למעלה כי הנה בסיבה הראשונה שהיא רוב טרדת האדם בעסקי העולם ושאון המון גלי תאותיו לא יתנו פוגת לרעיוני לבבו הנה בזה כודאי אין שום תקוה שמעצמו יעיר לבבו להכיר בטובת הבורא ית' ולשבחו כעל גמולות כי הסברה מאין תמלא אחר היות לבו עמוק הטרדות עד אפס מקום למחשבה זולתם ומלורף לזה היותו הבר הרבה תמיד לפי דמיונו וכל שיש לו איננו שוה לו למאומה והנה בין כך לכך אין בלבו שום מבוא להכרת טובותיו וע"ז אמר למעלה רובם כעורים מלהכירם בהתם שאינו מכיר בהם כלל ובסבה השנית שהיא רוב רגילתו בהם מקטנותו והנה ידוע שבוודאי אין כח בהרגל להעדיר ולבטל הרגשת הדבר בהחלט שאף מי שיקוהו בשבט מוסר כל היום כמה בנים ירגיש גם באחרונה רק שלא תהיה חדת ההרגשה גדולה כ"כ כמי שלא טעם טעמו עדיין שאין הבה זו מספקת להעדר ההכרה מכל וכל וכן בטובות מגד רגילתו בהם אין הכרתו שלמה בהם לפי ערך גודל מעלתם וע"ז אמר למעלה ומהבין גודל מעלתם ונגד הסבה השלישית שהיא היות האדם מר נפש ומתלונן בהרבה מעניני טובתו מגד הראותם לרעות לפי שטחיותם בלי התבוננות ע"ז אמר שם ואינם משכילים ענינם כמבואר למעלה בין והתבונן כי קלרתי: להעיר מי שלא הבין כו' ולהורות בני אדם כו' על שבה הראשונה שהיא חסרון ההכרה בהתחלה מגד היסח הדעת אמר להעיר מי שלא הבין מזה לריך הערת כלל מעיקרא ועל השניה והשלישית שבלד הסוה שבהם חסרון ידיעת המעלה אמר ולהורות בני אדם לדעת יתרונם פירש מעלתם ומוסב על הטובות: בדרך שכלם כלומר שאין החכמים יוצאים ידי חובתן במה שיודיעו להמון יתרון מעלתם בדרך הודעה לבד וההמון יקבלו דבריהם בדרך אמונה רק מחוייבים להורות להם בחקירה שכלית עד שיבינו בעצמם: כמה טובות מגע בעליהם כו' כלומר בהרבה טובות מגלנו ראינו שהסיבה שמנעם בעליהם ליהנות מהם ולערבב שמחתו בהם היא חסרת הכרתו אותם כו' וגם במליצה זו פרט בתי הלוקות הנ"ל כי במלות מגע בעליהן ליהנות מהם כוון למניעת ההנאה לגמרי וזה כאמור להם בשבת חסרון ההכרה בהחלט כי בדבר שאין בו הכרה כלל עפ"י רוב תמנע הנאתו לגמרי ובמלות ערבב שמחתו בהם כוון להלוקה שנית שהיא הכרה בלתי שלמה כפי מעלת הדבר ובודאי בחלוקה זו לא ימלט שיהיה לו קצת הנאה אחר שהיה לו קצת הכרה אבל יתכן שע"י שלא הכיר מעלתם בשלימות נהג בהם מנהג בלתי נאות לערך מעלתם ונפל בהם הפסד ונזק ועל ידי כן נתערבבה שמחתו שהיה שמח בה כפי ערך הכרתו וזה אומרו מנע בעליהם כו' וערבב שמחתו כו' ומסיים חסרון הכרתו מוסב על מגע בעליהם כו' וחסרון ידיעת מעלותם מוסב על ערבב השמחה בהם ודוק: להכיר אופני יתרונם יתרון מעלתם והיינו בטובות שהוא מכיר קצת ומגלים להם מה שנעלם כו' היינו בבלתי ידועים לגמרי ואמר יגדל שבחם נגד הראשונים שהיו מכירים בהם קצת ומשמחה היו נותנים קצת שבח עליהם אך עתה שיכירו יתרונם יגדל שבחם ביותר ועל הבלתי ידועים לגמרי אמר ותרבה הודאתם שעד עכשיו היו מודים רק על אותן מעט הטובות שהכירו בהם ועתה יודו גם על אלו ותתרבה הודאתם במספר: וישיגו בזה כלומר ובאמת למי יועילו בזה אם לא לעצמם כי ישיגו ע"י זה כו': התענוג וההנאה אמר התענוג על הידועים קצת שהיו כבר נהנים מהם הנאה מועטת לפי הכרתם ועתה שיכירו ביותר תופלג הנאתם עד להתענג כי מלת תענוג מורה על הנאה מופלגת ועל הבלתי ידועים כלל אמר וההנאה שעד הנה לא היה להם שום הנאה מהם: בענין ההערה

נטועים בעלי אסופות בעבור קיום עניניהם בלבבות וקיום אופני החכמה בהם וכבר פירשו בבעלי אסופות בעלי החבורים בהסתרת דברי אשר בתחלת הפסוק והטעם וכמסמרות קבועים דברי בעלי אסופות כי הספרים המחוברים במיני החכמה קיימים עומדים אין תועלתם נפסקת ועל כן דמה אותם למסמרות נטועים. וצריך שנבאר עתה מענין הבחינה ששה ענינים. הראשון מהם מהות הבחינה ואמתתה. והב' אם אנחנו חייבין לבחון בברואים אם לא. והשלישי איך אופני הבחינה בברואים. והרביעי כמה מיני סימני החכמה בברואים אשר נוכל לבחון מהם. והחמישי איזה מהם קרוב אלינו ואנחנו חייבין לבחון בו יותר משאריתם. והששי במפסידי הבחינה והדברים התלוים בה:

פרק א אמר המחבר אך מהות הבחינה היא התבונן בסימני חכמת הבורא בברואים ושערם בנפש כפי כח הכרת המבחין כי החכמה ואם סימניה נחלקים

מרפא לנפש

הוא קרוי מלמד והמסמר שבראשו קרוי דרבן כמו דברי חכמים כדרבונות עכ״ל. וכתוב בערוך. מלמד שמלמד הפרה לחרישה ליתן חיים לבעלים. מרדע מורה דעה לפרה. דרבן שמוריד בינה לפרה ולכך דמה החכם דברי חכמים לדרבונות לפי כל ההלכה הנ״ל: ודמה אותם כו כלומר דמה את בעלי אסופות שהם בעלי המחברים ספרים ושרים למסמרות נטועים קבועים בכותל לא ימוטו לעולם כן ספריהם הנטועים יש להם קיום לעולם ודבריהם נכנסים בלב העומדים אותם כיתד הקבוע בכותל: וכבר פירשו המפרשים בהסתרת דברי אשר בתחלת הפסוק ר״ל שמלת דברי שבתחלת הפסוק ד״ח וגו׳ הוא נסתר כאן וקאי ג״כ על בעלי אסופות וכאלו כתוב דברי חכמים וגו׳ וכמסמרות נטועים דברי בעלי אסופות: והטעם ר״ל ופירוש הפסוק כך הוא וכמסמרות קבועים דברי בעלי אסופות והקדים הקדמה זו לומר אף שאין חכמים מעוררים את האדם לטובתו הרי יש ספרים וחבורים מחוכמים ונבונים וכל הרוצה ללמוד ולהעיר א״ע יבא וילמוד דאם לא כן אין אדם יוצא ידי חובתו אם אינו עוסק בספרי המוסר: ששה ענינים הם הששה פרקים בשער הזה:

אך מהות הבחינה מה היא הבחינה ואמר שהוא יתבונן האדם בסימני חכמת הבורא בברואים ויבערם בנפשו כפי כחו ושכלו כו׳ עד מקום שיד שכלו מגעת שלא יאמר האדם מאחר שלא ידעתי חכמת התכונה והגלגלים וחכמת יורדי הים באניות ויוצא מכמה אלפי אלפים סימני החכמה שברא הקב״ה בעולמו שאין יד הכל משגת את כולם וא״כ ישיב ידו מלבחון מה שידוע לו ויהיה סכל כל ימיו ולכך אמר שכל אדם יוכל לבחון כפי שכלו וימצא כמה סימנים מחכמתו יתברך כמו שיתבאר: כי החכמה ואם סימניה כו׳ ר״ל אעפ״י שסימניה נחלקים בכל בריה בפני עצמו יש בו חכמה אחרת מכל מקום כולם יוצאים מחכם יכול אחד

פת לחם

ההערה שכמו שהדרבן מעיר את הפרה לישר תלמיה כן דברי חכמים מעירים הלבבות ליישר דעתם אל האמת: בעבור קיום עניניהם בלבבות כלומר שהדברים שהחכמים מדברים ומלמדים להמון הם קיימים בלבם להיותם ברורים ומיושבים ומתקבלים על הדעת ולזה דמה אותם למסמרות קבועים ואמר וקיום אופני החכמה בהם כלומר שע״י החיבורים כל עניני החכמות קיימים בעולם ואינם נשכחים במשך זמן רב: וכבר פירשו בבעלי אסופות כו׳ כוון לדרש חז״ל (ברבה קהלת) בפסוק זה שפירשו שם הענין על עשרים וארבעה ספרי נביאים הרי שפרשו בעלי אסופות בעלי החיבורים כלומר מחברי הספרים: בהסתרת דברי כו׳ כלומר שמלת דברי הכתובה בתחילת הפסוק שייכה גם לכאן כאלו ישנה פה ונסתרת מעינינו וזה שמסיים והטעם כלומר והכונה בפסוק וכמסמרות נטועים דברי בעל האסופות: קיימים עומדים כוון בשתי מלות אלו על שתי יתרונות הנמצאים בדברים שבכתב על דברים שבע״פ אחד שלא תפול הרפת השכחה בדברים הכתובים מפני שהאדם יכול לעיין בהם בעת צרכו וזה כוון במלת קימים שאינם נשכחים ונפסקים ובמלת ועומדים כוון להיותם עומדים במצב אחד בלי שיבוש ועירבוב משא״כ בדברים המקובלים ע״פ שיפול בהם השיבוש והעירבוב בהמשך הזמן ע״י רבוי מהשבות אדם ותחבולותיו: ואמתתה כלומר שיתבאר לך אמתת עניניה ולא כפי הנראה בהשקפה ראשונה: איזה מהם קרוב כו׳ איזה מסימני החכמה קרוב אלינו כלומר קרוב לדעתנו יותר ויושג לנו יותר בנקל ולכן בודאי אנחנו חייבים לבחון בו יותר מבשאר להיותו מושג אלינו בקוצר זמן וקדימת שעה קלה בקנין דבר יקר יקרה מאד גם כל שתתרחק הבחינה ויתרבו הטעותיה היא עלולה יותר לשיבוש וערבוב:

פרק א התבונן מקור ולא ציווי: ושערם בנפש כלומר שיעור ענינים המצייר בנפש פי׳ בשכל האדם הוא כפי כח ההכרה של אותו אדם המבחין: כי החכמה ואם סימניה כו׳ אע״פ שסימני החכמה והוראותיה חלוקים אעפ״כ וכו׳ וכונתו במליצה זאת לומר שלא יטעון האדם לומר אחרי שאנו רואים סימני החכמה חלוקים בברואים ומה שנראה בדבר זה הוא זולת מה שנראה בדבר זולתו א״כ אפוא ע״כ צ״ל שכל אחת מהתעפת מבורא מיוחד בפני עצמו ואחר שיש הרבה חכמות מיוחדות חלוקות זו מזו צריך להיות באדם הרבה כחות ההכרה

כח

טוב הלבנון

תקועים בעלי אסופות. ר״ל המסמרות בעלי ראשים רחבים שאינם נשמטים מהר כ״פ רש״י בקהלת בשם דונש. ולפירוש הב׳ הוא בהסתרת דברי וכו׳: בעבור קיום עניניהם ר״ל שהחכמים עצמם דומים למסמר קבוע. בעבור שעניניהם קבועים וקיימים תמיד בלבם וכמש״ה רגלי חסידיו ישמור: וקיום אופני החכמה בהם חכמתם מתקיימת בהם. ולפי׳ זה כמסמרות נטועים בעלי אסופות. קאי אחכמים עצמם: וכבר פירשו ר״ל עוד יש בזה פי׳ אחר. דבעלי אסופות אינו ר״ל הם עצמם רק ספריהם אשר יחברו: בהסתרת דברי כלומר הפסוק קיצר והעלים מלת דברי לכתוב וכמסמרות נטועים דברי בעל אסופות ודברי שבראש הפסוק מוסב על שניהם. כמו אל בקצפך תוכיחני ובחמתך תיסרני (תהלים לח) שפירושו אל בקצפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני. והרבה כזה בכתובים: מהות הבחינה מהו הבחינה: ואמתתה עצם עניניה: במפסידי הבחינה הדברים הגורמים שיתרחק האדם מן הבחינה:

פרק א ושערם בנפש לחשוב בהם בשכלו: כפי כח הכרת המבחין כי ודאי חקר אלוה לא ימצא לשום אדם ואין גם אחד שיבין חכמתו ית׳ בשלימות. אך רק מחוייב להכיר מעט כפי אשר בכחו: כי החכמה ואם סימניה נחלקים ר״ל אע״פ שסימני החכמה מתחלקים הרבה בברואים. ר״ל כל

מין

בברואים היא ביסודה ועיקרה אחת כשמש אשר היא אחת בעיקרה ובעצמה ומתחלקות מראות נצוציה בשמשות הנעשות מן הזכוכית הלבן והשחור והאדום והירוק ומשתנה אורה כפי השתנות צבעי הזכוכית וכמים שמשקין מהם הפרדס שפרחיו שונים זה מזה במראה שהם נראים עליהם במראיהם. על כן התבונן בבריאות הבורא מקטנם ועד גדולם והתישב בנעלם ממך מהם תמצאם כאשר ספרתי לך בעז"ה. ומפני שהם מתחלקים בברואים התחייבנו להתבונן ולחשוב בהם עד שיתיישב ענינה בנפשותינו וינוח ברעיונינו ואילו היה סימניה על דרך אחת בברואים כלם לא היה ענינה מסתפקת על אחד מהם והיה המשכיל והכסיל שוה בהכרתם. והעילה בזה שהדבר שהוא עושה מעשה אחד תדיר מורה שמעשהו אינו לרצונו אך הוא עושה בטבעו שהוטבע עליו בלבד ויש לו מכריח שמכריחו על המעשה ההוא ואין לו יכולת לשנות ממנו כאש אשר

מרפא לנפש

ומיוחד והוא לא ישתנה ח"ו מעולם ועד עולם רק כל דבר ודבר שבעולם קבל תכונתו ומתכונתו כפי הראוי לו לצורך העולם ולכך בכל דבר שבעולם הן קטן או גדול מכלם יכול להבחין יכולת הבורא יתברך וחכמתו כמו שנתבאר בשער היחוד כשמש אשר היא אחת בעיקרה כו': ונשתנה אור השמש בשמשות. בחלונות הנעשים מכמה מיני זכוכית הלבן והשחור כו'. והיינו בחלונות שובר שיש כמה גוונים בהשמש אבל באמת השמש בעיקרה אחת רק המקבלים דהיינו הזכוכית נשתנה לגוונם וכן המים ההם במראה אחד וכשנופלים על הפרחים המשונים במראיהן נשתנה גם מראה המים שעליהם ואם שהדבר הזה נראה לעינינו בדברים גשמיים כ"ש וק"ו בנוגע לצייר את זה בחכמת הבורא יתברך שהוא וחכמתו אחד והמקבלים קיבלו כל אחד תכונתו וצורתו כפי הראוי לו: ע"כ התבונן כו' והתישב בנעלם ממך ואם יש דבר שלא תדע תועלתו ותכליתו רק כאשר תתישב ותסתכל היטב בכל הדברים תמצא שכלם בחכמה עשה ואין לך דבר שאינו נצרך ולתועלת ויש בו חכמה נפלאה: כאשר ספרתי לך לעיל בשער היחוד ויהיה פירושו המצאם בע"ה כאשר ספרתי לך: ואלו היו הסמניה כו' לא היינו צריכין להתישב על הוה דברים נסתרים כי כל החכמות היו גלוים ומפורסמים: והעילה בזה והטעם בזה למה באמת אין כן הבריאה הוא הוא מפני שהדבר הוא עושה מעשה אחד תדיר הוא מוכרח מדבר אחר שלא יוכל לשנות את הפקידו: כמו האש כו' וכן נראה בשמש וירח וכל הגלגלים שהם מוכרחים

טוב הלבנון

מין ומין שבברואים יש בו מן החכמה בזולת הבירו. עד שנראה שאין מקום לחקור בה: ביסודה ועיקרה אחת הכל הולך אל מקום אחד והוא אחד וחכמתו אחת: כשמש אשר היא אחת הואיל באור שהשנויים אינם מצד הפועל רק מצד המקבל הפעולות כמו הזכוכית השחור שמקבל אור השמש יתהוה ממנו להפעמה לשחרות ומן האדום אדום ומן הלבן לבן: וכמים שמשקין בהם הפרדס שפרחיו שונים ר"ל כשיורדין מים על הפרחים שזה אדום וזה לבן ד"מ נראים המים המונחים על הפרחים בצבע הפרחים. וכבר היה נראה שהמחבר עשה בזה משל שלא לצורך כי היה יכול להמשיל במים הנתנים על זכוכית אדום ושחור שנראה כצבע שבו הוא הזכוכית. ובאמת שכל דבריו שניהא מהלו מענינים הפועלים כמו השמש שפועלת האור. ובמקבלי האור יפיג שנויים מצד עצמם וכסבור שהשמש עצמו נשתנה. וכמו כן המים הפועלים הצמיחה בפרדס שהוא אחד במראהו. עכ"ז נראה משתנה כשמגיע על הפרחים ובאמת שהמים שהוא הפועל אינו משתנה רק מצד המקבל שהוא הפרח נראה שהמים הם משונים. וכמו כן מה שנראה שנוי בחכמתו הוא מצד דבר המקבל אותו: והתישב בנעלם ממך עיין בשכלך במה

שלא

פת לחם

כת מיוחד לכל חכמה כמו המושג בחושים שלכל מושג יש חוש מיוחד וא"כ למה זה שכל אינע להשתדל בבחינת כל הברואים שהרי בוודאי הרבה מהם נמנעים בחוק השגתי כי לא אאמין בעצמי שכל כחות ההכרה כולם נקבלו באו לי וא"כ מי יודיעני מספר לגא כחותי ולכולם בהם יקרא בכדי שאדע מי ומי מהם עלו לגורלי ואנה פניהם מועדות ולאיזה בחינה אשתמש בכ"א מהם לז"א שהוא טעות מעיקרו שבאמת אף שסימני החכמה והורא ותיה נראות לנו הלוקים זה מזה אולם ממקור אחד הם נובעים וכח אחד להכרתם וזה שמסיים ע"כ התבונן כו': בעיקרה ובעצמה לפי שזיו השמש המתפשט באויר העולם נקרא שמש כמ"ש וטוב לעינים לראות את השמש (קהלת יא) שהכונה על הזיו המתפשט שהרי גרם השמש בעצמו אין טוב לעינים לראותו והנה הזיו הזה הוא מהובר מגילוני השמש הרבות לאין מספר אולם עיקרם ומקור מבועם אחד והוא הגרם השמשי לזה אמר מלת בעיקרה על השמש עצמו ובמלת ובעצמה כוון ג"כ על עצם הגרם הזה ובא לומר שהוא עצם אחד פשוט בלתי מורכב ככל שאר הגשמים הנמצאים בחלל העולם שהם כולם מורכבים מד' יסודות כידוע והחוקרים קראו לעולם הגלגלים גשם חמישי: בשמשות הנעשות כו' כונתו על זכוכית הבתי עינים הנקראים בל"א ברילי"ן ובפסוק נאמר ושמתי כדכוד שמשותיך והם שמושמין בתלל החלון אמנם בכאן אין הכונה לזה שאין דרך לשום בחלון רק לבנים ולא צבועים: שהם נראים עליהם במראי' המים נראים על הפרחים במראה הפרחים שעל הפרח האדום יראה להיות המים שעליו ג"כ אדום וכן בשאר: והתישב בנעלם כו' כשתגיע לאיזה מהם שיהיה נעלם ממך בתחלת ההשקפה תתישב בדעתך: תמצאם כאשר ספרתי לך תמצא בהאמת אתי שכל סימני החכמה הנראים בהם הם מסתעפים מעיקר אחד: להתבונן ולחשוב במלת להתבונן כוון לסיות הדעת חופר ומעמיק עד שישיג ובמלת ולחשוב הוא מכוין לקיום הדבר במחשבתו שלא ישכח: עד שיתיישב ענינה כו' וינוח ברעיונינו על התבוננות אמר עד שיתישב כו' כלומר שיעמיק כ"כ עד שישיג הדבר בבירור שאז תהא דעתו מיושבת ונכונה בדבר בלי נדנוד ספק וע"ל מ"ש ולהשוב אמר וינוח ברעיונינו שיתשוב בדבר כ"כ זמן עד שיהיה בטוח שהוא מונח קיים אצלו ולא יש ח במהרה כמ"ש תנא מיניה אהבעין זמנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסתיה: לא היה ענינה מסתפקת כו' לא היה שום אדם מבוקש בהם: המשכיל והכסיל כו' הכסיל הוא מי שאיננו מבין מעלת החכמה ואינו רוצה ליגע שכלו בה ומסתפק במושכל ראשון ואמר שהיה המשכיל והכסיל שוה בהכרתם שהרי גם הכסיל מכיר בכמה דברים המצויים ורגילים ומחמת רגילותם הוא מכיר בהם בלי שום לב והתבוננות ואם היה הכל בדרך אחד היה ידוע אללו השתום מן המפורש: והעילה בזה הסיבה בזה שעשה האותות הוא יתי' אלוקים זה מזה הוא לפי שהדבר שהוא עושה וכו': ויש לו מכריח כו' הוא הכח המנהיג הטבע הנקרא בלשון חכמים שר העולם: כאש אשר בתה השרפה וכמים כו' כאש הזכיר לשון כח לפי שהתום הוא קנין לדברי הכל מבא"כ בקור שהוא

הפרד

בחה השרפה בלבד וכמים אשר הם מקררים בטבעם בלבד ואשר הוא עושה בחפצו יראו ממנו מעשים משתנים בעתים משונים. ומפני שהבורא יתברך חפץ במעשהו ואיננו מוכרח ולא צריך ולא מוטבע עשה הדברים משתנים זה מזה כפי שמחייבת חכמתו בכל עת כדי שיורה השתנותם על אחדותו ועל חפצו בפעלו כמ"ש (תהלים קלה) כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ והאלהים יודע אם בעבורה לא היו כל הבריות בדמות אחד ותמונה אחת והדין נותן בעבור זה השתנות סימני החכמה בברואים וחכמתו יתברך נעלמה מהשיג. אך זכרנו אחד מהרבה פנים שלא הגענו אליהם ולו יתעלה החכמה המגעת ואין אלוה מבלעדו:

פרק ב אך אם אנו חייבין לבחון בברואים אם לא, נאמר כי הבחינה בברואים והבאת ראיה מהם לחכמת הבורא ית' אנו חייבין בה מן המושכל ומן הכתוב ומן הקבלה. מן המושכל כי השכל מעיד שיתרון המדבר על שאינו מדבר הוא בעבור יתרון הכרתו והבנתו וקבולו דעת סודי החכמה המקויימים בכל העולם כמו שאמר הכתוב (איוב לה) מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו. ובשהאדם

מרפא לנפש

שהמלכות יתברך וזרח השמש ובא השמש ואלו היו ברשות עצמם היו יכולין לשנות את מהלכם ותפקידם ומזה נראה בחוש שיש יוצר ובורא וכלם עומדים על משמרתם מאמר העמידם הבורא יתברך שמו: חפץ במעשהו ר"ל שעושה הכל כחפצו ורצונו הטוב ואיננו מוכרח מצום דבר אחר: ולא צריך ר"ל לא צרך והסר לדבר זה שברא וכן אינו פועל בטבע כמו שאר הטבעיים שעושין כפי טבעם בהכרח: עשה הדברים משתנים ולכן עשה בעולמו דברים משונים זה מזה כפי רצונו וחכמתו: כדי שיורה השתנותם על אחדותו והוא ראיה ברורה ועדות מבואר שהשם יתברך יחיד בעולמו כי מי יאמר לו מה תעשה ואין מי שיוכל לשנות מעשהו מן העולם ועד העולם בכל הנבראים בכללן ובפרטן כולם עומדים על משמרתם אין זה אלא שיש להם מנהיג וכלם ביד רבותו וכחו: והאלהים יודע אם כו' ר"ל אפשר שכוונתו אל החכמה בטעם זה שהתכונו למה לא היו כל הבריות בדמות אחת: והדין נותן בעבור זה ר"ל בעבור הטעם הנזכר כו': וחכמתו יתברך נעלמה חכמת הש"י נעלם ומרומם נידע טעמו ונימוקו למה עשה כך או כך כי מי בא בסוד ה' רק זכרנו אחת מהרבה טעמים שהיה לו להקדוש ב"ה ואפשר שנ"ל והדין נותן כו' קודם והאלהים ידע כו' ויהיה דבר דבור על אפניו דוק והשכה:
אך כו' וקבולו שהוא מקבל ויודע סודות החכמה המקויימים העשוין בעולם: כמש"ה מלפנו הש"י מאלפנו ומלמדנו חכמה

פת לחם

העדר נכרנות דעות ואין שייך בהעדר לשון כח רק שם טבע שייך לומר בכל דבר: ואשר הוא עושה בחפצו כו' כונת הנעת מלילה זו לומר שהדבר העושה בטבעו כמו היסודות ומורכביהם עושה מעשה אחד תדיר אמנם העושה בחפץ ורצון דהיינו שהאדם שהוא בחירי יראו ממנו מעשים משונים אבל לא בעת אחת רק בעתים משונים כפי ההתנות צרכו בעת זולת עת אולם הבורא שאיננו מוטבע כלומר איננו עושה בטבע אף איננו מוכרח ולא צריך ואמר מוכרח וצריך נגד האדם כי האדם הוא מוכרח לפעמים במעשיו כדי להמנע מן הנזק או צריך לפעמים במעשהו להבאת תועלת לכן אף שהוא עושה בבחירה וחפץ אין לקרא עליו שם חפץ רק בהבדלה אחר שההכרח או הצורך מניעו לזה ואין שם חפץ צדק בעולם רק בבורא יתברך שחפצו פשוט ומבולל מהכרח ומצורך כל שכן מטבע כנ"ל לכן עשה הוא יתברך דברים משונים זה מזה ושיהיה השתנותם שוה בכל עת ולא בעתים משונים וזה שמקיים בכל עת והוא מוסב על מלת משתנים והבן: כדי שיורה השתנותם על אחדותו ועל חפצו בפעלו במעשה שאנו רואים שאין זולתו עושה דברים משונים כנ"ל זה מורה שאין זולתו והוא באחד וגם מורה שהוא מתואר בתואר חפץ בפעולותיו מפני שהשונים בכל עת כנ"ל וז"א ועל חפצו בפעלו והבן: כל אשר חפץ כו' ראה והתבונן באותו מזמור איך שזכר שם בתחלה שינוי הנהגותיו בכלל והשינוי ביניהם נראה גדול ויותר מאד אם מצד המקום שאלו מקומם נד המעלה דוקא ואלו מצד מסותם ועצמם ואח"כ זכר שינוי הפרטים הגלויים לנו בהנהגתי הארץ דהיינו בימים ותהומות מאחר פרטי הנהגתי השמים שהם מבוארים וגנוזים גנו כ"כ לכן לא זכר אותם ואח"כ זכר פרטים המשונים בהפך הקצות באמרו ברקים למטר עשה שהם אש ומים ולכן זכר בכאן עשים בפרט ואח"כ זכר שינוי הפעולות בהנהגה באמרו שהכה בכורי מצרים כו' ונתן ארצם לנחלה כו' שזכר החרון אף והפורענות למצרים ולמלכי האמורי וכנען והחסדים והטובות בנעשו לישראל ומכל זה סוכיח מה שהתחיל כל אשר חפץ ה' עשה כנ"ל: והאלהים יודע אם בעבורה כו' דרך המדבר אם דעתו נוטה לדבר ונשאר לו קצת פקפוק אומר כך דעתי נוטה והאלהים יודע האמת: בדמות אחד והכונה אחת מלת דמות כוון על ציור דעת האדם ודמיונו והתמונה היא תמונה הגלויה בפרצוף פניו והיתוך שאר אבריו והוא מאמרם ז"ל שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן כו' ועיין מה שפרש"י בפסוק בצלמנו כדמותנו: ולו יתעלה החכמה המגעת כלומר המגבלת כל אמתתו כי הגעה והשגה אחד הוא: ואין אלוה מבלעדו סיים דברו בשבח מעניינו שאמר שהשינוי מורה על אחדותו:
פרק ב בעבור יתרון, הכרתו והבנתו כו' אמר מלת יתרון לפי שגם בבע"ח יש קצת הכרה ע"י ההרגל כי ידע שור קונהו כו' וגם יש בהם קצת הבנה בערמת האריה בבע"ח הטורפים: וקבולו דעת סודי החכמה כו' שהוא כלי מוכן לקבל ידיעת סודי החכמה המקויימים בכל העולם כלומר התקועים ונמצאים בכל ברואי עולם: מלפנו מבהמות ארץ כו' מ"ש מבהמות

טוב הלבנון

אלא הבנת עד הנה: כדי שיורה השתנותם על אחדותו ועל חפצו ר"ל שכל הענינים אע"פ שנמצא ביניהם שנויים עכ"ז הם הולכים על סדר אחד לא ישתנה עם הדורות וכמ"ש בס"פ ז' משער היחוד: כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ ר"ל מצד שהוא חפץ נמצא הרבה פעולות משתנים בשמים ובארץ: שלא הגענו אליהם לא נוכל לעמוד על תכליתה: החכמה המגעת כלומר תכליתה ופנימותה:
פרק ב המקויימים בכל העולם כלומר הנמצאים בכל הנבראים: מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו ר"ל שאע"פ שגם לבהמות הארץ ועופות השמים נמצא עניני החכמה ודברים נפלאים כנודע לחכמי הטבע. עכ"ז אינם בהם רק לפי צורך קיום

חושב ומתבונן ביסודי החכמה ובוחן סימניה יהיה יתרונו על הבהמה כפי הבנתו. ואם יתעלם מהם לא יהיה דומה לבהמה אך יותר גרוע ממנה כמ"ש הכתוב (ישעיה א) ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו׳. ומן הכתוב מה שאמר (שם מ) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה ואמר (תהלים ח) כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננתה ואמר הכתוב (ישעיה מ) הלוא תדעו הלוא תשמעו הלוא הוגד מראש לכם וגו׳ ואמר (שם מב) החרשים שמעו והעורים הביטו לראות ואמר (קהלת ז) טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו ואמר (שם ב) החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך ואמר (משלי ד) ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו. ומן המקובל מה שאמרו ז"ל כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו מחשב עליו הכתוב אומר (ישעיה ה) והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פעל ה׳ לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו. ואמרו מניין שחייב אדם לחשב בתקופות ומזלות שנאמר (דברים ד) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון וגו׳ איזו היא חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חשבון תקופות ומזלות ואמרו הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. ואמרו אלמלא נתנה תורה לישראל למדנו צניעות מחתול ועריות מיונה ודרך ארץ מתרנגול וגזל מנמלה. וכבר התבאר חיוב הבחינה בברואים והבאת הראיות מסימני החכמה ואתה דע לך:

פרק ג אך איך אופני הבחינה בברואים נאמר כי הבחינה בברואים היא העיון בפנות

מרפא לנפש

יותר מבהמות: ויחכמנו יותר מעוף השמים: הלא הוגד מראש לכם שלא הבינותם מוסדות הארץ: והחי יתן אל לבו מי שלבו חי כמ"ש לקמן: כל היודע לחשוב תקופות שבת פ"ז: ואמרו הוי מחשב כו׳ וזה ראיה שלא יהיה האדם כהוס כפרד אין הבין רק שצריך להבט ולהתבונן תמיד בכל מעשיו: ואמרו אלמלא נתנה תורה עירובין פ"י: צניעות מחתול שאינה מטלת רעי אלא בסתר והיונה אינה מזדווגת אלא לבן זוגה והתרנגול מפייס ונמלה לא תגזול מחברתה מה שהכינה לעצמה:
אך כו׳ היא העיון בפנות העולם ביסודות והשרשים של כל העולם שהם אש רוח מים עפר וכ"כ בשער היחוד פ"א בפנות

טוב הלבנון

קיום מינה. מש"כ יתרון המדברים הוא שחכמתם מקפת להבין סודי שאר הנבראים כדי להבין השפע ה׳ ית׳ וחכמתו. וזש"ה מלפנו ר"ל למד אותנו יותר מבהמות הארץ והחכים אותנו יותר מעוף השמים: אך יותר גרוע ממנה הנה הבהמה יש לה הכרה גדולה מה שהוא צריך לה לקיום מינה למזונותיה כמו שאמר הכתוב ידע שור קונהו וגו׳. והאדם אינו מכיר בזה: באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו ר"ל בעוד שהאדם חי צריך לחקור על תכלית האדם וסופו: ואורח צדיקים כאור נוגה כלו׳ הצדיקים הולכים לאור נכון שהם הולכים לאור שכלם וצופים בחכמה לבחון איזה הוא הדרך הישרה שלא יכשלו בו: הוי מחשב הפסד מצוה וכו׳ צריך לחקור ולעיין ההבדל שבין קיום המצות ובין מניעתה: למדנו צניעות מחתול וזה מגיד שאנו חייבין לבחון בברואיו: צניעות מחתול שאינו מטיל גללים בפני בני אדם והיונה אינה מזדווגת רק לבן זוגה והתרנגול מפייס ואחר כך בועל והנמלה אינה גוזלת ממה שהכינה חברתה לעצמה:

פרק ג העיון בפנות העולם ותולדותיהם ביסודות העולם והתולדות שנתחברו מן היסודות:

פת לחם

מבהמות לפי דעת המחבר הוא מ"ש היתרון כלומר שהקב"ה שם בנו כח ההכרה יותר מהבהמות ואמר מלפנו לשון למוד והרגל השכן השכנתי תרגמו המלף אליפנא לפי שכח ההכרה בא ע"פ הרוב ע"י ההרגל בדבר ואמר ומעוף השמים יחכמנו לפי שבהם נמצא הכרה יתירה מבהמות הארץ עד שצודק לקראה בשם חכמה כמו חסידה ידעה מועדיה ודומיו׳ כנמצא בדברי החוקרים: חושב ומתבונן שבכל ברייה שהאדם רוצה לבוא בה בחינתו צריך להעלות בתחלה במחשבתו ציור מהותה בכלל ואח"כ להתבונן בפרטי ענייניה וסימני החכמה הנראים בה: הלא הוגד מראש לכם והיינו הלא הבינותם מוסדות הארץ: והעורים הביטו לראות ככר אמרו אין הבטה אלא ממעלה למטה לזה אמר תחלה הביטו כלומר שיעיינו ויסתכלו בברואים השפלים שהאדם הוא נעלה במדרגתו מהם ושייך בהם לשון הבטה ואמר שכינתו יהיה בהבטה זו כדי לראות על ידם חכמת הבורא ית׳ וז"א הביטו לראות: והחי יתן אל לבו הרי אף שהמות הוא דבר ידוע לכל שהרי הוא דרך כל הארץ אעפ"כ צריך התבוננות ושום לב בסימן החכמה הנראה בו כמ"ש חז"ל והנה טוב זה המות ומובא לקמן בדברי המחבר: כאור נוגה הולך ואור כו׳ והכונה על אור השכל כמאמר חז"ל תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתן מתיישבת: ואת פועל ה׳ לא יביטו אינם מביטים בברואים השפלים ואמר בהם לשון הבטה מלמעלה למטה כנ"ל וגם מעשה ידיו הם הברואים העליונים כמד"א שמיך מעשה אצבעותיך לא ראו ואמר תחלה פועל ה׳ לפי שסדר הבחינה אצלנו ממטה למעלה דהיינו מעלול לעילה: הפסד מצוה כו׳ שהוא ג"כ ענין בחינה: צניעות מחתול שמכסה צואתו ויונה אינה מתירה בת זוגה ותרנגול מפייס ואח"כ בועל ונמלה אינה נוטלת גרעין שזכתה בה חברתה:

פרק ג העיון בפנות העולם יסודות העולם כמו היתה לראש פנה ומי י"ה אבן פנתה והם ארבע יסודות אמ"ע כפי דעת החוקרים הקדמונים מישראל ומחכמי האומות וכן דעת רוב חוקרי זמנינו זולת קצת חדשים מקרוב באו ובטלה

ובתכינת

העולם ותולדותיהם המחוברות מהם ובתכונת חלקי כל מורכב ואופני תועלתו וסימני החכמה בבריאתו ובמתכונתו ודמותו ועילתו המשלימה אשר לה נברא והדרת רוחניות העולם הזה ועלוליו ומעולליו ותקנתו התמימה שנברא בעבורה ולדעת רוחניות העולם הזה ונשמותו ומדברו ודוממו ונחו ונעו וקפאיו וצמחיו ועליונו ותחתונו

מרפא לנפש

יסודות והרבים כמו שיתבאר לקמן פנה: ותולדותיהם המחוברות מהם ולעיין בכל התולדות היינו כל הבריות שנתחברו מהד׳ יסודות: ובתכונת חלקי כל מורכב שבכל המורכבים לאחר שנתמזגו ונתחברו מהד׳ יסודות יש להם תכונה וצורה אחרת ואין מראיהן כאשר בתחלה: ואופני תועלתו וכל דבר נברא לתועלת שנוכל להשתמש בו ואין דבר בעולם בלא יהיה בו תועלת לאדם ולצרכו ובכל זה יש בו חכמה רבה ונפלאה בכל בריה ובריה כנ"ל: ובמתכונתו ובמספרו: ודמותו צורתו או שפניהם לשון צורה ודמות: ועילתו המשלימה אשר לה נברא ר"ל לדעת ולהבין הסיבה והעילה שיש לכל דבר שעל ידי הסיבה ההיא הוא נשלם ונתקיים באם לא יהיה לו הסיבה ההיא לא היה נשלם כמו שתראה שהטבע"ת צריך לצמח והצמח למים ולארץ א"כ הצמח הוא עילה וסיבה לבעלי חיים שיהיה נשלם וקיים בעולם וכן הוא בכל הנבראים שבעולם שיש לכלם עילה וסיבה המשלימם כמו שכתב בשער היחוד פ"ז מ"כ ע"ש: והדרת רוחניות העוה"ז לשון הוד והדר לעולם הזה שיש בכולם קצת רוחניות שבזה יש להם קיום שהרי אפילו בדומם יש בו כח חיוני ורוחניות שמעמיד הגומה ומצמית מכח הרוחניות שבו כמו שמסיים שתדע כו׳: ועלוליו שמכל דבר יוכל לצאת דבר אחר כיוצא בו: ומעולליו ומזה יוצא עוד אחר וכן זה מזה כמו מאב בן ומבן בן וכן לעולם וכ"כ בסוף שער הבטחון והבורא יתברך אשר הוא תכלית העילה ברחוק מן המעוללים ראוי לבטוח בו כו׳ ע"ש: ותקנתו התמימה שנברא בעבורה ר"ל להבין ולהשכיל הסוף וקץ של כל הנבראים למה נבראו כולם ומהו תקנתו התמימה וכאשר יתכל המשכיל יראה ויבחין שהכל נברא בעבור האדם וכו תקנת כל העולם כמ"ש בשער היחוד פ"ז מ"ב וז"ל וצורך האדם על הכל ותקנת הכל באדם וכ"כ לקמן בשער זה והרמב"ם בהקדמת סדר זרעים האריך מאד בענין זה וכתב שם וכאשר חקרו הפילוסופים שהכל הוא בעבור האדם צריך לדעת מהו תכלית האדם בכל פעולותיו עם כל מעשיו ומצאו כי תכליתו הוא פועל אחד לבד והוא לצייר בנפשו המושכלות ותכמות האמתיות ולעבוד את ה׳ בכל פעולותיו כי הדעת נותן שהוא והקר להיות תכלית האדם לאכילה ולשתיה או לבנות קיר או להיות עשיר גדול כי כל אלה הם מקריים מתחדשים עליו ועוד שהוא מבתתף בזה עם רוב הברואים כו׳ וכל העולם עם כל העוזרים ובעלי מלאכות לא נבראו אלא בשביל זה או לצוות לזה כמו שאחז"ל כו׳ ע"ש באורך ומעתה נדע ונתבונן מהו תקנתו התמימה של כל העולם וכל אשר בו למה נברא: וכמ"ש פירש בענין אחר ולפי דבריו הענין כאן כפול ומכופל דו"ק: ולדעת רוחניות העוה"ז שיש דברים שנוטים יותר לרוחניות כמו השמש והירח והרקיע וכן האש והרוח נוטים יותר לרוחניות מבאש"כ בבע"ח והצומח והארץ שנוטים לגשמיות יותר: ומדברו הם ב"א: ודוממו כמו הארץ וכיוצא בו: ונחו הדברים הנחים כאבן ומתכות: ונעו שמתנועע כמו המים ובעלי חי: וקפאיו מה שנקפא כמו האדמה כמו קפאו תהומות: ועליונו מה שטבעו לעלות למעלה כמו האש והאויר: ותחתונו כמו

פת לחם

ובעלם דעתם אחר שכן נמצא בספר יצירה ובזוהר: ותולדותיהם הם כל הנמצאים שבעולם השפל שכולם מורכבים מהם: ובתכונת חלקי כל מורכב כמו ד"מ באילן יש שורש וגזע וענפים ועלין ופרי ולכל אחד מהם תכונה מיוחדת עד שגם פרי אחד נחלק לכמה כחות כידוע לחוקרים וכבר אמרו שהתרוג הנקרא ליטרוג"י שהספוג הפנימי הוא קר והקליפה התיכונה היא חמה והקליפה הלבנה היא ממולעת וכן באיברי הבע"ח עד שאמרו אבר מחזיק אבר: ואופני תועלתו של כל מורכב כלומר איזה תועלת מגיע ממנו לאדם: וסימני החכמה בבריאתו ובמתכונתו כו׳ הכונה במלת בבריאתו על תחלת הויתו ביצירה כמו בב"ח זה ברה וילד וזה מטיל ביצים ובצמחים זה צומח מעצמו וזה ע"י זרע אשר יזרע וכהנה יש חילוקים ביצירת הברואים רבו מאד: ובמתבונתו ערך פרטי הרכבתו באבריו וכחותיו: ודמותו הכונה בכאן על תארו: ועילתו המשלימה כו׳ התכלית דהיינו התועלת המגיע ממנו בעולם שהתכלית הוא סבת בריאתו ונאתו אל הים וז"א אשר לה נברא ואמר עילתו המשלימה שצורך התכלית ההוא הוא נברא שלם כלול מכל פרטיו ומשוכלל ומופס במתכונתו אשר הוא נמצא כעת: והדרת רוחנית העוה"ז הרוחנית הנמצא בעולם כמה הוא הדור ומפואר והכונה על הנפשות הדברות והשכליות והמרגשת והצומחת וצורת היסודות: ועלוליו ומעולליו העלולים והמעוללים אותם כלומר המסובבים וסבותיהם שכל ברואי העולם הם בהשתלשלות אחת בדרך עילה ועלול וצריך להתבונן בקשר השתלשלותם ולהתבונן בכל עלול מי הוא עילתו: ותקנתו התמימה כו׳ הוא דוגמת מה שאמר למעלה ועילתו המשלימה שם דבר בפרטי הנמצאים ובכאן דברו על התכלית מכלל העולם דהיינו ידיעת הבורא יתברך ועבודתו שתכלית זה הותקן בכללו ובשלמותו ולזה קראו תקנתו התמימה כלו׳ הכוללת זולת תקון פרטי חלקיו כ"א בבהינת עצמו: ולדעת רוחניות העוה"ז וגשמותו כו׳ אף שכבר אמר למעלה והדעת רוחנית העוה"ז שם דיבר בבחינה ברוחניות לבדו בהיותו כמה הוא הדור ומפואר כנ"ל וכאן התחיל לדבר בבחינת פרטיה הענינים ההפכים ולזה הוזר ומתחיל כאן במלתולדעת והתחיל מהרוחניות והגשמיות הנמצאים בעולם וצריך להתבונן באורך שניהם בעולם עם הפכיותם ופורע והולך שאר דברים ההפכים כמו שנבאר אי"ה אחת לאחת ואפשר להמליץ על זה כונת הפסוק בורא קצות הארץ כלומר ההפכים שהם נקראים קצות לפי שבין שני הפכים ימצא לעולם ממוצע כידוע: ומדברו ודוממו היינו האדם הוא מדברו וכל זולתו הם דוממים בלתי מדברים: ונחו ונעו הדברים הנחים בטבעם והנעים בטבעם ד"מ כדור הארץ

טוב הלבנון

ובתכונת חלקי כל מורכב בשיעור החלקים שמהם נתהוה כל נברא: **וסימני החכמה בבריאותו** פליאות החכמה בעיקר בריאותו: **ובמתכונתו** סימן החכמה הנראה בשיעור וגודל כל נברא ודמות תארו: **ועילתו המשלימה** הסבה אשר על ידה נשלם הדבר: **והדרת רוחניות העה"ז** נשמת כל חי וצורת כל דבר המעמיד עצם הדבר שהוא תמיד בתכלית מה שאפשר שיקבל החומר ההוא: **ועלוליו ומעולליו** הסבה והמסובב ממנו. כלו׳ קישור הנבראים זה בזה: **ולדעת רוחניות העה"ז וגשמותו** כצ"ל לפי גירסא זו. ואע"פ שכבר כתב והדרת רוחניות העה"ז. שם נתכוון לעיין שיש כאן רוחניות. בכל בע"ח ובצומחים ושאר צורות בדרך כלל וכאן נתכוון שנבין בכל ענין נברא הרוחני והגשמי שבו והבדל שביניהם וקישורם זה בזה. אבל להגורסים ולדעת רוחניות העה"ז ונשמתו נראה כמיותר וכפול. ויש ספרים שאינם גורסים כלל ולדעת רוחניות העה"ז. אך צריך להיות ותקנתו התמימה שנברא בעבורה ומדבר ודוממו וכו׳: **ודוממו** כמו האבנים ודומיהם: **ונחו ונעו** מה שהוא נח ומה שהוא מתנועע: **וקפאיו וצמחיו** מה שהוא נקפא מעירוב יסודות ואין בהם כח הצומח כמו אבנים טובות. ומה שיש בהם כח הצומח למח האדמה ובעלי חיים: **ועליונו** סימני החכמה הנראים ברקיע השמים: **ותחתונו** ביסודות הארבעה:

ושהבורא יתעלה הרכיבו הרכבה נכונה וסדרו סדור מתוקן והלק אותו חלק מבואר ושמהו רומז אליו ומורה עליו כאשר תורה המלאכה על עושה והבנייה על בונה (וס"א והבית על בונהו). וראוי שתדע כי כל העולם מחובר מגשמיות ורוחניות נמזגו ונתערבו עד ששם קצתם מעמיד את קצתם כנפש וכגוף בחיים. וסימני החכמה בכל זה על ג' ענינים הא מהם סימנים מבוארים וגלויים אינם נעלמים מן הכסילים כ"ש מן המשכילים כתנועת גלגל השמש ממעל לארץ ביום להאיר פאת הישוב ויהנו בה הברואים כמ"ש הכתוב (תהלים קד) תזרח השמש יאספון וגו' יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית וגו'. והשנית סימנים נעלמים מן הברואים אשר לא ידע

מרפא לנפש

הארץ והמים טבעם לרדת למטה: הרכבה נכונה בכל המחוייב במזג השוה שלא יגביר יסוד אחד על חבירו: וסדרו סדור מתוקן כל אחד על מקומו הראוי לו כפי צורך הענין והלק את העולם כל חלק למקום הצריך קצת במדינה זו וקצתם באחרת והוא מבואר שהכל הוא לכוונת תועלת והחלק זה צריך לחלק האחר: ושמהו רומז אליו והס"י שם את העולם באופן שכל רואיו יכירו וידעו שהכם גבור ויכול שאין כמוהו ברא אותם כמו שמורה הבנין על הבונה אותו שנדע ממנו עד היכן הגיע חכמתו וגבורתו כן נוכל לשפוט מן העולם וכל אשר בו על הש"י שברא את הכל אף שלא נוכל להשיג עצמותו יתברך וכמו שנתבאר בשער היחוד: מגשמיות ורוחניות אע"פ שהם שני הפכים מעמיד אחד את חבירו: נמזגו ונתערבו הם שמות נרדפים ופירושם אחד: כנפש וכגוף בחיים שלא תמצא נפש בלא גוף ולא גוף בלא נפש: והשני סימנים נעלמים כמעט מכל ב"א: אשר לא ידע קיומם למה

טוב הלבנון

ושמהו רומז אליו שהם יתברך כל הנבראים לרמוז ולהעיד עליו ית' כי הוא יוצרם והוא עושם: כי כל העולם כל הנבראים אף זולת ב"א: מגשמיות ורוחניות צורת כל דבר הוא רוחניותו והחומר הוא גשמיותו: והשני סימנים נעלמים מן הבראים הם ההעדרים ר"ל הרעות הנמצאות בנבראים והפסדם בדרך כלל שאע"פ שהוא רע בערך אותו הדבר עצמו אבל בערך כלל הנבראים הוא טוב. כי החומר שממנו נבראו כל הברואים מחובר בו ההעדר לעולם כאשר כבר ביארו הטבעיים שהתחלות כל הויות הם שלשה. והם החומר והצורה וההעדר וענין ההעדר הוא הפסד צורתו שהיה בו ד"מ שאם לא היה צורת העפר נעדרת מצורת העכבר שקבל אח"ז לא היה החומר יכול לקבל צורת העכבר ויש עוד העדר במשך כל הויות צורה אחת נעדרת בכדי שיקבל צורה שניה שאל"כ לא יצוייר המשך המציאות בבא זה אחר זה. ולכן חשבו ההעדרים כלומר הפסד הנבראים מן ההתחלות ואע"פ שהוא רע בדרך פרט הוא טוב בענין כלל המציאות

פת לחם

הארץ וכל"ר היסודות הם נחים בטבעם בזולת מכריח וכדורי השמים הם מתנועעים ומסבבים בטבעם וכן ימצאו באברי האדם שהוא עולם קטן כדם ורואה נעים וכל"ר אבריו נחים: וקפאיו וצבחיו קפאיו הם הדברים הקפואים בטבעם ונקרשים כמו מיני המתכות והאבנים המתהוים בבטן הארץ והקופא והצומח הם ג"כ הפכים שהרי התהוות הקופא ע"י קיבוץ חלקים המפוזרים בתחלה והיא תנועה מן הסביב אל האמצע ומהות הצומח הוא היפוך זה שהוא התפשטות העצם ע"י כח הנפש הצומחת מן האמצע אל הסביב: ועליונו ותחתונו הוא היפך מצד המקום שנאמר השמים הם בעליונו של עולם והברואים השפלים בתחתונו וכד' יסודות האש והרוח הם למעלה בחלל העולם והמים והעפר הם למטה: הרכיבו הרכבה נכונה במה שהרכיבו מפרטי ברואים האלה דוקא הוא הנכון לקיומו ולתכליתו: וסדרו סדור מתוקן הן בסדר השתלשלות נבראיו בעולם ועלול וכן בסדר מקום כ"א מהם כ"ז הוסדר על התיקון היותר נאות: והלק אותו הלק מבואר בסוגיהם ומיניהם גם בבטח כדור הארץ נמצא בדברי חז"ל העולם שליש יבשה ושליש ים ושליש מדבר וכדומה לזה: ושמהו רומז אליו ומורה עליו כאשר תורה כו' הנה מלת רמז הונחה על הוראה סתומה כללית בלתי מבארת פרטי הדבר כהוא והוא דוגמת קריצת עין כמד"א קורץ בעיניו ובמלת מורה כוון על הוראה גלויה מבארת הדבר בפרטיו והנה בבחינת השטחות במציאת כלל העולם ובהסתכלות הראשונה עליו מיד יורה על מציאות בורא שהמציאו כי לא יעבה הדבר את עצמו כמ"ש בשער היחוד כאשר יורה מציאת המלאכה על מציאת עושה שעשה אותה אך היא הוראה סתומה מכונת ברמז להורות בלי מבארת רצונו ית' וחכמתו ויכלתו ואמנם בהתבוננות הרב בפרטי ברואיו וקשרם יורה לנו הוראה גלויה מבוארת על רצונו וחכמתו ויכלתו לעשות בו כחפצו כאשר יורה מציאת הבנין על מציאת בונהו שיורה בוודאי עם זה רצונו וחכמתו ויכלתו של הבונה מאח"כ גם פעולה סתמית כנ"ל וז"א כאשר תורה המלאכה וכו' נגד הרמז דזכר והבנין וכו' על ההוראה הגלויה והבן: נמזגו ונתערבו מלת מזיגה הונחה על התחבר לח בלח כמים ביין ובתחלה אין שם זולת התרבות וקצת התלכדות זה בזה ועדיין ניכר קצת מכ"א בפני עצמו עד שבהמשך קצת זמן וכ"ש ע"י כח השטעה מתערבים תכלית הערוב ההתמזגות עד שאין חלק ונקודה ממנה שלא יהיו שניהם בו: קצתם מעמיד את קצתם שהרוחניות והגשמיות הם כשתי קצוות והאחד מעמיד את חבירו וזה שמכיים כנפש וכגוף בחיים פירוש כמו הנפש והגוף בבעלי חיים שהנפש מעמדת את הגוף בקיומו שהרי מיד בסור ממנו הנפש הוא כלה ובלה וגם הגוף מחזיק את הנפש שהנפש הבהמית שבבעלי חיים בסורה מהגוף היא נעדרת ובטלה וכן הנפש הצומחת בצמחים ונפש המדברית נאמר כן בבחינת המלאה בעולם הזה שמיד בסורה מגוף האדם היא שבה למקומה לעולם העליון: מבוארים וגלוים מבוארים בשכל וגלוים לרס"י כתנועת גלגל השמש כונתו בכאן על גרם השמש בעצמו וכן נקרא בפי חז"ל במאמרם מככה גלגל חמה ואין כוונתו על הגלגל שהשמש קבוע בו שהרי בין ביום בין לילה הוא בכליו סביב כדור הארץ וגם אין הגלגל מאיר כלל: ממעל לארץ ביום להאיר פאת הישוב המחבר נמשך לדעת הקדמונים שהיו סבורים שהישוב הוא רק בבטח הצי כדור הארץ שהוא עליון לנו והצי כדור השני שהוא התחתון לנו הוא שקוע במים אמנם זה יותר משלש מאות שנה נגלה ונודע שגם בטח בכדור הנגדי לבטח שלנו הוא מיושב הרבה ואין בבני השטחים עליון ותחתון כי העליון לזה הוא התחתון לזה והנה כמו שהדבר הזה הוא מושכל ראשון למבין כן הוא רחוק בתכלית מדעת מי שלא נסה בכמו אלה ונמשך אחר הדמיון ומכנה אותו בשם בכל וכבר הפליא והגדיל הרב המורה בלעג בדבר זה על אנשים כאלה ועם שהוא ז"ל היה משל כת הקודמין ולא נודע עדיין בימיו מישוב בשטח השני אמנם הוא דבר שם הישוב תחת הקוטבים וסמוך להם והכל ענין אחד: מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית הרי בנראה בזה סימן החכמה: אשר לא ידע קשרם כו' אינו יודע איך הנמצאים קשורים בהם. כלומר איך קיומם ותקונם קשור ותלוי בהם ונמצא שהם כקשר אחד

קשרם כי אם המשכיל המבין יושרם כמות הכולל כל בשר ובו תקנת העולם כמ"ש ז"ל (בראשית א) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד זה המות ואמר החכם (קהלת ד) ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה. והשלישי סימני החכמה שהם נראים מצד א' ונעלמים מצד א' ולא יכירם מי שבינתו מעוטה אלא לאחר שהתיישב בהם וידקדק עליהם כהשתנות עניני השנה בארבע תקופותיהם והדומה לזה והחכם המבין יברור לו מן העולם דעת רוחניותיו ודקותו וישימם כסולם להבאת הראיות על בורא הכל יתברך וידבק בעבודתו כפי גדלו ורוממותו בלבו וכפי הכרתו סימני טובותיו וחנותו על כל מעשיו ואת אשר הננו מרוב הטובות ואת אשר נשאו מבלי מעשה שקדם לו ולא מדה יתרה התחיל בה.

מרפא לנפש

קשר אותם הקב"ה באופן זה אלא המשכיל והמה מועטים והוא מבני עליה: המבין יושרם שיבין יותר טובה הגדולה שבו: כמות הכולל כל בשר כן נ"ל לגרוס ר"ל המיתה הוא נוהג בכל בשר נפש חי הכל שב אל העפר ולפי הנראה הוא דבר רע מאד: ובו תקנת העולם ובאמת אם לא יהיה המיתה. לא היה לעולם תקנה מכמה טעמים נגלים ונסתרים כי מה בצע בימינו האדם אחרי הפתח לעולם ומתי יטול שכרו כי כל טובות העולם הזה אינם ענוגות בעלם מכל שכן הרעות. והרשע לא יפחד מהמות ויעמוד בעולם ברשעתו והצדיק יטול שכרו שם כפי פעולתו וכן הארץ הוא ככור שמתיך הזוהמא מהנפש הנדבק באדם מחטא אדם הראשון ובעת התחיה יעמוד בגוף נקי מוכן לקבל נפש הטהורה כמו שהיה באדה"ר קודם החטא כ"כ הר"מ אלשיך בפ' אמור וכן יש עוד כמה טובות בענין המות מה שלא נוכל להשיג ויהיה הגרסא והשני סימנים נעלמים כו' פי' אם המשכיל המבין יושרם כמות הכולל כל בשר כו' ואין צורך להוקים של כמ"ש ע"ש וכל המבינים הסכימו לגרסתי: בהשתנות עניני השנה קיץ וחורף קור וחום כל אחד מהמה רביעית השנה שהם ד' תקופות השנה וכשמדקדק האדם יוכל להבין למה נשתנו והוא מפני עליית החמה וירידתה: והחכם המבין כו' דעת רוחניותו ודקותו כו' ר"ל לא יבינו על גשמותן של הדברים לבד אלא יאמר שהאדם בלא נבראו רק לצורך גשמיות לעשות בהם כל צרכי גופו לאכילתו ולשאר צרכיו דא"כ לא היה צריך להיות בכל נברא קצת רוחניות ודקות אלא הרוחניות שבכל דבר הוא ראיה גמורה על הבורא יתברך כמו שהוא מבואר למי שידקדק בזה וכמו שיתבאר וכאשר ירגיל שהאדם בזה בכל דבר שיסתכל ובכל בריה שבעולם יוכל לראות בו את מעשה ה' כי נורא הוא ובזה יוכל לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד: וידבק בעבודתו כו' וכאשר יתנהג כך יכנס אימתו ופחדו יתברך בלבו וידבק בעבודת הש"י כו': ואת אשר הננו מרוב הטובות כו' שהש"י הגן את האדם בהרבה טובות ונשאו והגדילו על הכל והכל בחסדו ובטובו הגדול: מבלי מעשה שקדם לו כי עדיין לא עשה שום מע"ט לפני הקב"ה: ולא מדה יתירה התחיל בה וגם לא היה בו עדיין שום מדה טובה יתירה: התחייב לו בעבורם

פת לחם

אחד עמהם: המשכיל המבין המשכיל הוא אחר והמבין הוא פועל: כמות בשר ודם גרסינן כלומר כמו המות הקורה לכל בשר ודם אין נעדר ממנו ובאמת יש בו תקנת העולם כמו שאמרו חז"ל בפסוק וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ואמרו הנה טוב זה המות וכבר נכבדות מדובר בזה שהאמר במפרשי תורתנו וביותר במהרי"מ אלשיך ז"ל בכמה מקומות וזה שמסיים שכולל כל בשר כוון בזה לדברי החוקרים באמרם שמקרה לא יתמיד ואחרי רואנו שהמות הוא כולל כל בשר באין כנגע ע"כ צריך להיות שהוא ענין עצמי נהם וא"כ הוא מכוון אליו ית' בכונת הבריאה והוא דבר החכם ויום המות מיום הולדו ואחר שהוא פועל מיוחס אליו ית' בוודאי בהם טוב יקרא כי אם מלהזכיר וליחס אליו פועל רע ח"ו והבן זה ובמקצת ספרים כתוב כמות יושרם והוא טעות המעתיקים: נראים מצד כו' קצת תועלת מהם גלוי ונראה לכל ועיקר תועלתם הוא כמוס ונעלם בהשקפה הראשונה: שהתיישב בהם וידקדק עליהם שהתיישב דעתו בהם וידקדק בפרטי חלקיהם: עניני השנה הם זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ואורך הימים והלילות: והחכם המבין החכם שהתבונן יהיה לב לדעת רוחניותו ודקותו במלת דקותו כוון לדברים הגשמיים הדקים שהם כמו ממוצעים בין רוחני וגשמי כמו בהלג העולם. אור השמש והכוכבים וגם באדם נמצא בגידו איד דק ידוע לרופאים ואינו נרגש כמו הוא והדומה לזה: וישימם כסולם כו' יהיה אותם כסולם לעלות על ידם בחקירות עיוניות למעלה למעלה ויהיה התכלית מכל זה שישיג גדולת הבורא ית' ורוממותו וידבק בעבודתו ויהיה כמות דבקותו כפי כמות ציור גדלו ורוממותו בלבו וכפי כמות הכרתו סימני טובותיו שהוא יתברך מטיב לבריותיו: וחנותו לשון החינם כמו השכח חנות אל (תהלים עז) והוא בחינם שהטובות הם רק חנינה מאתו ית' ולא בגמול כמו שמבאר והולך: ואת אשר הננו כו' כלומר שבתחלה יתבונן טובותיו אל כל מעשיו בכלל ואח"כ יתבונן בהנינות אשר הגן אותו בפרט: ואת אשר נשאו במדרגתו: מבלי מעשה שקדם לו ולא כו' שלא קדם לאדם שום מעשה ולא מדה טובה שנוכל לומר שהוא ית' נתחייב לו בעבורם בגמול טוב שהרי טובותיו ית' הקדימו בתחלת יצירתו ומה שפרט מעשה ומדה

טוב הלבנון

(ועיין במורה פ"י מח"ג): כי אם המשכיל המבין יושרם כמות הכולל כל בשר כצ"ל והוא הדבר אשר כתבנו. שאע"פ שנראה שהם רעות מצד פרט אותו הדבר. אבל כשישער כל המציאות כולו ישכיל ויבין כי כך היה צריך שיהיה בטבע החומר בהכרח שאם לא היה נמצא בו הרע הזה לא היה יכול שיתקיים העולם בהמשך המינים והתולדות שא"א שיתהוה דבר אם לא בהפסד דבר הקודם לו כמו המות: ובו תקנת העולם כמ"ש ז"ל בתורתו של ר' מאיר היה כתוב והנה טוב מאד זה המות ר"ל ההעדר שהוא אחד מהתחלות הויות שאלולי הוא לא יצוייר הויות העולם וכמ"ש המורה שם ובעל חובות הלבבות פי' בענין אחר: ואמר החכם ושבח אני את המתים וגו' כלומר מצאנו ג"כ עוד שהנראה רע כמו המות הוא טוב יותר מן החיים ר"ל אותם שמתו קודם שפגע בהם יצר הרע טובים מן החיים שפוגע בהם יצר הרע וכן פי' רש"י בקהלת ד': כהשתנות עניני השנה מחום לקור ומקיץ לחורף שלפי הנראה החום והקיץ יותר טוב. אבל לאחר הישוב נודע שלקור והורף תועלת מיוחד מה שאינו לחום וקיץ כנודע לטבעיים: והדומה לזה כמו האור והחשך אשר להוסף ג"כ תועלת מיוחד. וכן חלוף תנועת הגלגלים. וכל הנזכר בפ"ו משער היחוד וכפי אשר פירשנו שם: וישימם כסולם יהיה הבחינות כמדרגות הסולם שבו עולין אל מקום גבוה: וחנותו מלשון חן וחנון: ואת אשר נשאו גדלו:

ומשביותיו:

התחייב לו בעבורם הגמול הטוב מאת האלהים ואחר כך יברור לו מגשמי העולם מה שיש בו הנאת גופו ותקון ענינו בעולם כפי הצורך והספוק בלבד ויעזוב שאר מותרי העולם ומשכיותיו המטרידים את הלבבות מן האלהים. וישתדל לעשות לאחריתו ולאשר הוא הולך אליו לאחר מותו. ויחשוב העולם וקנינו צדה מגעת ליום מועדו ולאחריתו ויקח ממנו מה שילך עמו בנסיעתו בלבד. והסכל בדרכי העולם ובסימני החכמה בו יחשבהו בית עולמים ומכון שבתו ומשתדל בו בכל יכלתו וישים כל לבבו אליו וכל עמלו והוא סובר כי הוא ריץ לתקנת נפשו ואיננו שוער כי עמלו ומותר קבוצו יהיה לזולתו בחייו ואחרי מותו והתעלם מענין אחריתו: ומה נדמו בזה לשני אחים ירשו מאביהם אדמה שצריכה לעבדה וחלקו אותה לשנים ולא היה להם דבר זולתה והיה האחד מהם דעתן וזריז והשני הפכו. הדעתן ראה כי עסקו באדמתו בלבד ימנע אותו מעסוק בפרנסתו ומהגיע אל טרפו והשתכר לעבוד באדמת אחרים כדי שיחיה משכר

מרפא לנפש

הגמול הטוב שיתחייב לאדם בשבילם הגמול הגדול הזה שעושה השם יתברך עמו אלא הכל חסד ונדבה והנות מאתו יתברך כמ"ש ז"ל מי הקדימני ואשלם מי עשה ציצית בבגדו אם לא נתתי לו בגד תחלה וכן מזוזה ושאר כל המצות כי ממך הכל ומידך נתנו לך: **ואח"כ יברור לו** כו' כי לא גתוהו ברהא לשבת יצרה והכל הוא לצורך האדם ליהנות ממנו שיהיה לקיום בעולם אך רק לפי **צרכו וספוקו** בלבד והמותר יתרה: **ומשכיותיו** לשון ראיה ותאוה כלב כמו **משכיות לבב**: **ויחשב העולם וקנינו צדה לעולם הבא** בעוה"ז וכל קנינו הוא נברא רק שיכין האדם בו צדתו לעולם הבא כי שם ביתו ודירתו האמתי ופה הוא כאורח נטה ללון והעולם הזה דומה לפרוזדור בפני העוה"ב כו' והיום לעשותם ומחר לקבל שכרם ולכך לא יקח מן העוה"ז רק מה שטוב לו בעולם הבא ולא יותר אבל הסכל שאין מבין מה ה' שואל מעמו ולמה בא אל העולם הזה ובגוף הזה וסובר שכאן הוא ביתו ודירתו ולעולם יהיה כאן ולכן משתדל בעניני העוה"ז לבד וסוכה קנו מכל וכל: **והוא סובר כי הוא ריץ לתקנת נפשו** ר"ל שהוא סובר שכל מה שעמל תחת השמש יהיה לו לעצמו ולנפשו לבד: **ואיננו שוער** ואינו מבער בדעתו שכל מותר עמלו הוא הכל הבל **ויעזבנו** לאחרים או בחייו או עכ"פ לאחר מותו והוא גלגל החוזר בעולם וכמו שנראה בכל **דור ודור** האמונים עלי תולע חבקו אשפתות אם כן מותר קיבוצו למה הוא לו את שיש לו אינו שלו קנין שאינו שלו למה הוא לו: **ומה נדמו בזה** ר"ל ולמה הם דומים החכם והסכל בדרכי העולם הנ"ל: **דעתן** בעל **דעת ישרה**: **והשני הפכו** הפך החכם אל **כסיל ובער**: **ולא כר לעשות כן לא הניח ידו**

טוב הלבנון

ומשכיותיו ההפך הלפוי בלב. כמו עברו משכיות לבב (תהלים עג): **צדה מגעת ליום מועדו** כל הקונים אשר מלאה ידו בעודו בחיי הבלו הם כדי שיכין לו צדה להרך שהוא הולך שם לאחריתו: **ואיננו שוער** אינו שם אל לבו: **אדמה שצריכה לעבדה** צריך לעבדה זמן רב לנקותה ולזבלה עד שתגיע באחרית הימים לנטוע בה עץ כל פרי מגדים וכרם חמד אים בפריו יביא אלף כסף וטרם שתגיע לתכלית ההיא לא היתה עדיין מספקת אף לפרנסת עצמו. ובזה הענין נאה המשל אל הנמשל והבן: **ומהגיע אל טרפו** אל מזונותיו כל עוד שלא נגמר תיקונה: **והשתכר לעבוד באדמת אחרים** בשדות עשב וירק דשא המספיקות למזון דבר יום ביומו קודם שתכלה

פת לחם

ומדה יתירה היינו נגד הטובות ונגד ההתנשאות שזכר שכנגד הטובות אמר בלי שום מעשה ונגד ההתנשאות אמר ולא מדה יתירה כי ממשפט השכל לגדל ולנשא לבעל מדה חמודה ואמר במדה לשון התהלה לפי שהמדה טובה הוא קנין דבוק בנפש מאז התחיל להתנהג בה ועיקר יתרון האדם בה היא התהלה משא"כ מעשה והבן: **הנאת גופו ותיקון ענינו** על אהבת הערב אמר הנאות גופו בדבר הנכנס לשעתו ועל אהבת המועיל אמר ותיקון עניניו: **כפי הצורך והסיפוק** הצורך בערב והסיפוק במועיל: **ויעזוב מותרי העולם** בערב **ומשכיותיו** במועיל: **לאחריתו** היינו עת פקודתו כמאמר חז"ל על זאת יתפלל וכו' לעת מצא זה יום המיתה ות"א זו קבורה ואמרו עד זבולא בתרייתא וכו': **ולאשר הוא הולך אליו** היינו עולם הבא לאחר המות: **ויחשוב העולם וקניניו צדה מגעת** כו' מלת ויחשוב הוא לשון חשיבות ולא לשון מחשבה כלומר שיהא העוה"ז וקנינו חשוב בעיניו לצדה שהוא רק הכנה להגיע אותו ליום מועדו ולאחריתו והם ג"כ שתי בחינות האחד שע"י סיפוק האדם בצרכיו מן העולם הוא חי ימי חלדו שהרוצים לו עד שמגיע **ליום מועדו** הוא יום המות הקצוב לכל אחד מלידתו ולזה נקרא יום מועד. כלומר יום מיועד לו כמ"ש וכית מועד לכל חי והרי האדם צריך לשמור חייו זמן המשוער לו ברצון הבורא וז"א שקנין העולם הוא צדה להגיע האדם ליום המיועד לו למות שלא ימות קודם לזה ונמלא לאחריתו כוון על בחינה השניה בטוב האחרית דהיינו שכר העולם הבא הוא מושג לאדם ע"י העולם הזה וקניניו: **ויקח ממנו** כלומר שלא יקח מן העולם בקיחה עצמיה רק מה שילך עמו **בנסיעתו** מן העוה"ז כמד"א והלך לפניך צדקך וז"א **ויקח ממנו** היינו פעולת כשרון ומעשה הצדקה שהיא קיחה עצמית כמד"א חכם לב יקח מצות: **והסכל בדרכי העולם** דרך הנהגתו יתי' בעולם או שמשכל דרכו באיזה דרך ילך: **יחשבהו בית עולמים ומכון שבתו** בית עולמים בבחינת שכחת המות ולכן הוא נחשב בעיניו לישיבת קבע **ומכון שבתו** וז"א **ומשתדל בו בכל יכלתו** ואח"ז פרט בו ב' בחינות האחד מחשבה שבלב וע"ז אמר וישים כל לבבו אליו והב' פעולה באברים וע"ז אמר וכל עמלו: **ואיננו שוער** כו' אינו מבער בדעתו: **כי עמלו ומותר קבוצו** כו' פרט בני מיני גנות הנמצאים בעסק האדם העמל והגיעה היתירה שאף בצרכים ההכרחים היא מגונה ואף למותר כי מה שנקלב לו מן השמים לא יחסר לו גם אם יתנהל לאט לרגל המלאכה בכל מעשה ידיך אשר תעשה נאמר ולא אשר תעמול וגנות השני קיבוץ המותר על צרכו: **בחייו ואחרי מותו** כלומר אם בחייו ואם לאחר מותו: **והתעלם** כלומר ורק זה כל פרי עסקו שע"י כן התעלם מענין אחריתו ונמצא קרה מכאן וקרה מכאן: **ומה נדמו בזה** כו' מה מאוד גדול הדמיון בהפרש האמור בין המשכילים ובין הסכלים לשני אחים: **שצריכה לעבדה** שהם בורה שצריך לעבוד בה עבודת קרקע ואז תוציא פרי תבואה: **ולא היה להם** כו' שלא היה להם זולת הקרקע ההוא שום דבר ממה להתפרנס לשעה עד שתעשה האדמה פרי: **דעתן** בעל דעה: **והשני הפכו** סכל ועצל: **מעסוק בפרנסתו ומהגיע** כו' שלא יהיה פנוי לעסוק באיזה פרנסה להשיג ע"י טרפו הנצרך לו כעת ויומת ברייי: **והשתכר** השכיר א"ע:

עמלו יום יום וכשהיה נפטר מן העבודה לערב היה עושה באדמתו שעה אחת בהשתדלות וחריצות וכשהיה נותר לו משכירות ימים כדי מזון יום אחד על מזונותיו או יותר היה מניח לעשות בשל אחרים בעת ההיא ועושה בשלו בתכלית השתדלותו וחריצותו ולא סר לעשות כן עד שנגמרה עבודת אדמתו כהוגן ובהגיע עת פירותיה וזמן תבואתה קבצם ואספם והתפרנס מהם בשנה השנית והיה עובד אדמתו כרצונו והולך ומוסיף בה אילנות עד שהיתה תבואתה מספקת לפרנסתו והותירה לו מה שהוסיף בו אדמה על אדמתו. והאח הכסיל כיון שידע שעבודתו באדמתו תמנעהו מהתעסק בענין מזונותיו עזבה לגמרי והיה משתכר לבני אדם בעבודת האדמה ולוקח שכרו ומתפרנס ממנו ולא היה מותיר כלום. וכשהיה נשאר בידו מזון יום א' היה משים אותו יום מנוחה ובטלה ושעשוע ולא היה חושב בענין אדמתו. והעתות אשר היה נפטר מן העבודה בימי עבודתו היה הולך בהם אל המרחץ ונשארה אדמתו שממה לא הצמיחה דבר ותעל כלה קמשונים ונהרס גדרה ונשא השטפון את אילניה. כמ"ש החכם (משלי כד) על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה. והמשכיל כאשר יעיין במשל הזה יתבונן ממנו עניני אחריתו אשר היא ביתו באמת ויעשה לה בכל יכלתו. וכשהוא עושה לעולמו יעשה לו כמי שעושה בשל אחרים כדי הצורך והספוק בלבד. והכסיל עושה בשני דברים בהפך משתדל

מרפא לנפש

מלעשות כן לעבוד אדמתו מעט עד שנגמרה עבודת כל אדמתו כהוגן : והותירה לו והיה לו מותר מן שדהו כ"כ עד שקנה והוסיף עוד שדה על שדהו . והמשל הוא ע"ד מ"ש חז"ל מצוה גוררת מצוה או שהוא ע"ד מ"ש חז"ל זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע : והמשכיל כאשר יעיין כו' כי שם ביתו של אדם וכאן הוא כאורח נטה ללון רק שצורך לחיות ולפרנסה ומוכרח הוא להכין פרנסתו אך לא יעזוב אדמתו שיש לו בעולם הבא שלא יפנה עליה לגמרי פן תהיה שממה ומאומה לא ימצא שם וגם פה לא עשה לנפשו מאומה רק לגופו ונמצא קרח מכאן ומכאן : כמו שאמר החכם שלמה בבחינתו בכסיל שההשג כאה

פת לחם

כדי שיהיה כחי"ת גרסינן : בהשתדלות וחריצות השתדלות הוא ההתבוננות בדעת לסבב סבות להשיג הדבר וחריצות היא תנועת האברים כפי היכולת היפך העצלות : וכשהיה נותר כו' שקימץ מעט מעט במזונותיו יום יום עד שנותר לו כדי מזון יום אחד : ולא סר לעשות כן מלעשות כן : עת פירותיה בשדה האילן וזמן תבואתה בשדה הלבן : קבצם לגורן אחד בשדה ואספם אח"כ אל ביתו כמד"א ואספת את מעשיך מן השדה : כרצונו שבשנה ראשונה לא היה יכול לעבוד בה עבודה תמה כרצונו לפי שלא היה פנוי כנ"ל : והותירה לו כו' שעשתה כ"כ פירות עד שנותר לו ממזונו כ"כ שהספיק לו מחיר מכירתם לקנות עוד קרקע : ולא היה מותיר כלום שלא רצה לצמצם מזונו : וכשהיה נשאר כו' אם נשאר במקרה : יום מנוחה ובטלה ושעשוע פרט שלשה מיני נחת קשים זה מזה האחד מי שהוא קץ ביגיעה רבה ובמעט יגיעה הוא חפץ לנוח באין מבין שהאדם לעמל יולד ולפי גודל התכלית תגדל יגיעת השגתו כמ"ש וירא מנוחה כי וכו' ויט שכמו לסבול (בראשית מט) ומגונה מזה אדם עצל אוהב הבטלה בהחלט ואינו חפץ בשום עסק כמ"ש טמן עצל ידו וכו' (משלי יט) ורעה הוגה משניהם יש אדם שהוא מואס הבטלה וחריץ בתנועותיו אמנם כל עסקו בדברי הוללות וסכלות כמו שחוק הקוביאות ודומיהן וז"א יום מנוחה ובטלה וכו' שלפעמים עשה לעצמו היום ההוא יום מנוחה לנוח בו מהרגשת היגיעה מעסק הימים הקודמים ולפעמים אף שלא הרגיש בגופו שום יגיעה חפץ בבטלה ולפעמים עשה אותו יום שעשוע להשתעשע בו בעסקי הבל : אשר היה נפטר כו' דהיינו לעת ערב שזכר במנהג הדעתן : שממה ולא הצמיחה דבר שממה מעבודה אשר לא עובד בה ולכן לא הצמיחה דבר : ונשא השטפון כו' שטף המים שבאה בפרצות הגדר שהגדר היה גלים של אבנים כמו שפי' רש"י בפסוק גדר מזה וגדר מזה דבלעם וכשהוא שלם הוא מגין מן השטף : על שדה איש עצל כו' אמר בשדה עצל ובכרם חסר לב לפי שיש בעבודת השדה יגיעה יתירה כמו חרישה וזריעה וניכוש והנמנע מהם הוא לסבת עצלותו משא"כ בעבודת הכרם שהיא יגיעה קלה ולא ימנע ממנה זולת מי שהוא חסר לב בהחלט שאינו פונה לשום דבר התועלת : כדי הצורך והסיפוק הצורך

טוב הלבנון

שהיה שיאסף דגנו מאדמתו : היה עושה באדמתו שעה אחת במלאכת העבודה הצריך לאדמה כזו כדי להיטיבה באחריתה : מה שהוסיף בו אדמה לקנות עוד אדמה כמוה : ותעל כלה קמשונים עלה עליה קוצים ודרדרים : יתבונן ממנו עניני אחריתו כי אדמתו היא נשמתו אשר נתן לו השם לעבדה ולשמרה בטהרה עד בוא עת פקודתה תצליח לשאת ענף ולעשות פרי בכרם ה' צבאות והמשכיל רואה כי עבודת נשמתו בלבד לא יכול להגיע למזונות גופו בעוד נשמתו באפו וכדרך שאמרו חז"ל כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה . לכן רואה לשכור עצמו לעסוק באיזה מלאכה או מו"מ באמונה כדי להחיות נפשו . ובעת שהוא נפטר מעבודה זו חוזר לשקוד על התורה ועל עבודת השם עד שיגיע למדרגת הצדיק . ואז עיני ה' דורשים אותו לתת לו הרוחה ולברך מעשה ידיו וכמש"ה (תהלים לז) לא ראיתי צדיק נעזב . עד שיוסיף אומץ וטהר ידים לכבד את ה' מהונו ולהעלות נשמתו ממדרגה למדרגה עד אשר יזכה לחיי עולם הבא ולשכר נצחי ולנשמה יותר מעולה : והכסיל אינו עובד נשמתו . אך רק משתדל להשתכר לעבוד את גופו ולקבץ מותרות ותענוגות בני אדם ועוזב נשמתו שהיא שממה לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה עליה שום שפע ודבקות אלוה עד אשר לא תוכל עוד לשוב אף אל מקורה תחת אשר שוממה אך אל שאול תרד ובארץ תחתיות תרפד ילועה ועליו הכתוב אומר אוי לנפשם

בעניני עולמו ומתעלם מעניני אחריתו כמ"ש החכם בבחינתו בכסיל (סב) ואחזה אנכי אשית לבי ראיתי לקחתי מוסר:

פרק ד אך כמה סימני חכמה בברואים אשר נוכל לבחון בהם, נאמר כי פנות החכמה המקויימות בברואים לרוב מיניהם ואישיהם שבע. אחת מהנה סימן החכמה הנראה בשרשי העולם ויסודותיו בראותנו עמידת הארץ באמצע והמים סמוכים לה למעלה ממנה והאויר סמוך להם והאש למעלה מכולם על משקל ושעור לא ישתנה ממנו דבר. כל אחד מהם שוקד על מקומו המתיחד בו והמוגבל לו והים עומד והמים

מרפא לנפש

הכסיל הנ"ל מה שעלתה לו ואמר: **ואחזה אנכי וגו׳ ראיתי** על דרכי הכסיל. כמ"ש בפרשה דקרא על שדה איש עצל עברתי וגו׳ ראיתי לקחתי מוסר שאין זה הדרך הישר שיעזוב השדה עצמו לגמרי ומתי אעשה גם אני לביתי. רק פן יאמר האדם שאין לי שום פנאי לעסוק בעסקי העולם הבא כי טרוד אני על המחיה ועל הכלכלה תמיד לא ישקוט ולזה מסיים הכתוב מעט שנות מעט תנומות ר"ל אל תתנהג בדרכי גופך תמיד ויומם ולילה לא ישבותו רק אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך ושניהם יקיימו בידך. וזה כמהלך רישך יבא לך מה שאתה רש ממנו היינו חלקך בעולם הבא כמי שהולך מהרה. ומחסורך כאיש מגן יבא לך כל מחסורך שבעולם הזה כאיש ה"א למגן לך ר"ל שתוכל לזכות לשני עולמות ועיין לקמן במבחון כ"ב כדברים אלו:

נאמר כי פנות החכמה ר"ל שרשי החכמה ויסודותיה נוכל לחלקם לשבעה חלקים: המקויימות העשויין ונשנים בברואים לרוב מיניהם אף על פי שיש הרבה מינים בעולם כמו מין אדם מין חיה מין בהמה כו׳ ואישיהם כל אחד בפני עצמו נקרא איש אם כן שהחכמה שבכולן לרוב מאד אבל בכולן נוכל לחלקן על שבעה חלקים: אחת מהנה שרשי העולם הם הד׳ יסודות כמו שמפרש והולך בראותנו עמידת הארץ באמצע המרכז כי הארץ תולה על בלימה שהרי נראה לעינים שבכל מקום שהאדם עומד בכל העולם הוא רואה חצי כיפת הרקיע מזה נראה שהארץ באמצע העולם כנקודה בתוך העיגול: והמים סמוכים לארץ כי כל יסוד הכבד נופל למטה ולכן טבע האש למעלה מכולם ואחר כך האויר ואח"כ המים ולמטה מכולם העפר שהיא כבדה מכולם: **על משקל ושיעור** להיות שוקדים ועומדים כל אחד על מקומו ובלא יתגבר יסוד על **חבירו ויחרב העולם**: והים עומד סבוב

טוב הלבנון

כי גמלו להם רעה (ישעיה ג): **ואחזה אנכי אשית לבי** ר"ל כשראה בפועל מעשה הסכל בשדהו. נתן אל לבו שהוא משל אל ענין החכמה ולקח מוסר:

פרק ד ואישיהם פרטיהם: **עמידת הארץ באמצע** הארץ וכל אשר עליה תלויה באמצע הגלגל במאמר האל וכל יושביה סובבים והולכים סביבה על יושר ורגליהם פונים כלפי הגלגל והיא כדוריית ולא יפול הנופל ממנה. אף שלפי המדומה אותן השוכנים בחלק התחתון כמו בחלק אמעריקא ורגליהם נגד רגלינו מן הדין שיפלו למטה. ועכ"ז כל יושבי הארץ דומים שהם למעלה וגבים ביושר והשמים ממעל והארץ מתחת. וזה דבר נפלא מחכמת הבורא אשר לא יאומן רק ליודעים מעט בתכונה וישוב העולם: **והמים** יסוד מים ועיקרו בים אוקיינוס סובב כל הארץ ברוחב קרוב לשני אלפים פרסה: **והאויר** יסוד האויר מקיף הארץ והמים מסביב מכל צד: **והאש למעלה מכלם** יסוד האש סובב יסוד האויר מסביב: **על משקל ושעור** כלומר שעומדים תמיד על משקל אחד ואין אחד מהיסודות מניח מקומו לעלות למעלה או לירד למטה: **לא ישתנה ממנו דבר** אין יסוד אחד משנה חבירו הסמוך לו שיתהפך המים לעפר או עפר למים וכן בשאר שני יסודות לא יתהפך האויר למים והאש לאויר: **כל אחד מהם שוקד על מקומו** באם שיצא א׳ מהיסודות ממקומו בהכרח כגון שיושלך אבן או מים למעלה באויר בסור ההכרח שוקד מהרה לחזור ליסודו למטה. וכן האש אשר קשור בהכרח בדברים הבוערים הוא עולה למעלה עם שריפת הדבר: **המתיחד בו** אשר יחד לו הש"י: **והים עומד** כלומר

הקפירס

פת לחם

בערך והסיפוק כמועיל: **ואחזה אנכי** כו׳ כלומר ראיתי רוע הנהגתו ושמתי לב להתבונן מה תעלה בסופו עד שאח"כ באמת ראיתי רוע אחריתו ולקחתי מוסר לעצמי להוסר מדרכו והפסוק מבואר:

פרק ד פנות החכמה מלת פנה הונח על חלק אחד מן הכלל שמסויים בין שאר פרטיו ובהם מתקיימים עליו ונתלים בו כמו אבן פנה וכן פנות העם: **המקויימות** בברואים הקבועות והמוחזקות בברואים: **לרוב מיניהם ואישיהם** כלומר עם היות שיש בברואים הרבה מינים ובכל מין הרבה אישים ובכל מין יש סי׳ חכמה פרטי גם באישי כל מין נמצא הבדל ושינוי מה בטבעיהם וזה ניכר משינוי בגופם במדותיהם ותארם אעפ"כ כללי סימני החכמה שהם כמו יסודות לפרטי שינוייהם הם שבע: **בשרשי העולם ויסודותיו** הם ד׳ יסודות אש רוח מים עפר שהם לכל הברואים המורכבים מהם בבחינת שורש כמו שורש האילן ובבחינת יסוד כמו יסוד לבנין: **עמידת הארץ באמצע** באמצע הכדור השמימי: סמוך להם סמוך לשניהם לארץ ולמים שהרי האויר חופף על הים והיבשה: **והאש** גלגל האש היסודי הוא נתון למעלה מכולם בקערורית גלגל הירח לפי דעת רוב החוקרים עם שיש חולקים בזה והארכו הדברים ביניהם: **על משקל ושיעור** כלו׳ גודל כמותם איננו במקרה רק בכונה מכוונת מאתו ית׳ ואמר משקל ושיעור שבשניהם נמצאים כתוב על היסודות כמד"א לעשות לרוח משקל הוא יסוד האויר גם ושקל בפלס הרים שהם מיסוד העפר וכן נמצא בהם לשון מדה באמרו וכל בשליש עפר הארץ וכן מי **מדד** בשעלו מים והנה במלת שיעור כוון על המשוער במדה: **לא ישתנה** ממנה דבר ואף שכתב הרמב"ם ז"ל במדע שהיסודות משתנים מזה לזה אולם השנוי הוא דבר מועט בזמן ארוך ובטל במיעוטו ואין ניכר בזה השנוי בכמות: **כל אחד מהם שוקד על מקומו** כלומר שאם במקרה יתנועע אחד מהם ויעתק ממקומו בסבת איזה כח מבחוץ שהכריח אותו לכך כמו תנועת אבן למעלה ע"י כח היד שהשליכה אותו לא יתעכב בזולת מקומו רק עד כלות הכח המכריחו ובסור ההכרח הוא שוקד פי׳ אץ ונמהר בטבעו לשוב למקומו: **המתיחד בו והמוגבל לו** הכונה במלת מתיחד בבחינה שהמקום מיוחד לו לבדו ואין לזרים אתו חלק ונחלה במקומו ובמלת המוגבל לו כוון להיפך דהיינו בבחינת שהוא מצוה לעמוד על משמרתו ומקומו לא ימוש ולא יהרוס גבולו לצאת ממחיצתו ואפשר לומר שכוון בזה למה שכתבו בספר העיקרים שתי דעות בגדר המקום הדעה האחת שמקום נקרא השטח שנכנס בו כל כמות המתקומם דהיינו השטח מה שבהיה

פנוי

אסורים בתוכו לא יעברו את גבולו ואם יהמו גליו ויסתערו רוחותיו כמ"ש (איוב לח) ואשבור עליו חקי ואשים בריח ודלתים ואומר עד פה תבוא ולא תוסיף ופא ישית בגאון גליך. ואמר בעמידת השמים והארץ (תהלים קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך. וכמו שזכר דוד ע"ה מהענין הזה במזמור ברכי נפשי את ה'. והפנה השנית סימן החכמה הנראה במין האדם אשר הוא העולם הקטן אשר בו השלמת סדרי העולם ויפיו וזיונו ותמימותו. ואליו רמז דוד ע"ה באמרו (שם ח) ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ.

מרפא לנפש

העמוק נקרא ים כמה שכתוב ירעם הים ומלואו וכתוב ים של שלמה: ואם יהמו גליו אף שגלי הים הומים ומגביהים עד מאד עד שכל אחד יוכל לשטוף כמה מדינות הסמוכות ממנו אעפ"כ לא יוכלו לעבור את החק הוא החול אשר הוא גבולם שלא יעברו הולך ומזה נראה שהכל עבדיו ולא ישנו את תפקידם: והפנה השנית כו' אשר הוא העולם הקטן, ר"ל מין האדם בכלל או עולם הקטן בפני עצמו כמו שכל העולם הזה צריך זה לזה וזה לזה כן הוא האדם בפרט השלמת כל סדרי בראשית. ובשלישי אמר שאבריו וגופו ונשמתו של אדם הוא דומה לעולם הגדול בזאת שיעור קומה בדמות אדם ולכך קרא הרמב"ם במורה פ' ע"ב מח"א לכל העולם בכלל שיעור הקומה ע"ש: אשר בו השלמת סדרי העולם באדם נשלם ונגמר כל מה שברא הקב"ה בעולמו כי הכל לתועלת האדם ונשמתו והאדם הוא כבעל הבית בעולם: והוא יפיו כי בלא אדם היה העולם כמדבר שממה: וזיונו מל' כלי זיין או ל' זן ומתפרנס או ל' זיו קלסתר פנים: ותמימותו כי בלא האדם היה העולם עדיין חסר והוא מתמם ומשלים הכל כמו שנתבאר לעיל פ"ג ע"ש: ואליו רמז דוד עליו השלום ה' אדונינו וגו' ואמר תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו וגו':

פת לחם

פנוי קודם כניסת המתקוממים מעתה שנכנס בו המתקוממים נתאחדו המקום עם המתקוממים ויש אומרים שהמקום נקרא הגבול המקיף את המתקוממים ע"ש וז"א המתיחד בו לדעת הראשונה והמוגבל לו לפי הדעת השניה ושני הפירושים כאחד טובים ונעלמים בדבריו הדק היטב והבוחר יבחר: הים עומד הכונה על מעטת המקום הסובל את המון המים והמים אסורים במעטה ההוא מבלי יכולת לצאת מגבולו: ואם יהמו גליו כלומר אף שגליו הומים בטבעם מפאת הרוח המצויה בו בטבע הבריאה וכ"ש בעת עמוד עליו רוח חזקה המסערהו וז"א ויסתערו רוחותיו: ואשבור עליו חקי כו' נראה לי כוונת הכתוב שהוא ית' שם חוק בטבע העולם שהמים יורדים מן הגבוה לנמוך והים גבוה מן הארץ כדרז"ל בפסוק הקורא למי הים וישפכם וגם המחקרים מצאו זה עפ"י החקירה גם טבע סערת הרוח לשפוך המים חוץ לגבול והוא ית' שבר עליו חוק הטבע המוטבע: דברך נצב בשמים גזירתך קיימת שנגזרת על עמידת השמים: למשפטיך עמדו היום כלומר שעוד היום הם עומדים במקומם עפ"י גזירתך וז"א למשפטיך פי' לסבת משפט גזירתך עמדו גם היום כי הכל הם עבדיך וחייבים להיות סרים למשמעתך: במזמור ברכי נפשי שם איך הברואים שומרים חוק הנהגה ולא ישנו את תפקידם: השלמת סדרי העולם ויפיו וזיונו ותמימותו פרט כאן ארבעה דברים נגד ארבע בחינות שנראה מהם שהאדם הוא סבה תכליתית לכל הברואים דהיינו שאחת שבו השלמת סדרי העולם שכל צבאי צבאות השמים והארץ הם מסודרים בשלימות בסדר נכון ונאות לתועלת האדם ד"מ התהלוכות הכוכבים ומצעדי המזלות לסדר פרק השנה זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף דבר בעתו וע"ז אמר אשר בו השלמת סדרי העולם. בחינה שנית שמין האדם הוא יפיו של עולם אם בתארו היפה ומהודר מכל הברואים ואם במדותיו והנהגותיו והרי הוא בתוך הברואים כאבן ברקת או נופך יקר המשובץ ברביד בין גרגרי בדולח או זכוכית שע"י האבן כל הרביד נראה יפה ואומרים עליו כמה נראה רביד זה משא"כ בלתו היה הרביד בלא תאר ולא הדר וע"ז אמר שהאדם הוא יפיו של עולם. בחינה ג' שסדרי העולם ממולא ומזויין בברואים שונים ומשונים בתכונות מיוחדת בכל מילי דמיטב והכל לתועלת האדם וזה נראה ע"י מבלי בהם והשתמשו בכולם וע"ז אמר וזיונו. בחינה ד' שע"י האדם העולם נשאר בשלימותו ובלאו הכי ספו תמו הרבה מן הברואים כמו בצמחים כל זרע אשר יזרע וכל פרי עץ ובבע"ח כבר היו כל מין בהמה טרף לשני החיות הטורפות לולא האדם משמרם עליהם וע"ז אמר ותמימותו: ועליו אמר דוד ה' אדונינו כו' כלומר שאלהותך קורא אדנותך עלינו שהיה כונתך בבריאת כלל העולם וע"י כן נראו סימני חכמתך בכולם וז"א מה אדיר שמך בכל הארץ שמך אדיר ונראה ומאוים ונראה בכל בריאי הארץ אמנם הנה מקום אתי לפרש מלוא כל המזמור הזה ע"פ דבריו ז"ל ולא נאריך בדקדוקים כי אין כאן מקומו רק דקדוק אחד אציג וגדול הוא אלי באמר תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו שהיא מלה כפולה במלות שונות לכן הדברים מראים איך נכבדות מדובר בו נגד ד' בחינות אלו ובאותו סדר עצמו שסדרם המחבר ובראשון החל. כי אראה שמיך כו' ירח וכוכבים אשר כוננת כלומר שכוננית בסדר התהלוכות צבא השמים ירח וכוכבים מורים על מעלת האדם שבו השלמת סדרי העולם כנ"ל ואמר כמתפלא בזה באמרו מה אנוש וכו' ובאמרו וכבוד והדר תעטרהו רמז על בחינה שנית שהוא יפיו שע"י שנברא בצלם אלהים שבזה הוא מכובד ומהודר עד שאמרו חז"ל שבקשו מלאכי השרת לומר לפניו קדוש ואמרו תמשילהו במעשה ידיך רמז לבחינה ג' בהא זיונו שיש בזה נודע ונראה ממשלתו בהם. כנ"ל

טוב הלבנון

החפירה הגדולה והעמק הנורא שבמקום מי אוקיינוס כמו כמים לים מכסים (ישעיה יא): והמים אסורים בתוכו אינם יוצאים מן החפירה והעומק שלהם: ואם יהמו גליו ויסתערו רוחותיו אפי' שהגלים מתנשאים והרוח דוחפם וכן כל ואם כמו ואם יהיה היובל: לעולם ה' דברך נצב בשמים מאמר ה' וכח פעליו הם תמיד בגלגלים וכל צבאם והוא מקיים הוייתם וע"ד שאמר הכתוב ואתה מחיה את כלם. שאילו יסתיר השפעתו מהם יאבדו כרגע: לדור ודור אמונתך לדור דורות חסדו נאמן על אישי הארץ: כוננת ארץ ותעמוד אתה פוקד תמיד על קיום הארץ: למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך כלומר קיום כל הנבראים הם ע"פ פקודתך וצויך תמיד עליהם. ומשפט מלשון פקידה וצווי כמו ומשפטיו עם ישראל (דברים לג) והיום כלומר תמיד כמו היום אם בקולו תשמעו (תהלים צה) כי הכל עבדיך. אין אחד מהם מתקיים בטבע לולא כי הוא ית' מהוה אותם תמיד: במזמור ברכי נפשי את ה' וגו' עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה ובכל המזמור לשון הוה. כלומר שהוא עושה כן תמיד וכמו שמסיים תסתיר פניך יבהלון וגו' וכל זה מורה שבכח מעשיו אינם נפסקים תמיד: ויפיו וזיונו נ"ל שהוא מלשון תיקון שם מושאל מכלי זיין: מה אדיר שמך בכל הארץ כלומר מכל הנבראים

והשלישית סימן החכמה הנראה בהרכבת האדם וחבור גופו וכחות נפשו ואור השכל שייחד אותו בו הבורא ושם לו בו יתרון על שאר החיים שאינם מדברים. והוא דומה לעולם הגדול ונמשל אליו בשרשיו ויסודותיו. ואליו רמז איוב באמרו (איוב י) הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תשוככני חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי. והרביעית סימן החכמה הנראה במיני שאר החיים מקטנם ועד גדולם. מהם המעופף והשוחה והזוחל וההולך על ארבע לפי התחלקות צורותם ומדותם ושמושם והנאתם ותועלותם בעולם כמו שנזכר במענה

מרפא לנפש

והשלישית בהרכבת האדם גוף האדם עצמו מורכב מכל הד' יסודות ומנפש ושכל ובנפש יש כמה כחות כמ"ש: **והוא דומה לעולם הגדול** דבר זה ידוע ומבואר בכל ספרי החכמים הקדמונים שהאדם הוא עולם קטן ומלואו מכל הבחינות והכחות שיש בכל העולם הגדול הכל יש האדם דוגמתו ודבר זה מבואר בארוך בספר המורה פ' ע"ב שכל העולם בכלל הוא דוגמא אדם א' ע"ש בארוך ועי' בס"ס אלהות לדיקוס ובר"ס שבט מוסר ע"ש ועיין לקמן בפ"ה ובשער ע"ס פ"ט שביארו המחבר ג"כ ע"ש: כמ"ש **איוב הלא כחלב תתיכני** תחלת בריאת האדם הוא כחלב שנתך ונשפך ואח"כ נקפא ונקרש במעי אמו כגבינה ואח"כ מלבישו בעור ובשר על העצמות וגידין שהוא מסוכך בהן ועושה עמו חסד שנותן בו חיים במעי אמו ובפקודת השם יתברך נשמר רוחו בקרבו וקושר דבר רוחני בדבר גשמי כמו שיתבאר לקמן: והד' כו' **מהם המעופף** ר"ל העופות שמעופפים באויר: **והשוחה** שהולכים שהוא כבהמה ודומה להם. ובמ"ס פי' והשוחה במים מלשון כאשר יפרש השוחה לשחות והוא הדג ובאר בע"ת השטים במים: **והזוחל** מלי זוחלי עפר ופירש רש"י שהולכים על גחונם ועל בטניהם כנחש: **ומדותם** כל בריה יש לו מדה בפני עצמו יש מהם שבונים וקוננים ואורגים: **כמו שנזכר במענה** כו' וכתב ר"ת בס' סוסר שער י"ג שראוי לומר תמיד המענה ההוא של אזור כגבר חלציך:

טוב הלבנון

הנבראים ללמוד גדולות שמך: **וכחות נפשו** הנפש המרגשת שממנה ה' חושים וכח המדמה וכח המתעורר ושאר כחות גופניות: **ואור השכל** היא הנשמה: **שייחד אותו בו הבורא** ר"ל בנשמה האדם נבדל מבהמות שדי שגם להם כח נפשיות: **והוא דומה לעולם הגדול ונמשל אליו וכו'** כבר ביאר זה המורה בפע"ב מח"א כי כמו שהאדם איש אחד ומחובר מאברים מתחלפים בבשר וגידים ועצמות ומליחות משתנות ורוחות כן הכדור בכללו מחובר מן הגלגלים וד' יסודות והמורכב מהם ואין בו ריקות כלל ועוד האריך שם וסיים שם שכמו שהלב הוא התחלת כל תנועה שנמצא בגוף. כן הגלגל העליון הוא המנהיג שאר חלקי העולם בתנועתו וכל נפש שתמצא לבעלי הנפש התחלתה נפש הגלגל ע"כ: **הלא כחלב תתיכני וגו'** כלומר שנתחבר מאברים מתחלפים כנזכר: **חיים וחסד עשית עמדי** הוא הנפש השוכן בלב הנותן חיים לכל אברי הגוף: **ופקודתך שמרה רוחי** כלו' תא"כ הא"ל ית' שהוא בריאת העולם בכלל שמרה רוחי. הוא נשמר בקרבי ר"ל שבהאדם מצוייר בריאת כלל העולם: **והשוחה** בשמאל והוא לשון שחיה במים כמו כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיה כה) והם נפש החיה אשר במים: **והזוחל** הם ב"ה ההולכים על גחון כמו מים זוחלים שבל' מ"ס: **ושמושם והנאתם**

פת לחם

כנ"ל ועל הבחינה הד' שהוא תמימותו אמר כל שתה תחת רגליו שהכוונה במלת שתה קיום והעמדה לדבר כמו כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל הכוונה בזה לומר שזה יונח לו לקיום תחת הבל שהלך יצא וימלט ויעבור והנה איננו וגם קין נטרד בגללו ואין כאן מקום להאריך בביאור המלה הזאת בכל מקומות מושבות וז"א פה כל שתה כלומר כל הברואים שתה ושמת אותם לקיום בתתך אותם תחת רגלי האדם וממשלתו עליהם ע"ד וכל מעט אשר ברגליך שממשלתך עליהם. ודרך צחות אפשר להמשיך גם מה שאמר צונה ואלפים כולם וגם בהמות שדי שדייק במלת וגם הוא מיותר ולקמן אמר צפור שמים ודגי הים בלי מלת וגם רק שהכוונה נמשכת אחר הקודם לומר שע"י האדם צונה ואלפים כלם. כלומר נמצאים כלם שלמים וקיימים עם היות גם בהמות שדי שהם החיות הטורפות נמצאות בעולם ואתה הקורא אם זר בעיניך לומר שכוון המחבר לביאור זה אמנם הדברים נאמים יפה ע"פ דבריו וקח אותם לצחות דרוש: **הנראה בהרכבת האדם כו'** שלפני זה דבר בבחינת יחוס האדם אל העולם שהוא כיחוס השכלית אל הפעולה ובכאן מדבר בבחינת סימן החכמה הנראה באדם עצמו והתחיל בהרכבת האדם שהוא הרכבת נפשו עם גופו גם הרכבת מזגו מן היסודות והמדות: **וחיבור גופו** חבור אברי גופו זה לזה בסדר מתוקן הנאות לקיומו: **וכחות נפשו** הם שתמצא כחות בנפש שמנו החוקרים כח הזן וכח המגדל וכח המוליד בדומה כו' והמקובלים מנו שבעים כחות בנפש: **ואור השכל כו'** קרא לשכל אור ע"ש הכתוב וראיתי אני שיש יתרון כו' כיתרון האור והפכו נאמר הכסיל בחשך הולך ואמר שיחד אותם הבורא וכו' שבו הוא יחיד ומיוחד משאר בע"ח ולפי שיש בפרטי בע"ח ענינים המיוחדים אותם מזולתם אולם אינם יתרון להם לזה מסיים ושם לו בו יתרון שהשכל הוא מותר האדם מן הבהמה: **והוא דומה לעולם הגדול כו'** ביאור הדבר הזה בא באריכות במורה בפרק ע"ב

מחלק ג': **הלא כחלב תתיכני וכגבינה כו'** התחלת יצירת האדם מן הטפה והטפה היא הנבחרת מן הדם ועליה אמר הלא כחלב תתיכני שהיא לבנה כחלב ואח"ז בבואה ברחם היא נקפאת שם מחום הרחם וע"ז אמר וכגבינה תקפיאני ואח"ז אמר עור ובשר תלבישני שהבשר הוא כמו לבוש לנפש שעיקר משכנה ומושבה בלב ובמוח ובכבד ובכלל באברים הפנימים ואח"ז אמר ובעצמות וגידים תשוככני שהעצמות והגידים נבראים לשמור ולחזק הרכבת האדם שבלעדם היה כל קומת גוף האדם נקפל ונקמט לשעתו כשמלה קפולה ונקמטת לכן אמר תשוככני לשון מסוכה שהוא לשון הגנה כמו שנאמר הסר משוכתו והיה לבער (ישעיה ה) שהיא מסוכת הדק העשויה לכרם לשמור מה שבתוכו ואח"ז הלא בו הנפש החיונית וע"ז אמר חיים וחסד כו' שנתנה בו רוח חיים בתורת חסד ועל קיום רוח החיים במשך זמן הכלאו בבטן שהוא דבר מפלא בטבע אמר ופקודתך כלו' גזירתך והשגחתך שמרה רוחי: **המעופף והשוחה** כו' פרט אותם שנים שנים דבר והפכו המעופף הם כל צפור אשר תעוף בשמים והשוחה הם הבהמות והחיות ההולכים שחוח ושני אלו הם הפכים בטבעם זה טבעו מושכו לגבוה אשר לגבהים עוף למעלה על פני רקיע השמים וזה טבעו מושכו להיות שחות וקרוב לעפר ארץ עד שאם יגביהו ראשו והזהו ויכריחוהו לעמוד על שתים כמלב האדם לא ימצא נחת עד שיניחוהו ויפול בשוח: **והזוחל** הם כל הנחשים למיניהם ודומיהם השפים בבטנם בעפר הארץ ונגררים במהלכן מאין רגלים והפכם ההולך על ארבע רגלים: **לפי התחלקות צורותם** כו' כלו' שתתחלק הבחינה בהם לפי התחלקות צורותם ומדותם ונראה בכל אחד מהם דבר פרטי מחלקי החכמה ופרט חמשה דברים במלת צורותם כוון אל התאר החיצון בחיתוך אבריהם ומדותם שהחוקרים מנאו

שהוכיח בו הבורא את איוב כדי להעיר אותו (שם לח) מי יכין לעורב צידו וגו' ושאר מה שספר בו ממיני החיות המדבריות והימיות. והחמישית סימן החכמה הנראה בצמחים ובמוצאים המוכנים לתקנת האדם ואופני תועלותיו בהם על התחלקות טבעיהם ומזגיהם וכחותם. וכבר הזכירו הקדמונים בספריהם מן הענין כפי השגתם וכמ"ש (מלכים א ד) וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר וגו'. והששית סימן החכמה הנראה בחכמות ובמלאכות ובפעולות אשר הכינם הבורא יתברך לאדם להשלמת תקנתו וסבות טרף חקו ושאר תועלותיו הכוללות והמתבודדות. ועל זה רמז הכתוב באמרו (איוב לח) מי שת בטחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה ואמר (משלי ב) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. השביעית סימן החכמה הנראה בקביעות התורה והחקים לעבוד בהם הבורא יתעלה להגיע בהם השוקד עליהם להנאות העולם הזה מיד ולגמול העולם הבא באחרית כמו שאמר הכתוב (ישעיה נה) שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם ואמר (שם) הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם וגו'. ותלויים בזה עניני המנהגים אשר בהם סדר הנהגת

מרפא לנפש

והימיות הנבראות בים כמים ובימים: והחמישית וכו' ובמוצאים הם מיני מתכות ודומיהן שמוצאים מן האדמה: וידבר על העצים וגו' שהלמה ידע טבע של כל אחד מהן ומה תועלתו עד פירש רש"י: והששית כו' בחכמות כמה מיני חכמות יש בעולם שבני אדם מתחכמין בהם כידוע: ובמלאכות הם מלאכות הנכבדות כמו חרישה וזריעה וכיוצא: ובפעולות הם מלאכות קלות כתפירות וכיוצא: ושאר תועלותיו הכוללות שהכל צ"ל צריכין למלאכה הזאת כמו להרישה ולזריעה והדומה לזה ויש מלאכות שמתבודדים בו קצת בנ"א כמו נוקב מרגליות וכיוצא שאין הכל צריכין לזה: מי שת בטוחות חכמה מי עשה זאת שנתן לאדם חכמה ובינה בקרב לבו להבין מחשבות ולעשות כל המלאכות ופעולות העולם: שכוי מפרשים על הלב שהוא הצופה והרואה הנולדות: השביעית כו' בקביעות התורה שקבע השם יתברך בתוכנו תורתו ודתו כדי שנדע בדת מה לעשות בעולם ואיכה ננהיג את עצמנו וע"י התורה נדע כמה עושין רצונו יתברך שמו ובלא תורה האדם כבסיל בהולך חושך כמו שהבאתי דברי ה' הכוזרי לעיל כמה פעמים ולא עוד שמגיעים על ידי התורה להנאות העולם הזה גם כן כמו שנתבאר בתורה אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם וגו' וכמה פסוקים כאלה: ולגמול העוה"ב באחרית כמ"ש אכלו טוב בעולם הזה ותתענג בדשן נפשכם בעוה"ב. והשכל מחייב גם כן גמול העולם הבא כי איך יצוייר שמלך הגדול והנורא ממ"ה הקב"ה יקפח שכר העושים רצונו ומצותיו יתברך: ותלוים בזה עניני המנהגים כו' כמו שנראה כי' שהחכמה בתורה הקדושה כן נראה חכמת הבורא יתברך שנתן בעולם להנהיג את העולם בדרך ישר להטעים הטובים

פת לחם

מלאו מדות מיוחדות בבע"ח כמו שיחסו גבורת הלב לארי ועזות לנמר ונעם לדוב והמלך החכם ייחס מדעת הזריזות לנמלה ודומיהם ושמושם שהאדם משתמש בכל אחד מהם לתשמיש מיוחד כמו שור לחרישה וסוס לרכיבה והמור למשא וגמל ופיל להליכת מדברות והנאתם שהאדם נהנה מכל אחד הנאה מה כמו בקר וצאן למאכל בבשרם והלבם והיות לעורותיהם וזה מאהבת הערב ותועלותם היא בע"ח שמגיע מהם תועלת לאדם כמו עיני הסרטן וביצי הקסטור שהם נצרכים לרפואה והרבה מאד דוגמתם כנודע לעוסקים ברפואה וכן הרבה מהם נצרכים לשאר תועליות וזה מאהבת המועיל: כדי להעיר אותו להעיר לבבו להבין גדולת הבורא ית' וחכמתו וממילא יכיר ערך שפלות נפשו לנגדו ית' ויביא מהכוס לפיו: המדבריות והימיות שזכר הם בהמות בהררי אלף וראם ויעלי סלע והם מהמדבריות וזכר הם לויתן הגדול שבימיות: ובמוצאים הם מיני המתכות ונקראים כן על שמוציאים אותם מבטן הארץ ובכללם גם האבנים הטובות: טבעיהם היא הטבע שבכ"א לפי האיכיות הראשונות שהם קור וחום ולחות ויובש: ומזגיהם המזג של כל אחד לפי הרכבתו מהיסודות: וכחותם הם הכחות הסגוליות הנמצאות בהם עד שנמצאו בהם דברים מפליאים כמו בצמחים הנוטה אל השמש והמתכוץ ממגע יד האדם והמכוון יד האדם הנוגע בו ובאבנים כמו המאגניטי"ס המושך הברזל והבורח מן החומץ והמעמיד הדם ודומיהן הרבה מאד מובאים בדברי החוקרים: ובמלאכות ובפעולות במלת מלאכות כונתו על מלאכות הפועלת באיזה חומר והחומר מתפעל ומשתנה ע"י המלאכה כמו יוצר חומר וטוה בצמר ומשחת בהב: ובפעולות כונתו על פעולות העומדות בעצמן ובלתי פועלות בדבר אחר כמו מלאכת השיר והסגלה ודומיהן: להשלמת תקנתו שיהיה עניינו מתוקן בשלימות דהיינו בחכמות כמו חכמת החשבון והתשבורת ובמלאכות כמו מלאכת החייטות שמשלמת תיקון האדם בלבישת הבגדים וכן מלאכת הכתיבה והאריגה ודומיהן ובפעולות כמו השיר שמשמח לב האדם מעצבו ומרגזו: וסיבת טרף חקו שכל אלו הדברים הם גם כן סבה לטרף האדם שיש הרבה מלאכות שהאדם מתפרנס מהם גם כידוע אותם מלמדים לאחרים ומתפרנס משכרו: הכוללות והמתבודדות כמו במלאכות יש בהם כוללות בני אדם כמו מלאכת האריגה והחייטות שכולם צריכים להם ויש מלאכות שאינם שוים לכל נפש כמו מלאכת צורפי כסף וזהב ומלאכת מסתתי אבנים שאינם נצרכים רק לעשירי עם וטכסיסי מלחמה למלכים: בקביעות התורה שקבע בנו תורתו ליתד תקוע שלא תמוט לעולם ותהיה שוה לכל נפש ובכל זמן כמו שאנו אומרים לא יחליף האל ולא ימיר דתו כו': להגיע בהם השוקד עליהם כו' שאיש מבני ישראל שהוא שוקד עליהם פי' אף ונמסר הרד עניהם יגיע על ידם לעוה"ז ולעוה"ב: ואכלו טוב והתענג בדשן כו' אכלו טוב בעוה"ז והתענג בדשן נפשכם היינו לעוה"ב כמה שכתוב במקום אחר ירוין מדשן ביתך כו': שמעו ותחי נפשכם הרי בכונתו ית' להחיות נפשנו במצותיו: ותלוים בזה כו' הכוונה ע"פ דברי החכם בעל ספר העיקרים שכל דבר הנמצא בנושא אחד במקרה מחויב להמצא בנושא אחר בעצם כמו החום שהוא נמצא במים חמים במקרה מחויב להמצא

טוב הלבנון

ותועלותם לצורך האדם : ובמוצאים כמו מיני המתכות ואבנים טובות : וידבר על העצים וגו' שגלה תועלת כל צומח ולאיזה צורך נברא : הכוללות יש נצרכים לכלל בני אדם : והמתבודדות יש צריכים אותם קצת בני אדם לפעמים כמו לרפואה וכיוצא בזה מהתועלת שאינה כוללת : מי שת בטוחות חכמה מי נתן בכליות ליעץ חכמה : לשכוי בינה שכוי הוא הלב כמו שפירש בעל הקונקורדאנציא : להנאות העוה"ז מיד כמש"ה לא ראיתי צדיק נעזב וגו' ואמרו חז"ל אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז וכו' : סדר

שאר האומות ותועלותם והם עומדים להם במקום התורה בעניני העולם בלבד וכבר נאמר כי מדרגת הטבע מן התורה כמדרגת העבד מאדוניו. כי כחות הטבע הם נוהגים בהנהגת העולם כפי מה שיאות לתורה כמ"ש (שמות כג) ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך ואמר (שם טו) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך ורבים כאלה. ויש מי שסובר במאמר החכם (משלי ט) חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה. שכוון אל אלה השבע פנות אשר זכרנו:

פרק ה אך איזה מין קרוב אלינו ואנו חייבין לבחון בו יותר. נאמר כי הבחינה בכל אחד מהם ואם הצורך אליו גדול ואנו חייבין לבחון בו יותר הקרוב אלינו יותר והגלוי לנו הוא סימן החכמה הנראה במין האדם אשר הוא העולם הקטן והוא הסבה הקרובה להוית העולם הגדול הזה. וחייבין אנו לעיין בהתחלת האדם ומולדתו

מרפא לנפש

עולם וליטא וליתן באמונה ויושר הנימוסים דאם לא כן איש את רעהו חיים בלעו: בעניני העולם בלבד ר"ל שיש הנאה והכר על זה בעולם הזה. וז"ל בעל העקרים מאמר א' פ"ח דדת הנימוסית תקצר מן האלהיות בפנים רבים. האחד כי הנימוסיות תתקן פעולתו קבוץ המדינה אבל לא תספיק לתת שלימות בנפש לשוב על ידיהן למקורו וע"ז אמר המשורר תורת ה' תמימה משיבת נפש. הב' שהנימוסיות לא תוכל להפריד כהאה מן המגונה דרך אמתי כי כבר יהיה אצלנו נאה או מגונה ואין כן דרך אמת ואין כח אדם להשיגו וע"ז נאמר עדות ה' נאמנה מחכימת פתי כי היא מודעת הבדל נאה ממגונה באמת. הג' להיות השוטר בדת נימוסיות מספיק אם פעולותיו מוגבלים כראוי וכל אשר יוסיף בו האדם לא ישמח בעשותו אבל קוטבי התורה חוקים ומשפטים וזהו פקודי ה' ישרים משמחי לב. הד' שהדת הנימוסיות לא תוכל להספיד פרטי הפעולות מפני קוצר המשיג לרבות המקיפים והתורה חובבת כל הפרטים וז"ש מצות ה' ברה וגו'. הה' שהנימוסיות סדורה מבן אדם אי אפשר שתהיה נצחיית יען הנאה והמגונה ישתנה ברבות הזמן אבל תורת אל היא נצחיית וז"ש יראת ה' טהורה עומדת לעד. הו' הדת הנימוסיות לא תוכל יהי כל הדעות שאין הטבעים שוים משא"כ האלהיות וז"ש משפטי ה' אמת צדקו יחדו ע"כ מתק לבונו ונוף דבש אמרותיו והעתקתי כל דבריו מפני כמה דברים נחמדים דאיכא למשמע מיניה בספר הזה: וכבר נאמר כי כו' ר"ל אף על פי שלפי הנראה לדעתנו העולם כמנהגו נוהג והכל כפי הטבע אבל באמת משועבד הטבע והמנהג לתורה ר"ל למקיימי התורה לעבות רצונם כעבד המשועבד לאדונו והדבר מבואר ואיננו הון לטבע שהרי השם יתברך הבורא העולמות והטבע הוא בעצמו נתן לנו תורתו ודתו והוא צוה על כל נבראיו שיהיו משועבדים תחת יד מקיימי התורה ומי יעכב על ידו וכמו שמורים הפסוקים שבתורה וביארו המחבר בהבנון השבי במשל נמרץ עיין שם והיים שם הלא אתה יודע כי הבורא יתברך התנה בתורתו בנאמנה ביסים ברבותך ובהפלך כל מה שבעולם אם תעבדהו וביעבור על רצונך כשתעבור על דבריו כמו שהוא מבואר בפ' אם בחקותי תלכו וזולת ע"כ ועיין בס"ז שלי מש"ש וכן דעת חז"ל בהרבה מקומות כידוע. ובפלא"כ הביא ג"כ כמה דעות אם הסבר טבעי או הסכמי ודעתו כדעת כל המקובלים שהסבר טבעי נמשך בעולם למקיימי התורה עיין שם באריכות:

אך איזה מין קרוב אלינו כו' נאמר כי באמת ברחוי לבחון יכולת הבורא בכל אחד משבעה דברים הנזכרים: ואם הצורך אליו גדול כו' ופשוט הדבר שצריך לאדם יותר זה בכה וזה בכה אנו חייבין לבחון בדבר ההוא הנצרך לנו ביותר שהרי האדם רואה שאין לו קיום והעמדה בלא דבר זה. אך בזה אין הבחינות שוים ולפעמים צריך לדבר אחר והדבר זה רחוק ממנו ואינו יכול לבחון בו תמיד: הקרוב אלינו יותר אך מה הוא הדבר שקרוב אלינו תמיד ונגלה לנו חכמת יכולת ה' יותר משאר דברים: הוא סימן החכמה הנראה במין האדם כו' וכאשר נדקדק לבחון בו מתחלתו עד סופו יתבאר לנו מכוד השם"ז ברכה והוא מפרש הכל באורך לפנינו: אשר הוא העולם הקטן האדם הוא עולם קטן כמו שפירשתי לעיל: והוא הסיבה הקרובה כו' בקרוב הרבה להבין שהאדם הוא עיקר מכל הנבראים שהרי הוא כבעל הבית המשתמש בכל אשר בו וכתב

טוב הלבנון

הנהגת שאר האומות הם נימוסי האומות ודיניהם שיש בהם תועלת ג"כ לבני ברית. וכמאמר חז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלולא היא איש את רעהו חיים בלעו: מדרגת הטבע מן התורה ערך טבע העולם נגד התורה: כמדרגת העבד מאדוניו כלומר כמו שכל פעולת העבד הם להשלים רצון אדונו כן טבע העולם משלמת רצון התורה במובה הכוללת לכלל האומה:

פרק ה ואם הצורך אליו גדול ואנו חייבין לבחון בו הקרוב אלינו יותר. כצ"ל: הסבה הקרובה יש סבה שהיא קרובה ויש שהיא רחוקה. ד"מ אדם המכה במקל בצרור אבן ונדחה האבן והכה את האיש. הנה הסבה היותר קרובה להכאת האיש הוא האבן. והמקל שביד האדם אף שהוא ג"כ סבה אבל יותר רחוקה מן האבן. והאדם המכה במקל סבה יותר רחוקה. וכן כיוצא בזה: להוית העולם הגדול שעל ידו נבין הוית העולם: ומולדתו כח המוליד

שבאדם

פת לחם

דבר שהוא בו בעצם והוא האש וקנו אותו המים ממנו במקרה וכן צולא שנמצא תאר אדם עצמי אמתי לא היה נמצא אדם מצוייר או פסל כן צולא נמצאת בעולם דת אלהות אמתית לא היו נמצאות דתות מצוירות ונפעלות בתאר דת וכאמת כדתות הם מוכרחות להמצא בין האומות לקיום יכונן בעולם וז"א שהם להם במקום התורה בעניני העוה"ז בלבד ד"מ שלולא שנתפשט בכל דת מדתי האומות ענין השבועה והומר עונשם לעובר עליה או לנשבע בתהלה לשקר לא יתכן ביניהם ענין המו"מ ולא תתחזק ביניהם שום הסכמה בדבר שהוא לתועלת הכלל: כמדרגות העבד מאדוניו כמו שהעבד מנהיג כל תנועותיו ע"פ רצון האדון כן הטבע מנהיג העולם ע"פ התורה וכבר האריך החכם בס' העקדה בביאור דבר זה בשער אשר פיו יקבנו בשם נגון עול' ונכבדות מדובר בה:

פרק ה כי הבחינה בכל אחד מהם ואם הצורך כו' אף שהאדם צריך מאוד לבחון בכל אחד מהם ביותר וכוונתו במלת יותר על הריבוי כלומר יותר ממה שנראה לאדם בהשקפה הראשונה אמנם אעפ"כ הקרוב אלינו וכו': הקרוב אלינו יותר והגלוי לנו אמר הקרוב אלינו מצד קירוב המקום כי מה לו לאדם לילך ולחפש ברואים אחרים ולגשת אליהם לראותם ולהתבונן בהם הלא האדם קרוב אצל עצמו ועוד שידיעתו את עצמו גלוי אצלו יותר מידיעת שאר הברואים וע"ז אמר והגלוי לנו: והוא הסיבה הקרובה כו' כמו שאמרו חז"ל בפסוק כי זה כל האדם

בכל

וחבור חלקיו והרכבת אבריו ותועלתו בכל אחד מהם והצורך המביא לעשותו על הצלם אשר הוא ואחר כך נעיין בתועלותיו ובכל מדה ממדותיו וכחות נפשו ואור שכלו והדברים העצמיים והמקריים אשר בו ותאותיו ותכלית ענינו. ובעמדנו על מה שזכרנו מן האדם יתבאר לנו מסוד העולם הזה הרבה מפני שהוא דומה אליו. וכבר אמרו קצת החכמים שהפילוסופיא הוא ידיעת האדם את עצמו רצה לומר ידיעת מה שזכרנו מענין האדם כדי שיכיר הבורא יתעלה מסימן החכמה בו כמה שכתוב (איוב יט) ומבשרי אחזה אלוה. וכיון שהוא כן ראוי לנו להזכיר מכל מה שזכרנו מעניני האדם מעט מזער מכל ענין להעיר המתעלם על מה שהוא חייב לזכרו תמיד ויביאהו להקור על מה שלא זכרתי ואז יכנע לבורא על רוב חסדו וטובו עליו ותתגדל הודאתו לו כמ"ש דוד ע"ה (תהלים קלט) אודך על כי נוראות נפליתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד לא נכחד עצמי ממך אשר עושיתי בסתר רקמתי בתחתיות ארץ גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם. התחלת מה שראוי לך שתעלה במחשבתך אל תחלת האדם ואל ראשית

מרפא לנפש

רבינו סעדיה גאון ז"ל כי המנהג להכניס מבימים כל דבר נכבד באמצע הדברים אשר אינם נכבדים כמוהו כן האדם הושם באמצע העולם כו' ע"ש כמו שכתוב הנני עשיתי אכן והאדם עליה בראתי ע"כ: ואח"כ נעיין בתועלותיו שיש כמה דברים שבהם תועלת לאדם כמו שמפרש לפנינו כמו מזונו מצדי אמו והבנים לקטנים מן המולאים ע"ש: ותכלית ענינו ועוד שאר דברים עצמם שהוסיף לקמן: כל מה שנוכל לעמוד עליו כלומר עד תכלית וסוף מענינו שאין לדבר ממנו עוד כמו והכל כל עבודת: שהפילוסופיא ר"ל שהחכמה בכלל. כי כל החכמות וכל החקירות בכלל נקרא בלשונם פילוסופיא ואמר שהחכמה בכללה היא רק שידע האדם א"ע. כאשר זכר לפניו קצת ממנו: כמה שכתוב ומבשרי מעצמי ומבשרי אחזה ואבין את אלוה בסוד בורא הכם ויכול: כמ"ש כו' אודך אודה אותך על כי כו': לא נכחד לבון מניעה לא נמנע ממך מלדעת מספר עצמותי אף שפועלתי בסתר במעי אמי: רקמתי בבשר וגידים: בתחתיות ארץ במדור התחתון שבמעי אמי: גלמי גופה בלי ראו הם עיניך: ועל ספרך כלם כל אברי וגידי או כל הנבראים הם כתובים בספרך: ימים יוצרו כל הימים הם גלויים וידועים לפניו ולא אחד בהם מכל הימים שלא נודע וגלוי לפניו יתברך בתחלה: אל תחלת האדם מהו תחלתו של אדם ומאיזה דבר נתהוה

פת לחם

בכל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה וקרא אותו שנה קרובה לפי שהוא ית' ברא עולמות הרבה נאצלים ומשתלשלים זה מזה והעולם הזה המושג לנו הוא האחרון שבהשתלשלות והרי הוא מסובב עפ"י סבות הרבה אמנם האדם להיותו אליו בבחינת התכלית הוא הסיבה הקרובה מכלם כי סוף מעשה במחשבה תחלה ומיד שעלה במחשבתו ית' מגיאת האדם עלה במחשבתו מציאת העולם ואח"כ הסבות שיתהוה העולם על ידיהם והבן זה: בהרכבת האדם ומולדתו יתבאר לקמן: וחבור חלקיו חלקי מזגו מן היסודות והמרות: והרכבת אבריו והתועלתם כו' איזה תועלת מגיע לכלל האדם מכל אחד מאבריו והוא מבואר באורך בספרי הרפואה גם בספר היצר לר"ת: והצורך כו' מה הצורך שהביא לידי כך שיהיה נעשה בצלם אשר הוא: בתועלותיו הם ענינים שבהם הבורא יתברך בטבע בעבור תועלתו כמו התו אותו להמלה בלב יולדיו והסכון שגנו והכרתו בעת ילדותו תועלת הבכיה בזמן היניקות ואחרי ענינים כמו שמבאר הכל לקמן באורך: ובכל מדה כמו הגובה והשפלות הכעס והנחת והדומיהן: וכחות נפשו כמו הזכרון והמחשבה גם הכחות שמנו החוקרים הזן והמגדל והנומה והמוליד בדומה והכל יתבאר לקמן: והעצמיים והמקריים איזה דברים הנמצאים באדם שהם לו בעצם במה שהוא אדם ואיזה נמצאים בו במקרה נוספים על העצם: ותאותיו כמו אכילה ושתיה ומשגל: ותכלית ענינו לאיזה תכלית נברא: ובעמדנו על מה שזכרנו כלומר כשנשיג כל מה שזכרנו ותכנה להשגה עמידה ואולם זו מלויה בגבון הז"ל כמה שאמרו אלא רבי מאיר שלא היו חבריו יכולין לעמוד על סוף דעתו כי בהשתדל מחשבת האדם להשיג איזה דבר היא מתנועעת ומעתקת עצמה מחלק לחלק בכל חלקי הספק מהענין ההוא עד שתוציא לאור משפטו ומיד שתשיג הקוט ותעמוד: שהפילוסופיא ההתחכמות נקרא בין החוקרים פילוסופיא והיא מלה יונית ואמר שכלל ההתחכמות הוא ידיעת האדם את עצמו: מסימן החכמה בו מחמת סימני החכמה הנראים בבריאת האדם: להעיר המתעלם מי שהוא בטבע עצל ומתעלם צריכין אנו להעיר לבו ולהעמידו על מה שהוא חייב כו': ויביאהו לחקור כו' שאחר שיחקור בענינים אלו והבו יטעם טעם ההבנה ואוף מתקה יביאהו זה להשתוקק ולחקור עוד מעצמו גם על מה שלא זכרנו: על רוב חסדו וטובו אם בעבור בחינת כוונת החסד אף אם לא היתה הטובה יוצאת לפועל לאיזה מניעה ואם בעבור הנאת קבלת הטובה: אודך על כי נוראות נפליתי נפלאים מעשיך כלומר ע"י פליאות נוראות בלתי מוגה כי בעצמי אני מבין פליאות מעשיך בכלל העולם: אל תחלת האדם וראשית הויתו התלתו הם היסודות והאבות הויתו היא טפת הזרע כמו שמבאר והולך

טוב הלבנון

שבאדם: וחבור חלקיו סדור האברים שבו: שהפילוסופיא פילוסוף פי' בערוך שהוא בלשון יון אוהב החכמה. ופילוסופיא שם נגזר מן פילוסוף: ונפשי יודעת מאד. כלומר מגפש האדם ותיקונו מבואר פליאות מעשיו: לא נכחד עצמי ממך מלשון עלם האדם: אשר עושיתי לשון ההיעה. כמו עשו דדי בתוליהן [יחזקאל כ"ג]: רוקמתי בתחתיות ארץ שמולר בגידים ורידים ועורקים כמעשה רוקם. וארץ כנוי למדור התחתון שברחם האשה: גלמי ראו עיניך בתחלת היצירה הוא כגולם מבלי היכר האברים. ודבר שלא נגמר מלאכתו נקרא גולם: ועל ספרך כלם יכתבו ספרך כנוי לגרמים השמיימים וכוכביהם המשפיעים על כל חי וכדרך שאמרו חז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא. ולזה אמר ועל ספרך וגו'. כלומר שאעפ"כ הקב"ה פוקד על כל נולד עת יצירתו וטפה ויודע מקרהו כל ימי חייו לפי מה שנתחייב לו מרגע יצירתו במעי אמו כמו שמודע לחכמי האצטגנינות: ימים יוצרו כלו' עם רגע יצירתו נוצר עמו מקרה זמניו ואת אשר יגיע אליו: ולא אחד בהם הקרי הוא ולו בוי"ו והוא מוסב על גלמי. ואמר שגלגלנו בעת יצירתו תיכף נקבע לו אחד מן הימים כלומר

הויתו ואז תראה כי חסד האלהים עליו המציאו אחר אפסו והיא צאתו מתכונת היסודות אל תכונת הצומח. ואח"כ יעתק מתכונת הצומח אל תכונת המזון וממנו יעתק אל תכונת הזרע והדם וממנו יעתק אל תכונת החיים. ואחר כן יעתק ממנה אל תכונת האדם והוא חי המדבר המת והוא הולך בשינוים וגלגולים וסבות מתחלפות ומצועים מתמידים מחוברים במחשבה נכונה וחבור מתוקן. וכאשר תתבונן בזה ותראה סימן הטובה והחכמה והיכולת בכל. השתכל וחשוב בשרשי חבורו הנראים רוצה לומר נפשו וגופו תראה גוף האדם מורכב ביסודות חלוקים וטבעים שאינם דומים. חברם

מרפא לנפש

ואז תראה איך נתהוה והמציאו מן האפס והאין שלא היה כדברים ההם תוהו ובוהו ודמות אדם ונברא מהם: והוא צאתו בתחלת יציאתו והויתו הוא מהיסודות שהרי הוא נברא מזרע האיש ודם האשה והזרע והדם נתהוה מהמזון שניזון האדם ממנו והמזון הוא הצומח והצומח נתהוה מהד' יסודות שמכולם נתהוה הצומח ואח"כ תחלה היה לו צורה ותכונה של ד' יסודות ומצורה זו נהפך לצורת הצומח והמזון ואח"כ לצורת הזרע והדם ואח"כ לתכונת החי שניתן בו חיות התנועה שם במעי אמו ואח"כ ניתן לו צורת אדם והוא האדם שגדרו הוא חי מדבר מת שבגדר חי הוא נבדל מכל הברואים ובמיתה הוא נבדל מעליונים וזה גם כן תקנתו שהבחירה נובע מהמיתה וכנ"ל דאם לא היתה המיתה לא היתה הבחירה והיה כמלאכים שהם עומדים והאדם הוא מהלך ממדרגה למדרגה כידוע ועוד שאין כוונת הבריאה שיהיו הכל כמלאכים ועיין במ"ש: והוא הולך ר"ל והוא הולך ומתגדל: בשינוים בכמה מיני שינוים בין בענין מהותו ומזונו שפעם הוא כך ופעם הוא כך וכן בטבעו שפעם טבע האדם כך ופעם כך והם סבותיו וגלגוליו והמה מתחלפות בין בבטן אמו וכן אח"כ: ומצועים מתמידים ויש ב' דברים שהם ממוצעים לקשר הנשמה בגוף שהם שני הפכים ובדברים ההם הממוצעים מתקשרים יחד ונתחברו והם רוח החיים והחום הטבעי והדם וכו' כמ"ש לפנינו והממוצעים האלו הם תמיד באדם כל זמן שהוא חי: מחוברים במחשבה נכונה וכו' כי מי יוכל לחבר הד' יסודות זה לזה או לקשר הנשמה עם הגוף ומזה תראה סימן הטובה והחכמה והיכולת מה שבראה השי"ת באדם: השתכל וחשוב בשרשי חבורו כו' והם נפשו וגופו שהרי הדבר ידוע ונראה שהאדם מחובר מגוף ונפש וזה בלא זה אין לו קיום בעולם. והגוף מורכב מהד' יסודות שהם אש רוח מים עפר שהם מובדלים זה מזה: בטבעם שאינם שוים זה לזה והשי"ת חבר אותם וקשרם קשר אמיץ שלא יתפרדו עד עת קץ:

טוב הלבנון

המקרים אשר יעברו עליו: **המציאו אחר אפסו** כראוי אחר שלא הי' רק אפס ותהו: **אל תכונת הצומח** עשבים והתבואות אשר למאכל האדם אשר הומרם מורכב מד' יסודות: **אל תכונת המזון** שהאד' ניזון בהם והם מתהפכי' בקרבו ע"י כח הזן שבו לכל האיברים שבאדם כמו הזרע והדם ושאר ליחות: **אל תכונת החיים** מן הזרע נולד הולד לו חיות במעי אמו: **אל תכונת האדם** כשנולד דכל זמן שהוא במעי אמו לא קרינן ביה נפש אדם והורגו פטור וכמ"ש בפ' ד"מ דרך אין נה חייב על העוברי': **בשנוי'** השנוי ההוזר למקומו בזמן נקרא גלגול כמו הגלגל שחוזר למקומו: **ומצועים מתמידים** שנוי ממקום למקום נקרא מצוע. כמו את צועה זונה (ירמיה ב'). ושלחתי לו צעים וצעהו (שם מ"ח). והמפרשים שפירשו שהוא מל' אמצעי טעו: **מחוברים במחשבה נכונה** כל ענייני שנוייו וסבותיו הם עפ"י מחשבה נכונה להטיבו באחריתו ולהשלים תקונו: **מורכב מיסודות** ד' היסודות. שכל אחד איכותו הפוכה מחבירו והפכי לו: **וטבעים שאינם דומים** הם ד' מרות. מרה ירוקה. מרה אדומה. מרה לבנה. ומרה שחורה. שהם משונים בטבעם והפכים זה לזה

פת לחם

חסד אלהים עליו המציאו חסד אלהים אשר עליו היום הוא שעמד לו גם אז להוציאו אחר אפסו כלומר להוציאו לגדר נמצא אחר היותו אפס: **צאתו מתכונת היסודות** כו' **ואח"כ** כו' כי הנה זרע האדם הוא ממובחר הדם והדם בכללו הוא מתהוה מהמזון והמזון אינו שיהיה הוא צמח מצמחי הארץ והצומח הוא מורכב מארבעה היסודות וז"א שתחלת צאתו מתכונת היסודות אל תכונת צומח ואח"כ בבואו אל קרב האדם מתבשל ומתדקדק ומתהוה מזון ראוי למזג האדם ואחר שהוא משתנן בכבד ונבלע באיברים הוא מתדקדק עוד הדק היטב ויתהוה ממנו זרע ודם: **וממנו יעתק אל תכונת החיים** שנכנס בו כח החיוני ואחר היותו ברחם אמו ארבעים יום נגמרה יצירתו והרי הוא בצלם האדם: **החי המדבר המת** שהוקרים כמו גדר האדם במלילה זו כי במלת המדבר שלוהו מן החי הבלתי מדבר ובמלת המת שלוהו מן המלאך שהוא חי בלתי מת: **בשינוים וגלגולים** במלת שינוים כוון על השתנות מזג האדם בחדשי הריון ואחר מטבע היותו ברחם לטבע שאחר הולדו שאז מתחדש בו טבע אחר כידוע ובמלת וגלגולים כוון לענינים החוזרים חלילה כגלגל החוזר כמו מילוי הגוף במילוי הלבנה וחסרונו בחסרונה וכן חוזק האסטומכא בימי הקור וחלישותה בימי החום כידוע לרופאים: **בסבות מתחלפות** גרסינן והגלגולים הם באים ע"י סבות מתחלפות וכו' ואמר סבות מתחלפות וממוצעים שהסבות הגורמים שינוי במזג האדם הם מתחלפות באיכותן כמו הד' מרות שהם סבות פנימיות גורמות שינוי מגד התגברותן זע"ז כידוע ויש סבות חיצוניות כמו קור וחום ולחות ויובש ובין המתחלפות יש ממוצעים עומדים בתוך נוטים לזה ולזה כדרך כל בני ההפכים שימלא ביניהם ממוצע וכל אלו הסבות אם המתחלפות ואם הממוצעות הם מתמידים כו': **מחוברים במחשבה נכונה וחבור** מתוקן שהוא ית' חושב מחשבות לתקנת עולמו ומסבב אלו הסבות בהמשך הזמן כפי הנכון והנאות למזג האדם שע"י חלוף הסבות יתמזג ויעמוד בקו הבריאות וז"א במחשבה נכונה ואמר וחבור מתוקן שחבר הסבות זה בזה בחבור מתוקן מאד ע"י איכיות ממוצעות ביניהם דרך משל שחבור הקיץ עם הסתיו ע"י זמן האביב שהוא ממוצע ביניהם וזולת זה היה מזיק לגוף האדם: **סימני הטובה** שהוא ית' טוב לכל והחכמה שהוא חכם ויודע בתקנת בריותיו על צד היותר טוב והיכולת על הוצאת רצונו לפועל כמו שביאר בשער הבטחון שג' תנאים אלו צריכין להיות במי שבוטחין עליו שיהיה ראוי לבטוח בו: **בשרשי חבורו הנראים** לפי שהאדם הוא מחובר ומורכב מדברים הרבה רק ששני אלו הגוף והנפש הם השרשים הכוללים מכל כלל החיבור וקרא אותם נראים לפי שהפרטים שבכל אחד הם נעלמים כמו בגוף הקרבים והורידין הדקין והמרות ובנפש הכחות הנעלמות אבל הכ'רק כלל הגוף והנפש הם נראים כלומר מושגים בכללותם שהגוף הוא מושג לחוש הראות והנפש מציאותה מושג בשכל מצד הרגשת הגוף ותנועתו בהמצאה עמו והעדרה בהסתלקה ממנו: **וטבעים שאינם דומים** כי הד' מרות לכל אחד טבע מיוחד גם איברי האדם חלוקים בטבעיהם כידוע לרופאים: **חברם בגבורתו** וכו' על היסודות אמר חברם בגבורתו שהרי יש בהם הפכים הם האש והמים שכ"א מתנגד על חבירו להפילו או לגרשו מגבולו והוא ית' בגבורתו חבר אותם ועצר כחם לבל יתגברו זה על זה ועל הטבעים שזכר שאינם דומים אמר וקשרם בחכמתו כלומר שאף שבטבע כל דבר ישכון במנוחה עם הדומה לו ויודעת שהפכים אחד בבלתי דומים אין ביניהם שנוה

טבעית

הבורא יתעלה בגבורתו וקשרם בחכמתו והתחבר מהם גוף עומד מתאחד במראיתו מתחלק בטבעיו וחבר אליו עצם רוחני אוירי דומה לרוחניות האישים העליונים וזה העצם הוא נפשו אשר קשרה בו באמצעיים ראויים לשתי הקצוות והם רוח החיים והחום הטבעי והדם והגידים והעצבים והעורקים ושם להם סבות לשמרם ולהגן עליהם מהפגעים והם הבשר והעצמות והמיתרים והעור והשער והצפרנים וכלם מגינים ומכסים להגן עליהם מהפגעים · ואחר כן חשוב בחנות הבורא יתעלה בהנהגתו את האדם אשר שם לו בטן אמו למצע בתחלת ענינו כדי שיהיה במקום שמור ומבצר נצור מקום שלא תשיגהו יד ולא יגיע אליו לא חום ולא קור עם המגן

מרפא לנפש

מתאחד במראיתו לפי הנראה שהאדם דבר אחד מתיכה אחת: ומתחלק בטבעיו ויש בו כמה מיני טבעיות העין רואה והאוזן שומעת והפה מדבר והאברים הפנימיים יש לכל אחד טבע אחרת כמו שיתבאר לפנינו: וחבר אליו אל הגוף: עצם רוחני אוירי בריה שלמה ברמ"ח אברים ושס"ה גידים רוחניים כמו הגוף והוא בעצמה אוירי כאויר ורוח שאין נראה לעין כמו מלאכי מעלה שהם אישים רוחניים: וזה העצם הוא נפשו כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים וגו' שיש בו חיות: אשר קשרה בו בגוף שלא יכלו להתחבר ולהתקשר נפש בגוף שהם שני הפכים לכן צריך אמצעיים שהם ראויים לזה ולזה כי יש בהם קצת רוחניות וגשמיות ובזה נתקרבו ונתקשרו הקצוות זה לזה: והם רוח החיים שהוא נושף ומנפח תמיד באפיו לתוך גופו וממנו נתהוה החום הטבעי שבאדם והחום הטבעי שוכן על הדם כי נראה כשהחום גובר גם הדם שבגידיו דופקים יותר מהרגל ואם כן הנפש שוכן על רוח החיים והחום הטבעי והדם שהם האמצעיים שבין הנפש והגוף: והגידים שיש בהם דם: והעצמים ונראה לגרוס העצבים כי כן נמצא ג"כ בספר הכוזרי ובמורה ע"ש וכ"כ לקמן בשער עבודת ה' העצבים והם גידים שיש בהם הליחה עבה ויש בו יותר גשמיות מהדם: והעורקים ומצאתי בספר המורה ח"ג פ' ל"ב וז"ל העצבים הם כלי החוש והתנועה והעצבים נולדו מן המוח ומחוט השדרה וגם יוצאים בעצבים חוטין וימלאו החוטים בבשר ונעשה עורק אחר כך יצא העורק מקצה העצב ויתקשה ויתערב עמו מהבל התיכות קשות ונעשה ממנו מיתר ודבק המיתר באבר ויחובר בו אז יוכל העצב להניע האבר על זאת המדרגה עכ"ל: ושם להם סבות לגידים והעצבים ולכל הנזכר: לשמרם ולהגן עליהם כי אם יהיו הגידים כך מגולים בלא בשר ועור לא יוכלו להתקיים מקור וחום ומשאר פגעים. וז"ל הכוזרי במ"ב. והנפש לא תתחבר כי אם ברוח חם טבעי ואי אפשר לו בלתי לב שיקשר בו הקשר כלהב בראש הפתילה דמיון הפתילה הוא הלב והלב צריך אל משך הדם והדם לא יתקיים כי אם כשיבא לכלי העיכול ע"כ הולך אל האצטומכא והכבד ושאתם כו' ע"ש ור"ל כל הגוף הוא מגין ומכסה לנפש וכ"כ לקמן: ואח"כ חשוב איך השם יתברך ברחמיו מתנהג עם האדם מתחלת בריאתו בחסד וחנינה: אשר שם לו בטן אמו למצע שהוכב בבטן אמו כנמשה מולעת כדי שיהיה שם שמור מכל הפגעים וכמו שהוכן במבצר חזק שלא יוכל שם דבר להזיקו ויש לו שם מזונותיו מוכנים

פת לחם

טבעית רק מקרית והמקרה לא יתמיד רק שהוא יפי קשרם בחכמתו בקשר של קיימא שיתמיד חברתם משך זמן רב: גוף עומד פי' מתקיים על ענינו: מתאחד במראיתו מתחלק בטבעיו שגוף האדם נראה לעינים עשת אחד ולפי הנראה ידמה שהוא ממהות גוף אחד אמנם אעפ"כ יש בו טבעים חלוקים כנ"ל: עצם רוחני אוירי איני יודע מה כוון במלת אוירי אחר שאמר רוחני והרי רוח ואויר דבר אחד רק שזה לשון תורה וזה ל' חכמים ונראה לי שכוון כאן במלת רוח על הרוח הנושב ובמלת אויר על העומד בשופי והשקט וכוון בזה לשתי פעולות הנפש הידועים לנו שפעולה הא' היא הנשימה שבאדם שמתוחכת לאף ונקראת רוח כמ"ש כל אשר נשמת רוח חיים באפו ואמר נשמת רוח חיים לפי שהאדם מתגשם ברוח ועי"ז הריאה מרחפת בכנפים על הלב לקרר חומו כידוע והרי זה דוגמת הרוח הנושב והפעולה השנית מלואה בגוף כאמרם ז"ל מה הקב"ה ממלא וכו' כך הנשמה מלאה כל הגוף ואם ימנע בגוף חלק רק ממנה מיד החלק ההוא מת לשעתו וזהו דוגמת האויר הנה שהוא ממלא כל חלל העולם ואין ריק ממנו אפי' נקודה קטנה כמבואר במורה: רוח החיים והחום הטבעי והדם והגידים אלו הארבעה כסדרן הם תונים זה בתוך זה שהרוח החיוני משכנו בחום הטבעי והחום הטבעי משכנו בדם והדם הולך ובא ברצוא ושוב בתוך הגידין: והעורקים הם הגידים הרחבים המתפשטים לקצות הגוף ובהם הדפיקה הבחינה לרופאים והם בני מינים ידועים לרופאים: לשמרם ולהגן עליהם אמר לשמרם מן הבא להזיק בכוונה ועל המזיקים בטבעם בלי כוונה כמו הרוח הקר אמר ולהגן עליהם: הבשר והעצמות כבר נאמר בדברי הרופאים שהבשר בא להגן מן הרוח הקר והעצמות מעמידין הבשר על עמדו וצורתו כי לולא הם היו חלקי הבשר מתכפלים ומתכונסים כטלית מקופלת כנ"ל: והמיתרים הם הגידים הדקים הלבנים הלוחמים ומתפשטים מן הבשר ועולים על קצה העצם ומתלכדים בו ואוחזים אותו והעור הוא מגין על הבשר כי בלתו היה הבשר עלול להתמכמס להכותו בנגיעתו בדבר קשה קצת: והשער תועלתו ידועה להמס הראש גם לדחות על ידו המותרות המתהוות בראש מרבוי האדים העולים אליו תמיד מחלל הגוף: והצפרנים תועלתם להגן על קצה האצבעות שלא יתמעך הבשר ע"י רוב השמוש האדם בהם תדיר בכל הדברים וגם הם מועילות מותרות מאברי הקלות: חנות הבורא לשון חנינה: בטן אמו למצע להיות לו במקום יצועי המטה שהאדם שוכב עליהם: בתחלת ענינו בתחלת הויתו: במקום שמור ומבצר נצור כפל המליצה נגד שני מיני נזק האפשרית לפול בחוקו דהיינו הא' יד האדם או איזה בע"ח שמזיק בכוונה והב' מזיק טבעי בלי כונה כמו קור וחום ונגד זה פרט אחריו ג"כ ב' בחינות באמרו עם המגן החזק והמחסה הנבצר שמלת מגן מורה על המגין בכונה זה נגד המזיק בכונה ומחסה נקרא מה שחוסים תחתיו שלא בכונה ממנו וזה נגד המזיק שלא בכונה כי הבטן הוא מחסה מקור וחום ממילא והאם בכללה היא מגינה
על

טוב הלבנון

לזה: גוף עומד מתקיים: מתאחד במראיתו נראה שהוא אחד ובו טבעים חלוקים: עצם רוחני אוירי כלומר אינו מורגש. ותפס לשון המקרא שנאמר נשמת רוח חיים: באמצעיים ראוים לב' הקצוות כי הנה הגשמיות והרוחניות הם הפכים זה לזה. רק הם מתקיימים בדברים ממוצעים הראויים לקבל שניהם. כי רוח החיים והוא נפש הבהמית נקשרת ברוחנית שהיא הנשמה. ורוח החיים נקשר בחום הטבעי. והחום הטבעי בדם והדם בגידים והגידים בעצמות: והעורקים הם גידים הדופקים שבאדם כמו ועורקי לא ישכבון (איוב ל'): והמיתרים הם הגידים הנראים אטומים נקראים נערפען בלע"ז. ומהם כל ההרגשה שבאדם והתנועות ונמשכים כמו חוטים ומשיחות כמו בשבעה יתרים לחים (שופטים ט"ז) ובכלל האלו הנקרא האר פלאקס הקושרים ההוליות והאברים זה לזה נקרא בענדל

החזק והמחסה הנבצר ועם המזון המזומן והוא הולך וגדל עד שיחזק על התנועה והתנודה עם הגעתו אל מזונו מבלי יגיעה וטורח הוכן לו במקום אשר לא יוכל אדם להגיע אליו בשום פנים. וכל אשר יגדל גופו ירבה מזונו עד עת קצוב. ואחר כן יצא מבטן אמו אל דרך צר מבלי תחבולה שיתחכם בה לצאתו ולא דבר שיעשה לסייע לו בו אלא ביכולת החכם הרחום והחנון המרחם על בריותיו כמו שאמר לאיוב בסימן (לט) הידעת עת לדת יעלי סלע חולל אילות תשמור תספור ירחים תמלאנה וידעת עת לדתנה. ואח"כ יוצא הולד אל העולם הזה והוא חלש בחושיו זולתי חוש המשוש והטעם ויזמין לו הבורא יתעלה מזונו משדי אמו ויהפוך הדם אשר היה מזונו במעי אמו לחלב בשדיה נגר ערב ומתוק כמעין הנובע בעת הצורך אליו ואיננו רב שיכבד על אמו משאו ויגר מבלי מיץ ולא מעט שייגע הילד בהוציאו מוצאו מן השד ומחנותו בזה ששם נקב השד כפי מחט לא רחב שיגר החלב מבלי מיץ או שיחנק בו הילד בעת מצצו את השד ולא צר הרבה שימרח בהוצאתו במיץ. אחר כן יחזק גופו לראות המראים ולשמוע הקולות ויתנהו האלהים לחן ולחסד ולרחמים

מרפא לנפש

ממה שאמו אוכלת: והוא הולך וגדל אע"פ נתגדל שם במעי אמו מעט מעט: עד שיחזק על התנועה והתנודה שיוכל להתנועע שם לשון נע ונד: עם הגעתו אל מזונו כו' אף שנתגדל שם כל יום מעט מעט יותר וצריך שם למזון יותר ואין בריה שיוכל להמציא לו מזון אעפ"כ הוכן לו שם כפי צרכו אם מעט מעט ואם הרבה הרבה: ואח"כ יצא כו' שלא יוכל שאדם לעשות שום דבר שמסייעו כדי שיוכל לצאת מרחם אמו: הידעת עת לדת יעלי סלע פירש רש"י יעלי סלע אכזרית ושונאה את ולדה ועולה לראש סלע גבוה שכשיורעת לולד כדי שיפול לארץ וימות והקב"ה מזמין לה נשר ומקבלו בכנפיו: חולל אילות תשמור לשון חיל כיולדה האילה רחמה צר ואין הולד יכול לצאת. ובשעת לידתה הקב"ה מזמין לה דרקון ומכישה ברחמה ונפתח ואם מקדים ומאחר רגע מיד מתה ע"כ: חלש בחושיו שאין לו חוש השמע וחוש הראיה וחוש הראות אעפ"י שיש לו עינים ואזנים וכו' רק חוש המשוש והטעם: ויהפך הדם אשר היה כי מן הדם היה ניזון שם במעי אמו ועתה הדם נעכר ונעשה חלב: נגר ערב לשון מים הנגרים כלומר דבר הזב והוא מתוק ונובע כמעין הנובע: ואיננו רב כו' ר"ל אין החלב הרבה יותר מדאי שלא יכבד משאו על אמו: ויגר מבלי מיץ שלא יזוב מעצמו בלא מיצית הילד ויהפך לאיבוד: ולא מעט וגם אין החלב מעט יותר מדאי שלא יהיה לילד יגיעה רבה בשירצה למצוץ החלב משדי אמו: ומחנותו בזה ועוד הראה רחמיו והנהגתו יתברך בדבר הזה שהנקב הוא בדרך ממוצע כפי הצורך שאם היה הנקב רחב וגדול היה החלב זב מעצמו בלא מיצה וגם אם היה הילד רוצה לינק היה נשפך הרבה בגרונו והיה נחנק הילד וגם לא צר וקטן הרבה שלא יהיה טורח גדול להילד להוציא החלב ולינק: אחר כן יחזק גופו וכו' יתנהו האלהים לחן וכו' כן נתן ה' יתברך בטבע שהאדם שימצא הילד חן בעיניו דאם לא כן לא נתגדל שום

טוב הלבנון

בענדר בל"א: למצע למטה: המזון המזומן הוא דם האשה שנעצר בעת העיבור ממה שהיא אוכלת: על התנועה והתנודה הוא ג"כ לשון תנועה כמו נע ונד. כלומר שנמצא לו תנועה והרכוש בעודנו במעי אמו: תספור ירחים תמלאנה וידעת עת לדתנה בהגיע זמן הלידה נפתחים צירי הרחם והולד יוצא: זולתי חוש המשוש וזה מחסד הבורא שלא יתפעל מהרגשת אלו החושים ואז יקרה לו נזק להליפת טבעו שהוא עדיין: ניגר זב מלשון עיני נגרה (איכה ג): כמעין הנובע שהוא מלא תמיד וכששואבים ממנו מים חוזר ומתמלא כבראשונה. וכמו כן הדד תמיד מלא וכל מה שהתינוק יונק חוזר ונתמלא: ויגר מבלי מיץ שיזוב מעצמו מבלי שיינק הילד שאז ילך החלב לאיבוד. ומיץ מל' סחיטה כמו וימץ טל (שופטים ו'): ומחנותו בזה כלומר ומה שיש עוד בזה מחסדי האל. והוא מל' והנותי את אשר אחון: לראות המראים

כדי

פת לחם

על עצמה בדעתה מן אדם או איזה בע"ח שעומד עליה להזיקה: ועם המזון המזומן כאשר אמרו חז"ל הו"ל ממה שאמו אוכלת ואמרו שמזונו מגיע אליו דרך הטבור: עד שיחזק על התנועה והתנודה שיהיה חזק בכחו ויעמוד על תכונת התנועה והתנודה שיהיה יכול להניע ולהניד את עצמו והוא מלשון נע ונד. והנה מלת נע הונחה על תנועת הגוף אף שאינו נודד ממקומו בכללו רק שעיקרו וכונתו על הרגשת הגוף בטירודו ותנועת איבריו והוא היפך השלוה ומלת נד הונח על בחינת היותו נודד ממקומו וממיר אוהו וקין נקלל בשתיהן נע ונד ות"א מטלטל וגלי. והנה הולד בירח רביעי וחמישי הוא מתחיל להתנועע קצת והאם מרגשת בזה לפרקים וכו' אי יש לו איזה תועלת בתנועה הכיא וזה כוון באמרו על התנועה והנה כבר אמרו ז"ל ג' חדשים ראשונים הולד דר במדור התחתון ואח"כ הוא נודד עולה מתחתון להיכון ואח"כ מתיכון לעליון ועי"ז אמר התנודה ודוק: וכל אשר יגדל ירבה מזונו שאלו היה כמות המזון בשיעור אחד לא ימלט או שהיה השיעור יותר מצרכו בתחלת גדולו והיה נזוק ממנו או שהיה בלתי מספיק לו בסוף גדולו וע"כ נ"ל שהוא מתרבה עם גדולו: מבלי תחבולה כו' ולא דבר כו' במלת תחבולה הכוונה בההיא שמלב כמו ד"מ שהיה מתהפך להוציא ידיו ורגליו אחד אחד ולא בבת אחת מפני צרת הפתח ובאמרו ולא שיעשה שום דבר כו' הכונה בעשיית שום דבר

מבהיל כמו שתאמר שהיה משתמש באיזה דבר לדחוק כותלי בית הרחם להרחיב דרכו: החכם הרחום והחנון שהוא מרחם עליו שלא יוזק בצאתו בדרך צר ובחכמתו שם בטבע בית רחם האשה להתפרק ולהתרחב בעת ההיא בכדי לעשות לו דרך מעבר בטוח: הידעת עת לדת יעלי סלע חולל אילות כו' וכבר ביארו חז"ל המקרא הזה ואמרו היעלה הזו אכזריה על בניה ובשעה שהיא מגעת לפרק הלידה היא עולה לראש הר גבוה ומתכונת להוליד בשפת ההר בכדי שיפול הולד ויינפץ בנפלו והקב"ה מזמין לו נשר בלותו עת ומקבלו בכנפיו והאילה הזו רחמה צר וכשהיא כורעת לילד מזמין לה נחש ומכישה ברחמה והוא נפתח: ויהפוך הדם כו' לחלב בשדיה וכן אמרו חז"ל הדם נעכר ונעשה חלב: נגר ערב מלשון מים המוגרים לשון זיבה ובדברי חז"ל נמצא חד גיסא נגרא (בבא בתרא) איננו רב כו' כלומר שאם היה מתרבה בבת אחת היה בזה בתים רעות א' שהיה על אמו משא כבד והשנית בע"י רבוי היה נגר וזב מעצמו מבלי מוצץ: שיחנק בו לפי שהיה בא אל גרונו שהאוס בשפע רב:

לראות

בלב יולדיו כדי שלא יכבד עליהם גדולו וירגישו עליו יותר מעצמם במאכל ובמשתה ויקל בעיניהם כל טרחו ועמל גדולו מרחיצה וחתול וכיוצא בהם ולנהלו לאט ולדחות מעליו כל נזק על כרחו. ואח"כ יעתק מענין הילדות אל הנערות ולא יקוצו בו אבותיו ולא יתקצפו לרוב צרכיו ומעוט הכרתו מה שהם סובלים מטרחו וספוקו ומשאו אך תגדל הדאגה לו מלבם עד שיגיע לימי הבחרות וכבר למד לדבר על סדר ודלוג ויחזקו כחות חושיו וכחות נפשו ויקבל החכמה והדעת ויכיר קצת המוחשים מקצתם בחושיו הגשמיים קצת המושכלים בחושיו הרוחניים כמ"ש החכם (משלי ב) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. ומרוב הטובה על האדם שאיננו משכיל ולא מכיר הטוב והרע בעת ילדותו שאם היו שכלו והכרתו שלמים בעת גדולו ויכיר יתרון בני אדם עליו בהנהיגם עצמם ומהירות תנועתם ונקיותם ויראה עצמו בהיפך כל זה היה מת מן הדאגה והיגון. ומן התימה בענין בכייתו כי הילד יש לו תועלת בה כפי מה שאמרו חכמי הרופאים כי במוחי הילדים ליחה כשהיא נשארת על ענינה מחדשת עליהם הדושים רעים והבכי מתיך הליחה ההיא ממוחיהם וינצלו מרעת מאורעיה. ומרוב הנות הבורא

מרפא לנפש

להם: יותר מעצמם ממה שישגיחו על עצמם הם משגיחים על הילד: וחתול בל"א (וויקלען) כמו והחתל לא חתלת: ולדחות מעליו כל נזק על כרחו אעפ"י שהוא צועק ובוכה כמה שרוחצין אותו וכיוצא בזה הם יודעים שיש בזה טובתו: ולא יתקצפו ברוב צרכיו ומעוט הכרתו כו' כלומר אעפ"י שצרכיו מרובין והוא ר"ל הילד אינו מכיר מה שהם סובלין כו' ואינו מחזיק להם טובה על כך: אך תגדל הדאגה לו מלבם כו' למ"ש. מלבם מעצמם ואין מי שיכריחם לכך: וכבר למד לדבר על סדר ודלוג קצת דברים יוכל לדבר כסדר כדרך ב"א וקצת דברים הוא מדלג תיבות שאינו יכול לדבר בסידור היטב: ומרוב הטובה על האדם שאיננו משכיל כו' שהיה הדין נותן לכאורה שישכיל האדם תיכף בעת ילדותו ולא יהיה נעדר השכל כל ימי ילדותו ואמר שגם זה הוא לטובה גדולה כי אם לא יכיר ויבין חסרונותיו נגד נקיות הגדולים והילוכם והיה מת מחמת הדאגה ויגון: ומן התימה בענין בכייתו שלכאורה יחשב שהוא רע לו ובאמת יש לו תועלת בבכי להתיך הליחה במוחי הילדים וכמה מאורעות רעות יוכלו לבא מהליחה ההיא ובבכיה ינצל מהם: ומרוב חנות הבורא שהוא מחליף את שניו זו אחר זו כי כך הוא הטבע בשיניים הצומחים בימי יניקת הילד הם נופלים וצומחים אחרים תחתיהם וכן אמרו חז"ל בקדושין שן דחלב אין עבד יוצא בו

פת לחם

לראות הנראים הגוונים: טרדו עיקר הוראת מלת טורח על הרעיון הבלתי שוקט בפנותו הנה והנה באיזה צורך: וגדל גדולו היא היגיעה בפועל: מחתול שהחי"ת בחיר"ק והוא הליפוף שכורכין ומלפפין אותו במרטוטין ליישב איבריו ולסובבם והוא מלשון שכתוב והחתל לא חתלת (יחזקאל י"ו): ולנהלו לאט כשהוא מתחיל לצעוד ברגליו מנהלים אותו לאט לפי קט כחו ופעמים שאביו או אמו נחוצים למהר הליכתן לאיזה צורך ומצטערים בהתמהמה והתנהלם לאט לרגל הילד המתנענע לילך עמהם: ולדחות מעליו כל נזק על כרחו שהרי הנער חסר לב ומסכך דרכיו לפנות בשגעונו גם לדברים המזיקים כמו לאחוז בידו שער הכלבים או לתפוש אוד בוער ולהתגרות בכלב רע וכדומה לזה וכשמרחיקין אותו מאלו הדברים הוא צועק ובוכה ומעגם נפשם בצעקתו: לא יקוצו בו אבותיו כל דבר שדעתו של אדם גסה לסובלו נאמר שהאדם קץ בו כמ"ש ויקוצו מפני בני ישראל: ומיעוט הכרתו מה שהם כו' שכשמקבל הטובה יודע ומכיר בטובה שזולתו מטיב לו ובעזרו שהוא טורח עבורו ומחזיק לו טובה עי"ז דעת המטיב נוחה ומתפייסת בזה על טרחו מה שאין זה בתינוק הילד: מטרחו וסיפוקו ומשאו טרחו הוא טרדת דעתם עבורו וסיפוקו שמחסרים לעצמם כדי להספיק לו צרכיו ומשאו כמשמעו שנושאים אותו בחיקם כאשר ישא האומן וכו' ובכלל זה משא שמירתו מנזק כאמור למעלה: תגדל הדאגה לו מלבם מלת לו הוא במקום עליו כמו ודאג לנו (שמואל א' י') כמו עלינו ומלת מלבם כמ"ש הכוונה על הסגלות והראות דאגתם עליו לזולתם בהכאות הנפשיות נכרות ונראות מן הלב ע"י התנועות הגלויות כי לב שמח ייטיב גהה ונכרות נגאה פנים נזעמים: על סדר ודלוג כי תחלה אין הנער יכול לדבר רק מה שמלמדים אותו איזה נוסח דבריו מסודרים ואח"ז הוא מתבונן בהבנת מלות הדברים וכיוון מה ומצרף הדברים מעט מעט מכל נוסח כפי הצורך לענינו וממילא הוא מוכרח לדלג מניחת לנוסח ולהשמיט מכל נוסח המלות הבלתי נצרכים לו: ובדרך בשינו הזן והמגדל וכן השומר והזוכר ודומיהם: קצת המוחשים מקצתם שיכיר שזה המוחש צריך להשיגו בחוש הראות וזה בחוש השמע וכן בשאר: וקצת המושכלות כו' כלומר גם במושכלות יכיר קצתם מקצתם דרך משל איזה שייך להשתמש בכח הזוכר ואיזה בשומר: ומרוב הטובה על האדם כלומר גם זה אחד מן הטובות הרבות שהטיב הוא ית' לאדם בטבע בריאתו: שאיננו משכיל ולא מכיר כו' שאין לו ידיעה לא מצד השכל ולא מצד כח ההכרה שכח ההכרה הוא דבר זולת השכל שגם שאר בע"ח יש להם כח הכרה אף שאינם משכילים: בהנהיגם עצמם שהם יכולים להנהיג את עצמם בצרכיהם ואין תלוים בהנהגת זולתם כמוהו שאין הנהגתו מסורה לרצונו: ומהירות תנועתם מבא"כ הוא שלהליכות כח תנועתו בכבידות: ונקיותם והוא להליכות כח שמחזיק שלו והתעכבו במקום אחד על כרחו הוא מתגולל בצואתו ומימי רגליו ומתלכלך בהם: הדאגה והיגון דאגה על כל פרט מפרטי חסרונותיו ויגון הוא תוגה כוללת על שפלות ענינו: ומן התימה בענין בכיתו שענין הבכיה הנמצאה בטבע הילד הוא מפליאת חכמת המתמיהים: מרעת מאורעיה מתחלאים רעים שהיו באים ח"ו ע"י הליחה ההיא: מאורעיה מקרים:

טוב הלבנון

כדי שיתקרב אל אהבת יולדיו והם: וירגישו עליו מרגישים בצערו ועמלו יותר ממה שמרגישים בצער עצמם: וחתול חבישה ועטוף בחתיכת פשתן ליסר אבריו. כמו לא חתול לחבשה (יחזקאל ל'): ולנהלו לאט לנהגו בנחת: על כרחו של ולד שאינו מבין שהוא לתועלתו: ומיעוט הכרתו ואינו מחזיק להם טובה על רוב הטובות: תגדל הדאגה לו דואגים בשבילו: על סדר כפי אשר שמע: ודלוג להרכיב הדברים מעצמו: ויכיר קצת המוחשים בקי בהם ובשמותיהם: כי ה' יתן חכמה וגו' השכל הנוסף בו מדי יום ביומו הוא משפע האל המשפיע על נשמתו עד שתגיע אל הגבול שאפשר לו: והבכי מתיך הליחה ממסמס הליחה עד שיזוב דרך הורידים היורדים לעפעפי העינים:

יתעלה על האדם שהוא מחליף את שניו זו אחר זו שלא ימנע מאכול כל ימי צמיחה מה שנפלו מהם. ואחר כן יעברו עליו חלאים ומקרים מכאיבים כדי שיכיר העולם ולא יעלם ממנו ענינו שיבטח בו וימשלו בו תאותיו ויהיה כבהמות לא ישכיל ולא יבין כמ"ש (תהלים לב) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין. ואחר כן ישיב אל לבו ויסתכל בתועלת אברי גופו ואופני תקנתו בכל אחד מהם הידים לקחת ולתת והרגלים ללכת והעינים לראות והאזנים לשמוע והאף להריח והלשון לדבר והפה לאכול והשנים ללעוס והאצטומכא לבשל והכבד לזקק המזון והספפונות להוציא המותרות והכיסים (ס"א והמעים) לסבלם והלב משכן החום הטבעי ומבוע החיים והמוח משכן הכחות הרוחניים ומבוע ההרגש ושרש העצבים והרחם לקיים הזרע וכן שאר אברי הגוף ואשר יעלם ממנו מתועלותם יותר ממה שנראה לנו. וכמו כן תראינה פעולות הטבע בתוך הגוף למתבונן בהם בהגיע המזון אליו בחלקו אותו על כל חלק מחלקי הגוף ויראה מסימני החכמה מה שיזרז אותו להודות לבוראו ולשבחו עליהם כמ"ש דוד עליו השלום (שם לה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. והוא שהמאכל הולך אל הבטן אל תעלה מוכנת על קו ישר אין בה עקום ולא עוות והוא הושט אח"כ טוחן

מרפא לנפש

להיות ע"ש: שלא ימנע מאכול כו' שלא יהיה כילד נמנע מלאכול כמו כי שכחתי מאכול לחמי ור"ל אם היו כולם נופלים בפעם אחת לא היו לו שניים לאכול עד שיצמחו אחרים לכך מחליפים זו אחר זו בסירוגין: ואח"כ יעברו עליו חלאים כו' כי אם היה לב"א תמיד טובות בעוה"ז ישכח ולא יזכור ענייני אחריתו ויבטח בעוה"ז וילך אחר שרירות לבו ותאותיו כל הימים ולכך היה מחכמת הבורא יתברך שלא עליו לפרקים חלאים רעים ואפילו בקטנותו כדי שיכיר וידע שאין לו טובה גמורה בעוה"ז ואף בהיותו בטובה גדולה יוכלו התלאים רעים לערב שמחתו ולא יבטח בעוה"ז ובתאותו שהם מוליאים את האדם כו' והטעם הזה הוא נכון מאד ליישב בזה כמה דברים זרים כמו שמבואר: ואח"כ ישיב אל לבו כו' איך כל אבר ואבר שבאדם הם לתקנתו ולתועלתו ואם יחסר אחד מהם איננו מתוקן ושלם: והאצטומכא לבשל המאכל והוא (סמאגען) בלשון אשכנז: והלב משכן חום הטבעי שבלב יתקבץ הדם מכל הגוף ובו נקבר שפע החיוני כמו שאמ בפתילה כמש"ל דברי הכוזרי ע"ש: והמוח בו שוכן נפש השכלי: ושורש העצבים עיין מה שכתבתי לעיל דברי המורה (ועיין במנוח): ואשר יעלם ממנו כו' ויותר נעלם מאתנו תועלת האברים ממה שאנו יודעין ונראה לנו: וכמו כן תראינה פעולות הטבע בתוך הגוף כו' והוא דבר נפלא מאד שהאדם איננו יודע מאומה מכל המעשים אשר נעשו בתוך גופו כי המזון נעכל בתוך גופו וכל אבר נוטל חלקו ממנו להיות ניזון ממנו בלי שום סיוע מהאדם רק מחכמת הבורא יתברך שנתן בטבע שיעשו הכל מעצמם בלא סיוע ועזר כמו

טוב הלבנון

מחליף את שיניו וטעם החלוף לפי שבימי הילדות המזון במזונות דקים וקלים וכחו מעט. השינים עצמן בתכונה אחרת ממה שצריכין שיהיו בגדלות עבים וגסים לטחון בהם מאכלים קשים בכח יותר גדול: זו אחר זו אינם נופלים כולם בפעם אחת רק זה נופל וזה צומח כדי שלא יחסר להמו: יעברו עליו חלאים הככהים כהאבעבועות פאקין ומאזלן בל"א: ומקרים מכאיבים חולשות לבות מתרגשים ובאים בימי הילדות: ולא יעלם ממנו ענינו ענין העולם שלא יבטח בו וימשלו בו תאותיו: אל תהיו כסוס כפרד אין הבין שצריך הנהגה במתג ורסן. כמו כן האדם המכאובים מכניעים תאותיו: והאצטומכא והקיבה. מאגין בל"א: והספפונות הגידים החלולים שבכבד להוציא המותרות אל המרה ומן המרה יורד גיד חלול אל הבני מעיים לסייע על הפלפול וההרקה. וגם הדם היוצא מן הלב מן החדר הימין סובב והולך דרך הכבד והריאה ומתחלק דרך גידים אל כל הגוף עד שישוב שנית אל הלב מצד שמאל כנודע לרופאים: והכיסים כמו המסס ובית הכוסות והכרס ומקור השתן לסבול הזבל והשתן: ושרש העצבים הם היתרים והרצועות שאין בהם הרגש נקרא האחר פלחקס בל"א ועל שם זה נקראים אלילים בשם עצבים בעבור שאין בהם הרגשה: תעלה פשוטה ממקום למקום: אין בה עיקום ולא עוות מלת עקום הנחתו כההבנה על המותר כמו שאמרו עקם הכתוב שמונה אותיות

פת לחם

שלא ימנע מאכול כו' שאם היו הראשונות נופלות כלם בבת אחת ולא בזה אחר זה אע"פ שיצמחו אח"כ לא היה יכול לאכול בין קץ לקץ: חלאים ומקרים מכאיבים חלאים הם הקבועים ורעתם נוגעת לכלל הגוף ומקרים מכאיבים הם הבאים במקרה כמו מורסא באיזה אבר או עקיצה ע"י מחט ברזל וכדומה לזה שכל רעתו הוא רק הרגשת הכאב באבר הוא שם: כדי שיכיר העולם כו' שיכיר מהות העולם איך הוא עלול להשתנות על האדם משלוה לצער לידע שאין לבטוח בו ובשלותו רק להיות מפחד תמיד ולהחסות בצלו ית': ולא יעלם ממנו ענינו אמר זה על המקרים המכאיבים שזכר ולפי שאין בהם די מסת הכרת העולם בהחלט אמנם עכ"פ יגלה מהפך שלא יעלם ממנו ענינו בהחלט כי ע"י הרגשת הצער הקל יצייר הרגשת הצער החזק כי החלק הקטן סופר את הגדול ד"מ על ידי הרגשת הצער בהכאת שבט מכה אחת יצייר הרגשת מאה הכאות אעפ"י שלא יהיה הציור חזק כציור מי שנוסה במאה הכאות אמנם אין הציור נעלם ממנו לגמרי משא"כ מי שלא נוסה בהכאת שבט כלל: שיבטח בו וימשלו בו תאותיו שע"י שהיה יושב בטוח בעולמו בלתי מפחד מבינוי הגלגל הזמן היו מושלים בו התאות: בתועלת אברי גופו כו' ואופני תקנתו שהאברים מהם הנצרכים בהכרח לשמירת גופו לקיום ומהם שנבראו בכדי שיהיו על צד היותר טוב וכמו שאמרו החוקרים בכפילת כלי החושים ועל הבחינה הא' אמר בתועלת ועל הב' אמר לשון תיקון וחכן: שורש העצבים הם הגידין הרחבים: והרחם בנקבה: ואשר יעלם ממנו כו' מה שנעלם ממנו הוא יותר ממה כו': בהגיעו המזון אליו ובחלקו גרסי' בוי"ו ראשונה וכת"י בפת"ח: להודות לבוראו ולשבחו שההודאה היא הכרת הטובה והיא גורמת לשבח המטיב במדת טובו: אל תעלה מוכנת תעלה הע"ין בקמץ והוא הצריך העשוי להמשיך

אותו הבטן יותר מן הטחינה שטחנו אותו השנים בתחלה ואח"כ ישלחנו אל הכבד בגידים דקים נוגעים בינתים הושמו כמסננת למזון שלא יגיע ממנו שום דבר עב אל הכבד ויהפכהו לדם ויחלקהו על הגוף וישלחהו אל כל חלקיו בתעלות מוכנות לזה כתעלות המוכנות למים וישלח מה שנשאר מן הפסולת אל תעלות הוכנו להם. מה שהוא מן המרה האדומה הולך אל כיס המרה ומה שהוא מן המרה השחורה הולך אל הטחול ומה שהוא מן הליחה והרוטב הולך אל הריאה ומה שהוא מתמצית הדם ילך אל השלפוחית. התבונן אחי בחכמת הבורא בהרכבת גופך ושומו אלה האברים בו במקומותם לסבול הפסולת ההם שלא תתפשטנה (ס"א תשתפכנה) בגוף ותחלינה אותו. ואח"כ התבונן בתכונת כלי הקול ומוצאי הדבור הקנה נבוב (ס"א כאבוב) להוצאת הקול והלשון והשפתים והשנים לחתוך האותיות והטעמים ובאלה האברים תועלות אחרות האויר הולך אל הריאה בקנה והלשון לטעום בו המטעמים ויש בו עם זה עזר להעביר המאכל והמשתה והשנים ללעוס המאכל והשפתים לעכב המשתה כדי שיהא הנצוק ממנו בשעור ובכונה. וכן בשאר האברים תועלות מקצתם ידועות ומקצתם אינם ידועות לנו. ואחר כך התבונן אחי בכחות הארבעה שהמה בגוף ומעשיהם בו הכח המושך הוא המקבל המאכל והמגיעו אל האצטומכא והכח המחזיק הוא המעכב המאכל בו עד שיעשה בו הטבע מעשהו והכח המבשל הוא המבשל אותו מוציא הזך שבו ומפרידו מן הפסולת הבלתי נאות ומשלח אותו אל הגוף והכח הדוחה הוא הדוחה הפסולת הנותרת אחר שיקה הכח המבשל צרכו מן המזון ראה היאך הופקדו אלה הכחות על הגוף לשמש אותו במה שיש בו תקנתו והוא כחצר המלך שיש בו עבדים

מרפא לנפש

שנפרש: תעלה ל' צינור וסילון יתר: המרה אדומה י"ג מרה ירוקה: והשלפוחית הוא כיס השתן בל"א בלאז: ותתלינה אותו אם ישפך או יצא דבר מהמזון וממותריו שלא במקומו יחלה האדם: תקנה נבוב חלול ופתוח. נבוב לוחות מתרגמינן חליל לוחין: והטעמים ר"ל הנקודות: הנצוק הנשפך בגרונו יהיה מעט מעט בעוד שסוגר בשפתים דאל"כ היה מוכרח לשפוך הרבה בפעם אחת ויחנק בגרונו: כח המבשל ובס"א כח הזן: והוא כחצר המלך והגוף הוא כחצר המלך שהמלך שוכן שם והוא השכל וכל האברים הם כעבדים שבחצר ועליהם פקידים ונציבים לתת מזון לשעבדים כדי שיוכלו לכבד את המלך השכל

פת לחם

אותיות כו' ומזה נאמר על הקו המורכב משני קוים ישרים משונים במצבם ומתחברים בקצותם כזה ∧ שהוא קו עקום באמר שהמרחק שבין שתי קצותיו הוא פחות ממנו הכי יש בו מותר נוטה לצד והוא הזויות מעוות נאמר על הקו המקולקלת בכללו מהילוך הישר כזה ⌒ שאין בו אפילו חלק אחד ישר כי עוות הוא לשון קלקול ומזה נאמר על קלקול המשפט עון: הקנה נבוב חלול: האויר הולך אל הריאה בקנה כלומר דרך הקנה והועלתו לרחף על הלב ולקררו מחומו: עזר להעביר כו' שהוא מתנועע ומגביה עצמו ומגלגל המאכל לבית הבליעה: בשיעור ובכונה שע"י עיכוב השפתים הוא מתגלגל מעט מעט לפיו שאלו היה בא בשפע רב בבת אחת היה נחנק בגרונו ובאמרו בכונה כוונתו שלולא השפתים היה לפעמים בא המשקה לתוך פיו שלא ברצונו דהיינו אם יקרה שאדם זולתו שפך איזה משקה בתמת רוחו דרך זרה עליו ובפתיחת פיו היה הקלוח בא כזרם לגרונו משא"כ עתה שהשפתים הם סותמים הפה ולא תבא אליו משקה כי אם בפתיחתו אותם ברצונו וכוונתו: המקבל המאכל ומגיעו אל האצטומכא שהרי אין הבת הגעת המאכל לאצטומכא בטבע הנפילה ממעלה למטה שהרי בעת שמעבר בושט היה מתעכב ומסתבך בקל ומה גם בהיות האדם שוכב או מוטה שאז הושט והאצטומכא שוים בגבהם ועל כרחך הדבר מוכן שיש כח מיוחד לכך למשוך המאכל ולהוליכו בחזקת היד מן הושט אל האצטומכא: המעכב המאכל כו' שלולי כך כאשר בא כן ילך מן האצטומכא בלתי מבושל ולא היה דבר ממנו נבלע באברים: הדוחה הפסולת שלזו הפעולה ג"כ מוכרח להיות כח מיוחד שהרי הפסולת הולך בדקין דרך מעברים צרים והרבות עקלקלות ויעשה פעולתו ג"כ בסביבה כמו בעמידה: שיש בו עבדים ונציבים כו'

בים

טוב הלבנון

מוכנות שביל מוכן: המרה האדומה הוא ט"ס וצ"ל המרה הירוקה. כי משכן מרה האדומה היא בדם: השלפוחית כיס השתן: ותתלינה אותו יהי' חולה מהנה: נבוב חלול. כמו נבוב לוחות: לחתוך האותיות כמו שאמרו המדקדקים אותיות בומ"ף מוצאם מן השפה. דטלנ"ת מן הלשון. זסשר"ץ מן השנים. ואולם אהח"ע מוצאו קול פשוט מן הגרון בלי כלי. וכן גיכ"ק אע"פ שהוא מן החיך צריך לעזר הלשון ג"כ: הולך אל הריאה לקרר הדם בעוברו דרך עליו כי הדם מחמת תנועתו המהירה הוא מתחמם עד שמחזק בכמותו יותר מקודם כנראה בטבע כל דבר לח שנעשה יותר כשיתחמם ואז אין חלל הלב יוכל להחזיק כל הדם הסבב אליו. ולפיכך שואבת הריאה הרבה אויר כדי לקרר הדם בעברו ממנה אל הלב: והלשון לטעום בו הוש הטעם עקרו הוא בקצה הלשון בהגיעו אל החיך: להעביר המאכל והמשתה אל הושט. שהלשון נלחץ אל החיך נבלע המאכל בושט: הנצוק הנשפך: עבדים ונציבים פקידים ר"ל ממונים שהם פקידים ואמר זה כלפי ד' כחות שבאצטומכא שזכר. והעבדים הם אברי הגוף וגידיו בכלל ובפרט. ואלה ד' פקידים שהם. המושך. המחזיק. המבשל. והדוחה:

אחד

ונציבים פקידים על ביתו אחד מהם עומד לצרכי העבדים ולהגיעם אל גזבר המלך ופקיד שני לקבל מה שיביא הראשון ולאצור אותו בבית עד שיובן ויתוקן ופקיד שלישי להכין מה שנאצר ולתקנו ולזמנו ולחלקו על העבדים ופקיד רביעי לכבד מה שיש בבית מן הזבל והלכלוך ולהוציאם ממנו:

אח"כ השוב בכחות הנפש ומקומותם מתועלות האדם במחשבה והזכרון והשכחה והבושת והשכל והדבור תראה אם יחסר לאדם מאלה המדות הזכרון לבד היאך יהיה ענינו וכמה הפסד יבא לו בכל עניניו כשאיננו זוכר מה שיש לו ומה שיש עליו ומה שלקח ומה שנתן ומה שראה ומה ששמע ומה שאמר ומה שנאמר לו ולא יזכור מי שהטיב לו ומי שהרע לו ומי שהועילו ומי שהזיקו ועוד שאיננו יודע הדרך אם דרך בה פעמים רבות ולא יזכור חכמה אם יהגה בה כל ימיו ולא יועילנו נסיון ולא ישקול דבר במה שעבר ועל מה שעתיד להיות במה שיהיה. אך הוא קרוב להתפשט מן האנושיות. ומתועלת השכחה כי לולא השכחה לא היה נשאר האדם מבלי עצב ולא היה טורדו ממנו שום

מרפא לנפש

ומעתה לא נפלאת היא ולא רחוקה למה שהאדם נקרא עולם קטן כי מתנהג בו ככלל העולם בכלל כנ"ל: **אחד מהם עומד** לצרכי העבדים שהוא יודע מזונו של כל אחד מהם כן הוא כח המושך שמקבל המאכל כפי מזון של כל אבר ואבר והם העבדים: **ולהגיעם** אל גזבר המלך והוא מוסר הכל אל גזבר המלך שהוא האצטומכה: **ופקיד שני לקבל** כו' והוא כח המחזיק שאוצר כל דבר המובא אליו שלא יצא שום דבר ממנו לאיבוד עד שיוכן ליקח ממנו להכין ולתקן כל דבר: **ופקיד שלישי** להכין כו' הוא כח המבשל שמבשל המאכל ומחלקו לכל הגוף לכל א' חלקו: **ופקיד רביעי** לכבד כו' הכח הדוחה הפסולת מהגוף שלא יתרבה הפסולת והזבלים בתוך הגוף:

אח"כ חשוב בכחות הנפש שנתן השם יתברך בנפש כמה מיני כחות שכח זה אינו ככח זה וכלם הם באחדות וכל אחד מהם צורך לדבר אחד לתועלת האדם: מה שיש לו מה שהוא בר עסק: **ומה שיש עליו** לעשות עוד הן לאנשים או לה' ית': **ולא יועילנו נסיון** אם הקב"ה שולח עליו יסורין לנסותו הולך בתורתו אם לא והוא ישכח הכל ולא ידע להיטיב דרכיו או אם הוא יכשל בדבר לא ידע להשמר מזה פעם אחרת מאחר שישכח הכל: **ולא ישקול דבר** במה שעבר למשל שהוא עושה עתה דבר לא ישקול בדעתו ליקח ראיה מדבר שעבר עליו כיוצא בזה: **ועל** מה שעתיד להיות ר"ל מה שרגיל להיות מה שיוכל מהדברים כיוצא בזה מה שהוא עושה עתה: במה שיהיה במה שיוכל להיות ג"כ במעשה הזה הסוף והתכלית ולא יתן דעתו לכל זה מאחר שאינו זוכר מה שעבר: **אך הוא** קרוב להתפשט מן האנושיות כי יהיה כבהמה בלא זכרון: **ולא היה טורדו**

טוב הלבנון

אחד מהם עומד לצרכי העבדים ר"ל האדם בכללו שהוא המלך על אבריו והפקיד מקבל כל ההכנסות של המלך המוכן לצרכי עבדיו ומגיעם אותם ההכנסות אל הגזבר של המלך אשר אוסף כל הרכוש הבא בשבילם והוא בנמשל האצטומכא אשר המאכל והמשתה יורד לשם. והוא כלפי כח המושך שאמר עליו שמקבל המאכל ומגיעו אל אצטומכא: ופקיד שני כלפי כח המחזיק כמו שפקיד המלך אוצר רכוש המלך ומחלק בשר לחם ויין וכדומה לזה לפי צורך כל אחד מהעבדים: ופקיד שלישי הוא כלפי כח המבשל. והפקיד הד' כלפי כח הדוחה: **ולא יועילנו נסיון** אם נסה דבר פעם אחת. לידע מנהגו כי ישכח אותו: **ולא ישקול דבר** לא ישקול בשכלו לשער מן העבר על העתיד. ואפילו במה שנוהג שיהיה תמיד: **ומתועלות השכחה** כלו' שיתעלם הדבר משכלו ולא יהיה עצור תמיד בשכלו. רק עד שיהפוך להזכירו: **ולא היה טורדו ממנו** מן העצבון לא היה טורדו שום שמחה. כלו' שום שמחה לא יכלה

להעביר

פת לחם

שיש בו עבדים **ויש בו** ג"כ נציבים כלומר שרים ממונים כמו שמבאר: **לצרכי העבדים** ולהגיעם כו' שהוא מוכן לקבל הדברים המובאים לשם שהם הדברים הנצרכים לעבדים כמו בר ולחם ומזון לזון אותם ובגדים להלבישם. ולהגיעם להגיע הנצרכים ההם אל גזבר וכו' והכוונה על כח המושך שהוא מושך המזון הנצרך לכל האברים שהם העבדים ומגיעהו אל האצטומכא שהוא דוגמת הגזבר: **ולאצור אותו** להחזיק אותו בבית עד שיהיה מוכן ומתוקן, והכוונה בזה על כח המחזיק שמזון באצטומכא עד שיעשה המבשל פעולתו: **להכין, מה שנאצר ולתקנו ולזמנו** הוא מוכן ליודע תכונת השיבול הזה ואיכותו: **מן הזבל והלכלוך** זבל נקרא הגס והקשה ולכלוך היא הליחה הרכה: **האיך יהיה ענינו** בצרכיו בהנהגתו את עצמו ותנועותיו: **מה שיש לו** מה שיש לו ממון אצל אחרים שלוו ממנו או שהפקיד בידם ומה שיש עליו מה שמגיע לזולתו חוב עליו: **מי שהטיב לו** ומי שהרע לו בגוף ועל הממון אמר מי שהועילו **ומי שהזיקו** בממונו: **אם דרך בה** אף ע"פ שדרך בה הרבה פעמים אינו מכירה: **אם יהגה בה** אע"פ שיהגה בה ויתעסק בלימודה כל ימיו: **ולא יועילנו** נסיון שהרבה דברים נודעו **ע"י** נסיון כמו בסמי הרפואות שכתבו הרופאים ברובם נודעו עפ"י נסיון ולולי הזכרון מה יועיל הנסיון לידיעה קיימת הלא במעט קט ישכח ממנו נסיונו: **ולא ישקול** דבר במה שעבר ועל מה שעתיד להיות במה שיהיה ר"ל שלפעמים אדם שוקל דבר ההוה נגד דבר העבר כמו שאמרו עבדי דוד הנה בהיות הילד חי דברנו אליו וכו' ואיך נאמר אליו מת הילד ועשה רעה (שמואל ב' י"ב) וכן אמרו אליו אחרי כן בעבור הילד חי צמת ותבך וכאשר מת קמת וכו' ולפעמים אדם שוקל דבר ההוה נגד דבר העתיד להיות כמו שנאמר שם בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם אף כי אחרי מותי ומשקלות כאלה נצרכים לבני אדם בעסקיהם וז"ש ולא ישקול דבר וכו' והיינו ואמר במה שיהיה כלומר שבא זה דבר יהיה מה שהיה שהאדם צריך לפעמים לשקול זה בעבר או בעתיד ולולי הזכרון היה המשקל הזה נעדר ממנו: **קרוב להתפשט** כו' שיהיה קרוב למדרגת מי שהוא משפט ומבולבל מגדר אנושי כמו המטורפים וחסרי הדעת ר"ל: **לא היה נשאר האדם מבלי עצב** שאם לא היה שוכח הרעה שבאה עליו כמו מיתת בן יקיר ר"ל היה נעצב עליו כל ימיו וכן בשאר רעות: **ולא היה טורדו** כו' שום דבר שמחה משמחת העולם לא היה מכלתה להעביר לבו ולהסיח דעתו מן העצב הבא אחר שלא היה השכחה **ושכחת**

הדעת

דבר משמחת עולם ולא היה נהנה במה שמשמח אותו כשהוא זוכר פגעי העולם ולא היה מקוה מנוחה ממקוה ולא התעלם ממלוך הלא תראה איך הושם באדם הזכרון והשכחה והמה מתחלפים ושונים זה מזה והושם לו בכל אחד מהם מינים מן התועלות ואח"כ חשוב במדת הבושת אשר יחד בה האדם מה גדלה מעלתה ורבה תועלתה ותקנתה ולולא היא לא היו מאכסנים אכסנאי ולא מקיימים דבר ולא ממלאים משאל ולא גומלים חסד ומתרחקים מן הרע בשום דבר עד כי דברים רבים מדברי התורה עושים בעבור הבושת כי רוב מבני אדם לא היו מכבדים את אבותם לולא הבושת כ"ש זולתם ולא היו משיבין אבדה ולא נמנעין מעבירה כי כל אשר יעשה מכל אלה הדברים המגונים שזכרנו אינו עושה אותם אלא לאחר שיפשוט כסות הבושת מעליו כמ"ש הכתוב (ירמיה ו) גם בוש לא יבושו גם הכלים לא ידעו ואומר (צפניה ג) ולא יודע עול בשת. ומן התימה הגדול שהוטבע האדם על הבושת מבני אדם בעבור מה שזכרנו מתועלותיו בה ויותר ממה שזכרנו ולא הוטבע על הבושת מבוראו המשקיף עליו תמיד כדי שלא יהיה מוכרח על עבודתו

מרפא לנפש

ממנו שום דבר כו' אפילו בשעת שמחה שדרך לשכוח העצב והוא לא ישכח ולא יסיחנו מדעתו לעולם : ולא היה מקוה מנוחה מתקוה ממה שרגיל להיות בו תקוה לנוח מעצבון : ולא התעלם ממלוך לא היה מתעלם מלהיות נמלך תמיד ולהועץ על כל מעשיו אם יעשה או לא וידאג תמיד שמא יהיה כך או כך ולא ימהר על דבר לעשותו : במדת הבושת כו' וכן אמרו רז"ל בושת פנים לגן עדן, ואמרו כל אדם שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא כדכתיב ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו ואמרו יה"ר שתהא מורא שמים עליכם כמורא ב"ו כו' : ומן התימה הגדול ויש לאדם לתמוה על זה מאד ולשום אל לבו חכמת הבורא יתברך בענין הבושת שטבע האדם להתבייש בפני ב"א ולא ניתן בו הטבע ג"כ שיתבייש לפני הבורא יתברך שהרי אין ספק שהבורא יתברך משקיף על האדם ורואה מעשיו כי מי שיוצר יחד לבם ע"כ מבין אל כל מעשיהם ואמר שהטעם הוא מפני שלא יהיה האדם מוכרח במעשיו כי לא יחטא לעולם אם יחשוב האדם שהמלך הגדול הקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו כמו שכתוב בשולחן ערוך אורח חיים ס"א עי' שם ואם יהיה כן בטבע שיתבייש האדם בפני השם יתברך כמו לפני בני אדם יהיה מוכרח ולא יהיה ראוי לגמול מאת הבורא יתברך והאמת הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כדי שיהיה לו שכר ועונש על בחירתו :

פת לחם

הדעת בכהו כלל : ולא היה נהנה כו' שבקודם דבר בזכרון הרעה שעברה עליו ועכשיו מדבר בבחינה באדם הנ"ל בהעלותו ברעיוניו הפגעים והמקרים המתרגשים בעולם לפעמים ודואג פן גם עליו יעבור הכוס שעבר על הרבה מבני העולם ואם היה ציור זה מוגה ברעיוניו תמיד לא תערב לו כל שמחה אחר שגם בזמן עלם שמחתו היה לבו חרד ודואג וכמו קול פחדים באזניו : ולא היה מקוה מנוחה ממקוא כך הנוסחא בדפוס מנטובא שנת שי"ט וזה הנוסחא האמיתית וקרא מקוא לאיזה אדם הנוטר איבה בלבו עליו על איזה דבר כמ"ש ויקנאו בו אחיו והכונה שאם הוא יודע באיזה אדם שהוא חושב רעה עליו לא היה מקום לנוח ממנו כל ימיו כי עכשיו שנגלה לו השכחה בב"א אומר זה בלבו לא לעולם יטור לי כי בהמשך הזמן יהיה נשכח ממנו שנאת המשטמה ואז אנוח ממנו כמו שנאמר עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו כו' וזה שמסיים ולא התעלם ממלוך כלומר אחר שלא היה שום תקוה לשכחת המשטמה היה תמיד ירא ודואג ונמלך להתנכל בתחבולות ולהשמר ממנו ובדפוסים המדויקים הנוסחא ולא היה מקוה מנוחה ממקוה וטעות המעתיקים הוא ונדחקו המפרשים מאד בכונתו : אשר יחד בה האדם שהאדם מיוחד משאר בע"ח במדה זו משא"כ בשאר מדות שהם נמצאים גם בשאר בע"ח כמו הזכרון והשכחה והכעס כמו שנזכר בדברי החוקרים : מה גדלה מעלתה אף קודם צאתה לפועל היא נקראת מעלה כמו שבכח הדבור הוא מעלה באדם אף בשעה שאיננו מדבר ואח"ז בצאתו לפועל אמר רב תועלתה והקנתה או אמר גדלה מעלתה בבחינת האדם שמתאמת בה שהוא מקבל עילוי על ידה כמו בכל המדות הטובות שהאדם מתעלה בקיומו בהם ובבחינת שמקבל טובה על ידה אמר רב תועלתה כמו בקיבול אכסנאות שזכר שמקבל האכסנאי הוא המתעלה בזה והאכסנאי הוא מקבל התועלת : תועלתה ותקנתה תועלת נקרא דבר המוסיף טובה כמו קיבול אכסנאות ומלאות משאל ובתיקון כוון על הצלה מנזק והוא נגד ההרחקות מן הרע שזכר : ולא מקיימים דבר הבטחה שהבטיחו : ומתרחקים מן הרע מוסב על מלת לא : עד כי דברים רבים כו' כלומר לא זו אף זו כחה גדול שהרי היא מונעת האדם יותר ממורא התורה ופחד עונשה על המרי : כי כל אשר יעשה מכל אלה כו' כלומר שאם תאמר הלא גם עתה שהמדה הזאת נטועה בבני אדם נמצאים בני אדם פועלי רע מאחת מהנה שזכר ועל כרחך שאין המניעה תלויה בה לזה אמר שכל מי שתראה אותו עושה מאחת מהנה תדע נאמנה שהפשיטו מעליהם כסות הבושה בחזקת יד בתירתם הרעה ואמר כסות הבושה מלשון הכתוב נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו : ולא יודע עול בושת העול הזה איננו יודע ומכיר מדת הבושת. עול העיין בפת"ח והוא שם התואר לעושה עול כמו גנב : ומן התימה הגדול שהוטבע כו' כלומר זה הדבר הוא אחד מן הדברים שמתמיהים בהקפת ההשגה אחרי כמעט התבוננות תבונתם בלבם דהיינו שבלא הכרה יפלא מאד מדוע שם הבורא ית' את הבושה בטבע בני אדם שיתבוששו זה מזה למה לא נמצא בטבע האדם את הבושה ג"כ מפני הבורא שבוודאי הוא מחוייב יותר מאד מהכל שהרי הוא ית' משגיח עליו תמיד וכל תנועותיו הם לנגד עיני כבודו ית' אך כוונתו ית' בזה שלא יהיה האדם מוכרח בטבע לסור מרע ולעשות הטוב בעיניו ואם היה כן היה חיוב הגמול ממנו חלף כלומר שלא היה הוא ית' מחוייב לשלם לו גמול לפי שהיה

טוב הלבנון

להעביר דאגתו : ולא היה מקוה מנוחה ממקוה שם מקוה נאמר על אסוף וקיבוץ כמו מקוה המים וכמו ומקוה סוחרי המלך יקחו מקוה (מלכים א' י'). והענין כי ידוע שפיזור הנפש ר"ל שהאדם מתבונן בהרבה מעניניו מביא טרדות רבות והעצבות נמשך מן הטרדות . ובהפך מנוחת הנפש מביא ההשקט והשמחה אחריו . ומעתה לולא השכחה לא היה מקוה מנוחה ר"ל לא היה מאסף דעותיו אל המנוחה משום עניני תקוה באם היה זוכר תמיד דברים המעציבים אותו ובכללו פיזור הנפש : ולא התעלם ממלוך מעלה בלבו להיות הפכפך בעניניו . כמו וימלך לבי עלי (נחמיה ה') : ולא יודע עול בשת העושה עולה לא ידע להתבייש : שהוטבע באדם שהוא בטבע להתבייש מפני בני

כמו

אותו ויחלש חיוב תגמולו עליה אבל אנחנו חייבין להתבושש מן הבורא מדרך הבחינה ובידיעת מה שאנו חייבין מעבודתו ודעתנו השקפתו על נגלותינו ונסתרותינו כמ"ש הכתוב (יחזקאל לו) בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל. אך רב טוב האלהים עלינו בשכל ובהכרה אשר בהם יחדנו משאר בעלי חיים אין תועלתם לנו נעלמת ממנה בהנהגת גופנו והסדרת תנועותינו מבלעדי מי שפקדם ממנו לפגע שאירע את מוחו אך המדות אשר נגיע אליהן בשכל רבות מאד. מהם שבו נדע שיש לנו בורא חכם קיים אחד קדמון יכול לא יכילהו זמן ולא מקום נעלה ממדות הברואים והתרומם ממחשבות הנמצאים רחום וחנון ומטיב לא ידמה אל דבר ולא יתדמה אליו דבר. וגם מהם שאנחנו מבינים בו החכמה והיכולת והרחמים המקוימים בעולם וחיוב עבודתו לאשר יאות לו ובעבור טובתו הכוללת והמיוחדת ובשכל יאמן אצלנו ספר תורת האלהים הנאמנה הנתונה למשה נביאו ע"ה. ומפני שכל האדם והכרתו הוא בא לידי חשבון ומדקדק עליו בוראו יתעלה. ומי שפקד שכלו מבתלקות מעליו המעלות האנושיות כלן והמצות והגמול והעונש וממעלות השכל שבו ישיג האדם כל מושגיו המוחשים והמושכלים ובו יראה מה שנעלם מחושיו הגשמיים

מרפא לנפש

אבל אנחנו כו׳ מדרך הבחינה שמי שאמר אותנו ונפח בנו נשמתנו בדין הוא שיודע כל מעשינו: ודעתנו ובאנחנו יודעים שהוא משקיף על הנגלה והנסתר מכל מעשינו: אך רב טוב האלהים עלינו בשכל ובהכרה ר"ל טובה הגדולה שעשה השם יתברך עם האדם מבלתי שאר בעלי חיים במה שהננו בשכל והכרה אין צורך לבאר תועלתו כי הוא מבואר: מבלעדי מי שפקדם ממנו רק אם נמצא אדם שלא יוכל להנהיג אינו בדרך טוב ויבר הוא מפני שפקד ר"ל שנחסר השכל והכרה ממנו: לפגע כו׳ והוא מחמת פגע רע רחמנא ליצלן שאירע במוחו כאותן השוטים והמשוגעים רחמנא ליצלן: אך המדות הטובות שנוכל להגיע עליהן על ידי השכל הן הרבה מאד: לא יכילהו זמן אין השם יתברך תחת הזמן שהעבר והעתיד הכל לפניו כדבר ההווה עתה ברגע אחת כי הזמן נמשך אחר גלגל היומי שבו נדע אנחנו הימים והשנים וזה הכל נבראים מאתו יתברך ואיך יפול הוא הם ושלום תחת הזמן והזמן נברא מאתו והוא היה והוה ויהיה קודם הזמן ואחריו ואף על פי שאין בנו כח להבין את זאת כבר אמר הכתוב כי גבהו שמים מארץ וגו׳ כמו שכתב הרמב"ם על המשנה וכולם נסקרים בסקירה אחת. ע"ש דברים נחמדים ובספר שומר אמונים האריך בזה: ולא מקום שהשם יתברך הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו ומקיפו שהרי השם יתברך אין לו תכלית וגבול והמקום ג"כ נברא מאתו יתברך: נעלה ממדות הברואים שהוא נעלה ומרומם שיהיה לו שום מדה כמדת הברואים דאם לא כן יהיה שום השוואה לנברא כנכתב לעיל בשער היחוד וכן הוא מרומם משיהיה לו דבר כמחשבת הנמצאים כמו שכתוב כי לא מחשבותי מחשבותיכם: והיוב עבודתו לאשר יאות לו ר"ל ובשכל נשפוט שראוי ונכון לעבוד את השם יתברך בעבור שהוא ראוי לזה מחמת גדולתו ורוממותו: ובעבור טובתו שהוא מטיב עמנו תמיד לכל אחד בפרט ולכל בני העולם בכלל א"כ ראוי לעבדו יתברך: ובשכל יאמן אצלנו כו׳ יאמת אצלנו בתורת משה אמת ואנחנו חייבים לקיים את התורה כמו שיאומת אצלנו מאבותינו ומשכלנו: ומפני שכל האדם והכרתו הוא בא לידי חשבון בעבור השכל חייב האדם לתת דין והשבון לפני ממ"ה הקב"ה: ומי שפקד שכלו שחסר ממנו השכל הוא מסולק ונפטר מכל המעלות והמצות כולם ואין לו גמול ועונש: ובו יראה מה שנעלם מחושיו

טוב הלבנון

אדם לא בבהילה ובלון: חייבין מעבודתו על הגמול הטוב שגומל אותנו תמיד: ודעתנו השקפתו כלו׳ שאנו יודעים שהוא משקיף על הנסתרות כמו הנגלות. ואנחנו בושים על הנגלות מפני השקפת בני אדם. ולמה לא נבוש גם על הנסתרות מפני השקפת הבורא עלינו אשר אנחנו חייבים בעבודתו מרוב טובותיו עלינו: מבלעדי מי שפקדם מל׳ חסר. כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא) ור"ל חוץ מי שחסר האל ממנו את שכלו והכרתו מחמת חולי שבא על מוחו: אך המדות עד כאן דבר במדות הטבע וכאן חזר לבאר מדות הטובות שבשכל: לא יכילהו לא ימדוד אותו הזמן והמקום. כמו קטן מהכיל את העולה (מלכים א׳ ח׳): ולא יתדמה אליו דבר להעריך אליו שום דבר: בא לידי חשבון בעבור שהאדם בעל שכל והכרה הקב"ה חושב עמו מעשיו ובא לידי דין: ומדקדק עליו בוראו הבורא מדקדק עם בני אדם. ומי ששכלו יותר גדול הקב"ה מדקדק עמו יותר. מפני שיבין יותר להשתמר מן החטא:

פת לחם

כמו מוכרת ולא כפועל בבהירה: מדרך הבחינה היא הבחינה הכוללת שעליה יוסד השער הזה דהיינו הבחינה בסימני החכמה שהאדם מבחין בברואים ומשיג ע"י רוממות הבורא יתברך: ובידיעת מה שאנו חייבים כו׳ ועי"ז יתבונן כמה אנו מקצרים בעבודתו ית׳: בושו והכלמו כו׳ נגד הקלור בבי׳ בהיות כבור מרע ועשה טוב: אשר בהם יחדנו הדל"ת קמוצה כלומר בהם יחד אותנו משאר בע"ח שאינם משכילים: אין תועלתם לנו כו׳ התועלת המגיע לנו מן השכל וההכרה אינה נעלמת מאתנו: בהנהגת גופינו והסדרת תנועותינו מבלעדי מי שפקדו כו׳ כלומר שע"י שהוא רואה אנשים שחסר מהם השכל וההכרה לסבת איזה פגע שאירע במוחם כמה רבה רעתם בהנהגת גופם ובסדר תנועותיהם עי"ז הוא מכיר רב תועלתם ואמר הנהגת גופם בענין אכילה ושתיה ומשגל וסדר תנועותיהם כבאר תנועות בהקדים המאוחר והיחור המוקדם ואנו רואים שאיננו כמותם אנו מכירים ע"י זה תועלתם וז"א מבלעדי מי כלומר שאין אנו כמותם: לא יכילנו זמן אין הזמן סובל אותו כי אדרבא הוא יתברך סובל הזמן כי הוא תדשו כמו שכתב הרמב"ן במלת בראשית ברא וגם הינו יתברך מוגבל במקום כשאר הנמצאים כמ"ש ז"ל בפסוק הנה מקום אתי: המקויימים בעולם התקועים בברואי העולם: והיוב עבודתו לאשר כו׳ שאנחנו מחוייבים לעבוד אותו לפי שראוי לו העבודה לפי רוממותו וז"א לאשר יאות לו: הכוללות והמיוחדות מבואר למעלה ב

יאמן אצלנו ספר כו׳ יאמן היו"ד בציר"י כמו לא יאכל חמץ כלומר יקובל אצלנו לאמונת אומן: הוא בא לידי חשבון חם תכלית האדם לקבל גמול מעשיו וזה בלתי אפשר בלי חשבון: המוחשים והמושכלים במלת מוחשים כונתו על הרגשת החושים ד"מ כשרואה פעם אחד ראובן מבורר אחר כך כשהוא רואה את ראובן הוא יודע שהוא המבורר גם הכונה שע"י השכל הוא מבדיל בין מושגיו ויודע מה משה נידע לו בהבנת החוש ומה מהם בהבנת השכל כמו שבאמת אנו רואים בחולשי הדעת

ששם

מן הנראות כנסיעת הצל ומעשה הטפה האחת מן המים בצור החלמיש ובו יבדיל בין האמת והשקר ובין היתר והחסר והטוב והרע והמשובח והמגונה ובין הראוי והאפשר והנמנע ובו יעביד שאר מיני חיים בתועלותיו והנאותיו ויכיר מקומות הכוכבים ויעמוד על מרחקיהם ותנועות גלגליהם ויבין הערכים וההקשות שבחכמת השעור וצורות המופת אשר בחכמת הדבור ושאר החכמות והמלאכות שיארך זכרם. וכן שאר כל מדות האדם כאשר תבחנם תמצאם בתכלית התקנה והתועלת לו כאשר זכרנו בשכל ואח"כ חשוב

מרפא לנפש

הגשמיים מן הנראות. אף שאנו רואים כמה דברים בעינינו שלא נדע שהם רק על ידי השכל נוכל לשפוט שאין כאן: בנסיעת הצל על ידי הצל של החמה נוכל לידע השעות ביום על הכוון ונקרא בל"א זאנען ווייזער: ומעשה הטפה האחת בצור החלמיש לפעמים נוטף טיף אחר טיף על צור החלמיש ונעשה ממנו רושם וגומא בצור והשכל גוזר שמחמת אורך הזמן יוכל טפה אחת מן המים לעשות רושם גדול וגומא אפילו בצור החלמיש ומזה יוכל האדם ליקח ראיה שההרגל בכל דבר שהאדם חשק בו יעשה בו טבע באורך הזמן. ודברים האלה מצאתי בס' פרקי דר"א שע"י צור החלמיש כנ"ל בא רבי אליעזר בן הורקנוס לכל המעלות אחר שהיה מקיימם מכן ע"ש: ובו יעביד שאר מיני חיים בתועלותיו ובשכל ישעבד עם בעלי חיים לצרכו הסוס לרכוב והחמור לשאת משאו והצאן והבקר למאכלו ומלבושו: ויכיר כו' על מרחקיהם כמה רחוקים זה מזה וממרכז הארץ: ויבין הערכים כו' ז"ל מ"ס הם היחסים שבחכמת המספר והשיעור כגון שנאמר ערך שנים בארבע כערך שלשה בששה כן הוא בתשבורת והנדסה ערך קו ב' אמות כד' אמות כערך קו של שלש אמות כו': בחכמת הדבור היא חכמת ההגיון: תמצאם בתכלית התקנה והתועלת לו כאשר זכרנו בשכל ר"ל כל המדות שבאדם תמצא שהם השכל בתכלית התקנה והתועלת על ידי השכל ובלעדי השכל לא יתקן

פת לחם

שהם נדמים השגת החוש לשכל כמו נפילת האבן מלמעלה למטה נדמה גם כאלו הוא מתחייב בשכל לכן רבים מהם מכחישים מציאת ישוב העולם תחת הנקראים אנטי פעד"ס (פי' נוכח הרגלים) באמרם איך לא יפלו מן הארץ לשמים וכאלה רבות עמהם ערבובי השגות המשבשים דעתם: מה שנעלם כו' מן הנראות כלומר שהם מן השייכים להשגת הראות ואעפ"כ הם נעלמים: כנסיעת הצל שע"י שהאדם רואה עומדת הצל במקום אחד ומוצא אותו אחר שעה במקום אחר ברחוק מן הראשון הוא שופט בשכלו שע"כ צ"ל שנעתק מן המקום הראשון קו קו ועבר בכל חלקי הבינים והנה אף שהעברת הצל על המקום הוא מן הדברים השייכים לחוש הראות אמנם אעפ"כ הוא נעלם מהרגשת האדם להיות העתקתו דקה מן הדקה רק השכל מרגישו אחרי מוצאו אותו ע"י חוש הראות במקום אחר גם אם העלים עיניו בין כך לכך: ומעשה הטפה כו' בצור החלמיש בהטיף מים במקום אחד על צור החלמיש טיף אחר טיף משך זמן רב מוצאין בו אח"כ נקב קדור מפולש מעבר אל עבר וגם בזה אף שאין יכולת בחוש הראות להבחין כמות הטשטוש של כל טפה ביחוד למיעוט כמותה אמנם השכל מודיע שעל כרחך כל טפה וטפה קרקעה וטשטשה אותו טשטוש מה שאל"כ מאין נקדר במשך הזמן שהרי כח כל הטפות שוות והבן: בין האמת והשקר ובין היתר והחסר כו' הנה האדם צריך להיות שלם בג' בחינות דהיינו בדעות ובמדות ובפעולות כמו שדברו בזה החוקרים. והנה על הדעות אמר אמת ושקר כמו שאמר שאמונת האחדות באלהות הוא אמת והרבוי הוא שקר וכן בכל ענייני התבונות במחקריות גם היתר והחסר כמו שהאל יתברך הוא מרומם על כל ברכה ותהלה והפכו בשר ודם הוא חסר הרבה מתהלותיו ועל הפעולות אמר הטוב והרע כמו שעשות חסד ומשפט הוא טוב והעושק והחמס הוא רע ועל המדות אמר המשובח והמגונה כמו שהענוה היא מדה משובחת והגאון והגובה היא מגונה: ובין הראוי והאפשר והנמנע הם שתי קצות וממוצע כי הראוי כונתו על מה שקראוהו החוקרים מחוייב כלומר שהשכל מחייב היותו כן והנמנע הוא הפכו והאפשר שהוא הממוצע בין המחוייב והנמנע כינו אותו בשם מסופק ומלת אפשר הוא נגזר מן פושרין שהוא הממוצע בין חום לקור: להעביד שאר מיני חיים בשכל ירדה האדם על הבע"ח ויכבשם לעבודתו: בתועלותיו כשור לחרישה וחמור למשא ודומיהן והוא אהבת המועיל: והנאותיו כשה לצמרה והנבה והוא אהבת הערב: מקומות הכוכבים כל כוכב משבעה כוכבי לכת באיזה גלגל מקומו גם כוכבי שבת מי מהם הגדול ומי מהם באיזה צורה ממ"ח צורות הידועות לתוכנים ומרחקיהם מכדור הארץ זה מזה: ותנועות גלגליהם איזה מהם מתנועע ממזרח למערב ואיזה בהיפך ואיזה נוטה באלכסון: ויבין הערכים וההקשות שבחכמת השעור חכמת השעור הוא חכמת החשבון והנדסה ויש בהם דברים נערכים ד"מ בחשבון שאנו אומרים כערך ד' אל י"ב כן ערך ו' אל י"ח ובהנדסה כערך מרובע זה הקטן אל מרובע זה הגדול ממנו כן ערך העיגול הנעשה בתוך מרובע הקטן אל העיגול הנעשה בתוך מרובע הגדול וכדומה לזה יש הרבה דברים והקשות הם הדברים שחוץ למבוקש שמקישים בהם ובאים על ידם להשגת המבוקש ובלשוננו אנו בלאקי"ן ד"מ בחשבון כמו חשבון השקר שע"י שמקישין החשבון שקרי מגיעין לידיעת האמתי המבוקש ובהנדסה רוב המופתים בנוים על הקשות ד"מ לידיעת מדת קו האלכסון ממרובע ארוך אנו צריכין תחלה להקים במחקר אחר דהיינו שהשטח שלמעלה מן קו האלכסון הנעשה מזוית לזוית

טוב הלבנון

מן הנראות שמבין שאין הענין כמו שנראה לעיניו: **בנסיעת הצל** שלפי הנראה לחוש יש ממש בצל מאחר שהוא מתנועע ונוסע ממקום למקום. אבל עם השכל יבין שאין בצל שום ממש. אך המקום הנשאר חשוך אשר לא יוכלו ניצוצי האור להגיע שם מחמת הגוף המבדיל בין המקום להאור נשאר מצויר במקום על צלם תוארו הגוף אל השוך. וכשהגוף נוסע יצטייר מקום השח חשוך כמוהו ואין זה צל הראשון. אך כל מקום שהאור נחסר נראה במקום ההוא צלם החשך בתואר אותו הגוף: **ומעשה הטפה האחת** כי לא יאומן שטפה אחת מן המים לדקותה וחליפותה תנקוב חור בצור החלמיש. ועכ"ז אנו רואים כשתרד הטפה בתמידות זמן רב על אבן קשה נראה בו נקב ומשיג השכל שמן הטפה נתהוה החור הזה. והוא מפני שבכל פעם בנופלה על הצור עשה בו מעט גומא מה שאין החוש משיגו עד שיקבצו הרבה טפות כאלו: **ובין הראוי** שהשכל מורה עליו שראוי שיהיה בראיות מן השכל: **והאפשר** אפשר שיהיה ואפשר שלא יהיה: **והנמנע** שהשכל שופט שהדבר הזה נמנע שהיה או שיהיה: **ויכיר מקומות הכוכבים** לידע מרחק כל כוכב מן האופק. ומן נקודת הראש ונטייתו לצפון או לדרום. ומקום שבעה כוכבי לכת במזלות: **ויבין הערכים** להעריך מספר זה כנגד מספר אחר ולחלק המספר לשברים עד שימצא הערך בדקדוק: **וההקשות** הדמיונות שבחכמת המדות. ד"מ בנאמר כמה מדות מכלי זה תחזיק הכלי האחרת: **בחכמת הדבור** חכמת ההגיון: **כאשר זכרנו בשכל** מה שע"י השכל

במה שהיטיב בו האלהים לאדם בדבור והסדרת הדברים אשר יליץ בהן על מה שיש בנפשו ובמצפונו. ויבין בהן עניני זולתו. והלשון קולמוס הלב ושליח המצפון. ולולא הדבור לא היה לאדם צוות בחבירו והיה כבהמה. ובדבור יראה היתרון בין בני אדם ובו תהיה ברית כרותה ביניהם ובין האלהים ועבדיו ובדבור ישוב האדם ממעוותיו ויבקש כפרת עונותיו והוא הראיה על חשיבות האדם וגריעותו. וכבר נאמר כי האדם הלב והלשון. ובו השלמת גדר האדם ר"ל הדבור כי גדר האדם חי מדבר מת. ובו נבדל מן הבהמות ואחר כך חשוב במעלות אותיות המכתב והכתיבה. אשר בהמה מחברים מעשי העוברים הנמצאים ועניניהם לבאים אחריהם ומגיעים דבריהם אל מי שאינו נמצא עמהם ויודעים דברי הרחוקים מהם ועניני קרוביהם אשר בארץ אחרת שאפשר שבהגיעם אליהם חיי רוחם והצלתם מרעתם ושהיתותם. ובו תתקיימנה החכמות בספרים ויתחברו הענינים המפוזרים בלבבות ובו כותבין מה שיש ביניהם מעניני משא ומתן וסחורה

מרפא לנפש

לו בוש מדם ובוש מבהמה כאשר זכרנו מעט מהרבה ממעלת השכל: **צוות בחבירו** הבורתם אם לא ידברו ביניהם מה תועלת בחברתם כמו שאמרו רז"ל כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה שיהיו חברים לזה הצדיק: **ובדבור יראה היתרון בין** ב"א מי הוא החכם יותר אבל בשתיקה גם אויל מחריש חכ' יחשב אין יתרון לחכם על טפש ובדבורו של אדם ניכר אם הוא אדם הטוב או גרוע: **כי האדם והלב והלשון** כו' כמ"ש ויהי האדם לנפש חיה מתרגם לרוח ממללא: **ואחר כך כו' המכתב והכתיבה** המכתב הם האותיות והתיבות הנקראים. והכתיבה היאך כותבין אותן ובמה כמו הדיו והקולמוס: **שאפשר שבהגיעם אליהם חיי רוחם כו'** שעל ידי אגרות וכתבים שיגיע לאדם מחבריו שנאהב לו מאד תחי רוחו כמו ותחי רוח יעקב: **והצלתם מרעתם** ועל ידי אגרות יוכל להנצל מכמה רעות וכיוצא: **ויתחברו הענינים המפוזרים בלבבות** כי כמה דברי חכמות והידושים המפוזרים

טוב הלבנון

עניני זולתו מדבור חבירו יבין את אשר בלבו וכל ענינו: **ושליח המצפון** שליח להגיד הצפון והנסתר בלבו: **צוות** הכרותא מל' חז"ל צוותא בהימא: **ממעוותיו** מעוותיו ע"י ודוי דברים: **כי גדר האדם** הנה הסוג יקרא לגדר כולל כלו' מקיף דברים הרבה כמו שם בעל חי כולל כל אשר נשמת רוח חיים באפו. ושם גדר כולל מין מיוחד כמו חי מדבר שחי כולל כל בעלי חיים ומדבר גודר מין האדם בגדר לבדו להבדיל בינו ובין שאר בעלי חיים: **העוברים** שנכתבו בימים שעברו להודיע המעשים והמקריים בימים ההם: **והנמצאים** שכותבין עתה שידעו אותם דורות הבאים: **ויודעים דברי הרחוקים** ע"י הכתב והמכתב: **שאפשר שבהגיעם אליהם חיי רוחם** לפעמים הכתב המגיע לאדם מאוהביו מצילים אותו מהרבה רעות. או מבשר לו בשורה טובה המחי' את נפשו: **ושהיתותם** והשהתתם: **הענינים המפוזרים** שאנו מלקטים מכל ספרי החכמים דבריהם אחת לאחת ועושים מהם ענין אחד:

פת לחם

איזה מרובע לזוית המשולש הנוסף עליו הוא חצי שטח המרובע ההוא וכל הדוגמאות שהבאתי לך הם רק אחד אחוז מהמון הנמצא' הם בדוגמא זאת. ולשון הקשה הוא לשון פגישה והכאה בדבר הקשה כמו מקיש על הדלת גם הקשה שנאמר במדת התורה הוא מענין זה למבין והיינו מלשון שווי ודמיון כמו שלועזין המלמדי' תינוקות: **שאר כל מדות האדם** כמו הכעס והנאת הנדיבות והשיגות כולם הם לתועלת האדם כי לכל זמן ומקום מיוחד כמו שהארכתי בזה בשער עבודת אלהים **ואמר** בתכלית התקנה להנצל מן הרע והתועלת במה שהוא עלהיט: **אשר יליץ בהם וכו' ויבין מהם כו'** כלומר שתי תועליות מגיעות לכל אדם מן הסדרת הדברים הא' שהוא יכול להמליץ כונת רצונו לזולתו והב' הוא ההיפך שזולתו יכול להמליץ לו ויכול להבין כונת **זולתו בזה**: קולמוס הלב הוא מליצת הכתוב לשוני עט סופר מהיר (תהלים מה) שכמו שהקולמוס מודיע רצון הכותב לרעהו הרחוק ממנו כן יודיע הלשון מחשבת הלב וזה בענין ההודעה ויש תועלת בלשון שהוא בדוגמת מעשה כמו תקילם לרצוי לו והעסק בתורה והשבח לבורא ית' והודוי בדברים לפניו שאין ענינם דרך הודעה מחשבה רק המעשה נרצה בעצמו והוא דוגמת שליח שנלוה לעשות דבר משלחו וע"ז אמר ושליח המצפון: **צוות בחבירו** שהרי כל ענינו שהאדם מתחבר בחבירו הוא ע"י הדיבור שהוא מדבר עמו וזולתו היה כבהמה בכל אחת בודדת לעצמה: **היתרון**, יתרון החכמה זה על זה: **ברית כרותה** שבני אדם כורתים ברית זה עם זה באלה ושבועה: **ישוב האדם** מהודה ואומר כזאת וכזאת עשיתי ולא אשוב עוד לכסלה: **ומבקש כפרה** על העבר: **והראיה** יו' שדברי פי חכם חן והסכל ירבה דברים: **האדם הוא הלב והלשון ובו השלמת כו'** באלו השתי מלות נכלל גדר האדם דהיינו הלב והלשון: **גדר האדם כו' כלומר** שהרי גדר האדם הוא חי מדבר מת והרי בחיים ובמות הוא משותף עם הבהמה וא"כ נבאר גדרו הדבור **לבד** וזה **לו נבדל** מן הבהמה כלומר מכל הג' מלות הנ"ל אין הבדלו מן הבהמה זולת הדבור לבד כנ"ל: **אותיות המכתב והכתיבה** באותיות המכתב כוון לצורת האותיות ובכתיבה כוון לחיבורם במלת להדיות עד שיהיו שפה אחת ודברים אחדים: **מחברים עניני העוברים והנמצאים** העוברים בני אדם שהיו בדורות שלפנינו וכבר הלכו ועברו והנמצאים הם הנמצאים עתה בדורנו והוי"ו במלת והנמצאים תמה במקום או והכונה שהסופר יחבר סיפור מעשה מראשיתו עד תכליתו איך נשתלשלו הדברים והסתרגו זה בזה ויבינו בזה פעולת ה' והשגחתו בעלילות מצעדי גבר לטוב ולהפכו ומהם מעשה איש ופקודתו איך אורח אדם כלפה דרכו וידעו בני אדם להשמר מהם וכוון באמרו מעשה בני אדם על מעשיהם בפועל ידיהם ובעניניהם כוון על מקרים שקרו למו ועברו עליהם: **לבאים אחריהם** ומודיעים זה את זה לנבאים אחריהם: **ומגיעים דבריהם** ע"י הכתב מגיעים בני אדם דבריהם לזולתם שאינם נמצאים אז עמהם ע"י אגרת ובהיפוך ג"כ הם יודעים עניני הרחוקים מהם ועניני קרוביהם וכו': **חיי רוחם** שאיזה טובה גדולה המשיבת נפש והצלתם מרעתם רעה קטנה ובהיותם ר"ל רעה הכללה אותם ח"ו בהחלט: **תתקיימנה החכמות בספרים** שכבר היו רוב החכמות נשכחות לולי הספרים המחוברים מעניניהם: **ויתחברו הענינים המפוזרים בלבבות** שהענינים המפוזרים בבינת הלב שפעם עלתה איזה חקירה במגודת הכנס ופעם אחר איזה חקירה אחרת ולא היה יוצא מהם שום תולדה מפרס בא הפניה נשכחת ההתבונה אך כאשר יורשמו ויחוברו בספר ימצאון יחד ויעלו ברוח בינתם וירכיבו אותם ויולידו מהם

דבר

והלואה וקנין ונשואין וגרושין והענין רב מהשלים. ומהשלמת הטובה על האדם שהוכן לו כף ואצבעות לתקן בהן הרושם והמכתב והרקמה וקדיחת האש ושאר המעשים והמלאכות הדקות מבלעדי שאר מיני החיים מפני שאינם צריכין להם. ואומר כי אין אבר שזכרתי תועלותיו שאין סימני החכמה נראים בהרכבתו ותכונתו וחבורו למי שמתבונן בהם ועדותם חזקה וראייתם גלויה על חמלת הבורא עלינו. וכבר באר גלינוס בכמה ספרים תועלות האברים באר היטב ואילו היינו מכוונים לבאר את זה באבר אחד לבדו היינו יוצאים בדברים מגבול הדרך הקצרה וכמה שהבאנו די להעיר מי שיורהו הבורא דרך הצלתו בעז"ה. אך הבחינה בשאר מיני החיים והנהגתם ומחיתם איננה נעלמת ממי שמסתכל בהן ומתבונן סימני החכמה מהם וע"כ שונים אותם הספרים בזכרם פליאות הבורא יתעלה כמ"ש לאיוב (סי' לח) מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו ואמר (תהלים קמז) נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו והרבה כאלה. וכן כשהוא מעיין במרוצת הגלגלים והחלוקים בתנועות משתנות והמאורים החלוקים לסדר ענין הכל, בהם יראה מסימני היכולת והחכמה מה שלא תכילהו מחשבת אדם וילאה לספרם בלשון כמ"ש דוד ע"ה (שם יט) השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע ושאר המזמור. ואמר (שם ח) כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננתה. ומן המופלא שבמה שנופלת עליו עין האדם מבריאות הבורא יתעלה הגדולות, השמים. כי בכ"מ שהוא עומד

מרפא לנפש

באצבעות ההכמות שלא ידעו ולא יצאו לאור אם לא היו יכולין לחבר אותן בספרים בכתיבה: והענין רב מהשלים והענין הזה ר"ל לפרש ולבאר הצורך אל הכתיבה והמכתב רב מאד לפרש הכל ולהביא הביאור בו כי רב הוא ולקצר אנו צריכין: ומהשלמת הטובה על האדם שהוכן לו כף ואצבעות לתקן בהם הרושם כו' ואף גם בזה נגלה טובה לאדם כו': וקדיחת האש ר"ל שהכין לו כף ואצבעות שיוכל לתקן בהם האש והעצים לקדוח ולבער האש לצורך בישול הדיו והצבע לצורך הכתיבה ושאר דברים: אך הבחינה כו' וע"כ שונים אותם הספרים ר"ל וע"כ נמצא בספרי נביאים וכתובים שמדברים ומספרים מהם הרבה: הגלגלים והחלוקים בתנועות משתנות עיין לעיל שער היחוד פ"ו ומה שכתבתי על זה ועיין בר"ה בתוי"ט הביאור על זה: לסדר ענין הכל בהם ובהם מסדר העולם לידע בהם יום ולילה וימים ושנים וקיץ וחורף וכן כל צרכי העולם הזה על ידן כמו גידול הפירות ובישולם והסתכל האדם בכל זה יראה מסימני היכולת: ומן המופלא כו' השמים כי בכל מקום כו' יראה חצי הגלגל כ"ל.

פת לחם

דבר מהודש: והענין רב מהשלים פירש ענין תועלת הכתב רב מאד מלבאר אותו עד תומו: ומהשלמת הטובה על האדם זה מן הדברים המראים שחפצו ית' להיות טובות האדם בשלימות כלומר שלא יחסר לו שום דבר שיכול לקבל ממנו תועלת דהיינו מה שהוכן לו בטבע הבריאה כף ואצבעות כו': הרושם והמכתב והרקמה במלת רושם כוונתו על פתוחי חותם שהוא בלתי אפשר לעשות בלי אצבעות והרקמה הכוונה על מעשה רוקם שהיא ג"כ מלאכה דקה וקדיחת האש לא ידעתי כוונתו והיאך מלאכה היא ושום מפרש לא פירש בו דבר מספיק ואולי הוא מן המלאכות שנשכחו בדורות האחרונים כמ"ש היש"ר מקאנדיא שהרבה דברים נשכחו בהמשך הזמן: מבלעדי שאר מיני החיים כלומר משא"כ שאר מיני בע"ח שאין להם אצבעות כאצבעות האדם לפי שאינם צריכים למלאכות אלה: בהרכבתו היא הרכבתו מבשר ועצמות וגידים ועורקים שבאבר זה הם באופן זה ובאבר אחר הם באופן אחר: ותכונתו כוונתו פה על תוארו ותבורו איך הוא מחובר לאבר אחר וגם חיבור חלקיו זה בזה: על חמלת הבורא שהרי עינינו רואים בנעשה הכל על צד היותר טוב ויותר נאות לקיום האדם: מגבול הדרך הקצרה כלומר היינו מוכרחים להאריך בזה: מי שיורהו הבורא מי שיעור הבורא לבנו לכך: והנהגתם זה עם זה או הנהגתם בעצמם בשאר עניניהם זולת טרפם שעליו אמר לקמן ומחיתם: שמסתכל בהם כמסתכל בעניניהם ומתבונן עי"ז סימני חכמת הבורא בהם: שונים אותם הספרים מזכירין אותו פעם ושתים וזהו לשון נאמר ושנה כמו שמביא בעורב שנאמר באיוב ותהלים ומביא תחלה פסוק מאיוב עפ"י דעת רז"ל איוב בימי משה היה: החלוקים בתנועות משתנות חלוקים זה מזה בשינוי תנועותיהם והוא דבר אחד או כוונתו בחלוקתם על חלוק מבנן וזמן התנועותיהם בהיקפן ושינוין בתנועתן ברוחות שזה מתנועע ממזרח למערב וזה מצפון לדרום: והמאורים החלוקים שהמאורים חלוקים זה מזה הן בכמותם הן בזיון אור ם וחסרם: לסדר ענין הכל בהם שכוונתו ית' בכל זה שיהא ענין כלל הבריאה מסודר על ידיהם ויראה מסימני היכולת והחכמה: ומן המופלא במה שעין האדם נופלת עליו תמיד כלומר שהוא תמיד נמראה עיני האדם וראות האדם נופלת עליו מעצמו מבלי שיסתכל בכך: הגדלת השמים כלומר גודל כמות השמים. ואתה הקורא אהוב שמע לי כי לא רבים יחכמו בביאור דבר זה תוכן כוונתו על מה שכתבו התוכנים מפליאת גודל כמות גלגל המזלות בכל עובי כדור הארץ אינו נחשב למאומה נגד גלגל המזלות והמופת לזה שהרי אנו רואים לעולם חצי הגלגל דהיינו ששה מזלות למעלה מן האופק וששה מזלות למטה מן האופק ועינינו רואות זה בשוה בכל מקום עמדנו על כדור הארץ בכל חלקי ההיקף וכבר נודע במופת חותך שכדור הארץ תלוי באמצע גלגל המזלות ממש עד שנקודת מרכז הארץ היא בעצמה נקודת מרכז הגלגל וא"כ אפוא כשעמדנו על גבנונית כדור הארץ אנחנו רחוקים מן המרכז כשיעור חצי עובי כדור

טוב הלבנון

רב מהשלים הרבה מלזכור הכל: וקדיחת האש בים ספרים אינו וכן נכון: מבלעדי שאר בעלי חיים שאינם מדברים שאינם נבראים בכף ואצבעות מפני שאין צריך להם: מגבול הדרך ויתר שאת נתבאר פעולת כל אבר ותיקונו ע"פ חכמת המסקל נקרא מעכאני"ק ושאר כל החכמות באופן שבמלאכת האדם כל החכמות הלימודיות תקועים בבנין גופו ובחושיו החמשה וכמו שגלו חכמי הרופאים האחרונים: מי יכין לעורב וגו' ודרשו חז"ל העורב אכזרי ואינו מפרנס בניו והקב"ה מזמין להם תולעים בתוך צואתם: בתנועות משתנות יש שמתנועעים מן המערב למזרח. ויש שתנועתם מן המזרח למערב: והמאורים החלוקים זה להאיר ביום כמו השמש. וירח וכוכבים לממשלת

מן הארץ יראה חצי הגלגל המובב את הארץ וכשמסתכל בו האדם ע"ד הבחינה יראה כי הבורא אותו בחפצו אין תכלית ליכלתו וחכמתו וגדלו. כי כאשר אנחנו רואים ממעשה בנין ב"א הקדמונים מאומה נתמה על יכלתם לעשות כמוהו ויורנו על חזקת גופם ויקרת נפשם לעשותם מבצר חזק לעצמם. וכאשר יגדל בעינינו זה המעט המזער והמעשה הנבזה הזה שאינו מוסיף על מעשינו אלא מעט כמה אנו חייבין שתגדל תמיהתנו על בורא שמים וארץ וכל אשר בהם מבלי יגיעה וטורח ולא ליאות ועמל מאין דבר ולא על דבר אלא ברצונו וחפצו כמ"ש (תה לג) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם ומן הטובות על האדם כי כל אשר תסתכל בסימני החכמה בברואים תמצאם עם מה שהם מעידים בו לבורא מן האלהות ומן האחדות אינם נמלטים להיות בם לאדם אופני תועלת וכונת תקנה אלא שקצתם גלוים וקצתם נעלמים ומהם האור והחושך כי תועלות האור נגלות ונראות אינם נעלמות אך החושך תועלותיו נעלמות מפני שבני אדם משתוממים בו ונפסקים מעשיהם ותנועותם בבואו ולולא חשכת הלילה היו גופי רוב בעלי חיים כלים בהתמדת יגיעתם ועמלם ואורך תנועתם ובלילה יבדל קצת הזמן מקצתו ובו יודעו הזמנים שאינם ידועים ואורך ימי החיים וקצרותם. ואילו היה הענין הולך תמיד על צורה

מרפא לנפש

אל הכיפה והיא גדולה עד מאד והוא רק קצת הגלגל הסובב את כל כדור הארץ ויושביה: וכשמסתכל בו האדם על דרך הבחינה וכו' לא ולמד מהשמש שכתב הרמב"ם שיש מופת חותך שכדור השמש לבדה היא גדולה מכדור הארץ מאה ושבעים פעם וכדור הארץ יש בהקיפו עשרים וארבעה אלף מיל. ומעתה נוכל לצייר בדעתנו מגודל כדור השמים שהשמש קבוע ברקיע כקערה קטנה וכיתד התקוע בבית גדול שאיננו נחשב נגד הבית לכלום כך השמש הוא נגד כל כיפת הרקיע ואם כן יראה ורעד יבא באדם כשמסתכל ברקיע השמים ויבין מי ברא אלה כחפצו שאין תכלית ליכלתו וחכמתו וגדלו ובזה לבד יוכל האדם לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד כי הוא רואה אותו תמיד: כי כאשר כו' הרי אנו מתמיהין אם אנו רואים דברים גדולים וחזקים ומבוצרים ממעשי ב"א הקדמונים ומה נחשב זה הרי גם אנחנו יכולין לעשות כמעט כאלה ואעפ"כ אנו תמהין מאד על גודל גבורתם ואם כן כמה אנו חייבים שתגדל תמיהתנו על בורא שמים וארץ כו': [ולא על דבר פי' שום דבר לא היה מכריחו ע"ז וזהו שהיה אלא בחפצו כו']: ומן הטובות כו' תמצא שכל מה שברא הש"י בעולמו יש לאדם בו תקנה ותועלת כי החושך אף שלפי הנראה אין בו תועלת באשר שב"א מוכרחים להשתומם בלילה לפסוק ממעשיהם עכ"ז המבונן בו באמת יראה שהלילה הוא תועלת גדול לב"א: ולולא חשכת הלילה כו' והוא דבר מבואר להוציא מלבן של צדוקים שאומרים שהלילה הוא העדר כו' כמו שכתוב לעיל בשער

טוב הלבנון

הלילה: **יראה חצי הגלגל** הנה ידוע שמרכז הארץ הוא מרכז השמים שהם הגלגלים וחצי עובי הארץ דהוני קוטרה נתבאר בגיאומטרי"א שהוא קרוב לשני אלפים פרסה. אמור מעתה כשהאדם עומד על הארץ בכל מקום משטחה, הנה לקוטן קומת איש, וגם לפי מציאות הרים גבוהים שבין אדם הרואה לקצה השמים, ואם עכ"פ נניח שיצון עין הרואה כאלו הוא קו ישר עובר מקצה השמים עד קצהו ונוגע בשפה הארץ וא"כ ראוי שלא יראה האדם חצי השמים רק פחות ממנו כמו חצי קוטר הארץ שני פעמים אחד במזרח ואחד במערב. ובאמת שאין הענין כן שאנחנו רואים תמיד שש מזלות למעלה מן הארץ וכמו כן זריחת השמש ביום בינוני כפי הנראה לעין תמיד י"ב שעות. וע"כ שיעור חצי קוטר הארץ אין לו ערך כלל אפי' כנקודה לגודל המרחק העצום ולגודל הכוכבים שאין חצי קוטר הארץ פוחת כלל משיעור הכוכב הנראה לעין: **עם מה שהם מעידים** בצירוף מה שהם מעידים: **הזמנים שאינם ידועים** כלו' זמני השנה ותקופות

פת לחם

הארץ ואם כן היה צריך להיות נכסה מעינינו כשיעור כמות זה מאמצע גלגל המזלות שהוא נגד האופק שלנו ולמעלה מזה ובאמת אנחנו רואים על ידי כלי מחזה ששם מזלות בשלימות דהיינו חצי הגלגל בשלמות ומחזה זאת היה שוה אצלנו בכל היקף משטח כדור הארץ אלא על כרחך מוכרח להיות שגודל כמות כדור הארצי קטן בערכו כל כך נגד גלגל המזלות עד שממש הוא כבטל במציאות נגדו ולכן איננו מכסה ממנו כלום לעינינו והרי באמת גודל כמות הכדור הארצי הוא קרוב לשני אלפים פרסאות אמור מעתה והתאמר בנפשך לשער גודל כמות גלגל המזלות וז"א הגדלת השמים ובספרים כתוב במקום מלת הגדלת הגדולות בשני ווי"ן והוא טעות המעתיקים: **ע"ד הבחינה** כלומר בכוונת התבוננות: **הבורא אותו בחפצו** להוציא מדעת מאמיני החיוב בבריאה ית"ש שמיחסים לו הבריאה בחיוב כלל לעמוד בזולת חפץ: **וחכמתו** שהרי תכלית כונתו בבריאה נפלאה זו היא עמוקה מאד כי נבוכו כל העשתונות להבין שינוי התנועה בזמן ובמקום ומספר הכוכבים ושינוי מהותם ומצבם בגלגל ולא יסופק שום בעל שכל שיהם לכל אחד כונת תכלית מיוחדת: **על חזקת גופם** שהיה להם גוף חזק הכח לעסוק בעבודת עבודה ועבודת משא כמוסו: **ויקרת נפשם** אין היה נפשם יקרה בעיניהם להיותם חוששים על עצמם ומיגעים עצמם בלהג הרבה יגיעת בשר לעשות מבצר לעצמם ובאמת הבהמיים אין להם תשוקה זו ואינם חוששים רק על זמן ההוה כאשר הוא שם:

המעט המזער בכמות והמעשה הנבזה באיכות: **אופני תועלת** להצילו מן ההפסד או **כונת תקנה** להיות טובו עלסי"ט: **נגלית בדעת**: **ונראית בחוש**: **משתוממים בו** רעיוניהם בטלים גם נפסקים מעשיהם בפועל ולכן אין בו לכאורה ציור תועלת כי אין ליתם תועלת להעדר אך באמת תועלתו גדולה כי לולי כו': **בהתמדת יגיעתם** יגיעת כחות הגוף ועמלם נגד טרדת הרעיונים ואורך משך הזמן בתנועתם אף בתנועות שהם בזולת יגיעה רק לאט כמו ההילוך והדבור: **יבדל קצת כו'** והרי יש גבול מסומן בזמן בו יגביל האדם מעשיו והרי גבול הזמן לו כמזכרת להגביל מעשיו ותנועותיו: **הזמנים שאינם ידועים** שהיו בלתי ידועים זולתו: **ואורך ימי החיים** מה שנאמר בתורה פלוני חי כך וכך ופלוני כך ומגיע לנו ע"י זה ידיעת דברים נעלמים בתכונות הדורות כמו שיעקב שמש בבית ע"[illegible] בנה והיוסף היה אבוד מאביו כ"ב שנה וכדומה לזה הרבה: **הענין** ענין הזמן:

בועד

אחת לא היתה מצוה תלויה בזמן כשבתות ובמועדים וכצומות ולא היה בין בני אדם מועד לעת קצוב ולא היו יודעין רוב הידיעות התלויות בזמן ולא היה נגמר בשול המאכל בבטן אחד מבעלי חיים כראוי. ומפני שהיה האדם צריך לאור בלילה לעשות בו קצת מעשיו ולהיות בו צוות לחולה העמיד לו הבורא במקומו מאור האש להשתמש בו בלילה בכל עת שירצה ויכבהו בכל עת שירצה. ומן התימה שיהיה מראה השמים מן המראים המחזקים את אור העינים שהוא נוטה אל השחור ומכחו המיוחד לו שהוא מקבץ אור העינים ומחזקו ואם היה מראהו לבן היה מזיק לעיני בעלי החיים ומחלישם וכן שאר החכמה בשאר הבריות. ומרב טוב האלהים על האדם ששם מוראו על שאר החיים המזיקים כמו שנא' (בראשית ט) ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וגו' כדי שיהיה התינוק בטוח מן החתול והעכבר והדומה לו וכשהאדם מת איננו בטוח בהן. כמ"ש רז"ל תינוק בן יומו חי אינו צריך לשמרו מן העכברים עוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן העכברים שנא' ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית וגו'. וממה שראוי לך להבין מכל הבריות העליונים והתחתונים מקטנם ועד גדולם הענין הנעלם אשר בו סדר הכל והשלמתו ואיננו מושג בחושים הגשמים והיא התנועה הדבקה לכל מחובר ואין חוש מהחושים הגשמיים משיג אותה אך השכל משיג אותה באמצעות הנע אשר ישיגוהו החושים ולולי התנועה לא היתה נגמרת הוית שום דבר מן הנמצאות ולא הפסדם ואמר אחד מן הפילוסופים רוב הטבעים עם התנועה. וכשתבין סוד התנועה ותשכיל ענין אמתתה ורוחניותה ותדע

מרפא לנפש

פירוש פ"ו ע"ה: ומן התימה שיהיה מראה השמים כו' שהוא נוטה אל השחור כו' ר"ל כמראה תכול (בל"א בלאה) שהוא קרוב למראה שחור: ומכחו המיוחד לו למראה השחור והדומה לו שיש לו כח זה: שהוא מקבץ אור העינים אליו אל המראה השחורה שהרי כותבין שחור על לבן שאז אין הקורא על השחור ולא על הלבן: ומחזקו שמראה השחור מחזק אור העינים שהרי תולין מסך שחורה על עינים חלושים ומתרפאים: וכן שאר החכמה בשאר הבריות כי כל בריה יש לו אברים וכחות כפי טבעו וכפי צרכו: ומרב טוב כו' וממה שראוי לך להבין כו' והיא התנועה כו' ר"ל שהרי אנו רואים שכל הבריות שבעולם יכולין להתנענע הנה והנה וממקום למקום ואין החושים הגשמיים שבאדם משיגים הכח הזה שבו מתנענע לא בשמיעה ולא בראיה ולא במישוש ולא בריח רק אנחנו משיגים זה בשכל שיש ע"כ איזה כח ונפש שבו מתנענע והתנועה בעצמה אנו משיגים בחושינו שהיה בתחלה כאן ואחר כך במקום אחר: [הג"ה רבותינו ז"ל דרשו מלת וחתכם וחייתכם כלומר בעוד שהייתכם בכם יראה מוראכם וכו'. מנחת הלבבות]: ולולי התנועה לא היתה נגמרת כו' כי אם היה הכל בלי תנועה כאבן דומם היאך היה נגמר מכל שום דבר שהחרישה והזריעה ולא שום דבר בעולם: [הג"ה ע' כל זה במנחת]: וכשתבין סוד התנועה שאין לך דבר שאין

פת לחם

מועד לעת קצוב שבני אדם מיעדים איזה דבר ביניהם להעשות לאיזה זמן קצוב ביניהם ובאים אח"כ איש ממקומו ומתחברים לעסק הדבר ההוא: רוב הידיעות כמו שידוע לנו זמן הריון כל בריה וזמן נטיעה ובשול כל פרי וגמר כל צמח ובעניני המלאכות והאומניות משתמשין הרבה בזמן: נגמר בשול המאכל שדבר ברור הוא בין הרופאים שעיקר בישול המאכל בבטן הוא בלילה בהיכר כידוע להם: צוות לחולה שע"י האור הוא משתעשע בחברת בני אדם עמו שהוא דבר מועיל מאד לחולה גם ישמשוהו בצרכיו משא"כ בחושך שאין חברת בני אדם מועיל לו אחר שאינו רואה אותם גם לא יוכלו לשמשו בצרכיו: מראה השמים בזה נחלקו חכמי המחקר ואמרו שאין לשמים מראה רק שגבול ראית חוש הראות מדמה לאדם המראה הזאת שכתב המחבר: ומכחו המיוחד ר"ל כח מראה השחור המחבר: וכשהאדם מת כלומר תדע לך שהסגולה הזאת דבקה להאדם מצד צורתו האנושית שהרי כשנסתלק ממנו הצורה הזאת ונשאר הבשר המשותף לכל הב"ח אז אינו בטוח מהם: התנועה הדבקה אל כל מחובר כונתו על ההויה וההפסד שאז הם הולכים ומשתנים בהעתקה מתכונה לתכונה עד שנגמרה הויתו וכן בהפסדו והעתקה קרא בשם תנועה: אשר בו סדר הכל סדר הויות כל ההוים מתחלת הויתם עד השלמתם וז"א סדר הכל והשלמתו: באמצעות הנע כלומר עצם התנועה מושגת לנו ע"י הדבר ההוא הנע שראינוהו מתחלה בתנועה אחת ועכשיו בתכונה אחרת וזולת זה אין לנו ידיעה במהות התנועה מצד עצמה כמו בזמן שהזמן והתנועה הם אחים דבוקים בלתי מושגים שניהם והדבר הזה עמוק מאד ומשולל הבנה למי שלא הרגיל עצמו בדברים אלו: רוב הטבעים עם התנועה רוב הטבעים

טוב הלבנון

וחלקי השנה מקיץ וחורף וקור וחום כבר היו נודעים ע"י הלוך השמש בגלגל המיוחד לה כנודע בתכונה. אבל לספר ימים ושבועות זה היה בלתי נודע לולי ההפך: רוב הידיעות התלויות בזמן כמו שנות החמה וחודש הלבנה ושיעור הקף כל א' מהגלגלים: בישול המאכל כבר ביארו חכמי הטבע כי השינה סבה לעיכול המזון: צוות החברותא: אור העינים כלי הראות: ששם מוראו וזה מכח הרוחניות אשר באדם ותדע שלמחר הוא מת ואז אינו בטוח מן העכברים: והיא התנועה הדבקה כבר אמרו הטבעיים שכל שנוי נקרא תנועה. כמו ההויה וההפסד. הצמיחה וההתוך כלו' הרקבון. וכל השתנות בכלל ממראה למראה נקרא שנוי ותנועה. לפי שאין השנוי בא פתאום רק חלק אחר חלק כמו שאנו רואים ד"מ צמח שגדל מדי יום ביומו ונוסף על כמותו הוא מחמת התנועה שהתנועעו חלקי עפר ומים ואש לחבר אליו. וכן כשירקב העץ לעפר אנו יודעים כי חלקי האש והמים והאויר שהיו בו הלכו והתנועעו ממנו מעט מעט. אע"פ שאין העין רואה זה השכל משיג אותו אחר שרואה ענין תנועת העתק כשהגשמית נוסע ממקום למקום ע"י זה הוא מבין כל עניני ההשתנות (ועיין במורה ריש

ח"ב הקדמה ד') ולזה אמר שהתנועה דבקה לכל מחובר כלומר לכל מורכב מד' יסודות: אמתתה ורוחניותה

בענין

כי היא מפלאי החכמה האלהית ותכיר רוב חמלת הבורא על ברואיו אז יתברר לך כי כל תנועותיך נקשרות בחפץ הבורא יתעלה והנהגתו ורצונו הקטנה והגדולה שבהם והגלויה והנסתרת חוץ ממה ששם ברשותך מבחירת הטוב והרע. וכאשר יתברר לך זה תפקוד עצמך בכל תנועה שתנוע וזכור הקשר אשר קשרך הבורא *בו והתבושש ממנו תמיד ותירא אותו ותמסר לדינו ורצה בגזרותיו תגיע אל רצונו ותהיה אחריתך לטוב כמ"ש הכתוב (תהלים לב) והבוטח בה' חסד יסובבנו. וממה שראוי לך לבחון בו מעניני העולם שתסתכל תמיד באחרית הדברים שהם מתקשים עלינו ומזדמנים לנו ותראה בהם פליאה גדולה כי הרבה דברים באים על כרחנו ושבח אחריתם ובהיפך. וכבר נאמר כי חבורה אחת מעוברי דרכים לנה אצל כותל אחד ובא כלב והשתין על אחד מהם ונער וקם לרחוץ עצמו מן השתן וכשהרחיק מחבריו נפל הכותל עליהם ומתו ונצול הוא והרבה פעמים יקרה כזה והפכו. ומן הגדול שבדברים שראוי לך לבחון בהם כלילת מתנות האלהים לבעלי

מרפא לנפש

בו כח להתנועע אפילו הדומם מצמיח הצומח בכח התנועה שבו וכן כולם: **אז יתברר לך כי כל תנועותיך נקשרות בחפץ הבורא** כו'. בהכח הזה שיש באדם שבו מתנועע הוא כח רוחני והרוחני בודאי דבוק ונקשר ברוחני שהוא חפץ הש"י ובתנועה הוא יתברך נוהג את האדם ככל אשר יחפוץ כרצון ההמשל ביד המנהיג כן הנהגו בידו ית' בכל תנועותינו הקטנה והגדולה הגלויה והנסתרת הכל הוא בידו וברשותו ברצותו נוכל להניע היד והרגל וכל שארי האברים וברצותו קוצר אותם שלא נוכל להניע בהם כמו שמצינו בירבעם ותיבש ידו ולא יכול להשיבה אליו וגו' וכן כל אדם הוא ביד הש"י ונקשר בו יתברך: **חוץ ממה שהם ברשותך מבחירת הטוב והרע** שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כמ"ש ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים ור"ל רק את זו לעשות טוב או רע אותה התנועה בידנו דאל"כ היה מוכרח ובטלה שכר ועונש: **וכאשר** כו' ולכן ראוי לך שבכל תנועה תזכור ותפקוד ותחשב עם עצמך מה תעשה בתנועה זאת שלא יהיה דבר שלא ברצון הש"י שהרי אתה נקשר בו ובידו לכוונה ואם כן תעשה כל מעשיך ותנועותיך לש"ש ותתבייש ממנו תמיד שהרי הוא תמיד עמך בכל מעשיך: *[הג"ה מלת בו מוסב עליו יתברך]: **ותמסר לדינו** ר"ל תבטח בו בכל מה דעבד לך הוא בודאי לטוב: **ורצה בגזרותיו** בכל מה שגוזרין עליך היה מרוצה בו: **ותגיע אל רצונו** אז תגיע אל רצון הבורא יתברך והוא ירצך שאין לך מדה טובה ממנה אם הש"י מרוצה בנו ובמעשינו שזה תכלית האדם בעוה"ז ובעולם הבא כמ"ש לעיל בהקדמה ויתבאר עוד לפנינו בעז"ה. ובמ"ס פירש סוד התנועה בענין אחר ע"ש ולא ידעתי היאך היא מפרש כל הענין של התנועה עד כאן והמבין יבין: **וממה שראוי לך** כו' **באחרית הדברים** כו' שיש דברים הרבה שמזדמנים לנו ונראים קשים עלינו וסוברים שהם לרעה ובאים על כרחנו ולבסוף נראה אחריתם מטובה וטוב והוא אמרו: **כי הרבה דברים באים על כרחנו ושבח** ר"ל וישובח אחריתם: ובהפך נמצא גם כן שתחלתם טובה וסופה רעה ולכן ראוי להסתכל תמיד על סופן של דברים ותכליתן וכן כתב הרמב"ם במשנה חייב אדם לברך כו' לפי שיש דברים רבים נראים בתחלתם טובים ויהיה אחריתם רעה וכן להיפך וסיים על כן אין ראוי למשכיל להשתומם כשתבא עליו צרה גדולה מפני שאינו יודע סופה עכ"ל: **כלילת** ל' כולל ור"ל שהגשמים הם מתנה טובה וכולל כל בשר ולמה שהאדמה שלא היה להם חיות מצד

טוב הלבנון

בענין ההויה והוא חבור הרוחניות כמו נפש הצומח אל הצומח. ובהפסדה בהעתק ממנו נפש הצומחת כל זה בכלל תנועה וכן בנפש החיונית והמשכלת: **כי כל תנועותיך** כבר כתב המורה בפ' ע"ב מח"א שכל תנועה הנמצאת בעולם התחלתה תנועת הגלגל. כי ודאי כל תנועות בעלי חיים ופיעוליהם בדברים הבלתי נוגעים לאחת ממצות ה' אינם רק מחמת השתנות האויר והזמן והעתים. והוא תלוי בתנועה. וכן כשיתנועע בעל חי לבקש מזונו הוא מפני שירעב ונתעכל המזון בקרבו וזה ג"כ תנועה וכן כל חשק אדם וחפצו בא מחמת דבר אחר שהעירו אותו על זה והכל תלוי בתנועה ותכלית התנועה קשורים בגלגל העליון המחליף העתים וממזג הזמנים. ותנועת גלגל העליון נקשרת בחפץ הבורא והבן זה: **וזכור הקשר** שבכל פנות שאתה פונה הם מחפץ הבורא. מלבד עניני המצות והעבירות: **ורצה בגזרותיו** קבלם באהבה אולי אחריתך ישגא מאד: **והבוטח בה'** שאינו בוטח בהמקריים העוברים עליו לעמוד כנגדם לדוחם: **חסד יסובבנו** יהיה המסובב מהם חסד: **ומתקשים עלינו** קשים עלינו: **ובהיפך** שלפעמים נראה לאדם שטובה גדולה נזדמנה לו ואחריתה מרה כלענה: **כלילת** ל' עלוי ויופי כמו אהבת כלולתיך (ירמיה ב'). כלילת יופי (איכה ב'):

פת לחם

הם הקופים בתנועה ונחים גם ברובם הם אם בזמן ההויה או בזמן ההפסד ומיעוטם העומדים במצב אחד: **נקשרות בחפץ הבורא והנהגתו ורצונו** פרט ג' לשונות נגד ג' מיני תנועות שבג' נפשות שבאדם שהם הנפש הצומחת והנפש החיונית והנפש הדברית ועל הצומחת שהיא כוללת כל בעלי הנפש אמר בחפצו שהוא ל' סתום וכלול כמו שנאמר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ ועל החיונית המיוחדת לבע"ח וכח ועי"ז כל בע"ח מנהיג א"ע אמר ל' הנהגה ועל הדברית שבאדם שהיא בעלת בחירה ורצון אמר ורצונו: **הגלויה והנסתרת** התנועות החיוניות שבאדם התלוים באברים הם גלוים לכל והתנועות הפנימיות כמו תנועות כח הזן שהם המושך והמחזיק והמעכל והדוחה והדומים להם וכ"ש תנועות השכל הם נסתרים: **תפקוד עצמך** לשון השגחה והתבוננות כמו ואת אחיך תפקוד לשלום (שמואל א' יז): **אשר קשרך הבורא בו** מלת בו מוסב עליו ית' שהאדם קשור ברצונו ית' כנ"ל: **והתבושש ממנו** בדברים שגנותם גלוי ונראה לאדם והם המצות השכליות **ותירא ממנו** במה שהוא מנגד לרצונו שהם המצות השמעיות: **ותמסר לדינו ורצה בגזרותיו** שתמסור עצמך מתחלה להיות נדון בדינו ית' ואחר שיצא מדינו ית' עליך משפט חרוץ תקבלנו ברצון הטוב: **תגיע לרצונו** שע"י כל הנ"ל תגיע למדרגת חפצי סגולתו ית' שהם לרצון לפניו ית' כמד"א רוצה ה' את יראיו: **שתסתכל תמיד באחרית** כו' שהרבה דברים מזדמנים לנו שהם קשים עלינו ומנגדים לרצוננו בתחלתם ואח"ז יגיע לנו מהם אחרית טוב: **ושבח אחריתם** שאנו משבחים אחריתם ואומרים אשרינו שכך עלתה לנו מלת ושבח הפי"ן בכנוי והוא שם: **ובהפך** וכן מזדמנים לנו הפך זה דברים טובים בתחלתם וכו': **כלילת** ל' כלל שטובת הגשמים היא טובה כוללת כל הנע"ס לבתיהם

היש

חיים וצמח האדמה כגשמים בעת הצורך אליהם וירידתם בעתם כמ"ש הכתוב (ירמיה יד) היש בהבלי הגוים מגשימים ואם השמים יתנו רביבים הלא אתה הוא ה' אלהינו ונקוה לך כי אתה עשית את כל אלה ואמר (שם ה) ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלהינו הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חקות קציר ישמר לנו. ותמצא הכתוב מגדיל ענינם מאד וכאמרו (איוב ה) עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות לשום שפלים למרום וקודרים שגבו ישע. ומן התימה בסבת המזונות מן הזרעים כי גרגיר אחד מוציא אלף ויותר כשינצל מן הפגעים וכבר נאמר כי ימצא בגרגיר אחד של חטה שלש מאות שבלים ובכל שבולת יותר מעשרים גרגרים ונמצאו אילנות גדולים אשר יהיה שרשם גרגיר אחד וגידול אחד (מאד) על ההקשה אשר זכרתי מן הכפל. ישתבח החכם החונן המסבב להויות הדברים הגדולים מן הקטנה והחלושה שבסבות כאשר אמר הכתוב (שמואל א ב) ולו נתכנו עלילות. אך הטרפים המיוחדים לאישי מיני החיים רבו מספר והחכם כאשר יתבונן בהם ויבין סבותם יכיר

מרפא לנפש

גשם והם יורדים בעת הצורך ואלו לגשם שהם טובות הבורא יתברך : לשום שפלים למרום השפל שיש לו הגואה הרבה יתרוממו ויתעלו : וקודרים ומי שהיה קודר ואבול בפניו מחמת הרעב : שגבו ישע בשובע : ומן התימה כו' כי גרגיר אחד מוציא אלף גרגרים ויותר וכו' והוא פלא וטובה כפולה למקום עלינו דאל"כ שלא יוציא רק כנגד אחד היו מתפרנסים ב"א והיה עמלם לריק : ונמצאו אילנית גדולים כו' וגדול מאד כן גורס במ"ה : על ההקשה אשר זכרתי מן הכפל ר"ל שדבר זה שמגרגיר אחד יוצא כמה אלפים גרגרים הוא פלא גדול ויש דוגמתו בעולם מה שנמצא וכל אדם רואה אותו שאילנות הגדולים מאד שרשם גרגיר אחד לבד ויש באילן כמה כפלי כפלים יותר משבלים ולפי ערך ודמיון אבל זכרתי בשבלים ובגרגרים שהוא דבר נפלא והאילנות הוא דבר גדול ונפלא יותר ויותר : אך הטרפים המיוחדים לאישי מיני החיים כו' ר"ל כאשר יתבונן

פת לחם

לחיותם ולצמיחה מזונם : בגשמים בעת הצורך אליהם וירידתם בעתה שתתגדל ויתחזק הטובה שבהם בעת הצורך אליהם ואחר הבחינה הזאת יראה איך הם באמת יורדים בעתם : כשינצל מן הפגעים כמו שדפון וירקון ר"ל : וגידול אחד כלומר שיש נמצא שאין הויתם מן הגרגיר רק מאיזה סיבה אחרת כמו מבריכת ענף אחד ויעשה אילן גדול : על ההקשה אשר זכרתי כלומר עכ"פ לא ימלט שיהיה דבר גדול הכמות מדבר קטן ממנו כפלים הרבה : ולו נתכנו עלילות שלו ית' כל הסיבות המסבבים להוית הברואים הם במספר ידוע לפניו ית' : לאישי מיני החיים כוונתו פה על המינים בכלל מין יש מאכל מיוחד כמו השעורים והתבן לסוסים ולרכש וכמאמרם ז"ל עלם כמלא פי גמל עמיר כמלא פי טלה כו' ובדברי החוקרים באו כלם : ויבין סיבותם סיבת היות טרף זה מיוחד למין זה :

אכלם

טוב הלבנון

היש בהבלי וגו' אם יוכלו אלילי העמים להוריד גשם. והשמים והוא הרקיע דאויר האויר כמו שנא' ועוף יעופף ע"פ רקיע השמים (ועיין במורה פ' ל' מה"ב) יתנו רביבים הוא המטר הדק. והנה כבר נתבאר לחכמי הטבע שהמטר מתהוה מן האדים העולים מן הימים וכמו שנאמר ואד יעלה מן הארץ וגו'. והוא נחלק לג' חלקים. הא' מהם קלה מאד. וזה כשיגיע עליו מעט קור כמו קרירות סוף הלילה. חלקי המים אשר באד הלה מתקרבים זא"ז מחמת הקור ונופלים לארץ רסיסים דקים והוא הטל בימות החמה והכפור בחורף. והחלק השני מן האד הוא עולה למעלה עד נכון היום.

ולפי הנתבאר בטבעיות שהאויר כל עוד שהוא נגבה הוא יותר קר אלא שהחלק הזה ג"כ הוא לא הרבה וכשעולה מעט הקור מאמצם חלקיו. והוא יורד למטה וממנו רביבים והוא מתהוה מן הענן הקרוב לארץ. והחלק הג' הוא העולה כמו כן מחמת המימות האויר לפי העת וקלות האד. עד שיפגע למעלה באויר קור חזק ממנו ויורידו מטה. ולפי שאז הענן בגובה מורגש מן הארץ כל רסיס מדי נופלו לארץ יתחברו אליו חלקי מים הנמצאים בתוך האויר מן האד העולה תמיד בתוך המרחק ההוא. ואז יהיו טפות המטר גדולות בכמותם ויהיה לגשם שוטף ויורד בחזקה לגובה נפילתם והנה הטל אינו נעצר לעולם כמאמר חז"ל. אך הרביבים והמטר תלוים בהשגחת ה' אם לשבט אם לארצו לפי מזג הרוח המנשב בחלק העליון מן האויר שמפזר חלקי הענן. וזש"ה אם יש בהבלי הגוים מגשימים. והוא הגשם שיורד מרחוק. ואם השמים והוא החלק התחתון יתנו רביבים אינם רק בהשגחת ה'. הלא אתה ה' אלהינו ונקוה לך הוא יורד לפי לדקותינו ומעשינו כדי שנקוה לו תמיד : **שבועות חקות קציר** וזה הפלא מן השגחתו ית' שאין הגשם יורד תמיד. ובשבועות שהם זמן הקציר ישמור לנו שלא ירד המטר להפסיד הקציר. ורק רוח טובה מנשבת ליבש ולנגב הקציר : **הנותן מטר ושולח מים** אמר עוד שבצירוף תועלת המטר להצמיח זרעים. עוד בו תועלת להוית המים הנמצאים על פני חוצות בנהרות ובבארות. כאשר יאמרו רוב חכמי הטבע שכל המים המתוקים הנמצאים בארץ מלבד הימים שמימיהם מלוחים. הכל בא מתולדות המטר. וכדעת האומר בגמרא נהרא מכיפי' מתברך. כלו' מן המטר : **וקודרים שגבו ישע** עניים אשר הפוך תארם מפני הרעב נתגדלו לישועה : **מוציא אלף ויותר** וכמה מבואר יד ה' הטובה על ברואיו. לולי עונותינו שאין אנו כדאים לקבל רוב הטובה הזאת ותתמעט מן הפגעים בגזירתו ית' : **כי ימצא בגרגיר אחד** זה הוא ע"ד הפלא שיוציא גרגיר אחד שמה אלפים גרגרים. אבל בדרך ממוצע יוציא אלף פעמים כמוהו : **על ההקשה אשר זכרתי מן הכפל** על דמיון הנזכר שהוא אלף או שמת אלפים פירות מן גרגיר פרי אחת : **ולו נתכנו עלילות** הוא ית' מודד ושוקל גלגולי דברים ופעולות רחוקות. כמו הגידו בעמים עלילותיו (תהלים ט) : **הטרפים** המזונות : **לאישי מיני החיים** הם בעלי חיים הבלתי מדברים.

אבל

חכמת מחשבת הבורא יתעלה בהם ועליהם אמר דוד (תהלים קד) כלם אליך ישברון לתת אכלם *בעתו. תתן להם ילקוטון תפתח ידך ישבעון טוב ואמר (שם קמה) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. ואני עתיד לבאר ענין זה יותר בשער הבטחון בעז"ה:

והגדולה שבטובות שהיטיב בהם הבורא לאדם והראיה החזקה עליו התורה הנתונה למשה נביאו ע"ה והראות האותות על ידו ושנות המנהגים והטבעים והראות המופתים הנוראים כדי להאמין בבורא יתברך ובנביא כמ"ש (שמות יד) וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו ואמר (דברים ד) אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו ואמר (שם) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש. ואם יבקש אדם בזמן הזה לראות מה שהוא דומה לענינים ההם יביט בעין האמת עמדנו בין האומות מעת הגלות וסדור ענינינו ביניהם. עם מה שאנו בלתי מסכימים עמהם בסתר ובגלוי. והם יודעים בזה. ויראה כי ענינינו אפשר שיהיה קרוב מעניניהם במזונות ובטרפים. ואפשר שיהיה טוב מעניניהם בעתי המלחמות והתגרות. ותראה הבינונים והכפריים שבהם טורחים יותר מן הבינוניים שבנו והדלים אשר בקרבנו. כמו שהבטיחנו יוצרנו יתברך (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו'. ואמר עזרא (סימן ט) כי עבדים אנחנו ובעבדותנו לא עזבנו אלהינו ונאמר (תהלים קכד) לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל וגו'. בקום עלינו אדם ושאר המזמור. ואני עתיד להרחיב בשער קבלת עבודת האלהים בזכרון רב טוב האלהים עלינו בתורתו אשר נתן לנו מה שיש בו די בעז"ה. וממה שראוי לתת אל לבך

מרפא לנפש

האדם אף והמה ניזונים כל אחד ואחד ר"ל הפרטים של כל מיני החיים שעל פני כל האדמה שזה פרנסתו מזה הדבר וזה מדבר אחר וכלם ישבעון טוב ואינם מתים ברעב והש"י מכין מזון לכלם ולפרט הדבר הזה אין לספר ואין להאריך בו כי מכל אחד לבדו יש די להתבונן בו יכולת הש"י וחכמתו וטובו יתברך ובפרט כל אדם יכול להתבונן בפרנסת עצמו *[אמר בעתו שבכל ענין יש עת מיוחדת למאכלו כאמרם ז"ל שיש בריה שאוכלת ביום ויש שאוכלת בלילה]:

והגדולה שבטובות כו' והראיה החזקה עליו היא התורה הנתונה כו' ר"ל מי שנותן לבו ודעתו בדבר הגדול הזה שהוא מעמד הגדול על הר סיני ונתינת התורה ויציאת מצרים ומה שנלוה לזה שראו כלם עין בעין כי השם הוא האלהים ואין עוד מלבדו ואשר לו הכח לשנות המנהגים והטבעים בכל עת שירצה ואין מי שימחה בידו וכל זה היה במעמד כל ישראל שהיו יותר מת"ר אלף לבד נשים וטף וערב רב ואין מי שיוכל להכחיש את זאת מכל האומות בעבור פרסומו וא"כ אין לך ראיה גדולה וחזקה על בורא עולם יתברך יותר מזו וכבר האריך בדבר הזה בספר הכוזרי בדברים רבים נכוחים וישרים למוצאי דעת והוא יסוד הספר מקצה אל הקצה וכמ"ש לעיל ע"ש: ואם יבקש האדם בזמן הזה כו' ר"ל שכל זה והדומה לזה שעשה לאבותינו עושה ה' עמנו: וסדור ענינינו שאנחנו מקיימים סדר תורתנו ומנהגינו ביניהם: ואני עתיד להרחיב כו' זה קאי על תחלת דבריו בזכר בדרך כלל מהטובות שעשה השם יתברך עמנו בנתינת התורה: וממה שראוי לתת אל לבך ולבחון בו ר"ל חכמת הבורא יתברך וטובו איך נתן בלב כמה אלפי אלפים בני אדם להסכים לדעת אחת למנות עליהם איש אחד למלך עליהם אף על פי שדעות בני אדם חלוקים זה בכה וזה בכה וזה הכל לטובתם כדי שלא יתקלקלו עניניהם כהדירה דבי שותפי וכשאין מלך

טוב הלבנון

אשר אין עצה ותבונה להם להביא לחמם ע"י התבואות. השגחת ה' יותר נראית בהמציא להם מזונותם: **לתת אכלם בעתו** כי אין להם אוצר שיאצרו להם מזונותם אך הקב"ה מכין להם בעת צרכם: **וסדור ענינינו בינידם** אנחנו אוחזים אחוזה באדמתם וסוחרים את ארצם ואין מכלים אותנו: **והתגרות** מחלוקות המלכים שהמון רב מסתכנים במלחמה לשמור ארצם ולדבר שלום גם לנו: **בקום עלינו אדם** שאנחנו כפופים למלכיות

אשר

פת לחם

אכלם בעתו אמר בעתו שלכל מין יש עת מיוחדת למאכלו כמאמרם ז"ל בתיבת נח שיש בריה שזמן אכילתה ביום ויש בריה שזמנה בלילה: **והראיה החזקה עליו** שהתורה היא ראיה על היות האדם מבחר הברואים ותכליתם אם במה שמבואר בה היות האדם מושל בכלם כמו שנאמר ורדו בדגת הים כו' ואם במה שנראה בחוש שע"י קיומה כלם יראים וחתים מפניו כמד"א וחית השדה השלמה לך: **והראות האותות על ידו ושנות המנהגים הטבעים** כי בנסיו ית' יש דברים שנודק עליהם לאמר שינוי מנהגו של עולם דרך משל מנהג העולם להיות מקום הצפרדעים תוך המים והוא ית' שרק להם והעלם ליבשה המונים המונים ובאו בחדרים ובמשארות אורח לא דרכם רגלם וכן בערוב וכדומה לזה שלא היה בעולם שינוי טבע נכר בהם רק שינוי מנהג העולם ולזה אמר שינוי המנהגים ורוב הנסים היה באמת שינוי הטבע כמו הפוך המים לדם וכדומה: **המופתים** כבר האריכו למעניהם מפרשי התורה בביאור מה בין אות למופת: **עמדנו בין האומות** כיון שם במלת עמדנו לשון קיום כמו ויכלת עמוד (שמות יח) ועיי"ן קמוצה: **וסידור ענינינו** אין ענינינו כמו פרנסתנו ומשכנותינו הם ת"ל בסדר נכון כפי הטבע האנושית: **עם שאנו** כו' כלומר ואף שמצד הבדל הדת היה להם לשנוא אותנו מפני שעדר החכמה שבינינו ובינם: **המלחמות והתגרות** הם החיות חלוקות כמו שאמרו ז"ל במואב במלחמה אסורה אתגרי' שרי שנאמר אל תתגר בם מלחמה כו' ובבני עמון כו': **הבינונים והכפריים** אמר הבינונים בפתם על בני העיירות והכרכים שבעיירים שם הם מעונגים ופרנסתן קלה אבל הבינונים אף שם טורחים בעבודת השדה וכפרים

ולבחון בו הסכמת בני אדם והתחברות לבותם עם רוב התחלקות מדותם למנות עליהם איש מהם ומקבלים עבודתו ושומעים בקולו במה שהוא מצוה ומזהיר אותם ויראים אותו והוא שומר אותם וחומל עליהם ודן בצדק ביניהם ומנהיגם על מה שיש בו תקנת כלם כדי שלא יתקלקלו עניניהם ולא יוכל האויב להם. ואלו היה כל אחד מבני אדם חושש לעצמו ולדחות מעליו לא היו מסכימים על בנין מגדל ולא חומה והיו עניניהם מופקדים ועכ"ז שהמושל בהם שומר חקי התורות ומנהיגם במשפטים צדיקים ובדרכים טובים וישרים והוא משרת לתורה ושומר מנהג הצדק ובהם תכון ממשלתו ותתמיד ממלכתו כמ"ש (משלי כ) חסד ואמת יצרו מלך וגו' ואמרו רז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו. ומה שצריך לך לבחון בו ולהבין סימני החכמה העליונה והיד הטובה ממנו הוא הסכמת בני אדם על המקח ועל הממכר בזהב ובכסף והשתדלם להרבות מהם בחמלת הבורא עליהם שיהיה בהם תקון ענינם ואם לא יעשה להם חפץ בנפשם כי כל מי שימצאהו רעב או צמא מחסרון המזון והמים לא יועילהו רובם ולא ימלא מחסורו וכן אם ימצאהו באחד מאבריו כאב לא ירפא בזהב ובכסף והרבה משתמשים בשאר המוצאים במיני הרפואות ומעט שמשתמשים בזהב ובכסף ומפלאי סימני החכמה בהם שהם הרבה אצל קצת בני אדם *מצד שאינם ריקים מהם והם מעט אצל רובם ואלו

מרפא לנפש

איש הישר בעיניו יעשה : ועכ"ז שהמושל בהם שומר חקי התורות ר"ל שהש"י נותן בלבו שינהג ממשלתו בצדק ובמשפט ולענוש הרשעים ולבער הרעים ולהיטיב לטובים כדי שתכון ממשלתו ועושה רצון הבורא יתברך : ומה שצריך לך לבחון בו כו' בזהב ובכסף שהסכימו כל בני אדם לזה שיתאוו לצבור כסף וזהב שכל אף יש תחת ידם ימכרו בעד הכסף והזהב אע"פ שמה שיש תחת ידם אפשר שהוא טוב ונצרך יותר לבני אדם כמו המאכל והמשתה והמלבוש ומה יתרון יש לאדם בכסף ובזה: אבל חכמת האלהים הוא שהסכימו לכך כדי שכל אדם יוכל לקנות מחבירו מה שצריך לו מה שאינו בידו וכוונה לתקן ענייניהם : ואם לא יעשה בהם חפץ בנפשם ר"ל ואע"פ שהכסף והזהב בעצמו לא יוכלו לעשות בהם הפלא לנפשם לעצמם לגופם שהרי מי שהוא רעב או צמא ואף שיש לו הרבה כסף וזהב ואין המזון מצוי לא ימלא מחסורו בכסף וזהב כמ"ש כספם בחוצות ישליכו : והרבה משתמשים בשאר כו' ר"ל אפילו ברפואות אע"פ שקצת משתמשים בכסף וזהב אין זה מצוי כ"כ כי הרבה יותר משתמשים כו' וא"כ הוא פלא מה שאוהבים את הכסף והזהב : ומפלאי סימני כו' שהם הרבה כו' ומהם מעט מצד והרבה מצד ר"ל והם כלומר שיש

פת לחם

וכפרים אף העשירים טורחים בעבודת האדמה : עם רוב התחלקות מדותם כלומר עם היות שהם חלוקים חילוק רב במדותיהם כמו שכתב הרב במורה שאין בכל הבריות אישים חלוקים בטבעיהם ומדותיהם מרחק רב כמו במין האדם שימצאו בו אישים חלוקים במדותיהם מן הקצה אל הקצה כמו במדת החמלה והאכזריות ימצא אחד שיחמול על הריגת נמלה אחת וימצא אחר אכזרי לא ירחם ויהרוג בכעסו קטון בניו וכן בגבורה ומורך זה אמיץ לבו ירדוף אחר אלף וזה רך הלבב יברח מפני עור ופסח עכ"ד בשינוי לשון קצת : מקבלים עבודתו בעבודת עבודה בקום ועשה ושומעים בקולו מצות מה שהוא נגד רצונו ועל שתי הבחינות אמר אח"כ מצוה ומזהיר מצוה בקום עשה ומזהיר בלא תעשה : ויראים אותו יראת הרוממות : שומר אותם שלא יגיעו לידי נזק ואם הוזקו חומל עליהם ומתקנם במה שיש ביכלתו ולזה אמר שומר אותם וחומל עליהם או אמר שומר אותם על שועי העם הצריכים שמירה מרגשת מקנאים האורבים למו ואמר חומל עליהם נגד הדלים שהוא חומל וחונן אותם בצרכיהם : ומנהיגם כלומר מנהיג אותם בהנהגה נכונה ע"פ נימוסים מסודרים כפי חכמתו שיהא בו תקנת כלם : שלא יתקלקלו ושלא יוכל כו' אמר שלא יתקלקלו ענייניהם הן בבריאותם הן בקניניהם גם שלא יוכל האויב להם : ואלו היה כל אחד מבני אדם כלומר שבזולת מלך החושש לטובת הכלל יהיה כ"א חושש לעצמו בפועל טוב לתועלתו ולדחות מעליו הרע והנזק ונגד ב' הבחינות אמר לבנות מגדל שמשתמשין בו שמחברין הרבה לבנות מגדל להשתמש בו לצרכיהם והוא פועל טוב ובנין חומה הוא לשמור העיר מהאויב שה"א דחית הנזק : עניניהם מופקרים ענייני מעשיהם והנהגתם היו בהפקר ושלוה כמו שנאמר אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה : ועם כל זה שהמושל כלו' אף במלכים שמתנהגים עפ"י טבע העולם תמצא תועלת כללי וכ"ש במלכים הצדיקים כמו דוד והדומים : תכון ממשלתו התכונן ותתבסס מלכותו כמו שנאמר בשלמה המלך ע"ה וידעו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט וייראו ממנו ונאמר שם ותכון מלכותו מאד ואמר ותתמיד ממלכתו במשך הדורות כמ"ש למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ונאמר כורה יכון עולם ונאמר אם ישמרו בניך כו' גם בניהם עדי עד וכוונת המחבר בדברים אלו להראות ראיה שמלוכת המלך הצדיק הוא טובה רבה לכלל אחר שבאה עליו הבטחתו ית' להתמיד הדבר : והיד הטובה כינה פה מדת הנדיבות ביד הטובה : שהשתדל להרבות מהם בחמלת הבורא כו' שמה שטבע בני אדם כוסף אליהם ומשתדל להרבות מהם הוא מוטבע ממנו ית' בכדי שיהיה בהם תקון ענינם כמו שמבאר לקמן והראיה שהרי מצד עצמם אין בהם שום חפץ שהרי אין בהם בעצם די השיב נפש ושבר הרעב או הצמא וע"כ צ"ל שהוא טבע מוטבע שיאהבו אותם האדם ואין טעם באהבה : משתמשים בשאר המוצאים הם מיני המתכות ומיני אבנים ונקראים כך ע"ש שמוצאים אותם מבטן הארץ וכמו כי יש לכסף מוצא כו' : ומעט שמשתמשים כו' שבאמת גם הם יבואו בתוך הבאים במיני הרפואות אך על המעט :
מצד

טוב הלבנון

אמר דתיהם שונות מדתו : התחלקות מדותם דעותיהם שונות : חושש לעצמו לא היה חושש רק לתקנת עצמו : בנין מגדל שכל זה תקנת הכלל : מופקדים הסרים כמו ולא נפקד ממנו איש : חקי התורות מצות הנמוסיות אשר השכל מורה על קיומם : והשתדלם להרבות מהם טבע תקוע באדם לרדוף אחר משא ומתן ולצבור ממון להכין לטוב לפני אלהים ולחזק קבוץ האנושי : ואם לא יעשה אע"פ שלא יעשה בממון שום חפץ : והרבה משתמשים כלומר אעפ"י שלזהב ולכסף נמצא טבעי הרפואות לאיזה מיני חלאים כנודע ברפואות, עכ"ז הוא על המיעוט, ורובא דרובא הרפואות הם מהצומח והדומם אשר נקנים במחיר כסף : שאינם ריקים מהם שיש להם

היה הרבה אצל כלם לא היו מגיעים בהם אל חפץ ומהם מעט מצד והרבה מצד וכן הם יקרים מצד ונמבזים מצד מפני שאין תועלת בעצמם וזה מן המחשבה המעולה אשר בחכמה העליונה. ואח"כ עיין בדברים אשר בהם קיום הגופות והשארם על ענינם וגבולם עד עת קצם תמצאם ברב ובמעט כפי רוב הצורך אליהם וכל אשר יהיה הצורך אליו גדול יהיה מזומן ונמצא וכל מה שאפשר לעמוד בלעדו ולהתעכב זולתו תהי מציאותו יותר קשה והזדמנותו מעוטה. והדמיון בזה האויר הנשאף מפני שאי אפשר לעמוד בלעדיו שעה אחת בשום פנים המציאו הבורא יתברך בעולם והזמינו הזמנה שאינה נמנעת משום אדם באיזה מקום שיהיה ובכל עת וזמן ומפני שהצורך גם כן למים אלא שהם יכולים לעמוד בלעדיהם יותר ממה שיכולים לעמוד בלתי האויר שלחם הבורא על פני כל הארץ וקבצם במקום מיוחד שהולכים בעלי חיים אליו איננו נמנע מהם אלא שאינם בכ"מ כאויר ומביאים אותם בדמים לקצת בני אדם מה שאין כן באויר והם מזומנים לקצת החיים יותר מקצתם והאויר שוה במציאותו והשגתו לכלם תמיד על ענין אחד. ומפני שהצורך

מרפא לנפש

בכסף וזהב בני הספרים שהם מעט מצד כלומר לערך אחד הם מועטים מפני שאינו נמצא לכל אדם כמו שאר דברים הנצרכים ומצד אחד ולערך עצמם הם הרבה מאד שהרי לא יחסרו לעולם כמו שאר דברים והם הרבה אצל המלכים והעשירים ולעולם הם בשוק והאוצרים מהם לרוב מאד: *[הג"ה מצד שאינם ריקים מהם שיש כמה בני אדם שהם עשירים ויש להם הרבה כסף וזהב יותר מכדי צרכם ואינם ריקים מהם ואצל רוב העולם אין אתם רק מעט מזער כי אם היו הרבה אצל כלם לא היה נחשב למאומה רק היו כאבנים בעלמא ולא יגיעו בו להפלם כי לא יתנו בהם כלום וגם לא היה שום אדם משתכר לעשות בשל חברו והעניים והדלים הם תועלת גדולה כדי שיעזור האחד לחבירו במלאכה ועבודה בעד שכרו]: וכן הם יקרים מצד לערך זה שיכולין לקנות בהם כל מה שיחפוץ א"כ הם יקרים מכל דבר שבעולם: ונמבזים מצד ולערך זה מפני שלא יוכל ליהנות בהם מעצמם הרי הם נבזים מצד זה והם כמו האבנים והעפר שאין בעצמם צורך כל כך: ואח"כ עיין כו' תמצאם ברב ובמעט כו' מה שהוצרך בו יותר לבע"ח הזמין מהם הקב"ה הרבה בעולם ומה שאין בו צורך כ"כ ויוכל האדם לעמוד ולחיות בלעדו כמו הבשר והיין הטוב או בגדי משי והאבנים הטובות אין מצוים כ"כ והאויר והמים והמזון שאין האדם יוכל לחיות בלעדיהם הם מצוים יותר ויש מהן הרבה כמו שמפרש והולך: ומפני שהצורך גם כן אל המאכל אלא שאפשר לעמוד בזולתו כו' ז"ל מ"ש דרך משל אם אין לו בשר

טוב הלבנון

כאות נפשם: אל חפץ מפני שלא היה חשוב בעיני בני אדם: והם מעט מצד כנ"ל. ומ"ש בספרים ומהם הוא ט"ס. ופירוש שהזהב והכסף מצד אחד הם מיעוטי הכמות והשיעור. ומצד אחד הם רבים כי אפשר לקנות בהם הרבה בכמות ובשיעור: וכן הם יקרים מצד מצד אחד הם יקרים. שנדע שיוכל להביא בעדם כל אשר תאוה נפשו: ונמבזים מצד כשלא ימצא דבר שיקנה בעדם הם נבזים. וכמו שנאמר כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה וגו' נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו (יחזקאל ז'): האויר הנשאף מל' שאפה רוח (ירמיה ב'): שאינו בכל מקום כאויר כי מפני שאפשר להתקיים זולתו איזה ימים. פקדם הקב"ה במקומות מיוחדים כדי שיתנו תודה אליו ית' בהמצאו:

פת לחם

מצד שאינם ריקים מהם שבאמת לא יתכן לומר רב ומעט רק בבחינת כמות הדבר בעצמו דרך משל כמספר מאה ממספר החמשים ואחד ולמעלה הוא המספר הרב ממנו וממספר מ"ט ולמטה ממנו נקרא מעט או בצירוף אל הדבר המדובר בו כמו שנאמר הוי לאומים כהמון מים רבים וכו' שכינה שם האומות במים רבים לפי שהם רבים בערך אל ישראל כמו שנא' כי אתם המעט וכו' אך שתים שם הכונה אם כפשוטו או כמדובר וזה כוונתו פה שהרי בודאי לא יתכן לומר על אדם שיש לו רוב כסף בערך כמות הכסף הנמצא בעולם רק בערכו שאינו רק ממנו בכל אשר הוא נצרך אליו והבן: לא היו מגיעים בהם אל חפץ שהרי אתה שלא היה שום אדם חסר ממנו ונצרך לו למה ימכור אדם איזה חפץ שיש לו לזולתו וימצא אותו בזולת חסר מהשלו שהוא צריך להשיגו מידו: ומהם מעט מצד כו' כלומר מפלאי החכמה שנראה בקנין הכסף והזהב הוא גם זה שהם מעט מצד והרבה מצד כלו' גם בבחינת אדם אחד בעצמו הוא מעט מצד ריבוי מציאותו בעולם שמה שמצאה ידו בודאי הוא חלק מעט מזעיר ממנו ומצד ריבוי יותר מכמות צרכו אליו צודק לומר שהכביר מצאה ידו ושניהם צריכים לשלמות האדם כי במה שהוא מעט בעיניו בערך הנמצא בעולם הוא תועלת לבלתי רום לבבו מאחיו ומה שהוא רב בעיניו בערך צרכו יביאנו להיות חונן אומללים. ויותר נראה לי שהוא טעות המעתיקים במלת ומהם וצ"ל וכן הם והכ"ף והנו"ן פשוטה נסתבכו זה בזה ונעשה מהם מ"ם וכמו שאמר לקמן וכן הם יקרים מצד צורך האדם אליהם ונמבזים מצד שאין תועלת בעצמם כאמור: מן המחשבה המעולה אשר בחכמה העליונה שהרי רוב נסיון האדם והראות בחירתו הטובה היא אם רעה הוא בהם ומשמים השקיף על בני אדם היש משכיל וכו' לפי שיש לאדם בו בחי' המשך אחריו ובחי' הנסוגה ממנו והבן: קיום הגופות והשארם על ענינם שיש דברים שלא היה הגוף יכול להתקיים זולתם כמו האכילה והשתיה והם נקראים קיום הגופות ויש דברים שהיה יכול להתקיים בלעדם כמו מיני המגדנים שהרי אינו נמנע שישב האדם בצל קורות ביתו ולא יתראה בפני הבריות ויתקיים ימי חלדו אבל אין מנהג זה מענין אנושיותו: לעמוד בלעדיו בדבר שאין צריך לו כלל בהכרח ולהתעכב זולתו בדבר שהוא צריך לו בהכרח אבל בעתים ידועים אין צרכו בהכרח אליהם ויכול להתעכב משך זמן מה זולתו: מציאותו יותר קשה על ההלוקה הראשונה שנפי שאין האדם צריך לה בהכרח ברא הוא ית' בטבע העולם שאינה מזדמנת לו כלל מעצמה רק שהאדם צריך לטרוח אחריה וגם אחר הטורח בקושי ימצאנה אך הדברים המוכרחים לו לפרקים שם הוא ית' בטבע העולם שיזדמנו ליד האדם מעצמם ויוכל להשיגם בלא טורח גדול אך לפי שאין צרכם תמידי גם הזדמנותם מעוטה ומשל הראשון אבנים טובות ומרגליות ומשל השני מיני בגדים: לקצת החיים יותר כמו דרך כלל הם נמצאים למין בהמה יותר מלמין החיה שאינה צריכה כל כך להם בתמידות לפי טבעה: האויר הנשאף שבריאתו שואפת אותו מבחוץ דרך הקנה שואפת בפ"א הוא כמו שואבת בבי"ת כמו בתאות נפשה שאפה רוח (ירמיה ב'): שלחם הבורא מלמעלה וגולה מים על פני חוצות המשנה מעיינים ואינו לשון שליחות רק לשון שלוח שהוא ספק שעירם: וקבצם במקום מיוחד כלומר ואעפ"כ אין התפשטותם כוללת כמו האויר שהרי הם מקובצים במקומות מיוחדים שהבע"ח צריכים ללכת אל מקום המצאם לקחת אותם לרוות צמאונם: לקצת בני אדם השוכנים

צ"כ אל המאכל אלא שאפשר לעמוד בזולתו ולמצוא תמורתו יותר ממה שאפשר באויר ובמים הרבה היתה השגתו יותר קשה ומציאותו יותר יקרה מן המים אלא שהוא עם כל זה נמצא הרבה ואיננו נמנע כלל מבני אדם וכן אודות המלבושים מן העורות והצמר והצמחים יש מהם תמורה יותר מן המאכל והשגתם יותר מעוטה אלא לאחר זמן מפני שיוכל האדם לעמוד זולתם ולהסתפק מהם במעט בזמן ארוך יותר ממה שיוכל במזון. אבל האבנים היקרות והזהב והכסף ושאר מיני המוצאים מפני שהיה הצורך אליהם בעצמם מעט ותועלתם יותר רחוקה אלא מצד ההסכמה עליהם לא נמצא מהם אצל המון ב"א מה שנמצא מן המאכל אצל אחד מהם. וזה בעבור העילה אשר זכרנו שיוכל האדם לעמוד זולתם ישתבח הבורא החכם החומל והמרחם על עבדיו אשר עינו עליהם לטובה בכל מה שיש בו תקנתם אין אלוה מבלעדיו כמ"ש (יונה ד) אתה חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו וגו' ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה וגו'. ואמר דוד ע"ה (תהלים קמה) טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו:

פרק ו אך מפסידי הבחינה והדברים התלוים בה אומר, כי כל הדברים המפסידים את היחוד אשר הקדמנו זכרם בשער הראשון כלם מפסידים הבחינה, והשלשה פנים אשר הקדמנו זכרם בתחלת השער הזה גם הם מפסידיה ומהם הגאות בטובות הבורא שיחשוב הכסיל הפתי כי הוא ראוי להם וליותר מהם ואיננו בוחן בטובות האלהים ולא יחייב את נפשו לשבח עליהם ולהודות לבורא ובכמותו אמר החכם (משלי טז) תועבת ה' כל גבה לב. אך הדברים התלוים בבחינה מהם שיבין האדם טובות האלהים עליו וכשיקבל

מרפא לנפש

יוכל לאכול לחם ואם אין לו לחם יוכל לאכול ירקות או שאר דברים משא"כ במים. וכתב המורה כי כשיחסר ולא יאכל יעמדו קצת בני אדם ד' או ה' ימים מבלתי מזון עד כאן. ולכן שהמאכלים הם יקרים יותר וקשים יותר להשיג מן המים: אלא מצד ההסכמה עליהם שהרי הם בעצמם כמו האבנים ובמה נחשב הזהב יותר מברזל ונחושת רק שהסכימו בני האדם להיות חשוב ויקר בעיניהם והוא כדי שיוכלו לקנות הכל בהם כנ"ל ולכן אינו נמצא כל כך כמו שאר דברים הנצרכים: וזה בעבור העילה ומעטם שזכרנו שיוכל האדם לעמוד ולהתקיים זולתם:

אך מפסידי הבחינה מה הם הדברים שמפסידים את דעתו של אדם ועי"ז אינו מבחין בטובות הבורא בחכמתו ויכלתו כמו שנתבאר בשער הזה: והדברים התלוים בה ר"ל שיש דברים שתלוים ושייכים לבחינה וראוי ג"כ להזהר כמו שמבאר לפנינו: אומר אני כי כל הדברים כו' מפסידים ג"כ הבחינה כי מי שאינו מאמין ביחודו של עולם שהוא לבדו ברא את כל אלה בודאי איננו מבחין בטובות הבורא יתברך לתת הודאה עליהם כו' מאחר שאין דבר אצלו ראוי לעבוד אחר כל בלבו אין אלהים ואם היה מבחין בעין פקיחא על גודל חכמת הבורא ויכלתו והשגחתו היה מאמין ביחודו של עולם ושע"כ הוא לבדו ברא את כל אלה כמו שנתבאר א"כ תלה זה בזה: אך הדברים התלוים כו' וכשיקבל עבודתו בעבורם כי מה תועלת אם אדם בוחן

פת לחם

השוכנים רחוק קצת מהם: ולמצוא תמורתו שהרי בעת הדחק אוכלים בני אדם קורמי דאגמי כמאמר ר"א מי שלימו קורמי באגמא: השגתו יותר קשה היינו להשיג אותם בקנין מיד זולתו ומציאותו יותר יקרה שמציאותו בעולם בכדה ועי' עמל ויגיעה רבה בא מציאותו כמאמר רז"ל כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וכו' ואמרו יותר יקרה מן המים שהרי אף המים בא ביגיעה להרבה בני אדם שחופרין בארץ כמו שמצאנו לאבותינו ז"ל: והצמחים כוונתו על הפשתן והקנבוס וצמר גפן: אלא לאחר זמן, כלו' שבהרבה מקומות הם בלתי נמצאים בכל זמן זולת לעתים ידועים: לעמוד זולתם בהחלט קצת זמן ויסתופף או בקורות ביתו גם יכול להסתפק במעט מהם לזמן ארוך: אלא מצד ההסכמה כלומר שבאמת כל כך חשיבותם אינו רק מצד הסכמת בני אדם להחשיבם: המון, בני אדם כו' שאצל המון קטן גדול מבני אדם יחד לא תמצא ריבוי כמות אבנים טובות ומרגליות ככמות ריבוי המאכל הנמצא לאדם אחד:

פרק ו ראוי להם אף שכבר דבר בזה בתחלת השער בפנים הראשון מפסידים שזכר שם תלה שעיקר ברוב העסק ובגלגול דברים באה שם זאת הגאוה גם שם כוונתו שבא דרך גרם ע"י רגילותו בעסק בריבוי הקנין ופה עיקר כוונתו על הבא

טוב הלבנון

ולמצוא תמורתו כלומר שאפשר שיעמוד מבלי מאכל וימצא אותו ותמורתו כלומר חלופו דהיינו העדרו. כמו ע"כ לא נירא בהמיר ארץ (תהלים מ"ו) כי זמן יותר אפשר שיתקיים האדם בזולת מאכל ממה שאפשר לו להתקיים באם אוכל ואינו שותה שאינו יכול להתקיים יותר משלשה ימים וכמ"ש המורה בענין זה בח"ג פ' י"ב במים ובלא מאכל אפשר שיתקיים כמו חמשה או ששה ימים וכמ"ש המורה שם: **יש להם תמורה** כנ"ל. פירושו שגם למלבושים יש חלוף כלומר העדר והסרון והשגתם יותר מעוטה ויותר קשה מהשגת המאכל: **אלא לאחר זמן** כלו' אין אדם יכול להשיג אותם מהר רק לאחר זמן. כי לא יזדמן לו עורות תמיד וכן הצמר והצמחים צריך עת לגידולם ותקונם ומלאכתם וכן בעורות הם צריכים תיקון ומלאכה: **אלא מצד ההסכמה** כלומר שמה שהם חשובים אצל בני אדם אינו רק שכך הסכימו הבריות והוא מסימני הכמה העליונה כמ"ש למעלה כי לא נמצא מהם אצל המון מה שנמצא וכו'. ד"מ כי ודאי שקרוב שימצא אצל אחד מבני אדם אפילו מהדלים שיש לו כור חטים מה שלא נמצא אצל המון בני אדם יחד כור מלא זהב:

פרק ו הגאות בטובות הבורא מתגאה על רוב הטובה: **גבה לב** והוא אשר לו רוח גבוה העולם ומלואו

עבודתו בעבורם וטהם שישיב אל לבו תמיד סימני חכמת הבורא ולא יעמוד מחשוב בהם ומחקור עליהם בכל אשר יגיע אליו מן המוחשים והמושכלים ואיננו פוסק מראות סימן חדש בכל יום כמ״ש דוד עליו השלום (תהלים יט) יום ליום יביע אומר. ומה שראוי לך לדעתו בעת קריאתך מה שהעירותיך עליו בשער הזה כי הוא מעט מהרבה ממה שתגיע אליו בבינתך מסודי החכמה שיגלו לך בבר לבבך וזכות נפשך. וכאשר תגיע מזה עד התכלית אשר ביכלתך ראוי לך לדעת כי כל מה שעמדת עליו מחכמת הבורא ויכלתו בעוה״ז איננו נחשב למאומה לנגד יכלתו וחכמתו כי אין נראה אלא מה שהצורך אליו בעבור האדם בלבד לא כפי הגעת יכלתו כי אין לה קץ וראוי שיהיה בלבך מיראתו וגודל יכלתו כפיהו לא כפי מה שתבין ממנו בלבד. אך דמה עצמך בעולם אל ילד הנולד בבור מאסר המלך והמל עליו המלך וצוה לו בכל הטוב לו וכל הצריך לתקנתו עד שגדל והשכיל ואיננו יודע מאומה חוץ מן הבור ומה שיש בו והיה שליח המלך בא אליו תדיר בכל מה שצריך לו מנר ומאכל ומשתה וכסות והודיעו כי הוא עבד המלך וכי הבור וכל אשר בו וכל אשר יביא אליו מן המזון של מלך הוא וחייבו להודות לו ולשבחו ואמר אני משבח בעל הבור הזה אשר לקחני לעבד לו ויחדני בכל טובותיו ושם עינו ולבו עלי. אמר לו השליח אל תאמר כן פן תחטא כי אין הבור הזה לבדו ממשלת המלך כי ברחבי ארצותיו מכפלי הבור הזה מה שלא יסופר מרוב וכן אין אתה לבדך עבדו כי עבדיו רבו מספר וכן מה שהגיע אליך מטובותיו וחסדיו אינם נחשבים למאומה לנגד טובותיו על זולתך וכן השגחתו עליך איננה נחשבת לנגד השגחתו על זולתך. ואמר הנער אינני יודע מה שזכרת אך הבינותי מדבר המלך כפי מה שראיתי טובתו וממשלתו בלבד. א״ל השליח אמור אני משבח המלך העליון אשר אין קץ למלכותו ולא תכלית לטובתו וחסדו ואני כלא חשוב בין רובי חייליו ועניני איננו כלום לפי גודל יכלתו. והבין הנער מענין המלך מה שלא היה מבין וגדלה מעלתו בנפשו ונכנסה אימתו בלבו ותגדל בעיניו טובתו ומה שהגיע אליו ממנו מפני גודל מעלתו ומעוט השיבות הנער במלכותו ויגדלו מתנותיו אצלו. ואתה אחי שים לבך אל

מרפא לנפש

וידע גדולות וטובות הש״י ואין מקבל עבודתו עליו כמ״ש הז״ל תכלית חכמה תשובה ומע״ט כו׳ : ולא יעמוד ר״ל שלא יפסוק מחשבתו בכל עת ובכל רגע בכל דבר שרואה מבריאת הבורא יתברך הן גדול או קטן ובפרט בענין האדם בעצמו איך הש״י מתנהג עמו בכל הדברים ואם האדם יתן דעתו על כל זה שזכר לעיל ומה שלא זכר בודאי לא יפסוק מלראות סימן חדש על הבורא יתברך בכל יום ובכל שעה ועיין בחשבון כ״ג : כי אין נראה כו׳ בעבור האדם כו׳ והוא כמשל מלך חכם שבונה בית לבנו ויש לו שם כסא ומטה ושלחן ומנורה ויתר צרכי בנו אבל בודאי יש לאב הזה כמה בתים וסגולת מלכים מה שלא ראה הבן ויוכל לבנות בתים טובים אלה כמו שמבואר במשל הנערך שלפנינו בילד הנולד בבור כו׳ ולכך ראוי לנו שתהיה יראתו בלבנו כפי גודל יכלתו וגדולתו שאין לו קץ ולא יספיק בעירת מלפניו רק כפי מה שאנו מביטים ממנו מבריותיו כי הוא רק מעט מהרבה : אך דמה עצמך כו׳ והיה שליח המלך בא אליו כו׳ כלומר שהיה אליו תדיר מה שצריך ובנמשל הם החמה וכל צבא השמים : והודיעו כי כו׳ בנמשל הוא הנביא. הר״ן : ואמר אני משבח בעל הבור הזה משמעו שאין לו אלא הבור הזה וכן הכל ולכך אמר לו

טוב הלבנון

ומלואו אין די לו : יום ליום יביע אומר מיום ליום אנו רואים תמיד יד ה׳ הטובה עלינו והשגחתו על ברואיו : בבר לבבך מל׳ ובר לבב : כפיהו כפי מה שהוא ביכולת אלו ית׳ ואיננו יודע מאומה חוץ מן הבור אינו יודע כלל מהעולם ומלואו. אך חושב שאינו נמצא למלך ההוא רק הבור הזה : בלא חשוב כאין נחשב : ומיעוט חשיבות הנער שאינו נחשב למאומה בערך עבדיו ואעפ״כ שם השגחתו לטובה עליו

פת לחם

ככה בסיבות הגאות : מחשוב בהם לקיים במחשבתו דבר המושג להם ומחקור עליהם במה שלא ידע עדיין : המורגשים והמושכלים דברים המושגים בחוש ובשכל : ומה שראוי לך לדעתו כו׳ השכת מלאכתו שראוי להקורא לדעת בעת קריאתו בדבריו אלה שמה שהעיר עליו אינו רק מעט מהרבה נגד מה שיגיע אליו ע״י בינת עצמו אחר שיגלו לו סודות החכמה בבור לבבו וזכות נפשו ואמרו בבור לבבו כיון שתהא לבב האדם ברה ותמימה עמו ית׳ בלי שום פנים ותוכן ובזכות נפשו כוון על זכות הנפש במעשים אם על ידי פועל טוב או סור מרע : כי אין נראה לא נגלה לנו זולת מה שנבראה לצורך האדם : וגודל יכלתו כפיהו מלה מורכבת כפי שהוא פירוש כפי מהות יכלתו

בעצמו : הטוב לו כמו המאכל והמשקה וכל הצריך לתקנתו כמו הרהיטים ושארי דברים שהם לתקנת האדם : ויחדני בכל טובותיו שהרי כל הטובות המובאים לו אינם זולת נצרכו : ושם עינו ולבו שתי מלות אלו הם נגד ההשגחה שהרי המשגיח צריך לראות תמיד מה שחסר להשגחתו ואחר כך ישים לבו איך למלאות חסרונו וכבר הובאה מליצה זו גם אצלו יתברך שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים : טובותיו על זולתך ובאמת צריך לשבחו ית׳ גם על הטבתו לזולתו כמאמרם ז״ל בברכת הטוב והמטיב : אינני יודע כלומר ואיך אשבחנו על כך : אמור אני כו׳ כלומר אינני מחייב אותך לשבחו על כל הדברים באר היטב כפי פרטיותם אחר שהוא נמנע בחוקך רק דרך כלל כמו שמבאר והולך : ועניני כלומר ענין טובתו : מעלתו בנפשו כמחשבתי : ומה שהגיע אליו ממנו לתיקון ענייניו כנ״ל : ויגדלו מתנותיו אצלו מאז והלאה :

מה

הדמיון הזה כשתסתכל בגלגל הסובב את הארץ כי אין אנו מבינים מה שיש בבקעה קטנה מן הארץ כ"ש בכולה וכ"ש מה שיש אחורי הגלגל. התבונן אחי המשל הזה ובחון אותו והבן מענין הבורא ית' כפיהו ויגדל בעיניך מה שחננך מטובו וחסדו אשר שם עליך עינו לטובה בכלל בריותיו והבט אל ספרו ומצותיו וחקיו בעין הגדולה והעבר על מחשבתך רוב המורא והגדולה אשר תמצא בלבך למי שתמצא ידו מן הטוב יותר ממך מבני אדם כי כפי יתרון מעלתו על מעלתך ומעוט צרכו אליך תהיה גדולת טובתו אצלך וכן תהיה למצותיו ואזהרותיו מעלה בלבך כפי זה והשתדלך וטרחך בעניניו. בין והתבונן תמצא בעז"ה והאלהים ישימנו מאנשי עבודתו המכירים עניני טובתו ברחמיו וחסדיו אמן:

נשלם שער השני. אל ה' אקרא ויענני:

מרפא לנפש

שהוא גנאי לומר כך כו': בגלגל הסובב את הארץ ר"ל ברקיע השמים שהוא למראה עינינו שהוא לפי ערך גדולתו יתברך כבור להתינוק הנולד בבור וכבר כתבנו לעיל לצייר גודל הכיפה מהשמש כמה היא גדולה והיא איננה רק כמסמר קטן בבית גדול שכמה נחשב הוא ושמא תאמר שאנחנו מבינים עכ"פ הגלגל הזה וכל אשר בתוכו רצה לומר כל העוה"ז ולכך אמר: כי אין אנו מבינים מה שיש בבקעה קטנה מן הארץ שהרי על בקעה אחת צומחים כמה מיני דשאים וירקות ואילנות שהם משונים זה מזה במראיהן וסגולתן ונמצא בבקעה אחת כמה מיני אבנים ומתכות זהב וכסף ברזל ונחושת וכיוצא ואין אתנו יודע עד מה כמה מיני כחות שיש בהם ומאיזה כח תצמיח כל אלה וכאשר תחפור תמצא מים מתחת לארץ ואם כך בבקעה אחת קטנה כל שכן כולה וכה"א יעלוז שדי וכל אשר בו וכו': והבט אל ספרו ומצותיו וחקיו בעין הגדולה בעין פקיחא שתבין כל דבר על בוריו כמ"ש בהבנון כ"ד ע"ש וכל זה הוא כדי שתוכל לידע איך לעשות רצון הבורא יתברך כי בלא התורה הנתונה מאתו יתברך איכה נוכל לידע במה עושין רצונו כי כל אחד יוכל לבנות במה לעצמו ולעשות תורה לעצמו ולכך העיקר הוא להביט אל ספרו ולעשות כפיהו: והעבר על מחשבתך כו' ר"ל תשים אל לבך איך אתה מכניע את עצמך לפני עשיר אחד שיש לו יותר ממך ומכ"ש אם הוא מטיב עמך תגדל הטובה אצלך מאד ותירא מפניו ויגדל בעיניך מאחר שהוא אינו צריך אליך ואתה צריך אליו ומעלתו יתירה על מעלתך: וכן תהיה למצותיו כו' וכן אתה רץ לעשות מצות העשיר ההוא כפי מה שהוא חשוב בעיניך: והשתדלך וטרחך בעניניו והשתדל וטרח א"ע לעשות עניניו ועסקיו בכל כחך: בין והתבונן בכל זה: ותמצא בעז"ה איך תעבוד את ה' על כמה טובות כפולות למקום עלינו ואלו פינו כו' אין אנו מספיקים והוא אינו צריך לנו ואנחנו צריכין לו כו'. ובמ"ה פירש וז"ל וכן תהיה למצותיו כו' וכ"ש שכן תהיה למצותיו ואזהרותיו של השם יתברך מעלה בלבבך כו' עכ"ל והשומע יבחר. והאלהים ישימנו מאנשי עבודתו המכירים עניני טובתו ברחמיו וחסדיו אמן:

פת לחם

מה שיש בבקעה קטנה מפלאי הצמחים השונים אשר בה כ"ש בכל כדור הארץ כ"ש מה בגלגל וכ"ש מה שאחרי הגלגל כן נ"ל לפי כוונתו: בכלל בריותיו כלומר באף שיש לו ברואים אין מספר כמוך אעפ"כ שם עינו עליך בהשגחה פרטית: בעין הגדולה הוא"ו במלאפום באור העין המגדילה הדבר שהוא רואה: אשר תמצא בלבך למי שתמצא תמצא הראשון המ"ם בקמ"ץ כמו אם המצא תמצא (שמות כב) והשני המ"ם בשו"א כמו אשר ימצא את אבי (בראשית מד): מבני אדם מלילה מסורסת למי מבני אדם שתמצא ידו מן הטוב כו': למצותיו בפועל טוב ואזהרותיו המניעים מפועל רע: והשתדלך וטרחך היינו בדברים שלא באה עליהם מפיו צווי מפורש רק שאתה יודע שהם אהובים אצלו ודעתו נוחה מהם כמו אצלנו יתי' יש דברים הרבה כיוצא בזה והם הם מצות מדרבנן ורוב סייגיהם וגדריהם: בין בהשקפה ראשונה והתבונן בשום לב תואר והבין בעז"ה: והאלהים כו' ברחמיו וחסדיו גם זו מלילה מסורסת והאלהים ישימנו ברחמיו וחסדיו מאנשי עבודתו כו' אמן: ברוך מלמד לאנוש בינה אשר עזרני להשלים שער הבחינה:

טוב הלבנון

עליו: בגלגל הסובב את הארץ כי לגלגל שבתי לפי הוכחת הקדמונים מרחקו מהלך ח' אלפים שנה מלבד גלגל הכוכבים הקיימים וגלגל היומי שלא נודע שעורו. והתוכנים האחרונים שדקדקו יותר מאלו מרחקו יותר ויותר הרבה מאד. הנה הראשונים שלפי שלא ידעו אופני הדקדוק בזה גם להעדר כליהם שלא נודע להם הקטינו השעור הרבה מאד ממה שנתגלה קרוב לזמנינו. הנה נתברר כי מרחק השמש מן הארץ כמו עשרים ושתים אלף שלש מאות וע"ה פעם כחצי קוטר הארץ וחצי קוטר הארץ הוא שמונה מאות ושש פרסה אשכנזית ומרחק שבתי מן השמש כמו תשעה פעמים וחצי פעם כמרחק השמש מן הארץ. ומרחק הכוכבים הקיימים מן הארץ שבעה ועשרים אלף שש מאות ושש וארבעה פעמים כמרחק השמש מן הארץ. אמור מעתה מאחר שמהלך אדם בינוני ביום חמש פרסה אשכנזית א"כ מרחק השמש מן הארץ כמו מהלך עשרת אלפים שלש מאות ושש ושתים שנת החמה בקרוב. ומרחק שבתי מהלך שמונה ותשעים אלף שלש מאות ושלש ותשעים שנים כנ"ל. ומרחק הכוכבים הקיימים לפי הנזכר מהלך עצום מאד מאד. ואולם קוטן גוף הארץ מן השמש הוא כמו חלק אחד מן 1367631: בעין הגדולה בהשגחת גדולתו: והעבר על מחשבתך רוב המורא וכו' למי שתמצא ידו וכו'. ר"ל שאם אחד מבני אדם אשר האפשרות בידו להטיב לך כי מצאה ידו מן הטוב יותר ממך. והוא אינו צריך אליך. תהיה טובתו גדולה בעיניך כפי יתרון אשר למעלות חבירך על מעלתך. וכן אם תשער טובות האל יתעלה וגדולתו בערכך. כמה אתה חייב להודות לו ולשמור מצותיו:

בבאור אופני חיוב קבלת עבודת האלהים יתברך. וזה פתח השער

אמר המחבר מפני שבארנו במה שעבר חיוב יחוד האלהים בלב שלם ואופני בחינת טובותיו על האדם התחייבנו לזכור אחר כך מה שהאדם חייב לנהוג בו כשיתברר אצלו והוא קבול עבודת האלהים כפי אשר יחייבהו השכל למטיב על מי שהטיב לו וראוי להקדים בפתיחת השער הזה ביאור אופני הטובות וחיובי ההודאה עליהם מבני אדם קצתם יקצתם. ונעלה מזה אל מה שאנו חייבין בו לבורא יתעלה מן השבח וההודאה על רוב חסדו וגודל טובו עלינו ונאמר, כי מן הידוע אצלנו כי כל מטיב אלינו אנו חייבין להודות לו כפי כונתו להועיל לנו ואם יקצר במעשהו לדבר שיקרהו ימנעהו מהיטיב אלינו הודאתו הובה עלינו כיון שנתברר לנו כי דעתו עלינו לטוב וכי כונתו להועיל לנו. ואם תגיע לנו שום טובה על ידי מי שלא כוון בה אלינו יסתלקו מעלינו חיובי ההודאה לו ואין אנו חייבין בה. וכאשר נתבונן בטובות בני אדם קצתם אל קצתם אינן יוצאות מאחד מחמשה פנים (ס"א מינים). האחד טובת האב על הבן. והשני טובת האדון על עבדו. והשלישי טובת העשיר על הרש כדי לקבל שכר שמים. והרביעי טובת בני אדם קצתם לקצתם לקנות השם והכבוד ולגמול העולם. והחמישי טובת החזק על החלש בעבור חמלתו עליו ושהוא כואב על ענינו. וצריך שנעיין עתה בכוונת כל אשר ספרנו אם אינה תלויה בדבר כי אם לתועלת מי שמטיבין אליהם אם לא. ותחלתם טובת האב על בנו מן הידוע כי הוא מכוין לתועלת עצמו בו כי הבן נתח מהאב עם עוצם תקותו (ס"א תשוקתו)

מרפא לנפש

אמר המחבר כו' התחייבנו לזכור אח"כ מה שהאדם חייב לנהוג בו כשיתברר אצלו ר"ל לומר אחר שיתברר לאדם כל זה כים אלהים בשמים ובארץ והוא לבדו ברא הכל ויתברר אצלו כמה טובה כפולה למקום יתברך עלינו כמו שכתבנו בשני השערים העוברים יהיה התולדה מזה שמחויב האדם לקבל עליו עול עבודת הבורא יתברך בעבור טובותיו: כפי אשר יחייבהו השכל למטיב על מי שהטיב לו רצה לומר שהרי השכל מחייב להכניע ולעבוד למי שמטיב לנו כלומר מי שמטיבין לו חייב להכניע א"ע ולתת הודאה להמטיב על הטובה שמקבל כמו שיתבאר וכן כתב ר"מ בסוף פתיחה זאת ובפרק ג' עיין שם ונעלה מזה אל מה כו' ונקח ראיה ללמוד מזה אם אדם לאדם מחוייב להודות על טובתו כמו שיתבאר אם כן כמה האדם חייב לבורא יתברך אשר אין קץ לחסדו ולטובו כמו שיתבאר: ונאמר כי מן הידוע כו' השכל הולך אחר הכוונה אם הוא מטיב בלי שום פניה ואף שלפעמים יקצר וימנע מלהיטיב מחמת שקרה לו מקרה ואונס שאינו יכול להיטיב על כל זה: הודאתו הובה עלינו חייבין אנחנו להודות לו על כוונתו הטובה ולבבו הנאמן: והרביעי כו' ולגמול העולם רצה לומר גמול העוה"ז שמא יצטרך הוא לבריות ירחמו עליו גם כן כמו שמפרש לפנינו: ושהוא כואב על ענינו ר"ל שהוא כואב ומצטער והומל על דלותו ועניו: כי הבן נתח מהאב עלה מעצמו ובשר מבשרו: עם עוצם תקותו (או תשוקתו) בו שהרי האדם מתאוה שיהיה לו בנים וגודאי כוונתו לטובת

טוב הלבנון

ונעלה מזה. נהיה עולין לדבר בחיוב עבודת הבורא: ולגמול העולם העוה"ז שמקוה גם הוא שיקבל ממנו גמול טוב כשיזדמן: ושהוא כואב מצטער עליו ומרגיש בנפשו פחיתות זה החלש ושאין עוזר לו: בכוונת כל אשר ספרנו מן המטיבים שעל החמשה פנים: ותחלתם טובות האב ר"ל שהוא היותר מטיב ויותר ידוע משאר המטיבים: נתח מהאב חתיכה ממנו וכמאמר חז"ל בפ' המפלת שלשה שותפים באדם וכו' אביו מזריע לובן שממנו עצמות וגידין וצפרנים ומוח שבראש וכו': עם עוצם תקותו בו בצירוף מה שהאב מקוה

פת לחם

שער השלישי חיוב יחוד בשער היחוד ואופני בחינת טובותיו בשער הבחינה: כשיתברר אצלו היחוד והבחינה הנ"ל: למטיב על מי שהטיב כלומר שהעבודה השייכה למטיב ומוטלת על מי שהטיב לו: ביאור אופני הטובות כו' חלוקי הטובות ההוות בעולם לכמה מינים יחלקו וחיובי ההודאה שהמקבלים חייבים להודות למטיבים: ואם יקצר כו' ואף שיקצר במעשהו שלא באה לנו הטובה בשלמות כפי כוונתו לאיזה סיבה שקרה לו שמנעה אותו מהוציא כוונתו לפועל אעפ"כ הודאתו הובה עלינו כאלו היתה הטובה בשלמות: דעתו עלינו לטוב כו' הם שתי בחינות חלוקות כי כבר ימצא איש אוהב רעהו וחפץ בטובתו אך לא כוון מעולם להתעסק בעצמו בהטיב לו אם מעצלותו ואם בלתי יכולת וגם ימצא מי שכוון להטיב לרעהו ולא מפני שהוא חפץ בטובתו רק

לאיזו פניה אחרת אם לכוונת תפארת או לעגמת נפש או שהוא חפץ ברעת האיש ההוא דוגמת מאמרם ז"ל לא מפני שאוהב את מרדכי וכו' וכדומה לזה. לזה אמר פה שתי הבחינות דעתו לטוב וכוונתו להועיל או יהיה כוונתו באמרו דעתו לטוב על הטובה להבירו איזה טובת הנאה ובאמרו כוונתו להועיל כוון על מי שהציל רעהו מאיזה רעה והועילו או כוון בדעתו לטוב לערב וכוונתו להועיל במועיל: יסתלקו מעלינו אמר לשון סילוק לפי שמיד בקבלת הטובה יקדים ליור חיוב ההודאה בלב המקבל על הסתם אך כשנודע לו אח"כ שלא כוון שמטיב יסתלק ממנו הציור ההוא: קצתם אל קצתם כלומר הטובות הבאות מקצתם אל קצתם: בני אדם קצתם לקצתם כלומר בני אדם השוים בערך אחד: השם והכבוד שהכבוד יתאוה האדם בטבע שיהיה לו שם כשם הגדולים אף במקומות הרחוקים שקרוב הדבר שלעולם לא יזדמנו עמו בנוות אחת שיכבדו אותו ובמלת הכבוד כוון על קבלת הכביד בפועל: ולגמול העולם מלת גמול במלאפו"ם והוא שם ולא פועל. כלומר בכוונתו בשביל גמול העולמיי בטבע ישוב העולם להטיב איש לרעהו בעת צרכו כדי שיגמלהו רעהו טובה כשיצטרך הוא לו: החזק על החלש הוא דוגמת טובת העשיר על הרש רק זה בממונו וזה בגופו: בעבור חמלתו עליו בטבע שהוא רואה לצערו שאז יחם לבבו על צערו ושייך בזה מלת חמלה וגם אח"כ שנעלם לצערו מצימו הוא כואב על עניו ורוע חלקו: עם עוצם תקותו שהוא מקוה להשיג ממנו אחרית ותקוה אם נהיה לו ח"ו שם ובעה"ב בהגבן שהוא דבר קבוע אצל טבע האדם ואם כפי דעת רבה מזכי אבא כי עטרת זקנים בני בנים ולגרסם

בו והלא תראה כי הוא מרגיש עליו יותר מגופו במאכלו ובמשתהו ובכסותו ולדחות כל נזק מעליו ונקל בעיניו סבל הטורח והיגיעה בעד מנוחתו עם מה שהטבעו עליו האבות מן הרחמים והחמלה על בניהם ועם כל זה חייבה התורה והשכל על הבן העבודה והכבוד והיראה כמ"ש הכתוב (ויקרא יט) איש אמו ואביו תיראו (משלי א) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך ואמר (מלאכי א) בן יכבד אב ועבד אדוניו. ואם האב מוכרח בזה בדרך הטבע והטובה לאל והוא שליח בה בלבד אבל טובת האדון על עבדו ידוע כי הוא מכוין לתקן ממונו במזונו עם צרכו לעבודתו והוא אינו מכוין בזה כ"א תועלת עצמו ועכ"ז כבר חייבו הבורא יתברך בעבודתו והודאתו כמ"ש בן יכבד אב ועבד אדוניו אבל טובת העשיר על הרש לקבל שכר שמים הוא כסוחר שהוא קונה הנאה גדולה קיימת יגיע אליה אחר זמן בטובה קטנה ואבודה ונבזית יתננה מיד ולא נתכוון אלא לפאר נפשו באחריתו בטובה שהפקידה האלהים בידו לתתה למי שיהיה ראוי לה ומן הידוע כי ראוי להודות אותו ולשבחו אע"פ שהיתה כונתו לפאר את נפשו באחריתו ועכ"ז נתחייבה לו ההודאה כמ"ש איוב (בס' כט) ברכת אובד עלי תבא ועוד אמר (שם לא) אם לא ברכוני חלציו ומגז כבשי יתחמם. אבל טובת בני אדם קצתם אל קצתם בעבור אהבת השבח והכבוד

מרפא לנפש

עצמו וי"מ שמקום בו טובה לעת זקנתו או לשכיחו להיי העולם הבא : והלא תראה כו' שהוא מרגיש על בניו יותר מעל גופו ומטריח את עצמו כדי שיהנה הבן ויתעדן : עם מה שהטבעו שהרי הטבע הוא שירחמו האבות על בניהם כמו כל הבעלי חיים מרחמין על בניהם בטבע : ואם האב מוכרח בזה כו' ר"ל ואע"פ שהאב מוכרח לעשות זה בדרך הטבע ועוד שהטובה היא מאתו ית' והאב הוא רק שליח להטיב בטובת האל לבניו ועם כל זה חייב הבן בכבוד האבות כנ"ל : אבל טובת האדון כו' לתקן ממונו במזונו שאין יכול לעשות מלאכתו בעצמו לכן קונה עבד בממון ועושה עמו טובה כדי שיתקן עבדו את שאר ממונו : אבל טובת העשיר וכו' הוא כסוחר ר"ל אף אם כוונתו לשכר עוה"ב הוא כסוחר שקונה עתה סחורה בדמים מועטים וכוונתו שיתגבר אחר כך בסחורה זו מעות הרבה כן הדבר בנותן צדקה לקבל שכרו בעולם הבא במתנה המעוטה שנותן לעני רוצה לקנות הנאה גדולה קיימת דהיינו העולם הבא : בטובה שהפקידה האלהים בידו כו' שבודאי הטובות והיתרות שיש בידי אדם יותר מצרכו הוא רק כפקדון אצלו והוא כגזבר וגבאי עליו לתת אותם למי שיהיה ראוי לתת לו כמ"ש הר"מ אלשיך על פסוק וחי אחיך עמך רצה לומר חי של אחיך רצה לומר פרנסתו והיותו הוא עמך והאלך כי השם יתברך רוצה לזכות לעשיר במצוה צדקה ויחלק העני בעטו : אם לא ברכוני וגו' ורישא דקרא אם אראה אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון אם לא ברכוני וגו' כדלקמן :

פת לחם

ולגרסת תשוקתו כוונתו על התשוקה הטבעית שבאדם ואהבתו העזה לצאצאי ירכו כי תחלה אמר לפי שהוא נתת מנחתיו והוא קלת דבר מחוייב מצד השכל ואח"ז אמר מצד התשוקות הטבע אף אם היה בזולת טעם כי אין טעם באהבה וגירסא זו יותר נכונה : והלא תראה מליצה זו מורה כגירסת תשוקתו היא העיקרית ומביא ראיה ע"ז שהוא מרגיש עליו יותר מעל עצמו כו' : העבודה והכבוד והיראה שנאמר איש אמו ואביו וכו' : איש אמו ואביו תיראו כו' הנה השמיט המחבר מצות כבד שנאמרת בעשרת הדברות לפי שכוונתו להביא ראיה שהתורה צותה ע"ז מצד השכל ולא בדרך חוק ככל חוקי התורה והנה שם במצות כבד נאמר למען יאריכון ימיך ואחר שייעדה התורה בגמול זה הרי שהניחה אותו במצות השמעיות אך בפסוק איש אמו כו' שם נראה שכוונת התורה לחובה מצד השכל ולכך הקדימה האם שנטפלה יותר בגדולו ועל הכבוד הביא פסוק בן יכבד וכו' שנראה בבירור שם מלשון הפסוק שכוונתו מצד השכל שהרי לא אמר בלשון צווי רק בלשון מנהג העולם עפ"י טבעו שמחוייב מצד השכל הפשוט ולפי שפסוק אמו ואביו הוא בתורה

טוב הלבנון

ושוקק על טובת בנו מטבע שהטביע בו הבורא ית' : עם מה ר"ל מלבד מה שהוטבעו : ואם האב מוכרח ר"ל אע"פ שהאב מוכרח לחמול על בנו מחמת הטבע שהטביע באבות לרחם על בניהם לקיום העולם : והטובה לאל כלומר עיקר מה שמטיב האב לבנו הוא מתנת האל לאביו כדי להטיב לבניו. וכפי רוב הטוב שנותן לו השם משפיע לבני בטנו : שליח בה בלבד ר"ל מה שנגזר השם מן הטובה לבנו מזמן לו ע"י אביו. ואם האב אע"פ שהוא מוכרח עכ"ז אנחנו מצווים בכבודו : ואבודה כלומר שאינה נמצאת עתה : אלא לפאר נפשו. ר"ל לתועלת נשמתו שהוציא פארות כלומר סעיפים וענפים. כמו ותשלח פארות (יחזקאל י"ז) :

ברכת

הקדים אותו לפסוק שמביא על הכבוד בנביאים ובתחלה הקדים הכבוד ליראה כפי טוב הענין שהרי הכבוד הוא בקום ועשה והיראה בשב ואל תעשה ועל העבודה לא הזכיר שום ראיה לפי שהיא כלולה במצות כבוד כפי קבלת רז"ל באמרם איזהו כבוד מאכילו ומשקהו מכניסו ומוציאו ובאמת מצאנו בפסוק כי כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כו' גם אפשר כוון בפסוק בן יכבד אב גם על העבודה שהרי מביים שם ועבד אדוניו והרי כבוד העבד המכוון בו הוא העבודה ממנו כן גם כבוד האב למוד מענינו : בעבודתו והודאתו כו' הנה נראה כוונת המחבר בדרכים הנ"ל שהרי הביא ראיה מפסוק זה גם על ההודאה וע"כ הוא לפי שהוא למוד מענינו מכבוד אב שכוונתו גם בעבד על הכבוד ואיזה כבוד שייך בעבד נוסף על עבודתו הוי אומר זו ההודאה כנ"ל : הנאה גדולה קיימת כו' נראה לי שצריך להוסיף מלת ויקרה ולגרוס הנאה גדולה קיימת ויקרה והוא למוד מהפכו שפרט שם ג' חלוקות הנאה קטנה אבודה ונבזית שהרי מעשה הצדקה בעוה"ז היא להמקבל הנאה קטנה בכמותה שהרי לא יחונן עשיר את הרש בהון עתק בפעם אחת וגם היא הנאת שעה וגם היא נבזית ככל הגשמיים בהיותם חומריים הם נבזים בעיני המשכילים כמאמר החכם חוש המישוש חרפה היא לנו והשכר הגמולי הוא הפך בכל הג' חלוקות מה שהוא מבואר מעצמו שהרי הוא גדול יותר מאד כמאמרם ז"ל יפה שעה אחת כו' והוא קיים נצחי ורב היקר והאיכות מאד : בטובה שהפקידה כו' הכנים במתק מליצתו עוד ראיה שאין להם להחזיק לו טובה כ"כ שהרי אם בעל נפש הוא יודע הוא בעצמו שאינו נותן כלום משלו ואיננו רק מופקד בידו כדי לתתה למי כו' כמו שנאמר ומידך נתנו לך : אהבת השבח הוא השם כנזכר

ובגמול העולם הוא כמי שאוצר דבר אצל חברו או מפקיד אצלו ממון מפני יראתו שיצטרך לאחר זמן אף על פי שכונתו להועלת עצמו בהטיבו לזולתו כמו שאמרנו חייב לו השבח וההודאה עליה כמו שאמר החכם (משלי יט) רבים יחלו פני נדיב וכל הרע לאיש מתן ואמר (שם יח) מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו. אך טובות החומל על העני הכואב לו הוא מכוון בה לדחות צער מעל עצמו אשר מצאוהו מעגמת נפשו וכאבו למי שחמל עליו. והוא כמי שמרפא כאב שמצאהו בטובת ה' עליו ואיננו נשאר מבלתי שבח כמו שאמר איוב (בסימן לא) אם אראה אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון אם לא ברכוני חלציו ומגז כבשי יתחמם. וכבר נראה ממה שהקדמנו כי כוונת כל מטיב לזולתו מב"א הוא לתועלת עצמו תהלה ולקנות קישוט נאה לעוה"ז או לעוה"ב או לדחות צער מעל נפשו או לתקנת ממונו ואין כל זה מונע משבחם והודאתם מיראה ומאהבה אותם ומהשיב להם גמולם אע"פ שהטובה ההיא שאולה בידם והם מוכרחים להטיב בה וכאשר זכרנו וטובתם איננה תמידית ולא נדיבותם נמשכת וחסידותם מעורבת עם כונת תועלת נפשם או לדחות ההיזק ממנה אם כן כמה האדם חייב מן העבודה והשבח וההודאה לבורא הטובה והמטיב בה אשר אין תכלית לטובתו אך היא מתמדת ונמשכת מבלתי כונת תועלת ולא דחיית נזק רק נדבה והסד ממנו על כל המדברים:

וממה שראוי לעמוד עליו כי כל מטיב לזולתו מבני אדם מכל המינים אשר זכרנו אין לו יתרון על מי שמטיב לו אלא במקרה מן המקרים אבל באנושותם (ס"א בישותם) ועצמם נמשלים וקרובים זה לזה בעצם ובדמות ובחבורם ובצלמם וטבעיהם וברוב מקריהם ועכ"ז חייב מי שמטיבים לו מן העבודה למטיב מה שספרנו. ואם היינו חושבים כי מי אשר מטיבין לו בתכלית החסרון והגריעות ובהרכבתו וחבורו ודמותו מרפא לנפש

כמש"ה רבים יחלו פני נדיב ר"ל יבקשו ויחננו פני נדיב: וכל הרע וגו' ר"ל הכל ריעים ונכרים לאיש הנותן וגומל חסד:

טוב הלבנון

ברכת אובד ברכת עני: וכל הרע לשון ריע ואוהב: אם אראה אובד מבלי לבוש וגו' ר"ל לא יכולתי להתאפק מלראות בצערו ועגמה נפשי עליו. אף שלמעלה הביא מאיוב ראיה על המטיב לקבל שכר שמים הנה שם הביא פסוק דברכת אובד עלי תבא שראוי שתבא עליו ברכת העני בשכר המצוה שעשה שודאי נתכוין ג"כ לשכר שמים בנתינת הצדקה לעני באופן שלא היה מרגיש בצערו כי האדם לא יתפעל לרחם כ"כ בנתינת המזונות לעני כי אין צער הרעבון שבעני מורגש לעין. אך כאן מדבר בענין שהאדם מתפעל להצטער על מחסור העני וזה הוא יותר בראותו אובד בלי לבוש והעין רואה מלבו ערום ועריה: שאולה היא בידם שהממון אשר ביד המטיב כאלו הוא שאול בידו מהאל יתברך: או לדחות ההיזק ממנו הצער והכאב שכואב על העני: לבורא הטובה כל הטובות הנמצאות בעולם באים מפי העליון: לעמוד עליו כלומר להבין אותו: במקרה מן המקרים שקרה לו ממון או עשה ותחבולה מה שאין להמקבל הטובה: (ס"א בישותם ר"ל מה שהוא יש וקיים כמו להנחיל אוהבי יש): בתכלית החסרון וכו' היה חייב בעבודה יותר אשר השגיח לרחם על שפל ונבזה

פת לחם

שנזכר למעלה: מפני יראתו כו' שהוא ירא שבהיותו בידו אולי יאבד בענין רע ולא לו יהיה כשיצטרך לו: רבים יחלו כו' אף שאין נזכר בזה הפסוק השבח אך הוא למוד מענינו שאם אין שבח אין המנוגים ואחר שטבע העולם לחלות פני נדיב א"כ הדין נותן שכשנעתר וממלא רצון צריך להודות לו על כך: ולפני גדולים ינחנו ונראה מזה שנחשב לו לקנין מעלה והרי צריך המקבל לשבחו: על העני הכואב ולא גרסינן הכואב לו: ואיננו נשאר כו' כוונתו בלשון זה לפי שבחלוקה זו הדעת נותנת לפטור מהשבח יותר מכל הנ"ל לפי שנראה בזה כוונת הפועל תיכף לטובתו בהרגשת צערו עליו משא"כ בכל הנ"ל שאין טובת עצמו מורגשת ונראית מיד ואעפ"כ איננו נשאר מבלתי שבח כלל: ולקנות קישוט כו' היינו לפאר את נפשו שהזכיר או לכוונת השם והכבוד הנ"ל: שאולה בידם כי שלו ית' הכל כמד"א לי הכסף וכו' ואומר כי שלך הכל וכו': והם מוכרחים כו' אם מצד הטבע אם מצד ישוב העולם כנ"ל: טובתם איננה תמדיית ונדיבתם איננה נמשכת הם ג"כ שתי חלוקות שהאחת שאין פועל הטוב תמיד אלא כי לא בכל עת ייטיב לו רק מזמן לזמן והשני שאין תחלת הפעולה שקבל נמשכת זמן רב: והסידותם מעורבת כו' לכאורה היינו הך דאמר תחלה שהם מוכרחים וכו' אך באמת הם שתי חלוקות כי בתחלה אמרו בבחינת הבחירה שאין בחירתם שלמה שהרי המכרח יאלצם לכך מצד טבעם או טבע ישוב העולם וגם הטבע הוא סעיף מההכרח והשנית שגם אם נניח הדבר לבחירתם ונאמר שהם מתחסדים בזה אעפ"כ איננו חסד של אמת כי בוודאי חסידותם מעורבת וכו': לבורא הטובה והמטיב בה שהוא ית' ברא כל הטובות וכל שבני אדם שמטיבים בהם: מתמדת ונמשכת שיש טובות שאינם נמשכים משך זמן מרובה רק מתחדשים תמיד כמו שהיה ירידת המן מתחדש בכל יום ויש טובות נמשכות בהמשך אחד כמו החיים והבריאות: באנושותם ועצמם כאלו אמר בגופם ונפשם ובדמות כוונתו על תאר האדם: ובחבורם חבור גופם והרכבת אבריו זה בזה ובצלמם בצורתם הפנימית שהוא השכל כי כן פירש במורה במלת צלם: וטבעיהם וזה נראה מהתפעלות מזג האדם מהחום והקור והמצערים והמשלשלים והמקיאים וכיוצא בזה: ובקרוב מקריהם כמו מיני החלאים המתרגשים ובאים לפקים ר"ל: החסרון והגריעות חסרון בהעדר הטוב וגריעות במציאות רע: בהרכבתו הוא הרכבת המזג מד' יסודות

היה חייב בעבודה יותר וכן כאשר נחשוב כי המטיב בטובה טוב ושלם מכל נמצא ומי שמטיבין לו גרוע מכל נמצא והלוש מכל נברא השכל מחייב בתוספת העבודה למטיב עד אין תכלית וכאשר נבחון על ההקשה הזאת דבר הבורא יתברך ובני אדם בשכלנו נמצא הבורא יתברך נעלה ונשא ומרומם על כל נמצא וכל מושג בהרגשה ובשכל כפי אשר התבאר בשער הראשון מן הספר הזה וכן נמצא האדם בהקשתו אצל שאר מיני החיים שאינם מדברים חסר והלש מכלם ויראה לך זה בג' ענינים. אחד מהם בענין גדולו ועוללותו כי נמצא שאר מיני החיים חזקים ממנו ויכולים לסבול הצער יותר ולנשא את עצמם ואינם מטריחים אבותם בגדולם כאדם. והענין השני כשנעיין במה שיש תוך גוף האדם מן הלכלוכים והטנופים ומה שנראה עליו מחוץ ממה שהוא קרוב מהם כשהוא נמנע מן הרחיצה והנקיות ימים רבים וכן כאשר ימות כי זוהמתו יותר כבדה מכל זוהמת כל נבלות שאר ב"ח וצואתו יותר מסרחת מצואת שאר ב"ח וכן שאר טנופיו. והענין השלישי מה שהוא נראה מחולשת תחבולותיו כשיחסר כח הדבור אשר נתן לו הבורא יתרון על שאר החיים שאינם מדברים למאורע שאירע במוחו כי בעת ההיא יהיה נעוה ונתעה משאר בע"ה ואפשר שישחית עצמו בשחיתות ובתמותות ונמצא רוב בע"ה שיש להם מן ההכרה בדרכי טובתם והתחבולה בהשגת מזונותם מה שמקצרים רבים מן המשכילים שבבני אדם מכמותה כ"ש מי שיפקד שכלו מהם. וכאשר נעמוד במחשבותינו על גדולת הבורא יתעלה ועוצם יכלתו והכמתו ועשרו ונסתכל בחלישות האדם וחסרונו ושאינו מגיע אל השלמות ורוב צרכו ורישו לדבר שימלא מחסורו ונבחון רוב טובות הבורא יתברך וחסדו עליו ושבראהו כמו שבראהו מן החסרון בעצמו

מרפא לנפש

ויראה לך זה רלה לומר ויתבאר לך זה : אחד מהם בענין גדולו ועוללותו איך הוא נתגדל מקטנותו ועוללותו מלשון עולל ויונק : ומה שנראה עליו מחוץ ממה שהוא קרוב מהם רלה לומר דומה להלכלוכים והטינופים שבתוך האדם הם אינו רוחץ זמן רב מהלכלוכים והרבים והדומה מהא"כ בבעלי חיים אף על פי שאינם רוחצים : כשיחסר כח הדבור ר"ל השכל שהוא כח הדבור ואם אין בו כח השכל : למאורע שאירע במוחו נפגע שקרה לו במוחו ולכן הוא חסר דעה ואז הוא נעוה ונתעה כדרך המשוגעים ואז הוא גרוע מהבהמה כי הבהמה אף שאין בה שכל אינה עושה מעשה משוגע שלפעמים הוא משחית את עצמו וממית את עצמו משא"כ בע"ח שמכירין טובתם ויכולין לעשות תחבולות להשיג מזונותם כמו שנראה בקורי עכביש או דבש דבורים וכיוצא מה שהרבה משכילים מב"א לא יוכלו לעשות כמותם כיוצא בהן : כ"ש מי שיפקד שכלו מי שחסר השכל שלא יכול לעשות שום דבר : ורישו לדבר שימלא מחסורו שהוא רש וחסר לאוחן דברים שהאדם צריך למלאות חסרונו כמו מזונותיו ובגדיו ומכולם הוא רש וחסר מהם : ושבראהו כמו שבראהו רלה לומר שברא את האדם כמו שנראה לעין שבראהו מן ההסרון בעצמו כלומר מן האין והאפס

פת לחם

יסודות ובאורי פרטי חלקיו והבורו חבור אבריו זה בזה : טוב באיכות מהותו ושלם בכל מעלות ומדות ודרך שלוח נאמר פה כי מהותו ית' ושלמותו הכל אחד מכל צד : גרוע הוא היפך הטוב והלוש הוא הפך השלם שאף שהחסר הוא הפך שלם אך א"א לומר על האדם שהוא חסר שהרי האדם יש לו ג"כ כל מעלות בכח אך יתכן לומר עליו שהוא חלוש לפי שאינם אצלו בפועל עד שיוציאם בבחירתו ויהיה לו לקנין עצמי והבן : נעלה בטובו ונשא בשלמותו ומרומם מהשגתנו : בהרגשה הרגשת החושים : חסר מצרכיו והלוש בכחו : ועוללותיו לשון עוללים שאצו להם : חזקים ממנו בלשון כולל ואח"ז ביאר בכ"מ האחת שהם יכולים לסבול הצער דהיינו קור וחום ורעב ודומיהן ולנשא את עצמם כלשון הכמים שהי נושא את עצמו ולכן אינם מטריחים אבותם כו' : הרחיצה במים והנקיות בשאר דברים כמו לסרוק שער ראשו במסרק : שאר טנופיו כמו צואת האף והאוזן : מחולשת התבולותיו איך תחבולותיו בצרכיו הגשים מאד שהרי כשיחסר אצלו כח הדברי הוא השכל שבאמת הוא מצוי בין בני אדם שאיזה פגע שיארע במוחו ר"ל יחסר שכלם שאז יהיה נעוה ונתעה. נעוה לשון בלבול ועיקום כמו ונעוה לב יהיה לבוז (משלי יב) ונתעה כמו תעה לגבי כר מדרך הישרה שבאמת יש בתי הלוקות במטורפים האחת שאין דעתם מיושבת בכל תנועותיהם והשנית שהם עושה דבר במתין הם עושים בטעות או יהיה כוונת נתעה על מה שלפעמים יתיישב בדעתם ליזר שקרי שאנו קורין (איין בילדונג) וכוונת נעוה על בלבול וטרוף מחשבותיהם ותנועותיהם או יהיה נעוה בדעתו ונתעה תועה ממקומו נע ונד כמו נבוכדנצר : בשחיתות לשון השחתה כמו נלכד בשחיתותם (איכה ד) שיחבול בעצמו בחבורות רעה ולפעמים ימית את עצמו חס ואמרו בשחיתות ובתמותות : בדרכי טובתם כמו עשית קניהם למושבן ומכבנם ברעה האילן במקום גבוה וכמו החסידה ידעס

טוב הלבנון

ונבזה כזה : ומי שמטיבין לו גרוע מכל נמצא בנין גוף מין האדם גרוע והלוש מכל מיני בעלי חיים כדמפרש ואזיל : על ההקשה על הדמיון : בהקשתו בדמיונו : גדולו ועוללותו כלומר בגדולו שהוא קצר הקומה דק והלוש גם עלול (כלומר מוכן) להתפעל מכל צער ואינם יכולים לסבלו וכמו עלולים לקבל טומאה שבלשון חז"ל : ולנשא את עצמם לגדל את עצמם : נעוה מל' עוה כמו נעויתי משמוע (ישעיה כ"א) : שישחית עצמו בשחיתות לשחת גופו כולו או מקצת אבריו : ובתמותות מבנין התפעל שיתפעל להמית עצמו כמו ונושא כליו ממותת אחריו (ש"א יד) וכל זה מחמת הדמיונות העצורים במוחו ממה שהיה לפניו בעת בריאותו מן היגון והאנחה מה שלא יקרה כן לבעלי חיים שאינם מדברים : מכמותה מלעשות כמותו : ורישו לדבר שימלא מחסורו ר"ל ועניותו להשיג הדברים הצריכין למלאות חסרונו כי ערום יצא מבטן אמו והרבה צריך כדי שיתקיים בו חייו : ושבראה וכמו שבראהו מן החסרון בעצמו שאף

והוא רש וצריך אל מה שיש בו תקנתו ולא יגיע אליו כי אם ביגיעת נפשו וזה מחמלת הבורא עליו כדי שיכיר את עצמו ויבחן בכל עניניו וידבק בעבודת האל עכ"פ ויקבל על זה גמול העוה"ב אשר לו נברא כמו שהקדמנו מן הדברים בשער השני מן הספר הזה כמה האדם חייב לו ית' מן העבודה והיראה והשבח וההודאה והתמדת התהלה עם ברור חיוב כל אשר הקדמנו מן שבח ב"א והודאתם קצתם לקצתם. ואם יש איש סכל שחולק בחיוב כל זה לבורא יתברך על האדם כשהוא מבחין ומתבונן בענין הזה ומודה באמת על עצמו הלא יעור הישן ויקץ המתעלם ויבחין הכסיל וישכיל המשכיל ברור היוב קבלת עבודת האלהים עם ברור הראיות ופרסום העדים ואמתת המופתים וכמ"ש הנביא ע"ה למי שהתעלם מעיין בקבלת עבודת האלהים ית' (דברים לב) הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם. א"כ כבר נתברר חיוב קבלת עבודת האלהים על בני אדם מצד התמדת טובותיו עליו. וצריך שנבאר מענין השער הזה עשרה ענינים. אחד מהם ההערה על העבודה וחלקיה. והשני בצורך המביא אל כל חלק מחלקיה. והשלישי בגדר העבודה והלקיה ומעלותיה. והרביעי בצורת ההערה התוריה וחלקיה ומעלות אנשים בידיעת ספר התורה והבנת עניניו. והחמישי בצורת ההערה השכלית ולהורות עליה על דרך השאלה והתשובה. והששי במיני חיובי העבודה כפי מיני הטובות ומחלקותיהם. והשביעי בבאור הפחות מה שחייב בו מי שמטיבין לו בטובה מן הטובות למטיב בה. והשמיני במחלוקת החכמים בהכרח ובצדק והדעת הקרובה אל האמת מן הדעות בזה. והתשיעי בספור סוד יצירת המין האנושי בעולם הזה בדרך קצרה. והעשירי בספור דרך השמוש בכל מדה ממדותינו במקומה:

מרפא לנפש

ניס אם כן תהלת בריאתו חסד וטובת האל יתברך: והוא רש כו' אף לאחר שיצא לאויר העולם צריך לכל דבר והוא נעור וריק מהכל עד שיגיע ויטרח בזעת אפו לתקנתו: וזה בחמלת הבורא עליו כו' ר"ל בכל מה שעושה השם יתברך עם האדם הוא הכל לטובתו והמלתו עליו בין מה שנולד חסר מכל ובין מה שמוכרח לעמל ויגיעה על כל דבר לצרכו ולהביא טרף: כדי שיכיר א"ע שידע שהוא בעצמו אין ראוי לשום דבר: ויבחן, כל עניניו בכל מה שעושה הש"י עמו מקטן ועד גדול יוכל לבחון בו חסד האל ית' וידבק בעבודת האל על כל פנים מאחר שיודע ויתברר אצלו שהכל באמת לכל מאת השם יתברך ואין לאדם שום תחבולה לגמור שום דבר בלי רצון הש"י אם כן יהיה בטחונו חזק בה' יתברך בין שהטיב עמו או שהרע עמו כמ"ש כל ארחות ה' חסד ואמת כמו שיתבאר לקמן בשער הבטחון בהקדמה התמימית ע"ש: אשר לו נברא כי לכך נברא האדם שידבק בעבודת השם יתברך ויקבל שכרו משלם בעוה"ב: [הגה"ה אשר לו נברא קאי על וידבק בעבודת האל]: כמה האדם חייב לו יתברך קאי אדלעיל כאשר יתבאר לאדם כל הנזכר מגדולת הבורא יתברך וטובותיו לאדם וחסרון שהאדם מכל והוא יתברך טוב ומטיב לכל אם כן כמה האדם חייב לו יתברך כו' מצורף לזה שהרי בני אדם חייבים להודות זה לזה בעד טובות שמקבל מהם ואע"פ שיש להם הנאה מזה כנ"ל: עם ברור הראיות כו' ר"ל מלבד מה שהשכל מחייב כל זה יש לנו עוד ראיה ברורה מה שראינו בעינינו ביציאת מצרים והאותות ומופתים ופרסום העדים כי כל העם ראו בעיניהם את הקולות ואת הלפידים ואת ההר עשן והמן והשליו ושאר המופתים הידועים והמפורסמים: וכמ"ש הנביא כו' הלה' תגמלו זאת וכי כך תגמלו לה' בעד כל טובותיו שהטיב עמכם וסיפא דקרא הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך והם הטובות הכוללות על בני אדם שבראם מאין ליש ועיין לעיל בהקדמה שם פירשתי פסוק זה ואחר כך זכר הטובות המיוחדות לנו והראיות הברורות והגלויות אמר זכור ימות עולם וגו' כי חלק ה' עמו וגו' ימצאהו בארץ מדבר וגו' וכל הענין מדבר בקבלת התורה ובטובות הש"י עמנו בפרט כמו שפירש רש"י שם ע"ש: והשמיני כו' בהכרח ובצדק פירוש לפעמים שהאדם מוכרח במעשיו ובצדק ולפעמים יראה שהאדם יש לו בחירה א"כ ככל הולך ע"פ צדק ומשפט מה שיגמל ויענש: סוד יצירת המין האנושי למה נברא האדם בעוה"ז:

טוב הלבנון

גם זה שברא את האדם חסר מכל עני ורש. הוא ג"כ מחמלת הבורא עליו כדי שיבחן עניניו ויראה חסרונו. שאין לו רק ישא עיניו אל אביו שבשמים: על כל פנים כלומר שכלו ובחירתו מסהו לקבל עבודת ה' אחר שיבחון בכל הדברים האלו: אשר לו נברא ר"ל בעבור זה נברא אדם להטיבו באחריתו ליום שכולו ארוך: ומודה באמת על עצמו כלומר שאפי' בדבר הנוגע לעצמו הוא מודה על האמת ואין שכלו נמשך אחר תאותיו: הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם כלומר הלה' שגמל עליכם טובות הרבה מאד ואפילו בטובת בני אדם קצתם לקצתם יש חיוב הודאה עליהם אע"פ שטובותיו אינם שלמות והוא עושה להנאת עצמו וכן אין הוא כ"כ נעלה ונשגב בערכך. וק"ו בנו של ק"ו לאל ית' עם נבל שעושין כאחד הנבלים שאינם מודים על הטובות. ולא חכם להבחין בטובותיו יתברך: ההערה התוריה מה שהתורה מעוררת אותנו: הפחות מה שחייב בו וכו' ר"ל היותר מועטה ופחותה שבעבודת האל שאין אדם יוצא ידי חובתו בפחות ממנה: בהכרח ובצדק אם מעשי בני אדם מוכרחים או תלוים בבחירתו ובצדקו: דרך השמוש בכל מדה ממדותינו ר"ל המדות המגונות והטובות שבאדם איזה מקום שישמש מאחת מהנה:

פת לחם

ידעם מועדים גם תור וסיס כו': מבחין בהשקפה ראשונה ומתבונן אח"כ בדבר מתוך דבר: הראיות הלקוחות מן השכל ופרסום העדים מן הכתוב ואמתת המופתים תקוע בשכל שמצד השכל צריך לומר תקוע שהוא יתד תקוע מעצמו ועל הדברים שהיא לקוחה מבחוץ מן החושים צריך לומר נטוע כאילן נטוע במקום:

פרק

פרק א אמר המחבר אך הצורך אל ההערה על עבודת ה' וחלקיה הוא מפני שהאדם חייב בעבודת ה' יתברך מדרך השכל וההכרה ויש בין עת הראות הטובות על האדם ובין עת שישכיל ויכיר מה שהוא חייב עליהם מן העבודה זמן ארוך. היתה הערת האדם על מה שחייב בו מן המעשים ואמונת הלבבות אשר בהם תשלם לו העבודה לאל ית' חובה כדי שלא ישאר בלי דת עד שיגמור שכלו וההערה על שני ענינים אחד מהם תקוע בשכל נטוע בהכרת האדם נוצר עליו בשרש בריאתו ותולדתו והשני קנוי בדרך השמע והיא התורה אשר יגיענה הנביא אל בני אדם להורותם דרך העבודה אשר הם חייבין בו לבורא יתברך:

פרק ב אך הצורך המביא אל כל חלק מחלקי ההערה הוא מפני שההערה התקועה בשכל נחלשת מג' פנים התחייבנו להזקה בהערה התוריה והאחד מהג' פנים הוא מפני שנברא האדם מדברים שונים זה מזה וטבעים מתגברים זה על זה ומעצמים זה הפך זה והם נפשו וגופו ונטע הבורא יתברך בנפשו מדות וכחות יכסוף בהם לדברים כאשר יתנהג בם האדם יגדל בהם גופו ויתחזק על ישוב העולם הזה וישאר המין האנושי על ענינו ואם יפסדו אישיו והמדה הזאת היא התאוה להנאות הגופיות והיא כוללת כל מיני החי הגדל והרכיב הבורא יתעלה בנפש האדם עוד מדות

מרפא לנפש

פרק א אמר המחבר אך הצורך אל ההערה על עבודת ה' לידע ולהודיע למה הוצרך האדם לזה להעיר אותו שיעבוד את ה': וחלקיה ועל כמה חלקים נחלק עבודת ה': מפני שהאדם כו' פשוט אין ספק שהאדם מחוייב לעבוד את ה' כי השכל מחייב זה כמו שנתבאר בפתיחה: ויש בין עת כו' רק שיש זמן ארוך בין עת שמקבל הטובות שהוא מיום ברא אלהים את האדם ואז אינו יודע לתת הודאה עליהם עד עת שישכיל וידע מה שהוא חייב עליהם ובין כך וכך ילך בשרירות לבו: היתה הערת האדם כו' חובה ולכן הוא חיוב ורצוי להורות לו את הדרך אשר ילך בו ואת המעשה אשר יעשה להעיר אותו ולהעמידו על האמונה האמיתית מקטנותו כדי שלא ילך בלא דת ובלא מעשים טובים זה זמן רב ואפשר שיתקע כך ויהיה כסוס כפרד ומלת חובה קאי אדלעיל כלומר היתה חובה על המשכיל לעורר את שאינם משכילים עדיין כדי שלא ישאר בלא דת זמן רב עד שישכיל בעצמו: וההערה על שני ענינים עתה הוא מפרש חלקי ההערה: אחד מהם תקוע בשכל כו' כן הוא נטבע כל אדם בעל שכל כמו שידע ויכיר בין טוב לרע כן ראוי להכניע למי שמטיב עמו: והשני קנוי בדרך השמע כו' ויש עוד הערה אל האדם מה ששמע ולמד מההורים דהיינו מה ששמענו ממשה רבינו ע"ה אדון הנביאים איכה נעבוד את ה': אשר יגיענה אשר יגיע אותה הנביא ר"ל הורה אל ב"א:

פרק ב אך הצורך כו' זה מזה נפשו וגופו זה רוחני וזה גשמי והם רוצים להתגבר זה על זה ועצם של זה הפך זה: [הג"ה ומעצמים ויש מתעצמים פי' שהם מתעצלים בדברים הפוכים וזה הגירסא יותר נכון]: ונטע הבורא יתברך בנפשו כו' כבר כתב הרמב"ם בשמונה פרקיו שחלקי הנפש אף שהנפש היא אחת יש בה כמה כחות והם חמשה. הזן והוא הצומח. והמרגיש והמדמה והמתעורר והשכלי. והשכל הוא העיקר ושאר הכחות האלה נטע בה הבורא ית' כדי להנהיג את הגוף דאל"כ לא יהיה לגוף קיום והעמדה בעולם. ומסיים הרמב"ם שם ואם יתנהג האדם בכל כחותיו ולא ישתמש בהשכל הכל לבטלה אלא הם וזה"ש גם בלא דעת נפש לא טוב: וישאר המין האנושי על ענינו כדי שישאר מין האדם על האדמה דאם לא היה לו כח התאוה יפסיד ויתבטל מין האדם מן העולם לגמרי: ואם יפסדו אישיו אע"פ שהאישים ר"ל הפרטים מכל מין האנושי מתים רק זה מת וזה נולד ואעפ"כ יש קיום וישוב העולם בזה מה שיש להם כח התאוות והכוסף וההנאות הגופיות אבל אם לא היה להם הכח הזה לא יפרה ולא ירבה כו' ולא ישאר אפילו המין האנושי בכלל והיו הכל נפסדים. הר"ן: והרכיב הבורא בנפש האדם מדות כו'

פת לחם

פרק א נוצר עליו כמו נוצר עמו: בשורש בריאתו היא היצירה בבטן ותולדתו היא הלידה:

פרק ב שונים זה מזה בזה גשמי וזה רוחני: מתגברים זה על זה שטבע הגוף לימשך אחר הגשמיות וטבע הנפש מושך אחר הרוחניות וכל אחד מתגבר על חבירו ורוצה לכבוש אותו שימשך אחריו מפני שכל אחד צריך לסיוע חבירו: ומתעצמים בזה מתחזק לחמודות הגשמיות ומתעלם בהם וזה מתחזק לתשוקת רוחניות ומתעלם בהם נמצא שהם מתעצמים בדברים הפוכים וזה אומרו ומתעצמים זה הפך זה: יכסוף בהם לדברים כאשר יתנהג החי הגדל שיש בו כח הצמיחה

טוב הלבנון

פרק א ויש בין עת הראות הטובות על האדם ובין עת שישכיל הנה מעת שנולד האדם טובות ה' וגמולו נראים עליו. אבל העת שיוכל להשכיל טובות ה' עליו מצד העיון אינו רק לאחר שעמד על המושכלות להבין בחכמה לבחון גדולת הבורא וטובותיו עליו ושכלו נגמר עליו אשר לפיכך היו המעשים הטובים ואמונת הלבבות חובה מצד התורה:

פרק ב אל כל חלק מחלקי ההערה ר"ל התורה והשכל. ואינו די בההערה השכלית לבדה:

ומעצמים זה הפך זה עצם הגוף ועצם הנשמה: יכסוף ישתוקק: ויתחזק על ישוב העולם הזה ר"ל לבנות ולנטוע בכל מיני מעשים ומלאכות אשר מעשי ידיו הם מבלים אותו. ואע"פ שיש בזה מן השטות שמטריח עצמו על עולם שאינו שלו ודי לו שיטריח עצמו על ענינים היכולים להתקיים רק עד כדי קיום חייו. אך רק הוא מצד הטבע אשר נטע הבורא בלב בני אדם המועיל לקיום המין האנושי שאל"כ היה העולם חרב: ואם יפסדו אישיו ר"ל אע"פ שהאישים ר"ל דהיינו פרטי בני אדם מתים זה אחר זה עכ"ז העולם מיושב ומתוקן ומלא כל טוב. וכמעשה דהאי גברא בנטע חרוב אחד שבמסכת תענית שהשיב להשואל אותו מה לך להטריח עצמך בנטיעתו והוא אינו מוציא פירות עד אחר שבעים שנה וכבר זקנת. ואמר אני עולם מלא מצאתי כך אשאיר אותו אחרי: כל מיני החי הגדל כל מיני בע"ח הגדלים

וכחות יכסוף בהם כאשר ישתמש בהם למאוס בעמידתו בעולם הזה ויחפוץ להפרד ממנו והיא החכמה (כ"א ההכרה) השלמה. ומפני שהיו ההנאות הגופיות קודמות אל נפש האדם מנעוריו וצוותו בהם מתחלת ענינו חזק וגדול ונחוץ בם יותר הגבירה מדת התאוה על שאר מדותיו עד שגברה על השכל שנוצר עליו האדם ומחה מראות עינו ואבדו סימני חמודותיו והוצרך האדם בעבור זה לדברים שהם חוץ לו לעמוד בהם כנגד מדתו המגונה והיא התאוה להנאות הבהמיות ולהחיות בהם סימני מדתו המשובחת והוא השכל והדברים ההם עניני התורה אשר הורה בהם האל ברואיו דרך עבודתו על ידי שלוחיו ונביאיו ע"ה. והשני שהשכל הוא עצם רוחני נגזר מן העולם העליון הרוחני והוא נכרי בעולם הגופים העבים והתאוה אשר באדם מחוברת מכחות הטבע ומזג היסודות והיא בעולם יסודה ומעון שרשה מושכים אליה המאכלים כח ומחזקים אותה ההנאות הגופיות. והשכל מפני שהוא נכרי אין לו מחזק ולא חבר והכל כנגדו ומן הדין היה שיחלש ונצטרך לדבר שידחה בו מעליו גובר התאוה ושיחזקהו עליה והיתה התורה רפואה לחולה כזה מחליי הנפשות ומדוי המדות. ועל כן תמצא התורה מזהרת מהרבה מאכלים ולבושים ובעילות וקנינים ומעשים שהם מחזקים כח התאוה. וכן הוא מצוה במה שהוא עומד כנגדה מהדברים שהם הפכה והם התפלה והצום והצדקות וגמילות חסדים ולהחיות בהם סימני השכל ולהועיל האדם בם בעולם הזה ובעולם הבא כמ"ש דוד (תהלים קיט) נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי ואמר (משלי ו) כי

מרפא לנפש

הוא השכל וההכרה שעל ידו יכסוף לדברים עליונים ורוחניים ולא יחפוץ בגוף ובהנאותיו ורוצה להפרד ממנו מהגוף ומעוה"ז כי הוא כוסף לשורש שלו כטבע כל דבר הכוסף לשרשו: וצוותו בהם כו' והאדם יש לו חברה וריעות עם תענוגי עוה"ז מקטנותו. הגבירה מדת התאוה לכך גברה מדת התאוה על השכל כי השכל הוא ילד מסכן והתאוה שהוא היצה"ר הוא זקן וכסיל מאחר שבא קודם ליצר טוב: לדברים שהם חוץ לו כו' ר"ל ולכך צריך האדם לדבר אחר שאיננו דבק באדם להיות לו עזר וסיוע מחוץ: והיא התורה שעל ידה יוכל להלחם מנעוריו עם התאוה ולהחיות את השכל שיהיו כל עניניו על דרך התורה והשכל וטובים השנים מן האחד. כמו שאמרו חז"ל בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין: והשני שהשכל הוא עצם רוחני כו' כמו שאמר ויפח באפיו נשמת חיים והיא הנשמה שהיא מעולמות העליונים וכלולה מכל בחינת העולמות העליונים ויש בה מאתים ושמונה וארבעים אברים ושלש מאות וששים וחמשה גידים רוחניים ולכך נבנה הגוף גם כן בציור הזה כאומן שעושה מלבוש כמדת האדם והגוף שהוא עפר מן האדמה נתמזג ונתחבר מכל הד' יסודות ומנפשם וזה נקרא נפש היסודות ועליה שוכן השכל או הנשמה והשכל אינו נהנה מהנאות הגופיות ולכך אין לנשמה מחזיק וחבר בעוה"ז וכל הנאות הם כנגדו והנפש הזו נקראת נפש הבהמית הוא ממוצע בין הגוף והנשמה כמו שנתבאר זה היטב בספר שערי קדושה ובספר ר"מ אלשיך עיין שם: ושיחזקהו עליה ולחזק השכל על התאוה: והיתה התורה רפואה כו' לחולים התאוה ושלא תתגבר על השכל ולכך תמצא בתורה שמזהרת מכמה מאכלים את זה תאכל וזה לא תאכל וכו' כדי שלא יחזק כח התאוה: וכן הוא מצוה וכן האדם הוא מצווה שיתנהג בהיפך מה שהוא כנגד התאוה: נר לרגלי דברך כמו נר שהוא מדחה החושך ועל ידי זה יוכל לראות מה לעשות כך התורה היא מאירה

טוב הלבנון

הגדלים שאף בבע"ח טבע נטועה לאסוף ולצבור יותר מכדי צרכם. וכמו שאנו רואים ממעשה הדבורה בדובשה וזולתה ממיני בע"ח: וצוותו חבורו: על השכל שנוצר עליו וכו' ר"ל שנולד בשבילו: סימני חמודותיו אותות השכל אשר בו: ומעון שרשה כלומר דירת שרש שלה. ומעון מל' מעונה: גובר התאוה הסבה המגברת התאוה על השכל: ומדוי המדות מל' מדוי מצרים: וכן הוא מצוה במה שהוא כנ"ל: נר לרגלי

פת לחם

הצמיחה והגידול: חזק בכחו וגדול בכמותו ונחוץ פירוש מסיר בתנועותיו: סימני חמודותיו הם המדות המעולות הנראות בפועל שהם סימנים על הכחות החמודות שבשכלו: לדברים שהם חוץ לו היא התורה שאינה נטועה בקרב האדם כמו השכל: ולהחיות בהם כלומר להוציאם מכח אל הפועל וקרא זה בלשון חיים לפי שהמדה שהיא בכח היא בלי תנועה כדבר מת וכשמוציאם לפועל נעשית בעלת תנועה כחי: נגזר נחתך ונלקח משם: מכחות הטבע הוא הטבע האנושי הכולל ואח"כ זוכר מזג הד' יסודות ונמצא ביסוד התאוה הוא בזה העולם וזה אומרו והיא בעולם יסודה ואמר יסודה ומעון שרשה שיסוד נקרא הדבר שזה נבנה עליו והוא נגד טבע האנושי שהרי על ההשתרכות ההכרחיות לטבע האדם התאוה בונה התשוקה לתולדות ונמצא שטבע ההכרח הוא לה במדרגת יסוד ואמר מעון שרשה לפי דירה על מזג היסודות שהרי בהם מושב כח התאוה ודירתו ואמר מעון שרשה שהכח התאוה שהוא בכח הוא הבורא לתנועות התאוה היוצאות לפועל והבן כל זה: המאכלים על כח הזכר והנאות הגופיות הוא העונג שהאדם מתענג והנאה מחזקת כח התשוקה והוא התאוה בפועל המחזקת ומתאמצת להשיג התשוקה: מחזיק הוא הדבר הנותן כח בזה וחבר הוא שאינו נותן בו כח בפועל רק כל חבר הוא סיבה לתוספת כח כמאמר ז"ל טינה דמדלי אינב וכו' וכן בכל דבר כידוע לחוקרים: והכל כנגדו דהדרגא כל הנאות הגשמיים הם מתנגדים לו: מדוי הנפשות בפעולה המצות ומדוי המדות המדות השמיים במלת ומדוי בפתח: שהם מחזקים בה התאוה אף שאין צריך בלבושים הלבושים שאינם בתורה זולת שעטנז ואין בו חיזוק התאוה אפשר כוונתו כי הוא יתי' יודע שזה הלבוש מסוגל לדביקות השטן בהאדם בכן אומרים דורשי רשומות במלת שעטנז הוא שטן עז ואין חיזוק התאוה גדול מזה: במה שהוא עומד כנגדה שהוא מצווה לעשות ולעסוק בדברים העומדים כנגד התאוה דהיינו אותן הדברים שהם הפכה: התפלה היא היפך תאות ההפקר והבלות ופריקת עול המלכות בנבלים כד"א אמר נבל בלבו אין אלהים והצום הוא היפך תאות המאכל והצדקה היא היפך תאות הרבות הקנין וגמילות חסדים הוא הפך הקנאה ואהבת הרע לבני אדם כמו שנאמר כי לא ישנו אם לא ירעו וכו': ולהחיות בהם כו' להמשיך כחות השכל מהמלאכי השרת ויהי מהלון: נר לרגלי בעוה"ז שהאדם

נר מצוה ותורה אור ונאמר (קהלת ב) וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. והשלישי כי התאוה משתמשים בה תדיר במזון הגוף ולא תרפה מהעבודה לילה ויום והשכל אין משתמשים בו אלא במה שהוא מפיק לתאוה. ומן הידוע שהכלים שמשתמשים בהם תמיד על דרך הטבע מוסיף תקונם ומתחזקים מעשיהם. וכאשר ימעט שמושם יפסדו ויחלשו מעשיהם והדין נותן שתחזק התאוה מפני שמשתמשים בה תדיר ויחלש השכל מפני מעוט השמוש בו והנהגתו על מה שהוטבע עליו והצריך הדוחק למציאות ענין שאין משתמשים באמתתו מאברי האדם ותאותיו הבהמיות מאומה. אבל משתמשים בה בשכל הניצל מגובר התאוה עליו היא התורה אשר בהשתמש השכל בה יחזק ויזך ויזהיר וידחה מעל האדם הסכלות הגוברת על נפשו המונעת אותו מראות הדברים על אמתתם ומהניחם על מכוניהם כמ"ש (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים. והתחייבה מאשר זכרנו הערת האדם בדרך התורה הכוללת המצות השכליות והשמעיות לעלות בהם אל העבודה אשר האדם חייב בה מדרך הראיה השכלית אשר היא תכלית הענין המכוון בו בבריאת המין האנושי בעולם הזה:

פרק ג אך גדר העבודה ובאור חלקיה ומעלות כל חלק מחלקיה הוא שגדר העבודה

מרפא לנפש

לאדם ואז יוכל להשתמש בהשכל שלא יהיה עם מראות עיניו: והשלישי כי התאוה כו' ולא תרפה לא תפסוק עבודתה מלהשתמש תמיד בהנאות הגופיות: והשכל אין משתמשים בו אלא במה שהוא מפיק לתאוה רצה לומר מה שהוא כנגד התאוה והפכה כלומר שאין משתמשין בשכל רק בלימוד התורה ותפלה וכיוצא בהם דברים שהם כנגד התאוה ודברים האלה בודאי מועטים נגד מה שמשתמשין בתאוה תמיד: מפיק מלשון מוציא כמו יפיק רצון מה': ומן הידוע שהכלים כו' על דרך הטבע דוקא הכלים הפועלים על דרך הטבע: מוסיף תקונם בתשמיש בהם תדיר אבל לא הכלים הנעשים בהם מלאכה כי הקרדום יתקלקל כשמשתמשין בו הרבה וזה שאמרו הרגל נעשה טבע עכ"ל מ"ה. לכן צריך האדם שימלא די שיהיה לעזר להשכל שאין משתמשים בדבר ההוא רק בשכל הניצל מגובר התאוות והיא התורה שאין משתמשים בתורה רק כאשר ישליך מעליו כל גלולי תאוות עולם הזה עכ"פ בעת ההיא כמ"ש תורת ה' וגו' ועיין לעיל מה שכתבתי פירוש זה הפסוק מבעל העיקרים: אשר היא תכלית הענין המכוון כו' כי הכוונה לבא בעי והעיקר מכל העבודות הוא כדי לאהבה וליראה אותו יתברך ולקיים שויתי ה' לנגדי תמיד כמו שיתבאר בשער האהבה באורך ועי' בחשבון כ"א דברים אלו באורך ובביאור ותבין וכן כתב במורה חלק שלישי פרק נ"ג עיין שם:

פרק ג אך גדר העבודה (פי' שורש העבודה) מה היא העבודה הנכונה שאין בה פרץ כמ"ש בריש שער היחוד ע"ש: ובביאור חלקיה לבאר כל חלק מחלקי העבודה הנזכר: ומעלות כו' כי כל חלק יש לה מעלה על האחרת כמו שיתבאר: הוא

פת לחם

שהאדם נקרא בו הולך ואור לנתיבתי בעוה"ב: במה שהוא מסופק לתאוה צריך לגרוס במה שהוא מפיק לתאוה כלומר שע"י השכל הוא מוציא לפועל הדבר שהוא מתאוה וכן הוא בדפוס מנטובה: מוסיף תקונם תיקון הכלי וע"י כך מתחזקים מעשיהם שיעשו בהם עוד וכן בהפך יפסדו הכלים ויחלשו מעשיהם שיעשו על ידם: והנהגתו על כו' שאף שמשתמשים בו במה שהוא מפיק כנ"ל אין זה אלא תשמיש הנאות לו בטבעו שהוא רוחני ומטבעו להשתמש בו בדברים רוחניים ולא גשמיים: והצריך הדוחק פירש הדוחק הצריך להיות נמצא ענין כו' והיא התורה שצריך הה"א בחיר"ק: שאין משתמשים באמתתו בתשמיש האמת שבו שהרי באמת יש משתמשים בכתרה של תורה גם לדברים גשמיים ועושים אותה קרדום: יחזק מחולשתו: ויזך יהיה זך להשתמש בו בפועל טוב וברר לבב: ויזהיר נגד סור מרע שיהיה נזהר מפועל רע: מראות הדברים על אמתתם בשלמות העיון ומהניחם על מכוניהם בשלימות המעשה בפועל: משיבת נפש ממבוכתה וסכלותה: תורת ה' כו' פרט ארבעה דברים נגד ארבעה דברים שזכר למעלה שמשיבת נפש הוא נגד מה שאמר למעלה יחזק מחולשתו כי לשון משיב נפש יורה ע"ז ואמרו מחכימת פתי הוא נגד מה שאמר למעלה ויזך שהשכל יהיה זך ע"י התורה משמרי הפתיות ובאמרו משמחי לב כוון על מה שאמר למעלה ויזהיר שהשמחה היא התפשטות הכח הפנימי לחוץ כידוע וזה נקרא זוהר בעברי כמד"א והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ובאמרו מאירת עינים הוא נגד מה שאמר וידחה מעל האדם הסכלות שהרי הכסיל בחושך הולך ואין אורה כעורון הסכלות הגובר כמו שאמר המונעת אותו מראות הדברים על אמתתם:

טוב הלבנון

לרגלי דברך ואור לנתיבתי התורה מאירה כנר בעה"ז איזה דרך יפנה בעבודתו. ולעוה"ב היא כאור להורות נתיב לנשמתו לילך באור פני מלך: לא תרפה מהעבודה לילה ויום ר"ל התאוה שהוא האכילה והשתיה והשינה. אינה עוזבה פעולתה מיום עד לילה: במה שהוא מפיק לתאוה מה שהוא מוציא ממנו תאות הגופניות מאחר שהשכל והתאוה הם דברים מתנגדים ומפיק מלשון ויפק רצון מה' (משלי ח'): ע"ד הטבע מוסיף תיקונם אברי הגוף כשמשתמשים בהם תמיד הם מתחזקים ובהפסק שמושם הם נחלשים כנודע לחכמי הטבע. שאם יהיו עיני האדם סגורים זמן ארוך תחלש אור הראות וכן שאר חושים. ואף הידים והרגלים אם ינוחו מפעולתם יחלשו מאד: והנהגתו על מה שהוטבע עליו. ר"ל שממעט להנהיג עיון שכלו להשתמש בו בענין שטבעו כן: והצריך הדוחק כלומר לפיכך הצריך ההכרח להמציא ענין תשמיש תדיר לשכל והיא התורה: ויזך ויזהיר יהיה זך ומאיר ע"י עיון התורה וע"ד שאמר הכתוב אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה (קהלת י') ר"ל כמו שהברזל אם אין משתמשים בו ומחדדים פניו הוא כהה ואינו חד ומעלה חלודה כן דרך החכמה:

פרק

כניעת מי שמטיבין לו למטיב בטובה שיגמלהו על טובתו כפי יכלתו. והכניעה נחלקת לשני חלקים. האחד כניעת רהות ויחול בהכרח וחזקה. והשני כניעת חובה ודין לגדל ולרומם למי שנכנעין לו. אך החלק הראשון הוא הכניעה לאל שתהיה מצד ההערה הקנויה אשר זכרנו שחיובה מדרך הגמול והעונש בעוה"ז ובעוה"ב. אבל החלק השני הוא הכניעה אשר תהיה מצד ההערה התקועה בשכל והנוצרת בטבע האדם בהקשר נפשו עם גופו ושתי הכניעות משובחות מביאות אל דרך ההצלה בעולם המנוחה אלא שאחת מהנה גומרת לחברתה ומעלה שעולים ממנה אליה והיא הערת התורה והכניעה שתהיה מהמת הערת השכל ודרך הראיה קרובה אל האלהים ורצויה יותר לשבעה פנים:

אחד מהם שהעבודה שתהיה מהערת התורה אפשר שיהיה האדם מכוון בה לש"ש ואפשר שתהיה כונתו לתנופה ולשבח ב"א וכבודם בעבורה כי שרשה מוסד על התוחלת והרהות אך העבודה שהיא מצד הערת השכל לא תהיה כי אם מיוחדת לש"ש לא יתערב בה שום חונף ולא זיוף מצד שיתפאר בה כי אינה מיוסדת על תוחלת ועל הרהות אך היא מצד החכמה והידיעה במה שהנברא חייב לבורא מן העבודה:

מרפא לנפש

ומפרש שגדר העבודה הוא כניעת מי שמטיבין לו שיהיה נכנע מי שמקבל הטובה: למטיב בטובה למי שהטיב עמו טובה: וכמה יכנע לו כלומר כמה יראה לו הכנעה: שיגמלהו על טובתו כו' כל מה שביכלתו לגומלו: והכניעה היא על שני חלקים הם שני חלקי העבודה שזכר: האחד כניעת רהות ל' אימה ופחד כמו אל תפחדו ואל תרהו כלומר שנכנע מחמת יראה ועונש: ויחול שהוא מיחל ומצפה לשכר טוב: בהכרח וחזקה שהוא מוכרח להכנע: והשני כניעת חובה ודין שהוא חיוב והדין נותן שראוי ונכון להכנע לזה שמטיב אף בלי מורא והכרח: ההערה הקנויה היא התורה כמש"ל פ"א: מדרך גמול ועונש כי כל התורה בנויה על יסוד זה שמענים לרשעים ונותן שכר טוב למקיימה: בהקשר נפשו עם גופו בעוד שנפשו קשורה בגוף שהאדם ישכיל מעצמו שראוי להכנע למטיב כנ"ל: אלא שאחת מהנה היא הערת התורה כמו שמסיים: גורמת לעלות אל הערת השכל כמו שיתבאר:

אחד מהם שהעבודה כו' אפשר שיהיה כו' ואפשר שתהיה כונתו לתנופה כו' ר"ל לא בודאי שיעבוד לעולם לתנופה רק שנמצא כן על הרוב העובדים את ה' מחמת הערת התורה לבד כוונתם לתנופה ולשבחן של בני אדם מאחר ששורש התורה מיוסד על התוחלת כמה שכתוב כמה פעמים והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם וגו' וכתיב אם בחקותי וגו' וכמה קללות ועונשים אם לא ישמעו והם הכל דברים השייכים לגוף וכל עוד שלבו אינו שלם עם ה' אלהיו לעבוד מחמת עצמותו וגדולתו ועובד רק מחמת הלמוד בתורה לבד הוא נוטה לפעמים לתנופה ולשבח בנ"א ג"כ כאשר שעיקר כוונתו הוא לתועלת עצמו ויחשוב בלבו מה לי תועלת מהש"י או מבני אדם מאחר שלכבוד עצמי הוא דורש אבל אם האדם עובד ה' משכלו מה שהנברא חייב לבורא יתברך א"כ בודאי אינו עובד מחמת שום שכר ופרס מרבו אבל הטעם באמת נמי מיוסד התורה על יסוד שכר ועונש הוא מבאר הותם לפנינו בשבעה מעלות שיש לתורה יותר על השכל כמו שיתבאר: מצד שיתפאר בה שיתפאר האדם בעבודתו כי אינה כו':

טוב הלבנון

פרק ג רהות פחד ומורא. מל' אל תפחדו ואל תרהו (ישעיה מד): ויחול תוחלת השכר: בהכרח וחזקה ר"ל שזאת הכניעה באה מצד מורא התקוה ר"ל דבר המיועד לבא שהוא השכר והעונש שהוא כואב על שיגיע לו תמורת השכר עונש. ודברים אלו מכניעים אותו בהכרח ובחזקה כשמתבונן ההפך שהוא בין קבול השכר או תמורתו העונש: בהקשר נפשו מחמת שהנפש קשורה אל הגוף השכל אשר בנפש גורם הכנעה לגוף: שאחת מהנה גורמת לחברתה ר"ל שהכנעה שהיא מצד יראת העונש ותקות הגמול הבאה מצד התורה. גורמת להכנעה הבאה מצד השכל. כי בטרם שיהא האדם ישר בעיון שכלו לא היה יכול לעמוד בפני תאותיו המתגברים על השכל מצד טבע האדם וכמה שזכר לפני זה. ורק אחר שהכניעו תאותיו מצד התורה גורם לו שיעלה להכנעה שהיא מצד השכל והיא כסולם אליה: והכניעה וכו' ר"ל אעפ"י שזו שמצד התורה היא קדמה אליה בזמן ובטבע. עכ"ז הכנעה הזו היא יותר רצויה בפני האל: כי שרשה מוסד על התוחלת והרהות ר"ל ששורש ההכנעה היא מיוסדת על יראת העונש ותקות השכר מהאל ית' לפיכך אפשר שישתתף ביראתו ותקות שכרו יראת האדם ותקות שכרו כפי ההרגל.

פת לחם

פרק ג כניעת מי שמטיבין כו' שמי שמטיבין לו כלומר המקבל הטובה יראה הכנעה למטיב לו ובמה יראה לו ההכנעה במה שהוא גומל לו טובה כפי יכלתו: כניעת רהות לשון יראה מן העונש ויחול הוא ההפך שהוא מיחל לקבל גמול טוב על יראתו: בהכרה וחזקה נגד רהות אמר הכרח כי יראת העונש מכריחו בטבע להיראה ונגד היחול לגמול אמר לשון חזקה שתשוקת השכר מתחזק עליו בטבע: גורמת לחברתה שע"י כניעת היראה נפשו מזדככת ואז יופיע עליו אור השכל ולפי שיש דבר גורם לדבר שוה לו או קטן ממנו אמר שכאן כניעת היראה היא מעלה שעולים ממנה אל כניעת השכל וא"כ כניעת השכל היא למעלה: שרשה מוסד על כו' ואחר שכל מגמתו על תשוקת השכר וטובת עצמו ובהפך לברוח מן העונש א"כ כשזדמן לו איזה תקוה טובה בעוה"ז כמו שכר בני אדם או שבחם אותו או קבלת הכבוד מהם יפנה לבו לזה כי מה לו שכר עוה"ב או עוה"ז לא כן הערת השכל שאין מגמתם לשום תקוה לטובת עצמו כלל ופרט שלשה דברים תנופה ושבח בני אדם וכבודם נגד מחשבה ודבור ומעשה שבמלת תנופה כוון על מי שכוונתו להתגדל ולהתחשב בלבות בני אדם ושבח הוא בדבור שיהיו בני אדם מדברים זה עם זה ומספרים שבחו וכבוד הוא בפועל שמעשה שיחלקו לו כבוד בפועל ושלשה דברים האלה גורמים זה לזה: החכמה מתוכת הכניעה למטיב

והשני כי עבודה שהיא מהערת התורה לא תהיה אלא אחר היחול בגמול והרהות בעונש ואשר תהיה מהערת השכל לא תהיה כי אם לנדיבות הנפש ורצונה להשתדל בכל יכלתה בעבודת אלהים לשמו אחר ידיעה והבנה כי הנפש לא תתנדב במה שיש לה אלא אחר שיתברר לה שהתמורה עודפת עליו והוא רצות האל אותה: **והשלישי** כי העבודה שהיא מן התורה בלבד יהיה הנראה ממנה על האברים מן המעשים הטובים יותר ממה שהוא צפון בלב מעבודת האלהים והעבודה שתהיה מן השכל הצפון בלב כפלים ממה שנראה ממנה על האברים והם חובות הלבבות: **והרביעי** כי העבודה שהיא מן התורה כמבוא אל העבודה אשר היא מן השכל והיא כגרגיר הזרוע והתורה לה כעבודה לאדמה וחרישתה ונקיתה והעזר שהוא מן האלהים כממטר המשקה אותה ומה שהיא ממציאה ומצמחת במה שיתקיים

מרפא לנפש

והשני כי העבודה כו' לא תהיה אלא אחר היחול כו' ר"ל אם לא למד התורה והשכר ועונש שבה לא היה האדם מתעורר מעצמו לעבוד ולעשות המצות הכתובות בתורה רק אחר שמיחל בגמול ויראה מעונש ואחר שנתעורר בתורה אינו עובד ע"מ לקבל פרס כמו שאמר בפנים הראשונים וזהו ההפרש שבין הראשון לשני שבשני הוא במדרגה ובמעלה יותר מהראשונה אבל אם עובד את ה' מחמת הערת השכל אינו צריך שיעוררהו השכר והעונש רק הוא מתנדב מעצמו ומרצונו להשתדל בכל יכלתו בעבודת ה' בהתלהבות גדול: וזהו אחר ידיעה ר"ל שידע את ה' וגדולתו ורוממותו: והבנה ואף גם שהוא מבין ומכיר למי ראוי לעבוד וכי האדם חסר מכל והשם יתברך מושל בכל ואחר התעוררות לעבוד ה' יתברך כמו שזכר בשער ע"ה פ"ג ע"ש. אבל בלא ידיעה והבנה לא תבא הנפש לעולם למדרגה זו לעבוד את ה' באהבה ורצון טוב: כי הנפש לא תתנדב במה שיש לה ר"ל לעבוד עבודה הרמה הזו: רק אחר שיתברר לה שהתמורה עודפת עליו ר"ל שתדע שתשיג תמורת עבודתה והשתדלותה דבר שהוא עודף וטוב לה יותר אלף פעמים מעבודתה: והוא רצות האל אותה שתכיר בדעתה שבזה תשיג שהבורא יתברך רוצה בה ואוהב אותה כאב את בן ירצה כמ"ש בסוף ההקדמה שאהבת רצונו ויראת מרונו שמה תכלית הטוב והרע וכ"כ עוד כמה פעמים עיין שם והוא עיקר השכל להשיג רצונו יתברך שאין כוונתו לקבל שום פרס רק לעשות רצונו יתברך. להבין הדבר הזה על בוריו ראוי להעתיק דברי רבינו תם בספר הישר שער ה' וז"ל ואחרי אשר הגענו עד התכלית אשר היא כונת עבודת האוהב דהיינו השגת רצון האל יתברך ולהדבקו בו שזכר לפני זה נאמר כו' עד והנני מפרש לך כי אין תועלת גדולה כאהבת הבורא לאדם ובאהבת הבורא נכלל כל הגמול הטוב ואין לנו לחקור איך יהיה גמול הטוב אך על המשכיל מלה כוללת שיש גמול טוב לעולם הבא על מעשה טוב ועונש על הרשעים כו' עיין שם כי לאורך דברים נמנעים:

והרביעי כי העבודה כו' כמבוא אל העבודה כו' שעל ידי לימוד התורה מגיע את האדם שיעבוד את ה' ביראה ואהבה פנימית שהיא עבודה השכלית והתורה היא הפתח שבו נכנסים לדירה שהיא עבודה השכלית שהוא עיקר כמה שאמרו חכמינו ז"ל חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד כמו שפירש רש"י ע"ש הרי שהמשילו התורה לפתח והיראה לדירה: והוא כגרגיר הזרוע ר"ל הערת השכל תקוע ומושרש בלב האדם בכח רק שצריך האדם לעבדה ולשמרה בתורה ובמצות ולהוציאו מכח אל הפועל כמו שצריך הגרגיר לעבודה ולנקותה שלא תצמיח קוץ ודרדר כן צריך השכל הטוב לעבודת התורה שיתנהג בדרך הישר דהל"כ יצמח השכל דעות רעות בלתי נזדקות וסברות כוזבות כמו דעות הפילוסופים וכיוצא כמו שהאריך בזה בספר הכוזרי והוא יסוד ספרו שנתמד ע"ש. וכ"כ ר"ת בספר הישר כמה פעמים. והמחבר לקמן בשער יחוד המעשה פרק ה' וזה לשונו ונאמר כי החכמה כו' ע"ש: והעזר שהוא מן האלהים כו' כי אע"פ שהאדם בוחר בטוב צריך לעזרת האלהים להוציא מחשבתו הטובה למעשה והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והוא הבחירה שהוא ביד האדם ולא יותר וכ"כ לקמן כמה פעמים: ומה שהיא ממציאה

פת לחם

והידיעה מה הם הטובות ומי המטיב: היחול בגמול והוא דבר אחר שאף אם לא יהיה בה כוונת חונף רק לשם שמים אמנם הוא עובד על מנת לקבל פרס ואם פרט היחול קודם הרהות כפי שבא בתורה שהברכות קודמין לקללות: לנדיבות הנפש ורצונה שיש נדיבות לא ברצון כמו שמתנדב לפזר ממונו להוציא ממסגר אסיר אחר שבאמת הוא נגד רצונו ביותר היה רוצה שלא יצטרך לכך לזה אמר מנדיבות הנפש ורצונה: אחר ידיעה והבנה לא ברצון מסולת שאינו קנין מעלה: רצות האל אותה שתהא לרצון לפניו במעשיה: יותר ממה שהוא צפון כו' שהרי כוונתו על הגמול ואע"כ כוונתו לצאת ידי חובתו כפועל המעשה ואין לבו שלם כ"כ שהרי אם היה אפשר לו להשיג הגמול בזולת המעשה היה נוח לו: כפלים כו' שהרי אין כח האדם לעבוד בוראו כפי חיוב השכל: ונקותה שמנקין אותה מן העשבים

טוב הלבנון

פנו: אחר היחול בגמול והרהות בעונש ולפיכך הרי הוא כעושה באונס ואין פעולתו שלמה והוכר תמיד שהכבר יצא ידי חובתו: לא תתנדב במה שיש לה ר"ל כי אם הנפש תעשה הדבר לא מפני העונש והגמול רק בנדבה גרידא. כמו שתאמר שאדם נותן מתנה לחבירו באהבתו שאוהב אותו לא מפני יראה ממנו או מקוה לשכר בודאי אין זה רק שהנחת רוח אשר לו ממה שהמקבל רוצה במתנתו שקול עליו נגד מתנתו שנתן לו ויותר. כן העובד האל מאהבה זה שהאל רוצה עבודתו היא תמורת עבודתו וזה העובד בוחר בתמורה זו יותר מטלחת עבודתו: יהיה הנראה ממנה על האברים ר"ל כי המעשים הטובים שהם מצד התורה. וסיבתם הוא יראת העונש ותקות השכר. הנה האדם לא יצייר לנפשו עונש ושכר רק בגשמיותו ובגופו כפי אשר לו ההרגש בחייו וכך יהיה בהם עבודתו. משא"כ העובד מן השכל ומאהבה. זה מצוייר אצלו ברוחניותו לפיכך כל עבודתו הוא ברוחניותו. והבן זה: והם חובות הלבבות ומאחר שהלב יסוד האדם עבודתו יותר מעולה ג"כ: כמבוא אל העבודה כפתח והדרך אל העבודה: כגרגיר הזרוע כלו' היראה שתקועה בלב האדם מצד השכר והעונש היא כגרעין אחד שזורעין אותו. והלב שבאדם משל לשדה. והתורה כעבודה לאדמה. והיא החרישה כי היא מלמדת את הלב על איזו הענינים עונשין ועל איזו הענינים מקבלים שכר: והעזר שהוא מן האלהים המסבב מאותיו הגופניות המתנגדים לתורה. דומה למטר: ומה שהיא ממציאה ומצמחת ר"ל אחר

שגדלה

בלבבות מעבודת האלהים לשמו לא ליחול ולא לרהות כמו שהזהירו הז"ל עליו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו' ויהי מורא שמים עליכם :

והחמישי כי מצות התורה ישו תכלית למספרן והן מגיעות עד סך ידוע והוא תרי"ג מצות אך מצות השכל כמעט שאין להם תכלית כי בכל יום יוסיף האדם דעת בהן וכל אשר תוסיף הכרתו ויבין טובות האלהים ועוצם יכלתו ומלכותו יוסיף להכנע לו ולהשפל לפניו . ועל כן אתה רואה דוד ע"ה מתחנן אל האלהים להעיר אותו עליהן ולהסיר מסך הסכלות מעל עיניו כמ"ש (תהלים קיט) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך הורני ה' דרך חקיך וגו' הדריכני בנתיב מצותיך וגו' הט לבי אל עדותיך וגו' ואומר (שם) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד . ר"ל כל מה שאנו חייבין מעבודתך אל התמדת טובותיך אין קץ לו מפני שאין קץ לאופני טובותיך עלינו . וכבר נאמר על קצת הפרושים שהיו כל ימיהם בתשובה מפני שהיו מחדשים בכל יום תשובה בעבור תוספת הכרתם בגדולת האלהים בכל יום וקצורם במה שהם חייבים לו מן העבודה בשעבר כמ"ש דוד ע"ה (שם יט) יום ליום יביע אמר וגו' ואומר (שם קיט) פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך :

והששי כי העבודה שהיא מן התורה היא ביכולת האדם כשהוא מכוון בה ומזדמן אליה איננה נמנעת מטבקשה אך העבודה שהיא מן השכל לא תגמר לאדם אלא בכח גדול ועזר מאת האלהים יתברך כי יכולת האדם קצרה מהשינה ועל כן אתה רואה דוד ע"ה משיב תמיד התחנה לאל לעזרו עליה באשרי תמימי דרך :

והשביעי כי העבודה כשהיא מן התורה בלבד אין אדם בטוח בעצמו שלא יכשל בה כי כח התאוה אורב לה ומצפה העתות שהוא מתעלם ממנה אבל העבודה שהיא מהערת השכל בטוח הוא מהכשל בה ומחטוא כי הנפש אינה נמשכת אליה אלא לאחר המית תאות הנופות והגברת השכל עליה ושמושו בה כחפצו ורצונו ועל כן היא עבודה מובטחת מהכשל בה ובעלה שמור מן החטא כמ"ש הכתוב

מרפא לנפש

ומצמחת כו' שהיא ההלכה מכל עמלו מה שהרם וזרע כו' כדי שתצמיח תבואה טובה מבורכת כן העיקר והתכלית מכל הלימוד והעבודה הם העובדה לשמו יתברך לבדו לא לבוא גמול ועונש אפי' בעוה"ב רק שהעבודה הזאת היא עיקר הכל : כמאמז"ל אל תהיו כעבדים וכו' ויהי מורא שמים עליכם ולא הוא מורא אחרת פירשתי לעיל בהקדמה :

והחמישי כי מצות כו' לכל תכלה ראיתי קץ פירשתי לעיל בהקדמה : וכבר נאמר כו' ר"ל שהיו חושבים על מה שקצרו מהעבודה בימים שעברו אע"פ שלא חטאו רק על מה שלא הוסיפו העבודה לשעבר כראוי :

והששי כי העבודה כו' לא תגמר לאדם אלא בכח גדול כו' וכי העיקר מכל העבודה הוא שיהיה האדם שלם ויהיה עם ה' תמיד בנגלה ובנסתר בשבתו ובקומו וכל מעשיו הם עבודה אפילו עניני גופו וכל צרכיו יהיה הכל לשם ה' יתברך כמ"ש דוד שויתי ה' לנגדי תמיד והדבר הזה אין בכח האדם עד שיעזרהו הבורא יתברך להשיגה והוא אחר שישתדל האדם לעשות מה שביכלתו לעשות ויתפלל אח"כ להוסיף עליו בתפילות ובריזות יעזרהו הבורא יתברך מה שהוא למעלה מיכלתו כו' ועיין לקמן בחשבון הי"א כל הדברים האלה באר היטב :

והשביעי כי העבודה מן התורה בלבד כו' ומצפה העתות כו' ר"ל בעת שאינו לומד ואינו מתפלל אז כח התאוה מתגבר עליו כשהוא מתעסק בעסקי הגוף : אבל העבודה כו' בטוח הוא שלא יחטא : כי הנפש אינה נמשכת אליה ר"ל לעבוד את ה' בעבודת השכל אלא לאחר שהמית התאות הגופניות ואחר שהכיר גבר השכל על גוף האדם ע"כ אין מקום ליצה"ר על המתגבר עליו והדברים ארוכים וכתב בספר הכוזרי בריש מאמר ג' שהוא כמושל במדינה מתנהג בחושיו וכחותיו בצדק ובדרך

טוב הלבנון

שגדלה והצליחה וגם עשתה פרי . מעתה נתקיים העבודה בלבו מצד האהבה לא מצד השכר והעונש בלבד . אמור מעתה שהעבודה שהיא מצד השכל עודפת על העבודה שמצד היראה כמו שיעדיף הצמח מן הגרגיר הזרוע : כמו שהזהירו חז"ל ר"ל אז יבין מאמר חז"ל : אל תהיו כעבדים כבר פירשתי זה בראש הקדמת המחבר : בכח גדול וא"כ היא רצויה יותר לפני הא-ל. וכמאמר האומר לפום צערא אגרא : ועזר מאת האלהים גם שהא-ל מסייעו עליה ודאי שהיא יקרה בעיניו והטובה לפניו יותר : אלא לאחר המית תאותו הגשמית כנ"ל. ור"ל לאחר שהמית התאות

פת לחם

הרעים ומן צרורות האבנים : אין קץ לו ולפי דבריו יהיה פי' רחבה מצותך חיוב קבלת מצותך : ובקיצורם פי' תוספת הכרתם בקיצורם : יביע מלשון מעין הנובע שאין תכלית למימיו : מכוון בה תושב מחשבה לקיים אותה כשתזדמן לו ומזדמן אליה אח"כ כשמגיע זמנה : משיב תמיד לשון השבה על התמדת התחנה פעם אחר פעם : העתות שהוא מתעלם כלומר אף שבעת עסקו בה תגן עליו ומצילתו ממכשול כידוע בדברי חז"ל אעפ"כ אולי בעת מן העתים יתפרש ממנה ואז יתקן כח התאוה לנגדו להכשילו : מהכשל בה בעבודה שלא תעלה בידו בשלימותה ומחטא בעבירה : ושמושו בה בתאוה כהגלו בהיכות ורצונו בכמות

(משלי יב) לא יאונה לצדיק כל און אך מעלות התורה צריך שאבאר מהם מה שיזדמן לי ואומר כי הענינים המצריכים להערת התורה גם כן הם שבעה:

אחד מהם כי האדם מחובר (ס"א מורכב) מנפש וגוף ובמדותיו מה שיביאהו להתמכר להנאות ולשקוע בתאות הבהמיות ולנתק קשר השכל מעליו ויש בו מדות שיביאוהו למאוס בעולם ולהניח ישובו מפני התהפכות עניניו בו והתמדת הפגעים והיגונות עליו ולנטות אל עולם השכל העליון. ושתי העצות אינם משובחות מפני שהאחת מביאה להפסדת סדר העולם והשנית מביאה להפסדת עניני האדם בעוה"ז ובבא. ומחמלת הבורא יתעלה ועוצם טובתו על האדם שחננו מה שיתקן בו עניניו ויכונו בו דרכיו בשני העולמים בסדר אמצעי בין השכל והתאוה והיא התורה הנאמנה השומרת הצדק בגלוי ובנסתר שמרחקת האדם מתאותיו בעוה"ז ושומרת לו גמולו באחריתו כמ"ש הכתוב (משלי כב) הט אזנך ושמע דברי חכמים וגו' כי נעים כי תשמרם בבטנך וגו' להיות בה' מבטחך הודעתיך וגו' הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשלחיך:

והשני כי הערת השכל איננה נוררת חיובי מעשה עבודת האלהים מתפלה וצום

מרפא לנפש

כיהרה כמו שכתוב ומושל ברוחו מלוכד עיר ע"ש באורך ובשמונה פרקים להרמב"ם ובסוף ספר מורה נבוכים: **אך מעלות התורה** כו' בצריכים אל הערת התורה ג"כ אף שהערת השכל הוא רצוי ביותר אל ה' אבל בלא תורה לא יגיע האדם לזה ויש לתורה גם כן שבעה מעלות:

אחד מהם כו' הן הם הדברים הנאמרים לעיל בהתחלת פ"ב ע"ש: **ובמדותיו** כו' יש בו בעל ידים יצא האדם להתמכר להיות נמכר ונמסר להנאות ולתאות העולם הזה תמיד לא יחשה עד שיכלה **וינתק מעליו** קשר השכל לגמרי: **ויש בו מדות** כו' כאשר יתישב האדם בשכלו שאין העוה"ז דירת עולמים מפני התהפכות הענינים בעולם הזה שאין יום שאין קללתו מרובה מחבירו והתמדת היגונות על האדם ועי"ז רוצה לנטות אל העוה"ב ומואס בעוה"ז לגמרי רק שאין שני העצות טובות אם נוטה רק לעוה"ב הוא הפסדת עוה"ז שלא לתוהו בראה אלא לשבת יצרה ואם נוטה רק לעוה"ז והוכח עוה"ב לגמרי הוא הפסד עוה"ז ועוה"ב כי מאחר שאינו מנהיג עצמו בדרך הנכון שניהם נפסדים: ומחמלת הבורא כו' ולכן נתן לנו תורתו ועל ידי התורה נוחל שני העולמות שבעוה"ז נוהג עצמו בצדק ומשפט בדרך הישר בדרך בינוני וכאשר יתנהג ככל ע"פ התורה נוחל גם כן עולם הבא שהרי עושה ומקיים מצות ה': כמ"ש הלא כתבתי לך שלישים תורה נביאים וכתובים:

והשני כי הערת השכל כו' אפשר לומר שכוונתו שלפי השכל אינו גורר ומחייב את האדם לתפלה וצום כו' כלל כמ"ש בת"ס ע"ש ולכן ביארה התורה כל זה ואפשר לפרש ג"כ שאף שהשכל מחייב ג"כ התפלה והצום להש"י ולדקה וגמ"ח רק שאין אדם

פת לחם

בהמות: להתמכר להמסר ולהשתקע כמו יען התמכרך וכו' דאחאב: קשר השכל שהשכל בבליעתו הוא קושר האדם בקשר הברית ומונעו מחטוא: למאוס בעולם בתענוגי העולם שמאהבת הערב ולהניח ישובו הוא העוסק בבנין ושאר ענינים שהם ישובו של עולם והוא מאהבת המועיל: התהפכות עניניו מטוב לרע והאדם הרגיל ברים אין בו כ"כ מלוקת הלב כמו מי שמתהלך מטוב לרע תמיד מעושר לרש וכהינה ב' התמדת הפגעים כו': כתפלה וצום כו' שהרי השכל הפשוט כולל כל אלה הדברים מהעבודה אם התפלה מפני שלילות התפעלות ושינוי רצון בו ית' ואם הצום כי מה יתרון לו ית' בו ואם הצדקה ומעשר וג"ח כמאמר המין טורנוסרופוס לרבי עקיבא אם

טוב הלבנון

תאותיו הגופניות: להתמכר להנאות להיות נמכר להנאות העולם. מל' התמכרך לעשות הרע (מלכים א' כא): ויש בו מדות וכו' והם הנמשכים מצד רוחניותו: כי נעים כי תשמרם בבטנך וגו' זה נגד המדה הראשונה שזכר והוא השוקע בתאות הגופניות. אמר כי ינעם לך כי תשמור דברי התורה בבטנך והוא מקור ההנאות והתאות לשבר כחם ע"י התורה: להיות בה' מבטחך הוא נגד מדה השנית אשר יבוא מצד השכל למאוס ישובו של עולם מפני התהפכות עניניו והתמדת הפגעים. לזה אמר שמצד התורה אין

זה נכון אך יהיה בה' מבטחך לכן הסר כעס מלבך: להשיב אמרים אמת לשלחיך אל תדמה בנפשך שאם תעזוב ישובו של עולם תהיה נרצה לאל ומתקרב אליו כי אתה שונא לעניני הגוף. לכן אמר שתראה להשיב אמרים אמת לשולחיך הוא האל אשר שלח אותך בעולם הזה על מנת כן שתעסוק בישובו כפי התורה ומצותיה ואז ייטיב לך בעוה"ב: מתפלה וצום וצדקה ומעשר וגמילות חסדים הנה לולא התורה אין השכל מבין תועלת התפלה. כי האל ית' לא ישתנה ולא יתפעל מחמת תפלתו. ואם אינו כדאי על הטוב מצד מעשיו. איך יפתוהו בדבריו לומר לפניו חן לי משאלותי. ואם הוא כדאי מצד מעשיו ודאי שהאל לא יעות משפט ולא יתן מוט לצדיק. אך מצד התורה אנו רואים שהאבות והנביאים נענים בתפלתם ואנחנו נצטוינו עליה לדעת הפוסקים מן התורה והיא מצות עשה וכמו שאמרו איזוהי עבודה שבלב זו היא התפלה. וכך שכלנו קצר מהשיג ענינה כמו שאין השכל משיג שאר החקים שצותה התורה וכן הצום שצום ביוה"כ ויכפר לנו על כל עונותינו. והצדקה ג"כ שאל עליה המין את ר"ע אם אלהיכם אוהב עניים למה אינו מפרנסן ומשל אותם לעבד שכעס רבו עליו וכו' עד שהשיב לו מן דברי הנביא הלא תפק לרעב לחמך וגו' וכן המעשר וג"ח הוא מצד זה. ואף שיש עוד חקים בתורה שאין השכל משיג אותם. תפס המחבר עניינים

וצדקה ומעשר וגמילות חסדים ואין אדם מגיע בה לידיעת גבולי העונשין אשר יתחייב בהן המקצר בעבודה והוצרך למעמד וגבול בכל זה בדרך התורה והוראת הנבואה כדי שיסודר לנו הענין המכוון ממנו בהתקבצם והיא עבודת ה' יתעלה כמ"ש (קהלת ג) והאלהים עשה שייראו מלפניו:

והשלישי כי ההערה השכלית איננה כוללת כל המצווים מפני קוצר מחשבת קצתם ויתרון הכרת קצתם על קצתם והערה התוריה כוללת כל מי שהגיע לתנאי הצווי על דרך שוה ואם הם חלוקים בהבנתם אותה כמו שהקדמנו בסוף השער הראשון מן הספר הזה ויש שיהיה האדם מקצר בקצת עניניו ומוסיף בקצתם ומתחלפת הערת השכל בו בהתחלף הכרתו וההערה התוריה אינה מתחלפת בעצמה אבל צורתה צורה אחת לנער ולבחור ולישיש ולזקן ולמשכיל ולכסיל ומתחלף המעשה שיהיה מהמתה בכל אשר זכרנו (ס"א כאשר ספרנו) כמ"ש הספר בכלילת ההערה התוריה לכל העם (דברים לא) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך וגו' ואמר עם תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם:

והרביעי כי מן הידוע כי עבודות ב"א הייבין בהן כפי מעלות הטובות עליהם ובכל דור ודור מתחדשות סיבות לעם זולתי עם אחר מביאות ליחדם בטובה מאת ה' יתעלה וצריך בעבורם שיתיחדו גם הם בתוספת עבודת הבורא מבלעדי שאר העמים

מרפא לנפש

יודע עד כמה הכבד העבודה וגבול של כל אלה כמו שמסיים ולכן הוצרך למעמד וגבול בכל זה בדרך התורה: **וכן העונשין אשר** יתחייב כו' כדי שיסדר לנו כל התורה והמצות דהיינו כל התרי"ג מצות לאסר ולקיים כולם יחדו כי כל התרי"ג מצות הם כמו קומה שלימה בכל אחד מישראל וכנגדם יש באדם תרי"ג אברים וגידים ובהתקבצם כולם יחד אזי יתמה ה' במעשיו בבואת הכוונה כרת את הכל כדי שיעבדו אותו בתרי"ג מצות:

והשלישי כי ההערה השכלית כו' כי מי שיש בו שכל מועט בודאי אינו עובד ה' כ"כ כמו מי שיש בו שכל הרבה אבל הערת התורה כולל כל בני ישראל מקבלי התורה כולם שוים גם כמו שהמשכיל מצווה ומחויב לעשות סוכה ולולב ולולב ציצית והפילין כו' כמו כן חייב הכסיל והפתי: **ואם הם חלוקים** בהבנתם וכו' ואע"פ שחלוקים בהבנת התורה שהאחד מבין יותר מחבירו אבל התורה היא שוה לכל כמ"ש לעיל שהתורה היא כשמש לאור העינים ע"ש: **ויש שיהיה האדם** מקצר וכו' ר"ל ואף שנמצא בהערת התורה שזה עושה הרבה וזה עושה מעט בכמה מצות ה' אע"פ שנלטוו כולם בשוה הוא מחמת שזה שכלו חזק ועושה מצות ה' בזריזות ובשמחה בלי גרעון וזה שכלו חלש ואינו מבין איך עושין מצות ה' ועל ידי זה עושה ברפיון ולפעמים גורע לגמרי וכל זה בא מחמת השכל אבל התורה בעצמה אינה מתחלפת רק היא מצוה כלם יחד לעשות מצות ה' וכל אחד עושה לפי שכלו והכרתו אבל בלא התורה רק ע"י הערת השכל היו נשארים רוב ב"א ככסילים בלא עבודת ה':

והרביעי כי מן הידוע כי עבודות ב"א כו' עיין לקמן בפרק ו' מזה השער תמצא דברים האלה מבוארים באר היטב עיין שם:

טוב הלבנון

ענינים עקריים שבמעט העולם עומד עליהם: **גבולי העונשין** גבול התפלה וכו' ושיעור החיוב בהם. והעונשין. כמו עניני גיהנם וכף הקלע הרמוזים בדברי הנביאים: **בהתקבצם** התורה והשכל יחדו: **והאלהים עשה שייראו מלפניו** עיקר שתיית העולם וקיומו הוא על היראה והיא אבן פנה ויתד שהכל תלוי בו וכמ"ש בפ"ב דשבת שכל העולם לא נברא אלא לצוות לזה. רצונו ליראת שמים: **מפני קוצר מחשבת קצתם** מקצתם שהמבין יותר יקיים יותר עבודת ה' ומצותיו. ואשר הבנתו פחותה תהיה עבודתו יותר פחותה: **ואם הם חלוקים** ואע"פ שהם חלוקים בהבנתם: **מקצר בקצת עניניו** בקצת מצות יהיה מקצר מן הצורך ובקצת יהיה מוסיף על הצורך כפי טבע שכלו אשר ידמה שהאל יבחור כפי הבנתו: **אבל צורתה צורה אחת** עיקר המצוה והמשפט הוא משפט אחד לכלם: **ומתחלף המעשה שיהיה מרומתה** כנ"ל. ומעשת הוא לשון רצוי ורצון. כמו אולי יתעשת האלהים לנו (יונה א') וכוונתו שהערת התורה היא שוה לכל נפש. רק שהשתעשעת והרצות בעבודתו מחמת התורה מתחלף מן הרצות בעבודה מצד העיון השכלי כפי אשר יתבונן הערה התוריית שהיא כוללת לנער ולזקן. והמפרש הגיה המעשה. וכל זה לא הועיל: **בכלילת** אלפא: כלילה יופי: **ליחדם בטובה** שיהיו מיוחדים בטובה זו: **שיתיחדו גם הם** שיהיו גם הם יחידים בתוספת

פת לחם

אם הקב"ה אוהב העניים למה וכו': **ואין אדם מגיע כלומר** אף בחלקי העבודה שהשכל מחייב אותן אין האדם מגיע בשכלו להגביל העונשין וכו': **למעמד וגבול** נגד הבחינה הראשונה אמר שהוצרך למעמד כלומר להעמידם על דרך הדם לא בשרוט בשכלם. ועי"ז אמר למעמד ונגד שלילות הגבול אמר וגבול המכוון ממנו שכוון ית' בבריאתו אותנו לקבל ממנו עבודה כמו שנאמר וכו': **בהתקבצם** בהתחברות השכל והתורה: קוצר מחשבת קצתם קוצר השכל להרבה אנשים ויתרון הכרת היא בהינה אחרת מחמת שהאחד מכיר יותר מחבירו כטיב העולם ובבוראיו ויש לו יכולת יותר להתבונן בהם מחבירו שאינו מכירם אף שהוא חזק יותר בשכלו: **שהגיע ל נאי הצווי** דהיינו אנחנו זרע ישראל: **הם חלוקים** כו' אף שאין הבנתם בתורה בשוה אעפ"כ מקבלין דין מן דין איך מצות עשיתם בפועל ב וה לכולם: **ויש שיהיה האדם מקצר** שאף באדם אחד יש חלוק בין פרטי הדברים שהוא מקצר בדבר אחד כו': ומתחלף פשוט שהוא טעות סופר וצ"ל ומבתאם ה, ואינגו מתחלף ובעל מנוח הלבבות כתב מה שכתב ואינגו נח לגב: לעם זולתי עם אחר שמזדמנות לאיזה עם סיבות מיוחדות שאינם בעם אחר והסיבות ההם מביאות להם טובה מיוחדת: חייבנו

בתוספת

ואין דרך לדעת זה מצד השכל לבדו כאשר בחר בנו בהוציאו אותנו מארץ מצרים ובקיעת ים סוף ומה שסמוך להם מן הטובות אשר אין צורך לזכרם בעבור שהן ידועות ומפורסמות ויחדנו הבורא ית' משאר האומות בעבודה חייבנו בה להודות לו ויעד אותנו על קבלתה בהגמול בעוה"ז ובבא מה שלא יסופר מרוב חסד וטובה ממנו ית'. וכל זה לא יתברר כי אם בתורה כמ"ש הכתוב (שמות יט) אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי וגו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וגו':

והחמישי כי ההערה התוריה היא הקדמה ומבוא אל הערת השכל וראיה עליו בעבור צורך האדם בנערותו אל חנוך והנהגה ולמנוע תאותיו עד שיחזק ויכון שכלו וכן הנשים וקלי הדעת מן האנשים אינם נמשכים אחר הנהגת השכל מפני חלישת איסורו בהם וקשורו אותם, הצריך הדוחק להנהגה בינונית שיסבלוה ולא יבצר מהם לעמוד בה. וע"כ נוסדו התורות על קטבי היחול והרהות ומי שאינו מקצר בחיובי העבודה יהיה במדרגת החסידים הזכים ויהיה ראוי לגמול העוה"ז והבא. ומי שעולה ממנה אל העבודה שהוא מדרך הערת השכל יגיע אל מדרגת הנביאים ובחירי עליון החסידים ויהי גמולו בעוה"ז השמחה במתיקות עבודת ה' כמ"ש הנביא (ירמיה טו) נמצאו דבריך ואוכלם ויהי דברך לי לששון ולשמחת לבבי כי נקרא שמך עלי ה' אלהי צבאות ואמר (תהלים סד) ישמח צדיק בה' וחסה בו ויתהללו כל ישרי לב ואמר (שם צז) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. וגמולו לעוה"ב להגיע אל האור העליון אשר לא נוכל לספרו ולא לדמותו כמ"ש (זכריה ג) אם בדרכי תלך ואם את משמרתי תשמור וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמור

מרפא לנפש

ויחדנו הבורא יתברך כו' יותר מה שהשכל מחייב לעבוד את ה' בזה מחוייבים כל בני אדם והוא אבל כל בני ישראל על שהוציאנו ממצרים ושאר הטובות שעשה עמנו בפרט הטיל עלינו עבודות אחרות שהם החוקים וגזרות המקום עלינו אף שאין השכל מחייב אותם כ"כ לקמן ונ"ל בזה מש"ה וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה החקים דייקא ופסוק זה נאמר בחג השבועות ועיין בפרק שני מש"ש: ויעד אותנו כו' ר"ל ולא זו בלבד שעשה עמנו כמה טובות שבשביל זה אנחנו חייבים לקבל גזירותיו וחוקיו להודות לו על"ז הבטיח אותנו כשנקבל לקיים גזירותיו וחוקיו לגמול אותנו בגמול טוב בעוה"ז ובעולם הבא מה שלא יסופר מרוב ובאמת הוא חסד וטובה ממנו יתברך כמ"ש ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ר"ל כאשר אתה תשלם כ"כ לקמן כי בלא זה גם כן אנחנו חייבים לקיים כל דבריו כנ"ל: כמ"ש אתם ראיתם וגו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' הרי שהבטיח להם גמול טוב כי אין לך גמול טוב יותר מזה:

והחמישי כי ההערה התוריה כו' עי' לעיל פרק א': עד שיחזק ויכון שכלו ל' הכנה כמו הכון לקראת אלהיך וגו': ועל כן נוסדו התורות על קטבי היחול והרהות ע"כ כל התורה והמצות מיוסדים על עמודי השכר ועונש והיה אם שמוע תשמעו וגו' ונתתי מטר ארצכם וגו' השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' וחרה אף ה' בכם וגו'. והוא כדי שיקבל הקטן והמון העם את מצות ה' מחמת הגמול והעונש ולא יבצר מהם תורת ה' אבל אם יתעוררו ללמדם מחמת המעלות הטובות שיש לתורה לא יקבל התורה ומצות לעולם כמו שהאריך בזה בשער הבטחון פרק ד' בחלק השני ע"ש: ומי שאינו מקצר בחיובי העבודה כו' ר"ל אם האדם מקיים כל התורה כראוי מחמת השכר והעונש שבתורה בשביל זה שכרו מרובה בעולם הזה ובעולם הבא אבל בודאי מי שעולה מזה ומגיע למדרגה העליונה לעבוד את ה' כדרך השכל א"כ למעלה ממנה אין קץ לשכרו כמו שמסיים השמחה במתיקות עבודת ה' כו'. וכתב בשל"ה דף מ"ט בהאר"י ז"ל העיד על עצמו שלא זכה לכל המעלות הגדולות מה שזכה לרוח הקודש כמפורסם רק מחמת שהיה שמח מיד כשעשה שום מצוה ע"ש:

פת לחם

חייבנו מרוב חסד כו' כלומר שכל זה עשה לנו מרוב חסדו וטובו חייבנו הבי"ת בקמ"ן: חלישת איסורו בהם וקישורו אותם הליצות שהיצור והקשר שהוא קשור בהם בקשר הלוש ולכן גם הקשר הזה שמקשר אותם במסורת הברית הוא הלוש: נוסדו לשון יסוד: קטבי היא מלה מושאלת מהתוכנים שקורים לנקודות צירי הגלגל שהוא תלוי בהם וכל התנועה נסמכת עליהם קוטבים ועל זה אמר פה שהתורות נוסדו ונתלו על קטבי היחול

טוב הלבנון

בתוספת עבודה מכל שאר האומות: ויעד אותנו יעוד הוא לשון נדר והבטחה כמו (שמות כא) ואם לבנו ייעדנה. אל תוף הים שם יעדה (ירמיה מז) כלו' הזמין לנו על קבלת התורה גמול בעוה"ז ובעה"ב: מרוב חסד וטובה אשר בחר בנו מכל העמים ליטע בתוכנו חיי העולמות: ויכון שכלו יכון שכלו כלומר ישלים: מפני חלישת איסורו בהם כלומר השכל עם הגוף שלהם יש להם הכור חלוש ואין בידו לגבור התאות: להנהגה בינונית היא התורה שהיא הממוצע בין קלות הדעת ובין הפרישות מתאות עולם לגמרי: ולא יבצר מהם לעמוד לא יהיה נמנע מהם הקיום אותו כמו ועתה לא יבצר (בראשית יא): קטבי מלת קוטב עיין בפירוש ההקדמה: ומי שאינו מקצר שפוקד על המצות התוריות כפי יכלתו: השמחה במתיקות עבודת ה' מאהב שעובד מאהבה: אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה כלומר התורה שנקראת אור היא כמו גרגיר הזרוע בלב. עד שבהתרבות באהבה והפשט העקמימות שבלבו אז הוא עובד בשמחה. וכמ"ש המחבר לעיל בתועלת הד' אשר לעבודה שמן השכל:

את הצרי ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה ואמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם ואמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו:

והששי כי התורה כללה ענינים לא יוכל השכל (ס"א הספר) לבאר אופני חיובם והם המצות השמעיות וכללים משרשי השכליות. וזה היה בעבור שהיה העם שנתנה להם התורה בעת ההיא בענין גובר התאות הבהמיות עליהם ונחלשו מדעתם והכרתם שהבין הרבה מן השכליות ונתנה בהם התורה בזה מנהג אחד ושבו השכליות והשמעיות אצלם שוים בהערה עליהם ומי ששכלו והכרתו חזקים יתעורר אליהם ויקבלם על עצמו לשני הפנים. ומי שנחלש שכלו מדרך חיובם יקבלם מצד התורה בלבד וינהג בהם מנהג השמעיות והיתה בזאת תקנת הכל כמ"ש (משלי ג) דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום:

והשביעי כי התורה נגיע אליה במציעות אדם שיראו על ידו אותות ומופתים כל ב"א שוים בהם מצד הרגשותם לא יוכלו לדחותם ויתברר להם מה שהוא בא בו משם הבורא במופתים מורגשים ושכליים וזאת תוספת על מה שהטבעו אליו בשרש הבריאה והיצירה מן ההערה השכלית. ומי שיבחן טובות האלהים עליו אשר ישתוה בהן עם כל בני אדם יאמין בחיוב קבלת עבודת האלהים בכל מיני השכליות וכשיבחן

מרפא לנפש

והששי כי התורה כללה כו' שהתורה כללה בכלל אחד הן מצות השמעיות ר"ל החוקים כפרה אדומה ושעטנז חזיר ודומיהן שאין השכל מחייב אותם כלל וכן ביארה התורה בכלל אחד כללים ושרשים ממצות שכליות כמו מציאות הבורא יתברך ואחדותו וקדמותו ואהבה ויראה אף על פי שישנו בדרך השכל לא הניחה התורה מלהזכירה כי מי שאין שכלו שלם מחמת גובר התאות כמו שהיה בשעת מתן תורה לא ידרשם ולא יבקשם מפני שצריכין לכמה הקדמות ולכך כללם בכלל אחד: **ושבו השכליות** כו' כדי להיות שוים מצות השכליות אצלם כמו החקים לקיימם במצות ה' ומי שחננו ה' שכל ובינה ויבין אותן מצות ע"פ שכלו ג"כ טוב לו שיקיימם: לשני הפנים מצד השכל ומצד התורה:

והשביעי כי התורה נגיע אליה כו' רצה לומר מאחר שאנחנו קבלנו התורה על ידי מרע"ה שהיה אמצעי ומרסור והשם יתברך עשה על ידו אותות ומופתים גדולים ונוראים שהוא דבר הנראה לעינים שלא יוכל שום אדם להכחיש אותם מפני פרסומם וזה הדבר יותר מבואר מראיות השכל וכמו שהאריך בזה בס' הכוזרי מקצה אל הקצה והבאתי דבריו לעיל. לכך אנחנו חייבין לעבדו ולהודות לו יותר משאר בני אדם במצות התורה השמעיות וכן כל שבט שמיוחד בטובה יתירה מחוייב בעבודה יתירה כמו הכהנים והלוים וכן אדם אחד המיוחד בטובה מבזולתו כמו מלך או נביא או חכם בחכמתו מחוייב לעבוד עבודה יתירה על העבודות הראשונות שמחוייב כבר עם כל בני אדם ולא יעזוב בשביל זאת שאר העבודות ומכל שכן עבודתו שלא יפול מכל המדרגות.

טוב הלבנון

השכל: **ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה** מאחר שנשמתו מטוהרת מתאות העולם הגשמי עד שתעלה כה לשרת בהיכל העליון בין השרים הראשונים ומלאכי עליון: **המצות השמעיות** כמו שעטנז ובשר בחלב וכיוצא בזה מהמצות אשר אין השכל מקיים אותם ולא דוחה אותם. אם לא ע"פ סודות המקובלים איש מפי איש: **וכללים משרשי השכליות** כלומר שיש ג"כ בתורה כללי מצות אשר להם שורש מן השכל כמו **יחוד** הא-ל בלב שלם וכל עניני האמונה ומניעת העול וכמו שאמרו חז"ל ואהבת לרעך כמוך היא כל התורה כולה וכלל מצות הלבבות. והנה מצות השמעיות ודאי שהיתה התורה צריכה לכתבם מאחר שאין השכל מחייב אותם. אך מה שכתבה התורה המצות השכליות אף שהשכל מחייב אותם. הוא מפני שהעם היו בעת ההיא שקועים בתאות הבהמיות ולא היו משיגים הרבה מצות שכליות. עד שנהגה התורה בהם מנהג אחד שיקבלו המצות השכליות ג"כ מצד השמע: **לשני הפנים** אחד מצד השמע והב' מצד השכל: **דרכיה דרכי נועם** דרכי המצות שבה הם דרכי נועם רבים מהם נתבארו בשכל. וכל נתיבותיה שלמים שאף הבלתי מבין יתוקן על ידה ויעלה עבודת ה' בקיומה כי היא שלמה לא נחסר ממנה שום פקודה ואפי' אותם התלוים בשכל: **במציעות אדם** שיהיה אדם נביא הא-ל ממוצע בין העם והתורה: **מה שהוא בא בו משם הבורא** כלומר שיאמינו אשר בא בשבילו לצוות בשם הא-ל: **במופתים מורגשים** הנסים אשר מרגישים בהרגשות החושים: **ושכליים** ר"ל נוסף על המבואר מצד השכל: **אשר ישתוה** יהיה שוה: **בבל מיני השכליות** כי חיוב העבודה השכליה הוא מצד הטוב שמגיע לאדם בבריאתו וגידולו ומקריו כמבואר בשער הבחינה וזה כולל כל מין האדם בשוה: **וכשיבחן טובות הבורא** כי הוציא אותנו מארץ מצרים ודאי שאנו

פת לחם

היחוד והרחקת פירוש השכר המקווה והעונש המאויים: **מורגשים ושכלים** שהרי הפיכת המים לדם מופת מורגש וכן מכת החושך וכן אש מתלקחת בתוך הברד וכל המכות זולתם אינם מורגשים בזולת השכל שהרי הצפרדעים אינם מורגשים למופת אם לא מצד הפלגת רבוים וכן הכנים וכן הארבה וכן הערוב מצד בלותו בישוב וכן הדבר מצד היותו בבהמות לבד וכן מכת בכורות מצד היותו בפטר רחם לבד או כוונתו על כל המכות בכלל שכולם הם מורגשים נחושים ומושכלים בכוונת הבורא ית' בהם לשלם להם מדה במדה כדבר אשר זדו כי כך היא מדתו ית' ומשכילי עם יבינו איך לו נתכנו עלילות לשלם גמול כפרי מעלליו:

טובות הבורא עליו אשר יחד בהן עמו משאר העמים יאמין בחיובו במצות השמעיות מבלעדי שאר האומות. וכן כאשר יבחן טובות האלהים עליו אשר יחד בהן שבטו מבלעדי שבטי שאר עמו כבהונה ולויה יאמין בחיובו במצות אשר יחד בהן האלהים שבטו. *וע"כ תמצא תורת כהונה ארבעה ועשרים כנגד ארבעה ועשרים טובות שהטיב בהם הבורא לכהנים והם ארבעה ועשרים מתנות כהונה. ועל ההקשה הזאת כל מי שיחד האלהים אותו בטובה מבלעדי שאר בני אדם צריך שיחייב את עצמו עבודה שיתיחד בה מבלעדיהם עם השתדלו בעבודה הכוללת אותו עמהם כפי יכלתו והשנתו להודות לה' יתברך על מה שיחדו בו מן הטוב ויהיה גורם התמדתה ולהוסיף לו עליה ולגמול על עבודתו בבא ולא יהיה כמי שנא' בו (הושע ב) וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל. ומי שמקצר בעבודה על מה שיוחד בו מן הטובה יגרום לו לקצר במה שיוחדה בו משפחתו ואחר כך במה שיוחד בו עמו ויניח את התורה. וכיון שאינו מקבל את התורה אינו מקבל חיובי השכליות וכשאינו מקבל מה שמחייבו השכל עם המצאו לו והתעורר עליו יצא לו מתכונת החי המדבר ויהיו הבהמות מבינות דרך תקנתם יותר ממנו כמ"ש (ישעיה א) ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן ויהיה דרכו כדרך מי שנאמר עליו (תהלים לז) כי רשעים יאבדו ואויבי ה' כיקר כרים כלו בעשן כלו:

מרפא לנפש

פד שיהיה כבהמות נדמה ויהיה דינו כבהמה כו'. וכל הדברים האלה נתבארו בארוך בפרק השני מזה השער עיין שם: ועל כן תמצא תורת כהונה ארבעה ועשרים ואלו הן יציקות בלילות פתיתות מליחות תנופות הגשות קמיצות הקטרות מליקות קבלות הולכות עריפות והזאות והשקאת סוטה טהרת מצורע נשיאות כפים ותרומת הדשן וסידור המערכה ושני גזרי עצים ודישון מזבח הפנימי ודישון המנורה ולחם הפנים ובזיכי לבונה והערכת הנרות כך מצאתי:

טוב הלבנון

שאנו מחוייבים להוסיף עבודה על עבודת שאר האומות והם מצות השמעיות ואף שאנחנו אינם מבינים טעמם. עכ"ז אנו יודעים מחמת גיאת השם שראינו אותותיו כי מפי עליון נצטוינו עליהם: יאמין בחיובו במצות אמר לשון מאמין בעבור דברי חז"ל חולין ד' קל"ב ע"ב כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה. ר"ל בכ"ד מתנות כהונה:

*וע"כ תמצא תורות כהונה כ"ד.

אמר המפרש אני בעניי חפשתי ולא מצאתי היכן נשנו אלו הכ"ד תורות כהונה ולא נמצא אפי' רמז מהם. ואמרתי שאולי רמזה עליהן הברייתא בפ"ו דאבות גדולה תורה מן המלכות וכו' שהמלכות נקנה בל' מעלות והכהונה בכ"ד מעלות. בבתי וראיתי בפי' הש"י ומדרש שמואל ולא כן מצאתי אבל פירשו מעלות הכהונה הן הן הכ"ד מתנות כהונה. אמנם נראה לי שהמחבר נתכוון אל העבודות שהיה הכהן צריך לידע אותם שאל"כ לא היו נותנין לו מתנות וכמ"ש בחולין דף קל"ג דאין נותנין מתנה לכהן עם הארץ והיינו שאינו יודע תורת העבודות כדמשמע בתוספות מנחות (די"ח ע"ב) ד"ה מודה בעבודה והנה במנחות שם אמרו כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה שנא' המקריב וגו' אין לי אלא זו בלבד מנין לרבות ט"ו עבודות. היציקות. והבלילות והפתיתות והמליחות. התנופות וההגשות. והקמיצות והקטרות והמליקות והקבלות. והזאות והשקאת סוטה ועריפת עגלה וטהרת מצורע. ונשיאת כפים בין מבפנים בין מבחוץ. והתוס' כתבו דתני ושייר שיש עוד תרומת הדשן וסידור מערכה ושני גזרי עצים ודשון מזבח הפנימי והמנורה. ולחם הפנים ובזיכי לבונה. וכתבו עוד שאיז לחשב שחיטה והפשט מאחר שאינה עבודה שמסורה לבני אהרן. עוד חשב הרמב"ם במנין מצות עשה וכ"כ בפ"ט מה' ביאת המקדש שמצוה בכהן לערוך הנרות במקדש הנה בין הכל כ"ג עבודות. ועם הולכה שעליה אמר אין לי אלא זו כמו שפרש"י בחולין (ד' קל"ב) הרי כ"ד עבודות. ולפ"ז יש לפרש כ"ד מעלות שבפרקי אבות ג"כ על כ"ד עבודות הנ"ל. [כ"ד מתנות נזכרים בחולין ד' קל"ג]: ועל ההקשה הזאת על הדמיון הזה: עם השתדלו בעבודה הכוללת. ר"ל בצירוף קיום העבודה שחייב עליה מצד כלל בני אדם: ויהיה גורם התמדתה במה שיודה על הטוב ויוסיף לה בעבורה עבודה יגרום שהאל יתמיד עליו טובה הזאת ולהוסיף לו כהנה: ולגמול על עבודתו בבא לעוה"ב: וזהב עשו לבעל שממה שהיה ראוי שיוסיפו לעבוד ה' מן הטוב ההוא והם עשו בהיפך כי נתנו ממנו לבעל: ומי שמקצר בעבודה שאינו מוסיף עבודה על טובתו שיחדהו האל בעצמו: יגרום לו לקצר ע"ד שאמרו חז"ל עבירה גוררת עבירה: עם המצאו לו והתעורר עליו אף שהאלהים נתן לו שכל טוב והתעוררות עליו: ידע שור קונהו וגו' בעלי החיים יודעים לעבוד להקונה אותם. והנותן להמם ומימם: ישראל לא ידע להכיר קונהו אשר קנה אותו בזרועו הגדול מבית עבדים. והיה חייב לקיים מצות השמע לעבוד אותו על הטובה והגמול הזה והוא כאלו אינו יודע אותם: עמי לא התבונן ונמשך לו מזה שלא התבונן גם במצות השכליות אשר הוא רואה טובות אלהים עליו מדי יום ביומו אשר ראוי שיקיימו כלל מין האדם מצד טובות האל שעליהם תמיד: כי רשעים יאבדו ואויבי ה' וגו' כלומר שאוי לו שגמל לנפשו

רעה

פרק ד וראוי לנו לבאר צורת ההערה התוריה וחלקי התורה ומעלות אנשי החכמה ותבונתם ואמונתם בה וקבלתם אותה ואומר כי ההערה התוריה היא הזון מאת האלהים על ידי איש מבני אדם במה שהוא טוב בעיניו מהם מעבודתו לגמלם על קבלתם גמול בעוה"ז ובעוה"ב חסד ונדבה וטובה. והתורה חולקת מעשי בני אדם לג' חלקים, צווי ואזהרה ומותר. והצווי מתחלק לב' חלקים. אחד מהם מצות הלבבות והם הד-רים אשר יתכנו באמונת הלב כיחוד האל והיות הלב שלם עמו ובטוח עליו והמסר אליו ורצות בגזרתו והאמן בנביאיו ובתורתו וירוא אותו ושמור מצותיו ובמחשבה בפליאותיו והבחינה בטובותיו והרבה כזה ממה שיארך ספורם. ומהן מצות הלבבות והאברים יחדו כיחוד הלשון עם הלב וקריאת ספר התורה ולמודו והתפלה והצום והצדקה והשביתה מן המעשים בשבתות ובמועדים ועשות סוכה ולולב וציצית והדומה לזה. והאזהרה מתחלקת גם כן לשני חלקים אחד מהם הובת הלבבות והשני הובת האברים. והאזהרה שבהובת הלבבות *כשתוף עם הבורא בסתר ובהונף ואהבת עשות

מרפא לנפש

פרק ד וראוי לנו לבאר צורת ההערה התוריה כמו שמפורש לפנינו שההערה התוריה היא הזון ונבואה מאת ה' כו': והלקי התורה שאף לפי שנראה יש בתורה תרי"ג מצות וכן כמה מצות הלבבות אבל המשכיל יחלקם רק לשני חלקים טוב ורע והם מצות עשה ולא תעשה כמו שיבאר בהונך לפנינו: ומעלות אנשי החכמה וכמה מעלות יש בלומדי התורה כי יש עשר מדרגות בלומדי התורה כמו שיתבאר שזה לומד ומשכיל בתורה כך וזה לומד כך כמו שיתבאר: ואמונתם בה בתורה: וקבלתם אותה מאמת שזה מאמין בתורה כך וזה כך עי"ז השתנה קבלתם ר"ל קיום התורה שזה מקיים התורה יותר מזה כמו שיתבאר: במה שהוא טוב בעיניו מהם מעבודתו מאמת עבודת ה' שגדולה שהיתה באיש ההוא ע"כ שרה עליו רוח הקודש והנבואה. והרי"ע מפרש במה שהוא ברוא השם יתברך שהוא טוב בעיניו שיעבדוהו בהותן מצות לגמלם על קבלתם גמול כו': חסד ונדבה וטובה כמו שכתב לעיל ב־ביעי כי לך ה' החסד כאשר תשלם לאיש כמעשהו מאחר שכבר קבל טובות גדולות: צווי הוא מצות עשה: ואזהרה מצות לא תעשה: ומותר מה שהוא מותר שאין בו לא מצוה ולא עבירה: אשר יתכנו באמונת הלב אשר יתכן לקיים אותם בלבבו בלבד רק על ידי אמונה בלב: כיחוד האל כו' ומהן מצות הלבבות והאברים כיחוד הלשון עם הלב כאשר מיחד את ה' יתברך ואומר שהוא אחד ויהיה הלב עמו וידע מה שהוא אומר שאין יחודו יתברך כשאר האחדים שנקראים ג"כ אחד כמ"ש בשער היחוד עיין שם: וקריאת התורה כו' כולם צריכים לכוונת הלב שיהיה לבו בהם לש"ש: בשתוף עם הבורא בסתר ר"ל שמשתף כוונה אחרת בשעת עבודתו לאלהים דהיינו שכוונתו לשכר עולם הזה או עולם הבא וזהו שיתוף בסתר שאין אדם יודע מזה ואינו מזיק לאחרים: ובחונף הוא שעושה עבודות כדי שישבחוהו ויגדלוהו במתנות ויוכל להזיק לב"א והוא כעובד עבודת כוכבים כמו שכתוב לקמן בשער יחוד המעשה ע"ש: [*כג"ה כשתוף וכו' ועי' פי' מ"ל וק' הלא המחבר בעצמו כ' כמה פעמים שראוי לעבוד את הבורא בשביל שכר עוה"ב או אפילו בשביל שכר עוה"ז רק שיאמין שהשכר מאתו יתברך ומזה יבא לעבודה שמצד השכל וכן אמרו חז"ל כמה פעמים הריני נותן סלע וכו' וצ"ע]: ואהבת עשות כו' ר"ל שהוא מתאוה תמיד לעשות עבירות אע"פ שאינו

טוב הלבנון

רעה מאהר שלא נשאר בנפשו לא ענין התורה אף לא מצות השכליות ונמשל כבהמות שדי ויותר גרוע מהם. שאז נפשו נגללה בעניני הגוף ותאותיו עד שבמות הגוף לא ישאר לה שם ושארית רק הפרד ותכרת כהכרת הגוף ותכלה כעשן. דומה למה שאמרו חז"ל נפשם נשרפת ואפרם מתפזרת תחת רגלי הצדיקים:

פרק ד חזון מאת האלהים נבואה מן הקב"ה: טוב בעיניו שהוא שלם בכל מעלות ומדות המגיעים את האדם לידי רוח הקודש ונבואה. וכמה שאמרו בסוטה יראה מביאה לידי טהרה וכו': מהם ר"ל המובחר האנושי שבדור ההוא: מעבודתו כלומר שהחזון ההוא הוא להעיר בני אדם על דרכי עבודתו: חסד ונדבה וטובה כלו' תכלית יצירת מין האדם בעוה"ז אינו רק לגמול אתו חסד ונדבה וטובה. להביאו לחיי עוה"ב: יתכנו מל' יתכן: כיחוד הלשון עם הלב וכענין שכתב בהקדמתו שהפסוק השיב כל העבודה כולה אל הלב והלשון כמה שנא' כי המצוה הזאת וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו: בשתוף עם הבורא בסתר ובחונף כמו העובד את ה' בגלוי ומתכוון בלבו ג"כ כדי שישבחוהו בני אדם ויכבדוהו. נמצא משתף בעבודתו שם שמים והנאות בני אדם. וכמו כן החונף לבני אדם בעניני הדת מפני שהוא ירא מהם. גם זה משתף יראת שמים עם יראת בשר ודם. וקראו המחבר בסוף שער היחוד שתוף הנעלם: ואהבת עשות מה שהזהיר האל שחומד בלבו לעשות מה שהזהירה התורה והוא מענין לא

פת לחם

פרק ד על ידי איש מבני אדם הוא משה רבינו ע"ה: במה שהוא טוב לפי שהוא טוב כו': חסד ונדבה וטובה חסד בבחינת המקבל שלא היה ראוי לכך ונדבה בבחינת הנותן שאין לו שום טובה מזה רק מנדיבת לבו או לסיפק וטובה לפי שדרך הטוב להטיב: שלם עמו שלא להרהר אחריו: ובטוח עליו בכל ההצטרכות: והמסר אליו דרך כלל שיגולל דרכיו עליו ית' וימסור כל הנהגותיו לידו ית' ורצוי בגזירותיו אחר מעשה לקבל כל הבא עליו מאתו ית' בשמחה ובטוב לבב כמאמרם ז"ל חייב אדם לברך: ויאמין בנביאיו ובתורתו הקדים נביאיו שאמונת הנבואה קודמת שהרי חנוך ונח והאבות ואהרן ומשה היו נביאים קודם קבלת התורה וגם היו צריכין להאמין תחלה בנבואת משה ואח"כ בתורה הנתונה על ידו: כיחוד הלשון עם הלב פירוש שיחדהו בלשונו מצורף עם לבו: וקריאת ספר התורה ולמודו כמאמרם ז"ל לגמור אינש וסדר לסבור או יכוון בקריאה לעצמו ובלמוד לאחרים: כשתוף עם הבורא שיאמין ח"ו בלבבו מציאת איזה אלוה בשתוף עם הבורא: ובחונף הוא עשות דברים נכוחים וכוונתו רק להחניף לברואים: ואהבת עשות כו' כלומר ההסכמה בלב ח"ו לעשות נגד

מה שהזהיר האל מלעשותו והגאוה והגובה והגאון ובזות בני אדם ולעוג לנביאים ולדברים הבאים מהאלהים על לשונם ומאוס בטוב ואנשיו ומצוא קורת רוח במרעים והקנאה והחמדה ואהבת הרע לבני אדם והתקצף על גזרת הבורא והרבה כזה. אך חובות האברים והמוזהר מהם השתוף עם הבורא בגלוי ושבועת שקר והכזב והרכילות ואכילת האסור ושפיכות דמים והרבה כזה. והמותר מתחלק לג' חלקים די הספוק והרבוי והקצור. ודי הספוק הוא מה שאי אפשר לאדם לעמוד בלעדיו בתקנת גופו והנהגת עניניו כמו המזון במאכל ובמשתה והמלבוש והמכסה והדבור מה שהוא צריך אליו בסדר עניניו ופעולותיו וסחורותיו והשתמשו בכל מיני תנועותיו ושיקח מהם כדי הספוק והנכונה אשר בהם יכון ענינו כמ"ש הכתוב (תהלים קיב) טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט. והחלק השני שהוא הרבוי והוא עבור גבול די הספוק אל התוספת אשר אין צורך בהם לאדם כמו הרבוי מן המאכל והמשתה. וכבר הזהיר ממנו החכם באמרו (משלי כג) אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו. וכן שיפליג להתקשט במלבושים ומרחיב במשכנים ללא דוחק ומותרי הדברים אשר איננו בוטח שלא יכשל בהם כמ"ש החכם (שם י) ברוב דברים לא יחדל פשע וכן אמר (שם כט) ורועה זונות יאבד הון ואמר (שם לא) אל תתן לנשים חילך ואמר במלך (דברים יז) ולא ירבה לו נשים והשתדלות ברוב הקנין וקבוץ הממון ובה נאמר (משלי כג) אל תיגע להעשיר מבינתך חדל ואמר במלך (דברים יז) וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. וכל מה שזכרנו בתקנת הגופות והנאותם מגונה באחרונה מפני שמביא האדם על מה שהזהיר הבורא ממנו ואסר אותו. והחלק השלישי מן המותר הוא הקצור והוא שלא יגיע האדם אל גדר די הספוק במאכל ובמשתה ובמלבוש ובדבור ובעסק בצרכי המזון והדומה לזה. וזה יחלק לשני חלקים שיהיה הסידות או לענין העולם ומה שיש ממנו לחסידות ולהתקרב בו אל ה' על דרך הפרישות הוא משובח ויש עליו גמול כמ"ש החכם (קהלת ז) לב חכמים בבית אבל ולב כסילים בבית שמחה. ומה שיש ממנו לענין העולם והוא להותיר ממנו (ס"א ממונו) או לשבח אותו שהוא פורש מן המותר ומסתפק מן העולם בפחות ממזונו זה מגונה מפני שהוא יוצא

מרפא לנפש

פוסה כפועל כמ"ש כמה פעמים : וללעוג לנביאים כו' שהוא מלעיג על נביאי ה' או שהוא מלעיג על דבריהם שאמרו בשם ה' : ומאוס בטוב ואנשיו שהונא את החכמים והאנשים הטובים : ומצוא קורת רוח במרעים שמתאוה לישיבת כנסיות של ע"ה לשון כעי היוב או שהוא ל' אל תתחר במרעים ברשעים : ואהבת הרע לבני אדם ששמח באידו של חבירו וברעתו : יכלכל דבריו במשפט עניניו בצדק ובמשפט : והחלק השלישי כו' עיין בשער הפרישות ספ"ג דברים האלה מבוארים יותר יעו"ש : מפני שהוא יוצא מנתיב הבחינה כו' שהקדוש ברוך הוא נותן לכל אדם צרכו ומזונותיו כפי שמחייב חכמתו לבחון את דעתו כמו

פת לחם

נגד רצון הבורא יתי' : והגאוה והגובה והגאון כוונתו על שלש מעלות הנזכרות בירמיה בשם החכמה והגבורה והעושר דהיינו גאוה בחכמה וגובה בגבורה וגאון בעושר : וללעוג לנביאים בעלמא וגם ילעיג לדברי נבואתם שבפיהם ילעוג הלמ"ד קמוצ"ה והעיין בחול"ם כמו זכור ושמור וכן מאוס בטוב : ומאוס בטוב בפועל טוב והאנשים העושים אותו : ואהבת הרע לבני אדם שהוא מולא קורת רוח גבלא רעה לבני אדם או יסים הרע הה"א בקמץ כמו הדלו הרע והכונה שהוא אוהב להרע לב"א : השתוף עם הבורא כו' הוא ע"ז : והמלבוש והמכסה

טוב הלבנון

לא תחמוד : והגאוה גם זה תלוי בגסות הלב : ובזות בני אדם וזה ג"כ מחמת שרוחו גסה עליו אין שום אדם נחשב למאומה בעיניו : ומצוא קורת רוח במרעים אוהב את הרשעים : ואהבת הרע לבני אדם אוהב ושמח במה שהוא רואה ברעה המוצאת אותם : והתקצף על גזירות הבורא מבעט ביסורים : השתוף עם הבורא בגלוי עובר על אזהרות ה' בגלוי בעבור ילאת אנשים או אהבתם : והמכסה כסות לילה : ובעילותיו ס"א ופעולותיו. והוא הנכון : ומרחיב במשכנים בבנין בתים והדרים מל' משכן : אל תתן לנשים חילך כלו' כחך. כי הזרע הוא חיי הגוף וכמ"ש הרמב"ם ברהמ ספר המדע בהלכות דעות : אל תיגע להעשיר פן ישבע ויבעט באלהי עושהו : מבינתך חדל אל תאמר אני לא אסיר לבי ברוב עושר : אל מה שהזהיר הבורא ממנו כמו שנאמר וישמן ישורון ויבעט (דברים לב) : מן המותר ר"ל שאותה התורה שנפרוש עצמנו מן המותר לנו. לגדר או ע"ד הפרישות : על דרך הפרישות לשבר תאותיו : לב חכמים בבית אבל לבו נשבר ודואג תמיד ליום המיתה : ולב כסילים בבית שמחה שמח וטוב לב על הנאותיו הגופניות וכמ"ש אכול ושתו כי מחר נמות (ישעיה כב) : ומה שיש ממנו לענין העולם אבל מי שהוא מקמץ ..המה אהבת העוה"ז : והוא להותיר להרבות מעותיו : מנתיב הבחינה שאינו בוטח מטובת אלהים שהיטיב לו והוא חומס נפשו

ואינו

מנתיב הבחינה והוא הומס את גופו וזה מפני רוב אהבתו בעולם ואמרו קצת החכמים מי שפורש מן העולם לאהבת העולם כמי שמכבה האש בתבן אבל הדבור והשינה הקצור בהם משובח. הדבור מפני שהשתיקה אחריתה יותר טובה כמ"ש החכם (שם ה) אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים. אבל השינה כמ"ש (משלי ו) מעט שנות מעט תנומות מעט חבוק ידים לשכב:

וכבר התבאר במה שזכרנו שכל מעשי האדם אינם יוצאים מצווי ואזהרה ודי הספוק כי כל מה שיוצא מגדר די הספוק או אל התוספת או אל החסרון איננו נמלט מהשיג בצווי אם יהיה לשם שמים או באזהרה אם לא יהיה לש"ש. וכאשר נחקור על די הספוק להגיע מן העולם אל המזון נמצאנו מצווה בו כמ"ש בראשית היצירה (בראשית א) ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ואמר אח"כ (שם) הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע אשר על פני כל הארץ א"כ די הספוק במזון נכנס בשער הצווי. וכיון שהוא כן כבר התברר כי כל מעשי בני אדם אינם יוצאים מן הצווי והאזהרה וביאור זה כי כל העושה מעשה אם הוא מן הצווים הוא מעשה טוב ואם יניח מעשותו והוא יכול לעמוד בחובתו הוא מקצר. וכן מי שעושה דבר מן האזהרות הוא חוטא ואם יניח מעשותו הוא צדיק כשיניחנו בעבור יראת ה' כמ"ש הכתוב (תהלים קיט) אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו. ואם יעשה מן המעשים המותרים על דרך שוה ונכונה הוא צדיק כאשר אמר (שם קיב) טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט ואם יהיה מרבה ועובר די הספוק הוא מקצר מפני שהוא מביא למה שהזהיר ממנו האלהים ואם יקצר מדי הספוק עם יכלתו עליו ותהיה כונתו ליסר נפשו בעבודת ה' ולמשול בתאותיו כדי להתקרב אל האלהים או לפרוש מן העולם ולנטות אל העוה"ב הוא צדיק ומעשהו טוב ואם אינו לש"ש הוא מקצר ומעשהו מגונה:

והנה נחלקו מעשי בני אדם אל טוב ואל רע והמשכיל מי ששוקל את מעשיו קודם עשותם במשקל הזה ויבחן אותם במחשבתו הטובה וכח הכרתו יבחר בטוב מהם ויעזוב זולתו כמה שאמר דוד עליו השלום (שם קיט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך. והראיה על ברור מה שזכרנו מהמעשים הטובים והרעים מה שאמר החכם (קהלת יב) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע. והנה הכניס המעשים כלם תחת טוב ורע

מרפא לנפש

שיתבאר לפנינו ואם הוא מקמץ הוא הומס נפשו וגופו והוא קרא מכאן ומכאן מעולם הזה ומעולם הבא: ואם יניח מעשותו ויש לאל ידו שהיה יכול לעשותו ואינו עושה הוא נענש: כשיניחנו בעבור יראת ה' ר"ל שהיה יכולת בידו לגמרי ולא עשה מחמת יראת ה' אבל אם יניח העבירה מחמת שלא מצא דרך לעשותו זה אינו ניצול מהעונש כנ"ל וכמ"ש באבימלך עם שרה ואחשוך גם אנכי אותך מחטו לי וכן אמרו חז"ל בספ"א דקדושין ישב ולא עבר עבירה נותני לו שכר כעושה מצוה וכגון שבא דבר עבירה לידו וניצול ממנה וכמעשה שהיה כו' עיין שם כמו שיתבאר בשער הבטחון בפירוש חלק הד' ע"ש:

והנה נחלקו כו' והמשכיל מי ששוקל את מעשיו קודם עשותם כו' ר"ל מי נקרא משכיל וצדיק ישר בכל מעשיו מי שיעשה לו הרגל וטבע בדבר הזה שאינו עושה שום דבר בעולם הן בעניני עוה"ב או עוה"ז עד שיצייר בדעתו תחלה מה הוא עושה ואם יוצא ממנו דבר טוב עושה ואם לאו יניחנו וזה הדבר כולל כל עבודת ה' יתברך: וכן אמר דוד חשבתי דרכי על ידי מחשבתי

טוב הלבנון

ואינו נהנה מטובותיו: מפני רוב אהבתו בעולם והוא אדרבה אוהב את העולם יותר שמחסר נפשו מהנאות קטנות. להשיג הנאות יותר גדולות: כי האלהים בשמים ואתה על הארץ לפי הענין שכתב המחבר בספ"ב שלפי שהשכל הוא עצם רוחני נגזר מהעולם העליון והוא נכרי בעולם הגופים העבים והתאוה שבאדם מחוברת מכח הטבע וממזג היסודות והעה"ז הוא מעונה ויסודה. מן הדין שיהלם נגד כח התאוה. וז"ש אלהים בשמים וא"כ השכל והנשמה שבקרבך כאיש נכרי בין התאות הגופניות באשר שאתה על הארץ. ע"כ יהיו דבריך מעטים כי קרוב שתתן פיך להטיא את בשרך ולהמשך בדבריך אחר הגוף: והוא יכול לעמוד בחובתו יש לו מן הטוב אשר יכול ליהנות ממנו: הוא מקצר הוא חוטא. וכמ"ש חז"ל לא דייך במה שאסרה התורה וכו': הוא צדיק וכמאמר חז"ל ישב ולא עבר עבירה שהגיעה נוטל שכר כעושה מצוה: אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו שהבלתי פועל עולה כהולך בדרך ה' ר"ל כעושה מצוה: אם טוב ואם רע בין שהטיב לעצמו במותרות הנאות שלא לצורך. בין שהסר לעצמו והרע לנפשו שלא לשם שמים

וזהו מה שזכרנו מענין המשובח והמגונה וכבר התבאר כי מעשי בני אדם יחלקו לב' חלקי התורה רצה לומר הצווים והאזהרות לבד ומפני שהיות התורה מלות ועניינים נחלקו בני אדם בחכמת התורה על עשר מעלות. תחלתם אנשים למדו החומש והמקרא והספיק להן בגירסת הפסוק מבלי הבנת ענין ואינם יודעים פירוש המלות ושמוש הלשון והם בתכונת חמור נושא ספרים. והשנית אנשים בקשו לברר קריאתם ולשמור התנועות ושמו רוב השתדלותם בידיעת מקומות הנקוד והם בעלי הנקוד והמסורת. והשלישית אנשים ראו חסרון מי שקדם זכרם והשתדלו לדעת עילת הנקוד והטעמים וחברו אליהם דעת שמוש הלשון ודקדוקו ודעת השמות והפעלים ותיבות הטעם והסמוך והנפרד וספור העבר בלשון עתיד והצווי בלשון המקור והשלם והחסר והנח

מרפא לנפש

ונתתי לבי על כל דרכי מה יהיה תכליתם ע"ז ואשיבה רגלי אל עדותיך: **ומפני שהיות התורה** כו' קאי אתחלת הפרק שאמר שיש כמה מעלות בלומדי התורה ועתה מפרש שהם נחלקים לעשר מדרגות כדי שידע האדם באיזה מדרגה שהוא עומד בו וישתדל לעלות ממדרגה למדרגה שאחריה כמו שמסיים בסוף פרק זה. ואמר שחלוקת הדעות נובעים מחמת היות התורה: **מלות** תיבות לפי פשוטה: **ועניינים** ויש הרבה פרושים ועניינים שנאמרו למשה בתורה ולכך נחלקו בני אדם בלמוד התורה לעשר מדרגות: **תחלתם אנשים** למדו החומש כו' בקטנותם ואף כי יזקינו לא סרו מדרך הזה והספיק להם כך ולא ידעו ולא יבינו מה שהם אומרים כמו אלו הקוראים שמים מקרא ולא יבינו דבר וכן הוא תפלתם: **והשנית** אנשים בקשו לברר קריאתם שלא יטעו בלשונם שידברו לשון הקודש בניקוד ובטעמים כראוי אבל אינם מבינים הענין כאותן הקוראים בתורה ע"פ דקדוק ואינם יודעים מאומה: **והג'** אנשים כו' לדעת **עילות הנקוד והטעמים** שביקשו לידע הטעם למה תנקד התיבה זו כך וזו כך כמו יראה בחירק יראה בצירי שפי' זה אינו כזה וכן בטעמים שמשנה הפירוש והענין כמו באה שבה מלעיל או מלרע וכיוצא: **וחברו אליהם דעת שמוש** לידע האותיות המשמשין את לה"ק: **ודקדוקו** שיש אותיות שהן משמשין להתיבה כמו הכצעקתה בשורש התיבה הוא צעק והשאר שמוש: **ודעת השמות והפעלים ותיבות הטעם** הם שלשה חלקי הלשון שכל לה"ק נכללים בהן וכן שם פעל מלה. שם הוא שם כל דבר כמו שמים וארץ ראובן שמעון. פעל הם התיבות המורים על הפעולה כמו הלך בנה אכל ושורש התיבה הוא לעולם שלש אותיות והוא בנין הקל ויש בפעלים שבעה בניינים בנין הקל הוא פעל נפעל פיעל פועל הפעיל הפעל והתפעל עי' במדקדקים פירושם: **ותיבות הטעם** הוא הנקרא מלת הטעם שנותן טעם לשכל להבין ולחבר המקרא כמו גם למען בעבור אשר עם את: **והסמוך** כמו זקן ביתו הוא דבוק לכך נקוד שו"א כי זקן יצחק הוא נפרד לכך נקוד קמץ ודומיהן: **וספור העבר בלשון העתיד** כמו על פי ה' יחנו חנו הל"ל ככה יעשה איוב עשה הל"ל בל' עבר רק מפני שהוא הווה נוכל לאמרו בל' עתיד וכיוצא: **והצווי בל' המקור** כמו זכור בשו"א הוא צווי וזכור בקמץ הוא מקור ומצינו בתורה זכור את יום השבת שהוא צווי בל' מקור ומקור פירושו ענין הפעולה עצמו בל"א (דענקען): **והשלם** הוא מלה שאינה חסרה שום אות לא בעבר ולא בעתיד כגון פקד שהוא עבר ובעתיד יאמר יפקוד ויש בו בעתיד ג"כ ג' אותיות השורש שהם פקד: **והחסר** הוא מלה שחסר ממנה אות מן השורש בעתיד כמו נגה שבעתיד יאמר יגה וחסרה הנון מן השורש ובא דגש בג' במקום הנון: **והנח** היא מלה שאינה חסרה

פת לחם

והמכסה לבוש הוא התחתון וכסות הוא העליון: **ושמוש הלשון** במלולם: **עילה הנקוד** סיבת הנקוד מפני מה צריך להנקד בנקודות אלו: **לעת שמוש הלשון** לדעת שמוש כו': **ותיבות הטעם** באיזה תיבה ראוי להעמיד הטעם: **והסמוך והנפרד** איזו מלה היא סמוכה לחברתה ואיזו נפרדת ובאמת לבד מן הקרובים לדעת יש בהם צריכים התבוננות ובפרט מה שהוא ע"פ קבלת חז"ל ואינם מובנים כן ע"פ פשטות המלילה לדוגמא אביא לך אחד הנה נאמר יבמה והיה הבכור אשר תלד הנה לפי פשטיות המלילה שתי מלות והיה הבכור סמוכים למלות אשר תלד וגזרתם יקום ע"ש אחיו ובאה הקבלה ולמדה אותנו שהם דברים נפרדים שיהיה הבכור מלמד אותנו שמצוה בגדול ליבם ואשר תלד פרט לאילונית ובפירוש אמרו אתאי הלכתא ואפקיה מפשטיה לגמרי: **וספור העבר בלשון עתיד** כמו ויש אשר יהיה הענן ודומיהן הרבה: **והצווי בלשון המקור** כמו זכור את יום השבת וכן שמור שהיהם קמוצים כדרך המקור והכוונה בהם על צווי: **והשלם והחסר** שרוב המלות באים בשלימות ומהם נמצאים חסרות כמו מלת יגה ששרשו נגה וחסר נו"ן השורש וכן מלת ידור ששרשו נדר והרבה דומיהם: **והנח והכפול** הם שני הפכים כי בנח הכוונה על מלות קצרות אשר באו לפרש הענין כמו לי לו אליו כל.

טוב הלבנון

שמים. יביא אותו אלהים במשפט על כל נעלם שנעלם מבני אדם מה שזה מחסר נפשו מן הטוב להשיג כבוד ולהשתבח ולא לשם שמים: **ושמוש הלשון** דקדוק הלשון והאותיות המשמשות ליחיד ולרבים לזכר ולנקבה לעבר ולעתיד לנוכח ולנסתר: **חמור נושא ספרים** נושאים ספרים בדמיונם ומבינים בהם כמו שיבין החמור הנושא ספרים שאינו רק סובל המשא: **ולשמור התנועות** הנקודות שתחת האותיות: **מקומות הנקוד** מדגש ורפה וימין ושמאל וכיוצא בזה מרמזים וחסר ומלא אך שעדיין אינם יודעים טעם הנקודות האלו: **עילות הנקוד** טעם הנקוד: **והטעמים** הנגינות: **שמוש הלשון** מיחיד ורבים וכו': **השמות** שם כל הנבראים כמו ארץ שמים לחם מים וכיוצא בזה: **והפעלים** המלות אשר הניחו אותם על הפעולות. כמו אכל שתה הלך וכיוצא בזה: **ותיבות הטעם** והדומה לזה כנודע לבעלי ההגיון: **והסמוך והנפרד** שמלה אחת סמוכה לחברתה כמו עבודת ה'. שמלת עבודה נמשכת אל ה'. או שהמלה נפרדת ואינה סמוכה למלה שאחריה: **וספור העבר בל' עתיד** כמו ככה יעשה (איוב א') שפירושו ככה עשה: **והצווי בלשון מקור** כמו הלוך שהוא מקור. ונמצא בל' צווי כמו הלוך וקראת באזני ירושלים (ירמיה ב') וכן זכור את יום השבת הוא המקור כי הצווי הוא זכור: **והשלם והחסר** יש מלות שהשרש תמיד שלם. ובכל עניניו בעתיד ועבר וחו"נ וכו' נשארו בו שלשה אותיות השרש. כמו פעל פקד ודומיהם. ויש שנחסר לפעמים אות אחת מן השורש כמו ידע שהוא השורש ובעתיד מדבר בעדו הוא אדע. ונמצאת יו"ד השורש חסרה וכדומה לזה: **והנח והכפול** יש שאות השלישית מן השורש היא נחה כמו פנה עשה. ויש שהאות השלישי הוא כפול כמו זמם שנן והדומה לו ולכל אחד

מאנו

והכפול והנראה והנסתר והדומה לזה . והרביעית אנשים שהוסיפו על מה שהקדמנו זכרם בפירוש המלות המסופקות בספרי הקודש והנראה מן הפשט וחקרו עם זה על ידיעת העובר והאמיתי בלשון העברית והשמות הדומים ושאינם דומים והנגזרים ושאינם נגזרים והזרים וכן בתארים ובפעלים והדומה להם . והה' אנשים שהוסיפו על מה שהקדמנו זכרם בדעת עניני ספרי הקדש ולהבין שרשיו ולחקור על העובר והאמיתי מעניניו כגשמות הנזכרת בו והם המפרשים ספרי אלהים כנראה ממנו ואין סומכין על הקבלה . והששית אנשים סמכו על קבלת הקדמונים שהיא המשנה והגיעו לקצת חיובי התורות והמצות והדינין מבלי עיון בתלמוד . והז' אנשים שהוסיפו על כל מה שזכרנו בעיון התלמוד והשתדלו בגרסתו וקריאת הלכותיו מבלי פרוק קושיותיו ופתח סתומותיו . והח' אנשים לא הספיק להם מחכמת התורה מה שהספיק למי שקדם זכרו עד שהטריחו את עצמם להבין דברי אנשי התלמוד ולהתיר ספקותיו ולפתוח

מרפא לנפש

הוא כשורש בעתיד רק שאות אחת מן השורש היא נחה ואינה נקראת כגון אכל יאמר בעתיד יאכל שהאל"ף אינה נקראת אלא נחה : והכפול שאות אחת כפולה בה כמו סבב ותחסר בו"ת אחת בעבר ובעתיד ובזה לומר בעבר סובבת ובעתיד יסובב תסובב וכו' : והנראה הוא אות שבסוף המלה שאין תחתיה נקודה והיא נקראת במבטא כגון אברהם שמ"ם בסתומה היא נח נראה. ונח נסתר הוא אות שאינה נקראת כגון קרא שהאל"ף היא נח נסתר : והרביעית אנשים שהוסיפו על מה שהקדמנו זכרם בפירוש המלות המסופקות בספרי הקודש שלמדו גם כן דקדוק לשון הקודש כו' כמו אלו שזכר דלא ידיעת לשון הקודש על בוריה לא יריה. היא את ידו בכל הפורש כולה כמו שהוא ידוע ומבואר רק שאין לאדם לבלות כל זמנו בעניינים שאלו לבד ולא ילמד דברים אחרים שצריך לנשמתי וכבר האריכו בזה כמה מחברים . והאנשים האלה הוסיפו על הנ"ל לדקדק ג"כ על פירוש המלות שבתנ"ך שיש בהם ספק שלא נודע פירושם : העובר והאמתי שיש מלות ושמות בתורה שאין נקראים בענין כך רק על דרך העברה ומשל כמו גלגל יש ראש הסר בלורות בשמים ויש שהם על דרך האמת כך כמו שנתבאר בשער הי"וד ע"ש : והנגזרים כמו אדם מאדמה ואשה כי מאיש לקחה זאת : והזרים מלות ותיבות שאין להם דמיון במקרא : והתארים כמו הכם עשיר : והה' אנשים כו' בדעת עניני ספרי הקדש כו' עד שנה דבר באנשים שהשתדלו לפרש התורה רק ע"פ דקדוק . והאנשים האלה מפרשים ע"פ הענין אך כפי דעתם ורצונם ואינם רוצים בפירושי חז"ל ע"פ הקבלה והם כת הצדוקים והקראים : כגשמות הנזכרת בתורה כמו יד ה' עיני ה' ודומיהן כל זה הם מפרשים לפי דעתם וכמו שנזכר בשער היחוד : והששית האנשים וכו' והגיעו לקצת חיובי התורה כי הראשונים שאין סומכין על הקבלה לא יעשו שום מנוס בשלימות כי יוכל לפרש התורה כפי דעתו כמו שירצה ולפטור עצמו מחיובים כמו שהאריך בזה ספר הכוזרי ע"ש : והז' אנשים כו' בעיון התלמוד שמעיינים ג"כ בתלמוד רק שאינם נותנים לב לפרק ולתרץ קושיותיו ולפתוח הדברים הסתומים שבתלמוד : והח' אנשים לא הספיק להם כו' לקנות בזה השם והתפארת כו' כי מאחר שהם מתעלמים מתוכות הלבבות כו' וכלו ימיהם בדברים שאין בהם צורך לעצמם דהיינו לנשמתם ור"ל

טוב הלבנון

מאלו המפרשים יש דינים אחרים בבנייהם : והנראה יש שאות אחד נח והוא נראה כלו' נרגש במבטא כמו אמר שהרי"ש נרגשת בקריאה. ויש שהוא נח נסתר כמו בנה שהה"א אינה נרגשת במבטא וכדומה מהעניינים אלו הנודעים בחכמת הדקדוק : המלות המסופקות מלה שיש לפרשה על שני עניינים שונים : העובר והאמתי מה שלא נאמר אלא דרך העברה וגוזמא ומה שנאמר על האמת : והשמות הדומים ושאינם דומים הדומים הם שניהם דומים באותיות כמו רוח שנאמר על רוח האדם ונאמר על רוח המנשב. ושאינם דומים הוא שיש לדבר אחד שני שמות כמו אדם אנוש . ואורח ונתיב : והנגזרים הוא שם נגזר כלו' נחתך משם אחר . כמו רקיע נגזר מל' רקע וכמו וירקעו את פחי הזהב. שהנגזר מתחלף בקצת אותיות : ושאינם נגזרים הם המוסכמים כמו עט שהוא שם הקולמוס . ונקרא הלשון ג"כ עט כמו לשוני עט סופר מהיר : והזרים שם או ענין שלא נמצא לו דוגמתו בל' הקודש : וכן בתארים כמו גבור גדול שאינו שם העצם רק נקרא על שם תאר הגבורה : כגשמות הנזכרת בו כמו יד ה' פי ה' וירד ה' : ואין סומכין על הקבלה רק כפי הנראה מפשוטו : עיון בתלמוד מולא הדינים בפלפול הגמרא : פרוק קושיותיו לתרץ מה שקשה בו : ופתח סתומותיו

לבאר

פת לחם

האותיות הנחות ובלתי מורגשות במבטא כמו ברא קרא שהאל"ף נחה וכן היו"ד במלת המים ודומיהן ובמלת כפול הכוונה בהיפך שיש אותיות שנכפלו במלה כמו גלל סבב גלל ולפעמים שנים שנים באים כפולים כמו ירקרק סחרחר : מהנראה והנסתר שיש נח נראה ונח נסתר כמו במלות בראשית ברא האל"ף נחה ונסתרת משא"כ את השמים ואת הארץ שסופם נחים ונראים: העובר והאמתי מה שנאמר דרך העברה בהפלגה כמו ראש הסר ורגלי הסר ומה שנאמרו באמת : והשמות הדומים שיש שמות דומים אעפ"י שהם שונים בכוונתם כמו ויצלח יעקב מלח ים עם ויצלח את לוט שזה לשון הליחות וזה לשון פיוס ועיין פירש"י בפסוק ויצלה את היונה וכן בשלח פרעה וכן מזו הדוגמא ואברהם הולך עמם לשלחם שהיו כמלוים אותו בסעודה ושאינם דומים הכוונה להיפך והם הנקראים שמות נרדפים שהמלות משונות וכוונתם אחד כמו איהור וכותם ובגד ושמלה ודומיהם הרבה : והנגזרים כמו השם כרם שהוא מלה נגזרת מלשון כר וכן בשמות בני אדם נמצא הרבה כמו שמות בני יעקב : והזרים שנמצאים הרבה מלות זרות במקרא כמו מלת ויפרגה ספרות שכתב רש"י ז"ל מלה זו אנדרוגינוס והרבה מדוגמות אחרות ואין להאריך : בתארים ובפעלים בלפעמים נכתבה מלה אחת בני פעמים פעם בלשון תאר ופעם בלשון פועל כמו מלת מבין נאמר כל יודע מבין הוא תאר ומבין הדות הוא פועל ודומיה הרבה : ולחקור על העובר והאמתי למעלה אמר על ידיעת העובר והאמתי שהכוונה על ידיעת שמות בני הקודש וכאן אמר ולחקור על כו' : בגשמות כלומר כמו הדברים והתנועות הגשמיות שנאמרות בו יתברך שנאמרו רק בדרך העברה ובהפלגה כמו וירא ה' וישמע ה' וירד ה' ויחר אף ה' ודומיהן : כנראה ממנו כלומר שהם מפרשים כוונת הכתוב כן כפי הנראה מפשוטו בלי קבלת חז"ל : מבלי עיון בתלמוד ועליהם אמרו התנאים מבלי עולם במורים

מתוך

סתימותיו לקנות בזה השם והתפארת והם מתעלמים מחובת הלבבות ואינם מתעוררים למפסידי המעשים וכלו ימיהם בידיעת הענינים הנכרים מתולדות הדינין והזר הקשה מפסקי הדינין וזכרו מחלוקת בעלי התלמוד בחדושיו הנופלים בדינין והתעלמו מעיין במה שאין להם רשות להתעלם ממנו מענייני נפשותם אשר הם חייבין לחקור עליו מאמתת אותות הנביא עליו השלום והקבלה ותנאיה אשר בהם תתברר ומה שחייבנו בו הבורא מהבאת הראיות עליו בשכלנו ולעבדו בלב שלם והרבה כזה ממה שאני עתיד לבארו מאשר יושג בדרך השכל בשער הזה. והתשיעית אנשים שהגיעו נפשותם לדעת חובת הלבבות והאברים ומפסידי המעשה והבינו פשט דברי הקדש ובמצפוני ענינו ועמדו על אמתת הקבלה מן הכתוב והמושכל וסדרו הדינין והלקו חובת המעשים כפי הראוי לעניני כל זמן והתחלקות מדיני כ"מ אחר שהבינו שרשי ספר התורה ונזהרו בם והזהירו עליהם עם הפקת האמת בסתר ובגלוי ונטות עם האמת באשר הוא נוטה והן בעלי הגמרא והגאונים הנוהגים מנהגיהם אחריהם. והעשירית אנשים שירשו חכמת התורה מהנביאים בכל פירושיה ותולדות שרשיה והן אנשי כנסת הגדולה ומי שקבל מהם מן התנאים והן בעלי המשניות והבְרייתות כמו שנזכר במס' אבות משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה ואנשי כנסת הגדולה לשמעון הצדיק ושמעון הצדיק לאנטיגנוס ואנטיגנוס ליוסי בן יועזר וליוסי בן יוחנן איש ירושלים והם מסרוה ליהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי והם מסרוה ליהודה בן טבאי ולשמעון בן שטח והם מסרוה לשמעיה ואבטליון ומהם לשמאי והלל ומהם לרבן יוחנן בן זכאי ורבן יוחנן בן זכאי לר"א ור' יהושע ור"ג ור' אלעזר בן ערך ור' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל ומהם לר"ע ור' אלעזר בן עזריה ור"ט ורשב"ג ומהם לר"מ ור' יהודה ור' יוסי ור"ש ורבי יהודה הנשיא והוא רבינו הקדוש אשר קבץ עניני המשנה וסדרם וחלקם לפרקים וחברם והוא עיקר כל הקבלה שסומכים עליו בתורתנו:

מרפא לנפש

שאינם לומדים ג"כ דברי יראה ומוסר כיוצא בזה ודאי כל למודם אינו אלא להראות חריפות ובקיאות לעיני ע"ה לקנות בזה כו' דאם לא כן קבוע עצמן תחלה ואח"כ קבוע אחרים וכבר הא"יך בזה המחבר בהקדמתו ג"כ ברי"ה ואשר ידבנו לבו כו' ע"ב בהבאתי דברי רז"ל שאמרו גם כן כדברים האלה ואמרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו כו' ובאלה הרבה ורצה להודיענו בזה שאף שבגדלו הכת הזאת בתורה כל מה שיוכל אדם להשתדל כמו שזכר עד הנה עדיין הם מגונים מאחר שאינם לומדים לש"ש רק לקנות כו' אבל על כל פנים הם קרובים להמדרגה הרמה אם יפקח עיניו על דרכיו ומתוך שלא לשמה יבא לשמה ומי יתן אל לבו שלא ירשה חס ושלום תרתי גיהנם כמ"ש חז"ל: והתשיעית אנשים כו' שמקיימים ראשית חכמה יראת ה' וכל שיראת חטאו קודמת כו': ומפסידי המעשה ושמרו א"ע שלא יכנס הפסד וקלקול במעשהו לא ככת שלפני זה: והבינו פשט כו' למדו התורה תחלה לפי פשוטו ואח"כ הנסתר מענינו כי שבעים פנים לתורה והתורה נדרשת בפרד"ס: ועמדו על אמתת הקבלה כו' מה שקבלנו מרבותינו ומביא ראיות מן הכתוב ומן השכל על מה אדניה הטבעו: והתחלקות מדיני כל מקום ז"ל מ"ה ר"ל לפי המקום והמדינה שבמקום זה יש יותר היזק מבאחר כגון בא"י במצות התלויות בארץ וכן במקומות המשתנים בגלויות כפי מו"מ שלהם וכעין שאמרו רב בקעה מצא וגדר בה וכל כיוצא בזה מן התנאים כו' עכ"ל: ונזהרו בם הם עצמם ואח"כ הזהירו עליהם את אחרים ע"ד התקוששו וקושו כו': ונטות עם האמת באשר הוא נוטה ואינם מתעקשים לנטות לדרך עקלקלות ושקר: והעשירית אנשים שירשו חכמת התורה מהנביאים כו' והכת הזאת הם במעלה העליונה שאין למעלה מהם מאחר שירשו כל התורה כולה עם כל הפירושים דהיינו תורה שבע"פ איש מפי איש ועדיין לא היה בימיהם שום מחלוקת לכך היה כל למודם זך ונקי ועוד מאחר שלא הוצרכו לעיין ולפלפל בדברי הראשונים כמו האחרונים שאחר המשנה. היה להם פנאי לעסוק בכל החכמות ובסודות האלהות עד שבאו ע"י מעשיהם וחסידותם למדרגה קרובה לנבואה לרוח הקודש ובת קול כמו שהוא מפורסם וכמ"ש על הלל ור"י בן זכאי שראוים היו שתשרה שכינה עליהם ובימיהם של אלו הממונין כאן היה בכל דור כמה אלפים חכמים שהיו תלמידים וחברים לאלו. כי בכל דורות ההם היו שבעים סנהדרי גדולה בלה"מ חוץ סנהדרי קטנה של כ"ג בכל עיר ובודאי אין יכולין לברר שבעים זקנים

פת לחם

מתוך מפנתן כו': מתולדות הדינין הוא העסק בשאלות ותשובות זרות שזכר בהקדמה: אותות הנביא לדעת מה הם אותות מורות ע' אמתת נבואתם והאותות המורים על הקבלה שהיא תורה שבע"פ: והבאת הראיות עליו על מציאותו ויחודו ית' ושאר תאריו ומדותיו: הכתוב והמושכל שהתורה נכתב לנו צווי הקבלה שבע"פ כמו שנאמר ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגם השכל מעיד עליו אם מסתימת כמה מן הצווים והם שבודאי בלתי אפשר לכתוב הכל בספר כי עשות ספרים הרבה אין קץ: והתחלקות מדיני לפי חלוקת המדינות כמ"ש חז"ל

טוב הלבנון

לבאר דברים הסתומים שבו שלא נדע לפרשם: למפסידי המעשים להשמר מהדברים הגורמים הפסד בעבודת ה': והזר הקשה מפסקי הדינים קושיות זרות בדינים שאינם מצויים ואינם נוהגים בזמנינו: והתחלקות מדיני כל מקום מצות התלויות בארץ ומחלוקת המקומות באיזה דינים כמו בחלב שעל הקיבה שנחלקו בהם בני בבל ובני א"י: באשר הוא נוטה איך שהוא נוטה: וחברם בכתב. שקודם רבי לא היו

כותבין

אך דעות אנשי התורה באמונתם וקבלת עבודת ה' יתברך הם על עשר מדרגות תחלתם אנשים נשא אותם הסכלות גם גובר התאות עליהם למאוס בתורה וחשבו אותה כמנהגים (שמנהיגים בהם) וכחוקים שמנהיגים בהם הכסילים מפני גובר התאוה על שכלם ועובי טבעם ואינם נכנסים תחת עול התורה ולא נמשכים בעבותות השכל מפני שהם חפצים בהפקר ובכמותם אמר החכם (משלי יח) לא יחפוץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו:

והמדרגה השנית אנשים לא יכלו לדחות האותות ולהכחיש המופתים אשר נראו על ידי הנביאים מפני פרסומם אלא שנסתפקו באמתת התורה ואמרו דברים קרובים לדעת מי שהקדמנו זכרם שהאלהים רצו להורות את בריותיו דרך שיתוקן בו ענינם בעולם הזה והעיר הנביא להנהיגם במה שצריך להם מן החקים ונתן לו אותות ומופתים לשמוע דבריו ולקבל חקיו ואינם מאמינים בגמול ועונש ואני רואה לבאר מה שיש עליהם מן התשובות בקצרה על דרך המניעות וההסכמה. ע"ד המניעות כי הבורא נעלה ומרומם לשנות מנהג למי שמכזב עליו ויאמר בשמו מה שלא אמר ואם הוא מישר (ס"א מיסר) אותם בכזבו על אלהים אל האלהים כי (ס"א כי אין) החזון הנראה אל הנביא יותר נפלא וקשה משנות המנהג לו. ועל דרך ההסכמה

מרפא לנפש

אלא מכמה מאות ואלפים חכמים שלמטה מהם ואלו שנזכרו כאן בכל מקום מפני שהם היו עמודי התורה שאחד מכל זוג היה נשיא והשני אב"ד ומופלא שבסנהדרין כמו ששנינו במשנה ב' פ"ב דחגיגה ע"ש. כ"ז העתקתי מספר הכוזרי סוף מאמר השלישי עיין שם באורך דברים נמרצים:

אך דעות אנשי התורה כו' ועתה הוא מפרש היו כמה חלוקים באמונת התורה ועי"ז שהתנה קבלתם את עבודת ה' מחמת אמונתם: תחלתם אנשים כו' ע"י סכלותם והתאות עוה"ז שגברה עליהם ומצאו להם אמתלאות שיפרקו מעליהם עול תורה **וחשבו** שהתורה היא דומה לנימוסים שאין בהם טעם רק שהאמינו בהם ומקיימין אותם ואומרים שאין בתורה שום שכר ועונש: **והמדרגה** השנית כו' מחמת שידוע ומפורסם האותות והמופתים הגדולים שעשו הנביאים ובודאי האותות הם מאת ה' יתברך אבל על דבר הנבואה בעצמם וכמיכו שידבר ה' עם האדם שהם יאמרו בעבור שהדבר גשמי והאלהים נעלה ומרומם ממדות הגשמיים כמו שנזכר בספר הכוזרי הדעה הזו ועיין לקמן מה שהשיב עליהם ולכך הם אומרים שהתורה איננה מאתו יתברך רק שדעתו יתברך היה שינהיגו בני אדם בדרך הישר בעולם הזה שלא יהיה עניניהם כהפקר לכך העיר את הנביא להנהיגם בדרך הישר לפי רצונו והראה לבניהם אותות ומופתים בעזר האלהים כדי שישמעו דבריו ומצותיו וג"כ אינם מאמינים שיש גמול ועונש על התורה וכמו שאמרו הכת הא': ואני רואה לדבר כו' על דרך המניעות שנמנע ובטלה דעתם מלהאמין כך כי יש לסתור ולהשיג על דעתם: וההסכמה אפילו אם היו נשכים לדעתם הנזכר אעפ"כ ראוי לאשר ולקיים כל התורה כלה ובודאי יש גמול ועונש מה' יתברך על מקיימי התורה: ע"ד המניעות כו' שנמנע הוא שיעשה ה' אותות ומופתים למי שאמר על ה' כזב דהיינו שאמר בשם ה' שצוה לו כל התורה כלה ולפי דבריהם בדה הנביא מלבו ומעצמו את כל דברי התורה ואיך ישנה ה' בשבילו מנהגו של עולם מאחר שהוא כזבן: ואם הוא מישר כו' ואעפ"י שהנביא מיישר את העם: בכזבו על אלהים שאמרו בשמו מה שלא נאמר לו אבל עכ"פ היא: אל האלהים ר"ל הוא מיישר אותם איכה יעבדו את האלהים ור"ל אם כן נוכל לומר שלכך משנה מנהג להנביא כדי שיישרם אל אלהים. זה ג"כ נמנע דא"כ יקשה מאד למה לא יצוה ה' בעצמו במה עושין רצונו ויצוה בעצמו את כל דברי התורה: כי אין החזון הנראה כו' כי בודאי אין חזון הנבואה שנראה אל הנביא לצוות אותו דברי התורה יותר נפלא וקשה לפניו יתברך משנות המנהג לו כי אם טוב לפניו לשנות מנהג בשבילו למה לא יצוה לו בעצמו דברי התורה וכי זו קשה מזו וכי יד ה' תקצר. אע"כ שהאמת כי ה' נתן חכמת התורה מפיו אל הנביא וכתב בספר הכוזרי תשובה על הדעה הזאת וז"ל אמנם הדין עלינו שלא נדחה מה שקבלנו מן המעמד הר סיני ונאמר שאין אנחנו יודעים איך נגשם הענין האלהי יתברך עד שהיה דבור וקרע את אזנינו וגם לא נדע מה שברא לו יתברך ממה שלא היה נמצא מכל מה שהעביר לו מן הנמצאים כי לא יחסר לו יכולת כאשר נאמר כי הוא יתברך ברא את הלוחות וכתב אותם כתב חרות כאשר ברא את השמים במאמרו בלבד ורצונו יתברך ונגשם על השיעור אשר חפץ בו' כאשר קרע את הים כו' וכן יצטייר האויר המגיע אל אוזן הנביא בצורות האותיות שהם מורות על הענינים שהוא חפץ להשמיעם אל הנביא או אל ההמון ע"כ עיין שם: ועל דרך ההסכמה כו' אפילו אם היינו מסכימים לדעתם דהיינו אם היה זה מבורר

טוב הלבנון

כותבין תורה שבע"פ כנודע: **כמנהגים שמנהיגים בהם** שבדו לעצמם נימוסים כדי שיתקיים הקבוץ בין האנשים: **בהתגלות לבו** לגלה לבו אל תאותיו: **שיתוקן בו ענינם בעה"ז** שלא ירשו ולא ישחיתו איש את רעהו ונמצא סדר העולם נשחת: **בגמול ועונש** לעה"ב: **המניעות** לבאר שהוא כזב ונמנע: **וההסכמה** אפילו אם יתן להם טענתם: **ואם הוא מיישר אותם בכזבו על אלהים אל האלהים** אע"פ שהוא מיישר דרכם במה שהגיד כזב משם אלהים לקרב אותם אל אלהים: **כי אין החזון**

פת לחם

הז"ל הא לן והא לכו: **נשא אותם הסכלות** הסכלות השיא אותם למאוס בתורה. השיאה היא כמו תפלצתך השיא אותך: **גם גובר התאות עליהם** גם תגבורת התאות השיא אותם לכך ומלת גם מוספת על מלת נשא: **שמנהיגים בהם** חסר הפועל והכוונה כראשי האומות מנהיגים בהם את אומותיהם וכחוקים שמנהיגים בהם המשכילים את הכסילים: **עול התורה** נגד השערה התוריה ועבותות השכל נגד השערה השכלית: **בגמול ועונש** שאמר שלפי דעתם אין כוונתו ית' בנתינת התורה רק לתקון עוה"ז א"כ אין עונש הממרה בה רק קלקול ענינו בעוה"ז: **המניעות וההסכמה** כלו' בצד אחד אסתור דבריהם ואראה להם שהוא נמנע היות הדבר כן ובצד אחד אסכים לדבריהם ואומר שאפי' אם היה באפשר שיהיה כן אעפ"כ היינו ג"כ חייבים לשמוע לה: **לשנות מנהג** מנהג הטבע:

ואם הוא כו' אף שהוא מכוון ליסר אותם אעפ"כ אחר שהוא מכזב וכו': **כי אין החזון** כך שגרסא הנכונה כלו' ולמה יכרחו מהאמין

אלו היה מתברר בראיה ברורה שהוא כן היה מן הדין להמשך אחריו כי אין הבורא יתברך משנה מנהג ולא מראה מופת ע"י מי שאינו יודע הדרך הטובה והישרה. ומי שבחרהו הבורא יתעלה להורות לנו הדרך הטובה והישרה ולהנהיגנו אחרי שנראה האותות על ידו ראוי הוא שנסמוך עליו בהרכבתנו והנהגתנו ואנו חייבים בזה למלך או לשלטון כמ"ש (שם כד) ירא את ה' בני ומלך וגו' וכ"ש מי שנראה מופת על ידו ועל שני הפנים הם חייבים בקבלת התורה ובכמותם אמר החכם (שם ח) הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב:

והמדרגה השלישית אנשים שנתבררה אצלם אמתת התורה וחשבו כי הוא מחסד האלהים לישר בה בריותיו בעוה"ז ולהנהיג אותם בו בלבד לא לגמול בעוה"ב ולא לענש והטעם בזה מה שהושב פעמים בספרי הנביאים מן הגמול והעונש בעוה"ז ולא בעוה"ב. וכבר האריך רבינו סעדיה ז"ל בפרשת אם בחקותי מה שיתברר בו בטול דעות האנשים האלה ובספרי הנביאים סימנים חזקים מעניני השכר והעונש

מרפא לנפש

בראיות ברורות שלא ידבר אלהים את האדם וחי והנביא בדה מעצמו כל התורה אעפ"י כן: היה מן הדין להמשך אחריו ולעשות מצותיו מאחר שהבורא יתברך משנה המנהג בשביל שישמעו לדבריו בוודאי יודע ה' שהנביא ההוא יודע הדרך הטובה והישרה א"כ ראוי הוא שנסמוך על דבריו: בהרכבתנו הם הדברים שהאדם יש לו קיום והעמדה על ידם והוא מורכב על ידם דהיינו כמאכלו ומשתהו ומשגל ראוי לעשות הכל עפ"י צווי הנביא וכן אחר הנהגתינו וכ"כ לקמן בהבנון הפלאים: ואנו חייבים בזה למלך כו' אם מלך או שלטון יגזור עלינו לעשות מצותיו מצות ה' הוא לשמוע אליו: כמ"ש ירא את ה' בני ומלך וגם את המלך תירא וכן מי שנראה מופת על ידו בנראה בחוש שהוא שליח מאתו יתברך כל שכן שחייבים לשמוע אל מצותיו: ועל שני הפנים דרך המניעה ודרך ההסכמה:

והמדרגה השלישית כו' והטעם בזה למה מאמינים כזאת. ומ"ש פירש והטעם כמו והטעה אותם: מה שהושב מה שהוזכר בתורה והוא ל' הזרה על הדבר כמה פעמים נזכר בתורה גמול עולם הזה ולא בעולם הבא: וכבר האריך כו' עיין לקמן בשער הבטחון פ"ז בחלק השני דברים מספיקים על קושיא זו גם כן ועיין בשל"ה דף י"ב שהאריך לסתור כל דעות הראשונים בתירוץ קושיא זו ומה שהעיקר הוא בעצמו מאחר שהורתנו שהקדושה הוא ל' הקודש ור"ל שהלשון בא ממקור קדוש דהיינו מעולמות העליונים ואם כן כל היעודים הנזכרים בתורה שאף לפי דעתנו הם גשמיים כמו ונתתי גשמיכם בעתם וזולתם הם בעולמות העליונות יעודים רוחניים שהם נקראים כך בעלם והשמות הם מושאלים כך בעולם הזה לדברים גשמיים ואם כן הקושיא מעיקרא ליתא קושיא היא עיין שם באורך דפח"א ובזה הוא מתרץ המדות הגשמיים הנזכרים בתורה והבאתי דבריו לעיל בשער

פת לחם

מהאמין בנבואה ויאמינו בשנוי מנהג העולם ברצון הבורא אחר שאין החזון יותר נפלא משינוי הטבע: מחסד האלהים לישר בריאותיו שילכו בדרך ישרה לפי שהיושר חביב אצלו והעול שנאוי לפניו גם להנהיג אותם בה. כלומר לתקן עניניהם גם יתכן שכוון באמרו לישר נגד סור מרע שלא יתעסקו בפועל רע ובאמרו להנהיג על הפועל הטוב: והטעם בזה הטעה אותם בזה הדבר מה שהושב פעמים וכו' כלומר שהוזהר פעמים רבות

טוב הלבנון

הנראה וכו' כל"ל כמו שהוא בס"א. ופירושו מאחר שהם מאמינים שהש"י שינה בעבורם מנהג העולם וטבעו להראות נסים. הא ודאי שהש"י עצמו יצוה לו את המשפט והתורה אשר ישים לפניהם שאין הנבואה המגעת לנביא יותר נפלא משנות מנהג הטבע ואם הש"י הפך לשנות הטבע ודאי שהפך להפיס תורתו כפי הנביא ולגמול ולענוש כפי הראוי. ואחר שזכני השם לפרש ספר הכוזרי הנה ראיתי שאף החבר בסי' פ"ז ממאמר א' העיר ענין הזה שזכר המחבר כאן בביאור יותר קצת. וז"ל שם. אמר החבר השבת וכו' וזהו שהטעם עם מה שהאמינו במה שבא משה אחר המופתים האלה נשאר בנפשותם ספק איך ידבר האלהים עם האדם כדי שלא תהיה התחלת התורה מעלה ומחשבה מחמת אדם ואחר יחברוהו עזר ואומץ מאת האלהים מפני שהיה רחוק הדבור בעיניהם מזולת אדם בעבור שהדבור גשמי ורצה ה' וכו'. והנה כוונת החבר מבוארת שיש מקום עם הבוערים שיאמרו שהתורה מעצת אדם מפני שאע"פ שיאמינו בנסים שיעשה הנביא עדיין לא יאמינו שהשם ידבר עם האדם ר"ל הנביא מלמדו להדריכו בדרך ילך כי זה דרכם כסל למו לומר שמי שאינו אדם לא יצייר הדבור בו וכמו שאמר המלך הכוזרי בסי' שלפניו וז"ל מי שמוע דבריכם כי אלהים דבר עם המונכם וכו' הדין עמו שיהם אליכם דעת ההגשמה. וזה שאמר המחבר כאן שעכ"פ מאחר שמוכרח להאמין המופתים למה לא יאמין הדבור אל הנביא כי אין זה יותר פלא משנות מנהג הטבע בעבורו: בהרכבתנו והנהגתנו בהרכבת הדברים בענין התורה. מן הלוי. והמוזהר. והמותר: מאין חכמה אעפ"י שאין בהם מן החכמה על"ז אנו מוזהרים בכבודם: ירא את ה' בני ומלך כמו שאתה ירא מן השם. כך אתה מחוייב לירא מן המלך שמינהו השם והפקידו לשלטון במקומו על מעשי בני אדם וכן הנביא ההוא השם הפקידו עלינו שנשמע אליו: ובכמותם כלו' בכמו מדרגת האנשים ההם אמר החכם: הבינו פתאים ערמה והוא כלפי דרך המניעות שיבינו שנמנע שישנה הבורא המנהג בעבור מי שמכזב להגיד בשמו מה שלא צוה: וכסילים הבינו לב זה כלפי דרך ההסכמה. שאף אלו ח"ו כדבריהם ודאי ראוי לשמוע לדברי זה הנביא שודאי יודע הדרך הטובה מאחר שהבורא הראה מופת על ידו שלבו נכון וראוי לסמוך עליו וזהו וכסילים הבינו לב: ולהנהיג אותם בו ר"ל הנהגה שילכו דרכם בעבורה בעוה"ז: והטעם בזה ר"ל טעו בזה: מה שהושב פעמים וכו' ר"ל מפני שנאמר בדברי הנביאים בתוכחתם

בעוה"ב. מהם מה שאמר (קהלת יב) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע ומהם מ"ש (מלאכי ג) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וגו' ואמר (שם) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו ואמר (ישעיה סו) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר ואמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם ואמר (זכריה ג) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה ואמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ואמר (דניאל יב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם ומהם מ"ש (ישעיה נח) והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך והרבה כאלה מה שיארך זכרם: והמדרגה הרביעית האנשים התקיים בנפשותם בירור התורה ואמתת הגמול והעונש בעוה"ב אלא שנפשותם המו אותם אל אהבת העולם ותאותיו ולקחו מעשה העבודה למצודות יצודו בהם העולם וקבלו התורה בגלוים ולא במצפונם ובלשונם ולא בלבבם ובכמותם נאמר (ירמיה ט) בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו ונאמר (ישעיה כט) בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני: והמדרגה החמישית אנשים יתברר להם כל מה שהקדמנו מענין התורה ואמתת הגמול והעונש בעוה"ב אלא שהטו אותם נפשותם לאהבת העולם וקבלו התורה וכונו בקבלתה להגיע לגמול האלהים ולשבח ב"א וכבודם בעוה"ז עליה והוא שער משערי החונף והוא השתוף הנסתר: והמדרגה הששית אנשים כונו במעשיהם גמול הבורא בעוה"ז בלבד מאהבתם אותו ובחרם בנעימותיו ואינם מבינים גמול העוה"ב ונעימותיו: והמדרגה השביעית אנשים התברר להם כל מה שהקדמנו זכרו אלא שהיתה כונתם

מרפא לנפש

היחוד. ובזוהר ובתיקונים מתרץ שלא יעבוד האדם ע"מ לקבל פרס העולם הבא ומה שנזכר שכר עוה"ז בתורה הוא להודיע למקיימי התורה שלא יחסרו כל טוב ויהיה להם פנאי לעבודת ה' אבל אין זה שכר האמתי כי הוא רק לגוף עיין שם וכ"כ הרמב"ם: ועסותם רשעים לשון דחיקה ומיעוך:

והמדרגה הרביעית כו' אלה שנפשותם מחמת גודל תאוותם בנעימות העוה"ז לקחו מעשה העבודה למצודות יצודו בהם העולם הזה שלא יכלו להגיע לתאוותם מחמת דלותם ועניותם ע"כ הם מראים עצמם להסידים ופרושים ולובשים בגדי ת"ח כדי שיאמינו בהם ויתנו להם מתנות ויפקידו אצלם ממונם וגונבים דעת הבריות והמקום. ומסיים בשער הפרישות פ"ד שהם הכת הרעה שבכל הכתות:

והמדרגה החמישית אנשים כו' שיודעים שיש גמול ועונש בעולם הבא אלא מחמת גודל אהבתם את עולם הזה לכך כוונתם בעבודת הש"י שייטיב להם השם יתברך תיכף בעוה"ז הטובה הגדולה וגם רוצים שישבחום בני אדם ויכבדום בעוה"ז על גודל עבודתם והכידותם אע"פ שאינם רוצים להזיק לבני אדם כמו המדרגה הד' אעפ"כ הוא שער משער החונף והוא שיתוף הנסתר כי הוא משתף עבודת עצמו והנאתו עם עבודת ה':

והמדרגה הששית אנשים הם עובדים רק לשם שמים רק שכוונתם לגמול העולם הזה בעבור שאינם מבינים גמול העולם הבא:

והמדרגה השביעית עדיין הם מבהון בעבור שמקווים לשכר טוב על עבודתם ולולא שהיו מקווים לשכר לא היו עובדים עבודת ה' ובאמת ראוי לעבדו כמו לגדלו ולכבדו כו' וסוף הכבוד לבא כי בוודאי אין הקב"ה מקפח שכר שום בריה אפי' שכר שיחה נאה שהיא לב"ב כמו שידענו הדפים גם ישנים כמו שהארכתי בזה במקום אחר:

<table>
<tr>
<th>טוב הלבנון</th>
<th>פת לחם</th>
</tr>
<tr>
<td>בתוכחתם פעמים הרבה לאנשי דורם: יביא במשפט וגו' רמז ליום הדין שה' עומד לדון כל הילורים: ועסותם רשעים ל' מיעוך וכתישה. כמו עסו דדי בתוליהן: (יחזקאל כג): ושבתם וראיתם ובתהלת הכתוב נאמר הנה יום בא בוער כתנור רמז לעונש עה"ב: למצודות יצוד בו בני אדם לרמות בני אדם כדי שיאמינו בצדקתם ויצודו אותם ברשתם: ובכמותם נאמר ועל כיוצא בהם נאמר: לגמול</td>
<td>וטעם הה"א בחיר"ק והעי"ן קמוצה: מהם כו' ומהם כו' כלומר דבודאי אי אפשר לומר שכוונת הכתוב על גמול עוה"ז שהרי אנו רואים בחוש שהרבה לצדיקים חיים בחיי צער והרבה רשעים חיים בנחת עד זיבולא בתרייתא שלמא שאף על היעודים שבאים בתורה יאמרו שנאמרו לרבים דוקא אמנם אנו שמבינא נאמרו גם ביחיד: בגלוים ולא במצפונם במעשה המגלה ובלשונם ולא בלבבם כדבורם כה: לגמול העולם שבני אדם גומלים טובה לטובים: ולשבח בני אדם בפה וכבודם בגופל: השתוף הנסתר שתוף בע"ז שהרי הוא עובד את עצמו ולא את</td>
</tr>
</table>

האלהים ולשבח בני אדם מחמת שני הענינים יחד עובדים התורה: וכבודם בעה"ז עליה משיגים כבוד בעוה"ז בעבורה: שער משערי החונף ענין החונף עיין בפ"ד משער יחוד המעשה: השתוף הנסתר שעובד ע"ז בשתוף שמשתף עם עבודת הש"י עבודת הנפש והכבוד אלא שהוא בסתר שאין בני אדם מרגישין בו שעובד אלהים בשתוף: גמול הבורא בעה"ז בלבד שאלו להם שכרם בעה"ז ואינם חושקים לגמול עה"ב ואינם יכולים לשבור תאותם מחמת גמול העה"ב מפני שאינם מבינים נעימותו אע"פ שהם יודעים שיש גמול בעה"ב ג"כ: מאהבתם אותו בשביל

בעבודתם לאלהים תוחלת הגמול בעולם הזה ובעולם הבא ולא ידעו אופני עבודת ה' לשמו לגדלו ולכבדו ולרוממו למה שיאות לו בלבד ועליהם אמרו רז"ל אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם:

והמדרגה השמינית אנשים התברר להם בנפשותם כל מה שקדם בזכרו אלא שהם מקבלים עבודת ה' מיראתם את ענשו בעוה"ז ובבא וכבר בארנו נגוח שתי הדעות האלה במה שקדם לנו:

והמדרגה התשיעית אנשים האמינו בתורה ובגמול ובעונש עליה בשני העולמים וכוונו בעבודת השם לשמו ולמה שיאות לו אלא שלא נשמרו ממפסידי העבודות ונכנס ההפסד עליהן ולא הכירו מאין. דומה למה שנאמר (קהלת י) זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט ואמר (שם ט) וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. ואמר קצת החסידים לתלמידיו אלו לא היה לכם עונות הייתי מפחד עליכם ממה שהוא גדול מן העונות אמרו לו מה הוא גדול מן העונות אמר הגבהות (ס"א ההונף) והגאוה כמ"ש הכתוב (משלי טז) תועבת ה' כל גבה לב:

והמדרגה העשירית אנשים התבררה אצלם אמיתת התורה וכל מה שהם חייבין מן הגמול והעונש עליה בשני העולמים ונתעוררו מהתעלמותם וראה לבם מה שחייבים בו לבורא לגודל טובו וחסדו עליהם ולא שמו לבם אל הגמול והעונש אך מהרו אל עבודת האלהים לשמו לגדל ולרומם בכוסף ובלבב שלם בעבור ידיעתם אותו והכרתם את ענינו וזאת המעלה הרמה שבמדרגת אנשי התורה וזאת מעלת הנביאים והחסידים אשר נמסרו אל האלהים וכרתו עמו ברית וסחרו עמו והסכימו עליו

מרפא לנפש

והמדרגה השמינית כו' שאינם חשים לגמול אך עובדים מחמת מורא ויראת עונש עולם הזה או בעולם הבא ומתוך דברינו אלה יתבאר לך ההפרש שיש בין המדרגות שהם עולים ממטה למעלה מהפחותה להעליונה כדי שידע האדם לעלות ממדרגה למדרגה כמו שמבואר בסוף הענין ועיין בשל"ה בדף נ"ב ע"ב ותבין כל המדרגות האלה:

והמדרגה התשיעית כו' אלא שלא נשמרו ממפסידי העבודות כו' כמ"ש לקמן בשער יחוד המעשה שאין ענין מעניני הטובה שלא יהיה לו פגעים המפסידים אותו והוא הרהורי היצה"ר שרוצה להאבידו מעוה"ז ומעוה"ב ע"ש לכך ילמוד האדם הפגעים המביאים כל מדה טובה להבדל ממנו ואחר כך יוכל לעשות הטוב ע"ש באורך: יביע מלא אבעבועות או נביעה מעיין בל"א (מאכין ערין). מ"ש: וחוטא אחד לבון מעט. ר"ל אילו לא היה לכם שום עון הייתי מפחד עליכם שלא יכנס במעשיכם עון מה שהוא גדול מאחר העונות וזהו הגאוה והגבהות כי אילו לא למד ולא עשה מצות ומע"ט לא היה לו במה להתגאות וע"י מעשיו הוא בא לידי גאוה ועוד לעשות עבירה יתבייש האדם וזה הולך ומתגבר בגאותו בשכר מצוה קעביד ועוד שעל עבירה יתעורר לעשות תשובה וע"ז אינו כן ולכך הוא גדול מהעון וע"ש לקמן בשער התשובה דברים כאלה ג"כ:

והמדרגה העשירית כו' ונתעוררו מהתעלמותם אם נתעלם מהם דבר טוב מלעשות או שלא לעשות תיכף נתעוררו ועמדו על עצמם כנגד יצרם שלא יהיה ניגר דרך לחזק עליכם: וסחרו עמו וכן כתוב לקמן בסוף שער הפרישות וסחרו עמו

פת לחם

את נוראו וקראו נסתר שאין כוונתו גלוי לכל: בעוה"ז ובעוה"ב שהם מצפים לגמול ממנו ית' בשני העולמות ולא מבי"א ואינם שוים לאותן שנאמרו למעלה: מיראתם את עונשו ולא בשביל הגמול על הטוב רק מיראת העונש על הרע: וחוטא אחד שלפעמים האדם חוטא בדבר אחד ממפסידי העבודה ומאבד בזה כל העבודה ולפי זה מלת וחוטא הוא פועל ולא תאר: הגבהות והגאוה כדי שאם היה מתגאה בודאי היה מפסיד העבודה שבודאי הגאוה הוא המפסיד הגדול שבכל המפסידים ובאמת לא היה יודע מאין בא לו ההפסד שהרי אין האדם מתגאה אלא אם כן נדמה לו שהוא ראוי להתגאות ובכל גאותו וגאונו לא ימצאו לו עון אשר חטא. ידיעתם אותו ידיעת גדולתו ורוממותו והכרתם ענינו ענין הנהגתו עם ברואיו: נמסרו אל האלהים מסרו עצמם להנהגתו ית' וברצונו הם: וכרתו עמו ברית לעמוד בקבל עבודתו עד תומם: וסחרו עמו הכוונה בזה שתמיד שמגיע להם טובה ממנו ית' יתחייבו עצמם בתוספת אומץ בעבודתו ית' גם יחדשו להם דברים בחלקי העבודה כמו שהאריך המחבר בזה במקום אחר והרי ענינם עמו כסוחרים הנושאים ונותנים ומחליפין זה עם זה: והסכימו עליו מסכימים עם הבוריהם

טוב הלבנון

בשביל שאוהבים עוה"ז הרבה: תוחלת הגמול וכו' מקוה השכר והוא העובד ע"מ לקבל פרס: ממפסידי העבודות והיא הגאוה והוא גבוה שבאדם וכדמסיק: זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח כל אחד מזבובי המת יבאיש ויביע יעלה אבעבועות ורתיחה עד שיבאיש השמן הטוב. וזה משל לגסות הרוח והגאוה שמבעבע בקרבו ומעלה רתיחה עד שמפסדת עבודתו ויראתו: יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט כלומר מעט סכלות הוא יותר יקר דהיינו כבד ושוקל נגד כל החכמה והמעלות אשר לו ודוחה אותם: ואמר קצת החסידים שלא היה מפורסם בחסידות כ"כ לפיכך קרא אותו קצת החסידים וכלשון שכתב בפ"י משער היחוד כמו שאמר קצת החכמים במופלא ממך וכו' והוא בן סירא שלא נתפרסם כ"כ בחכמה. ובהגה נדחק המפרש במה שכתב ואמר בלשון יחיד וקצת הוא לשון רבים כסבור כי ל' וקצת החסידים הוא מקצת מן החסידים ואינו ק כך כמו שכתבנו: ונתעוררו מהתעלמותם ר"ל התעוררו שלא יתעלמו: וסחרו עמו מלשון טוב סחרה מסחר

ונתנו לו נפשותם ובניהם וקנינם ועמדו באמונתם במה שקבלו על נפשותם ועליהם אמר הכתוב (תהלים נ) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח. וזאת צורת ההערה התוריה ומדרגות אנשי החכמה בספר התורה ותכונות ומעלות המאמינים בה ואפשר שימצא במדרגות אנשי התבונות בתורה זולתי מה שספרנו אך זכרנו הנמצא עליו רוב המון האומה ובזכרנו אותו תועלתו מוכח למבקש הדרך הישרה והוא כאשר תמצא בו מעלה שהוא קרוב אליה וידע מה שסמוכה לה מן התכונות והשתדל לעלות אליה ויתבאר לו מה בינו ובין התבונה העליונה מן התכונות וישתדל לעלות אליה מדרגה אחר מדרגה ויהיה יותר קל עליו :

פרק ה וראוי לנו עתה לבאר אופני ההערה השכלית ע"ד השאלה והתשובה עד סוף השער בעבור מה שיש בזה מן הבאור והגלוי למחקרנו ונאמר, כי ההערה השכלית הוא הזכרת האלהים את האדם באמצעות שכלו לדעת אותו ולהכיר סימני חכמתו והיה זה מאת האלהים למי ששם התורה אור לנתיבתו כשהוא מגיע אל תכלית שכלו וברור הכרתו ויהיה נכסף להגיע לרצון האל ולעלות במעלות החסידים ופנה לבבו מדאגות עוה"ז וטרדותיו. אך הדברים אשר יגיע בהם האדם לענין ההערה השכלית שיתברר אצלו מה שנטע הבורא בשכל בשבח האמת וגנות הכזב ובחור מרפא לנפש

והרויחו עיין שם: והסכימו עליו ר"ל והסכימו עליו: ובזכרנו אותו תועלתו מוכיח כו' ר"ל תועלתו מבואר כמו לכו נא ונוכחה וגו': פרק ה וראוי לנו עתה לבאר אופני ההערה השכלית כו' עד הנה היה מפרש הערת התורה ועתה הוא מבאר מה הוא הערת השכל: בעבור מה שיש בזה כו' פי' יתבאר ויתגלה היטב מה שאנו רוצים לחקור ולפרש: ונאמר כי ההערה השכלית הוא כו' שמזכיר אלהים את האדם ויעיר אותו שלא יפול ברשת הכחש ובטיט התאוות ומזכיר ע"י שכלו ונשמתו שנקראת יצר טוב: לדעת אותו שידע ויכיר את מי שאמר והיה העולם כי זאת המדרגה העליונה כמו שכתוב כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. וכתיב. כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ וזהו מ"ש: ולהכיר סימני חכמתו. והיה זה מאת ה' האלהים למי ששם התורה אור לנתיבתו לזה לומר אחר שמתנהג הכל על פי התורה ולא נטה על ימין או על שמאל כאשר צוה ה' את משה אז יוכל לעלות מעלה מעלה להערת השכל דאם לא כן בלא תורה הוא כסיל בחושך הולך ומשוקע בתאוות הגופניות ובדעות מופסדות כמו שאמר כל זה לעיל פרק ב' עיין שם: וכאשר מגיע אל תכלית שכלו כו' ויהיה נכסף כו' ויפנה לבו מדאגות העולם כו' אז יוכל להגיע למדרגה הרמה להערת השכל כמה שיתבאר: אך הדברים מתי יגיע האדם להערה השכלית ואמר כאשר יתברר אצלו הדעות הישרות והאמתיות שהשכל הישר מחייב אותם דהיינו שראוי לשבח האמת

טוב הלבנון

מסחר כסף (משלי ג'). ויש גורסין ובחרו אותו עמו כלומר הברית בחרו עמו: כורתי בריתי עלי זבח שמסרו נפשם להריגה בעבור שמו הגדול: וזאת צורת ההערה התוריה שם צורה הוא עיקר המעמיד את הדבר כמו שאנו אומרים כי צורת האדם הוא נשמתו וכן אמר שזה ענין העיקר בהערת התורה: ואפשר שימצא במדרגות אנשי התבונות כנ"ל ור"ל שאעפ"י שזכר שהם נחלקים על עשר מדרגות אפשר שימצא תכונות אחרות בין בני אדם חוץ מאלו אלא שזכר מן המדרגות הנמצאות אצל רוב בני אדם: תועלתו מוכח כלו' מראה: והוא כאשר תמצא בו מעלה שהוא קרוב אליה כלו' אם יראה אדם שמדרגתו קרובה אל אחת מיו"ד מעלות שזכר וידע המעלה שאחריה תיכף הנבחרת ממעלות ישתדל לעלות אליה: ויהיה יותר קל עליו כשיעתיק עצמו ממדרגה למדרגה עד ראש המדרגות כמודע דרך המדרגות כי ההפך בלי הדרגה קשה על האדם:

פרק ה הזכרת האלהים את האדם ר"ל השגחת הקב"ה אשר נתן בו שכל שיהיה אמצעי בינו ובין האדם שיוכל להכיר אותו על ידו: והיה זה מאת האלהים למי ששם התורה אור לנתיבתו ר"ל שהחסד זה והשגחה זו אשר יגיע לאדם בהכרת מעשיו ע"י שכלו אינו רק מי שהלך בדרכי התורה ומנהגיה בטרם שנגמר שכלו בו להאיר בה כל מעשיו ואח"ז התעסק להגיע לרצון לעבדו מאהבה והסיר מעליו כל טרדות העולם הזה: אך הדברים כלומר אינו היא הדרך שיפרה ביותר לו האדם כדי שיוכל להגיע להערה השכלית: שיתברר אצלו שיעיין בטבע השכל.

פת לחם

הכוונה שמתעוררים בענין מעניני עבודתו ית' כמד"א חבר אני לכל אשר יראוך: ונתנו לו כו' כלומר גמרו בדעתם שנפשם ובניהם וקנינם הכל שלו ית' והם מוכנים להחזירם לו בעת בא לספיק רצונו בכך ואח"ז אמר שכמו שקבלו וגמרו בדעתם כן קיימו בבא העת ועמדו באמונתם: כורתי בריתי עלי זבח הפירוש כפי כוונתו שהביאו נוהרם במסורת בריתו ית' לעמוד בפקודת משמרתו עד מסירת נפשם לטבח: אנשי התבונות כנ"ל בכ"ף: מה שסמוכה לה איזה תכונה פירוש מעלה הסמוכה לה ולפי שצריך לעלות עד התכונה העליונה אמר שידע כמה מדרגות יש בין התכונה שהוא אוחז בה ובין התכונה העליונה וישתדל לעלות קו לקו עד ישיג העליונה:

פרק ה מן הבאור והגלוי שהמליצה הבאה בדרך שאלה ותשובה כאלו שני אנשים מתווכחים אחד שואל ואחד משיב היא באה מבוארת בהרחבה ועי"ז ענינה נגלה יותר לדעת המתבונן בו לפי שדרך השואל להתעצם להרחיב שאלתו שתהא נראית שאלת החכמה כי כבר אמר החכם שאלת החכם חצי החכמה והמשיב מתעצם לרפאות מחלת השאלה ולבטלה בכל יכולתו: למחקרנו לענין אשר אנחנו חוקרים אותו: באמצעות שכלו שגם הערת השכל מתיחסת אל הבורא שהוא החונן את האדם בשכלו והשכל הוא האמצעי כמו שבעולם ההנהגה מתיחסת אל האדם והגרזן הוא האמצעי. אך הדברים אשר כו' לענין ההערה השכלית הם אלו שיתברר אצלו כו': שנטע הבורא בשכל כח ההכרה להכיר שבח האמת וגנות הכזב כו': בשבח האמת כו' שראוי לשבח האמת ולגנות הכזב לבחור בפעולת

בצדק וסור מעול וגמול בעלי הטובה בטוב והודותם וגמול אנשי הרעה ברע וגנותם ולהשלים עם בני האדם ולהטיב עליהם ולשקול הטובות בשבח והצדקות בגמול והרעות בעונש ויתרון גמול על גמול ועונש על עונש והמחילה לפושעים בשובם באמת וכאשר תתבררנה אלה הידיעות בנפש האדם בדרך שכלו והכרתו יהיה שכלו שלם והכרתו חזקה ואם יזכירהו האלהים דרך טובתו יעורר רעיוני נפשו ומחשבתו להבין טובתו עליו ויחזק הכרתו בהם וכאשר ישתדל לספרם ולעמוד עליהם בשכלו ולא ישיג את זה בעבור כלילתם ורובם והתמדתם ומשיכתם יתבע את נפשו במה שהתברר חיובו בשכלו מגמול בעלי הטובות בטוב ובחור בצדק ויבחר לגמול האלהים יתעלה על רוב טובותיו אצלו וכאשר יראה בעין לבבו שאין לו יכולת לזה עם שאין הבורא צריך לו יתחייב להכנע ולהיות שפל ונקל אצל עצמו ואחר כך יתבע את שכלו במעשים

מרפא לנפש

ולגנות הכזב כו': ולשקול הטובות בשבח כפי הטובה כן יהיה השבח: ויתרון גמול על גמול כו' כפי גודל הטובה יהיה הגמול יותר וכן בעונש: וכאשר תתבררנה כו' יהיה שכלו שלם כו' כי יש כמה שכלים שאוהבים הרע ובוחרים העול והולכים דרך עקלקלות ותלופיהן נגולה: ואם יזכירהו האלהים דרך טובתו רצה לומר שהשם יתברך מכניס בלבו הרהורים טובים ומעורר אותו שיברר לעצמו דרך טובתו לטוב לו בעולם הזה ובעולם הבא: יעורר רעיונו כו' יתחיל בזה להרהר ולחשוב בעצמו על כמה טובות כפולות למקום עליו: ויחזק הכרתו בהם ירצה להכיר אותם הדק היטב ושלא ישכח אפילו אחד מהן ולהיות לטוטפות בין עיניו הטובות הגדולות אשר עשה ה' עמו בכל יום תמיד: בעבור כלילותם שיש כמה טובות שמקבלים אותם כל בני אדם וכוללים יחד באותן הטובות: ורובם וגם הרבה מאד: והתמדתם שמתמידים תמיד ונמשכים זמן אחר זמן לכך אין לספרם ולעמוד על כל הטובות: יתבע את נפשו כו' יתחשב עם עצמו הראוי היה לגמול את השם הנכבד בשביל הטובות שהרי השכל מחייב לגמול בעל הטובות בטוב: וכאשר יראה בעינין לבבו ברעיוני לבבו. וי"ג בעין לבבו: שאין לו יכולת לזה ר"ל לגמול הש"י אפילו בעד טובה אחת קטנה כמ"ש לקמן בשער הבטחון פ"ד בחלק הו' כי אם היה מעשה בני אדם כחול הים במספר לא היה שקול כטובה אחת מטובות הבורא עליו בעוה"ז כל שכן אם יהיה לו חטא ואם ידקדק הבורא עם האדם בתביעת הודאות הטובה היה כל מעשהו כאחד ונשקע בקטנה שבטובות הבורא יתברך עליו עכ"ל ע"ש: עם שאין הבורא צריך לו אפילו היה יכולת בידו לשלם גמול ויבין וישכיל שאין הבורא צריך לו ולגמולו: יתחייב להכניע ולהיות שפל ונקלה אצל עצמו לאמר מה אני ומה חיי כי הביאותני עד הלום והענק תעניק אותי בטובות הגדולות האלה ולא אוכל לשבות הטיבה מול הטיבה ולשלם אפילו כמלא נימא כמ"ש המלך החסיד בד"ה א' י"ז ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר ה' מי אני ומי ביתי כי

פת לחם

בפעולת הצדק כו' והנה השמות נחלקו לעיון ולמעשה לכן אמר חלוקות אמת וכזב על שלמות העיון וצדק ועול על שלמות המעשה ובחור וסור וגמול כולם בהול"ם להיותם מקור כמו זכור שמור: וגמול בעל הטוב בטוב והודותם גמול במעשה והודאה בפה וכן ברע: וגמול אנשי הרע כו' ואף שאסרה לנו התורה החלוקה הזאת כמ"ש לא תקום ולא תטור אולם השכל בודאי היה מחייב כן ונ"מ במקומות שהתירה לנו התורה וחייבה אותנו כמו עמון ומואב ועמלק וכן להענים העוברים ע"פ דין המסור לב"ד: ולשקול הטובות כו' כי בדברים כאלו צריך להיות לאדם פלס ומאזני משפט שהרי לא יתכן לשבח לאדם בשבח גדול על טובה קטנה גם לא יצדק אמר גמול אם הוא גדול יתר מאד על הצדק שעשה וכן ברע: ולהשלים עם בני אדם להיות בברית שלום עמהם: ויתרון גמול על גמול ועבודה על עבודה שגם זה תלוי בבחינת השכל כמו שתקנו רז"ל אם סקילה חמורה או שריפה הרג או חנק מלקות או ממון נדוי או נגדא: ואם יזכירהו כו' שיזכור שהוא צריך לשום דרכו ולהכין צעדו לדרוך בדרך טובה: להבין טובותיו שבאים עליו: ויחזק הכי"ת בפת"ה שהוא יחזק ויאמץ את הכרתו בה': בעבור כלילתם ורובם להיותם רבים מאד והם טובות כוללות שטובה אחת כלולה מהרבה טובות פרטיות כמו את הזכרון שיש לאדם בו תועלות הרבה כמבואר בספר זה וכן הרבה כמוהו: והתמדתם היותם תמידים בזמן כמו החיים והבריאות ומשיכתם הם הטובות שאינם תמידים כאלו אמנם הם מצויים ושבים אליו מזמן לזמן ועל שתי חלוקות אלו אמר למעלה בשער הבחינה והתגדלה בטובות הנוספות העודפות והתגלגלה בהם עיין שם ובאלו שתי החלוקות טובה אחת נחשבת להרבה במספר מצד רבויה בזמן: יתבע את נפשו כלו' שאז בכוון יתבע את נפשו ויעיר אותה לכך וכאשר תתעורר גם אז יראה לה שאין זה ביכלתה ועי"ז יתחננה להיות נכנעת ושפלה כמו שמבאר והולך ואמר מגמול בעל הטוב בטוב על המצות שבין אדם למקום שהם לפי הנראה כמו גמול לבורא ית' על טובותיו ואמר ובחור בצדק על המצות שבין אדם לבריות שהחלוקות כאלו נקראים דרך כלל מצות ומשפטים: להכנע בפעולות מורים על שפלות כמו תענית שק ואפר כמו שנאמר הראית כי נכנע אחאב מלפני: ולהיות שפל ונקל במחשבתו

טוב הלבנון

השכל ובמדותיו אשר הוטבעו מן המדות הטובות בשבח האמת וכו': ובחור בצדק וסור מעול להפך אחר עשיית הצדק. ולברוח מדרכי העול: ולשקול הטובות בשבח לשער המצות בשכר המגיע בעבורן: ויתרון גמול על גמול כלו' אם תעזוב את המצוה בעבור הפסד איזה גמול בעוה"ז. תשקול הגמול אשר יהיה לך בעה"ב בעשייתה: ועונש על עונש אם תעבור על איזה אזהרה מחמת יראת עונש שבעוה"ז או הפסד איזה שכר. שקול העונש שאתה נכון לקבל בעבירתך בעה"ב. והוא ענין שאמרו חז"ל הוי מחשב הפסד מצוה נגד שכרה ושכר עבירה נגד הפסדה: ואם יזכירהו אלהים דרך טובתו אם יפקוד אותו הש"י בטובה: בעבור כלילתם מפני שהטובות כוללות להרבה בני אדם ודומה לו שהוא מחוייב בטבע: ורובם מחמת שהטובות מרובים אלו האחרונות משכחות את הראשונות: והתמדתם שאינם נפסקים והוא מורגל בהם: ומשיכתם נמשכים עמו בזמן רב: יתבע את נפשו יחייב עצמו: ובחור בצדק שהצדק גוזר לשלם מה שהוא חייב: ויבחר לגמול האלהים יתעלה כלומר כפי הטוב אשר גמלו האל היה ראוי לשלם לאל מן הטוב: וכאשר יראה בעין לבבו כלומר בראיית השכל: שאין לו יכולת לזה עם שאין הבורא צריך לזה כלו' שא"א שהגברא

שפל

אשר בהם יתכן לגשת ולהתקרב אל האלהים כדי שיהיו תמורת גמולו ויעירהו שכלו על הדרך הישרה בזה:

ויאמר לנפש האם התברר אצלך והתקיים בדעתך שאת חבולה בטובות בוראך וקנויה ברוב חסדיו ועוצם חנותיו. ותאמר כן. אמר לה השכל האם דעתך לפרוע קצת מה שאת חייבת לבורא. אמרה הנפש כן. אמר לה השכל והיאך יתכן לך זה עם רפיון כוספך אליו ואיננו סובל מרירות הרפואה אלא מי שהוא נכסף לבריאות אבל מי שאינו נכסף לבריאות לא יסבול קושי הרפואה. אמרה הנפש כוספי חזק וצערי גדול לפרוע מעט ממה שיש לאלהי עלי ואתה זרז אותי עוד. אמר לה השכל אם תאמרי אמת כאשר ספרת אפשר שתצליח בך הרפואה ואם איננו אמת כאשר אמרת למה תפתי נפשך כי החולה כשהוא מכזב לרופא איננו מונה כי אם עצמו ומפסיד הרופא טרחו ויכפיל על החולה חליו. אמרה הנפש והיאך יהיה ממני הכוסף לו או הרפיון בו. אמר לה השכל אם יהיה כוספך לו אחר ידיעה ברורה בעוצם מה שאת חייבת לאלהים מן הגמול ומעוט מה שיש ביכלתך ממנו וכי בהתרפותך בו מפלתך

מרפא לנפש

הביאותני עד הלום וגומר ועיין שם כל הענין אז יתלהב לבבך: ואחר כך אחר שהוא כבר שפל רוח ונכנע לפני בוראו יתברך יתבע את שכלו ויהיה שואל עצמו בשכלו בדת מה לעשות ואיך יוכל להתקרב אל האלהים במעשים הנרצים לפניו: **ויעירהו** שכלו לפי שאלתו כן יזכיר ויעירהו שכלו וידריכהו על דרך הישרה באופן הזה כמו שמספר והולך:

ויאמר לנפש ויאמר השכל אל הנפש. הנפש הוא נפש החיוני שעל ידה יש לגוף קיום והעמדה וגם נטע הבורא התאוה לכל דבר גופני ונקראת נפש הבהמיות שהבהמה ג"כ יש בה תאוות לקיום גופה אבל יתרון האדם הוא בשכל הוא כמלך על הגוף להתנהג השכל בדרך הישר ולכפוף לדברים רוחניים כמו שנתבאר כמה פעמים בספר הזה ועיין בשמונה פרקים להרמב"ם פ"א ועי' מה שכתבתי בזה בספר שערי קדושה לקמן: **שאת חבולה** בטובות כו' שאת ממושכן ובעל חוב לבוראך בשביל הטובות הגדולות שקבלת מאתו יתברך מענין אם חבל תחבל. (עיין זה בפ"ל): **אמר לה השכל** ואיך יתכן לך זה שתאמר בדעתך לפרוע כו' ואין אתה כוסף ומתאוה לזה בתשוקה נמרצה ותאמר בפיך ולבך אין עמך: **כי החולה כשהוא מכזב** כו' ר"ל חולה שבקש לעשות לו רפואה והוא קץ בה ואינו שעה הרפואה מי נתאנה הלא הוא מונה את עצמו והרופא לא הפסיד רק טרחו: **אמר לה השכל אם יהיה כוספך לו** כו' וכי בהתרפותך כו' ותדע ותשכיל בכל זמן שתתרפה ותתעלם לכסוף לזה לאמר תמיד מתי יגיע העת שאוכל לעשות זה דבר לעשות רצונו ובזה יהיה הצלחתך בעוה"ז וחיותך לעוה"ב וכאשר תדע ותשכיל זאת תמיד:

טוב הלבנון

יהיה טובותיו להבורא יתעלה. ובפרט שאין הבורא יתעלה הפלא בתכלית השלמות צריך לשום דבר: **תמורת** גמולו חלוף הגמול אשר ראוי לאל: **ויאמר** לנפש הנה עתה התחיל לבאר אופני הערה השכלית בדרך שאלה ותשובה. ואיך השכל ממשיך עבודת האהבה העודפת על העבודה שמצד היראה ומקורה בנפש המרגשת שכר ועונש והיא מצד טוב ורע והשכל מתוכח עמה מצד האמת והשקר שהוא ממקורו להעמידה על עבודה שמצד השכל: **שאת חבולה בטובת בוראך** שאת ממושכנת אל האלהים בעבור רוב הטובות אשר עשה עמך. וחבולה מל' אם חבול תחבל (שמות כב): **ותאמר** כן אמת הדבר: **כוספך** חשקך: **מרירות הרפואה** הסמים הנקחים לרפואות הגוף אע"פ שהם מרים לפי שעה יסבול החולה מרירותם מפני חשק הבריאות שהוא מקוה על ידם: **איננו מונה כי אם עצמו** מונה לשון אונאה. כמו לא תונו: **והיאך יהיה ממנו הכוסף לו או הרפיון בו** כלו' במה אדע אני אם הכוסף שבי אמת או כוזב: **מה שיש ביכלתך ממנו** קיצור כחך לשלם לאל הגומל עליך:

והיותך

פת לחם

השפל בבחינת עצמו מחזיק עצמו בשפלות הוא הפך גבה לב ונקל עלוב ונקלה מזולתו המקלה אותו כמד"א ארור מקלה אביו ואמו: **במעשים** לעשות מעשים אשר וכו': **בהם יתכן** כו' כלו' לגשת לעבוד אותו במעשים ההם כמד"א בגשתם אל המזבח לשרת ולהתקרב ע"י אל הבורא ית': **תמורות גמולו** שאין לקרא עליהם שם גמול להיותם מעטים מאד בערך הטובות אולם שם תמורה יפול גם בהמיר דבר קטן על גדול אחר שהוא נתון תחתיו: **התברר אצלך והתקיים בדעתך** לפי שיש דבר שנתברר אצל האדם כבר בבירור שלם אמנם לא שמר אותו בזכרונו ולא נתקיים בדעתו כי נשכח ממנו: **שאת חבולה וקנויה** כו' כי כן בטבע העולם האיש הרש ימשכן חפץ אצל העשיר כי קשה עליו למכור אותו בתחלה ומקוה אולי תשיג ידו אח"כ לפדות אותו ואח"כ בראותו שהוא נצרך עוד למעות הוא בא ונוטל עוד עד יתרבה המשאת בערך שווי החפץ וממילא הוא נחלט ונקנה למשכן. כן האדם בתחלתו חייב מעט לבוראו ואז נפשו חבולה ותוכו הולך ומתרבה עד שנפשו נקנית לבוראו וז"א חבולה וכו' וקנויה כו': **ברוב חסדיו** על ההטבות שהטיב לך בחסדו ועוצם חנותו הם הסגלות שבשביל אותך מגרותיך שבזה שייך מדת חנון כמו ושמעתי כי חנון אני. חנותיו לשון חנינה כמו השכת חנות אל: **קצת מה** כו' כלומר אף שאין בכחך לפרוע כולם תפרע עכ"פ קצת מהם כפי יכולתך: **כוספך אליו** אל הפרעון: **כוספי חזק** להבה וצערי גדול לשעבר שהייתי עצל בזה או צערי גדול לחסרון ידיעתי איך ומה נפרוע כי לא היה לי מורה דרך עד הנה: **תפתי נפשך** כאדם המפתה רעהו להנאתו בדבר המזיק לו כמו שמבאר להלן באמרו איננו מונה כי אם את עצמו ומלת אונאה הונחה בדברי חז"ל על הגונב דעת חבירו: **ומפסיד הרופא** כו' כלומר מה לרופא בכך הוא אינו מפסיד כ"א טרחו. אמנם לעצמו הוא עוכר כי יכפל עליו חליו כי כן טבע סמי הרפואות להזיק להבלתי נאותים להם כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפרקיו: **והאיך יהיה** איך אדע אם כוספי כוסף אמת או עדיין בזה רפיון יכונה:

תצלהב

ובהשתדלותך בו הצלתך והיותך כוסף אמת וחפצך נחוץ ואם לא הוא שקר. אמרה הנפש לא פסק חפצי מהיות רפה וכוספי כוזב מעת העירו אותי דברי הימים הקדמונים שחלפו עד אשר נתבאר לי בדרך החכמה אמתת מה שזכרתי ונתברר אצלי מדרך הערת התורה תחלה ואח"כ בדרך הראיה השכלית עד ששב כוספי אמת וחפצי ברור. אמר לה השכל אם מה שזכרת אמת התאפקי על צער הרפואה וסבלי מרירות הסם ורוע טעמו אחר אשר תמנעי מן המאכל הרע שהיית רגילה בו. אמרה הנפש ומה הוא המאכל הרע אשר הייתי רגילה בו ונוהגת. אמר לה השכל היא המדה המגונה שגברה עליך מראשיתך וכחותיה המחזיקים אותה מתחלת גדולך. אמרה הנפש ואיזו מדה היא המדה הזאת ומה הם הכחות המחזיקים אותה אמר השכל המדות המגונות שבך רבות אבל שרשם ועקרם שתים מדות אחת מהן אהבת ההנאות הגופיות מן המאכל והמשתה והמשגל ושאר צרכי גופך והמדה הזאת קנית אותה מן שכנך הרע והוא גופך והמדה השנית אהבת השררה והגדולה והגאות והגבהות והקנאה היא מביאה אותך למעט בשילום הגמול לבעל הטובה אצלך והמדה הזאת היא קניה לך משכניך אשר התגדלת ביניהם והם אחיך וקרוביך. אמרה הנפש ומה הן הכחות שאני צריכה

מרפא לנפש

כוסף אמת אזי תדע שזה הוא הכוסף האמתי ואם לאו עדיין הוא מבחן: אמרה הנפש לא פסק חפצי מהיות רפה כו' ר"ל מן היום שקריתי ולמדתי דברי הימים הקדמונים מה שאירע להקדמונים הטובים להרשעים כמו דור המבול ודור הפלגה ולמצרים ועדת קרח וזולתם ושכר טוב לצדיקים כאבותינו אברהם יצחק ויעקב ובניו ודור המדבר וזולתם: עד אשר נתבאר לי בדרך החכמה ר"ל מדרך התורה נתבאר לי כל זה שהיא החכמה האמיתית ואח"כ נתבאר לי ג"כ כל זה בדרך השכל: עד ששב כוספי אמת עד ששב והורגל אצלי אח"כ הכוסף להש"י אמת וחפצי לגלם כל מה ביכולתי ברור אבל קודם לזה היה חפצי וכוספי להש"י אין ולאו ורפיא בידי: התאפקי על צער הרפואה אע"פ שיש קצת צער בלקיחת הרפואה דהיינו רפואת הנפש תסבול ותתאפק כי הוא לטובת בריאותך באחרונה ולטוב לך בעוה"ז ובעוה"ב כמו שיתבאר: אחר אשר תמנעי מן המאכל הרע אשר היית רגילה בו כי הרופא איננו נותן הרפואה כל עוד שהחולה רגיל במאכלים הרעים שהיה רגיל בהם שעל ידם נחלה ומתאוה כל המאכלים רעים ונאמנים וא"ל במאכלים הרעים לנפש הם המדות הרעות והם נכללים בשתים: הא' אהבת הנאות הגופניות כו' והשנית אהבת השררה והגבהות והקנאה כו'. ואם תרצה להבין דבר זה למה קורא למדות הרעות שבאדם בשם מאכלים רעים ולמה לא נכנסו אלו המדות בתוך הרפואה עצמה כמו שזכר לפנינו אבל כאשר תסתכל ותבין דברי קדוש אחד מדבר ה"ס האלהי מוה"ר חיים וויטל בספר שערי קדושה שם ביאר דבר זה באורך בשם רבו רבינו יצחק לוריא זצוק"ל בתוקף רוח הקודש שהיה בו וכבר העתקתי כל דבריו הנחמדים בספר הקטן שלי ספר הזכירות בזכירות מעשה עגל ע"ש. ותוכן דבריו שהמדות הטובות והרעות הם נובעים מנפש הבהמיות שבאדם והגוף מורכב מד' יסודות העולם ומנפשות שמקורן הוא החומר והצורה ולכן כל המדות הם שתים בהם ארבע הגאוה היא מיסוד האש והדבור טוב או הרע נמשך מיסוד הרוח ותאות התענוגים נמשך מיסוד המים שכל שמים מלמיהן כל הגאות והעצבות והעצלות מיסוד העפר ולהפך מהם נובעים המדות הטובות שבאדם והתרי"ג מצות הם כנגד תרי"ג אברי הנשמה הרוחניות שמתלבשת בתוך נפש הבהמית והם מתלבשים בתרי"ג אברי הגוף ולכן אין הגוף יוכל לפעול ולקיים התרי"ג מצות אם הנפש חולה בחולי מדות רעות הנ"ל כמו שאם הגוף חולה ולכן לא באו המדות בכלל התרי"ג מצות ומבואר מזה שהמדות רעות הם המונעים מקיום המצות עצמם שבכל גוף עם נפשו היסודית אינו יכול לקיים שום מצוה בשלימות ולכן המדות רעות הם כמו המאכלים רעים לגוף החולה שכל צרי גלעד לא יועילוהו אם מחזיק במאכלים רעים כו' ע"ש באורך דברי פי חכם

פת לחם

הצלתך והיותך הצלתך מן העונשים המרים וחיותך בחיים נעימים: כוסף אמת כלו' הוא עצמי ומתקיים וממילא תשיג החפץ מהר וזה אמרו וחפצך נחוץ הכוסף והחפץ הם ב' דברים וכבר ימצא כוסף בלי חפץ וחפץ בלי כוסף שמלת חפץ מורה על חוזק השתוקקות בנפש להדבק בדבר החמוד לה בעת שעלה לזור הדבר הזה ברעיוניה והיא מפעולת הטבע ואולי אעפ"כ לא תחפוץ בו מצד איזו מניעה כאלו תאמר מי שגבר עליו הרעב ביום צום שצודק לומר על הנפש שהיא נכספת אז למאכל אולם לא תחפוץ בו שהחפץ הוא על הרצון בבחירת הדעת וגם ימצא חפץ בלי כוסף כמו בהיות אדם סם מר לתועלת רפואה שהוא חפץ בו על כרחו אמנם אין טבעו נכסף אליו וכבר ידוע שבכל כחות האדם יש כמה מדרגות בפחות ויתר וכן בכוסף יש כוסף חזק ויש עוד חזק ממנו אולם לא יתכן להיות כוסף רפה בהחלט כי אם הוא רפה איננו כוסף כלל ועי"פ הכלל הזאת תבין מליצת המחבר בכוסף ובחפץ בכל דבריו אלה והבן: חפצי רפה כבר ידוע לי רפיון בחפץ אולם בכוסף לא יצדק כנ"ל לכן אומר בכוסף כוזב שהוא ל' הפסק שכבר יכול להיות שיכסוף האדם לדבר מה ואח"כ נתקררה תשוקתו ונכזב הכוסף: כוספי אמת אמת הוא הדבר הקיים והוא היפך הכוזב: וחפצי ברור כלומר חזק ואמר ברור לפי שסיבת הרפיון בחפץ הוא להיותו מעורב בשיג איזה פניות מתנגדות לחפץ ההוא והוא כמו תערובות שמרים בדם האדם המנגדים לטבע הבריאות ומחלישים כחו ובהתחזק החפץ יורה כי הגו סיגיו ונאמר ברור: על צער הרפואה הם פעולות הרפואה הנעשית בחלונות הגוף כמו הזרים והתהפוכות ויש בשר שהרופא גורדו וסבלי מרירות הסם ברפואות הנלקחים דרך אכילה: מראשיתך מראשית הויתך בתחלת יצירת הגוף התחברה אליו הנפש ובכחות אמר מתחלת גדולך שהרי הם המותרות אשר הרגיל עצמו בהם מבוא לכלל דעת ולא יתכן לומר עליהם מראשיתו שהרי לא לאדם דרכו בהיותו בבטן אמו:

טוב הלבנון

והיותך חיי עוה"ב: כוסף אמת אז כוסבך אמת: וחפצך נחוץ מהיר בלי ספק: וכוספי כוזב רפה ונפסק כמו לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ח): מאת העירו אותי דה"י הקדמונים כלו' אעפ"י שהעירו אותי סיפורי התורה ונביאים אל דרכי ה' עדיין היה חפצי כוזב ורפה עד שנתברר לי מדרך החכמה: אם מה שזכרת אמת כלו' שכבר נתקיים בדעתך קבלת התורה ונוסף ע"ז ראיות השכליות אך כחך קצר לעבוד את ה' על תגמוליו: ההנאות הגופיות הנאות הגוף: והמשגל ל' ביאה. כמו ואיש אחר ישגלנה (דברים כ"ח):

והגאוה

למנעם ממני . אמר השכל כחות המדה הראשונה הן מותרי המאכל והמשתה והלבוש והתנומה והמנוחה והשלוה והדומה להן אבל כחות המדה השנית הם מותרי הדבור ורב חברת בני האדם והתנאות להם ואהבת המהלל והכבוד מהן והקנאה בהם בקנינים העולמיים והכריחם באשר בידם ובזות אותם וזכור גנותם והדומה לזה ואם מה שזכרת מכוספך ורב חפצך לפרוע מזובות האלהים עליך אמת הרחיקי מעליך מה שזכרתי לך מן הכחות והמדות בכל יכלתך ואחר כך אעלה אותך אל שער אחד מן הרפואה . אמרה הנפש זה יקשה עלי להפרד ממנו מפני אורך רגילותי בו לכן הורני באיזה פנים יקל עלי בחסדך . אמר השכל הלא ידעת כי המשכיל יקל בעיניו לכרות נתח אחד מנתחיו ולהפקד אבר אחד מאבריו כשיארע לו בו חולי ומפחד מהתפשטו בשאר אבריו כשהוא מבין מה שיש בין שני הענינים ומכיר מה שיש בין שתי הרעות וכן את אם תרצי שתקל בעיניך פרידת מה שפרידתו קשה שימי אל לבך השתמשי בבינתך בשקול מה שיש בין הטובה אשר תגיע אליך בהפרדך ממנו והרעה אשר תמצא אותך בהתמדך חברתו ואז יקל בעיניך פרידת מה שיקשה עליך ממדותיך המגונות . אמרה הנפש ומה היא הטובה שתגיע אלי בפרידתו והרעה אשר תמצא אותי בהתמדתו . אמר השכל הטובה שלות נפשך ומנוחתה ממאפל קדרות העולם שהנאותיו מעורבות בעצבים ותאותיו נפסקות והביאך להכיר באחרית חזקת הכרתך בבית מרגועך ושתשתדל לו

מרפא לנפש

קן ותבין היטב: והכריחם באשר בידם וז"ל מ"ה ר"ל והקנאה בהם בעבור שקנה קנינים העולמים והדברים המוכרחים להם לצרכי קיומם אשר בידם או ירצה שמרוב קנאה בא אליהם בסכנה ובחזקה לתקיף עליהם ולגזול מאשר בידם: ובזות אותם כו' מרוב גאותו וגאונו חפץ תמיד לבזות בני אדם ולזכור גנותם עכ"ל: לכן הורני באיזה פנים יקל עלי בחסדך ר"ל הורני בחסדך באיזה פנים יקל עלי: ולהפקד אבר א' ולחסר אבר א': ומפחד מהתפשטו ויפחד שלא יתפשט החולי בשאר אבריו: אמר השכל הטובה שלות נפשך כו' הטובה היא כשתפרוש מהמדות הרעות ומכל דבר רע שאז תהיה נפשך בשלוה ובהשקט מתאות העולם הזה שהם אפלים וחשכים קודם שיגיע האדם להם ותמיד הוא בעצב ודאגה ואף אם יגיע להם עוד מעט יפסקו והיו כלא היו: והביאך להכיר באחרית ר"ל ודבר זה יביאך להכיר באחריתך והפסר הטעות נפל וצ"ל באחריתך שסוף האדם

טוב הלבנון

והשלוה מהשבה שלוה והשקטה מדאגת עבודת ה': והתנאות להם שתהא נראה נאה לפניהם ויודוך על מעשיך: והכריחם באשר בידם שאתה מקנא אפי' בענינים ההכרחיים מאשר הברך צריך להחיות נפשו: ולהפקד אבר אחד לחסר אחד מאבריו: ומפחד מהתפשטו בשאר אבריו מיירא שלא יתפשט החלי הזה בכל הגוף וימות וזה נודע לרופאים בחולי האש נקרא אש של גיהנם הנאחזת ביד או ברגל אם לא יחתכו ממנו האבר עד הפרק בהכרח שימות . ואם האבר נחתך ממנו יתרפא: ומכיר מה שיש בין שתי הרעות כלו' איזה רעה היא יותר גדולה . או הפסדו אבר אחד או שימות כולו: ממאפל קדרות העולם מהחושך מאהבות העולם הזה: שהנאותיו מעורבות בעצבים אין שום הנאת העוה"ז שלמה בלי דאגות . רק מעורבת יותר בדאגות . שתמיד נפש בני אדם שוקק על היותר ואין המושג בידו נחשב למאומה בערך מה שלבו חפץ להשיג יותר מזה וכמאמר חז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו וא"כ התאוה ביותר ממנו והדאגה עליו היא יותר גדולה מן השמחה במה שיש בידו: ותאותיו

פת לחם

והגאוה בהתנשא נגד זולתו והגבהות גבה לב בעצמו: והמנוחה מיגיעת אברי הגוף והשלוה הוא שלות הלב מטרדת הרעיונות: והתנאות להם היות נראה להם לאדם נאה: בקנינים העולמיים והכריחם באשר בידם להתקנאות בהם במה שרואים בידם מקניני העולם והכריח הה"א בפת"ח כלומר להוציא מאשר בידם על כרחם: ובזות אותם בעיניהם וזכור גנותם שלא בפניהם: מן הכחות והמדות זכר תחלה הכחות שהן הסבות המחזיקות וצריך להסיר תחלה הסיבה כי בהסור הסיבה יסור המסובב: ולהפקד פירושו לשון חסרון כמו ויפקד מקום דוד והנה בנתח כבר שאחרי שנכרת ונתרפא אין בחסרונו הפסד ניכר וכל ענינו הוא צער כאב הכריתה זכר בו לשון כריתה אולם באבר שלם בחסרון האבר מתמעט הגוף הוא יותר מצער הכריתה זכר בו החסרון: מה שיש בין שני הענינים על צער כריתת נתח שלא ידבק בו לשון רעה שאינו רק כאב לשעה גם צודק בנתח לומר בין שני הענינים שצער הכאב ופחד ההעדר כמות הם ב' ענינים שונים ובענינים שונים שייך לשון התבוננות לזה אמר בו מבין משא"כ חסרון אבר שהוא חלק מחלקי גופו וחסרון כל הגוף הם ענין אחד והוא דוגמת מאמרם ז"ל מה לי קטלא כוליה ומה לי כו' ואין שייך בו לשון התבוננות רק לשון הכרה להכיר הפרש הכמות והנה ועל חסרון אבר בנעשה בעל מום קבוע והוא רעה רבה אמר ומכיר מה שיש בין שתי הרעות: שימי אל לבך כו' שבתחלה צריך להעלות על לבו ציור שני הספקים ואח"כ צריך להשתמש בכח הבינה לשקול ההפרש ביניהם: הטובה אשר תגיע אליך כו' בטובה אמר לשון הגעה כי הוא מדבר עם האדם אשר ברע הוא עד הנה ואם ייטיב דרכו יגיעוהו מחדש טובות לא יועדו לו עד הנה אולם ברעה אמר אשר תמצא אותך וגם בתורה אמר ומצאוך כל הדברים האלה כי הרעה כבר מוכנת ומיועדת לפועלי רע וכאלו מתפשת אחריהם ונודה להם עד שתמצא אותם בהגיע תור שילום גמולם מאת האלהים כמו שאמר החכם וגם רשע ליום רעה ואמר נכונו ללצים שפטים ואמר חטאים תרדף רעה: ממאפל קדרות העולם אופל רעיוני לבבם ממה שלבם קודר כל היום בתאות העולם: שהנאותיו מעורבים כו' הם שתי פחיתות בהנאות העולם א' שגם בשעת הנאתם אין תאותם שלמה שהרי העצב מעורב בהם ב' שהם הווים ונפסקים תמיד והנה מצד שהם מעורבים בעצבים אין נפש האדם שלוה בהם גם בשעתם רק דואגת על היותם בלתי שלמים כחפצו ובהיותם נפסקים והרי הם מתחדשים תמיד על הנפש אינה במנוחה כי כל היום התאוה תאוה והלשון מבואר: חזקת הכרתך בודאי כל אדם מכיר טוב האחרית אמנם ההכרה חלושה לזה אמר חזקת הכרתך: ושתשתדל לו

בבצולום

ותחוש עליו והשער הזה משערי הטובות אשר הצלתך והיותך בהם אך הרעה משיבת דאגתך והכפלת יגונך והתמדת אבלך בהעדר משאלותיך בעולם הזה אשר אם תגיעי אליהם תגיעי אל ההבל אשר אין לו קיום ולא התמדה כי הוא הולך אל זולתך בלי ספק ולא ישאר בידך העולם הזה ולא תגיעי אל הבא כל שכן שלא תגיעי בו אל משאלותיך עם אורך השתדלותך בהם. אמרה הנפש הבינותי מה שזכרת ואני מקוה שיקל בעיני בעבורו פרידת מה שהיה עלי קשה קודם לכן אך הוסיף לי שער שני מאופני הרפואה יורני מה שחפצתי בעבודת האלהים. אמר השכל ממשלת הדבר וכללו של ענין הוא שתקבלי עליך ממי שלמעלה ממך מה שאתה רוצה שיקבל ממך עליו מי שהוא למטה ממך עם השתוות הערכים ומה שהוא טוב בעיניך ממנו וירע לך ממעשהו קבלי ממי שלמעלה ממך כמוהו. אמרה הנפש הוסיפה לי פירוש ובאור. אמר השכל העלי על דעתך טובות האלהים עליך במה שכולל עם זולתך ומה שאת מיוחדת בו ואחר כך העלי על מחשבתך שאת הטיבות בבמותם לעבדך מקנת כספך

מרפא לנפש

למות: חזקת הכרתך בבית מרגועך ר"ל וחזקת הכרתך יהיה רק בבית מרגועך דהיינו שעיקר מחשבתך לעולם הבא כי הם ביתך באמת והם תנוח ותרגיע: והשער הזה כו' ר"ל שהשער והפתח הזה שפתחתי לך שתמנע מכל המדות הרעות כמכר וזהו טוב לך ולהנאתך ולטובתך בעולם הזה ובעוה"ב ע"כ אל יהיה דבר זה קל בעיניך. והרעה הוא לספך: משיבת לצון תמידית דאגה אחר דאגה: כי הולך אל זולתך כו' וכ"ש שלא תגיעי בו כו' כמ"ש חז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו. וז"ל ר"ת בספר הישר ידע כי רעות העוה"ז עצמו מספר ואין להם תכלה וכנגדם הם טובות העוה"ב כי אנו רואין העוה"ז אינו קיים וכל שוכניו יכלו ויאבדו וכל טובו לא יעמיד והעוה"ב קיים ושוכניו לא יכלו וטובו לא יחליף העוה"ז לא יבטח האדם בעושו וכבודו והעולם הבא יבטח האדם בטובתו כי לא תסור. העולם הזה מלא אנחות ופחד וצרות ותהפוכות ושמועות רעות וחליים משונים ועונות ואיבות ומלחמות וקלון ודבר ויגיעה ועבודה קשה. והעולם הבא מלא שלום והשקט ובטח ושמחה וחיים נצחיים ובריאות ושלום וכבוד ומנוחה כו' וע"ש עוד דברים ערבים: אמר השכל ממשלת הדבר כו' כלומר עיקרו של דבר וכללו של ענין כיצד ראוי לעבוד את ה' קח ראיה מעצמך שהרי אם יש לך עבד מקנת כספך והעבד מקבל ממך טובות אתה רוצה שהעבד הזה יכבד אותך ויעבדך בכל מיני שירות כמו שמבאר לפנינו כמו כן ראוי לך לקבל מאתו יתברך כל מיני עבודות ושירות שהרי הוא למעלה ממך והאדון הכל ואתה מקבל טובות ממנו ית' מה שאין לך לספר: עם השתוות הערכים כלומר לא שיהיה בשוה ממש אלא אתה תשוה ותערוך טובות ה' מול טובות האדון לעבד ותראה שאין דמיון זה לזה שהרי הם כוללים ומיוחדים כמו שמבאר בפ"ו מטא"כ טובות האדון לעבדו: ואח"כ כו' שאת הטיבות בבמותם אם עשית כמו אותן הטובות לעבדך כו'. ור"ל גרס שאת הטבה

פת לחם

בפעולות המביאות אליו ותחוש עליו להזהר מן המפסידים אותו כפי שמבואר בדבריו בהרבה מקומות מזה החיבור שהוא מונע והולך מפסידי כל דבר: הצלתך והיותך הצלתך מן מות הנפש וקנות היותך: משיבת דאגתך על הפסד המודהיו בזמן העבר היה כבר נשכח ממנו לולי הרוב המיית לבו בתמדת הזמן משיב אל לבו כל הפסד המודותיו שאבדו והכפלת יגונו כוון בדבר שמצער לשעתו בלולי חזקת תמדתו היה יגונו חלם בהם והוא מכפיל ומחזק אותו והרי הם ב' בחינות בצער אבידות מה שבידו ואח"כ באר השכל בהעדר משאלותיו שאינו יכול להשיג: אין לו קיום ולא התמדה הכבר ימצא דבר שאין לו קיום באיש ויש לו התמדה במין כמו דוגמת מי הנהר שבהסול אלו יבואו אחרים תמיד ויתכן לומר על מי הנהר שהם מתמידים אולם טובות עוה"ז אפשר שילכו ולא יבאו אחרים חלופם: כל שכן שלא תגיעי כו' כלו' כ"ז לו הונח שתגיע אליהם כל שכן שאפשר שלא תשיג אותם כלל: ממשלת הדבר וכללו של ענין אמשול לך משל בדבר זה ובשתים אועיל לך בדבר זה האחד במה שהדבר המונח במשל הוא יותר נוח להתבונן בו כידוע והשנית שעפ"י המשל הזה יהיו כל פרטי הבחינות מזה הענין כלולים בכלל אחד ויהיו קלי השמירה וז"א וכללו של ענין: עם השתוות הערכים פירש שערך עילוי מי שהוא למעלה ממך עליך כערך עילויך על מי שהוא למטה ממך: ומה שהוא טוב כו' וירע לך כו' או ירע לך: פירוש ובאור פירוש מה שמפרש ומגלה הדברים הסתומים וכאור נקרא הרחבת הענין יותר ממה שיורו הדברים ההם: שאת הטיבות גרסינן שאת הא' בפת"ח והטיבות כו' ביו"ד אחר הטי"ת: לעבדך מקנת כספך ולא כתיב יליד ביתך אף שבאמת יצדק עלינו מאמר זה

טוב הלבנון

נפסקות הנאות העוה"ז ותענוגיו. שאדם חושק ומתאוה על ענין שאינו יכול להשיג, וכאשר ישיג הדבר הזה התשוקה אליו, חוזר הדבר להיות נמאס בעיניו וכבדה תאותו בו, והבן זה: והביאך להכיר באחרית וזה הוא הטוב שתגיע אליו בפרידתו שתכיר ההתמדה בבית מנוחתך בתענוג בלי נפסק ובלי נעצב: חזקת הכרתך בבית מרגועך ר"ל שהטוב שתגיע בפרידת תאות עולם הזה והנאותיו הוא שמביא אותך להבין בסוף חזקת הכרתך ר"ל גודל הכרתך וכונתך בבית מנוחתך ר"ל אחר המות שאחר שאתה רואה איך הכרתך נוספת בעזבך תאות עולם כ"ש לאחר המות שהגוף נפרד לגמרי: ושתשתדל לו ותחוש עליו ר"ל שתראה להכין לך מה שייטיב לך בבית מנוחתך: אך הרעה אשר אמרתי שתמצא אותך בהתמדתו: משיבת דאגתך דאגתך הולכת ושבה: בהעדר משאלותיך בעה"ז כלו' בענין הדברים אשר אתה חושק תמיד להשיג מדרגה אחר מדרגה בלי תכלית, מה שא"א שתגיע אליו: אם תגיעי אליהם ואף לדבר שתגיע הוא הבל לא יתקיים הרבה בידך רק ילך לאחרים: ולא תגיעי בו אל הבא אל העולם הבא: ממשלת הדבר משל של הדבר הזה ודמיונו: עם השתוות הערכים שיהיה הערך מה שהוא למטה ממך שוה אל הערך שאתה בו אל מה שלמעלה ממך ואעפ"י שאין ערך ואין דומה לו יתברך. עכ"ז אמר על דרך ההערכה והרחבה שאתה תשער אפילו אם יהיה הערך דומה מה שאתה חייב עכ"פ מן העבודה: שאת הטיבות ר"ל שאם אתה היית המטיב: בבמותם כמו אלו רבוי הטובות

שהיטיב

והפנים אשר ייטבו בעיניך ממנו קבלי אותם עליך מבוראך ומה שהוא בעיניך רע ממנו ירע בעיניך גם כן ממך לבוראך. אמרה הנפש הבינותי מה שזכרת לי בכלל אך עשה עמי חסד ובאר אותו לי בפרט. אמר השכל הענינים שהם טובים מאחד מעבדי העולם שיתנהג בם לפני אדוניו כשינמלהו מן הטוב קצת מה שנמלך בוראך מהם שיעבדהו (ס"א שיעבדהו) לבדו בדבור ובמעשה ושיהיה נאמן ומשתדל בעניניו בגלוי ובסתר ושיירא אותו ויפחד ממנו כ"ז שהוא עומד לפניו כמ"ש קצת החסידים אל תמרה את אדוניך והוא רואה אותך ומהם שישפל ויכנע לאדוניו בנראה ממעשיו ובסתר מצפונו ושינהג בשפלות לפניו *במלבושו ובמדותיו ויכבדהו וירוממהו בלשונו ובלבבו ושישבח ויודה אותו ביומו ולילו ושיזכור טובותיו בסתר ובגלוי ויספר מהלליו ושבחיו כפי שראוי לו וירוץ לעבודתו בשמחה ובטוב לבב מאהבתו שימצא חן בעיניו ויתקרב אל רצונו ויתחנן לו תמיד לרצות אותו ולכפר לו ויאהבהו ויפחד שיהיה מקצר במה שצוהו וישמור מצותיו ויתרחק ממה שהזהירו ממנו וישים אל לבו מה שהלא לו מן העונות וירבו בעיניו טובותיו ויגדלו ויבז מעשהו בצד מה שהוא חייב לו וימעט אצלו מרחו לנגד מה שראוי לו ויודה בקטנות מעלתו בעיניו אצל גדולת אדוניו בנפשו וירבה להשתחוות לו ולכרוע לו כריעה וכניעה ושפלות ושיבטח בו בכל צרכיו ושירצה בכל ענין שיעתיקנו אליו ואם ישביעהו יודה וישבח ואם ירעיבהו ירצה ויסבול לא יחשדנו בדינו ולא יעוולנו בגזרתו ויהיה די לו במה שחננו ויצדיקנו ביסרו אותו וממה

מרפא לנפש

ל' נקבה ורלה לומר אם אתה הטיבות כך לעבדך : אל תמרה את אדוניך והוא רואה אותך לכך אמר ד"ה ע"ה שויתי ה' לנגדי תמיד שלא יחטא בפניו ועפ"ז במעתי אומרים פירוש א"מ הטאנו לפניך ר"ל שאף שאתה לפנינו ורואה את מעשינו אעפ"כ חטאנו : *(הג"ה במלבושו שאין לעבד להתלבש לפני אדוניו במלבוש כבוד כדרך בני חורין רק אם הוא לכבוד אדוניו) : ויפחד שיהיה מקצר כו' שלא יהיה מקצר מצותיו וזהו לקיים מצות עשה : ויתרחק ממה שהזהירו ממנו הם מצות לא תעשה אפילו

טוב הלבנון

שהיטיב הבורא ית' לך : והפנים והאופנים : אל תמרה את אדוניך והוא רואה אותך והנה הקב"ה ודאי שרואה אותנו תמיד וכמש"ה אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ירמיה כג) : שיהיה מקצר ממעט בעשות מצותיו : ויבז מעשהו בצד מה שהוא חייב בו בכל מעשה עבודתו אל יחזיק טובה לעצמו אך יתבונן כי זאת העבודה פחותה מאד בערך העבודה שהוא חייב לאדונו. ר"ל שיהא עבודתו נקלה בעיניו בערך מה שהוא חייב לעבדו : ויודה וכו' בנפשו יתראה על פניו גדולת אדוניו ויראתו : שיעתיקנו אליו שיסבב אליו : ולא יעוולנו בגזירתו שלא

פת לחם

כמו שנאמר שלא הוא אדון קנין הוא עבד רק לפי שמלאנו אשל קבלת עול מלכותו ית' נאמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא נאמר אשר בראתיך וכבר נאמרו בזה טעמים תמצאם בספר הכוזרי וברלב"ע על התורה בפסוק זה ועל יציאת מצרים נאמר עם זו קנית ולכן הזכיר לשון קנין גם לפי המשל בין בני אדם יותר יחויב השגל שהכנעה לאדון מעבד מקנת כסף מיליד בית שהיליד בית בא לאדון בדרך מציאה אשר לא כוון אליו האדון משא"כ במקנת כסף: נאמן ומשתדל בעניניו שיהיה נאמן בעניניו ומשתדל בם וכוונתו עפ"י חלוקתו בהקדמת העבודות לב' חלוקות דהיינו חובות הלבבות וחובת האברים ועל חובת הלבבות אמר נאמן ועל חובת האברים אמר ומשתדל בם : ושיירא אותו יראת הרוממות ויפחד ממנו יפחד מגיור יכולתו להעניש עוברי רצונו גם לפי שהוא ית' רחוק מצד השגת מהותו וקרוב מצד השגחתו נאמר בו מורא ופחד המורא מרחוק ופחדו מקרוב : שישפל ויכנע כו' בנראה כו' ובנסתר ישפל בנראה במעשיו

ויכנע בסתר מצפונו : במלבושו ובמדותיו שאין לעבד להתלבש לפני אדוניו במלבוש כבוד כדרך בני חורין גם אין לו להרחות בלסול במדותיו ד"מ שלא יכעוס לפניו אפילו על מי שראוי לכעוס כפי הדין גם אין לו להכריע דבריו כמו שאמרו בכבוד אב : ויכבדהו וירוממהו כו' יכבדהו בלבבו וירוממהו בלשונו : וישבח ויודה שבח הוא סיפור מעלותיו והודאה שיודה לו על הטוב שהטיב עמו : ושיזכור טובותיו יזכירם בפיו תמיד בינו לבין עצמו גם בפני אחרים וזהו בסתר ובגלוי : כפי שראוי לו שלא יעשו כמו שאמרו ז"ל משל למי שיש לו אלף אלפים דינרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף : מאהבתו שימצא כו' לפי שהוא אוהב וחפץ שימצא חן בעיניו : ויתקרב אל רצונו יתנהג בתכונה שיהיה ממילא קרוב לו ורצוי אליו וגם יתחנן לו שיהיה לרצון לפניו וזה אומרו ויתחנן כו' : ויפחד שיהיה מקצר יפחד אולי הוא מקצר במצותיו ואמרו יהיה לשון עתיד כלו' הוא מפחד אולי יוודע לו בזמן התבונן שהיה מקצר או כמאמרם ז"ל שהצדיק ירא לעתיד שמא יגרום החטא או כוונתו שגיור הפחד הוא אולי הסכינו עצמו לאיזה דבר עבודה אולי יהיה מקצר בה : ישמור מצותו עשה טוב ויתרחק כו' נגד סור מרע : בצד מה שהוא חייב כו' שיהיו מעשיו בזויים בעיניו נגד מה שהוא חייב לעשות והיינו בבחינת כמות המעשים במיעוט מספרם גם בבחינת איכותם ואח"כ אמר וימעט אצלו טרחו בבחי' כטורח בעבודה : ויותר בקטנות מעלתו שיודה שמעלתו קטנה בעיני עצמו בערך גדולת אדוניו בנפשו פירוש במחשבתו : וכניעה בכניעה במעשים ושפלות ברוח : ושירצה שיקבל ברצון : ירצה ויסבול יקבל ברצון בהתחלה ויסבול כל זמן המשכו ולא ישתדל בתחבולות אנושי להסירו מעליו : ולא יחשדנו בדינו על מיעוט חלק שחלק לו בצרכיו ועיניו רואות רבות הטובה אצל אחרים ולא יחשוד אותו לומר משא פנים יש בדבר ובזה שייך לשון דין כמאמר רז"ל קופה מתחלקת בבלבה לפי שהוא דין : ואמר ולא יעוולנו בגזירהו אם גזר עליו רע הי"ו לא ייחס לו עולה ומלאנו בני הלשונות בבירת האזנו הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט נגד חלוקות ההכבה ואח"ז אמר אל אמונה ואין עול על גזירת הרע הי"ו ומפכה אח"כ דבריו כאמרו ויהיה די לו במה שחננו זהו החלוקה הראשונה ויצדיקנו ביסרו אותו היא החלוקה

שהוא טוב ממנו עוד להראות סימני העבודה והמקנה עליו (ס"א שיהיה מקנא עליו) בכל תנועת אבריו ובמדותיו לא יהגה כי אם בזכרו ולא יביט כי אם אל דרכיו ולא ישמע כי אם אל דבריו ולא יאכל אלא מה שהטריפו ולא יחשוב אלא בגדולתו ולא ישמש אלא ברצותו אותו ולא ישמח כי אם בעבודתו ולא יבקש כי אם רצונו ולא ירוץ כי אם בשליחותו ולא יעמוד כי אם מהמרותו ולא ישב כי אם בביתו ולא יקום כי אם באמונתו ולא יקרא כי אם ספרו ולא ילבש כי אם סות יראתו ולא יישן כי אם על יצועי אהבתו ולא יתדמה לו כי אם תמונתו ולא יעור אלא במתיקות זכרו ולא ימצא קורת רוח כי אם עמו ולא יברח כי אם מהמרותו ולא יאבל כי אם בעת כעסו ולא יפחד כי אם מפחדו עליו ולא יקוה כי אם חסדו ולא יכעוס כי אם במה שמחייב רצונו ולא ירצה אלא במי שעושה רצונו ולא יקח כי אם ברשותו ולא יתן אלא למי שצוה אותו לתת לו וכן בכל תנועותיו לא יעתיק רגל ולא יניע עפעף אלא אחר הפקת רצון אדוניו בהם. אבל הענינים שהם רעים מן העבד הם הפך כל הטובים בעיני אדוניו ממנו ובהפכם יוכרו הדברים וכבר הבינותי וקבצתי לך מהם כלל שיש בו די יורה אותך על שאריתם ועל הפכם וכיון שהטוב מעבדי העולם בעיני אדוניהם כמו שספרנו וכבר ידעת קטנות מעלת טובתם עליהם כמה את חייבת לאלהים יתברך מכפלים כמה שזכרנו כשתשלמי לו מה שיש לו עליך מרוב הטובות:

מרפא לנפש

המקום שאין טעמם ידוע: וממה שהוא טוב ממנו רצה לומר מהעבד: להראות סימני העבודות והמקנה עליו כו' ר"ל בכל תנועותיו וכל מדה ממדותיו יראה סימנים שהוא עבד לאדוניו ושנקנה לו והיינו שלא יהגה כי אם בזכרו ולא יביט כו' עד הסוף. וכמ"ש פירש והמקנה עליו כדרך העבד שנושא חותם של רבו להראות שהוא אדוניו ושהוא נקנה לאדוניו וזהו המקנה עליו כלומר הקנין שהוא עליו עכ"ל ולפי פירוש זה אפשר שבא לרמוז בזה על מצות המילה שהוא חותם המלך שאנו נושאין לסימן שאנחנו עמו ועבדיו וכגיון המלך מלכו של עולם ובזה הרה קושית המורה פרק מ"ט מח"ג שהרגלו לו איך יהיה האדם חסר בטבעו וצריך להשלמה מתוך אבל באמת אינו קושיא כי מי שקבל להיות מעבדי המלך יתברך ראוי שיהא עליו חותמו לסימן וכן תקנו לומר ולאלהיו חתם באות ברית קודש: ולא ישמש כי אם בעבודתו ולא ישמח כי אם ברצותו אותו כן נראה לי לגרוס: ולא יעמוד כי אם מהמרותו ולא יפסיק מעסקיו רק מדבר שהוא מרי כנגדו יתברך: סות יראתו כמו כסות מלבוש ובדם ענבים סותה: ולא יתדמה לו כי אם תמונתו לצייר לפניו תמיד שם השם יתברך כמו שאמר שויתי ה' לנגדי תמיד: ולא יכעוס בי אם במה שמחייב רצונו היינו על עוברי רצונו ית' כמ"ש ראיתי בוגדים ואתקוטטה וגו' וכתיב תכלית שנאה שנאתים: כשתשלמי לו כאשר הגלה לו יתברך הטובות הגדולות שעשה עמך:

פת לחם

האלוקה השנים: והמקנה עליו איך שהוא קנין אדוניו ומלאת עניו כלוי שיש עליו תאר קנין לאדוניו: כי אם בזכרו שבכל הגיוניו ימלא בפיו זכרון אדוניו: ולא יביט כי אם אל דרכיו ללמוד לעצמו דרכי אדוניו כמו שנאמר והלכת בדרכיו: ולא ישמש שבכל שירותו אותו לא תהיה מגמתו רק שיהיה לרצון לו: ולא ישמח כו' שלא יהיה שמח בשום דבר בעולם רק בעבודת בוראו: ולא יבקש מבקש נקרא המשתדל בדבר להשיג אותו ואמר שלא ישים השתדלות יתירה בשום דבר בעולם רק בהשגת רצון אדוניו: ולא יעמוד כו' כוונתו במלת יעמוד לשון הפסק כמו ובפתחו עמדו כל העם וכמו עמדו לא ענו עוד שפסק דבורם ואמר שלא יחרד ויפסוק בשום דבר בעולם בהרגשתו נזקו כמו שיתבהל ויחרד ויפסק בעסקו בהרגישו שהוא מורה בוראו בענין הסוה: כי אם בביתו בכדי שיהיה מוכן תמיד לשירותו: ולא יקום כו' שבשום דבר בעולם לא יתעצם כ"כ להיות מלבו חזק בענין שהוא לבל ימוטו פעמיו ממנו כי אם באמונת אדוניו שיתעצם בכל יכלתו לבל ימעדו קרסוליו: סות יראתו לשון כסות כמו ובדם ענבים סותה ודימה יראת הבורא לכסות שלובש האדם לכסות ולהעלים בשר ערוה כן יראת האלהים תכסה על גנות המדות הפחותים שבכח האדם לבל יצאו לפועל: ולא יתדמה כו' שמי שהוא אהוב מאד אצל האדם מרוב אהבתו אותו תמונתו דבוקה בלבו והתמונה הדבוקה בלב מצטיירת ומתדמה תמיד לפניו כאלו היא עומדת נגדו וזה פשט הכתוב שויתי ה' לנגדי תמיד: ולא יעור כו' שהדבר האהוב ונחמד לאדם הוא אצלו ראשית כל מחשבותיו ותיכף שיעור משנתו הוא קודם להכנס במחשבתו מדברים אחרים ומיד עולה זכרונו לפניו כמתקרב: כי אם עמו בהיותו עמו לפי שהוא מתחזק תמיד אליו: כי אם מהמרותו מדבר שהוא נגד רצונו ית' וממרה אותו: בעת כעסו עליו: מפחדו עליו פן יפיל עליו אדוניו פחד: שמחייב רצונו שרצון אדוניו מחייב אותו להיות הוא כועס עליו: ולא ירצה כו' אינו נרצה לפניו זולת מי שעושה רצון אדוניו: כי אם ברשותו כאשר אדוניו מרשה אותו לקחת: אחר הפקת רצון כו' אחר שידע שיש בדבר הזה הוצאת רצון אדוניו לפועל ומלת אחר מוסבת על שידיעה כלומר אחר שידע שיש בדבר הפקת וכו' או כוונתו במלת אחר על המשך תשוקתו אחר דבר זה כמו אחר ה' אלהיכם תלכו שהכוונה שם להיותנו נמשכים בכל תנועותינו אחר רצונו ית': ובהפכם יוכרו כו' בכל הענינים יודע ויוכר הצד שבלתי ידוע מן הצד שידוע שהוא הפכו ד"מ העני מכיר טובת העושר ע"י הכרתו בצער העוני שהוא הפכו וע"ז אמרו ידיעת ההפכים אחד והכוונה בכאן שאחר שבארנו ההנהגות הטובות בעיני האדון ממילא ידוע שההנהגות שהם הפכם הם רעות בעיניו אם יתנהג העבד בם וצריך להניח הרע ולאחוז בטוב:

טוב הלבנון

שלא יאמר שעולה גזר עליו אדונו: **סימני העבודה והמקנה עליו.** שהוא עבדו קנין כספו: **ולא יעמוד** לא יתעכב מדבר רק ממה שהוא מורת רוח לאדונו: **כי אם סות יראתו** כסות יראתו, כמו ובדם ענבים סותה (בראשית מט): **לא יתדמה לו** לא יצייר בדמיונו: **ולא יעור** לא יתעורר: **ולא יכעוס כי אם במה שמחייב רצונו** שיחייב רצון אדוניו שיכעס על זה: **אחר הפקת רצון** שלמות רצון אדוניו בהם. כמו זממו אל תפק (תהלים ק"מ): **ובהפכם יוכרו הדברים** ר"ל שאחרי שנאמר בספור הדברים הטובים מובן ממילא שהרע הוא ההפך מזה:

פרק

פרק ו אמרה הנפש כבר הבינותי מה שזכרת ובמה שפרשת די אך באר לי עכ"פ כמה אני חייבת בתוספת העבודה לאלהים יתברך. אמר השכל כי תוספת העבודה על אנשיה מתחלקת מדרך הכלל והפרט בטובה עליהם. והטובה על המדברים על ארבעה ענינים. הראשון טובת הבורא הכוללת כל האדם והוא המציאם אחר שלא הי' דבר נמצא והחיותם והטובה להם בכל אשר הקדמנו זכרו בשער השני מן הספר הזה וע"כ הם חייבים לבורא יתברך עבודה כוללת והם כל התורות השכליות אשר נהג בהם אדם וחנוך ונח ובניו ואיוב וחבריו עד ימות משה רבינו ע"ה. ומי שדבק בהם כלם לעבודת האלהים ייטיב לו האלהים בטובה מיוחדת משאר בני אדם ויתן לו מעלה יתירה בעוה"ז והגמול הגדול בעוה"ב כמו אברהם שאמר לו האלהים (בראשית טו) אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד. ומי שימרה האלהים בטובותיו יפול ממדרגת המדברים ומעלותם אל שפל מדרגת החי שאינו מדבר ויהיה דינו כדין הבהמות בעולם כמ"ש (תהלים לז) ואויבי ה' כיקר כרים וגו' ודינו בעוה"ב הרע שאין למעלה ממנה כמ"ש (ישעיה לג) רוחכם אש תאכלכם. והענין השני טובות הבורא על עם מן העמים ואומה מן האומות כמו שהטיב לבני ישראל בהוציאם מארץ מצרים והביאם אל ארץ כנען וחייבם בזה עבודה יתירה על העבודה הראשונה והיא התורות השמעיות אחר שהזהיר והעיר על התורות השכליות ומי שקבלה לכבוד האלהים יחדהו האל בטובה וחייבו עליה עבודה זולתי עבודת אומתו ושאר שבטו כמו שמצאנו שבט לוי כשאמר משה (שמות לב) מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי הוסיף להם האל טובה יתירה ובחר מהם לשרת כבודו אהרן ובניו וצוה אותם בתורות יתרות משאר האומה ויעד אותם בגמול הגדול לעוה"ב. ומי שימרה הבורא יתעלה מהם יפול משתי המעלות ויענש בשני

מרפא לנפש

פרק ו מדרך הכלל והפרט בטוב עליהם ר"ל הן רבים והן יחידים הכל לפי ערך הטובה שמקבלים כך תהיה העבודה: והוא המציאם אחר שלא היו כו' ר"ל והוא הם שהמציא מאין ליש: ומי שדבק בהם בתורות השכליות הנזכר בזכות זה יעלהו השם יתברך כו' כמו אברהם שאמר לו אנכי מגן לך בעולם הזה שכרך הרבה מאד בעולם הבא: ואויבי ה' כיקר כרים וגו' כמו הבהמה שאין לה שום השארות וטוב בעולם הזה ובעולם הבא: ודינו בעולם הבא הרע שאין למעלה ממנה כי כמו שאנו יודעין שטובות עוה"ב אין לצייר ואין לדמות מרוב טובה כן נוכל לצייר ברעותיו אין למעלה מהם שהרי אם בעוה"ז הרעות רבות וצרות צרורות ואשר יסורין שעושין ויכולין לעשות ומכל שכן מי שתקף עליו המלך הגדול ממ"ה הקב"ה כמה רעותיו רבות וגדולות שאין למעלה מהם: והיא התורות השמעיות הם החקים שנודעים על ידי השמיעה וז"ה וזכרת כי עבד היית באלו מצרים ושמרת ועשית את החקים האלה ופסוק זה נאמר בחג השבועות להורות שלא נתחדש במ"ת רק החקים ורמז בזה הפסוק שמ"ת היה בחג השבועות כן נ"ל: מי שקבלה לכבוד האלהים רלה לומר כל התורות השמעיות והשכליות אם קבלה לכבוד ה' לבדו ולא לצורך עצמו וע"כ הוא מקיים בכל לבבו ונפשו כמו שעשו בני לוי שמסרו נפשם בסכנה לנקום משונאי עבודה:

טוב הלבנון

פרק ו בתוספת העבודה להוסיף העבודה על הטובה המיוחדת אשר לי נוסף על העבודה הכוללת כל בני אדם: והחיותם שמחיה אותם תמיד כמ"ש ואתה מחיה את כלם (נחמיה ט'): אנכי מגן לך מגן בעדך בעוה"ז: שכרך הרבה מאד עיקר השכר הוא לעה"ב מחמת שהוא רב מאד אין כח בגוף לסבלו: ומי שקבלה לכבוד האלהים ר"ל אפי' במצות שהשכל מחייב אותם. אם קבלה ג"כ מצד שהשי"ת צוהו כן נוסף על מה שהשכל מחייב אותם שכרו יותר גדול. וכמ"ש חז"ל גדול מצווה ועושה משאינו מצווה ועושה וביותר העומד על קיום התורה מצד מצות ה' ומוסר נפשו עלי'. וכמו שמצינו בשבט לוי: משתי המעלות מהקיום שהיה ראוי לו מצד השכל. גם מצד מצות ה':

פת לחם

פרק ו כבר הבינותי כו' ובמה שפירשת די כבר אמרתי שהבינותי מה שזכרת: שכך נאמר למעלה רק בקשתי ממך אז לפרש לי הדבר באר היטב עתה אני מחזיק לך טובה ומודה שפירשת לי די: בתוספת העבודה בחינות חלוקות באיזה מהם אני משותף עם זולתי ומה שאני צריך להוסיף עליהם: העבודה על אנשיה על האנשים אשר היא הלה עליהם בחיוב: בטובה עליהם לפי התחלקות הטובות הבאות על האנשים מאת הבורא ית' שהם מתחלקות לכלליות ופרטיות כן לפיהן מתחלקת העבודה כאשר יבאר: על המדברים מין האדם בכלל: המציאם הוא בפת"ח והאל"ף בקמץ והוא במשקל הגלותם גלות שלמה רק שהם כינוי הרבים מוסב על הפועל ובכאן על הפעול והכוונה מציאותם שהמציאם הוא ית': והחיותם שבתחלה ריקם הולד הוא בלי תנועה כמת ואח"כ נתן בו חיות: והטובה להם שהוא מטיב להם: שדבק בהם על ידיהם: ייטיב להם בהנאות גופניות ויתן לו וכו' מעלה יתירה בהתנשאות וכבוד: אנכי מגן לך בעוה"ז שכרך הרבה מאד בעוה"ב: שדינו כדין הבהמות יהיה ענינו בעולמו כענין הבהמות כלומר אף שתראה אותו בהצלחת הזמן יהיה הצלחתו כהצלחת הבהמות שמשמינים אותם בהלעיט אותם באבוס בר בכדי להכינם לטבח וע"ז הביא הפסוק כאומר בביאור שיקר אויבי ה' הוא כיקר כרים שהופך לכליון חרון: רוחכם אש תאכלכם והם דברי הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה שאמר שהרעה שאין למעלה ממנה היא שתכרת הנפש ולא תזכה לטובה הצפונה וכו' ע"ש: עם מן העמים הנחת שם עם על קיבוץ בני אדם נאוות לאגודה אחת והנחת שם אומה על מספר רב מאנשים שהרבה משפחה אחת הבאה מאב אחד קדוש כמו אדום ומואב ועמון ודומיהם: בתורות יתירות שנקרא תורת כהנים ובא במאמרם

העולמים כמו שאמר החכם (קהלת ח) וטוב לא יהיה לרשע*ולא יאריך ימים. והענין הג' טובות האלהים על משפחה ממשפחות האומה ככהונה ולויה וזרע המלוכה בבית דוד וחייבם על זה עבודה יתרה ועבודת הכהונה והלויה ידועות ומבוארות בספר תורת האלהים אך תורת בית דוד כמו שכתוב (ירמיה כא) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק. ומי שהשלימם לאהבת רצון האלהים ייחדהו האל בטוב בעולם הזה ובגמול הגדול לעוה"ב ויהיה נדיב נבחר או מורה צדק כמ"ש הכתוב על פינחס (תהלים קו) ויעמוד פינחס ויפלל ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם ואמר (יחזקאל מד) והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי וגו' ומי שהמרה האלהים מהם נפל מכל המעלות העליונות בעוה"ז ויגיע לו צער גדול בעוה"ב כמו שידעת מדבר קרח ועדתו. והענין הרביעי טובת האלהים על איש מאישי בני אדם נתיחד בה משאר משפחתו ועמו ושאר המדברים כנביא מובחר או נגיד (ס"א נביא) מצווה להנהיג אומה או חכם העיר אלהים את רוחו בהכמה ותבונה ועצה ודומה לזה ועל כל טובה מהם יתחייב בעבודה יתרה לאלהים ומי שהשלימה מתמידות לו כל הטובות הכוללות והמיוחדות בעולם ויוסיף לו האלהים כח עליהם ודעת בהם כמ"ש (תהלים קלב) נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית לכסא לך אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך והגמול לעוה"ב כמ"ש (שם כז) לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים. ומי שימרה האלהים במובה אשר ייחדהו בה יפול מכל המעלות היתרות וידקדק עליו הבורא בחשבון יותר בעוה"ז כמ"ש (ויקרא י) הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן ואמר (עמוס ג) רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם ויהיה עוד עונשו בעוה"ב יותר קשה כמ"ש (ישעיה ל) כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן העמיק הרחיב וגו'. ועל אלה ארבעה

מרפא לנפש

וטוב לא יהיה לרשע ר"ל אותו הטובה המיועד לו לא יתקיים לרשע: ולא יאריך ימים ר"ל בעוה"ב כמשתז"ל למען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך וכו': [*אף י"ל לא יאריך ימים בעולם הזה ויהיה הכוונה אל ויענה כב' העולמים ודו"ק]: ויעמד פינחס ויפלל וכו' שעשה משפט וקנאת ה' כמו ונתן בפלילים: והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני וגו': ועל כל טובה מהם רצה לומר ומי שמקבל טובה מטובות הנזכרים הן כלם הן קצתם כן יתחייב בעבודה יתרה: רק אתכם וגו' אפקוד עליכם את כל עונותיכם: העמיק וגו' ר"ל העמיק והרחיב מדור

פת לחם

במאמרם ז"ל שאני כהנים שריבה בהם הכתוב מצות יתירות: וטוב לא יהיה כו' שהם טוב הוא רב טוב הצפון לעוה"ב ואח"ז אמר ולא יאריך ימים כצל על ימי העוה"ז כלומר שאפילו ימי העוה"ז שהם כצל כמד"א כי כצל ימינו עלי ארץ לא יאריך: לאהבת רצון האלהים שהוא אוהב לעשות רצונו ית': נדיב נבחר שיתן בלב ההמון שיבחרוהו לנדיב ומורה צדק והוא שיתן האלהים חכמה בלבו שיוכל להורות צדק לרבים: ומי שהמרה האלהים מהם פי' שמן הטובות למאס המרתו כמו קרח ועדתו שע"י עשרו ויחוסו התרים נגד משה ואהרן: או חכם העיר האלהים שהעיר האלהים כו': גם היא למלך הוכן העמיק הרחיב כו' שמדייק הכתוב בתיבת למלך לומר שביחוד למלך

טוב הלבנון

וטוב לא יהיה לרשע ר"ל אחר שהנהיג שכלו אחר גופו לעבור על המושכלות כבר שקע שכלו ונצלל בהחומר ובודאי פסקה טובה ממנו: ולא יאריך ימים לא תתקיים נשמתו ליום שכלו ארוך, וכענין שאמרו חז"ל נשמתם נשרפת וכו': דינו לבקר משפט וגו' אחר שיחדם הש"י בטובת המלוכה. צריך שישאו עליהם עון הגזל והעול. וכמש"ה מלך במשפט יעמיד ארץ (משלי כ"ט): ומי שהשלימם לאהבת רצון האלהים מי שהשלים התורות בענין מיוחד מן המשפחות אלו יתר על כל בני משפחה. כמו פינחס שמסר נפשו על קנאת ה' נוסף על כל בני משפחתו וכמו בני צדוק ששמרו משמרת ה' בזמן שתעו כל הכהנים וכמש"ה והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו וגו'. ושאר בני הכהנים שתעו היו פסולים לעבודה: נדיב נבחר כמו פינחס שנבחר בעבור קנאתו לכהונת עולם וכל הכהנים הגדולים היו מבני בניו: או מורה צדק כמו בני צדוק אשר נבחרו להקריב ולהורות: את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו וגו' ואת עמי יורו בין קודש לחול ובין טמא לטהור יודיעום ועל ריב המה יעמדו למשפט וגו': ומי שהמרה האלהים מהם וכו' ר"ל מן המשפחה אשר יחדה האל בטובה על כל האומה והיה ראוי להם להוסיף עבודה והמה אדרבה מרו ועצבו רוח קדשו ענשם יותר גדול: מדבר קרח ועדתו העונש שהגיע להם בעה"ז ואיך הם נדונים לעוה"ב: ומי שהשלימה ר"ל שהשלים העבודה היתירה הזאת: וידקדק עליו הבורא בחשבון יותר לפי החיוב אשר הוא חייב מן העבודות לרבוי הטובות המיוחדות בו: כי ערוך מאתמול תפתה הגיהנם הנקרא תפתה כבר הוכן מאתמול מיום שני לבריאת עולם: גם היא למלך הוכן

העמיק

הענינים חייבים בני האדם בעבודת האלהים וכל אשר יוסיף הבורא טובה לאדם חייב עליה עבודה. ומן הראיה על זה כי התבואות חייבות במעשר שנאמר (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך ומי שנתן לו האלהים מאה כור של תבואה חייב ממנה עשרה כורים לאלהים ומי שנתן לו האלהים עשרה כורים חייב לאלהים מהם כור אחד. ואם יוציא האחד תשעה וחצי והשני אחד יהיה הראשון ענוש והשני מקבל שכר וכן אומר במי שלא היה לו בן בטלה ממנו חובת המילה ולימוד התורה ומי שהוא פיסח בטלה ממנו חובת החג ומי שהוא חולה בטלו ממנו מן המצות מה שאינו יכול לעשותן. ועל ההקשה הזאת יתחייב מי שיחדהו הבורא יתעלה לטובה בתוספת עבודה עליה וע"כ היו החסידים הראשונים כשהיתה באה להם טובה מטובת העולם מתפחדים לה משני פנים אחד מהם שלא יקצרו מהשלמת העבודה עליה וההודאה בעבודה ותשוב להם לרעה כמ"ש יעקב אבינו (בראשית לב) קטנתי מכל החסדים והשני שלא תהיה גמול הבורא על עבודתם ויגרע מגמולם לעולם הבא כמו שפירשו הקדמונים בענין (דברים י) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו ודי לך בזה. אמרה הנפש כבר הבינותי מה שזכרת ואינני מוצאה את עצמי יכולה לשלם חובות הבורא על טובותיו הכוללות המדברים כ"ש מה שיחד אותי בו מהם ואם חפצי ורצוני לשלם מה שאני חייבת עליהם מיד קודמת למחשבתי בהשלימי תוחלת טובה עתידה ממנו וכן בהודותי לאל כשאהודנו במלותי על גודל טובו עלי ומחשבתי וכונתי בהודאה לבקש על התמדת הטובה ולהוסיף עליה לא כונת הנואש מתוספת הטובה והתמדתה וכשאני על הדרך הזה בעבודתי והודתי לאלהי ממעוט הכונה הברורה לחובת טובתו

מרפא לנפש

הניהנה יותר מעל שאר בני אדם: ומן הראיה על זה כי התבואות חייבות במעשרות וכו' וכתב בבל"ש ובקנ"ת שאינו דוקא תבואות אלא כל מילי מיעט הוא יחייב לעשרן ומכל ריוח שנתן ה' לאדם מחוייב לתת מהן מעשר לעניים שהרי אבות עולם נהגו בה מעולם כמה שכתוב ויתן לו מעשר מכל וכתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך וכתיב ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די ומאחר שמצוה זו ראויה ביותר במדינות הללו ראוי להזכיר ולהודיע מעלתה וגנותה וזה לשון ספר י"ג ובספר חסידים אוי לכם המעכבים את מעשרותם כי לסוף לא ישאר בידם כי אם המעשר והוא דבר הנראה לעינים שבמקומות שנהגו ונזהרים במעשרותיהן כראוי נתעשרו הרבה ועשרם שמור בידם ומנחילין אותו לבניהם אחריהם ובמקום שאין נזהרין בזה יורדין מנכסיהן ואבד העושר ההוא בענין רע והוליד בן ואין בידו מאומה ודע שסגולת זו המצוה ליתן דוקא להפריש אחד מעשרה לא כמו כו' עיין שם ובספר קנ"ת באורך ועיין בחתימת שער הבטחון מש"ה: וכן אומר במי כו' רצה לומר כן אני אומר ולוקח ראיה אם האדם חסר דבר שהוא חייב בה על כן פטור מחיובה שהאדם רחמנא פטריה וכן לספק מי שיחדהו הבורא יתברך בטובה גדולה מחויב בעבודה יתירה: קטנתי מכל החסדים פירש רש"י נתמעטו זכיותי ע"י החסדים והאמת שעשית עמי כו'. ר"ל אפשר שלא נתתי שבח והודאה כראוי על כל החסדים ועי"ז קטנתי נתמעטו זכיותי ויגרום החטא כו': ומשלם לשונאיו וגו' ומתרגמינן ומשלם לסנאוהי טבין דאינון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון לעולם הבא וגו': אמרה הנפש כו' מיד קודמת למחשבתי בהשלימי כשאני משלים שום עבודה להשם יתברך תיכף עלה במחשבתי שראוי לתת לי טובה על עבודה זו וכן בשבחות והודאות על העבר כוונתי על ההתמדת הטובה ושיוסיפו לי טובות רבות: לא כוונת הנואש כו' ומהראוי היה שכוונתי תהיה בעבודתי והודאותי ליאש את לבי מהטובות העתידות אף שלא יתנו

טוב הלבנון

העמיק הרחיב מדורתה כלו' שהמלך. שהוא חייב בתוספת העבודות מכל האדם העמיקו והרחיבו עליו הניהנה יותר: קטנתי מכל החסדים אשר עשית את עבדך כלו' עבודתי פחותה בערך מה שאני חייב אף על הטובות שעשית עמי ביחוד נוסף על זולתה מבני אדם: ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו משלם לרשעים שכר מצותם בעה"ז לעולם תשוקתם בהנאות עוה"ז הוא די שכר להם עד שיאבדו שכרם בעה"ב ויגרע מגמולם. ויפה שעה אחת של קורת רוח בעה"ב מכל חיי עוה"ז: מיד קודמת למחשבתי בהשלימי תוחלת טובה עתידה ממנו ר"ל כשאני רוצה לעבוד את ה' על הטוב אשר גמלני מיד תקדם לי לחשוב שאני אעשה עבודה זו ואשאל לאל כדי שיגמלני עוד טובות אחרות לעתיד בשכר התשלומין הזה:

פת לחם

ההוא שעמיק הרחיב המדורה יותר משאר עמו הרשעים כמותו שלהיות מלך מיוחד בטובה גדול עונו מנשוא ולכן הוא מיוחד ביותר שם, במפלתו ועונשו על רשעו: ותשוב להם ואז תשוב להם: הכוללות המדברים הכוללים מין המדברים: קודמת למחשבתי בהשלימי תוחלת כו' מיד מקדים ובא במחשבתי להיות מגמת כוונתי בעשותי דבר זה בכדי שאחר עשיתו אותי בשלמותו אשיג תוחלת טובה העתידה לבא ע"י מעשה זה: אודנו במלותי על גודל טובו כו' שבדבורי אין נשמע רק הודאה על העבר שהטיב עמדי עד הנה וכן הוא מן הראוי אולם אני מכיר בחסרוני שעיקר מחשבתי וכוונתי בהודאה הוא לבקש התמדת הטובה כלומר שתתקיים לי הטובה ההיא ושעוד יוסיף לי כהנה עליה: לא כוונת הנואש שבאמת צריך האדם לכוון דעתו ליאש לבו מתשוקת תוספת הטובה והתמדתה כנ"ל ואז יהיה לבו שלם בכוונת ההודאה רק על העבר והנה דקדק בלשונו שמתחלה הקדים התמדה לתוספת ואח"כ מקדים התוספת להתמדה כי בשניהם דבר בדרך לא זו אף זו: ממיעוט הכוונה הברורה כו' שהכוונה הברורה בחיוב הודאתו על

תוחלת תקוה: לא כוונת הנואש מהתוספת הטובה והתמדתה המיאש עצמו מטובה יותר גדולה ושתהא לכל הפחות טובה זו מתמדת: ממעוט הכוונה הברורה לחובת טובתו כלומר שהגורם לי מחשבה זו הוא מפני שנראה

בעיני

איך אגיע לשלם שאר עבודתו על טובותיו המיוחדות ואני צריכה שתורני מה שאני חייבת בו עליהם מעבודת האלהים על המעוט שאהיה ראויה להתמדתם. אמר השכל מה שהתרעמת ממעוט כונתך בעבודתך והודאתך לאלהיך וכי דברי פיך דברי מודה וכונתך בהם כוונת מבקש ולבך להוסיף על הטובה ולשאול התמדתה. הוא מפני שלש מדות. המדה האחת רוב אהבתך את נפשך והפצך למשוך הנעימות אליה ולא תפסעי פסיעה לעבודת האל ולא לזולתה אלא שכונתך בה להתענג בהנאות וכבר הקדמתי לך בתחלת רפואתי שתשתדלי בכל יכלתך להרחיק המדה הזאת ממך ובזה אקוה לך הטוב. והמדה השנית מפני שאינך מבינה חסד הבורא עליך ויעלה במחשבתך שאינך מגעת אל הטובה אלא בבקשתך עליה וכבר הטיב לך במה שתדעי ובמה שאינך יודעת ואם לא תשכילי בבקשתך מי עשה לך כל זאת בתחלה אם היית מרחקת ממך המחשבה הזאת היתה עבודתך בכונה שלמה והודאתך לו במצפונך ומה שתקוי ממנו אז יהיה ראוי ומחויב לך יותר. והמדה השלישית שאינך מכרת את עצמך ולא ענין הנהגתך ואת רואה אותך ראויה לגדולה שבכל הטובות ואינך פוסקת מלבקש אותם וכל אשר תגיע מהם על דבר מהשבתך עולה למה שלמעלה ממנו ואינך רואה

מרפא לנפש

לי בעתיד כלום אע"פ כן חייב להודות על העבר כי כל עוד שכוונתי להוסיף טובות הרי הוא כעובד ע"מ לקבל שכר לכבוד עצמי אני עיקר : ואני צריכה שתורני כו' על המיעוט ר"ל מה שאני חייב לכל הפחות והמעוט מה שאין לפחות ממנה כאשר ההנהגה בזה היה ראוי להתמדה הטובה ממילא כי בודאי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ובלבד שתהיה הכוונה רצויה וכמו שיתבאר בפ"ז : אמר השכל כו' המדה האחת רוב אהבתך את נפשך ר"ל את עצמך את גופך כלומר שאתה נעל שיאהב ביותר ולהתענג בכל דבר ודבר ובין שאתה עושה לעולם הבא או לעוה"ז כוונתך שיהיה לך תיכף הנאה מזה והיינו לב"ש ובאמת ראוי להיות כל מעיניך לש"ש : וכבר הקדמתי לך כו' לעיל שהתאוה מוציא את האדם מן העולם : והמדה השנית כו' שאתה סובר אם תבקש על דבר אז נותנין לך ובאם לאו לאו ואין אתה נותן לב בכמה טובות עשה השי"ת עמך מה שלא ידעת ולא חשבת עליו מעולם ואם היה האדם נותן לב על זה תמיד לא היה תולה מחשבתו בעבודתו ובתפלתו משום קבול שכר כי סוף הכבוד לבא בלי ספק וז"ל ר"ת בספר הישר החסיד אין מחשבתו באל יתברך תלויה בדבר או ע"מ לקבל פרס ובעבור שלא בקש אברהם שכר מעבודתו על כן אמר לו האל יתברך שכרך הרבה מאד כי כן מנהג הבורא עם חסידיו בעת יעבדוהו ע"מ שלא לקבל פרס יכפול להם שכרם ויתן להם טובה כפולה כאשר אמר לשלמה כמעשה יען אשר לא שאלת עושר וגו' וכתיב יהריו וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד ולב חכם ונבון וגו' עכ"ל : והמדה השלישית כו' שאתה אינך נותן על לב מאין באת ומי אתה שאתה

פת לחם

שעבר היא מעוטה אצלי גם בדברים הגדולים ואיך א"כ אגיע וכו' : על המיעוט שהעמידני על כמות מועט שאוכל לשאת ית' ונקרא עליה שם עבודה כי אם העמיס עלי בכמות מרובה אולי יכבד עלי ולכלל לא אוכל משא"כ בכמות מועט אהיה בטוח שאוכל להחזיק בו בהתמדה וז"א שאהיה ראויה להתמדתה : וכי דברי פיך כו' כאמרך שדבריך הנשמעים מפיך נראים כדברי מודה על העבר ובאמרו כוונתך בהם לבקש על העתיד דהיינו שמחשבת לבך להוסיף וכו' : ולא תפסעי פסיעה כו' שלא תפסע פסיעה בעבודת האל או לעשות רצון איזה אדם רק אם תקוה ליהנות ממנה : וכבר הטיב לך במה שתדעי ובמה שאינך יודעת כלומר ובעת שלא ידעת ודאי לא בקשת אותה : ואת לא תשכילי בבקשתך בשעת בקשתך : והודאתך לו במצפונך שמפני שכוונתו בהודאה כדי שיוסיפו לו טובה וא"כ לא יתכן לקרא מחשבתו בשם הודאה רק בשם בקשה משא"כ אם כוונתו אמיתית גם מחשבתו תקרא בשם הודאה : ומה שתקוי כו' שכשתהיה בכוונה זאת אם תקוי להשיג ממנו ית' איזה דבר תהיה אז יותר בטוחה להשיג כי אז תהיה יותר ראויה ומוכנת לקבלת הטובה כשאתה מבין חסדו ית' עליך ואמר ראוי ומחוייב ראוי מצדך שאתה מוכנת כנ"ל ומחוייב מצדו מצד מדת טובו המחייב להטיב לראויים לטובה : שאינך מכרת את עצמך כו' אינך מכרת קוטן ערכך שלפי קוטן ערכך די לך במעט מן הטוב : ולא ענין הנהגתו איך הנהגתך נגדו ית' היא נבזה ונקלה מאד בערך הראוי לפי רוממותו כמו שמבואר לקמן :

טוב הלבנון

בעיני שאין טובותיו עלי מחייבים עבודתו כל כך עד שכבר יצאתי ידי חובתי בעבודה כל שהוא : על המיעוט לכל הפחות ואין אני יוצא בפחות ממנה שאהיה ראוי שיתמיד האל טובותיו עלי : וכי דברי פיך דברי מודה בפיך אתה אומר שאתה נותן הודאה לאל על הטובות שעברו עליך : כוונת מבקש על העתיד : אלא שכוונתך בה להתענג בהנאות ולפיכך אתה זוכה להודות על הטוב שעבר רק הטרד בבקשת הנאותיך על העתיד : אלא בבקשתך עליה מה שלבך חפץ ומבקש מהש"י ומה שהוא טוב לפי דעתך ומראות עיניך : ובמה שאינך יודעת ר"ל שהשפ"י שנראה בעיניך שלא הטיב לך הבורא מפני שאתה אינך מבינה הטובה שעשה עמך מה שמנע ממך משאלות לבך . וזה הוא לטובתך אשר יגיע לך באחריתך והשאלה ההיא ידע הבורא שאחריתה רעה : מי עשה לך כל זאת בתחלה הטובות מבלי בקשתך וגם שמנע ממך השאלה כדי להטיב לך בעתיד : והיתה עבודתך בכוונה שלמה להשליך על ה' יהבך ותחשוב כי כל מה שקרה לך מאתו הכל הוא לטובתך כפי אשר גזרה חכמתו יתברך וכמאמר אחד מן החסידים שבדברי חז"ל גם זו לטובה ואמרו דכל מה דעביד רחמנא לטב עביד : והודאתך לו במצפונך כלומר בלב שלם : שאינך מכרת את עצמך ולא ענין הנהגתך כו' שאינך יודעת מיעוט ערכך ופחיתות זכיותך ומה את ראוי מן הטובות לפי חכמתך ומעשיך : וכל אשר תגיע מהם על דבר וכו'

כלומר

הבורא יתעלה ראוי לגדולה שבעבודות ממך וכשתהיה ממך עבודה תחשבה חסד ממך עליו עם ידיעתך מחסורך אליו ושאינו צריך לך ואילו היית מגלה הסכלות הזה מאליך ותעייני בעין פקוחה והיית יודעת כי הבורא אשר בראך חושב עליך ויודע בטוב לך ובמה שאינו טוב יותר ממך היית רוצה במה שיגיעך מהם ותגדל הודאתך לו עליהם בלב שלם ולא היית תולה תקותך במה שיטרידך מהכרת מה שהגיע אליך מהם ופרוע חובות האלהים עליהם ומה שאתה ראוי לו אי אפשר שלא תגיעי אליו כשיתחייב לך בעבודתך לא שתקוי אותו בתלות דעתך בו:

פרק ז ומה ששאלת על המעוטה שבעבודות האלהים שאין אדם יוצא ידי חובתו בפחות ממנה ותתחייב לו בה התמדת טובתו עליו הם י' ענינים מהם שלא ישימנה סבה להמרותו (ס"א שלא ישימה סיבה ועילה לחטאתיו ולהכעיס בוראו כי מרוב עסקיו ברבות הטובה לו יתרשל בשבח ובהודאה ובעבודה) ומהם שיזכיר טובות האלהים בלשונו תמיד וירבה להודות לו ולשבחו בלבו עליה ובנראה מדבריו ומהם שלא תהיה נמבזה ומעוטה בעיניו ומהם שלא יתלה בזולתו אם תהיה ע"י אמצעי שיודה האמצעי ויתעלם מהודות הבורא עליה. ומהם שלא יתפאר בה ויעלה על דעתו

מרפא לנפש

שכל בריה רמה ותולעה כמוך וכמותך ואתה צריך תמיד אל חסד הבורא יתברך והבורא יתברך א"צ לך ולא לעבודתך: ואלו היית מגלה הסכלות הזה מאליך ר"ל מכיר ומדהם לי ויגל את האזן ר"ל שתדע ותבין את זאת שאין אתה ראוי לכל הטובות והבורא יתברך ראוי לכל העבודות ממך על גודל טובותיו עליך: ותעייני בעין פקוחה כו' וגם תשיב אל לבך כי הבורא חושב עליך זהו נגד המדה השניה כנ"ל: והיית רוצה במה שיגיעך מהם הן טוב והן רע הן מעט והן הרבה על כולם תגדל הודאתך עליהם ולא תשים דעתך להנאתך ולטובתך בכל אשר אתה עושה וזה כנגד מדה הראשונה בזכר: ולא היית תולה תקותך כו' ומחמת שאתה תולה דעתך ותקותך על כל הנ"ל אתה טרוד ותשכח מלהכיר הטובות הרבות שכבר קבלת והגעת אליהם ועי"ז אינך פורע מה שחייבת על הטובות שעברו ואלו היית מכיר ומצליח הג' מדות האלה מעליך בודאי תגיעי לכל הטובות הראוים אליך מחמת עבודתך ולא תצטרך לתלות דעתך ותקותך אליו כנ"ל. בשם ר"ת:

פרק ז ומה ששאלת איך אתנהג בעבודת ה' לכל הפחות ואף שאינך יכול להרבות יותר על כל פנים המעט יהיה בכוונה ואמר הכלל שהם עשרה ענינים שצריך לנהוג בהם וזהו הפחות שבעבודות ויוכל כל אדם לקיימם: הראשון מהם שלא ישימנה סיבה להמרותו על ידי הטובה יבא להמרות הבורא כמ"ש וישמן ישורון ויבעט וגו' וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל ופירש רש"י אתה הגרמת להם שהשפעת להם זהב וכו' וכן כל כיוצא בזה וס"א טעות הוא כמו שיתבאר: והשני שיזכיר תמיד בלשונו הטובות שעשה האלהים עמו: והשלישי שלא תהיה הטובה נבזה ומעט בעיניו רק גדולה ויקרה ויחבבה: והרביעי שלא יתלה הטובה באחרים שמטיבים עמו ויודה לזה שמטיב לבדו שהיא רק אמצעי בינו ובין ה' יתברך ועצמו שליח ראוי להודות לו על טוב לבבו והשם יתברך מגלגל זכות ע"י אבל העיקר להודות לה' שהוא המטיב העיקר והטובה שלו לבדו כמו שיתבאר בשער הבטחון עיין שם: והחמישי שלא יתפאר בה ויאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה או שיאמר שהוא ראוי לזה מחמת

טוב הלבנון

כלומר אם תגיע אליך איזה טובה שאת היית משתוקקת עליה מיד בהגיעה אליך שבה נמאסת בעיניך ולא נחשבת למאומה ואך עיניך ולבך לשאול מה שלמעלה ממנה וכמאמר חז"ל יש לו מנה רוצה מאתים. ולפיכך אין הטובה שבידך כלום לפי מראות עיניך. עד שתחשוב שאין את חייבת בעבודה להבורא עדיין: התחשבה חסד ממך כאילו היא בחנם ולא על הטובות שקדמו: עם ידיעתך מחסורך אליו העפ"י שאת יודעת שלולי השגחתו והשפעת טובתו עליך תמיד אין היית הסרה וריקה מכל חיים וחסד: ושאינו צריך לך כי אם תצדק מה תתן לו ואם תרשע מה תפעל לו: ויודע בטוב לך ובמה שאינו טוב לך כי מה שאתה חושב שהוא טוב לך אלהים חשבה לרעה ולפיכך לא נתנה לנגוע אליך. וכן בהיפך במה שאתה חושב שהיא רעה אליך. אלהים חשבה לטובה: ולא היית תולה תקותך במה שיטרידך וכו' ר"ל שאתה חושק רוב טוב ומקוה אל קיבוץ תענוגות בני אדם עד שממהרת שכחת מכל הטוב שבידך אשר חנן אותך אלהים לעבדו עליהם בשמחה. ואת אינה מבינה שהטוב אשר מנע ממך אלהים אולי הוא להנאתך ולטובתך למען ענותך כדי להיטיבך באחריתך. ומה שראוי שיבא לך מן הטוב לפי מה שגזרה חכמתו ודאי שיגיע אליך לפי מעשיך: לא שתקוי אותו בתלות דעתך בו כלומר שתטרד לבך בתקות הטובות ודעתך תלוי בהם עד שבעבור זה תשכח מהכיר טובת הבורא שהגיע אליך:

פרק ז ותתחייב לו בה התמדת טובתו עליו ר"ל בעבודה זו לא יסיר הקב"ה חסדו ואמתו מאתו: מהם שלא ישימנה סבה להמרותו שלא ישים הטובה שהשפיע עליו הבורא כלי משחית לחטוא בה כמו הכם בחכמתו ועשיר בעשרו. וגם לא יבעט באלוה עושהו מרוב הטובה. כענין שנא' וישמן ישורון ויבעט: נמבזה נבזה כמו כל המלאכה נמבזה ונמס (שמואל ט"ו) שלא תהיה טובת האלהים עליו בזויה ופחותה בעיניו: אם תהיה ע"י אמצעי שהגיע לו טובה ע"י אדם אחר וכיוצא בו: שיודה האמצעי האדם ההוא: ויתעלם מהודות הבורא

אשר

פת לחם

פרק ז שלא ישימנה סיבה כו' שלא ישים הטובה סיבה להמרות על ידה עיני כבודו ית' כמו עשרו של קרח: נמבזה ומעוטה נבזה באיכותה ומעוטה בכמותה נמבזה נבזה כמו וכל המלאכה נמבזה ונמס (ש"א טו): שיודה האמצעי

מוסב

כי בכחו לקחה ובחכמתו במה שהוא ראוי לה ומהם שלא יעלה במחשבתו שיתמידה בהשתדלותו בה ושתאבד ממנו אם יתעלם ממנה. ומהם שלא יבזה מי שחסר הטובה ההיא ויראה את עצמו טוב ממנו לפני האלהים ושמא האלהים מנסה אותו בה להראות מה שנסתר בו מרוע המצפון ותשיאהו הטובה ויהיה כל חסר טוב טוב ממנו לפני האלהים. ומהם שיהיה לבבו שלם עם האלהים בכונתו ובהכנעו ואם לא יוסיף במעשהו על מה שהיה בתחלה ולא הוסיף בהודאה ובשבח יתמיד על מה שהיה בו וישתדל לכוון את לבו במעשהו לאלהים ואל תהיה הטובה גורמת לקצר ממעשהו הראשון ולטרוד אותו מהוסיף בכונתו לאלהים. ומהם להיות עינו תמיד על מי שהוא למטה ממנו ברוב הטובות לא על מי שהוא למעלה ממנו וכן ראוי לו להיות עינו תמיד על מי שהוא מרבה בעבודת האלהים יותר ממנו כדי שישתדל לעלות אל מעלתו ואל יביט למי שהוא ממעט בה יותר ממנו ויתגאה במעשהו ויתעלם ממנו. ומהם שלא

מרפא לנפש

מעשיו ובאמת כל הטובות הם חסד אל כל היום כי אין אדם ראוי לכל אלה כמו שיתבאר לקמן : **והששי** שלא יעלם במחשבתך שיתמיד הטובה הללו כשישתדל בכל כחו לאספה ולשמרה וכאשר יגיע ידו יפסידה : **והשביעי** שלא יבזה את הטוב בעיניו ויחשב בעצמו שהוא טוב לפני האלהים ממנו מאחר שהוא מושפע בטובות הכל אין זה ראיה כי שמא היה לבבך רע לפניו יתברך ובני אדם לא ידעו מזה לכך נתן ה' לך טובה גדולה ויסיתך הטובה לעשות רע בפני כל ויתגלה הדבר לכל מרוע לבבך ויצא בעל החוב מקום לגבות חובו בפני כל משא"כ קודם לזה יהיה חלול השם ע"כ יהיה כל חסר טוב טוב ממנו כו' : והשמיני שיהיה על כל פנים לבבו שלם בכל מה שהיה רגיל לעשות עד הנה אף שלא יוכל להרבות עכ"פ אותו המעט יתמיד בה ויהיה בכוונה כי זה הוא בפיך ובלבבך לעשותו ואל תהיה הטובה גורמת לקצר במעשיו תהלה ולהיות טרוד בכוונתו ע"ד שאחז"ל מרבה נכסים מרבה דאגה וכן אם היה רגיל בברכת הנהנין לברכה בלא כוונה ועתה כשהגנו ברבות הטובות על כל פנים ירגיל מעתה לברכה בכוונה שיהיו פיו ולבו שוים וכן בתפלתו ובתחנונים שיהיה על כל פנים פיו ולבו שוים כמו שיתבאר לפנינו ועכ"פ אם צריך לבטל איזה פעם על ענין התפלה טוב לו שיהיה בכוונה וירצה לו וכן בקיום מצות שבת למה לו לחלל שבת בדברים בטלים ובאר חלולים שנתבררו ויגידו לקיימם בנקל וכן במצות צדקה וג"ח וישראל מלאים מצות כרמון שיהיה הכל בתכלית הכוונה ובלב שלם ויקבל שכרו משלם ואם לאו יהיה עמלו לריק ומעשיו לבהלה ומהם כיוצא בזה על כן כתי' יתן כ"ז אל לבו בכל מעשיו : והט' להיות לבו תמיד על מי שהוא למטה ממנו כו'. ועד"ז שמעתי רמז נאה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת רצה לומר בדברים שהם מגיעים לשמים יהיה עיניך ממעל מי שהוא למעלה ממך בעבודת ה'. ובא"ר בדברים שהם שייכים לארץ בגוף יהיה עיניך לתחת רוצה לומר מי שהוא תחתיך והסר ממך ואז יהיה טוב לך : ומהם והעשירי שלא יביאהו אורך סתר הטובה כו' שלא יחשוב בלבו להטוא ויאמר שלום יהיה לי כמו שעשיתי כל הרעות ולא נענשתי כן אעשה ואוסיף חטוא אל יאמר כן כי הקב"ה מאריך אפו עמו ויסתר פניו מחטאיו לפי שעה אבל הכל כתוב וספור ונמנה לפניו ואין שכחה לפניו ואין מנוס מדינו או בעוה"ז

פת לחם

מוסב על מלת שלא שבתחלה : **במה שהוא ראוי לה** שיתפאר שהוב לו מה שראוי להשיג הטובה ההיא על ידה ולכן השיגה שאם הוא דבר שצריך להשיג אותו בעולם יד יתפאר בכחו ויאמר שכחו ועוצם ידו הנמצא בו עשה לו הדבר ההוא אם הוא דבר המושג בעצה והתבונה יתפאר בחכמה ויאמר חכמתי עמדה לי וכדומה כזה בשאר דברים : **הי"ג להראות בה מה שנסתר מרוע המצפון** שעל ידי הטובה ההיא יגלה ויראה באדם ההוא רוע מחשבתו ומצפונו דרך משל מי שלבו חושק בעריות והוא ממשיך תשוקתו אחריהם ואין פחד אלהים לנגד עיניו רק שאין לאל ידו להוציא תשוקתו לפועל כי רש ונקלה הוא ואין לאל ידו לתת אתנן והרי רוע מצפונו נעלם מבני אדם וכשיעשר יגלה אז רוע לבבו וכבר אמרו מפרסמין את החנפים מפני חלול השם : **ותשיאהו הטובה** שטובה השיאתו והביאתו לחטא השיאתו ל' השאה כמו הנחש השיאני (בראשית ג') אל ישיא לכם חזקיהו (ישעיה לו) : **ויהיה כל חסר** כו' ואז יהיה כל הסר הטובה שהיא טוב ממנו לפי שאין למו מכשול להחטיאו : **בכוונתו ובהכנעו** בכוונתו בפעולות מעשיות ממעשה העבודה ובהכנעו בבכתו והודאתו ותפלתו : **ואם לא יוסיף יתמיד** כו' אף שלא יוסיף עכ"פ יתמיד על מה שהיה : **וישתדל לכוון את לבו** כו' שעכ"פ מעט העבודה שהוא מוחזק בה עד הנה יהיה לבו שלם בכוונתה : **לקצר ממעשהו** בפועל **ולטרוד** אותו כלומר שע"י שיהיה לבו טרוד בטובה שהיא תחלה ותתמעט כוונתו במעשה העבודה מה שאדרבה היה צריך להוסיף בכוונה כנ"ל : **על מי שהוא למטה ממנו** כו' וע"י זה ישמח בחלקו בראותו שזולתו חסרים גם מזה ולא יביט על מי שהוא למעלה ממנו בטובות הזמן ויתקנא בהם ובעבודת האלהים צריך להיות בהיפך כמו שמבאר והולך : **ויתגאה במעשהו ויתעלם ממנו** שתים רעות יגיעו לו מזה אחד שעל ידי שהוא רואה שזולתו מקצרים במעשה העבודה ממנו יתגאה בזה בלבו ויאמר שהוא טוב מהם והשנית בעוה"ז לפעמים כשתביאהו כח העצלות יתרפה גם הוא מעבודה באמרו בדין להיות כזולתו ומלת ממנו מוסבת על מלת מעשהו

טוב הלבנון

אמר שלא האדם הזה להפיק רצונו לפניו : **שיתמידה בהשתדלותה** וכו' אם יתעסק בענין הטובה שעליו ובקיומה תתקיים עליו. ואם יעזוב השתדלות בה וחפוש אחרים תתעלם ממנו רק יאמין כי התמדתה תלוי ברצון האל וגזירתו : **להראות מה שנסתר בו מרוע המצפון** כלומר ודאי שהשם יודע מחשבות אדם. רק רצה להראות לבני אדם רוע הלבב ותכונתו הרעה הצפונה בקרבו ורק להיותו הסר מן הטוב הוא מתחסד ומצטדק לעיני הבריות להליצות כחו לפעול רעות לבני אדם. וגם שיהיה נראה לבריות כאיש צדיק וישר כדי שישביעוהו מטובם : **ותשיאהו הטובה** תטעהו מל' הנחש השיאני : **ואם לא יוסיף במעשהו** וכו' אעפ"י שלא יוסיף במעשיו הטובים. לכל הפחות לא יגרע מעבודתו שהיה בה : **על מי שהוא למטה ממנו** וכו' יעריך עצמו נגד בני אדם שטובותיהם מעוטות ממנו ויראה חסד אלהים עליו. לא שיקנא באותם שטוב להם ממנו : **וכן ראוי לו להיות** וכו' **בעבודת** השם יהיה בהפך לקנאות תמיד במי שעובד את ה' ממנו. ולא שיביא ראיה לעצמו מעבודות בני אדם הממעטים ממנו. וכמו שאמרו הראשונים ע"ד המליצה בשמים ממעל ועל הארץ מתחת רוצה לומר בדברים

ישיאהו אורך סתר הבורא יתעלה עליו ואורך אפיו לו כדי שיהיה בטוח מקצפו ויכרה אותו כי כל מה שהגיעו דבריהם אלינו מן הקדמונים שעברו וראינו מן הנמצאים עמנו שהטיב להם האלהים במיני הטובות ונטו מעבודת האלהים אל המרותו לא נכשלו אלא במה שספרתי לך וזה גלוי ומפורסם בספרי הנביאים ע"ה בכל דור ודור והם כל מפסידי השער השלישי הזה אשר כוונתנו בו ביאור חיוב קבלת עבודת האלהים ומי שלא יכול להוסיף בעבודת האלהים ברבות טובותיו ויוכל לקבל מה שזכרתי לש"ש יהיה ראוי להתמדת הטובה לו המיוחדת לו ואם יסירנה ממנו יהיה לאחד משני דברים או למחות בזה עון שקדם לו או לשלם לו בעוה"ב תמורתה מה שהוא גדול ויקר ממנו ועודף עליה הרבה:

פרק ח אמרה הנפש התעסקת ברפואתי והעלית ארוכתי והוכחתני והגדלת והשקפת באורך על רפואתי וגלית השכת האולת מעלי אלא שנשאר עלי עדיין ממפסידי עבודת האלהים ענין אחד אם תרפאני ממדוהו ותסיר ממני דאגתו אנצל מן הגדול שבמדוים ואהיה קרובה לרפואה מכל נגעי. אמר השכל ומה הוא ענין שהוא אצלך כאשר זכרת. אמרה הנפש מה שמצאתי בספרים מענין ההכרח והגזרה והממשלה והחפץ שהכל לאלהים בכל מה שברא מקופא

מרפא לנפש

או בעולם הבא והאומר הקב"ה ותקן כו': ומי שלא יוכל להוסיף כו' כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו אבל עכ"פ יוכל לקבל העברה ענינים שאלה שזכר: יהיה ראוי להתמדת הטוב כאילו אמר שאני ערב בדבר שלא יבא לו שום היזק בנכסיו ויגלית בכל דרכיו: ואם יסירנה ממנו ר"ל ואף שיקרה לפעמים מי שעשה את כל אלה שזכר ואעפ"כ הסיר השם יתברך ממנו את הטובות ויהפכו ענינו ויעני או שאר צרות באות עליו אל ינע לבבו כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד או שימחה השם יתברך עי"ז עונותיו בעוה"ז שלא יהיו עונותיו הדורין לעוה"ב והם בוודאי הדין קשה ביותר: או לשלם בו לעוה"ב תמורתה כמ"ש הז"ל שהם יסורין של אהבה להרבות שכרו לעוה"ב שבוודאי יפה שעה א' של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז וכל תענוגיו א"כ בין כך ובין כך הוא לטוב לו וכמ"ש על פסוק כל ארחות ה' חסד ואמת או חסד שמכפר עונותיו בעולם הזה או אמת שיוכפל שכרו בעוה"ב:

פרק ח אמרה הנפש כו' והעלית ארוכתי הוא גם כן לשון רפואה: וגלית השכת האולת מעלי רלה לומר הסירות החושך של האולת והשטות מעלי: אמרה הנפש מה שמצאתי בספרים מענין ההכרח והגזרה כו' הקושיא הזו קרא אותו בספר הזה לקמן כמה פעמים ההכרח והצדק ורלה לומר שיקשה שלפעמים נראה כן נמצא בפסוקים שהאדם מוכרח בכל מעשיו ונגזר עליו לעשות על כל מה שעושה והכל ביד ה': מקופא הוא הדומה כמו קפאו תהומות ורלה לומר שאין חילוק בין

טוב הלבנון

המוגעים ליראת שמים יביט את השר למעלה ממנו. והשר נוגע לעניני הארץ ולתאות עולם יביט ממה שלמטה ממנו: אורך סתר הבורא וכו' מה שהקב"ה מעלים עיניו ממנו להעניש על מעשיו כאלו ח"ו עזב ה' את הארץ ורק שלום יהיה לו תמיד: במה שספרתי לך ר"ל כל הנזכר בפרק זה מהמפסידים העבודה: המיוחדת לו מה שכבר יש לו מן הטוב ההוא ביחוד משאר בני אדם. ואם יסירנו ממנו הקב"ה יסיר הטובה ההיא ממנו:

פרק ח והעלית ארוכתי מזורי ורפואתי כמו וארוכתך מהרה תצמח (ישעיה נח): והשקפת באורך באור שכלך: ממדוהו ממחלהו: ההכרח המחויב

פת לחם

שזכר והמפרש שהוא מתעלם מן הממעט מלהונן אותו אם הוא צריך לו הוא טועה ואיננו בקי בטוב המליצה: אורך סתר הבורא כו' מה שהוא ית' הסתיר עונשו ממנו זמן ארוך ומאריך אפו עליו: כדי שיהיה בטוח כו' כלומר שזה בכלל הנסיון והנהגת הבחירה לאדם כדי שידמה לאדם כאלו הוא בטוח מקצפו ית' ולכן ערב לבו להמרות אותו משא"כ אם לא היה אריכת אפים היה האדם ירא וחרד בכל עת שהיצר מביאו לחטוא מפני העונש הכרוך בעקב החטא ובא אחריו מיד נמצא שהיה כמוכרח להזהר מן החטא ואיננו בחירי: כי כל מה שהגיעו כו' כל הידועים לנו מן האנשים שעברו בדורות הראשונים וזה אומרו שהגיע דבריהם אלינו כלומר שנודע לנו ספרי עניניהם ומעשה הנהגתם וקורותם וכן מה שראינו אנשים מן ההמון אשר עמנו בדור הזה וזה אומרו וראינו מן הנמצאים עמנו שהטיב כו': ומי שלא יכול להוסיף כו' כלומר אף שלא יוסיף רק יוכל לקבל וכו' ואם יסירנה וכו' אם יסיר הוא ית' הטובה ממנו אח"כ בודאי יהיה זה לאחד משתי סבות דהיינו או למחות וכו':

פרק ח התעסקת ברפואתי והעלית ארוכתי מלת רפואה הונח בכאן על העסק ברפואה קודם שנשלם ונגמר ומלת ארוכה הונחה אחר הגמר שחזר לאיתנו הראשון אז יאמר בשעה ארוכה או שכוון בשם רפואה על המחלות הפנימיות ובשם ארוכה על הפצעים החיצונים לפי שיש באדם מחלות פנימיות בנפשו דהיינו באמונות ודעות ומחלות חיצוניות המיוחסות לנפש הם פעולות מעשיות: והוכחתני ברורת עניני שכל הוכחה הוא לשון ברור דברים כמו שפירש רש"י ז"ל בכמה מקומות: והגדלת הגדלת חסדך כמה שהשקפת בהאריכות כלומר בהתבוננות רב על רפואתי: וגלית השכת כו' לשון הסרה כמו ויגל את האבן (בראשית כט): אם תרפאני ממדוהו והסיר ממני דאגתו שזה יתרון המשכיל על הכסיל שהכסיל הוא נמשל כבהמה בבלי דעת שפגעה איזה כאב או מחלה אין לה רק לצער הרגשת הכאב או כחולי מבא"כ אדם בר דעת שזולתי הרגשת הכאב דלפה נפשו מתוגה ודואג מה יהיה אחרית ענינו בכאב או בחולי זה ועד כמה לצער ולזיל וזה ענין יוסיף דעת יוסיף מכאוב ולכן פרש בכאן שני חלוקות אלו: אנצל מן הגדול שבמדוים יהיה נחשב אצלי שנגאלתי ממדוה הגדול שבכל המדוים: ואהיה קרובה כו' שהמדוה הזה הוא שורש וסיבה לכל המדוים ובהסר הסיבה יוסרו המסובבים: שהוא אצלך באשר זכרת שהוא אצלך מדוה גדול וכולל כאשר זכרת: ההכרח והגזירה והממשלה והחפץ המחבר כידר המליצה ממטה למעלה ובאמת כך הוא הסדר ממעלה למטה שאמר עלות בחפצו ית' שיהיה הדבר באופן כך יש לו ית' ממשלה לעשות כחפצו הוא גוזר אומר ויקום לו כחפצו ואח"כ נמשך מזה ההכרח בהוית הדבר ההוא כפי רצונו ית': שהכל לאלהים הוית כל המעשים שבכל הבריות הם מיוחסים אליו

וצומח וחי ומדבר כמ"ש (תהלים קלה) כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ ואמר (שמואל א ב) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם ואמר (איכה ג) מי זה אמר ותהי ה' לא צוה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב ואמר (ישעיה מה) יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע ואמר (תהלים קכז) אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר ואמר (שם) שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנא. והרבה ממה שדומה לזה מה שיורה כלו כי האדם ושאר החיים הכינם הבורא לזיין העולם הזה ואם יניעם ינועו ברשותו וכחו ויכלתו ואם יניחם ינוחו ממעשיהם כמ"ש (איוב לד) והוא ישקיט ומי ירשיע ואמר (תהלים קד) תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון וכל דברי הראשונים בכל ספר מודים מכל הענין הזה מבלי מחלוקת בו. ונמצא בספר התורה מה שחולק עליו מה שמורה כי המעשים הנראים מן האדם נתונים ברשותו והוא בוחר בהם בחפצו והם הווים ברצונו ובחירתו וע"כ התחייב בגמול ובעונש על העבודה ועל העבירה והוא מה שאמר הכתוב (דברים ל) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ואמר (שם) ובחרת בחיים ואמר (מלאכי א) מידכם היתה זאת ואמר (איוב לד) כי פעל אדם ישלם לו ואמר (משלי יט) אולת אדם תסלף דרכו. וכל מה שיש בספרנו מתורה ומצות ומוסר מורה על בירור הענין הזה וכן מה שיש בו מגמול העבודה ועונש העבירה הכל מורה כי מעשי האדם מונחים

מרפא לנפש

הדומם וצומח וחי ומדבר שכולם מוכרחים במעשיהם וכמו שהוא מבואר: מפי עליון וגו' בתמיה ר"ל: והרבה מה שדומה לזה וכן שאר פסוקים שדומים לפסוקים האלו: ומה שיורה כו' כי האדם ושאר החיים ר"ל שהאדם הוא לשאר בע"ח שאין צורך בהם יותר כיון שהם מוכרחים רק שהכינם שיהיו מוכנים לפרנס ולזיון העולם כדי שיהיה העולם בישוב כך עלה ברצונו יתברך בבריאת העולם: ונמצא בספר התורה כו' נסיק. ר"ל שהכל בצדק ובמשפט שהאדם יש לו בחירה והחפץ וע"כ הוא נידון

פת לחם

אלו ית': מקופא הוא הדומם: מי זה אמר ותהי כו' כוונתו בפירוש הכתוב מי הוא השכל שיאמר שיוכל להיות איזה הויה בעולם מה שהי' לא צוה כלומר שלא גזר עליו הוא ית' שיהיה כן: מפי עליון לא תצא הרעות והטוב פי' הרעות והטובות ההוות בעולם אינם יוצאים חוץ לגזרתו ית'. מפי עליון מגזירתו ומאמרו: לזין, העולם הזה שיהיה העולם ממולא ומזוין בהם זיון לשון מילוי הכוונה כמו בדברי חז"ל חנות מיוזנת ממולאת בכל מילי דמטיב ובלשון אשכנז איין געשפייזט: ינועו ברשותו בכחו ויכלתו על הפועלים ברצון שהם המדבר והחי אמר ברשותו כלומר בנתינת רשות ממנו ית' להם שיפעלו ברצונם והכוונה בזה על שרצונו ית' הוא המניע ומעורר רצונם ועל הצומח אמר וכחו ועל הדומם שהתנועה הוא בו היפך טבעו שטבע הדומם להיות שוקט ונח והוא ית' מעתיק הרים בכחו ומרגיז ארץ ממקומה יתכן לומר לשון יכולת שמורה בזה יכלתו וזרוע עוזו: והוא ישקיט ומי ירשיע כשהוא ית' משקיט איזה דבר מי הוא שיחריד ויניע אותו ירשיע לשון תרועה ותנועה כך פירשו כל המפרשים: תסתיר פניך יבהלון, כשאתה פוסק מלהניע אותם וכנה זה בשם הסתר פנים כאדם המניח מלאכתו ומסתלק ממנו אז יבהלון כלומר תפסוק תנועתם כאדם המתנועע בעסק דבר מה ונבהל פתאום שהוא מניח העסק ופוסק מתנועתו ועיין מה שכתב רש"י ז"ל בפרשת בראשית בפסוק יהי רקיע והכוונה בפסוק זה לומר שתנועות כל החיים הם בכחו ית' שהרי אם באיזה שעה יסתיר פניו אז מיד יפסקו מתנועתם עד שיחזור ויפקוד אותם להניעם ואח"ז אמר תוסף רוחם כו' כלומר שאחר כלות האדם יאסוף רוחם ואז אל עפרם ישובון וינוחו מתנועתם לעד לעולם: וכל דברי הראשונים הם קדמוני הפילוסופים בספרי חקירותיהם: נתונים ברש' וכו' שאמר שהם נתונים ברשותו בטבע הבריאה לכן הוא בוחר במחשבתו לעשות כפי חפצו ואח"ז בהוציאו אותם לפועל צודק לומר שנהגו ברצונו ובחירתו ואמר רצונו על ההערה ברצון לעשות הדבר ואח"ז הוא מחשב בכל אופני הפעולה ובוחר לעשות באופן היותר טוב בעיניו וע"ז אמר לשון בחירה: על העבודה ועל העבירה הגמול על העבודה והעונש על העבירה: את החיים ואת הטוב החיים נראים שהוא הגמול והשג ע"י פעולת הטוב וכן להיפך ח"ו וכתב הגמול קודם המעשה שסוף מעשה במחשבה תחלה ולסיבתו ית' חפץ לחוותנו נתן לפנינו פעולת הטוב שעל ידה יושג לנו החיים ואגב כתב גם מות ורע הסדר הזה גם יתכן להיות טעם הקדימה בשתיקן האדם האומר לבנו דע בני שאם תבחר בחיים עשה הטוב ואם תבחר במות עשה הרע: מידכם היתה זאת העונש הנאמר שם: מתורה ומצות ומוסר וכו' שאין מורין ומצוין מוכיחין את המוכרח במעשיו:

טוב הלבנון

המחוייב: מקופא מדומם ועיין לעיל שער א' פ"ז: כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ כל השינוים ביסודות והמרכבים וגלגלי השמים הם בחפץ האל: ואמר ה' ממית ומחיה וכו' מורה שהחיות והמיתות שבבעלי חיים אף הם תלוים ברצון האל: ה' מוריש ומעשיר וגו' מבואר שאף מקרי בני אדם וטובותיהם תלוים בו יתברך: מי זה אמר ותהי וגו' כולל כל הגזירות והעניינים הנראים בעולם בין מין האדם הוא מאוי ה': מפי עליון לא תצא וגו' הוא דבק למי זה אמר וגו'. כלומר מי זה אמר שמפי עליון לא יצאו הרעות והטובות כמו שפירשו קצת המפרשים: ואמר שוא לכם משכימי קום וגו' ר"ל שאף ישכימו בעלי העבודה למלאכתם. ואעפ"כ יאכלו לחמם לעת ערב בעצבון: כן יתן לידידו שנא לאלו המנדדים שנתם לעסוק בתורה יתן הקב"ה פרנסתם ברוחה. ומעתה נראה שהקב"ה גומל טוב לבני אדם לפי מעשיהם הטובים: לזיון העולם מל' כלי זיין להנהיג העולם ע"פ חפצו בעל כרחם לפי גזירתו ית': מונחים

אליו וכי כבוד האלהים נקי מטובתו ורעתו וצדקותיו ומעוותיו והענין אצלי קשה והפיק בין שני הענינים קשה מאד ואם יש רפואה למדוה הזה ירפאני האל ממנו על ידך. אמר השכל אין במה שזכרת מקושי ההפקה בין שני אלו הענינים הנמצאים בספרים גדול ממה שימצא ממנו בפועל בדרך הבחינה והוא מה שאנחנו רואים ממעשי האדם שיהיו כפי דעתו וחפצו בקצת העתים ויהיו שלא כרצונו וכונתו בקצתם והם יורוך כי יש לבורא יתעלה ממשלת עליו ושהוא תחת מאסרו יתיר לו מה שיחפוץ וימנעהו ממה שאינו חפץ ויראה לך ממנו גם זה בתנועת לשונו ושמעו וראותו ואני רואה אח"כ שהגמול והעונש עוברים עליו כפי מעשיו ותנועותיו לעבודת האלהים ולהמרותו וכבר ארכו מחלוקת החכמים באופני ההפקה בין ההכרח והצדק מהם מי שאמר כי כל המעשים האנושיים הולכים כחפץ האדם בהם ויכלתו וכחו מסר אלהים בידו עניניהם והשליטו בהם וכי כבוד האלהים נקי מהם ועל כן התחייב אליהם הגמול והעונש. ומהם מי שמשיב המעשים האנושיים וזולתם אל הבורא יתברך ואמר כי כל

מרפא לנפש

בגמול ובעונש כפי בחירתו: והפיק בין שני הענינים קשה מאד הוא לשון הוצאה כמו ויפק רצון מה'. ומפיקים מזן אל זן והרבה במשלי ור"ל להוציאו לאור ולהעמיד לתרץ שני הענינים האלו הוא קשה מאד כי איך יצוייר שהאדם הוא מוכרח בכל מעשיו ואם יעשה רע יהיה נענש ואם יעשה טוב יקבל גמול מאחר שהוא אינו ברשותו ובחירתו: אמר השכל אין במה שזכרת כו' ר"ל אתה מתמה מה שמצאת פסוקים סותרים זה את זה בדבר הזה כנ"ל ואין אתה מתמה שנראה בפועל ובחוש בדרך הבחינה שגם הדברים האלו נראים סותרים זה את זה: והוא שאנחנו רואים שבקצת העתים יוכל האדם לעשות כל מה שלבו חפץ ואין מוחה בידו: ויהיו שלא כרצונו וכונתו בקצתם ובקצת ענינים ובקצת זמנים לא יוכל לגמור הדברים כפי מה שלבו חפץ וכמה פעמים יבאו כמה דברים על האדם שלא כרצונו והם יורוך. ומזה תראה ותבחין שהאדם הוא תחת מאסר השי"ת ויש לו ממשלה עליו כחומר ביד היוצר אם ירצה כבו א' יתנהג יהי' לו הבחירה ולפעמים מונע ממנו הבחירה אם אינו חפץ שיעשה הדבר ההוא: ואני רואה אחר כך שהוא נענש ויגמל על כל מעשיו אם כן הדבר הזה נראה בחוש שהוא סותר את זה ובוודאי הצור תמים פעלו וכל דרכיו משפט: וכבר ארכו מחלוקת כו' ר"ל ליישב ולתרץ הקושיא הזה יש מחלוקת ודעות שונות בין החכמים הראשונים

טוב הלבנון

אליו נתופס תחת בחירתו: וכי כבוד האלהים נקי מטובתו וכו' כי הכל מגיע לאדם לפי מעשיו בין טוב בין רע: והפיק בין שני הענינים קשה מאד כלו' ההשלמה בין שני אלו הענינים שלא יהיו חולקים זה על זה. והפיק הוא לשון השלום כמו זממו אל תפק. והמפרש שפי' שהוא מענין מכשול כמו פיק ברכים טועה: מקושי ההפקה אין בזה כבדות ההשלמה והישוב בין שני הענינים: שיהיו כפי דעתו וחפצו בקצת העתים שעלת האדם וחפצו נשלמת לפעמים. ולפעמים הקב"ה מפיר עצתו ומשלים הדבר נגד רצונו: תחת מאסרו הקשר שקשרו הקב"ה: יתיר לו מתיר הקשר: וכי כבוד אלהים נקי מהם והכתובים המורים שהממשלה והחפץ הוא לאלהים. אפשר ליישבם על נקלה ולומר שאמת שכל הנעשה מן הטוב והרע הוא בחפץ ה' אלא שהאל לא יעות משפט והוא הגומל להם חסד כמפעלו ויתן לרשע רע כרשעתו. וכבר היתה הרוחה בזאת הסברא בישוב הקושי הגדול מההכרח והצדק. לולא שנפול בקושיא אחרת והוא שא"כ מדוע דרך רשעים צלחה וצדיק אובד בצדקתו ומפני זה לא תפס המחבר דעה זו לעיקר נאמן ובאמת שהדעה הזאת היא הדעת שזכרה המורה בפי"ז מח"ג בשם כת המעתזל"א אשר לא מבני ישראל המה והם אמרו שפעולות ה' כולם נמשכים אחר החכמה והרעות שאנו רואים לצדיק הוא על צד ההטבה אלא שאין אנו יודעים דרכי הטובה וכן הטובות הנראים לרשעים הוא רע לפי מה שגזרה חכמתו. וגם ישימו עיקר הגמול לעוה"ב וזה הוא הטוב הגמור וכבר זכר כל זה המחבר בפ"ג משער שאח"ז אלא שבהנהגה זו נפול בקושית ידיעה ובחירה שאיך יתכן ידיעת ה' במה שתלוי במקרים

פת לחם

וכן מה שיש בו בספרינו כנ"ל: וטובתו ורעתו במה שבין אדם למקום וצדקותיו ומעלותיו במה שבין אדם לבריות: והענין אצלי קשה הסתירה קשה להכלה בדעתנו שהרי לא יתקבלו שני הפכים בנושא אחד: והפיק בין שני הענינים כו' כלומר שבודאי מוכרחים אנו להמציא איזה חלוקה להפרים ביניהם ולומר בזה נאמר בענין כך וזה בענין כך והוא קשה אצלי למצוא פשר הדבר: ירפאני האל הוא לשון תפלה: אין במה שזכרת כו' למה חרד לבבך על שמצאת בספרים שלא גם בזולת הספרים נראית לנו הסתירה הזאת בפועל בדרך הבחינה כלו' כשנתבונן להשגיח בעלילות מצעדי גבר השווים בעולם: שיהיה כפי דעתו כו' שבקצת העתים יהיה כפי דעתו וחפצו ובקצתם יהיה שלא כרצונו. וכו' והנה שנה בלשונו ואמר ברישא כפי דעתו וחפצו לומר שעלה בידו בשלמות כפי הנרצה בכוונתו תחלה עד שיתכן לו להתפאר ולהחזיק עצמו לחכם רואה את הנולד ויודע העתיד גם עלה בידו בתכלית השלימות כפי החפץ שהוא יותר ממולא מן הרצון ובסיפא אמר הפכו בקצה האחרון שלא נעשה כפי המכוון לו כלל ומשולל מרצונו מכל וכל והבן: כפי מעשיו ותנועותיו תנועות הם הדברים שדרך בהם להגיעו למעשה והאדם מקבל עליהם שכר כמאמרם ז"ל ולא שכר פסיעות יש גם נענש עליהם ככתוב ואץ ברגליו חוטא: באופני ההפקה כו' הפקה לשון הוצאה כלו' להוציא פשר דבר בין ההכרח והצדק שיתכנו שניהם וקרא לבחירה צדק שע"י הבחירה יתאר האדם בתאר צדיק ופועל צדק משא"כ בהכרח: חפץ האדם כו' שאחר שהאדם חפץ במחשבתו לעשות איזה פעולה ויש לו יכולת ע"ז הוא מעורר כחו ומוציאה לפועל: מסר האלהים כו' ולפי שיש דברים נמסרים לאדם כדרך פקדון ואיננו שליט עליהם לכן אמר והשליטו עליהם: נקי מהם אין לו עסק בהם: מי שמשיב כו' לשון השבה הוא לשון נטיה בנושאים כל מעשה האדם כלו' במיוחסים אותם לו יתב'

תנועה המתחדשת בעולם ממדבר ודומם היא ברשות הבורא ית' וגזרתו ודינו ותחת מאמרו אין נמלט מהם כשערה לא פחות ממנה ולא למעלה הימנה וכאשר הקשו עליהם בדרך הגמול והעונש אמרו ענין הגמול והעונש אין אנו יודעים צורתו ולא מהלכי דיניו והאלהים צדיק ולא יעול ונאמן במה שיעד מן הגמול והעונש ולא יעבור נחלשו דעותינו מהשיג כח הוית חכמתו וצדקו וחסדו גלוי יותר נראה יותר ממה שנחשדהו בדיניו אין אלוה מבלעדיו ומהם מי שראה להאמין בשתי הדעות ההכרח והצדק ואמרו כי המעמיק בהם אינו ניצול מחטא ומכשול על איזה דרך שיסבור אותם. ואמרו הנכון שנעשה מעשה מי שיאמין כי המעשים מונחים לאדם יגמל ויענש עליהם ונשתדל בכל אשר יועילנו אצל הבורא בשני העולמים ונבטח באלהים בטחון מי שהתברר אצלו כי

מרפא לנפש

מזמן ארוך או שהאריכו למעניהם בתירוץ זה אומר בכה וזה בכה: נחלשו דעותינו מהשיג מלהשיג: כח הוית חכמתו אין הוא מסוה ומנהיג העולם בחכמתו. דומה למ"ש חז"ל בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון אחד ואחד ומ"מ כולם נסקרין בסקירה אחת וכתב הרמב"ם הנגלה מזה כו' אבל הנסתר קשה מאד בלי ספק כו' אבל כמו שא"א להשיג מהותו יתברך ויתעלה זכרו כמו כן א"א להשיג השגחתו וסקירתו שאם היינו משיגים דרך השגחתו היינו משיגים דרך עצמותו וזה א"א בשום פנים עד כאן לשונו ועיי"ש: ומהם מי שראה להאמין בשתי הדעות ההכרח שזה אמת שהאדם מוכרח מאת ה' יתברך: והצדק וזה גם כן אמת שה' צדיק בכל מעשיו רצה לומר שיש לו הבחירה לעשותו כאשר ירצה והיינו בעניני המצות ומע"ט הבחירה בידנו כמ"ש ובחרת בחיים ובמעשה העולם יש לבטוח עליו שכל מעשה ידינו הוא הכל ברשותו ובמאמרו כמ"ש אשרי הגבר אשר יבטח בה' וגו'. כי דעתנו חלושה להשיג את זאת כי הרי אנו רואין צדקו וחסדו וטובו בכל יום ואיך נחשדהו חס וחלילה בדיניו: ואמרו הנבון

פת לחם

יתי: ממדבר ודומם תפס שני הקצוות מדומם ועד המדבר לפי שיש בכל אחד צד רבותא במדבר הרבותא שאעפ"י שנראה הוא בעל רצון ובחירה אינו כן ובדומם הרבותא שאעפ"י שהוא השפל שבמדרגות שאינו בעל נפש כלל אעפ"כ כל עניניו בידו ית' ותחת השגחתו וממילא יובן שגם השנים האמצעים כלולים בזה ואפשר שכלל בכאן כל הג' סוגים בשם דומם להיותם בלתי מדברים שכן נמצא בשער הבחינה בסגנון זה שאמר שם ממדבר או בלתי מדבר הרי שכלל כל הג' סוגים בשם בלתי מדבר: ברשות הבורא יתברך כו'. דבר בכאן כנגד כל הד' סוגים שעל המדבר יתכן לומר שהוא עושה ברשותו ית' שהרי עכ"פ הוא פועל ברצון רק שלפי הדעת הזאת רצונו פועל אחר שניתן רשות ממנו ית' לפעול ועל החי אמר לשון גזירה שהוא גוזר עליהם לפעול איזה פעולה כאדם הגוזר על סוסו והמורו בהרמת קולו עליו ללכת ולהתנועע כפי רצונו וכמד"א אמר ויבא ארבה כו' ועל הצומח שאינו בעל רצון כלל יתכן לשון דין כמאמרם ז"ל בתבואה תרי דיני מתדנא (ראש השנה) הדומם אמר שהוא תחת מאמרו לפי שסוג הדומם חלוק לד' יסודות ארמ"ע שכל אחד ואחד עומד על מקומו המיוחד לו ושומר משמרת חקו אשר שם לו ית' בלתי פורץ גבולו כאסיר הכלוא במאמר ככתוב למעלה בשער הבחינה ודו"ק: אין אנו יודעים צורתו כו' לשון נוכח הוגת אלו הפילוסופים על עצם מהות הדבר כידוע והם אומרים כמו שאין בנו כח לדעת מהות הגמול והעונש כן אין אנו יודעים מהלכי דיניו למה יגמול לזה ויעניש לזה: והאלהים צדיק כו' כלו' בעלי הדעת הזאת מזהירים לאדם להשמר משתי מכשולות שדעת האדם עלולה לפול בהם בסיבת אמונת ההכרח האחת ליחס לו ית' העול ח"ו בגמול ועונש כנ"ל או לעקור אמונת הגמול והעונש ח"ו ולהכחיש אותו לגמרי והאלהים צדיק כו' ונאמן ולא יעול היו"ד בשו"א והעי"ן בפת"ח כלו' לא יעשה עולה: כח הוית חכמתו מהות חכמתו: וצדקו יותר גלוי כו' כלו' שצדקו וחסדו גלוים ונראים יותר מבמקום שנחשד הזה ח"ו וגוברים ושוטפים כחסד

טוב הלבנון

במקרה. דהיינו בחירת האדם מצד מקריו. וקושיא זו נתחבטו עליה הראשונים הרבה וזכרו הרמב"ם ז"ל בח' דעות והשיב כדרך שהשיב המחבר כאן והוא היותר נכון ואמתי להמבין בעומק הקושיא הזאת: היא ברשות הבורא וגזירתו זו היא דעת כת האשריא"ה מן הישמעאלים שהביא המורה שם. ואמרו שאע"פ שהאדם מוכרח בכל מעשיו, עכ"ז נתנה להם התורה. שהוא ית' כן רצה שיצוה. ויצוה. ויזהיר. וייעד. ויירא. ואע"פ שאין יכולת בידנו. ויתכן שפקד עלינו עשיית הנמנעות: צורתו ולא מהלכי דיניו ר"ל ענינו ולא דין הגמול והעונש למי יתכן הגמול ומי יתחייב בעונש אך הכל כפי אשר גזרה חכמתו מה שקצרה דעתנו להבין. ומאחר שאנו רואים חסדו עלינו תמיד ודאי שהוא נאמן בדיניו ובגזירותיו ויתחייב לפי הדעת הזאת שאפשר שהמקיים המצות נענש. והעובר יגמל טוב. וזה דעת מגונה מאד: שנעשה מעשה מי שיאמין והוא דעת הראשונה שהגמול הטוב נמשך ומחוייב מן מעשה הטוב. והרע מן עשיית הרעות והמרות פי ה'. לא כדעת האשעריא"ה שהרע והטוב נמשך רק אחר רצון הבורא: יועילנו אצל הבורא בשני העולמים ר"ל אף שנראה רשע מאריך ברשעתו וצדיק אובד בצדקו. לא יקשה עלינו כלום מאחר שנאמין כי עיקר הגמול והעונש הם נפקדים לעולם הבא: ונבטח באלהים בטחון כפי

ענין

ומבטלים אותו מן הדעת ושתי לשונות וצדקו וחסדו מוסבים שניהם על העונש כי לא יתכן לשון חסד על השכר שניתן נהגם רק על העונש שניתן לאחד על לא חמס ולזה יתיחסו שתי פחיתיות אם עשות עול ואם אכזריות ונגד שניהם אמר כי וצדקו הוא היפך העול וחסדו שהוא היפך האכזריות: אין אלוה מבלעדיו כוונתו בזה לפי שמדעת ההכרח במעשים למה עוד שורש פורה ראש ולענה והוא טעות מאנ"י שהיה בימי חבור מלכא כמובא בספר העקדה ובשארי ספרים שאחר שעמדה נגדו קושית הגמול והעונש גזר בסכלותו שהטוב והרע ההוים בעולם אינם באים דרך גמול ועונש רק מטבע השפעת הבורא ואחר שאין השינוי מצד האדם אם כן יקשה איזה דבר מחייב השינוי בהשפעה מטוב לרע ומזה נפל השיבוש במוחו המזוהם לומר שיש שתי רשויות אחד פועל טוב ואחד פועל רע ונמשכו אחריו המון רב בימים ההם ונקראו על שמו מינים ולבלבל הדעת הארורה הזאת אמר ואין אלוה מבלעדיו: מחטא ומכשול שיהיה חוטא בדעתו ונכשל במעשיו: שנעשה מעשה כו' שלענין המעשה נהיה נמשכים אחר דעת מי שמאמין וכו': מונחים לאדם הונחו ממנו ית' לבחירת האדם לכן יגמל ויענש עליהם יגמל היו"ד בחיר"ק והגימ"ל בקמ"ץ לשון נפעל וכן ויענש היו"ד בציר"י: ונבטח באלהים כו' כלו' ולענין בטחון נמשך אחר דעת מי שנתברר אצלו כו' והנה באמונת הבחירה

אמר

ממשלת כל המעשים והתנועות והתועלת והנזק בגזרת ה' ורשותו ובמאמרו וכי לאל ית' הטענה הנצחת על האדם ואין טענה לאדם על האלהים יתברך. והדעת הזאת קרובה אל דרך ההצלה מכל אשר קדם זכרו כי מן האמת והנכונה שנודה בסכלות בדבר הזה מחכמת הבורא יתברך מפני חלישות דעתנו וממעוט הכרתנו ובסכלותנו בו פנים מאופני הטובה ולזה נעלם ממנו ואלו היתה לנו בעמדנו על הסוד הזה תקנה היה הבורא מגלה אותה לנו. והדמיון הקרוב בזה מה שאנו רואים מענין חלש הראות שאין לו תועלת באור השמש עד שישים מסך דק בינו ובין עיניו וכל אשר יהיה החולי בעיניו יותר גדול תהיה תקנתו במסך יותר עבה וכל אשר יקל החולי מעיניו יהיה המסך הדק יותר ראוי לו. ועוד כי אנו רואים ברוב המלאכות הגופניות פעולות אלו לא היינו רואים אותם בעינינו והיה דברם מגיע אלינו ממהרים להכזיב המגיד בו עליהם כמו האוסטרולוביי"ו שהוא מאזני החוזים שאילו לא השגנוהו בראותנו ויגיד לנו מגיד צורתו ודמותו ומה שיושג בו מתנועות הגלגלים ומקומות הכוכבים

מרפא לנפש

שנעשה כו' ר"ל לומר שנכון להאמין שני הדעות כי שניהם אמת כנ"ל ואין בהם מכשול : **והדעת הזאת קרובה** כו' ר"ל לומר קרובה להתקבל משאר הדעות שזכר כן הוא דעת חז"ל שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ופירש רש"י כל מה שעל האדם ביד הקב"ה הוא כגון ארוך קצר עני עשיר חכם שוטה לבן שחור הכל בידי שמים הוא אבל צדיק ורשע אינו על ידי שמים ואת זו מסר בידו של אדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יבחר לו יראת שמים ע"כ וכן אמרו הכל צפוי והרשות נתונה עיין שם פירושי ועיין בפירושי חלק הד' בכתמון ותבין קצת דבר הזה : **כי מן האמת** כו' ר"ל שנדע ידיעה ברורה שבודאי יש בזה חכמת הבורא יתברך במה שאנו סכלים בדבר הזה שאין אנו מבינים הדבר הזה איך הוא ויש בהעלם דבר זה מאתנו טובה לנו ואילו היה תקנה לבני אדם **עי"ז** כשידעו **ויבינו** דבר זה בודאי היה השם יתברך מגלה אותו סוד לנו כי השם יתברך טוב ומטיב לכל לא ימנע טוב וכמשל מסך הדק שתולין **על** עיני חלושי הראות. שהוא לטוב לו יותר מאילו נתגלה עיניו לנגד השמש שהיו עיניו נחלשים יותר ונתעור : **ועוד כי אנו רואים** ברוב המלאכות ר"ל וגם אל יפלא בעיניך מה שאין האדם יודע הסוד הזה ודין הבורא יתברך עם בריותיו שהרי יש כמה מלאכות שבני אדם משתמשים בהם ולא יכלו לעמוד על סודם וטבעיהן מאיזה כח יוכלו לעשות כן ואילו לא ראינו בעצמנו והיו מספרים לנו שהוא כך היינו ממהרים להכזיב למגיד ההוא : **כמו האסטורלוביי"ו** אפשר שהוא הכדור שתולין הבעלי

טוב הלבנון

ענין הדעת השנית שאין דבר נעלם מאתו יתברך ואין נסתר מנגד עיניו וכמה שאמר אליהוא כי עיניו על דרכי איש וכל צעדיו יראה אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און (איוב ל"ד) הוא אשר הוציא את איוב מרשת הטעות אשר מחמת קושיות של הסברה והצדק וידיעה ובחירה בקש להפוך קערה על פיה לומר חס ושלום עזב ה' את הארץ ואינו משגיח בשפלים. ודעת אליפז התימני היא דעת תורתנו אלא שלא ידע לתרץ את הקושיות האלו ע"כ נתחזק לומר שא"א שיענש האדם אם לא שחטא. ודעת בלדד השוחי הוא דעת המעתזל"א שזכרנו. ודעת צופר הנעמתי היא דעת כת האשעריא"ה. ואיוב ענה עליהם עד שאליהוא האיר עיני כולם והשיב בענין שזכר המחבר וכמו שאפרש (ועיין במורה פ' כ"ג מח"ג) : **הטענה הנצחת על האדם** השובה לנצח את האדם אשר אין שכלו נערך כלל בערך חכמתו יתב' : **ואין טענה לאדם על האלהים** כלו' אין שום יכולת בשכל האדם שיוכל לטעון נגד האלהים. יען כי אין השגחתו כהשגחתנו ולא הנהגתו לברואיו כענין הנהגתנו איך שאנו נוהגין ולא חכמתו כחכמתנו ואין ביניהם שום שתוף ואפי' תחת גדר אחד לא יקובצו רק בשתוף השם בלבד וכמש"ה כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם (ישעיה נ"ה) : **ובסכלותנו בו פנים** כו' ר"ל מה שלא גלה לנו הקב"ה ע"י נביא סוד הדבר י"ל כי יש לנו איזה טובה הגלוי' וידועה לפניו ית' מה שהסוד זה נעלם מאתנו : **תקנה** כלו' איזה תועלת : **עד שישים מסך דק** וכו' וכמו כן לחלישות שכלנו נתן הקב"ה העלם זה הסוד בין שכלנו ובין חכמת השגחתו כדי שיהא לנו יותר תועלת בהתקרבותו אל עבודתו ית'. וכל אשר שכלו יותר שלם מבין יותר מזה הסוד : **מאזני החוזים** כלו' משקל החוזים בכוכבים לשקול על ידו כל הידיעות הצריכים לחכמה זו : **מתנועת הגלגלים** כאיזה זמן יקיף כל גלגל סבוב אחד סביב הארץ : **ומקומות הכוכבים**

פת לחם

אמר מי שיאמין לפי שהיא המונה מושגת במושכל ראשון ובהרגל ובדעת הכרח אמר מי שהתברר אצלו לפי שלא יצא אדם מאמונה מורגלת אם לא אחר שחקר בדעתו והתברר אצלו ספקה : **כל המעשים והתנועות** התנועות הם כמו הדבור וההלוך שאינם נקראים בשם מעשה. **והתועלת והנזק** המגיע לאדם ממעשיו ומתנועותיו : **בגזירות ה'** נגד המעשים והתנועות שהוא ית' גוזר שיהיו מעשיו כך כאדון הגוזר על עבדו לעשות כך וכך ועל התועלת אמר ברשותו שנתן לו רשות להועיל לעצמו בדבר ההוא ועל הנזק אמר במאמרו כי הוא אמר ויהי : **הטענה הנצחת** החזקה כמו תשובה נצחת השיבה העורב כו' : **על האדם** במה שמקצר בעבודתו וחוטא כנגדו : **אל דרך ההצלה** להנצל מחטא ומכשול שזכר : **מן האמת והנכונה שנודה** כו' כהודי"ם בדבר זה ראוי מצד שהוא אמת שראוי לאדם להודות על האמת ומצד שכן נכון לתועלתנו שיש לנו תועלת בהודאה זו : **בסכלות בדבר זה** כו' שמה שאנו סכלים בדבר זה הוא חכמה ממנו ית' : **חלישות דעתנו** כו' שע"י שדעתנו חלושה והכרתנו מעוטה בטבע הבריות וסודות הוייתם : **פנים מאופני הטובה** הוא אופן אחד מאופני הטובה כלומר פרט אחד מכל פרטי טובותיו ית' שהוא מטיב עמנו : **שאין לו תועלת** כו' לפי שהוא לשכים בעיניו כחנית וחצים וזוכרה לעצום אותם אם לא שיושם מסך דק כו' : **צורתו ודמותו** צורתו הוא מהותו ודמותו הוא שארו ארוך או קצר רבוע או משולש או עגול : **מתנועת הגלגלים** מי מהם מתנועע ממזרח למערב ומי הפכו ומי בדרך עקלתון : **ומקומות הכוכבים** שכל אחד משבעה כוכבי לכת מקומו בגלגל מיוחד גם בכוכבי שבת שכולם בגלגל המזלות יושב על ידם

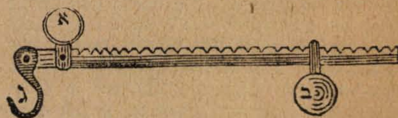
זכוון השעות של כל עת ועת מעתי השנה וידיעת מרחקי הדברים החלוקים והרבה מן הדברים שאינם ידועים לא נתבררה במחשבתנו ולא עלתה ברעיוננו צורתו. וכן מה שהוא יותר קרוב אלינו מן הכלים שמשתמשים בהם המון ב"א. הפלס, כי לולא השגת חוש ראותנו אותו לא היה מתקיים בנפשותינו שישקל שקל הצדק במאזנים שאחד מחלקיהם יותר ארוך מן השני ומן התימה שישקול בו שקלים רבים נחלקים בחסר וביתר באבן אחת. ומה שמשתמשים בו ב"א יותר תנועת האבן העליון מאבני הרחים בסבוב שוה באמצעים חלשים מניעים אותם המים. וכשאנו משליכים אבן קטנה בשטף המים הנגרים לא היה מתעכב שעה עד שהיה מגיע לתחתיהם וברחים ממשקל האבן כפלים רבים וכח האמצעים שינועו הרחים בעבורם פחות מכח השטף הרבה. ואלו הגיד לנו מגיד ולא היינו רואים הדבר בעינינו היינו ממהרים להכחיש ולהשיב

מרפא לנפש

תכונה ולבון אשכנז וועלט קוגיל: הפלס הוא הקאנטאר או בעזמען: תנועת האבן העליון מאבני הרחים כו' באמצעיים חלשים רצה לומר האבן הוא מתנענע על ידי גלגל קטן מחובר מעלים שהוא האמצעי בין המים ובין האבן והאבן גדול כ"כ ובוהל כמה פעמים יותר מגלגל העלים ואלו יונח האבן הזה על הגלגל מהעלים האלה המניעים האבן על שטף מים האלה בודאי יוגללו תיכף בתוך המים ועתה הם מניעים אבן גדולה כזה שהוא פלא ועיין לעיל בשער היחוד מ"ש כיוצא בזה מלי המורה במשל

פת לחם

חי מהם איזו צורה מתיח צורות הידועים לסוברי שמים גם באיזה מקום מן הצורה מושבו וכמאמרם כוכב פלוני הוא בעין השור או בזנב טלה ודומיהן: מרחקי הדברים שהם מדדו ריחוק כל כוכב מכדור הארץ: לא נתבררה במחשבתנו כו' לא היינו מחשבים אותו לדבר ברור להאמין שיש במציאות כלי שיושגו דברים כאלה על ידו ולא היה עולה ברעיונינו ציורו כלל: הפלס הוא הכלי ששוקלים בו כמו פלס מעגל רגליך וכוונתו על הנקרא במדינתנו הירא לא הנקרא אצלנו בעזמע'ן אף שכוונת דבריו עולים לשניהם: לא היה מתקיים בנפשותינו כו' שהיתה אמונת הדבר הזה רופפת בלבנו בלתי מקויימת לדבר ברור בנפשותינו פי' במחשבתנו כמו מה תאמר נפשך: שאחד מחלקיהם יותר ארוך כו' שתמונת הכלי הוא כזה

שסימן א' הוא מקום טבעת האחיזה והוא קבוע בכד במקום אחד וסימן ב' קרוב אל הראש הוא האבן והוא תלוי בכד במשיכה והוא הולך על הכד לועד ונעתק הנה והנה וכל מה שהוא מתרחק ממקום האחיזה הוא סימן לכובד הדבר הנשקל המסומן באות ג' ומעתה תבין דבריו: בסיבוב שוה שכל הסיבובים שלו הן בזמן שוה דרך משל כל סיבוב הוא בזמן חלק השעירית מדק השעה הנקרא מינוט: באמצעים חלשים כו' הם שיני האופן המסתבכים בבסיס האבן שאנו קורין שיעטירנא בלשון רוסיא שיני האופן נאחזים בבדים התקועים סביבו ומניעים הבסים ועל ידו האבן סובב סובב: מניעים אותם המים חסר ש"ן שמניעים אותם וכו' וקרא אותם אמצעים שהם הממוצעים בפעולת הסבוב בין כח המים שהם הסיבה הראשונה בפעולה זו ובין הפעולה: וכשאנו משליכים כו' כלו' והרי זה פלא כשאנו משליכים וכו': המים הנגרים פי' הזוחלים שאעפ"י שגבורת השבולת זוחלת בכח אין בכחה לעכב האבן הקטנה על עבי גבה רק כמו פולח ובוקע תהלה המים ותבקיע אותם בשעה קלה עד הגיעה לתחתיהם ותנוח על [illegible]: וברחים ממשקל האבן, היה האבן הקטנה שזכר: להכחיש ולהשיב וכו' שכן דרך האדם הממאן לקבל דבר מפי רעהו שמיד בכלות הדבור מפי חברו הוא מניח סירוב ומכחיש ואומר לא כן אחי וכשחברו מתעלם להעמיד דבריו הוא מוכרח להראות טעם מיאונו ומשיב תשובה על דבריו שכן נויסף נאמר

טוב הלבנון

הכוכבים מקום כל אחד משבעה כוכבי לכת במזלות. וכוון השעה של כל עת ועת נוכל לכוון ולידע בכל עת באיזה זמן התחלת כל אחד מתקופות השנה איזה יום בחדש המה ואיזה שעה היא על פי האמת כי החשבון שאנו חושבין להלוך החמה אינו בדרך האמת והדקדוק רק בדרך חשבון הגם והאמצעי כנודע בתכונה: וידיעת מרחקי הדברים שנדע מרחק איזה מגדל או עיר ע"י הראיה באצטרלו"ב כמבואר בחכמת הטריגינאומטריא"ה: החלוקים ר"ל שלא תחשוב שאולי שפופרת ארכה מכוונת עד שבה יודעים מרחק גבול המוגבל לשפופרת ההיא וכענין שאמרו בעירובין שפופרת היה לרבן גמליאל שהיה מביט בה אלפים אמה ופירש"י שהיתה עשויה בענין שהיו רואין בה אלפים אמה לא פחות ולא יותר. ואולם ע"י האצטרלו"ב נדע כל המרחקים באיזה מרחק שיהיה: והרבה מן הדברים שאינם ידועים כמו גודל גוף הכוכבים וגבהם מן הארץ ונטייתם כנודע בגיאומטריא ובתכונה: הפלס הוא שקורין קאנטר שנעלוואגע בל"א: שאחד מחלקיהם יותר ארוך שהיתד שהפלס תלוי עליו אינו באמצע הבריח אבל חלק אחד יותר ארוך מן השני: ומן התימה ר"ל לא די שפלא שנוכל לשקול על ידו עד שיש בו ריוח יותר מן המאזנים הפשוטים. שהם צריך כל כך אבן משקל כמשקל הדבר ששוקלים. ובזה ע"י אבן קטן שוקלים שקלים רבים. באופן שהאבן תלוי בחלק הארוך והוא יכול להתנועע הנה והנה. והדבר ידוע בחכמת המשקל שקורין מכאייני"ק. שכערך מרחק אל מרחק כן ערך משקל אל משקל. ד"מ כשנגד א' מן הבריח ארוך י' אצבעות והצד השני אצבע א' הנה אם נתלה בצד הקצר משקלו עשר ליטראות ובצד הארוך משקל ליטרא אחת תהיה הליטרא האחת שוקלת בכבדות העשרה ולשון הפלס עומד ביושר כמבואר במופת בחכמה זו. ולפי"ז נוכל לידע כמות כל משקל ע"י האבן התלוי בחלק הארוך לפי הערך שהוא רחוק מן היתד שהפלס תלוי עליו: באמצעיים חלשים הם האופנים והיתדות הפקועים בהם: וכח האמצעיים וכו' כלומר שהפלא היותר גדול הוא שהאופנים של עץ ויתדותיהם פתוחים

מכה

על דבריו וזה מפני מעוט ידיעתנו ביסודי היצירה וחלישות הכרתנו בשרשי הנמצאים ותולדותיהם וטבעיהם וכחותם המתבודדים . ומי שהוא בסכלות אשר ספרנו בדבר שהוא בין ידיו תדיר אין מן התימה שלא ידע מהלכי הגזר והצדק ממשפטי הבורא יתעלה אשר הם נעלמים ונעלים ממה שזכרנו עד אין קץ . ובכמותו אמר דוד ע"ה (תהלים קל"א) ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני וגו' ואמר אחר זה מה שדומה לו מהמסר אל האלהים במאמרו אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי :

פרק ט אמרה הנפש כבר נחמתני במה שיאשתני מהשיג סוד הדבר הזה לדקותו ועומק ענינו אך גלה לי סוד עניני והכונה בהעמדתי בעולם הזה וקרב לי צורת ההכרח והצדק בכל יכלתך מן הדרך הקצרה ולא יהיה עניני כענין מי שלא

מרפא לנפש

הילד הנולד ראוי היה שמדבר בזה כל מופתי הפילוסופים מאמיני הקדמות עיין בס דברים נמרצים : ובכמותו אמר דוד עליו השלום ה' לא גבה לבי וגו' ולא הלכתי בגדולות וגו' ר"ל לשאול ולחקור דברים שהם גבוהים ממני ונפלאים מעיני : אם לא שויתי ודוממתי נפשי דמיתי את עצמי : כגמול עלי אמו כתינוק הנוטה על אמו : כגמול עלי נפשי נפשי עלי כנגד כתינוק היונק שדי אמו :

פרק ט אמרה הנפש כבר נחמתני כו' אך גלה לי סוד עניני ר"ל הודיעני מפני מה הביאני המלך הקב"ה לזה העולם הלא היה טוב לי אז מעתה ומה כוונתו שמעכבני בגוף הנגוף בעוה"ז ובודאי טעם יש בדבר לטוב לי ואנכי לא ידעתי ואני מחלה פניך שתודיעני סודי : וקרב לי צורת ההכרח והצדק כו' ר"ל הבינני על דרך קצרה באיזה אברים ובאיזה דברים

טוב הלבנון

מכה השטף ר"ל אלו נניח אותם על השטף היה דוחה אותם מהרה . ומאחר שהשטף כח פחות מן האבן והאמצעיים כהם בפחות אפי' מן השטף ומאחר שא"א שהשטף יניע האבן איך יניעו האמצעיים אותו אשר כחם יותר פחות : ביסודי היצירה בחכמת הלמודיות בעניני התכונה והמשקולת בכלל שזכרנו וכח נפילת המים ממקום גבוה או בשפוע אשר כחם נכפל מחמת מהירותם וכח האופנים שכל א' מניע חבירו ע"י היתדות שבו ואחד גדול מחבירו שכחו נכפל אצל חבירו בערך מה שגדול ממנו כנודע הכל לבעלי החכמה הזו . וכן עניני האצטרלו"ב מובן ליודעי החכמה : כגמול עלי נפשי ר"ל כמו שהגמול והוא התינוק נמשך להאמין תורת אמו מאחר שהיא ילדתו וגדלתו ונתנה מזונו בודאי נאמנים דברים אליו כי כל מגמתה להטיב אליו . כן הנפש שהיא חלק אלוה ממעל הגומל אותו חיים וחסד וחסדו נראה עלינו תמיד ודאי שידבר טוב לנו ולא יעות משפטנו וכמ"ש המחבר למעלה חכמתו ודקו יותר גלוי וכו' :

פרק ט שיאשתני שהבאת עצמי ליאש מן ידיעת זה הענין : סוד עניני עיקר יצירתי למה היתה : והכונה בהעמדתי בעוה"ז התכלית שתגיע לנשמתי במה שירדה להתגולל בעה"ז : וקרב לי צורת ההכרח והצדק בכל יכלתך שאע"פ שאמרת שא"א

פת לחם

נאמר תהלה ימאן ואח"כ פרש טעם מיאונו : להשיב להקשות כמאמרם ז"ל שתי תשובות בדבר יקבלו הרוצים את תשובתם : בשרשי הנמצאים כו' שכל סוג מהנמצאים יש לו שורש דרך משל סוג הצומח שרשו הנפש הצומחת ותולדותיו הצמחים למיניהם ולהם טבעים כוללים כמו להשרף מן האש ולהכול מחום השמש והרבה מהם מזינים הבעלי חיים גם יש לכל אחד כח שהוא מתבודד בו זה מחמם וזה מקרר וכדומה לזה הרבה מאד עד שבצמח אחד ימצאו בכל חלק מחלקיו כח מיוחד והרבו החוקרים לדבר מזה וכמו שנמצא זה בסוגי הצומח כן נמצא בכל הסוגים : שהוא בין ידיו תדיר הם הפלם והרחים שהאדם משתמש בהם והם מצוים בין ידיו תמיד : הגוזר והצדק הם ההכרח והצדק ולמעלה קרא בשם הכרח מצד האדם ובכאן קרא גוזר מצד הבורא ית' : נעלמים ונעלים נעלמים בעומק מהותם ונעלים במדרגתם ואמר זה לפי שיש דברים נעלמים מאד כמו משיכת המגנעטי"ס את הברזל שסיבתו נעלמה מאד ועם כל זה אוננה נעלה במדרגתה על שאר אבנים שיש אבנים יקרים ממנה הרבה : ה' לא גבה לבי כו' הנה אף שהמחבר דבר בזה בהבלעה הנה מקום אחי תהלה לאל אבאר ולהבב כל דברי שיר המעלות הזה על קוטב החקירה הזאת ואתה הקורא שים לבך לדברי וראה והפלא איך יותכו דברי הפסוקים הללו את אחר את בכוון הבחינה הזאת . אמר ה' לא גבה לבי ליתן אלי הבחירה ולומר שרצוני הוא מחולה ונעזב לבחירתי ומעשי אינה תלויה ברצונך כלל כי כל חפצי אצלים בבחירתי חלילה לי מדעת גאה וגאון כזאת ולא רמו עיני כלו' גם חלילה לי להרים עיני לשמים ולתלות כל מעשי וכל תנועותיה בך ולומר שאני מוכרח בהם כלו' שאיננו גוזר בהחלט על כל אחד מהצדדים גם יודע אני שאין לאל ידי להפיק בין ההכרח והצדק וז"א ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני והם דברי המחבר שהמעמיק בזה אינו נצול מחטא ומכשול ואמר גדולות ונפלאות גדולות באיכותם ונפלאות בהעלם ידיעת מהותם כמאמר המחבר נעלמים ונעלים אם לא שויתי ודוממתי כלומר אתה היודע ועד אם לא כן נהגתי בעצמי דהיינו שויתי ודוממתי ופי' שויתי הזקתי את עצמי כמו שויתי עד בוקר (ישעיה לח) כלומר לקחתי לי דרך הנהגה בעניני לתפוס בשניהם שבקצת מהם אתחזק ואומר אני אני הוא ואין אלהים עמדי כי הניח בידי משפט הבחירה דהיינו לענין המעשים וכדברי המחבר למעלה שנעשה מעשה מי שיאמין וכו' ובאיזה מהם אהיה דומם ומצפה לרצונו ית' דהיינו לענין הבטחון כמאמר המחבר ונבטח בטחון מי שהתברר אצלו וכו' וזה אומרו ודוממתי וכבר נאמר לשון דומם בבטחון טוב ויחיל ודומם לתשועת ה' (איכה ג) דום לה' והתחולל לו (תהלים לז) ואח"ז מבאר דבריו באמרו נפשי כגמול וכו' כגמול עלי וכו' גמול הוא הילד הגמול משדי אמו שבהיותו עדיין מונחת על שדי אמו היה נתלה מכל וכל על רצונה אולם אחר שנגמל עיניו מורכבים מרצונה ורצונו דהיינו לענין מעשה מלוי צרכיו הוא מוכרח להתעסק בעצמו ללכת ברגליו למקום האוכל וליקח אותו בידיו לתתו לתוך פיו גם ללבוש מלבושיו אך עודנו חסר בכחו להשיג צרכיו מתחלת מוצאם ולהכין אותם וע"ז הוא מוכרח לבטוח באמו שתכין לו צרכיו וזה אומרו שבקצת מעניני דהיינו לענין הבטחון נפשי כגמול עלי אמו ובקצת מהם דהיינו לענין המעשה כגמול עלי נפשי שאני תולה עצמי בי ומסייע בבטחון שהוא יסוד הדת והשלמות ואמר יחל ישראל וכו' :

פרק ט במה שיאשתני כו' שאחר היאוש שוקטים הרעיונים והאדם מתנחם מעמל טירוף מחשבותיו : לדקותו ועומק ענינו שהוא דק להיותו דבר רוחני ועמוק להיותו בחכמה נפלאה : סוד עניני בענה מציאותי והכונה בהעמדתי כו'

הבין אופני טובתו מן הממונים כאשר הגיעני. והוא שבקצת איי הודו עיר אחת הסכימו יושביה למנות עליהם איש נכרי בכל שנה וכאשר תשלם לו השנה יוציאוהו מביניהם ויחזור על הענין אשר היה עליו קודם שיתמנה עליהם. והיה במתמנים עליהם איש אחד סכל לא ידע סודם בו וקבץ ממונות ובנה ארמונות וחזקם ולא הוציא מעירם דבר והשתדל להביא כל אשר היה לו חוץ לעיר ממון ואשה ובנים אליה. וכאשר נשלמה לו השנה הוציאוהו אנשי העיר ההיא נעור וריק מן הכל והפרידו בינו ובין כל מה שבנה וקנה תחלה וסוף ולא מצא בצאתו מאומה מכל מה שהיה לו בעיר והוצה לה והיה מתחרט ומתאבל על טרחו והשתדלותו במה שבנה וקבץ והיה לזולתו. ואחר כך הסכימה דעתם למנות עליהם איש נכרי נלבב ונבון וכאשר נתמנה עליהם בחר מהם איש אחד והטיב אליו ושאל אותו על מנהגי האנשים ודתיהם עם מי שנתמנה עליהם קודם וגלה לו סודם ודעתם בו. וכאשר ידע הדבר לא נתעסק במאומה ממה שנתעסק בו הראשון אשר זכרנו אך השתדל וטרח להוציא כל דבר יקר שהיה בעיר ההיא לעיר אחרת ושם כל מכמניו ומחמדיו בזולתם ולא בטח בגדולתם ובכבודם והיה בין האבל והשמחה כל ימי עמדו בעיר מתאבל *במהירות יציאתו מאתם ועל שמעט בעיניו מה שמוציא מן החמודות כי אם היה עומד היה מוציא יותר. והיה שמח בצאתו מהרה ממנה להתישב במקום אשר שם שם חמודותיו וישתמש בהם באופני תועלותיו ומיני הנאותיו בלב שלם ונפש בטוחה והתמדת ענין. וכשנשלמה שנתו לא דאג על צאתו מאתם אך מהר לדבר בשמחת לב ובסבר פנים משבח מעשהו והשתדלותו

מרפא לנפש

ומתי אני מוכרח במעשי ובאיזה מהם יהיה שצדק ר"ל שבחירה ממני ואיך יוכלו להיות שני ההפכים האלה בי כמו שיתבאר לפנינו : כאשר הגיעני כמו שנאמר לי והגיעו הדברים האלה אלי : והיה במתמנים ואירע שנה אחת שהיה בתוך אותן שהתמנים עליהם סכל שלא ידע סודם בו שלאחר שילך שנתו ישליכוהו מארצם והוא סבר שלעולם ימשול ולא לבד שקבץ ממון לבנות במדינתם אף גם מה שהיה לו חוץ למדינה הביא לכאן ואח"כ נשאר קרח מכאן ומכאן והוא משל נמרץ לאדם שהיום כאן ומחר בקבר שלא לבד שאוסף ממון ובונה כאן כאילו לעולם יחיה אף גם מה שיש לו שם דהיינו תורה ומצות שיש לו לקבל שכרם שם בעוה"ב עושה אותם ע"מ לקבל פרס בעוה"ז ולכבודו ולהנאתו והוא מקבל שכרו עליהם בעוה"ז כמו שהיה חפץ וכאשר ישליכוהו לקברו נשאר קרח מכאן ומכאן ומאומה אין בידו והם ג"כ לא יועילו אח"כ החרטה אבל הנלבב בעל לב נבון וחכם כאשר ידע האמת עשה לספק כו' וכן הוא האדם החכם שכל מה שעושה בעוה"ז אפילו הוא לגופו ולהנאתו שהם דברים יקרים אבל ב"א הוא מניחם לשם דהיינו שעושה הכל לשם שמים וימצא שכרם בעולם הבא ושם יתענג בהם ונמצא הוא לעולם בשמחה בין בעוה"ז ובעוה"ב : ושם כל מכמניו וישם כל טמונותיו ואוצרותיו : [הג"ה במהירות וכו' ועל שמעט וכו' פירוש היה דואג מחמת שיציאתו ממהרת

פת לחם

כו' כלומר שלאיזה כוונה שהעמידו אותי בזה העולם השפל דוקא : כאשר הגיעני סיפור דבר זה : סודם בו סוד כוונתם שהם מכוונים בו : וחזקם חזק את אנשי המדינה בחומות ומגדלים ובריחי ברזל : נעור וריק שנערו ממנו מה שהיה בידו משלו שהביא אל המדינה וכ"ש שנשאר ריק מחמודות המדינה : טרחו היא היגיעה והשתדלותו בחכמתו : נלבב בעל לב להוציא כל דבר כו' שבזמן מלכותו ידו בכל משלה ואין מי יאמר אליו מה תעשה : מכמניו סגולת אוצרותיו : בגדולתם ובכבודם כמה שהוא רואה שהם מגדלים ומכבדים אותו : בצאתו מהרה כלו' שבהיותם אחרת שמח בזכרו מהירות יציאתו כו' : באופני תועלותיו נגד אהבת המועיל ומיני הנאותיו נגד אהבת הערב ואמר באופני תועלותיו שלפי שיש בכל דבר ממיני המועיל כמה אופני תועליות ואב לכולן הכסף שהוא ראש ומקור לאהבת המועיל ואופני תועלותיו רבו כמו רבו : בלב שלם ונפש בטוחה והתמדת ענין פרט ג' חלוקות נגד ג' שהיה חסר בשמושו בטובותיו בזמן מלכותו אלו לא הוציא דבר מן המדרגה שהרי בהתענגו בהנאת ערב לא היה לבו שלם בהנאתו דרך משל בשבתו על שיר הבבל ויין הרקח היה לבו נוקפו ואומר מה בלע בהתגוררי עתה על דגן ותירוש אכול למעדנים ושתות ממתקים הנה ימים באים גם לחם לשובע וארוחת ירק לא ימצאו לו ונגד זה אמר בלב שלם שעכשיו לבו שלם בהתענגו בדבר מה ונגד אהבת המועיל דהיינו קניני האדם שהנאתו מהם הוא כמה שהם נמצאים תחת ידו וכמו נקראת עליהם כמו שהאריך בזה במורה ואחר שלא היה אז בטוח בקיומם היתה הנאתו חסרה ועל זה אמר ונפש בטוחה שעכשיו הוא בטוח שיתקיימו בידו ונגד מה ששני מיני ההנאות הנ"ל נכזבו באמת אחר כך בפועל ונפסקו אמר והתמדת ענין שענינם יתמיד ולא יפסק ומה שהפך הסדר והקדים בתחלה אהבת המועיל ואח"כ הקדים אהבת הערב כן דרכו בכמה מקומות לפתוח במה דסיים : מהר לדבר כמ"ד בשו"א והד' בקמ"ץ : ובסבר פנים הוא היפך פנים זועפים : משבח מעשהו שהוא היה בעצמו משבח מעשיו כאומרים

טוב הלבנון

להבין הסוד הזה על בוריו עכ"ז קרב לי בו מעט הבנה כדי שאוכל להבין שמץ ממנו וכמו שהמשלת מן האור השמש שאשר עיניו בלתי חלושים הרבה די לו מסך דק בינו ובין השמש וכמו כן אולי שאין אני צריך שאהיה נעלם מן ידיעה זו לגמרי : ולא יהיה עניני כענין מי שלא הבין אופני טובתו וכו' כלומר מאחר שנגזרת בעד הבנתי שלא אתחכם להבין הענין הזה. אולי יקרני שלא אדע לבקש אופני טובתו בעה"ז כמו שקרה להמלכים ההם : כאשר הגיעני כאשר סיפר לי והגיעו לי הדברים : נלבב בעל לב וחכם : עם מי שנתמנה עליהם קודם היאך נהגו עם המלך שקדם לו : ודעתם בו כיצד דעתם לעשות עמו שהוא כמו שעשו עם הקודם לו : כל מכמניו מטמונותיו כמו ומשל במכמני הזהב (דניאל יא) : בזולתם אל אנשים שבמדינות אחרות : בין האבל והשמחה מה שנשמה

אחרי

והלך לטובה רבה וכבוד גדול בשמחה מתמדת ושמח בשני הענינים והגיע אל תאותו בשני המקומות. ואני יראה שיקרני מקרה הכסיל אשר יגע בשני הענינים והפסיד בשני המקומות. וכיון שחננו האל אותך הורני והראני עניני ומה שעמדת עליו מסוד דברי ואופני תקנתו. אמר השכל כבר ספרת במשל שהבאת צורת עמדך בעולם וכי ענינך בו כענין הממונים אשר זכרת וכבר התברר אצלך גרותך ומהירות יציאתך ואת צריכה שתעשי מה שעשה הנלבב הנבון שיהיה ענינך כענינו ואם תטי ממנו אין לך תועלת בדברי ולא הנאה במליצתי. אמרה הנפש לולי חפצי בדבר לא הייתי חוקרת על מה שנעלם ממני מעניני. אמר השכל אבל סוד דברך שהבורא בראך מלא דבר בכלל מה שברא מן הגרמים הרוחניים ורצה לנשאך ולהרים מעלתך עד מעלת סגולתו ובחיריו ובריו מן הקרובים אל אור כבודו לטוב לך ולחסד עמך ולא היית ראוי לזה אלא אחר שלשה דברים. אחד מהם הסר מסך האולת מעליך והאיר לך בדעתו. והב' נסותך ובחנך אם תבחרי בעבודתו או בהמרותו. והשלישי מיסרך בעולם הזה בסבלך

מרפא לנפש

לזה לא יהיה יכולת בידו ללקוט אוצרותיו רק זמן מועט אבל לא התאבל על מסירות יציאתו לבד]: אמר השכל אבל סוד דברך למה יעלם מה באת לזה העולם הוא: שהבורא בראך מלא דבר ר"ל מאין ומאפס ליש: בכלל מה שברא כו' ר"ל שהנשמה היא מעולם הרוחניים והיא קודש. ואם לעוה"ז כמו שאר מלאכי מעלה רק שהם מוכרחים במעשיהם והם עומדים במקום אחד שאין להם שכר ועונש: ורצה לנשאך כו' ורצה הש"י לנשא את הנשמה להעלותה למדרגה אפילו ממעלת המלאכים וז"ש מן הקרובים אל אור כבודו שנשמת הצדיקים הם ממש מרכבה וקרובים אל השכינה כמ"ש חז"ל האבות הן הן המרכבה וכל אדם יוכל להגיע למדרגתם במעשיו וכל זה הוא מוסכם בפי כל המקובלים שמדרגות הצדיקים הם למעלה מן המלאכים וכ"ה דעת המחבר הזה וכדעת רס"ג ודלא כדעת הפילוסופים שהביאם הראב"ע בפי' בראשית שמעטו מאד את נשמת הצדיקים ועיין בש"ס פע"ק וכשל"ה: ולא היית ראוי לזה שם בעולם הרוחניים להעלותך למדרגה הרמה הנ"ל מפני שהנשמה היא ערומה עדיין מן מצות ומע"ט ואוכלת שם נהמא דכסופא כמו שכתב בזוהר כמה פעמים: אלא אחר שלשה דברים באשר עשה השם יתברך עמך בעולם הזה שלשה דברים אז תוכל לעלות למדרגה הרמה הנ"ל והם הא' הסר מסך האולת מעליך שלא תהיה ככל כסוס כפרד אין הבין: והאיר לך בדעתו שנתן לך דעה ובינה והשכל כי בלעדו לא ירים איש את ידו: נסותך כו' שהשם יתברך מנסה אותך בעולם הזה שתוכל לבחור בעבודתו או להמרותו ויראה באיזה דרך תבחר: והשלישי מיסרך בעולם הזה שהש"י

טוב הלבנון

שמה היה מורכב אצלו עליו הדאגות והשמחות ביחד: ושמח בשני הענינים שמח על גירותו במדינה ההיא. ועל שנפטר מאתה: יגע בשני הענינים והפסיד הא' מה שנתיגע לקבץ ממון ולבנות בנינים באותה מדינה מה שעזב לזולתו. והשני צאתו מן המדינה ערום ועריה והיו שארית ימיו דלים ורקים: שחננו האל אותך והוא כמשל איש אחד שהודיע לו מנהג העם ודתיהם: ואת צריכה שתעשי וכו' כלומר כן תעשה כאשר דברת. ואינך צריכה יותר רק להשתדל בהכנת צדה אל העולם אשר את הולכת אליו לשכון בו לנצח: לולי חפצי בדבר כלומר חשק עצור בקרבי בידיעת הענין כדי שתשאר מחשבתי פנויה לעבודת ה'. ולא אתבלבל במחשבה זאת: בכלל מה שברא מן הגרמים הרוחניים כלומר בריאתך נכללת בתוך בריאות עולם הרוחניים כמו עולם המלאכים: ובחיריו גם זה לשון בחירה וברירה כמו ברו לכם איש (ש"א יז) כלו' מבורריו: הסר מסך האולת מעליך להסיר מן נפש הבהמית שהם כסוי הטפשות והוא תאותו הבהמית: והאיר לך בדעתו להאיר לך בחכמתו יתברך: נסותך ובחנך וכו' ובזה תגיע אל קבלת השכר במה שעמדת נגד יצרך לבחור בטוב: מיסרך בעה"ז ביגיעת בשר המוכנים

פת לחם

אחרי ילדותו וכו' מעשהו טרחו והשתדלותו בחכמתו: ושמח בשני הענינים כו' האחד שע"י שנגלה לו סודה הניח אחריו ברכה מה שהיה לו מקודם הון למדינה ולא הכניס אליה כמעשה הכסיל והב' שאדרבא היה מוציא ממה שבתוכה אל חוצה לה וזהו בשני הענינים שאמר: בשני המקומות שהרי הכסיל שלא ידע סודה לא אכל בטובה גם בזמן מלכותו גם בליגה לא שכב לבו מפני שהיה טורח וטרוד בתיקוני המדינה בבנין ארמונות ומגדלים ושארי חיזוקים כמו שאמר למעלה שכן דרך המלכים בתחלת מלכותם להשקיע כעמל לבם בתיקוני המדינה בכדי שישבו אח"כ שוקטים ובטוחים ונמצא שהכסיל הפסיד בשני המקומות והחכם הגיע אל תאותו בשניהם: הורני במדע והשכל והראני במשלים ודוגמאות כמאמרם ז"ל הראני פרסיים: גרותך ומהירות יציאתך שגם אם אלף שנים יחיה האדם הנפש היא כגר בארץ הלזו שהיא רוחנית ומקומה הוא העולם העליון הרוחני כ"ש וימי שנותינו מעט ורעים ועל זה אמר גרותך ומהירות יציאתך: אין לך תועלת בדברי כו' שהדברים הבאים להועלת כשהם נדברים בדרך מליצה אזי יש למקבלם הנאה בצחות המליצה מלבד התועלת המכוון בהם אולם בביטול התועלת בטלה גם הנאת המליצה הטפלה לה כדרך כל הנטפלים לעיקר שבביטול העיקר בטלה הטפלה וכמאמרם ז"ל בביטול הכלי זיין לעתיד לבא דהרגא בטיסרא כו': לולי חפצי בדבר להתנהג בהנהגה הנכון לכן אני מבקשת לבאר לי הענין בכל פרטיו: אבל באמת כמו אבל אשמים אנחנו: הגרמים העצמים מלשון עצם השמים שתרגום עצם גרמא: לנשאך ולהרים מעלתך שדרך ההתנשאות לבא בהדרגה: סגולתו כמ"ש ישראל לסגולתו ובחיריו שנאמר כי יעקב בחר לו יה: ובריו כמ"ש אלהים לברי לבב ולפי שכינוי סגולה נמצא בתורה בסיפור מתן תורה לכן הקדימו המחבר וג' כינויים אלה נקנים לאדם ע"י הג' דברים שמביא בסמוך כמו שאבאר אי"ה אחת לאחת: לטוב לך ולחסד עמך הם שתי בחינות המכוונות אצלו ית' בהטיבו לברואיו הא' שהוא חפץ בטובת ברואיו כמד"א לאהבה את ה' וכו' לטוב לך והב' שפעולת עשות החסד מצד עצמה חביבה בעיניו ית' וע"ז נאמר כי אני ה' עושה חסד כו' כי באלה חפצתי וכו' ושתי הבחינות הללו באים לצדיק שהוא מרחם על העני וחפץ בטוב לו ואף אם ידוע שטובתו מוכנת לבא ע"י איש אחר הוא מקדים עצמו לפני שגם פעולת החסד מצד עצמה חביבה עליו והבן: והאיר לך בדעתו שחלק לך דעה מדעתו ית' כמאמרם ז"ל שחלק מחכמתו

עול עבודתו בו להעלותך אל מעלת העליונים הסובלים שנאמר בהם (תהלים קיג) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו. ולא יתכן לך זה ואת על ענינך הראשון. ומחכמת הבורא יתעלה ברא לך העולם הזה בכל אשר בו מקופא וצומח וחי על סדר מתוקן והנהגה נכונה והכל מתוקן לתועלתך ובחר לך מסגולת יסודותיו היכל מתוקן דומה לעולם בשרשיו ותולדותיו ותכונתו ופתח לך בו חמשה שערים אל העולם והפקיד עליהם חמשה שוערים מנאמניו. והשערים הם כלי החושים העינים והאזנים והאף והלשון והידים. והשוערים הם החושים החמשה המשתמשים בהם והם חוש הראות וחוש השמע והריח והטעם והמשוש אשר בהם תגיעי אל כל תועלותיך בעולם הזה והכין לך בתוך ההיכל ארבע מעלות לארבעה נגידים להנהיגו והם המוח והלב והכבד והביצים ותקן בתוכו עוד ארבעה אוצרות לארבעה פקידים. רצה לומר הכח המושך והכח המחזיק והכח המעכל והכח הדוחה. ואוצרותם ומשכנותם הם שתי מרירות *) השחורה והאדומה. והליחה הלבנה והדם לתקנת ההיכל ופזור העבדים מבית ומבחוץ

מרפא לנפש

שולת יסורים או שאר נכיונות על האדם לראות אם תבעט ביסורין או אם תקבלם באהבה ותעבוד את ה' בכל מדה שהוא מודד לך וכמו שהאבות היו כל ימיהם בטלטול וביסורין וכן התמימים והישרים שבכל דור ודור ששמה ביסורין מטעם הזה כדי להעלותן במדרגה העליונה מאותה שהמלאכים הנקראים גבורי כח וגו' דאל"כ היה לו רק טוב בעוה"ז במה יזכה לכל הגדולה הזאת: ולא יתכן לך זה בעוד היות שם בעולם הנשמות לעשות כך הג' דברים האלה: ומחכמת הבורא כו' ומקופא הוא הדומם גברא בעולם הוא הכל בשביל האדם: ובחר לך מסגולת יסודותיו כו' הוא הגוף שנגשם ממחבר ומסטוב שהד' יסודות שהם עפר מים רוח אש והגוף הזה שהוא ההיכל לנשמה דומה לכל העולם בכלל כן יש בגוף הכל בפרטות כמ"ש לעיל: והבין לך ארבע מעלות כו' שכל אחד מעלתו יותר מחבירו כי המוח בו שוכן השכל והכרה. והלב שוכן נפש החיוני והרצוני וכח המתעורר: והכבד משכן נפש הצומחת. והביצים שבהם כח הזריעה והמוליד בדומה ובארבע כחות הללו מתנהג הגוף: הכח המושך והמחזיק כו' הכחות האלו נתבארו היטב בשער הבחינה פ"ה ע"ש: ואוצרותיהם כו' הם ארבע שהם שתי מרירות מרה השחורה היא בטחול ומרה האדומה בכיס המרה. וי"ג מרה ירוקה. והליחה הלבנה בריאה וי"א במוח. והדם בישולו בכבד ומשלח מבחר הדם ללב והשאר לשאר האברים והגידים כמו שמבואר בשער הב' ע"ש. וכן העצבים והעורקים וכל הענין ע"ש פירושם:

פת לחם

מחכמתו ליראיו והחכמה נקראת אור כי הכסיל בחושך הולך ויתרון החכמה כיתרון האור וע"י שחלק לעמו מחכמתו קראם עם סגולתו: נסותך ובחנך כבר ידוע שלשון נסיון הוא מלשון הרימו נס שע"י הנסיון תתרומם מדרגת הצדיק והוא התכלית המכוון ממנו ית' בפעולה זו והם עצמית הפעולה יקרא מבחן ולפי שסוף מעשה במחשבה תחלה הקדים לשון נסיון ללשון מבחן: בעבודתו או בהמרותו וע"י שצדיקי ישראל בוחרים בעבודתו ית' גם הם נקראים אצלו ית' בחירים: בסבלך עול עב דהו שעבודתו ית' בזה העולם היא כובד אבן ונטל החול לטבע האדם הנוטה אל חומריות העולם והצדיק סובלה וע"י זה הצדיקים מתישים כח החומר ולבם מזדכך ונקראים אצלו ית' ברי לבב כמו שגרעיני התבואה אחר הזדככם מהסך פסולת התבן והמוץ ע"י הדישה נקראו בר: ואת על ענינך כו' השאת על ענינך: מקופא הוא הדומם: סדר מתוקן כו' הן מצד הגבלת המקומות כמאמרם ז"ל העולם שליש ים שליש ישוב שליש מדבר גם הנמצאים והבע"ח חלוקים במקומותם במושבותם כי מהם ימצאו באקלים זה וזולתם באחר והן מצד הגבלת הזמן זרע וקציר קין וחורף קור וחום כל אחד בעתו מסודרים זה אחר זה: והנהגה נכונה שהוא ית' שם לו חוק ומשפט להתנהג עפ"י משטר כוכבי השמים וכסיליהם: מסגולת יסודותיו היכל מתוקן הוא הגוף והוא מורכב מד' יסודות ארמ"ע המובחר שבהם: בשרשיו ותולדותיו כו' הרוצה לעמוד על תוכן דברים אלו יעיין במורה פרק ע"ב: והידים שהם העיקר בחוש המישוש: המוח הוא משכן השכל והלב הוא משכן רוח החיים והכבד הוא משכן הנפש הצומחת והביצים הם משכן הכח המוליד: ר"ל לומר הכח המושך כו' הם ד' פקידים: הכח המושך הוא המושך המזון אל האצטומכא והמחזיק מחזיק המזון שם ומעכבו מלצאת משם קודם בישולו והמעכל הוא המבשלו שם והדוחה הוא הדוחה הפסולת הנשאר בו אחר שהלך המבחר ממנו אל האברים: ופזור העבדים הם האברים:

טוב הלבנון

לכל ילוד אשה כמש"ה אדם לעמל יולד: בסבלך עול עבודתו להכניע תאותך עד שתהא נכון לקבל עול עבודתו: גבורי כח עושי דברו שעובדים אותו בכח וגבורה: על ענינך הראשון כלומר אפס ואין: מקפא דומם: מסגולת יסודותיו כלומר המובחר שבמורכבים מהיסודות והוא הגוף: דומה לעולם וכו' נתבאר בשער הבחינה פרק ד': שוערים פקידים שומרי השערים: מנאמניו כלומר מעניני הרוחניות שכל ההמשה חושים שרשם במוח דהיינו בנפש: החושים החמשה כלומר כח הרוחניות שבהם ושרשם בנפש ובמוח ע"י הגידים היורדים מכל א' מהם אל המוח כנודע במלאכת אנאטאמי"ע: בעה"ז בהשגת דברים גשמיים: המוח והלב והכבד והביצים המוח משכן השכל. והלב משכן נפש המתעורר. והכבד משכן נפש הצומחת. והביצים משכן כח המוליד אשר בו תלוי הוית האדם והמשך מינו: הכח המושך המושך מיני המזון אל האצטומכא הנקרא מאגען בל"א: והכח המחזיק מה שהאצטומכא סובל המאכל וסוגר על הנקב אשר בתחתיותו עד גמר העיכול עד עת שתתהפך כח הדוחה לדחות הפסולת: והכח המעכל כח המבשל המזון ומהפך אותו לדם ושאר ליחות הגופניות: והכח הדוחה הוא שבגמר העכול הנקב שבתחתיות האצטומכא נפתח. והפסולת נדחה לחוץ: ואוצרותם ומשכנותם של אלו הכחות: *) השחורה והאדומה. נ"ל להגיה והירוקה. כי מרה השחורה משכנה בטחול. והירוקה בכיס המרה. אבל מרה האדומה הוא בדם. ור"ל שמאלו הכחות נאגרים אלו המרות והליחה והדם: לתקנת ההיכל לתקן

הגוף

לעבדו ולשמרו. הפנימים המעים והגידים והמיתרים והעצבים והעורקים. והחיצונים הידים והרגלים והלשון (והרחם) והשינים והצפרנים והדומה להם. והכין לך אחר כן קשרים ומצועים בין הרוחניות ובין הגשמיות. והם *הדם הנובע והחום הטבעי והרוח החיוני. ואח"כ חברך אל ההיכל הזה חבור מתוקן וקשרך אליו קשר מסודר ביכלתו וחכמתו יתברך כדי שישלימו לך השלשה דברים אשר זכרתי לך והכין לך לצרכך שני יועצים והפקיד עליהם שני סופרים ונתן לך מן העבדים והשמשים בצרכך בעולם הזה. והשני יועצים האחד מהם הוא השכל המורה אותך מה שיש ברצון האל והיועץ השני תאותך אשר תשיאך ותסיתך במה שתקציף ה' אלהים בוראך בו. והשני סופרים אחד מהם כותב מעשיך הטובים בסתר ובגלוי ובמצפון ובנראה על ידי המשתמשים בו מכל מי שקדם זכרו מן השוערים והנגידים והפקידים והעבדים והיועצים והמשרתים והשמשים. והסופר השני הוא כותב המעשים הרעים על הדרך הנזכר במעשים הטובים *והמשרתים והשמשים הם המדות הנפשיות כהשמחה והדאגה והששון והיגון והזכרון והשכחה והחכמה והסכלות והגבורה והמורך והנדיבות והכילות והצדק והרשע והבושה והעזות והתקוה והיראה והאהבה והשנאה וההנאה והצער והגאוה והענוה והשררה

מרפא לנפש

*[הג"ה שסודר הג' מיצועים הנ"ל שיהיו אמצעים זה בזה בכדי שעל ידם תתקשר הנפש בגוף]: והכין לך לצרכך שני יועצים הם השכל והתאוה ואני מכנה אותם בשמות יצר הטוב ויצר הרע והם לצרכך כדי שיהיה לך הבחירה לנטות אחר מי שתרצה: והשני סופרים אחד מהם כותב מעשיך כו' כי כל מה שהאדם עושה הוא עושה רושם למעלה בין טוב בין רע וכאילו כותבם ממש וידוע הבורא במעשיו ובדבורו או קטיגור או סניגור והם עומדים ולא יתבטלו עד שיעשה תשובה וכן אמרו במשנה החנות פתוחה והחנוני מקיף הפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה כו'. ואמרו בגמרא בפרק קמא דתענית על פסוק צדיק וישר הוא אמרו בשעת פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו נפרטים לפניו ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני והוא אומר הן אומרים לו חתום והוא חותם שנאמר וביד כל אדם יחתום ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר להם יפה דנתוני לקיים מה שנאמר למען תצדק בדברך וגו' עכ"ל הגמרא: *[הג"ה משרת נקרא מי שיבחר לשרת בקבע ושמש נקרא שמשמש לפרקים]: כהשמחה והדאגה

טוב הלבנון

הגוף: **והגידים והמיתרים והעצבים והעורקים** פירשתי בפ"ה משער הבחינה: **והרחם** בס"א אינו והוא נכון: **והרוח החיוני** נפש הבהמיית: **חברך אל ההיכל הזה** חבר נשמתך אל הגוף הזה: **ע"י המשתמשים בו** כל הפעולות הנעשים ע"י הנפשות והכחות והאברים שבאדם: **והתקוה** אביר לב אינו

פת לחם

הפנימים כו' הוא פירוש על שאמר מבית ומחוץ: והגידים גידי הדם: והמיתרים הם הגידים הלבנים הבלתי חלולים כאותן שבבהמה שתופרין בהם ספר תורה ותפילין: והעצבים הם כמין בשר לבן וקשה: והעורקים הם הגידים הקרואים מזרקי הדם ובהם כח הדופק המודיע לרופאים מהות המזג בעת הצורך ויש אומרים שהם עגולי בשר רך ספוגי מלא ורידין ונקראים עכברים ובל"לע מוסקולי והם מקור התנועה ונמצאים מספר רב בגוף האדם: קשרים ומצועים כו' שהם מקשרים הנשמה עם הגוף והם ממוצעים בין הרוחניות והגשמיות: הדם הנובע נקרא כן לפי שהוא מתוסף ע"י המזון כמעין הנובע: הדם והחום הטבעי כו' ואלו השלשה הם שוכנים זה בתוך זה כי החום הטבעי הוא משכן לרוח החיוני והדם הוא משכן החום הטבעי: חיבור מתוקן כמאמרם ז"ל הנשמה ממלאה את כל הגוף: קשר מסודר שסידר השלשה מיצועים הנ"ל שיהיו אמצעים זה בזה בכדי שעל ידם תתקשר הנפש בגוף: ביכלתו זכר בזה אחר היכולת לפי שהקשר אמיץ כמאמרם ז"ל בעל כרחך אתה חי: השלשה דברים שזכר למעלה הכרת הדעת והנסיון בבחירה והסבלנות בעול העבודה: העבדים והשמשים יתבארו לקמן: אשר תשיאך ותסיתך ראיתי להאריך קצת בביאור שתי המלות האלה הנה כח היצר המביא לב האדם לידי חטא יחלק לשתי בחינות בחינה אחת שבהיות לב האדם שפל ונדכה מעשות הפועל הרע ההוא אם מיראת ה' או מיראת זולתו והיצר בא בערמתו ומסיר מלבו היראה באמתלאותיו בבחינה זו נקרא משיא לב האדם לשון התנשאות והרמה שהוא מרים ומקים מזימותיו משפלותם ואין קפידא מה שבזה השין ימני ובזה שמאלי כי כאלה רבות במלות הנגזרות כידוע למדקדקים ונאמר אל ישיא אתכם חזקיה לאמר אל ה' אלהינו בטחנו כו' לפי שהיו ישראל חתים ונבוכים אחור ולבם שפל ונדכה ממגור מלך אשור אמר הרשע ההוא אולי יגבה חזקיהו לבבם בבטחון אלהיהם וכן תפלצתך השיא אותך (ירמי' מט) זדון לבך השיאך (עובדיה). ובחינה ב' שהוא מחזק תאותו ומחמם לבו בציור ערבות הפועל ההוא ובזה נקרא מסית והנה בהוה נאמר הנחש השיאני לפי שלא בא אם בדברי הנחש זולת התקוממות הלב משפלותו מיראת גזירת הבורא כאמרו לא מות תמותון כו' והסיפך בבורא ית' נאמר והסיתני בו לבלעו חנם (איוב ב') שלא תפול בו ית' לשון השאה אף בהשאלה כי ממי יירא ויפחד ח"ו אולם תצדק בו לשון הסתה בהשאלה כנגד מה שאנו כביכול השטן הסב רצונו לדבר זה ואתה הקורא פקח עיניך וראה יש אתנו לכוון סיום דבריו לכוונה זו שהיה ואמר במה שתקציף ה' אלהים בוראך בו ובודאי לא לחנם הזכיר בכאן שני שמות אלו ובאמת הם מכוונים לשתי בחינות אלו כי בבחינה ראשונה במסיר יראת ה' מלבו מקציף גם במדת הרחמים אולם במה שלבו פונה לתאוות מותרות יש מקום לרחם עליו ולומר מסובך בחומר הוא ונוטה אל החומריות ואינו מקציף רק במדת הדין: בסתר ובגלוי במקומות נסתרים ובמקומות גלוים: ובמצפון ובנראה במחשבה הצפונה בלב ובמעשים הנראים: על ידי המשתמשים מה שעשית ע"י המשתמשים כו': והמשרתים והשמשים משרת נקרא מי שנבחר לשרת בקבע ושמש נקרא שמשמש עראי לפרקים וכוונתו על המדות הטובות והפכם שמונה בכאן שצריך האדם לבחור במדות הטובות והם ישרתוהו בקבע תמיד וגם צריך להשתמש בהפכם אולם רק דרך עראי לפרקים כמו שמבואר במקום אחר מזה הספר: כהשמחה והדאגה והששון והיגון שמחה ודאגה הם בבחינת ציור הזמן העתיד לבא כמ"ש וישמחו כי ישתוקו כי שתקו לא נאמר אלא כי ישתוקו שמיד בהחל הסערה להשקט אף שעוד לא שתקה מכל וכל הם שמחים ומקוים שבעוד שעה ישתוקו לגמרי והפכה הדאגה מחשש רעה העתידה לבא ח"ו כמו אני דואג את היהודים (ירמיה לח) ואת מי דאגת ותיראי (ישעיה נז) וששון ויגון הם נאמרים על הטובה והרעה בזמן הווה: והגבורה והמורך אבירות הלב ומורך הלב: והתקוה והיראה שהוא מקוה בא דבר טוב ויירא מבא דבר רע ואף שנבאורה

והשפלות, והרבה כאלו ממה שאת משתמשת בהם במצפונך. והבורא יתברך צוה השוערים והנגידים והפקידים והעבדים והיועצים והמשרתים והשמשים לשמוע לך ולעמוד למצותך עד קץ ידוע אלא בענינים מיוחדים באדם להם בעת התחברותם אליך והם ענין ההכרח ומקום הגזרה. והתיר לך להשתמש בכלם בתקנת גופך ובכל מה שהשליטך לעשותו בעוה"ז על פנים ידועים ובענינים מיוחדים והם כל המצות השכליות והשמעיות והמותרות. ואמר לך כל אשר שמתיו בידך והשלטתיך להשתמש בו בעוה"ז

מרפא לנפש

לבבה: והששון והיגון לעבר הר"ן: והבורא יתברך צוה כו' ר"ל לזה הגוף וכל' המשמשים את הנשמה לשמוע לך בכל אשר תהפוך ונתן לו זמן עד קץ ידוע עד יום המיתה כפי שנגזר עליו מתי ימות: אלא בענינים מיוחדים באדם אלא שיש ענינים מיוחדים באדם שהוא מוכרח בהם כמו אם חכם אם טפש עני או עשיר וכו' כנ"ל וכן הכחות שבאדם כמו הכח המושך והמחזיק והדוחה וכדומה הם גם כן מוכרחים במעשיהם: בעת התחברותם אליך ר"ל שהענינים האלה שהם בהכרח באדם נתנו בו בשעת יצירת האדם שהוא עת התחברות הנשמה עם הגוף אז נגזר עליו כל מדותיו ההכרחים וכמ"ש חז"ל שקודם יצירת הולד בא מלאך לפני הקב"ה ואומר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש כו': והם ענין ההכרח ומקום הגזרה והן הדברים שהאדם מוכרח בהם ואין לו יכולת לשנותם בהן הכל בידי שמים אבל בשאר כל הנהגותיך עם הגוף הוא הכל בבחירתך ואת הכל נתן ברשותך לבחור טוב או רע כמו שאמר והתיר לך כו' עד וכל זה צדק מבורלך כו' ומעתה תבין ענין ההכרח והצדק שרוצה לבאר לנו: והתיר לך להשתמש בכלם בכל מה שזכר מהשוערים והנגידים כו' בתקנת גופך שיהיה קיום להגוף: ובכל מה שהשליטך לעשותו וכן כל שאר דברים שיש לאדם הבחירה והשליטה מאתו יתברך לעשותו בעוה"ז: על כל פנים ידועים כו' ר"ל כל זה שהתיר לו ונתן לו הבחירה לא התיר לו רק שיעשה הכל ע"פ התורה והמצוה כמ"ש ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים והם כל המצות השכליות שהשכל מחייב אותם כמו יחוד הא-ל ודומה לזה וכן גזל ורציחה ודומה לזה: והשמעיות הם החקים והמשפטים אשר צוה ה' ואם לא שמענו לא נודעו אלינו: והמותרות הם דברים שמותרים לעשותם ואין בהם מצוה כמו המו"מ באמונה ואכילה כדי הסיפוק ורצ"ל אע"פ שנתן לך הבחירה לעשות ככל אשר תחפוץ הודיע אותך בתורתו הנאמנה שתעשה הכל ע"פ התורה והמצוה ועי"ז יש לך שכר או עונש דאל"כ שיהיה הכל בהכרח אלך לא יוכל לענשך ולגמול אותך לפי מעשיך מאחר שאתה מוכרח בכל אלה וכמו שמסיים: ואמר לך כל אשר שמתיו בידך כו' ר"ל שהקב"ה התיר לך בשעת יציאת האדם לעוה"ז וכן התיר בנו ע"י

פת לחם

שלאורה היינו השמחה והדאגה שזכר קודם אמנם באמת הם חלוקים השמחה והדאגה הם ההנאה והעצב שכח השמחה היא המרחבת לב האדם ומשנה אותו והדאגה היא הפכה מצרה לבו ומעציבו אולם התקוה והיראה לא נאמרו בבחינת אל הנאה ועצב רק במה שהוא יוסף ומקוה בוא הדבר הטוב או מחשב בציור הדבר הרע ויירא מבואו עליו ועוד הם חלוקים זה מזה כפי שמצאתי בדברי החכם הר"י בעל עקידה שלשון יראה לא תפול רק על דבר רע בלתי מוכרח ויכול האדם למנוע אותו וצודק לומר שאדם ירא ממנו ומשתדל להשמר ממנו או למנוע אותו אולם בדבר מוכרח לבא לא יצדק כלל כי אין ל' לומר שהאדם ירא שימות שבוא קצו רק יצדק לומר שהוא מתעצב עליו עכ"ל וגם בהפכה כן הוא שהשמחה הונחה על דבר ודאי כי לא ישמח האדם בטוב מסופק אם יבא אולם יצדק בו ל' תקוה כאלו תאמר הנני מקוה שיעבר והבן: מהגאוה והענוה השררה והשפלות הם גאוה הונחה על גובה הלב ושם השררה הונח על ההתגברות בפועל ומה שהקדים בכל המדות הקדים הטוב על הרע זולת בשני אלה מפני שבכל המדות הללו הרע הוא רע בהחלט כי אף שגם הוא נצרך בעת מן העתים אעפ"כ אחר שברוב העתים הוא רע צודק עליו שם רע כמו הסם הממית אף שיקרה שלאיזה חולי הוא סם חיים לא מפני כך נמנע לקרותו סם מות משא"כ הגאוה והשררה דאדרבה הוא ית' משתמש בהם ברוב העתים כמד"א הגאוה והגדולה לחי העולמים ולא יצדק עליהם שם רע אף רק בבחינת השתמשות האדם בהם ומפני שהוא ית' משתמש בהם יש להם משפט הקדימה על הפכם: לשמוע לך נגד הכח המתעורר ולעמוד למצותך להיות מוכן לעשות מצותך בפועל: עד קץ ידוע הוא יום הפקודה: אלא בענינים מיוחדים לאדם בהם בעת התחברותם אליך פי' בעת התחברות המשרתים הנ"ל לאדם כלומר כל ימי חייו הם מצווים ממנו ית' לשמוע לו אמנם רק בדברים שנתיחדו לאדם להשתמש בהם ולא בדברים זולתם. ואמרו בעת התחברותם אליך מוסב על השמיעה שהוא ית' צוה אותם לשמוע לך בעת התחברותם אליך: והם ענין ההכרח ומקום הגזירה המשרתים הנ"ל הם ענין ההכרח הנאמר בפעולת האדם כמד"א כל אשר חפץ ה' עשה ואלפי פסוקים שהביא למעלה וקשו לנו שהוא נגד הנחת הבחירה המוסכמת אצלנו אולם אמת שהאדם פועל ברצונו ובחירתו ועם כל זה צודק לומר שפעולותיו מיוחסות לו ית' לפי שהוא צוה למשרתים לשמוע לבחירתו ולעמוד למצותו והם הם דברי גדולי החוקרים בתשובתם על שאלת הבחירה שאיך יתכן להיות רצון האדם משולח ונעזב לבחירתו לעשות נגד רצונו ית' והתשובה להם שאמר שזהו גופו רצון הבורא שיהיה האדם בחירי אין צודק לומר שהוא נגד רצונו רק שהמחבר הרחיב המענה והעתיק אותה במליצתו בחלוקת המשרתים כנ"ל וכל הנ"ל הוא ע"פ הנמצא בגירסתנו אולם בלתי ספק אצלי שהוא שיבוש ובמקום מלת אליך צריך להיות מלת אליו וכן צריך להיות עד קץ ידוע אליו ואמר בענינים מיוחדים שכל חוש מיוחד למוחש אחד וכן כל כח מכחותיו מיוחד לפעולה פרטית: ענין ההכרח והגזירה בבחינת הפעולה שייך לומר לשון הכרח לומר שהוא פועל בהכרח ובבחינת התכלית היוצא מהפעולה שייך לשון גזירה שנגזר עליו שיגיעהו כך: על פנים ידועים ובענינים מיוחדים כו' פרט שני חלוקות שבהבדל המותר מן האסור אמר בענינים מיוחדים דרך משל באכילת הבשר ייחד לנו מיני בהמה חיה ועוף ודגים המותרים ואסר את זולתם וגם אותם שהתיר לא התיר זולת באופנים ידועים והם השחיטה והמליחה ודומה בשאר דברים מצרכי האדם: כל מצות השכליות שהשכל האדם

טוב הלבנון

ירא מעונש: במצפונך בסתר: השוערים והנגידים והפקידים וכו' לשמוע לך ולעמוד למצותך כלומר כל החושים והכחות עומדים בטבעיהם על פקודתם איש איש על מלאכתו והטבע מקיים אותם ודוחה מהם כל נזק כדי לתקן בנין האדם: אלא בענינים מיוחדים באדם להם בעת התחברותם אליך ר"ל מלבד בענינים פרטיים שבאדם של אלו הנגידים והפקידים. בעת שיתחברו הענינים אליך. שאז אינם שומעים לך. והענינים האלו הם ההכרח והגזירה. ר"ל חפץ ה' ורצונו שלפעמים בקצת הענינים יהיו כל כחותיך תחת ממשלת ה' יתיר לו מה שיחפוץ וימנעהו ממה שאינו חפץ וכן בדבורו וראותו וכל חושיו נמצא לפעמים ממשלת ה' עליו ומטהו נגד רצונו וכמ"ש המחבר בפ' שלפני זה בד"ה אמר השכל אין במה שזכרת וכו'. ופירוש המפרש שכוונתו על הכחות שאינם תלוים בבחירת האדם כמו המושך והמחזיק, הוא הבל, דמה ענין ההכרח הזה אל גמול ועונש ואין לפירוש הזה טעם וריח: והשלטתיך להשתמש

אל ישיאך כי לא יוסיף לך בעצמך מאומה ולא יגרע ולא תגיע אליך ממנו הנאה ולא צער אך הם דברים מתחדשים על גופך מבית או מחוץ אין דבר מהם לצרכך. והם ממך כשליא מן הולד וכקליפת הביצה מן האפרוח. ואם תביני ותשכילי כונתי בך וטובתי עליך ותבחרי בעבודתי ותרחקי מהמרותי בהנהגת כל מה שהשלטתיך בו אעלך אל הגדולה שבמעלות בחירי וסגולתי ואקרבך אל רחמי ואלבישך זיו כבודי. ואם תבחרי בהמרותי אענשך עונש גדול ואענך ענוי ארוך. ואם תסכלי אופני השמוש בהם באחד מן הדברים אשר חייבתיך בהם בעבודתי מפני טרדתך בגופך ועסקך אשר נסיתיך בהם. הנה יחדתי לך יועץ חכם נאמן כשתשאלי עצתו יורה אותך ואם תתעלמי יעירך.

מרפא לנפש

מורתו הנאמנה וכן אמרו חז"ל שמשביעין לנשמה קודם בואה לעולם הזה שיהיה צדיק ולא רשע וכו' ור"ל אעפ"י שנתתי בידך כל הגוף וכל העולם: **אל ישיאך** רק תדע שכל הדברים הנאות שתוכל ליהנות בעולם הזה הם רק להגוף: **כי לא יוסיף לך בעצמך** מאומה ר"ל להנשמה אין בכל תענוגי העולם הזה שום תענוג והנאה ולא צער בהעדרם: **ואם תביני ותשכילי כוונתי בך** מה שהשם יתברך שואל ממך ומה כוון בך בהביאך הלום לעולם הזה: **וטובתי עליך** שתבין ותשכיל שזה הוא לטובה לך כמ"ש לעיל להטיבך עי"ז להמדרגה הרמה: **ותבחרי בעבודתי** כו' שלא תבחר לעשות בעוה"ז רק מה שהוא עבודת ה' ולכן תדע שבוודאי אעלך אל הגדולה שבמעלות כו' כמ"ש אם בדרכי תלך וגו' ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה: **ואלבישך זיו כבודי** צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם ונהנים מזיו השכינה והן הם הלבוש דרבנן המלבישים לנשמה כ"א לפי כבודו וכן להפך הם הבגדים הצואים שמלבישים את האדם על ידי עבירותיו והן הם המקטרגים והם מענישין אותו בגיהנם כמו שהאריכו בזוהר ובספרי קבלה מעונשים קשים ומרים שמענישין לנשמה כידוע ועיין בספר חסד לאברהם עין משפט מעין שבעה דינים העוברים על האדם: **הנה יחדתי לך יועץ חכם נאמן** הוא השכל שתועלי עמו בכל עניניך ובכל מה שאתה עושה בעולם הזה והוא ילמדך איך תשמש בכל עניניך הכל לשם שמים ולעבודת הבורא יתברך שיהיו אפילו המדות המגונות שבאדם גם כן לעבודת הבורא כמו שנזכר בפ"י באורך:

טוב הלבנון

בו כמו המאכל והמשתה ושאר עניני הגוף: **אל ישיאך** אל יפתך שהם עקריים ומוכרחיים לעצמותך: **כי לא יוסיף בעצמך** ר"ל בתיקון נשמתך ובשכר הנצחי: **ולא יגרע** כלו' בהשתמשך בדברים המותרים להנאתך. אין אתה גורע מעבודת ה' מחמת ה' מאחר שהתירו לך הש"י. וכמ"ש בפ"ד משער הזה: **אך הם דברים מתחדשים על גופך** ר"ל מה שנתהווה מאכילה ושתיה דהיינו הדם והבשר והחלב: **אין דבר מהם לצרכך** ר"ל במה שייטיב לך לאחריתך: **והם ממך כשליא מן הולד** וכו' כלו' אעפ"י שאתה מוכרח להשתמש בענינים שיקיימו גופך. עכ"ז אין בגוף ובכל כחותיו לך תועלת מצד העצם רק הגוף הוא כמו השליא וכקליפת הביצה שהוא נצרך במקרה כל זמן שלא נגמר הולד. כן גופך אינך צריך לו רק עד גבול עמידתך בעה"ז כדי שיגמר לך ענין נשמתך: **כונתי בך** בשלחך בעה"ז: **וטובתי עליך** הטוב שגמלתיך: **באחד מן הדברים** ר"ל שבפעולות ההם אשר הטביע בו הבורא לשמור עבודתו יהיה סבה להמרותו. כמו ד"מ תאות המשגל וכח המוליד לקיים מצות פ"ו. והוא ישגה בתאותו זאת בביאות אסורות. וכמו האכילה ושתיה ושאר מדות הגוף הצריכים לקיומו: **מפני טרדתך בגופך** כלו' שאתה צריך להשתמש בהנאות הצריכים לקיום הגוף. ותבוא להשתמש עמם

פת לחם

האדם מחייב אותם כמו כבוד ההורים והרחקת הגזל והרכילות והניאוף והשמעיות הם דברים שאלו לא שמענום מפי מצוה לא ידענו אותם והם שאר המצות ובפרט החוקים: **והמותרות** דברים שאינם לא מצוה ולא איסור: **אשר שמתי בידך** הם הדברים שהם ביד האדם והם הקנינים שאינם נמצאים בהפקר כמו בבעלי חיים מיני בהמה ועל אותן שאינם תחת ידו לקנין והם מופקרים אמר והשלטתיך עליהם כמו חיות היער ודגים הים: **אל ישיאך** לא יהיה חוקך להמשך אחריהם: **ולא יגרע** בהמנעם ממך וכן הכוונה בצער: **מבית** הם המדות הנפשיות שזכו ומחוץ הם הקנינים החיצונים: **והם כשוליא** כו' **וכקליפת הביצה** כו' על המדות הנפשיות שעליהם אמר מבית הביא הדוגמא מן השליא שהתהוות השליא היא בזמן אחד עם התהוות הולד והויתה תלויה בהויתו כמ"ש אין שליא בלא ולד כן הוית המדות הנפשיות תלויות בהווית הנפש ומתעצמות עמה ועל הקנינים החיצונים שהויתם היא זולת הוית האדם הביא הדוגמא מקליפת הביצה שיתכן להיות קליפה בלתי אפרוח: **בכל מה שהשלטתיך** כו' שתבחר להתנהג בדברים ההם לעבודתי ולא להמרות אותי בהם: **שבמעלות בחירי** על בחרה בעבודתו אמר לשון בחירי שבחר בה ית' לעבוד אותו ועל רחקו ממהמרותו אמר לשון סגולתי שנאמר עם בני ישראל הם מעצמם סגולה לו ית' שהם חלק אלוה ממעל אם לא יקלקלו עצמן בפעולות רעות: **אענשך** כו' על הפעולות הרעות אמר עונש גדול שהכוונה על העונשים שמענישים האדם בפועל כמו שהוא חטא בפועל כמד"א בפושעים כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה ועל העדר פעולות הטוב אמר ואענך עינוי ארוך שהנחת מלת עינוי על חסרון הדבר הטוב הנכסף כמו עינוי יום הכפורים שהם כולם מניעת הנכסף וכן באמת ברשעים נאמר הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וכו' ואומר לא יראו בטוב וכו' ולכן אמר בעונש לשון גדול ובענוי לשון ארוך שלפי הענוי הוא העדר הטוב לא יתכן לומר עינוי גדול שאין צודק בהעדר לומר זה גדול מזה רק צודק לומר לשון ארוך כלומר שהענוי יהיה זמן ארוך ועוד שבעונש בפועל הבא על פעולת הרע יש גבול בזמן כמו שפעולותיו היו מוגבלות בזמן ועל זה נאמר כי לא לנצח יריב וכו' אולם בעינוי שהוא העדר יתכן ח"ו להיות נמשך לעולם שכמו שהוא היה משולל בהחלט מפעולות טובות כי יהיה ח"ו משולל הטוב בהחלט ולא יזכה לעולם והכוונה בלשון ארוך על הנצחיות כמאמרם ז"ל והארכת ימים לעולם שכולו ארוך נמצא שבזה צודק דוקא לשון גדול ובזה צודק דוקא לשון ארוך והבן: **ואם תסכלי** כו' התנהג באופני השמוש בהלות: **טרדתך בגופך** כו' שכמו שבעבודה סור מרע קודם לעשה טוב כן בהנהגת הגוף צריך תחלה לדחות כל נזק ואח"ז להביא לו התועלת ועל הטרדה בהשגחה עליו לשמרו מהנזק אמר טרדתך בגופך ועל העסקים בפועל בעניני תועלותיו אמר ועסקיו: **אשר נסיתיך בהם** שתכרתי אליך הטרדות והעסקים ההם לנסות אותך בהם: **חכם נאמן** שהם שני תנאים מוכרחים להיות ליועץ שיתכן לבטוח בעצתו שאחד שיהיה חכם יודע מה הוא הטוב למתיעץ והשני שיהיה נאמן לו ולא יכשילנו בזדון ליעץ אותו לרעתו: **ואם תתעלמי** כו' נגד סור מרע אמר כשתשאלי וכו' יורה אותך איך להמלט מן הרע ונגד עשה טוב אמר ואם תתעלמי

והוא השכל התיעצי עמו בכל דבריך כי הוא יצוך להשתמש בכל העומדים לפניך באופני עבודתו ותעשבנה המדות המגונות משובחות. כאשר יעשה הרופא החכם שמשתמש בסמים שדרכם להזיק בתועלת הגופות כסמים הממיתים וזולתם. ואם תהיה על הדעת הזאת ותגבירי שכלך ותשמעי לעצתו יכתוב סופר המעשים הטובים כל תנועותיך המותרות בכלל המעשים הטובים ותהיינה נוספות עליהם ויהיו כל שמשיך עוזרים לך בעבודתי. ואם תמרי את עצתו ותטי לדעת היועץ השני שהוא כנגדו בכל עניניו ותשתמשי בהם כאשר ייעצך תשובנה מדותיך המשובהות מגונות כרופא הכסיל אשר ימית בסמים המועילים מפני סכלותו באופני שמושם. ויכתוב סופר הרעות כל תנועותיך המותרות בכלל רעותיך ותהיינה נוספות עליהם ותמצאי עוזריך ושמשיך ומשרתיך וכל מי שתפגעי בו מסכימים על רצונך ומפיקים חפצך ותוסיפי בהם שמחה וששון. וכל זה צדק מבוראך על בחרך המרותו מעבודתו או עבודתו מהמרותו במצפונך ובכונתך בסתרך. כי הנגלה והנסתר ממך שוים אצלו והוא יגמלך על מה שהשקיף

מרפא לנפש

ואם תהיה על הדעת הזאת שתעסק כל מעשיך לש"ש: יכתוב הספר המעשים טובים יכתוב ג"כ תנועותיך המותרות שאין בהם מצוה כמו האכילה והשתיה ומו"מ וכן כל שאר צרכי גופך יהיו נכתבים בתוך מעשיך הטובים ותקבל עליהם שכר כמו על מצות ומע"ט מאחר שעשית לש"ש: ויהיו כל שמשיך עוזרים לך בעבודתי כאשר תבחר לעשות הכל לש"ש גם כל האברים והחושים יעמדו למצותיך לגמור ע"ד הבא לטהר מסייעין לו וכן לספר פותחין לו: ואם תמרי כו' ואם תמרי את עצת השכל רק תשמע לעצת התאוה הוא השטן הוא היצה"ר שהוא הכל כנגד השכל: תשובנה מדותיך המשובהות כמו השמחה והבושה והכניעה כמו שיתבאר בפ"י מתוך שיהיו שלא לש"ש רק להנאתך ולטובתך ישובו למדות מגונות: יכתוב סופר הרעות כל תנועותיך מותרות כאכילה ושתיה כו': בכלל רעותיך לעבירות יחשבו ויהיו נוספות על חטאתיך שהרי לא התיר לאכול ולשתות ולעשות כל צרכי גופך רק שתהיה בריא וחזק לעשות רצון ה' יתברך אבל אם תעשה להנאתך ולטובתך ואין אתה עובד עבודת ה' יתברך הרי כל צרכי גופך לבטלה ובכלל עון ובכלל חטאת יחשב וכמו שאמר הכתוב בכל דרכיך דעהו אמרו חז"ל כל מעשיך יהיו לשם שמים ועיין בפ"ה מח"ב להרמב"ם: וכל זה צדק מבוראך על בחרך כו' רצה לומר שהשם יתברך עשה עמך בזה צדקה וחסד וטובה גדולה במה שנתן לך רשות לבחור בין טוב בין רע והיינו במצפונך ובלבבך ובמחשבתך יש לך הבחירה אבל לגמור הדבר הוא ביד ה' אם ירצה יגמור מחשבתך ואם לאו לא כמו שיתבאר: והוא יגמלך על מה שהשקיף השם יתברך עמך ממחשבתך

פת לחם

תתעלמי בפעולות הטוב: וזולתם הדברים המזיקים ואינם ממיתים: תמצאי עזרך כו' הוא דבר בפני עצמו: עוזרך הם בני אדם העוזרים אותו ומשרתיך ושמשיך הם כחותיו שאמר למעלה: מסכימים כו' שכן כולם מתחוקקים להיות העולם כזה ואמר מסכימים על רצונך היינו הרצון הכללי שהיא הבחירה בפועל התאוה ומפיקים חפצך בפרטות כל דבר שהוא נכסף הם מוציאים הדבר ההוא מן הכח אל הפועל: וכל זה צדק כו' כל זה הוא בכח הבחירה נתון לך ממנו יתברך: במצפונך דרך כלל ובכוונותיך בסתר בפרטות: על מה שהשקיף

טוב הלבנון

במקומות האסורים: התיעצי עמו אל תעשה דבר בטרם תשקול אותו בשכלך. וכמה שאמר החכם (משלי ד') פלס מעגל רגלך: המדות המגונות כלומר המדות שהם מגונות באדם כמו הכעס והסכלות והעזות והגאוה וכיוצא בהם. אין לך דבר מהמדות שאין לו מקום בעבודת ה' וכמו שביאר המחבר בפ' שאח"ז ודלא כפי' המפרש בזה: משובחות תקבל שכר על המדות המגונות כמו על המשובחות: כל תנועותיך המותרות מאחר שבא לטהר עצמו ורואה כל עמידתו בעוה"ז כדי לעבוד את בוראו. הנה כל מה שיהנה בעולם מן הדברים המותרים לו גם זה למצוה יחשב לו שמתקן הגוף ומחזקו לעבודת בוראו וכמ"ש לעיל פ"ד. ובהפך אם ימרה עיני ה' בכחותיו וירדוף אחר שרירות לבו הרע הנה כל הנאותיו בדברים המותרים לו נחשבים ומוספים על עונותיו מה שמתעסק בקיום גופו להמרות עצת קדוש ישראל: תשובנה מדותיך המשובחות מגונות כמו הבושת והענוה כשישתמש בפגעו באנשים פושעים וכיוצא בזה ממה שזכר בפ' שאח"ז: וכל מי שתפגעי בו כל עניני התוקף: מסכימים על רצונך וכו' ותוסיפי בהם שמחה וששון. ר"ל שמאחר שבאת לשמח את עצמך הנה כל הכחות והמשרתים שבגופך יהיו רגילים להתאות תאוה. וכל מעשיך יסיתוך על שמחה וששון כפי רגילותם עד שיום יום יחטיאו אותך יותר עד כי ישנו טבעך וגופך בטבע קיים למאס עבודת ה' וכמש"ה וישמן ישרון ויבעט ואמרו חז"ל עבירה גוררת עבירה. והנה רמז בכאן שאעפ"י שהבחירה ביד האדם עכ"ז יש בהם צד הכרח וגזירה. כי אחר שבחר לעצמו דרך היושר. הנה כל מעשיו ומצותיו מטים טבעו ומכריחים אותו על עבודת ה' כמאמר חז"ל מצוה גוררת מצוה. והפך שאם בתחלת בחירתו בחר ברע. הנה עונותיו ישנו הכחות והפקידים שבו להנאות הבהמיות עד שישוב בהם הרגל וטבע שני למשוך העון בחבלי שוא וכאלו הוא מוכרח עליהם: וכל זה צדק מבוראך כלומר שאע"פ שישוב אל צד ההכרע. עכ"ז הוא נכלל בעניני הצדק דהיינו הבחירה מאחר שממך אחר הבחירה שבתחלה: ובכוונתך כי כל המעשים הולכים אחר הכוונה שהיא בסתר כמ"ש בהקדמה: והוא יגמלך על מה שהשקיף עליו ממך גם בזה בא להקל קושית ההכרח והצדק לומר שאעפ"י שהבחירה ביד האדם עכ"ז הכל תלוי בחפץ הש"י שלא יעות משפט וגומל לאיש כמפעלו וכמ"ש למעלה. ומה שאנו רואים צדיק ורע לו ודרך רשעים צלחה. אולי מה שבעינינו נדמה צדיק או רשע מפני שאין אנו יודעים הכוונה והנסתר

עליו מסך מכל זה. ואם נעלם מב"א הלא תראה כי הדיין הוא דן כפי מה שנתקיים אצלו אם בעדים או בחושיו ואם היה מתקיים אצלו מה שיש במצפונים היה דן עליו והבורא יתברך שידיעתו בכל ישוה מן הדין הוא שישפוט כפי ידיעתו כמ"ש הכתוב (דברים כט) הנסתרות לה' אלהינו וגו'. וכשירצה הבורא להעיר אותך ולהוכיחך יצוה אחד מן המשרתים להסתלק מעבודתך ויחלה האבר ההוא מגופך או שנים או כולם ויחלה וידוה עד עת ידוע. ואם תקיצי ותשובי אליו יצוהו לשוב לעבודתך וירפא גופך וישוב לענינו הראשון כמ"ש הכתוב (תהלים קז) אוילים מדרך פשעם וגו' כל אכל תתעב נפשם וגו' ויזעקו אל ה' וגו' ישלח דברו וירפאם וגו'. וכאשר ישלמו ימי נסיונך בעוה"ז יצוה הבורא יתעלה כל מי שזכרנו מן השערים והשוערים והעבדים והמשרתים לשוב מעליך וינתקו הקשרים והמצועים אשר בינך ובין גופך ותשובי אל ענינך הראשון וישאר גופך אין תנועה לו ולא הרגשה. וישוב גם הוא לענינו הראשון כמה שאמר החכם (קהלת יב) וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. ויראה לך פנקסי מעשיך ומחשבותיך וחפציך ומה שבחרת והטרדת נפשך בו בעולמך ויהיה הגמול כפיהו. וכבר הזהירך על זה והתרה בך על ידי שלוחיו ונביאיו ותורתו הנאמנה כמ"ש החכם (משלי כב) הט אזנך ושמע דברי חכמים כי נעים כי תשמרם בבטנך

מרפא לנפש

כפי מחשבתך והסכמתך לעשות כן יגמלך אע"פ שלא נגמר הדבר: ואם נעלם מבני אדם שאף ע"פ שנעלם מב"א מה שחשב לעשות אע"פ כן יש שכר ועונש כפי מחשבתו אחר שהנגלה והנסתר שוה אל השם יתברך: כי הדיין. מה שהוא יודע ונתגלה אצלו הוא דן עליו ולא תהיה שמיעת העדים גדולה מראייה והבורא יתברך חוקר לב ובוחן כליות איך לא ישפוט כפי ידיעתו: ואם ישאל השואל שהדברים האלה לכאורה הם קצת נגד דעת חז"ל שבפי' אמרו שמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה רק בעבודה גלולים וכן אמרו שאין אדם ניצול בכל יום מהרהור עבירה ובאמת דברי המחבר הם דברי טעם ומושכלים ואיך יהיו דברי חז"ל חס ושלום נגד השכל אבל האמת בגמור הוא כפי מה שכתב המחבר בשער הבטחון שאין האדם יכול לעשות שום דבר רק בשלשה דברים האחד הבחירה בלבו ובמצפונו שהוא מהרהר לדבר: והשני הכונה וההסכמה לעשות מה שבחר בלבו דהיינו שכבר הולך ומתעסק ומסכים לעשות מה שבחר: והשלישי שגומר המעשה באבריו הנראים ויוציאהו אל גדר המעשה ותוכן דבריו ששני הדברים הראשונים דהיינו הבחירה וההסכמה הם ביד האדם וברשותו ועי"ז יענש ויגמל אבל גמר מעשה אינו ביד האדם רק כאשר יגלה הבורא יתברך נעשה ונגמר עיין שם. אם כן נוכל לומר שמה שאמרו שאין עונשין על המחשבה כרעה היינו ההרהור והמחשבה בלבד אבל אופן השני דהיינו הכוונה וההסכמה לעשות עי"ז נענש בודאי אף ע"פ שלא גמרה כי מן השמים עכבוהו וזה מה שאמר המחבר שעונשין עליו וז"ל ר"ח פ"א משע"ק אף שאמרו חז"ל אם חשב לעשות עבירה אינה נחשבת לו כאילו עשאה היינו בשלא הוציא אח"כ בשפתיו והיינו דכתיב און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' הא אם דברתי בשפתי ישמע ה' ולפיכך אמרו שבשבת הרהור מותר דבור אסור מפני שהקול מיד עולה למעלה ועושה רושם עד כאן לשון ר"ח ומכל שכן אם כבר התחיל להתעסק בעבירה אף שלא יוכל לגמרה נענש לפי דעת המחבר בכל ספר וכ"נ דעת חז"ל בכמה מקומות ואין להאריך: וכשירצה הבורא להעיר אותך כו' רצה לומר להעיר אותך לתשובה: ולהוכיחך על עונותיך. ועתה נותן טוב טעם למה נוטל השם יתברך לפעמים הבחירה מן האדם ושולח עליו יסורין שהם מדה כנגד מדה הוא הכל לטובתו כדי שיקיץ משנת האולת ויפשפש במעשיו ולשוב מעבירות בידו: וכאשר ישלמו ימי נסיונך כו' ר"ל שיגיע קץ לפטור מעולם הזה שכבר שלמו ימיך ואז יגזור הבורא יתברך להגוף עם כל המשמשין את הנפש שיסובו מעליך ויסורו מהנפש שלא ישמשוהו עוד: וינתקו הקשרים והמצועים הם הרוח החיים והחוש הטבעי שהם כאמצעים והדם המקשרים את הנפש להגוף ועתה הם מסתלקים ונתפרדה החבילה: ויראה לך פנקסי כו' כמו שהבאתי דברי חז"ל לעיל ע"ש: וכבר הזהירך השם ב"ה על כל מה שאמרתי שלא תאמר לא ידעתי ולא שמעתי אינם נעבוד את ה' שהרי ספרי התורה לפניך ומכרזת ואומרת לכו בנים שמעו לי ולא בשמים היא וכל הרוצה ללמוד יבא וילמוד: כמו

טוב הלבנון

והנסתר שבהם. אבל הקב"ה הרואה ללבב אולי שהוא נהפך שהצדיק הנראה בעינינו יש עליו יותר עונות מן המדומה לנו לרשע: שישפוט כפי ידיעתו ואולי העון שבסתר יותר חמור. כי הכל הולך אחר הכוונה: והנסתרות לה' אלהינו הקב"ה דן יותר על הנסתרות כי אחר כוונת הלב הן הן הדברים: וכשירצה הבורא להעיר אותך הנה אמר שיש עוד אופן יגוייר ההכלה וממשלת ה' באדם אעפ"י שיש לו בחירה. שאמנה הבחירה לא תשלם רק בהיות כל הכחות והאברים על תקונם ובריאותם. וכשירצה ית' שפנה לדרכו הרעה בבחירתו מחמת חלות הכחות והפקידים שבו והאבר המביאו להתאוות תאוה: יצוה לאחד מן המשרתים להסתלק מעבודתך כמו ד"מ כח המושך והמעכל שהשיאים אותו על תאות אכילה ושתיה נגד רצון האל. הנה יסיר ממנו הכח הזה עד שממילא כל אוכל נמאס בעיניו. אבל אז בהחסרה התאוה הסיא ממנו ישיב אל לבו מחשבתו אשר חטא בתאוה זו וישוב אל ה' וירחמהו: האבר ההוא ר"ל שחטא מחמת התאוה שע"י האבר ההוא: כל אכל תתעב נפשם וגו' ויזעקו אל ה' וגו' כלומר הפותים שנפשו לתאוות כשתפקד מהם התאוה הזאת אז ידעו לזעוק אל ה': כי נעים כי תשמרם

פת לחם

שהשקיף עליו ממך כו' על כל דבר שראה שבאה ממך כלו' שבא לפועל ממך: ויחלה וידוה חולי הוא החלשות וקלקול המזג ודוי הוא הרגשת הכאב: ימי נסיונך ימי חייו הקצובים לה בעוה"ז שנתנו לה לצורך נסיון כנ"ל: ומה שבחרת והטרדת בנפשך בו כו' שהאדם מגונה בפעולותיו הרעות בשתי בחינות אם מצד בחירתו ברע ואם מצד שע"י עסקו ברע נטרדה דעתו וכלה זמנו ונמנע מפעולת הטוב: כפיהו מורכב משתי תיבות כפי שהוא כמו שפירשו המפרשים בפסוק כל עמל האדם לפיהו וכן לפיכן ישיב גאולתו: שלוחיו ונביאיו שלוחיו

תם

וגו' הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך:

פרק י אמרה הנפש כבר הבינותי מאמרך והקשבתי לכל מה שזכרת ואני מתחננת אל כבודך שתבאר לי המקומות אשר אשתמש בהם במשובח ובמגונה במדותי אשר בהשתמשי בהם *שם ישבחוני עליהם ויודו שמושי בהם. אמר השכל מדותיך רבות אזכיר לך מהם מה שנזדמן לי בקצרה והוא שבמדותיך שתי מדות הם השמחה והאבל והם זה כנגד זה ואופני השמוש בשמחה כשתבטחי בהנאה קיימת תמיד ולא תתערב בה תוגה ולא יארע לך פגע התירי המדה הזאת אבל מקום השמוש באבל כי יפגשך דבר מצער קיים תמיד ואין בך יכולת לדחותו ולא פנים להתפרד ממנו התירי ג"כ מדת האבל והשתמשי בה ובכלל מדותיך שתי מדות והם המורא והתקוה. ומקום המורא שתהיה בענין שמביא אל הענין *שיצערך ולא תהיה

מרפא לנפש

שאמר הט אזנך ושמע דברי חכמים הם דברי קבלה שקבלו מאיש עד דור אחרון: הלא כתבתי לך שלישים תורה נביאים וכתובים: להודיעך קושט אמרי אמת איך תתנהג בעולם הזה לקשט עצמך באמרי אמת ונכונים: להשיב אמרים אמת לשולחך כי כאשר תקשט עצמך בעולם הזה באמרי אמת כפי מה שהוריתיך בתורה אז תוכל להשיב דברים נכונים להש"י בעולם הבא ולומר עשיתי כליהותך על מה שצוית אותי לעוה"ז דאל"כ מה ישיב אוי לאותה בושה ואוי לאותה כלמה כי ערום יצא מבטן אמו וערום ישוב שמה כנ"ל פי' פסוק זה לפי כוונת המחבר:

פרק י אמרה הנפש כבר כו' במשובח ובמגונה במדותי ר"ל באיזה מקומות אוכל להשתמש אפילו במדות מגונות ואעפ"כ ישבחו אותי עליהם: [*שם פי' בעוה"ב]: ואופני השימוש בשמחה כשתבטחי בהנאה קיימת תמיד כו' נ"ל לפרש שכוונתו אם פעמים דבר תאוה שהבטחון ממנה להגיע על ידה להנאה קיימת ור"ל לגמול לעוה"ב הסיר מדה זאת דהיינו לעשותה בשמחה רבה כמ"ש לעיל פ"ג דאל"כ לשמחה מה זו עושה ולהפך מקום השמוש באבל ר"ל בעצבות אם יפגשך דבר שמוכרח אתה לעבור עבירה שעי"ז יגיע לך צער קיים בגיהנם מותר להשתמש במדות העצבות וכן במיתת קרובים וצדיקים מותר להתאבל בעצבות אבל בלאו הכי העצבות מדה גרועה מאד כמ"ש בספר שערי קדושה וכמש"ל עי"ש: ומקום המורא כו' ר"ל שעתה אתה עוסק באיזה ענין וזה הענין מביא אל אתר שיצערך שמוכרחת להיות וזה הדבר לא יהיה אחרית טוב שאין לך יכולת לדחות מעליך אזי

פת לחם

הם אותם הנביאים שיאהבו הוא ית' ויעדם להיות נביאים מאתו ית' כמו שנאמר בישעיהו השמע מאמרו ית' את מי אשלח ומי ילך לנו ואומר הנני שלחני וכן בירמיה אומר כי אל כל אשר אשלחך תלך וגו' ראה הפקדתיך היום וכו' וכן עוד בכמה נביאים ויש נביאים שלא יועדו מתחלה בשליחות רק שחלה פתאום עליהם הרוח ונתנבאו: ותורתו הנאמנה הם דברי תוכחה ואזהרות הנמצאים בה:

פרק י שם ישבחוני עליהם הם בעולם העליון ישבחוני עליהם על ההשתמשות במדות הטובות אמר ישבחוני עליהם ועל ההשתמשות גם במדות המגונות כפי הנאות ולהטיב אותם לטובות כמו שאמר לעיל אמר ויודו שמושי בהם שכן דרך העולם להתלונן בתחלה על פעולה הנראית רעה כפי שטחיותה ואחר ההתבוננות שהטעם צריכה לכך או שהענין נאות לזה הם מודים שהצדק במעשהו וכאשר המעולה כפי טבע העולם אף שלמעלה אין שייך זה: בהנאה קיימת כו' הכוונה שישמח האדם בזכרו שע"י עבודתו לבורא ית' הוא מוכן ומיועד לחזות בנועם ה' ולאור זרוע שהיא הנאה תמידית נצחית ואין שום תוגה מעורבת בה כמו בהנאת העוה"ז כמו דרך משל בהנאת המאכל שמתערב בה תוגת עצירת הבטן ולפעמים יארע לאדם פגע מדבר אחר כמערבב הנאתה ועי"ז אמר ולא יארע לך פגע: התירי המדה הזאת אמר לשון התרה דרך מליצה שהיא המדה קשורה אצלו עד שיתירנה בזכרו לה: אין בך יכולת כו' לפי שהאדם נפטר מצערו בשני פנים אם שהוא דוחה הצער ההוא מעל עצמו או שהוא נדחה ומתפרד מן הדבר ההוא המצער כמו דרך משל בשריפת אש שיש ביכלתו לכבות האש או שהוא בורח מן הלהב על זה אמר כאן שתי הלשונות ודוק: המורא והתקוה מורא שהאדם ירא מעשות איזה דבר ונזהר ממנו כמו שהאריך בעקידה שלא יתכן לשון מורא בדבר מוכרח להיות רק לשון עצב והתקוה הוא הפכה שהאדם מוזרז בפעולה מה ומקוה לתועלתה לפועל: העניין *שיצערך כן הגירסא בספרים אולם בלי ספק שנשתבש וצריך להיות שיצערך כלומר שיצער אותך: ולא תהיה כו' לפי שיש בנערי עולם הזה שהצער מביא להתרים טוב מאח"כ צער

טוב הלבנון

תשמרם בבטנך כלומר שתשים פקודי ה' מושלים על תאותך. ובטן כנוי לתאות האנושיות: אמרים אמת לשלחיך הקב"ה אשר שלח הנשמה שבך אל העולם השפל למען ענותה ולנסותה ולהטיבה באחריתה, והעולה ג"כ ממאמר השכל בזה הענין כלו הוא שאע"פ שעיקר ענין האדם הוא מצד ההכרה והבחירה לפי מה שנטע בו מן הכחות והמדות לפי מה שנוטים בטבע יצירתם אל המדות המשובחות או אל המגונות כפי חלוף טבעי בני אדם ומזגיהם. עכ"ז הרשות נתונה עפ"י השכל להמיר מדותיו רע בטוב וטוב ברע לעשות מן המדות המגונות משובחות וכן להיפך, וכמו שהוסיף לקח בפרק הבא ודעהו כי הוא כולו מחמדים וכולל כל אשר עיינו המחקרים הנאמנים בחקירות העמוקות ביותר הספק של הכרח וצדק וידיעה ובחירה וכל המסתעף ממנו:

פרק י זה כנגד זה זה סותר את זה: כשתבטחי בהנאה קיימת והיינו שמחה של עשיית המצוה שנדע שעל ידה נשיג תענוגי עוה"ב והנאה שאין לה הפסק מבלי עירוב עצבות. ולאפוקי הנאת עניני עוה"ז שנפסקת מהרה ומעורבת בתוגות: התירי המדה הזאת מל' קושר ומתיר שיתיר קשר המדה הזאת: מצער קיים תמיד אם ראית שיצרך יתגבר עליך ואיך יכול לדחותו שודאי הוא דבר מצער קיים ראוי להתאבל על זה ומכ"ש אם נכשל במעשה ולהתנחם עליה בתשובה: שתהיה בענין שמביא אל הענין *שיצערך כנ"ל. ור"ל שירא מדבר שמביא אל ענין

שיצער

לך אחריתו טובה ואין בך כח ויכלת לדחותו מעליך אך מקום התקוה שתשתדלי בהקדמות המביאות הטובה אליך ומחייבות לך הנעימות מבלי מונע שימנע מהם ולא דבר שיבדיל בינך וביניהם בעשות המצות שצוה האל לעשותו מפני טוב אחריתו. ובכלל מדותיך שתי מדות הגבורה והמורך ומקום השמוש בגבורה בפגוע באויבי ה' להלחם בם וסבול כל עצב וכל נסיון ברצון הבורא יתעלה ורצון חסידיו כמ"ש (תהלים מד) כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה ואמר (שם קמא) יהלמני צדיק חסד ויוכיחני. אך מקום המורך בפגוע באוהבי ה' שלא להלחם בם ובאנשי עבודתו ושתתאחרי מעמוד כנגד מוכיחך במה שיש בו טובתך כמ"ש (מלכים ב כב) יען רך לבבך ותכנע מפני ה'. ובכלל מדותיך שתי מדות הבשת והעזות ומקום הבשת בהמרות המטיב לך

מרפא לנפש

קוה אל וגו': כמה שכתוב לך סטוב לך עושה וסוא עליו ובטח תחת ואל תירא אל בלא"ם סא מורא מדת הקירי : מקום התקוה כו' בעשות המצוה כו' ר"ל שתשתדל תמיד באותן דברים שיהיה האחרית מהם טוב כמו עשות המצות כשתשתדל בהם אז בודאי יהיה האחרית מהם טוב וכן כל כיוצא בזה למשל שהעסוק במו"מ באמונה ויהיה בטוחך בה' שתהיה האחרית מעסק זה טוב בזה ובבא : וסבול כל עצב וכל נסיון ברצון ה' יתברך להיות גבור כארי שלא לעבור על רצון ה' יתברך אפילו לסבול כמה נסיונות ועלבון ובלמה או לקיים מצות ה' ומצות חסידיו אף שיש כמה מונעים לנגדך אל תחוש וסבול כלמתם : כמ"ש יהלמני צדיק וגו' פירש רש"י טוב לי שיוכיחני וייסרני נביא אמת וצדק שכל מהלומיו ותוכחתו חסד עכ"ל : ושתתאחרי מעמוד כנגד מוכיחך ר"ל אף שאינו גדול ממך מ"מ תכניע לבבך לדבריו מאחר שהוא מוכיחך בדבר שיש בו טובתך ואל תעמוד כנגדו : כמ"ש יען רך לבבך וגו' בואשיהו כתיב שאלה אל חולדה הנביאה ע"ד הספר הנמצא בבית ה' והשיבה יען רך לבבך ותכנע מפני ה' לכן אספך אל אבותיך ונאספת על קברתיך בשלום וגו' : ומקום הבושת בהמרות המטיב לך כו' ר"ל אז תתבייש

טוב הלבנון

שילסער ממנו בסופו ולא יהיה ממנו אחרית טוב באופן שאינו יכול לדחות ממנו אותו הלער אעפ"י שעתה נראה הדבר ישר לפניו. וכמאמר החכם (משלי טז) יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. ולכן צריך לפחד תמיד שלא יגיע דבר עבירה ממעשיו. לאפוקי בעניני עוה"ז שאין ראוי לפחד על הנולד ממנו רק יבטח בה' וע"ז אמרו חז"ל כל המפחד חוטא הוא : ואין בך כח ויכולת לדחותו כלו' לער עוה"ב המגיע מן החטא שא"א לפטור ממנו בשום ענין : אך מקום התקוה שתשתדלי וכו' ר"ל התקוה שהיא אבירות ובטחון ישתדל בענינים המביאים לו באחריתו גמול עוה"ב. אע"פ שידמה בעיניו שיגיע לו איזה נזק בעסקי עוה"ז יקוה לאל שיגן בעדו : מבלי מונע הוא מניע בודאי ועכ"פ אין כח בשום נולד לדחותו : ורצון חסידיו המלערים אותו ומכלימים אותו על מעשיו : יהלמני צדיק חסד ויוכיחני כלו' יכני לדיק בחסדו ויוכיחני : ושתתאחרי מעמוד כנגד מוכיחך כלו' אעפ"י שידך תקיפה נגד המוכיח ומכלים אותך עכ"ז תכניע את עלמך לפניו מאחר שכוונתו להטיב לך : יען רך לבבך וגו' אחאב המלך הרך לבבו והכניע

עלמו

פת לחם

העולם הבא : כח ויכולת מה שהאדם עושה בעלמו נאמר שעושה בכחו ומה שעושה עפ"י ליווים לזולתו נאמר שנעשה ביכלתו : בהקדמות המביאות הם מלות ה' ברוך הוא : המביאות הטובה אליך והמחייבות לך הנעימות כו' על דרך אמרם ז"ל לדיק וטוב לו לדיק גמור וזוכה לשתי שלחנות גם אמרו תלמידיו של אברהם אבינו ע"ה אוכלין בעוה"ז ונוחלין לעולם הבא ועל טובות העולם הזה אמר מביאות הטובה לפי שהם ועל עולם הבא אמר לשון נעימות כמה שאמר נעימות בימינך נלח ולכן אמר בזה ומחייבות לפי שבשכר עולם הבא הא בחיוב טבעי מלד המלוה עלמה וזה אמרם שכר מלוה מלוה כפי שפירשו הרבה מהמפרשים משא"כ טובות העולם הזה אינם מחייבים בטבע מן המלוה כי איך יתחייבו בטבע טובות גשמיות מאוסר רוחני רק רלון הבורא הוא מביאם בדרך גמול לכן הוצרכו ליעוד בתורה מה שאין כן נעימות העוה"ב המחויבים בטבע לא יועדו בתורה בביאור כמ"ש הרמב"ן ז"ל בפרשת בחוקותי לכן אמר על טובות עוה"ז מביאות לך לי הבאה ובעוה"ב אמר מחייבות לך לשון חיוב ולפי שהגוף כפי ההמון בהמזל הוא המונע בטובות העולם הזה למי שנולד במערכה רעה לכן אמר על זה מבלי מונע שימנע שבאמת לא ימנע טוב להולכים בתמים וכמו שיעד בפרשה הנ"ל לכלל ישראל וכן הוא בפרט כפי שאמרו רז"ל במאמרם הנ"ל ומה שנמצא לרבי חנ"ד ור"א בן פדת ודומיהם הם יוצאים מן הכלל שעל הפלגת רוב לדקתם לא היה העוה"ז כדאי ליהנות ממנו או מטעם אחר כי אל דעות ה' ועל נעימות העוה"ב שהוא אפילו בלתי מושג ליצור הנפש בזה העולם שגשמיות החומר הוא מסך מבדיל לזה. לזה אמר ולא דבר שיבדיל בלעתיד יבטל הבדל ההוא שאז יזדכך החומר ולא יכסה על זוהר הנפש ולא יבדיל עוד : הגבורה הכוונה על אבירות הלב והמורך הוא רכות הלב : בפגוע באויבי ה' כמו שאמר דוד המלך ע"ה כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף כו' וישם נפשו בכפו ויאמץ לבבו להלחם עמו : וסבול כל עלב שמלת סבלנות לריך אבירות לב : כל עצב וכל נסיון כו' שהרעות באות לאדם לפעמים להעניש ולכפר על עונותיו כמו שנאמר כי ה' הוגה כו' וגם אם הוא לדיק הוא סובל עבור בני דורו כמו יחזקאל הנביא ולפעמים הכוונה לנסות אותו : ברצון הבורא ית' ורצון חסידיו בהרבה דברים אמרו חז"ל בשביל לגדור האדם והנו מלערים עלמנו עפ"י רלונם וגזירתם וע"ז מביא פסוק יהלמני לדיק כו' : באוהבי ה' כו' ובאנשי עבודתו אם מלד שהם אוהבי ה' והמלר לאוהב המלך הוא כאלו מלר למלך ואם מלד שהם עסוקים בעבודתו והמלירו להם הוא מבטלם מעבודת המלך : ושתתאחרי מעמוד כנגד המוכיחים אותך במה שהוא טובתך ואמר בזה לשון איחור לפי שאין לריך לזה רק איחור ומתינות שע"י הפתאומית ובלי שום לב וישוב הדעת האדם בועט במוכיחיו ועומד נגדם אולם אם יתאחר בזה בודאי יבין אחר שעה שהוא שטות ועול גדול לגמול להם רע תחת כוונתם הטובה ויסוג אחור לגמרי מעמוד נגדם : בהמרות המטיב כו' שהכוונה להמרות המטיב בטובתו שבטובה עלמה שהוא ית' מטיב לאדם הוא ממרה אותו החכם בחכמתו והגבור בגבורתו והעשיר

בטובתו על פניו ובין ידיו ובהוכיחו אותך בעדיו הטובים והרעים ופגיעת נביאיו כמ"ש (יחזקאל מג) בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם וגו' ואמר (עזרא ט) אלהי בושתי ונכלמתי וגו' ומקום מדת העזות בפגיעות הרשעים ואנשי העבירות והחולקים על האמת ולצוות בחסד ולהזהיר מן הגנות ולהוביש החוטאים ולהוכיח הקטנים והגדולים כמ"ש (ישעיה נ) שמתי פני כחלמיש וגו'. וכן שתי מדות הכעס והרצון ומקום הכעס בנטות מדרך האמת ומדין הצדק והגברת השקר על האמת ואנשיו ומקום הרצון בהפיל כל הדברים על אופניהם ובהניחם על מכוניהם ובלכת בדרכי האמת בהם.

מרפא לנפש

ותכלה כשהש"י מסלק ממך הטובות שעשה עמך עד הנה: **על פניו ובין ידיו** ר"ל אעפ"י שהמטיב לך חי וקיים וכן הטובות ישנם בין ידיו לעשותם לך כמאז גם עתה ואעפ"כ יסלקם ממך ואינו רוצה להטיב לך עוד אז יש לך לבוש מפניו לאמר על מה עשה ה' ככה אין זה כ"א חטאתי לו והתחרט ותשוב בתשובה שלימה. ועל פניו מלשון לא יהיה לך אלהים אחרים על פני: **בהוכיחו אותך בעדיו הטובים** וגם תבין כאשר הש"י מוכיח אותך בעדים טובים הם המוכיחים בדברים רכים: **והרעים** הם היסורין שגולה הקב"ה עליו ועל הרוב הם מדה כנגד מדה או שמגרה הרשעים עליו שמייסרין אותו: **ופגיעת נביאיו** אם הוא בזמן הנבואה וכן כאשר הגיע דבריהם אליו שלומד בהם ורואה שאינו עושה כדבריהם יבוש **ויכלם**: כמ"ש **הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם וגו'** שיודיעם איך יהיה הבית האחרון מפואר ורחב מאד ומסיים שם בפסוק שלפני זה את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכן שם בתוך בני ישראל לעולם ולא יטמאו עוד בית ישראל שם קדשי וגו' ושכנתי בתוכם לעולם ואחר כך אמר לו הגד את בית וגו' כי אוי לאותה בושה ואוי לאותה כלימה כשאנו רואין ושומעין איך יהיה בנין הבית האחרון מפואר ורחב מאד וגדולה מזו שהבטיחנו שישכון בתוכנו לעולם ועדיין לא נתקיים ובעונותינו ירושלים ועמו לחרפה וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאלו נחרב בימיו והן לא קצרה יד ה' מפדות אם כן אין לך בושה וכלימה גדולה מזו כנ"ל לפרש הפסוקים האלו: **ואמר עזרא אלהי בושתי ונכלמתי וגו'** כי עונותינו רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לשמים שעיקר הבושה הוא שיבוש האדם על עונותיו מעצמו: **ומקום מדת העזות** וכו' **להוביש החוטאים** כו' אף ע"פ שכתב בשער היחוד שהוא מפתוי היצר להכלים בני אדם ושהוא דרך גאות עיין שם באורך צריך לומר דכאן מיירי ברשעים גמורים שידוע ומפורסם רשעתם וכן אם הוא בר הכי שראוי להוכיח ודבריו נשמעים אבל שם מיירי שעושה דרך גאות וגם לא ידע בברור רשעתם כן משמע מלשונו כאן ושם ובשאר מקומות וכן כתב הרי"ב: **ומקום הכעס בנטות מדרך האמת** כאשר יטו בני אדם מדרך האמת וכאשר יגביר השקר על האמת: **ואנשיו** וכן מותר לכעוס על אנשי השקר: **ומקום הרצון בהפיל כל הדברים על אופניהם** כאשר יתנהגו כל הדברים בדרך טוב וישר ואיש איש על אופניו ועל מקומו יבא בשלום זה יהיה רצונך ומגמתך:

פת לחם

והעתיר בעדו: **על פניו** כלו' לפניו כמו המכעיסים אותי על פני ופרט בזה ג' בחינות באמרו בטובתו על פניו ובין ידיו ובהוכיחו אותך בחינה א' שהוא ממרה בטובה עצמה וע"ז אמר בטובתו ובחינה ב' שהוא יודע בעצמו שהוא בין ידיו כחומר ביד היוצר לעשות בו כרצונו ואיך לא יבוש להמרות אותו בחינה ג' שכבר התרה בו ז"א ובהוכיחו אותך כו': **בעדיו הטובים והרעים** שהוא ית' הוכיח את ישראל לפעמים בהעידו להם טובותיו שגמל ושעתיד לגמול להם ופעמים הוכיח אותם ברעות שהרע להם ולא שמו לבם: **ופגיעת נביאיו** שבאה להם נביאיו בדברי תוכחות: **בן אדם הגד** כו' זהו תוכחה בטובה שהוא עתיד לבנות להם בית נאמן ואמר בסוף ויכלמו מעונותיהם ומאמר עזרא אלהי בושתי וכו' הוא תוכחה ברעות שבאו עליהם ולא נכנעו כמו שנאמר שם בענין ויותר נראה שמלת בעדיו הוא טעות סופר וצ"ל ביעודיו והכוונה אחת: **בפגיעת רשעים** הם המופקרים בעלי זדון ואנשי העבירות הם העוברים עבירות לתאות נפשם: **והחולקים על האמת** אף שאין נראים מהם פעולות רעות רק כשנשמע דבריהם שהם חולקים על עיקרי האמונות האמיתיות צריכים אנו לעמוד כנגדם: **ולצוות בחסד** כו' כלומר גם נשתמש במדות העזות להעיז פנים ולהשתדל להיות איש נלווה להאנשים לעשות חסד ולהזהיר אותם מן הפעולות המגונות ואלו שניהם הם אזהרות לעתיד איך יתנהגו ואח"ז אמר ולהוביש החוטאים פירש לבייש אותם שכך הוא הדין אם כבר הוכיח אותם בסתר ולא שמעו וחזרו לאולתם צריך להוכיחם ברבים ולקללם ולחרפם עד שיחזרו מאולתם שכן למדו חז"ל מנחמיה: **בנטות מדרך** כשתראה אנשים נוטים מדרך האמת כלומר מדרך הנהגת התורה האמתית ואמר דרך האמת על דרך התורה במצות שבין אדם למקום ועל שבין אדם לחבירו אמר ומדין הצדק והנה למעלה במדת הגבורה אמר בפגוע באויבי ה' שהכוונה שם על רשעים הקמים להצר בפועל לדת ה' ועמו כמו שנאמר כי הנה אויביך יהמיון ונאמר שם על עמך יערימו סוד וכו' אמרו לכו ונכחידם מגוי וכו' כי נועצו לב יחדו וכו' ולזה אין מספיק מדת הכעס לבד שיכעוס כנגדם רק צריך לעמוד כנגדם ולמנוע פעולותיהם כמו שאמר שם וצריך לזה גבורה שהוא אומץ הלב למסור נפשו במלחמת ה' כמו דוד במלחמת פלשתים ובפרט במעשה גלית וכמו החשמונאים במלחמת היונית וכאן דיבר על המרשיעים בפני עצמם ויספיק לזה הכעס שיכעוס כנגדם להראות שאינם נוחים לו במעשיהם והם לזרא בעיניו ית' וע"י זה יבושו ואולי ישובו: **בהפיל כל הדברים על אופניהם** כשרואה הנהגת האנשים בדרך הנכונה שכל דבר נופל על אופנו ומונח על מכונו ושלש הלבושות האלו הם נגד שלש הלבושים שאמר בהפכם

טוב הלבנון

עצמו לפני הנביא ויחשבה ה' לו לצדקה: **ובהוכיחו אותך בעדיו** הם דברי התוכחות שבתורת כהנים ובמשנה תורה אשר העיד בנו את אשר יקרה אותנו מן הטוב בהלך בחקותיו. והעונש אשר יעבור עלינו על המרי והעון. ושירת האזינו אשר נזכר בה כל אשר יעבור עלינו באחרית הימים מן הטובות והרעות בקיום תורתו ובטולה. וכמש"ה (דברים לא) למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל: **ופגיעת נביאיו** כשתפגע בנביאי ה' או בדבריהם: **הגד את בית ישראל את הבית** ר"ל שיגיד להם צורת הבית וסודו ועומק ענינו בתכונת הבנין אל אשר רומז אליו: **ויכלמו מעונותיהם** מה שנחרב על ידם. ואם ישובו מדרכם הקב"ה יבנה אותו להם בנין עולם: **ולצוות בחסד** וכו' לא יבוש מן המלעיגים עליו בהורותו לעם הדרך אשר ילכו בה: **ולהוביש** לביים: **בנטות מדרך האמת** כשתראה אנשים נוטים מדרך האמת: **והגברת השקר על האמת ואנשיו** כשרוצים לחזק השקר נגד האמת או אפילו נגד אנשי אמת הנאמנים בדבריהם תמיד: **בהפיל כל הדברים על אופניהם** כלו' שלא יעמוד על דעתו דוקא רק יבקש כל הדברים לפי אמתת ענייניהם ויקבל האמת ממי שאמרו: **ובהניחם על מכוניהם** שיניח כל דבר לפי אמתת תכונתו ולא

וכן שתי מדות הרחמים והאכזריות מקום הרחמים על הדלים והעניים והחולים והפורשים מן העולם ומי שאינו מכיר אופני טובותיו ומי שאינו יודע להנהיג עצמו והאסור ביד אויבו ומי שפקד טובה רבה והמתחרט על עונותיו והבוכה על מה שעבר מחטאיו מיראתו את עונש האלהים ומקום האכזריות בהפרע מן הרשעים והנקם מן המשחיתים בארץ כמ"ש הכתוב (דברים יט) לא תחוס עינך עליו וגו'. וכן שתי מדות הגאוה והענוה מקום הגאוה והגובה כשתפגעי בכופרים באלהים ובנוטים מעליו אל תשפלי ואל תכנעי להם שלא תראי כמצדקת אותם ונוטה אחר דעותם המשחיתות אך התירי מדת הגאוה והגובה המורה על הפך דעתם ומעוט רצונך בהם כאשר ידעת מענין מרדכי והמן ומקום השמוש בענוה בפגיעתך אדם חסיד ונבר ונקי כפים וירא אלהים וחכם בתורתו ומתעסק בעבודתו ומי שיש לו עליך טובה וחסד ואת חייבת לגומלו עליה כל שכן מי שגדלו ועצמו טובותיו מגמולך עליהם. וכן שתקהי הדין לאלהים מעצמך כמ"ש (ויקרא כו) או אז יכנע לבבם הערל וגו'. וכן שתי מדות האהבה והשנאה מקום האהבה למי שמסכים עמך על עבודת האלהים ועל מי שישמחך באחרית ענינך ומקום השנאה למי שעובר על רצון האלהים ועמד כנגד אנשי האמת והביאך אל מה שמקציף

מרפא לנפש

ומי שאינו מכיר אופני טובותיו ואתה תוכל להטותו לדרך הטובה להביאו אל טובה לטוב לו ותרחם עליו : **ומי שפקד טובה רבה** ומי שחסר ממנו טוב הרבה כגון שהיה עשיר ונעשה עני והוא אביון האמור בתורה שתאב לכל דבר ועליו אמרו חז"ל די מחסורו אפי' סוס לרכוב ועבד לרוץ לפניו : **ומי שיש לו** כו' כל שכן מי שגדלו ועצמו טובותיו מגמולך . שאין אתה תוכל לגמול לו כפי טובותיו שטובותיו וחסדיו הם גדולים ביותר פשיטא שאתה מחויב להיות עניו ושפל לפניו ומזה תקח ראיה ולדון קל וחומר בעצמך כמה אתה מחויב להיות עניו ושפל לפני הבורא יתברך שטובותיו רבים מתמידים שאין אתה יכול לגמול עליהם אפי' כמלא נימא כנ"ל : כמ"ש **או אז יכנע לבבם הערל** וגו' כשילכו בגלל ומוכרחים להכניע לכל מי שעושה עמהם טובה אז ידעו ויכירו ויצדקו הדין למה לא נכנעו לפני הבורא ית' כמו שכתוב תחת אשר לא עבדת את ה' וגו' : **שישמחך באחרית ענינך**

טוב הלבנון

יתעקם לדחות האמת שהוא נגד רצונו : **ומי שאינו מכיר** שיפנה באופן הטוב שיש לפניו : **והאסור** השבוי : **ומי שפקד טובה** שנחסר מן טובה גדולה שהיה לו נכסים הרבה וירד מנכסיו שצערו גדול מאד וצריך לפרנס אותו כמו שהיה רגיל. וכמה שאמרו חז"ל : **והמתחרט** לסייע אותו על עניני התשובה : **מענין מרדכי והמן** שלא רצה להשתחוות לפניו ולא חשש לסכנת נפשו : **ונבר בר לבב**. מל' עם נבר תתברר (תהלים יח) : **שיש לו עליך טובה וחסד** שעשה עמך חסד שאתה חייב לשלם גמולו ויהיה התשלום בדרך ענוה : **כ"ש מי שגדלו** שפשיטא שצריך שתכניע עצמך לפניו : **וכן שתקהי הדין לאלהים מעצמך** כלומר שתצדיק עליך הדין ברעה המגעת אליך ותקבלה באהבה לכפרת עונך : **באחרית ענינך** שתגיע לך שמחה

פת להם

בשפה שנגד הגאות **מדין הצדק** אמר השפיל כל הדברים כו' ונגד הגברת השקר אמר בטחה על מכוזביהם ונגד נטות מדרך האמת אמר והלכת בדרכי האמת בהם : **הדלים והעניים** דע שבשבע שמות מנו חז"ל לעני וכל אחד מורה על בחינה פרטית ותואר דל מורה על היות בשרו כחש משמן כמו מדוע אתה ככה דל בן המלך (ש"ב יג) ותואר עני מורה על היותו נכנע כמו מאנת לענות מפני (שמות י') : **והפורשים מן העולם** הם המטים להרג עפ"י גזירת המלכות : **שאינו מכיר** כו' שאין יכלתו להשיג איזה טובה והוא אינו יודע מזה כמו דרך משל שיש לו איזה סחורה וזה יודע מקום מכירתה בריוח גדול : **להנהיג עצמו** שאין שכלו מספיק לו לכוון דרכיו להנהגה נכונה אם בעניני עוה"ז או בעניני עוה"ב : **ומי שפקד** שאבד : **והמתחרט** כו' **והבוכה** כו' העמיד מליצתו בלא זו אף זו שהמתחרט על עונותיו בלי הזכרת העונש הוא המתחרט מצד העונות עצמם כי אחרי שובו נחם על זר מעשהו למרות פני עליון וזה ודאי ראוי לרחם עליו אלא אף זה הבוכה וכו' מיראתו העונש גם הוא ראוי לרחם עליו ולהורותו דרך תקונו והנה בעונות אמר מתחרט ובחטאים אמר בוכה לפי שחטאים הם השגגות ולא יצדק בהם ל' חרטה של' חרטה הוא ההתנחמות על הרצון הראשון והשתפכות מדעת אחת לדעת אחרת וזה לא יתכן לומר בדבר הנעשה בלי דעת אמנם יש לבכות גם עליהם על היותו בלתי נזהר מהם והעונש מיועד גם עליהם כמ"ש ונסלח וכו' כי לכל העם בשגגה ואם אין עונש סליחה למה : **בהפרע מן הרשעים** הם הרעים לשמים והנקם מן המשחיתים בארץ הם הרעים לבריות ומצרים להם ואמר בהם ל' נקמה כי דם עבדיו יקום משא"כ ברעים לשמים שאין צודק בהם ל' נקמה כי אם הרשיעו מה עשו לו ית' ואף שנאמר בקצת מקומות הוא בהשאלה: הגאוה המצאה הרמה נגד אחרים והגובה היא בלב: **בכופרים באלהים** בדבורם ובנוטים מעליו בפועל מעשיהם: **אל תשפלי** הוא השפלות בלב והוא היפך הגובה: **ואל תכנעי** ההכנעה הוא כמראה שפלותו נגד אחרים והוא היפך הגאוה: **שלא תראי** שהיו בגרי"ז וז"א על הכופרים ואמר ונוטה אחר דעתם לילך בדרכם בפועל : **על הפך דעתם** נגד הכופרים ומיעוט רצונך בהם על הנוטים ממנו ית' בפועל מעשיהם : **חסיד** בעשה טוב ונבר בר ונקי כפים בפועל רע וירא אלהים אף בהיות יראתו נגד פניו תמיד והקדים יראת אלהים לחכמת התורה כמו שאמר התנא כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו כו' ומתעסק בעבודתו דרך כלל כל עסקיו בעבודה אף כשהוא עושה צרכיו הגשמיות כוונתו בשביל עבודת הבורא אולם לא יקרא אז בשם עובד רק בשם מתעסק : **מי שגדלו ועצמו** כו' הוא הבורא ית' : **שתקהי הדין לאלהים מעצמך** כלו' שתתנדב מעצמך לקחת גזרתו ית' בטוב לב אחר שידעת שהוא רצונו ית' ואמר הדין לאלהים בלמ"ד כלו' המיוחס לו ית' שכן כתוב בפסוק כי המשפט לאלהים הוא : **למי שמסכים עמך** כו' **ועל מי שישמחך** כו' כלו' שיש לאהוב הצדיקים מפני פנים אם מצד הסכמתם בעבודה ואחר שהם אוהבי האל יש לאהוב אותם ואם מצד שחברתם מועילה לך בעבודתו ית' ויהיו מסייעים וגורמים לך גמול עוה"ב אשר עליו נאמר אור לצדיקים יצמח ונאמר אור זרוע וכו' : **למי שעובר** כו' שיש לשנא הרשעים בספק בשני בחינות אם מצד היותם עוברים רצונו ית' והם שונאיו ואם מצד שהתחברותם הוא אבן נגף להביאך לפוקה ומכשול אמר ועמד כנגד אנשי האמת לומר שאם אנו רואים אדם שעומד על אנשי אמת כמו קרח ועדתו אף שמעשיו בלתי ידועים לנו

יש

בוראך כמ"ש (משלי כח) עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם. וכן שתי מדות הנדיבות והכילות ומקום הנדיבות לשום כל דבר במקומו ולתת לכל בעל מדה חמודה מן הממון והחכמה כפי מה שראוי לו כמ"ש (שם ג) אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות ואמר (שם ה) יפוצו מעינותיך חוצה ומקום הכילות על האכזרים והפתאים ומי שאינם מכירים את עצמם ולא ערך הטובה עליהם כמ"ש (שם ט) יוסר לץ לוקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו ואמרו ז"ל כל העושה טוב למי שאינו מכירו כאלו זורק אבן למרקולים. וכן שתי מדות העצלה והחריצות מקום השמוש בעצלה בתאות הבהמיות אשם הנאותיהם חולפות מן האדם וישאר עליו חרפתם בעוה"ז ונענש לעוה"ב. ומקום החריצות בהנאות הרוחניות ובמעשים שמתכוונים בהם להגיע אל רצון האלהים יתברך כמ"ש דוד ע"ה (תהלים קיט) חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך. ומה שזכרתי בשער הזה די לבוחר בדרך הישרה ומבקש האמת לעצמו וחפץ בחכמה למענה והאל יפק אותנו אל דרכי עבודתו ברחמיו אמן:

נשלם שער השלישי בעזרת השם יתברך:

מרפא לנפש

בדבר שהיה תועלת לעוה"ב: ומקום הכילות על האכזרים כו' אע"פ שהכילות והקמצנות היא מדה גרועה כנ"ל. וכתב רבינו תם בספר הישר וז"ל הכילות או הדומה לו מרוע הנפש כו' כי המדה הזאת תחתית העבודה כי כל מי שיהיה כילי לא יעשה צדקה בעתה ולא יעזור אביון כי אם בעל כרחו וכל מצוה אשר יכיר בה תועלת יעשנה כמשפט ואם יכיר בה אפילו הפסד מועט מהונו יקל בה ויביא ראיות עליה עד שיתירנה ויעשה בה תרמה ונשרה כגון כו'. וע"כ אי אפשר לכילי להיות עובד אלהים בשביל רוע לבבו ועינו אשר בשביל פרוטה יתיר כל איסור וכל שכן בינו לבין עצמו כי לא ישמור לא איסור ולא היתר כלל אם לא בדבר תועלת וע"כ צריך לעובד אלהים לבל ילכד במוקשי הכילות כי ירמה אלהיו בחלק שפתיו ויראה לו תכלית החסידות וכשיזדמן לו שום תועלת או ריוח על מנת שיתיר איסור או יאסור היתר יעשה וכו'. עיין שם שהאריך בדברים נמרצים: ומי שאינם מכירים את עצמם כו' כמ"ש לעיל והמדה השלישית שאינך מכיר את עצמך כו' עיין שם פירושו: ואמרו חז"ל חולין דף קל"ג: כל העושה טובה למי שאינה מכירה שאינו מחשבה לכלום וכן המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון: כזורק אבן למרקולים כי זה היה עבודתה ואם אדם זורק אבן למרקולים לבזותה ולהכעיס לה וסבר שמצוה קעביד אעפ"כ הוא חייב מאחר שעבודתה בכך והכומרים עובדים ע"ז עבודתם כמו שאמרו בגמרא פרק ארבע מיתות בענין פוער לפעור עיין שם כן הוא בענין המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון שלא לבד שאינו עושה בזה מצוה כשאר ת"ת אלא אף גם נענש ע"י לימודו אותו כי הוא יקח דברי תורה ועושה בהם כל דבר רע וכאותם האפיקורסים וכמו שאמרו בנה ופירש יותר מכולם והדומים להם: ומה שזכרתי בשער הזה כו' ומבקש האמת לעצמו על דרך אם אין אני לי מי לי ולמה יונה האדם את עצמו כי כל מה שיעשה האדם עושה רק לעצמו הן לרע או לטוב: וחפץ בחכמה למענה כלומר לשמה למען החכמה עצמה ולא לשום כוונה אחרת: והאל יפק אותנו ויוציאנו אל אור האמת דהיינו אל דרכי עבודתו ברחמיו אמן:

פת לחם

יש לשנות אותו אחר שהוא שונא אוהביו ית': לשום כל דבר במקומו להתנדב לשום לב להנהגת חביריו שיהיה ענינם מסודר בסדר נכון: לכל בעל מדה המודה שהרי בהשקפה ראשונה לא נוכל לדעת באדם אם הוא ירא שמים רק אם הוא בעל מדות טובות סתמו ירא שמים וראוי לחוננו בממון אם הוא צריך או ללמדו חכמה שגם החכמה בלתי ראויה ללמד לתלמיד שאינו הגון כמאמרם ז"ל בכמה מקומות: יפוצו מעינותיך כו' והם הכוונה על למוד החכמה לזולתו: האכזרים והפתאים נגד חנינת הממון אמר אכזרים שאחר שהם אכזרים על זולתם למה יחוננו אותם ועל החכמה אמר פתאים שהם הנפתים בילדם להתרחק ממנה: שאינם מכירים את עצמם כו' שפלות ערכם לכן אין טובותיו ית' גדולה בעיניהם או לפי שאינם מכירים מעלת הטובה וכ"ש אם אינם מכירים לא זה ולא זה כמו שכתב בתחלת שער הבחינה: ערך הטובה עליהם הבאה עליהם: כמו שאמר יוסר לץ כו' על הכילות בממון אין צריך ראיה שאחר שהם רעים למה יחון אותם גם מה שיחון אותם הוא מחסר לעצמו משא"כ בהחכמה שהוא כמדליק נר מנר ואין הראשון חסר כלום גם אולי יועיל להם החכמה זו לזה הביא ראיה מזה הפסוק שמזיק בזה לעצמו היזק ניכר ועל מי שאין מכיר בטובה הביא מאמרם ז"ל כל העושה טובה למי שאינו מכירה וכו': חרפתם בעוה"ז שבעלי הגאות הם בזויים בעיני המשכילים: בהנאות הרוחניות הוא הנאת המשכילים בחכמה ושעשועם בה ועל המעשים טובים בפועל אמר ומעשיהם:

טוב הלבנון

על ידו לע"ל: עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם ר"ל שמי שעוזב התורה ויראת שדי רק שאעפ"כ מתבייש לעבור על התורה מפני בני אדם ולא בלב שלם סימנו שמשבח את הרשעים מפני שלבו קרוב למעשיהם אבל שומרי תורה בלב שלם לא יוכלו להתאפק מלהתגרות בהם: והכילות הקמצנות: לשום כל דבר במקומו כלו' שיעשה כל דבר לפי המקום הראוי לו שינדב לכל איש מה שראוי לו: כפי מה שראוי לו כלו' כפי מה שראוי לנדב ונותן כברכת השם אשר נתן לו: בהיות לאל ידך וגו' כלו' כפי יכלתך: יפוצו מעינותיך חוצה שלא יהא עינו רעה בלמוד התורה לרבים: מכירים את עצמם פחיתות ערכם: ולא ערך הטובה עליהם אינם מכירים בשיעור הטובה שמטיבים להם: ואמרו ז"ל כל העושה טובה למי שאינה מכירה הוא במדרש משלי על פסוק כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד אמר רבי אלכסנדרי כל מי שחולק כבוד לכסיל כאלו זורק אבן למרקולים. נ"ל פירושו שהזורק אבן למרקולים. שאע"פ שזריקת אבן הוא בזיון גדול שרוגם אותה באבנים. עכ"ז מאחר שע"ז זו דרכה והפלה בכך האיש ההוא ישא עונו. וכמו כן אע"פ שזה שעושה טובה לחברו נראה כאלו טוב עשה בעמו. עכ"ז מאחר שזה המקבל אין דרכו והפלו בכך יחשב לו לעון שאפשר שזה שאינו חפץ בטובה ירע יותר בעבורה כמו המוכיח ללץ שמתלוצץ עליו ומתחזק יותר באולתו ונמצא שחוטא יותר: וההתריצות הזריזות: בתאות הבהמיות

בבטחון על האלהים יתברך. וזה פתח השער:

אמר המחבר מפני שקדם מאמרנו בחיוב קבלת עבודת האלהים ראיתי להביא אחריו מה שהוא צריך יותר מכל הדברים לעובד האלהים ית' והוא הבטחון עליו בכל דבריו בעבור מה שיש בו מן התועליות הגדולות בענין התורה ובענין העולם ותועלותיו בו בתורתו מהם מנוחת נפשו ובטחונו על אלהיו יתברך כמו שהעבד חייב לבטוח על אדוניו מפני שאם איננו בוטח באלהים בוטח בזולתו ומי שבוטח בזולת ה' מסיר האלהים השגחתו מעליו ומניח אותו ביד מי שבטח עליו ויהיה כמו שנאמר בו (ירמיה ב) כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות נשברים וגו' ואמר (תהלים קו) וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב ואמר הכתוב (ירמיה יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו ואמר (תהלים מ) אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב ואמר (ירמיה יז) ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו. ואם יבטח על חכמתו ותחבולותיו וכח גופו והשתדלותו ייגע לריק ויחלש כחו ותקצר תחבולתו מהשיג חפצו כמ"ש הכתוב (איוב ה) לוכד חכמים בערמם ואמר (קהלת ט) שבתי וראה תחת השמש

מרפא לנפש

אמר המחבר מפני כו' והוא הבטחון עליו יתברך בכל דבריו בכל ענייניו: בעבור מה שיש בו ר"ל בבטחון בה' יתברך יש תועליות גדולות הן בענין התורה ר"ל לומר אם רוצה האדם להתנהג ולילך בדרך התורה ולהתנהג בחסידות יהיה נקל לו מחמת בטחונו יתברך וכן מי שרודף אחר העולם ורוצה ליהנות מעוה"ז גם כן יהיה נקל לו להשיגו מחמת בטחונו הטוב כמו שמפרש: כי שתים רעות וגו' פירש רש"י אם המירו יראתם בכיוצא בה יש כאן רעה ועכשיו שאותי עזבו שאני מקור מים חיים ללכת אחרי עבודת כוכבים שהיא כבורות של מים מכונסים ונשברים ונסדקים ומימיהם נבלעים בבדקיהן הרי ב' רעות עכ"ל וסוף הענין תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחוך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' וזה ראיה שה' מסיר השגחתו ממנו ומניח אותו ביד כו': וימירו את כבודם וגו' ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וגו': ולא פנה אל רהבים לפי ענין לשון המחבר בזה הספר משמע שפירושו לפי פשוטו שכל עניני קניני העוה"ז ותאותיו נקראים רהבים שכ"כ בשער הפרישות פ"ג והרבי סחורות המפסידות לטרוד לבוהה בהו דות רהביו. ובשער א"ה פ"ז והדלו מכסוף לעולם ולרהביו וכ"נ שכך פירוש הפסוקים כמו ורהבם עמל ואון וכן לך התרפס ורהב רעך וזולתם והדרשה תדרש: ושם בשר זרועו ופירש רש"י כמו עוזרו ות"י רוחצניה: ואמר קהלת שבתי

טוב הלבנון

הבהמיות כמו האכילה והשתיה והמשגל: **הנאותיהם חולפות וישאר עליו חרפתם** ר"ל בעת רעבון נפשו לאכילה אסורה או לביאה האסורה מחמת תאותו לא יבין עדיין חרפת הדבר ואחר שעשה המעשה שהלכה לה תאותו ישכב בחרפתו על חטאתו אשר חטא בעה"ז ועונשו לעה"ב: **ומבקש האמת לעצמו** שאינו מטעה עצמו בטענות כוזבות: **וחפץ בחכמה למענה** כלו' לשמה ולא להתגדר: **יפק אותנו** ישלים אותנו לדרכי עבודתו וינהגו בצדקתו ויורנו בישועתו:

בכל דבריו בכל ענייניו בעה"ז: **ובענין העולם** עה"ב: **ותועלותיו בו בתורתו** התועלת שיש בבטחון בתורת ה': **מהם** ר"ל מה שהוא בכלל התועליות הגדולות שזכר: **מנוחת נפשו וכו'** פי' מנוחה לנפש האדם מן הדאגות בעבור בטחונו בהא-ל ית': **בוטח בזולתו** פי' זולת הקב"ה רק בבני אדם או במזלות שמלאכה למזלו: **אותי עזבו מקור מים חיים וגו'** ר"ל שעזבו את ה' הנמשל למקור מים חיים. והטובה היא על שני אופנים הא' שהמים נובעים ממקורם ועוד שאין להם הפסק. כן טוב האלהים לעמו שהוא מקורם ואין לטובתו הפסק והטוב שמיחלים מזולתו דומה למי בורות שהמים באים ממקום אחר ועוד שהם בורות נשברים שהטוב הנמשל למים אינו מתקיים בהם מאחר שאלהים הסיר השגחתו מהם: **וימירו את כבודם** האל המשגיח בטובתם ובכבודם: **לוכד חכמים בערמם**

פת לחם

שער הרביעי מנוחת נפשו שבודאי יהיה לבו שקט ושאנן בבטחונו על אלהיו ומבאר דבריו שלא יתכן שיהיה לב האדם שקט אם לא בבטחונו ית' שאם אינו בוטח עליו הוא בוטח בזולתו ית' אם באדם אחר או בעצמו דהיינו בכחו ועוצם ידו ואיך שהוא אחר שהוא בוטח בזולתו יתברך הוא ית' מסיר השגחתו וכו': ברוך הגבר כו' בתחלה מביא ראיה שהוא ברוך ומקובל אצלו ית' ואח"ז מביא ראיה על מה שאמר שהבלתי בוטח בו ית' הוא בודאי בוטח בזולתו מפסוק אשרי הגבר וכו' שמכלל הן אתה שומע לאו שע"י אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים וכו' הא אם לא שם ה' מבטחו בודאי הוא פונה אל רהבים ושטי כזב ואח"ז מביא ראיה שהוא דבר רע ומר וקאי כארור: חכמתו והתחבולותיו וכח גופו והשתדלותו הנה בפסוק אל יתהלל חכם וכו' פרט שלש מעלות חכמה וגבורה ועושר והנה שתים הראשונות שהם חכמה וגבורה הם שתים שהן ארבע והם הארבעה שפורט כאן כי בהחכמה יוכל האדם לפעמים להשיג איזה דבר בהשתמשו בה בפשיטותה כמו דרך משל בכל מיני אומניות שבחכמת האומנות אשר לומד ויודע אותה הוא מוציא כלי למעשהו ולפעמים לא ישיג האדם חפצו עד שיתנכל האדם בתחבולותיו לפעלו וכן בגבורה יש שישיג הדבר בכחו בהלוך לאט ויש שהוא צריך להזדרז בדבר ולהשתדל בו ביותר שאת וביתר עז: ייגע לריק סתם הדבר בכונה סתמית שבודאי יהיה יגע לריק ואח"כ הוא מפרש נגד שתי מעלות הנ"ל ופתח במה דסיים שבגבורה יחלש כחו ובחכמה אף שלטש חכמתו והתנכל בתחבולותיו אעפ"כ תקצר תחבולתו כלומר תהיה קצרה ולא תספיק לו להשיג על ידה חפצו: לוכד חכמים כו' זה ראיה על קיצור ההשגה ע"י החכמה והתחבולה כי הערמה היא התחבולה ואחר כך מביא ראיה על קיצור הגבורה באמרו שבתי וראה וכו' ולא לגבורים המלחמה ואח"כ מביא פסוק כפירים רשו וכו' לפי שמבואר בו יתרון הבטחון על הגבורה שהכפירים שהם גבורי כח רשו ורעבו

ידורשי

כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגו' ואמר (תהלים לד) כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' וגו'. ואם יבטח ברוב עשרו יוסר ממנו וישאר לזולתו כמש"ה (איוב כז) עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח ואיננו ואמר (משלי כג) אל תיגע להעשיר מבינתך חדל ואמר (שם) התעיף עיניך בו ואיננו וגו' ואמר (ירמיה יז) בחצי ימיו יעזבנו וגו' או תמנע ממנו הנאתו בו כאשר אמר החכם (קהלת ו) ולא ישליטנו האלהים וגו' ויהיה אצלו פקדון ששומר אותו מן הפגעים עד שישוב למי שהוא ראוי לו כמ"ש (שם ב) ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים ואמר (איוב כז) יכין וצדיק ילבש וכסף נקי יחלוק. ואפשר שיהיה הממון סיבת רעתו ואבדן נפשו כמ"ה (קהלת ה) יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עשר שמור לבעליו לרעתו. ומהם שהבוטח באלהים יביאנו הבטחתו עליו שלא יעבוד זולתו ושלא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם ולא יעבדם להתרצות אליהם ולא יחניף להם ולא יסכים עמהם בבלתי עבודת האלהים ולא יפחידהו ענינם ולא יירא ממחלוקתם אבל יתפשט מבגדי טובותם וטורח הודאתם וחובת תגמולם ואם יוכיח אותם

מרפא לנפש

וגו' ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עשר: וישאר לזולתו וישאר הממון לזולתו וי"ג וישאר זולתו ר"ל וישאר הוא זולת הממון: אל תיגע להעשיר וגו' וכתב הר"מ אלשיך מדלא כתיב להתעשר לעצמו אבל להעשיר משמע לאחרים היורשים אותו ע"כ: יכין וצדיק ילבש יכין רשע וצדיק ילבש והנקיים יחלקו בכספו: ולא יסכים עמהם בבלתי ע"ה בדברים שהם בלתי עבודת ה' לא יסכים עמהם: ולא יפחידהו ענינם כלומר מחמת ענינם אם הם עשירים או קרובים לשררה לא יפחד מפניהם: ולא יירא ממחלוקתם אף אם יחלקו וירחיקו אותו לא יירא או פירוש אף אם הם יחלקו עליו מחלוקות וקטטות לא יירא מהם מאחר שנכון לבו בטוח בה' ומה יעשה לו אדם: אבל יתפשט מבגדי טובותם וגו' ר"ל הוא רואה ועושה כל הפעולות שלא יצטרך לבריות ושלא יקבל עצמו מטובות אחרים ויהיה מחוייב לטרוח להודותם ולגמול אותם כמו שראוי ומחוייב לגמול לעושה טוב בטובה כנ"ל בשער הג' אבל הוא רוצה שהש"י ייטיב עמו ויודה לו לבדו: ואם יוכיח אותם כו' כיון שאינו נהנה מהם אינו מחניף אותם כמו שארז"ל כתובות דף ק"ה מאי דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דומה

טוב הלבנון

בערמם החכמים הרוצים להתחכם בתחבולותיהם מבלי בטחון בה' הם נכשלים בתחבולותיהם להביא עליהם רעה תחת טובה: כפירים רשו ורעבו גדולי כח ואבירי לב יהיו רשים ורעבים ודורשי ה' וגו' כלומר הבוטחים בה': ברוב עשרו שאסף הכל ויסיר בטחונו מה': ששומר אותו מן הפגעים הוא שומר הממון שלא יפגע בו הפסד: אבל יתפשט מבגדי טובותם וכו' ר"ל דרך מליצה שמפני שהוא מלובש בטובותם כמו בגד יעטה וצריך מפני זה לחנוף לבני אדם ולהסכים עמהם במה שהוא נגד רצון ה' אבל הבוטח בה' יכול להפשיט ולהסיר בגדי הטובה שיקבל מבני אדם ולהשליך מעליו טורח ההודאה במה שמוכרח להודות במעשיהם ומה שהוא חייב להם בעבור גמול הטוב שיגמלו ע

פת לחם

ודורשי ה' שהם הבוטחים בו לא יחסרו כל טוב: אשרי הגבר כו' בתחלה מביא ראיה שהעושר הוא קל ההפסד כמו שאמר עשיר ישכב כו' עיניו פקח כו' כלו' שכמה פעמים קרה שהאדם שכב על משכבו בלילה מתאר בתאר עשיר ובין לילה אבד העושר בענין רע אם גנבים באו או שודדי לילה או היה קנינו למאכולת אש ח"ו ובבוקר השכים פקח עיניו והנה איננו ואח"כ מביא שהחכם מזהיר שלא תיגע בבקשתו ולפי פירוש בעלי הדרש פירשו מלת להעשיר פועל יוצא ויהיה כוונת המחבר לבני החסרונות שהביא בעושר באמרו יוסר ממנו וישאר לזולתו ועל קלות ההפסד ממנו הביא פסוק עשיר ישכב כנ"ל ועל אמרו וישאר לזולתו אמר אל תיגע להעשיר שסכלות גדולה הוא לאדם ורעה חולה שהוא יגע ואחר יאכל יגיעו: התעיף עיניך בו' מיד שתעלים עיניך ממנו ולא תשגיח עליו יאבד ממך וסיפא דקרא כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים שלפעמים כלה ואבד בהחלט ע"י שריפת אש או שטף מים וכיוצא בזה כאמר ה' נתן וה' לקח כאלו מן השמים בא ולשם הלך וכבר כתבתי בשער הבחינה ששתים רעות אלה יש בזה מה שאין בזה ואחר זה מביא פסוק בחצי ימיו וכו' לומר שיש רעה חולי משניהם שבשניהם העושר אבד ממנו והוא נשאר בחיים אולם אחר שהם כל בטחונו בעשרו בודאי לא ינקה מגזל וחמס ויקויים בו ח"ו בחצי ימיו יעזבנו כי רישא דקרא עושה עושר ולא במשפט כו' וילך מעולמו בקוצר שנים נעור וריק מכל חמודותיו: או תמנע כו' שבשניהם יהיו קיימים שהוא ישאר בחיים חייפו וגם העושר יתקיים אצלו רק שתמנע ממנו הנאתו שלא יוכל ליהנות מעשרו כמ"ש ולא ישליטנו וכו' ואז יהיה אצלו כתורת פקדון כו': נתן ענין לאסוף ולכנוס כו' הרי שהחוטא יגע הרבה והצדיק נהנה ממנו ולפי שאין מבואר בזה הפסוק שהוא בעצמו אינו נהנה ממנו כלל לזה מביא פסוק יכין וצדיק ילבש לומר שאיננו רק מכין לצדיק ואיננו נהנה ממנו כלל: סבת רעתו שהם רעה היא רעת הגוף ואולי תתגלגל על ידה גם אבדון נפשו שע"י העושר האדם מתגאה ונכשל וחוטא ופושע נגד ה' כמו שכתוב וכסף וזהב ירבה לך ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך: ומהם שהבוטח כו' שלא יעבוד זולתו הכוונה על עבודה זרה ממש שכל כוונת עובד עבודת אלילים הוא מצד העדר הבטחון בו ית' עפ"י הכרתם הנפסדת שאיננו משגיח בשפלים והנהגת העולם נמסרה לכוכבים לכן תקעו עצמם לעבוד אותם בכדי להמשיך מהם השפע כידוע מדברי הרמב"ם ז"ל במורה: ושלא יקוה כו' ושלא ייחל כו' המליצה הזאת לקוחה מן המקרא אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל כו': להתרצות להיות לרצון ולחן בעיניהם: ולא יחניף החונף הוא המצדיק רשע כמו שנאמר אומר לרשע צדיק אתה כו': ושלא יסכים עמהם בבלתי כו' אף שאינו קשה כראשון שאינו מצדיק הרשעים רק שהוא מוכרח על ידי בטחונו בהם להתחבר בחברתם ולהשתולל עמהם בהוללות העולם ולאבד זמנו בבלתי עבודת האלהים: ולא יפחידהו ענינם עניני רשעתם וז"א נגד החונף שלא יפחד מהם שאם לא יחניף להם להצדיק רעתם ירשיעו ויצערו לו ועל בלתי התחברותו עמהם בהוללות הזמן אמר ולא יירא ממחלוקתם פי' לא יירא להחלק ולהפריד מהם: יתפשט מבגדי כו' הוא לשון מל"ה כלומר יתפשט מרבוי הטובות שהם מסבבים אותו כמו שנאמר כמה [illegible] פטעני: וטורח הודאתם כו' שע"י הטובה של עליו טורח ההודאה והשבח להם וגם כן הוא מחוייב לגמול להם טובה

עובה

לא יזהר בכבודם ואם יכלימם לא יבוש מהם ולא ייפה להם השקר כמ"ש הנביא (ישעיה נ) וה' אלהים יעזר לי על כן לא נכלמתי על כן שמתי פני כחלמיש ואדע כי לא אבוש ואמר (יחזקאל ג) אל תירא מהם ומדבריהם אל תירא ואמר (שם) מדבריהם אל תירא ומפניהם אל תחת ואמר (ירמיה א) אל תירא מפניהם ואמר (שם) אל תחת מפניהם ואמר (יחזקאל ג) כשמיר חזק מצור נתתי מצחך וגו'. ומהם שהבוטח באלהים יביאהו בטחונו לפנות את לבו מעניני העולם וליחד לבבו לעניני העבודה ויהיה דומה במנוחת נפשו ורוחב לבו ומעוט דאגתו לעניני עולמו לבעל האלכימיא"ה והוא היודע להפך הכסף לזהב והנחשת והבדיל לכסף על ידי חכמה ומעשה ועוד כי הבוטח באלהים יש לו עליו יתרון בעשרה דברים:

תחלתם שבעל הכימיא"ה צריך לדברים מיוחדים למלאכה לא יוגמר לו דבר זולתם ולא ימצאם בכל עת ובכל מקום והבוטח באלהים טרפו מובטח לו מכל סיבה מסיבות העולם כמ"ש הכתוב (דברים ח) למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם וגו'. כי הסיבות אינן נבצרות ממנו בכל עת ובכל מקום כאשר ידעת מדבר אליהו עם העורבים ועם האשה האלמנה ועוגת רצפים וצפחת המים ודבר עובדיהו עם הנביאים שאמר (מלכים א יח) ואחביא מנביאי ה' מאה איש חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים ואמר (תהלים לד) כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב ואמר (שם) יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו. והשני כי בעל הכימיא"ה צריך למעשים ולמלאכות לא ישלם לו חפצו זולתם ואפשר שימיתוהו ריחם ועשנם *עם התמדת העבודה ואורך היגיעה בהם לילה ויומם. והבוטח באל בבטחה מהפגעים ולבו בטוח ממצוא הרעות וכל אשר יבואנו מאת האלהים יהיה לו לששון ולשמחה וטרפו בא אליו במנוחה והשקט ושלוה כמ"ש (שם כג) בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני

מרפא לנפש

דיין למלך שאינו צריך לכלום ויעמיד אחר ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות יהרסנה ע"כ: ואם יכלימם כו' עיין מ"ש בסוף השער השלישי מתי יוכל להכלים בני אדם: ומהם כו' ומעוט דאגתו לעניני עולמו כי עיקר בלבול דעת האדם מלמוד התורה והעבודה הוא שדואג תמיד על המחיה ועל הכלכלה היאך יבא לו וע"י מה אבל מי שבוטח בה' ימעט דאגתו בזה ויכב דאגתו בעבודתו ית' והוא במנוחת לבו כמו בעל האלכימיא"ה ועוד כו':

תחלתם צריך לדברים מיוחדים דהיינו עפריות ומטעריו"ס וכלים הצריכים לו למלאכתו ואם אינם בידו לא יוכל לעשות שום דבר: (*עם התמדת עבודה שעוסק בהם תמיד ויגע בהם זמן ארוך יום ולילה ימות ע"י ריחם ועשנם): והשלישי

טוב הלבנון

והוא חובת הנמולם: ולא ייפה להם השקר כנ"ל. ר"ל שלא ידבר בשבילם שקר וייפה מל' הגיון ודבור כמו ויפח חמס (תהלים כז) וי"ג בה"א ור"ל שלא יעשה השקר יפה: כשמיר חזק מצור הברזל החזק המשבר צורים נקרא שמיר ור"ל כמו שהשמיר חזק מצור כן נתתי מצחך: לדברים מיוחדים למלאכה כמו הכלים והסמים השייכים למלאכה זו: טרפו מובטח לו מכל סבה וכו' הקב"ה יכול לפרנס אותו מכל דבר והענין הנמצא בעולם: כי הסבות אינן נבצרות הסבות אינן נמנעות: ועוגת רצפים הנאפים על הגחלים: שימיתוהו ריחם ריח הסמים הממיתים הנלקחים לפעולה זו: עם התמדת העבודה בצירוף מה שצריך להתמיד

פת לחם

טובה באיזה דבר שתמצא ידו: לא יזהר בכבודם לא יהיה נזהר להוכיחם דרך כבוד שאז לא יתפעלו כ"כ מתוכחתו שהוא לא יבוש להכלימם: לא ייפה כו' דרך הנהגתם שהם עושים תכלית שקר לא ייפה אותו להם רק יגנה אותו: וה' אלהים יעזר לי כו' שמתי בטחוני בו וע"כ לא נכלמתי כלומר לא תקעתי עצמי לקבל טובות מבני אדם שהצרך לקבל טובה מחבירו הוא נקרא נכלם כמ"ש אין מכלים דבר בארץ (שופטים יח) וכנאמר חז"ל מאן דאכיל דלאו דיליה כו' ואמר שאינני נכלם מהם ע"כ שמתי פני כחלמיש בעת הצורך למוכיחם: ואמר אל תירא מהם נגד מה שאמר ולא יפחידהו ענינם: כשמיר חזק מצור השמיר חזק מן האבן שהרי הוא בוקע האבן כן נתתי מצחך לעומת מצחם: במנוחת נפשו שקט הרעיונים נקרא מנוחת הנפש ורוחב לב הוא היפך צרות הלב ושני דברים אלו קשורים זה בזה שע"י שקט הרעיונים הלב רחב לקבל החכמה הרבה כמו שנאמר בשלמה וה' נתן כו' ורוחב לבו כו: ומיעוט דאגתו לעניני עולמו שדאגתו בעניני עוה"ז

הוא מיעוט ויהיה דומה בשלש אלה לבעל האלכימיא"ה כן שם האומנות בלשון ערבי שבו חבר המחבר זה הספר שבאותו הלשון רוב המלות מתחילין בא"ל ובלטיין נקראת ג"כ כימיא"ה והשם אומנות זו לפי שרוב הממון מבחוקקים לה להיותה מעשרת בעלים בהפלגה: צריך לו דברים כו' דהיינו איזה סמים ידועים ואיזה כלים מיוחדים לאומנות זו ובלתם לא יגמר הדבר: מכל סיבה כו' כלומר שכל דבר שבמציאות יכול להיות סיבה לטרפו כרצון הבורא: אינן נבצרות ממנו אינן ממועטות ממנו והוא לשון חכמים: ואכלכלם לחם כו' כרי שהיה עובדיהו סיבה לטרף הנביאים: למעשים ולמלאכות כו' למעלה דיבר בבחינת הדברים הנצרכים לזה כנ"ל ועכשיו מדבר בבחינת פעולתו ומלאכתו: שימיתהו ריחם ריח הסמים: והבוטח באל הוא בבטחה מהפגעים בגופו ולבו בטוח על זמן העתיד שלא ימנעהו רעה לפי שיש לך אדם שהוא שוכן בטח בגופו אולם לבו יפחד על זמן העתיד מאיזה רעה שמתרגשת לבא ר"ל: וכל אשר כו' הוא ביאור למה שלפניו כי בודאי לא יתכן לומר כפשוטו שלא תבא רעה לעולם בשום פנים לבעל הבטחון שהרי החוש מכחיש זה רק אמר שהוא בטוח בו ית' שלא יעשה לו דבר זולת מה שהוא לטובתו א"כ כל אשר יבואהו ממנו ית' יקבל בששון ובשמחה כמאמרם ז"ל בכל מדה ומדה וכו' הרי צודק לומר שאין לו פגע ורעה: במנוחה נגד התמדת העבודה

והשלישי כי בעל הכימיא"ה אינו מאמין על סודו זולתו מיראתו על נפשו והבוטח באלהים איננו ירא משום אדם בבטחונו אבל הוא מתפאר בו כמ"ש דוד המלך עליו השלום (שם נו) באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה אדם לי. והרביעי כי בעל הכימיא"ה אינו נמלט מהזמין מהזהב והכסף הרבה לעת צרכו או שלא יזמין מהם כלום אלא כפי שיספיק לזמן מועט. ואם יזמין ממנו הרבה יהיה כל ימיו מפחד על נפשו שלא יאבד ממנו בענייני סיבות האבדה ולא ישקוט לבו ולא תנוח נפשו מפחדו עליו מהמלך והעם. ואם לא יזמין מהם אלא למלאות מחסורו זמן מועט אפשר שיבצר ממנו המעשה בעת הצורך הגדול אליו מפני המנע סיבות מסיבותיו ממנו. והבוטח באלהים בטחונו חזק באלהיו שיטריף אותו כרצונו בעת שירצה ובמקום שירצה כאשר יטריף העובר ברחם אמו והאפרוח בתוך הביצה אשר אין בה מקום מפולש להכנס אליו ממנו דבר מחוצה והעוף באויר והדגים במים והנמלה הקטנה עם חלישותה ויבצר הטרף מהארי עם תקפו בקצת הימים כמ"ש (שם לד) כפירים רשו ורעבו וגו' ואמר (משלי י) לא ירעיב ה' נפש צדיק וגו' ואמר (תהלים לז) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. והחמישי שבעל הכימיא"ה תחת יראה ופחד על מלאכתו מן הגדול ועד הקטן שבעם והבוטח באלהים ייראוהו הגדולים ונכבדי בני אדם אף ההיות והאבנים מבקשים רצונו כמ"ש במזמור יושב בסתר עליון (שם צא) עד אחריתו ואומר (איוב ה) בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע ברעב פדך ממות עד סוף הענין. והששי שבעל הכימיא"ה אינו בטוח מהחליים והמדוים שמערבבין עליו שמחתו ואינם מניחין אותו ליהנות ממה שיש לו ולא להתענג במה שהשיגה ידו והבוטח בה' בטוח מן המדוים והחליים אלא על דרך הכפרה או על דרך התמורה כמה שכתוב (ישעיה מ) ויעפו נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו ואמר (שם) וקוי ה' יחליפו כח וגו' ואמר (תהלים לז) כי זרועות רשעים תשברנה וגו'. והשביעי שבעל הכימיא"ה אפשר שלא

מרפא לנפש

אינו מאמין על סודו זולתו ר"ל אינו מאמין לגלות סוד מלאכתו לזולתו לאחרים מחמת יראתו כלומר אינו מאמין זולתו על סודו: והרביעי כו' אינו נמלט כו'. ר"ל לא ימלט מאחת משתי אלה או שיזמין הרבה לזמן מרובה או לא וכיון כך הוא דואג תמיד הבא סבותה כו': והחמישי תחת יראה ופחד. כמו אל תירא ואל תחת ר"ל שהוא מפחד תמיד מחמת מלאכתו שלא יתגלה למושלים: והששי כו' אלא על דרך הכפרה או שיתכפרו עונותיו במדוים הבאים עליו: או ע"ד התמורה הן יסורין של אהבה כדי להטיבו באחרית:

פת לחם

לעבודה והפסק. נגד היגיעה שהיא מטרדת הרעיונים: אינו מאמין כו' מפני שהוא ירא שיגלה על ידו דהנך הכרא אית ליה ואחר שאינו מגלה סודו אין לו בזה ריע ויועץ רק הוא בדד ובודאי טובים השנים וכו': לא אירא מלגלות בטחוני כי מה יעשה אדם לי על בטחוני: אינו נמלט כו' כלומר אינו נמלט מאחת משתי אלה אם שיזמין וכו' או שלא יזמין וכו': ופחדו עליו מהמלך שלא יקחנו ממנו המלך ושלא יגזלו ממנו המון העם ותהיה הזמנתו לריק ואבד העושר בענין רע: שיבצר ממנו המעשה שלא יוכל לעשות מלאכתו: סיבה מסיבותיו שהאומר הנלך הוא בודאי היבה אחת מסיבות המלאכה: והעוף שעם היות עיקר משכנו באויר ואיננו מרגל בארץ לתור אחר בקשת טרף ואעפ"כ הוא ית' מזמין לו טרפו: כפירים רשו כו' ובהפך לא ירעיב ה' וכו' ואמר נער הייתי וכו' לראיה שלא לבד הצדיק בעצמו בטוח בהזמנת טרפו כי גם יעמוד הכח זכותו לזרעו אחריו: תחת יראה ופחד אמר לשון תחת כלומר שהיראה ופחד מוטלים עליו והוא נתון תחתיהם כמו שנאמר ומורא לא יעלה עליו ושמעתי מנקדים הת"ו בציר"י ואומרים שהוא מלשון אל תירא ואל תחת והכל יפלה פיהם: מן המלך כו' שהרי פחדו שום אם יודע ענייו למלך או שידע לאחד העם שהרי ע"י שהודעה לאחד העם יודע גם לשופטים ולמלך: החלאים והמדוים חלאים הם השנים מזג האדם ומחליאים את גופו והחולה הוא ממוצע בין החיים והמות ומדוה נקרא דבר המכאיב כמו פצע וחבורה באברים החיצונים או הפנימים ר"ל: אלא ע"ד הכפרה לכפרת עון: ע"ד התמורה להחליף עולם עומד בעולם עובר כמו שמצאנו ברבינו הקדוש ור"א בר"ש שקבלו על עצמן יסורים ומלת תמורה סובלת עוד כוונה את שהקב"ה מחליף הרעה הראויה לבא ח"ו על הדור ביסורי הצדיק שע"י יסוריו הדור מתכפר והגזירה מתבטלת כמו ביחזקאל הנביא שנאמר ושכבת על צדך ונשאת עון בית ישראל וכו' גם ברבינו הקדוש אמרו שכל אותו זמן יסוריו לא הפילה עוברה כו' ובזה שכרה מתרבה בעוה"ב: ונמצא שמלת התמורה סובלת שתי הכוונות ותכליתם אחד: וייעפו נערים ובהפך יחליפו כח וזה נגד החלאים המחלישים ונגד המדוים הביא פסוק

זרועות

טוב הלבנון

להתמיד עבודתו: אינו מאמין על סודו מתירא לגלות עסקו לשום איש שלא יקראו עונש המלך על עסקו בזיופים: אינו נמלט וכו' כלו' ממ"נ או שיזמין הרבה או שלא יזמין לא תנוח נפשו: מהמלך והעם שיחקרו אחריו מאין הגיע לו קיבוץ הסך הממון הזה: שיבצר ממנו המעשה שימנע ממנו מלאכתו: והעוף באויר מקום ריק ממזונות וכן הדג במים: תחת יראה מל' אל תירא ואל תחת: מבקשים רצונו כלו' אינם מזיקים אותו: ע"ד הכפרה שיכופרו בהם עונותיו: או ע"ד התמורה להרבות בשבילם שכרו בעוה"ב: כי זרועות רשעים תשברנה הבוטחים על זרועם ומעשה ידם. ה' ישבור זרועם וישבית מעשיהם:

ברעב

יגיע אל מזונו במה שיש אצלו מן הזהב והכסף מפני שלא יהיה האוכל נמצא בעתו בקצת העתים כמה שנאמר (יחזקאל ז) כספם בחוצות ישליכו ואמר (צפניה א) גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם. והבוטח בה׳ לא יבצר ממנו מזונו בכל עת ובכל מקום עד סוף ימיו כמ״ש (איוב ה) ברעב פדך ממות וגו׳ ואמר (תהלים כג) ה׳ רועי לא אחסר וגו׳ ואמר (שם לז) לא יבשו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו. והשמיני שבעל הכימיא״ה איננו מתעכב בשום מקום מיראתו שמא יתגלה סודו והבוטח באלהים בבטחה בארצו ובמנוחת נפש במקומו כמ״ש (שם) בטח בה׳ ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה ואמר (שם) צדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה. והתשיעי שבעל הכימיא״ה לא תלוונו הרמיה (ס״א הכימיא״ה) שלו באחריתו ולא ישיג בה זולת הבטחון מן *הריש והצורך לבני אדם והבוטח בה׳ ילוונו גמול בטחונו בעוה״ז ולעוה״ב כמ״ש (שם לב) והבוטח בה׳ חסד יסובבנו ואמר (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו׳. והעשירי שבעל הכימיא״ה אם יודע ענינו תהיה סיבת מותו מפני שמה שהוא משתדל וטורח בו הפך הנהגת העולם ומנהיג הכל ישליט עליו מי שימיתהו כשאינו יודע להעלים את סודו. והבוטח בה׳ כאשר יודע בטחונו יגדל בעיני הבריות ויכבדוהו ב״א ויתברכו בקרבתו ובראייתו ויהיה גורם לתקנת עירו ולדחות הפגעים מעל אנשי מקומו כמ״ש (משלי י) וצדיק יסוד עולם וכענין לוט בצוער. ומתועלת הבטחון בה׳ בענין התורה כי הבוטח בה׳ אם הוא בעל ממון ימהר להוציא חובות האלהים וחובות בני אדם ממונו בנפש חפצה ורוח נדיבה ואם

מרפא לנפש

יותר כו׳ כמתבאר בתשבין כ״ו ע״ש: (*הריש דלות שלא יצטרך לאחרים). והעשירי אם יודע ענינו ר״ל אם נתגלה ענינו כו׳: ומנהיג כו׳ כשאינו יודע להעלים את סודו הוא ע״ד מה שאמרו חז״ל ג׳ דברים מזכירין עונותיו של אדם ו׳ הרי לפניך אם אינו עומד במקום סכנה יוכל להנצל כי עדיין לא הגיע זמנו להפרע מעונו אבל אם מתרחש לפני המשחית יאסף עם החטאים כן הוא בעושה רמיה כ״ז שיוכל להעלים את סודו עדיין לא הגיע זמנו ואפשר שינצל עוד ויאריך ברמייתו כמו כל עושה פועלה אבל כשאינו יודע להעלים את סודו אז ימצא בעל חוב מקומו לגבות חובו כך שמעתי מפי רפ״י ועיין בס״ס שומר אמונים כדברים האלה. ואני פרשתי שמנהיג הכל כו׳ ר״ל השם יתברך שהוא מנהיג הכל משליט עליו שלא יוכל להעלים את סודו כדי שימיתוהו כי לא קלו וכו׳ הפך במיתתו אבל כל זמן שאין ה׳ הפך במיתתו עדיין יוכל להעלים מן הבריות סודו וכן פי׳ הר״ב ועוד שמעתי שמנהיג הכל יש על שליט המדינה שהוא ישלוט עליו כו׳ והבוחר יבחר: והבוטח בה׳ כאשר יתגלה בטחונו כו׳ ויתברכו בקרבתו ובראייתו כל

טוב הלבנון

ברעב פדך והיינו בכל עת אפי׳ בשנת רעבון: ואמר ה׳ רועי לא אחסר וגו׳ והיינו בכל מקום שכל מקום דומה לפניו כנאות דשא ומי מנוחות בהשגחת ה׳ עליו וכמו שמסיים הפסוק: לא יבושו בעת רעה מביא ראיה שלא יכלמו כל מבקשיו והתולים בו בטחונו בכל עת: יתגלה סודו יתגלה זיופו מן האורבים אחר מעשיו יום יום: מן הריש מן העניות: ילוונו גמול בטחונו וכו׳ יקבל שכר על בטחונו בה׳ לעה״ב כי הבטחון היא מצוה גדולה וכמש״ה והאמין בה׳ ויחשבה לו צדקה: אם יודע ענינו שיהיה נודע לרבים: ומנהיג הכל מלך ושלטון: ולדחות הפגעים וכו׳ מגין עליהם בפני הפורעניות: כענין לוט בצוער שהמלאך לא הפך העיר צוער בשביל לוט הנמלט שמה: להוציא חובות האלהים להוסיף ממון בהדור מצוה כפי יכלתו: וחובות בני אדם כמו צדקות ומעשרות

פת לחם

זרועות רשעים וכו׳ וסיפא דקרא וסומך צדיקים ה׳: ברעב פדך ממות ולפי שאפשר לומר באופן שלא ימות ברעב אמנם עכ״פ יתמקמק ויצטער בו לכן הביא פסוק ה׳ רועי לא אחסר ולפי שאפשר לומר שזה נאמר בזמן השוה לכן הביא פסוק ובימי רעבון ישבעו. שמא יתגלה סודו שהמתעכב משך זמן במקום אחד סתריו נגלין כמו באבינו יצחק ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך וכו׳ ויאמר אך הנה אשתך היא וכו׳: בטח בה׳ כו׳ שכן ארץ כו׳ הרי שהבוטח בה׳ שוכן בארצו: והבוטח בה׳ חסד יסובבנו רישא דקרא רבים מכאובים לרשע ובודאי עיקר הכוונה בעולם הבא שהרי בעוה״ז לא פסיקא מלתא כי יש רשעים שמגיע אליהם כו׳ ועכ״ז גם הסיפא הכוונה לעוה״ב גם לשון יסובבנו מורה ע״ז כלומר שמכל צדדיו הוא מסובב בחסד מצד עוה״ז ומצד העוה״ב ולפי שאפשר לומר שהכוונה בפסוק זה רק להגן עליו מעונש המיועד הם לרשעים לזה הביא פסוק מה רב טובך: מה רב טובך כו׳ וסיפא דקרא פעלת לחוסים בך הם בעלי הבטחון: אם יודע ענינו כו׳ למעלה דיבר בבחינת פחדו תמיד פן יודע וכאן מדבר אם באמת יודע ענינו תהיה אמונתו זאת סיבת מותו: היפך הנהגת העולם לפי שהוא רמיה גדולה שהרי שהפכפכות הכסף והזהב ע״י האומנות הזאת איננו הפוך עצמי כהפוך המטה לנחש והמים לדם בגזירת השם ב״ה ואיננו רק למראית עינים ובאמת לא ימצא בחומר ההוא כח הדבר ההוא שהוא נספח אליו למראית העין: ומנהיג הכל הוא הבורא ב״ה: ישליט עליו כו׳ כשאינו יודע כו׳ פירוש השי״ת יזמין לו איש שר ושופט השליט בנפשו ויזדמן לו אותו השליט בעת שלא יהיה יודע להעלים סודו כלומר שלא ימצא אופן להעלימו: יגדל בעיני הבריות כולם ויכבדוהו בני אדם כחלוקת כבוד בפועל: ויתברכו כו׳ יתהללו בו [illegible] שזוכה להתקרב אליו או אפי׳ רק לראותו כמו שאמר רב פפא האי דמהדרנא טפי דחזיתא לרבי מאחוריו ג״כ יתכן שהכוונה לשון ברכה כמשמעה כמאמר ז״ל טוב לצדיק טוב לשכני גם כראיתו כמו שאמרו מרגלית טובה כו׳ כל הרואה אותו כו׳ והראשון עיקר: לתקנת אנשי עירו לתקן להם דברים טובים מועילים כמו ביעקב אבינו ע״ה ויחן את פני העיר או שהקב״ה יתקן ענינם לטוב בזכותו: ולדחות הפגעים כו׳ זאת הסרת הרע: וצדיק יסוד עולם הרי שהוא עומד על תיקונו הטוב בזכותם וזה נגד התיקון וכענין לוט בצוער שנצולו מההפכה בתפלתו וזה נגד מה שאמר ולדחות הפגעים: מענין התורה מענין קיום מצות התורה: חובות האלהים הם המצות שבין אדם למקום שצריכים בממון כמו תפילין ציצית ועונג שבת וכדומה: וחובות בני אדם להספיק העניים ולהלביש ערומים ודומיהם: בנפש חפצה קודם עת

עת

איננו בעל ממון יראה כי חסרון הממון טובה מטובות המקום עליו מפני שנסתלקו מעליו החובות שהוא חייב בהם לאלהים ולבני אדם בעבורו ומיעוט טרדת לבו בשמירתו והנהגתו כמו שנאמר על אחד מן החסידים שהיה אומר המקום יצילני מפזור הנפש אמרו לו מה הוא פזור הנפש אמר שיהיה לי ממון בראש כל נהר ובראש כל קריה והוא מה שאמרו ז"ל מרבה נכסים מרבה דאגה ואמרו איזהו עשיר השמח בחלקו. ומהם כי הבוטח בה' לא ימנענו רב הממון מבטוח בה' מפני שאיננו סומך על הממון והוא בעיניו כפקדון צוה להשתמש בו על פנים מיוחדים ובענינים מיוחדים *לזמן קצוב ואם יתמיד קיומו אצלו לא יבעט בעבורו ולא יזכור טובתו למי שצווה לתת לו ממנו ולא יבקש עליו גמול הודאה ושבח אבל הוא מודה לבוראו יתברך אשר שמהו סיבה לטובתו. ואם יאבד הממון ממנו לא ידאג ולא יאבל לחסרונו אך הוא מודה לאלהיו בקחתו פקדונו מאתו כאשר הודה בנתינתו לו וישמח בחלקו ואיננו מבקש היזק זולתו ולא יחמוד אדם בממונו כמ"ש החכם (שם יג) צדיק אוכל לשובע נפשו:

אך תועלת הבטחון בעולם מהם מנוחת הלב מן הדאגות העולמיות והשלוה מנדנוד הנפש וצערה לחסרון תאותיה הגופיות והוא בהשקט ובבטחה ובשלוה בעולם הזה כמו שכתוב (ירמיה יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו ואמר (שם) והיה

מרפא לנפש

מי שרואה הצדיק ויתקרב אצלו מתברך כמו בנודע מענין חיוב קבלת פני רבו ברגל ובשבת ועיין בספר חסד לאברהם כמה שאמר וצדיק יסוד עולם ואמרו חז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וכיוצא בזה נמצא בגמרא הרבה: ואם איננו בעל ממון יראה כו' ר"ל יראה ויבין אל לבו כי כו': מפזור הנפש בהתפזר הממון בראש כל נהר וכו' תתפזר מחשבות הנפש לדאוג תמיד על כל המקומות האלה והדאגות מוציאין את האדם מעוה"ז ומעוה"ב: ומהם כי הבוטח בה' כו' מבטוח בה' כי אין בטחונו על הממון שיש לו רק עיקר בטחונו על ה': צוה להשתמש בו ר"ל כמי שהוא מצווה ועושה בפקדון אחרים שישתמש בו כך וכך (*לזמן קצוב ר"ל כי הוא גלגל החוזר בעולם): לא יבעט בעבורו ע"ד וישמן ישורון ויבעט: למי שצוה לתת לו ממנו ר"ל למי שהוא הש"י לתת ממונו דהיינו לעני ולאביון כי רק הוא מודה ומשבח להש"י אשר עשאו אפוטרופוס על העניים כמ"ש אל תגזול דל כי דל הוא שהוא כפול רק שהש"י די לך שהוא הדל ואתה העשיר ומה תעשה אם היה להפך א"כ למה תגזול את שלו שבידך ולכך אמרו בפ"ק דב"ב שהצדקה מהעולם מצלת ממיתה משונה שאין הנותן והמקבל יודעין זה את זה ע"ש: ואיננו מבקש היזק זולתו שיהיה להבירו היזק כי אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו:

אך תועלת הבטחון בעולם ר"ל לעוה"ז כנ"ל: מהם מנוחת הלב כו' ומהם מנוחת נפש מלכת בדרכים הרחוקים. ר"ל לבקש פרנסתו במקומות הרחוקים מאד מעירו שהוא בוודאי מחמת מיעוט בטחונו בה' ית' כמו שאמרו ·לפרוש הזה אבל

פת לחם

פת קיומה הוא חפץ ומבקש איש ואומר מתי תבא לידי כו' וזות נדיבה הוא בשעת קיומה: בשמירתו והנהגתו איך לשמור אותו ואיך להתנהג בו במו"מ והוצאותיו: בראש כל נהר שהסוחרים הגדולים ממונם והסחורות נמצא בראש כל נהר דהיינו בכל נמל ונמל מהנהרות הגדולות אשר שם אניות יהלכון ונמצא ג"כ בכל קריה מהעיירות הגדולות רבות המרכולת וקרא למקומות המסוימות ראש: כי הבוטח בה' לא ימנענו כו' המגילה הזאת סובבת על קוטב אחד והוא קיום במצב אחד תמיד דהיינו מצב הבטחון כמו שמפרש מבא"כ הבוטח בזולתו בראותו כי כביר מצאה ידו ואיננו נצרך אליו הוא יסיר בטחונו ממנו ואח"כ אם אבד קנינו חוזר לבטוח בזולתו ונמצא לבו כהלוך ושוב בבטחונו: צוה להשתמש בו הצדי"ק בקבוי"ן כמו ואדני נוה בה': על פנים מיוחדים באופנים מיוחדים דהיינו עסקו בממונו יהיה בגדרי ההיתר ולא באיסור כמו הלואה ברבית וחמס: ובענינים מיוחדים דהיינו צורך ההכרחי וצדקה וג"ח: לזמן קצוב שלא יתברך מתחלה בלבבו שיתן לו לעולם רק לזמן קצוב: לא יבעט כו' לא יהיה ממי שנאמר עליהם וכסף וזהב ירבה וכו' ורם לבבך וכו': ולא יזכור הטבתו שהטיב למי שבאמת הוא מצוה וכו' דהיינו לכל אשר בשם ישראל יכונה ולא יזכור היינו זכירה בלב שיהיה דעתו מטובותיו שהטיב בכדי שלא ירים לבו בזה: ולא יבקש כו' פירש וכ"ש שלא יבקש מהם שיגמלוהו על טובותיו אפילו הגמול הקל דהיינו לתת לו הודאה ולשבחו ע"ז: אשר שמהו סיבה שיהיה הוא הסיבה לטובת האיש ההוא שקיבל ממנו: לא ידאג כו' הדאגה הוא הימום הלב בצער והאבל היא הוראת הילולים שהוא מתפעל מחסרון הדבר שנעדר ממנו: וישמח בחלקו הוא דבר בפני עצמו שהבוטח הוא שמח בחלקו אם מעט אם הרבה: ואיננו מבקש כו' שמי שאינו מסתפק בחלקו הוא שואף תמיד מה שביד זולתו כמ"ש בבעל בהתינה וזה לשונו וכל אשר ביד זולתו כאלו נגזלה ממנו ולכן מתקנאים בהם ושמחים בנזקם: ולא יחמוד אדם בממונו שהחמדן יחמוד אדם כלומר תמיד אדם אחר שיהיה שלו דהיינו קרובו או גואלו או רעהו בדרך ההמונים שאומרים מי יתן ויהיה פלוני קרובי והוא חומד אותו ולא מצד עצמו רק בשביל ממונו שיש לו: צדיק אוכל כו' כלו' הוא מסתפק בחלקו ואוכל לשובע נפשו ולא לשובע בטנו: תועלת הבטחון בעוה"ז פי' בעוה"ז בעד הנה דיבר מהתועלת בענין התורה שיצליח הבטחון מכל ע"ד"א ודאגה בכדי שיהיה לבו פנוי בתורה ועבודה ועכשיו מדבר בבחינת התועלת בעוה"ז לבד: ברוך הגבר כו' והיה ה' כו' הכפל מורה שימצא תועלת הבטחון

טוב הלבנון

וגמילות חסדים: שהוא חייב בה ואפשר שהיה נענש אם לא יתן ממונו כפי מה דבעי למעבד: מפזור הנפש שתתפזר נפשו ומחשבותיו ישוטטו על הרבה מקומות מפוזרות: בראש כל נהר בספינות שבמים: על פנים מיוחדים ליפא וליתן בהם באמונה: ובענינים מיוחדים להלוות לעני בעת דחקו ולעשות בהם צדקות: לזמן קצוב לפי הזמן אשר הוא צריך שיהיה שליח בפזור הממון אשר הפקידו ה' עליו לעשות ממנו טוב בעמיו: ולא יבקש עליו גמול הודאה אע"פ שזה המקבל ממנו טובה ודאי שצריך לגומלו ולהודות עליה אעפי"כ הוא לא יבקש זה: סבה לטובתו שליח להטיב לאחרים: היזק זולתו שיזיק ממון לשום איש להנאתו: ולא יחמוד אדם בממונו כלו' שלא יחמוד ממון שום אדם: מנדנוד השכל

כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו וגו׳. ומהם מנוחת הנפש מלכת בדרכים הרחוקים אשר היא מכלה הגופות וממהרת השלמת ימי החיים כמ"ש (תהלים קב) ענה בדרך כחי קצר ימי. ונאמר על אחד מן הפרושים כי הלך אל ארץ רחוקה לבקש הטרף בתחלת פרישותו ופגע אדם א׳ מעובדי כוכבים בעיר אשר הלך אליה אמר לו הפרוש כמה אתם בתכלית העורון ומעוט ההבנה בעבודתכם לכוכבים. אמר לו האמגושי ומה אתה עובד אמר ליה הפרוש אני עובד הבורא היכול המכלכל האחד המטריף אשר אין כמוהו אמר לו האמגושי פעלך סותר את דבריך אמר ליה הפרוש והיאך אמר לו אילו היה מה שאמרת אמת היה מטריפך בעירך כמו שהטריפך הנה ולא היית טורח לבוא אל ארץ רחוקה כזאת ונפסקה טענת הפרוש ושב לארצו וקבל הפרישות מן העת ההיא ולא יצא מעירו אח"כ. ומהם מנוחת הנפש והגוף מן המעשים הקשים והמלאכות המיגעות את הגופות ועזוב עבודת המלכים וחקיהם וחמוס אנשיהם. והבוטח בה׳ הוא תובע מסיבות הטרף מה שיש בו יותר מנוחה לגופו ושם טוב לו ופנאי ללבו ומה שהוא מפיק יותר לחובות תורתו עם יותר אמונתו כי הסיבה לא הוסיף לו בהוקו ולא תחסרהו ממנו מאומה אלא בגזרת האלהים ית׳ כמ"ש (שם עה) כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים ואמר (שם כג) בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני. ומהם מיעוט צער

טוב הלבנון

שיהיה לבו ומחשבתו הולכים ושבים בתוחלת בקשת הממון: כעץ שתול על מים שהמילא מים גדלוהו תהום רוממהו. כן האדם שתול על מי השגחתו ית׳: בתחלת פרישותו בטרם שנעשה פרוש: האמגושי הוא שם מי שעובד ע"ז: המטריף המפרנס: הוא טובע מל׳ מטבע שטבעו חכמים. וי"ג תובע, ואינו נכון: ופנאי ללבו שאינו צריך לחשוב מחשבות בעסקי עוה"ז אלא מעט: שהוא מפיק יותר שנשאר לו זמן שלבו פנוי מטרדת עוה"ז מעיין בתורתו ודרכי אמונתו: כי הסיבה לא תוסיף ר"ל אינו צריך לדאוג ממקריים והסבות המתרגשים ובאים כי מאחר שלבו נכון בטוח בה׳ משמועה רעה לא יירא ובשנת בצורת

פת לחם

הבטחון בזה ובבא: והיה כעץ כו׳ וסיפא דקרא ולא יראה כי יבא חום וכו׳ ובשנת בצורת לא ידאג כו׳: מכלה הגופות מחמת שתנועה יתירה ושינוי האוירים מזג הגוף ולחותו הולך וחסר עד כלותו וימיו נבלמים מהר: בתחלת פרישתו שעוד לא הורגל בישיבת אוהלים והורגל עשה אם שלו להשיאו לדרך: בתכלית העורון ומיעוט ההבנה ע"ד הכתוב כי שתים רעות וכו׳ אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם וכו׳ ועל הרעה הראשונה אמר בתכלית העורון שהם עורי לב בבורא האמת ית׳ אשר לא ידעוהו ובשמו לא קראו ועל שהם עובדים הצלמים שהכוונה בהם לכוכבים ומזלות אמר מיעוט ההבנה שאינם מבינים הדבר על בוריו שאף שבאמת הם משפיעים לזה העולם אולם לא בידם עושים כי הם בידו ית׳ כגרזן וכו׳ לכן לא ירעו ולא יטיבו וגם הבין אין אתם: היכול המכלכל הא׳ המטריף פרט ארבעה תארים לכלול בקצרה יתרון הבורא ית׳ בהטבתו לברואיו על הכו"מ להבדיל בין קודש לחול שאחד שהוא ית׳ היכולת בידו משא"כ בפעולת הכוכבים ומזלות שאינה ביכולתם כי אם על פי יכולתו ית׳ ורצונו כנ"ל. הב׳ שהוא ית׳ המכלכל פירוש הסובל ומקיים כל הנמצאים בכחו הבלתי בעל תכלית מלשון שמים ושמי השמים לא יכלכלוך משא"כ הכוכבים ומזלות שהם סבולים בכחו ואינם סובלים. הג׳ שהוא ית׳ אחד והכוכבים ומזלות הם רבים וחלוקים בשפע הנמסר להם והמשפיע דבר זה וזה דבר אחר ומה ראית לעבוד את זה ולא את זולתו. הד׳ שהוא ית׳ המטריף טרף לכל בריה בהשגחתו הנפלאה לתת ביחוד לאיש חוקו כמד"א ומשביע לכל חי רצון משא"כ הכוכבים ומזלות שאף שבהשפעת כחם הוציא הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו אולם לא יטריפו לאיש איש חוקו הראוי לו טרף הוא מזון הקצוב לאיש כמ"ש הטריפני לחם חוקי: אשר אין כמוהו שבארבעה דברים כוללים האלה הוא ית׳ מובדל בהשגחתו מכל זולתו וניכר שאין כמוהו: ונפסקה טענת הפרוש שלא יכול עוד לטעון כנגדו ולהשיב על דבריו וקבל הפרישות לפרוש מטורח עסקי העולם: מנוחת הנפש והגוף כו׳ שע"י שהגוף עיף ויגע בקושי עבודה הנפש מרגשת ואוננה וקלה בדבר: מן המעשים הקשים כו׳ כי יש מעשים שהאדם עושה אותם בלי יגע והליאות ואעפ"כ הם קשים עליו מחמת שצריכין עיון והתבוננות רב שבקל עלולים להפסד כמו מלאכת הציור והרקמה ומלאכת הרפואה ומלאכת פתוחי חותם במלאים הקשים שבכל אלה הנפש נטרדת ומתקשה בהם וזה אמר נגד מנוחת הנפש ועל מנוחת הגוף אמר והמלאכות המיגעות הם רוב המלאכות כמו חוטבי עצים מן היער וחוצבי אבנים מן ההר: ועזוב עבודת כו׳ שעל ידי הבטחון לא יהיה נבהל להון ולא יתקע עצמו להיות מעובדי המלכים שלפי שמעלתם גדולה ועבודתם קשה ומסוכנת וחוקיהם דהיינו נמוסיהן קשי השמירה דוגמת מלכותא דרקיע שאמרו חז"ל שמדקדקים עם סביביו כחוט השערה: הוא תובע כו׳ הוא דורש ומבקש בין כל הסיבות המסבבות הטרף לבני אדם בטבע העולם דהיינו כל מיני האומנות ומיני משא ומתן הוא בוחר לעצמו סיבה שיש בה יותר מנוחה כו׳: ושם טוב לו לפי שיש מלאכות שהאדם עלול בהם לנפול ברשת החטא ודבת עם כמו שאמרו חז"ל החמרים רובם גזלנים כשר שבטבחים כו׳ ונכון לאדם להתרחק מהם: ופנאי ללבו כמאמרם ז"ל לעולם ילמד אדם את בנו מלאכה נקיה וקלה שיהא לבו בלתי טרוד בה והוא מנוחת הנפש שאמר למעלה: ומה שהוא מפיק כו׳ שיוכל יותר להוציא מכח אל הפועל חובות תורתו דרך משל מי שאומנותו עובד אדמה או שהוא דר בכפר אינו יכול להתפלל תדיר בכל יום במנין עשרה והבורסקי אין מלבושיו נקיים לתפלה והרבה כיוצא בזה עד שאמרו חז"ל על יושבי קרנות שהם בעלי זדון בועלי נדות ונכסיהם אינם שלהם ועיין בפירוש רש"י ז"ל: עם יתר אמונתו כו׳ כלומר שכל זה בא לו על ידי יתרון אמונתו שהוא מאמין מאד שהסיבה לא תוסיף וכו׳ אם תהיה מהסיבות המעשירות לפי דעת המון העולם וכן בהיפך לא תגרע וכן אמרו חז"ל (סוף קדושין) שאין עשירות מן האומנות וכו׳: כי לא כו׳ ולא ממדבר הרים כו׳ כוונתו על דרך דרש חז"ל בפסוק זה שאמרו כל הרים שבמקרא הם הרים כמשמעם חוץ מזה שהוא לשון התרוממות שאין האדם מתרומם בעושר ע"י מסחרו בארצות רחוקות למזרח ולמערב או לדרך מדברות וסופו כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים והוא מה שאמר אלא בגזירת הבורא ית׳: בנאות דשא כו׳ על מי מנוחות כו׳ וזה לראיה שהקב"ה הפך שיבחרו יראיו סיבה לטרפם ביותר נחות

נפשו במסחר אם יתעכב אצלו או פרקמטיא או אם לא יוכל לגבות חובו או אם יפגעהו חולי בגופו מפני שהוא יודע כי הבורא יתברך מתקן ענינו יותר ממנו ובוחר לו טוב יותר ממה שהוא בוחר לעצמו כמ"ש (תה סב) אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי. ומהם שמחתו בכל ענין שיעתיקהו אליו ואם יהיה כנגד טבעו מפני בטחונו באלהים שלא יעשה לו אלא הטוב לו בכל ענין כאשר תעשה האם החומלת לבנה ברחיצתו וחתולו וקשירתו והתרתו על כרחו כמ"ש דוד ע"ה (תה קלא) אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי. וכיון שבארתי מתועלות הבטחון באלהים והנאותיו בתורה ובעולם מה שנזדמן לי אבאר עתה מענין הבטחון ז' דברים. אחד מהם מה הוא הבטחון. והשני בסבות הבטחון על הברואים. והשלישי בבאור ההקדמות אשר בעבורם יתחייב הבטחון באלהים וחיוב העסק בסיבות. והרביעי בבאור הדברים אשר בהם יהיה הבטחון וחיוב שבחו וגנותו בהם. והחמישי בהפרש שיש בין עסק הבוטח באלהים בסבות הטרף ובין עסק מי שאינו בוטח באלהים בהם. והששי בביאור אופני חיוב גנות דעת האומרים באריכות התאות בעולם *ומיחלים נפשותם בקבלת עבודת האלהים כשיגיעו לחפצם בו והם בעלי המשכנות. והשביעי במפסידי הבטחון באלהים וכל מה שצריך לדבר בענין הבטחון ולקצר בחלקיו:

פרק א אך מהות הבטחון הוא מנוחת נפש הבוטח ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו שיעשה הטוב והנכון לו בענין אשר יבטח עליו כפי יכלתו ודעתו

מרפא לנפש

בלא זה עולם כמנהגו נוהג: במסחר אם יתעכב אצלו הסחורה שאינו יכול למכרה מהרה: או פרקמטיא שהתחיל במו"מ ואינו יוכל לגמור וכל זה אינו מצער ודואג עליו: בסבות הבטחון על הברואים וכמו שיתבאר בפ"ב ור"ל אם ימצאו אותן מדות שזכר שם אפילו באדם גם כן היה ראוי לבטוח בו כמו שיתבאר שם: וחיוב שבחו וגנותו בהם כי יש מהבטחון שיהיה שבח לאדם אם בוטח בה' דהיינו בעניני גופו ומחיתו ויש מהבטחון שהוא גנאי לבטוח על ה' דהיינו אם יבטח בעשיית המצות כי בזה הבחירה בידי האדם או שיבטח שראוי הוא לגמול טוב בעוה"ז או בעולם הבא מחמת מעשיו כמו שיתבאר כל זה בפירוש חלק הזיין והחי"ת ע"ש: והששי בביאור אופני חיוב גנות דעת כו' איך ראוי לגנות דעת החושבים שיאריכו תאותם בעולם ואחר כך יתחילו לזרוע טובות ה' ולעבוד עבודתו והמה כת בעלי משכונות שתחלה רוצים ליקח מזון מהאל יתברך ואח"כ רוצים לשלמו בעבודתם כמו שיתבאר סוף השער פני טעיתם מבעד פנים ישרים ע"ש: (*וזה בהא תליא מחמת שהם מצפים שיאריכו ימים בעולם לכך יש להם הרבה דאגות שיגיעו להפצם בו אבל שם עיניהם מראות בשני אופנים):

פרק א אך מהות הבטחון מה הוא הבטחון ואומר שהוא מנוחת הנפש כו': ודעתו במה שמספיק טובתו וגם מי שבוטחין

פת לחם

להיות עמה במנוחה והוא ית' יגמור בעדה: ואם יהיה כנגד טבעו ואף שיהיה נגד טבעו: וחתולתו הוא הליפוף שמלפפין אותו בסמרטוטי פשתן והוא מל' הכתוב והחתל לא חותלת (יחזקאל טז): וקשירתו שאחר הליפוף כורכין אותו ברצועה רחבה מראשו ועד רגליו וכשהוא רוצה הוא מתיר הקשר וז"א והתרתו: שויתי ודוממתי שויתי התחזקתי והתאפקתי על צערי כמו שויתי עד בוקר (ישעיה לח). ודוממתי שתקתי ויחלתי אליו ית' וזה מפני שאני יודע בנפשי הוא אצלו ית' כגמול עלי אמו כו': מתועלת הבטחון והנאותיו תועלת מה שהוא מועיל לדחות ממנו הרעות ולפנות לבו לתורה ועבודה והנאותיו שע"י הבטחון הוא ית' מעניק אותו הרבה מידו הרחבה כמ"ש ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב כמבואר כל זה למעלה: מה שנזדמן לי מה שנפל בדעתי ונזדמן לפני: בסיבות הבטחון כו' איזה דברים ימצאו במי שבוטחין בו שיהיה סיבה לבטוח בו: מחיוב העסק בסיבות שהאדם מחויב עם הבטחון להיות עוסק באיזה עסק שיהיה סיבה לטרפו בעזרו ית' ולא יהיה טומן יד ומטיל עצמו על הבטחון: בביאור הדברים כו' באיזה דברים ישתמש במדת הבטחון: שבחו וגנותו בהם באיזה דברים האדם משובח בהשתמשו בה ובאיזה דברים הוא מגונה כמו שיבואר אצלו באורך ומה שכתב וחיוב שבחו כו' כלומר באיזה דברים השכל מחייב שישובח עליו ובאיזה כו': חיוב גנות דעת האומרים באריכות התאוה כו' איך השכל מחייב לגנות דעת הטוענים על ביטולם מעבודת הבורא ית' ואומרים שהם מיחלים לעבוד עבודתו רק אם יהיו צרכי תאותיהם ערוכות בידם לזמן ארוך שלא יצטרכו לדאוג עוד דאגת מחר ומחרתו אז יפנו לבם לעבודה כמו שבא בארוכה לקמן בדבריו וקורא אותם בעלי משכונות שהם כמו המלוה לחבירו ולוקח תחלה משכון על הלואתו: כשיגיעו לחפצו בו בעולם: במפסידי הבטחון באלהים מה הם הדברים המפסידים מן האדם הבטחון באלהים:

טוב הלבנון

בצורת לא ידאג: צער נפשו במסחר בסחורתו שהבוטח בה' עכ"פ צריך שיעסוק באיזה מלאכה או משא ומתן. וכמאמר חז"ל כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה: אם יתעכב אצלו מלאכתו או ריוח שהיה ראוי שיגיע לו: ובוחר לו טוב יותר כו' ומה דעביד רחמנא לטב עביד: שיעתיקהו אליו שיכריחהו לעשותו מצד המקריים. או מצד בני אדם המכריחים: ואם יהיה אע"פ שיהיה: וחתולתו וויקלען בל"א: בסיבות הבטחון ר"ל מה הם הענינים המורים הבטחון בו ית': בסיבות בענינים: באריכות התאות שהם עוסקים תמיד לרדוף אחר הבלי עוה"ז באמרם שלא יוכלו להתחיל בעבודת ה' עד שימלא ה' חפצם תחלה מקנייני עוה"ז: בעלי המשכונות שאינם מאמינים באל לבטוח בו ושהוא נאמן לשלם. כמו הסוחר המקיף שהוא על משכון שיש בידו וכנזכר בפ"ה:

פרק

במה שמפיק טובתו אבל העיקר אשר בעבורו יהיה הבטחון מן הבוטח ואם יפקד לא ימצא הבטחון הוא שיהיה לבו בטוח במי שיבטח בו שיקיים מה שאמר ויעשה מה שערב ויחשוב עליו הטוב במה שלא התנה לו ולא ערב עשוהו שיעשהו נדבה וחסד :
פרק ב אך הסיבות אשר בהן יתכן הבטחון מהבוטח על הברואים הן שבע. אחת מהן הרחמים והחמלה והאהבה כי האדם כשהוא יודע בחבירו שהוא מרחם וחומל עליו יבטח בו ותנוח נפשו עליו בכל מה שיטריחהו מעניניו. והשנית שיהיה יודע בו עם אהבתו שאיננו מתעלם מהם ולא מתעצל בחפצו אבל הוא יודע בו שהוא משתדל ומסכים לעשותו כי אם לא יתברר לו ממנו כל זה לא יהיה בטחונו עליו שלם מפני שהוא יודע התעלמותו ורפיונו בחפצו וכאשר יתקבצו לבוטח ממי שבטח בו שתי מדות אלה גודל רחמנותו עליו ורוב השגחתו על עניניו יבטח בו מבלי ספק. והשלישית שיהיה חזק לא ינוצח באשר הוא חפץ ולא ימנעהו מונע מעשות בקשת הבוטח כי אם יהיה חלש לא ישלם הבטחון עליו אע"פ שנתברר שהוא מרחם ומשגיח מפני המנע דברים ממנו ברוב הענינים וכאשר יתקבצו בו שלש המדות האלה יהיה הבטחון עליו יותר ראוי. והרביעית שיהיה יודע באופני תועלת הבוטח עליו ולא

מרפא לנפש

בו יודע מה שהוא טוב לזה הבוטח: אבל העיקר כו' ואם יפקוד כו' אם יחסר דבר זה אין בוטחין בו: הוא שיהיה כו' ר"ל לבד שמקיים מה שהבטיחו אלא אף גם שיעשה עמו טובות אף שלא הבטיחו ולא היה חייב לו רק בחסדו וטובו דאל"כ יהיה לבו נוקפו תמיד שמא אינו ראוי לטובות ההם ויגיה מלבטוח עליו :
פרק ב על הברואים אם ימצאו השבעה מדות אלה בהם ראוי ג"כ לבטוח עליהם כמו שיתבאר : ולא מתעצל בחפצו

גוב הלבנון

פרק א שמפיק טובתו שממלים טובתו : ר"ל העיקר ר"ל עיקר הענין שצריך שיהיה האדם אל לבו באמונת הש"י עד שמכח זה יקבע הבטחון בלבו : ואם יפקד ואם יחסר העיקר הזה מן האדם : לא ימצא הבטחון כלו' לא יעלה בידו חפצו והשלמת בטחונו מהש"י : שיקיים מה שאמר הוא בדרך משל באדם הבוטח באדם : ויחשוב עליו הטוב במה שלא התנה לו כלו' שיבטח בו בחבירו שיעשה עמו טובות אפי' אותן טובות שלא התנה לו כלו' שלא הבטיחו בהם : ולא ערב עשוהו מלשון ערבות ונדבת לשון טוב :
פרק ב עם אהבתו בצירוף אהבתו : המנע דברים ממנו שימנעו ממנו בטחונו מקולר

פת לחם

פרק א ודעתו במה שמפיק טובתו כפי שהוא יודע איך ובמה להוציא טובתו לפועל : אבל העיקר כו' שאם יפקד פירוש שאם יחסר הדבר הזה לא ימצא הבטחון הוא מה שיהיה לבו כו' : לקיים מה שאמר הוא בדבר שאין צריך לעשות בפועל כמו הבטחת לבן ליעקב אבינו שמה שילדו הצאן עקודים נקודים יהיה שכרו וכל הצאן היו ביד יעקב ואין צריך לבן לעשות דבר רק לקיים דבריו ולא למנוע ממנו ועל מה שצריך עשיה אמר ויעשה מה שערב והוא ג"כ לשון הבטחה כמו (משלי ו') אם ערבת לרעך : ויחשוב עליו הטוב כו' שיחשוב על אודותיו לעשות הטוב לו גם במה שלא התנה וכו' ויעשה זה בתורת נדבה וחסד וגם בכאן אמר במה שלא התנה לו ולא ערב עשהו נגד שני חלוקות הנ"ל :
פרק ב בהן יתכן הבטחון מהבוטח כו' שע"י שימצאו ביזה מן הברואים כלו' באיזה אדם הסיבות הסה יתכן שיתראה ויגלה בטחון מאיזה אדם שיבטח עליו : הרחמים והחמלה מלת רחמים כונתה על מי שהוא בר דעת יודע ומכיר צער חברונו ואין לאל ידו לתקנו אולם לא יתכן על מי שאינו בר דעת רק שהוא מרגיש שלו מרגיש כאבו בבלי דעת כמו כל מין בהמה וחיה ולכן נאמר כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו וכו' אמנם יתכן לומר לשון חמלה גם עליהם כמו (יחזקאל טז) לעשות אחת מאלה לחומלה עליך שמדבר גם בילד רך : בכל מה שיטריחהו כו' הוא בטוח שאף שיבקש ממנו לטרוח הרבה למענו לא ימנע מבקשתו : שאיננו מתעלם ממנו ולא מתעצל כו' יש אדם שאף שהוא רחמן בטבעו הוא מעלים כח רחמנותו ומסיח דעתו ממנו וזה נקרא מתעלם שלשון מתעלם הוא מתפעל שהונת על מי שהוא הפועל והנפעל כמו בזה שהאדם מסית הדבר מדעתו ברצונו ועי"ז הדבר נסכח ממנו והשכחה שולטת עליו בדבר זה והרי ה"ז פועל ונפעל ויש אדם שאף שכח הרחמים גובר עליו ואמנם לסיותו עצל בטבעו גובר עליו כובד עצלותו ונמנע מתיקון ענין זולתו הנצרך לו והנה יש דבר שלא יתכן לומר בו מניעה מחמת עצלות כמו הנתינה בממון ולא יתכן לומר בו רק מתעלם ומה שנצרך להעשות בכח אברי הגוף יתכן בו גם העצלות לכן פרט בזה שתי הלשונות: שהוא משתדל ומסכים כו' משתדל הוא היפך המתעצל ומסכים לעשותו הוא היפך המתעלם : התעלמותו ורפיונו הם הם שתי חלוקות הנ"ל כי העצל הוא המתרפה כמ"ש גם מתרפה במלאכתו (משלי יח) : בוטח ממי שבטח בו כו' שנגלה לבוטח ממי שבטח בו שיש בו שתי מדות האלה : ורוב השגחתו שתי החלוקות הנ"ל דהיינו בלתי מתעלם ולא מתעצל הפכם אחד שהוא השגחה עליו ולא נמנה רק לאחד : לא ינוצח כו' ולא ימנעהו כו' שלפעמים האדם חפץ לעשות דבר רק שאחד קם עליו ומונע אותו מפעולה הסיא וזה כשתי כתיבות אם שכוונת האיש ההוא להכעיס ובדרך נצחון לפי שהוא רואה שזה חפץ בדבר מתעלם דוקא למנוע הדבר כדרך אויב ומתנקם ולזה דייק בלשונו באמר הוא חפץ או שלא לכוונת נצחון רק לאיזה כוונה אחרת הוא אינו רוצה שיהיה הדבר ההוא ומונע אותו מלעשותו על חלוקות אלו אמר לא ינוצח ולא ימנעהו וכו' ואולי היה מלת מונע שם אלא אמר ואז הכוונה על שאר מניעות טבעיות באינם באים מרצון אדם זולתו רק מלות חזק והלש מורים יותר על פי' הראשון : מפני המנע דברים כו' שאחר שהוא חלש בודאי ימצאו ענינים הרבה שימנעו בהם דברים הנצרכים לפעולתו וכיוצא בזה הנ"ל : שיהיה יודע באופני כו' שהוא יודע באיזה אופנים יכול להועילו שלפעמים האדם רחמן וזריז ויכול על הדבר רק שאינו יודע אופני תועלתו כמו הרופא הרחמן והזריז ויש ביכלתו לרפא את החולי רק נעלם ממנו חליו ובאיזה סמים תהיה רפואתו אף שבאמת הסמים ההם ישנם תחת ידו ואמר יודע באופני תועלתו בכוונת דתית הנזק מהכוטח ועל הסעבה בפועל

יעלם ממנו מה שהוא טוב לו בנסתר ובנראה ומה שייטב בו ענינו כי אם לא ידע כל זה לא תנוח נפש הבוטח עליו וכאשר יתקבצו לו בו דעתו בתועלותיו ויכלתו בהם ורוב השגחתו עליהם וחמלתו עליו יחזק בטחונו בו מבלי ספק . והחמישית שיהיה מתיחד בהנהגת הבוטח עליו מתחלת הויתו וגדולתו וינקותו ונערותו ובחרותו וישישותו וזקנתו עד תכלית ענינו וכשיתברר כל זה ממנו לבוטח יתחייב שתנוח נפשו עליו וישען עליו בעבור מה שקדם לו עליו מן הטובות העודפות והתועליות המתמידות ויהיה זה מחייב חזקת בטחונו בו . והששית שיהיה ענין הבוטח מסור בידו ולא יוכל אדם להזיקו ולהועילו ולא להטיב אליו ולא לדחות נזק מעליו זולתו כעבד האסור אשר הוא בבית הבור ברשות אדוניו וכשיהיה הבוטח ברשות מי שבטח עליו על הענין הזה יהיה יותר ראוי לבטוח עליו . והשביעית שיהיה מי שבטח עליו בתכלית הנדיבות והחסד למי שראוי לו ולמי שאינו ראוי לו ותהיה נדיבותו מתמדת וחסדו נמשך לא יכרת ולא יפסק ומי שנקבצו בו כל המדות האלה עם כל מה שהזכרנו קודם לזה נשלמו תנאי הבטחון בו והתחייב היודע זה ממנו לבטוח בו ושתנוח נפשו עליו *בגלויו ובנסתרו בלבו ובאבריו ולהמסר אליו ולרצות בגזרותיו ולדון אותו לטוב בכל *דיניו ומפעליו . וכאשר נחקור על אלה השבעה תנאים לא נמצאם כלל בברואים ונמצאם כולם בבורא יתעלה שהוא

מרפא לנפש

וזה שהבוטחין בו אינו מתעלל מה שהפך זה הבוטח עליו : והחמישית שיהיה מתיחד בהנהגת כו׳ ר״ל שהוא יחיד בהנהגתו ואין עוד אחר שעשה עמו טובה מעולם רק זה שבטח עליו : והששית שיהיה ענין כו׳ כי אם לא יתברר לו שהוא בידו וברשותו לבדו אזי יהיה בטחונו על האחרים ג״כ מאחר שיש בידם להועילו ג״כ כמו שנתבאר בפרק ג׳ בהאריכות כי העבד כשיהיה לו יותר מאדון אחד כו׳ ע״ש : והשביעית שיהיה מי שבטח עליו בתכלית כו׳ דאל״כ יתיאש מטובות הבורא אם יסתפק שהם ראוי לזה וימעט בטחונו בה׳ יתברך ובזה יתרחק מה׳ ומתורתו רק יחשוב שה׳ מטיב לרעים ולטובים כמו שכתוב ורחמיו על כל מעשיו ובזה יתקרב אל ה׳ ויעשה תשובה שיהיה ראוי לטובה עיין בפרק ג׳ בהקדמה הרביעית שם מבואר דבר זה דהיינו שלא ימרוד במרד ובמעל ויבטח על ה׳ שזהו נגד השכל עיין שם : ומי שנתקבצו כו׳ עם כל מה שזכרנו קודם לזה בפרק א׳ ובהקדמה :

פת לחם

שפועל אמר ולא יעלם ממנו מה שהוא טוב לו : בנראה ובנסתר שיש דבר שהוא טוב לפי הנראה והרע מסותר בו כמו דרך משל שמלך אחד עשה אוהבו לשר צבא וע״י זה נפל שדוד בידי אויביו בידוע שזה היה כוונת שאול בדוד לכן אמר שהוא יודע שאותו הדבר הוא טוב לו בנסתר כמו בנראה : ומה שייטב בו ענינו כוונתו שיש דבר שהוא היפך הנ״ל דהיינו שהוא נראה קצת רע לפי הנראה ובאמת הוא טוב לענינו : דעתו בתועלותיו כו׳ פרט בכאן הארבעה דברים הנ״ל מן המאוחר אל הקודם : שיהיה מתיחד בהנהגה כו׳ שרק הוא מיוחד בהנהגת אותו אדם שבוטח עליו ומעולם לא הנהיג אותו זולתו וזה לא ידק כלל בשום נברא רק בבורא ית׳ : מתחלת הוייתו ויצירתו בבטן אמו וגדולתו הוא גדולו בבטן בתשעה ירחי לידה שהולד הולך וגדל שם ונצרך להשגחה כמ״ש בשער הבחינה : וינקותו אחר שנולד בהיותו יונק משדי אמו ואח״ז בימי נערות וימי בחרות עד תכלית ענינו בעולם : בעבור שקדם לו עליו כו׳ שאחר שהטיב לו מזמן הקדום עד הנה בודאי גם עד זקנה ושיבה לא יעזבנו : והטובות העודפות וההועליות המתמידות על הטובות הנראים בשעתו אמר הטובות העודפות

טוב הלבנון

יכולת מי שבטח עליו : שיהיה מתיחד כלו׳ שמי שבוטחים עליו יהיה משגיח עליו ביחוד ובפרטיות בכל פרט ופרט מעודו ועד תכליתו : מסור בידו כלו׳ אינו מסור רק בידו בלבד בין להטיב בין להרע : בעבד האסור הניתן בבית האסורים : בתכלית הנדיבות כלו׳ קצה האחרון ממה שאפשר וזה כתב בדרך העברה כלשון בני אדם . כי הבורא ית׳ אין קץ ותכלית לחסדו ונדיבותו ואין שום מדה מגבלת אותו : ושתנוח נפשו מדאגת כל מחסוריו : בגלויו נגד בני אדם : ובנסתרו בינו לבין עצמו : בלבו שלא יתעצב אל לבו בעבור הטרף הצריך לו כי בודאי הבורא יזמין לו כל צרכו : ובאבריו לעשות פעולות ומלאכות לקבץ לו ממון הרבה למען יהיה לו נדה לזמנים הבאים כי הבורא יזמין לו בכל עת די מחסורו

ועל הטובות שאין טובתם ניכר לשעתם רק שידוע שהם מועילים להבא אמר התועלות וכו׳ : שיהיה ענין הבוטח כו׳ למעלה מזה דיבר בבחינה שהוא בטובתו יתיחד בהנהגתו מתחלתו ועד הנה וכאן מדבר בבחינת היכולת בהטבתו ונזקו מסור רק בידו ואין לזולתו שום יכולת להטיב או להרע לו : ה״נ להזיקו ולהרע לו ולא להטיב כו׳ להזיקו נזק הוא נגד המועיל ורע הוא נגד הטוב כי כמו שמלת מועיל על דבר שאין הנאתו לשעתו רק אחר זמן כן נזק הוא הפכו ג״כ שאין הרע מורגש ומכר בשעתו וטוב ורע הם המורגשים לשעתם : יהיה יותר ראוי כו׳ לפי שלבו אינו פונה כלל לבטחון זולתו ומניח כל בטחונו עליו : הנדיבות והחסד הנדיבות בבחינת התעוררות הרצון בלב להטיב והחסד בבחינת הפעולה ממי שאינו חייב לו ונגד הנדיבות אמר למי שראוי שגם בו שייך נדיבות ונגד החסד אמר ולמי שאינו ראוי : נדיבתו מתמדת כו׳ בנדיבות שהוא חפץ הלב אמר לשון התמדה כי רצון הלב והשתוקקותו לדבר יכול להיות בתמידות כמשמעו בלי הפסק אך שעה אחת מ״מ ג״כ בחסד שהוא המעשה בפועל בודאי בלתי אפשרי להיות נראה להטיב בפועל לזולתו בתמידות לא אמר בו לשון התמדה רק לשון המשך : לא יכרת ולא יפסק ג״כ נגד שתי חלוקות הנ״ל : בגלוי ובנסתריו בלבו ובאבריו בלב שייך גלוי ונסתר הנסתר הוא המחשבה בדבר בפני עצמה והגלוי הוא גלוי מחשבתו לזולתו בהגדתו לו ובאברים שהם כלי המעשה שייך ג״כ גלוי ונסתר המעשה שאדם עושה במקום שאין רואין הוא הנסתר ובמקום רואין הוא הנגלוי ואמר שכל מעשיו יהיו מורים על בטחונו בו : ולהמסר אליו היא ההסכמה כוללת שיסכים בדעתו להמסר בידו שיעשה בו מה שירצה ואח״ז אמר שכל גזירה פרטית שיגזור עליו יקבל ממנו ברצון : ולדון אותו לטוב שידון כל מפעליו עמו לכף זכות ולתלות שכוונתו לטובה לו : דיניו ומפעליו דהיינו אם הוא דן אותו ח״ו ביסורי הגוף ע״ז אמר דינו ועל הנהגתו עמו בקניניו אמר ומפעליו :

רחום

מרחם על בריותיו כמו שכתוב (תהלים קג) רחום וחנון ה' וגו' ואמר (יונה ד) ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה וגו' ושאינו מתעלם כמו שכתוב (תהלים קכא) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל ושהוא חכם ולא ינוצח כמו שכתוב (איוב ט) חכם לבב ואמיץ כח מי הקשה אליו וישלם ואמר (ד"ה א כט) לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד וגו' וכתיב (צפניה ג) ה' אלהיך בקרבך גבור יושיע ושהוא מתיחד בהנהגת האדם מתחלת ענינו והתחלת גדולתו כמ"ש (דברים לב) הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכננך. ואמר (תהלים עא) עליך נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גוזי ואמר (איוב י) הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני ושאר הענין. ושתועלתו והזיקו אינם ברשות אדם כי אם ביד הבורא יתעלה לבדו כמו שנאמר (איכה ג) מי זה אמר ותהי ה' לא צוה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב ואמר (ישעיה מ) יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם ואמר (שם) אכן חציר העם. וכבר התברר הענין הזה במאמר השלישי מן הספר הזה במה שיש בו די ושנדיבתו כוללת וחסדו סובב כמ"ש (תהלים קמה) טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו ואמר (שם קלו) נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו ואמר (שם קמה) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. והשכל גוזר בהקבץ אלה השבעה ענינים בבורא יתעלה מבלתי

מרפא לנפש

(*נדבקים שב"א רואים ושאינם רואים): (*בין לטובה בין להפך ה"ו ידין אותו לטובה כי הוא בוודאי ג"כ טובה): ושהוא חכם לא ינוצח אפשר שהוא ט"ס וצריך לומר שהוא חזק לא ינוצח: ושהוא מתיחד כו' כאן חסר הראיה על הרביעי שיהיה יודע באופני תועלת כו'. ואפשר שמפני שדבר זה הוא מושכל שאין שום נברא יודע בתועלות חבירו בלתי הש"י לבדו א"צ לזה ראיה מהכתוב ולקמן בפ"ג מביא ראיה לזה במ"ש והשני כי הבורא יתברך לא יעלמו וכו' והדין נותן זה כו' ע"ש ואפשר שגם כאן נשמט בהעתקה או בדפוס והר"ן כתב ושהוא חכם ולא ינוצח הם שני דברים הד' והג' ועל זה מביא ראיה על שניהם חכם

טוב הלבנון

אפשר יחסר לו: ושהוא חכם ולא ינוצח זה כלפי הסבה השלישית אע"פ שהם אמר לשון חזק ענין אחד הוא שלגבורה צריך עצה והכמה ובלעדי זה לא יושלם הנצחון כמ"ש אני אמרתי וגו' עצה וגבורה למלחמה (מ"ב י"ח): ה' אלהיך בקרבך בזה השלמת הסיבה הרביעית כלו' שהש"י כאלו הוא בקרב כל אדם וחופש כל חדרי בטן ויודע תשוקותיו: והשכל גוזר בהקבץ ר"ל שקיבוץ אלו השבעה ענינים בבורא ית' נתבאר מן השכל

פת לחם

רחום וחנון ה' ושמא תאמר שזה נאמר בבקשה שהוא מרחם על הטובים כבר ומצטערים ולא קודם לזה ולא יועיל הבטחון קודם בא הפורענות להמלט ממנו לזה מביא ראיה מנינוה שנא' ואני לא אחוס הרי שריחם עליהם וביטל הגזירה ולא התחילה הפורענות כלל: מי הקשה אליו וישלם מי עמד כנגדו בקושי ערפו ויצא שלם: והגבורה והתפארת והנצח הרי הגבורה הוא נצחון: מתחלת ענינו היינו התחלת הויתו כנ"ל: והתחלת גדולתו במלת גדולתו כוון מה שהאדם ניכר ונודע בין אנשים בערך מה כמ"ש ושמואל הולך וגדול וטוב והנער משהוא מתחיל להודיע בין אנשים נקרא התחלת גדולתו: אתה גוזי מוציאי: מי זה אמר ותהי ה' לא צוה מי זה יגזור אומר ויהי אם ה' לא צוה: מפי עליון לא תצא כו' כוונת המחבר כפי שפירשו קצת מפרשים פסוק זה מגזירת עליון לא תצא כלו' לא תשתנה מגזירתו הן רע הן טוב כפי אשר גזר כן יהיה ואלו שני הכתובים נאמרים זה אחר זה בדברי המקונן אני הגבר ולפי שיש טעות בכ"א מהם בפירושו שבפסוק מי זה אמר ותהי כו' נוכל לומר שזה נאמר על הויית יש מאין לזה הביא פסוק שאחריו מפי עליון כו' שזה מבאר אותו שהכוונה הוא על הנהגת העולם ברע וטוב ובפסוק מפי עליון כו' לבדו נוכל לפרש הי"ו כפשוטו לכך מביא הראשון שכל א' מגלה על חבירו ויגיד עליו רעו: ואומר יבש חציר כו' כי אולי יאמר אדם שהתחלה כל דבר צריכה להיות ממנו ית' כי כן יסד המלך שיהיה הוא המתחיל בכל דבר אולם לא יתמיד אם לא יגמור אדם וימשיך הדבר להתמידו לזה מביא פסוק יבש חציר המורה היפך זה שפעולת אדם היא בלתי נמשכת ופעולתו ית' היא המתמדת דרישא דקרא כל הבשר חציר וכו' וכל חסדו וכו' פירש כל אדם כמו שאין בו ממש במציאותו כי כחציר הוא גם כן חסדו שהוא עושה הוא רק כציץ השדה עובר לשעתו וכמו שיבש חציר כלומר שהאדם בעצמו כבא עתו יגוע וימות כן נבל ציץ חסדו יהרס ויפסק לשעתו אולם דבר אלהינו יקום לעולם כמו שהוא ית' נצחי כן גזירותיו ופעולותיו נצחים: אכן חציר העם לפי שבפסוק שלמעלה נאמר כל הבשר ולא נאמר האדם אולי יתעקש המתעקש ויאמר שזה נאמר על שאר מיני החיים זולת האדם וימשיך בו איזה פירוש לדעתו לזה הביא פסוק זה המגלה שלשון חציר נאמר על מין האדם: ושנדיבתו כוללת כל הברואים וחסדו סובב כלו' סובב הולך מזה לזה בנדיבתו ית' אמר בתם כוללת כי הנדיבות הוא הרצון וההסכמה להטיב כמ"ש למעלה והוא מתמיד הגלוי ית' בכל עת ובכל שעה לכל בריותיו אולם החסד הוא המעשה בפועל והוא מתחלק להרבה פרטים כמו המזון והלבוש והמעון ודומיהם רבים ואין כל הבריות נצרכים לפרט אחד בשעה אחת רק כל אחד בשעתו כמ"ש במזון ואתה נותן להם את אכלם בעתו ואמרו הז"ל בעתם לא נאמר אלא בעתו מלמד וכו' ולכן אמר לשון סובב כלו' סובב הולך מזה לזה בזה אחר זה: טוב ה' לכל כו' ואמר נותן לחם כו' לפי שבפסוק ראשון נאמר בלשון הטבה ורחמים שענינם צודקים גם לראוים ומוכנים אליהם ואולי יאמר שזה נאמר דוקא בראוים אליהם קצת לכן הביא פסוק נותן לחם לכל בשר שמסיים בו כי לעולם חסדו לראיה שגם לבלתי ראויים כלל כמ"ש למעלה הוא ית' מטיב שמלת חסד הנהגתו האמתית הוא על הטבת חנם בהחלט ולפי שבפסוק זה בלתי מבואר רק לחם לבד לזה הביא פסוק ראשון טוב ה' וכו' שמלת טוב בהחלט ודאי הוא כולל כל מין הטבה: פותח את ידך כו' הביא פסוק זה להורות שהטבתו יתברך איננה באה בכילות ח"ו כפי ההכרח לקיום רק הוא ית' משפיע מידו הרחבה ומשביע לכל חי כרצונו: והשכל גוזר בהקבץ כו' כלומר באמת לא הייתי צריך להביא ראיה מן הכתובים שגם השכל האנושי גוזר ומחייב שאלה השבעה דברים מקובלים ונמצאים בו יתברך ושאינם נמצאים בזולתו ולא הבאתי אלו הפסוקים רק לזכרון בלבד כלו' שאין כוונתי רק להיותן למזכרת ולא לראיה דהיינו שע"י שירגיל האדם אלו הפסוקים בפיו יזכור על ידם מה הם השבעה דברים כמו נוכח מלות שנאמרו בתלמוד לסימני הלכות ואלו היה כוונתי לראיה הייתי יכול להרבות

הנבראים לכן הבאתי אלו הפסוקים מן הכתוב לזכרון בלבד. וכאשר יתברר זה לאדם ויתחזק הכרתו באמתת חסד הבורא יבטח בו וימסר אליו ויניח הנהגתו עליו ולא יחשדהו בדינו ולא יתקצף על בחירתו לו כמ"ש דוד עליו השלום (שם קי"ו) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא ואמר (שם) צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא:

פרק ג אך ההקדמות אשר בברורן ואמתתן ישלם לאדם הבטחון באלהים הן חמש. אחת מהן שיאמין ויתברר אצלו התקבצות השבעה ענינים באלהים אשר בהתקבצם במי שבוטחין בו יתכן לבטוח עליו. וכבר זכרתים והעירותי עליהן במה שנזדמן לי מן הכתוב והם הראשון שהבורא יתברך מרחם על האדם יותר מכל מרחם וכל *רחמים וחמלה שיהיו מזולתו עליו כולם הם מרחמי האל וחמלתו כמ"ש הכתוב (דברים יג) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך. והשני כי הבורא יתעלה לא יעלמו ממנו אופני תועלת האדם והדין נותן זה מפני שהוא אחד ממעשיו ואין מי שיודע באופני תקנות העשוי והפסדו ובפגעים המשיגים אותו ובאופני מחלתו וארוכתו יותר מעושהו. ואם יהיה זה נמצא בעושים מבני אדם אשר לא יחדשו במעשיהם זולתי צורה מקרית אך השורש והצורה עצמית אין להם בהם שום תחבולה ולא יכולת להדשם ואשר חדש

מרפא לנפש

לבב ואמץ כח וגו'. והשכל גוזר כו': לכן הבאתי אלו פסוקים ר"ל מה שהבאתי אלו פסוקים ולא הבאתי עוד כמה וכמה פסוקים כאלה המורים שהמדות האלו נמצאים בבורא לבדו רק שא"צ להביאם כולם מפני שדבר זה הוא מושכל ואין צריכין בזה ראיה מהכתובים אך מה שהבאתי הפסוקים אלו הוא רק לזכרון דברים:

פרק ג וכל רחמים וחמלה כו' להבין דבר זה עיין לקמן מ"ש בפ"ד: (*החילוק שבין רחמים וחמלה אמר רחמים על מי שיש לו דעת וצועק ומתפלל להש"י על צרתו ואמר חמלה על מי שאין לו דעת על זה כהמון עם או הילד ואעפ"כ הוא חומל עליו): והשני כי הבורא ית' לא יעלמו כו' היינו הידיעה שזכר לעיל בפ"ב וכאן לא הזכירם כסדר דלעיל ואין מוקדם ומאוחר בדברים האלו: ואם יהיה זה נמצא בעושים מב"א כו' ר"ל אם בעל מלאכה מב"א יודע תקנת מלאכתו והפסדו אע"פ שלא יחדשו במעשיהם זולתי צורה מקרית שהנגר אם יש בידו עצים יכול לעשות ממנו כסא ושלחן וכן כל שאר מלאכות אבל אם אין לו עצמות הדבר אין יכול לחדש אותו ועם כל זה יודע כל בעל מלאכה תקנת מלאכתו והפסדו: ואשר חדש שרש

פת לחם

להרבות בפסוקים להזק הראיה וז"א לכן הבאתי אלו כו' כלו' לכן לא הבאתי רק אלו ולא יותר: יבטח בו כו' בתחלה פרט שתי החלוקות יבטח בו בהבטחתו לו בצרכיו וימסר לו שיעשה בו כחפצו אף במה שהוא חיו לרע נראה ואח"ז מבאר אותם כאמרו ויניח הנהגתו עליו על אמרו ויבטח בו ולא יחשדהו בדינו וכו' על אמרו וימסר עליו ופרט בזה שתי חלוקות ולא יחשדהו בדינו אם דן אותו ח"ו באיזה רעה מצרה פרטית לשעתה ולא יתקצף על בחירתו אם בחר לו ענין כולל להנהגתו כל ימיו כמו העוני ח"ו או השר רעה מצרה וכדומה: כוס ישועות כו' צרה ויגון כו' ובשניהם נאמר ובשם ה' אקרא ומאלו הפסוקים למדו רז"ל שחייב אדם לברך על הרעה כשם וכו':

פרק ג אשר בבירורן כשיבינם על בוריים ואח"ז יתאמת בלבו לאמתיות מוחלטות: זכרתים והעירותי כו' הערותי לבב הקורא בראיות מן הכתוב ועתה חוזר ומבאר אותם בהרחבה: רחמים וחמלה פירשתי למעלה חלוקיו: ונתן לך רחמים כו' הקב"ה יתן בלבך כח הרחמים על זולתך ועי"ז ירחם הוא ית' עליך כך פירשו חז"ל הפסוק הזה ולמדו מזה שכל המרחם מרחמין עליו הרי שהוא ית' חולק מרחמיו לכ"א: אופני תועלת האדם באיזה אופנים יוכל להועילו: והדין נותן זה השכל מחייב שהוא כן: באופני תקנות כו' תחלה דיבר בבחינת התחלת יצירתו ברחם באיזה אופנים תוכל הטפה להיות נקלטת ולהיות ולד נוצר ממנה ובאיזה אופנים תפסד הטיפה ותאבד ולא יתהוה ממנה כלום ואח"ז דיבר על משך זמן היות העובר בבטן אמו איזה פגעים יוכלו להשיגו שם ולהזיק. או אח"ז דיבר על זמן גדולו אחרי גיחו מבטן איזה אופנים יוכלו להחלותו ובאיזה יוכל להרפא ממחלתו: צורה מקרית הוא הנקרא בעברי תבנית או תאר כמו שתאמר כלי זה הוא עגול או מרובע או משולש וזולתו מהתארים בעיקרו או באזניו או ברגליו והצורה הזאת איננה עצם מעצמותו חומר הכלי רק היא מקרה ותוכל להשתנות בתאר אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות: השורש והצורה עצמית השורש הוא ההיולי הנקרא בלשון חכמים חומר והצורה העצמית היא המהוה מציאתו הדבר במהותו מן ההיולי ההוא והוה עצם הדבר במה שהוא שהרי ההיולי הוא המשותף לכל והצורה היא המבדלת להיות זה זהב וזה כסף וכן בכל המון המציאות: אין לו שום תחבולה ולא יכולת כו' שם תחבולה הונה על דבר שאין יכלתו הפשוט לעשותו אולם אפשר לו להתגלגל בתחבולה ולגרום פעולת הדבר ההוא כמו דרך משל לידת הבעלי חיים שאין יכלתו ללכוד החי אם לא ע"י התחבולה פריסת הרשת שנכנס בו החי מעצמו ויכולת נקרא השם הטבעי הפועל בטבע והוא היפך שהתחבולה שהוא פעולת השכל כדרך גרם לפעולה והיכולת יכול להיות מבולל מן השכל כמו בעל השם יאמר שיש ביכולתו

טוב הלבנון

השכל, וכמו שמבאר בפ' שאח"ז: ולא יתקצף על בחירתו כמ"ש כוס ישועות וגו' ואמר צרה ויגון וגו' לפי שקצת מתקלסים נגד ה' ברבות הטובה כענין שנא' וישמן ישרון ויבעט. וקצת מחמת העוני והצער כמ"ש (ישעיה ח') והיה כי ירעב והתקצף וגו' ועל אלו הבחינות השתים אמר דוד ע"ה שלא יזוז מעולם מבטחון הש"י אם בשעת הטובה, כוס ישועות אשא וגו'. אם בשעת הצער, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא:

פרק ג וכל רחמים וחמלה שיהיו מזולתו ר"ל אף מה שהאדם ימצא חן ורחמים בעיני אדם אחר הוא מצד שהקב"ה נתן לו רחמים לפניו: וארוכתו רפואתו: מעושהו כלו' הבורא ית': בעושים מבני אדם ר"ל האדם העושה כלי מעשה במלאכתו הוא יודע יותר לתקנו מזולתו: צורה מקרית כלו' שיפעול מלאכתו בעץ ומתכות המוכנים לו: השרש והצורה עצמית דהיינו לחדש עץ או מתכות אשר ביד האדם: ואשר חדש כלו' מזה

לברוא

שרש האדם וצורתו ותכונתו וסדר חבורו הוא החכם היודע בעניני תועלותיו ונזקיו והטוב לו בעולמו ואחריתו בלי ספק כמ"ש (ישעיה מח) אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך ואמר (משלי ג) כי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו'. והשלישי כי הבורא יתברך חזק מכל חזק ודברו נגזר מכל דבר ואין משיב את דינו כמ"ש (תהלים קטו) כל אשר חפץ ה' עשה ואמר (ישעיה נה) כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם וגו'. והרביעי כי הוא משגיח על הנהגת בני אדם כלם לא יניחם ולא יתעלם מהם ולא יסתר ממנו דבר מהם מקטנם ועד גדולם ולא ישכיחהו דבר את דבר כמו שכתוב (שם מ) למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלהי משפטי יעבור ואמר (שם) הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו. והחמישי שאין ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו ולא להזיקה ולא לזולתו כי אם רשות הבורא יתברך כי העבד כשיהיה לו יותר מאדון אחד ויהיה כל אחד מהם יכול להועילו לא יתכן לו לבטוח על אחד מהם

מרפא לנפש

האדם כו' ועתה קח כ"ש וק"ו שהשי"ת שהוא חדש שרשי האדם וצורתו והכל יש מאין פשיטא שהוא החכם היודע בעניני תועלת האדם כו': ודברו נגזר מכל דבר גזירתו יותר חזק מכל דבר: והחמישי שאין ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו את עצמו: ולא להזיקה להזיק עצמו: ולא לזולתו וכן לא יוכל הוא להועיל ולהזיק לאחר כי אם ברשות הבורא יתברך:

טוב הלבנון

נתבאר אשר אדם וכו' הוא החכם היודע וכו': את אשר יאהב ה' יוכיח שמי שיאהב אותו הקב"ה ומשקיף מה שיש בו מצורך התיקון יוכיח אותו כדי להטותו אל הדרך הנכונה: ודברו נגזר מכל דבר כלו' גזירתו קודמת לכל הגזירות וכל הגזירות והשנויים שאנו רואים תחלתם גזירת ה' וממנה ישתלשלו כל הגזירות: כן יהיה דברי אשר יצא מפי תחלת הפסוק כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ כן יהיה וגו' ומקרא שלפניו כי גבהו שמים מארץ כן גבהו כו' ומחשבותי ממחשבותיכם ור"ל כמו הגשם והשלג שפעולתם גלויים שהם יורדים לארץ ומשקים אותו ועוד תועלת השני שמהם מתהוים הנהרות ומהם הבארות ושבים הנהרות ללכת אל הים ומשם עולים בעבים ויורדים לארץ וכן חוזרים חלילה כן כל הסבות והשינויים הנראים בעולם שאין בני אדם יודעים טעם ענינים אלו ונראים להם מקריים והם בלתי סדר והגבלה וזה מחמת קוצר מחשבותם אמנם כן יהיה דברי אשר יצא מפי רצה לומר כל דבר המתחדש בעולם מקוטנו ועד גודלו יש לו סיבה סדורה בחכמה ובתבונה ולסיבה סיבה והם מתגלגלים ואינם חוזרים לבטלה בלתי עשות חפץ ה' כפי חכמתו ומהלכי דינו ולכל מקרה גבול ידוע כמו שאומר בסמוך: ולא ישכיחהו דבר את דבר כלו' שמפני דבר אחד לא ישכח דבר שני, כמו שהענין באדם שטרדת דבר אחד שוכח דבר שני: נסתרה דרכי מה' ידיעתו נסתרת ממין האדם: משפטי השגחתי: בורא קצות הארץ וגו' ר"ל מאחר שברא עולם השפל והצטרכותו ובכללו מין האדם

ודאי

פת לחם

לשרוף ולנתוש ועל השמים לכבות ולקרר וכחות כאלו ישנם גם באדם כמו הכחות המשרתים לנזון האדם המושך והמעכל וכו' שלא יונח עליהם רק שם יכולת ולא פועל ברצון: שרש האדם וצורתו הם הנקראים חומר וצורה כנ"ל: ותכונתו הוא משער איבריו וגידיו ושאר חלקי גופו וכחות נפשו וערכם זה לזה: וסדר חבורו הן חיבורו הכולל דהיינו חיבור נפשו אל גופו הן חיבור חלקיו והרכבתם זה עם זה: תועלותיו ונזקיו הם בחינות הטוב והרע הפרטיות ההוים ואח"ז מדבר בכלל הנהגתו שהוא ית' מנהיג אותו בכללו בדרך שייטב לו בזה ובבא ד"מ בזה טוב להיות בעושר ולזה בעוני וזה אומרו והטוב לו בעולמו ואחריתו ולזה מביא הפסוק אני ה' מלמדך להועיל הוא בתועליות פרטיו כל אחד בשעתו כפי הצורך ואח"ז על ההנהגה הכוללת אמר מדריכך בדרך תלך: כי את אשר יאהב כו' שבפסוק ראשון אינו מוכח שמדבר גם בפעולות הנראות לרע לזה מביא זה הפסוק: חזק ביכלתו יותר מכל חזק: ודברו נגזר כו' שדברו ית' דהיינו הבטחתו בניווי הוא דבר חתוך ואמת בכל ישונה יותר מדבר כל אדם. נגזר נחתך מלשון ארץ גזירה דמתרגמינן ארעא חתוכה: כל אשר חפץ כו' הרי שהוא חזק ביכלתו לעשות כל אשר יחפוץ ואח"ז מביא פסוק כן יהיה דברי וכו' על מה שכתוב ודברו נגזר וכו': לא יניחם ולא יתעלם מהם לא יניחם מלהטיב ולהועיל להם בצרכיהם ולא יתעלם מהם מלהצילם מנזקיהם כמו לא תוכל להתעלם שהוא נאמר אצל השבת נזק האבידה: מקטנם ועד כו' מדבר קטן שלהם וכו': דבר את דבר שאצל בשר ודם יתכן לומר שטרדת דבר אחד משכיחהו מדבר אחר לפי שכח דעתו ומחשבתו הם מוגבלים במדה ולכן יפול בהם שכחות: נסתרה דרכי מה' נגד מ"ש ולא יסתר ממנו דבר ונגד השגחה והשעלם אמר ומאלהי משפטי יעבור ונגד מה שאמר לא ישכיחהו דבר מדבר אמר הלא ידעת וכו' לא ייעף ולא ייגע וכו' שאין כחותיו מוגבלות ולא יתכן לומר שע"י שנלאית דעתו בטרדת דברים אלו נשכחו ממנו דברים אחרים שקצרה דעתו להכיל את כולם: ולא לזולתו שכמו שאין ביכלתו להועיל את עצמו כן אין ביכלתו להועיל לזולתו כ"א ברשות וכו': כי העבד כו' נתן טעם על צורך אמונה זאת וידיעת דבר זה: הערה בורא קצות מה שיחס הבריאה אל הקצות דוקא הוא לומר שכחו ית' הוא בלתי תכליתי לכן גם טבע פעולותיו ית' מחוייבים להיות בלתי בעלי גבול וכמות כמו שהם באמת הנבראים הרוחניים אולם כאשר עלה בחכמתו ית' להמציא מציאות עולם בעל גבול למלאם כחו ית' בפעולתו והעמידם בכמות מבואר והוא דבר מפליא למשכילים וזה שמסיים אין חקר לתבונתו שתבונתו ודעתו ית' אין לחקרם ולמצא תכליתם כי בלתי תכליתי הוא ובזה פירשתי פסוק את אשר התעללתי במצרים שרש"י ז"ל ברח מלפרשו בלשון פועל ומעוללים לפי שנאמר בלשון מתפעל אמנם על פי דברינו אלה שלמלאם בכחו ית' הוא כמו התפעלות לפי שהוא ב"ה ושפיר צודק לומר בו לשון מתפעל ושם נראה הצמצום בעליל בהיות כל מכה מצומצמת ומוגבלת להכיל קלת

בידים

מפני שמקוה התועלת מכל אחד מהם. ואם יהיה אחד מהם יכול על הגדלתו יותר משאריתם יהיה חוזק בטחונו בו כפי יכלתו אע"פ שהוא בוטח בשאריתם ואם לא יוכל להועילו ולהזיקו כי אם אחד מהם בלבד על כרחו יבטח עליו לבדו מפני שאינו מקוה תועלת מזולתו. וכן כשירגיש האדם שלא יועילנו ולא יזיקנו אחד מהנבראים אלא ברשות הבורא ית' ישוב לבו מיראתם ותקותם ויבטח על הבורא לבדו כמ"ש (תהלים קמו) אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה. והששי שידע רב טוב האלהים על האדם ומה שהתחיל אותו בו מרוב החסד והטובה מבלי שיהיה ראוי אצלו לכך ולא לצורך שיהיה אליו אך נדבה וטובה וחסד כאשר בארנו בשער הבחינה מן הספר הזה וכמו שאמר דוד ע"ה (תה' מ) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר. והשביעי שיתברר אצלו כי יש לכל ההויות שבעוה"ז מעצם ומקרה גבול ידוע ולא יוסיף ולא יגרע על מה שגזר הבורא ית' בכמותו ואיכותו וזמנו ומקומו אין מרבה למה שגזר במעוטו ולא ממעט ממה שגזר ברבותו

מרפא לנפש

ואם יהיה אחד מהם יכול ר"ל להועיל להעבד על הגדלתו מחמת גדולתו והזקו יותר מאדון האחר בודאי יהיה חוזק בטחונו בו כו': והששי שידע כו' האדם היא הששית דפ"ב: והשביעית היא השמינית דפ"ב: עצם ומקרה כבר פרשתי אותם בשער היחוד באר היטב שהם כוללים כל הבריות והיצורים שבעולם ואמר שיש להם גבול ידוע שנגזר על כל אחד שזה יהיה כך וזה יהיה כך והכל בהשגחה פרטית: בכמותו רצה לומר כמה שנים יחיה: ואיכותו איך יהיה קטן או ארוך וכדומה: וזמנו ובאיזה זמן יהיה: ומקומו ובאיזה מקום יהיה וכל הדומה לזה שהוא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: אין מרבה אין מי שיוכל להרבות להדבר שנגזר עליו להיות מועט הן בשני חייו או בפרנסתו או בכל עסקיו: ולא ממעט כו' ולא מאחר למה שגזר להקדימו אם נגזר שזה הדבר יהיה כך וקץ תיכף היום או מחר והאדם רוצה לאחרו לזמן מרובה אין מי יוכל לשנות

פת לחם

פירוש כמו מדבר לבד ומגדל להרבה והבן זה כי נכון הוא מאד: יכול על הגדלתו כו' יכול להגדיל תועלתו יותר מאחרים וכו': מיראתם ותקותם שלא ירא מנזקם ולא יקוה תועלתם: אל תבטחו בנדיבים כפל דבר נגד תועלת ונזק אל תבטחו וכו' לקבל תועלת נדיבתם בבן אדם שאין יכול להושיע מנזק כי אם ברשות הבורא ית' וזה מדויק באומרו שאין לו תשועה כלו' שאם הוא מושיע אין הישועה מיוחסת לו כ"א לבורא ית' גם הכוונה שאין לו וכו' כלומר שגם לעצמו אין יכול להושיע ושתי הכוונות אמתיות ומכוונות בו: רב טובו כו' על האדם הבאות על האדם גם החסד והטובה מבלי שיהיה האדם ראוי אצלו ית' לכך לא לכוונת צרכו ית' ונגד מלת החסד שהוא הטבת הגם אמר מבלי שיהיה ראוי לכך ונגד מלת הטובה שכוונתו ית' רק לטובת האדם אמר ולא לצורך וכו': נדבה וטובה וחסד נדבה הוא תחלת התעוררות רוח הרצון הטוב והנה בתחלה הקדים חסד לטובה לפי שהוא קודם לכל המציאות ויסוד בנינה וסבת מציאות הברואים מקבלי הטובה כמו שכתוב עולם חסד יבנה אולם בבחינת הכרת חסדו הוא להיפך שע"י קבלתנו טובותיו אנו מכירים חסדו ולכן הקדים טובה לחסד: רבות עשית כו' פעולות רבות עשית לכוונת היותך ה' אלהי כלו' רק לטובתי ומבאר דבריו באומרו נפלאותיך ומחשבותיך הם רק אלינו כלו' לטובתנו אין ערוך אליך כלו' אין להעריך אותם אליך ולומר שנעשו כפי חסרון צרכך אליהם ח"ו כמו בשר ודם בכמות פעולתו היא כפי ערך חסרון צרכו לדבר למלאות חסרונו ומ"ש רבות עשית אתה וכו' שמלת אתה הוא מיותר אמר שבא ליפות היכא נמלת עשית הכוונה היא שעל ידי מעשיו הרבים הכרנו מציאותו ית' כידוע וז"א רבות עשית וכו' מזה ידענו שאתה ה' אלהים: מעצם ומקרה המקרים הם דברים שאינם עצמיים מעצם הגוף אותם כמו המראה של כל דבר: בכמותו ואיכותו כמות הוא שיעור הדבר בגודלו ואיכות הוא כמו החום והקור שבטבע כל דבר

וכן

טוב הלבנון

ודאי שיודע אותו ומשגיח בו לא ייעף ולא ייגע שישכיחהו דבר את דבר שאין חקר לתבונתו ר"ל להשגחתו בברואים: ואם יהיה אחד מהם יכול על הגדלתו כלו' אפי' באופן שאחד יכול יותר צריך לבטוח בו. מכ"ש באם שלא יוכל להועילו ולהזיקו רק אחד שע"כ יבטח בו לבדו: שאין לו תשועה ר"ל שאין לו לנדיב עצמו תשועה מצד עצמו רק מצד הבורא יתברך לפיכך יותר ראוי לבטוח בבורא: ומה שהתחיל אותו ר"ל מיום הולדו: מעצם ומקרה בין דבר שמתחדש בעצם כמו יצירת כל המורכבים ונפש הצומחת והחיונית והשכלית. ומקרה הם סבות המתהפכות ועניינים המתרגשים ובאים בעולם להרע או להטיב: גבול ידוע כלו' שלא יתהוה המקרה מעצמה אע"פ שלמקרה ההיא סבה מקרה אחרת ולאחרת אחרת עד סוף הסבות כולם באו מגזירת ה' והוא סיבב את כל המקריים אלו כולם ויעמדו על גבול ידוע שלא יוסיפו עוד מקריים וכן לא יגרע מן המקריים שהפך ה' בהם. וכמו ד"מ ספינה שרצו אנשיה לפרוש בים בעת מהר. והעליל השלטון על רב החובל ועכבו איזה זמן, ובתוך כך קמו מלחמות על הים, ואח"ז ברדת הספינה לים נתייראו מן אנשי מלחמה ורצו לברוח בדרך אחר ונשברה הספינה באבנים שהיו באותו הדרך שבים וטבעו אנשיה, והים נשא ארגז טעון מטמונים אל חוף הים. ובתוך כך העליל שלטון עיר הסמוכה לה על פרוש אחד ומלט על נפשו אל חוף הים. ונזדמן ברגע ההיא שהארגז צף סמוך לחוף הים ונטלו והתפרנס בו כל ימיו. והנה זה שהעליל השלטון על רב החובל היתה התחלה לסבת פרנסת זה האיש שאלולי פירשו בים איזה זמן קודם טרם התעוררות המלחמות לא היו נוטים אל מקום הסכנה שנשברה הספינה. והמקרה השנית היא התעוררות המלחמות ממש בעת ההיא והמקרה הג' מה שנזדמן שם ארגז עם מטמון יכול לצוף ע"פ המים. והמקרה הד' מה שדחה אותו הים אל זה הצד מן החוף. והמקרה הה' עלילות השלטון על הפרוש ההוא בעת ההיא ממש והמקרה הו'

נס

ולא מאחר למה שנגזר להקדימו ולא מקדים למה שנגזר לאחרו *ומה שיהיה מן הדברים על הדרך הזה הוא הנגזר אשר קדם בתחלת הידיעה אלא שלכל הגזרות הקודמות בידיעת הבורא סבות ולסבות סבות. ומי שאינו מבין עניני העולם יחשוב כי הסיבה המתחדשת מחייב שנוי הענינים והתהפכותם מענין אל ענין והסיבה חלושה ונקלה מהיות ממנה שנוי או חלוף בעצמה. כאשר נראה הגרגיר האחד מן החטה מצמיח שלש מאות שבלים ובכל שבולת שלשים גרגרים ויהיה הגרגיר האחד סיבה לעשרת אלפים או קרוב להם היעלם כי כח הגרגיר חלוש מעשות כמות זה וכן שאר הגרגרים הנזרעים והנטועים. וכן נאמר בהוית האדם ושאר החיים מטפת הזרע וכמו כן הוית הדג הגדול מביצת הדג עם קטנותה. וטרדת הנפש להקדים מה שאיחר הבורא יתעלה ולאחר מה

מרפא לנפש

שנגזרה וכן להפך ולא מקדים כו': (*ומה וכו' ר"ל כשיתחדשו דברים בעולם כשנראה נהיה איחור מה שראוי עפ"י דרך הטבע שיוקדם וכן להפך קדימת האיחור הוא שנגזר וכו'. חובת הלבבות): ומה שיהיה מן הדברים על הדרך כו' ר"ל אם יראה האדם שיתחדשו ויתהוו דברים חדשים או זרים בעולם למשל שזה נתעשר וזה נעשה עני או כיוצא אל יתמה על החפץ ויאמר שבדרך מקרה הוא מחמת השתדלותו או רפיונו גרמה לזה כי הכל הוא גזירה מלפניו רק שיש הרבה שלוחים למקום והם הסבות והמונעים שבזה ועל ידיהם נגמר כל דבר לקיים גזירות המלך הקב"ה אבל אין בסבות שום כח להרבות או למעט כאשר נראה בגרגרים כשרוצה ה' להרבות זרעו של אחד תצמיח תבואתו בברכה מרובה ומגרגיר אחד ימצא עשרת אלפים גרגרים ומי שעיני שכל לו לא נעלם ממנו דבר זה שאין יכולת בגרגיר לעשות כמו זה אלא בודאי כשגזרת המלך הוא שתצמיח תבואתו כ"כ ימצא כך בגרגרים וכן בכל הדברים שבעולם אינם נגמרים רק על ידי הסבות והם השלוחים של השם יתברך ועיין לקמן בהקדמה החמישית שם יתבאר הצורך אל הסבות ברוב טעם ותבין היטב. וטרדת הנפש להקדים כו' ר"ל ולפי זאת ההנחה נתבונן אם האדם טרוד להקדים כשרוצה להקדים פרנסתו ומחיתו או שאר דברים ורוצה לדחוק השעה ובאמת שעדיין איננו ראוי לזה עד בא עת דברו יתברך וגזירתו אז יבוא מה שנגזר עליו ממילא בלא שום טרדה וחריצות ומי שטרוד בזה בודאי הוא מחמת חלישות הכרתו

טוב הלבנון

מה שנתן בלבו לברוח מפניו. והמקרה הז' מה שברח בזמן הזה ממש ואל מקום הזה. והנה כל אלו הענינים לא באו במקרה רק ה' סבב בחכמתו שיזדמן הכל בעתו ובזמנו. בשנה שטביעת אנשי הספינה והשתערות המלחמות הכל היה בגזירת השם אלא שגלגל בחכמתו להשלים כל חפצו וגזירותיו ביחד והבן זה כי עמוק הוא וזה כוונת המחבר: ומה שיהיה מן הדברים ע"ד הזה ר"ל ע"ד המקריים מה שאנו רואים שמחמת סבה קטנה נשתרגו ונסתעפו שנויים רבים ועצומים כמו דרך המשל שזכרנו שנטבעה ספינה עם הרבה אנשים ונלחמו מלחמות בעבור בריחת איש אחד ותחשוב שהכל היה במקרה. הוא הנגזר אשר קדם בתחלת הידיעה ר"ל שסיבה זו קדמה אליה בתחלת כל הסבות שסבבו עד שצמחה הסיבה ההיא של פרנסת זה האיש ואעפ"כ לא היו כל הענינים שקדמו במקרה שנאמר שלא באו רק מפני הסבה הקטנה ההיא שהשגנוה רק מידיעת ה' יתברך והוא צוה ויהיו: שלכל הגזירות הקודמות בידיעת הבורא סבות ולסבות סבות ר"ל אותן גלגולים שגלגלו סבה זו ידע להם הבורא דברים המחייב סבה זו עד סוף הסבות לפי מה שגזרה חכמתו ולכל סבה יש טעם וגזירה בפני עצמה מה שקצר שכלנו להשיג התקבצות כל הענינים האלו ואין אחד מהם במקרה רק הכל לפי הגזירה ואין ענין אחד סותר את חבירו רק השם לבדו הבין דרכו וכמש"ה ולו נתכנו עלילות וכמו כן בהשתלשלות סבות מאוחרות כמו שנראה שטף המים ששטפו כל בני המדינה שנראה שמחמת השטף קרה מקרה אחד לכל הנמצאים במדינה זו ואין הדבר כן אבל קדמו בידיעת ה' סבות אחרות עד שכל אשר לו משפט מות נאספו ונקבצו אל מקום אחד מחמת סבות רבות וגלגולים שקדמו

פת לחם

וכן היובש והלחות: ומה שיהיה כו' הוא הנגזר כו' כפי שאנו מוצאים הוית הדבר באמת ידענו שבודאי הוא הנגזר בתחלת הידיעה כלו' שמתחלה ידע הבורא ית' שהדבר יהיה כן ומלת הוא הנגזר פירש הוא הנחתך והנקבע בתחלת מחשבתו ית' שיהיה באופן כך: אלא שלכל הגזירות כו' כלו' אם תאמר אחר שכך נגזר ממנו ית' למה לא היה כן בתחלת הויתו כמו דרך משל השקד הזה למה היה מתחלה פרח ואח"כ גין ואח"כ שקדים ולמה לא נתהוו השקדים מתחלה בשלימות הויתן אשר הם נמצאים כעת לזה אמר שכך גזרה חכמתו ית' שיתהוה כל דבר ע"י סיבות קודמות בהילוך הטבע: שאינו מבין עניני העולם והסיבה חלושה מי שאינו מתבונן בטבע המציאות הוא חושב בלי התבוננות שהסיבה וכו' ובאמת הסיבה היא חלושה ונקלה וכו': שינוי הענינים והתהפכותם כו' שינוי בבחינת ההויה החולפת שנשתנה מכמות שהיה והתהפכותם בבחינת ההויה הבאה שנהפך אליה כמו והעם הנס נהפך אל הרודף: הערה כמשל אדם שנעתק ממקום למקום יכול להיות בשתי חלוקות אם בבחינת מה שהוא שלא יכול להיות שם וברח משם כמו ויברח יעקב או שנתשוקק למקום שבא וכן יתכן בהעתקה איזה מציאות מהויה להויה אם נתלה אותם בסיבת דבר נאמר ג"כ עפ"י שתי חלוקות הנ"ל או שנאמר שהסיבה חייבה לשנות אותם מכמות שהיו והוא כבורח ממה שממנו או שנאמר שהסיבה השתוקקה להביאו למציאות ההוה וז"א לשנות אותו על בחינה א' ולהפכו על בחינה ב' ואפשר שכוון בשינוי על דבר שנשתנה לא אל הפכו והתהפכותם על דבר שנשתנה אל הפכו כמו באיכות מטבע חם לטבע קר: חלושה ונקלה מהיות ממנה שינוי או חילוף אמר שינוי בבחינה מה שמניח שהוא כמתגבר על רעהו ומפילו ושוברו על זה אמר שהיא חלושה ועל הביאה הדבר לגילוי שהוא מטבע הנסתר אמר שהיא נקלה כלו' בזויה ועי"ז אמר מהיות ממנה שינוי בבחינה אחת או חלוף בבחינה ב': היעלם כי כח וכו' נעלם הוא מדעת אנושית שכח מגרגיר החטה וכו': וטרדת הנפש להקדים כו' חלישות ההכרה כו' מה שהאדם מטריד נפשו להקדים וכו' ולאחרו וכו' הסיבה לכל זה הוא חלישת הכרת האדם באמתות ידיעתו כו' ואמר מבלי סבב על קיום מצות וכו' כלומר שאם כוונתו בקדימה ואיחור ומיעוט וריבוי הוא לסבב עי"ז קיום מצות עבודתו ית' הוא טוב מאד והתחכמות אמתי שזה הוגה באמת ביד האדם ובחירתו שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אולם אם הוא משתדל בכל הנ"ל

שהקדים ולהרבות מה שהמעיט ולהמעיט מה שהרבה מקניני העולם מבלי סבב אל קיום מצות עבודתו וקבול תורתו חלישות ההכרה באמתת ידיעתו וסכלות מהבין טובות הנהגתו. וכבר רמז החכם אל הענין הזה במאמרו (קהלת ג) לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים ואח"כ זכר מהם כ"ח ענינים והוא מה שאמר עת ללדת ועת למות וגו׳ עד אמרו עת מלחמה ועת שלום ואמר (שם ט) כי עת ופגע יקרה את כלם ואמר (שם ה) כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. והליכות דיני הבורא יתעלה יותר נעלמות ועמוקות

מרפא לנפש

באמתת ידיעתו יתברך ואינו מבין טובות הנהגת הש״י ושכבר היה בידיעת השם יתברך שיהיה כך או לא יהיה: מבלי סבב אל קיום מצות כו׳ רלה לומר בוודאי אם רולה להקדים דבר לעשותו תיכף ואם יניח לא יעשנה והוא דבר שיסובב על ידו קיום מלוה ועבודת ה׳ אזי ראוי להקדים ולעשותו תיכף כי בקיום המלות הבחירה ביד האדם ואין גוזרין עליו כמו שיתבאר אבל בשאר דברים מצרכי גופו ועתיתו אין ראוי להקדים ולאחר כו׳ כמ״ש בפי׳ חלק ד׳: ואמר כי גבוה וגו׳ הוא ראיה שיש לכל הסבות סבה עד שמגיע לסבת כל הסבות וכו׳ ה׳ יתברך: והליכות דיני הבורא כו׳ ר״ל אין אתנו יודע עד מה כילד מתנהג הש״י עם בריותיו בסבותיו והם נעלמות מאתנו אפי׳ חלק אחד מה שנתהווה ונעשה דבר אחד לאדם איך נשתלשלו ומכ״ש לידע איך מתנהג בכללות העולם או לאומה א׳ כי אין אנו מבינים דרכיו ומחשבותיו כי אם היינו יודעים דרכיו ומחשבותיו יתברך היינו ג״כ כאלהים וכוראים ויולרים. כ״כ ר״ת בספר היפר:

פת לחם

מגלתי כוונה להבב ע״ז עבודתו ית׳ רק לצרכי עלמו הוא סכלות באמתת ידיעתו שהאדם אינו מכיר אמתת ידיעתו כלומר שהוא ית׳ יודע אותנו ואת הסרוננו ידיעה אמתית כלומר ידיעה שלימה וברורה: וסכלות מהבין כו׳ שהאדם סכל ואיננו יודע שכל הנהגותיו ית׳ עם ברואיו הוא לטוב להם כי ע״י שני הכרות האלה יהיה הבטחון: לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים דבר החכם בהתינת קדימה ואיחור בזמן ומליצת הפסוק מסורסת בכוונתו שלכל מבוקשי האדם ותשוקותיו בכל המציאות אשר תחת השמים יש זמן ועת נגזר ממנו ית׳ ואומרו לכל חפן הכוונה לכל חפצי האדם כנ״ל ודייק באומרו תחת השמים להורות על דברי המחבר שאמר מבלי סבב על קיום וכו׳ כנ״ל רק למלאות תשוקת צרכיו הגשמיים הא אם כוונתו לעשות רלון קונו שזה נקרא על השמים כמו שפירש רש״י ז״ל ושאר מפרשים בפסוק מה יתרון לאדם ועיין שם לזה באמת לא הונח זמן נגזר והוא ביד האדם ואמרו בתחלה לכל זמן ועת בשני כינויים הוא מורה על שני חלוקות שהבין המחבר באמרו וטרדת האדם להקדים מה וכו׳ ולאחר מה וכו׳ על פי הידוע מבעלי הלשון שמלת זמן ועת הונחו על שני זמנים אשר עודם לפני האדם והם ההוה והעתיד כי מה שעבר אין ואין לדבר ממנו והנה מלת זמן הוא מלשון הכנה וזמון והוא מונח על העתיד אשר עודנו מזומן לבא ומלת עת הונח על ההוה וממנו נגזרה מלת עתה וזה מאמר החכם לכל זמן שכל מה שבעתיד הוא מזומן ונגזר ממנו ית׳ להיות דוקא בזמן העתיד ולא עתה ולמה יתחכם האדם וישתדל להקדימו ועל שאין לאחר מה שהקדים אמר ועת וכו׳ שאחר שהוגה ממנו ית׳ להיות עתה בזמן הקדום איך יאחרהו וזה מאמר אליעזר עבד אברהם פ״ה אל תאחרו אותי וה׳ הצליח דרכי וכפרש ע״פ מאמרם ז״ל שקפלה לו הארץ וזה מורה שרלונו ית׳ למהר הדבר ואיך תאחרוה אתם והנה למעלה הפליט שאין להרבות גזירותיו ולהמעיטם וכן אין להקדים אותם או לאחרם וסוף דבריו אלא שלכל הגזירות סבות ולסבות סבות ואח״כ חזר על דבריו ואמר וטרדת הנפש להקדים או לאחר כו׳ היא סכלות והבאה ראיות מהכתובים ועתה חתם דבריו בכבאת ראיה מהכתוב על סוף דבריו הנ״ל שלכל הגזירות סבות ולסבות סבות באמרו כי גבוה מעל גבוה שומר וכו׳ שפירשו בו המפרשים על השתלשלות הסבות בדרך עילה ועלול ולתשוקת הקורא לא אחשוך ידי מלבאר כל הפסוק הזה עפ״י דרכם זו וז״ל הפסוק (קהלת ה׳) אם עושק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבוה כו׳ והנה בתחלתו נאות לפירש״י ז״ל אם תראה במדינה רעת יושבי בה שהם עושקים רשים וגוזלים משפט וצדק אל תתמה על החפץ על חפצו של מקום ולזה אמר החפץ בה״א הידיעה להורות על החפץ הידוע שמשוטט בעולם ומנהיגו שהוא חפצו של מקום ב״ה אשר עליו נאמר כל אשר חפץ ה׳ עשה בשמים ובארץ שהפשט המליצה באמרו בשמים ובארץ בבי״ת מורה בודאי על הנהגתו ית׳ בבואי עולמו בחפצו ואתה בראותך מדינה אשר און ועמל בקרבה כנ״ל תת״ה על הנהגתו ית׳ איך הוא סובל אותם לז״א אל תתמה וכו׳ כי גבוה מעל גבוה וכו׳ כי בודאי כבר נגזר עליהם כגמול ידיהם רק שהוא ית׳ יביא רעתם ע״י השתלשלות סיבות רבות ולכן נתאחרה רעתם ובכלות הסבות יכלו גם הם וז״א כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם להורות שכך גזרה תכמתו ית׳ להיות גזירתו ית׳ יוצאת לפועל ע״י סבות רבות והנה הסבה יתכן לקרותה גבוה להיותה גבוה ונעלית על מסובבה ואתה בן אדם בראותך איזו פעולה במציאות התבונן בסבתה אשר סבבה אותה והיא הסבה האחרונה הנקראת אצל החוקרים סבה קרובה להיותה קרובה אל הפעולה יותר מכל הסבות אשר קדמוה ואתה תדע שהסבה הזאת איננה יחידה והיא ממולעת בין הפועל ית׳ והפעולה רק תדע שהסבה הזאת קבלה הפעולה מסבה אחרת שקדמה אותה וז״א כי גבוה מעל גבוה שומר פירוש גבוה זה פירוש סבה זו הוא ממתין ומלפה לקבל הפעולה מסבה אחרת שעליו ותדע עוד שכמו שנמלא שתי הגבוהים כלומר הסבות האלה כן נמלאו עוד סבות הרבה עליהם שקדמו את שניהם וז״א וגבוהים עליהם והבן: והליכות דיני הבורא ית׳ כו׳ הילוך הדין שמתהלך בהנהגת העולם: נעלמות ועמוקות כו׳ מהן נעלמות בהחלט ויש שאין נעלמות בהחלט אולם הם עמוקות מאד ואיש תבונות דלם ובהיותם יקראו עליונות כלו׳ עליונות באיכותם על איכותנו והכוונה בג׳ חלוקות החכמה הידועים בין החוקרים והובאו בהקדמת המחבר ונקראים אצלם אלהית וטבעית ולמודית ועל האלהית אמר נעלמות כי מי יבא אחרי המלך ועל הטבעית אמר עמוקות ועל הלמודים אשר עיקרה חכמת המולות אמר ועליונות שלהיותן בשמי גובה אין בחוקנו להשיגם

טוב הלבנון

שקדמו לסבה זו בידיעת ה׳: מבלי סבב אל קיום מצות וכו׳ ר״ל שהמחשבה התלויה בענין קיום מלות ה׳ ודאי שיש ביד האדם להקדים ולאחר מפני שבענינים אלו הבחירה נתונה ביד האדם: שמונה ועשרים ענינים והם נגד כ״ח מחנות הלבנה המשלמת סבובה בבדי כ״ח יום וכל השינויים המתהוים בעולם השפל רובם תלויים לפי מלב הלבנה במזלות מיום אל יום מחמת שהיא היותר קרובה אל הארץ עיקר השנויים נתייחסו אליה כנודע לאלטגנינים: כי גבוה מעל גבוה שומר ר״ל אע״פ שהשנויים נמשכים לפי עניני עולם הגלגלים והמלאכים אעפ״כ הקב״ה שהוא גבוה מעל כולם שומר אותם ומנהיג את כלם לפי חפצו וגזירתו: וגבוהים עליהם ר״ל שלסבות ושנויים שאנו רואים אין אלו עיקר הסבות והשנויים רק יש עוד סבות ולסבות סבות גבוהים עליהם: והליכות דיני הבורא כלו׳ מנהיג מעשיו לפי גזירתו:

מהגיע

ועליונות מהגיע אל ידיעת חלקיהם כ"ש כללם וכבר אמר הכתוב (ישעיה נה) כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם:

והקדמה השנית שידע ויתברר אצלו כי הבורא יתברך משקיף עליו ואין נעלם ממנו נגלהו ונסתרו וצפונו ונראהו ואם בטחונו באלהיו בלב שלם אם לא. כאשר אמר הכתוב (תהלים צד) ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל ואמר (משלי כד) הלא תוכן לבות הוא יבין ואמר (מ"א ח) כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם. וכשיתברר זה לבוטח אין ראוי לו לטעון שהוא בוטח באלהים יתעלה בדבורו מבלי שיבטח עליו בלבו ובמצפונו ויהיה במעלת מי שנאמר עליהם (ישעיה כט) בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני:

והקדמה השלישית שייחד אלהיו בבטחונו בו במה שהוא חייב לבטוח בו ואל ישתף זולתו עמו ויבטח עליו או על אחד מהברואים ויפסד בטחונו באלהיו בהשתתף זולתו עמו וכבר ידעת מה שנאמר באסא עם חסידותו עת שסמך על הרופאים דכתיב (ד"ה ב טז) וגם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים ונענש על זה ואמר הכתוב (ירמיה יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו ומן הידוע כי מי שימנה מבני אדם שני ממונים או יותר לעשות דבר מצויו מופסד. כל שכן מי שבטח על האלהים וזולתו שיסתר בטחונו ויהיה זה הסיבה החזקה להמנע ממנו מה שבטח עליו בו כמ"ש (שם) ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו:

מרפא לנפש

והקדמה השנית שידע כו' וכשיתברר זה לבוטח שהש"י יודע האמת אם פיו ולבו שוים בבטחונו איך יטעון ויאמר שהוא בוטח בה' והאמת שבלבו בל עמו בבטחונו ואז גם ה' מסיר השגחתו ממנו כנ"ל בתחלת השער ואז הוא חילול השם ח"ו וככל החזון הזה ראוי לנו לשום עינינו ולבנו על הדברים שאנו מפינו בכל יום בתפלתנו שאנחנו טוענין ואומרים כמה פעמים שאנחנו בוטחים בו יתברך ומחכים אליו באמרנו נפשנו חכתה לה' כי בשם קדשו בטחנו יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך כי בשם קדשך הגדול והנורא בטחנו נגילה כו' ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו כו' כי בך בטחנו. וזולתם עוד הרבה פעמים. וראוי לכל אדם שישים עינו ולבו כל הימים אל דברי השער הזה אז לא נבוש ולא נכלם לא בעוה"ז ולא בעוה"ב:

והקדמה השלישית שייחד כו' שיבטח על ה' לבדו ואל ישתף שום דבר עמו יתברך לבטוח עליו לומר שיש דבר בעולם שיוכל להועיל או להזיק לפעמים וישכח את ה': מה שנאמר באסא שהיה חסיד באמר מעשיו ובשביל שתלה בטחונו ברופאים לבד ולא דרש את ה' לבקש מאתו יתברך שישלח לו רפואה הן ע"י הרופא הן על ידי דברים אחרים בזה הוא מדת כל אדם הישר כמו שיתבאר והוא בטח ברופאים לבדם לכך נענש: ומן הידוע כי מי שימנה שהפקיד שני פקידים או יותר לעשות לו שום דבר: מצויו מופסד אין דבריו נעשין כהוגן כקדרה דבי שותפי שזה סומך על זה וכו'. אף ע"פ שהשנים השנים מכרתיו עושי רצונו קל כ"ש מי שבטח כו': שיסתר בטחונו מאחר שהוא בוטח על דבר אחר שמועילו גם כן סוף שבוודאי לא יועיל לו הדבר

טוב הלבנון

מהגיע אל ידיעת חלקיהם ר"ל להבין אפילו סבת ענין מעשה אחד מהנראה בעינינו מן המקריים: כ"ש כללם שהבין בדרך כלל ענין ההתחדשות והשנויים המשתלשלים ומתרגשים ובאים לכל בני עולם יחד: מצויו מופסד הענין שנתמנו עליו נתקלקל כקדרה דבי שותפי: על האלהים וזולתו שישתף עם אלהים

פת לחם

להשיג בשלמותם: כי גבהו שמים מארץ כו' ויתכן להמליץ גם בזה לג' חלוקות החכמה הנ"ל שכמו שאתה רואה בחוש גובה שמים ולכן תאמין שהקירתך בהם היא גבוהה ונעלית ממך כן גבהו דרכי שהוא הילוך שהמלך הטבעי בנמצאים דרככם ועל האלהית אמר ומחשבותי ממחשבותיכם שאין שם רק מחשבה מבוערה באומדן הדעת לכן אמר בה מחשבותי והבן: שידע ויתברר אצלו כו' למעלה דבר בבחינת השגחתו ית' על האדם להטיב לו ולמלאות חסרון צרכיו וכאן מדבר בבחינה שהוא ית' משגיח עליו לבחנו אם לבבו שלם עמו ולזה שינה בשם וקרא למעלה השגחה וכאן קרא השקפה לפי שאין אדם אשר לא יחטא והוא ית' מביט עליו בסתר רעה וכבר אמרו כל השקפה כו': נגלהו ונסתרו כו' במעשים שהוא עושה בפועל אמר נגלהו ונסתרו הן מה שהוא עושה בגלוי או בסתר בחדרי משכיתו ועל שלמות לבבו עמו אמר מצפונו ונראהו מה שהוא צפון מבני אדם מאמונת לבבו הוא ית' משקיף ויודע כמו אשר נראה ממנו לבני אדם עפ"י דבריו והנהגותיו: ואם בטחונו כו' מוסב למעלה על מלת משקיף כלומר שהוא משקיף על נגלהו ונסתרו כלומר וגם זה משקיף אם בטחונו עליו ית' הוא שלם אם לא וזה כל כוונת המחבר בהקדמה זאת שע"י שיזכור האדם שהשקפתו יתברך עליו בכל דבריו ומחשבותיו יזכור שבכלל זה הוא משקיף גם על זה אם בטחונו שלם אם לא ולזה עשאה הקדמה לבטחונו: ה' יודע כו' בתחלה הביא ראיה כללית שהוא ית' יודע מחשבות וכ"ש שיודע המעשים שבפועל ואין צריך להביא ראיה עליהם ואולי ידמה האדם שהוא רק ידיעה כללית שהוא יודע זה שהם הבל ואין בהם ממש לזה הביא הפסוק תוכן לבות הוא יבין שלשון התבוננות מורה על ידיעה פרטית ועדיין אפשר לומר שהוא יודע מה שאנו יודעים ומשיגים זה מזה רק שהכתוב מעיד שעם רוחק היחוס אשר בינינו ובינו ית' אעפ"כ הוא יודע ומשיג ממנו מה שאנו משיגים זה מזה עם שווינו לזה בא הכתוב השלישי כי אתה ידעת לבדך וכו' הרי שגם מה שאין אנו יודעים זה מזה הוא ית' יודע: **אין ראוי לו** לטעון כו' יבין האדם בעצמו שאינו ראוי לקרות על עצמו שם בוטח במה שהוא אומר בפיו שהוא בעל בטחון מבלי שיבטח עליו גם בלבו שא"כ יהיה במעלת מי שנאמר בפיו ובשפתיו וכו': ולא ישתף זולתו כו' שלא ידמה שיש ח"ו אלוה זולתו ויבטח גם עליו או יבטח על אחד מהברואים וכו': ברוך הגבר כו' שומע אני שגם אם ישתף עמו בטחון על זולתו הוא ברוך ת"ל והיה ה' מבטחו הוא ית' ולא אחר: מצויו מופסד כמאמר רז"ל קדירא דבי שותפי לא קרירא ולא חמימא: כ"ש כו' ומה שני בני אדם השוים במעלתם אין בטחונו מקובל אצל כל א' לפי שהוא בוטח גם על זולתו כ"ש שקשה בעיני הבורא ית' כשהוא משוה עבד לקונו:

שיסתר

והקדמה הרביעית שתהיה השגחתו חזקה והשתדלותו גדולה לקיים מה שחייבו בו הבורא מעבודתו ולעשות מצותיו ולהזהר מאשר הזהירו ממנו כפי מה שהוא מבקש כדי שיהיה הבורא מסכים לו (ס"א כפי מה שהוא מבקש שיהיה הבורא לו) במה שהוא בוטח עליו כו כמ"ש רז"ל עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. ואמר הכתוב (תהלים לז) בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה ואמר (איכה ג) טוב ה' לקויו לנפש תדרשנו. אבל מי שיבטח על הבורא והוא ממרה אותו כמה הוא סכל וכמה דעתו והכרתו חלושה כי הוא רואה כי מי שנתמנה לו מבני אדם על דבר כשהוא מצוה אותו להתעסק בצורך מצרכיו או מזהיר אותו מדבר ויעבור על מצותיו ויגיע לממנה עברו על מצותו כי יהיה הסיבה החזקה להמנע ממנו להעשות מה שבטח עליו בו כ"ש מי שעבר על חקי האלהים ומצותיו אשר יעד והעיד עליהם שתהיה תוחלת הבוטח עליו נכזבה כשימרהו ולא יהיה ראוי להקרא בשם בוטח באלהים. אך הוא כמ"ש הכתוב (איוב כז) כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו הצעקתו ישמע אל ואמר (ירמיה ז) הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר ואמר (שם) ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמר (שם) המערת פריצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו:

מרפא לנפש

או כאדם ההוא שהיה בוטח עליו כי אין לבטוח רק על ה' לבדו ולהבין תמיד שהוא סבת כל הסבות והכל שלוחים אליו כמו שיתבאר לקמן בסוף פי' ח"א ע"ש:

והקדמה הרביעית שתהיה השגחתו כו' בא"ע"פ שהקב"ה מרחם על כל מעשיו אפילו על הרשעים כמו שנתבאר לעיל בשביל זה לא יתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי לעולם ויבטח בה' שיעשה לו כל טוב סלה בעודו ברשעו ואף שעתו מצלחת עכשיו אין מנוס מדיניו סוף שימלא בע"ה מקום וזמן לגבות חובו מתי שירצה אבל ראוי לו להשתדל לעשות כל מצות ה': כפי מה שהוא מבקש כמו שהשי"ת שואל מעמו לעשות מצותיו: כדי שיהיה הבורא מסכים לו ואז גם ה' יסכים עמו למלאות תפלתו במה שהוא בוטח עליו כמאחז"ל עשה רצונו ית' דהיינו מצותיו כרצונך כמו שאתה חפץ שימלא ה' כל משאלותיך: כדי שיעשה רצונך כדי שיעשה ה' גם כן רצונך אם תעשה רצונו במצותיו: כרצונו כי זה רצונו וחפצו יתברך להשפיע לכל אדם כל טוב רק שיהיה ראוי לזה: בטל רצונך מפני רצונו ר"ל בטל תאותך ויצה"ר מפני רצון השי"ת: כדי שיבטל רצון אחרים כו' כמ"ש ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו וכן אמרו בספ"ב דקדושין כל הבא דבר עבירה לידו וניצול ממנה עושין לו נס והביאו שם כמה מעשיות ע"ש הרי שמבטל השי"ת רצון אחרים שלא בדרך הטבע מפני רצונו של זה והפי' הזה של המחבר נכון מאד במשנה: כי הוא רואה כי מי שנתמנה לו כו' ר"ל אם נבטח ונתפקד אדם אחד מחבירו למשל שמעון נתמנה ונפקד מראובן שיעשה לו שום דבר או להתעסק בשבילו או מזהיר אותו כו' ושמעון בטח על ראובן שישלם לו ג"כ כגמולו ויעשה עמו טובה וחנות: ויעבור על מצותיו ושמעון זה עבר על מצות ראובן ולא עשה כאשר צוהו: ויגיע למנה כלה לויתר ונשמע דבר זה לראובן שהממנה אותו: עברו על מצותו שעבר שמעון על מצותו: כי יהיה הסבה כו' בודאי שמעתה לא יעשה ראובן לשמעון מה שהבטיחו ומה שבטח שמעון עליו: כל שכן וק"ו מי שעבר על חוקי האלהים: אשר יעד אשר יעד השם יתברך בכבודו ובעצמו: והעיד ע"י נביאיו וחכמיו. למ"ש: כי יבצע יגזול: כי ישל אלוה נפשו שסופו כי ה' יוציא את נפשו של גזלן כמו של נבלה: ואמר הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר וקטר לבעל והלוך אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם: ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו למען עשות את כל התועבות האלה: המערת פריצים וגו' ואמרתם נצלנו שנהיה נצולים אע"פ שעשינו כל התועבות האלה: המערת בתמיה וכי אגב חטאו יועיל ההיכל לכם:

פת לחם

שיסתר בטחונו יהיה בטחונו נהרס: שתהיה השגחתו חזקה והשתדלותו גדולה לקיים כו' שישגיח בהשגחה חזקה על עצמו שיהיה סר מרע ושלא ילכד במצודת היצה"ר האורב לו תמיד להכשילו ועל בחינת עשה טוב אמר והשתדלותו גדולה שיזדרז וישתדל לעשות מצותיו ואח"ז באר אותם באמרו ולעשות מצותיו ולהזהר וכו': בטח בה' ועשה טוב הרי שתלה הבטחון בפעולת הטוב: לנפש תדרשנו אשר תדרוש לעשות רצונו: כמה הוא סכל במה שהוא ממרה אותו וכמה דעתו והכרתו חלושה בבטחו בו עם זה: כי מי שנתמנה לו כו' אם הוא עצמו היה ממונה מאיזה אדם על איזה דבר הן שיהיה המינוי שאותו אדם מצוה לו לעשות דבר מצרכיו או שאותו האיש מינהו להיות עומד על משמר להזהר מאיזה דבר והוא היה עובר על מצות האיש ההוא והיה מגיע לממנה אותו כלומר היה נודע לו לממנה שהוא עבר על מצותו אז בודאי היה המרי הזה סבה חזקה שהיה פלוני מונע עצמו מעשות הדבר ההוא שבטח עליו ואם בבני אדם הדומים כך כ"ש הבורא ית' כו': אשר יעד והעיד עליהם שהוא ית' הזמין בנו המצות ההם לעשותם והעיד והתרה בנו על קיומם והעיד לבון

טוב הלבנון

ודבר אחר שהוא פחיתות גדול בערכו יתברך: כפי מה שהוא מבקש ר"ל כמו שהוא מבקש שיעשה הבורא כל חפצו כן ראוי שיעשה הוא חפץ ורצון הבורא: עשה רצונו כרצונך שתשמע לרצון ה' כמו שאתה שומע לרצונך כדי שישמע גם הא-ל למלאות רצונך: בטל רצונך מפני רצונו ר"ל בטל תאותך מפני שלא יבא מהם בטול מצות הא-ל ותפרוש אף מן המותר לך כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך כלומר שתהיה עליך השגחתו יותר ממזלך וכל בני עולם יסורו למשמעתך כמ"ש חז"ל כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה: ואמר טוב ה' לקויו וגו' ודרשו חז"ל יכול לכל ת"ל לנפש תדרשנו: ממרה אותו אינו שומע לתורתו: הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר ואמר ובאתם ועמדתם וגו' ואמרתם נצלנו ר"ל מעונותיהם בעבור שיבטחו

והקדמה החמישית שיתבאר אצלו כי השלמת הדברים המתחדשים בעולם הזה לאחר היצירה הוא בשני דברים. אחד מהם גזרות הבורא יתעלה והפצו ביציאתם אל גבול ההויה. והשני סבות ומצועים מהם קרובים ומהם רחוקים ומהם נגלים ומהם נסתרים וכלם רצים להשלים מה שנגזר הויתו והראותו בעזר האלהים להם על זה ודמיון הסיבות הקרובות בהוצאת המים ממעמקי הארץ בגלגל הכלים המעלים את המים מן הבאר וסבתו הרחוקה האדם שהוא קושר הבהמה אל הגלגל ומניעתו להעלות המים מתחתיות הבאר על פני הארץ. אך הסיבות אשר בין האדם והכלים מצועים בין שני הדברים והם הבהמה והעגולים שמניע קצתם את קצתם והחבל ואם יקרה פגע לאחת מן הסיבות הנזכרות לא יגמר הענין המכוון בהם. וכן שאר המעשים היוצאים אל גבול ההויה לא יתקבצו מן האדם וזולתו כי אם בגזרת האלהים והזמנתו והסיבות אשר בהם הנגמרם כמ"ש (שמואל א ב) ולו נתכנו עלילות ואמר (ירמיה לב) גדול העצה ורב העליליה ואמר (מלכים א יב) כי היתה סבה מעם ה'. ואם תהיינה הסיבות נעדרות בכלל לא תגמר יציאת דבר מן הפעולות הטבעיות אל גדר ההויה. וכאשר נסתכל בצורך האדם לסבב ולהתגלגל לגמור עניניו נמצאהו בראות העין כי הצריך אל המזון כשיושם לפניו המאכל כראוי לו אם לא יתגלגל לאוכלו בהגבהתו אל פיו ולעסו לא

מרפא לנפש

והקדמה החמישית שיתבאר אלא הכוונה: כי השלמת הדברים שיתחדשו עתה בעולם להיות שלמים בלי חסרון הם על שני דרכים אחד מהם גזירות הבורא יתברך שיצאו כך תיכף אל גבול ההויה ואינו צריך לשום סיוע מדבר אחר כמשל שיש אדם שנתעשר על ידי מטמון או שנפל לו ירושה הרי נתעשר זה בלא שום יגיעה וסבות אחרות כי כך היה גזירת המקום ויש אדם שנגזר עליו שיתעשר ע"י כמה סבות ומצועים שהולך לטרוח וליסע על ימים ודרכים רחוקים עד שיגיע למה שנגזר עליו אבל כולם רצים בדבר המלך: להשלים מה שנגזר שיצא אל גבול ההויה: והראותו שיתראה ויתגלה הדבר בעולם הזה: ודמיון הסבות הקרובות בהוצאת המים ר"ל כשימצא האדם יש שמוצא מים בלי שום טורח כי יש מקומות שעושין גלגלים המעלים את המים תמיד מן הבאר על ידי כלים ומלאכה והרוצה לשתות אין לו שום טורח ושותה ויש מקומות שצריך האדם לקשור בהמה וכו': ואם יקרה פגע כו' ומזה ראיה שהכל מתנהג ע"י הסבות ואם נגזר שלא ישלים זה אפילו אזי יקרה שום פגע בסבת

טוב הלבנון

שיבטחו בה' והוא ענין אחד רק מפני שהוא מקרא אחר כתב לשון ואמר: ומניעתו הבהמה מניעה את הגלגל של עץ: **אך הסבות אשר בין האדם וכו'** ר"ל הסבה הקרובה להוצאת המים המה הכלים השואבים אותם והסבה הרחוקה היא האדם והסבה שבין האדם והכלים הם סבות ממוצעים בין האדם והכלים והם הבהמה וכל העיגולים והחבל: **ואם יקרה פגע וכו'** ר"ל שיתקלקל אחד מן האמצעים או הסבה הקרובה: **בגזירת האלהים** והזמנתו שהזמין לו תחבולות והקרה לפניו וזימן תחת ידו כל הסיבות הצריכים לפעולתו והסבות אשר בהם הנגמרם כלו' הסבות הצריכים לגמור

פת לחם

לשון הראה כמו והועד בבעליו: **והפצו ביציאתם** כו' שהוא יתי' חפץ שיצאו אל המציאות: **סיבות ומצועים** שכל אחד מהם יקרא סבה בבחינה שמסובב ממנו לבד ויקרא ג"כ ממוצע בבחינת שניהם דהיינו שמסבב אותו ומסובב ממנו: **מהם קרובים** אל הדבר שנתהוה: **ומהם רחוקים** כל סיבה קודמת היא רחוקה יותר ממנו: **שנגזר הוייתו והראותו** שנגזר ממנו ית' שיתהוה הדבר ההוא ויתראה לעיני הברואים דהיינו שיצא לפועל: **ודמיון הסבות הקרובות בהוצאת המים** כו' שיעור דבריו כך הם שבהוצאת המים ממעמקי הארץ כלומר מבור עמוק ע"י הגלגל אזי הכלים המעלים את המים דהיינו הדליים הקשורים בגלגל (ואף שיש גלגלים רבים אחוזים זה בזה כמ"ש לקמן אמר בכאן בגלגל כלומר בתחבולת גלגל) ושואבים המים הם הסיבה הקרובה להוצאת המים וסיבתו הרחוקה הוא האדם הקושר הסוס או החמור אל הגלגל ומריצו ומניעו וע"י תנועתו מתנועע הגלגל הראשון והסיבות אשר בין האדם שהוא הסבה הראשונה כנ"ל ובין הדליים שהם הסבה הקרובה הם הממוצעים בין שני הדברים כלומר בין האדם והדלי והם הבהמה והגלגלים האחוזים ומסובכים בשיניהם זה בזה ומניעים איש את רעהו והחבל שהדלי קשור על ידו בגלגל האחרון: **הענין המכוון בהם** הוא הוצאת המים: **לא יתקבצו מן האדם כו'** כלומר לא יתהוה ע"י קבוץ האדם עם זולתו שיעזרוהו לזה אם לא תהיה שם גזירת הבורא ית' כו' והוא דוגמת אמרו בשער וז"ל ואם יתקבצו כו' לברוא אפילו עלה אחת לא יוכלו: **בגזירת האלהים והזמנתו הסיבות כו'** גרסינן ובקצת ספרים נמצא והסיבות בוי"ו ושיבוש הוא והכוונה שהוא ית' יגזור אומר ויחליט הוית הדבר ההוא וגם יזמין הסבות אשר על ידם יגמר הויתו: **ולו נתכנו עלילות** הם הסבות. כלומר שאצלו יתברך מזומנות הסבות המסבבות כל דבר ודבר במספר ובמפקד שאם היתה חסרה אחת מהנה לא היה הדבר נגמר וז"א ולו נתכנו כו' לשון מנין כמו ותוכן לבנים תתנו וכן פירש"י ז"ל במקרא זה ולפי שאין מבואר כ"כ במקרא זה שהוא ית' בעל העלילות המזמין אותם אפשר לומר שרק הם ידועים אצלו ית' במנינם לזה הביא פסוק גדול העצה כו' שאומרו רב העליליה מורה שהוא ית' אדון הסבות ופועלם שרב הוא לשון אדון ובעל ואם תרצה לפרש רב העליליה כפשוטו שהוא ית' מתאר בבחי מלות אלו להיות אלו סבות הרבה להיות המציאות אעפ"כ אחר שהוא ית' מתואר בהם הרי שהוא פועלם ולא אחר ולפי שיוכל המתעקש להתעקש ולומר שאין ראיה מכתובים אלו שהסבות באים ממנו יתברך ביחוד כוונה מכוונת לאותו דבר שמיחסים לו הסבות רק להיות גם הם מעשה ידיו ככל המון הנמצאים לזה הביא הפסוק כי היתה סבה מעם ה' סבה שזה מורה היות הסבה ממנו יתברך ביחוד כוונה לדבר ההוא: **וכאשר נסתכל** כו' נמצאהו כו' כאשר נסתכל בצרכי האדם נמצא בראות עינינו איך הוא לסבב ולהתגלגל ע"י סיבובים וגלגולים לגמור עניני צרכיו ואמר לסבב ולגלגל השינוי בדבר ע"י דבר מיוחד אליו וידוע נקרא גלגל שהוא מתגלגל ע"י: **אם לא יתגלגל לאוכלו** כו' אם לא יתגלגל המאכל אל האדם האוכלו ע"י הגבהתו וכו'

ישבר רעבונו וכן הצמא בצרכו אל המים וכ"ש אם ימנע המאכל ממנו עד שיתגלגל לתקנו בטחינה ולישה ואפיה והדומה לזה ויותר נלגול מזה וקשה אם יצטרך לקנותו ולתקנו ויותר מזה עוד אם לא יזדמנו לו הדמים שיקנה אותו בהם ויצטרך לגלגול ולסבוב גדול ממה שזכרנו קודם שישתכר בדמים או שימכור מה שהוא צריך לו מחפצים וקנינים וכיוצא בהם. והעילה אשר בעבורה חייב הבורא את האדם לחזר ולסבב על סיבות הטרף ושאר מה שהוא צריך אליו לשני פנים. אחד מהם מפני שחייבה החכמה בחינת הנפש בעבודת האלהים ובהמרותו בחן אותה במה שמראה זו ממנה והוא הצורך והחסרון אל מה שהוא *חוץ לה ממאכל ומשתה ומלבוש ומעון ומשגל וצוה אותם לחזר עליהם להביאם בסיבות המוכנות להם על פנים מיוחדים *ועתים ידועים. ומה שגזר הבורא שיגמר לאדם מהם יגמר וישלם בהשלמת הזדמנות הסיבות ואשר לא גזר לו להגמר בהם לא יגמר וימנעו ממנו הסיבות. ונתברר ממנו העבודה והעבירה בבונה ובבחירה לאחת מהנה מבלתי האחרת ויתחייב אח"ז הגמול והעונש ואפי' לא גמר בהם המעשים. והשני כי אילו לא הוצרך האדם לטרוח ולחזר ולסבב להבאת טרפו

מרפא לנפש

שממולא ואז לא יוכל להשלים ולגמור הדבר: והעילה אשר בעבורה כו' ר"ל והטעם בזה הדבר למה הוצרך האדם לטרוח בזעת אפו לסבב לכמה סבות עד שמגיע לפרנסתו ולצרכו ולמה לא נהיה הכל מוכן ומזומן לפני האדם כל מה שיצטרך ואמר שהוא מפני שני טעמים: האחד מפני שחייבה החכמה כו' ר"ל כמו שאמר לעיל בפ"ג מטעם השליטי שרלה הקב"ה לגאול הנשמה למעלה ממדרגתה ממה שהיתה קודם לכן וכל זמן שהיתה שם לא היתה יכולה להגיע למדרגה הרמה הזה עיין שם באורך ולכך הביאה לעוה"ז אל הגוף הזה לבחון אותה אם תלך בעבודת ה' או בהמרותו: בחן אותה בזה האופן והיינו: במה שמראה זה ממנו הש"י מראה הבחירה מן הנפש בזה: והוא הצורך והחסרון שיצטרך לחזר אחר חסרונה וצרכה: אל מה שחוץ לה מה שאין בידה: (*או ר"ל שאינו צורך הנפש): וצוה אותם לבני אדם: לחזר עליהם על ידי הסבות שהכין הש"י בעולם זה בכה וזה בכה: ועל פנים מיוחדים דהיינו שיעשה הכל ע"פ התורה והמצוה כמו שלוה ה' את משה: ומה שגזר הבורא שיגמר לאדם יוכל האדם לגמור ולהשלים: (*ועתים ידועים זמן זריעה וזמן קצירה וכיוצא בזה כי היכי דלא ליטרד כולי שתא בפרנסה): בהשלמות הזדמנות הסבות כשהש"י משלים ומזמן לאדם הסבות והמצועים יוכל להגמר ואם לא ירצה הבורא ית' שיגמר אינו מזדמן לאדם הסבות שהם הון לו: ונתברר ממנו מן הנפש. ועי"ז נתברר מה שהיתה רוצה לבחור הן טוב הן רע אע"פ שלא היתה יכולה לגמרה כי מן השמים עכבוהו מטעם הכמוס אתו ית' כמו שכתוב בטעם השני ג"כ אבל האדם כבר היה מתעסק ורוצה שיוגמר לפי מחשבתו ולכך חייב אחרי זה הגמול והעונש ובזה תוכל לעלות אל המדרגה הרמה הנ"ל כי מלחמה גדולה לפניה בעוה"ז כמ"ש לעיל באורך ע"ש אבל אם היה הכל מוכן ומזומן לפני האדם היה דומה למלאכים ולא היה לו שום בחירה והיה עומד לעולם על מדרגה אחת כמלאכים ולא היה לו שכר ועונש ואין רצונו ית' שיהיו הכל כמלאכים ועיין בפירוש חלק הד' ותבין הדבר היטב: והשני והטעם הב' למה הוצרך האדם לטרוח ולחזר אחר פרנסתו שלא יהיה לו פנאי

פת לחם

וכו': לגלגול ולסבוב גדול ממה שזכרנו קודם דהיינו שישתכר בדמים כו': מה שהוא צריך לו כו' שלא יחום האדם למכור גם חפציו הנצרכים לו אם יחסר לחמו כמ"ש נתנו מחמדיהם באוכל כו': מחפצים וקנינים קניינים הם בתים וקרקעות ותבואות ובהמות וחפצים הם שארי מטלטלין כמו כלים ובגדים: והעילה אשר בעבורה כו' מה הוא הסבה אשר בעבורה חייב הבורא את האדם להיות מחזר ומסבב וכו' כלו' שברא אותו בענין כזה הוא לשני פנים שתי כוונות כוון הוא ית' בזה: סבות הטרף ושאר מה כו' הן במזונו והן בשאר צרכיו הוא צריך לחזר ולסבב וכו': מפני שחייבה החכמה שחכמתו ית' חייבה להעמיד הנפש במבחן ולנסות אותה אם תבחר בעבודת האלהים או בהמרותו לכן בחן אותה בדבר שעל ידו יתראה בודאי שמבחן הזה ממנו: והוא הצורך כו' שיהיה האדם נצרך וחסר לדברים שהם חוץ ממנו שאלו לדברים שהם בעצמותו לא חסרו דבר שאדרבא בראו שלם באבריו וחושיו וכחותיו כמ"ש באורך שער הבחינה ואמר הצורך והחסרון לפי שיש דברים הרבה שהאדם חסר מהם אולם אינם נצרכים לו בהכרח לקיומו כמו מרגליות ואבני יקר: בהשלמת הזדמנות ע"י שיזמין לו הוא יתברך הסבות הנצרכות גם בשלימותם: לא יגמר ע"י שימנע הוא ית' ממנו הסבות: על פנים מיוחדים ועתים ידועים ד"מ בצורך המזון האדם מצווה לסבב עליהם ע"י סבות שיבאו דוקא באופנים מיוחדים כמו ד"מ לא תחרוש בשור ובחמור ולא תזרע כלאים וסנחת פאה ולקט ושכחה והפרשת תרומות ומעשרות וחלה ובאכילת בשר מוזהר מבעלי חיים הטמאים ומצווה על השחיטה ומוזהר מנבלה וטריפה וכן במלבוש הוא מוזהר מכלאים ושעטנז ומצווה על עשית ציצית בד' כנפות וכמעון הוא מצווה על עשיית מזוזה ומעקה ומוזהר מהסגת גבול ובמשגל לא הותר רק באשה שיעדה לו ע"י חופה וקדושין ומוזהר מכל זולתה והרחבתי הדבור בפרט הזה להיות למזכרת קצרה לעיני הקורא: בבונה ובבחירה כו' אם יכוון ויבחור בעבודה מבלתי המרה או לסיפך ואמרו כוונה ובחירה לפי שהבחירה הולכת אחר הכוונה שאם הוא בוחר בפעולה טובה לכוונה זרה כמו בכוונת חונף או גאוה וגאון הוא רע גם לסיפך כמו שלמדו חז"ל מיעל: ויתחייב אחר זה כו' ומזה תכלית הבריאה כמאמרם ז"ל להפרע מן הרשעים וכו' וליתן שכר טוב לצדיקים וכו': ואפילו לא גמר כו' כי מחשבה טובה מצטרפת למעשה גם בעבודה זרה ר"ל המחשבה הרעה מצטרפת: לטרוח כו' אמר לטרוח בבחינת יגיעת הגוף ולחזר בבחינת שהאדם מחדר וחוקר למצוא איזו סבה להגיע על ידה צרכו וכשמוצא הסבה הוא עוסק בה ופועל אותה ועי"ז אמר ולסבב שהוא מסבב על ידי

טוב הלבנון

לגמור פעולתו: לחזר ולסבב על סבות הטרף שלא ימצא מזונו כשאר מיני בע"ח מבלי גלגולים וסבות: בחינת הנפש נסיון הנפש: ומעון דירה: ומשגל ליחד לו אשה בכתובה וקידושין: פנים מיוחדים אופנים המיוחדים למזונות האדם: ועתים ידועים זמן בשול כל תבואה ופירות: בהשלמת הזדמנות הסבות הש"י ישלים לו כל הסבות הצריכים לו: ונתברר ממנו ר"ל מן הענין הזה בעבור היות האדם מוכרח להביא הצטרכותו בעבודה בזעת אפו אם ישמור עם זה חקי ה' או יביאנו מכל אשר יתאוה נפשו: בבונה ובבחירה לאחת מהנה וכו' אם יבחר

עסקו

היה בוטח ורודף אחר העבירות ולא היה משגיח על מה שהוא חייב בו על טובת האלהים עליו כמ"ש (ישעיה ה) והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו ואמר (דברים לב) וישמן ישורון ויבעט שמנת עבית כשית ויטוש אלוה עשהו. ואמרו ז"ל יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. וכל שכן מי שאין לו חלק באחת מהן ולא שם לבו על אחת מהן. והיה מחמלת הבורא יתעלה על האדם שהטרידו בעניני עולמו ואחריתו להתעסק כל ימי חייו בזה ולא יבקש מה שאינו צריך לו ולא יוכל להשיגו בשכלו כמו עניני ההתחלה והתכלה כמו שאמר החכם (קהלת ג) גם את העולם *נתן בלבם מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף. ואם הוא מגביר עבודת האלהים ובוחר ביראתו ובוטח בו בעניני תורתו ועולמו וסר מן הדברים המגונים וכוסף למדות הטובות לא יבעט במנוחה *ולא יטה אל השלוה לא ישיאהו היצר ולא יפת בכשפי העולם יסתלק מעליו טורח הגלגול

מרפא לנפש

ולעשות כל תועבת ה' כיון שהיה הכל מוכן לפניו וגם לא ישים לבו אל התורה ואל העבודה. ולכך הטרידו שיהיה האדם טרוד או בעניני עוה"ז או לאחריתו שהוא לעולם הבא: כמו עניני ההתחלה והתכלה הוא שאלת מה לפנים ומה לאחור שאסרו חז"ל במשנה: גם את העולם נתן בלבם שיתעסקו בעולם מבלי אשר וגו': (*או ר"ל נתן בלבם להבין מה שנמצא אחר בריאת העולם אבל מבלי אשר לא ימצא וכו' כן פי' ר"י): ואם הוא מגביר כו' ר"ל ואם יש לדיק שהוא מגביר: עבודת האלהים כו' ולא יבעט במנוחה אף שהוא במנוחה לא יבעט כו': ולא יטה אל השלוה ליבב בשלוה: (*או ר"ל ולא יטה לבו אל התענוגים ותאותו בעבור השלוה המגיע לו כענין וישמן ישורון ויבעט ר"נ): ולא יפת בכשפי העולם לא יתפתה לבו אף שיש לו כל תענוגי עולם (וי"ג בכשפי העולם): יסתלק מעליו כו' כשיש לו כל המדות הללו בודאי זה אינו בכלל שיצטרך לטרוח

טוב הלבנון

להמליא לרכו בדרך היתר ולא בדרך איסור: **היה בוטח וכו'** זה השני מוסיף לומר שאלו היה הכל מזומן לפני האדם היה פנוי לרדוף אחר עבירות גם טבעו וחומרו נוטה להיות בוטח בטובת ה' מחמת שמחת לבו מאחר שהכל מוכן לפניו היה חושב שכך מחוייב לו ולא היה מכיר כי מאת ה' הוא לו: **והיה כנור ונבל וכו'** מחמת שמחת לבם המטריף דעתם אינם מכירים פועל ה' וגם לבם פנוי לבקש שמחת לבם לרדוף אחר עבירות: **שיגיעת שניהם** טרדת התורה והדרך ארץ בהוא בקשת הטרף משכיחים העון: **כ"ש מי שאין לו חלק וכו'** כלומר אלו היה הכל מוכן לפני האדם לא היה מקום לתורה בבחירת העבודה מן העבירה כמזכר בטעם האחד ולא לדרך ארץ וכמזכר בטעם הב': **ולא שם לבו כו'** כי מחמת רוב טובה לא יתן אל לבו לעסוק בתורה: **ובאחריתו** שיהא דואג על גמול העוה"ב ויהיה בעבור זה עמל בתורה לידע האסור והמותר: **ההתחלה והתכלה** פליאות חכמתו יתברך בבריאות העולם ואיך יחזירהו לתהו ובהו כשיגזור רצונו: **גם את העולם נתן בלבם** ר"ל טרדת עניני העולם: **לא יבעט במנוחה** לא יבעט בה' בעבור מנוחה: **ולא יטה אל השלוה** ר"ל בעבור השלוה שיאמר שלום לי כי בשרירות לבי אלך: **ולא יפת** יתפתה: **בכשפי העולם** כלומר בתענוגי העולם המותרים

פת לחם

עסקו בשבה היא תשוקתי אשר יזה ואמר שאם היה האדם משיג תשוקותיו בלא יגיעה והיבוב היה לבו גס והיה בוטח במלכו ית' ר"ל: **ורודף אחר** כו' **ולא היה משגיח וכו'** הם ב' חלוקות סור מרע ועשה טוב שניהם מוטלים על האדם עבור טובותיו ית' שהטיב לו: **ואת פועל ה'** כו' הרי שע"י השידון בתענוגים לב האדם גס ונמנע מן המצות שהם נקראים פועל ה' כלומר פעולות שהוא ית' חפץ בם וצוה עליהם ואמר פועל ה' על מצות שבין אדם למקום ועל מצות שבין אדם לחבירו אמר ומעשה ידיו לא ראו וקראם מעשה ידיו אם לפי שפעולות אלה הם מיוחסות לו ית' כמאמרם ז"ל הקב"ה מבקר חולים וקובר מתים כו' וכל המקראות מלאים מצדקה וחסד שהוא ית' עושה עם בריותיו גם בדרך לאות נאמר מעשה ידיו לא ראו שכל פעולות טובות שבין אדם לחבירו באים ממקור הרחמים והחמלה על ברואיו ית' והדין נותן להשגיח עליהם לתקן מחסורם אחר שהם מעשה ידיו ית' וכ"ז בחלוקת עשה טוב ועל חלוקת סור מרע הביא הפסוק וישמן ישורון וכו' ויטוש כו': **ולא שם לבו** כו' שיש מי שאינו בן תורה רק שלהיות לבו הומה ומצטער על חסרונו תמיד גם הוא זכות תורה בידו כי רחמנא לבא בעי: **שהטרידו בעניני** עולמו בצרכי עוה"ז ולדתו בעוה"ב: **ולא יבקש מה שאינו צריך** כו' כמו עניני כו' הוא תועלת נוסף של הצלת החטא במעשה כו' דהיינו הצלת החטא במחשבה ר"ל שע"י שהאדם פנוי מעסקו לבו גס ומתברך בלבבו בדעת רחבה ומשיא נפשו לעלוה בחקירותיו לבקש גדולות ונפלאות מה שהוא ית' העלימם ואין בדעת אנושית להשיגם ואין השגתם נערכה כלל לבלמות מין האדם ואדרבא מזקת לו בודאי כמ"ש במקום אחר כמו חקירת ההתחלה והתכלה הוא מה לפנים ומה לאחור שזכרו הז"ל: **גם את העולם** כו' שפירש הפסוק לפי כוונתו באמרו גם את לפי שזכר למעלה שינויי העתים על האדם שעל ידי התפעלות השינויים לבו טרוד תמיד ואמר שגם טרדת עסקי העולם נתן בלב בני האדם מבלי אשר וכו' בכדי אשר לא יתחדל האדם בדעתו למצא את המעשה אשר עשה האלהים וכו' מראש ועד סוף הוא חקירת התחלה ותכלה: **מגביר עבודת האלהים** במעשה העבודה בפועל ובוחר ביראתו ליראה מפניו ית' ולסור מן פועל הרע: **וסר מן** כו' הם המדות המגונות כמו גאוה וכעס ודומיהם: **לא יבעט במנוחה** כלו' שגם אם יניח לו ה' מטרדותיו אעפ"כ לא יבעט חיו לפעול רע (והוא כמאמרם ז"ל כל המקיים את התורה מעוני סופו וכו' וע' מוהרמ"א ז"ל ושאר מפרשים) וזה התוקת סור מרע ועל חלוקת עשה טוב אמר **ולא יטה אל השלוה** כלומר לא יטה לבו להיות שליו ולהניח טרדת עבודתו יתברך הי': **לא ישיאהו היצר** אל תאות העולם בערב ובמיעל וכ"ש שלא יתפתה לבבו בכשפי העולם כלומר לתקוע עצמו בהשתבבות המון עסקים גדולים וקרא הטרדה הגדולה בשם כשפים לפי שע"י הטרדות הגדולות כל ימיהם מכאובים וכעס ונחשבים אינם חיי נחת ואעפ"כ הם

שמתוקקים

והסבוב בהבאת טרפו מפני הסתלקות שני הפנים מעליו הבחינה והבעיטה בטובה ויבואהו טרפו בלי טרח ובלי יגיעה כפי ספוקו ומזונו כמ"ש (משלי י) לא ירעיב ה' נפש צדיק. ואם יאמר האומר הנה אנחנו רואים מקצת צדיקים לא יזדמן להם טרפם אלא אחרי העמל והיגיעה ורבים מאנשי העבירות בשלוה וחייהם בטוב ובנעימים. נאמר כי כבר קדמו הנביאים והחסידים לחקור על זה הענין. מהם מי שאמר (ירמיה יב) מדוע דרך רשעים צלחה ואמר האחר (חבקוק א) למה תראני און ועמל תביט ושוד וחמס לנגדי ויהי ריב ומדון ישא ואמר (שם) כי רשע מכתיר את הצדיק ואמר (שם) תחריש בבלע רשע צדיק ממנו. ואמר אחר (תהלים עג) הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל ואמר (שם) אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי ואהי נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים. ואמר אחר על פי אנשי דורו (מלאכי ג) גם בחנו אלהים וימלטו והרבה כזה. אך הניח הנביא התשובה בבאור עילת זה מפני שעילת כל אחד מן הצדיקים הנבחנים וכל אחד מן הרשעים שהם בטובה בעוה"ז זולת עילת האחר לכן העיר על זה באמרו (דברים כט)

מרפא לנפש

אחר פרנסתו מאחר שאין צורך להראות בו שני הטעמים שזכר: הבחינה והבעיטה בטוב ויבא לו טרפו בלי טורח (וי"ג הבעיטה בטובה): ואם יאמר האומר כו' כי רשע מכתיר את הצדיק מסבבו ורודפו כמו כתרו את בנימין: ואמר תחריש למה תחריש כאשר הרשע בולע את הצדיק: אך הניח הנביא כו' ר"ל שהנביא הקשה הקושיא הזאת והניח התשובה עליה שלא השיג כלום לבאר הטעם והעילה למה רשע וטוב לו וצדיק ורע לו: מפני שעילת כל אחד כו' זולת עילת האחר כו' מפני שאין הטעם שוה לכל הרשעים שהם בטובה ולכל הצדיקים הנבחנים ורע להם כי כל אחד ואחד יש לו טעם וסבה אחרת מה שאין לאחר לכך לא יוכל הנביא לפרש ולתת טעם לכל א' בפרט: לכן העיר על זה והודיע לנו לומר אל תתמה על החפץ כי דבר זה נכתב

פת לחם

מתמוקקים ותוקעים עצמם בזה וזה דומה למי שהוא מכופף שהוא תוקע עצמו בדברים המזיקים לו כמו להכנס באש או לגלגל במים ודומיהם: יסתלק מעליו כו' כלומר אדם שהוא בתכונה כזאת שהוא יתברך בטוח בו שלא יבעט וכו' כנ"ל הוא יתברך מסלק ממנו הטרדות וזה מאמרם ז"ל צדיק וטוב לו צדיק גמור: מפני הסתלקות שני הפנים כו' כלומר מפני שאין שייכים בו שני הטעמים שזכר למעלה על היות טרף האדם בא לו ע"י גלגולים והוא דהיינו הבחינה והבעיטה כנ"ל באורך כי איננו צריך למבחן כי כבר גבר לבבו בעבודתו ית' והוא מלא יראה ובטחון כנ"ל וגם איננו עלול לבעוט ח"ו ולמה יטרידהו עוד הוא יתברך: ויביאהו טרפו בלי טורח כלומר בלי טרדת הלב ובלי יגיעה היינו יגיעת אברי הגוף: כפי ספוקו ומזונו כפי שיעור המזון שהוא מסתפק בו והקדים מלת ספוקו לפי שההסכמה וההסתפקות קודמת ללקיחת המזון בפועל ואמר כפי ספוקו וכו' להודיע שאיננו מגיע להשפיע לאדם כזה מותרות רק דיו שהוא בטוח בוודאי בחיי הסיפוק ההכרחי יקרא דייקא לא ירעיב ה' וכו': אחרי העמל והיגיעה עמל הוא טרדת הלב וקצו כדבר כמד"א עמל הוא בעיני ויגיעה הוא יגיעת האברים: בשלוה הוא ההפך מטניהם: בטוב ובנעימים בטוב הכונה על העושר שבהיהם מלאים כל טוב ובנעימים הכונה על שלילת הפגעים הרעים מהם וטובה נעים להם: למה תראני און פעיני ראות האון הנעשה בעולם והנה מעשיהם הנסתרים בוודאי יותר רעים מן הגלויים לכן קרא מעשיהם בערך השגחתו יתברך עמל שהוא יותר גרוע מאון. גם נוכל לפרש שהכונה בהבטה שהשגחתו כפי מאמר חז"ל על ההסתכלות מלמעלה למטה ועיקר הכונה בזה על ידיעת העתיד כמו שפרש"י בפסוק ארדה נא ואראה וכו' שירידת ההשגחה ממעלה למטה הונח על הבטה והתבוננות מזמן היודם אל המאוחר וע"ז אמרו בנוסח זכרונות צופה ומביט עד סוף כל הדורות הרי שלשון הבטה מורה על שתיהם. והנה האיש הצדיק הרואה בזולתו פועל רע לא שקשה הוא בעיניו אולם איננו קץ בו כ"כ והוא מתנחם בלבו לאמר אולי הוראת שעה הוא ומתר יכשיר מעשיו אולם הוא יתברך המביט בעתיד יודע שאין בו תקוה לטוב ובוודאי הוא יתברך קץ בו ועמל הוא בעיניו ואעפ"כ הוא יתברך כמחריש וזה"א למה תראני כו' ועמל תביט והבן: והחמס ושוד לנגדי לנגד עיני הוא החמס והשוד הנעשה ברחובות בגלוי: ויהי ריב ומדון ישא פירש שם רש"י ז"ל הרשע הנודה ריב ומדון עם כל הבריות הוא הוא ומתקיים בעולם וז"א ויהי כלומר הוא ומתקיים האיש אשר ריב ומדון ישא ריב הוא מלשון רובה קשת שהוא לשון השלכה וזריקה וזה בבחינת דברי קנטור שבעלי המחלוקת משליכים זה על זה ומדון הוא מלשון דין והוא בבחינת שהם מדיינים זה עם זה וכל אחד מחזיק דבריו באמתלאות וראיות להצדיק עצמו ומזה זכר החכם כמה פעמים אשת מדנים להיות טבע האשה הקשת עורף להמרות רצון בעלה ולהכנס עמו תמיד בויכוחים להצדיק רצונה או הוא לשון מדוה וכאב לב: מכתיר את הצדיק לשון הקפה והסבוב כמו כתרו את בנימין (שופטים כ') שהרשע הוא מסבב את הצדיק מכל עבריו בכלי תרמיותיו ואורב לו לצודו ברשתו: בבלע רשע כו' לשון השחתה. והנה כל הפסוקים שהביא עד הנה הם כולם על תלונת הצלחת הרשעים ועל תלונת רעת הצדיקים הביא פסוק אך ריק וכו' וארחץ כו' שהוא הנקיון במחשבה ובמעשה: ואהי נגוע כו' ותוכחתי לבקרים נגד זכות הלב אמר בתלונתו ואהי נגוע וכו' שהנגע איננו דבר המצער ומכאיב כ"כ רק עיקר ענינו שהמנוגע נמאס בלב הבריות והם קצים בו ובורחים ממנו כמ"ש בדד ישב וטמא טמא יקרא ונגד הנקיון במעשה הגלוי לכל אמר ותוכחתי לבקרים אלה מוסרני היסורין לעיני כל האדם ותוכחת גלויה לעין כל כבוקר כי מלת בוקר הונחה על הגילוי שתחשכת הגילה מכסה הכל ובעת הבוקר נגלה כל המציאות לעין האדם ומזה נאמר בית דוד דינו לבוקר משפט כלומר הוציאוהו יאור: על אנשי דורו גרסינן ובקצת ספרים נאמר על פי אנשי דורו ומלת פי הוא שבוש: גם בחנו אלהים וימלטו שבהצלתם לא ערב להם להרשיע הרבה והרשיעו מעט מעט לבחון לראות אם תאונה אליהם רעה ובראותם כי שלום להם אמרו אין אנשים שופטים בארץ ויוסיפו להרשיעו ואחר כך נמלטו מכל רעה ומצליחים ברעתם: הניח הנביא כו' בביאור עילת זה הניח הדבר בסתימתו ולא ביאר סיבת זה הדבר והטעם שהניחם ולא ביארם הוא מפני שעילת זה וכו' זולת עילת האחר בלומר אלו היתה הסבה אחת

טוב הלבנון

האוחזים הענינים עד שיהפוך הרואה כי טובים המה לו ולא יבין לאחריתו: על פי אנשי דורו מאמר מלאכי הנביא איך אנשי דורו טוענים כן לפניו: גם בחנו אלהים וימלטו שהרשעים שבדורו ניסו את האלהים אם תגע ידו בהם ונמלטו ולא הגיע להם שום רעה: הניח הנביא התשובה לא השיב כלום ולא ביאר טעם הדבר: הנבחנים שהקב"ה מנסה אותם בעניות: זולת עילת האחר ר"ל לכל אחד מהם

סבה

לכל

הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו. ואמר החכם בדומה לזה (קהלת ה) אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה וגו' ואמר הכתוב (דברים לב) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. ועם כל זה ראיתי לבאר בענין הזה מה שיהיה בו מעט הספקה ואומר כי הפנים אשר בעבורם ימנע מהצדיק הזדמנות טרפו עד שיטרח עליו ויבחן בו אפשר שיהיה עון שקדם לו התחייב להפרע ממנו עליו כמ"ש (משלי יא) הן צדיק בארץ ישולם. ויש שיהיה על דרך התמורה בעוה"ב כמ"ש (דברים ח) להיטבך באחריתך. ויש שיהיה להראות סבלו והסברתו הטובה בעבודת הבורא ית' כדי שילמדו ב"א ממנו כמו שידעת מענין איוב. ויש שיהיה לרשע אנשי דורו ויבחנהו הבורא יתעלה בעוני ובריש ובחלאים *להראות חסידותו ועבודתו לאלהים מבלעדיהם כמ"ש (ישעיה נג) אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם. ויש שיהיה מפני שאיננו מקנא לאלהים לקחת הדין מאנשי דורו כמו שידעת מענין עלי ובניו שאמר בהם הכתוב (שמואל א ב) והיה כל הנותר בביתך יבוא להשתחות לו וגו'. אבל טובות האל יתברך

מרפא לנפש

מנגד עינינו רק ה' לבדו יודע למה יעשה לזה כה ולזה כה ואל אמונה ואין עול: ואמר הנסתרות לה' וגו' וקאי אתחלת הפרשה פן יש בכם וגו' והתברך בלבבו וגו' לא יאבה ה' סלוח לו וגו'. ומסיים הפרשה ואמר הנסתרות וגו' שלא תקשה שלפעמים אין העונש כפי רשעתו או להפך לכך אמר הנסתרות לה' וגו' שה' יודע מתי יענש ואיך ומה ולמה לכן אל תתמה: ועם כל זה כו' מעט הספקה לתת קצת טעם ופסוק להשקיט הלבבות: עון שקדם לו התחייב להפרע ממנו בעוה"ז כמ"ש חז"ל בפ"ק דקדושין כל שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו פירש רש"י בעולם הזה לנכותו מעונותיו כדי שיטול שכר שלם בעוה"ב ודומה כמו ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אות אחת וכל שעונותיו מרובים מזכיותיו מטיבין לו לשלם לו שכר מצותיו בחיים כדי לטרדו כמו שקיים כל התורה כולה ולא חסר אות אחת ממנה עכ"ל. וכתיב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם כפרעון אחת לאחת: ויש שיהיה ע"ד התמורה בעוה"ב הן הן יסורים של אהבה שאין תלויין בעבירה כמ"ש חז"ל בפ"ק דברכות פשפש ולא מצא שום עבירה שיתלה היסורין בה בידוע שהן יסורין של אהבה שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח כדי להרבות שכרו בעוה"ב יותר מכדי זכיותיו: ויש שיהיה להראות סבלו והסברתו הטובה כו' שהוא מקבל הכל בסבר פנים יפות ואינו מבעט ביסורין כדי שילמדו ב"א ממנו ויראו ויבחנו בו שיראה האדם לעבוד את ה' אף שאין לו כל תאותיו ואף גם אם הוא בעוני ובריש ובחלאים רעים כמו שמצינו באיוב ובחכמים הרבה שהיו ביסורין ולא נתבטלו מהתורה והעבודה וכמו שנודע מענין הלל שהיה עני ביותר וזולתו שהיו צריכין לעשות מלאכות לפרנסתם ולמדו התורה: (*אין זה כדי שילמדו בני אדם ממנו כמו ענין הראשון אלא כדי להראות צדקתו לאנשי העולם ולבחון כענין הנסיונות באברהם אבינו שלא יאמרו כמו שבני דורו רשעים כן הוא רשע והנה בזה יבהק ו הבורא ומראה צדקתו ועבודתו שעובד לאלהים מבלעדי אנשי דורו עם שאינם מסכימים למנהגיו ויהיה לו יסורים מהם ע"כ מ"ס): ויש שיהיה לרשע אנשי דורו כו' ר"ל בשביל רשעת אנשי דורו לפעמים באות הש"י יסורין על הצדיק לכפר על עון הדור ואין ספק שלא יקופח שכרו לעוה"ב ויהיה לרשעים כגמולם כמו שפרש"י על פסוק זה: ויש שיהיה מפני שאיננו מקנא כו' כמ"ש חז"ל מי שיש בידו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפס על אנשי ביתו באנשי עירו נתפס על אנשי עירו בכל העולם נתפס על כל העולם ואמרו וממקדשי תחלו הפורענות אלו ב"א שקיימו התורה מא' עד ת"ו מהם התחל הנגף ולמה מפני שלא מיחו ברשעים: יבא להשתחות לו לאגורת כסף בשביל גרם

טוב הלבנון

סבה אחרת ר"ל שאין כאן טעם אחד כולל הכל: הצור תמים פעלו וגו' ר"ל מחמת שאנו רואים כל יצירות הבורא איך הם בתכלית מתוקן והשלימות ודאי שכל דרכיו בהנהגת עולמו ביושר ובמשפט: מעט הספקה כלו' מספיק מעט שלא יהיה קשה כ"כ: הן צדיק בארץ ישולם הקב"ה עושה חסד לצדיק לשלם לו על עונותיו בארץ, כלומר בעה"ז: סבלו והסברתו הטובה מה שסובל צרותיו ולא יתן תפלה לאלהים ומקבלם בסבר פנים יפות: לרשע אנשי דורו מחמת רשעת כל הדור: להראות חסידותו ועבודתו לאלהים מבלעדיהם כלו' שמקבל עליו הצרות לכפרה על הדור במה שהם מבלעדי עבודתו: לקחת הדין למחות באנשי דורו: מענין עלי ובניו שנענש בית עלי בעניות על שלא מיחה בבניו, כמאמר חז"ל ס"פ במה בהמה: יבוא להשתחות לו לאגורת כסף ולככר לחם הרי שמפני שלא מיחה עלי בדורו נגזר

עניות

פת לחם

לכל הצדיקים שהם נבחנים ממנו ית' ולכל הרשעים שהם בטובה לא היה קשה לבאר אותה אולם יש לזה סבות הרבה והנה זה הצדיק איננה סבת האחר לכן נמנע בחוק הדעת האנושית להשיג כל פרטיהם המיוחדים לכל אחד ואחד בשלימותם כ"ש לגלות ולבאר אותם לאחרים ודבר בזה רק בהערה כוללת להעיר לבב בני אדם שהדבר נסתר ומכוסה בטבעו מכח דעת האדם: ויבחן בו ויבחן הה' בקמ"ץ ועל הפנים הראשונים אמר שיטרח עליו ועל האחרים אמר ויבחן בו והבן: הן צדיק בארץ ישולם הצדיק ישלם על עונותיו בארץ כלומר בהיותו פה בעוה"ז: על דרך התמורה שהוא יתברך מחליף לו העולם עובר בעולם עומד: סבלו והסברתו הטובה להראות לעולם שהצדיק סובל הרע בעולם הזה בסבר טוב ופנים יפות ואיננו זז מפני כך מעבודת בוראו יתברך בכדי להקל ממנו הרע לא כמו הרשע שאף בדבר שהוא מוכרח לסבול הוא סובל בלב רגז ולכן הוא פורק עול עבודה בכדי להקל רעתו מלת סבר בכל אשר ימצא הוא מלשון סבלנות משא כמו שאהו בחיקך דמתרגמינן סוברוהי בתוקפך: לרשע אנשי דורו כו' זהו בחינה אחרת שאף שהוא יתברך יודע שלא ילמדו ממנו אנשי דורו ולא יגיע להם תועלת מזה אעפ"כ הוא ית' בוחן אותו בכדי להראות מדרגתו וערכו לנגדם שאף שהם בשלוה והוא בחיי צער הם כפויי טובה עם יתברך והוא מתחסד עמו יתברך ועובד אותו באמת ובתמים

והכונה בזה שיצדיקו משפטו יתברך באחרית הימים בראותם אז גמול הצדיק גדול מאד וכמאמרם ז"ל עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ע"ה ועמד בכולם להודיע כמה חבתו וכו' עיין בספר מדרש שמואל שכן היא גירסא קדמונית: בעוני ובריש כו' עוני הוא הכנעת הלב מחמת עניו וריש הוא חסרון הצורך בעצמו: חלינו הוא נשא כו' כלומר אנחנו הם הגורמים

חליו

על הרשע יש שתהיה בעבור טובה שקדמה לו ינמלהו האלהים עליה בעולם הזה כמו שאמר (דברים ז) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו ותרגמו בו הראשונים ומשלם לשנאוהי זכוון (ס"א טבן) דאינון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון. ויש שתהיה על דרך הפקדון אצלו עד שיתן לו האל יתברך בן צדיק יהיה ראוי לה כמו שאמר (איוב יז) יכין וצדיק ילבש ואמר (קהלת ב) ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים. ואפשר שתהיה הסיבה הגדולה שבסיבות מותו ורעתו כמו שכתוב (שם ה) עושר שמור לבעליו לרעתו. ואפשר שתהיה להאריך הבורא יתעלה לו עד שישוב ויהיה ראוי לה כמו שידעת מענין מנשה. ויש שתהיה לחסד שקדם אביו והיה ראוי להטיב לבנו בעבורו כמ"ש ליהוא בן נמשי (מלכים ב י) בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל ואמר (משלי כ) מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו ואמר (תהלים לז) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. ויש שתהיה לנסות אנשי התרמית והמצפונים הרעים כשהם רואים זה ממהרים לסור מעבודת הבורא וחשים להתרצות אל אנשי הרשע וללמוד ממעשיהם ויתברר הנבר לאלהים ויראה הנאמן בעבודתו בסבלו עת ששולטין בו ומביישין אותו ויקבל שכר מהבורא יתעלה על זה כמו שידעת מענין אליהו עם איזבל וירמיהו עם מלכי דורו. וכיון שהתברר חיוב הגלגול על הסיבות על ב"א נבאר עתה כי אין כל אדם חייב להזר על כל סיבה

מרפא לנפש

א' של כסף יבתחוב לסבתכר אלא הבירו מחמת עניותו: ויש שתהיה לנסות אנשי התרמית ר"ל מה שהרשעים מצליחים לפעמים בעוה"ז בעי"ז מנסה הש"י את אנשי התרמית דהיינו הרמאים והצבועים שאינם מראים רשעתם בגלוי מחמת מורא או בושה כזה: כשהם רואים זה שהרשעים מצליחין: ממהרים גם הם: לסור מעבודת הבורא לעשות כמעשה הרשעים אולי יצליחו גם הם: ויתברר הנבר לאלהים על ידי זה יתברר מי שהוא נבר טוב לב עם ה' ונאמן בעבודתו אע"פ ששולטין עליו הרשעים ומביישין אותו הוא סובל הכל ויודע שהעתה מצלחת ולא לעולם חוסן וסוף בימלא בעל הוב לגבות חובו ואינו לומד ממעשיהם

פת לחם

אליו: בעבור טובה שקדמה לו שעשה בזמן הקדם איזו פעולה טובה: ויש שתהיה טובתו יתברך לרשע על דרך הפקדון וכו': ולחוטא נתן ענין כו' ענין הוא לשון עסק ומנהג כלומר הוא יתברך הביא לב החוטא לעסקי העולם בכדי לתת את"כ כו': ואפשר שתהיה כו' כלומר גם אפשר שתהיה טובתו לרשע הבה גדולה למותו או לרעתו כמו עשרו של קרח ושל נבל וכו': להאריך הבורא יתברך לו כו' שאחר שבאה לידו הטובה אם מירושת אבות ואם מצד מזלו אף שחטא אח"כ והיה ראוי להסירה ממנו אעפ"כ הוא יתברך מאריך הטובה בידו להיותו יתברך יודע שסופו לחזור בתשובה ואז יהיה ראוי לה כמו מנשה מלך יהודה שאף שהרשיע הרבה לא הסיר יתברך מלכותו ממנו מפני שסופו חזר בתשובה גדולה ככתוב בדברי הימים: לחסד שקדם אביו כו' שבזמן הקדום עשה אביו איזה פעולת חסד: בני רבעים כו' ולפי שמזה אין ראיה רק שראוי להטיב לבניו באותו דבר עצמו שלפי שהוא השמיד זרע המלוכה החטאה לפיכך נתנה לזרעו הממלכה אבל לא בטובות אחרות שאינם שייכים למעשה הטוב אשר עשה לכן הביא פסוק מתהלך בתומו כו' שגם נאמר אחרי בניו בלשון סתמי ולפי שאפשר להתעקש ולפרש בפסוק זה שכונתו דווקא כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם שאז אוכלים גם בזכות אבותם וקרא דייקא שאמר אחרי בניו אחריו כלומר כשהולכים אחרי עקבותיו לכן הביא פסוק נער הייתי וכו' ולא ראיתי וכו' שלשון לא ראיתי הוא מהליט שבשום פנים לא ימצא: אנשי התרמית הם החנפים הפועלים צדק בגלוי בכדי לרמות אחרים: והמצפונים הרעים הם פועלי רשע והורשי און בלבם רק מתיראים להראות רעתם בקהל וגופנים אותם: כשהם רואים הצלחת הרשעים: ממהרים לסור כו' כנגד החנפים בעשה טוב אמר שאז אדרבא ממהרים לסור מעבודת הבורא ונגד אין עושה טוב כמסתירים רעתם אמר וחשים פי' ממהרים להתרצות וכו' שאינם מסתירים עוד ואדרבא הם מגלים רעתם בכדי שיהיו לרצון ולחן בעיני הרשעים ויקבלו מהם טובה וזה לשתי כוונות אם בכדי להתרצות להם יתחברו עמהם ולקבל טובתם כנ"ל או בכדי ללמוד ממעשיהם: ויתברר הנבר כו' ע"י זה יתברר מי הוא הנבר לבב וכו' ואמר יתברר הנבר על הלוקח סור מרע והוא נגד בעלי המצפונים הרעים שזכר ועל בחינת עשה טוב אמר ויראה הנאמן בעבודתו שאז יראה שהפועל טוב הוא פועל בלבב נאמן ולא בחנף כנ"ל: עת ששולטים בו בבחינת סר מרע שהרשע השולט על הצדיק רוצה להכריחו לפעול פעולה רעה ומיסרו על המנעו ממנה כ"ש אם מוכיחו על רוע מעשיו ועל עשה טוב אמר ומביישים אותו כדרך הרשעים שהם מלעיגים על הצדיק בעבודתו יתברך ומבזים אותו: ויקבל שכר זהו כל התכלית המכוון ממנו יתברך בבחינה זאת: ענין אליהו כו' שהוכרח לברוח ולהסתר מפחד המות והיסורין גם קבל בזיון באמור אליו כאתה זה עוכר ישראל וכן בירמיהו נאמרו הניהם והם במקרא אחד (ישעיה נ) גוי נתתי למכים וכו' פני לא הסתרתי מכלמות וכו': שהתברר וכו' אחר שהתברר בדברינו שמוטל על בני אדם להתגלגל ולסבב סיבות

טוב הלבנון

עניות על זרעו: בעבור טובה שקדמה לו בשביל איזה מצוה שעשה כבר: ותרגמו בו הראשונים הוא תרגום אונקלוס: ואפשר שתהיה הטובה שיש לרשע: להאריך הבורא שהקב"ה מאריך לו אף: מענין מנשה וכמ"ד שמנשה עשה תשובה ויש לו חלק עוה"ב: לנסות אנשי התרמית הרמאים המראים עצמם נקיים וצדיקים נגד בני אדם כדי שיתפרנסו מידם, והוא מפני כן כופף כאגמון ראשו ומשפיל גבהות עיניו ארצה ומתהלך בענוה ובירא נגד כל סובריו למען יאמינו בצדקתו. וכשהקב"ה נותן לו טובה אז ילך בנטיית גרון וישא מרום עיניו ויסיר מעליו עבודת ה': וחשים ממהרים להתחבר לרשעים וללמוד ממעשיהם ואז יתפרסמו מעשיו: ויתברר הנבר לאלהים ר"ל שאיש הצדיק אע"פ שהשפיע לו הקב"ה טובות אינו מתחבר לרשע אבל אדרבה סובל מה שמביישין אותו: חיוב הגלגול ר"ל שמה' היתה זאת שלא יאכל אדם

לחמו

מסיבות הטרף כי הסיבות רבות. מהן נקלות שטרחם מעט כסחורה בחנות או מלאכת יד שטרחה מעט כתפירה וכאחוי והספרות *ואצור המסחרים ושכיר האריסים והפועלים והשמשים בעבודת האדמה. ומהן סיבות יש בהן יגיעה וטורח כעבוד העורות והוצאת הברזל והנחשת מן מוצאיהם וזקוק הכסף בעופרת ונשוא המשאות הכבדות ולכת בדרכים רחוקים תמיד ועבודת האדמה וחרישתה וכיוצא בהם. ומי שהוא מבני אדם חזק בגופו וחלש בהכרתו ראוי לו מהם מה שיש בו מן היגיעה כפי שיכול לסבול ומי שהוא חלש בגופו והכרתו חזקה אל יבקש מסיבות הטרף מה שמיגע גופו אך יטה אל מה שיהיה קל על גופו ויוכל להתמיד עליו ולכל אדם יש חפץ במלאכה או סחורה מבלתי זולתה כבר הטביע האל לה בטבעו אהבה וחבה וכן בשאר החיים כמו שהטביע בטבע החתול צידת העכברים ובטבע הנץ צידת מה שראוי לו מן העוף ובטבע האיל צידת הנחשים. וכן יש מן העופות שיצודו הדגים לבד וכן בטבע מין ומין ממיני החיים נטיה ותאוה אל מין ממיני הצמחים והחיים הוטבע עליו להיות סיבה למזונו ותכונת גופו ואבריו ראויין לדבר ההוא כפה הארוך והשוק הארוך לעוף שהוא צד את הדגים וכשן והצפורן החזק לארי והקרנים לשור ולאיל ואשר תוכן מזונו מן הצמח לא נתן לו כלי הציד והטרף. ועל הדמיון הזה תמצא מדות בני אדם וגופותם מוכנות

מרפא לנפש

ויקבל שכר מסבולה יתברך ע"ז אבל אם היו מעמיסין הרשעים תיכף ולצדיקים לגמול טוב תיכף היה הבחירה ושכר ועונש בטלה והיו כל ב"א רודפים לעשות טוב לקבל שכר מהר ויפחדו מעונש מהר והוא מהכמת הבורא יתברך הנפלאה ועיין זה מצאתי בס' מנוס"מ בתחילת גר הצליבי ע"ש ובנו"ה פי' בענין אחר והבוחר יבחר: כתפירה התופר בגדים: וכאחוי מלאכת הרקמה וי"א בכסף. למ"ס: ואצור המסחרים ולאצור סחורות הרבה למכרם במדה גסה ובלשון חז"ל נקרא סיטון: (*או ר"ל שנתמנה על אוצרות של סחורות לשמור אותם. ר"נ): ושכיר האריסים כו' ולשכור פועלים ואריסין שהם מלאכות קלות: וזקוק הכסף

טוב הלבנון

לחמו כי אם ביגיעה וזעת אפו: כתפירה לתפור בגדים הדשים: ובאחוי מעשה אריגה, מעשה אורג ת"א עובד מחי: והספרות להיות סופר הקהל או הדיינים: ואצור המסחרים נאמן או גזבר על עניני הסחורות: והשמשים בעבודת האדמה ממונים המשגיחים על הפועלים: וחלש בהכרתו שכלו הלם ללמוד מלאכת יד או עניני הכתיבה והחשבון הצריכי לעניני הגזברות וכיוצא בזה ממחיות הקלות: ויוכל להתמיד עליו אפשר שיעסוק בה בתמידות: ולכל אדם יש חפץ במלאכה וזה סימן השגחה מה שלכל אחד ייפה לו הקב"ה מלאכתו בפניו וכמ"ש חז"ל: בשאר החיים כשאר בע"ח: ובטבע האיל איל בקמץ היו"ד, והוא מין חיה: והחיים הבע"ח נתן להם הקב"ה ידיעה שיודעים אנה מזונותיהם והסיבות הצריכים להם: והקרנים לשור ולאיל כלומר השור ומנגחים אותם מהם: וזקוק הכסף בעופרת כהמזקקים הכסף בכור נותנים בו חתיכות עופרת כמו שכתוב (ירמיה ו') נחר מפוח מאש תם עופרת כו': ויוכל להתמיד עליו שאם יבחר במלאכה כבדה סופו להניח אותם בזמן קצר כשתכבד עליו או ימלה: ולכל אדם יש חפץ כו' כבר הטביע כו' כלומר שבאמת האזהרה והלמוד לבני אדם על דבר זה הוא אך למותר כי אם יניח האדם זדונו וגאונו ותשוקת העשר וקנאת איש מרעהו ולא יתפון רק טרף חוקו אז כאשר יכוין לבבו לבחור שבה לטרפו ימצא בעצמו הרגשת נטיה בטבעו אל אותה מלאכה שנאותה לו שהכי בוודאי שם הבורא ית' נטיה זו בטבע האדם כי למה יגרע מזה משאר בע"ח שאנו רואים בהם שנטיה שטבעית כזאת: במלאכה או סחורה מבלתי זולתה שהפצו נוטה למלאכה זו או לסחורה זו יותר מלמלאכה ולסחורה אחרת מהמת שכבר הטביע כו': אל מין ממיני הצמחים וכבר יחדו רבותינו זכרונם לברכה בפרק המוציא תבן לפרה עצה לגמל עמיר לטלה עשבים לגדי ודומיהן הרבה תמצאם בספרי חכמי הטבע בדברם בתכונת כל מיני החיים: ממיני הצמחים והחיים הצמח המיוחד לכל אחד או הבע"ח המיוחד להיות לו למאכל כי דוגמת העכברים לחתול והשאר שזכר נמצאו עוד הרבה כשאר בעלי חיים: הוטבע עליו להיות כו' סימן הסוה הוטבע על הנטיה הזאת על הדבר ההוא בכדי שיהיה הדבר ההוא סבה למזונו: ותכונת גופו ואבריו כו' תכונת גופו בכלל וערך אבריו: כפה הארוך והשוק הארוך וכו' שבהיותו צריך לעמוד במים במקום עמוק קצת נבראו לו הרגלים הארוכים ובכדי שיוכל להטריף הדג פתאום בעמדו קצת רחוק ממנו נברא לו הפה הארוך: וכשן והצפורן כו' שכאשר ימצא בע"ח ישכהו בשיניו ויקרעהו בצפרניו וימיתהו ויאכלהו: והקרנים לשור ולאיל לא ידעתי מה טיבם בכאן ואיך הם סבה לטרפם כי כפי המפורסם בספרי הטבעים תועלת הקרנים אינם רק להצלתם מהנזק: לא נתן לו כלי הציד והטרף ד"מ הרגלים הארוכים בעוף הצד הדגים נקראים כלי הציד שאיננו טורף בהם רק הם סבה לציד שיוכל לעמוד בעומק המים ולצוד כנ"ל והפה הארוך נקרא כלי הטרף שבו הוא טורף הדג וכן בשאר טורפים: מדות בני אדם כו' ד"מ מי שגוברת בו מדת הרחמנות

פת לחם

סימות להביא טרפם ולחמם: כתפירה ואיחוי איחוי נקראת התפירה הדקה המחברת שני החתיכות בחיבור הדק היטב עד שיהיו נראים לאחדים ונמצא בדברי רז"ל שולל ולא מאחה והוא מלשון אחות וכונת המחבר בכאן במלת איחוי על מלאכת הרקמה שמחברים הצורות על הבגד בתפירה דקה מאד: והספרות גלות השערות ונמצא במשנה לא ישב אדם לפני הספר ועוד הרבה: ואצור המסחרים אסיפת הסחורות ומכירתם לעת היוקר: ושכיר האריסים והפועלים כונתו על פרנסת הסרסרות במכירותם שכמו שבזמנינו ברוב עסקנו כמו"כ יש הרבה אנשים שמתפרנסים בסרסרות כך בימיהם שרוב פרנסתם היתה בעבודת קרקע ע"י אריסים ופועלים היו אנשים עומדים על משמרתם להסכיר אריסים ופועלים שישכירו עצמן לבעלי השדות והיו מקבלים שכר ע"ז ואין כונתו על המשכירין עצמן למלאכת העבודה בקרקע שהרי הוא חושב לקמן עבודת האדמה בין העבודות הקשות. אריסין נקראים הנשכרים נחלק לשליש או לרביע מה שתעלה האדמה ופועלים הם המקבלים שכרם במעות והשמשים הם המשמשין את בעל השדה במלאכתו ועוזרים אותו: יגיעה וטורח יגיעת האברים וטרדת הלב בעיונם והשגחת במירתם שלא יופסדו: מן מוצאיהם הם המקומות שחופרין

לסחורות ולמלאכות. ומי שמוצא במדותיו וטבעו כוסף אל מלאכה מהמלאכות ויהיה גופו ראוי לה ויוכל לסבול את טרחה יחזור עליה וישים אותה סיבה להבאת מזונו ויסבול מתקה ומרירותה ואל יקוץ כשימנע ממנו הטרף בקצת העתים אך יבטח באלהים שיספיק לו טרפו כל ימי חייו ויכוין בטרדת לבו וגופו בסיבה מן הסיבות והסבוב עליה לעמוד במצות הבורא שצוה האדם להתעסק בסיבות העולם בעבודת האדמה והרישתה וזריעתה כמו שכתוב (בראשית ב) ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה. ולהשתמש בשאר בעלי חיים בתועלותיו ומזוניו ובנין המדינות והכנת המזונות. ולהשתמש בנשים ולבעול אותן להרבות הזרע ויהיה נשכר על כונתו בהם לאלהים בלבו ומצפונו בין שיוגמר לו חפצו בין שלא יוגמר לו חפצו כמ"ש (תהלים קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך וארז"ל וכל מעשיך יהיו לשם שמים ויהיה בטחונו באלהים שלם ולא יזיקנו הסיבוב על הסיבות להבאת טרפו בהם מאומה כשהוא מכוין בהם בלבו ומצפונו לשם שמים. ואל יחשוב כי טרפו מועמד על סיבה ידועה ושאם תמנע הסיבה ההיא ממנו לא יבא בסיבה אחרת. אבל יבטח על האלהים בטרפו וידע כי הסיבות כלן אצל הבורא שוות יטריפהו במה שירצה מהן ובעת שירצה מאיזה ענין שירצה כמו שאמר הכתוב (ש"א יד) כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט ואמר (דברים ח) כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל ואמר (זכריה ד) לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות:

פרק ד אבל הדברים שחייב המאמין לבטוח בהם על הבורא יתעלה כוללים אותם שני מינים. אחד מהם דברי העוה"ז. והשני דברי העוה"ב. ודברי העוה"ז יחלקו לשני חלקים. אחד מהם עניני העולם לתועלות העוה"ז. השני עניני העולם לתועלות העוה"ב. ועניני העולם לתועלות העוה"ז יחלקו לג' חלקים. אחד מהם תועלות גופו בלבד. והשני תועלות טרפו וסיבות הונו ומיני קניניו. והשלישי תועלות בני ביתו ואשתו וקרוביו ואוהביו ואויביו ומי שהוא למעלה ממנו ולמטה ממנו מכתות בני אדם. ועניני העולם לתועלות העולם הבא יחלקו לשני חלקים. אחד מהם חובות הלבבות והאברים שהוא מתיחד בהם לבדו ואין מעשהו יוצא בהם להנאת זולתו ולא להזיקו. והחלק השני חובות האברים אשר לא יוכל לעשותם אלא בהשתתפות זולתו עמו בפעל ובהפעל כצדקה וגמילות חסדים ולמוד החכמה ולצוות בטוב ולהזהיר מן הרע. ועניני העולם הבא

מרפא לנפש

בעופרת כשצורפין כסף נותנים עופרת בכור ומועיל לצירוף כך פירש רש"י בירמיה ו': ויסבול מתקה ומרירותה בין שהיא מתוקה לו והצליח במלאכתו ובמו"מ שבחר בו בין שהוא מר בעיניו שצריך להתייגע בה או שאין מצליח בה לפעמים אל יקוץ בה: אך יבטח באלהים כו' ויכוין בטרדת לבו כו' לחזור אחר איזה כלים לפרנסתו: והסבוב עליה למה הוא מסבב עליה: לעמוד במצות הבורא לקיים מצות ה': שצוה את האדם להתעסק כו' שלא לתוהו בראה לשבת יצרה: ויהיה בטחונו באלהים שלם ר"ל אע"פ שמסבב לעשות מלאכה ומו"מ לטרפו לא יהיה לו זאת לחסרון בטחון בהם ובלבד שיכוין לבו לשמים: כי אם ברוחי ברצוני:

פרק ד למעלה ממנו שהם החשובים וגדולים ממנו: בפעל ובהפעל שהוא עושה הפעולה ואחרים מקבלים פעולתו:

פת לחם

שהאמנות יתרחק מן אומנות השכחות וכן אמרו ולא הקפדן מלמד וכדומה כאשר מדות: ויהיה גופו ראוי לה כו' כונתו על תכונת אברי גופו ד"מ מי שעיניו רכות ירחיק עצמו ממלאכת הציור והרקמה ועל כח הגוף אמר ויכול לסבול טרחה: יחזור עליה יסדר להשיג האומנות ההיא: ויסבול מתקה ומרירותה שיקבלנה בטוב הן בהיה מתוקה לו או בהיה מרה לפעמים:

טוב הלבנון

והאיל שפרנסתם מן למה האדם הוציא להם הטבע קרנים מן מותרת העלם הראוים לשינים, כמו שאמרו חכמי הטבע, מפני שאינם צריכים לשינים לשבת הטרף והגיד רק לקרנים שיוכלו לדחות הטורף מאתם: מתקה מה שמתפרנס ממנה: ומרירותה יגיעתו במלאכתו: והסבוב עליה טרחתו בבקשת הסבות המביאים הטרף:

ולא יזיקנו הסבוב על הסבות וכו' מה שהוא מתבטל מתורתו ומעבודת ה', שאף זה יחשב לו לצדקה ולעבודה: מועמד על סבה ידועה שתלוי דוקא במלאכתו ועסקו אשר בידו לנפשו למחיה ולכלכלה:

פרק ד ומי שהוא למעלה ממנו ולמטה ממנו ר"ל מי שגדול ממנו או פחות ממנו. כשיבקש חפץ מהם או הם יבקשו איזה חפץ ממנו איך יהיה דרך הבטחון בה, וכמו שיבא לקמן: מתיחד בהם לבדו אינם שייכים רק לגופו כמו מילה ותפלין וציצית ומזוזה ודומיהם: בפעל ובהפעל שיהיה הוא האחר עושה הפעולה כמו למוד החכמה והתורה עמו. או שיהיה מקבל הפעולה ממנו. והוא תכנין הפעל שהוא

יחלקו לשני חלקים. אחד מהם הגמול הראוי. והשני שהוא מחסד הבורא יתעלה על החסידים והנביאים לעוה"ב. והנה כל הדברים שבוטחים בהם על הבורא יתברך שבעה חלקים. אחד מהם עניני גוף האדם בלבד. והשני עניני הונו וסיבות טרפו. והשלישי עניני אשתו ובניו וקרוביו ואוהביו ואויביו. והרביעי חובות הלבבות והאברים שהוא מתיחד בתועלותם והזקתם. והחמישי חובות האברים שתועלתם והזקתם מתעברות אל זולתו. והששי גמול העוה"ב אשר יהיה כפי המעשה בעוה"ז. והשביעי גמול העוה"ב אשר יהיה מהבורא יתברך ע"ד החסד על סגולתו כמ"ש (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם. וכיון שפירשתי ההקדמות אשר בעבורם יתכן הבטחון מן הבוטח באלהים יתעלה יש עלי לסמוך להן פירוש אופני יושר הבטחון בכל אחד מהשבעה דברים אשר בהם יבטח כל בוטח על אלהים ועל זולתו אחד. ואומר בפירוש החלק הראשון מהם והוא בעניני גוף האדם בלבד והם חייו ומותו וטרף מזונו לעצמו ומלבושו ודירתו ובריאותו וחליו ומדותיו ואופני היושר בבטחון על אלהים בכל ענין מהם שישליך את נפשו בהם להליכות הגוזר אשר גזר לו הבורא מהם ותבטח נפשו באלהים יתברך וידע כי לא יגמר לו מהם אלא מה שקדם בדעת הבורא שהוא הנכון לעניניו בעוה"ז ובעוה"ב ויותר טוב לאחריתו ושהנהגת הבורא לו בכלם שוה אין לשום בריה בהם עצה ולא הנהגה אלא ברשותו וגזרתו ודינו. וכמו שאין ביד הברואים חייו ומותו וחליו ובריאותו כן אין בידם טרף מזונו וספוקו ולבושו ושאר עניני גופו ועם בירור אמונתו כי ענינו מסור אל גזרות הבורא יתעלה ושבחירת הבורא לו היא הבחירה הטובה הוא חייב להתגלגל לסיבות תועלותיו ולבחור הטוב כנראה לו מן הענין, והאלהים יעשה מה שקדמה בו גזרתו. והדומה לזה כי אדם אע"פ שקצו ומדת ימיו קשורים בגזרת הבורא יתברך יש על האדם להתגלגל לסיבות החיים במאכל ובמשתה ומלבוש ובמעון כפי צרכו ולא יניח את זה על האלהים שיאמר אם קדם בגזרת הבורא שאהיה ישאיר נפשי בגופי מבלי מזון כל ימי חיי ולא אטרח בבקשת

מרפא לנפש

אשר בהם יבטח על אלהים ועל זולתו דהיינו אם משימה בהם והמלעים בינו ובין הש"י והסם שלוחים מאת יתברך כמו שיתבאר: בפירוש החלק הא' כו' ומדותיו כמו השמחה והענוה כו' כאשר זכרם בש"י משער הזה ע"ש: ועם בירור אמונתו כו' חייב להתגלגל לסבות תועלותיו ר"ל אע"פ שאמונה זו ברור אצלו שכל עניניו ביד ה' הוא חייב לעשות

טוב הלבנון

על מקבל הפעולה ע"י אמצעי נקרא בערך המפעיל, הפעל, כמו שהוא צדקה שעיקר המצוה שיתן ע"י אחרים שלא ידע הנותן והמקבל וכמ"ש חז"ל: מחסד הבורא להוסיף שכרם מחמת האהבה והדבקות אשר להם בהש"י: פירוש אופני יושר הבטחון וכו' אשר בהם יבטח כל בוטח על אלהים ועל זולתו. כלו' יפרש באיזה דרך הוא הבטחון המיושר הנקרא בוטח בה' בשלמות או שיתערב בטחון ענין זולת אלהים לבדו כמו הבוטח ג"כ באיזה סבה שאין זה בטחון ישר וצדק: אחד אחד כלו' יפרש כ"א לבדו: בפירוש החלק הראשון והוא החלק הא' מהג' חלקים שבעניני עולם לתועלת עוה"ז: ועם בירור אמונתו בצירוף שיהא אמונתו ברורה: הוא חייב וכו' האדם חייב לבקש המועיל והטוב לו והאלהים יצליח דרכו:

פת לחם

פרק ד עניני אשתו ובניו כו' בכאן הקדים אשתו לבניו לפי קדימת הזמן שהרי לקוחי האשה וטיפולה קודמין למציאת הבנים וטיפולם: מתעברות אל זולתו יוצאות ממנו ועוברת לזולתו כנ"ל: מה רב טובך אשר צפנת כו' פעלת כו' ובוודאי הכונה בכפל המליצה על שני מיני גמול הנ"ל: פירוש אופני יושר הבטחון כו' לפרש אופני הבטחון שבכל אחד ע"פ מה שמורה שבכל הישר וז"א יושר הבטחון: מה שקדם בדעת הבורא שהוא הנכון כו' ויותר טוב כו' מה שהבורא יתברך ידע מקודם שזה הדבר הוא הנכון לעניניו וכו' ואף שנראה לעין שאיננו טוב לטעמו בוודאי הוא יותר טוב לאחריתו: ושהנהגת הבורא מוסב על מלת וידע שידע שהנהגת הבורא לו בכולם שוה בכל הדברים הנזכרים שוה הנהגת הבורא בזה שרק היא מיוחדת לו שאין לשום בריה כו': אלא ברשותו וגזירתו כו' שיתכן שתועיל לו עצת איזה אדם והנהגתו אם תהיה ע"פ רשות הבורא יתברך וגזירתו כו': ברשותו וגזירתו ודינו ד"מ ברפואת חולה כבר אמרו שנתן רשות ביד רופא לרפאות והכח שטבעי הנתון בזה הוא רשות הבורא ית' וזה ענין כללי ומצורף לזה גזירת הבורא שגזר שיתרפא חולי זה על ידו כמאמרם ז"ל ע"י איש פלוני וסם פלוני וזה בחלוקת הטוב ועל הלוקח הרע אם יען אדם להרע לו ועלתה בידו או הניג אותו בדרך רע והכשילו בודאי ממנו ית' נדון בדין זה ולולי כן לא עלתה לו כן: עם בירור אמונתו כו' הוא חייב כו' כלומר ואף שהוא מאמין באמונה ברורה בכל מה שאמרנו דהיינו שענינו מסור וכו' ושבחירת הבורא וכו' אעפ"כ הוא חייב להתגלגל לתועלותיו כו' כלומר לגלגל ולסבב סבות לתועלותיו ולבחור לו הסבה הטובה כפי הנראה לו והקדק באמרו להתגלגל בלשון מתפעל ולא אמר לגלגל לפי שאנו מדברים באדם המאמין שכל תנועותיו מסורים ביד הבורא ואם הוא עושה איזה דבר איננו הוא הפועל רק המתפעל ממנו ית' כגרזן ביד החוצב בו: שקצו ומדת ימיו תפס לשון הכתוב הודיעני ה' קצי ומדת ימי וכו' (תהלים לט): לסבות החיים במאכל כו' לסבב לעצמו חיים ע"י שיאכל וישתה וכו':

ובמעון

בבקשת

הטרף ועמלו. וכן אין ראוי לאדם להכנס בסכנות בבטחונו על גזירת הבורא וישתה סמי המות או שיסכן בעצמו להלחם עם האריות והחיות הרעות ללא דוחק או שישליך עצמו בים או באש והדומה לזה ממה שאין האדם בטוח בהן ויסכן בנפשו. וכבר הזהירנו הכתוב מזה במה שאמר (דברים ו) לא תנסו את ה' אלהיכם וגו' כי איננו נמלט בזה מאחד משני דברים, או שימות ויהיה הוא הממית את עצמו והוא נתבע על זה כאלו המית זולתו מבני אדם אע"פ שמותו על הדרך ההוא בגזירת האלהים וברשותו וכבר הזהירנו שלא להמית שום אדם בשום גלגול באמרו (שמות כ) לא תרצח וכל אשר יהיה המומת קרוב אל הממית יהיה העונש יותר ראוי כמ"ש (עמוס א) על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו וגו'. וכן מי שהמית את עצמו יהיה ענשו גדול בלי ספק מפני שמשלו בזה כעבד שצוהו אדוניו לשמור מקום לזמן ידוע והזהירו שלא יפרד ממנו עד שיבא שליח אדוניו אליו וכיון שראה שבושש השליח לבא נפרד מן המקום קודם בואו וקצף עליו אדוניו והענישו עונש גדול וכן הממית את עצמו יוצא מעבודת האלהים אל המרותו בהכנסו בסכנת המות ועל כן אתה מוצא שמואל ע"ה אומר (שמואל א טז) איך אלך ושמע שאול והרגני ולא נחשב לו לחסרון בבטחונו על האלהים אך היתה התשובה מאלהים לו במה שמורה כי זריזותו בזה משובחת ואמר לו (שם) עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי ושאר הענין. ואילו היה זה קצור בבטחונו היתה התשובה אליו אני אמית ואחיה וגו' או הדומה לו כמ"ש למשה ע"ה עת שאמר לו (שמות ד) כי כבד פה וכבד לשון אנכי מי שם פה לאדם וגו'. ואם שמואל עם תום צדקתו לא הקל להכנס בסיבה קטנה מסיבות הסכנה אע"פ שהיה נכנס בה במצות הבורא יתברך כשאמר מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי כל

מרפא לנפש

אם הלו להשפסק באיזה כבה לטוב לו כמ"ש למען ייטב לך ה' אלהיך בכל אשר תעשה: מפני שמשלו בזה מלא מאמר שעל עלמו יוכל למחול. הר"ג: כי זריזותו בזה משובחת מה שהיה שמואל זריז והכר לשאול מאתו יתברך איך ינצל מכף שאול היה לו

פת לחם

בבקשת הטרף ועמלו על הסדר ומהפש איזה סבה להשיג בו ידה טרפו אמר בבקשת הטרף ועל מי שסבה מוכנת לו כמו אומן במלאכתו אמר ועמלו שהוא עמל ויגע במלאכתו: ללא דוחק שבודאי אם פגע דוב שכול בארץ או זאבי ערבות בתרוצו והתגרו בו לבלע ולהשחית הוא מוכרח להלחם נגדם להציל עצמו: לא תנסו כו' שאם יסכן בעצמו ע"י בטחונו ויפול ברע אולי ח"ו יהרהר אח"ז הוא או אחרים לומר מבלתי יכולת וכו' ואי"נ הרי הוא כאלו הוא מנסה ח"ו יכלתו ית': והוא נתבע על זה כו' הוא יהיה נתבע על זה כדין שמים: אע"פ שמותו על הדרך ההוא כו' כלומר אע"פ שיהיה שהיתה גזירת הבורא שימות בזה הזמן אעפ"כ הוא נענש על שהיה מותו בעצמו: ולא נחשב לו לחסרון לא נחשב לו יראתו זאת לחסרון במדת הבטחון: כי זריזותו בה כו' מה שהוא מזדרז בזה לבקש תחבולה להנצל מן המות היא משובחת שהרי באמת השגיח לו תחבולה באמרו עגלת בקר כו': כמו שאמר למשה רבינו ע"ה כו' מי שם פה כו' ואם תאמר למה במשה נחשב לקצור ולשמואל לא נחשב התשובה בזה שאחר שצוה הוא ית' למשה לך ודברת בודאי יתן בפיו כח הדבור ויכול לדבר כאמרו מי שם פה לאדם אולם בשמואל אין שאלתו על מניעת הדבר המצווה שהרי יתכן שיעשה צווי וימשח את דוד אמנם אח"כ ישמע שאול הדבר ויהרגהו כמו שמצאנו באוריהו הכהן וזכריה ויהושפט כפי קבלת חז"ל ושאל ממנו ית' אם יעשה תחבולה להצלתו: בסבה קטנה כו' שבאמת היה הדבר רחוק שיהרגהו שאול שנמשח ממנו למלך והיה איש צדיק גם בודאי היתה יד כל גדולי המלכות עמו להצילו ולא היה בזה רק חשש רחוק: שהיה נכנס בה במצות הבורא ויש לומר בזה שלוחי מצוה אינן ניזוקין אעפ"כ לא

ר"ל הלא לפני גלוי שכבד פה אתה ואנכי אהיה עם פיך. מפני שאין הקב"ה משנה הטבע בנס מפורסם כ"ש לא במקום הדוחק וכאן היה אפשר שיקח בידו עגלת בקר: עם תום צדקתו והיה כדאי לנס:

טוב הלבנון

ובמעון דירה: ללא דוחק לאפוקי אם כבר נכנס בסכנה אפי' חרב חדה מונחת על צוארו אל ימנע עצמו מן הרחמים כמאמר חז"ל: נתבע נענש על זה: אע"פ שמותו ע"ד ההוא בגזירת האלהים ר"ל שאע"פ שמה שזה מת בהכנסו בסכנה כבר נגזר מן השמים שימות בסכנה זו ובעת הזאת. אעפ"כ נענש כמו המגלגל מיתת אדם אחר אע"פ שהאדם ההוא נגזרה עליו המיתה מן השמים עכ"ז הרוצח חייב: המומת קרוב אל הממית ר"ל שהממית הוא יותר קרוב אליו ממשפחתו: על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו שאף שהיה ראוי שירחם על אחיו והוא לא רחם עליו ונחשב זה לחטא גדול. ומכ"ש שהממית עצמו ושיש מרחם על עצמו: שמשלו בזה כעבד וכו' ר"ל שאין לממית עצמו התנצלות שחפצו להתקרב לעה"ב: ועל כן אתה מוצא שמואל ר"ל אפי' במקום מצוה אסור להכניס עצמו בסכנה במקום שההיזק שכיח כי אין זה עבודת ה' רק מרי ועון כנמצא בשמואל שהיה נתיירא ללכת במצות ה' מפני הסכנה שלא יהרגהו שאול ולא נחשב חסרון בבטחונו שנאמר שח"ו לא היה בו הבטחון כראוי לו וכ"ש שלא במקום מצוה: היתה התשובה אליו אני אמית ואחיה כלו' שלא בידי החיים והמות והכל גלוי לפני ואנכי אתך להצילך. וכמו שהשיב למשה מי שם פה לאדם.

כ"ש

שכן שיהיה זה מגונה מזולתו מבלתי מצות הבורא יתעלה . או שינצל בעזרת הבורא יתברך לו ויאבדו זכיותיו ויפסיד שכרו כמ"ש רז"ל בזה הענין לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ואמר יעקב אע"ה (בראשית לב) קטנתי מכל החסדים וגו' ואמר המתרגם בפירושו זעירין זכוותי מכל חסדין ומכל טבוון . וכמו שאמרנו בחיים ובמות כן נאמר בחיוב תביעת סיבות הבריאות והמזון והמלבוש והדירה והמדות הטובות ולהרחיק שכנגדם עם בירור אמונתו . כי הסיבות אין מועילות אותו בזה כלום אלא בגזרת הבורא יתברך כאשר יש לבעל האדמה לחרוש אותה ולנקותה מן הקוצים ולזרעה ולהשקותה אם (ס"א אם לא) יזדמנו לו המים (ס"א הגשמים) ויבטח על הבורא ית' להפרותה ולשמרה מן הפגעים ותרבה תבואתה ויברך אותה הבורא ואין ראוי לו להניח האדמה מבלי עבודה וזריעה בבטחונו על גזירת הבורא שתצמיח האדמה בלתי זרע שקדם לו . וכן בעלי המלאכה והסחורה והשכירות מצווין לחזר על הטרף בהם עם הבטחון באלהים כי הטרף בידו ורשותו ושהוא ערב בו לאדם ומשלימו לו באיזו סיבה שירצה ואל יחשוב כי הסיבה תועילהו או תזיקהו מאומה . ואם יבא לו טרפו על פנים מאופני הסיבות אשר התעסק בהם ראוי לו שלא יבטח על הסיבה ההיא וישמח בה ויוסיף להחזיק בה ויטה לבו אליה כי יחלש בטחונו באלהיו . אך אין ראוי לו לחשוב כי תועילנו יותר ממה שקדם בדעת הבורא ואל ישמח בהדבקו בה וסבובו עליה אך יודה הבורא אשר הטריפו אחר יגיעתו ולא שם עמלו וטרחו לריק כמ"ש (תהלים קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך . ואמר אחד מן החסידים אני תמיה ממי שנותן לחבירו מה שגזר לו אצלו הבורא ואח"כ יזכיר לו טובתו עליו בו ויבקש להודות אותו עליו ויותר אני תמיה ממי שקבל טרפו ע"י אחר מוכרח לתתו לו ויכנע לו ויפייסהו וישבחהו

מרפא לנפש

לגריעות כי הכר שמואל לעבות אותו התבואה שלא יהיה סכנה ולא יסמוך השם יתברך לעשות לו נס : **או שינצל** כו' הוא אחד מהשני דברים דמי שנכנס בסכנה או שימות כנ"ל או שינצל כו' : **אם יזדמנו לו המים** ולס"א הגירסא אם לא יזדמנו לו הגשמים : **ואמר אחד מן החסידים** כו' כי העשיר הוא אפוטרופוס של עני כמ"ש לעיל כמ"ש וחי אחיך עמך חייו ופרנסתו של אחיך העני עמך הוא כמו שיתבאר לפנינו בפי' חלק השני : **ויותר אני תמיה כו' מוכרח לתתו לו ויכנע לו כו'** ר"ל שאינו נותן שבח והודאה להש"י שהזמין פרנסתו ע"י ועשה אותו אפוטרופוס עליו רק נכנע לאדם זה לבדו ומחניפו כאילו הוא נתן לו משלו ויתבאר דבר זה בפירוש חלק הב' באורך ומשם תבין ג"כ מה שאמר מוכרח לתתו לו שהוא קשה קצת שהרי הצדקה הוא מ"ע שהוא פתוח תפתח נתון תתן וכן כמה אזהרות של צדקה איך נאמר שאדם מוכרח לתתו לו וכ"כ עוד לקמן בפי' ח"ב ואינו

טוב הלבנון

כ"ש שיהיה זה מגונה מזולתו משאר בני אדם שסמכו על זכיותם : **או שינצל** ואפי' אם ינצל בעזרת האל ע"י נס : **עם בירור אמונתו** כלומר אעפ"י שאמונתו ברורה שהכל בגזירת הבורא עכ"ז חייב להדר אחר סיבות טובות ומועילות : **להפרותה** להוציא בה פירות : **מה שגזר לו אצלו הבורא** ר"ל מהש"י היתה הזמנת פרנסת זה האיש המקבל. והנותן אינו רק שליח בדבר : **מוכרח לתתו לו** ר"ל ודאי שהוא מוכרח

פת לחם

לא היקל מפני דשכיחא היזקא כמו שאמרו ז"ל כאן : **או שינצל** כו' הנה למעלה אמר שהמסכנים עצמו בסכנה לא ימלט מאחד משני דברים דהיינו או שימות בסכנה זו או שימלט ומסיים דברו ע"כ בחלוקה הראשונה ועכשיו התחיל בחלוקה שניה : **ויאבדו זכיותיו ויפסיד שכרו** בבחינת פעולת המצות עצמן שעשה אמר שיאבדו ממנו ולא תזכרנה לו עוד ובבחינת הגמול עליהם אמר ויפסיד שכרו : **שמא אין עושין כו' ואם עושין כו'** הרי שדברו בשתי החלוקות : **קטנתי כו' ואמר המתרגם בפירושו** כו' לא כפירוש מפרשים אחרים שפירשו קטן אני נגד כל החסדים והאמת אשר כו' ולכן הביא פירוש המתרגם לבטל הפירושים האחרים : **בחיוב תביעות סבות** כו' שהאדם מחויב לתבוע כלומר לדרוש ולבקש סבות הבריאות והמזון כו' עם בירור אמונתו כלו' אף שאמונתו ברורה כי הסבות אינם מועילים כו' אעפ"כ הוא מחויב לסבב הסבות כנ"ל : **ולשמרה מן הפגעים** כמו השדפון והירקון ר"ל : **ותרבה תבואתה ויברך אותה** אמר ירבה תבואתה בקמה ואח"כ יברך אותה בכרי כמאמרם ז"ל הנכנס למוד גרנו אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה וכו' : **ושהוא ערב בו** כו' שכבר נאמר נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו : **ומשלימו לו** נותנו לו בשלימות שיספיק כפי הצורך : **באיזה סבה שירצה** הוא ית' : **שלא יבטח כו' וישמח בה כו'** שלא יתלה הגעת טרפו בסבה ההיא ובעי"כ ישמח בה ויוסיף להחזיק בה במה שבידו ממנה ויטה לבו אליה לבטוח אותה ביותר שאז כי עי"כ יחלש בטחונו וכו' : **כי תועילנו יותר** כו' שלא יחשוב שיגיע על ידי הסבה מן הטובה יותר מהשיעור שקדם בדעתו ית' להטיב לו : **ולא שם עמלו וטרחו לריק** עמלו באיברי גופו וטרחו בטרדת לבבו : **אשריך וטוב לך** ואחר שהוא מאושר בזה צריך להודות לו ית' על זה : **מה שגזר לו אצל הבורא** כו' שמה שהוא נותן למקבל איננו נותן לו כלום משלו רק הוא מה שנגזר שבורא למקבל והפקידו אצל הנותן בזה וז"א מה שגזר לו אצלו מלת לו סובבת על המקבל ומלת אצלו על הנותן וא"כ איך יזכור לו למקבל אח"כ טובתו שבאה ממנו עליו כטיב שהוא בהטיב לו : **ויותר אני תמיה** כו' שהתמיה על המקבל יותר מעל הנותן כי הנותן רמות רוחים הוא דנקיט ליה לומר כחי ועוצם ידי וכו' ומטבע שהאדם להתגאות על זולתו ולבקש מעמד תהלה אולם למה יודה המקבל בזה כי אין מטבע שהאדם להכנע נהנם : **על יד אחד מוכרח** כו' אמר מלת שהוא כון אחד למוכרח כדרכו לקצר : **ויכנע לו** בלבו ויפייסהו

בדבריו

ואם לא יבואהו הטרף על הפנים אשר סבב עליהם אפשר שטרף יומו כבר קדם אצלו והוא ברשותו או שבא לו על פנים אחרים ועל איזה פנים שיהיה ראוי לו להתעסק בסבות ואל ירפה מחזור עליהם כשהם ראויות למדותיו ולגופו כאשר קדמתי ויבטח עם זה על אלהיו שלא יעזבהו ולא ירפהו ולא יתעלם ממנו כמ"ש (נחום א) טוב ה' למעוז ביום צרה וגו'. וכן נאמר בענין הבריאות והחולי כי על האדם לבטוח בבורא בזה ולהשתדל בהתמדת הבריאות בסיבות אשר מטבעם זה ולדחות המדוה במה שנהגו לדחותו כמו שצוה הבורא יתעלה (שמות כא) ורפא ירפא מבלי שיבטח על סיבות הבריאות והחולי שהן מועילות או מזיקות אלא ברשות הבורא. וכאשר יבטח בבורא ירפאהו מחליו בסיבה ובלתי סיבה כמ"ש (תהלים קז) ישלח דברו וירפאם וגו' ואפשר שירפאהו בדבר המזיק הרבה כמו שידעת מענין אלישע במים הרעים שריפא היזקם במלח וכן (שמות טו) ויורהו ה' עץ וישלך אל המים ואמרו הקדמונים שהיה עץ של הרדופני וכמוהו (ישעיה לח) ישאו דבלת תאנים וימרחו על השחין ויחי וכבר ידעת מה שהיה מענין אסא כשבטח על הרופאים והניח בטחונו באלהים בחליו ואמר הכתוב (איוב ה) כי הוא יכאיב ויחבש וגו':

ופירוש החלק השני הוא בעניני קניני האדם וסיבות טרפו ואופני עסקיו כמסחר מרפא לנפש

שהכילו היינו כי אין ביכלתם ולא בכחם לא לתת ולא למנוע למי שגזר הבורא אלא לא היו מקיים גזלתו כו'. וכ"ל עוד כמה פעמים ובאמת דבר מבואר הוא שהאדם מושגח על כל עניניו ובפרט בענין פרנסתו וצרכו ולאחרים שוחרים זה את זה ולייחב הענינים האלה ג"כ הוא כפי מה שכתבתי בפ"ע מספר השל"ה ע"ש והוא כפי שהאת המתחבר בכמה מקומות מספר הזה ובפרט בפי' ח"ד ע"ש שהגמר של כל דבר אין ביד האדם רק הבחירה וההסכמה לדבר והש"י הוא הגומר והמשלים של כל הדברים א"כ נוכל לומר בכך היה המדה שהאדם מחוייב לכבוד ולהסביר ולפרנס מסונו לצדקה כפי נדבת לבו לתת לעניים או לעני זה וכאשר ירצה הבורא לפרנס זה העני מן השמים ההוא מזמנן לפונדק א' ויתנה לזה שרוצה הבורא בו ולפעמים לאחר כפי חכמתו יתברך או אם אינו טוב לפניו מכשילו בבנ"א שאינם מהוגנים או שאר מניעות אבל העיקר שהוא ישתדל לעשות את שלו לתת לצדקה ולגמול חסד ואם ימנע ממנו להשלים הוא עשה את שלו ויקבל שכרו משלם מעם ה' וכן הוא בכל המצות ובכל המעשים שבעולם כמו שהאריך בזה סוף פרק הלק השל"ה וכן משפטי ה' אמת צדקו יחדו ובזה תבין מ"ש בר"ה פ"ג וכל רחמים והמלה היסיס לאדם כלם הם מרחמי האל ע"ש שהש"י נותן בלב זה שיתן לזה ובזה נתבארו כמה דברים קשים בפרטי הנהגת הש"י בעולמו ולמי שמסתכל בה ובזה תבין רוב השער הזה בעזה"י: כשהם ראוים למדותיו כמ"ש לעיל בפ"ג ומי שהוא מבני אדם חזק בגופו כו' ע"ש: בסבות אשר מטבעם זה ר"ל יתהדל להשביע רעבונו בדברים שהם בטבע שמשברים רעבון כלחם וביוצא וכן לרפאות חולה בדברים שהם מרפאים בטבע וזה לא יצא ממנהגו של עולם ברפואות או במאכלות לעשות הפך הטבע והמנהג ולסמוך על נס אע"פ שלפעמים נעם השוך והשיבעת בה' ורפאהו אפי' בדבר שמזיק הרבה כו' אבל האדם בעצמו לא יעשה כן שהוא כסיל מתעבר ובוטח כנ"ל: עץ של תרדופני תנחומא פ' בשלח:

פת לחם

בדברים רעים ויענחהו גזולתו שלא כפמו: כבר קדם אצלו ואולי עוד לא הסכוק בזה ואינו יודע ממנו: או שבא לו כו' אפשר שיבא לו ע"פ סבות אחרות: שלא יעזבהו בהכרון שלוקך כמד"א ולא ראיתי צדיק נעזב כו' ולא ירפהו בבריאת גופו ולא יתעלם ממנו באיזה צרה שבאה עליו: טוב ה' למעוז ביום צרה וסוף הכתוב ויודע כל חוסי בו וראש הכתוב מורה על שאיננו מתעלם מצערו וסופו כולל שני הדברים שאינו עוזבו ולא מרפהו: בסיבות אשר מטבעם זה שיש בכח טבעם זה הדבר דהיינו התמדת הבריאות כמו ד"מ הרקות והקזות ומעלרים ולבעלי הדם הדומים: במה שנהגו לדחותו לפי שאין בם דברים ברורים כ"כ שנוכל לסמוך שדבר פלוני יועיל בודאי למדוה פלוני רק אחר שנהגו בכך דעתו של אדם סומכת עליהם והוא לקוח מלי רז"ל באמרם הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון שיהיה עסק זה כו' שאין דרכם של בני אדם להתרפאות אלא שנהגו עד כאן נוסח הגמרא והכוונה בנוסח זה ליתן טעם על בקשת הרחמים בעסק רפואה ולא כן בשארי דברים כמו בלקיחת המזון שאין מתפללים שיועיל לו המזון לשבר הרעבון אע"פ שגם הרעבון והשבר דומים למחלה ורפואה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל לזה אמר שאין דומה זה לזה שהם הם הבורא הדבר ביד האדם שאם יאכל בודאי ישבור רעבונו ולהפך אם לא יקח המזון בודאי ימות ברעב והרי לקיחת המזון היא הדרך הסלולה לשבר הרעבון בודאי והוסמה ביד האדם לדבר ברור ויהכן לקרותם דרך בני אדם משא"כ בלקיחת הרפואה שלא יצדק לקרותם דרך בני אדם שאיננה דרך סלולה ובטוחה ולא נתלית בפעולת האדם שהרי כמה פעמים אין פעולת האדם מועלת והרבה פעמים נרפא המחלה בלי שום פעולה וז"ה שאין דרך בני אדם להתרפאות אלא שכבר נהגו בני אדם בכך והותר לנו הדבר אולם צריכין אנו לבקש ממי שהוא בעל הדבר הזה והכן: ישלח דברו וירפאם הרי שדברו ית' דהיינו גזרתו היא המרפאת ולא הסיבה: שריפא היזקם במלח ואין לך דבר המזיק למים ופוסלן מהשתייה אדם כמלח: וימרחו על השחין ואמרו רז"ל שטבע התאנה לעפש גם הבשר הבריא כ"ש השחין: והניח בטחונו באלהים הניחו ולא נשתמש בו: וסיבת טרפו למעלה דבר בבחינת הבטחון בטרף בעצמו סיבת גו בודאי באיזה שבה שירצה ית' ובכאן מדבר בבטחון בעסק הסבות

טוב הלבנון

מוכרח מן השמים שיתן לו: אפשר שטרף יומו ר"ל שלולא שזה המקבל שם שבה לפרנסתו שיגיע לזה האיש כדי לקבל ממנו משאת מאומה. אפשר שלולא זה כבר היה הקב"ה מזמין לו פרנסת יומו מצד שהטוען היה מקדים לו הפרס לרפואתו: למדותיו ולגופו לפי שכלו ולפי כחו: בסבות אשר מטבעם זה כלומר הסמים והעשבים הידועים במלאכת הרפואות אשר יש בהם טבע דוחה החולשה ולאפוקי הענינים שאין השכל גוזר אותם ואין הטבע מסכים עמהם שאסור להתרפאות מהם משום דרכי אמורי. מלבד הסגולות הכתובים בש"ס או שהסכים עליהם הנסיון הרבה פעמים: דבלת תאנים וזה מזיק לשחין כמ"ש חז"ל:

ומגוי

הסבות

ומלאכה והליכות הדרכים ומנוי ושכירות עבודת המלכים וגזברות וקבלנות ואמנות וספרות ומיני העבודות והליכות המדברות והימים והדומה לזה ממה שמתעסקין בו לקבץ ממון ולהרבות מותרי המחיה ואופני יושר הבטחון בהם על האלהים שיתעסק במה שזימן לו הבורא מהם לצורך ספוקו ומזונו ולהגיע אל מה שיש בו די מן העולם. ואם יגזור לו הבורא בתוספת על זה תבואהו מבלי טורח ויגיעה כאשר יבטח על האלהים בה ולא ירבה לחזר על הסיבות ולא יסמך עליהן בלבו ואם לא יגזרו לו יותר מן המזון אם היו משתדלים כל אשר בשמים ובארץ להוסיף עליו לא היו יכולים בשום פנים ולא בשום סיבה וכאשר יבטח באלהים ימצא מנוחת לבו ושלות נפשו כי לא יעברנו חקו אל זולתו ולא יקדים ולא יאחר מעתו הנגזר לו בו. ויש שמנהיג הבורא טרפי רבים מבני אדם על יד איש אחד מהם להבחין בזה עבודתו לאלהים מהמרותו וישים את זה מן הסיבות החזקות שבסבות הנסיון וההסתה לו כמלך שהוא מטריף חילו ועבדיו. וכן השרים ורואי המלך והסגנים אשר סביבותיהם כתות מעבדיהם ושמשיהם ופקידיהם ונשים וקרובים ומשתדלים בעבורם לחזור על סיבת קבוץ הממון מפנים טובים ורעים והסכל מהם יטעה בשלשה פנים. אחד מהם בקבצו הממון כי הוא לוקח מה שנגזר לו הבורא לקחתו על פנים מגונים ורעים ואלו היה מבקש אותו על אופניו היה

מרפא לנפש

ופירוש החלק השני וכו' ומנוי השמנה אלא א' לעשות לו ענינו: ואמנה מקבל סחורות או ממון בהלואה ובאחריות על נאמנות: ואם יגזור לו הבורא בתוספת ע"ז ר"ל יותר מכדי ספוקו: תבואהו מבלי טורח בודאי יבוא מה שנגזר לו אף אם לא יטרח כ"כ ולא יאמר שאין מתעשרין עד שיטריח הרבה וירבה לחזור אחר הסבות כי אין לה' מעצור וגו': כי לא יעברנו חקו כי אין מעבירין ממנו חקו ופרנסתו ומה שנגזר לו אל זולתו לתת לאיש אחר כי אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו: ולא יקדים כו' ולא יבא לו מה שנגזר לו לא קודם ולא לאחר זמנו רק לכל זמן ועת לכל חפץ באותה שעה ובאותו מקום שנגזר אלא יעבור: ויש שמנהיג הבורא כו' ור"ל וכן נמצא בעולם שמשים הש"י אדם אחד כמו אפוטרופוס שעל ידו יזונו כמה ב"א ונתן אותו שליח אם יתנהג בממונו כדת וכשורה או אם ימרה דבר ה' ע"י הממון ע"ד וישמן ישורון ויבעט שמנת עבית וגו': כי הוא לוקח אותו הממון: מה שגזר לו הבורא לקחתו שיקחנו אבל הוא לוקח אותו על פנים מגונים ורעים: על פנים

טוב הלבנון

ומנוי גזברות או נאמן על איזה ענינים: ואמנה לקיחת סחורה על נאמנותו: מותרי המחיה שאינם הכרחיים לפרנסתו רק מותרות: שיש בו די ר"ל די ספוקי ההכרחי בלבד: כי לא יעברנו חוקו אל זולתו החוק הנגזר לו מהש"י לא יעברנו אל ענין אחר למעט או להרבות ממנו ואין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו: שבסיבות הנסיון וההסתה לו ר"ל הממשלה והשלטון הוא נסיון גדול לבעליו מפני שיש יכולת רב בידו ונימה (רצוני מתפתה) מהרה לנטות אחר קבוץ הממון ביותר:

פת לחם

ההבות והכן: ומנוי שממנו אותו לאיזה אמנות: ושכירות אם הוא נשכר לאיזה מלאכה: וגזברות אם נתמנה להיות סוכן על קניני שר או עיר: וקבלנות שמקבל עליו מלאכת עבודת קרקע או באחרי דברים ומלאכה שוכר למעלה כההוא עוסק בהלואה: ואמנה הקפת סחורות: וספרות מלאכת הכתיבה או הכוונה על מלאכת גלום עבודת הראש: לקבץ ממון ולהרבות כו' שיש שכוונתו בעסקיו רק לקבץ ממון רב ואיננו רוצה להוציא ממנו רק מסתפק במעט והוא נקרא אלגם ז"ל בערבית הבכיל האיגרי ועל זה אמר לקבץ ממון ויש אוהב להתעדן בתענוגים מממונו ועל זה אמר ולהרבות מותרי המחיה באיזה רוצה לחיות חיי הנאות: ולהגיע מה שיש בו די כו' שיכוון בעסקיו להשיג על ידם מן עניני העולם מה שיש בו די לקיומו: ואם יגזור כו' אם יהיה רצון הבורא יתברך להוסיף לו על די ההכרח יבואהו בודאי ממילא בלי טרדת לבבו ובלי יגיעה באברי גופו: כאשר יבטח כו' שנאמת טבע שהאדם מוכרח לקנות עידון במותר על ההכרח שהרי אנו מברכין על כל מה שבראת להחיות בהם וכו' רק שאין לאדם לבלות זמנו בעסקיו על זה אחר שאיננו מן ההכרח רק יבטח בה' שימלא גם בזה תשוקתו כי רצון יראיו יעשה: ולא ירבה לחזור כו' לא ירבה ההשתדלות להדר להשיג ההון רבות למחיתו: ימצא מנוחת לבו מהחשבונות הרעיונים ושלות נפשו מעצבות ודאגה שהשלום הוא היפך הדאגה: כי לא יעברנו חקו אל זולתו חוק טרפו שנגזר לו לא יעבור אותו לילך אל זולתו: מעתו הנגזר לו בו שנגזר שיבא לו השפע בו בעת: עבודתו לאלהים כו' לנסות אותו ההוא אם יכבד ויאתר בעבודתו ית' מהמרותו: ואשים את זה כו' ההוא יתברך משים זה הדבר סבה חזקה לנסיון שהאדם מנוסה בזה יותר מכל הנסיונות שהרי ערך הנסיון בדבר הוא לפי גודל ההסתה שיש בו ובודאי ההסתה שיש בדבר זה גדול מאד לקפוץ יד מעניים ואביונים ולא לחוס למלאות צרכם ולחסר ממונו כמ"ש השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכו' וא"כ הנסיון וההסתה לו: חילו ועבדיו אילו הם אנשי המלחמה ועבדיו הם משרתי ביתו: השרים ורואי המלך השרים הם שרי החיל והם שוכנים כל אחד עם גדוד הנמסר לידו במקום מגב הגדוד ואלופים עמהם למלחמה ורואי המלך הם השוכנים בעיר המלוכה עם המלך במלאכתו לפקח על עסקי הכלל ונקראים מיניסט"ר והסגנים הם הממונים מן המלך לשבת איש ואיש במדינה ידוע הממונה בידו להנהיג אותה על פי חוקי המלך ונקרא אלו גובערנע"ר: ועבדיהם ושמשיהם ופקידיהם עבדיהם הם עבדים העובדים במלאכת עבודה במלאכות שחוץ לבית ושמשיהם הם העובדים לפניו בביתו ומשמשים אותו בצרות גופו ופקידיהם הם גזבריהם הממונים על קניניהם: ונשים וקרובים כלו' וכן נשים וקרובים אבל כל בני אדם: לחזור על סבת קבוץ הממון להדר להשיג סבות שאפשר לקבץ על ידם ממון: מפנים טובים ורעים אינם מדקדקין אם יזדמנו להם הסבות באופנים טובים או באופנים רעים כגזלה וחמס: על פנים מגונים ורעים מוסב על מלות הוא לוקח ואמר מגונים על עסקים המגונים ומבוזים כי מה שאמר רב לרב הכנה נטוה נבלה וכו' ולא תאמר הכנה אלא וכו' זה נאמר בודאי אחר ההכרח הגדול שלא נמצא לו ריוח אחר בשום פנים וא"א לומר שלא השם רב כלל לפגם הכבוד שהרי כבר אמרו והתעלמת וכו' פעמים וכו' כגון זקן ואינו לפי כבודו הרי שמצינו שהורה לכבוד הבריות ופטרם בשבילו ממ"ע ועל עסקים באופני היסור אמר ורעים: על אופניו ע"י האופנים המיוחדים להשגתו

מגיע אל חפצו ורצונו והיה מתקיים בידו ענין תורתו ועולמו ולא היה חסר לו ממה שנזר הבורא מאומה. והשני כי הוא חושב שכל מה שהגיע אליו מן הממון הוא טרף מזונו ולא יבין כי הטרף מתחלק לשלשה חלקים. אחד מהם טרף מזונו והוא כלכלת גופו בלבד והוא המובטח מן האלהים לכל אשר בו רוח חיים עד תכלית ימיו. והשני טרף מזון זולתו מאשה ובנים ועבדים ומשרתים והדומה להם ואיננו מובטח מן האלהים לכל הברואים אלא לסגולה מהם בתנאים מיוחדים והוא מקרה מזדמן בעת אחת ואין מזדמן בעת אחרת כפי שמחייבת הליכות דיני הבורא מן החסד והמשפט. והשלישי טרף קנין והוא הממון אשר אין בו תועלת לאדם והוא שומר עליו ונוצר אותו עד אשר יורישנו לזולתו או שיאבד ממנו. והסכל יחשוב כל אשר נזר לו הבורא מן הממון שהוא טרף מזונו וכלכלת גופו והוא ממהר אליו ומשתדל עליו ואפשר שיקבצנו לבעל אשתו אחריו ולהורגו (ס"א ולהורגו) ולגדול שבשונאיו והשלישי שהוא נותן הטרפים לבעליהם כמו שנזר להם הבורא על ידו והוא זוכר טובתו להם בהם כאלו הוא הטריפם בהם וכלכל אותם והתחסד בם עליהם ורוצה שיודוהו וישבחוהו הרבה עליהם ושיעבדוהו בעבורם ויתגאה ויגבה וירום לבבו ויניח הודאתו עליהם ויחשוב שאם היה מונע

מרפא לנפש

מוסב על כי הוא לוקח ונוח כמשל לאדם הנאת במדבר כו' הסבה לפנינו ושייך לכאן. הר"ש: **והשני כי הוא חושב כו' הוא** טרף מזונו ובשביל כך הוא קמצן ועינו רעה לתת פרוסה לשום אדם כי חושב תמיד שניתן לו לבדו: **אחד מהם טרף מזונו כו'** והוא המובטח כו' כי מאן דיהיב חיי יהיב מזוני: **אלא לסגולה מהם** מי שהוא טוב בעיני אלהים מהם עושה אותו ממונה על אחרים: **בתנאים מיוחדים** אם יש בו תנאים ידועים להש"י שראוי הוא לכך: **והוא שומר עליו** על הממון שניתן לו אבל אין לו הנאה ממנו: **ולהורגו** בן אשתו: **ויניח הודאתו עליהם** ר"ל שאינו מודה ומשבח להשם יתברך על כל הטובה שגמל אותו שעשאו סבה להטיב לאחרים. עיין מ"ס: **ויחשוב שאם היה מונע אותם הבורא מהם כו'** אפשר לפרש שהוא גם כן

פת לחם

לפרנסתו ממנו ית' שהם בודאי אופני השכר: **המובטח מן האלהים** שהאדם מובטח להשיגו ע"י עסקו באיזה אופנים נאותים: **מאשה ובנים כו'** שיספיק עסקו להטריפם מבלי שיצטרכו הם לטרוח בעצמם באיזה עסק: **לסגולה מהם** אנשים הנבחרים לעילוי מכל ההמון לאיזה דבר שיהיה ע"פ טוב חכמתו ית' הם נקראים סגולה לענין הדבר ההוא: **בתנאים מיוחדים** כלו' כשימצאו בו איזה פרטים המיוחדים לפי חכמתו ית' שמי שימצאו בו הפרטים ההם ישיג זה הדבר ואם לאו לא ישיג: **והוא מקרה מזדמן כו'** הכוונה שאף שהוא בגזירת הבורא אעפ"כ הוא כמקרה שמזדמן לעת אחת כו' שההזדמנות הוא מסגולת המקרה כמאמר החוקרים שמקרה לא יתמיד: **מן החסד והמשפט** שבשתי מדות אלו העולם מתנהג ומתקיים על ידם כי עולם חסד יבנה וחסד ה' מלאה הארץ ונאמר מלך במשפט יעמיד ארץ: **והוא שומר עליו ונוצר אותו עד אשר כו'** הנה השומר איזה דבר יש בו שתי בחינות בחינה אחת שע"י שמירתו הוא נשאר קיים ליהנות ממנו בעליו ובחינה שנית שע"י שמירתו אין אחר שולח בו יד ליהנות ממנו והנה בבחינה הראשונה נקרא שומר ובשניה נקרא נוצר כמד"א נוצר תאנה יאכל פריה שהכוונה שהנוצר אותה קודם הגעת זמן פריה שלא הפסד מאיזה מזיק או נזק ובכאן דבר בשתי הבחינות שאם יהיה סופו שיורישנו לזולתו א"כ אותו הזולת הוא בעליו והוא היה השומר עליו ואם יאבד ממנו א"כ לא עלתה בידו רק הכוונה שלא יהנה זולתו ממנו ונקרא נוצר והבן: **וכלכלת גופו** סיפוק בדברים אחרים כמו מלבוש ומעון: **ממהר אליו ומשתדל עליו** ממהר הוא מהירות התנועה והשתדלות הוא ההתחכמות בתחבולות להשיג הדבר ההוא: **לבעל אשתו אחריו ולהורגו** שאולי ימות פתאום והממון ישאר לבנו תחת יד אשתו והיא תכניסנו לאיש שתנשא לו אחריו והוא יורישנו אחריו לבנו אשר ילד עמה ונקרא הורגו לפי שהוא בן אשתו והנה אמר לבעל אשתו כו' ולגדול שבשונאיו שהם שתי חלוקות כי בעל אשתו והורגו הם חלוקה אחת כמו שפרשתי והם נגד שני מיני גנות שזכר שהם המהירות וההשתדלות כל אחד קבץ אותו בשאר אחרי מותו לבעל אשתו והורגו א"כ היתה המהירות אלו כממהר ורץ למעבר מות ואם ישאר לגדול שבשונאיו א"כ ההשתדלות וההתחכמות שלא מגונה מאד והוא היפך טבע העולם שכל אדם מתחכם להרע לשונאיו ולנקום ממנו כפי טבע האנושית וזה מתחכם להטיב לו: **והשלישי** הטעות השלישי מן השלשה טעיות הנ"ל מי שהוא נותן הטרפים לבעליהם כלומר למי שראוי ליתן לו שאותו אדם הוא נקרא בעליו והוא מושם בידו בתורת פקדון: **טובתו להם בהם** מה שהטיב להם בטרפים: **כאלו הוא הטריפם כו'** כלומר שאלו הטריפם משלו ואמר הטריפם במזון ואמר וכלכל אותם כלומר הספיקם בשאר דברים: **והתחסד בם** בטרפים: **שיודוהו וישבחוהו** יודוהו בפיו בפניו וישבחוהו שלא בפניו: **ויתגאה ויגבה וירום לבבו** ג' לשונות נגד הג' דברים שזכר הודאה ושבח ועבודה וכמבין יגרפם אחת לאחת: **יניח הודאתו עליהם** הוא מטיל עליהם עול ההודאה לו: **שאם היה מונע אותם מהם**

טוב הלבנון

הוא טרף מזונו שחושב כל אשר השיג לו לבדו ניתן: **לסגולה מהם** ר"ל שהטרף הזה שהוא ענין עשירות לא כל אדם זוכה לזה ואינו נגלה לשום אדם טעם הדבר וסיבתו על השתנות בני אדם בזה בלתי לה' לבדו. כמו הסגולה שנאמרה על דבר שאין הבנתו מובנת: **בתנאים מיוחדים** ר"ל זה שזכהו ה' בעושר ובנים ומשרתים אינו נמשך אחר הצדק והרשע כי יש צדיק ורע לו רשע וטוב לו רק לפי תנאים מיוחדים גלוים וידועים לפניו ית' שהתחייב מהם העושר והעוני לצדיק כרשע. וכמו שזכר המחבר בפ"ג מזה השער: **והוא מקרה** כלו' אינו הכרחי לאדם כמו כלכלת גופו שעליו יחיה והקב"ה מזמין אותו עכ"פ. אך העושר לאדם אפשר שיהיה ואפשר שיעדר. וגם יהיה בקצת אנשים ויעדר מרובם: **מזדמן בעת אחת** ר"ל יש עתים שהעושר שכיח. ולהיפך. וכן באיש אחד פעמים ישיג עת לעשור ובעת אחר יעני והכל הולך אחר חיוב דיני הבורא: **טרף קנין** קונה נכסים ואוסף אוצרות ממון: **ולהורגו** בן אשתו: **ויניח הודאתו עליהם**

אותם הבורא מהם היו נשארים אצלו וכי לולא הוא היו נפסקים טרפיהם והוא העני אשר ייגע לריק בעולם הזה ויפסיד שכרו לעוה"ב . והמשכיל נוהג בשלשת הפנים על הדרך הנכונה לתורתו ולעולמו ובטחונו במה שיש ביד האלהים מטרפו וקנינו יותר חזק מבטחונו במה שיש בידו מהם מפני שאינו יודע אם הוא טרף מזון או טרף קנין ויגיע לכבוד העוה"ז ואל הגמול הטוב בעוה"ב כמ"ש (תהלים קיב) במזמור הללויה אשרי איש ירא את ה' עד סופו :

ויש מבני אדם כתות שאינם משתדלים לקנות הממון ולהרבות ממנו אלא לאהבת הכבוד מבני אדם ולעשות להם שם ואין מספיק להם ממנו שום דבר וזה סכלות מהם בסיבת הכבוד בעולם הזה ובעולם הבא . וגורם להם זה מה שרואים מכבוד עמי הארץ לאנשי הממון וכבודם להם לתקותם מה שיש אצלם ולמשוך מאשר בידם ואלו השכילו והבינו כי אין ביכלתם ולא בכחם לא לתת ולא למנוע למי שנגזר לו הבורא אצלם לא היו מקוים לזולתו ולא היה ראוי אצלם לכבוד אלא למי שייחדהו הבורא במעלות משובחות ראוי בעבורן לכבוד הבורא יתעלה כמ"ש (שמואל א ב) כי מכבדי אכבד . ומפני

מרפא לנפש

יודע בגזרת הבורא הוא שיפרנסו אלו על ידו רק שהושב אילו לא היה גזרת המקום שהוא יפרנס עניים היה הממון הרב ההוא נשאר אצלו אבל עתה בחזונו שהעשיר הוא כמו משפך שופכין בו למעלה ואם נסתם מלמטה פוסקים לשפוך מלמעלה ואפשר שטעות הוא וכצ"ל ויתחשב שאם היה מונע אותם [הטובות] מהם היו נשארים אצלו כו' : והמשכיל נוהג בשלשת הפנים על דרך הנכונה דהיינו שהוא מקנה הממון בדרך טוב וישר ואין אך להעשיר וגם אם יהיה לו ממון יחלקם לכל מי שראוי לחלק והוא והנה בממונו ואם נותן אינו מתגאה בזה ואינו רוצה שיתכבדו עליו והוא נותן שבח והודאה להש"י שעשה אותו לממונה על כמה אנשים :

ויש מבני אדם כו' ואין מספיק להם ממנו דבר כשסוברין הם כל מה שיוסיף להם ממון יוסיפו להם כבוד : וזה סכלות מהם בסבת הכבוד בעוה"ז ובעוה"ב הבא ר"ל זה הסכלות שרודפים אחר העושר מפני הכבוד כי להם שסוברין מי שיש לו ממון הרבה ראוי לו הכבוד והגדולה בעוה"ז ובעוה"ב ואילו השכילו שאין ראוי לכבוד אלא כו' כמו שמסיים . ומ"ש פירש בענין אחר עיי"ש : וגורם להם זה שטעו בכך מה שרואים כו': לתקותם מה שיש אצלם שיהנו מהם ולמשוך מההון שיש בידם שיתנו להם מהונם וממונם: ואילו השכילו כו' לא לתת ולא למנוע כו' אם נגזר מהש"י הוא שלא יהיה פרנסתו מזה אין ביכולת זה העשיר לתת לו אע"פ שהבחירה ביד האדם הגמר אין ביד האדם כמ"ש לעיל באורך וכן אין בידו למנוע מזה אם נגזר שזה הממון יהיה שלא יסבב הש"י שיאבד ממנו או שאר סבות שיבא הממון ליד זה או ימות כמ"ש בס"ח כמה מעשיות מכיוצא בזה ע"ש: לא היו מקוים לזולתו זולת הש"י : ומפני שסכלי ע"ה ומה היא סכלותם : בסבת הכבוד שסוברין שבעה

טוב הלבנון

שהוא מניח ועוזב מלהודות לאל שנתן לו טובה רבה שיוכל להשפיע על אחרים והוא שליח בדבר ומקבל שכר על זה כמ"ש לעיל : והוא העני עני בדעת אשר ייגע לריק באסיפתו קנין שיאכלוהו אחרים . ועם זה מפסיד שכרו בעה"ב : במה שיש ביד האלהים השגחת האל ויכלתו להשפיע לו : במה שיש בידו מה שאסף כבר : טרף מזון הכרחי לו וכמו שזכר בחלק ב' : או טרף קנין מה שאין בו תועלת וינחילנה לזולתו ואולי לשונאיו : ואין מספיק להם ממנו שום דבר כלו' אין מספיק להם מן הממון שום קיטן : וזה סכלות מהם בסבת הכבוד כלומר שהוא מפני שכסיל לא יבין הסבה הראויה להביא הכבוד בעה"ז וסוף הכבוד לעוה"ב : לתקותם מה שיש אצלם ולמשוך מה שבידם ר"ל העמי הארץ מכבדין את העשירים מפני שמקוים למשוך מהם איזה ענין ממון והנאה מקניהם : ואלו השכילו ר"ל עמי הארץ : אין ביכלתם ר"ל ביד בעלי הממון : לא לתת למי שלא גזר לו הש"י : ולא למנוע למי שגזר הש"י שיתן לו : מקוים לזולתו זולת הבורא ית' : בסבות הכבוד כלומר

פת לחם

מהם כצ"ל ויש ספרים שגורסים שאם היה מונע אותם הבורא מהם והוא טעות : והוא העני כו' אדם זה הוא עני בדעת אשר יגע כו' לתורתו ולעולמו לצאת ידי חובת תורתו ושייטיב לו בעולם הזה : ובטחונו במה שיש ביד האלהים כו' כלו' לבו בטוח ושמח יותר במה שיש ביד האלהים מטרפו וקנינו דהיינו מה שחנן עניים ואביונים שזה נמסר ביד הבורא כמד"א מלוה ה' חונן דל הוא שמח בזה יותר ממה שיש בידו מפני שמה שהוא בידו אינגו יודע אם הוא כו' טרף מזון וטרף קנין מבוארים למעלה דהיינו מה שנתן לו שיהנה ממנו הוא עצמו הוא טרף מזון ומה שילך לזולתו הוא טרף קנין : במזמור הללויה אשרי איש כו' שנאמר שם טוב איש חונן ומלוה כו' ועל הכבוד בעוה"ז נאמר שם קרנו תרום בכבוד תהלתו עומדת לעד ועל גמול עוה"ב נאמר שם וצדקתו עומדת לעד : לאהבת הכבוד מבני אדם שיכבדו אותו בפניהם ולעשות להם שם שיהיה הולך למרחוק : וזה סכלות כו' הם סכלים ואינם מבינים הסבות האמיתיות המביאות לכבוד האמיתי בעוה"ז ובעוה"ב : וכבודם להם כו' הוא מפרש דבריו באמר מכבוד עמי הארץ כו' והסר מלת הוא וכן צריך להיות וכבודם להם הוא לתקותם מהם כלומר לפי שהם מקוים שיהנו אותם ממה שיש אצלם ולמשוך מהם מאשר בידם והכוונה בכבוד עמי הארץ לבעלי הממון הוא לשתי כונות הנה הא' לפי שהם מקוים ומצפים ומשתוקקים כל ימיהם להשיג עניני קניני הממון ואחר שהדברים חשובים מאד ברעיוניהם הם מחשיבין בעיניהם גם בעליהם שהם נמצאים אצלם והנה הב' לפי שהם מקוים למשוך מידם ולהנות מהם ולכן מחניפים להם ואלו השכילו והבינו

עמי הארץ ואמר השכילו והבינו שהדבר העמוק צריך שום שכל בדבר עד שיבין לא כן בדברים הקלים שהם מובנים מעצמם במעט בחינה : ביכלתם ולא בכחם הנה העשיר נקרא יכול על בנין בית גדול לפי שיכול לשכור פועלים לבנותו אף שאין הדבר בכחו לבנות בעצמו ומה שהאדם יכול לעשות בעצמו נקרא בכחו : שראוי בעבורן לכבוד הבורא יתברך פי' שראוי הוא שיכבדהו הבורא ית' בעבור מדותיו המשובחות אותו אדם הוא ראוי שיכבדוהו הבריות ולפי שערך האדם בשל

אחד

שסכלי עמי הארץ מכבדים בעלי הממון בסיבות הכבוד הוסיף להם הבורא סכלות *בסיבות בקשותם ונפלו בהשתדלות גדולה ויגיעה רבה כל ימיהם והניחו מה שהיו חייבין להשתדל בו ולמהר אליו מהשלים חובות הבורא אשר עליהם ולהודות על טובותיו אצלם ותהיינה בקשותם יותר קרובות אליהם בדרך הזה בלי ספק כמ"ש הכתוב (משלי ג) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד ואמר (ד"ה א כט) והעושר והכבוד מלפניך וגו'. ויש שימצא בכלל מבקשי הממון מי שיגיע ממנו אל תכלית תאותו בדרך הסיבות אשר זכרנו ומהם מי שיגיע אליו כדרך הירושה והדומה לזה ויחשוב כי הסיבות חייבו לו את זה ולולא הם לא היה מגיע אליו ממנו ומשבח הסיבה מבלעדי המסבבה. וכמה הוא דומה בזה לאדם שהוא במדבר הכביד עליו הצמא ומצא מים שאינם מתוקים בבור אחד ושמח בהם שמחה גדולה ורוה מהם וכאשר הלך מעט ומצא מעין נובע מים מתוקים ודאג על מה שקדם משתותו המים הראשונים ורוותו מהם. וכן בעל הממון שהגיע אליו בסיבה ידועה אלו היתה נמנעת הסיבה ההיא ממנו היה משיג אותו בסיבה אחרת כאשר הקדמנו וכמ"ש (שמואל א יד) כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט. וממה שראוי לבוטח על האלהים בטרפו כשיתעכב ממנו הטרף יום מן הימים שיאמר בלבו כי אשר הוציאני אל העולם הזה מזמן ידוע ועת ידועה ולא הוציאני אליו לפניהם ולא לאחריהם הוא שמעכב ממני בו טרפי לעת ידוע ויום ידוע לדעתו מה שהוא טוב לי. וכן כאשר יבואהו טרפו מצומצם לא יותר על מזונו מאומה ראוי לו לחשוב בלבו ולומר אשר הכין לי מזוני בשדי אמי בתחלת עניני כפי צרכי ודי כלכלתי יום יום עד אשר המיר אותו לי בטוב ממנו ולא הזיק לי בואי בצמצום מאומה כן לא יזיק לי בוא הטרף הזה אשר העתיק אותי אליו עתה

מרפא לנפש

הממון ראוין לכבוד ואילו אמר ומפני שסכלי ע"ה בסבת הכבוד מכבדים בעלי הממון הוסיף להם כו' בסבות בקשותם בהשתדל ביגיעה רבה אולי יגיעו גם כן לממון הרבה ויכבדו להם גם כן: (*בסבות בקשותם פי' שלא ידעו ממי לבקש אם מה' אם מבני אדם כי הם סוברים שיש בכח בני אדם לעוזרם ג"כ. ר"נ): ומשבח הסבה מלאכתו או מו"מ שלו: מבלעדי המסבבה הוא ה' שהוא מסבב כל הסבות: למה הוא דומה בזה כו' ורוה מהם שתה מהם צרכו כדי שבעו: ודאג על מה שקדם כו' ואילו הגיד לו אדם נאמן שימצא גם כן בודאי מים מתוקים בודאי לא היה הכל כ"כ לשתות מים הרעים וכן בעל הממון שהגיע לממון הרבה על ידי הסבה שאינו כהוגן למה לא יתן אל לבו אם נגזר לו שיהיה לו כ"כ ממון אין לשנות הגזרה כי כבר הוא מוכנת שפרנסתו באה לכל אדם כנ"ל תבא יבא בפנים טובים: עד אשר המיר אותו לי בטוב ממנו דהיינו במאכלים

פת לחם

מאד שיהיה ראוי לכבוד הבורא ית' לזה מביא ראיה מפסוק כי מכבדי אכבד: ומפני שסכלו כו' בסבות הכבוד כלומר שהם מכבדים אותם בכל מיני הכבוד: הוסיף להם הבורא כו' הכוונה במלילה זו שלפי שהם מתגדלים ומתרהבים ומתפעמים בכבוד שהם מקבלים מעמי הארץ מה שהוא שנוי אצלו ית' כי תועבת ה' כל גבה לב גם לפי שזה מורה שהם מדמים שכחם ועוצם ידם כו' שלולי זאת היו מבינים שמשלהם נותנים להם ולא היו מתגדלים עליהם לכן הוסיף להם הבורא ית' סכלות בסבות בקשתם כלומר שלא ידעו מהרה ע"י איזה סבה תגיע טרפם בכדי שיצטרכו לנסות כמה סבות: בהשתדלות גדולה ויגיעה רבה השתדלות הכוונה על טורח השכל ויגיעה על יגיעת הגוף: מהשלים חובות הבורא כו' מן עסק השלמת חובת הבורא כו': על טובותיו אצלם שהם אצלם: ותהיינה בקשותם כו' אם היו משלימים חובות הבורא בעשיית מצותיו ומודים לו על טובותיו היו בקשתם כלו' בקשת טרפיהם יותר קרובה לבא: אורך ימים כו' ואמרו ז"ל בכוונת הכתוב בימינה אורך ימים וגם עושר וכבוד בשמאלה עושר וכבוד ולא אורך ימים: מבלעדי המסבב אינם משבחים את הבורא ית' שהוא המסבב כל הסבות: ורוה מהם מלת רוה הונח בעברי על שבר הצמאון כמו במלת שבע הוא שבר הרעבון ובכתוב למען ספות הרוה וכו': ורוותו מהם כלו' אף שאפשר שלא יתכן לו להתחרט לגמרי על שתייתו ממים הראשונים לפי שתקף אז עליו מאד כח הצמא ולא היה לו באפשרי להמתין אמנם עכ"פ הוא מתחרט על שתותו כ"כ ברבוי עד שרוה והיה לשתות רק מעט לשבר התוקף שיוכל לו להמתין עד המים הללו: היה משיג אותה בסבה אחרת כו' א"כ כל טרדות היגיעה שיגע עצמו בסבה ההיא היה לריק כי היה בא לו בעסק קל ומתוק וזה דומה למשל: בזמן ידוע ועת ידוע זמן נקרא המשך הגדול ועת נקרא הזמן הקצור כמו השוט והכוונה על דור ידוע ועל שנה ידוע: לדעתו מה שהוא טוב לי לפי שהוא יודע מה כו': כפי צרכי באותה העת ודי כלכלתי בבחינת קיומו: בטוב ממנו הוא הלחם והמזון שככר אמרו שאין התינוק יכול לדבר עד שיטעום טעם חטה: בואי בצמצום שאין שמגל מתאסף בכדי אשר כמות רב נפ"א שיספיק לו לנפש רב רק מה שנערך לו לאותה העת: לא יזיק לי בו כשלם

טוב הלבנון

כלומר אינם מבינים מה הם הסבות הראויות להביא הכבוד: בסבות בקשותם מה שהם מבקשים קיבוץ הממון תמיד: ותהיינה בקשותם ר"ל בקשת הכבוד: מבלעדי המסבב הש"י: ורוה מהם שתה עד הרוה לצמאונו: בסבה ידועה כלו' במרירות יגיעתו וזעת אפו: בסבה אחרת מה שהיא בלי עמל וטורח: לדעתו מפני שהוא ית' יודע: עד אשר המיר אותו לי בטוב ממנו ר"ל עד אשר הגיע העת שאוכל לקבל מזון ואז נתן לי מזון היותר טוב בשפע. והמזון הקדום לו משדי אמו לפי שלא היה מזונו בקביעות רק מקרה לפי הזמן ההוא שלא היה יכול לקבל מזונות טובים עדיין כן יחשוב שהמזונות אשר הש"י נתן לו בצמצום כן

שער הבטחון

בצמצום כפי צרכי עד תכלית ימי מאומה ויהיה נשכר על זה כמו שאמר הבורא על אבותינו במדבר (שמות טז) ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו ואמר (ירמיה ב) הלוך וקראת באזני ירושלים וגו'. וכן אם יבואהו טרפו בסיבה מבלי סיבה ומקום מבלי מקום ועל ידי איש מבלתי איש אחר יאמר בלבו אשר יצרני על צורה ותבנית ותכונה ומדה מבלי שאר הצורות והתכונות והמדות לתקנת עניני הוא בחר לי שיבא טרפי על הפנים המספיקים לעניני מבלי שאר הפנים ואשר הוציאני אל העוה"ז במקום ידוע וע"י שני אישים ידועים מבלי שאר אישי העולם הוא בחר לי בו טרפי בארץ ידועה ועל ידי איש ידוע שם אותו סיבה לטרפי לטוב לי כמו שאמר הכתוב (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו:

אבל פירוש החלק השלישי והם עניני אשתו ובניו ובני ביתו וקרוביו ואוהביו ואויביו ומיודעיו ומכיריו ואשר למעלה ממנו ואשר למטה ממנו מכתות בני אדם אופני יושר הבטחון על האלהים בהם כאשר אספר והוא שאין אדם נמלט מאחד משני דברים שיהיה נכרי או שיהיה בתוך משפחתו וקרוביו ואם יהיה נכרי יהיה צוותו באלהיו בעת השתוממותו ויבטח עליו בגרותו ויעלה על לבו גרות הנפש בעוה"ז וכי אנשי הארץ כמו גרים בה כמ"ש הכתוב (ויקרא כה) כי גרים ותושבים אתם עמדי ויחשוב בלבו כי כל מי שיש לו קרובים בו עד זמן מועט ישוב נכרי בודד ולא יועילהו קרוב ולא בן ולא יתחבר עמו אחד מהם ויחשוב אח"כ בהסתלקות כובד משאם וחובותם מעליו ויחשוב זה טובה מטובות הבורא עליו מפני שאם יהיה רודף אחר עניני העולם וצרכיו תהיה

מרפא לנפש

המספיקים שלא יצטרך לינק עוד משדי אמו. מ"ס: ואמר הלוך וקראת וגו' זכרתי לך חסד נעוריך וגו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה וגו': וכן אם יבואנו טרפה בסבה מבלי סבה כו' ואותה הסבה או אותו האיש רע בעיניו ונתסבב אליו לפתיחות שיגיע לו פרנסתו על ידיהם: יאמר בלבו אשר יצרני ר"ל שהאלהים אשר יצר אותי כו'. צורה הוא הלבן או שחור וכיוצא בזה. ותבנית הוא התואר בחיתוך אברים. והכונה הוא ענין המדות הנפשיות כגון הזכרון והמחשבה והשכל והענוה והגאות וכל כיוצא בזה. ומדות ארוכות וקצרות הגוף והאברים: ועל ידי שני אישים ידועים אבי ואמי. למ"ס:

אבל פירוש החלק השלישי כו' ואם יהיה נכרי יהיה צוותו באלהיו כו' ר"ל שיחשוב בלבו שזה הוא תועלתו שאין לו קרובים ואוהבים שיוכל להתעסק עמהם וטוב לו שישים את אלהיו לחבר ולריע יבטח עליו לבדו מאחר שאין לו מי שיבטח עליו מחמת גרותו. צוות לי חבר: ויעלה על לבו גרות הנפש כו' שאל ישים אל לבו מה שהוא גר ונכרי שהרי כלנו

טוב הלבנון

כן יהיה עד תכלית ימיו עד אשר ימיר אותם הש"י בתענוגי עוה"ב: ויהא נשכר על זה שיתלה בטחונו יותר בהקב"ה: ויצא העם וגו' ודרשו חז"ל הטעם כדי שיהיו תמיד מקוים אל הש"י דבר יום ביומו שיפרנסם למחר: הלוך וקראת וגו' לכתך אחרי במדבר שהיו תולים במן עיניהם וצופים לאל אע"פ שהיה יורד לפם בצמצום: בסבה מבלי סבה דוקא בסיבה אחת ידועה או במקום ידוע או ע"י איש ידוע דוקא מה שיגיעו עמל וטורח בשביל זה גם פרנסתו מתמעטת בשלא תושג דוקא ע"י ענין ידוע: המספיקים לעניני המשלימים עניני לפי מה שגזרה חכמת הש"י אע"פ שאני איני יודע השלמה הזו על איזה אופן היא סיבת טובתי: השתוממותו מל' שממה: עד זמן מועט ישוב נכרי בודד כלו' לא יהנה מן הענין שבחלק זה רק זמן מועט כי אם יאריך ימים ילאה כלו לא נברא אלא לצוות לזה: בעת השתוממותו לשון ההתבודדות שכאשר האדם יושב בדד והוא בלי עסק הוא יושב שומם כמאמר חז"ל הבטלה מביאה לידי שעמום: ויבטח עליו בגבורתו כלומר שלא ידאג מזה שהוא נכרי ואולי יקומו עליו מרעים ואין עוזר לו כי יבטח בגבורתו ית' שיושיענו מכל קמים ויותר נראה לגרוס בגרותו במקום בגבורתו: גרות הנפש בעוה"ז ובזה יתנחם ולא יקנא בבעלי משפחות בזכרו בגם נפש כל אדם היא גרה וארץ הרחים הוא: וכי אנשי הארץ כו' גם יזכור שכל אנשי הארץ אף בבעלי משפחות הם נקראים גרים בפי התורה: קרובים כו' בעולם: עד זמן מועט ישוב נכרי בודד אין קרבתו רק עד זמן מועט ואח"כ מותו ישוב אל עפרו ואז יהיה נכרי ממשפחתו ובודד מחבריו ומכיריו ומפרש דבריו ולא יועילהו כו' ואח"כ מה תועלת לו אז בקרבתם ועל סיומו בודד אמר ולא יתחבר כו': בהסתלקות כובד כו' יחשוב שמה שהוא נכרי הוא לו טובה ותועלת אם היו לו קרובים כו' משאם מוטל עליו והיה מחוייב להעניק להם מפרנסתו ואולי לא היה יוצא ידי חובתו נגדם כובד משאם

פת לחם

במולם הנזכר ויותר נכון הגרסא באו בא"ף כלומר מה שהספיק בא לי עתה בצמצום עד תכלית ימי אף אם יהיה כן עד תכלית ימי: מאומה מוסב על לא יזיק: ויהיה נשכר על זה יקבל שכר על הסתפקו בצמצום: ואמר הלוך וקראת כו' לכתך אחרי במדבר כו' הרי שנתחשבו אצלו על הסתפקם במן הבא בצמצום רק מדי יום הצריך ליומו וז"א בארץ לא זרועה שבארץ זרועה האדם אוסף בבת אחת תבואה הנצרכת לו לכל השנה: בסבה מבלי סבה בסבה זו ולא בסבה אחרת שהיה אפן בה יותר וכן במקום וכאיש: על צורה ותבנית צורה הוא השכל שהוא צורת האדם ותבנית הוא תואר הגוף ותכונה הוא ערך חלקי המזגם זה לזה וכלם הם לתקוני וכו': על הפנים המספיקים באופנים המועילים לפועל תיקון עניני: שני אישים ידועים הם אביו ואמו: בחר לי בו בעולם: שם אותו סבה כו' שהוא ית' שם האיש ההוא להיות הסבה לטרפי לטובתי: ובני ביתו הם משרתיו ומיודעיו הם הידועים לו בתואר חיבות כמו אלופי ומיודעי ולנעמי מודע לאישה ומכיריו הם בני גילו שהם עמו כמו בעלי ברית ועוזרים לפעמים זה לזה בצרכיהם כמו הביט ימין ואין לי מכיר (תהלים קמב): צוותו לשון התחברות והוא מלשון הז"ל כל העולם

בהנהגה

יגיעתו יותר קלה עליו מבלי אשה ובנים וחסרונם מנוחה לו וטובה. ואם יהיה מבקש עניני אחריתו יהיה לבו יותר ריק ופנוי בעת התבודדותו מבלי ספק. וע"כ היו הפרושים בורחים מקרוביהם ומבתיהם אל ההרים כדי שיפנו לבותם לעבודת אלהים. וכן היו הנביאים בזמן הנבואה יוצאים ממעונותיהם ומתבודדים לחובות הבורא עליהם כמו שידעת מענין אליהו עם אלישע שנאמר עליו (מלכים א יט) שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר. וכיון שרמז לו אליהו במעט רמז הבין אותו ואמר אשקה נא לאבי ולאמי ואלכה אחריך ואמר וילך אחרי אליהו וישרתהו. ואמרו על אחד מהפרושים שנכנס למדינה אחת להורות את יושביה עבודת האלהים וימצאם לובשים צבע אחד במלבושיהם ותכשיטיהם וראה קבריהם אצל פתחי בתיהם ולא ראה ביניהם אשה. ושאל אותם על זה ואמרו לו מה שאנו לובשים צבע אחד שלא יהיה ניכר בנו העני מן העשיר ושלא יבא העשיר להתגאות ולהתפאר בעשרו ויבא העני להתבזות אצל עצמו ושידמה ענינו על האדמה כענינו תחתיה ונאמר על אחד מהמלכים שהיה מתערב בין עבדיו ולא היה ניכר ביניהם מפני שהיה נוהג מנהג השפלות בתכשיטיו ובמלבושיו. ומה ששמנו קברות מתינו אצל פתחינו כדי שנוכח מהם ונהיה נכונים למות ונזמין לנו הצדה המגעת אותנו למקום המנוחה. ומה שראית שפרשנו מן הנשים והבנים דע כי יחדנו להם קריה קרובה מכאן כשיצטרך אחד ממנו על דבר מדבריהם ילך אליהם וישלים צרכו וישוב אלינו מפני שראינו במה שיכנס עליו מטרדת הלב ורוב ההפסד וגודל היגיעה והטורח בקרבתם והמנוחה מכל זה בהרחקתם לבחור בעניני העולם הבא ולמאוס בעניני העוה"ז. וייטבו דבריהם בעיני הפרוש ויברך אותם ויאשרם בענינם, ואם יהיה הבוטח באלהים בעל אשה וקרובים ואוהבים ואויבים יבטח באלהים בהצלתו

מרפא לנפש

גרים אנחנו שהנפש הוא חלק אלוה ממעל והוא בעולם הזה גר בארץ נכריה ובאמת עיקר האדם הוא הנפש א"כ כל אנשי הארץ גרים כו' ולא עוד שבזמן מועט כשיסתלק מן העולם ואז בוודאי ישכב שם בדד בלא קרוב וגואל וכו': ושידמה ענינו על האדמה כענינו תחתיה שיהיה דומה לעשיר בעוד שהוא חי על האדמה שלא יתגאה בבגדים נאים כמו שיהיה ענינו כשיהיה תחתיה תחת האדמה כי שם העני והעשיר שוים: ונאמר על אחד מהמלכים כו' כל זה מתשובת האנשים שהיו לובשים צבע

פת לחם

בהנהגה כמו לשום את משא כל העם כו' ונשאו אתך ומזונותם בהענקת ממונו: וחסרונם מנוחה לו וטובה מה שהוא חסר מאשה ובנים וקרובים הוא מנוחה לו מכובד משאם וטובה מטורח מזונם: ריק ופנוי ריק ממחשבת משאם ופנוי ממחשבת מזונותם: ומתבודדים לחובת הבורא כו' מתבודדים ומפנים לבם לחשוב בתשלום חובות הבורא: להתגאות ולהתפאר להתגאות בלבו ולהתפאר באמרי פיו: ויבא העני כו' הוא היפך שתי חלוקות הנ"ל שנגד הגאוה בלב אמר שיתבזה העני בלבו אצל עצמו ויהיה עי"ז נכלם ונרפה מעבודת הבורא ונגד התפארות בפה אמר שהעני יהיה נאלם ודומם כמו יורדי דומה שלפי שידמה לו שכמוהו כמת וז"א ויהיה בעיניו ענינו וחיו בהיות על האדמה כמו אחר מותו כשיהיה תחתיה: כדי שנוכח מהם שנקבל מהם תוכחת מוסר: ונהיה נכונים למות חבור ללבנו שאנחנו נכונים ג"כ למות ועי"ז נזמין לנו הצדה שהם מצות הבורא שהוא הצדה המגעת נפש האדם למקום המנוחה: מטרדת הלב ורוב ההפסד כו' פרט ד' חלוקות שתים הראשונות הם נזקים הבאים מצד ראיות להן דהיינו שבהבטתן העין רואה אותן והלב חומד וטרוד תמיד בתאותן ועי"ז אמר מטרדת הלב ולא ימלט שהתאוה התדירה תרגיל ההשתוקקות להם תדיר והוא מפסיד מאד לכח האדם ובריאתו כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות דעות ועז"א ורוב ההפסד ושתים האחרונים הם הנזקים הבאים מספוק צרכיהן שע"י קרבתן הן מתחטאות על בעליהן ומתגעגעות ומבקשות מותרות ומולידות שתי נזקים דהיינו יגיעת הגוף בהשתדלות צרכיהן וטורח הלב במחשבת עסקי צרכיהן וכבר אמרו יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת: לבחור בעניני כו' ולמאוס כו' שבהרחקתן הלב פנוי לחשוב בעניני עוה"ב גם ע"י המיאוס בתאוה הגדולה הזאת לב האדם מתרגל למאוס גם בשאר תאות עוה"ז: ויברך אותם בפניהם: ויאשר ענינם יהללם שלא בפניהם: בהצלתו מהם שיצילנו ממשאת טרחם:

טוב הלבנון

במיתת בניו וקרוביו וישוב משומם ובודד בנכר ואם לא יצטרך ימים מה חפצו בקרוביו וזו קשה מן הראשונה: הבין אותו שעזב אחריו כל עבודתו ונפרד מאביו ומאמו וממשפחתו והלך אחר אליהו: בעניני תחתיה בקבר שכל בני אדם מלובשים שם בענין אחד: שנוכח מהם שנראה מהם תוכחת מוסר: ונהיה נכונים למות כלומר שבכל רגע האדם מוכן למות וכאלו קרבו ימינו והוא רובץ לפנינו לפתחינו ע"ד שנאמר עלה מות בחלונינו: ונזמין הצדה ר"ל תשובה ומעשים טובים יהיו מזומנים לפנינו לדרך ההוא מאחר שהנסיעה קרובה מאד ואם לא עכשיו אימתי וכמאמר חז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך ושאלו על זה וכי אדם יודע כמה הוא חי והיתה התשובה א"כ כ"ש שכל ימיו בתשובה: בעל אשה וקרובים ואוהבים ואויבים כאן הוסיף אויבים מה שלא זכר בהפכו באיש נכרי ובודד מפני שכך הוא במנהג שבעולם שהבודד והגר למיעוט הצטרכותו בעולם וקטנותו אין לו אויבים כמו בעל אשה ובנים וקרובים ואוהבים שעסקיו רבים בעולם ושונאיו מתילדים עליו מצד הקנאה ומצד הנטפלים אליו אשתו ובניו וקרוביו ואוהביו: יבטח

באלהים

בטח

מהם וישתדל לפרוע מה שחייב להם ולעשות חפציהם ולהיות לבו שלם עמהם וירף ידו מהזקתם ויסבב על מה שיהיה טוב להם ויהיה נאמן בכל עניניהם ויורם אופני תועלותם בעניני התורה והעולם לעבודת הבורא כמו שכתוב (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך ואמר (שם) לא תשנא את אחיך בלבבך לא ליחל הגמול מהם ולא לקדם אצלם ולא מאהבתו בכבודם ושבחם ולא להשתרר עליהם אך לקיים מצות הבורא ולשמור בריתו ופקודיו עליהם. כי מי שתהיה דעתו בעשותו חפציהם על אחד מהדברים שזכרנו תחלה לא ישיג רצונו מהם בעולם הזה ויגע לריק ויפסיד שכרו לעולם הבא. ואם הוא נוהג בזה לעבודת האלהים בלבד יעזרם האלהים לגמול אותו בעולם הזה וישים בפיהם שבחו ויגדל ענינו בעיניהם ויגיע אל הגמול הגדול בעולם הבא כמו שאמר האלהים לשלמה (מלכים א ג) וגם אשר לא שאלת נתתי לך וגו'. אבל אופני בטחונו על אלהיו בעניני מי שהוא למעלה ממנו ומי שהוא למטה ממנו מכתות בני אדם הפנים הישרים לו כשיביא אותו הצורך לבקש חפץ ממי שהוא למעלה ממנו או למטה ממנו שיבטח בו על אלהיו וישימם סיבה בהשלמתו כאשר ישים עבודת הארץ וחריעתה סיבה לטרפו ואם ירצה להטריפו ממנה יצמח הזרע ויפרה וירבה. ואין להודות הארץ על זה אך ההודאה לבורא לבדו ואם לא יחפוץ האלהים להטריפו ממנו לא תצמיח הארץ או תצמיח ויקרה הצמח פגע ואין להאשים הארץ. וכן כשיבקש מאחד מהם חפץ שיהיה אצלו החלש והחזק מהם שוה בעשותו ויבטח בהשלמתו על האלהים יתברך ואם ישלים על יד אחד מהם יודה הבורא יתברך אשר השלים חפצו ויודה למי שנעשה על

מרפא לנפש

אחד: בהצלתו מהם שיוכל להציל אותם במה שעושה להם המוטל עליו. הרי"ג: לא ליחל הגמול מהם שאינו רוצה שיגמלוהו על טובתו: ולא לקדם אצלם שהוא מקדים להם עתה טובות אולי יצטרך גם הוא לעזר ואז יעזרוהו על טובתו ואינו עושה לש"ש ועיין בפ"ס: וישימם סבה בהשלמתו וישים אותם שהם רק סבה ושלוחים בהשגחת הדבר שנתנו לו כמו שהארץ היא הסבה

טוב הלבנון

באלהים בהצלתו מהם כלפי מה שאמר למעלה בתועלת הנכרי והנודד שנפטר מטרחם וכובד משאם ומנוחתו בעולם אמר בהפך זה שיבטח בה' שיציל אותם מיגיעתם: מהזקתם שלא יגיע להם איזה היזק ע"י סיבתו: ליחל לקוות: ולא לקדם אצלם שיכניע עצמו לפניהם בעבודתו. כמו במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום (מיכה ו'): ולשמור בריתו ופקודיו עליהם כלומר שיראה שישמרו הם ברית ה' ופקודיו: לבקש חפץ וכו' לבקש איזה טובה ממי שהוא גדול ממנו או פחות ממנו: וישימם סבה בהשלמתו כלו' כשימלאו רצונו יהיו בעיניו כמו סבה אשר סבב לו השם יתעלה שיגיע על ידם מזונו אף שהוא עצמו סבב לנפשו הדבר בבקשתו מהם כמשל עבודת האדמה שאע"פ שהאדם זורע וחורש תוקף את הארץ ומזבלה עכ"ז הכל תלוי בחפץ הא-ל אשר יברך למעשה: על יד אחד מהם

פת לחם

מה שחייב להם בסיפוק צרכי הכרחיותם ולעשות חפציהם גם בקלת מותרות כפי טבע העולם: ולהיות לבו שלם עמהם שיעשה צרכיהם בנפש חפצה ולא כאנוס בדבר: וירף ידו מהזקתם לא כדרך קצת בני אדם שמכבידים עול עבודתם על נשיהם וקרוביהם העניים: ויסבב על מה כו' יתעסק בסיבות שמביאים להם הטוב: יורם אופני תועלתם בעניני התורה והעולם כו' יורה אותם וילמדם האופנים שמועילים להם בעניני התורה ובעניני העולם לעבודת הבורא כלומר איך יתנהגו בעניני התורה ובעניני העולם שיועיל להם לעבודת הבורא: ואהבת לרעך על ההטבות והתועליות להם ועל מ"ש וירף ידו מהזקתם הביא הפסוק לא תשנא את אחיך וכו' והיותם קרוב לו הוא יותר מוזהר ממנו: ולא ליחל הגמול ולא לקדם אצלם שלא תהיה כוונתו בהטבתו להם באופני טובות הנ"ל מפני שהוא מיחל לקבל גמול מהם או מפני שכבר גמלהו טובה וז"א או לקדם להם ומלת לקדם הקו"ף בקמ"ץ והדל"ת בפת"ח והלמ"ד הוא למ"ד הסיבה ודו"ק: ולא מאהבתו כו' שאוהב לקבל כבוד ושבח כבוד בפועל ושבח בפה: ולא להשתרר עליהם שיהיו סרים אל משמעתו: לקיים מצות הבורא כו' פרט ג' חלוקות על ההטבה להם במה שהוא חייב להם מצד התורה אמר לקיים מצות הבורא ועל מה שאמר שירף ידו מלהזיק להם אמר ולשמור בריתו שברית שם הבורא בין הברואים שלא יזיקו זה לזה ועיקר הנחת מלת ברית הוא על שלילת ההיזק כמו ברית נח על מניעת מבול וברית לבן עם יעקב אם יעבור אחד אל רעהו לרעה ובברית אבימלך עם יצחק נאמר אם תעשה עמנו רעה כו' ועל מה שאמר שיורה אותם תועלתם בעבודת הבורא אמר ופקודיו שכן פקד אותנו הבורא ית' ולמדתם אותם כו' הוכח תוכיח כו' ונאמר ואת בניהם ילמדון: לא ישיג רצונו מהם כו' נגד מה שאמר קודם ליחל הגמול מהם אמר שלא תסתייע מלתא מן השמים שיוכלו לגמול לו כגמול: ויגע לריק כו' ונמצא שיגע לריק בעוה"ז ויפסיד שכרו גם בעוה"ב לפי שלא היתה כוונתו לש"ש: יעזרם האלהים לגמול כו' נגד יחול הגמול וכל הכבוד והשבח אמר וישים שבחו בפיהם ועל ההשתררות עליהם אמר ויגדל ענינו בעיניהם שיהיה גדול ומאוים בעיניהם וממילא יהיו סרים אל משמעתו ונמצא שבלי כוונה היה תועלתם כעוה"ז דוגמת מאמרם ז"ל למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא ועיקר גמולו יהיה בעוה"ב: הפנים הישרים לו כשיביא כו' האופנים שצריך לו להתנהג בזה הם אלו שכתבתי כו': וישימם סבה כו' שהבטחון יהיה על הבורא ואת האנשים ההם ישים רק לסבה לדבר שעל ידם יושלם לו חפצו מהבורא: כאשר ישים כו' כמו שהאדם משים כו' ואם ירצה הבורא להטריפו ממנה יצמח כו': יצמח הזרע בתחלת צמיחתו ויפרה כלומר יוגמר צמיחתו עד שיעשה פרי וירבה שמגרעין אחד יולדו הרבה בזה תכלית הזריעה: לא תצמיח שיאבד הגרעין והוא נגד מה שאמר ותצמח ועד מ"ש ויפרה וירבה אמר שיקרה הצמח פגע ולא יעשה פרי: וכן כשיבקש

באשר

ידו על לבו הטוב לו ושהבורא הביא תועלתו על ידו וכידוע שאין הבורא מגלגל טובה אלא על ידי הצדיקים ומעט הוא שמתגלגל הפסד על ידיהם כמ"ש חז"ל מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב ואמר הכתוב (משלי יב) לא יאונה לצדיק כל און . ואם לא ישלם לו על ידיהם אל יאשימם ואל יתלה בהם קיצור אך יודה לאלהים אשר בחר לו הטוב בזה וישבחם כפי שידע מהשתדלם לעשות חפציו אע"פ שלא נשלם כרצונו וכרצונם לו וכן ינהג במיודעיו ואוהביו ובמי שנושא ונותן עמהם ושמשיו ושותפיו. וכן אם יבקש ממנו מי שלמעלה ממנו או שלמטה ממנו חפץ יסבב לעשותו בכל לבו וישתדל להשלימו במצפונו אם יזדמן לו ויהיה מי שמבקשו ראוי להשתדל לו בו ואחר כך יבטח על האלהים בהשלמתה ואם ישלימהו על ידו וישימהו סיבה לטובת זולתו יודה על זה ואם ימנע ממנו ולא יזדמן לו לעשותו אל יאשים נפשו ויודיע את חברו שלא קצר אחר שיטרח וישתדל בו בעצמו אבל עניני אויביו והומדיו ומבקשי רעתו יבטח בעניניהם על הבורא יתעלה ויסבול חרפתם ואל יגמול להם כפעלם אך יגמלם חסד ויעשה להם כל מה שיוכל לעשותו מן הטוב ויזכור בלבו שתועלתו ונזקו ביד הבורא יתעלה. ואם יהיה סיבה להזיקו יחשוב עליהם טוב ויחשוד את עצמו ומעשיו ברוע הקדמותיו אצל אלהיו ויתחנן אל האלהים ויבקש מלפניו לכפר עונותיו ואז ישובו אויביו לאהבתו כמו שאמר החכם (משלי טז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו :

ופירוש החלק הרביעי בעניני חובות הלבבות והאברים שהאדם מתיחד בתועלותם ונזקם וזה כצום וכתפלה וכסוכה וכלולב וכציצית ושמירת השבת והמועדים

מרפא לנפש

למזוה כו'. וכל הענין הזה יתבאר היטב עי"ד מ"ש לעיל כמה פעמים מדרכי ה' ותכלך ע"ש : **ויהיה מי שמבקשו ראוי כו'** שיהיה אותו אדם שבקש ממך ראוי לעשות לו אותה טובה דאל"כ מנע עצמך ממנו כמ"ש בסוף שער ע"ה ע"ש : **אל יאשים נפשו כו'** לא יצטער על זה רק יתלה בזה שמא הוא שאינו ראוי שיגמור הדבר : **ויסבול חרפתם** כמ"ש חז"ל כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו כ"ש עונות וחטאים שהם קלים :

פת לחם

מאחר כו' כלומר ועוד יש תנאי בדבר שכשיבקש מאחד מהם פירוש מאחד מבני אדם חפץ שיהיה החזק מהם והחלש שוה כלומר שלא יהיה לבו בטוח יותר שיהיה חפצו נשלם כשהוא מבקש מן החזק מכשיהיה מבקש מן החלש אחר שהוא מאמין שאין האדם רק אמצעי והפועל הוא הבורא ית' : **על לבו הטוב לו ושהבורא כו'** שבשני בחינות הוא מחוייב להודות להאדם שהוא הא' על טוב לבבו עמו שנראה מפעולתו שהוא חפץ להטיב לו אע"פ שהפעולה בעצמה תיוחס לו ית' והב' על שהבורא הביא תועלתו על ידו והרי הוא הסבה לתועלתו ומגלגלים זכות ע"י זכאי : **ואל יתלה בהם קיצור** אל יתלה מניעת חפצו בהם לומר שהם נתעצלו וקצרו בהשתדלותם ועכבו הדבר : **אשר בחר כו'** שבודאי הוא ית' בחר למנוע ממנו הדבר : **במיודעיו ואוהביו ובמי שנושא ונותן** כן צריך להיות : **יסבב לעשותו כו' וישתדל להשלימו** יעסוק בסבות לעשות הדבר וישתדל בחכמתו ותחבולותיו במצפונו כלומר שישתדל בכל האפשר לעשות בהצנע בכדי שלא יביאנו היצר לכוונת יוהרא וגיאות כמ"ש והצנע לכת וכו' : **ויהיה מי שמבקשו ראוי כו'** בודאי אם רשע מבקש ממנו איננו מחוייב בדבר : **ואם ימנע ממנו** ע"י איזה מונע או שלא נזדמן לו הדבר ההוא או הסבות הנצרכות לכך : **אל יאשים נפשו** כי ע"י זה ירפו ידיו וימנע מכאן ולהבא מזה : **שלא קצר** שלא נתעצל בדבר : **אחר שיטרח** בגופו וישתדל בשכלו : **והומדיו** חומדי קנינו : **ויסבול חרפתם** מה שהם מחרפים אותו בדברים :

ואם יהיו סבה להזיקו אם יהיו האנשים ההם סבה להזיקו כלו' אם יזיקו לו וקראם סבה שלפי האמת אינם רק סבה וממנו ית' היתה לו כמ"ש ה' אמר לו קלל : **ויחשוד את עצמו ומעשיו** כלומר שהוא חוטא בלב ובמעשים שמלת עצמו הכוונה על הלב כי הלב הוא האדם : **ברוע הקדמותיו** שהוא הקדים להתנהג ברע עמו ית' **ויתחנן אל האלהים ויבקש מלפניו כו'** והוא לשון הכתוב להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה (אסתר ז) שבתחלה צריך האדם לפייס את המלך בדברי רצוי ולעורר ממנו הרחמים והחנינה ואח"כ מבקש בקשתו כמו שעשה מרע"ה בפ' ואתחנן וזהו ולבקש כו' : **בצום ובתפלה כו'** הזכיר תחלה צום ותפלה שהם מצות מושכלות והיו מוסכמות גם קודם מתן תורה שגם אדם הראשון צם והתפלל על מריו ואח"ז פרט מצות שמעיות והקדים בהם הסוכה שבמצות המוסכמות בזמן הזה היא המזכרת על סוכת ישראל בענני כבוד במדבר והלולב לנוייה לפי שקדמו בתורה גם הקדים אותם לשבת ומועדים לפי שהם מצות בפועל והשבת ומועדים עיקרם שביתת מלאכה גם פרט ציצית ושבת ולא שאר מצות לפי שניהם ושבת הם שקולים ונגד

כל

טוב הלבנון

מהם החזק הוא הרפה הכל יהיה שוה **בעיניו : ובידוע וכו'** ר"ל שמא תאמר אם כן הדבר למה לי להודות לאדם הגומל עלי טובות מאחר שהוא אנוס ע"פ הדבור ועושה לי טובה בהכרח מאשר גזר ה'. אלא שחייב להודות אותו מפני שעכ"פ הוא אשר גלגל הקב"ה טובה על ידי איש צדיק ונאמן לפני הש"י שא"א שיגולגל טובה ע"י רשעים כמ"ש חז"ל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים : **ואמר הכתוב לא יאונה לצדיק כל און** ר"ל אף הוא אם לבו נכון בטוח בה' יחשוב שזה החפץ שהקרה לפניו ודאי מאדם צדיק יצא ולטובתו בא. מאחר שאין הקב"ה מסבב סיבה רעה לצדיק : **אשר בחר לו הטוב** מזה כלו' הש"י מנע ממנו החפץ הזה לטובתו : **ראוי להשתדל לו בו** כלומר איש כשר וישר : **אחר שיטרח וכו'** ולא יערים להטעות חבירו לומר שנשתדל בשבילו והוא לא פעל כלום למענו : **והומדיו** שהם חומדים לקחת ממנו ממה שהטיב לו הבורא : **ואם יהיה סבה להזיקו** ר"ל אע"פ שהשונא סיבב לו ההיזק : **ברוע**

והמנע מן העבירות וכל חובות הלבבות לא תעבורנה אל זולתו ותועלותם ונזקם מיוחדים בו מבלי שאר ב"א ואופני יושר הבטחון בכולם על האלהים יתברך מה שאני מבאר אותו. ומאלהים אשאל להורות אותי האמת ברחמיו והוא כי מעשי העבודה והעבירה לא יתכנו לאדם כי אם בהקבץ שלשה דברים האחד הבחירה בלבו ומצפונו והשני הכוונה וההסכמה לעשות מה שבחר בו והשלישי שישתדל לגמור המעשה באבריו הנראים ויוציאהו אל גדר המעשה ומה שאינו נעלם ממנו בהם בבחירת העבודה והעבירה והכוונה וההסכמה על המעשה הבטחון על האלהים בזה טעות וסכלות. כי הבורא יתברך הניח ברשותנו בחירת עבודתו והמרותו כמ"ש (דברים ל) ובחרת בחיים ולא הניח ברשותנו השלמת המעשה בעבודה ובעבירה אלא בסיבות שהם חוץ לנו מזדמנות בקצת העתים ונמנעות בקצתם. ואם יבטח על האלהים בבחירת עבודתו ויאמר לא אבחר ולא אכוין לעשות כלום מעבודת הבורא עד שיבחר לו הטוב ממנה כבר תעה מדרך הישרה ומעדו רגליו מאופני הנכונה כי הבורא יתברך כבר צונו לבחור במעשה העבודה ולכוין אליה בהשתדלות והסכמה ובלב שלם לשמו הגדול והודיענו שהוא אופני הנכונה לנו בעוה"ז ובעוה"ב. ואם יזדמנו הסיבות ויתכן גמר המעשה בעבודתו אשר קדמה בחירתנו בה יהיה לנו השכר הגדול על הבחירה בעבודה ועל הכוונה לעשותה ועל השלמת מעשיה באברים הנראים ואם ימנע מן האברים גמר המעשה יהיה לנו שכר הבחירה והכוונה כאשר זכרנו במה שקדם וכן העונש על

מרפא לנפש

פירוש החלק הרביעי וכו' והוא כי מעשי העבודה והעבירה לא יתכנו לא יתכן לעשותם רק ע"י שלשה דברים אלו: הא' הבחירה בלבו שהלה יבחר האדם בלבו בהרהור בעלמא שראוי לעשות דבר זה: והב' הכוונה וההסכמה לעשות מה שבחר שכבר התחיל להכין עצמו ולהתאמן לעשות הדבר בפעולה ובהזמנה אך עדיין לא נגמר: והשלישי שישתדל לגמור המעשה כו' ומה שאינו נמנע ונעלם מאתנו דהיינו הבחירה וההסכמה שהם בוודאי ברשותנו: הבטחון כו' ע"כ אם יבטח בהם על ה' לאמר שה' יתן בלבו שיבחר ויסכים לעשות מצותיו זה טעות וסכלות אם יחשוב כך שהרי השם יתברך כבר הניח ונתן ברשותנו לבחור במצותיו וכן שלא להמרותו כמ"ש בתורה ובחרת בחיים וכן כמה פסוקים כאלה: ולא הניח ברשותנו השלמת המעשה ולכך בזה ראוי לבטוח על ה' ונתחנן לו שיסייע לנו ויעזור שיוציא בחירתנו הטובה לידי גמר כמו שהתחנן דוד המלך ע"ה כמו שמסיים בסוף הענין מפני בגמר המעשה אינה בידינו מאחר שצריך לדבר אחר להשלמתו והם הסבות ולפעמים מזמן השם יתברך הסבות ויבא לידי גמר ולפעמים כשאין חפץ שיגמור לא יזדמנו הסבות כמ"ש לעיל בפירוש פ"ג ונתברר ממנו

טוב הלבנון

הקדמותיו מה שקדם לו מן הטענות: **ומה שאינו נעלם ממנו בהם** ר"ל אלו השלשה דברים שהם הבחירה, והכוונה וההסכמה לעשות, והמעשה. הנה השתים מהם שהם הבחירה וההסכמה לא יפול אצלנו ספק בהם שאנו יודעים מה בחרנו ועל מה הסכמנו לעשות אם טוב אם רע ואין ספק אצלנו על הנגמרים. לאפוקי המעשה שצריך אל סבות מבחוץ הנגמרו נעלם מאתנו. כמו הצום והתפלה אפשר שיחלש גופו. וסוכה ולולב פן לא יזדמן לו עצי הסוכה או הלולב. וכיוצא בזה: הבטחון כו' **טעות** כלו' שאם לא יזהר אדם להדר אחר עשיית הטוב ולמנוע עצמו מן העבירות רק יבטח בה' שיזדמן לידו מעשה הטוב וירחיק ממנו הסיבות הגורמות לו עבירות הוא טעות גדול: **כי הבורא וכו'** כלו' הבחירה ודאי שהיא ביד האדם ונתן לנו ברשותנו: **ולא הניח ברשותנו השלמת המעשה** כלו' מלבד שלהשלים המעשה ע"י **סיבות** הצריכות לה אינו בידינו מפני שהסיבות ההם אינם ברשותנו: **שהם חוץ לנו מזדמנות בקצת העתים** וכו' כמו ד"ה למעשה הצדקה צריך שיהא לו מעות ויזדמן לו **עני הגון**, וכיוצא בזה, ואלו הסבות אינם בבחירה ולא בחפץ האל רק תלוים במקרה האפשר ובהזדמן רק שלמעשה טוב יש סיוע קצת מן השמים. וכמ"ש חז"ל הבא לטהר מסייעין לו והבא לטמא פותחין לו, כלו' שעוזבין הסבות על המקרה: **ומעדו רגליו** נטמו ונטו מאופן היושר והמטה. כמו ולא מעדו קרסולי (שמואל ב' כב): **ולכוון אליה בהשתדלות** שיעשה פעולות ולרדוף אחריה: **והודיענו שהוא אופני הנכונה** שזה הענין מן הבחירה והסכמה לעשות הוא בכלל המצוה והוא עצמו מצוה כמ"ש ובחרת בחיים וגבי כבר נוגע על זה: **ואם יזדמנו הסבות** וכן תאמר מה מצוה שייך על זה מאחר שאין כאן עדיין מעשה

פת לחם

כל התורה ואגב שבת הזכיר מועדים: **וכל חובות הלבבות** לא תעבורנה כו' כלומר שבמצות מעשיות יש שאינם עוברים אל זולתו והם אלו שזכר ויש **עוד** הרבה שעוברים אל זולתו אולם חובות הלבבות הם כולם **בלתי** עוברים אל זולתו: הכוונה וההסכמה שיכוון **ביחוד אל** הדבר **ההוא** ויסכים לעשותו: ומה שאינו נעלם ממנו **כו'** הבטחון כו' **פירוש** הבטחון שיבטח האדם בבחירה והסכמה בדבר **שאינו נעלם ממנו** שהוא טוב במעשה האלהים: **הוא** סכלות וטעות כו' בחירת עבודתו והמרותו לבחור בעבודה או במרי: **ולא הניח** ברשותנו **אבל לא הניח** ברשותנו השלמת וכו': **ולא אבחר** ולא אכוין כו' **שמתחלה** צריך האדם לבחור **באופן הטוב** כמאמר **רבי** איזוהי דרך ישרה שיבור **לו** כו' **ואח"כ** יעסוק גם בכוונה לשמו ית': עד שיבחר לו הטוב ממנה **שיבחר לו** ממעשה הטוב מה שהוא טוב יותר: כבר תעה מדרך הישרה כו' נגד מה שאמר לא אבחר ונגד מה שאמר **ולא** אכוין **אמר** ומעדו **רגליו** מאופני הנכונה: בהשתדלות **וההסכמה** כו' **על** עסק טוב אמר בהשתדלות שישתדל להשיג **פעולת** הטוב **ועל**

העבירה. וההפרש שבין עבודת הבורא ושאר מעשי העולם בענין הבטחון באלהים יתברך ששאר עניני העולם לא נגלו לנו אופני הטוב והרע בסיבה מן הסיבות מבלעדי שאריתם ולא אופני ההפסד והרע בקצתם בלתי קצתם כי לא עמדנו על איזה מלאכה מן המלאכות שטובה לנו ויותר ראויה לבקשת הטרף והבריאות והטוב ולא באיזו סחורה ובאיזו דרך ובאיזה מעשה מן המעשים העולמיים נצליח כשנתגלגל בהם. ומן הדין עלינו שנבטח באלהים בבחירתנו והשלמתה לעזרנו על מה שיש בו טובתנו אחר שנתגלגל עליהם ונתחנן אליו להעיר לבבנו לבחירת הטובה והראויה לנו מהם. אבל עבודת הבורא יתברך איננה כן מפני שכבר הודיענו אופני הנכונה בה וצונו לבחור בה ויעד אותנו בגמול אליה. ואם נתחנן אליו בבחירתה ונבטח עליו בהראותנו אופני הטוב לנו נהיה תועים בדברינו וסכלים בבטחוננו מפני שכבר קדמה הודעתו אותנו דרכי העבודה אשר יועילנו בעולם הזה ובבא כמו שאמר (דברים ו) ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה וגו' לטוב לנו כל הימים ואמר בגמול העולם הבא (שם) וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות. ועוד כי עניני העולם יש שתשוב הסיבה המשובחת מגונה והמגונה משובחת אך העבודה והעבירה אינם כן כי המגונה והמשובח מהם לא יעתק מענינו ולא יתחלף

מרפא לנפש

העבודה והעבירה כו' ואשר לא גמר בהם המעשה וכ"כ בשער הג' פ"ה והוא יתברך יגמלך על מה שהשקיף עליו אף אם נעלם מבי"א ע"ש באורך וכמ"ש שם: וההפרש שבין כו' שבעבודת הבורא יתברך הבחירה וההסכמה ברשותנו והפלגו לבחור מה שיסבב למצות ה' ובעניני העולם דהיינו פרנסתנו ושאר צרכינו נתבאר בכל השער הזה שראוי לאדם לבטוח בה' בכל עניניו ושהוא יבחר לו הטוב והנכון בכל דרכיו ועניניו וכמו שאמרו חז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואמר הטעם בזה שהאר עניני עולם לא נגלו לנו כו' ואנחנו לא נדע מה נעשה אם נתעסק במלאכה זו או במו"מ זה יהיה טוב לנו או באחרת: ומן הדין עלינו ולכך הדין עלינו שנתפלל לה' שיעיר לבבנו לסבה הטובה והראויה לנו והוא יעזור לנו שנצליח במעשה ידינו ולהביאו לידי גמר לטוב לנו: אבל עבודת הבורא כו' כבר השמיענו ומה שיש לעשות לנו שנעשה כל מצותיו וחקיו גלוי וידוע לפניו שמצותיו הוא לטוב לנו בעוה"ז כמ"ש ויצונו ה' וגו' לטוב לנו כל הימים בעוה"ז ולצדקה תהיה לנו וגו' הוא שכר העוה"ב וז"ל הרמב"ן על פסוק זה קרא גמול המצות צדקה כי העבד הקנוי לרבו שהוא חייב לעבוד אותו אם יתן עוד שכר בעבודתו כו' עיי"ש וכמ"ש המחבר כמה פעמים: ועוד כי עניני העולם כו' ועוד איך נוכל להעמיס על דעתנו לבחור במו"מ זה או בזאת המלאכה כי כמה פעמים נמצא שהאחד נתעשר במלאכה זו או בסחורה זו המשובחת אצלו והב' אין בידו מאומה מזאת המלאכה ומו"מ זה ומגונה אצלו א"כ אין אתנו יודע עד מה רק מה שה' נתן בלבנו לטוב לנו וכן נמצא כמה פסוקים המורים על זה כמ"ש רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום

פת לחם

הוי מרע אמר וההסכמה שיהיה בלבו הסכמה חזקה שלא לשנות ליבו ולחדול מן הרע ואח"ז אמר על בניהם וכלב שלם כו' שבשניהם יהיה לבו שלם לשמו ית' ולא לאיזה פנים: לא נגלו לנו אופני הטוב והמועיל גרסי' כו' בסבה מן הסבות כו' שאין ידוע לנו איזה סבה היא מיוחדת מכל הסבות לאופני הטובות שבענין זה מאשר הסבות ואמר הטוב והמועיל נגד שני הפנים שאמר לקמן שהטוב הוא היפך הרע והמועיל הוא היפך ההפסד: ההפסד והרע יש דבר שהוא מזיק לדבר זולתו ומפסידו לגמרי ויש שאינו מפסידו לגמרי אמנם מזיקו במקצת זה נקרא רע לו ד"מ כחליי האדם יש חולי ממית האדם ויש שאינו ממיתו אולם הוא מחליאו או מחלישו: ויותר ראויה לאדם יותר מזולתה: הטרף והבריאות כלו' ובקשת הבריאות מי שהוא צריך לבקשה ונגד שאר צרכים אמר והטוב: כשנתגלגל בהם שעוסק בדבר הרבה פעמים הוא קורא אותו מתגלגל בו: ומן הדין עלינו גרסינן: שנבטח באלהים בבחירתנו כו' שנבטח בו ית' שיורנו במה לבחור וגם יצליח הדבר בעזרתו: אחר שנתגלגל אל ה' שנתגלגל בסבות הראויות להשיג ע"י דבר זה ואחר שנתחנן אליו כו' אחר שגם אנו יהיה בלבנו הבטחון הנזכר: הטובה והראויה לנו לפי שיש דבר שהוא טוב בעצמותו אולם איננו ראוי בפרטות לזה האדם דוגמת עין הבשם שהוא טוב אולם איננו ראוי לחלש הראות: ואם נתחנן אליו בבחירתה שיורנו במה לבחור: בהראותנו כו' שיראה לנו אופני הטוב: נהיה טועים בדברינו גרסינן כלומר בדברי תפלתנו וזה נגד מה שאמר ואם נתחנן וכו' ועל מה שאמר ונבטח עליו כו' אמר וסכלים בבטחוננו: קדמה הודעתו אותנו כו' שכבר הודיע אותנו כו': יש שתשוב כו' יש לך עת שהמדה ההיא עד הנה משובחת תשוב עכשיו למגונה וכן להיפך ולכן אין יכולת בדעת האנושים לשער כל דבר לפי העת ההיא: לא יעתק מענינו לא יהיה נעתק מענין שהיה עד הנה אם מגונה או

משובח

טוב הלבנון

מעשה לזה אמר שאין גמר המעשה מעכב זולת המצוה שאעפ"י שלא יגמור מקבל שכר על הבחירה וההסכמה לעשות כל עוד שיהיה באפשר אלא שאם גומר המצוה השכר יותר גדול וכן הענין בעונש העבירה: וההפרש שבין עבודת הבורא פן יקשה לך א"כ גם בבטחון הרי האדם יהיה הדבר כן ולמה אמר לעיל שישליך את נפשו להליכות הגוזר לזה אמר שיש הפרש גדול בין זה לזה: בענין הבטחון באלהים מה שבשאר מעשי האדם הכל נמשך אחר הבטחון משא"כ בעבודת הבורא: בסיבה מן הסיבות שתהיה סבה אחת יותר טובה לנו לבקשת המזונות מכל שאר הסבות: ומן הדין להיפך הדין מתן: לבחירת הטובה שנבחר סבה היותר טובה לבקשת הטרף ומה שראויה לאדם ההוא: בבחירתה שיביא לידינו סבות המשלימות עבודתו: ויצונו ה' לעשות וגו' לטוב לנו כל הימים הנה לזה עלינו מעשה המצות ונרדוף אחר עשייתם לא שתלה בטחוננו בהזדמן לנו הש"י סבתם וכזה יהיה טוב לנו כל הימים: כי נשמור לעשות וגם בזה תלה העשיה ושנבקש הסבות עליה בעו שאנחנו נשמור הסבות אשר נעשה על ידם עבודתו: הסבה המשובחת מגונה שאעפ"י שלפי הנראה היא טובה אפשר שאחריתה דרכי מות וכן להיפך מה שנראה רע ומר בעיני האדם אולי תהיה לו הדבר הזה בסופו לתשועה ולפליטה גדולה

וכמאמר

אבל מה שראוי לבטוח עליו הוא גמר מעשה העבודה אחר בחירתה בלב שלם ונאמן והסכמה והשתדלות בבר לבב וכונה לשמו הגדול ובזה אנחנו חייבין להתחנן אליו לעזור אותנו בו ולהורות אותנו עליו כמו שכתוב (תהלים כה) הדריכני באמתך ולמדני ואמר (שם קיט) הדריכני בנתיב מצותיך וגו' ואמר (שם) דרך אמונה בחרתי וגו' ואמר (שם) דבקתי בעדותיך ה' אל תבישני ואמר (שם) ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד וגו'. וכל זה ראיה שבחירתו היתה במעשה העבודה אך התפלל אל האלהים על שני דברים אחד מהם ליחד לבבו ולחזק בחירתו בעבודתו בהרחקת טרדות העולם מלבו ועיניו כמו שאמר (שם פו) יחד לבבי ליראה שמך (שם קיט) גל עיני ואביטה וגו' (שם) העבר עיני וגו' (שם) הט לבי אל עדותיך וגו' והדומה להם. והשני לחזק אבריו על השלמת המעשים בעבודתו והוא מה שאמר (שם) הדריכני בנתיב מצותיך (שם) סעדני ואושעה והרבה כמוהו. ואני עתיד לבאר אופני מפסידי החלק הזה ואופני השלמתו והדרך הנכונה בו בעזרת השם:

אבל פירוש החלק החמישי והוא חובות האברים אשר תועלתם ונזקם מתעברים אל זולתו כצדקה והמעשר ולמוד החכמה וצוות בטוב והזהר מהרע ולהשיב האמנות ולהסתיר הסוד ולדבר טוב ולעשות הטוב וכבוד אבות והכנע הרשעים אל האלהים והורות בני אדם דרכי טובתו ולחמול ענייהם ולרחם עליהם ולסבול חרפתם כשמעיר אותם אל העבודה ומיחל אותם ומיראם בגמול ובעונש ואופני יושר הבטחון בזה שיהיה האדם צופן בלבבו כל המעשים האלה והדומה להם ויבחר עשותם ויסבב אליהם כפי

מרפא לנפש

וכתיב במשלי ט"ו לב אדם יחשב דרכו וה' יכין צעדו וכתיב שם כ' מה' מצעדי גבר ואדם מה יבין דרכו וכן עוד כמה פסוקים. אבל מעשה העבודה מה שהוא בטוב דהיינו עשיית המצות הוא טוב לעולם ולא יר[...] וכן העבירות הם רעים לעולם כמו שמבואר: אבל מה שראוי לבטוח עליו הוא גמר שמעשה שה' יעזור ויושיע אותנו לסיים מחשבתנו הטובה לידי גמר ויורנו איך נוכל לקיים כמ"ש הדריכני באמתך ולמדני וסיפא דקרא כי אתה אלהי ישעי אותך קויתי כל היום א"כ בחרתי מעצמי אליך וקויתי אליך שהושיעני לעשות רצונך בכן הדריכני באמתך שאוכל לגמור ולהשלים בחירתי וכן כל הפסוקים שמביא סוף הפסוק הוא פירוש תחלת הפסוק כמו שכתבתי דוק והשכח וזה מה שכתוב וכל זה ראיה כו' אך התפלל כו':

אבל פי' החלק החמ' וכו' ולהשיב האמנות להשיב ולשלם מה שלקח באמנה ובאחריות: והורות ב"א דרכי טובתו דהיינו שה' יתברך הטובים והישרים כמ"ש בפתיחת שער ב' כי כמה טובות מנע בעלים ליהנות מהם מחסרון הכרתו אותם: ומיחל אותם ומיראם אמר ומיחל ר"ל הוחלת על הגמול ומוראם על העונש. למ"ס: צופן בלבבו בלבו ובמצפונו יחשוב כל המעשים

טוב הלבנון

וכמאמר חז"ל מברכין על הרעה מעין הטובה וכו': לבטוח עליו בקבלת השכר ועונש: גמר מעשה העבודה גמר עשיית המצוה ועבירה: וכונה וכו' כלו' ועם זה הכל הולך אחר הכונה כמ"ש חז"ל גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה: ולהורות אותנו עליו כלו' שיסיר מסך הסכלות מעינינו ויחזק בחירתו כדי שנדע גם אופני עבודתו ובאיזה דרך נבקשנה: הדריכני בנתיב מצותיך והיינו לחזק בחירתו: דרך אמונה בחרתי ר"ל שזה שבקש הדריכני בנתיב מצותיך היינו אחר שכבר בחר דרך האמונה בבחירתו: סעדני ואושעה היינו לחזק גופו ואבריו למצותיו: מתעברים אל זולתו נוגע אל חבירו: וצוות בטוב להורות לעם דרך ה': ולהשיב האמנות להחזיר לחבירו מה שנתן לו בהקפה על אמונתו: ולהסתיר הסוד מה שנוגע לחבירו וניזק בשגילה הדבר או שגלוי הסוד הוא בענין שהולך רכיל וכמש"ה (משלי י"א) הולך רכיל מגלה סוד: ולדבר טוב על חבירו: ולעשות הטוב לגמול חסד עם הבריות: דרכי טובתו טובות הבורא וגמולו: ומיחל אותם ומיראם מודיע להם תוחלת השכר לעושי רצונו והעונש לעוברי רצונו ואם יבזוהו בני אדם בעבור תוכחתו יסבול חרפתם: צופן בלבבו הקקם על לוח לבו, מל' בלבי צפנתי אמרתך:

ויזהר

פת לחם

תשובה ואמר לא יעתק מעניינו ולא יתחלף לסיום הפכו: אחר בחירתה בלב שלם ונאמן אחר שבחר בה בלב שלם ולא בעקלתון ועל שהדבר פניו אמר ונאמן: ואחר הבחירה היא ההסכמה שיחליט בדעתו בלא לזוז ממנה: והשתדלות לבקש סבות בבר לבב ולא בפניות ושיכוון לשמו הגדול: ובזה אנחנו חייבים כלומר בגמר המעשה: ולהורות אותנו כו' להורות לנו איך להשיג הפעולה ההיא: שבחירתו היתה כו' שהרי בפסוק הדריכני באמתך מסיים אותך קויתי כל היום ובפסוק הדריכני בנתיב מצותיך מסיים כי בו חפצתי ובפסוק ואל תצל וכו' מסיים כי למשפטיך יחלתי: ליחד לבבו שתהיה מחשבתו מיוחדת לעבודתו ית' ולא להבלי תאות העולם ולחזק בחירתו שישאר אמני לתוכנה קיים ויסוד מוסד: גל עיני ואביטה כו' דעת המחבר במלת גל לשון העברה כמו הם בסמוך גל מעלי חרפה ובזה בפירושו העביר ממנו וכן פירש הרד"ק כלומר העבר עיני מטרדות העולם: ולמוד החכמה שלמ"ד בה"א ללמדם לאחרים: ולהשיב האמנות להחזיר מה שנתן לו בהאמנה אם הלואת ממון או הקפת החנות: ולהסתיר הסוד כי הגדר הפעולה המזקת כפעולה מועלת דמי כמה שאמרו רז"ל יגנב אדם ולא יעבר עבירה כו': ולדבר טוב ולעשות הטוב לדבר טוב על זולתו כלו' לשבחו או לעשות לו טובה: וכבוד אבות לכבד אב ואם: והכנע הרשעים הה"א בפת"ח והנו"ן בציר"י כלומר להוכיח אותם ולהכניע לבבם ליראת האלהים: להורות בני אדם דרכי טובתם כלו' ליעץ אותם הטוב בעיניהם: ולחמול ענייהם גרסינן: ולרחם עליהם לרחם על אדם בעת צרתו: ולסבול חרפתם כשמעיר כו' לסבול מה שמחרפים אותם בעת שהם מעירים לבבם לעבודת הבורא ית' ומיחלים אותם בגמול על מעשי הכשרון ומיראים אותם בעונש על פעולת הרע: צופן בלבבו כו' כלו' שתמיד

בהם

מה שהקדמנו בחלק רביעי מחיוב הבחירה עלינו להתקרב אל האלהים בלבד לא לקנות שם וכבוד ביניהם ולא לקוות הגמול מהם ולא להשתרר עליהם ואח"כ יבטח על האלהים בהשלמת המעשה שכוון לעשותו מהם כפי מה שהוא רוצה בו ממנו אחר שיסבב עליו ויזהר כפי יכלתו בכל זה להסתירו ממי שאין צריך לו להודיע, כי בהיותו נסתר יהיה שכרו יותר גדול ממה שיהיה אם יהיה נודע. ומה שלא יוכל להסתירו יזכור בו השורש אשר הקדמנו כי התועלת והנזק לא יהיה מן הברואים כי אם ברשות הבורא ית'. וכאשר יגלגל הבורא על ידו מצוה יחשוב בלבו כי הוא טובה מאת הבורא יתעלה שהטיב בה אליו ואל ישמח בשבח אותו בני אדם עליה ואל יחפוץ בכבודם בעבורה ויביאהו זה להתגאות במעשהו ויפסיד לבו וכוונתו לאלהים ויפסיד מעשהו ויאבד שכרו ואני עתיד לבאר זה בשערו בעז"ה:

אבל פירוש החלק הששי והוא בגמול העוה"ז והעוה"ב אשר יהיה האדם ראוי לו במעשה הטוב בעולם הוא שהגמול על שני פנים גמול בעולם הזה בלבד וגמול בעוה"ב בלבד ויש שיהיו ראויים שניהם על מעשה אחד ולא פורש לנו באור זה באר היטב אך ערב הבורא לעמו גמול כולל על מעשה הכולל ולא חלק הגמול על העבודות בעולם כמו שעשה בעונש על העבירות בעולם כמו שפורש המעשים שעושיהם חייבין סקילה שריפה הרג וחנק ומלקות ארבעים ומיתה וכרת ותשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה ונזק שור בור ושן ואש ונותן שום באדם ושולחת יד במבושיו והמוציא שם רע והדומה לזה אבל גמול העוה"ב וענשו לא פירש מהם הנביא מאומה בספרו בעבור כמה פנים. מהם כי צורת הנפש בלעדי הגוף אינה ידועה אצלנו כ"ש מה שתתענג בו או תצטער בענין ההוא אך פירש אותו למי שהיה מבין הענין הזה כמ"ש ליהושע (זכריה ג) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. ולא יהיה זה בעוד נפשו קשורה

מרפא לנפש

טובים תחלה: כפי מה שהוא רוצה בו ממנו כפי מה שהשי"ת רוצה מאתנו לעשות רצונו ומצותיו כן יהיה בעזרתנו להשלים בחירתנו: ומה שלא יוכל להסתירו כמו תפלה בצבור וכיוצא כמו שיתבאר לקמן: יזכור בו השורש כו' כי התועלת כו' ואח"כ נשוא הוא מיפה עצמו לפניהם: ויאבד שכרו מאחר שהיה לו הנאה ושבח על מעשיו כבר קבל שכרו בזה כמו שיתבאר לקמן:

אבל פירוש החלק הששי כו' מהם כי צורת הנפש כו' רצה לומר שא"א נוכל לצייר בדעתנו צורת הנפש בלא גוף כל שכן שלא נוכל לדעת במה תתענג הנפש לבדה כמו שלא יוכל לצייר הסומא מתיקות האור והגוונים הנפלאים ולעופות הענוג הדגים במים לכך נאמר עין לא ראתה וגו': ולא יהיה זה בעוד נפשו קשורה בגופו כו' שהרי נאמר שם ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' וגו'. שהיה השכל במראה הרואה והעומדים שם הם בודאי רוחנים וכשילך ניטהם בודאי

פת לחם

הוא לעשות אותם כשיגיעו לידו ואח"ז כשיבואו לידו יבחר לעשותה ויסבב סבות בהשתדלות לעשותם: ומחיוב הבחירה עלינו אנו מחויבים לכוון בשעת בחירתנו בדברים אלה רק להתקרב אל האלהים בלבד ולא לקנות וכו': שם וכבוד שם הוא פרסום שמו וכבוד הוא חלוקת הכבוד בפועל: כפי מה שהוא רוצה כפי רצון הבורא: אחר שיסבב עליו שישתדל עליו: ומה שלא יוכל להסתירו ולכן הוא ירא שלא יכניס היצר בלבו איזה פניה כנ"ל והתרופה לזה שיזכור השורש כו': וכאשר יגלגל הבורא ע"י מצוה שנגלגל לאיזה אדם טובה על ידו: ויפסיד מעשהו שלא יהיו מעשיו לרצון לפניו ית' גם יאבד שכרו: לבאר זה בשערו בשער המיוחד לזה דהיינו שער הכניעה: במעשה הטוב בעולם במעשים טובים שהוא עושה בעוה"ז: הוא שהגמול אלא הוא מוסב על אלא פירוש: שיהיו ראויים שניהם גמול שני העולמות: ולא פורש לנו כי' הפי"א בחז"ל בשלא פורש כמו כי לא פורש מה יעשה לו (במקומם) כלומר לא נתפרש לנו בתורה איזה גמול על איזה מעשה: על העבודות בעולם שגם בעוה"ז לא חלק הגמול הטוב לפי חלוקות המעשים הטובים להודיע איזה גמול על איזה מעשה אף שבעונש עוה"ז ביאר החלוקות על איזה מעשה מיתת ב"ד ובאיזה מיתה יומת ובאיזה מלקות וכו' כמבואר והולך: גמול עוה"ב וענשו כו' שבעוה"ז פירש העונש ולא הגמול אבל בעוה"ב שניהם: לא פירש מהם הנביא כו' בשלא הנביא כלל משה רבינו ע"ה וכל הנביאים הבאים אחריו: בעבור כמה פנים פירש כמה טעמים ואחד מהם לפי שצורת הנפש וכו': כי צורת הנפש מהות הנפש שאלת צורה הוא בין החוקרים על מהות עצמות הדבר: למי שיהיה מבין כו' למי שחלק לו ה' בינה יתירה להבין במושכלות אלהיות: ולא היה זה כו' כלומר בודאי לא נוכל לפרש היעוד הזה על איזה גמול בעוה"ז שהרי באמת לא נתקיים דבר זה ולא מצאנו בו איזה יתרון

טוב הלבנון

ויזהר כפי יכלתו בכל זה להסתירו ר"ל לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ולא יגלה מעשי עבודתו אם לא למי שצריך לו להודיעו וא"א זולתו גמר המעשה או במצות שא"א לעשות בסתר שאז א"צ לחוש מפני התגרות הרשעים בו וילוצו הלצים עליו כי לא יגיע לאדם שום היזק מה שאינו ברצון הבורא וזה כוונת המאמר שאנו אומרים בנוסח תפלתנו לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ר"ל היראה והמצות שא"צ לגלותן שכרו יותר אם עושה אותם בסתר: ערב הבורא ערב מל' הבטחה כמו (תהלים קי"ט) ערוב עבדך לטוב: לא פירש מהם הנביא מאומה לא נזכר בספרי קודש והכתובים השכר והעונש בפירוש והמחוייב לכל מצוה ועבירה לפי ערכם: מהלכים בין העומדים

בגופו אבל רמז למה שיהיה אחר המות שתשוב הנפש בצורת המלאכים בענין פשיטותה ודקותה ועזבה להשתמש בגופה כשתזדכך ותזהיר והיו מעשיה טובים בעולם הזה. ומהם שגמול העולם הבא ועונשו היה מקובל אצל עמי הארץ מהנביאים ומושכל אצל החכמים והניחו לזכרו בספר כמו שהניחו לזכור הרבה מפירוש המצות והחובות מפני שסמכו על הקבלה. ומהם שהעם היו מן הסכלות ומעוט ההבנה בענין שאיננו נעלם ממ"ש בתורה ונהג הבורא עמהם מנהג האב החומל על בנו הקטן כשהוא רוצה ליסרו בנחת ולאט כמ"ש (הושע יא) כי נער ישראל ואוהבהו. והאב כשרוצה ללמד את בנו בנערותו החכמות אשר יעלה בהם אל המעלות העליונות אשר לא יבינם הנער בעת ההיא ואלו היה מפיים אותו עליהם ואומר לו סבול יגיעות המוסר והלמוד בעבור שתעלה בהם אל המעלות החמודות לא היה סובל את זה ולא שומע אליו מפני שאין מבין אותו. וכאשר ייעדהו על זה במה שהוא ערב לו מיד ממאכל ומשתה ומלבוש נאה ומרכבת נאה והדומה לזה ויועידהו במה שיצער אותו מיד מרעב ועירום ומלקות והדומה להם ויישב

מרפא לנפש

בלא גוף: כשתזדכך כו׳ כמ"ש שם אם בחקתי תלך וגו׳: ומהם שגמול העוה"ב וכו׳ היה מקובל כו׳ שהנביאים היו מודיעים אותם בע"פ כמו שרוב גופי תורה ופירושי המצות נאמרו בע"פ ולא נכתב מכמה טעמים נכונים וידועים לחכמים ועיין במ"ש באורך: ומושכל אצל החכמים שבודאי עיקר שכר ועונש הוא לעולם הבא שהרי העוה"ז הימים קצרים וטובותיו אינם תמידים ואין אדם בעולם שיתענג בשלימות שלו שלא יהיה לו שום עצב ודאגה ומורא שמערבב עליו שמחתו א"כ מי שעושה רצון יוצר הכל בודאי יגמלהו כפי יכלתו וטובו הגדול מה שאין לציירו בעוה"ז ובודאי הוא בעולם שכולו טוב וכולו ארוך ועיין בספר הישר לר"ת שהאריך בזה וכנ"ל: בענין שאיננו נעלם כו׳ שאין הדבר הזה נעלם מאתנו שרוב העם שקבלו התורה היו בעת ההיא עדיין בסכלות ומיעוט ההבנה כמו שמבואר בתורה דכתיב ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה: וכאשר ייעדהו על זה כאשר יבטיחהו בשביל זה במה שהוא ערב לו מיד כו׳: ויישב דעתו ושלא מייאש

טוב הלבנון

האלה שיהיה קיום לנפשו בשלם המלאכים: בענין פשיטותה פשוטה מבלי הרכבת היסודות: ודקותה רוחניותה: ועזבה להשתמש בגופה כלו בה הכחות הגופניות: ותזהיר מל׳ כזוהר הרקיע: היה מקובל אצל עם הארץ ר"ל כל האומות וכל בעלי דת היו מודים שעיקר השכר והעונש הוא בעוה"ב. וכל בעלי אמונות הכוזבות ועובדי עכומ"ז אף הם היו מבטיחים לעובדיהם בשכר ועונש בעה"ב ולא על גמול עה"ז בדרך שאמרו הרוצה לשקר ירחיק עדותו. ונביאי ה׳ אשר באו להסב לב בני האדם אחר עבודת ה׳ בעוד רוח חיים באפם, כל עיקרם לא באו רק לייסר את העם ולהראות להם במופת מעניני גמול עוה"ז אשר יפליא ה׳ בין עובד ה׳ ללא עבדו כדי שתתברר להם האמונה האמתית בהש"י וממילא ידעו כי הגמול והעונש לעה"ב נמשך אחר עבודת הש"י והמרותו, וכענין שכתב הרב המורה ז"ל: מהנביאים ר"ל שהיה מקובל מהם לזכר עונג הרוחני כפי האפשר להבינו לבני אדם רק עיקר מציאותו כבר היה מוסכם לכל: ממה שכתוב בתורה במה שמרו ועצבו רוח קדשו וניסו אותו הרבה פעמים בים ובמן וכיוצא בהם. וכמש"ה (דברים כ"ט) ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת עד היום הזה: כי נער ישראל ואוהבהו בתחלתם בטרם שעמדו על הבנת התורה והיו כמו נער וקטן אין הבין עדיין רק מאהבת הקב"ה עליהם ומשמרו את השבועה שנשבע לאבותיו הלך עמם ללמדם בהדרגה לפי הבנתם שהיתה אז בהם:

פת לחם

יתרון שהנחילו ה׳ בעוה"ז שיהבול יעוד המצות האלה ועי"ב הכוונה בזה על גמול עולם הנשמות כמו שמבאר: אבל רמז הרי"ם במלת רמז היא קמולה: בענין פשיטותה שתהא מופשטת משכן חומרה: ודקותה שיהיה עצמותה דק מאד כמהות רוחני: ועזבה להשתמש כו׳ שתעזוב בהחלט מכל וכל מלהשתמש באברי גופה לא די שתהיה מופשטת מהלבשתו אותה כי אף בדרך השתמשות בו כמו בכלי אומנות לא תשמש באבריו: שתזדכך ותזהיר ויהיו מעשיה כו׳ כלומר שכ"ז תשיג ע"י שתזדכך בעוה"ז כו׳ פרט לשון זוך ויוסר לפי שהיה רעות מגיעים לנפש משכן החומר ומתלאתו האחד מה שהוא עוכר אותה בפעולות רעות ועבירות והשני עבירות מותרות האות עם שאין זה מעלה חלודה עליה כ"כ כמו העבירות אעפ"כ לא תמלט מקצת עכירות וזוהמה שבאה מהמותרות ונגד שניהם אמר כשתזדכך ותזהיר או שהיה הכוונה נגד מעשה ומחשבה ועל המעשה אמר כשתזדכך ועל המחשבה במושכלות ולא בדברים גשמיים אמר ותזהיר כמד"א והמשכילים יזהירו כו׳ ואמר קודם לשון זכוך בדרך לא זו אף זו: היה מקובל כו׳ כלומר שלפי שגמול עוה"ב ועונשו הם עיקרי הגמול והעונש מסרו אותם הנביאים לתלמידיהם והלך הדבר במסורת מדור לדור ולחכמי הדורות הוא ידוע גם במושכל נוסף על הקבלה לכן הניחו מלזכור אותו בפירוש כמו שהניחו מלזכור פירושי המצות: והחובות פירוש העבירות: מן הסכלות ומיעוט ההבנה הכלים בגנות התאות הגשמיות כראותנו אותם משתוקקים אליהם ומיעוט ההבנה במושכלות האלהיות: בענין שאיננו נעלם כו׳ היתה הסכלותם בכמות גדול כ"כ שאין נעלם ממנו ממה שאנו רואים כתוב בתורה שהיו להם לתאות כמו שאלת הבשר ושאר התלונות ומיעוט הבנתם בעניני אלהיות נראה ממעשה העגל ומחלוקתם במרגלים ועדת קרח: כשהוא רוצה ליסרו בנחת ובלאט היא מליצה חכמה והכוונה כשהוא רוצה ליסרו מוסרו בנחת ובלאט כבדי שלא נכביד עליו כן הוא ית׳ לא רצה ליעד להם עונשי העוה"ב שהם קשים מאד: והאב כשרוצה כו׳ התחלה דבר עד העונש ועתה מדבר נגד השכר:

מרפא לנפש

אשר לא יבינם כו׳ הנער אינו מבין המעלות המוכנות לו להשיג ע"י החכמות ההם: יגיעות המוסר והלמוד שני יגיעות הם לאדם בעסק החכמה האחת שהאדם מוכרח להיות נאסר במאסר בבתי החכמה ולהיות קבוע תמיד בין רגלי החכמים כמאמרם ז"ל לא תמצא בתגרנים ובסחרנים וכן אמר בפסוק לא היה תובב לא היה מחובשי בית המדרש והיגיעה השניה יגיעת הלמוד בעצמו כמאמרם ז"ל למה נקראת תושיה שמתשת כחו של אדם: לא היה סובל את זה כו׳ נגד יגיעת המוסר אמר לא היה סובל את זה ועל יגיעת הלמוד אמר ולא שומע אליו: מפני שאינו כו׳ פירוש אינו מבין המעלות הנמצאות שמיועדים לו: וייעדהו ויאיים אותו: מרעב ועירום כו׳

דעתו על מה שיבטח עליו מן הראיות והמורגשות והעדויות הנלויות האמתיות יקל עליו לסבול יגיעת המוסר ולשאת טרחו. וכאשר יגיע לימי הבחרות ויחזק שכלו יבין הענין המכוון אליו במוסרו ויכוין אליו ותמעט בעיניו הערבות אשר היה רץ אליה בתחלת עניניו והיה זה לחמלה עליו. וכן הבורא יתברך יחל עמו והפחידם בגמול ועונש ממהרים מפני שידע כי העם כאשר יתקנו לעבודה תגל מעליהם סכלותם בגמול העולם ועונשו ויכוונו בעבודה אליו ויתנהגו בה עדיו וכן נאמר בכל מה שבספרים מהגשמת הבורא יתברך. ומהם שגמול העולם הבא אין אדם ראוי לו במעשהו הטוב בלבד אך יהיה ראוי מן האלהים בשני דברים אחר המעשה הטוב. האחד שיורה בני האדם עבודת הבורא יתעלה וינהיגם לעשות הטוב כמ"ש (דניאל יב) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד ואמר (משלי כד) ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב וכאשר יתקבץ למשתדל גמול הצדקתו אל גמול צדקתו וגמול אמונת לבו וסבלו יהיה ראוי לגמול העולם הבא אצל הבורא. והשני חסד מאלהים ונדבה וטובה כמו שכתוב (תהלים סב) ולך אדני חסד כי

מרפא לנפש

דעת הכהן: תגל מעליהם תסור מעליהם הסכלות מלשון ויגל את האבן: ויכוונו בעבודה אליו ר"ל לומר לשם ה' יתברך: עדיו ר"ל אליו כמו עדיך כל בשר יבואו. ולכן אמרו חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה והרמב"ם האריך בזה במשנת חלק ע"ש: וכן נאמר בכל מה שבספרים מהגשמת הבורא ר"ל מה שבספרים מספרים כבוד אל במלות גשמיות כמו יד ה' עיני ה' וכיוצא בזה ג"כ בעבור טעם זה כדי שידעו ויבינו כולם יחד החכם והכסיל שיש להם יוצר ובורא ואדון כמו שהאריך בזה בשער היחוד פרק י': ומהם ועוד טעם בהעלם היעודים הרוחניים: וכאשר יתקבץ למשתדל גמול הצדקתו מה שמצדיק ומזכה את אחרים אל גמול צדקת עצמו זה מראוי לגמול בעולם הבא בלי ספק כמ"ש ולמוכיחים וגו': והשני מה שנותן הש"י גמול לעוה"ב הוא ע"ד חסד ונדבה כו' כמו שאמר: כי אתה תשלם לאיש כמעשהו אתה תשלם א"כ איך תוכל התורה לכתוב גמול העוה"ב כי לא נודע מי ומי ראוי לזה וגם רצתה התורה להודיע כל הפרטים לידע ולהודיע כל זה. ור"י כתב לאיש כזה שהוא מורה את ב"א עבודת ה' כנ"ל לזה אין צריך לפרש גמול העוה"ב שהוא יודע כי"ז

פת לחם

כו' פרט כל הספרים מיעודים הגמוליים שכנגד המאכל הערב אמר רעב ונגד המלבוש הנאה אמר עירום ונגד המרכבה הנאה שהוא ענין מנוחה ותפארת אמר ומלקות שהוא ענין צער ובזיון וזה שלא פרט למה סיפק המשתה שאמר לפי שאין מצוי כטבע העוה"ז שיתיסר אדם בצמא לפי שבכל העולם מים במים ואם שייעד זה בגמול הטוב הנוהג על המשתה ממשקים הערבים: מן הראיות והמורגשות נגד הדברים הנאים שזכר דהיינו מלבושים נאים ומרכבה נאה אמר מן הראיות כלומר הדברים המושגים בחוש הראות ועל המאכל ומשתה שאין ערבותם בגוי רק מורגש בחוש הטעם אמר המורגשים ולפי שיש דברים שלא ראה אותם זה האדם ולא הרגיש בהם עריבות כי לא נסה רק ששמע מאנשים מעידים שהוא דבר ערב ישתוקק אליו ג"כ ע"י שנתאמת הדבר ע"פ פרסום העדאת עדים בגוי ובפרסום על הדבר ההוא והוא נקרא אצל הרמב"ם ז"ל אמונת הנמשכות וע"ז אמר העדויות הנלויות האמיתיות שע"י שהעידו עליהם בפרסום נתאמתו: ולשאת טרחו טורח הלימוד: הענין המכוון אליו שהוא המעלה שאמרנו כנזכר: והיה זה לחמלה ההנהגה הזו שמתנהגים עמו ליעד לו מתחלה בדברים הערבים כנ"ל היא מחמת חמלה שאביו חומל עליו כנ"ל: יחל עמו והפחידם בגמול ועונש יחל אותם בגמול על מעשים טובים והפחידם בעונש על העבירות ובכולם לא פרט רק הממהרים כלומר המוכנים לבא בעוה"ז. יחל היו"ד בחיר"ק: כאשר יתקנו כו' התי"ו בקבו"ץ כמו יתוקנו בוי"ו כלומר כאשר יהיו מתוקנים ונכונים כבר בעבודה על מגד חזק אזי תגל מעליהם סכלותם התי"ו במלת תגל בחיר"ק במקום תמק כמו ולבונו תמק כפיהם כלומר תסור מעליהם הסכלות כמו גל מעלי חרפה ובוז: סכלותם בגמול העולם מה שהיו סכלים וטועים עיקר מגמול העוה"ז: ויכוונו בעבודה אליו אל הבורא ית' ואמר ויכוונו בעבודה אליו על הכוונה בפעולות הפרטיות שבכל פעולה אשר יעשו יכוונו לשמו ית' ועל כלל ההנהגה בעבודה אמר ויתנהגו בה עדיו שתהיה כל מגמתם שע"י הנהגתם עצמם בעבודתו ית' עי"ז יגיעו עדיו כלומר יזכו להדבק בו ית' כמו עדיך כל בשר יבואו: וכן נאמר בכל מה שבא בספרים כו' נאמר הענין בחזל"ס כלומר שכן נדרש בכל מה שאנו מוצאים בספרי תנ"ך מלילות מגשימים הבורא ית' כמו יד ה' הויה עיני ה' אל יראיו ואזניו אל שועתם ועמדו רגליו וכיוצא בזה בכל אלו הכוונה לשבר אוזן אנושית כפי הבנתם: שיורה בני אדם כו' וינהיגם כו' על עבודה במעשים טובים אמר שיורה בני אדם כו' ועל ההנהגה במדות טובות אמר וינהיגם כו': גמול הצדקתו מה שהוא מצדיק את זולתו: גמול צדקתו במעשים בפועל וגמול אמונת לבו בדעות אמיתיות וסבלו מה שסבל כל הבא עליו ויקבלם באהבה מאתו ית': חסד מאלהים בבחינת הפעולה ונדבה בבחינת הכוונה בפעולה וטובה בבחינת הגורם

טוב הלבנון

וכאשר ייעדה מל' הבטחה: והיה זה לחמלה עליו מפני שהאב חומל על בנו: יחל היו"ד בחירק והחי"ת בצירי, כלו' הביא שיהיו בני אדם מיחלים בשכרו, והוא מבנין פקד הדגוש שפעולתו יוצא לאחר: תגל מעליהם יגולו מעליהם: סכלותם בגמול העולם מה שאינם מבינים גמול עוה"ב: עדיו כלו' אליו כמו עדיך כל בשר יבואו: מהגשמת הבורא ית' כ"ל כתובים המורים כאלו הש"י ח"ו דבר גשמי כמו יד ה' עיני ה' וכמו לא תגעל נפשי אתכם, וכל זה לא נאמר רק לשבר את האוזן ולהבין את הבלתי מבינים ענין הרוחניות: גמול הצדקתו מה שהוא פועל להצדיק אחרים: חסד מאלהים לשלם שכר טוב לצדיק מצד מעשיו בעצמו. אף בלי שיורה עבודת הבורא ויוכיח לאחרים וכמו שהוא בדין שיהיה נתפס ונכשל בעון אחיו שכל ישראל ערבים זה בזה בעניינים שבגלוי וגם נצטוינו ללמד אחרים ולהוכיח את עמיתנו במצות עשה על כל זה מצד חסד הא-ל אשר גבר עלינו אינו מקפח שכרו בעה"ב ולא עוד שאפילו הוראת אחרים ותוכחת חבריו אינו כדאי ליתן גמול עה"ב הגדול בלי שעור לולי חסדו ית': ולך ה' חסד שמאריך אע"פ שמשלם לאיש כמעשהו: כי אתה

אתה תשלם לאיש כמעשהו. והעילה בזה כי אם היה מעשה האדם כחול הים במספר לא יהיה שקול בטובה אחת מן הטובות הבורא יתברך עליו בעולם הזה כל שכן אם יהיה לו חטא ואם ידקדק הבורא עם האדם בתביעת הודאת הטובה יהיה כל מעשהו נכחד ונשקע בקטנה שבטובות הבורא עליו ומה שיהיה מגמול הבורא לו על מעשהו הוא מחסד הבורא עליו. אך העונש בשני העולמים הוא באמת ובדין והוב שחייב בו האדם אלא שחסד הבורא יתגבר עלינו בשני העולמים כמו שכתוב ולך אדני חסד (שם עח) והוא רחום יכפר עון וגו'. ומהם כי המעשה הטוב מתחלק לשני חלקים ממנו נסתר אין משקיף עליו זולת הבורא כחובות הלבבות והדומה להם וממנו נראה על האברים איננו נסתר מן הברואים והם המצות הנראות על האברים והבורא יתברך גומל על המעשה הנראה על האברים בגמול נראה בעולם הזה. וגומל על המעשה הצפון והנסתר בגמול נסתר והוא גמול העולם הבא ועל כן זכרו דוד עליו השלום במלה שמורה על הענין כמו שאמר (שם לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' וכן דרך העונש הנראה והנסתר כדרך הגמול. והראיה על זה כי האל יתעלה ערב לעמו על העבודה הנראית על האברים גמול נראה מהר בעולם הזה והוא המפורש בפרשת אם בחקותי וכן ערב להם על העבירות הנראות והגלויות עונש נראה מהר בעולם הזה לפי שאין להמון העם אלא מה שנראה מהמעשים לא מה שנסתר והוא מה שאמר (דברים כט) הנסתרות לה'

מרפא לנפש

מעשהו: והעילה בזה כו' והטעם למה אין ראוי לאדם לגמול על מעשיו הטובים: כי אם היה כו' וכתב בשל"ה דף נ"ב ע"ב קח משל ממי שנשברה רגלו או נסמו עיניו ובא אדם א' רופא גדול ובחכמתו הרבה רפאו חנם ואף בשכר הלא זה אוהבו כל ימיו אהבה עזה בלי ערך ואין קשה בעיניו כל מה שיגוש עליו. והנה הש"י נתן לו ידיו ורגליו וכל רמ"ח אברים וזן ומפרנס אותו ומשגיח עליו ונתן לו נשמה שיוכל לבא לידי נצחיות. ובחינת דברים אלה אלף פעמים ככה הטובות שעשה הש"י עמנו ואלו פינו מלא שירה כו' אין אנו מספיקים כו' ע"ש שהאריך. וכבר כתב המחבר בשער הבחינה קצת מהטובות שעושה הש"י עמנו מיום הויתנו על האדמה עד היום ומי שישים אותם תמיד לנגד עיניו אז יתלהב לבו אל ה' יתברך: אך העונש כו' אלא שחסד הבורא יתגבר עלינו בשני העולמים: ר"ל מה שמשלם העונש בעוה"ז ביסורין קלים ואחת לאחת לא כחמה שפוכה כמ"ש רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם בפקידה על יד כמ"ש חז"ל דאם לא כן הלא אמרו כל האומר הקב"ה ותרן יותרו חייו אם לא על ידי תשובה וזה הוא ג"כ חסד אל שמקבל תשובתו: כמ"ש מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ר"ל העובדים את ה' ביראה ואהבה פנימית להם צפנת רב טובך לעולם הבא מעלת רב טובך ותיכף בעוה"ז לאותם החוסים בך נגד בני אדם שבני אדם יודעים מצדקתו לכך פעלת להם ג"כ הטוב כנגד בני אדם שידעו גמולו ג"כ כנ"ל: הנסתרות

טוב הלבנון

תשלם לאיש כמעשהו אפילו שאין בו רק מעשיו הטובים מצד עצמו תגמלהו גמול טוב לעה"ב: על מעשהו אף בצירוף כל המעשים טובים אינו רק מצד החסד ולפ"ז לא זכרו הנביאים והתורה בדברי הברית והתוכחה גמול עה"ב מאחר שמן הדין אין אדם כדאי לגמול הזה ודי לו גמול עוה"ז ולא זכרה התורה רק מה שהוא ראוי מצד הדין. דומה לזה דרשו חז"ל בפסיקתא שאלו לנבואה חוטא מה יהא עונשו. אמרה הנפש החוטאת היא תמות. שאלו לתורה וכו' אמרה יביא אשם ויתכפר. שאלו להקב"ה כו' אמר יבא ויעשה תשובה. והבן זה. ומאחר שלא היה מקום לזכור בתורה ענין גמול הטוב שבעולם הבא. לא זכרו ג"כ עונש עה"ב. אע"פ שהוא מחוייב לאדם לפי מעשיו עכ"פ: בשני העולמים מה שמהכה לו תמיד בעה"ז עד שיעשה תשובה. וכשיעשה תשובה אפי' סמוך למותו פוטרו מן העונש לעה"ב: והוא רחום יכפר עון שהקב"ה מצד רחמנותו מקבל תשובה ומרבה מחילה לחטאים וכמ"ש למעלה בשם הפסיקתא: אשר צפנת ליראיך והיראה היא דבר שבלב: והראיה על זה שהש"י גומל על המעשים הנראים גמול נראה: ערב לעמו הבטיח וייעד לעמו: לפי שאין להמון העם אלא מה שנראה מהמעשים ר"ל הטעם שזכר הכל עבודה הנראית וגמול ועונש הנראה ולא עבודה נסתרת וגמול ועונש נסתר. הוא מפני להיות שעיקר היעודים המוזכרים בפ' אם בחקותי בשכר ועונש נאמרו בגמול ועונש כלל האומה ביחד מה שיגיע מן השכר והעונש להם מצד הכלל. כמו ונתתי גשמיכם בעתם ורדפתם את אויביכם, ובהפך בקללות, וכמ"ש רמב"ן בפ' עקב כדי שיראו עם הארץ לייסר העוברים על המצות ולבקש דרך עבודת ה' מצד כלל האומה. ולפיכך

פת לחם

זה שהוא מדת טובו ית' וחפצו להטיב: והעילה בזה כו' הסיבה בזה כלומר הטעם בזה לפי שכל כו': בתביעת הוראת הטובה שיתבע ממנו שיודה לו על הטוב אשר הטיב לו: נכחד ונשקע נכחד מלהזכירה כמו יכחידנו תחת לשונו ונשקע כלו' בלתי יכיר גם בציור הדעת: הוא באמת כו' שבודאי מה שמודיע מן השמים שהוא חוטא אמת הוא ודין הוא שיענש עליו שהרי האדם הוא חייב בזה שבחר ברע: ממנו נסתר כו' חלק אחד ממנו הוא מה שנסתר מבני אדם שאין משקיף כו': וממנו נראה כו' חלק השני ממנו הוא מה שנראה ואיננו נסתר וכו': הצפון והנסתר הצפון בלב כחובת הלבבות והנסתר מה שנעשה בפועל בהסתר: שמורה על הענין במלה כלו' במליצה שמורה הענין כהנ"ל: מה רב טובך כו' הנה זכר בכאן היראה שהיא צפונה בלב האדם ויעד ע"ז בגמול צפון ואח"ז אמר שהחוסים בו ית' ומתדבקים בו בפעולות הנראות נגד עיני ב"א להם כבר שלם גמולם וז"א פעלת לבון עבר לחוסים

העיד

אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם ואמר הכתוב (ויקרא כ) ואם העלם יעלימו עם הארץ וגו' ושמתי אני את פני באיש ההוא וגו' אך העבודות והעבירות הצפונות בלב דין גמולם על הבורא יתברך בעולם הזה ובעולם הבא על כן הניח הספר פירוש גמול העולם הבא. ומהם כי הגמול והעונש הנזכרים בספר דבר הנביא בגמול העוה"ז ועונשו לאנשי העולם ומפני שהיה יהושע בן יהוצדק בעולם המלאכים אמר לו (זכריה ג) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה כי זה דרך היחול וההפחדה שיהיה כראוי לזמן ולמקום ואתה הבן. ומהם שגמול העולם הבא אין תכליתו אלא להדבק באלהים ולהתקרב אל אורו העליון כמו שכתוב (ישעיה נח) והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך ואמר (דניאל יב) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וגו' ואמר (איוב לג) לאור באור החיים ולא יגיע אליו אלא מי שרצה הבורא בו ורצון הבורא שורש הגמול כמה שכתוב (תהלים ל) כי רגע באפו חיים ברצונו

מרפא לנפש

לה' אלהינו לענוש ולפרוע הוא בעצמו **והנגלות** מה שאנו רואים מי שעושה מעשה רע **לנו ולבנינו** לבער הרע מקרבנו כך פי' רש"י: **ואמר הכתוב ואם העלם יעלימו** ע"ה וגו' ר"ל כיון שיעלימו לענוש אם כן עבירה שלו נסתר לכך חייב כרת בידי שמים שהוא אבדן הנפש ממקורה ונכרתה משם ואין לה חלק לעוה"ב אבל אם לא יעלימו ויענישו אותו במב"ד אזי יש לו חלק לעוה"ב כמ"ש במשנה: **ומהם כי הגמול** כו' ר"ל במתן תורה היו ב"י בעוה"ז היה ראוי להזהירם בגמול ובעונש העוה"ז כי אין אדם מתירא מדבר שאינו מתדבק בו ומבין אותו: **ומפני שהיה יהושע בן יהוצדק בעולם המלאכים** כמ"ש בתחלת הענין ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' **וגו'** ואחר הענין ומשמע שם שהכל היה במראה הנבואה כאלו עמדו בעולם העליון **ועיין** במ"ש והיה כי אין מגלים לו לאדם אלא מה שהוא דבק בו או קרוב לדבק בו וזה מבואר מאד בחכמת האמת שהיא חכמת הקבלה וזה אמרו **ואתה הבן** עכ"ל: **ולא יגיע אליו אלא מי שרצה הבורא בו** ר"ל כשיאהב ה' את האדם וירצה בו כאב את

פת לחם

לתוספת בך וכו' והבן: **ואם העלם יעלימו** כו' ושמתי אני **וכו'** הרי שיעד העונש ממנו ית' על דבר **הגלוי** לכל: **על כן** הניח הספר פירוש גמול עוה"ב לפי שהגמול ההוא הוא בא על העבודה הצפונה ונסתרה לכן הניחו ספרי קודש מלבאר גם הגמול הבא עליה והסתירוה: **הבאה בספר דברי הנביא** כו' שהגמול והעונש הנמצא בספר מספרי הקודש הם דברי הנביא כלו' שהמליצה באה בהגיון שהנביא מדבר עם המון העולם ולא שהוא יתברך מדבר זה שאלו היה בא בהגיון שהוא יתברך המדבר היה מדבר כפי איכות עולמו הרוחני אולם הנביא שהוא בן אדם ומדבר עם בני אדם באים הדברים כפי איכות עולמם הזה ואף בהמליצה באה בפ' בחקתי כאלו הוא ית' מדבר בעדו באמרו הרבה פעמים והלכתי עמכם וכו' ואף אני וכו' והבאתי עליכם וכו' אעפ"כ להיותם נשמעת לאזני ההמון מפי הנביא באה בהגיון אנושי: **בעולם המלאכים** שהיתה נשמתו מופשטת באותה שעה ועומדת בעולם העליון: **כי כן דרך** כו' כן הוא מנהג המדברים ביחול על הגמול או בהפחדה על העונש לדבר כפי הראוי למקום ולזמן: **שגמול העולם הבא אין תכליתו** כו' קצר המליצה בזאת הוא כך שתכלית היעוד בעוה"ב הוא הקירוב אליו ית' והדביקות באורו וזה לא יתכן אלא ברצון הבורא בו והרצון הוא עצמו הגמול **כמו** שכתוב חיים ברצונו א"כ כבר נמצא בתורה יעוד עוה"ב

טוב הלבנון

העיד בהם הש"י על העבודה הנראית מפני שאין כלל העם יודע לייסר העוברים רק במה שנראה מן המעשה. כי הנסתרות לה' אלהינו ואין הכלל נענש עליו. וכמו כן בגמול ועונש הנראה מהר בעוה"ז הוא הדרך הראוי להעיד בם בכדי שיראו ויקחו מוסר לשוב מדרכם הרעה. ממה שהמון העם מרגישים בקלקלתם תיכף בסורם מאחרי ה' משא"כ בעונש הנסתר: **ואמר הכתוב ואם העלם יעלימו** וגו' ונתתי פני וגו' ומזה מבואר שהעונש שעל עבירות הנראים מוטל על כלל העם ואשר בידם לענוש ואין הקב"ה מאריך אפו להפרע על אותם העבירות בעוה"ב. רק ענשם תיכף בעוה"ז וכמש"ה ונתתי פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותם מקרב עמם וכרת היינו מיתה פתאומית ובחצי ימיו: **דין גמולם על הבורא ית' בעה"ז ובעוה"ב** כלו' אין הכלל נענש עליו בעולם הזה רק דינו מסור בידי שמים בעוה"ב: **בגמול העה"ז וענשו לאנשי העולם** ר"ל לפי דבקותם בחומר ותענוגות הגשמיות אשר לבבם פונה תמיד לדרוש בטובת גופם ולפקוד על רעתו. ואין עונג וצער הרוחני המשיג לנשמתם בעוה"ב נחשב בעיניהם למאומה בערך עונג וצער גשמיותם. וכמה שהשיב החבר לכוזר במה שאמר רואה אני יעודי זולתכם שמנים ודשנים מיעודיכם. ר"ל שהשכר שהניחו או"ה בקיום יראתם הם יותר טובים מלפני האומה אשר כלנו בני ברית, והשיב אבל הם לאחר המות (ר"ל לעוה"ב) ועל כל זה כל אחד מהם היה בוחר שיהיה אלף שנים ויותר ויאמר בלעג ובעול עוה"ז וביגיעות תמימות וילם השכר שבעוה"ב עכ"ד. ולפי זה ייעד הקב"ה הגמול והעונש שבעה"ז לפי הענין שהם מקוים ומפחדים בזמן שהם חיים ובמקום מצבם דהיינו קשורים בחומר הגוף ועמידתם בעולם השפל: **בעולם המלאכים** שהיה איש משכיל וטהור וכבר נפרד מתאות חומרו ועלה למדרגות הרוחני היה עיקר השכר אצלו תענוג הרוחני והיה שוקק ומתאוה אליו אף בעודו בעה"ז כמבואר בחכמת האמת ולזה כתב ואתה הבן: **אין תכליתו אלא להדבק באלהים** וכו' כוונת זאת התשובה היא שהשכר הרוחני הוא אינו רק דביקות בהש"י וזה יגיע לנו בשנמנע לנטות אחר תאות הגופניות ונזכך נשמתנו בקיום מצותיו יתברך ואז תהיה נשמתנו ראויה ומוכשרת לדבק ברוחניות האל יתעלה ואז האל בחסדו יקבלנו בצל ידו. אף שאין אנו ראוים לשכר הזה מצד מעשינו רק מצד חסדו כי גבר עלינו. וכשהאדם נוטה אחר תאותיו הגשמיות בהמרות דעת עליון אז נשמתו שקועה בחשכת החומר וא"א בשום פנים להתקרב אליו יתברך אם לא בהתקדשה מטומאתה בהזדכך חומרה בגיהנם כנודע לחכמים. ולפ"ז השכר ועונש שבעוה"ב

היינו

ואמר בפרשת אם בחקותי רמזים שמורים על הרצון מאלהים והוא מה שאמר ולא תגעל נפשי אתכם ואמר ופניתי אליכם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם. והבטחון על האלהים במה שיעד בו הצדיקים מגמול העולם הזה והעולם הבא על העבודה שישלמהו למי שראוי לו וכן ישלם העונש למי שראוי לו מן הדין על המאמין. ובטחונו על האלהים בזה מהשלמת האמונה באלהים כמ"ש (בראשית טו) והאמין בה' ויחשבה לו צדקה ואמר (תהלים כז) לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים. ואין ראוי לבטוח על מעשהו הטוב ויבטיח נפשו בגמול העולם הזה והעולם הבא על מעשהו אך יטרח וישתדל בהודאה לטובות הבורא התמידות עליו לא לתקות גמול עתיד שיתחייב לו במעשהו אך יבטח על האלהים בו אחר ההשתדלות לפרוע הודאת הבורא על גודל טובתו עליו כמו שאמרו רבותינו ז"ל אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם. והיה אחד מן החסידים אומר לא יגיע האדם אל גמול העולם הבא במעשהו אם מדקדקים עמו בחשבון כמה שהוא חייב לאלהים על טובותיו עליו אבל בחסד האלהים עליו על כן אל תבטחו במעשיכם ואמר דוד בזה (תה' סב) ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו:

אבל פירוש החלק השביעי והוא בחסד האלהים על בחיריו וסגולתו בעולם הבא ברוב הטובות אשר לא נוכל לספרם ואופני יושר הבטחון על האלהים בו שיתעסק בסיבות המגיעות אותו ואל מדרגות החסידים הראוים לזה מאת האלהים יתברך בחסדו. והוא שינהג במדות אנשי הפרישות המואסים בעולם הזה ולהוציא אהבתו

מרפא לנפש

כן ירצה וכאשר יאהב הבורא את האדם אין לך לשאול מה יהיה הגמול כי אין לך גמול גדול מזה כמו שהאריך בזה ר"ת בספר הישר שער השמיני עיין שם וכמ"ש בהקדמה וכבר הבאתי לעיל דעת בעל של"ה ז"ל בענין שכר הנזכר בתורה שהם כולם יעודים רוחניים בעולמות העליונים והם נאמרים בלשון הקודש שהלשון בא ממקום קדוש ושם נקראים בעולם כך ואנחנו שואלין הלשון לדברים גשמיים וליעודים גשמיים עיין שם באורך: והבטחון כו' בזה שיעד כו' מן הדין על המאמין, כו' ר"ל אף שיש לו אמונה שלימה כפי הראוי לו להאמין באמונה שלמה שהשם יתברך לא יקפח שכר שום בריה או בעולם הזה או בעולם הבא ומי שאינו מאמין כך או מסופק בזה אינו בכלל ישראל המאמינים בה' כמו שאמר באברהם שהאמין בה' מה שהבטיחו ששכרו הרבה מאד ושיהיה לו זרע בזקנותו ויחשבה לו האמונה הזאת לזכות ולצדקה: ואמר דוד לולא האמנתי וגו' פי' רש"י אם לא שהאמנתי בהקב"ה כבר קמו בי עדי שקר וכלוני. לולא נקוד עליו למדרש שדרשו רבותינו (ברכות דף ד') יודע אני שאתה נותן שכר לצדיקים לעוה"ב אבל איני יודע אם יש לי חלק עמהם אם לאו שמא יגרום החטא ע"כ: ואין ראוי לבטוח על מעשהו כו' כמ"ש לעיל בשער הפרישות פ"ט באורך ע"ש והבן:

אבל פירוש החלק השביעי כו' ואופני יושר הבטחון על האלהים בו ר"ל מתי יוכל לבטוח בה' יתברך שיהיה לו רב טוב הצפון לצדיקים: שיתעסק בסבות המגיעות אותו כו' כשיעשה המעשים המביאים למדרגות החסידים דהיינו שינהג במדות

טוב הלבנון

אינו נמשך לפי דין ומשפט כמו עונש וגמולי עוה"ז רק הם כמעט נמשכים בטבע ורצון האל לעשות רצונו בצירוף שניהם יחד, וזה החילוק הוא בין תירוץ זה לתירוץ שכתב למעלה וז"ל ומהם שגמול עוה"ב אין אדם ראוי לו במעשיו וכו' והבן: **ואמר וכו'** רמזים הביא ראיה לאמת זאת הסברא שכתב בדביקות הש"י באדם. ואין זה עיקר התירוץ שעדיין קשה למה לא נכתב הענין הזה בפירוש רק כמ"ש בסמוך וכמו שמפרש והולך. **שישלמהו למי שראוי לו** מי שהשלים נפשו בזכוך חומרו וראוי להתקרב אל אור הרוחני יבטח שהש"י ירצה בו וימשוך חסדו עליו בגמול עוה"ב אף שאינו ראוי לו מצד מעשיו: **מן הדין** כו' העונש בא עליו מצד דין החיוב שנתחייב עליו: **מהשלמת האמונה** משלים אמונתו הטובה ומקבל שכר על אמונתו בזה: **ויהי מורא שמים עליכם** ר"ל שלא תחשוב שכמו שהשכר שבעוה"ב אינו נמשך רק אחר חסד ורצון האל כן יהיה העונש שבעוה"ב שאינו מגיע על מעשיו רק מצד הרצון לבד. וכדעת כת האמעניא"ה שזכרנו למעלה. לזה אמר ויהי מורא שמים עליכם ר"ל מורא עונש שלמעלה יהיה עליכם עכ"פ, שהעונש מגיע מן הדין בעוה"ז ובעוה"ב לא מצד הרצון: **אהבתו ובחירתו**

פת לחם

הרי נאמר כפי בחקתי וכו': **והבטחון על האלהים** בודאי יש לנו לבטוח שיקיים יעודו שיעד גמול למי שראוי וכו': **מן הדין על המאמין** אלו ארבעה תיבות מוסבות למעלה והבטחון שהתחיל בה שמן הדין הוא על המאמין לבטוח עליו ית' בשלום הגמול כנ"ל: **מהשלמת האמונה** כו' שמי שאינו בוטח בזה אין אמונתו שלמה והבטחון הוא מהשלמת האמונה: **והאמין** בה' במה שיעד לו הזרע: **ויחשבה לו צדקה** הוא ית' חשב האמונה לאברהם לצדקה כן פירשו רוב המפרשים: **לולא האמנתי** כו' הרי לך שהכתוב קורא לבטחון בגמול אמונה: **ויבטיח** נפשו ולהבטיח עצמו: **יטרח** בגופו כמו שנאמר כל עצמותי כו': **וישתדל** כלו' ישתדל להתחבר במושב זקנים לספר לשם ולהודות בפניהם כמ"ש ובמושב זקנים יהללוהו: **לא לתקות** גמול כו' שלא יעשה זה בשביל שהוא מקוה להשיג על זה גמול טוב בזמן העתיד שיתחייב לו ממנו ית' על זה: **אבל בחסד** כו' אבל בודאי ישיג העוה"ב גמול ע"פ חסד אלהים: **בחסד אלהים** שהגמול הוא בתורת חסד כנ"ל: **על בחיריו וסגולתו** אמר בחיריו לשון רבים וסגולתו בלשון יחיד לפי שמלת בחיר נמצא במקרא על היחיד כמו שאול בחיר ה' וא"כ יצדק על רבים לומר בחיריו משא"כ תואר סגולה לא נמצא רק על ההמון והייתם לי סגולה: **ולהוציא אהבתו ובחירתו** כו' שיגרש מלבו אהבת עצמו ובחירתו בתשוקותיו הגשמיות ויכנים בלבו

אהבת

ובחירתו מלבו וימיר זה באהבת הבורא יתברך ולהמסר אליו ולהשתעשע בו ולהשתומם מהעולם ויושביו ויתנהג במנהגי הנביאים והחסידים ויהיה לבו בטוח באלהים שיתחסד עמו במה שהתחסד בו עמם בעולם הבא אבל מי שיבטח על האלהים שיזכהו לזה מבלי מצוע מעשה הוא הכסיל והפתי. והוא דומה למי שנאמר עליהם עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפינחס. ומסימני אנשי המעלה הגדולה הזאת שיורו עבדי הבורא אל עבודת הבורא והסבל בעת הנסיון והצרה ושיקל בעיניהם כל דבר אצל קיום מצות הבורא יתברך כמו שידעת מן הענין (בראשית כב) והאלהים נסה את אברהם וענין חנניה מישאל ועזריה בכבשן האש ודניאל בגוב האריות ועשרה הרוגי מלכות. ומי שבחר במות בעבודת הבורא מן החיים בהמרותו והריש מן העושר והחולי מן הבריאות והצרה מן השלוה ונמסר לדין הבורא ורצה בגזרתו. ראוי הוא לחסד הבורא עליו בנועם העוה"ב אשר

מרפא לנפש

אנשי הפרישות כו': ולהמסר אליו כלומר שישליך כל עניניו על הנהגת דיני הבורא יתברך: ולהשתעשע בו ר"ל כל שעשועיו ושמחתו יהיה באהבת ה' יתברך: ולהשתומם מהעולם ויושביו שלא יהיה לו נחת רוח בהתחברו עם אנשי העולם רק יתרחק משיחתם וממושבותם: ומסימני אנשי כו' שיורו כו' כיון שהוא מזכה רבים זכות הרבים תלוי בו וראוי הוא לגמול העולם הבא כמ"ש לעיל בפ"ו ומבואר טוטר בפ"ו משער האהבה ע"ש באורך: והסבל בעת הנסיון והצרה כו' אם מגיע לו נסיון הן בגופו או בממונו ושאר צרות שהשי"ת מנסה את הצדיקים אם עומד באמונתו וטוב לבו בה' ובחירתו כמו שנסה אברהם אבינו ע"ה והדומה לו בכל דור ודור: ומי שבחר במות אם רואים ח"ו שהכריחו להמרות הבורא הוא בוחר יותר במות ולעמוד באמונתו ובעבודת ה' ואינו רוצה בחיים ולהמרות הבורא ח"ו וכן בוחר בריש יותר מעושר וכו': ראוי הוא לחסד הבורא עליו בנועם העוה"ב כו' יוכל לומר טעמו של דבר כי כל המצות שעושה האדם אינו ראוי לשכר כמ"ש בפ' השני ע"ש והעילה בזה כו' וכמ"ש חז"ל מי הקדימני ואשלם שתחלה עשה ה' כל טוב לאדם ואחר כך עושה המצות לגמלו אבל מי שמוסר נפשו וגופו וכל אשר לו על קדושת השם יתברך לאהבתו אם כן כל טוב העולם הזה וחייו אינו נחשב בעיניו כלום נגד אהבת השם יתברך אם כן איך לא יהיה ראוי לשכר טוב לצדיקים ולישרים והדברים ברורים ואחר השבעה מיני הבטחון שאלה שזכרם המחבר והעתיקם בספר אורחות צדיקים בשער השמחה בביאור קצת כתב אחר כך וז"ל הבטחון השמיני שיבטח על המלך המושל על כל ברוב הוא שיביא בימיו תשועה לישראל ויבנה ירושלים ויבנה ב"ה בימיו ובימים ההם יסור יצר הרע מלב עמו וכלם קטנים וגדולים ידעו את ה' ותרבה הדעת כדכתיב כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים כו' עיין שם באורך. ומה שלא הביא המחבר מזה דבר בכל הספר אין ספק שסמך בזה על ספרי רבינו סעדיה גאון ז"ל כמו שכתב בסוף ההקדמה והעיר להשיג אותו בקריאת ס' רס"ג השמה מאירים השכל כו'. עיין שם ובספר האמונות לרס"ג מיחד שני מאמרים ארוכים ונפלאים אחד על תחיית המתים ואחד על הגאולה האחרונה שם ביאר כל הדברים האלה בסידור נפלא מאד וכל מה שאמרו חז"ל בזה הביא ראיות מהפסוקים עיין שם דברים רצויים וישרים למוצאי דעת וכבר הבאתי קיצור מדבריו בספר זכירות שלי עיין שם וראוי ונכון להעתיק דבריו בספר הזה ותראנו בי"ע האלהים בהתחלת הספר בעזרת הש"י ויגעם לך:

פת לחם

תמורת זה אהבת הבורא ית' כו': ולהמסר אליו שימסור הנהגתו ועניניו אליו ית': ולהשתעשע בו שיהיה זכרון הבורא ית' בלבו כל שעשועו: ולהשתומם מהעולם כו' שיהיו זכרון ענין עוה"ז ומנהג יושביו שמם ונעדר מלבו או הכוונה שישתומם ויתפלא בלבו מהעולם ויושביו איך הם פונים ללא הכנית וילכו אחרי ההבל כו' וימאס בעיניהם כמו והשתומם על הנראה: שיתחסד עמהם כו' שיטיב לו גמול טוב בחסדו בעוה"ב כנ"ל: מבלי מצוע מעשה כו' שהעושה מעשים טובים הוא זוכה על ידם לגמול ונמצא המעשה הוא הממוצע בינו לבין הגמול והפועל ואינו עושה ומקוה להשיג גמול עוה"ב מבלי כו': הכסיל והפתי הבטחון הזה הוא סכלות ובודאי בא לו מצד פתוי היצר שיפתהו להתרשל במעשים ולא ימלט בעוה"ז יבא גם להחטיאו בפועל אם מצד שהוא בטל ואם מצד שאין לו מעשים שיגינו עליו ולזה קרא פתי שנפתה ביצרו: עושים מעשה זמרי כו' שבודאי לא ימלט מחטוא לה כנ"ל: ומסימני אנשי כו' להכיר מי שזכה אל המעלה הזאת: בעת הנסיון והצרה שיש נסיון שבא לאדם בתגבורת התאוה לאיזה דבר אסור כמעשה דרב עמרם חסידא שהוא סובל וכובש יצרו: ושיקל בעיניהם כו' שכל דבר השוה כנגד על טבע האדם לעשותו הוא אצלו קל ומזדרז בהם כבדי לקיים בשלימות מצות הבורא שהאדם המתנהג בכבדות בפעולותיו אין פעולותיו בשלמות:

נסה את אברהם וכבר ידעת מן הזריזות וקלות תנועותיו הנמצא בו ע"ה בפעולה זו כמ"ש וישכם אברהם בבוקר ומכאן למדו חז"ל זריזין מקדימין כו': וענין חנניה מישאל ועזריה וגם מהם נראה הרבה מן הזריזות שהרי לא נכנעו מתוכחת נבוכדנצר ולא התהגנו אליו לותר להם כי אדרבא העיזו נגדו באמרם לא חשחין אנהנא כו' וכן דניאל לא נכנע ולא ביטל מנהגו להתפלל ג' פעמים בכל יום בשעת הסכנה כמו שנאמר בל קבל די הוא עבד כו': ועשרה הרוגי מלכות מצאנו ברבי עקיבא ע"ה שקבל המות בשמחה ואמר כל ימי כו'. ובודאי גם חבריו קבלו הדבר באהבה וזריזות ואומץ הלב: ומי שבחר במות כלומר וזולתם גם בשאר הדורות נמצאו הרבה שבחרו למות על קדושת שמו מלחיות ולמרות עיני כבודו ית' ח"ו: והריש מן העושר כו' שבדורו של שמד ר"ל נמצאו הרבה מהם שמסרו נפשם ונהרגו ומהם שברחו ומהם שעמדו בעניים קשים וסותלו ומהם שגרשו ממיהם

טוב הלבנון

אהבת עולם הזה ובחירתו: וימיר זה באהבת הבורא יחליף אהבת העולם וגודל התפוקה שדרך האדם להתפוקק על עניני העוה"ז ותענוגיו, אל אהבת הבורא בדרך הזה מן האהבה: ולהשתומם מהעולם ל' משתומם הוא כשהאדם עומד ושותק ותוהא בתמהונו. כמו ואשתומם ואין מפגיע (ישעיה נ"ט): מבלי מצוע מבלי מעשים טובים שיהיו אמצעיים בינו ובין חסד האל: שיורו עבדי הבורא וכו' מחמת אהבת ה' הבעורה בכל גופם לא יוכלו להתאפק מלהרהר על קיצור עבודת ה' מזולתם: מן החיים כו' שיהיה וכופין אותו לעבור על איזה עבירה שאנו מצווין עליהם יהרג ואל יעבור: והריש מן העושר בחרו העניות יותר מן העשירות שלא במשפט והבא בעבירה או שיתן את כל הון ביתו ולא יעבור על אחת ממצות ה': ונמסר לדין הבורא מצדיק עליו את הדין ומקבל באהבה כל המגיע לו מן הגלות והיסורים:

אמר עליו הכתוב (משלי ח) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא ואמר (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ואמר (תהלים לא) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך:

פרק ה אבל ההפרש שבין הבוטח על האלהים וזולתו בענין התעסקו בסיבות הטרף אומר כי הבוטח באלהים יבדל מזולת הבוטח עליו בשבעה ענינים:

אחד מהם כי הבוטח באלהים רוצה בדינו בכל ענייניו ומודה לו על הטובה ועל הרעה כמו שכתוב (תה קא) חסד ומשפט אשירה ואמרו רז"ל אם חסד אשירה ואם משפט אשירה ואמרו חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. ואשר איננו בוטח באלהים מתהלל על הטובה כמה שנאמר (תה י) כי הלל רשע על תאות נפשו וגו' ומתקצף על הרע כמו שנאמר (ישעיה ח) והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו וגו':

והשני כי הבוטח באלהים נפשו במנוחה ולבו שלו מצד הגזרות לדעתו כי הבורא ינהיגו לטובתו בעולמו ואחריתו כמה שאמר דוד עליו השלום (תהלים סב) אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי. ואשר איננו בוטח באלהים הוא בטובה בצער תדיר ודאגה ארוכה ואבל ועצב להוסיף ולהרבות ולכנוס וברעה מפני שהוא קץ בה והוא כנגד תאותו וטבעו ומדותיו וכן אמר החכם (משלי טו) כל ימי עני רעים וגו':

והשלישי כי הבוטח באלהים ואם יתעסק בסיבות לא יסמך בלבו עליהם ולא יקוה מהם תועלת ולא נזק מבלתי רצון האל אך מתעסק בהם לבחור בעבודת הבורא אשר צוה להתעסק בעולם ליישבו ולזיינו ואם תגיעהו תועלת או ידחה מהם הנזק

מרפא לנפש

אבל ההפרש כו' ר"ל שניהם מתעסקים בסבות במלאכה או במו"מ ואעפ"כ יש הפרש גדול ביניהם:
אחד מהם חייב אדם לברך על הרעה בשמחה כמו על הטובה: והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה כלאותו שאין בו ממש:
והשני כו' ולבו שלו מצד הגזרות לבו בשלום על כל מה שיגזרו עליו לדעתו כי הוא יודע בכל מה דעביד רחמנא לטב עביד: הוא בטובה ואם הוא בטובה אעפ"כ הוא בצער כו': וברעה ואם רעה תבא עליו פשיטא שהוא בצער מפני שהוא קץ בה: כל ימי עני רעים פי' עני בדעת אינו בוטח בטובת ה' ומסתכל לטובתו. או פירוש מי שבדעתו עני ואינו שמח בחלקו כל ימיו רעים. למ"ה:
והשלישי ליישבו ולזיינו הוא עוסק בעניני העולם הזה ליישובת העולם שהוא מצוה כמ"ש לעיל אי אפשר לעולם בלא בושם ובלא בורסקי: או ידחה מהם הנזק כלומר ע"י הסבה דחה את הנזק שבא עליו:

טוב הלבנון

פ"ה ההפרש שבין הבוטח על האלהים וזולתו בענין התעסקו בסבות ר"ל ההפרש שבין העוסק בסבות והוא בוטח בה' ובין העוסק בסבות ואינו בוטח בה' כי גם הבוטח בה' צריך עם בטחונו לעסוק בסבות כאמור למעלה: **ולבו שלו** שוכן בשלוה: **לדעתו** מפני שהוא יודע: **בטובה בצער** אעפ"י שיש לו טובה הוא בצער: **כל ימי עני רעים** ועני הוא מי שאין לו הסתפקות וכמ"ש חז"ל איזהו עשיר השמח בחלקו: **ואם יתעסק בסבות** אעפ"י שעוסק ג"כ בפעולות הפרנסה: **לזיינו** מל' תיקון: **או ידחה**

פת לחם

מבית תענוגיהם וכעו מים אל ים והיו נגדודים במאור ומצוק זכותם יגן עלינו: **אשר אמר** כו' הביא ג' פסוקים נגד כל ג' סימנים שפרט באנשי המעלה בתחלת דבריו שעל מה שאמר שיורו עבדי הבורא כו' וזה מורה על ההסכמה שטבע אהבת העבד אל אדוניו לגרז העבדים אחרים אל עבודת רבונו וע"ז הביא פסוק להנחיל אוהבי כו'. ועל הסבל בנסיונות וצרות ומחכים לישועתו כאמרם אם רגע באפו חיים ברצונו הביא פסוק עין לא ראתה כו' יעשה למחכה לו. ועל מה שאמר שיקל בעיניהם כו' שזה בא מתוקף היראה הפנימית כמו שנאמר באברהם עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה הביא פסוק מה רב טובך אשר צפנת ליראיך והבן:

פרק ה מתהלל על הטובה מתהלל בעצמו לומר כחו ועוצם ידו וחכמתו עשו לו כו' ואמר נפשו במנוחה על זמן הטובה ולבו שלו על זמן הרעה כמו שמבאר לקמן: **לדעתו כי הבורא** כו' הלמ"ד הוא למ"ד הסיבה כלומר להיותו יודע שהבורא מנהיגו במנהג שהוא טוב לו לעוה"ז ולעוה"ב: **להוסיף ולהרבות ולכנוס** ונגד זה אמר תהלה בצער וכו' ג' לשונות שהוא מצטער תמיד להוסיף ודאגתו גדולה להרבות והוא מתאבל ועצב לכנוס שנגד אהבת הערב אמר שתמיד כשהוא מתענג באיזה דבר הוא מצטער על תוספת עונג כדבר ההוא ועל אהבת המועיל שהוא ממון ונכסים אמר שהוא דואג תמיד להרבות ממונו ונגד מה שכבר קנה רק שהוא מפוזר הנה והנה וגורם לו פיזור הנפש אמר שהוא עצב לכנוס אותו גם מה שתעלה אדמתו והוא בשדה הוא עצב על היותו בלתי בטוח מאבידה עד שיכניסהו לרשותו וכל זה בזמן הטובה ובזמן הרעה הוא מצטער ומתפעל מאד מפני שהוא קץ בה וכו': **כנגד תאותו** כו' שהאדם מתפעל וקץ כדבר אם מחסרון המותרות ועל זה אמר כנגד תאותו ואם מחסרון ההכרחי וזה נחלק לשתי חלוקות כוללות או שהדבר הוא התפעלות לטבעו כמו מי שהוא קר בטבעו הוא מתפעל בסבלו דברים המתחממים וכן להיפך ואם שהוא התפעלות למדותיו כמו מי שהוא רגזן הוא מתפעל מהמעיזים נגדו ולהיפך מי שהוא בעל נחת הוא מתפעל מחברת הרגזנים: **כל ימי עני רעים** שהבלתי בעל בטחון הוא עני תמיד בדעתו כנ"ל: **אם יתעסק בסבות** סבות המביאות הטרף או הריוחות: **לא יסמוך בלבו** כו' בהסכמת דעתו להתעסק בהן לא יסמוך בלבו עליהן ואח"כ לא יקוה להשיג מהם תועלת וגם לא יפחד בראותו שאיזה נזק מוכן לבא לו על ידיהן שהוא יודע שבודאי לא יועילו או יזיקוהו בלתי רצון האל ויותר נראה בעיני לגרוס ולא להרחקת נזק כמו שפרט לקמן שתי חלוקות אלו באמרו ואם תגיעהו תועלת או ידחה מהם הנזק ונגד זה אמר לקמן ולזיינו לשון כלי זיין כלו' להכין בו דברים המגינים מן הנזק: **לבחור** כו' כלו' שבחירתו בעסק ההוא היא עצמה בחירה בעבודה לפי שכוונתו בעסק ההוא לקיים מצוות ית' וכו': **לישבו** ולזיינו שהוא ית' רוצה שיתעסק בישובו של עולם כמ"ש לשבת יצרה ולזיינו הוא לשון מגוי המצטרך כמו הגוף מזויינת ממולאת בכל הטוב:

אז

יודה האלהים לבדו על זה ולא יוסיף בהם אהבה וחבה יתירה ולא תנוח נפשו עליהם יותר אך יחזק בטחונו באלהים ויסמוך לבו עליו מבלעדי הסיבות ואם לא יועילוהו הסיבות ידע כי יבואהו טרפו כשירצה ה' מאיזה ענין שירצה ולא ימאס בהם בעבור זה ולא יניח להתעסק בהם לעבודת הבורא . ואשר איננו בוטח באלהים מתעסק בסיבות לבטחונו עליהן שהן מועילות אותו ודוחות הנזק מעליו ואם הן מועילות אותו ישבח אותן וישבח השתדלותו בהן ובחירתו אותן ולא יפנה אל זולתן ואם אינן מועילות לו יניח אותן וימאסם וישוב חפצו מהן כמ"ש הכתוב (חבקוק א) על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו :

והרביעי כי הבוטח באלהים כשיותר לו דבר על מזונו יוציאנו במה שמפיק רצון הבורא יתברך בנדיבות נפשו וטוב לבבו כמ"ש (ד"ה א כט) כי ממך הכל וגו' . ומי שאיננו בוטח באלהים איננו רואה העולם וכל אשר בו די פרנסתו וסיפוק צרכו והוא חס על ממונו מהשלים חובות הבורא וחובות בנ"א ממנו ואיננו מרגיש בו עד שיאבד ממנו ממונו וישאר זולתו כמ"ש החכם (משלי יא) יש מפזר ונוסף עוד וחושך מיושר אך למחסור :

והחמישי כי הבוטח באלהים הוא מתעסק בסיבות העולם להכין מהם צדה לאחריתו וסיפוק לבית מועדו ומה שיתברר לו בו הצלת תורתו ועולמו מתעסק בו ומה שיהיה בו שום הפסד בתורתו או מביא להמרות הבורא איננו מתעסק בו שלא יביא לעצמו מדוה תחת הארוכה . ומי שאיננו בוטח באלהים בוטח על הסיבות ותנוח דעתו עליהן ולא ירחק מדבר מהם ויתעסק במשובח ובמגונה מהם ולא יחשוב באחרית ענינו כמ"ש החכם בהם (שם יד) חכם ירא וסר מרע :

מרפא לנפש

ע"כ יזבח לחרמו על אשר שהשפע מגעת לו כמו שהתרעם הנביא לפני זה כי רשע מכתיר את הצדיק עיי"ש ולכך זובח לעבודת כוכבים שלו וסיפא דקרא כי בהמה שמן חלקו שעל ידי עבודת כוכבים שלו בהם חלקו שמן . ומאכלו בריאה טוב ושמן :

והרביעי כו' במה שמפיק רצון הבורא כו' ר"ל לעשות מן ממונו צדקות וגמילות חסדים ובזה יפיק רצון הש"י : כי ממך הכל ומידך נתנו לך כמו נתננו לך ומוסב אדלעיל על הנדבה הגדולה והנפלאה שנדבו דוד המלך עליו השלום ובני ישראל לבנין ב"ה עיי"ש : וישאר זולתו ויבאר הוא זולת הממון :

והחמישי וכו' וספוק לבית מועדו שיהיה לו ספוקו לעולם הבא : ומה שיתברר כו' ועי"ז אמרו בנפשו בנשמתו יביא לחמו :

פת לחם

או ידחה מהם הנזק אלא הם פירושו משנתם ועל ידיהם : אהבה וחיבה כו' נגד שני חלוקות הבאת תועלת והרחקת נזק שנגד הבאת תועלת אמר אהבה וחיבה ונגד דחית הנזק שהוא מנוחת הנפש אמר ולא תנוח נפשו וכו' : יחזק בטחונו בהבאת תועלת ויסמוך לבו בדחות הנזק כמו סמוך לבו לא יירא וכו' : מבלעדי הסבות יהיה בטחונו ולבו סמוך באלהים לבדו זולת הסבות : כי יבואהו טרפו יבא לו : ולא ימאס בהם כו' לא ימאס בסבות ולא יניח מלעסוק בהם : לעבודת הבורא לפי שהוא ית' צוה להתעסק בהם ורצונו בכך נמצא העסק הוא עבודתו ית' כנ"ל : ישבח אותן כו' הוא משבח הסבות כמו מי שמשבח המשא ומתן באיזה סחורה ידועה : וימאס בהן ימאס אותן גם בעיני אוהביו וירחיקם מלהתעסק בהם : על כן יזבח כלומר על כן לפי שרואה שעתו מצלחת בעבדו עבודת אלילים ע"כ הוא אוחז בענין העבודה בע"א הזה וההפך מובן מאליו כי ידיעת ההפכים אחד וכמו שזכר למעלה ומתקצף וקלל וכו' : כי ממך הכל כו' ואחר שהאדם יודע ומבין שממנו ית' הכל ומשלו הוא נותן לו בודאי יתן ברוח נדיבה וטוב לבב : די פרנסתו בדברים הנצרכים בהכרח וספוק צרכיו במותרות שהוא משתוקק : חובות הבורא במצות שבין אדם למקום : ואיננו מרגיש כו' לא ירגיש בסבות נזקים והפסדים שיבאו פתאום על ממונו עד שיאבד ממנו וכו' : וחושך מיושר כו' שמונע מלתת כפי הטוב והיושר וכוונת הכתוב שאף ששתי הקצוות הם רעים שגם הפיזור היתר אינו נכון כמאמרם ז"ל המבזבז כו' שלפעמים יתרושש ע"ז אולם יש שלא די שלא יתרושש כי אדרבה נוסף לו עוד יותר ממה שהיה אולם החושך מיושר הוא אך למחסור : צדה לאחריתו כו' שלשון צדה נופל על מה שהאדם מסתפק ממנו בלכתו בדרך כמ"ש וגם צדה לא עשו להם הכינו לכם צדה ובלכת הנפש מזה העולם עד הגיעה למקומה תצטרך לצדה וכמ"ש רבי פלוני אורחא רחיקא וזוודין קלילין וכאשר תבא הנפש למקום המיועד לה תסתפק שם במה שהכינה [illegible] ועל זה אמר וסיפוק לבית מועדו : ומה שיתברר לו בו הצלחת תורתו ועולמו כו' גרסינן כלומר שאינו מתעסק רק במה שברור לו שיצליח על ידו בעניני תורתו ועולמו : הפסד בתורתו שמפסיד לו קיום מצות תורתו וזה נגד עשה טוב ונגד סור מרע אמר או מביא להמרות הבורא : בוטח על הסבות בתחלת השכמתו להתעסק בהם ואח"ז תנוח דעתו עליהם ומתהלך בלבו שבודאי ישיג מהם תשוקתו : במשובח ובמגונה מהם שהוא אלו הסבה המשובחת עפ"י הדת והשכל או המגונה :

טוב הלבנון

מהם מן בני אדם הבוטחים בה' ויותר נכון לגרוס הגיעהו תועלת מהם או ידחה הנזק וכו' : לעבודת הבורא כלומר במה שצוה להתעסק בעולם וליישבו כמ"ש בסמוך : יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו הרשע יניח זבח וקטורת למצודתו ורשתו אשר הצליח מעשיו על ידם : וישאר זולתו בלי ממון : וחושך מיושר אך למחסור מי שמונע עצמו מעשות היושר בממונו יחסר ממונו פתאום : וספוק לבית מועדו מה שיוכל להסתפק בבית עולמו אשר יועד שמה בהפרד נפשו מעליו ומשתדל לכבד את ה' מהונו : הצלת תורתו קיום תורתו ואינו מתבטל ממנה בעבור עסקיו : ועולמו קיום עבודת הבורא : מדוה תחת ארוכה חולי במקום רפואה : במשובח ובמגונה במותר לו

והששי כי הבוטח באלהים הוא אהוב לכל כתות בני אדם ודעתם נוחה עליו מפני שהם בטוחים מהזקתו ולבם שלם מחמתו ולא יפחדו ממנו על נשיהם ועל ממונם והוא ג"כ בטוח מהם מפני שיודע שתועלתו ונזקו אינם ביד נברא ולא ביכלתו ועל כן איננו מפחד מהזקתם כאשר איננו מקוה הנאתם וכשהוא בטוח מהם והם בטוחים ממנו יאהבם ויאהבוהו כמה שכתוב (תהלים לב) והבוטח בה' חסד יסובבנו. ומי שאיננו בוטח באלהים אין לו אוהב מפני שהוא בכל עת חומד אותם ומקנא בם וחושב כל טובה שהגיע אליהם סרה ממנו ושטרפיהם לקוחים מטרפו וכל מה שנמנע ממנו מתאותיו הוא בעבורם ובידם להגיעו אל תאותיו ואם תבואהו רעה או פגע בממונו ובניו יחשוב כי הוא מאתם ושבידם להעביר הנזק ולדחות הרעה מעליו. וכיון שקדמו אלה ההקדמות בנפשו יבוא בעבור זה למאוס אותם ולדבר בהם ולקלל ולשנוא אותם והוא הנמאס בשני העולמים והמגונה בשני המעונים כמ"ש הכתוב (משלי יז) עקש לב לא ימצא טוב:

והשביעי כי הבוטח באלהים לא יאבל בהמנע בקשה ולא בהפקד אהוב ולא יאצור הנמצא ואיננו דורש (ס"א חושש) ליותר מטרף יומו ולא יעלה על לבו מה יהיה למחרתו מפני שאינו יודע עת בוא קצו ובוטח באלהים להאריך לו בו ולהזמין טרפו ומזונו בו ואיננו שמח בעתיד ולא יאבל לו כמו שאמר הכתוב (שם כז) אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום. ואמר בן סירא אל תצר לצרת מחר כי לא תדע מה ילד יום מחר יבא ואיננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו אבל דאגתו ואבלו על מה שהוא מקצר בו מחובות הבורא ומשתדל לפרוע מה שיוכל לפרוע מהם בנראהו ובנסתרו מפני שהוא חושב במיתתו ובוא יום האסיפה ופחדו שיבואהו המות פתאום

מרפא לנפש

והששי כו' מחמתו מחמת הבוטח ובעבורו: יחשוב כי הוא מאתם ר"ל לומר מחמת עינם הרעה עליו. הר"נ: **והשביעי** כו' לא יאבל בהמנע בקשה כו' אם נמנע ממנו מבוקשו וכן אם יחסר ממנו דבר שהיה אהוב מאד אצלו אינו מתאבל: ולא יאצור הנמצא דבר שהוא מצוי בעולם אינו אוצר אותו לגנזו: ואיננו שמח בעתיד אם מבטיחין לו במה שעתיד להיות אינו שמח בזה וכן אינו מתאבל במה שיהיה: כי לא תדע מה ילד יום פי' רש"י אל תתפאר עכשיו בדבר שעתיד להיות ליום מחר כי לא תדע מה יולד היום ההוא שמא היום יולד בו רעה ובטל מחשבות מחר: אל תצר כו' מחר יבוא ואיננו פירוש אולי ימות קודם שיבא מחר נמצא היה מצטער היום על עולם שאינו שלו כי איננו: ופחדו כו' יוסיף לו

טוב הלבנון

ובאסור לו: בשני המעונים בשני דירותיו כלו' בעה"ז ובעוה"ב: בהמנע בקשה כשימנעו ממנו בקשתו: בהפקד אוהב כשיחסר ממנו אוהב: ולא יאצור הנמצא לא יעשה לו אוצר ממון: פתאום ביומו:

פת לחם

אהוב כו' ודעתם נוחה ממנו שאינם מעמידים דעתם להשמר ממנו לכן הוא אהוב להם: על נשיהם ועל ממונם הם מליאות הכתוב באזהרת לא תחמוד שפרט שם אשה וקנין בית ועבד ושפחה ושור וחמור הכל נכלל בשם ממון: אינם ביד נברא ולא ביכלתו שאינם מוכנים ביד שום נברא בפועל וגם אינם ביכלתו בכח: חסד יסובבנו שכל הנבראים אשר מסביב מתחסדים עמו כלומר אוהבים אותו ומשתוקקים להתחבר עמו: חומד אותם חומד מה שבידם ומקנא בהם פירש משתוקק רעתם: סרה ממנו כאלו הטובה היא היתה בידו וסרה ממנו אליהם וזה בשאר טובות ועל ממונו אמר שמדמה שטרפיהם וכו': הוא בעבורם כלומר בגרמתם ובידם להגיעו וכו' או שנדמה לו שאף שלא גרמו לו מניעת תאותיו אמנם אחר שיש בידם להגיע לו תאותיו ואינם מגיעים לו הוא שונא אותם: או פגע רע פתאומית: כי הוא מאתם ושבידם כו' הם גם כן שתי חלוקות הנ"ל: למאוס אותם כו' פרט ארבעה מיני גנות נגד ארבעה חלוקות הנ"ל נגד המונעים תאותיו כפי דמיונו אמר מואס בהם ועל שאינם רוצים להגיעו עליהם אמר ולדבר בהם בחרה לו עליהם על זה ומדבר בגנותם וקורא עליהם מדת סדום וכיוצא ועל המביאים עליו רעה ופגע אמר ולקלל אותם על שאינם רוצים להציל מרעהו אמר ולשנוא אותם כי לפי דמיונו הם שונאים אותו ושמחים ברעתו לכן גם הוא שונא אותם: הנמאס כו' על מה שהוא שונא את הכל אמר הנמאס בשני וכו' ונגד מה שהוא גורם לעצמו שהכל ישנאו אותו אמר והמגונה: והמגונה בב' המעונים פירוש בשני המקומות והיינו ג"כ בב' העולמות: עקש לב כו' הבלתי בוטח נקרא כן לפי שלבו נוטה מתקות הבורא ית' שהוא ההולך היושר בהנהגת הטבע והוא מתנכל ברעיוני לבקש לו נכלי תרמית מכל הצדדין: בהמנע בקשה כאשר תמנע ממנו בקשתו: בהפקד אהוב כאשר יחסר ממנו דבר האהוב לו ותחלה אמר כאשר ימנע ממנו שלא ישיג בקשתו ואח"כ אמר על דבר שהיה בידו כבר ונעדר ממנו ולכן אמר בזה לשון אהוב שהוא צודק על דבר שהיה כבר בידו והיה אהוב לו: ולא יאצר הנמצא מה שנמצא בידו לא יטריד עצמו לאצור ולשמור אותו: ואיננו דורש כו' איננו משתדל להשיג יותר מטרף יום ביומו מפני שאיננו יודע כו' כלו' והדין נותן כן שאין לאדם לדאוג דאגת מחר מפני כו': ובוטח באלהים כו' ולהזמין טרפו כו' כלו' אחר שאיננו בטוח בחיי יום מחר והוא נצרך לבטוח עליו ית' שיאריך חייו א"כ מה לו לבטוח בחייו או בטרפו: ואיננו שמח ולא יאבל כו' איננו שמח בתקות איזו טובה המוכנת לו לעתיד וכן איננו מתאבל ודואג על איזו רעה שעתידה לבא עליו: אל תתהלל כו' וזה על טובת מחר ועל רעת מחר הביא דברי בן סירא: מחר יבא ואיננו כו' תחלה דבר בנוכח אל תדאג וכו' וסיים בלשון נסתר מחר יבא ואיננו כי לא יצדק לדבר בנוכח לאדם מחר יבא ואינך משום אל תפתח פה וכו': דאגתו ואבלו כו' נגד עשה טוב וסור מרע: בנראהו ובנסתרו יש חובות נראים דהיינו במעשים בפועל ויש חובות נסתרים דהיינו מה שהיה מקצר מחובות הלבבות: חושב במיתתו וביום האסיפה מחשבת המיתה הכוונה על מיתת הגוף וביטול תאותיו ומחשבת האסיפה הכוונה על אסיפת הנפש לעולמה ושניהם נצרכים כי הזכרון מיתת הגוף ימאס תאותיו וזכרון אסיפת הנפש ידאג על עונותיו המעכבים עלות הנפש למקומה: ופחדו שיבואהו כו' מלת פחד הפ"א בפתח כלומר הפחד שהוא מפחד שיבואהו המות

ביומו יוסיף לו השתדלות וזריזות להרבות לאחריתו ולא ירגיש על מה שיזמין לעולם הזה והוא מה שאמרו שוב יום אחד לפני מיתתך ופירשו בו ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה כדכתיב (קהלת ט) בכל עת יהיו בגדיך לבנים. ואשר איננו בוטח באלהים ירבה אבלו להתמדת פגעי העולם עליו ויפקד אוהביו וימנעו ממנו בקשותיו ויזמין מהון העולם הרבה כאלו בטח מן החליפה וסרה מעליו אימת המות כאלו ימיו לא יתמו וחייו לא יכלו, איננו זוכר אחריתו ומתעסק בעולמו, איננו מעיין בענין תורתו וצדתו ובית מועדו, והיה בטחונו באריכות ימיו בעולם סיבה לאורך תאותו בעניניו וסיבה לקוצר תאותו בעניני אחריתו, וכאשר יוכיחנו מוכיח ויורנו מורה ויאמר לו עד מתי אתה מתעלם מחשוב בצדתך ועניני בית מועדך, יאמר עד שיהיה לי די פרנסתי וספוקי ולכל אשר אתי מאשה ובנים עד סוף ימינו תנוח נפשי מדאגות העולם ואפנה לפרוע חובותי לבורא ואחשוב בסיבות הצדה ליום המועד. וראיתי להראות פני סכלותם וטעותם בדעת הזאת בשבעה ענינים אגלה בהם גודל טעותם. ואם יארכו דברינו בעבור שיש בזה מן הביוש והתוכחת לבעלי הדעה הזאת והם כת בעלי המשכונות. ענינם בזה כענין הסוחר שהוא מוכר באשראי למי שאינו מאמינו וימשכנהו בעת המכר מפני יראתו ממעוט אמונתו ושלא תמצא ידו לפרעו. והראשון מאופני התשובה עליו שנאמר לו אתה האיש המסתפק בגזרת הבורא ושאיננו מאמין בגודל עצמתו אשר חשך אור שכלו וכבה נר תבונתו בגבור אפלת תאותו עליו הטוב לך לבקש משכון ולקחתו אלא מרעך וחברך אשר אין לו רשות עליך ולא מצותו עוברת עליך אבל השכיר כשהוא משתכר אצל בני אדם אין טוב למשכן שוכרו בשכרו קודם

מרפא לנפש

ר"ל מחמת הפחד שלא יכלאהו המות פתאום וילכד לכן מוסיף השתדלות וזריזות להרבות לעולם הבא וגם אינו מרגיש מה שיזמין לעולם הזה כי כל עניני העולם הזה אינגו חוס לו: ובית מועדו ר"ל ולבית מועדו: והיה בטחונו באריכות ימיו בעולם מחמת שסבר שיאריך ימים על האדמה לכן עוסק הרבה בעניני העולם הזה לצורך תאותו ובוכה עניני אחריתו: ואם יארכו דברינו אף שנצטרך להאריך קצת בזה אין לחוש כי במקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר: מפני שיש בזה מן הביוש כו' והם כת בעלי המשכונות רצונו לומר שלוקח משכון מאתו יתברך מהון העולם כדי שיהיה בטוח אם שנים הרבה יחיה שיהיה לו די פרנסתו עד סוף ימיו כשיהיה בידו כל טוב אזי ישלם לה' ויתן עבודה מלות ומע"ט: באשראי בהקפה והלואה: בגבור אפלת תאותו הה' בחירק והג' בשו"א. ר"ל מחמת שגבר עליו אפלת תאותו בעולם הזה ולכן חשך אור שכלו וכבה נר תבונתו שאינו מבין אפילו מושכל ראשון שאין שום אדם יוכל להכחיש אותו: הטוב לך לבקש כו' מלת הטוב לך הה"א בפתח כלומר

פת לחם

המות פתאום מוסיף לו השתדלות וכו': להתמדת פגעי העולם כו' שפגעי העולם באים בתמידות על האדם ומלבד הוא שיפקדו אוהביו וימנעו ממנו וכו': כאלו בטח מן החליפה מלשון, חלף הלך לו (שיר השירים ב'): כאלו הוא בטוח שלא יעבור מן העולם וסרה מעליו כו' כנגד ב' חלוקות הנ"ל שעל שהוא מתאבל על פגעי העולם אמר כאלו הוא בטוח כו' שמי שזוכר שכל הפגעים הם הוראת שעה לאדם אינו מתפעל מהם כ"כ ועל שהוא מזמין מהון העולם אמר וסרה מעולם אימת המות שאז בודאי היה אומר מה יתרון לי בהם כי ערום אשוב שמה ולא יועיל הון ביום עברה: כאלו ימיו לא יתמו וחייו לא יכלו ג"כ נגד ב' חלוקות הנ"ל: צדתו ובית מועדו פירשתי לעיל: יוכיחנו מוכיח ויורנו מורה יבא עמו בוכוח לברר לו גנות עצלותו וקילורו ויורנו דרך הזריזות ויאמר לו עד מתי כו': די פרנסתו נשאר צרכיו וספוקו במזון: עד סוף ימינו כשיהיה תחת ידינו מוכן שיעור שיספיק לנו עד סוף ימינו אז תנוח נפשנו כו': לפרוע חובותי לבורא בבחינה שאני חייב למלאות רצונו ית' גם בבחינת מחשבת האדם כו': בסבות הצדה כו' הסבות המגיעים לי האדם והם המעשים טובים: ואם יארכו דברינו אף שנצטרך להאריך בדברים: סכלותם וטעותם שיש בענינים ההוא מביא דברים שמראים לאדם שהוא סכל גמור כאחד הבוערים בעם שאין להם בינת אדם ויש בהם דברים שאינם מסכלים אותו כ"כ אולם מורים לו שהוא טועה כמו הענין החמישי והששי והשביעי: מן הביוש והתוכחת נגד שני חלוקות סכלות וטעות שהאדם מתבייש כשקוראים עליו סכל ועל הטעות אמר והתוכחת שיבררו לו טעותו: מוכר באשראי בהקפה: מפני יראתו כו' ושלא תמצא כו' מפני שתי בחינות אם מפני שאינו מאמינו ואם מפני שהוא ירא פן לא תמצא ידו אז לפרעו: מאופני התשובה עליו הקושיא הראשונה שיש לנו להשיב עליו הוא כו': שנאמר לו הנו"ן בחול"ם: המסתפק בגזירת הבורא שאתה מקטני אמנה המסופקים בגזירת הבורא כלומר אם כל הנהגת האדם וצרכיו הם בגזירת הבורא או לא: בגודל עצמתו עולם כחו והתפשטות השגחתו משמי השמים עד טבור הארץ שהרי ספקפוק בהשגחה בזה העולם בא להם מצד דמיונם וציורם ברחוק השפלים ממשכן כבודו: אשר חשך כו' מוסב על אתה האיש: בגבור אפלת כו' בהתגבורת החשך האפילה אור שכלו: אשר אין לו רשות עליך ולא מצוהו כו' נגד השכיר והעבד שאמר לקמן שהשכיר אע"פ שאין מצותו עוברת עליו בכל זמן אמנם בזמן פעולתו הוא ברשותו והעבד מצותו עוברת עליו בהחלט בכל מקום ובכל זמן:

טוב הלבנון

ביומו ויקדימנו המות יותר משיעור הטרף אשר השאיר לו דהיינו פרנסת כל היום: ויפקד אוהביו וכו' כלומר דואג תמיד שיחסרו אוהביו ובקשותיו: מן החליפה שיחלף עמידתו מעה"ז אל עולם הבא: וצדתו צדה לדרכו אשר הוא הולך אל בית עולמו: סיבה לאורך תאותו וכו' בחושבו תמיד כי יצטרך הרבה להספיק רצונו בעה"ז כי עוד כחול יאריך ימים: באשראי בנאמנות: עצמתו תקפו: בגבור אפלת תאותו עליו בהתגברות חשכות התאוה עליו: הטוב לך הראוי לך: אלא מרעך אין זה נכון רק

עבודתו וכ"ש העבד שלא ימשכן אדוניו קודם עבודתו לו קל וחומר הנוצר שלא ימשכן יוצרו קודם עבודתו לו. ומן התימה כי עבודת העבד לאדוניו על מנת שיפרע לו שכרו אחר עבודתו גנאי הוא כמה שאמרו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכו' כל שכן שיעיז פניו לבקש משכון בפרנסתו קודם עבודתו וכדומה לזה אמר הכתוב (דברים לב) הלה' תגמלו זאת וגו'. והשני שכל המקבל משכון מחבירו יש לו קצבה ולבקשתו תכלה אך בעל הדעת הזאת אין קץ לבקשתו כי אינו יודע מה יספיק לפרנסתו ופרנסת אנשי ביתו ממזון ומותרים עד יום מותם ואילו היה לו ממון כפלי כפלים ממה שיספיק לו לא תנוח נפשו מפני שקצם נעלם ומדת ימיהם אינה ידועה והוא סכל במה שבקש מפני שאין לו תכלית אצלו ולא שיעור. והשלישי שהממשכן את חבירו אינו ממשכן אותו אלא אם לא קדם לו עליו חוב שהוא חייב בו ואינו משה בו משאת מאומה והדין עמו. אבל אם קדמו לחבירו עליו חובות שהוא חייב בהם וידע שיש לו עליו חובות ראויות אין לו לבקש ממנו משכון בשום פנים ולא יהיה ראוי לקחת ממנו אפילו אם יתנדב בו הממושכן. כל שכן הבורא שיש לו על האדם מן החובות הראויות מה שאלו היו מקבצין מעשי כל בני אדם בכל ימות העולם לאיש אחד מהם לא היה מספיק הכל לגמול טובה אחת מטובות הבורא עליו. ואיך לא יתבייש זה העז פנים לבקש מן הבורא שיקדים טובות גדולות על מה שקדם לו אצלו ויכבד

מרפא לנפש

באמת זה הוא אמר טוב והגון לך לקחת משכון מרעך כו' אבל השכיר כו' עכ"ל והיא תמיהה קיימת: **ומן התימה כי עבודת העבד** כו' ע"מ לקבל פרס הוא גנאי כמ"ש חז"ל: אל תהיו כעבדים כו' נראה שדייק דבר זה מלשון המשנה באלפי' בעבדים דעלמא הוא גנאי אם עובד ע"מ לקבל פרס דאל"ה שכך הוא המדה לעבוד לאדון בשביל פרס הל"ל אל תהיו כעבדים המשמשים כו' למה כפל לשונו לומר אלא הוו כעבדים וכו' להורות לא שנה בעבדים הוא גנאי אם עובד ע"מ לקבל פרס לכך אמר אתם אל תהיו כאותן עבדים כו' והטעם הוא כמ"ש בפ"ו משער ע"ה שאמר אחד מן החסידים אני מתבייש מאלהים שאעבדנו בעבור הגמול והעונש ואהיה כעבד הרע אם ירא ויקוה יעשה ואם לאו לא יעשה אבל אעבדנו למה שיאות לו עכ"ל ר"ל בעבור רוממותו וגדולתו ובודאי סוף הכבוד לבא כי אין הקב"ה מקפח שכר שום בריה כידוע. ומעתה אם כך הוא בעבדים כל שכן וק"ו היאך יעיז האדם פניו לבקש משכון משאי לתת לו די והותר ועדיין לא עבד לו כלום מפני שאין לו תכלית אצלו ולא שיעור כי אין אדם מת וחצי תאותו בידו אם כן אף אם יהיו לו כמה מאות אלפים לא יספיקו לו ואם כן תחלת טענתו הוא סכלות גדול: **והשלישי** וכו' **אלא אם לא קדם** עליו חוב כו' למשל אם ראובן לוקח משכון משמעון בזמן שאין ראובן חייב לשמעון כלום ואין מאמינו אזי לוקח ממנו משכון אבל אם ראובן חייב לשמעון מקודם והיה מחויב לשלם לשמעון בלא שום טענה ועתה צריך שמעון להלוות ממנו דבר איך יעיז פניו לומר לשמעון שיתן לו משכון הלא הוא חייב לו ועדיין לא שילם לו: **ואיך לא יתבייש זה** כו' שיתן לו השם יתברך טובות חדשות על הישנות ועל הישנות אנו בושים שעדיין לא שילם כלום להשי"ת והוא מבקש ושואל מאתו

טוב הלבנון

בערך לעך והפילך: **גנאי הוא** מה ב"א ידע קונהו אשר קנאו בכספו ע"מ שיעבדנו. וכ"ש הקב"ה שהוא אבינו הוא קננו וראוי לנו לעבדו על רוב הטובות שקדם לנו כמ"ש בפ' שקודם לזה: **הלה' תגמלו זאת** ומסיים הלוא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך: **ולבקשתו תכלה** תכלית החוב שחייב לו: **שיספיק** לו לפי האמת: **במה שבקש** שמבקש דבר שאין לו תכלית: **ואינו משה בו כו'** שהוא לא לוה כלום מזה שלוקח ממנו המשכון: **שאלו היו מקבצים וכו'** כלו' אלו קבלו כל עבודת ה' מכל בני אדם יחד להשבם בעבודת איש אחד אינם מספיקים לפי הטוב שהטיב הבורא לאיש אחד ההוא: **על מה שקדם לו אצלו** אדרבה הוא חייב הרבה להבורא: **ויכבד החוב**

פת לחם

זמן: **ומן התימה כי עבודת** כו' יש לתמוה על האנשים האלה חסרי הדעת נותנת בעבודת העבד שאף שלא בקש משכון רק שמתנה בפיו על שכרו הוא מגונה וכמו שאמרו אל תהיו וכו' כ"ש כשיעיז פניו וכו': **יש לו קצבה ולבקשתו תכלה** יש קצבה למה שחבירו חייב מנה או מאתים לכן גם לבקשת המשכון יש תכלה כלומר גבול כמות: **כפלי כפלים ממה שיספיק** כו' כלומר שיתכן שיהיה לאדם ממון כפלי כפלים יותר ממה שיספיק לו לימי חייו באמת כי אולי ימי חייו עוד לא כביר אולם לפי שקצו נעלם ממנו עדיין אין דעתו נוחה בזה הרב שיש לו וא"כ אחר שאין תכלה וגבול לבקשה זאת בודאי סכלות גדולה לבקש דבר בלי גבול ידוע לו כמה יבקש: **שקצם נעלם** ומדת ימיהם כו' תפס לשון הכתוב הודיעני ה' קצי ומדת ימי מה היא והנה הקץ הוא יום המות וזה נעלם בהחלט מן האדם לז"א קצם נעלם ומדת ימים כאמר בלשון העולם על הערך הקרוב כמו בערך חמשים או ששים על צד הקירוב אך גם זה בלתי ידוע בבירור לזה אמר ומדת ימיו בלתי ידוע: **שאין לו תכלית אצלו ולא שיעור** נגד מה שאמר קודם ממזון ומותרים

בנגד שמזון הזכרתי לו אמר שאין לו תכלית כלומר אין גבול לכמות צרכיו לפי שאינו יודע מדת חייו כנ"ל ונגד התוקת המותרות אמר ולא שיעור שאין שיעור למותרות: **אם לא קדם לו עליו חוב** כגון שזן אותו משך זמן או הלבישו: **משאת מאומה** הלואה: **והדין עמו** שאז הדין נותן שראוי למשכן אותו: **וידע שיש לו** כו' כלומר והוא יודע מזה: **בכל ימות העולם** כל מעשי בני אדם שנעשו תחת השמש מזמן הבריאה עד סוף קיום העולם: **לאיש** מהם כלומר אלו היו כל המעשים כנ"ל מעשה ידי איש אחד מהם: **לגמול טובה אחת** להיות גמול בעד טובה אחת כו' וזה מפני שהמכוון במל' גמול היא קבלת טובה שהמטיב מקבל ממי שהטיב לו חלף הטבתו והוא יתברך אין צודק כלל קבלת טובה מברואיו ואיך יקרא בשם גמול: **טובות גדולות** כו' שהאדם מבקש ממנו יתברך שייטיב לו עוד טובות ויוסיף גדולות על הטובות שהטיב לו עד

הנה

החוב עליו ושמא לא ישלם לו מה שנדר לו מן העבודה בעבור כלות ימיו ובא קצו. והיה אחד מן החסידים אומר לבני אדם, בני אדם היתכן שיתבע אתכם הבורא בחובות מחרת ביום הזה וכן במה שאתם חייבין אחריו בשנה ושתים. אמרו לו היאך יתכן שנהיה נתבעים בחובות הימים שאין אנו יודעין אם נחיה עד שנגיע אליהם ויחייבנו בהם אבל אנו חייבים עבודה ידועה בזמן ידוע ובאשר נגיע לזמן נתחייב בעבודה. אמר להם וכן ערב לכם הבורא יתברך לכל זמן ידוע טרף ידוע ועליכם בו עבודה יתירה ובאשר אינגו תובע אתכם בעבודה קודם חיוב עתה כן ראוי שיהיה בפניכם בושת. ימנע אתכם מלבקש טרף שלא הגיע עתו, ומדוע אני רואה אתכם מבקשים ממנו טרפי שנים באות, אינכם יודעים אם ימיכם יגיעו אליהם ותבקשו להקדים לכם טרף מי שלא נברא עדיין מאשה ובנים, ולא יספיק לכם המזון לבדו אלא שאתם מקדימים המזון ומותריו לזמנים שאינם ידועים ולא ערוכים לכם, ולא די לכם שאינכם מקדימין לו עבודה לזמן עתיד אלא שאינכם מחשבים עם נפשותיכם במה שהתעלמתם מן העבודה במה שעברו מן הימים אשר לא התעלם מהשלים לכם טרפם בם. והרביעי כי הממשכן את חבירו הוא ממשכן אותו לאחת משלש עילות, אחת מהן שמא יעני ולא תשיג ידו והשנית שמא יקפוץ ידו על מה שיש לו אצלו ולא יוכל להפרע ממנו והשלישית מפני שהוא ירא שמא ימות או שלא ימצאהו והמשכון רפואות המדוים האלה בין בני אדם, ואלו היו במו״ם בני אדם קצתם בקצתם מאלה השלש מדות היה גנאי להם למשכן מבלי ספק. והבורא יתברך אשר לא יאותו לו אלו המדות יותר הוא גנאי גדול ומופלא שימשכנו אותו וכבר אמר הכתוב (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב וגו׳. והחמישי כי הממשכן את חבירו תנוח נפשו במשכון מפני שהוא מקוה להפרע ממנו וליהנות בו או בתמורתו,

מרפא לנפש

יתברך טובות הדשים ויגדל ויכבד החוב עליו ולא יוכל לשלם כ״כ ואפשר שלא ישלם כלום בעבור כלות ימיו: בחובות מחרת שתעבדו היום על הטובות העתידות. הר״ג: ולא די לכם כו׳ אלא שאינכם כו׳ שפעמים רבות שהייתם מתעלמים מלעבוד אותו כראוי ובכל זאת לא התעלם מכם ונתן לכם כל צרככם וטרפכם: והרביעי כו׳ לאחת משלש עילות. סיבות וטעמים: תנוח נפשו במשכון שהמשכן הוא כמנוחה והשקט על מעותיו מפני שהוא מקוה אם לא ישלם לו יש׳תמש במשכון או שימכרנו:

פת לחם

הגה: כלות ימיו ובא קצו נגד שתי הלוקות כמות האדם אם מאד שבלו ימים הקצובים לו מזמן לידתו כידוע שכל אדם יש לו ימים קצובים ואם מאד גזירת שמים על אוזה אשמה שנתחייב עליו משפט מות: בחובות מחרת ביום הזה שיתבע אתכם היום החובות שתתחייבו לו ביום מחר וכ״ש מה שתתחייבו לשנה או לשתים: עד שנגיע אליהם ויחייבנו בהם בוודאי לא יתכן שנהיה נתבעים עד שנגיע לאותן הימים ואז יחייבנו הבורא בהם: עבודה ידועה בזמן ידוע כלומר בזמן שידוע לנו שאנו חיים בו דהיינו זמן ההוה אנו יודעים ג״כ שאנו חייבים בו בעבודה וכן בזמן העתיד כאשר נגיע לו אז נהיה חייבים בעבודה: לכל זמן ידוע כו׳ בזמן הידוע לכם שאתם חיים בו הוא ערב לכם שיהיה טרפכם ידוע לכם כלומר מזומן בידכם: ועליכם בו כו׳ עליכם מוטל בזמן ההוא לעבוד אותו עבודה יתירה: קודם חיוב עתה העי״ן נקו״ק: שיהיה בפניכם בושת שיהיה בושת על פניכם והוא לשון הכתוב ובעבור תהיה יראתו על פניכם וכו׳ ואמרו חז״ל זו הבושה: ימנע אתכם שהבושת ימנע אתכם: טרף שלא הגיע עתו שעדיין לא הגיע עת הצטרכו: אינכם יודעים שאינכם יודעים: מאשה ובנים שאולי יקח לעת זקנתו אשה בתולה ועוד לא נולדה: שאינם ידועים ולא ערוכים לכם שיש דבר שעודנו בלתי ידוע אולם הוא מוכן וערוך לבא בוודאי מאד שהותיו כמו דרך משל העוּלמים בבטן המלאה אף שעדיין אין אנו יודעים ומכירים הולד שיולד אמנם הוא ערוך לבא בוודאי אולם הימים העתידים כמו שאין האדם יודע ומכיר בהם כן אינם ערוכים לו לבא בוודאי בהיין עפ״י סבות ידועות: אשר לא התעלם כו׳ אשר הוא ית׳ לא התעלם מלהשלים כו׳: שמא יקפוץ ידו יסגור ידו כזדון ולא ירצה לפרוע: או שלא ימצאהו שילך למדינת הים: לי הכ״ף ולי הזהב על השנים האחרונים אין צריך להביא ראיה כי מי כער לא ידע שהקדוש ברוך הוא הוא הי וקים גם שאין ב״ ה העול הי״ו והבילות רק על הראשון אולי ידמה האדם מאין יתן לו הקב״ה לא עבד טבעין נז״א לי הכסף כו׳ שאעפ״ש כן ידיו יתברך רב לו ליתן למי שירצה: או בתמורתו שאחר שיקחנו לעצמו בפרעון חובו יהנה ממנו בעצמו

טוב הלבנון

עליו שיהיה יותר חייב להבורא על הטובות אלו מה שיכבד עליו לשלם: מה שנדר לו מן העבודה מה שהאדם מגזם בשפתיו ואומר אם יתן לי ה׳ כך וכך אעבדנו בכך וכך: בעבור כלות ר״ל או בעבור כבדות החוב כי רב הוא אחר שיגיע אליו רב הטוב או בעבור קוצר ימיו: בחובת מחרת ביום הזה כלו׳ שתשלמו היום מה שתתחייב לו ביום מחר ובמה שתתחייבו אחר שנה או שנתים: עד שנגיע אליהם שנהיה חייבים בעבורו: עבודה ידועה בזמן ידוע ר״ל נהייב עבודה כפי ערך הזמן שעבר עלינו: ועליכם בו עבודה יתירה כלו׳ אתם חייבים יותר להבורא מהעבודה ממה שהוא חייב לכם מהטרף: אשר לא התעלם וכו׳ ר״ל שאעפ״כ לא מיעט מכם מזונותיכם: שמא יקפוץ ידו יסתום ידו כמו ועולתה קפצה פיה (איוב ה׳): והמשכון רפואות המדוים אם יש לו משכון מחבירו הוא בטוח מכל אלו החלאים והדאגות: לא יאותו לו לא יסכנו לו: לי הכסף ולי הזהב ואיך שייך לבקש ממנו משכון דבר מה מאחר שעדיין הכל ברשותו: בתמורתו שיחליפנו באחר או ימכרנו:

טעותו

אבל מי שיחשוב כי כאשר יקדים לו הבורא די שפקו תנוח נפשו מצד העולם טעותו שקר מפני שאיננו בטוח בהשאר הממון אצלו שאפשר שיקרהו פגע מן הפגעים המבדילים בינו לבינו כמ"ש הכתוב (ירמיה יז) בחצי ימיו יעזבנו. ומה שטענו ממנוחת נפשם בהגיעם אל חפצם מהון העולם כזב וסכלות מהם בבקשותם כי אפשר שיהיה סבה הזקה לטרדת לבם ולצער נפשם כמו שאמרו רז"ל מרבה נכסים מרבה דאגה. והששי כי המקבל משכון מחבירו אלו היה ברור לו שיפרעהו קודם זמנו ויגמלהו תחת המתנתו כפל מה שיש לו אצלו לחסד עליו לא היה ממשכן אותו בשום פנים. והבורא יתברך אשר ידענו מנהגו הטוב עמנו וטובו הגדול עלינו חדשים גם ישנים ושהוא גומל על מעשה הצדקה והעבודה במה שאינו עולה בדעת כל שכן שיסופר כמו שכתוב (ישעיה סד) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו יותר הוא גנאי גדול שנמשכן אותו. והשביעי כי הממשכן את חבירו אינו ממשכנו אלא אחר שהוא יכול למלאות מה שמשכנו בעבורו מהון העולם אבל הממשכן הבורא ית' בהקדמת הטובות אין לו יכולת לשלם העבודה עליהן ולא מובטח לפרוע מה שיש עליו מן החובות הישנות כ"ש החדשות שהאדם הצדיק איננו פורע חובות טובת האלהים עליו אלא בעזר האלהים לו, כמו שאמר אחד מן החסידים בתשבחותיו, ואף המשכיל היודע אותך לא במעשהו יתהלל כ"א בשמך וברחמיך אשר הבינות את לבבו לדעת אותך כי בך יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל לאמר באלהים הללנו כל היום וגו'. וכיון שהשלמנו בשער הזה מה שהיה ראוי לו מן הדברים כפי השגתנו ראוי לנו עתה לבאר מפסידי הבטחון באלהים. ואומר כי מפסידי השערים הקודמים בספר הזה כלם מפסידים הבטחון. וממפסידיו עוד, הסכלות בענין הבורא

מרפא לנפש

אבל מי שיחשוב כו' תנוח נפשו מצד העולם הזה שיהיה לו מנוחה בעולם הזה על ידי הממון: **טעותו שקר** כי אף על פי שהוא טעות ליקח משכון מהש"י כמו שנתבאר מכמה טעמים אעפ"כ אם היה בטוח שהממון ישאר אצלו ולעשות בו כל חפצו לא היה טעותו שקר לגמרי אם לוקח משכון מאדם נכבד ועשיר שאינו מכיר אותו אע"פ שטועה ולוקח ממנו המשכון אך מאחר שאינו מכירו אינו שקר כי על כל פנים הוא בטוח בהמשכון מכמה פגעים אבל זה שלוקח משכון מהשם יתברך לא די שטועה בדעתו כנ"ל אלא אף גם לא הועיל כלום בטעותו כי עדיין איננו בטוח שישאר הממון אצלו לעת הצורך שמא יפגע להממון פגע שלא ישאר אצלו או הוא ימות בחצי ימיו כמו שיקרה בכל יום: **ומה שטענו ממנוחת נפשם** כו' רצה לומר ואף אם נאמר שישאר הממון אצלו ולא יפרד ממנו עם כל זה איננו ידוע שיעבוד להשם יתברך על ידי הממון כי אולי יביאהו הממון לטירדא ולצער יותר ממה שהיה קודם לכן כי המרבה נכסים מרבה דאגה: **ויגמלהו תחת המתנתו** כו' בשביל שימתין לו חובו הוא משלם לו כפל מחמת חסדו וטובו בוודאי לא לקח ממנו משכון: **והבורא יתברך** כו' במה שאינו עולה בדעת שישלם כ"כ שכר טוב על מצוה אחת: **אלא אחר שהוא יכול למלאות** כו' דרך משל אם משכנו על מנת שילוה לו על משכון זה אלף זהובים לוקח המשכון ואם לאו לא יקח והאדם יודע שאין לו יכולת למלאות להשם יתברך עבודה וצדקה כנגד כל הטובות שמקבל מהשם יתברך ובפרט אם משלם קצת הוא בעזרת ה' יתברך כמו שאחז"ל על פסוק מי הקדימני ואשלם מי עשה מזוזה אם לא נתתי לו בית וכן אפילו חכמתו ותבונותיו הוא מאתו יתברך: **כמו שאמר אחד מן החסידים** כו' **בך יצדקו** רצה לומר בעזרתך יצדקו: **ואומר כי מפסידי השערים הקודמים** כו' ר"ל היחוד להאמין בבורא עולם **כמו** שנתבאר **שם** וכן הבחינה להבין בבריותיו ולקבל **עליו** עבודת הבורא

טוב הלבנון

טעותו שקר ר"ל אפי' יתבונן לי' טעותיה כפי מה שכתב לפני זה בכמה צדדים. עם זה הוא שקר מצד עצמו אפי' לפי דעתו: **תחת המתנתו** בעבור שהוא ממתין לו: **לחסד עליו** מחמת שעושה חסד עמו: **שאינו עולה בדעת** אין השכל יכול להשיגו: **יעשה למחכה לו** לבוטח ומיחל על חסד ה' שישלם לו עפ"י פעלו שאז ישלם לו יותר הרבה מן הראוי לו: **אלא אחר** וכו' כלו' אינו נוטל ממנו משכון רק על דבר שיכול ליתן לחבירו מן הממון ושאר עניני עולם: **בהקדמת הטובות** שממשכן השם ואינו עובד אותו עד שיקדים לו טובותיו על מה שיהא עובד אותו לעתיד לבוא: **היודע אותך** המבין טובתך עליו: **מפסידי הבטחון** הדעות שבאדם אשר מפסידים

פת לחם

בעצמו או **ימכרנו או** יחליף אותו עם זולתו **בחפץ** אחר **ועל** המכירה והחליפין אמר או בתמורתו: **מצד העולם תנוח נפשו** מהדאגה מצד סיפוק הצורך בעולם הוא טעות ושקר גרסינן: **בינו לבינו** בין האדם ובין הממון ואמרו טעות ושקר כלומר או שהוא טועה בזה או שגם הוא בעצמו יודע זה ומשקר בפיו בתפלה זו וכן לקמן אמר לכונה זו טעות וסכלות: **תחת המתנתו** עבור מה שממתין לו מהיום עד אותה העת: **כפל מה שיש לו אצלו** בכפלים על הסך שמגיע להאדם אצל הבורא לפי דמיונו: **לחסד עליו** מחמת חסדו שהוא מתחסד עליו: **מנהגו הטוב עמנו** כו' אמר מנהגו הטוב על סיפוק הצרכים ההכרחים ועל ההטבה במותרות אמר וטובו הגדול: **חדשים גם ישנים** מה שקבלנו מזמן קרוב הוא קורא חדשים ומזמן קדום הוא קורא ישנים והוא לשון הכתוב (שיר השירים ז): **מעשה הצדקה** שבין אדם לחבירו ומה שבין אדם למקום הוא קורא עבודה: **שאיננו עולה בדעת** כ"ש כו' השכר הצפון אינו נתפס בציור הדעת האנושית כ"ש שלא יסופר בפה: **אלא אחר שהוא יכול** כו' אינו ממשכנו אלא אחר שהוא יודע בעצמו שיש לו מן ההון שיעור כ"כ שהוא יכול למלאות חפצו כפי ערך שווי המשכון: **בהקדמת הטובות** מה שאנו קוראים משכון מה שהאדם מבקש ממנו יתברך שיקדים לו טובותיו: **אין לו יכולת** כו' **ולא** מובטח כו' **אין ביכלתו לשלם לו** יתברך עבודה עבור טובותיו וקל וחומר הוא ומה הטובות הישנות אינו מובטח לפרוע כ"ש החדשות: **השערים הקודמים**

כו'

ובמדותיו הטובות כי מי שאינו מבין רחמי הבורא על ברואיו והנהגתו עליהם והשגחתו ומשלו בהם ושהם קשורים באסוריו לא יניח ולא יסמך עליו. ומהם סכלותו במצות הבורא יתברך ר"ל תורתו אשר הזהיר בה לסמוך עליו ולבטוח בו כמ"ש (מלאכי ג) ובחנוני נא בזאת ואמר (ישעיה כו) בטחו בה' עדי עד. ומהם נטותו אל הסיבות הקרובות אשר הוא רואה אותם ולא ידע כי העילות כל אשר תקרבנה מהמעולל תמעט יכלתם להועיל למעולל ולהזיקו וכל אשר תרחקנה יהיה כח יכלתם להועילו ולהזיקו יותר חזק ונראה, כמו המלך כשהוא רוצה לענות אחד מעבדיו מצוה משנהו לעשות והמשנה מצוה השר והשר מצוה השוטר והשוטר מצוה לסרדיוט והסרדיוט מצוה הנוגשים והנוגשים מקיימים המעשה בכלים מוכנים לו, ואשר יכלתו מעוטה מכלם להקל מצערו ולהוסיף עליהם הם הכלים מפני שאין להם חפץ והנוגשים יותר יכולים מהכלים וכן הסרדיוט יותר מהנוגשים והשוטר יותר מן הסרדיוט והשר יותר מן השוטר והמשנה יותר מהשר והמלך יותר מכלם מפני שאם ירצה ימחול לו, וכבר נראה לך כי חלישות העילות וחזקתם להועיל למעולל תהיינה כפי קרבתם ורחקם ממנו. והבורא יתעלה אשר הוא תכלית העילות ברוחק מן המעוללים ראוי לבטוח בו ולסמוך עליו לחוזק יכלתו על תועלתם ונזקם כאשר קדמנו מן הדברים. וכללו של דבר בענין הבטחון כי יתרון המבטחן מהבוטחים באלהים כפי יתרון ידיעתם אותו ואמונתם בהנהגתו עליהם ורוב השגחתו על טובתם:

והנה הילד בתחלת ענינו בוטח על שדי אמו כמ"ש (תהלים כב) מבטיחי על שדי אמי. ובאשר תחזק הנהגתו משיב בטחונו על אמו לרוב הנהגתה עליו כמ"ש (שם קלא)

מרפא לנפש

כפי קרבתן כפי סכלוי לו ומי ברחוק ממנו הסעריס סאלס ונפל במשכידיהם כמו שנתבאר לעיל הוא בוודאי אינו בטוח בה': וממפסידיו עוד ויש עוד מפסידים לבטחון: הסכלות בענין הבורא שאינו מבין שהשם יתברך הוא מלך גדול ונורא ומלכותו בכל משלה: ובמדותיו הטובות איך מתנהג עם בריותיו בחסד וברחמים ונותן ל' כל צרכם תמיד: ושהם קשורים באסוריו בכל הבריות קשורים בו יתברך ממש שהכל ביד ה' כל המאורעות בהאדם עושה הוא, שהכל בידו ואין מי יוכל לשנות דבר חוץ מיראת שמים שנתן הבחירה בידו של אדם: ומהם סכלות במצות הבורא כו' שאינו לומד תורת ה' המלמדת לאדם דעת איך יבטח בה': כמ"ש ובחנוני נא בזאת וכל הפרשה הם על מעשר נאמר כמה שנאמר היקבע אדם אלהים (ל' גזילה) כי אתם קובעים אותי ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה (שאתם גוזלים מן הכהנים והלוים הוא גזלתי) במארה אתם נארים. על עון זה שאני שולח קללה במעשה ידיכם ואעפ"כ ואותי אתם קובעים הגוי כלו הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי. לת"ה ולויהי ה' בהם בית ה' ממש. ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די וגו' כל הפרשה עיין שם ועיין מ"ש בשער ג' פ"י ממעלת המעשר מכל אשר הגן ה' לאדם שהוא מלוה גדולה מאד ושומר את הממון ומוסיפו ועיין בספר ים נוהלין ומקנ"ת: בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים כלע ולור ומחסה עולמים: ומהם נטותו אל הסיבות הקרובות כו' לנונו לומר שזה הוא ממפסידי הבטחון בה' אם שאדם מביט בטחונו אל הסיבה הקרובה לו מה שהוא רואה שממנו פרנסתו וסבר שזה הדבר הוא נותן לו פרנסתו: ולא ידע כי העילות כו' כי הדבר הקרוב אליו שממנו פרנסתו כחו מועט לתת לו פרנסתו מהדבר הרחוק ממנו שהוא עילה וסיבה לזה הדבר ודבר זה לדבר אחר עד שמגיע לאדם זה כל המגעיים שמאתו יתברך נקראים עילות וסיבות והש"י הוא עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות והאדם המקבל מכל העילות והוא נקרא מעולל ואתם תבין: וכללו של דבר כו' והאיש מוכחת ע"ז הוא מה שאמר שהילד בתחלה בוטח על בדי אמו ואח"כ על אמו ואח"כ על אביו וכן עד מדרגות שזכר ומזה נראה כי כל מי שיש לו ידיעה יתירה בה

פת לחם

כו' הדברים המפסידים היחוד ועבודת האלהים: בענין הבורא במנהג הבורא: והנהגתו והשגחתו שכבר יתכן להיות מנהיג ובלתי משגיח כמו הנהגת המלך לכפריים שהם מונהגים עפ"י סדר המושם ברצונו אולם אינו משגיח בעצמו עליהם לכן חלק אותם לבנים: לא ינוח לבבו מפחד המקרים ולא יסמוך עליו בסיפוק צרכיו: לסמוך עליו בצרכי הזמן ההוה ולבטוח עליו בצרכי הזמן העתיד: נטותו אל הסבות כו' דעתו נוטה אל הסבות הקרובות לתלות בהם הסבת תאויו: כי העילות הסבות כל אשר יתקרבו אל המסובב מהם תמעט יכלתם וכו': שאין להם חפץ אין בהם רצון ובחירה: יתרון הבטחון מהבוטחים כו' יתרון מעלת הבטחון הבא בפועל מבני אדם הבוטחים בו דהיינו יתרון אחד על חבירו הוא כפי יתרון ידיעתם וכו': על שדי אמו כלומר על השדים בעצמם כי עדיין אינו מכיר

טוב הלבנון

בטחונו באל יתברך: השערים הקודמים כמו מפסידי היחוד והבחינה ועבודת אלהים וכמה שזכר בסוף כל שער ושער, שכל אלו מפסידים ג"כ הבטחון: ומשלו בהם ואיך ממשלתו עליהם: באסוריו בקישוריו, כמו ואסרה אסר על נפשה (במדבר ל'): לא ינוח ולא יסמך עליו על הנהגת הש"י ובטחונו: לסמוך עליו על עבודתו ושמירת מצותיו ית' וכמו שאמרו חז"ל עשר בשביל שתתעשר, ואומר ובחנוני נא בזאת, כלו' במעשר, וכן שאר המצות כולם, וכמש"ה לא ראיתי צדיק נעזב וגו': העילות הסיבות והפעולות: מהמעולל מהמקבל הפעולה והסיבה: לסרדיוט ממונה ופקיד על דיני הדיוטות מן המכות, וכן פי' בערוך: בכלים מוכנים מקל ורצועה: חפץ ידיעה [illegible] יכולים להעלים ממספר המלקות ולמעט מנין מלקותיו: ימחול לו הכל: יתרון [illegible] ומבינים תכלית ממשלתו על כל הפעולות והסבות והכל תלוים בו יתברך: והנה הילד [illegible] הסביב הענין: שדי אמו השדים בלבד ואינו מבין טובת אמו המשגחת עליו לרוות אותו מחלבם:

הנהגת

אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו וגו'. וכשתחזק הכרתו עוד ורואה כי הנהגת אמו אל אביו משיב בטחונו אליו *למעלת הגנתו עליו, וכאשר יחזק גופו ותתכן לו תחבולה במחיתו במלאכה או סחורה והדומה להם משיב בטחונו אל כחו ותחבולתו מפני סכלותו בכל אשר קדם בטובת הנהגת האלהים. ואמר אחד מן החסידים שהיה לו שכן סופר מהיר והיה מתפרנס משכר ספרותו א"ל יום אחד היאך ענינך א"ל בטוב בעוד ידי שלמה ולערב היום ההוא נגדעה ידו ולא כתב בה שאר ימיו והיה זה עונשו מהאל יתברך על אשר בטח על ידו. ואם יתכן לו טרפו ע"י זולתו מן הבריות ישיב בטחונו אליהם ותנוח נפשו עליהם, וכשתחזק הכרתו ויראה *חסרונם וצרכם אל הבורא יתברך ישיב בטחונו אליו ויסמוך עליו בענינים שאין לו יכולת בהם ולא יוכל להמלט מהמסר בם אל גזירת הבורא כמו ירידת הגשמים בעת הזריעה והליכת הים והליכת המדברות מאין מים ובבא שטף ובנפול הדבר בחיים והדומה לזה מן הענינים אשר אין בהם לאדם שום תחבולה בשום פנים כמ"ש (ירמיה ב) ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו. ואם תחזק הכרתו באלהים עוד יבטח בו ג"כ במה שיתכן לו בו קצת תחבולה כמו הבאת הטרף בסיבות המסוכנות והמלאכות המיגעות את הגופים ויניחם לבטחונו באלהים שיטריפהו במה שיהיה קל להתעסק בו יותר מהם. ואם תחזק הכרתו באלהים יותר ישיב בטחונו אליו בכל הסיבות הקשה מהם והקלה ויכוין בהתעסקו בהם לעבודת האלהים ולשמור מצותיו. וכאשר תחזק הכרתו יותר מזה בחמלת הבורא על ברואיו ירצה במה שיהיה מגזירת האלהים לו בלבו ובחושיו ובנראהו ובנסתרו וישמח בכל אשר עשה לו האלהים ממות וחיים וריש ועושר ובריאות וחולי, לא יכסוף לזולת מה שבחר לו האלהים ולא ירצה אלא מה שרצה לו ונמסר אל האלהים ומשליך נפשו וגופו אל דינו, ולא יגביר ענין על ענין ולא יבחר על זולת מה

מרפא לנפש

ובהנהגתו עליו יש לו בטחון יותר בה' (*מחמת שהוא מבין שטוב יותר לבטוח עליו): (*חסרונם חסרון שלהם שאין המזון שלהם וצרכם גם כן אל הבורא יתברך. ר"ל): ולא יגביר ענין על ענין לומר שזה הדבר חזק וטוב יותר לתת פרנסתו מדבר אחר

טוב הלבנון

הנהגת אמו אל אביו בטחונה ומזונתה אשר מסיבתה תשפיע עליו מן הטוב הכל הוא ממתנת יד אביו: במלאכה או סחורה בראותו כי בטחון אביו ומזונותיו נסמכים על תחבולותיו ומלאכתו אף הוא פונה עצמו אחר זה: מפני סכלותו וכו' ועדיין הוא בער ולא ידע כי אין עשירות מן האומנות, וכל הטרף שקדמוהו עד כה מיד ה' היתה זאת: ואם יתכן לו וכו' חזר לענין הראשון ואמר פעם שאינו סומך על מעשה ידיו ויודע שפלות ערכו בעיניו אך יסמוך על תשועת בני אדם וכמדומה לו שאין צריך לו בטחון בשום דבר יותר שאף אם יפסידו אבריו באופן שלא יוכל להתעסק בדבר מחיתו, עדיין גם בני אדם גם בני איש לא יעזבוהו: ובנפול הדבר מכת דבר ומגפה ר"ל: הבאת הטרף בסיבות המסוכנות כלו' שיעזוב הטרף הזה מלהכניס עצמו במקום סכנה. רק בוטח בהשם שיזמין מזונו בכל מקום: ויכוין בהתעסקו וכו' כלו' שיתיש אל לבו כי אין מעצור לה' להמציא פרנסת כל אדם בכל דבר. ומה שהוא עוסק באיזה מלאכה הוא כדי לשמור עבודת אלהים אשר צונו שנעסוק בענינים המסבבים מחיתנו וכמ"ש למעלה: ובחושיו החמשה חושים אשר באדם, ימסור כל פעולתם לגזירת הבורא: ממות והחיים וכו' ידה לה' ויברכנו על מיתת ה' מקרוביו ובניו כמו על החיים, וכן על העניות כמו על העשירות: יכסוף יחמוק:

ולא

פת לחם

את אמו ואין בו זולת ניור השדים: כי הנהגת אמו אל אביו הוא רואה אשר הנהגת אמו היא מיוחסת אל אביו שהוא המנהיג עניניה כרצונו: למעלת הגנתו עליו כלומר הוא מרגיש זה מחמת הגנתו והנה באמו אמר השגחתה שהיא משגחת עליו בכל פרטי עניניו משא"כ האב שאיננו פנוי להשגיח עליו ומכיר אותו מגד הגנתו שהוא מגין עליו לפרקים מדבר המצער אותו: ותתכן לו כו' ירגיש בדעתו שיתכן להיות לו תחבולה והשתדלות בעצמו על מחיתו: מפני סכלותו כו' זה שהוא בוטח על כחו ואינו בוטח על הבורא יתברך הוא מחמת סכלותו בכל הטובות אשר באו בזמן הקודם ע"פ הנהגתו יתברך אותו: ואם יתכן לו כו' הוזר ומספר מבטחון האדם איך הוא נעתק מענין אל ענין מימי ילדותו: ויראה חסרונם היא רואה ומכיר איך כחם חסר להועיל לעצמם והם נצרכים אל הבורא יתברך: ובבא שטף שטף מים רבים המחריב מקומות הסמוכים להם: בסבות המסוכנות כמאמרם ז"ל בפסוק ואליו הוא נושא את נפשו עלה בכבש ונתלה באילן כו': ויניחם לבטחונו כו' יניחם ולא יתעסק עוד בהם ויבטח באלהים שיטריפהו במה כו': לעבודת האלהים בעשה טוב ולשמור מצותו בסור מרע: וכאשר תחזק הכרתו כו' בחמלת הבורא כו' שיכיר יותר חמלת הבורא: ירצה במה שיהיה כו' יקבל ברצון מה שיהיה וכו': בלבו ובחושיו כו' שאמר שיקבל יהיה הדבר ניכר ונראה בחושיו: ובנראהו ובנסתרו ובעניני הנראים והנסתרים: ממות וחיים מות בניו וקרוביו וחייהם: וריש ועושר ובריאות וחולי פרט בכאן הג' דברים הכוללים דהיינו בני ומזוני וחיי שעל בני אמר מות וחיים ועל מזוני אמר וריש ועושר ועל חיי אמר בריאות וחולי דהיינו חיים של נחת או חיים של צער ר"ל: לא יכסוף לזולת כו' ולא ירצה כו' ונגד חלוקת האסור והמותר אמר לא יכסוף לזולתו כו' שאיננו נכסף כלל לדרך הרע בעיניו יתברך אחר שהוא יתברך בחר לו הדרך הטוב כמ"ש ובחרת בחיים ועל חלוקת הסיהר אמר ולא ירצה וכו'.

ונמסר

שהוא בו מעניני עולמו כמ"ש אחד מן הבוטחים לא הסכמתי מעולם בענין והתאויתי לזולתו. וכאשר תחזק הכרתו באלהים יותר מזה וידע הענין המכוון אליו בבריאתו ויציאתו אל העולם הזה הכלה ויכיר מעלת העולם האחר הקיים ימאס בעוה"ז ובסיבותיו ויברח במחשבתו ובנפשו וגופו אל האלהים ית' וישתעשע בזכרו *בבדידות *וישתומם מבלתי המחשבה בגדולתו, ואם יהיה במקהלות לא יתאוה כי אם לרצונו ולא יכסוף כי אם לפגיעתו ותטרידהו שמחתו באהבתו משמחת אנשי העולם בעולם ושמחת אנשי העולם הבא בעולם הבא וזאת העליונה שבמדרגת הבוטחים מהנביאים וחסידים וסגולת האלהים, הזכים והוא מה שאמר הכתוב (ישעיה כו) אף אורח משפטיך ה' קוינוך לשמך ולזכרך תאות נפש ואמר (תהלים מב) צמאה נפשי לאלהים לאל חי: אלה עשר מדרגות הבטחון אשר לא ימלט בוטח מאחת מהנה. ומצאנו ענין הבטחון בלשון הקודש מליצים בעדו בעשר מלות כנגד עשר המדרגות האלה והם מבטח ומשען ותקוה ומחסה ותוחלת וחכוי וסמיכה ושבר ומסעד

מרפא לנפש

רק מה שהוא בו עתה שממנו פרנסתו הוא טוב בעיניו ולא יתאוה לדבר אחר: וישתעשע בזכרו בבדידות כלומר ויתעסק אפילו יהיה בבדידות יהיה לו שעשוע ושמחה בזכרו יתברך. (*או רצה לומר בזכרו בבדידות סגולה יתעלה שהש"י הוא אחד. ר"ל): וישתומם מבלתי המחשבה בגדולתו וישתומם. ובזמן אם יעלה על מחשבתו דבר שהוא בלתי מחשבות בגדולת הש"י אזי שותק ותוהה ומשליך מעליו כל המחשבות הזרות ומעלה על לבו רק גדולת סגולה יתברך לבד. (*ויתמה על מי שאינו מחשב בשמו יתברך): לפגיעתו שיפגעו בו שלוחי ה' ומלאכיו או שהוא לשון תפלה מל' אל תפגע בי שלא יכסוף כי אם שיתפלל לפניו: ותטרידהו שמחתו באהבתו הטרדה שהוא טרוד תמיד באהבת הש"י הוא לו לשמחה גדולה יותר ממה ששמחים אנשי עוה"ז כשמשיגין תאותם ויותר ממה ששמחים המתים בתענוגים בעולם הבא כי שמחתו באהבת הש"י הוא יותר תענוג מכל תענוגי העולם הזה והעולם הבא כמו שאמרו חז"ל יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא: ואלה עשר מדרגות מהילד עד נביאים והחסידים אשר לא ימלט כו'. וכתב לעיל בשער ע"ש סוף פ"ד וז"ל ובזכרנו המדרגות האלה תועלת גדול למי שמבקש הדרך הישרה והוא כאשר תמצא בו מעלה שהוא קרוב אליה וידע מה שסמוכה לה מן המדרגות וישתדל המעלות שהוא קרוב אליה ויתבאר לו מה בינו ובין התכונה העליונה וישתדל לעלות ממנה מדרגה אחר מדרגה ויהיה יותר קל עליו עכ"ל:

פת לחם

נמסר אל האלהים מוסר עצמו אליו יתברך בהנהגתו אותו בצרכיו: והשליך נפשו וגופו אל דינו היינו בבא עליו ח"ו איזה צרה הוא מקבל וסובל אותם בסבר פנים יפות: ולא יגביר ענין על ענין אינו נותן בדעתו חוזק והתגברות לאיזה ענין על ענין זולתו לומר שענין זה הוא חזק יותר להשיג ע"י דבר פלוני מענין זולתו ולכן לא יבחר וכו' על זולת מה שהוא בו כלומר מחזיק בענין שהוא תקוע כבר ואינו בוחר בענין זולתו: לא הסכמתי מעולם כו' מעולם לא קרה לי שהסכמתי על ענין אחד להתעסק בו והזרתי בו אחר כך והתאויתי לזולתו: הענין המכוון אליו כו' שידע שהכונה בבריאתו יתברך אותו ובמה שהוציא נפשו מן העולם העליון אל העולם השפל הזה היה רק לעבודתו יתברך: וישתעשע בזכרו וכו' כשהוא מתבודד מבני אדם שאז אין דבר מטריד מחשבתו ישתעשע בזה מאד שלא יוכל לזכור אותו יתברך במחשבה נכונה: וישתומם מבלתי כו' שמחזיק עצמו לשתאה ומשתומם אם יהיה בלתי מחשב בגדולתו לפי שכל המחשבות בדבר זולתו ית' הם נחשבים אצלו להבל וריק: במקהלות בקבוץ בני אדם: לא יתאוה כו' אינו מתאוה לקבל מהתחברותם שום תועלת רק מה שהוא לרצון לפניו יתברך דהיינו איזה דבר תורה או מוסר או ללמוד מהם איזה פעולה טובה או כונתו שבהייתו בהתחברות אינו מתאוה לדבר דברים או לפעול פעולות להתרצות להם בטבע בני אדם בהתחברותם כי גם אז אין בלבו כי אם להיות לפניו יתברך ולא לבני אדם ופירוש זה עיקר: ולא יכסוף וכו' שמי שהוא אוהב בהתחברות בני אדם הוא נכסף לפגיעתם כלומר שיזדמנו להכרתו וזה אינו נכסף כי אם לפגיעתו יתברך כלומר להתחברותו כמו שכתוב ולדבקה בו: תטרידהו שמחתו כו' ששמחתו באהבתו יתברך מטרדת לבו שאין לבו פנוי לשמוח אותם שמחה שאנשי העולם שמחים בעוה"ז וגם לא אותם שמחה שאנשי עוה"ב שמחים כגרון עוה"ב לפי [illegible] רק ניור אהבתו יתברך: וסגולת האלהים הזכים יחידי סגולה זכי הלבב: אף אורח משפטיך כו' מלת אף הוא מלשון הגם כלומר הגם שאנחנו מקוים לאורח משפטיך דהיינו דרך הגמול הבא במשפט לפי מעשי בני אדם העובדים והעוברים אעפ"כ אין כוונתנו בעבודתך רק לשמך ולזכרך תאות נפשנו כלומר לשם שמך הגדול שמהוה כל ההויות ומקיים אותם ולשם זכרך שאנו זוכרים טובתך עמנו ועם כל ברואיך ומזה באה יראת רוממות ואהבת [illegible] ולכן נפשנו תאבה ומשתוקקת לדבקה בך: צמאה נפשי וסיפיה מתי אבוא ואראה פני אלהים כי שאין טובתם רק להשיג מחזה שדי: עשר מדרגות כו' דוק והבט מן בטחון על פרי אמו עד המדרגה האחרונה ותמצאם במספר עשר: מליצים בעדו בעלי לשון הקודש מדברים מענין הבטחון בעשר לשונות: מבטח ומשען כמ"ש יבטח בשם ה' וישען באלהיו: ותקוה כמ"ש קוה אל ה': ומחסה כמ"ש אשרי

טוב הלבנון

ולא יגביר ענין על ענין שיחשוב בדעתו שהעסק בענין זה היה יותר טוב למחיתו ממה שעסק בענין אחר: מן הבוטחים מן הצדיקים הבוטחים בה': המכוון אליו בבריאתו לאיזה תכלית נברא בעה"ז: הכלה כלה ונפסד מהרה: בבדידות כשיהיה בדד ונבדל מחבור אנשי העולם ויקוץ בתענוגיהם וזאת תהיה שמחתו במה שיגיע למדרגה זו: וישתומם מבלתי המחשבה בגדולתו ר"ל שיהיה לבו חרבה ושממה. ולא יוכל להכניס שום חפץ מחשבה בקרבו, מלבד שיחשוב בגדולתו ית' וכמו ואשבה משומם (עזרא ט'): כי אם לפגיעתו מה שיפגעו ויקראנו מהש"י: תטרידהו שמחתו באהבתו משמחת אנשי העולם כלו' שיטרד כ"כ בשמחת אהבת הא'. עד שלא יכנס בלבו כלל שמחת אנשי העולם מה שהם שמחים בעניני עוה"ז: ושמחת אנשי עוה"ב בעוה"ב ר"ל שאפילו אחר אלה לו, היה לו עוד חלק ונחלה בתענוגות בני אדם בעולם, אך מאחר שגם חלקו מאנשי עוה"ב עיקר שמחתו בשמחת עוה"ב: מליצים בעדו בעשר מלות כלו' יש לקרוא לו עשרה שמות [מן שמות הנרדפים [illegible] לדך והורה ו[illegible] בכל ענין אחד

כל

וכסל . האלהים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו , אמן :

נשלם שער הבטחון . לאל אחרון וראשון :

מרפא לנפש

ושבר כלי סברו על ה' : וכסל לשון אם במתני זסב כסלי : ואלהים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנגלה ובנסתרנו ברחמיו אמן :

טוב הלבנון

בשמות מפונים] : ומשען כמו ויהי ה' למשען לי (תהלים יח) : ותקוה כי ממנו תקותי (תהלים סב) : ומחסה כמו והחוסה בי ינחל ארץ (ישעיה נז) : ותוחלת כמו כי לך ה' הוחלתי (תהלים לח) : וחכוי כמו חכו לי נאם ה' (צפניה ג) : וסמיכה כמו עליך נסמכתי מבטן (תהלים עא) : ושבר כמו שברו על ה' אלהיו (תהלים קמו) : ומסעד כמו ומציון יסעדך (שם כ) : בכסל כמו כי ה' יהיה בכסלך (משלי ג) :

פת לחם

כל הוסי בו : ותוחלת כמ"ש יחל ישראל אל ה' כו' : וחכוי כמ"ש יעשה למחכה לו : וכמיכה כמ"ש הקיצותי כי ה' יסמכני סמוך לבו לא יירא : ושבר כמ"ש שברו על ה' אלהיו : ומסעד כמ"ש סעדני ואושעה : וכסל כמ"ש כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד : מן הבוטחים עליו בהנהגת דרכיהם : ונמסר לדינו בעת צרתם ר"ל בעניינים הנגלים והנסתרים : ברחמיו מוסב על האלהים ישימנו :

אמר בעל המחבר אחר זה השער הוצרכתי לכתוב בו מה שפירש החכם רבי אשר ז"ל במה שאמרו רז"ל אין מזל לישראל . ומצאנו במקום אחר חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא . וצדיך ליישב אלו הענינים כדי ליישר הלב ולהסיר טעות בני אדם הבוטחים על המזל לרוב בניהם ולעשרם ובאורך חייהם ואינם יראים מעונש הבורא ומרשיעים על זה . ובאמת הם טועים כי אינם נצולים במזל מפגעי העולם וכתבנו זה להראות חסרון דעתם וגנותם . רבי חנינא אומר מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל . רבי יוחנן אומר אין מזל לישראל . איכא דקשיא ליה הכא טובא היכי פליגי אמוראי בהא מילתא . שהרי דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים ונחקר ונדרש היטב בראיה גמורה בשקול הדעת הברורה . כתוב בתורה והסירותי מחלה מקרבך ועוד כתיב והסיר ה' ממך כל חולי וגומר . וכתיב לא תהיה משכלה ועקרה בארצך . וכתיב כי לא יהיה בך אבין וגומר וכתיב רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך וגומר . הרי נתבאר מן התורה שהבריאות והחולי והעקור וההולדה . ומלאת הימים והסרונם . והעושר והעוני . אינם תלוים כי אם בעבודת ה' ושמירת מצותיו ולא במזל . ושנוי בנביאים כמו שאמרה חנה בתפלתה כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות . ואמר ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל . ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם . ועוד כתיב הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה שנה . ומשולש בכתובים דכתיב יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה . ונמצא בשקול הדעת שאם אמת הוא שכל הדברים תלוים במזל . למה יתפלל אדם לפני בוראו להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב ולתת מטר על פני האדמה . ואם כן רוב תפלתנו הם ללא תועלת וללא צורך . חלילה חלילה לומר כדברים האלה ליראי ה' ולחושבי שמו . כי דבר ידוע הוא מן הכתוב ומן הקבלה ומן הנראה לעין כי יש אנשים שקוראים לה' והוא יענם . ואם תשיב ותאמר כל מה שבא בתורה ובנביאים בענין הזה הוא בזמן שישראל יושבים על אדמתם ושכינה שורה בישראל . אבל אם חסרו שני הדברים האלה יש מחלוקת בדבר . אם כן היכי מייתי רבי יוחנן ראיה מהאי קרא כה אמר ה' כו' . והלא בזמן שאמר הנביא דבר זה לא חסר מישראל דבר משני הדברים האלה . ועוד רב היכי מייתי ראיה מאברהם והלא אברהם שלם היה בכל . ועוד הא רבי חנינא גופיה משמע דסבירא ליה אין מזל לישראל מדגרסינן בחולין בפרק ראשון האי אתתא דהות מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעי' דרבי חנינא אמר לה שקולי לא מסתייע מילתך אין עוד מלבדו כתיב . ומקשינן והא אמר רבי יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה . ומשני שאני רבי חנינא דנפישא זכותיה . אלמא ישראל דנפישי זכותייהו לא יזיקו להם כשפים אע"פ שיש להם כח גדול והוא הדין למזל דהא אין עוד כתיב . על כן אני אומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי . דרבי חנינא מיירי בישראל דלא נפישא זכותיה . ורבי יוחנן מיירי בישראל דנפישא זכותיה דומיא דאברהם . וקרא נמי בשומרי תורה כתיב . וכי אמרינן אין מזל לישראל בישראל דנפישא זכותיה . הני מילי למעט מרעת המזל . אבל אין חסידות מועלת ולא זכות מסייע , שיהיה מי שנולד במערכת (מולדו) שלמה בשלשתן . וראיה של דבר אברהם אבינו שלא זכה להרבות בנים משרה כמו שהרבה מקטורה . והיינו דקא אמר רבא במועד קטן חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא . דהא רבה ורב חסדא תרוייהו צדיקי הוו . מר מצלי ואתא מטרא ומר מצלי ואתא מטרא . ועם כל זה לא הועיל לרבה להיות שלם בשלשת הדברים האלה כרב חסדא שהיה שלם בשלשתם . אבל הועילה לו זכות למלאת ימיו כפי מערכת מולדו כדכתיב את מספר ימיך אמלא . וכן הועילה לו זכותו להוליד ואם לא הרבה בנים וכי אמרינן שאין הזכות מועילה לבטל כח המזל לגמרי . הני מילי מזל כללי כמו מערכת מולדו כדאמרינן בתענית ניחא לך דאחריב עלמא והדר אברייה ואפשר דמתילדת בשעתא דמזוני אבל מזל פרטי כמו המקרים המתחדשים כמו החלאים ועצירת גשמים ומיתה בלא עתו ובלא יומו והדומה להם יש כח בזכות לבטל אותם . על כן אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים והצדקה . ומדרב נחמן בר יצחק נמי אין מזל לישראל . דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי בריך גנבא להוי לא שבקתיה גלי רישיה אמרה ליה לא תגלי רישך כי היכי דתהוי אימתא דשמיא עלך דהא קיימא לן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים . וליכא מאן דפליג בהא . ולא שכסוי הראש גורם ליראת שמים . אלא נאות הוא להזהר ולהזכיר . ועוד שכסוי הראש מונע אותו מהביט לכל דבר . ואמר החכם , אין חוצץ בפני התאוה בעצימת העינים :